

De La Comp^{te} de Jesus de Granada.

R. 4154 B²

IOAN. GOROPH BECANI

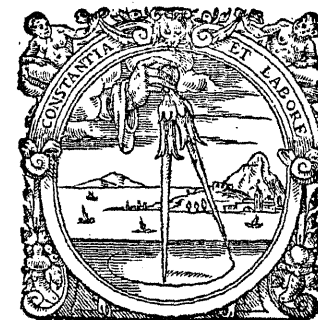
ORIGINES ANTWERPIANAE.

SIVE
CIMMERIORVM BECCESLANA
NOVEM LIBROS COMPLEXA.

ATVATICA,	I.	SAXSONICA,	VI.
GIGANTOMACHIA,	II.	GOTODANICA,	VII.
NILOSCOPIVM,	III.	AMAZONICA,	VIII.
CRONIA,	IV.	VENETICA, &	
INDOSCYTHICA,	V.	HYPERBOREA,	IX.

TYPOGRAPHVS LECTORI S.

Habes hic, candide Lector, Gentium origines, longè aliter, quàm à quoquam hætenus scriptæ sunt, explicatas, & infinitos errores ex Historia scriptoribus, tum vetustis, tum recentioribus sublato: totam denique Historiam & Poësim ad Mosem, & Orpheum reuocatam. Vale, & fruerè.

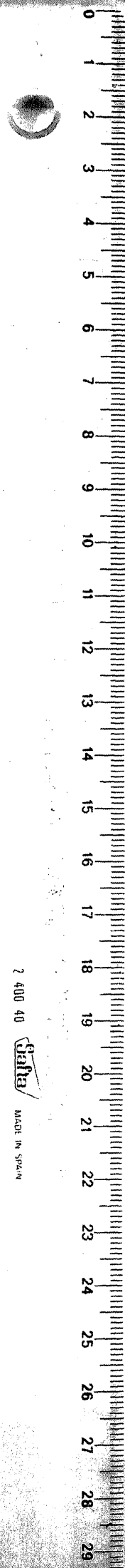

ANTVERPIAE,
Ex officina Christophori Plantini.

cl^o l^o LXIX.

Cajus

2 400 40
MADE IN SPAIN

De La Comp^{te} de Jesus de Granada.

R. 4154 B²

IOAN. GOROPH BECANI

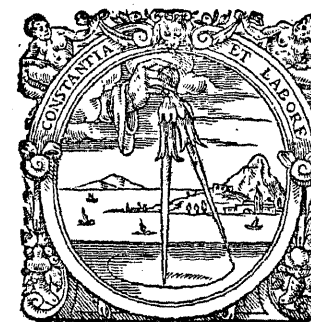
ORIGINES ANTWERPIANAE.

SIVE
CIMMERIORVM BECCESLANA
NOVEM LIBROS COMPLEXA.

ATVATICA,	I.	SAXSONICA,	VI.
GIGANTOMACHIA,	II.	GOTODANICA,	VII.
NILOSCOPIVM,	III.	AMAZONICA,	VIII.
CRONIA,	IV.	VENETICA, &	
INDOSCYTHICA,	V.	HYPERBOREA,	IX.

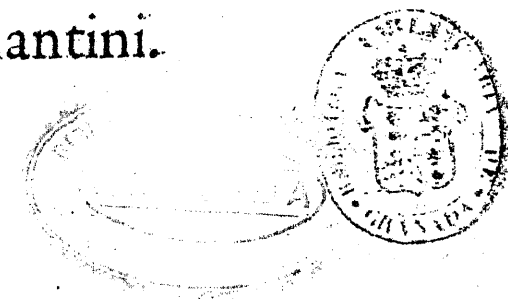
TYPOGRAPHVS LECTORI S.

*Habes hic, candide Lector, Gentium origines, longè aliter, quàm à quoquam
hactenus scriptæ sunt, explicatas; & infinitos errores ex Historia scripto-
ribus, tum vetustis, tum recentioribus sublato: totam denique Histo-
riam & Poësim ad Mosem, & Orpheum reuocatam. Vale, & fruerè.*

ANTVERPIAE,
Ex officina Christophori Plantini.

cl^o Is. LXIX.

Cajars

A D P H I L I P P V M I I .
H I S P A N I A R V M , & C .

R E G E M C A T H O L I C V M ,

I O A N N I S G O R O P I I B E C A N I

P R Æ F A T I O .

VT AVDEREM, REX POTENTIS-
sime, hunc abortivum foetum meum
Maiestati tuae dedicare, multae me ra-
tiones impulerunt; & inter eas in pri-
mis comis ista tua & humanissima
affabilitas, hereditario iure à patre,
auo, proauo, & ceteris maioribus tuis.
Regibus vt maximis, ita omnibus,
quos orbis tulit, laudatissimis, ad ingenium moresque tuos
deriuata, maximam dedit fidentiam ad omnem metum de-
ponendum. Alij ab Artaxerxe huius virtutis exempla du-
cant, & aquam Cyri fluminis cauis rustici volis oblatam, aut
pomum granatum magno Persarum Regi gratissimum munus
fuisse commemorant: nobis nihil opus est, ab exteris vnum
hoc & nimis omnium ore tritum Regiae comitatis specimen
mutuari; cum & Carolus pater tuus, Imperator maximus,
hac laude ita celebretur, vt nisi Philippum, à quo nomen tuum
ducitur, patrem habuisset, & Maximilianum auum, & te filium,
vix quisquam in omni memoria inueniretur, quicum posset
in virtutis huius certamine conferri. Recordatur Belgae tui,
recordantur, inquam, cum acerbissimo dolore absentiae tuae,
heu, nimium longae, & totis lacrimarum fluminibus deplo-
randae, quam te humanum Regem, quam omnibus ad infimos
vsque affabilem, quam nemini difficilem te praestiteris, cum
hic inter deuotissimos tibi homines sic populariter ciuiler-
que versareris, vt nihil interim Regiae Maiestatis decoro de-
traheretur. Huic igitur virtuti tuae acceptum ferēs, si quid in

a hoc

hoc munere meo offerendo peccaui, utpote ei, à qua sum non solum inuitatus, sed etiã impulsus. Cui verò potius hunc informem & rudem meum partum obtulisset, quàm ei, in cuius potestate est ocium mihi suppeditare, ad foeturam hanc tantisper lambendam, dum Regiis oculis digna euadat? Prestiti equidem non quantum possem, si tempus integrum datum fuisset, sed quantum res familiaris, & domestica negotia, & exercitationis medicæ discursus, & turbulenti Reip. motus permiserunt, à quibus non quas volui, sed quas potui succisivas & quietas horas impetraui, satis illas quidem multas ad opus, quod moliebar, per aduersaria, qualia hæc mea haberi volo, inchoandum informandumque; sed nimium paucas & angustas ad id iusto rerum omnium ordine, & eleganti orationis contextu elaborandum. Quamobrem si eorum, quæ à me tractanda sunt, inuentio placebit, tuum erit imperare, ut eorum, quæ tempus exclusit, fiat accessio, & ornatus addatur, quantus ab eo expectari potest, qui totos viginti quinque & eo amplius annos, quos victui ex medicina querendo impendere necessitas coëgit, ab omni ocio litterario exulauit. Quamuis autem cultus is desit, quem secunda cura, si relegere & corrigere, quæ ex tēpore effudi, vacasset, addidisset, materia tamen ipsa per se talis est, ut tibi vel nemini mortaliũ sit offerenda atque consecranda. Cùm enim historiam Antvverpianæ ciuitatis, & totius patrimonij tui Belgici cogitarem, atque ad eam magnã siluam collegissem, ea subito tempora ex inopinato inciderunt, ut rerum præterea ad integram scriptionem necessariarum inquisitione supersedendum tantisper mihi putarem, dum benigno & felici numinis tui splendore, tranquillitas rursus aliqua è tantis procellis, quantis regio nostra concuti coëpit, affulgeret; per quam res à maioribus tuis & olim & proximis atatibus gestas, è diuersis monasteriorum bibliothecis, & publicis ciuitatum scrinijs, & priuatis doctorum hominum armarijs colligere liceret. Hanc tamen moram illud solabatur, quod per eam fore prospiciebam, ut libris meis eam coronidem

ronidem imponerem, quæ prudentiam felicitatemque tuam in his turbis per ducem Albanum, quem verè possum Nestorem tuum, id est, prudentissimi fortissimi que Ducis & Imperatoris exemplar vocare, componendis contineret. Ne tamen interim, dum optata estuantis Oceani huius nostratis Alcedonia sollicitus expecto, nihil agerè, quo animũ à tristi spectaculo auocarem, statui mihi antiquitates Antvverpianas, & vetustissimam & Ogygiam planè gentis originem inuestigandã; partim quòd ea ad historiam, quam meditabar, conducere videretur; partim quòd nihil inuenirem, qua magis generosissimus tuus animus accendi posset ad urbem hanc amandam, & periculosissimo hoc tempore sedulò tuendam. Limitanea enim hæc iurisdicção, quam Antvverpianum Marchionatum vocamus, clarissima generis tui dedit primordia, cùm in ea Pipinorum & Carolorum fuerint incunabula; Regum, quibus vix quicquam habent veterum scripta, quod possit comparari, nedum par videri. Summa ergo cura annitendum Maiestati tuæ, quòd hæc ciuitas prima antiquissimæ nobilitatis tuæ sedes, & in his procellis cõseruetur, & post eas prudentia tua discussas, nouis ornamentis augeatur & increseat; ad quæ quantum fauoris benignitatisque contuleris, tantum putes te parètum tuorum pietati, honori & memoriæ sempiternæ contulisse. Quò verò & mea sollicitudo aliqua parte cerneretur, putavi hanc mihi clarissimã stirpis tuæ antiquitatem memoriæ tuæ suggerèdam, quo eius intuitu amor diligentiãque ad vetustissimum hoc præcorum Regum, parentum tuorum domicilium seruandum, ornandumque magis magisque incitetur ac accendatur: quanquã haud nescius sum, nihil tibi magis in votis esse, quàm ut hic populus principibus suis ab omni æuo addictissimus, te patriæ suæ patrem & experiatur & appellet. Si quod igitur in fatali hac totius Reipub. Christianæ calamitate cacodæmonum corporeorum, quos plurimos hæc sæcula ferunt, malitia vulnus huic urbi inflixerit; prudentiæ clementiæque tuæ erit, misericordiæ balsamum citra longiorem

moram plagæ adhuc recenti instillare, ne extrema pernicies salutaria remedia præuertat, quæ frustra & quæruntur & adhibentur, cum de salute actum est atque conclamatum. Video enim Deum, qui corda Regum emollit & indurat, in potenti manu tua collocasse, ut illustrissimæ vetustissimæque maiorum tuorum ditioni priscum decus non expurges modo, qua parte est contaminatum, sed clarius etiam & splendidius, & magis augustum, quam vnquam fuit, reddas, & totam hanc regionem, quam præ ceteris orbis partibus florentem à patre accepisti, eam posteris tuis relinquant multo splendidiorum feliciorumque. Qua in re tantum mihi laudis contineri videtur, ut nesciam, an principes alio nomine magis debeant gloriari, quam si ditionem suam beatiorum, quam acceperint, successorum tradant. Quò porrò altiùs intelligas, quam nobilem, quam antiquam, quam clarissimis parentibus insignem terræ partem sis ornaturus, æqui bonique consules, si hæc antiquitatum Commentaria memoriæ tuæ subsidio destinarem; in quibus quam effuso calamum cursu sum usus, tam velim celeri festinatione Maiestatem tuam labentibus rebus suppetias ferre. Est hæc quidem vna de præcipuis ratio, ob quam hos libros meos præcipitauerim, & non antè relegerim, quam excusos viderem; nõ quòd eos multum ad id, quod opto, profore existimarem, quandoquidem ab infimi ordinis homine ad summum Regem proficiscerentur: sed quòd ciues mei, & totus orbis intelligeret, plus apud me flagrantem patriæ amorem, quam Criticorum censuræ metum valuisse. Quamuis enim hæc commemoratio mea velut importuna, aut temeraria, aut inepta, etiam à duro aliquo tyranno esset reiicienda, nihil tamen dubitavi, quin singularis tua benignitas, & animus verè Regius, id est, paternus, & cum tyrannico ex diametro, si Platoni, & rationi rectæ credendum, pugnans, in bonam partem sit hanc voluntatem meam acceptura; utpote eam, quæ non tantum huic regioni salutem quærat, sed Regi etiam illud optet, ut se Deo quam simillimum reddat, qui omnes, quantumuis

tumuis frequenter & enormiter peccauerint, se seruare velle clara voce profiteretur, & nemini culpam suam agnoscenti, & veniam petenti, misericordiæ clementiæque suæ fores præcludit; qui que semper tam bonorum hominum amans est, ut Sodoma & Gomorrha, propter decem homines pios, si in iis inuenti fuissent, non perdidisset; quamuis abominandis sceleribus ciuitates eæ apud Deum & eius ministros foeterent. Porrò licet in his, quæ modò à me exposita sunt, satis mihi causæ esse videatur, ut Commentaria hæc mea ante maturitatē ad te legarem; fuere tamen & aliæ rationes, ob quas ea, tametsi rudia adhuc & impolita, tibi potissimum consecranda arbitrarer. Intellexi enim pridem, magna te cura hoc agere; ut sacrosancta Biblia, Hebraicè, Chaldaicè, Græcè & Latinè quam correctissimè, & quam elegantissimis typis excudantur; atque ad eam rem Christophorum Plantinum ciuem Antvverpianum, iudicio tuo idoneum videri, eò quòd hac ætate omni characterum varietate non ferè superior videatur inueniri, ad quorum copiam comparandam me quoque non nihil opis attulisse, honori mihi duco; quoniam elegantia varietasque typographiæ magnum adferat Reip. Christianæ ornamentum, si ab homine quidem Catholico, qualis Plantinus est, intra Ecclesiæ terminos & Orthodoxa scripta coërceatur. Audiui item beneficio tuo interpretationis Chaldaicæ eam partem, quæ in Complutenfi editione desideratur, adiectum iri, atque omnem sumptum impressionis è liberalitate tua suppetitandum esse, qua tua in Christianos omnes insigni piaque beneficentia, non omnes modò præsentis æui homines, sed omnem etiam posteritatem sic obligabis, ut multo magis te sint laudaturi, quam si totā Asiam subiugasses. Extant admiranda potentiæ Ægyptiorum Regum monumenta in pyramidibus, & ingentibus obeliscis, & aliis immensi sumptus structuris, sed omnium eorum, qui hæc ad æternam sui memoriam fecerunt nomina, iam olim sunt vel prorsus oblitterata, vel dubiis coniecturis controuersa. Quocirca Ptolemæus ille cognomento Phila-

Philadelphus, Ægypti, Arabiæ & Syriæ Rex, optimis Strattonis Lampfaceni doctissimi præceptoris institutis formatus, longè aliam famæ ad posteros propagandæ viam rationemq; sibi sequendam putauit; eam nimirum, qua omnes Heroës in Diuorum numerum relatos audiebat. Hi enim non ob aliud apud posteros immortales honores sunt affecti, quàm bene de hominũ genere merendo, & omnes eos, quibus opus esset, adiuuando. Quocirca bonus hic philosophi discipulus ingenti beneficio, & omnium ætatum illustrissimo, regni sui initia decorauit, dum centum & viginti millia Iudæorum per iniquos Satrapas, & auaros, crudelesque belli sub patre duces, in seruitutem redacta, ex se suo redemit & manumisit. Quid, obsecro, maius à Rege dari potuisset, si seruitute homini ingenuo adeò nihil grauius est, vt mori mallet, quàm alterius iugum ferre? Infinito sanè plus laudis in vniuerso orbe, hac sua diuina in Hebræos munificentia, adeptus est, quàm pater, quòd eos in seruitutem redegit; immò filius, quàm diu Historiæ legentur, vt Deus quidam in animis doctorum hominum coletur; pater crudelitatis tantæ nomine perpetuo erit ab optimis quibusque execrandus. Verùm cum animaduerneret maximarum etiam rerum omnem memoriam interire, nisi ea litteris consignetur, nec illustrius donum homini posse conferri, quàm sapientiam, eiusque omnem latitudinem, cum tripartitò distinguatur, libris contineri; altera magnificentia multis modis luculentiore humanum genus sibi voluit deuincire, qua nõ de præsentibus tantum & posteris, sed de omnibus etiam ijs, qui mortales scriptis suis prius adiuuissent, bene mereretur. Bibliothecam enim nobilissimam omnium earum, quæ vnquam ab orbe condito fuerunt, tot libris instruxit, quot vsquam gentium possent inueniri; opera ad id vsus Demetrii Phalerei hominis doctissimi, & ad miraculum vsque in bonis auctoribus inuestigandis diligentis. Sed præ ceteris omnibus in eo maxime laudatissimum Regis studium eluxit, quòd immensis sumptibus, & ingentibus donariis apud Eleazarum Iudæo-

rum.

rum Pontificem maximum effecit, vt Biblia sacra per septuaginta duos seniores in linguam Græcam verterentur; quo id consecutus est, vt quàm diu Christiana religio vigeat (vigeat autè quàm diu vlli erunt mortales) summos & plusquam heroicis honores sit habiturus. Hunc itaque, Rex potentissime, vt regnis & potentia infinito superas, ita credo te benefaciendi quoque studio velle superare, dum eadem Biblia, non in Græca tantum lingua, vt ipse, sed in Chaldaica, & Hebraica, & triplici Latina describenda curas, quo beneficio tuo tãto plus demereberis, quanto pluribus quàm Græcis ea communicabis. Age age, Rex maxime, hæc recta via est ad solidam & immortalem apud posteros laudem consequendam; hac cælum ipsum conscendes; hac in diuorum numerum es cooptandus. Non defunt nec tibi Ægyptia talenta, nec huic ætati homines eruditissimi, à quibus tanto facilius potes inuari, quòd typica scribendi ratio ad summum perfectionis suæ culmen hoc tempore videatur pertigisse. Iam, vt ætas hæc tua hanc felicitatem à Deo accepit, quòd quàm plurimos habeat excellentes in omni disciplinarum genere viros; ita admirabilis est ista tua diligentia ad homines eos, qui magnam litterarum peritiam cum vitæ probitate coniunxerunt, conquirendos & in comitatum tuum aduocandos; inter quos eos potissimum quæris, qui ab aulica vita quàm longissimè se surripere nituntur. Quis vnquam putauisset, Ludouicum Menricum, illustrissimi Comitum de Paredes filium, abs te cõspectum iri? cum procul in patriam suam sese ab aula remouisset, non ille quidem, vt in ocio delitesceret, sed quò ab omni ambitione seclusus, populũ suum & verbo Dei pasceret, & claris virtutũ omnium exemplis ad pietatem inuitaret; in quo officio tantum se præstitit, vt vix inter veteres inuenias, quem diligentia sua nõ superarit. Nec eo contentus, quasi non satis haberet laboris, pueros quoque educandos docendosque gratis suscepit, nihil ducens in vita iucundius, quàm si quem videret cura studioque suo ad frugem doctrinamque peruenire. Illud autem mi-

b. rum.

rum in eo videri poterat, quo modo inter tot diuersas curas Theologiæ philosophiæque, quibus in primis excellebat, vacare posset; nec interim tamen picturam sculpturamque, quibus vnice oblectabatur, negligeret. Dum itaque in hoc genere vitæ consensendum sibi putaret, nec crederet quicquam fore, quo auocari inde posset; ecce contra omnem expectationem suam in aulam abs te vocatur, & inuitus ex altiore loco cogitur, claram eruditionis pietatisque suæ facem toti Hispaniæ præferre. Quid iam dicam de clarissimo viro Ioanne de Ouanda, homine, in quo dubitari queat, philosophiæ an iuris prudentiæ habeat principatum. Neque hunc passus es in castro Cereris patria sua latere, sed maximis grauissimisque & summiæ dignationis muneribus voluisti præesse; adeo, vt eum non solum Academiæ Complutensi instaurandæ, optimisque ornandæ institutis præfeceris; sed supremo etiam Indiarum Senatui dederis Episcopum & Harmosten, vt voces has, à duabus præcipuis Græciæ ciuitatibus petitas, doctissimo viro applicemus. Taceo nunc de Saia homine vnde quaque litteratissimo, qui vt ab ambitione omni longissimè abest, ita inter primos eorum haberi potest, qui Regi non ob priuatum lucrum, sed ob promptam Reip. bene consulendi voluntatem inseruiunt. Sed quid plures coner enumerare? quorum luminibus aula tua hoc tempore clarissima habetur; cum ex his modò satis constet, quanta diligentia doctos viros vndique conquiras, quamque Maiestatî tuæ facile sit, cum omnes artes promouere, tū hæc sacrosancta Biblia quam correctissima & ornatissima toti orbi cōmunicare. Verum vt nullos alios haberes id genus præclaros in omni disciplinarū orbe viros, quos habes ferè infinitos; vnus tamen Benedictus Arias Montanus poterat esse instar plurimorum, qui in rupe Aracensi & solitudine illa saltuum Marianorum, dum sibi viuere, & Musis solis operari vellet, frustra sperauit se diu latere posse, quasi quisquā omnino eiusmodi vir subterfugere posset perspicacem istam oculi regij aciem, qua singulas excellentiū
homi-

hominum dotes acutissimè intueris. Scilicet is in obscuris se siluis & asperis saxis occultaret, qui præter summam Philosophiæ Theologiæque cognitionem, & singularem morum, totiusque vitæ castitatem & integritatem, tam multiplicem sibi linguarum notitiam multo labore comparasset, vt Chaldæi, Hebræi, Syri, Arabes, & quotquot sunt cognati sermonis nationes, hoc possint vel ad loquendum, vel ad scribendum, vel ad intelligendum vt magistro; vt interim accuratam & absolutam Græci & Latini sermonis elegantiam, in qua cum eloquentissimo quoque certare queat, omittam. Hunc igitur adeo non neglexisti, vt ad aulam tuam accersitum, & in ordinem militiæ D. Iacobi cooptatum, insigni isti Bibliorum impressioni præfeceris. In quo tuo prudentissimo facto vtrumque miramur; & talem hominem in Hispania tota inueniri potuisse; & te tam acutum fuisse, vt hominem sese studiosè occultantem, emissio isto sceptri tuo oculo potueris conspici.

Quocirca cum te, Rex optime, hoc sacras litteras adiuuandi promouendi que studio videam flagrare, & eiusmodi hominum, quales plurimos habes, auxilio adiuuari, & indies magis magisque incendi; putari nemini potius, quam tibi, rudes hos meos labores esse offerendos; quandoquidem eos ad id perpetuò direxi, vt omnia & Historiæ primordia, & Poëtarum scripta, Mosis & sacris litteris conuenire demonstrarem, hoc omnis lectionis caput esse ratus, quo religio in nobis, & Christiana fides pabulum capiat & incrementa. Cognoscetur enim his libris, inter cetera, quæ primi nos in lucem eruiimus, alia, quam hætenus fuerint tradita, ratione, Arcæ cum fabrica, tum magnitudo; ad quam Mosis verba accommodata, & lucem accipiunt, & plurimis Romanorum ceremoniis originem commonstrant, nec ab Ouidio, nec ab alio quopiam vel veterum, vel recentiorum explicatam. Deinde locus indicabitur, in quo Adamum à Deo principio factum constitutumque aliter, quam

ceteri, opinor, addita etiam arboris scientiæ boni & mali copiosa descriptione, nec illa quidem à quoquam ante me, quod equidem sciam, indicata. Iam locus & Arcæ fabricandæ à Noacho electus, & eius à nauigatione quiescentis ostensus, aliter quàm hæctenus factum, iucundam fabularum è veteri Orphicorum Theologia manantium, dabit interpretationem. Verùm ne multis indicandis prolixus molestusque fiam, satis sit hoc vnum dixisse, totum scriptiois meæ scopum in eo constitutum esse, vt quicquid commemoro, id momenti aliquid adferat, vel ad vitam utilibus præceptis ad religionis pietatisque studia formandam, vel, & id quidem præcipuè, ad Atheorum hominum, quorum numerus inter tam varias sectas indies magis atque magis crescere videtur, oppugnandam peruersitatem. Quamobrem cum eò omnia mea tendant, quò Catholica fides crescat, & externis etiam quibusdam argumentis non quidem firmetur, sed ornatur; nusquam spero ea vel gratiora, vel tutiora fore, quàm apud eum, qui non solum à maioribus, sed suo etiam merito Catholici cognomen habet, atque illud præterea molitur, quò Bibliorum lectio quàm correctissima, & quàm latissima per plurimas diuersi sermonis gentes porrigatur.

Porro vt nihil esset eorum, ob quæ me dixi hæc obtulisse, vel illò tamen solo nomine tibi grata esse deberent, quò vernaculus noster, maiorumque tuorum sermo Reges Coningos vocet; quo nomine primum indicatur, Regibus ante omnia scientiam, omnemque rerum cognitionem conuenire. Cum enim quatuor hac vna voce *Coning* notentur, illud primum est, vt magnam multarum rerum notitiam requirat. Alterum vltra scientiam, potentiam tantam penes Regem esse vult, quanta necessaria est ad ciuitates, quibus præest, tuendas. Tertium deinde monet, non satis esse cognitionem bonæ sanæque gubernationis, vnà cum sufficienti potentia coniunctam, nisi fortis & imperterritus animus accedat.

Quar-

Quartum & postremum, quò secunda syllaba denotatur, postulat, vt Rex sic se & omnia sua comparet, vt omnes sui ex ipso solo, & non alio inferiore villo salutem suam, & vniuersim & sigillatim pendere credant; in quo Hyperborei priora contineri fortasse credentes, Reges non Coningos, sed Ingos appellant, vt alibi fortassis annotabo.

Principio itaque, quia rerum omnium cognitionem Regi necessariam esse, nostrates nomine suo demonstrant; nec alia sit, quæ utilior videri possit, quàm ea, quæ ex Historiis acquiritur; in quibus illæ optimè iudicentur, quibus prisca & simplex Principum sinceritas cum prudentia & breui sententiarum grauitate continetur; non video quid præstantius dare possim, quàm si illud dederò, quò, cum Ogenias vetustissimasque primorum Regum antiquitates explicet, tum in iis eam adferat cognitionem, quæ in omnibus ferè priorum scriptis desideratur. Quamobrem quò simul & Saturniam eorum, quæ scripturus sum, vetustatem indicarem, & statim prima fronte Regibus horum cognitionem conuenire docerem, tum etiam, quorsum ea conducerent, exponerem; titulum Commentarius dedi, absurdum illum quidem, & fortasse deridendum; sed eum tamen, qui hæc omnia, cum intelligetur, explicabit. Antiquissima enim Aristophanes Becceselana per Comicam & lepidam irrisionem ob id vocauit, quò Phryges se primos mortalium iactarent, quia prima vox pueri panem poscentis *ἄεε* esset, quam ipsi soli, & nulli alij mortalium intelligerent; Arcades verò tam impudentes essent, vt se ante Lunam natos fuisse dicerent, quæ Doricòs Selana nominatur; quamuis ille è communi dialecto compositionem fecerit. Quò autem dico, hoc nomine indicari has antiquitates, ad Regum maximè notitiam pertinere, id inde palam est, quò Herodotus referat Psamnitichum Ægypti Regem hanc curam suscepisse, vt intelligeret quorum hominum lingua prima dicenda esset; quò vt sciret, duos pueros apud pastorem quendam educandos curasse, graui addito

addito mandato, ne quis hominum coram eis loqueretur. Eos post bimatum *Βεε* proclamasse, atque id cum pastor non intelligeret, crebrius iterasse, non apud nutritium tantum, sed apud Regem etiam. Diligenter igitur per omnes gentes inquisitione facta, ecquis hominum *Bec* intelligeret, deprehensum esse, hoc nomine Phrygibus panem significari, quem pueri iam solius lactis pertæsi, dari sibi cupiebant: quam narrationem siue fabulã, qualis reuera est, quinto libro ad symbolicam significationem vocabo, & eius præfationi, quàm variè à diuersis referatur, fortassis addam. Quandoquidem igitur Rex ille tam fuit in prima lingua vestiganda curiosus, ac inuenerit *Βεε* panem significare, multo magis hæc liberalis inquisitio te tangere debet, non solum ob immensam linguarum varietatem, quibus alia & alia imperia & regna tua loquuntur, sed propterea etiam, quòd Brabantii tui, & ceteri plerique Germani, hætenus *Βεε* panem è polline factum, nominare consueuerint, & inde *Βεε* rex eum generatim, qui panem facit, appellent. Antiquissimo enim illius Regis experimento Antverpianorum lingua antiquissima esset dicenda, atque idcirco nobilissima. Cùm igitur nobilissimorum tractatio nobilissima sit, eaque maxime deceat Reges; volui ea, quæ ad te scripsi, talia ex ipso titulo videri, vt & tibi, cuius imperio huius lingue homines subsunt, maxime conueniant, & eum sermonem, quem Ægyptius Rex quæsiuit, post tot sæculorum volumina, apud tuos in vsu hætenus esse monstrèt. Iam quòd addidi hoc ipso nomine *Becceselanorum*, vtilitatem & finem eorum, quæ his libris complector, indicari, id non facile intelligetur, nisi quæ alibi traditurus sum, ea prius cognoscantur. Quamuis enim Aristophanes ad iocum & irrisionem sic vocem composuerit; Cimbris tamen & eorum posteris Antverpianis longè aliud significat, quàm ille sit opinatus. Idem enim est *Becselana*, siue *Beckesfelana*, quod panis numerationis æternitatis, siue sæculorum. Quocirca cùm libris his ea comprehēderim, quæ verissimum

pabur

pabulum sunt eorum, qui ad ætates mundi dinumerandas ali volunt, non immeritò *Becceselanorum* titulus mihi placuit; & quia nostras sit vocabulum, & quia omnia ea indicet, quæ vel ad scribendi dedicandique occasionem, vel ad vtilitatem eorum, quæ tradantur, pertinebant. Cùm de Luna siue Selana inter cetera Orphicorum numina tractabo, clariùs, quæ sint *Becceselana*, ostendetur: quamuis & in his Commentariis nostris, vbi de Anaitide Dea agitur, & quo loco Athenarum etymologia explicatur, quiuis possit veram nominis rationem subodorari, si *Βεε* quidem siue *Βεε* idem esse sciat, quòd numero Latini dicunt. Sic igitur cogitet. Maiestas tua libris his viam strui, tum ad ætatum mundi dinumerationem, tum ad ipsius perennis Philosophiæ numeros, & eorum harmoniam de antiquissimæ lingue arcanis inuestigandam; quos si gratos fuisse intellexero, mox ipsa illa diuiniora, quorū hic *proparasceue* continetur, non coniecturis, sed solidis demonstrationibus ad principia sua prima vocabuntur; ad quæ, post occasionem è voce *Bec* arreptam, Cimbricis, siue nostratibus duodecim diuersis numerorum nominibus ab vno ad duodecim progressis, me fateor deductum fuisse; atque idcirco non mala ratione hæc historica præludia ita Cimbricè nominavi, vt solidum animorum alimentum ad dinumeranda temporum & æternitatis arcana continere significarentur.

Vellem equidem integrum mihi fuisset, quæ angusto, perturbato, & sæpius interrupto tempore effudi, ea vt relegerem & ruminarem, quò ad Maiestatem tuam politiora venirent; sed quò id minus mihi faciendum putarim, partim id, quòd antè exposui, in causa fuit; partim hoc etiam, quòd ad Orphicam Theologiam longè aliter, quàm hætenus à quoquam memini vel scriptum vel excogitatum, exponendam, & ad veros germanosque suos fontes reuocandã, animus meus ita festinet, vt omnem his extemporaneis scriptis limam negarit.

Hanc

Hanc fanè meam culpam & agnoscere cogor, & iterum atque iterum deprecari, ad quam condonandam, nisi consuetudina tua benignitas se facilem præstet, Diuas tuas amitas, augustæ piæque memoriæ, Leonoram Franciæ, & Mariam Hungariæ, Reginas duas illustrissimas Heroinas, ad orandum allegabo, quibus viuis in Hispania ad vltimum vsque spiritum medicis consiliis seruiui, & mortuis aromatum omne genus, pro eo ac fieri consuevit, mœstus inieci, postremo in heras meas in condiendis corporibus munere perfungens.

Harum memoriæ non dubito, quin facile sis hoc concessurus, vt benigno, beneuoloque in me animo sis, qui iis ad extremum vitæ terminum sedulam operam nauaui; & à Maria altera earum hoc impetraram, vt ad illud seruitium Maiestati tuæ me commendaret, quo totius Hispaniæ, omniumque in ea nascentium, quorum permagna & varietas est & copia, naturalem Historiam contexerem: vt erat mulier tota Palladia, iis dotibus prædita, vt & omnium rerum cognitionem audivissimè sitiret, & summo animo, salutisque publicæ studiosissimo, nec minore prudentia & felicitate Rempublicam administraret, & omnes eos, qui litteris virtutem adiunxissent, maximis honoribus prosequeretur. Quòd si huic vitam Deus non abstulisset, ob id, quòd præsentiam eius Belgæ non mererentur, licèt summis votis optarent, non dubium est, quin illi operi, ad quod me propensa optimæ Regiæ voluntas destinauerat, vel nunc finem imposuissem, vel excolendo hætenus infudarem. Sed quia id fatum mihi denegauit, erit humanitatis tuæ in me & pietatis in illas, voluntatem meam perinde accipere, atque si in illa re tibi seruiissem; & hæc Commentaria, quæ ad maiora quædam tendunt, in illius laboris, cui eram potissimum destinatus, compensationem deputare, atque non aliam de illis habere opinionem, quam si ipsius amitæ tuæ, Heroinarum, quotquot vnquam regna.

regna & imperia cum laude gubernarunt, clarissimæ instigatione atque mandato, ea Maiestati tuæ obtulissimè. Hæc enim, cum tui amantissima semper fuisset, heredem te testamento suo scripsit; quo fit, vt cum eius ego quamdiu viueret, essem, nec legato vllò alteri sim relictus, mancipij tui post mortem eius esse cœperim; eoque omnes labores meos tibi seruire oporteat. Quamquam porrò medicinam facere, ac ægrotis corporibus operam ferre, ac bene valentibus sanitatem tueri professionis meæ est; quia tamen hanc meam operam tibi tuisque, in tanta medicorum doctrina & experientia insignium, quot istic in aula tua habes, minimè necessariam esse scirem, ad illam meam supellectilem recurri, quam ante medicam exercitationem bonis vtriusque linguæ auctoribus legendis, in ocio litterario comparaueram.

Quod si per tot annos necessitas mea non interrupisset, plura fortassis & doctiora dare potuissem. Sed qui hecatombas non habet, mola litare potest, idque maximè apud optimum quemque Deorum; cui te simillimum vt præstes, diligenter vbique & semper laboras. Quamobrem, cum hæc mea tibi tanquam vnico & splendidissimo orbis Soli consecrarim, & is radios suos omnibus, quæ eorum capacia sunt, citra inuidiam communicet; benignitatis tuæ erit, non ægrè ferre, si, quod vniuersim tuum est, scintillas aliquas ad alios etiam transmittat, quos docebo ex eisdem maioribus profectos, non solum religionis vinculo vniari, sed ob cognationem etiam antiquissimam & illustrissimam perpetuam concordiam seruare debere, & omnibus viribus pariter anniti, vt Europam atque Asiam minorem Ianigenarum hereditatem è diris & sanguinariis Turcarum manibus extorqueant, sibi, quod Noachus in herciscunda familia adiudicauit, communi auxilio vindicantes. Cum enim hîc Saxones, Sueuos, Gotos, Dacos, Francos, Thracæ, Danos, Britanos, Vandalos, Venetos, Cimbro, & pluri-

PRÆFATIO.

mos alios Europæ p̄pulos, ex eadem stirpe propagatos, & eadem lingua olim v̄fos esse demonstro, quid aliud facio, quàm quòd hortor omnes, vt & religione, & salutari inter se pace concordent & vniantur, & vnum in vno Christo capite nostro corpus fiant? quod Deum Optimum Maximũ rogo, vt, te principe, Christianus orbis consequatur. Vale Rex maxime, & nomen Regis Cimbricum vt semper tuearis, & tua diligentia & diuina voluntas tibi concedat.

AD SENATVM POPVLVMQ.
ANTVVERPIENSEM,

IOANNIS GOROPH BECANI

PRÆFATIO.

VM VESTRO, MAGNIFICI PRUDENTISSIMIq; Senatores, iussu, res Antwerpianas scribēdas suscepissē, optimē mihi operam meam collocaturus videbar, si quæ ab aliis vel attacta non fuissent, vel frigidis fabulis inquinata, ea ab ipsius vr̄bis exordio, & altius etiam, si possem, è tenebris euocarem. Ne enim actum agerem, alienis inuentis nouam laruam, vt plerique faciunt, inducendo; diligenter equidem curavi, vt ea in lucem proferrem, quæ & plurimũ utilitatis, cum cognoscendi voluptate coniuncta, continerent, & ab omnibus hætenus æquē fuissent ignorata. Per arduum sanè propositum: sed quanto quæque res difficilior, tanto dignior est, in qua generosus animus vires suas experiatur; vt si ad optatum sibi finem adspiret, nihil plebeium, nihil vulgatum, nihil triuiale videatur affecutus: sin ad eum peruenire nequeat, laudetur tamen egregius et dignus Hercule conatus. Antwerpianorum igitur primordia altius longè, quàm quisquam hætenus mortalium, repetiui, & ad primam et ante & post diluuium stirpem, Iulio Cæsare viam præmonstrante, deduxi. Qua in re, vt ob oculos ponam quis ordo sit seruatus, breuiter omnem librorũ seriem mihi censeo explicandam. Primo itaque Atuatios doceo, à Cimbris & Teuthonis genus suum duxisse; atque hos ipsos esse, qui Antwerpiam sub Atuatici nomine condiderũt; quam assertionem meam vt omnibus probarem, nihil ferè eorum reliqui, quæ ad eam munendam tuendamque facere videren-

tur, plurimis interim Iulij Cæsaris & Taciti locis expositis, et ad præsentem regionis faciem accommodatis, adeò, ut totius ferè Belgicæ antiquitates hoc libro complectar; tametsi ad Atuatia, ut titulus pollicetur, omnia referantur. Altero libro, cui Gigantomachia nomen est, eorum oppugno opinionem, qui Gigantem hic à Brabone occisum scribunt, & urbem Hantwerpiam à proiectis manibus dictam volunt; quorum fabulas reiecturus, principio trado, unde Brabantia nomen sit sortita, non sine lu culenta symbolorum accessione. Deinde quò splendidius & maiore cum utilitate hic versarer, definitam quæstionem ad Theſim vocavi, quærèdo an ulli unquã fuerint Gigantes: in quo à poëtarum figmentis ad Biblia sacra transgressus, confidero quantus Og fuerit, & quantus Goliath; in quibus mensurandis magna occurrit difficultas, ex D. Augustini & aliquot Rabinorum auctoritate nata, quibus placuit non eiusdem magnitudinis cubitum in sacris litteris ubique esse, sed aliquando vel de Giganteo cubito, vel de cubito nouem pedibus longo, Scripturã intelligendã. Coactus ergo sum monstrare cubitos in Arca nihilo esse, quàm in aliis rebus metiendis longiores; atque totã eius vasis fabricam & mensuram, non paulò aliter & clarius, quàm alij hæcenus fecerunt, explicare. Quò porrò tærer homines olim non fuisse, quàm nunc sint, vel maiores, vel robustiores; eorum opinionem explodendam mihi putavi, qui mundum consenescere, de ridiculis quibusdam argumentis sibi persuaserunt. Iam post Gigantem meum Antwerpianum, & cetera omnia id genus monstra expugnata, alia rursus quorundam pertinacia mihi fuit euincenda, qui citra hæsitatiõem omnino asserunt, hanc planiciem olim, quam Campestris Brabantia complectitur, ex Rheni, Mosæ & Scaldis, perinde atque Ægyptum è Nili alluie, extitisse, atque idcirco Antwerpiam veterum Atuatium minimè posse dici. Tertio ergo libro, cui Niloscopium titulum feci, rationes eorum examino, qui hanc de Ægypto sententiam

tenentiam libris suis tradiderunt; propterea quòd easdem omnino de nostra regione adferri viderem; & quia Homeri auctoritate maximè nituntur, ostendo poëtam ab Aristotele & aliis non bene intellectum fuisse; quod ut non minus dilucidè, quàm ubertim docerem, Idothææ & Protei naturam & pluviarum, quibus Nilus augetur & exundat, causas exploravi, non parum cõtra Fracastorium & alios digladiando. Præterea Cimbricas inundationes, & arborum sub terra altè sepultarum natales consideravi in omnibus, & his & aliis plurimis auctorum, tum veterum, tum recentiorum erroribus indicatis. Repulsis igitur his, qui de conchiliis mare hic aliquando fuisse, collegerant, statutoque extra controuersiam, Atuatios Antwerpiam condidisse, atque hos origine Cimbro fuisse; consequens erat inuestigare, quibus maioribus Cimbri fuerint orti, & qua de causa sic nominati, ut tandem ad supremum generis auctorem perueniretur. Sed quia in hac inquisitione anticipatam quorundam opinionem, quam de Beroſo, Manethone, Metasthene, Myrsilo, Archilocho, Xenophonte, Catone, Fabio Pictore, & Sempronio, falsò in scriptis auctoribus imbiberunt, plurimũ mihi obstaculi, nisi ex animis euulsa fuisset, allaturam viderem; in libri quarti principio, vanos hos titulos & nugiuendos impostores explodo. Postea Cimmerios, siue Cimbro, quos eosdem esse trado, ad Comerum, siue Cimmerum refero, Iapeti filiorum maximum natu, atque totum genus ad Cronum usq; siue Noachum confidero, plurima de diluuiò, aliter quàm ceteri, disputans; in quibus non pauci Romanorum ritus & symbola, ab antiquis nõ intellecta, enucleantur. Præterea, quia de vetustate generis nostri quæstio est, concordiam inter Chaldæos, Ægyptios, & Hebræos, in mundi ætate dimetienda, sancire nitor, noua prorsus via & ratione, de cælestibus imaginibus petita; in quibus Erigones, Castoris, & Pollucis, mirabilis quædam & inaudita interpretatio continetur, magni profectò Christianis omnibus faciendã.

facienda. Et quia hoc libro tempora & Cimmericam antiquitatem supputo, & plurima, quæ ad Cronum siue Saturnum spectant, expono: Croniorum nomen maxime placuit, ad hæc omnia, quæ illa ætate contigerunt, denotanda. Iam postquam antiquissimos Cimbrorum parentes inueni, & quando vixerint exposui; proximum fuit, ut ubi terrarum primum habitarent, aperirem; quod quinto libro sic facio, ut una opera, ubi Arca facta sit, & ubi post Diluuium quieuerit, clarius, & ni fallor, verius, quam quisquam aliorum, tradam; quod ut magis confirmem, illud quoque ostendo, quo Noachus & eius maiores à loco eo, in quo Adam creatus fuit, commigrarint; ubi arboris scientiæ boni & mali locus, forma, crescendique peculiaris modus, tam clarè delineatur, ut nihil posthac ad eius notitiam queat desiderari; adiecta etiam symbolorum mirabili & diuina prorsus intelligentia. Multæ præterea Poëtarum fabulæ ad veram suam originem reducuntur, de quibus nihil sani quisquam hætenus cogitauit. Inuento loco, in quo Arcam quieuisse de Mosis sententia, cõtra Berosum & alios, demonstro, ubi vinea coli cœperit; & quæ inde fabulæ ad Græcos & Latinos manarint, perspicuum reddo; è quibus tota Dionysiacorum figmenta intelligi, & ad originem vocari possunt. His addo quis sit Scythismus, & qua lingua Noachus cum suis usus sit ante Babylonicam confusionem, & penes quos prima lingua, ab Adamo facta, integra permanserit, propterea quòd turris structuræ non interfuissent; in quo omnium eorum, quæ his libris scripsi, maximum est momentum ad plurima veteris Theologiæ arcana, quæ vocibus Adamus subtexuit, in lucem eruenda; quorum non pauca exempla passim à me sunt in his Commentarijs annotata. Sed stupendum huius sermonis artificium, & maius quam quisquam adhuc possit suspicari, ut ego primus post Scythismum & Orphicos magistros inueni; ita breui, si Deus adsit, toti orbi citra inuidiam communicabo. Quia

verò

verò hoc libro partim Indicas, partim Scythicas antiquitates tracto, Indoscythiorum nomen ei putari conuenire. Prima ergo post Diluuium Cimmericorum sede constituta, & locis vicinis explicatis, ad colonias eorum descendo; quarum primæ sextum librum dedico, Saxsonica nuncupatum; quibus ea, quæ ad Sacarum filios pertinent, significantur, plurimum ad multarum rerum, necdum à quoquam animaduersarum; cognitionem conductura. His Dææ, siue Daci, siue Dani etiam adiunguntur, de quibus plura in sequenti libro necessario fuerunt dicenda, propter Getarum & Dacorum consinia & cognationem. Septimo enim libro Getarum, siue Gotorum origo longè alia traditur, quàm hætenus fuerit existimata, infinitis erroribus ex Historia sublatis, quibus Gentium primordia miserè fuere perturbata. Vandolorum enim, Alanorum, Danorum, Suedanorum, Britanorum, Triballorum, Thracum, & plurimorum præter hos genus & lingua perdocetur; è quibus illud in lucem emergit, totam Orphicam Theologiam, & omnes prisca poëtarum fabulas è Cimbrico sermone deriuatas esse, cum Orpheum Thracem fuisse nemo non fateatur. Octauus liber propius ad eos nunc accedens, penes quos Cimmericorum nomen mansit, Amazonica exponit; in quibus æquè ac in ceteris, plurimi errores, præsertim Græcorum, refelluntur; & Athenæ & Sparta veros & primos suos conditores inueniunt, necdum à quoquam repositos. Amazonum enim, Sauromatarum, & Scytharum antiquitates omnes discutit, ad Poëtas & Historiographos intelligendos plurimum adferens utilitatis, non citra voluptatem percipiendæ. Nonus à Themiscyra Amazonum vrbe, ad Venetos Asiaticos transit, & eos inde ad Troiam, & illinc rursus in Europam ad Adriam deducit infinito maiorem, ad nobilitatem eorum altissimè repetendam, cognitionem adferens, quàm ullus unquam vel prodidit, vel cogitauit. His Venetos Gallos ad Oceanum, Venetos ad exordium Rheni adijcit; tandem

Vene-

Venedos ad mare Sarmaticum, ad vetustissimos natales deducit; atque inde cum Apolline ad Hyperboreos proficiscitur, omnem eorum regionem & regionis felicitatem perlustrans; qua peregrinatione absoluta, ad Cimbricos redit, qui Cimbricam Cherronesum ad Oceanum condiderunt, & inde secundum eius litora ad Rhenum usque promouere sedes, quo tandem transmissis, in Thungrorum finibus Atuaticum condiderunt. Hoc igitur modo & hoc ordine ab Atuatico exorsus, ad primam Cimmericorum habitationem ascendit, & ex ea rursus ad hanc urbem per varias Cimmericorum regiones, & eorum colonos deuenit, circulari quodam ductu eò reuersus, unde principio fueram progressus, in hoc circuitu nouenarij, qui libros numerat, naturam sequendo, cuius nomen sic nostrates & scribunt & pronuntiant, ut siue à fine, siue à principio vel legatur, vel audiatur, eiusdem maneat cum soni, tum significationis. His enim libris non ulterius Antwerpianorum antiquitatem complector, quam Atuaticorum exigat propago. Qui quamuis longa seruitute sub Romanorum iugo cum finitimis pressi fuissent, nunquam tamen linguam suam commutarunt; & idcirco à Tacito Germani Neruijs proximi sunt vocati. Ab his Franci, ut verisimile est, & inuitati, & contra Romanos strenuè adiuti, propterea quòd eiusdem sermonis & generis Cimbrici essent, secundam nobilitatem huic regioni ex eadè stirpe intulerunt; à quibus Francorum regnum primordia sua ducit; licet alij perperam & contra veterum auctoritatem in Franconia primos clarissimæ gentis natales quærant, contra quos in ijs disputabo; quæ si ex aduersarijs meis, ut constitui, in lucem proferam, Francicæ gentis nobilitatem longè facient, quàm quisquam hætenus existimauerit, & vetustiore, & longiore, vna secum adductura ingens lumen, ad plurima Poëtarum & Historiographorum loca clarius & verius interpretanda, quàm quisquam Græcorum ad hanc usque ætatem vel fecerit, vel attentarit. Atque hæc quidem

dem omnia tum nouem his libris comprehensa, tum in Francicis post addenda, de Cimmericis ijs solis traduntur, qui Fano in Italiam nauiganti, comites non fuere. De his enim in Ogygia Romanorum et Gallorum antiquitate necdum à quoquam verè prodita, dicendum; si quis modò a lacritatem meam hac temporum hominumque iniquitate ferè extinctam, benignitate & favore suo dignabitur nonnihil excitare. Quæsuere multi, & veteres & recentiores, Romanas origines; sed hos omnes, si reuiuiscerent, docerem, toto eos cælo aberrasse; nec plus in Gallicis à quoquam præstitum, in quibus perinde atque in ceteris, omnium antiquariorum oculi maiore in modum hallucinantur, quamuis alij Celtopædias, alij Troianas nugas tanta nobis audacia obtrudant, ut se prius, quàm alios, videantur fefellisse, si quæ falsissima sunt, quæque pro veris venditant, sibi antè persuaferint. Quamobrem, Senatores Antwerpiani, vestrum erit, & ea, quæ modò à me offeruntur, grato animo suscipere, & ad illa, quæ restant, studia nostra inflamare; quo, quemadmodum urbs vestra mercatu toti Europæ, immò toti orbi plurimum adfert commoditatis, vel ad pecuniam faciendam, vel ad ea, quibus opus est, acquirenda; ita hoc etiam ei debeatur, quòd quamplurimis gentibus veros suos natales opera mea monstrauerit, quos alioqui fuissent perpetuò fortassis ignoraturi. Equidem cum Antwerpiam florentem considero, totius orbis cõpendium mihi videor intueri. Nam cum alibi alia sint in admiratione, ut singulis ferè ciuitatibus dotes quædam sint peculiæ, hic omnium eorum, quæ toto orbe vel nascuntur, vel ab arte fiunt, spectaculum & copia offertur, adeò, ut quàm diu pax & bonæ leges vigerunt, nusquam gentium beatior iucundiorque vita potuerit inueniri. Et si comparatio ad reliquas ciuitates eximias fieret, possent illæ quidem aliæ ob aliud laudari & præferri; sed si ad honestam & liberam sine noxa vitæ suauitatem spectetur, hæc dici paradysus voluptatis suo iure posset.

Ea enim est civium simplicitas, is candor, ea in cōiūctu hilaritas ad summam usque senectam perdurans, ut Brabantorū mores in proverbiū abiuerint, quo dici consuevit, eos tanto enadere stultiōres; quanto fierent seniores; quod minimè ad insulsitatem referendū, sed ad risum & iucunditatē & oblectamenta, quibus prudentissima quadam stultitia tanto lubentius indulgent, quanto ad ea minus temporis superesse credunt. Erga exteros nusquā gentium maior hospitalitas, nusquam frequentior, nusquā dulcior civium inter ipsos cōversatio, in qua nec leporis, nec ioci, nec fabularum, nec cantionū, nec chorearum, etiam condimenta desiderantur. His accedit tanta urbis elegantia, tantus vicorum splendor, tanta domorū commoditas & ornatus, tanta supellectilis & copia & mundicies, tanta suburbanorū amoenitas, & ædificiorū in ijs magnificentia, ut regū, nō civiū esse videantur; in quorū hortis crescentium varietatē si describendam mihi sumerē, integrum naturalis Historiæ volumē esset implendū, cum nihil ferè usquā sit herbarū, quod hic nō studiosè, nō à pharacopolis modo, sed ab aliis etiā civibus cultū reperiatur: nō exiguo id quidē sumptu, nec ad aliud, quàm ad oblectamentū è plantarum contemplatione percipiendū. sed tam insana propè est cognoscendi genti huic cupido, ut ea in parte omnes alias nationes superare videatur. Hinc & illud est, ut nullius regionis homines lubentius longas variasq̄ peregrinationes suscipiant, non ad aliud quàm ad regionum diuersitatē, & hominum mores coramintuendos. Nam lubenter Italici par studium mercaturæ eiusq̄ causā longinquas etiam profectioes concedimus; sed negamus eos longè euagari ad liberalem variarū rerum cognitionē, quam privato quodam inter gentes iure nostratibus vindicamus; apud quos, extra etiam numerum mercatorū, nemo ferè ingenuus inuenitur, qui nō tres, quatuor, quinque, & plures etiam diuersas linguas perdidicerit. qua in re id mirari sæpè soleo, tantam iis esse enunciandi dexteritatē, ut in peregrino sermone non solœci-

fent,

fent, sed germanam genuinamq̄ in ea seruent & dictionem & pronunciationem; quod in alia natione difficile sit inuenire. Sed hæc de ijs ab exteris malo prædicari, ne cæco nostri amore extra veritatē rapi videamur. Cum igitur tales nostrates sint aliarum etiam gentium confessione, putavi me gratissimam ipsis rem facturum, si ea communicassem, quæ nouam eis generis sui adferrent cognitionem. Qui enim rerum peregrinarū tam sunt auidi, quanta credemus siti teneri eorum, quæ cū ad gentis vetustissima initia spectent, hætenus tamen à nemine sunt animaduersa, nedum explicata! Verū quid? dicet quisquam vestrum, an tu ea legisti, quæ nemo mortalium antea vidit? an fortassis somnia tua nobis venditabis? Equidē neque somnia, neque fabulas obtrudam, neq̄ ea legi, quæ ante me lecta non sunt; sed illud profiteor, me ipsis illis legendis, quæ doctorū hominū manibus passim teruntur, illa enucleasse, quæ nemo inde hætenus colligere quivit. Neque id sanè mirandum, cum multa hætenus in ipsis rebus lateant, quæ necdum sunt apertè cognita, tametsi obscuris quibusdam notis ab auctoribus sint indicata. Deinde non absurdum est, principia quidem sciri; illa verò, quæ ex iis necessaria collectione ducuntur, ignorari, ita ut idem quodammodo sciatur in vniuersali, & in particulari ignoretur; quod & Aristoteles in Analyticis suis tradit. Fam aurum & argentum plurimis inest venis, è quibus nunquam est eductum, vel quia impensa superaret utilitatem, vel quia necdum eæ cognitæ fuerunt. Nos igitur ex eisdem auctoribus, quos classicos omnes habent, & idoneos testes, alia longè eruemus, quàm in ijs latere quisquam hætenus sit suspicatus. In ea autem re præter reliquam diligentiam, quam spero vobis, quantæ est; tantam visum iri, illud etiam adhibuimus adiuumentum, quo omnes video priores caruisse. Ut enim nostrates peregrini sermonis sunt studiosissimi; ita suam linguam veluti plebeiam & vilem contempserunt; è qua tamen

d. 2.

ego.

PRÆFATIO.

ego veras *Ianigenarum* & *Cimmeriorum* omnium origines deduxi, ea non aliter vsus atque manu *Mercuriali*, quæ mihi ad secretissima *Theologiæ* et antiquitatum arcana viam ostendit, ab omnibus, quotquot post *Orphicos* fuerunt, ignoratam. Illius enim tam varium, tam multiplex est artificium, tam admirabilis vis ad veritatem perspiciendam, ut in ea sola id inueniatur obseruatum, in quo *Plato* dixit linguæ contineri perfectionem. Est enim ea omnis *Magia*, non illa quidem vana ineptorum homuncionum, sed vera, quam diuinus ille vir quæsiuit, consignata è rerum omnium cognatione, ad ipsum unum mentem nostram certissimis indiciis, & nunquam fallentibus perducens, in quo ultimus est finis cognitionis humanæ. Hoc itaque mihi videor consecutus, ut urbi vestræ omnes hoc sint debitori, quod posthac clarissimos suos natales extra fabulas & caliginem sint inspecturi; atque ita *Antverpia* non venalium modò rerum & copia & varietate, & præterea vitæ dulcedine ceteris ciuitatibus sit anteferenda; sed sit etiam habitura eam antiquitatis suæ descriptionem, in qua omnes, tanquã in *Panegyri* quadam, nobilitatis suæ primordia sint reperturi. Inuito itaque ad hunc mercatum vestrum omnes quotquot sunt vel *Historiæ*, vel *Poëtices*, vel sacrarum etiam litterarum studiosi, quo affatim & gratis ea domum reportent, quæ generosissimo cuique animo maximo in precio semper habitæ fuerunt.

LÆVI

*Latè per orbem nomen in ultimas
Sparsisse terras: Ianigenas tamen
Virtute præstantes auita
Præcipuo recolens honore.*
*Quos inter Argiuum inuidia graui
Cæco latentes Cimmerios specu
(Sic iussus) educes Auerno
Ad superas animosus auras.*
*Tu sacra genti tu solitum decus,
Ritusque reddes; nec sine numine,
Legesque, laudatosque mores,
Et veteres reuocabis artes.*
*Quid regna dicam condita, dum pijs
Nituntur armis Barbariam ut doment,
Et Marte freti, & Martis acrem
Harmonia moderante bilem?*
*Conside. quò non viuuda te ferat
Virtus! sequentur Cimmerij ducem
Quacunque præcedes, malasque
Haud iterum metuent tenebras.*
*Iam Dacus asper, iam rigidus Geta,
Iam paret audax Sarmata. quid Sacæ?
Quid Saxones? iam nota Thule
Noerit, & genus, & parentes.*
*Ipsa illa tantis inclyta laudibus
Accedet vltro Græcia, originem
Spartæque Athenarumque iam nunc
Ad Scythicas referens pruinæ.*
*Sed, heus, paterni te reuocant lares,
Orti que Cimbris Atuatique ratem
Huc verte. quantumuis superbo
Materiæ satis est triumpho.*

IN IOAN. GOROPH BECANI

BECCESLANA.

Gerartus Falkenburgius Nouiomagus.

Ὁ φθὸν ἔειπε χορᾷ μεσάων· Βεκκεσέλλωα
 Οὐκ ἀγάμαι πλήρη κιμμερίοιο ζόφου.
 Κιμμερίου πίστιν ἔμανιώδει δαίμον ἔοισε
 Παίγνια Βεκκῶος Βεκκεσέλλωα κάμεν
 Ἀγρότεργι δὲ ἔασιν ὅσα ψεύδον ὄνφρη,
 Τῆς κεφαλῆς οἴνω ἀεὶ βαρυσομένης·
 Τῶ φθόνω αἰμῆσαι πολυμεμφέα μύθων ἔφρον
 Ἐρρε κακῶς δρετῆ θηρίον ἀντίπαλον·
 Οὐκ ἀρα κιμμερίου μελῶν φρενι δαίμον ἔομφῆ
 Θεσφάλα Βεκκανὸς Βεκκεσέλλωα γράφεν·
 Ἀλλ' εὐθημοσύνη πινυτόφρη πρῶτ ἔφηνε
 Μυελὸν δρεχεγόνος κρήνον ἰσορίης·
 Εὖρε παλαιχμέων διζήμω ἠθεα λαῶν,
 Θεησκείω, γῆριω, πλακίτῳ ἰσοφάϊς·
 Καὶ ὡς Γλώσ' ἀνδρῶν ἐμέμικτο πόλ' ἠδὲ γυναικῶν,
 Ὡς τότε κιμμερίων ὄκ' ἐμέμικτο θρό·
 Γραπὰ καταγαλάξ' ἔσοπιεύων δύσκολα βίβλων,
 Ἀλφ' ἐρμυλωτῶν ἔδ' ἐνόησεν εἰς·
 Κρυπὰ ἰσοδοπόλων ὄνοφερῆ μυστήρια σιγῆ
 Ἀμφίτε τοῦ θητοῦ ἀθανάτου τε γένους·
 Κιμβρακῆς πηγὴν δειξεν πολυθελγέα Γλώσσης,
 Ἀλλόθρο ἦς ἔφηνε πολλὰ ῥέεθρα λάχον·
 Ἐν τέλει, ἠδὲ βίβλ' ἔφιλαληθέσι πᾶσιν ἐτύχθη
 Λυδίῃ ἰσορικής πέτρη ἐπιθυμίας·
 Οὐδ' ἰάδ' ἀλλοτριόις μὲν ἐφεζόμω καμάτρισιν,
 Αὐτὰρ ἐοῦ τεύξεν τῆ πινυτῆτι νόου·
 Ταῦτ' ἀπὸ κιμβρογῆουδ' φιλομέτου ἀνέρ' ἔδλε,
 Ταῦτ' ἀπὸ κιμμερίων ἠλυθεν ἐς τὸ φα·
 Τένεκεν ὑμείων τσοφίμω βέλγαλ χαλεπ' ἴσε,
 Ἰσε χαλεπ' ὀλιχῆς ἔθνεα πάντα χθονός·

AD

LÆVINI TORRENTII, IN

IOANNIS GOROPH BECANI

ORIGINVM LIBROS,

CARMEN LYRICVM.

BECANE nostris *Atuaticos docens*
Regnasse terris flumine nobili,
Qua Scaldis obluclatur ingens
Oceani violenter undis:
Quaque illa iactis molibus arduis
Anuersa litus promouet, urbium
Regina, quas fors & beato
Mercurius locupletat auro:
Non quo priores Historiam ferè
Finxere pacto, tu quoque somnias
Portenta, quæ narrante matre
Attoniti stupeant alumni:
Nec sola nosti Pergama Achaicis
Vastata flammis: quò referunt genus,
Qui sola peruulgata norunt,
Nec propriam meruere laudem:
Priscas sed artes doctus, & ingeni
Prædiues, almæ Palladis in sinu
Nutritus, Ascræis sub antris,
Threicio meditata vati,
Et sacra Mosi tradita, dum pius
Seruas ab alto tanquam Helicen mari,
Das vela ventis, & secundo
Peruolitas vada salsa cursu.
Nec vasta Syrtis, nec Breuia hic tibi,
Aut monstra, firmæ quæ metuas rati,
Quam Castorum tutela fulgens
Omnibus eripiet periclis.

d 3

Visen-

Visenda tellus, quam vacuis sibi
Delegit oris ille hominum parens,
Cum Numinis placasset iram,
Fœdaque diluuiis apertis
Cessisset agris liber enim metu,
Formosa quamuis arboribus iuga,
Qua Caucasus consurgit ingens,
Et scopuli minitantur astris,
Dilecta dudum, & parta quibus salus,
Mutare quærens mitibus aspera,
Reliquit: ac subiecta cernens
Flumina, triticeosque campos,
His sedit aruis, hæc coluit loca.
Hinc Bactra coctis inclyta frugibus,
Margusque, Iaxartesque, & ille
Vndisono ferus Oxus amne,
Quem Tauriformis nomine consecres:
Vallemque Parnisi ad superos feras,
Nysamque, felicemque Merum
Nectareo celebres liquore.
Occurret illic vitifator senex,
Quem ritè multis indigetes modis
Tot nominum splendore clarum,
Quot varia meruere laudes.
Is te madentem muneribus suis,
Vinctumque sacro tempora pampino
Admittet umbrosis in antris,
Cum Satyris leuibusque Nymphis
Arcana rerum discere, nec bene
Digesta prisca tempora sæculi:
Quæ conditor narrabit ipse,
Ipse suos referet nepotes

Late'

AD CHRISTOPH. PLANTINVM,
TYPOGRAPHVM.

CVM Plantine typis tuis probatis
Excellas adeò; vt per orbis amplum
Orbem, sunt quot, erunt, quot aut fuere,
Qui prælo aureolos dedere libros
In lucem, superes, & arte vincas:
Mirè mi placuit, tuis quòd istis
Formis, tam nitidis, politulisque,
Charta tam nitida, politulaque,
Excudi celeberrimum viderem
Opus Goropij optimi, disertum,
Hinc vestrum mihi gratulari vtrique
Est visum ex animo. tibi, quòd eius
Tam rarum edere contigit volumen:
Quo nil clarius, eruditiusue
Quidquam, iudicio bonorum: at illi,
Hoc quòd prodijt ex tua officina
Præclara, omnibus atque præferenda.
Cunctis præterea bene eruditum
Multum gratulor: incidisse in ista
Illos tempora, turbulenta quamuis,
Fortunata tamen. datum quòd illis,
Raris deliciis frui his, simulque
Mirari ingenium, eruditionem
Raram Goropij, reconditamque.

A. Grapheus.

ARGVMENTA LIBRORVM

ORIGINVM I. GOROPH BECANE.

I.

Primus agit Belgas omnes ad nomina prisca,
Atuatici quò sint Antwerpi iudice quouis.
Hic Cæsar Tacitusque capit lucemque decusque.
Hic Mars & Pallas nomen templumq̄ reposcunt.

II.

Nobile Brabanti nomen tenet alter, & Arcam
Format, comminuensi immania membra Gigantum,
Securumque iubet senij consistere mundum,
Cum tamen æthereis omnem neget ignibus escam.

III.

Atuaticum Ægyptumque negat vi fluminis ortam
Tertius, & causam renouat, qua Nilus inundet,
Antiquumque decus, tenebris cedentibus, addit
Cimbris Oceanum solitis innadere ferro.

IV.

Nec mundi ætatem, nec Saturnalia quartus
Negligit, antè nouem scriptorum nomina delens,
Priscos Roma tibi ritus ad pilea prisca
Nunc reuocans dominis erroribus arte subactis.

V.

Quintus Adame tuos ortus, & amœna vireta.
Erandosque specus aperit, Noachoque parandæ
Arcæ designat siluas, eiusque quietem,
Postque abigit curas Nysæis ebrinus viuis.

VI.

Ortam è Cimmerijs gentem docet esse Sacarum
Sextus, Saxonicos eadem ad primordia ducens,
Æternosque ignes repetens Anaitida iungit.
Assæclis, redditque pijs bacchanda Sacæa.

Vanda-

VII.

Vandalicos, Gotos, Gepidas, Abaros, & Alanos
Septimus enumerat, fatalia nomina Romæ,
Quamuis Zamolxin colerent sanctum, & Gebeleizin,
Et pappare docet pueros, atque Atta vocare.

VIII.

Concitatur octauus lunatis agmina peltis,
Quò sit Athenarum Spartanæque arcis origo
Nota, suumque iterum nunc Terea calculus ornet,
Atque Themis doceat sua per vestigia rectum.

IX.

Per Venetos nonus multum spatiat, & undas
Eridani varias, veros Diomedis honores
Inuenit, & frenos animi pelagique furentis
Castoribus tradit, resonant ubi fana Timauro.
Altera pars sedes demonstrat Hyperboreorum,
Symbolicasque notas, teque ô Silene magistrum
Auriti Regis, Satyris mirantibus alnum
Sub stipula panem, quo pastus viuit in æuum.

ATVATICA.

LIBER I.

ARGVMENTVM LIBRI PRIMV.

*Primus agit Belgas omnes ad nomina prisca,
Atuatici quò sint Antwerpi iudice quouis.
Hic Cæsar Tacitusque capit lucemque decusque.
Hic Mars & Pallas nomen templumque repossunt.*

IN VESTIGATVRO MIHI
vetustissimos Antwerpiæ conditores, &
gentis primordia, à situ nobilissimæ vr-
bis exordiendum videtur; qui talis est, vt
dextram Scaldis ripam, longo tractu mœ-
nibus & turribus coronans, ab Oceano
secundum flumē quindecim circiter mil-
liaribus nostratibus distet, quorum sin-
gula in terra tantum spacij complectun-
tur, quantum si expeditus pedes, stato & ordinario gradu, intra ho-
ram vnam absoluat, & laboris satis sit habiturus, & non nimium
difficultatis. Verum quia hæc rudis est & pinguis delineatio; accu-
ratiùs celeberrimi in toto orbe mercatus positio, ad eorum regulam
describatur, qui ex cælestium circularum inclinatione, & siderum
ortu terrarum interualla metiuntur. Gemma Phrysius, in Mathema-
tum rudimentis mihi quondam præceptor, Antwerpiæ vltra vnum
& quinquaginta latitudinis gradus scrupulos octo & viginti adscri-
psit: longitudinem autem, sex & viginti temporum partibus, sex &
triginta minutiis primis terminauit. Nos tamen diligentissimè linea
meridiana in plano priùs descripta, ac crebriùs examinata, ex fre-
quēti Solaris supra finitorem circulum altitudinis obseruatione de-
prehendimus, vltra vnum & quinquaginta gradus, vix viginti scru-
pulos primos latitudini esse tribuendos. Porrò longitudinem nec-
dum comperi aliam esse, quàm eam, quæ à Phrysiò est annotata:
quanquam deliquium illud Solis, quod anno à Christi natali quar-
to & quinquagesimo, vltra millesimum & quingentesimum, hora
paulò plus minus dimidiata, ante sideris occasum, mensis Iunij, die
vicefimo, hîc è mœnibus clarissimè cõspexi, non nihil hæsitare com-
pulerit, propterea quòd Ephemerides à Stadio ad Antwerpiæ meri-
dianum computatæ, eius nullam fecerint mêtionem: quod calcu-
line an Copernicearum hypotheseôn vitio acciderit, nunc non la-
boro, ipsi aliive cui ocium suppetit, hoc supputandum relinquens;
non ignarus interim, Alphonsi tabulas in hac eclipsi ad veritatem
propriùs accessisse; de quarum suffragio idem vrbis nostræ à fortuna-
tarum

tarum insularum meridiano interuallum tantisper tenebimus, dum quisquam aliud ipsam esse demonstrarit. Sic itaq; vrbs omnium hac ætate clarissima, de cæli terræque comparatione posita intelligatur: quam Geographicam, in dimetiendis terrarum locis, rationem, si historiarum scriptores vbiq; secuti fuissent, vehementer regionum omnium antiquitates illustrassent, nec nobis de priscis gentium opidorumque nominibus tantam ambigendi digladiandi que reliquissent occasionem. Porro, quæ ad loci huius nostri naturam, totiusque agri faciem oculis subiiciendam spectant, ea paulatim cognoscuntur, dum sua quæque loco pro eo atq; opportunitas feret, explicabuntur. Iam quia ab ipso primo vrbs exordio, certum est antiquitates omnes, quoad eius fieri potest, repetere, principio quærendum videtur, quænam gens hæc loca olim habitavit. Cum igitur bipartito ferè homines distri- buant, ij qui primordia gentium inuestigant, examinanda est eorum opinio. Indigenas toto quidem genere eos esse dicunt, quorum primos maiores, vt longissimè recenseas, non aliunde in eam regionem quam colunt, aduenere: quos *αὐτόχθονας* Græci, & nonnunquam *γενέτας*, Latini terrigenas Aboriginésve vocauerunt; licet aliter quidam, vt Halicarnassæus indicauit, Aborigines interpretentur. Hic enim Siculos Italiæ indigenas facit; & post hos docet, Aborigines easdè sedes occupasse: eos autè minimè indigenas fuisse, sed à Græcis oriundos, testificatione Sempronij & Catonis. Halicarnassæus itaque auctoritate Antiochi Syracusani & Pherecydis Atheniësis, Aborigines Oenotros genere Arcadicos fuisse colligit; sic dictos, quod mōtes more Arcadum prisco habitaret. Festus Aborigines appellatos dicit, quod errantes conuenerint in agrum, qui nunc est populi Romani, eamque gentem Italiæ esse antiquissimam. Nos, qui ab ipsa prima origine terram, quam tenet, habitauerunt, eos Aborigines communi voce, perinde atq; terrigenas dici arbitramur. Athenienses igitur, terrigenas sese esse, & prima gentis suæ semina, è Terra & Vulcano, obstetrice Minerua, accepta fuisse contendunt: & quò fidem fabulæ faciât, sacerdotes Ægyptios testes producunt, qui annorum mundi tam prodigi sunt dispensatores, vt ante Solonem, Atheniensibus nouè annorum millia largiantur. Aristides in Panathenæico sic Atheniensibus adulatur, vt non ipsorum modò primos parètes ex Attica producat, sed asserat huic regioni deberi omne genus humanum: *πρώτη γὰρ φύσις ἤνεγκεν ἀνθρώπων ἔκ πρώτης πατρὸς ἐστὶν ἀνθρώπου*, id est, Prima enim, inquit, hominem tulit, & prima est hominis patria. Arcades, quò Athenienses in hoc certamine inferiores esse conuincerent, se ante Lunam creatam fuisse fabulantur: adeò vbi fabulis semel carceres remoueris, nulla inuenitur meta metiendi. Pausanias in Arcadicis

trahit

trahit multis placuisse, homines de putri humore vi Solis animato, primum natos esse, quos inter Arabes quidam secuti videntur. Varro in Eumenidibus Empedoclem ridet, quòd asseruerit hominem è terra tanquam blitum prodijisse, sententia non magis blitea quam Eumenidibus siue furijs digna. Infaniores tamè illi videtur, qui *λαῖς* vocis qua populus Græcis vocatur allusione ducti, è cauitibus homines fecere, ipsa figmenti duritate parum à lapidibus differentes. Paulominus durum est os eorum qui ex arboribus hominum initia ducunt, quorum somnia Virgilius quoque celebravit:

*Hæc nemora indigenæ, Fauni Nymphæque tenebant,
Gensque virum truncis, & duro robore nata.*

Haud tamen ignoro quæ de arborum saxorumque in homines, & rursus de hominum in arbores & saxa transformatione Poetæ fabulantur, ea ad mores viuendi que rationes traduci. Aristoteli minimè fuit necessarium ad hoc certamen descendere; eò quòd æternitatem induxerit; quæ principium excludit non hominis modò, sed omnium etiam animantium ceterorum. Verum qui sic statuit, ei necesse est fateri, vel animos hominum mortales esse, vel ad Pythagore confugere *παλιγενεσίαν*, id est, vnus animi in multa corpora transitum; vel dicere, quod quidam somniarunt, vnâ omnibus ab æterno mentem fuisse, quæ vt Sol per vitreas fenestras lumen, ita rationis usum per organa & corporis instrumenta transfundat; vel quòd æquè absurdum est, infinitas animorum infinitates inducere; quòd sic Aristoteli ipsi aduersatur, vt ne in numeris quidem abstractis, infinitum secundum entelechiam admittat. His igitur & eiusmodi fabularum labyrinthis implicantur, qui origines gentium primas inuestigarunt: quos tam ambitiose plerique sequuntur, vt ne Francos quidem vereantur asserere, Germaniæ aborigines indigenasve esse. Verum omnium horum nugas, diuina Mosis oracula falsitatis conuincunt; è quibus didicimus vnicum Adamum cum vxore indigenam eius terræ fuisse, in qua est creatus: reliquas omnes regiones non ab indigenis, sed ab ijs habitari, quorum parentes primi aliunde commigrarunt. Reiectis igitur Aboriginibus vel ad Mori Vtopiam, vel ad eam ciuitatem, quam Aristophanes bonis auibus in nubibus construxit, dicemus in altero hominum genere qui aliunde immigrarunt, maiores nostros contineri, & non indigenas, sed aduenas esse, & *ἔτι δὲ ἀπὸ δρυὸς εἰς) παλαιφάτου οὐδ' ἀπὸ πάτρης*: id est, vt Homero succinamus Latine, *Nec genus à petra ducunt, nec robore prisco.* Quærendum igitur, qui primi, & vnde aduenierint, quibus originem nostram acceptam ferre debemus.

Hominis absurda origo.

Æternitas.

Palingenesia.

IULIUS Cæsar inter Latinos primus hanc oram cum armis suis aperuit, tum elegantissimis suis commentarijs illustravit: aiens Galliam Belgicam hanc quidem Rheno terminari, sed maximam eius partem à Germanis multo ante flumen transgressis, & occupatam fuisse & habitari. Quamobrem qui paulò pòst limites Galliaë & Germaniæ scriptis mandarunt, longè aliter censuerunt. Plinius vt diligentissimus harum regionum examinatus, ita præmonstrator futurus omnium optimus, si viginti eius libri de rebus Germanicis scripti, ad nos peruenire fata permisissent: dixit Galliam à Germania Scaldi separari, & ad hoc vsque flumen à Cimbrica Cherroneso secundum littus Germanos diuersis nominibus habitare. Vox ipsa qua nobilissimus amnis vocatur, indicio nobis est sequestrum eum limitum fuisse. *Scet* enim in vernaculo gentis nostræ sermone, discrimē notat, qua voce nihil immutata flumē quoq; nominatur. Antiquiores quadrato magis sono *Scast* pronunciaſſe videntur, quem & nos in præterito imperfecto retinemus: vt cum dicimus, *ſcet ſcaſt Scet*, id est, multum differebat. Frequens est alioquin hominibus nostræ linguæ primam vocalem ad secundam, & hanc ad tertiam soni lenioris gratia transferre; quæ variatio in illis duntaxat recipienda, in quibus consuetudo, penes quam loquendi arbitrium est, eam admittit. Cæterum quo gemina appellationis ratio videatur, meritò & ea causa Scaldis dici queat, quòd circa eum frequentissimæ controverſiæ inter finitimos soleant exoriri, alteris limites proferre, alteris veteres tueri contendentibus. Non dissimili de causa vetustiores Stabutam nominarunt; quæ vox à nostrate facta est *Sta buten*, id est, maneto extra: quæ monitio vtriusque ripæ hominibus æquè conueniebat, dum aduersarijs iuberent extra fines suos manere. Ex hac voce Græci antiquiores, quos Ptolomæus est sequutus, Tabudam fecerunt, suo more peregrina nomina corrumpentes, eò quòd origines & significata ignorarent. Nec porrò mirū est huic potius amni quàm Rheno earum Galliaë & Germaniæ partium quæ ad Oceanum vergent discrimen adscribi: quum Rhenus parte sui Galliaë viciniore in Mosam, & nomen & aquas deponat, atque Mosam rursus prius in Scaldim infundatur, quàm ad Oceanum pertingat. Hæc enim fuit antiqua horum fluminum exoneratio, à qua ne hæctenus quidem longè recesserunt. Eius rei certissimum est argumentum Scaldia insula, quæ à Scaldi & nomen & insulae naturam suscepit, non à Mosam. Potius igitur Iulio dicendum fuisset Mosam in Scaldim, quàm Scaldim in Mosam transfundi, quamuis in re ipsa non tantum sit discrimen, quantum in modo loquendi vsitato. Cum igitur Cæsaris testi-

Scaldis, Gallia
& Germania
limes.

Scaldis etymon.

Stabuta.

Scaldia.

monio liqueat, hæc tria flumina prius commisceri quàm in Oceanum fluant, constetque insulam maximam communi ostio compræhensam Scaldiam non Mosam dici: confitendum est illi amni & nomen ^{Ostiarum fluminum.} & dignationem mansisse, à quo insula sortitur appellationem. Et vero & rectissimo & optimo iure, ita veteribus video placuisse, vt Scaldis princeps haberetur; propterea quòd quamuis Rhenus & Mosam cursus sui longitudine Scaldim superarent; hic tamen ad octoginta paulo plus minus passuum millia ab Oceano distans tantus attolleretur, vt non amni, sed freto similis videretur cum amplitudine, tum præsertim profunditate, & altissimo æstu, quo ab undis marinis repulsus intumescit. Ad ipsam enim Antwerpiam maximarum holcæ ^{Scaldis profunditas.} dum sic capax est, vt ex ipsa ripa, onustam nauim fluitantem quiuis possit intrare, pede tantum sublato, quod nusquam alibi tanto à mari interuallo est videre. Strabo portum ad Pharam maiorem cum describit, tam profundum esse dicit, *ὡς τὴν μέγιστην ναῦν ἐπὶ κλιμακῶς ὀρμεῖν*, id est, vt maxima nauis ad ipsos vsque gradus, quibus ad mare descendebatur, stationem habere possit: quod interpret Latinus ineptè vertit; vt maxima nauis sarmento teneatur. Quod igitur Straboni mirabile videbatur in portu Phari maiore, tantam altitudinem aquarum esse, vt maxima nauis ad scalas stare posset; id Antwerpiæ quotidie licet videre, vbi maximæ naues ripam contingunt, ita vt manibus liceat onera in terram deponere. Scaldis ergo, siue vetustiore nomine Stabuta, è quo Græci Tabuda fecerunt, tum sua ipsius nomenclatura, tum Plinij testificatione, Germaniæ, Galliaëque ad Oceanum limes verissimus fuit: quem Cæsar idcirco videtur neglexisse, quo prouinciam sibi decretam ad Rhenum vsque dilataret. Dion libro historiæ suæ quinquagesimo, ni fallor, tertio, tempore Augusti, illam etiam regionem Germaniæ nomine vocatam fuisse dicit, quæ cis Rhenum secundum fluminis ripas, ad Oceanum vsque pertineret: atque id quidem quoniam à Germanis habitaretur. Eam bipartitam rursus facit, non admissa ad hanc diuisionem Germania Transrhenana, superiorem & ^{Germaniæ Cisrhenanæ partitio.} inferiorem; hanc quidem Oceano, illam verò fontibus Rheni viciniorem. Quamuis igitur Iulio Cæsari concedamus Galliaë Belgicæ partem inter Rhenum & Scaldim olim contentam fuisse, illud tamen tantò seculorum interuallo factum fuisse cernimus apud ipsum etiam Cæsarem, vt nullorum meminerit Gallorum, qui à Germanis eieciti fuissent. Quod igitur sepultum est iam olim, nō mouebo: illud quæram, quinam Germanorum Rhenum primi transuerint, & has sedes occuparint. Hoc si veteres auctores interrogare velim, primus inter eos occurret Tacitus, diligens sanè in Germania describenda, adeò vt

peculiarem ei librum dedicarit. Et percomodè accidit, quòd Thungros primos fuisse dicat, qui Rhenum transgressi, hic sedes fixerunt. Docebo enim non ita multò post Atuaticum in Thungrorum finibus fuisse structum, quod in Antwerpia nomen aliquot post sæculis est commutatum. Eius igitur verba apponam, à paucis, vel potius à nemine, quod sciam, hætenus intellecta. Cæterum, inquit, Germaniæ vocabulum recens & nuper additum, quoniam qui primùm Rhenum transgressi Gallos expulerunt, nunc Thungri, nunc Germani vocati sint: ita nationis nomen, non gentis, eualuisse paulatim, vt omnes primum à victore ob metum, mox à seipsis inuento nomine, Germani vocarentur. Ad hunc Cornelij Taciti locum, Althamerus studiosè eorum sententias collegit, qui de Germani nominis ratione quicquam litteris prodiderunt: in quorum numero, Strabo primarius sentit, ita Germanos vocari, quasi fratres essent Gallorum, voce ad Romanam originem relegata. Huic accedit, quamuis non omnino, Chonratus Celtis, duobus versiculis suam explicans opinionem:

Germanos vocitant Itali, Graij sed Adelpbos,

Quòd fratrum soleant inter se vivere more.

Sed vanum est, & nullis auctoribus nixum, Germanos apud Græcos vocari Adelpbos: cum æquè Græci atque Latini vno nomine Germanos vocarint. Æneas Siluius à germinando nomen duxit, conuenienter quidem Solino, qui diuitem hominum terram, & populis immensis frequentem, Germaniam esse scripsit. Erasino Roterodamo non absurdum videbatur, si Germanorum gens ita vocaretur, quòd tota germana sit, & illud quod Græci τὸ γήστον dicunt, præ cæteris nationibus omnibus possideat: quam si cum reliquis conferas, inuenies minimum fuci, plurimum antiquæ sinceritatis & fidei, & rusticanae, vt dici solet, veritatis obtinere. Longiùs ille recessit, qui Clementinis adiecit, Germanos dici, quasi gerentes immania. Poterant omnes isti videri aliquid dixisse, nisi omnes absurdo & absono principio sumpto, rationem nominis quæsiissent. Quid enim absurdius & incredibilius, quàm Teuthonas à Romanis nouum sibi nomen petiuisse, atque id eo tempore, quo vix qui Romani essent, Germani cognoscere potuissent? Attamen si à Romanis fuisset omnino nomen datum, ad proximos certè primum venisset, non ad illos qui ad Oceanum longè ab Alpibus sunt remoti. Verùm quis populus tam sit barbarus, & ab omni ratione & communi sensu sic alienus, vt nomine vocari velit, quod ab exteris, atque ijs hostibus, inditum fuisset? Iam Romani prouincijs etiam suis prisca nomina reliquerunt; tantum abest vt genti, nec dum cognita, legem ferrent, qua

Tacitus de Germanorum & Thungrorum appellatione hætenus non intellectus.

De ratione nominis Germanorum.

qua sanciretur, vt Teuthones, deserto nomine patrio & gentili, Germanos se vocarent sermone peregrino, & à nemine Germanorū intelligendo. Explosis igitur hæc coniecturis, vt ridiculis & ineptis, ex ipsis Germanis sciscitemur, qua de causa sese ita nominarint, deposita non citra piaculum, vt videtur, primi conditoris appellatione. Et quia Thungri dicuntur primi fuisse, qui nouum nomen vsurparunt; rogetur Hubertus Thomas Leodius, ita Thungrorum vernaculus, vt magis esse vix possit. Is respōdebit, si iis quæ de Thungris & Eburonibus scripsit, velit cōsentire, *Sermay* siue *Sarmay* Teuthonorum lingua non aliud esse quàm prorsus virum, cui *Almay* significandi vi idem sit. Eiusdem sententiæ sunt plerique Germani superiores, non parùm sibi hac nominis sui interpretatione blandientes. Althamerus partim subscribit, partim ab opinione discedit. In Germani nomine consentit, in Allemanni nomine in diuersa abit. Nos igitur quid inter hæc potissimùm tenendum putemus, de vera & vsitata lingua, ostendemus. Equidem confiteor apud Græcos & Latinos rationes nominum tam difficiles esse inuentu, vt Varronis in hoc campo labor, multis ridendus potius, quàm probandus videatur: nec feliciùs ille videtur operam suam collocasse, qui magnum nobis Græcarum vocum Etymologicon dedit. Vterque tamen iudicio quidem meo laudandus, vt qui maximè: quia licet non omnia sint consecuti, tantum tamen præstiterunt, quantum summa industria & acumine inuentionis singulari, quisquam in illis linguis sese assequi posse speraret. Cùm tamen Varrone in antiquitatis arcanis nihil Roma vnquam tulerit doctius; non videbor mihi malum ducem sequutus, si existinem, nec in nostra lingua infrugiferam esse hanc originum inquisitionem. Nec ægrè feram, si à maioribus quibusdam & diuinioribus ingenijs ex alto deridear, quoniam tam minutis rebus, vti ipsi volunt, laboris aliquid vel potius atramenti & chartæ impèdam, propterea quòd videam non doctissimum modò quemque Germanorum, sed præter ceteros omnes eruditione insignes, in Græcia etiam Platonem singulare philosophiæ lumen, sic in vocum originatione laborasse, vt totum ei librum consecrarit. Cum hoc igitur malim contemni, & ludibrio ab eiusmodi supercilijs elatis haberi, quàm cum ipsis illis sæuis censoribus in litterarum regno sceptrum tenere. Tantum autem abest, vt cum illis faciam, vt arbitretur in antiquitatum inuestigatione, earum præcipuè, de quibus aut nihil aut parum, veterum scriptis memoriæ traditum habemus, in primis rationem habendam verarum in nominibus rationum. In his tamen quærendis, summam religionem adhiberi velim, ne quo

nostra

nostra stabiliamus, prisca nomina commutemus. Est enim integritas dictionum, omnium consensu recepta, non temerè adulteranda, nisi quantū ratio & proprietates sermonis, è quo sumptæ sunt, permittet. Germani igitur nomen extra controversiam tam apud Græcos, quàm Latinos ab omni memoria sic scriptum est & pronuntiatum, ut ab ea voce qua frater ex utroque parète Latinis vocatur, nihil discrepet: quod ex illo clarum est, quoniam omnes, ab ipso vsque Strabone, ut Latinam dictionem sunt interpretati. Cùm igitur nusquam Garmanus per primam in prima syllaba vocalem scriptum reperitur; nihil mihi egisse videntur, qui etymon huius vocis quæsiuerunt. Hic non dubito, quin statim sim auditurus magnam esse Teuthonibus inter Alpha & Epsilon vicinitatem & cognationem, & in Dialectorum varietate alterum pro altero in usum venire. Nō sum equidem inscius, rem ita habere, & conuersiones has litterarum diligenter obseruandas esse: nego tamen has admittendas, nisi recta & vsitata nominis scriptura, omnem laborem nostrum ludificetur. At hic nihil tale contingit, è quò nullius apud Germanos linguæ vsus admittat, ut idem *Ser* & *Sax* significare dicatur: & quamuis quis obstinatè contenderet, esse forsā alicubi, vbi eadem sit vtriusque significatio; id tamen ad præsens propositum nequit applicari, in quò de Thungrorum, non de aliorum Teuthonum lingua, vox est exponenda; à quibus Tacitus inuentam positamque dicit. Reicio ergo arrogantem illorum interpretationem, qui putant Germaniam totum virum significare. Maiores illi nostri Aristotelem, sat scio, non legerunt; ex eisdem tamen naturæ principis nomina de sine potissimum imponenda esse intelligebant, ut secūdo de Anima libro Peripateticorum pueri docetur. Quis autem Teuthonis finis fuerit propositus, dum Galliam inuaderent, Cerealis apud Tacitum docet; causam ipsis, aiens, in Galliam transcendendi, avaritiam atque libidinem semper fuisse, ut relictis paludibus & solitudinibus suis, fecundissimum solum & ipsius soli indigenas possiderent. Cæsar item sexto libro Commentariorum de bello Gallico, testatur, latrocinia apud Germanos nullam habere infamiam, quæ extra fines cuiusque ciuitatis fiunt: quod videri minimè debet mirum, cùm Aristoteles bellum venationis quoddam genus esse dicat, quo non modò res, sed homines etiam acquiruntur. Differt autem à ceteris quærendi artibus, quòd non à volentibus, sed inuitis, lucrum quærat, perinde atque venator. Frequentissimus sanè belli finis hic fuit, ut eo aliquid acquireretur. Quamobrem multitudo illa Teuthonum Rhenum transgressa non alia causa in vnum collecta fuit, quàm studio possessiones

fiones nouas hominesque sibi acquirendi congregandi; . Et ut vera semper atque simplex gens ea fuit, minimè dissimulauit qua gratia in Galliam venisset. Interrogati enim fortè ab illis, ut par est, quorum finibus irrumpebant, quinam essent, & qua causa aliena inuaderent, raperent, abigerentque? responderunt se Germanos esse, id est, viros congregandi corradendi que studiosos. *Gex* enim duo significat, desidero, & congrego siue accumulo: *Man* verò vir dicitur. Vir itaque corradedi desiderio captus, *Serman* propriè dicitur: ob quod se domo profectos in Galliam nomine suo Germani palam præ se ferebant. Quòd verò ita nomen sit interpretandum, ex ipsius Taciti verbis bene intellectis quiuis perspiciet, modò linguæ nostræ non sit prorsus ignarus. Quid enim aliud hoc sibi vult, eos qui primi Rhenum transgressi sunt, nunc Thungros, nunc Germanos vocatos fuisse, si non hoc vult, sine discrimine modò Thungros, modò Germanos dictos esse? Quid est igitur *Thungeren*? Non aliud nempe quàm ad se congregare atque conuerrere. *Ser* enim cōgregandi significatum habet; *Thun*, ad se, Latine vertitur, numero tamen plurimum. *Thungeren* itaque homines sunt omnia ad se conuerrentes. *Thun* autè dicitur syncopos & compositi more nostris vsitato. Integre effertur *Tot Hun*, id est, ad se, vel ipsos. Verum quia *Thungeren* ad se congregandi studium duntaxat notat, alios omnes quasi secludens, angustioris & vilioris animi propriū videtur, propterea quòd non nobis solis, sed patriæ & amicis quærere debeamus. Idcirco nomen Thungrorum in illis solis hæsit, qui illud sibi dederunt: Germani verò appellatio, alijs quoque placuit, quamuis nec in bello, nec in expeditione contra Gallos fuissent, quippe quo corradendi studium illud omnibus commune notaretur quidem, sed hoc ad se omnia rapiendi desiderium non exprimeretur. Germani itaque appellatione, cùm quærendi tantum appetitionem quandam significet, qua finis omnis belli à Teuthonis suscipi consueti indicatur, non potuit vox inueniri quæ magis propria ipsorum videretur. Omnes igitur qui post Rhenum transgressi sunt, Germanos se vocarunt, nomen illud à primis contra Gallos trans Rhenum victoria potitis mutuati, quo metum incuterent. Deinde postquam & ipsi acquirere & corradere aliena cœpissent, à seipsis nomē hoc inuenerunt, id est, nomen illud quod antea mutuo sumperant, meruerunt reapse in se ipsis iam nacti satis causæ ob quam Germani vocarentur: atque hoc est quod dicitur, eos à seipsis post nomen inuenisse: quia videlicet inuenerunt occasionem in seipsis ob quam Germani & essent & dicerentur. Post verò, cùm omnibus hoc studium placeret, cœperunt promiscue

Vera ratio nominis Germanorum.

Thungri.

miscuè omnes Germanos se nominare, tametsi in bello nunquam fuissent: & non immeritò sanè, quòd omnes pari libidine aliena rapiendi tenerentur. Hanc Thungrorum & Germanorum interpretationem nostram qui cum Taciti verbis examinabit, perspicuè cernet ipsum à Teuthono aliquo hæc didicisse. Equidem soleo Virgilium vnice admirari, non illo vulgari Grammaticorum more, sed vt diuinum quendam vatem, & vt eum qui semper plus haberet in recessu, quàm verba prima fronte præ se ferrent. Hic inducta Latinorum persona, sic Germanos, vt nemo vnquã vel veriùs vel breuiùs, paucis hisce versibus descripsit.

*Durum à stirpe genus, natos ad flumina primum
Deferimus, sæuòque gelu duramus & vndis.
Venatu inuigilant pueri, siluasque fatigant;
Flebere ludus equos, & spicula tendere cornu:
At patiens operum, paruoque assueta iuuentus,
Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello.
Omne æuum ferro teritur, versaque iuuentium
Terga fatigamus hasta, nec tarda senectus
Debilitat vires animi, mutatque vigorem.
Canicem galea premimus, semperque recentes
Conuectare iuuat prædas, & viuere rapto.*

In his cum Iulio Cæsare Germanorum mores sexto Commentariorum belli Gallici describente, ita consentit, vt vix credere possim quin ex ipso hauserit quod Latinis suis vetustis affingeret. Quod enim dixit de vndis quibus non secus atque faber ferrum, cum tenelli in lucem prodierunt, indurant, id certissimum est indicium, de Germanorum moribus pigmenta ad Latinos Poëtam transtulisse. Id enim cum plurimis aliorum testimonijs constet Germanorum proprium fuisse, tum vni Galeno satis credidissimè, nō magis, vt equidem opinor, in barbaram hanc, qualis ei visa est, consuetudinē, quàm in ipsum Aristotelem inuecto, qui libro Politicorum septimo de prima infantium educatione tractans, eam videtur comprobasse, dicēs, conferre statim à pueritia frigori assuescere, eò quòd & ad sanitatem & ad rem militarem conducatur, atque idcirco apud multos barbarorū consuetudinem habere; hos quidem, vt gelido flumini foetus immergant; illos verò, vt exiguo & tenui vestitu eos tegant, quemadmodū apud Celtas licet videre: ad cuncta enim ea quæ fieri quidem possunt, satius est ab ipso statim principio assuescere: esse autem eam puerorum naturam, vt propter innatum calorem apta sit quæ ad frigus exerceatur. His si Galeni sollicitam & delicatam & planè Asianam sententiam

tiam conferas, statim elucescet, & Aristotelem Tacito & dissimulato nomine verberari, & interpretem Latinum non satis rectè pro Celtis Gallos posuisse. Loquatur igitur sed Latinè & quidē Linacri verbis, ne si Græcè dicat, bis sint eadem audienda. Apud Germanos enim, inquit, planè ne nutriri quidem infantes contenderim. Verum nos neque Germanis, neque alijs agrestibus, aut barbaris hominibus, hæc prodimus; non magis equidem quàm vrsis, apris, leonibus, aut alijs id genus; sed Græcis & ijs, qui, tametsi genere sunt barbari, Græcorū tamen æmulantur studia. Nam quis quæso nostrum tulerit, modò editum infantulum etiam ab vtero calentem, ad flumen deferre, ibique sicut Germanos aiunt, ceu candēs sit ferrum in frigidum humorem mergendo, simul de naturæ vigore periculum facere, simul corpus ipsum roborare? Pluribus Galenus in hanc consuetudinem inuehitur; quæ breuitatis gratia omittens, hoc vnum hic animaduertendum propono, ab Aristotelis vsq; ætate cognitum Græcis Germanorum hunc ritum fuisse. Sidonius Apollinaris Thracum regioni & Cimbris eandem pueros frigore indurandi rationem attribuit, Virgilium in hoc furto velut simius imitatus, dum sic in Panegyrico Antemij cantat.

*Thracum terra tua est heroum fertilis ora;
Excipit hic natos glacies, & matris ab aluo
Artus infantum molles mix Cimbrica durat.*

Verum cuius tandem ritus hic affingatur, illud extra dubium est, Germanis hunc morem peculiarem fuisse, vt infantes frigidis amnibus vel experirentur vel indurarent, qui in Græcorum epigrammatis latius declaratur:

*θαροάλοιοι κελῶι ποταμῶι ζηλήμονι ῥήνω
τέκνα ἑλθεντεύουσι, καὶ οὐ παρὸς εἰσι τοῖσιν
παρὶν παῖν ἀθρήσωσι λελούμενον ἕδατι σερμῶι.*

reliquis versibus omisis, quibus huius examinis modus latius describitur, hoc sic reddam.

*Zelotypro audaces Celta sua pignora Rheno
Explorant, non antè rati se posse parentes
Dici, quàm videant diuino flumine lota.*

Idem Claudianus Germanis tribuit:

*Et quos nascentes explorat gurgite Rhenus.
Meminit & Nazianzenus.*

*κελῶι μὲν κρήνουσι γόνον ῥήνοιο ῥέεθροις,
καὶ χυσοῦ καθαροῦ ἀνθρακίς εἰσι κρήσις.*

Quod vertebam;

Cernitur est purum prunis ardentibus aurum,

Gurgite sic Rheni pignora Celta probat.

Perpicuum igitur est, non aliunde Virgilium hæc sibi sumpsisse, quam à Germanis, quorum moribus antiquos Latinos voluit honorare, quo fortasse præsentis sui temporis molliciem taxaret. Reliqua quæ adiecit, adamussim ita cum Cæsaris descriptione quadrant, ut ab illo mutuatus esse videatur. Hic enim omnem ipsis vitam in venationibus esse dicit, atque in studijs rei militaris; ab paruulis duritiæ ac labori studere, agros colere non proprios nec perpetuos, sed quos post annum sint relicturi, atque ita illud quasi obiter agere, hasta versa pro stimulo videntes: latrocinia nullam apud illos infamiam habere si extra fines cuiusque ciuitatis fiant. Quocirca illud Tacito non assentior, quòd Germanos extra bellum ocio magis quam venationibus indulgere scribat. Sed quorsum hæc sumitur opera in declarando Virgilium Latinis Germanorum laruam dedisse? Illuc, ut ostendam postrema versuum clausula, veram Germanorum nominis rationem, quasi digito à Poëta esse indicatam.

— *Semperque recentes*

Conuectare inuat prædas, & viuere rapto.

Quid enim aliud est Germanus, quam vir prædas conuectans? Diuinus Poëta non mores melius descripsit, quam veram nominis originem versibus suis intexuit. Vix ausim dicere, suspicor tamen eum, ut diligens fuit ad curiositatē usque, hanc à Germano quopiam didicisse; & quia in vulgus nota non esset, tanquam gemmulam reliquæ descriptioni addidisse. Erit igitur Germanus, sua ipsius lingua, is qui desiderio tenetur congregandi. Quia autem hæc opum collectio extra fines cuiusque, Cæsaris testimonio, fiebat; citra bellum fieri non poterat: quo factum est, ut bellum quod Cæsar latrocinium infami voce nominauit, à fine quoque suo vocaretur. Quod enim Latini bellum, Germani Ger nominarunt; quo nihil aliud significatu, quam conquisitio, siue opum conuectatio. Hoc nomine quamuis nostrates uti desierint, omnes tamen ij hæctenus vtuntur, quos Germani armis coegerunt, ad Romanam linguam permütandam, & Theutonicis tum vocibus tum phrasibus inquinandam. Verum, ut Latinam linguam, ita & nostram corrupeunt. Nam pro Ger Guerram dicunt. Causa verò, ob quam in desuetudinem apud nos abierit, sic explicanda. Cùm Germani nomen omnibus in vniuersum daretur, etiam illis qui domi desiderent, nec res bello quærerent; visum est nouum nomen inuenire, quo illi soli vocarentur, qui nomen suum militiæ dedissent. Nam Germanus reuera nihil aliud erat, quam vir militiam exercens

*Bellum à fine
Gera dicitur.*

exercens, ad acquirenda ea quæ desideraret. Quæ vox cùm omnibus placeret, omnesque gauderent Germani vocari, necesse fuit aliud nomen fabricari, quo milites ab alijs distinguerentur. Hoc igitur sic fecerunt, ut sono quidem à Germani nomine differret, re tamen ipsa & significationis vi conueniret. Qui igitur ad bellum egrediebantur, *Crygmanni* sunt vocati, ab eodem scopo à quo Germani primum sunt nominati. Nam *Cryg* apud nos nihil aliud est, quam *Cryg* apud Latinos acquirere; ita ut non malè pro eodem vsurpari queat, pro quo antea *Ger* dixerunt. Et quia belli finis Germanis in acquirendo erat, bellum *Cryg* nominarunt, qua voce hæctenus nostrates vtuntur. Germani igitur nomen commune factum est, *Crygmanni* ad solos illos pertinet, qui militiæ sunt adscripti: quæ duo, quamuis significatu parum differant; vsu tamen differre cœperunt, posteaquã ita visum fuit ijs, qui imposuerunt. *Ger* igitur pro bello antiquiores vsurparunt, ut ex Italico, Gallico & Hispanico sermone facilè quiuis agnoscit; cui voci ea, quam dixi, causa, alterum nomen successit; è quo vel solo perspicuum fit, me veram rationem nominis Germanorum explicare. *Ger* igitur tria potissimum apud veteres notabat; desidero nimirum, colligo, & bellum gero; atque id quidem, si uti verbum in agendi notione interpretemur. Nam eadem vox uti nomen in vsu venit, quo modo desiderium, congregationem & bellum significaret. Longè ergo aliud est *Gax*, quo Thungris siue nostratibus significatur id, quod integrum est atque totum: aliquando etiam quod maturum est siue percoctum. Althamerus cùm dixisset *Ger* & *Gax* idem esse, addidit quo facilius crederemus, *Ger* antiquorū esse, *Gax* recentiorum; quod ut stabiliret, exemplis interpretatur, *Gerhardum* totum durum, *Gerbrechtum* totum celebrem, *Gerwicum* planè strenuum, *Gertrudem* prorsus amabilem, *Gerbaldum* totum celerem: quæ interpretatio si vera esset, non malè colligeretur Germanum esse totum virum. Sed vereor ne linguæ nostræ imperitia sit deceptus, è qua Germani etymologia, Taciti auctoritate, fuit petenda, quoniam Thungri ea sint locuti. Nos veras harum vocum origines explicabimus, ne quis scrupulus in animo cuiusquam possit hædere. Ad veteres enim auias, ut cum Satyrico loquar, è pulmone reuellendas, diligentia magna opus est, & omni cautione, ne qua radícula, quæ repullulare queat, relinquatur. Prius tamen monendum, sicut triplex diximus esse ipsius *Ger* significatum; ita triplicè quoque in omnibus posse dari interpretationem. Iam igitur quid est *Gerhardus*? corrupta certè ab Allemannis dictio. Nam *Gerardus* dicendum citra aspirationem, non *Gerhardus*, ut illi magno spiritu efflant.

Sed vt hoc illis elargiar vtrunque dici posse, vtrunque interpretabor.

Gerardus. Gerhardus ergo cum aspiratione, is est, qui desiderat vel congregat duriciem aut animum; vel is qui cor habet vel duritiem ad bellum. *Hart* enim durum significat, & præterea cor, & ab illo ad animum transfertur: vt cum dicimus, *hy en heeft gheen hart*, id est, non habet animum. Sed hæc Gerhardi à duricie interpretatio, dura mihi videtur. Nos citra aspirationem Gerardum dicimus, atque ita interpretamur, vt eum esse dicamus, qui natura procliuus est ad opes conuerendas, quique naturali belli studio tenetur. *Ad* enim id apud nos notat, quod cuique vel à natura, vel à parentibus inest. *Gerbrechtus.* Gerbrechtus quare à celebritate Althamero dicatur, ipse viderit. Equidè *Bracht*, siue *Bracht*, siue *Dracht*, vti nunc pronunciamus, non celebritatem, sed pompam & fastum notare scio; nec aliud Auentinus ea voce intellexit, tametsi sermone diuerso à nobis vteretur. Sed hinc obiter notandum, magno in errore eos versari, qui eiusdem significationis esse credunt Gerbertum, & Gerbrechtum, Albertum & Albrechtum, Robertum & Robrechtum, atque ita in simili compositione *Bracht* & *Bert* promiscuè ponunt. *Bert* enim idem est quod *Wert*, ita ab illis fortè primò scriptum, qui vim duplicis viderent. Et ne quis hoc meum solius commentum putet, Auentinum consulat, qui eodem modo, quo ego, *Bert*, dignum, interpretatur. Gerbrechtus igitur is dicitur, qui audus est pompæ & fastus: vel in alio *Ger* significatu, pompa & fastus belli. *Gerwicus.* Gerwicus qua de causa strenuum reddiderit, Allemani exponant: nos *swic*, vigiliam & locum vigiliarum significare scimus, de quo alibi fortè plura. Gerwicus ergo dicitur, qui desiderio tenetur vigiliarum, vel in altera *Ger* notione, vigilia belli; quasi eum dicas, qui sua vigilia in bello, alios metu vacuos reddit, siue qui in bello vigiliis egregiè obit. *Gertrudis.* In Gertrudis nomine nescio vnde didicerit *Tru* amabilem significare, cum extra controuersiam *Tru* fidem notet. Gertrudis igitur nihil aliud est, quàm cupida fidei, vel si aliud maius *Ger* significatum, Gertrudis fides erit belli: nomen feminis ex eo tributum, quòd quæ bello parta essent, apud feminas, quæ vnà proficiscebantur, deponerentur. *Gerbaldis.* Gerbaldis celer ad bellum, vel audus celeritatis, vel is qui celer est ad congregandum. Ex his liquere potest, nihil esse quo cogamur fateri, *Ger* antiquis pro *Gax* dictum fuisse, cum melius hæc nomina modò explicata, rationem originis suæ tueantur, si *Ger* diuersæ sit, & non eiusdem, cum *Gax* significationis. Laudo sanè hoc nomine Auentinum, quòd non alia modò vocabula, melius quàm Althamerus, sit interpretatus, sed quòd in Germani quoque nomine, à com-

muni

muni receptaque sententia discesserit: notans *Ger* idem esse quod *audum*, atque ita Germanum eum dici, qui audus sit viri, id est, qui desideret viro congregari, siue cum viro pugnam inire. Quamuis enim ad veram originem non aspirarit, illud tamen doctè animaduertit, aliud esse *Ger*, aliud *Gax*. Cum igitur Germanus, perpetuò & apud Latinos, & apud Græcos scriptum sit, omnes illi aberrarunt, qui sic sunt interpretati, quasi primam in prima syllaba vocalem communem cum Carmania haberet. Is qui rei litterariæ in Saxonia supremam sedem tenuit, Teuthonica, & si Tacito credimus, Thungricæ voci originem Hebraicam quæsiuit, nihilo rectius quàm Strabo Latinam, atque sic assignauit, vt Germanos Gerim Ani, id est, aduenas miseros siue pauperes fecerit. Et certè pauperes meritò vocarentur, si tam inopem linguam haberent, vt aliunde sibi nomen emendicare cogerentur. Postellus peregrinum ab Hebræis nominis ortum petiuit, non secus ac ille, sed multò generosorem. Putauit enim à Gomer dictos esse Gomeranos, ac deinde elisione vnus vocalis & metathesi secundæ consonantis, è Gomeranis factos esse Germanos. Sed cum ratio apertissima in Teuthonico sermone sit inuenta, nulla facta vocis immutatione, frustra laborant qui nomen Germani peregrinitatis accusant, ad quoscunque tandem referant natales. Hebræi certè Germanos Ascanazim, non Germanos vo-

*Ascanazim.**Germanorum nominis antiquitas.**Almanni.*

Gramma-

Grammatici interpretantur. In Trebellio Pollione Alemania & Germania distinguuntur his Marij verbis: Denique ut omnis Alemania, omnisque Germania cum cæteris, quæ adiacent, gentibus, Romanum populum ferratam putent gentem, ut specialiter in nobis ferrum timeant. Qui verò Almani fuerint, ipsa vox nobis indicat, quæ virum omnis generis notat, vel vulgus ignobile. At enim omne, non totum aut integrum signat. Vulgus igitur sine nomine Almani vocatur, cui sententiæ meæ Agathias lib. primo de bello Gothorum opitulatur: Almani, inquit, si Asinio Quadrato viro Italicensi fides præstanda est, qui res Germanorum diligenter perscripsit, aduentitij sunt, & ex varia colluione hominum conflati, quod sanè ipsorum cognomento præfertur. Quid hac testificatione clarius, qua asseritur ipso nomine significari Almanos colluuiem esse, ex omni hominum genere collectam? Sic enim dicimus *Alse manes hoer*, id est, sortum vulgare & cuiusuis. Miror itaque, quæ Beatus Rhenanus, cum Asinium Quadratum de etymologia laudasset, sic vocabulum explicet, quasi eo indicaretur omnes viros fuisse, atque strenuos bellatores. Neque enim dixerat Asinius, quia strenui viri essent, sic vocatos, sed quod omnis generis viri essent, in vnam colluuiem à variis nationibus congregati. Titus Liuius quarto quintæ Decadis libro, vrbis meminit Allemanæ ad Axium sitæ, ad quæ Perseus, Gallorum per Illyricum effusorum copias inuitauit, & insigni avaritia à se auertit. An ea ab Allemanis quondam & condita fuerit, & nominata, mihi incertum: absurdum certè non sit ita cogitare, quando varij Gallorum Germanorumque errores, & locorum intercapedo, parum repugnare videatur. Atque hæc satis sint de Alemani & Germani vera interpretatione; è quibus discere licet nobis Germani nominis originem acceptam ferre debere, quotquot se Germanos appellant. Ridiculi igitur illi fuerunt, qui Bononiæ, rixis propè cruentis, conati sunt Brabantos communionem nominis Germanici excludere; digniores ipsi ad quos à Thungris siue Brabantis nomen hoc non transiret. Ut ergo tandem cõcludam de Taciti sententiâ, Thungri primi fuere Germanici nominis in Gallia auctores, in quorû finibus Ptolomæus Atuaticû collocavit; quod in Antwerpia nomen postea transiit. Nos igitur & veri Germani sumus, & vetustissimo Germanorum sermone utimur, & si quæ voces Germanicæ sint interpretandæ, earum origo à nostris est petenda. Hoc tamen diligenter obseruandum ex his regionibus communionem nominis tam latè sparsam, non ita multò post fuisse, ut ad superiores etiam, & longè ab Oceano remotos, appellatio pertineret; quorû tamen sermo

longè

longè erat, quàm Thungrorum, rudior & asperior, similis nimirum Hercinij saltus horrore. Hinc hæc tenus etiam eadem asperitas linguæ remansit, crebris sibilis & aspirationibus ita à simplicitate & puritate Germanica recedens, ut à Thungris, nisi diu multumque assueuerint, non intelligatur. Hac usus est Ariouistus, ut post suo loco latius declarabo: vbi ostendam, priscam Germanicam & Gallicam eandem omninò fuisse linguam, nisi quod formulâ loquendi, quæuis ferè ciuitas ab altera differat, tametsi lingua tota eadem habeatur. Nostra igitur Germanica nominetur, quia ea illi usi sint, quibus Germanici nominis primitiæ debentur. Non est igitur mirum superiores Germanos siue Allemanos, in pluribus vocibus interpretandis aberrasse, atque adeò nomen ipsum, quo se maximè iactant, nunquam vel intellexisse, vel ad originem veram potuisse reuocare.

VERVM enim uerò, quando iam mihi videor satis demonstrasse Thungros primos fuisse, qui, pulsus Gallis, sedes has citra Rhenum occuparunt; optarem equidem me posse de veterum scriptis tempus annotare, quo hæc contigerit commigratio. Qui commentaria in Tacitû edidit, confessus se illud ignorare, compensatione quadam satisfacere voluit Lectori; credès è quinto Titi Liuij libro se inuenisse, quo tempore Germani primùm in Italiam venerint. Verùm in eo supinus error animaduertitur, quod loco Cenomannorum Germanos legerit. Alia enim manus Cenomannorum, fautore Belloueso Gallo, Alpes transiit, non Germanorum. Neque enim Bellouesus Germanis, sed suis fauebat. Quamuis igitur non constet, quando Thungri Galliam intrarint, necesse tamen est fateri commigrationem eam insigniter antiquam fuisse: propterea quod videamus illos etiam Germanos, qui post Thungros Rhenum transierunt, tempore Cæsaris, in validissimas populosissimasque nationes coaluisse. In quorum numero, ut reliquos taceamus, Neruij fuerunt. Hos Thungri, ut verisimilia sequamur, facile passi sunt per regionem suam in vltiorem Galliam penetrare, quo medios inter se & hostes haberent; atque eadem ratione cæteris quoque ad interiora Gallia iter liberum dedisse credo. atque hac maximè causa factum esse, ut Thungri ab hostibus longius remoti, paulatim ocio torpescerent, & Germanicæ virtutis, decorumque vetustorum sensim obliuiscerentur. Videtur igitur tandem & alia manus Rhenum transmisisse; qui quod proxima quæque occupata essent, hinc à Thungris, illinc à Neruiis, & aliis diuersis, eos inuasent, quos putarent minimè strenuos esse. Cum Thungris igitur frequentes concursus leuiaque certamina commiserunt: quorum

C rum

rum quia Thungros, iam diuturnæ quieti assuetos, tæderet; fœdera inita sunt, quibus pars Thungrici agri horridior, nouis daretur colonis. Iuramento igitur astricti, in viciniam Thungrorum sunt admissi, atque ea de causa *Eburon* nominati: qua voce vicini iureiurando deuincti notantur. Verùm nulla fides regni sociis, & nullum iuramentum tam sanctè conceptum, quod non regnandi causa negligatur. Thungros ergo diuitiis ocioque longo tandem emollescentes, & à laboribus belli ad inertiam, vt fieri rebus secundis solet, prolapsos; Eburones imperio exuerunt, atque eos in tantam detruserunt seruitutem & abiectionem, vt tempore Iulij Cæsaris vix quifquam eorum aut rationem habuerit, aut fecerit mentionem. Ceterùm iustissimus Dei oculus, nulla periuria finit inulta, licet supplicia nonnunquam diutius differantur. Eburones enim fœdifragos, non multò post Cimbri Atuatici variis calamitatibus fregerunt, atque eò tandem deduxere necessitatis, vt Reges ipsorum vectigales sibi redderent. Nec eo contenti, ætate Cæsaris, Regis liberos obsides sibi tenebant, ne quemadmodum Thungros, ita & Cimbros periuriis suis fallerent. Quando itaque ad Cimbros ventum est, quorum postremus ante Iulium in Galliam fuit aduentus; nihil fuerit proposito nostro cõuenientius, quàm principio ipsum Cæsarem audire, eo loco, quo originem Atuaticorum exponit. Ipsi, inquit, de Atuaticis loquens, erant ex Cimbris Teuthonisque procreati: qui cum iter in prouinciam nostram & Italiam facerent, his impedimentis, quæ secum agere ac portare non poterant, citra flumen Rhenum depositis, custodiæ ex suis ac præsidio sex millia hominum vnà reliquerunt. Hi post eorum abitum multis annis à finitimis exagitati, cum aliàs bellum inferrent, aliàs illatum defenderent, consensu eorũ omnium pace facta, hunc sibi domicilio locum delegerunt. Necessè igitur est, locum inuenire citra Rhenum, qui satis defendi aduersus omnes Belgas potuerit sex millium præsidio; atque eum quidem inter Eburones & Neruios, quo loco à Cæsare collocantur. Et vt Cæsar citra Rhenum locum designat, ita Ptolomæus vltra Tabudam siue Scaldim, Atuaticum in Thungrorum finibus inuenit. Iam Cæsar libro quinto maximam partem Eburonum inter Mosam & Rhenum habitare dixit. Infra hos autem citra Rhenum Menapios etiam collocavit; in quorum finibus quadraginta millia Germanorum cecidit. Post Menapios citra Mosam Ambiuaritos esse dixit; quorum regio ad minimum vnus aut alterius diei equitationem continebat, vt ex illis liquet, quæ de equitibus Germanis ad Ambiuaritos transgressis commemorauit. Deinde ex itinere Ambiorigis ab Atuaticis ad Neruios

*Eburones.**Origo Atuaticorum.**Ambiuariti.*

Neruios constat vix vnus diei interuallum fuisse, eò quòd postero die peruenisse dicatur. Dicimus itaque primum initium Atuaticorum inter Ambiuaritos, Neruios & Eburones fuisse, ad ipsum Scaldim, eo ipso loco quo nunc Antwerpia cernitur; quæ tum Atuatici nomine à Cimbrorum reliquiis sit condita, atque idcirco vetus nomen Atuaticum, recens esse Antwerpiam. Hæc quò perspicua fiant, de confessione omnium veterum scriptorum sumimus, Cimbros ad mare Germanicum habitasse, ab ipso Cherroneso, quæ Cimbrica vocatur, secundum litus extensos. Hinc igitur in Galliam profecturis, rectum iter & commodissimum fuit per Rheni ostia & Ambiuaritos, qua & hætenus mercatores Antwerpia ad Cimbricam Cherronesum proficiscuntur. Porrò Cæsaris auctoritate cogimur fateri, sex millia hominum satis fuisse, ad impedimentorum, quæ hinc deposuerant, custodiam: quod fieri nulla ratione potuisset, nisi loci alicuius natura tuti ab hostium insultu fuissent. Effet enim vnum de absurdissimis, sex millia præsidio relicta, sat virium habere potuisse ad sua defendenda contra ciuitatem Neruiorum potentissimam, & Eburonum reges, nisi singulari naturæ munimento vsi fuisse cogitarentur: cum vix totus Cæsar tot legionum & auxiliorum copiis Neruios potuerit superare. Neque est quod quisquam suspiceretur, pactione aliqua cõuenisse, tutis vt esse finibus his liceret. Hoc enim quo minus credi possit, ex iis efficitur, quæ Cæsar adiecit; bellis eos à finitimis diu fuisse vexatos. Quid ergo dicemus? Sexne hominum millia Neruios Belgarum fortissimos infestis armis læcessent? Eburones, qui Thungrorum opida & nomen oppresserunt, nõ vincent solum, & parte agrorum expellent; sed facient etiam sibi vectigales, eoque deducunt, vt suspectam fidem obsidibus, & illis non quibusuis, sed regum liberis sancire cogantur, vt Iulius in Commentariis suis Eburonibus exprobrauit. Nec illud porrò ad veri speciem prætexi potest, tam numerosa sobole gentem hanc breui auctam fuisse, vt non par tantum, sed superior etiam suis finitimis euaserit. Nam quæ fieri queat, vt intra vnã atque alterã, vel ad summum tertiam ætatem, eo multitudinis excreuerint, vt id quisquam possit suspicari. Quàm verò pridem in Galliam venissent, ex altero Cæsaris loco intelligemus, vbi à Rhemis quærit, quæ ciuitates, quantæque in armis essent. Cum ab his quæreret, inquit, quæ ciuitates, quantæque in armis essent, & quid in bello possent, sic reperiēbat: Plerosque Belgas esse ortos à Germanis, Rhenumque antiquitus transductos, propter loci fertilitatem ibi confedisse, solosque qui patrum nostrorum memoria, omni Gallia vexata, Teuthones Cimbrosque intra fines suos

Quando Cim-
bri in Galliam
venerint.

ingredi prohibuissent; qua ex re fieri vti earum rerum memoria, magnam sibi auctoritatem, magnosque spiritus in remilitari sumerēt. Hæc ille: quibus Rhemi indicarunt patrum suorū memoria, Cimbros à Neruiis cæterisque Belgis, origine Germanis, repulso ab exercitibusque fuisse, ne per fines ipsorū iter haberent. Velleius Paterculus testis est, Cimbros & Teutones Rhenum transcendisse, circa ea tempora quibus Minutij res florebant, annis circiter quinquaginta ante Cæsaris consulatum, ante Christi natiuitatē, annis ferè septem aut octo ultra centum. Si igitur hoc Atuatici fuit, siue Antwerpia exordium, non est verisimile, in tam paucis post annis tanta incrementa cepisse, vt finitimos hominum numero vincerent. Quid quod ne tum quidem Neruiorum numerum æquauerunt, quando Cæsari infelice successu restiterunt. Quocirca si non est par credere, eos hominum numero tantum potuisse, vt statim ab initio condita gentis vicinos lacefferent, plurimos superarent, aliis æquo Marte resisterent, reges etiam sibi subiugarēt: haud equidem scio, vnde vera hæc, quæ Cæsar memoriæ prodidit, videri possint, nisi ad insignem aliquam referantur loci opportunitatem, & singulare munimentum. Qui verò locus cogitari queat, si non illum fuisse dicamus, à quo hostes insuperabili difficultate arcerentur, & ea omnia quæ ad vitam sunt necessaria importari possent, hostibus omnibus inuitis? Atqui in mediterraneo regionis nulla sylua, nulla palus, rupes nulla, arx nulla, quamuis munitissima, has duas simul commoditates habere potest. Sunt in mediterraneis sic quædam natura sua inaccessibleia, vt breui illa quidē tempore expugnari non possint, sed queant tamen longa obsidione ad inedia, & rerum omnium inopiam cogi, præsertim vbi tanta est hostium obsidentium multitudo, quantum Neruij & Eburones contra vnum oppidum in armis habere potuissent. Si enim cincti vndique Atuatici fuissent, qui, rogo, comitatus potuisset inferri, aut quicquam eorum omnino, quæ obsidione longa pressis sunt necessaria? Nec sanè credendum, tam imprudentes Cimbros, rei que militaris tam imperitos fuisse, vt illis angustiis impedimenta præsidiumque includerent, in quibus, nisi ex hostico raperent, fame emoriendum esset. Si igitur accuratè totius huius regionis situm, quæ Eburonum, Neruiorum & Ambiuaritorum erat media, consideremus, nullum locum inueniemus, hoc in quo Antwerpia condita est, impedimentis custodiendis aptiorem. Ab occidente enim latissimo, profundissimo, & æstuoso flumine claudebatur, & vt tum temporis res erant, vndique à flumine paludes inuia, altū illud in quo Antwerpia stat, fœda vligine cingebat.

His

His accedebat sylvarum horror, quarum reliquiæ hæctenus ad ipsa prope mœnia contingunt. Adde, vt tum loca erāt aggeribus fortasse parum munita, longa per Ambiuaritorum fines æstuaria. Sed præcipua ad defensionem vis, in paludibus fuit, quæ urbem hæctenus ambiunt, quamuis industria & labore hominum altiores factæ, nunc læta pascua iumentis præbeant. Nec alius ab Oceano Scaldim aduersum subeuntibus prius locus occurrit in fluminis ripa habitationi commodus, qui citra aggerum munimenta, vndas excludat, quàm ad hunc tumulum venias, qui ab Arce nostra siue Burgo ad Kielam vsque suburbanum pagum, modicè leniterque è flumine consurgit. Ad hunc igitur cum Cimbrorum multitudo peruenisset, viderētque locum natura munitissimū, & comitatus importando per flumen idoneum, continuerunt se non nihil, quo vltiora, qualia essent, explorarent. Depræhensum itaque alterum duorum eligendum, vel per apertos Neruiorum & reliquorum Belgarū campos iter habendum, vel per asperitatem Arduennæ difficultates exercitum ducendum esse. Prius ne facerent, virtute & numero Belgarum sunt prohibiti, vti de Cæsaris verbis apertum feci: alterum verò non difficile modò & arduū, sed impossibile etiam & desperandū videbatur, propter magnam impedimentorum copiam, & grandem multitudinem eorum, qui vel per ætatem, vel per morbum tantis laboribus & ærumnis impares essent. Quid igitur facerent? Consilium è re nata, & præsentis necessitate capiunt, vt imbellem multitudinem, & impedimentorum partem, citra syluam deponerēt, ipsi deinde expediti, medios saltus penetrarent. Ad hanc enim vsque ripam sylua Arduenna pertinebat, vt multæ hæctenus lacinia demonstrant, quarum nunc etiam Berghemum, Wiltrycum, Artselarum, Bomum, & nomina & monumenta seruant; atque deinde trans Ripelam flumē, Wiltbrocum, Blaefvelt, atque alia loca syluosa ad Sonium vsque nemus, satis testantur, quæ olim regionis facies fuerit, cum necdum syluæ essent, ad arua magno labore comparatæ. Hac

Iter per silvas.

igitur rectum iter fuit per Arduennam, dum in patentes Rhemorum agros venirent. Qui verò exercitus sit per syluas citra periculum ducendus, Cæsar docet his verbis, de Morinis agens: Reliquis deinceps diebus Cæsar syluas cedere instituit, & ne quis inermibus imprudentibusque militibus ab latere impetus fieri posset, omnē eam materiam, quæ erat cæsa, conuersam ad hostem collocabat; & pro vallo ad vtrumque latus extruebat incredibili celeritate, magno spacio, paucis diebus confecto. Hac quoque muniendi ratione aduersus potentissimos vtrinque hostes, verisimile est Cimbros Teutho-

C 3

nosque

nosque vltos fuisse: qua ex solertia hoc consecuti videntur, vt non ipsi modò tuti progredètur, sed Atuaticis etiam quos reliquerat, viam munirent ad sedes sursum in Galliam à Scaldi promouendas. Atque hoc illud est, quod longo tractu Atuatici inter Neruios & Eburones ad Rhemorù vsque fines exporriganur, & Cameraceno Episcopatu alligètur. Et quoniam superiores illi Romanorum armis coacti sunt linguam vernaculam immutare, atque eam sonare, quam victor docuisset, eoque prius Christi religioni sint initiati, non mirum, si Rhemororum metropoli fuerint contributi. Atque hac causa Antwerpia, quamuis priscum sermonè integrum seruasset, multoque post Christianismum suscepisset, eiusdem tamen habita est diœceseos, cuius Atuatici superiores fuissent. Christiani enim summa prudentia, qua omnes mutationes in Rep. periculosas esse intelligebant, nihil in Romanorum distributione immutare voluerunt: quod Anacletus, ad Episcopos Italiae scribens, latè declarat. Quicquid igitur in Brabantia ad diœcesim Cameracenam refertur, ditionis Atuaticorum olim fuit; adeò vt ipsi etiam Ambiuariti ex eo deprehendantur Atuaticorum ditionis fuisse, propterea quòd *Turnhout* eidem Episcopatu subfit. Quæ enim alia ratio maiores nostros commouisset, vt Antwerpòs ei diœcesi adscriberent, cuius linguam non intelligerèt, quæque longius quàm Thungrorum vel Neruiorum sedes Episcopalis abesset? Iam alia erat causa, ob quam præter vicinitatem & linguæ communionem, Thungris videretur hæc vrbs tribuenda; eò quòd antiquitus in Thungrorum finibus, ab Atuaticis fuerit constituta, & idcirco à Ptolomæo Thungris adscripta. Ptolomæum vetustas Græcorum tabulas secutum fuisse, Tabuda antiquum Scaldis nomen docet: diœcesion verò distributio multò post à Romanis est inducta, quàm illi tabulas suas edidissent, quos Ptolomæus est secutus. Vnica igitur ea est ratio, ob quã Antwerpia Cameraco, & eius medio Rhemis alligetur; quod cõuenientissimum moribus maiorù videretur, vt qui sub Romanis eiusdem fuissent diœceseos, ij sub Christianis quoq; Episcopis eiusdè essent ditionis. Verùm enim uerò quo certissimè constet, Atuaticum priscorù Antwerpiam esse, Ptolomæus diligentius examinãdus est. Hic enim Græcos secutus, quòd à Romanis nihil adiumèti, ad Geographiã accuratius explicãdam, allatum esset, totum hunc nostrum terrarum tractum, non paulò magis quàm oportet, ad Occidentem & Septentrionem remouit. Verùm partium inter ipsas interualla, & commensum non malè annotauit. Nam Tabudæ fluminis ostiis tres & viginti in lōgitudine gradus, cum triginta minutis siue scrupulis primis admensus, quatuor

Atuatici cur
sint Camera-
cena diœce-
seos.

Diœceses.

Quare Atua-
ticum Thun-
gris sit attri-
butum.

Ostiorum lon-
gitudò & la-
titudò.

& vi-

& viginti gradus, cum triginta item graduum sexagesimis Atuatico assignauit, ita vt gradus vnus interuallo ostia essent, quàm ipsa vrbs occasui viciniora. Hoc si in circulo parallelo siue æquè distante ab æquatore, qui ductus sit per verticem eorum, quibus mundi polus ad duos & quinquaginta gradus visionis terminos superat, supputemus, & ad miliaria Germanica, quæ quatuor Latinorum comprehendant, referamus; deprehendemus paulò plus minùs nouem miliaria continere, scrupuloso minutiarum calculo neglecto. Atqui hodie quoque idem omnino est discrimen: quoniam Westcapelum, quod extremum est litus, quò in Oceanum Scaldis euoluitur; nouè miliaribus nostratibus maiusculis ad Occidentem magis, quàm Antwerpia vergit. Quia verò multa sunt ostia, de eo locutus esse intelligitur, quòd Occidentis cardini esset propinquissimum. Westcapelum autem ab Occidente nomen accepit, quia omnibus Zelandiæ reliquis locis sit occasui vicinior. In latitudine item non est aberratum, cum ostia fluminis Arcto faciat, quàm ciuitatem propinquiora graduum scrupulis quadraginta, qui in meridiano pro eo ac fieri debet, computati, plus dant in terra spacij, quàm sexaginta scrupuli in longitudinis collatione reddiderunt. Et vt in longitudine, quod maximè ad Occidentem spectaret, accepit: ita in latitudine illud est delineatum, quod maximè tenderet ad Septentrionem. Illud autem est, quod supra Scaldiam, inter Brielam & Goeredam versus Arctos exoneratur. Cum enim Rheni pars Walis nomine in Mosam, Mosa in Scaldim fluat, ex antiquorum descriptione, & ratione ea quam antea indicaui, non absurdum sit huic aquarum confusione, Scaldis ostiorum nomen accommodare. Maximè enim naues per hæc ostia non aliud flumen intrare possunt, quàm Scaldim, qui solus holcades ingentes admittit. Reuera igitur ostia sunt, & quasi ianua quædam ex Oceano ad Scaldim subeundum. Quamobrem bene Ptolomæus decem circiter miliaribus tantis, quanta dixi, supremum ostiorum ad Arctum eleuauit. Ceterum per frequentes inundationes Mosa nonnihil diuertit à Scaldi ad Septentrionem, cum olim inter Stryam & Seuenbergam in Scaldim funderetur. Restat tamen hactenus alueus eodem tramite profundior, vt ij qui illac nauigant, eius ignari esse non possint, quamuis ob vastum diluuium ripis carcat. Propius enim Ambiuaritos Mosa lambebat, vt è nominibus Bergarum is intelliget, qui linguæ nostræ non sit imperitus. *Sarg* vnum Berg. de illis quæ conuersa contrarium notat, primo suo significato montè indicaret: verùm in illis locis, quibus vox hæc antiquitus est tributa, nulli montes videntur. A translaticia igitur significatione deducta sunt

sunt nomina horum, de quibus agimus oppidorum. A *Bargenim* siue *Berg*, (nam vtrumque dicitur) fit *Bargen* siue *Bergen*, quod est abscondere & occultare. Et quia quæ conseruata volumus, maximè occultamus, transfertur vox ad cōseruationem. Hinc dicimus *Seepey Bergen*, pro eo quod est naues in tuta statione collocare, atque ex eo nomen *Berg*, ad portum, stationemque nauium significandam, transtulit. Primi enim parentes à diluuiò in montibus se seruarunt ab vndis: ad cuius rei memoriam sempiternam, omne genus conseruationis occultationisque, qua nos à periculis tuemur; à montis nomine appellarunt; non ob id tantum, vti videtur, quo commemoratio gratum animum in nobis excitaret: verum etiam quo in omni vitæ fortunarumque discrimine, in mentem veniret, Deo fidendum esse, qui in extremis malis suos nouit conseruare. Hac itaque ratione *Berg* op *Zoom*, *Seuenbergen*, *Steenbergen*, Sanctæ Gertrudis *Berg*, nomina fortiuntur à nauium statione. Qua de re videre licet *Mosam* ad *Ambiuaritorum* has oras, propius olim euolutum fuisse, siquidē tot nauium stationes hactenus nomina seruarunt, tametsi plurimum perdiderint altitudinis & profunditatis, aquis nullo certo alueo constrictis. Cùm igitur idem sit commensus ostiorum *Scaldis* & *Antwerpæ*, qui olim fuit *Atuatici* & ostiorum; dubitari non potest, quin nostra *Antwerpia* verum sit *Atuaticum*, à *Cimbris* *Teuthonis*que conditum: ita vt castra eorum sex millibus hominum defensa, & vrbi & maioribus nostris, primam dederint in his regionibus originem. Hos cùm *Cimbri* *Teuthones*que, rebus iam ad expeditionem paratis, intra hostium fines relinquerent, cohortati sunt, vt quem locum occupassent atque muniissent, diligenter fortiterque tuerentur; quodque semel cepissent, nunquam sibi sinerent de manibus extorqueri. Cuius præcepti vt essent perpetuò memores, castra sua eo nomine nuncuparunt æternitati, quo idem breuiter *Laconicos*que significaretur. *Wat* enim nihil aliud est, quàm si Latine dicas, Tene quod cepisti. Quòd verò Latini *Atuaticum* citra aspirationem scripserint, id inde factum est, vel quia vicini, quorum relatu *Atuatici* Romanis primùm innotuerunt, eam neglexerint, perinde vti hactenus *Flandris* illis, qui *Neruiorum* loca tenent, familiare est, aspiranda non aspirare, vel quòd ipsi etiam *Cimbri* aspirationem in compositione vocum sic efferre soleant, vt nullam protulisse videantur, quo vocibus lenitatem, cuius sunt studiosissimi, conciliarent. *Wat* ergo idem est quod *Tene*: *Wat* dum nomen est, & longo tempore pronunciatum, significat capturam, siue id quod quis manibus comprehendit: breui accentu *Vas* significaturum. Nam *Wat* verbum, idem

*Atuaticorum
nominis ratio.*

idem est quod capio siue apprehendo. *Wat*at ergo, siue, quò lenius efferatur, *Atuat*, egregiam habet ac singularem admonitionem iis semper præcipueque occinendam, qui in præfidiis collocantur: quanquam omnes curare debent, ne quæ parta sunt & quæ sita, de manibus sinamus vel auferri, vel elabi. Hæc germana est nominis *Atuaticorum* & causa & scriptura; quo monemur, semel apprehesa firmiter tenere: & quia manibus & apprehendimus & tenemus, eandem sententiã symbolo quoque videmus expressam in ipsius ciuitatis insignibus, siue, vt vulgus loquitur, armis, quæ duas manus habent super vallo castrorum appictas. Consentunt enim insignia nomini, & nomen ipsum insignium explicat significationem. Qui à manibus proiectis *Antwerpiam* dici somniarunt, & hinc symboli manuū originem quæsiuerunt, ij post loco suo à me repellentur. Quoniam ergo hæc est nominis formatura & originatio, bene apud *Dionem* *Cassium* *Atuatici*, Græcè per *Tau* tenuem litteram, non per *Delta* scribuntur: & ita apud veteres omnes vocem hanc scriptam fuisse, rationi est cōsentaneum. *Cicero* in opere epistolarum *Attico* inscripitarum, nescio an *Atuas*, an *Atuaticos* nominarit, nostri certè codices *Atuas* habent: corruptè illud quidē, vt opinor; sed non ita corruptè, quin vetus per *Tau* vocis huius scribendæ consuetudo inde doceatur. Idem de *Cæsaris* *Cōmentariis* docebo, non sine corollario, & loci corrupti emendatione. Is in exercitus, quem *Belgæ* coëgisse à *Rhemis* prodebantur, recensione, *Catuacos* post *Viromandos* ponit, & iis vndetriginta millia adscribit. *Orosius* idem referens, post *Viromandos* *Atuaticos* posuit; vt clarè quibus videat, non *Catuacos*, sed *Atuaticos* apud *Cæsarem* legendum esse. Verùm hoc cōmodi mendū attulit, quod tenuem litteram in principio nominis retinuerit, quam perperam & contra nominis originem posterior ætas in mediam mutauit. Ex eodem *Orosio* numerus *Atuaticorum* in minorem est transferendus: qua in re ne notas numerorum non emendatè scriptas, vt fieri crebrò solet, quisquã causetur, *Adonem* testem proferemus; qui *Orosij* verba transcribens, decem & octo millia *Atuaticorum* fuisse dicit, numero non notis, sed plena scriptione expresso. Et est sanè hic numerus, quàm ille, credibilior, quòd nec regionis angustia, nec temporis, ex quo sedes has tenuerant, breuitas, tot millia, quot in *Cæsaris* corrupto hoc loco enumerantur, admittere videretur.

P O R R O quò factum sit, vt *Atuaticum*, prisco nomine velut inducto aut oblitterato, *Antwerpia* cœperit nominari; id deinde explicandum. Principiò itaque in omnibus vetustis codicillis, quos ad

D S. Mi-

*Locus Cicero-
nis.*

*Locus Cæsarij
castigati.*

Antwerpia
nomen unde.

Verpus.

S. Michaëlis, & D. Virginis Mariæ antiquissimos vidi, Antwerpiam non Hantwerpiam inueni. Nec quisquam est qui Hantwerpiam cum spiritu in primo elemento efferat, nisi à consuetudine ab omnibus recepta discedat. De manibus igitur proiectis, post agam, vbi Gigantem nostrum oppugnabo: hinc postulo, vt communem tum scripturam, tum soni rationem liceat retinere, eiusque veram querere impositionis causam. Sunt qui à Latinis nomen ad nostrates commigrasse arbitrètur, & ex Aduerpia Antwerpiam ab indoctis cœpisse dici. vocari autē Aduerpia quasi ad Verpum diceretur: eo quod in hac vrbe Verpo delubrum fuerit multò celeberrimum, ad quod omnes circum circa finitimæ gentes magna religione soleant ventitare. Indicio esse in porta carceri publico vicina, exiguam statuam, cui ingens fascinum prætentum, demonstraret tum Priapo Verpi nomen esse, cum esset Ithyphallus: propterea quod hoc statu glans nuda, qualis in apellis Iudæis semper est, videretur. Hinc illud est, quod feminæ omnes ad quemuis subitum casum, Priapum inuocent. Si testa manibus elapsa rumpatur, si pedem offendant, si denique quicquam accidat, quod ne animaduersione quidem dignum videatur, confestim Priapus, ab honestissimis etiam matronis, alta voce ad auxilium cietur; qui mos ne hactenus quidem penitus est abolitus, quamuis nō nihil inueteratus. Atque ita pertinacibus animis hæc superstitio olim tenebatur, vt Godefridus Bullionus, huius ciuitatis Marchio, nihil prius habuisse videatur, quam vt eam vel radicibus euelleret, vel ad ritus Christianos traduceret. Simulacrum igitur Hierosolymis est potitum, præputium Christi, veluti summum munus, Antwerpis suis misit, vt eius cogitatione à fœdo & spurco numine reuocarentur. Ceterum parum profecit apud mulieres hoc donum, quod sacri fascini non possent obliuisci. Assentior equidem hanc Priapi inuocandi religionem, non olim tantum in vsu fuisse, sed hactenus etiamnum teneri: sed illud non item iis assentior, qui nomen à Verpo deducunt, quod Priapus sub Verpi nomine inuocetur. Nemo enim vnquam Verpi nomen ex mulieris ore audiuit, nec si quis Verpum nominet, magis intelligetur, quam si nihil dixisset. Fascinum enim nobis *Teris* vocatur, ita vt vrbs Anttersa, non Antuerfa nominanda esset, si ab hoc numine sumeret appellationem. Sed dicet quisquam, Romanos primos nominis auctores fuisse, atque ab illis religionem ad nos dimanasse, Latina voce in Germanicam versa. Huic propterea non credam, quod videam apud Romanos Priapo nunquam sub Verpi nomine honores habitos esse. Memini Mutuni vectoris sponfarum, memini deæ Pertundæ, virginibus ad pri-

mos

mos impetus ad futuræ; memini & aliorum infamium nominum, quæ in sacris Romanis celebrantur: vnus Verpi non memini legisse honores. Quid quod nullus sit propè Satyricus, qui Verpos non infectetur, exagitet, atque conuiciis proscindat. Et quamuis inter Romanos essent, qui præputia ritu Iudaico posuissent, ij tamen non Verpum, sed vnum Deum cæli & terræ opificem, adorabant; vt Iuuenalis testis est:

*Quidam sortiti metuentem Sabbata patrem,
Nil præter nubes, & cæli numen adorant.
Nec distare putant humana à carne suillam,
Qua pater abstimuit, mox & præputia ponunt.
Romanas autem soliti contemnere leges,
Iudaicum ediscunt & seruant, ac metuunt ius.
Non monstrare vias eadem nisi sacra colenti,
Quæsitum ad fontem solos deducere verpos.
Sed pater in causa, cui septima quæque fuit lux
Ignaua, & partem vitæ non attigit ullam.*

Quamobrem cum apud Romanos Verpi numen nullum inueniatur, quæ fieri potest, vt nostrates illinc vbi nullum fuerit, accepisse dicantur: & si hunc deum inde non acceperunt, quid potest esse absurdus, quam fingere nostros homines deum patrium atque tutelarem peregrino & hostico nomine indigetasse? Reiecto igitur hoc commento, breuiter veram nominis rationem in lucem vocabo. *Werpen* idem est quod Latinis proicere: & quemadmodum in ædibus proiecta quædam Latinis sunt, quæ vltra parietis perpendiculū longius extat: ita nobis *werp* dicitur in fluminibus & mari, id quod vltra natiuum ripæ, litorisve ductum, in aquas ab hominibus est projectum: vel ne naues vadi breuitate appellere prohibeantur; vel quo pontibus, geraniis, molis, mœnibus, aut id genus structuris aliis locus detur, vel quod in frequentissimis est, quò vis fluminum coercetur. Hoc vt nostratibus à proiciendo placuit nominare, ita Latini à magnitudine, pondere, & fortè etiam à difficultate conficiendi molem vocauerunt. Nostri igitur ad iaciendum respexerunt, atque ita propius rei naturam sunt consecuti. Molis enim nomen latius patet, & non ita propriè id exprimit, quod peculiare est, & perpetuū eius quod in flumen iacitur quacunque de causa. Cicero epistolam Cæsaris ad Q. Pedium recitat, in qua Cæsar sic scribit: Pompeius se opido tenet. nos ad portas castra habemus: conamur opus magnum & multorum dierum, propter altitudinem maris; sed tamen nihil est quod potius faciamus. Ab vtroque portus cornu moleis iacimus, vt

D 2 illum

illum quàm primùm traicere quod habet Brundusij copiarum cogamus, aut exitu prohibeanus: Cæsar item lib. primo belli ciuili de eodem Brundusino portu impediendo loquens, sic habet: Qua fauces erant angustissimę portus, molem atque aggerem ab vtraque parte litoris iaciebat, quòd his locis erat mare vadofum. Hic bis videmus Cæsarem in eiusdē stratagematis descriptione, iaciendi verbum molibus accommodasse: qui quòd sermonis puritatē, & simplicem naturę ductum sequeretur, satis ostendit propriè ad moles verbum hoc iaciendi pertinere. Optimè igitur nostri à *Werp*, quod idem nobis est, quod Romanis iacio, nomen *Werp* fecerunt, ad molem eiusmodi in aquas proiectam, notandam. Exrant in Pomerania duo opidula è regione alterum alterius, ad lacum *Ufrisfast* nominatum; quorum vtrumque molibus in aquas iactis factum est, relicto in medio sinu in semicirculum quasi reducto. Horum vni nomen est *Oldenwerp*, id est, vetus proiectum, alteri *Neuwerp*, quod est nouum proiectum. Ex his igitur satis liquet, quę tum Antwerpię, tum nominis sit origo. Nam *Ant* idem nobis est quod Latinis, Ad ipsum; *Werp*, vt exposui, proiectum: ita vt *AntWerp* ad verbum significet, ad ipsum proiectum, vbi ipsum loco articuli nostratis collocaui. Est enim *Ant*, idem quod *Ant* hęc, vbi *Ant*, idem est quod ad vel apud; *Werp* verò articuli vim possidet: quod contractum in vnā vocem, more nostrate, *Ant* facit. Hęc igitur est genuina nominis interpretatio, quod tū in vsum venisse credimus, cum Atuatice nomen commune toti regioni esse cœpit. Existimo tamen primùm dici solere *Ant Atuatice Werp*, id est, ad ipsum Atuatice in flumen proiectum, ac deinde breuitatis gratia, *AntWerp*, quasi eo solo per excellentiam satis notaretur, non de alio, quàm de Atuatice proiecto, sermonem haberi. Moles autem ea de qua agimus, hætenus *Werp* nominatur, postrema littera lenem quendam spiritum accipiente. Quia verò eiusmodi in aquas proiectis, nō paruas rebus nostris commoditates labore magno acquirimus, factum est vt *Werp*, & compositè *WerpWerp* pro eo ponatur, quod Latinus diceret, cum labore ac molestia acquirere. Hinc etiam salicis riparię genus illud, quod foliis est, quàm ceterę salices, albioribus, ad aquas duntaxat nasciturum, *WerpWerp* nominatur; eò quòd radicibus suis veluti siticulosum, semper inhiet riuis & stagnis: qua de causa aptissimum est ad moles in flumina iaciendas firmandasque. Idem enim nobis sonat *WerpWerp*, ac si Latinus dixisset, materiam projectorum siue molis. Nam crates maximę hoc frutice cōtexuntur: quę fluminibus iniectę, ac ingenti terrę pondere depresso,

ripis

ripis alligantur; in quibus, velut in optatissimo liquore, auidissimè crescunt, atque tandem molem totam densissimo radicū complexu, egregiè confirmant. Hunc fruticem Theophrastus in fluitantibus lacus Orchomenij insulis inuenit, ac Elæagni nomine descripsit. Est enim folio agni: sed quod ad Oleę folium propiùs accedat, mollius tamen & lanuginosum: & sicut folio, ita cortice quoque & modo nascendi partem ab Agno, partem ab Olea videtur accepisse, vt non immeritò Elæagnus, composita voce, nominetur. Flos ei Populi, sed minor; fructus nullus adscribitur. Agnus item siue vitex, non alio loco lubentiùs, quàm ad aquas, luxuriat; vt & hac nota similitudo inter vtrumque genus conferuetur. Florem autem hoc loco Theophrastus pro nucamento posuit, quod nucibus Populis & huic quoque generi pro flore censetur. Exposito itaque vernaculę vocis *AntWerp* significatu, docebo quàm bona ratione vrbi nostrę sit tributa. Fuit olim Atuatice situs is, vt vndique aquis includeretur; hinc Scaldis, hinc paludum & Scaldulę, quo nomine paruulus quidam riuus vrbem antiquam cingens, vocatur. Omnia igitur longè lateque quę circum erant loca, stagnabant, aut cœno & paludibus fœda erant; ita vt nec pedibus, ob aquas & altam viginem; nec nauibus, ob vadorum breuitatem, accessus hostibus daretur: insigne illud quidem ad muniendam arcem citra grandes impensas adiumentum, sed commerciis hominum, rebusque necessariis importandis, non exiguum impedimentum. Quamobrem vtrique accessui, & nauali & terrestri, tum cum iam altis mœnibus, firmisque, necnō fossis latis tuti essent; consulendum esse rati, ingentes primùm sublicas, magno fistucarum pondere stagnantibus paludosisque ripis impegerunt: quarum multas vidimus, dum fundamentis curię iaciendis, altè humus effodere-tur. Stabant enim hætenus ingentes sub profunda terra trabes erectę, quę diuturno seculorum decursu, vi frigoris & imbibiti humoris, ab atro cœno, cui erant infixę, Ebeni tum colorem, tum duritiem contraxerant: documento qui in hac regione Ebenum possimus imitari, quod illi nouerunt, qui vermiculata è lignorum diuersitate opera componunt. Inter has fistucas, multa omnis generis materia, qua ad aggeres ducendos muniendosque vti solemus, ingesta firmataque hoc consecuti sunt, vt ripam haberent solidam, & tam altè in flumen proiectam, vt naues commodè appellerent, quamuis essent vel maximè capaces. Hęc igitur ripa Arci adiecta, *Werp*, & posterius consuetudine molliùs indicante, *Werp* ex re ipsa vocabatur, eò quòd iacta mole constaret. Et quòd Arx securior maneret, in hac illi cœperunt commorari, qui commerciis agitandis victitabant. Paulatim igitur

D 3 crescen-

Oldenwerp.
Neuwerp.Situs Ant-
werpię.

crescente hominum multitudine, necesse fuit ad hanc ripam, ita ut dixi, comparatam, plusculum loci adicere, quo hominibus ad habitandum extra arcem, locus daretur. E stagnis igitur & paludibus aquas in canales nauium capaces corruarunt, quo humus deficcata tum hominibus habitandi locum ampliore, tum pecori pascua præberet sicciora. Hinc factum, ut quod arci erat adiectum, ad ripam Atuaticorum vocaretur, id est, *Ant Atuat's Werp*, ac deinde breuius *Antwerp*. Post cum accessio hæc magnitudine & numero hominum longè arcem superaret, arcem quidem *Zorgt*, totam verò urbem *Antwerp* nominarunt. Manet tamè hæc arci ius primogenium, adeò ut nemo extra hanc, ciuitate donetur: nemo extra hanc, morti adiudicetur. Quare arx nobis *Zorgt* vocetur, tum exponam, cum insignia ciuitatis enucleabo. Porro sicut sublicio opere, & nauali ingressui, & habitationi laxiori circa arcem consuluerunt: ita terrestri quoque itineri aggerem per paludes eduxerunt, cui ab usu *Nengaen-dyc* nomen datum, id est, agger factus ad adendum, quod deinde per concisionem in *Nen-dyc* mutatum est, ut gens nostra est longè, quàm ipsi Lacones, breuitatis in loquendo studiosior. Solent enim ad hanc itinerum necessitatem, aggeres per paludes & fœdas camporum vligines duci, quos Tacitus pontes longos nominauit, definitione addita, angustos eos tramites esse inter vastas paludes, quod genus L. Domitius olim in finibus Cheruscorum exaggerauit. Ad hunc aggerem ad introeundum exeundumque, per infida pedibus loca congestum, vicus quidam suburbanus est enatus: qui quòd extra Scaldulam esset, quo tum riuo Antwerpia tota cingebatur, *Rip-dorp* est appellatus; id est, pagus ab ouo exclusus; eò quòd primus hic esset fœtus Antwerpie, e sinu ciuitatis velut ex ouo emissus. Ducebat autem hæc via ad Ambiuaritos, quorum primus pagus dictus est ab Atuaticis *Sor-na*, id est, ferè nimium propinquus, sicut in Flandria arx quedam simili de causa vocata est *At-tena*, id est, omnino nimium propinqua. Atque hæc quidem de Atuatici & Antwerpia, tum origine & situ, tum nomenclatura satis funto, ne in rebus minutis longa oratio fiat odiosa. Verum ad situm urbis nostræ accuratiùs cognoscendum, de veterum scriptis, necessarium mihi videtur explicare, quid Antwerpia siue Atuatico, cum regione *Eyey* nominata: quæ vox sic est mutilata, ut nemo hæcenus impositionis causam potuerit inuenire; quamuis permulti in hac indagazione laborarint. Inter alios est videre, qui ab arundine deriuant, quæ *Eiet* nostris vocatur, cui commento egregiam veritatis laruam potuissent prætexere, si de ripa duntaxat Scaldis ageretur,

Pontes longi.

Kipdorp.

Sorna.

Rienfe ierisium.

totius

totius regionis corpore secluso. Ab ericetis potius erat nominanda, quorum amplitudo vasta & immanis, tantum spacij in hac regione occupauit, ut non paucis locis veluti magnum pelagus oculorum aciem terminet; qua causa quidam sua lingua nigrum mare, per iocum solent nominare. Deinde *Eyey* sic effertur, ut vocalis prior longa sit, & duplici iota soni vi respondeat; cum in *Eiet* diphthongus sit tenuius & lenius, quàm duplex iota nostratibus canenda. Quocirca propius ad vocem accesserunt, qui ab equitando nomen ducunt. *Eyey* enim equitare significat, eodem sono, quo regionis nomen pronunciat. Verum nec hoc arridet, eò quòd nihil in hac regione singulare sit, quòd ad equitationem referri possit. Planities est, at illa equorum pabulo minimè conueniens, nisi equos non paludapio, ut Homerus, sed erica pascendos existimes. Deinde hoc quasi peculiare est his latissimis campis, ut quos equos habet, ij minimi sint, & veluti nani, si Hollandis, Flandris, & Frisis comparentur. Et tantum abest, ut indigenæ ab equitatione nomen ducere mereantur, ut vulgari prouerbio iactetur, Campanos, sub quorum latitudine Rienes comprehenduntur, tam esse à communi viuendi ratione alienos, ut cum terram alibi colant, hi exurant; cum alibi aurigis duris, & hispidis, & hircosis vtantur, hi tam molles habeant, ut iis concumbant; & quod æquè aut magis etiam absurdum, cum alibi equis vehantur, hi equos suos non ascendant, sed comedant, & in ventres condant. Priores adagij partes alibi, hæc postremam explicabo. Loco equorum ad opera rustica bobus vtuntur, quibus post vescuntur: qua causa feruntur equis suis vesci. Longè igitur abest, ut ab equitatione sint nominandi. Alia igitur expiscanda ratio, quæ naturam regionis magis propiusque assequatur. *Eyey*, vocali priore longa, & *Ryem* crasse pronuntiata, significat rumpere & dilacerare. Hinc *Eyey* Campanis canales dicuntur ab aquis ruptæ. Alij *Eyey* longa item priore, pro eodem vtuntur, antiquo adhuc loquendi more gaudentes. Hinc *Eiet*, rima siue fissura, & canalis etiam aquarum vi ruptus. *Eiet* igitur siue *Eiet*, rei rusticæ peritis ea loca vocantur, quæ irrupentibus aquis obnoxia sunt, & frequenter merguntur: quibus in locis cum flammula, ranunculi minimum & feruentissimum genus, vno foliolo in mucronem ad digiti longitudinem exeunte, prius quàm caullem agit, ferè soleat luxuriare; pastores diligenter cauent, ne oues eò adducant. Hanc nostri *Echet coosey*, id est, hirudinis Brassicam vocant; eò quòd sanguinem, perinde ac hirudines, comesta, ouibus educat, & dysenteriam gignat; ea de causa Sanguinaria Latinis dicta: alia longè à sanguinali, quæ Græcis Polygonon nominatur, à sanguine sistendo

Proverbum vulgare.

Ryem.

Sanguinaria, Sanguinalis.

sistendo

sistendo Latinum hoc nomen apud Celsum sortita. Sanguinariæ comestæ remedium, idem quod dysenterix sanguinis reuulsio & diuersio ab intestinis: quod Columella vt scribit, ita causam non addit, nec nominis quo herba vocatur. Siue igitur hæc sit, vt videtur Columellæ, Sanguinaria, siue alia; hoc saltem nomen meretur, & hoc in campis facit, vt læta Retarum, vt ita dicam, pascua, oues vitare cogatur: alioquin eiusmodi depressi canales, cum ab aquis sunt liberi, delicata gramina, & tenella, & ouibus gratissima producunt. Atque hic quidem huius vocis vsus apud pastores, quos ego saltem conuenerim: nec alius omnino apud eos, qui in litore & insulis Oceani degunt. Hi enim dum significare volunt terræ quampiam partem, æstibus adhuc patere, nec aggeribus esse munitam, dicunt *Ἐστία* *ἔστια*, id est, terra illa hæctenus naturam habet Retæ siue Ritaræ, quod nihil aliud est, quàm inundationi & æstibus est exposita. Ritas hoc modo vsurpatas, Cæsar æstuarium nominauit: quorum nusquam maior, quàm in hac, de qua quæritur regione, copia, vbi maxima terrarum spacia æstibus exponuntur, immani regionis damno. Hic loquendi modus Strabonem in mentem mihi reducit, qui eiusmodi Ritarum inundationes *ἀναχύσεις* vocat, cuius hæc sunt verba de Tago: *δύο δὲ ἀναχύσεις ἐν τοῖς ὑπερκειμένοις ποιεῖται πεδίοις ὅταν αἱ πλημμυαὶ γένωνται, ὡς τε πελαγίῳ μὲν ἐπὶ ἐκαστὸν καὶ παντήκοντα σταδίου καὶ ποιεῖν πλωτὸν τὸ πεδίον, ἐν δὲ τῇ ἐπιάνῳ ἀναχύσει καὶ νῆσον ἀπολαμβάνειν ὅσον ἑξάκοντα σταδίων τὸ μήκος, πλάτος δὲ μικρὸν ἀπολείπον ἑὺ μήκους εὐάλου καὶ εὐάμπλου.* id est, Facit verò in superioribus campis, cum mare intumescit, duo æstuarium, adeò vt ad centum & quinquaginta stadia pelagi faciem induant, & campi nauigari possint: in superiore etiam æstuario insulam complectatur, longitudine triginta stadiorum, latitudine paulò minore, pomariis & vitibus bene cultam. Cum igitur tota hæc regio, quæ *Ἐγυεν* vocatur, æstuariis plurimis abundet, nomen accepit à Ritis, id est, æstuariis. Hæc autem alibi latos campos occupant, alibi tenuioribus alueis inter altiora loca excurrunt, quibus plurimùm adferunt commoditatis ad nauigationem. Ceterum quia Oceanus aggeribus magno sumptu ductis, nunc diligentius continetur; deinde quia canales æstuariorum paulatim sunt obstructi, tunc cura hominum, tum cæno per aquas delapso, non ita longè nunc, vti olim, ad superiora loca aquæ offeruntur. Prisci illi Latini videntur & Retas agnouisse; sed quid ea voce significaretur, non perinde intellexisse. Si quæ post dicenda sunt, nunc aperta fecissem; facillè persuaderem hanc vnã esse de verustissimæ linguæ Cimmericæ vocibus, qua Latinos, multò antè quàm Italico sermone vsos fuisse, clarissimè suo loco demonstrabo. Audiamus

Anachyses.

Ritas.

mus igitur Aulum Gellium, si ita nobis hunc auctorem euocare Agellij permittent: Eius hæc sunt libro vndecimo verba: Edicta veterum prætorum, sedentibus fortè nobis in bibliotheca templi Traiani, & aliud quid requirentibus, cum in manus incidissent, legere atque cognoscere libitum est. Tum in quodam edicto antiquiore ita scriptum inuenimus: Qui flumina retanda publicè redempta habent, si quis eorum ad me adductus fuerit, qui dicatur quod eum ex lege locationis facere oportuerit non fecisse. Retanda igitur quid esset, quærebatur. Dixit ibi quispiam nobiscum sedens amicus meus, in lib. se Caij de origine vocabulorum VII legisse: retas vocari arbores, quæ aut ex ripis fluminum eminent, aut in alueis eorum extarent: appellatasque esse à retibus, quod prætereuntes naues impedirent, & quasi irretirent. Idcirco se arbitrari retanda flumina locari solita esse, id est, purganda, ne quid aut moræ, aut periculi, nauibus in ea virgulta incidentibus, fieret. Hæc ille, nec plura, vt facillè iudicari possit, nihil amplius potuisse adferre ad vocis explicationem. Si Caius de originibus verè dixisset, arbores è ripis pendentes, aut è flumine extantes Retas vocari, debuissent flumina locari eretanda, non retanda. Nam si Retæ ipsæ plantæ sunt, quid ni retare à retis, sicut plantare à plantis diceretur? A stirpe fit extirpare, pro eo quod est stirpè eiicere: à radice eradicare, quod est radices euellere: quocirca si retæ arbores & virgulta sunt nauigationem impediunt, formemus similiter conuenienter linguæ Latinæ, à retis eretare; pro eo quod esset retas eiicere, & à fluminibus tollere, atque ita locetur flumina eretanda, non retanda; cum ipsa per se retata sint, id est, retis impedita. Sed quid multis? Hæc Caij expositio se ipsa conuellere videtur, si vel vllus analogiæ & verborum formationi locus detur. Retas igitur eiusdem propè significationis apud præcos Latinos fuisse cerno, pro alueis nimirum, per quos possit nauigari. Hi igitur si spurcitie, limo, virgultis, aliisque rebus opplerentur, vt aqua non sat haberet altitudinis ad nauigationem, locabatur retandi, id est, excuandi, purgandi que, vt fiant retæ nauigabiles. Retare igitur est retas facere, & sic canales rumpere siue excuare, vt aquæ tantum admittant, quantum satis sit nauigationi. Qua ratione & vox origini suæ vindicatur, & recta fit è nomine ad verbum commigratio, dum flumina dicuntur retari, id est, retis vbique patere ad aquas suscipiendas. Neque enim satis fuisset virgulta demere, nisi cænum etiam & alia altitudinis impedimenta tollerentur. Retæ itaque Latinis nauigabiles aluei vocabantur; quos qui in fluuiis faceret, is retare eos diceretur. A *Ἐγυεν* nostri fecere *Ἐγυεν*, quo discrimen agnosceretur inter *Ἐγυεν*, quod

Retare flumina.

Ritas.

E est

est rumpere simpliciter, communi ad omnia rumpentia significatu, & *Eyten*, quod est ritas facere ad nauigationem. Loco igitur *Eyten* dixerunt *Puitey*, quod est euellere, expurgare ab alueis, ad alia etiam euellenda transumptum. Hinc *Sarruitey*, id est, omnino & perfecte canales expurgare erumpendo, euellendo, effodiendoque omnia quae possunt aquae altitudinem impedire. Hoc rursus concisius dicunt *Sruitey*, syncope nobis familiarissima; quae vox proprie fossis expurgandis applicatur, simplicibus illis ad alia etiam transeuntibus. Maiores enim nostri studiosè semper declinarunt dubiam vocum significationem; in iis praesertim, quorum singularis cura esse deberet, ut modò in Germani & Atuatiki nominibus est ostensum. Retationis enim onus vnum apud nos est de praecipuis; propterea quòd non solum multae sint retae ad nauigationem conseruandae, sed quòd opida etiam & arces aquis muniantur, quarum fossas necesse est frequenter retare; non tam ad nauigationem, quam ad profunditatem & puritatem aquarum, quae nisi diligenter custodiantur, non solum hostibus aditus, sed pestilentibus etiam morbis ex halitu limosarum aquarum occasio daretur. Praeterea omnes fossae, omnia emissaria, omnes elices, accuratissimè retari debent, ne aquae in pratis consistere cogantur, & ex pratis foedas facere paludes. Praeter ceteris autem omnibus, clarissima illa est retatio, quae ad fossas arcis & urbis adhibetur, cuius oneri omnia opida, non modò Riensia, sed alia etiam quam plurima sunt obstricta; adeò ut & ipsa Colonia Agrippina certum ad id pendat vectigal. Pecunia itaque ad hunc usum collata, *Sruttigest* vocatur, id est, pecunia retationis. Regio igitur Atuatiko adiacens, & antiquo iure obstricta, nomen accepit à Ritis; in quo non mirandum, Tau esse omissum, cum id nostrae sit consuetudini Tau & Delta, dum inter duas sint vocales citra aliam consonantem omittere, tum in efferendo, tum in scribendo. Dicimus igitur *Riey*, pro *Ritey*, quod cum alij non animaduernerint, frustra se in quaerenda nominis causa fatigarunt. Eodem modo in *Puitey*, quo pro *Pitey* posterior etas, distinctionis gratia, uti coepit. Frequenter audimus Tau ablatum. Dicunt enim ferè *Puitey* pro *Puiten*: qua voce, & pro nomine, & pro verbo vtuntur; ita ut cum nomen est, canales: dum verbum, canales facere significet. Verum cum hoc libro antiquitates huius nostrae regionis examinare statuerim, non illa tradere, quae praesentem rerum statum ob oculos ponant, non possum cum laude hoc munere defungi, nisi antiquum Riensis regionis nomen declarem. Videndum igitur qui fuerint Ambuariti, quos in hac regione quam *Riey* vocamus, Caesar videtur collocasse, & vnde nomē

Ambuariti
qui, & vnde
dicitur.

hoc

hoc Ambuaritorum acceperint. Quod si exposuero, & iis, quae de regione Riensi dixi, plus fidei habebitur, & vocem haecenus omnibus ignotam, ad veram suam originem vocabo. *Amp*, vox est nostras, posita cuius magistratui significando, cui ius aliquod sit mandandi. Scriberetur autem conuenienter, & linguae nostrae, & suis fontibus *Amb*; sed quia difficilius est pronuntiatio, media littera in tenuem mutatur: deinde quia Ni ante Pi in eadem syllaba, transit in Mi, *Amp*, non *Anpt*, in usum venit. Est enim vox composita ex *Ay* & *Siet*. *Ambiet* igitur idem est, quod praecipit, siue alij quippiam mandat; & more loquendi nostris vsitato, ad alios mandata dat. *Ay* namque ad notat: *Siet*, mandat. Ex *Ambiet* concluditur *Amp*, ea, qua dixi, ratione. Verum in compositione ex *Amp* fit *Amy* decurtatum. Sic dicimus *Ammay*, quam integrè, uti haecenus quamplurimi *Ampmay* vocaremus, in omni sermone curiosè quaesita, tum breuitate, tum suauitate vocum. Hoc nomine alibi aliter vtuntur. Bruxellani, pro summo suo magistratu, Antwerpiani, pro eo duntaxat, qui ciuilibus causis praesidet, altero qui in crimina inquirat, Sculteto nominato: quae vox in lingua vernacula integrè efferretur, *Sculteis*. *Scult* noxam significat, & crimen, & quoduis debitum. *Eis* verò siue *Eisch*, idem est quod exigo. *Sculteis* igitur is dicitur, qui debitum pro noxa exigit. Sed iam ad *Amp* reuertor, ex quo in compositione *Amy* fieri dixi. Hinc *Ambactus* vox, & à priscis Latinis, & à recentioribus ad examen vocata, sed à nemine scriptorum, quod equidem scio, vel bene explicata, vel ad germanos natales reducta. Festus Am Latinis circum notare docet, atque dici inde *Ambactum*, id est, seruum circumactum; qua voce Ennium vsus esse dicit, addens Gallicam esse. Caesar libro sexto Commentariorum de bello Gallico haec habet: Alterum genus est equitum; ij cum est vsus, atque aliquod bellum incidit (quod ante Caesaris aduentum ferè quotannis accidere solebat, uti aut ipsi iniurias inferrent, aut illatas propulsarent) omnes in bello versantur: atque eorum, ut quisque est genere, copiisque amplissimus, ita plurimos circum se ambactos clientesque habet: hanc vnam gratiam potentiamque nouerunt. Turnebus, ut hic quoque diligentiam eruditionemque suam monstraret, adducit ex nescio quo Lexico, *Ambactus* δῆλος μισθωτός, ὡς ἐννιος. Partim igitur ex hoc, partim ex Festo, putat Iulium ab Ennio vocabulum hoc mutuatum esse. Equidem & Ennium & Caesarem à Gallis accepisse credo, quorum mores & Remp. describenti, fuit propè necessarium aequè *Ambactorum* atque *Druidum* meminisse. Verum nec rectè Festus, nec rectè Lexicon; nec

E 2 ipse

ipse denique Turnebus Ambactum seruituti nobilium addixit. Melius Iulius, qui dicit equites hanc vnam gratiam potentiamque nouisse; quasi diceret, potentiam omnem equitum pendere ex gratia Ambactorum: quod si ita est, quam seruitutem somniamus, ubi gratia homines, non mercede, non emptione conciliandi videntur? Rhellicanus confessus, se nullam vocabuli Germanicam originem inuenire, ineptè perinde atque ceteri, Gallicam vocem de Latino sermone interpretatur; quasi Galli à Latinis eam emendicassent. Eruenda igitur vera ratio de Cimbrica siue nostrate lingua, cum qua priscam Gallorum eandem fuisse, post cum locus erit, clarè copiosèque demonstrabo. Quid sit *Amp* siue *Ambt*, ostensum est: nunc quid sit *Acht*, enucleandum. *Acht*, idem est, quod dignum duco, vel in existimatione habeo: vt cum dicitur, *Ich acht sey*, id est, ego magni eum facio, siue in existimatione habeo. Et contra, *Ich acht sey niet*, id est, nihili eum facio, & similiter in aliis orationibus vsurpatur. Ex *Ambt* igitur & *Acht*, fit *Ambacht*, remoto Tau ad soni elegantiam, & de more nostrate, qui illam litteram è medio frequenter tollit, non in compositione modò, sed in simplicibus etiam enunciandis. Dicimus enim *Water* & *Waer*, *Moter* & *Moer*, & alia eius generis infinita. Est igitur *Ambacht*, corpus eorum, qui aliquem dignum ducunt, cuius iussis obtemperant. Ex hac ratione elucescit ad gratiam, non necessitatem pertinere Ambactos; & quanto quis plus gratiæ popularis inire potest, tanto esse in maiore existimatione, tantoque digniorem iudicari, cuius imperium vltro sequatur. Conuenientissime igitur more Gallico, Cæsar ad gratiam Ambactos retulit, non ad seruitutem aut necessitatem: quam alij contra vim verbi, & liberam gentis consuetudinem perperam induxerunt. Ambacti igitur, vti Latini transformarunt, siue *Ambachtey* nostrate lingua eiusmodi in ciuitatibus corpora dicuntur, quæ vnum sibi legunt, cuius auctoritatem perinde atque capitis sui venerantur. Hinc apud Flandros quatuor pagi sunt, aut potius vnus pagus in quatuor regiones diuisus, cuius singulæ partes *Ambachtey* vocantur. Quod diligenter notandum, ne quis opinetur hoc vocabulo mechanicam artem significari, quod quidam, sermonis sui nimirum rudes, arbitrantur. Quare verò ad artem eiusmodi signandam vulgus vsurparit, hæc est causa: Opidanorum, qui sacris non sunt addicti, & quorum ratio in Rep. haberi debet; alij vel generosi sunt, vel generosorum vitam agunt; alij mechanicas artes exercent. Priores illi aliis classibus censentur; posteriores in corpora artificum diuiduntur, pro artium, quas profitentur, diuersitate. Horum singula

suos

suos sibi Capitaneos eligunt ad annum duraturos. quibus quòd illa prisca consuetudine sint addicti, Ambactorum titulo se honorarunt. Hos principes in bellum solent educere; his corporis custodiam credere; in horum peditatu potentiam summam collocare; his viribus incolumem Remp. tueri; hostium iniurias propulsare. Sed vt omnia mutatur, Deus vellet, vt in melius, auorum memoria, cum regio nostra faustis connubiis externos Principes sibi adsciscere cogeretur, paulatim mercenarij milites fiscum omnem, & omne ærarium exenterare cœperunt, & gliscente semper auaritia, noua suadere bella, nõ quo Principis honori & patriæ salutis consulatur, sed quo quicquid vsquam est, illorum libidini sit obiectum. Manent tamè hæc collegia artificum in omnibus ciuitatibus, quorum distinctio & administratio in primis est necessaria, præsertim intra vrbes. Nam ab externis bellis per stipendiariorum sacramenta facile excusantur; nisi qua grauior tempestas aliud cogat. Quia igitur Ambactorum nomen artificum maximè corporibus in opidis est tributum, omnes artes, per quas ad collegia illa peruenitur, abusu quodam per ambitionem irrepente, cœperunt *Ambachtey* nominari, quarum tamen vocem propriam non esse, tum significatio modò exposita, tum Ambacti Flandrorum apertissime commonstrant. Ex *Amp* igitur *Ammay*, id est, vir in magistratu eo, quem dixi, constitutus; & Ambactus, is qui in collegium eiusmodi voluntariu est cooptatus. Ex eodem Ambiorix nobilis Eburonum rex, *Ambiorix* olim vectigalis nomen accepit; quod integrè & nostro more diceretur *Ambietorix*, id est, Magistratus siue Ambactorum princeps, sobolis diues. *Ambiet* citra syncopen, idem est quod *Amp* concisum, è quo demitur Tau ea, quam ostendi paulò antè, consuetudine. *Or*, prolem siue sobolem inter alia notat: vt cum dicimus, *Hy sterf sonder or*, id est, is mortuus est nulla relicta prole. *Eich* vocali longa, quam gemina figura vulgò scribimus, diuitem significat. Verum Romani Chi nostrate in dictionum sine scriptum, in x mutarunt, vel quia formatio Latinis familiaris ita suaderet, vel quòd Chi Græcorum vltimæ Latinorum litteræ, qua decem notantur, figura similis videatur. Nomen profectò bonis auspiciis & fausta precatione Principibus dandum, quo multam ei sobolem ominamur, ne regnum ad externos deuoluatur. Est igitur *Amp* in compositione Ambiorigis citra syncopen integrè seruatù, solo Tau in fine *Ambiet* ablato. Vocalis autem in Ambiorix secunda, nobis diphthongus est, ex i & e cõflata, quæ in i longu, cui pronuntiatione proximè accedit, facile trãsit. Vltima verò vocalis est pronũcianda vt duplex iota,

E 3

sono

sono crassiore quàm i & e. Eiusmodi vocalium & diphthongorum diuersitate, cum neque Latini, neque Græci æquè atque nos abundant, mirum non est, si paulò aliter à Latinis & Græcis voces nostras, vel scribantur vel pronuncientur. Immodò vix credo quenquam inueniri tā sermonis nostri accuratū scribam, qui hanc vocaliū diphthongorūque varietatē, vel Græcis vel Latinis elemētis, ad vnguem exprimere possit. Bene certè de vernacula lingua mereretur, qui nouas aliquot vocalium & diphthongorum figuras excogitaret, quibus hanc totam complecteretur diuersitatem. Satis, opinor, clarum feci, quid *Amp* & *Ammay* notaret: quibus titulis, cum Hispani recens subiugati, Gotos & ceteros Germanos plurimum vti, & iis gaudere animaduertissent, scirentque dignitatis nomen esse; cœpere fœda adulatione omnes dominos Amos vocare, vt gēs est in magnificis titulis tribuendis, etiam indignissimo cuique, nimio plus liberalis, ne dicam prodiga. Ceterum *Amp* non solum de hominibus in eiusmodi magistratu constitutis dici solet, sed de ipsa etiam ditio-
ne, quæ magistratus ipsius potestati se subiicere dignata est. Sic diceretur, *Set Amp Gay Brussel*, id est, ditio Ammanni Bruxel-
lensis; quanquam ad certius discrimen ferè pro eodem in vsu est *Am-
di*, quo ditio distinctè notetur. Nunc igitur ad id quod quæritur. Ambiuariti ad singulas litteras examinati, illi sunt qui habitant sub
Ammanno, cuius potestas est circa retas, vt ita dicam, siue ruptos
terræ canales, qui nauigari possunt. *Ay* modò expositum: *Si* si-
gnificat circa vel penes: *War*, idem est quod vehor, & per excellen-
tiam naui vehor. *Eiten*, canales sunt, à fluctibus & aquis rupti. Am-
biuariti igitur sunt ij, quorum *Amp* siue magistratus is est, penes
quem sunt eiusmodi canales nauigabiles. Monerem hîc, nisi cuius
per se in mentem venire crederem, nostratibus in compositione mor-
ris esse, si consonans eadem partem vnā compositi finiat, & alteram
incipiat, eam non semper geminari ad asperitatem fugiendam; vt in
Or & *Eych*, in Ambiorige; & in *War* & *Eyt*, in Ambiuaritis.
Non erat sanè pœnitendum officium, siue patrocinium iuris dicundi
potestatem ad tota hæc litora multis canalibus interrupta habere.
Nam præter mercatum, & eius utilitates, necesse fuit & alia mul-
ta procurare; in quibus si tantum fuit fructus, quantum par fuisse
difficultatis, opimum profectò magistratum possidebat, qui Ambi-
uaritos hoc populari statu gubernabat. Trium enim ingentium flu-
minum ostiis Rheni, Mosæ & Scaldis, tum Oceani vagis & procel-
losis æstuariis contētos, necesse est arbitrari plurimum re nauicularia,
piscatu, & aliis id genus aquarum commodis, vfos esse; atque rursus
pluri-

plurimū negocij habuisse, tum in aquis compefcendis, tum in agro-
rum limitibus bene recteque obseruandis, quos in tot diluuiis tam
arduum est tenere firmos, vt ob Nili inundationes Geometriam in
Ægypto arbitrentur inuentam: quoniam de eius sinu accurata illa
agrorū dimensio sit petenda. Primum igitur hæc regio dicta *Tlant
Sandey Ambiuaritey*, id est, regio Ambiuaritorum: deinde *Tlant
Sandey Eiten*, abiecto principio dictionis: post, *Tlant Gay Eien*,
exempto Tau, de more nostro. Est enim tam familiare nostratibus
voces decurtare, præsertim propria nomina, vt ex Elizabeth faciant
Es, vel *Set*, vel *Eyz*, quorum singulis totum nomen volunt
intelligi. Sic principio dictum puto, *Ant Atuatings wexp*, id est,
ad proiectum Atuatiorum: deinde breuitatis ergò, *Ant-wexp*: at-
que ita paulatim nomen hoc eualuisse, altero oblitterato. Qui
enim simpliciter *Ant wexp* dicit, nihil aliud quàm ad proiectum in
flumen dicit, non adhibita distinctione vel loci vel gentis. Quocirca
ex priore posterius credo processisse, haud aliter quàm in propriis
nominibus apud nostrates breuissimum quodque maximè arridet.
Eruimus itaque è tenebris, & nomen verum vrbs, & nomen regio-
nis vrbi subiectæ, eaque ad vetustas suas & veras deduximus causas.
Verum ne quis existimet, Ambiuaritos omnes Mosæ propinquiores
fuisse, quàm vt ad Antwerpia suburbana vsque habitaret, legendus
est Cæsar in principio statim libri quarti, quo loco docet Tenchte-
ros, siue Tenchateros, vti alij legunt, & Vripetes à Sueuis pulsos, Rhe-
num nō longè à mari quo influit, transiisse, atque Menapiorum, qui
vtramque ripam habitabant, sedes occupasse. Ab his postea magnam
partem equitatus prædandi frumentandique causa ad Ambiuaritos
trans Mosam flumē missam. Cum ergo Cæsar bellū his illaturus, prop-
ius hostiū castris accessisset, rogatus est ab hoste, vt tridui induciæ
intercederent, per quod tempus equitū turmas ab Ambiuaritis re-
dire posse arbitrabatur. Cæsar interim dissimulatione vsus, & iis le-
gatis, qui venerant ad pacis condiciones ineundas, retentis, impro-
uisus castra occupauit, & hostem inermem tam diu cecidit & perse-
cutus est, dum ad confluentem Rheni & Mosæ veniretur; vbi cum
Germani lasi vltierus obiectu fluminum fugere non possent, aut
cæsi sunt, aut vorticibus absorpti. Contigit igitur hæc sedes inter Ti-
lam & Buscum ducis, sesquimiliari circiter à Tila, & duobus & di-
midiatò à Busco ducis, siue vt Latine dicam, à Ducis silua. Interam-
nium autem illud, ad cuius finem pagus est *Alphey* nominatus, à flu-
uiis quibus cōcluditur, nomen accepit *Maeswact*, id est, Mosā Wa-
halis. Mosam enim nos *Maes*, non *Moës*, vocamus; at Eburones
sic

Ambiuarite-
rum regio.

fic *Maes* pronunciant, vt Romani quartam, non primam vocalem audiuisse viderentur. Insignis ergo hæc Germanorum cædes à Romanis perpetrata est, adiuuantibus non solum ceteris Gallis, Romanorum vel sociis, vel vectigalibus, sed Menapiis etiam, in quorum finibus cõfederant. Verum virtute superati nõ sunt, sed fraude Cæsaris, qui legatis apud se retētis, improuisus in hostes irruit excusatione vsus nimis quàm absurda. Cùm enim promississet reuocaturũ se equitatum qui præcesserat, ad eò hoc se facere, cùm minimè vellet, simulauit, vt quinque millia equitũ Romanorũ in Germanorum conspectũ venerint, de quibus quid aliud erat cogitandum, quàm eos tanto numero præcurrisse, vt imparatos opprimerent, inter eã dum de induciis tractaretur. Occurrerunt igitur octingenti, quot fortè vel aderant, vel in tanta festinatione se poterant expedire. Hic verò tam exiguus numerus quinque millia Romanorum cecidit, & in fugã vertit. Postridie verò cùm frequentes omnibus principibus maioribusque natu adhibitis, in castra Cæsaris purgãdi se causa, vel forsan accusandi Romanum equitatum, quòd prior læsisset, venirent; Cæsar omnes ad vnum retinuit, & inter eã dum cum Legatis & Principibus agere crederetur, miseris Germanos, eam fraudem minimè suspicantes, ex improuiso oppressit. Nemo est tam, opinor, obtusi sensus, qui verba Cæsaris de hac re legens, & ea cum iis quæ gesta sunt, conferens æqua lance, nõ statim cernat Germanos minimè commouisse, vt communi gentium iure exclusi, perfidè cæderentur. Nam si fraus subfuisset, quamobrem postridie tam frequentes adfuisset, eductis vnã secum Principibus & maioribus natu, inter quos duces quoque fuisse, dum Principes nominat, ipsemet confitetur. Excuset se vt velit; hæc vna confessio satis est ad docendum, in simplicitate Germanorum nullam fraudem latuisse. Deinde illud quoque hinc perspicuum, in hoc prælio contra eos, qui non solum inermes, sed sine ducibus etiam erant, à Romanis pugnatum fuisse. Quòd verò multitudinè cæsorum recenset, dignũ est tyrannico animo, qui nullo satis sanguine potest exsatiari. Si quis ex coniectura scire velit, quot fuerint in tanta multitudine, tum equites, tum pedites ad pugnam expediti; consulat Plutarchum, qui Heluetiorum trecenta quidem millia fuisse confitetur, sed nouendecim duntaxat millia ad pugnam apta. Idem hinc quoque contigisse necessariò fatendum ei, qui velit puerorũ, ancillarũ, decrepitorũ, & reliquæ imbellis multitudinis numerum, cum militiæ idoneis conferre. Egregiam ergo laudem Cæsar cõsecutus est, qui miserè multitudinis, & supplicis, & omni cõsilio & ducibus destitutæ, perfidis cædibus animum & oculos pauit.

Rectissi-

Rectissimè igitur iustissimus Cato, cùm Senatus turpissimæ victoriae huius causa supplicationem decerneret, sententiam tulit, dedendum esse Barbaris Cæsarem, expiandamque vrbs nomine violationem fœderum; vertendasque in fontis caput execrationes, vt scripsit Canusius. Hunc locum totum euoluendum censeo ei, qui volet Ambuaritorum regionis situm peruidere. Cùm enim è regione insulæ, quam *Somexers* vocamus, fuga fluminum obiectu sit prohibita, non procul castra abfuisse illinc, è quibus Mosam equites ad Ambuaritos transuerant, necesse est. Neque verisimile est versus Eburonum fines, quibus Cæsar aderat, iter flexisse. Transmiserint igitur Mosam ad Grauam, ac inde per Ambuaritorum campos equitarint ad vltimos vsque, ac demus nunc Antwerpiam vsque venisse, fieri tamen poterat, vt intra triduum & paulò minus, commodè ad castra, quibus egressi erant, peruenirent. Finem igitur Ambuaritorum in suburbano Antwerpiano collocamus, hoc nomine completentes, quicquid est citrà Mosam & Scaldim, infra Tassandrorum, & Eburonum, & Atuatiorum regiones: quod totum Atuatico subesset, nisi nouum opidum ad Ducis-filuam, & Comites Hollandiæ partem abstulissent. A Menapiis igitur Mosa diuidebantur, qui post *Swas* commixtus, à Batauis eos ad Oceanum vsq; separabat. A Tassandris verò, quibus limitibus fuerint distincti, non æquè clarum. Mihi placet, eousque Ambuaritorum ditionem extensam fuisse, quousque Retæ siue canales ab æstuariis facti, fundebantur. Loca verò altiora deinde ad Tassandros & Thungros relata. Extant hæctenus horum finium monumeta in duobus nominibus minimè obscuris. Alterum est *Tessanderto*; alterum *Thongerto*; id est, altum Tassandrorum & Thungrorum. *Lo* enim in sermone nostro loca notat altiora, præsertim quæ stagnis, torrentibus aut paludibus adiacent. Videntur igitur ad *Thongerto* vsque & *Tessanderto* canales excurrisse, quibus estuaria irrumpebant. Verum igitur est, ad Thungros vsque Oceanum inundasse, non illos quidem mœnibus inclusos, quod quidam somniarunt, monstratis, si Mercurio placet, annulis, quibus oræ nauium alligarentur, sed quos vniuersim hac appellatione nominamus. Atque hoc modo Cæsaris locus defenditur, quo dicit, Eburonum eos, qui Oceano proximi essent, sese in insulis occultasse, quas æstus efficere consuevit. A canalibus enim multas insulas factas fuisse credet, qui coram regionis situm intuebitur. Quamuis enim mare aggeribus & arenis coërcitum, non amplius tam altè exundet, tamen in tota planitie plurima sunt stagna, non pauca paludes, & canalium siue Retarum clarissima vestigia, ad quarum vnus finem

Catonis sententia.

Thungrorum & Tassandrorum limites.

F hæcte-

hactenus pagus est Reti nomine. Insularum quoque in nominibus extant signa, ut in *Arendonck*, *Corsendonck*, *Weldonck*, quæ ab Eburonum finibus non longè abfuerunt. Sonc enim eum vicum pagumve significat, qui sic in paludosis, vliginosisque campis iacet, ut frequenter omnia circum circa loca stagnent, atq; se crebrò aquis immergant, non aliter atque mergi Latinis dicti, quos nos ab eodem verbo *Suken*, cuius præteritum *Sonck*, *Sukens* vocamus. Plurimi enim eiusmodi pagi aliquando insularum rationem subeunt, dū nullus aditus, nisi per pontes longos, datur. Eo nomine non procul ab Antwerpia est *Witmerdōck*, quasi dicas, vasti stagni insula, locus qui hactenus hieme & multo vere ita aquis longè lateq; septus iacet, ut vix aditum admittat. Est & alter eiusdem ex parte nomenclaturæ *Srohendōck*, hac ætate Iasparo Scheto domino suo nobilissimus, qui in iuuetute tanta Musarū benignitate carmē scripsit, ut cum optimis poetarū certare posset, ac deinde ad reip. negotia accersitus, summo cū honore totius Belgicæ ærario præfecturā accepit, qui nobis multa Romanorum numismata, eo loco effossa, monstrari curauit, è quibus coniecturam certam feci, *Srohendonck* nomen à fossis castrorum & locis palustribus accepisse. Situs certè est, qui propter flumen & paludum munimenta, & lætissima pascua, & castris & equis alendis sit commodissimus. Talis ergo olim regionis natura fuit, victa illa quidem hominum industria, & siluarum sepulturis, quarum tumuli congesti, terram altiore reddidere; tum etiam mari aggeribus excluso, & campis per emissaria deficcatis: sed sic tantum victa, ut multis locis sese hactenus ostendat. Loca igitur altiora Thungrorum & Tassandrorum, nominibus suis indicant, eousque stagna & æstuaria valuisse; è quòd *Lo* semper ad humilia loca, & aquis obnoxia, comparetur. Eodem tractu, quo Ambiuariti & Thungri separabantur, est *Westerslo* & *Osterslo*, id est, altum Occidentale, & altum Orientale: quibus nominibus loca altiora, citra tamen montis accliuatatem signabāt. Et quòd hæc vocis explicatio vberiores fructus nobis adferat, vicinis etiam aliquid inde communicabo. Prius tamen placet indicare, qua formula maioribus nostris pro hoc significatu in usum venerit. In linguæ Cimbricæ causis ostendam, quasdam nobis voces esse, quæ contrario pronuntiatæ ordine, contrariū habent significatum. Inter eas est & hæc de qua agimus. *Sos* enim cauum notat, quod si conuerso litterarum ordine legas, *Los* existet, sed aspiratio non auditur, è quòd productio vocalis eius locum expleat. Nam *Sos* breui accentu & tempore pronuntiatur. *Lo* verò, quia aspiratio fini incommoda esset, pro aspiratione tempus accepit.

Sed

Sed de hac ratione formandarum vocū, alibi latiùs, nunc illud quod polliciti sumus, vicinis nostris largiamur lubenter, tantundem recepturi, si qua parte nostram tenuitatem dignabuntur adiuuare. Louanium vrbs est Brabantie primaria, non tam Comitibus suis vetustis, è quibus Duces nostri extiterunt, nobilis, quàm insigni Academia, & omnium artium liberalium vniuersitate. Hæc quia me aluit, & disciplinis suis formauit, iure suo posset mercedè nutritiã postulare. Deinde non hoc tantum nomine ei sum obstrictus, quamuis hoc solum sit vel maximum vinculum; sed illo etiam, quòd ea gentilitatis nostræ tum priuilegia seruet antiquissima, omnium eorum quæ extant; & talia, ut nulla alia iis possint comparari: tum tribunal habeat, ad quod solum quotquot nostri sanguinis sunt, euocari debent, in quacunque tandem Brabantie ciuitate degant. Hi vno nomine omnes Petrimanni vocantur, id est, viri sancti Petri; è quòd Ducem Brabantie exercitu fuso fugatoque, captum eripuerint è manibus hostiū, tantis animis, ut res miraculi loco haberetur: ob quod factum posteris tantis priuilegiis sunt donati, ut ad inuidiam vsque ascenderint. Habentur enim tanquam perpetui Ducis Brabantie aulici, quorum curia Louanij est constituta, propterea quòd inde Ducum genus de parte mascula sit propagatum; ibique Diuo Petro dedicata, extra quam nemo ipsorum causam dicere cogitur, siue ciuilem, siue criminalem. Louanium igitur nomen habet non à laudando, ut quidam prodiderunt; non à Leuacis, ut alij sunt suspicati, è quòd hi Neruiorum, non Eburonum fuerint clientes, sed à situ vrbs, qui talis est, ut mœnia vetusta, quæ, ut illa tulit ætas, fuerunt firmissima, ex albo nimirum lapide ad normam constructa, ex alto descendant ad loca humilia, & aquis obnoxia, quas Tila fluuius maior, & Vorta riuulus siue torrens, extra ripas suas euomere frequentissimè solent, & longè lateque omnes campos, & intra muros & extra, in stagna & paludes permutare. Altum autem illud è quo descendunt, *Lo* vocatur; è quo mons assurgit siluosus, à *Lo* nominatus *Loberch*, id est, altioris loci mons. Iam stagna omnia & loca aquis exundantia, prostrate sermone *Wey* dicuntur. Hinc igitur vox composita *Louey*, id est, quod altum locum & stagnantè complectitur. Nec citra causam de hoc situ nomen fabricarunt; è quòd nihil amœnius sit, quàm vtramque faciem terrarum habere. Louanium certè & intra vrbs & in suburbanis vbique, campos habet aquis obnoxios, & iis altiora loca incumbentia; è quibus & colles assurgunt, alij vitibus confiti, alij siluis horridi, alij pomariis vberes, alij per decliua segetibus læti. Sunt hæc quidem Louanio & Romæ

F 2

commu-

communia, sed sic, vt si meo iudicio sententia ferenda sit, longè lateque, loci amœnitate, Roma superetur atque vincatur à Louanio. Nusquam, ita me Phœbus amet, terrarum locus est, qui magis videatur mereri, vt sit sacrum Musarum domicilium. Conferantur omnia quotquot sunt litterarum Gymnasia, vel in Italia, vel in Hispania, vel in Gallia, vel in Germania; nullum inuenietur, quod huic par dici queat. Vixi Parisiis, Aureliæ, Pictauij, Lugduni, Burdigalæ, & in loco Galliæ amœnissimo Andegau: vidi Ticinum, & in eo domum enneophonum: vixi Bononiæ, Patauij, Mantuæ, Florentiæ, Romæ & Neapoli: Germaniam partim vidi, partim de auditu cognoui; sed quæ equidem vidi opida, nulla sunt Louanio comparanda, situs iucunditate, cum tamen viderim præcipua & inter cetera Monachum, Augustam, Vlmam & Coloniæ Agrippinâ, vt taceam inferiora. In Hispania, Salamanca scholarum magnificentia longè omnibus in Europa præstat Gymnasis, sed situ & locorum facie à Louanio superatur. Vallis Olitana extra urbem non est inamœna, præsertim in Visurgis ripis, secundû quas frequenter Cimancam vsque corporis exercendi & animi recreandi causa soleo, dum illic viuerem, deambulare; & habet duo collegia quibusuis ædibus regiis conferenda, sed omnibus inter se comparatis, nihil ad Louanij amœnitatem. A situ igitur primi conditores nomen dederunt, *Louey* idcirco vocantes, quod *Lo* & *Wey* tum intus, tum foris contineret. Non esse verò commentitiam hanc vocis interpretationem, de alterius opidi nomine faciam apertum. Est in Geldria in ripa Mosæ opidum non ignobile, *Wentso* nominatum, cuius appellatio idem profus quod *Louey* significat, contrarioduntaxat in compositione syllabarum ordine conseruato. Est autem collocatum in loco altiore, è stagno hiberno, siue palude assurgente, cuius muros ex altera parte Mosæ præterlabitur. Hæc palus quamuis non latè pateat, ad tria tamen & eo amplius milliaria nostratia exposita est, atque ea de causa per excellentiam *Wey* nominatur. *Wentso* igitur altum illud notat, quod paludi incumbit, à qua nomen opido datum est, *Wentso*. Nec ratio deest, ob quam *Louey* syllabam *Wey* posteriorem habeat, cum ea in *Wentso* priorem locum occuparit. Louanij enim alta loca stagnantibus paludosisque, & plura sunt & maiora, ita vt meritò quod dignitate præcedit, prius etiam exprimat: cum è diuerso palus illa, à qua *Wentso* nomen duxit, tam longè extendatur, vt alto illi quod inter Mosam & stagnum veluti Isthmos intercedit, meritò præferatur. Neque enim in tota illa regione palus est, quæ huic sit conferenda. Verùm de *Wey* alibi plura, nec

vno

vno duntaxat loco, atque id necessariò, rerum serie sic postulatura. Desinant igitur nugari, qui vel à Lupo, vel à Leuacis, vel à Martis laudibus nomen Louanio deriuant, & ipsi tandem antiquitatum & historiæ magistri discant, vnde Louanienfis Academia appellatiõnè sortiatur. Nunc igitur quid *Lo* nostris significet, satis est ostensum: è quo fit vt colligamus Ambiuaritorum regionem à Thungris quidem *Thungerto* fuisse discretam. Verùm enimuerò quandoquidem hæc limitû distinctio in Tongerloum me deduxit, committere citra piaculum non possum, vt monasterij hoc loco extracti, nullam faciam mentionem. Est illud quidem in solitudine vasta situm, sed tale tamen ac tantum, vt magnificentia sua regia omnium animos ac oculos in se conuertat; & quicquid tædij è sabulone sterili & longo latoque ericetorum tractu iter hac habentes, contraxerint; id amœnitate sua inexpectata insperataque penitus discutiat & expurget. Procul è campestri & rasa planitie intuentibus, altissima densissimaque silua sese oculis offert, quæ nisi occultum ædificium altissima turris pinna procul intuentibus se proderet, declinada fugiendaque, vt latronum vel ferarum sedes videretur. Iam propius aggressis vetusta quercus & rectis caudicibus cælum petentes se ostentant, quæ tam arctis inter se & angustis spaciis comprimuntur, vt altera alteri locum non relinquat, alimentum in ramorum tabulata diffundendi, qua de re fit vt & altissimum, & rectissimum auctum custodiant. Hinc tum statim peruidetur ab iis saltem, quibus nec mens nec oculi defunt, non solius naturæ hoc opus esse, sed arbuta hominum industria olim cõsita, & diligenti cura in sterili solo educata. Nõ igitur lustra nunc inde belluarû, sed statio hominû diligentissimorum expectatur in progressu videnda. Porrò simul ac robora hæc sublimia ac densis comis inter se cõnexa subiueris, nescio quem metû animus persentiscet, atque perinde te senties affici, atque si in augustum aliquod fanum sis ingressus. Umbra enim illa quercetorum obscura, & opaci luci senium venerandum, vt omnibus religionem quandam affert, & quasi horrorem incutit, ita doctis viris Dodonæam siluam in mentem reducit, cuius quercus ita fuere diuine, vt oracula ederet, & consulentibus sua fata cantarent. Et optimè sanè Dodonæ in mentem venit. Quemadmodum enim illic amplissimû celeberrimûq; Ioui templum fuit, ita & hic est omniû pulcherrimû & ornatissimû. Vbi namque è caligine lucorum ingentiû emerferis, in locû venitur illustrem, qui fossis vndique & muris longissimo spaciõrum circuitu cinctus, non templum, sed integram ciuitatem videtur continere. Quacunque enim ad hominum vitam sunt necessaria, in eo pa-

Thungerloum
monasterium.

F 3

rantur:

rantur: quibus cum munitio accedat, & iustus hominum numerus, non video quid ad opidi nomen desideretur. Relinquo igitur omnium artium officinas, nec commemoro ædificia magnifica hospitibus, & parata, & instructa; nec Abbatis palatium attingo; nec Monachorum numero commoditates, & varia domicilia alia aliis horis & vsibus feruentia: omnia hæc quia plura sunt quam mihi sit compertum, & in aliis etiam monasteriis, licet non paria, inueniantur; *missa facio*: duo tantum maximè admiror, templum & bibliothecã. Templum enim tale est, vt vix inuenias quod illi compares: pendet tectum lapideum sublimibus columnis, cuius fornices si suspicias, oculi caligant, tam immanis est altitudo. Et quamuis columnarum multitudo magna sit, & ornamentorum ingens copia, totum tamen tam est illustre, vt non foris plus quam intus lucis affulgeat. Cælati marmoris & statuarum non tam numerus quam ars est admiranda. Inter ceteras picturas vnã habet ingentem tabulam, cuius solius gratia, tametsi cetera omnia deessent, facilè huius regionis magnificentissima etiam templa, quæ nusquam gentium quam apud nos vel plura sunt vel ornatiora, superaret. Huic adhærent porticus ingentes, altissimis item pilis suspensæ. Duo in primis admiratus sum monasteria extra regionem nostram: alterum Guadalupium, in quo ad quatuor menses iucundè sum & Palladi, & Apollini herbario operatus: alterum Calsinate, cui & villæ Varronis, & opido subiecto, à Sancto Germano nomen ab optimis acubus, gratissima mulierculis Palladiæ artis studiosis supellectile, sortito; hebdomadam vnã ad videndum impendi: quorum vtrumque vt diuitiis & ceteris rebus ad magnificentiam spectantibus, quamuis videri queat superius: templi tamen structura & ornatu ambo longè sunt inferiora. Monstrent picturas sculpturasque, monstrent caligantem testudinis supremæ altitudinem, monstrent sacellum corpori Dominico dedicatum, monstrent altissimas picturatasque vitreas fenestras; monstrent organa musica: his omnibus, scio, superabuntur. Sed præter hæc; vnum est in quo indigna sunt, vt huic nostro conferantur. Horologium enim habet Tongerloum hoc fanum, campanarum numero & varietate tonorum admirandum; quod carmina multiplici sonorum concentu, non secus atque organum modulatur, prius quam horas maxima campana sonoro suo vastoque indicet bombo, Dodonæo æri longè præferenda. Arque hæc quidem obiter de templo. Bibliotheca verò in nullo vnquam mihi monasterio par visa est, siue ipsius magnitudinem, siue librorum varietatè spectes. Videre igitur nunc licet ingentes illas vmbrosasque quercus, verum Dodonæi & templi & ora-

& oraculi symbolum fuisse. Vnde enim rectiùs veritatem petas, vel de iis quæ ad religionem spectant, vel de aliis quæ vitæ vsibus sunt necessaria; quam aut è piis doctisque viris, aut è mutis omnium rerù diuinarum humanarumque magistris? Habemus ergo in campestri nostra Brabantia in Ambiuaritorum & Thungrorum finibus antiquis Dodonæum hætenus & templū, & oraculum; quod Deus Optimus Maximus faxit, vt nunquam bonis, piis, eruditisque viris florere cesset, quo populum pagatim perericetorum solitudinem habitantem, & vitæ exemplo, & verbo Dei pascat. Gaudeo equidem in hoc religiosorum hominū venerabili collegio, quamuis patrum piæ memoriæ virum magnæ expectationis in eo amiserim; cognatū tamè Iacobum Veltackerum in eo mihi superesse, qui fratrum suorum suffragiis eo ipso ferè tēpore, quo hæc Aduersaria congererem, ad Abbatis culmen est euectus; ad quod cum diuino nutu conscenderit, rogo Deum Opt. Max. vt eam ei gratiam infundat, vt Abbatis nomen, vita & moribus æquare possit. Magnum enim sibi nomen sumpsit, quisquis primus hoc sibi nomen inter monachos sumpsit. Christus Patrem suum cælestem orans, hac voce eum rogauit, cui dicit omnia esse possibilia. Paulus inuocationem Dei per hoc nomen supremæ dignitatis & summi priuilegij hominibus concessi existimauit, dum nobis licet Deum Abba nominare. Cogitet igitur, cogitet quisquis hunc titulum gerit, quantæ expectationis, quantæ dignationis, quantæ excellentiæ vitam, nomine suo polliceatur, & cogitet iterum atque iterum, noctu & interdium, & ad singula quarumuis operationum momenta, qua voce nuncupetur. Homerus dū Regem patrem vocat, se putat omnes numeros Regiæ maiestatis expleuisse: quamobrè qui patrè se facit, non plebeiorum hominū, sed eorum, qui doctrinam Euangelij, qui eximiam pietatem, qui deniq; altiora omnia, quam summi sint in ciuitatibus gradus, profitentur, videant quid exempli suis filiis præbere debeant. Quoties Abba audit, ordinis sui originem in memoriam reuocet, ac singularem vitæ austeritatem & puritatem eorum reuoluat, qui supremos sui ordinis homines, ita vernaculo suo sermone nominarunt. Syram vocis originem agnoscat: Essæos, quos Philo sanctos, si rectè memini, interpretatur, sibi proponat. Ab his sicut nomen, ita vitam & mores ducat: quam si nesciat, Iosephū, Philonem apud Eusebiū, Porphyrij quartum De carniū abstinencia legat. In his inueniet qualem eum esse deceat, qui Abba siue patrem se vocari finit eorum hominum, quos Syri Essæos vocarunt. Ab his enim prima est monachorū origo; quã quantò propius quis in monasterio refert, tantò dignior est Syra hac patris

Iacobus Veltackerus, Abbas Thongerlouus.

Abba

Essæi.

Eiuerboium.

Pogel.

Tassandrorum
limes.
Tessenderlo.

patris appellatione. Est & alterum nō procul à *Thongerlo* eiusdem ordinis Præmonstratensis, à Norberto instituti monasteriū; ad paulò plus minus duo milliaria disitum, quod nisi splendore vicini obfuscaretur, magnificentissimum poterat haberi, cui nomen Eiuerboium à terrore solitudinis, vt videtur, acceptū. *Thongerlo* subest hospitium quoddam, cui simile, nedū par, nusquam vidi gentium. Structura regia stat in media & vasta planitie, quæ vndique aciem oculorum finit, nullis ædibus ad duo milliaria vicinis. Lucus quereus adiacet ingens, solitudine sua incutiens horrorem: Loco *postet* nomen est, plantarium liceat interpretari, eò quòd *post* plantam nobis notet, & *Stet* idem sit quod pono. Credo igitur principio plantarium hīc quercuum fuisse; ac deinde, quia in vasta planitie nusquam hospitium esset ad diuertendum, commiseratione viatorū motos aliquos pios viros, sumptus suppeditasse, quibus egregium diuersorium & extrueretur, & perpetuò iis abundaret, quæ hospitibus gratis excipiendis sunt necessaria. Hoc itaque Abbati *Thongerlo* curandum datum fuisse, ne pia domus bonorum hominum opibus fundata, priuati alicuius Toparchæ avaritia spoliaretur. Huc quotquot diuertūt siue equites, siue pedites, hospitio pro dignitate & decoro personarum excipiuntur, ne obolum quidem soluturi, nisi cereuisia non contenti, vinum emanat. Est autē diuersorium hoc plusquam regionum, in finibus Ambiuaritorum & Taxandrorum; quatuor circiter à *Thongerlo* milliariibus remotum. Non desunt alia in hac ericetorum vastitate monasteria, quæ enumerare & longum sit, & superuacaneum, & nihil faciens ad eam, quam quærimus, antiquitatem. Atq; hæc quidem de *Thongerlo*, vetusto Ambiuaritorū & Thungrorū termino: nunc considerandū quo limite Ambiuariti à Taxandris fuerint distincti. Hunc pagus nobis is indicabit, qui hæctenus *Tessenderlo* vocatur, quasi diceret, altum Taxandrorum. Dicuntur autem Tassandri siue Taxandri, quasi *Tas sanders*, id est accumulatores arenarum; eò quòd sterilem & arenosam regionem colerent, ad cuius limites multos cumulos arenarum è Retarum alluione, & ventorū impetu conuectarum cerne liceret. *Tas* enim nobis idem est quod acerus, siue magnus cuiusuis rei cumulus in vnum congestus, si vt nomen vsurpetur: at si verbum sit, idem est quod acervos struo. Quia verò arenarum hæc copia, non apud hos solum, sed apud omnes etiam Ambiuaritos plurima esset, factum est, vt nomen ab ea re sumptum, ceteris etiam tribueretur. Vix enim vlla regio, quæ modò non omnino sit sterilis, tantum habet arenarū, quantum est apud Ambiuaritos & Tassandros; vt non immeritò in

commu-

communione nominis admittantur, quibus tanta est communio steriliū fabuletorum. Hinc non malè Plinius, dum dicit: A Scaldi incolunt exera Toxandri pluribus nominibus; omnes eos Toxandros appellans, qui vltra Scaldim ad Mosam vsque loca fabulosa habitarent; non dubium quin ita doctus à quopiam nostræ linguæ perito. Quòd autem prima vocalis sit mutata, id non mirum est in nominibus ignotis à Romanis committi, cum in suo ipsorum sermone idem facere non vereantur, vt ex aula, olam: è plaustro, plostrum fieri videmus. Nobis crebrius prima vocalis in secundam mutatur, atque hinc Tessendros audimus pro Taxandris dici. Apud Ammianum Marcellinum Toxiandria legitur, pro Taxandria, siue quod idem est vi litterarum, Tassandria: & vt Plinius à Scaldi omnes ad Thungros vsque & Mosam Taxandros nominauit; ita Ammianus eum locū, qui est inter infimos Thungros & Scaldim, Toxiandriam dixit. Hæc igitur est vera nominis ratio, quæ Plinium etiam excusat, alioquin reprehendendum, quòd locis infimos, sed origine primos Atuaticos & Ambiuaritos omisisset. Hi enim primi extra Scaldim habitabant, vt ex Cæsare & Ptolomæo ostendimus, quos Plinius communi nomine Taxandros vocauit. Ambiuariti igitur Taxandris & Thungris ita finitimi fuerunt, vt illic regio ipsorum terminaretur, vbi Ritæ definebant. Exitus autem & irruptiones Ritarū siue æstuariorū, à Scaldis vastissimis ostiis pendebant; à quibus aliquando tanta violentia insurgunt, vt omnia deuastent. Memini ipse inter alia quamplurima damna, tantam vndarum vim Bredam vsque æstu irrupisse, vt pons è quadrato marmore cæruleo, & duobus firmissimis fornicibus constructus, momento vno fuerit disruptus, & agger qui à Tetringa, vicus is est suburbanus, in opidum ducebat, altis gurgitibus fuerit excauatus. Ambiuaritorum ergo regio à magistratu ad æstuariorum canales constituto, & nomen obtinuit & dignitatem, quorū vtroque adhuc censetur, & Atuatico, vt olim, ita hæctenus quoque deuincitur, quamuis voce decurtata nunc nominetur. Quam verò vicini Atuatico fuerint, è pago vetustissimo *Sor-na* nomine, apparet, qui vno duntaxat milliari à ripa sublicia, in qua præcipua sunt gerania, distat. Ferunt olim opidum fuisse, sed ab Atuaticis, ne hostibus castrorū loco esset, vallis & fossis exutū. Aperui autē paulò antè, *Sor-na* nobis idem signare, quod Latinis ferè nimis propinquum diceretur. Eadem de causa, sed multis posteriùs seculis, arx illa, cuius modò feci mentionem, in ripa Scaldis Flandrica, ab Atuaticis diruta est, quòd nimium vicina videretur, dicta idcirco *At-te-na*, id est, nimium propinqua. Quòd verò *Sor-na*

Plinius excusat.

Breda.

Ambiuaritorū
& Atuatico-
rum terminus.

G

Ambiua-

Lira. Ambiuaritorum fuerit opidulum, non de nomine tantum conici potest, sed de illo etiam quod Dornenses prima appellatione, non Antwerpianam, sed Liram, euocentur, atque inde tandem Antwerpianam. Ambiuaritorum enim tribunal, in quo de iis ageretur hominibus, qui Principis patrocinio, quod feudum nunc vocamus, non essent deuincti, Liræ fuit, unde illi nomen ab honore & principatu populi. De feudis enim Ambiuaritorum, ad opidum *Santshof* causæ referantur: qui locus, quamuis in Ambiuaritis esset, nomen tamen ab arenis est sortitus, perinde atque Tassandria: ut & hinc liqueat, non absurdè Plinium Taxandrorum appellatione Ambiuaritos etiam comprehendisse. *Santshof* enim nihil aliud significat, quam aulam fabulonis, in qua hætenus de multis bonis, Principis patrocinio seruitioque alligatis, cognitio habetur. Verum quo certius constet Ambiuaritorum & Atuaticorum hunc limitem fuisse, addam & fluuioli nomen, quo indicatur apertissime illud ipsum, quod asseuero. Nominatur enim *Scein*, voce per concisionem decurrata, quasi *Sceinent*, id est, distinguo fines. Quorum verò fines distinguit, si non Ambiuaritorum & Atuaticorum, quando hoc loco nullæ aliæ gentes sunt inuentæ, quas finitimas fuisse dicere possemus? Eodem pertinet pagus in ripa fluminis ulteriore, siue Septentrionali situs, cuius appellatio idem declarat. Vocatur enim *Mercshen*, quo significatur domicilium limitis. Neque enim hic alium limitem inuenire queamus, quam illum, quo vicini hi populi terminabantur. *Marc* autem siue *Merc*, limitem signare in sermone nostro, post erit aperiendum latius: & *Shen* domum esse, mox docebo. Consensus igitur horum appellationum manifestum facit, Sceindam terminum hac parte, & Dornam & Mercsheimum ultimos Ambiuaritorum pagos fuisse. Quam verò latè particulatim Ambiuaritorum ditio hoc tempore pateat, & quot opida comprehendat, tum dicendum, cum præsentem vrbes nostræ statum describam. Nunc antiquitates duntaxat inquiri, quibus absolutis, si Deus studia hæc dignabitur promouere, reliqua tractabo. Atque hæc quidem sufficere videntur ad situm vrbes antiquum, & duplex nomen Antwerpianam & Atuaticum & Ambiuaritorum municipium, rudi quasi Minerua, depingendum. Intelleximus enim quo loco Antwerpia collocetur; & hanc oram à Gallis olim habitam; sed iis quorum nullum nomen, nullumque monumentum apud scriptores extet. Deinde Gallos à Thungris, Thungros ab Eburonibus fuisse de possessione imperioque pulsos. Postremum Cimbrorum Teutonorumque hoc ipso loco Atuaticum condidisse, quod post cæperit Antwerpia vocari. His igitur modò constitutis

Quo Atuatice limites promouerint.
Berghem.
Heim.
v. Viltre.
Hobocim.
 stitutis ordine, videtur consequens esse docere, qui ex hac arce Atuatice superiora in nomen ditionemque suam redegerint. Equidem si rationi consentanea dicenda sunt, sic existimo paulatim eos per paludes & siluas eam viam tenuisse, quam exercitus ille, à quo erant relictus, ad Rhemorum usque campos munisset, atque ita sensim sua ampliasset; sic tamen ut ipsorum ditio in modum linguæ ab Atuatice versus Rhemos inter Eburones & Nervios extenderetur. Exorsus igitur à Berghemo & Wiltryco & Hoboco principiis siluæ Arduennæ, qua ad Scaldim pertinebat, Ripelam flumen transierunt, ac deinde fursum per Wiltbroecum, ad siluam Soniam, Arduennæ interioris partem paulatim progressi, Bruxellas & loca vicina tenuerunt. Hinc per Niuellas, Bintium, Bellum montem ad Landercisium usque limites protulere. Locorum certè nomina, ab ipsius statim Atuatice suburbiis ostendunt quodam adhuc modo, Arduennam huc usque pertigisse. Videmus adhuc amoenissimum nemus Berghemi, quod tamen quotannis ferè particulam aliquam deperdit, excisis radicibus arboribus ad arua comparanda. *Sergshen* autem nihil aliud significat, quam domicilium aptum ad occultandum seruandūque. Homines enim in siluis æquè atque in montibus, se solent ab hostium insultu tueri: quo fit ut nomen *Serg* non ad montes solos significandos in usu manserit, sed sit etiam ad siluas relatum, quibus occultare sese homines solent, & ab iniuriis seruire. Primum igitur montem, hinc siluam, atque portum vox hæc notauit. *Shen* autè crasso & longo sono prolatum, ut sit *shen*, domicilium notat, præsertim quod insulæ modo aliis non est contiguum: dictum à verbo *shemen*, quod est locum aliquem sepibus, vel vallis, vel aggere, vel fossa, vel arbutis, vel alio quouis genere munire. Eiusmodi autem genera ædificiorum præcis Germanis fuisse, Tacitus docet his verbis: Vicos locant non in nostrum morem, connexis & cohærentibus ædificiis, suam quisque domum spacio circumdat, siue aduersus casus ignis remedium, siue inscitia ædificandi. Ab hoc pago non longè abest alter, *Wilttryck* nominatus; quo significatur ferarum regnum, quod tanta illic esset siluæ asperitas, ut ferarum potius quam hominum domicilium videretur. *Wilt* enim feram significat; & generatim omne ferum *Wilt* vocatur. *Tryck*, præter alteram notionem, regnum dicitur apud nostrates. Inter hunc pagum & Scaldim est Hobocum ante quadringentos annos nihil præter ericam, genistam, rubos, & id genus humiles siluas producens, qua causa *Hobocs woestry* dicebatur, id est, eremus siue solitudo Hobocana. Nam *woest* omne id significat quod incultum est & vastum: hinc *woestry* inculta solitudo.

litudo. *Hoboc* autem idem est, ac si Latine dicas, altū hircum, quo nomine propterea locum illum vocauerunt, quod à flumine statim altè se ad modum hirci erigens, nihil ferret præter inutiles siluas, quæ ab hirco duabus rationibus nomen habere mererentur, & quia materia non esset vtilior, quàm lana hircina; & quod nulli animali pabulum idoneū, præterquàm hirco proferret. *Hob* enim siue *Ho*, altū; *So*, hircū notat. Licuit autè æquè nostris eiusmodi terrā, hircum, atq; Latinis diuersi generis glebā, Porcam nominare, ab animalis similitudine, licet Varro fortè refragaretur. Quemadmodū igitur illi à fœcunditate liras porcas vocauerunt; ita nostri terram inutili arbutorum genere hirtam, & nihil aliud quàm lac hircinum & lanam hircinam subministrantem, hircum sua lingua nominarunt. Tanta autem olim hîc vastitas & solitudo fuit, vt communi hætenus pro uerbio, quos longè amotos in malam rem optamus, iis imprecemur vt sint in Hobocana solitudine. In litteris Latine scriptis, iis quibus Princeps hanc eremum aliquot rusticis habitandam colendamque dedit, vocatur Vastina de Hoboc, è *Woe sty* voce nostra, facto nomine semilatio, quasi à vasto deriuaretur. His tribus pagis, quorū primo & vrbi proximo, à siluis nomen est, quod iis primos habitatores occuleret atque tueretur, alter ferarum regnum; tertius, Eremus Hobocana nominatur, Antwerpia ab Euro ad Austrum vsque cingitur, adeò vt certò constet, non de locorum modò præsentis natura, sed de vetustis etiam nomenclaturis, hoc Arduennæ siluæ ad Scaldim exordium fuisse. Est autem Arduennæ nomen in principio, perinde ac Atuaticum aspiratione mutilatum, idem significans quod Latinis, Ceruorum solitum & gratum stabulum, vt in deorum historia latiùs & apertiùs ostendam. Inter tamen proximos hos saltus & arcem, paludes etiam erant, nunc cura diligentiaque hominum ad pascua accommodata. Inter ortum verò & Septentrionem circa Scheindam fluuiolū, omnia item paludibus erant inuia, cui nomen datū à distinguendis finibus inter Atuaticos & Ambiuaritos. Hinc in Ambiuaritis adiacet *Dor-na*, inter quem pagum & urbem silua olim fuit *Sorger-hout*, id est, silua ciuium nominata. Post *Dor-nam* trans Scheindam siue Scheyendam in ipsa ripa Scaldim versus, *Mercxheim* pagus est, sic dictus, quod proximus terminus Ambiuaritorum sit. *Merc* enim limitem notat; *heim*, domum: *Mercxheim* igitur nihil aliud sonat, quàm domicilium limitaneum, vti modò dixi. Erat enim hic limes eorum inter Ortum & Septentrionem, à quo ad Scaldim duo pagi interiarent, quorū alteri *Eycker* nomen est, à quercuum, vt arbitror, copia; quarum hîc siluam fuisse

Lira.

Arduennæ ad
Scaldim fines.

Eycker.

non

non nomen tantum, sed reliquæ etiam ostendunt: alter, qui vastis paludibus cingitur, *Wittmerdone* vocatur, id est, si Latine vertatur, vasti siue feri, lateque patentis stagni insula aliquando mergi consueta. *Witt* enim non ad ferum tantum, sed ad vastū etiam significandum in vsu est, vt cum dicitur, *Se witte zee*, id est, vastū mare. *Mer* nobis stagnum notat. *Sonc* quid sit, modò explicatū. Ab hoc pago Scaldis excipit, quo aduerso duobus milliariibus Hobocum nauigatur, vrbe in medio itinere ad læuam constituta. Habemus ergo nunc hinc veros Ambiuaritorum terminos, hinc primū exordium limitum ad superiora Eburonum loca, ab Atuaticis promotorum. Videntur enim Atuatici per Arduennam sursum sedes sic protulisse, vt per Wiltryc & Hobocum, & Bomum pagum, ab arbore quam *Soqm* vocamus, nominatum; Ripelam transmiserint. Id fluminis nomen est à vehementia & feritate rumpendi acceptum, in quo Neta à puritate fluxus nominatus, & amnis Machliniam interluens, & aquas & nomen amittunt, à quo *Ripelmont*, id est, ostium Ripelæ, quo in Scaldim fluit, nomen accepit. Trans Ripelam venerunt ad loca paludosa, à quibus proximi pagi appellantur, alter *Wittbroeck*, id est, palus siluestris, siue palus ferarum, siue palus vasta: alter *Euybroeck*, id est, palus ventorū impetu late sonans. *Broeck* enim paludosum, vliginosumque locum signat. *Euysey* verò est procellosè ruere, vox propria ventorum: de qua alibi rursus erit dicendum. His nominibus & præsentis facie satis elucescit, qualia olim loca fuerint. Nam præter paludes, siluæ adhuc plurimæ in toto hoc tractu restant; quamuis ad cultum agrorū ferè sint excisæ, eo solo conseruato, quod ad lignationis vsum necessarium fore videbatur. Ab his saltuum laciniis Sonia silua excipit, postquam plurimæ siluarū reliquæ ad Marmaum vsque saltū visuntur, cuius recessus coactus sum perlustrare, dum illac à Gallis captus traheretur siti de labore & æstu ferè exanimatus, nisi qui cōprehenderant ad locum duxissent baccis vitis Idææ luxuriantem; quarum grato & salubri liquore mirificè fui recreatus, cui hoc gratiæ reposui, vt eam in priscum nomen primus quantum eius sciam, vindicarem: quod equidem addo, ne quis de tabula duntaxat & aliorū relatu, me iter hoc Cimbrorum describere arbitretur. Post hunc saltū, in lætos Rhemorum & Viromanduorum agros venerunt, atque inde in Gallia perpetrarunt ea, quorū memoria apud Latinos & Græcos scriptores extat. Atuatici igitur eadē via ad superiora sunt grassati, inter Eburones & Neruios ea sibi vindicantes, quorum possessionem Cimbridum iter illac & haberent, & securum redderent, occupassent. Ex

VVilmerdone

Done.

Atuatico igitur ascenderunt ad Eburonum supremos ad Sabim limites; ita ut hac parte cōfinia Treuironum, Rhemorum & Viromandunorum attigerint; ex altera parte Neruiis terminati. Tota autē gens à primo opido Atuatici nominati sunt, atque inde distinctionis causa Atuaticum cœpit Antwerpia dici, ne totius gentis nomen ad vnicum solum opidum referretur. Horum præcipua sedes in qua conuentus suos haberent, videtur non procul à Bruxellis in agro Gaesbecano fuisse, atque eodem loco aduersus Cæsarem exercitum conscripsisse, quo Neruiis auxilium ferrent. Verùm Cæsaris celeritas effecit, ut quamuis in itinere essent, non potuerint tamen ad locum pugnae peruenire, atque idcirco audita Neruionum clade, se suaque omnia vni opido incluserunt. Longè igitur infra Sabim eam partem, ad quam prælium commissum est, Atuaticorum meditullia & præcipuum quasi regionis cor, abfuisse, necesse est. Credo equidem Neruios decem millibus passuum à Bauaco cætos esse, cum triduo Cæsar iter per Neruionum antè fines fecisset, quàm eò perueniret; vbi intellexit non pluribus quàm decem millibus passuum Sabim abesse. Nō procul igitur à Mabusio prælium est commissum, à quo loco nisi longè Atuaticorū copiarū coactæ fuissent, non conuenienter admodū iis quæ fieri solent, Cæsar scripsisset Atuaticos, quamuis in itinere essent, Neruiis succurrere non potuisse. Sed præstat eius verba audire quæ sic habent: Cùm per eorum fines triduo iter fecisset (loquitur de Neruiis) inueniebat ex captiuis Sabin flumen ab castris suis non amplius millia passuum decem abesse: trans id flumen omnes Neruios confedisse, aduentumque ibi Romanorū expectare, vna cum Atrebatibus & Veromanduis finitimis suis. Nam his vtrisque persuaserant, ut eandem belli fortunam experiretur. Expectari etiam ab his Atuaticorū copias, atque esse in itinere. Hæc Cæsaris verba satis declarant Bellomontem minimè esse Atuaticū: eò quòd si ad Sabin illinc profecti fuissent, equè ferè citò ac Cæsar ad flumē peruenire debuissent, nisi testudineo gradu tum vsi fingerentur, cum summa opus esset celeritate, ne soli, quod accidit, Romanis resistere cogentur. Multò minus Duacum, ut aliqui somniarūt, hoc nomine dignamur; cum certò constet è variis Cæsaris locis, Atuaticos inter Neruios & Eburones fuisse; Duacum verò inter Atrebatem & Neruios esse. Ceterum Bellomontē fatemur in finibus supremis Atuaticorū fuisse, exercitum tamen multò infra recensitum. Credo equidem in agro Gaesbecano eos robur omne coegisse, non procul ab eo opido quod Cæsar expugnauit; atque illinc sursum Sabin versus ad Neruios contendisse; ac cum intelligerent in itinere hos à Romanis cætos esse,

omnes

Vbinam Atuatici exercitū contra Cæsarem legerint.

Bauacum.

omnes se vni opido, quod Cæsar nō nominauit, inclusisse; cunctis opidis castellisque reliquis desertis illis nimirum, quæ inter locū pugnae & hoc opidum Cæsar inuenit. Ad ipsum enim Atuaticū nullus Iulio fuit accessus, propter eas, quas dixi, siluarum, fluminum, & præcipuè paludum difficultates, quibus Ambiorix sese aduersus Romanos tum defendit, cum Cæsar ad Scaldim ad vltimas Arduennæ partes ipsum persequeretur. Quòd si Atuatici machinas Romanorum, quibus muri oppugnantur, antè nouissent, quàm obsiderentur, non est dubium quin omnia sua ad ipsum Atuaticum contulissent, locum natura, ut tum erat, inaccessum. Quò igitur clariùs elucescat, vbinam meditullia Atuaticorum fuerint, lubet ea huc de Cæsaris Commentariis adferre; quæ non ad hoc modò, sed ad alia etiam explicanda conducent. Cùm Ambiorix, Cotta & Sabino legatis cæsis, maximis itineribus & summa celeritate ad Neruios properaret; neque die neque nocte intermissa, quo Ciceronem inexpectatus occuparet, nō est ambigendum, quin rectissimum iter sit ingressus, uti tanto festinandi studio conueniebat. Quocirca cum Atuaticos in itinere conueniret, quis dubitet quin horū conuentus & curia, inter castra legionis ab Eburonibus cæsa, & castra Ciceronis apud Neruios sic media fuerit, ut Ambiorigi non fuerit longè de via declinandum. Iam verò ab Atuaticis iis quos est allocutus, non amplius fuit quàm vnius diei iter ad Neruios vsque, ad quos postera die dicitur peruenisse: à castris autem Titurij & Cottæ ad Atuaticos, plus fuit interualli, quippe in quo conficiendo dicatur neque diem neque noctem intermisisse. Quod autem castris Titurij & Aurunculeij nomen fuerit, libro sexto Cæsar exponit ad hunc modum: Tum copiis in tres partes distributis, impedimenta omnium legionum ad Varucam cōtulit: id castelli nomē est. Hoc ferè est in medijs Eburonum finibus, vbi Titurius & Aurunculeius hiemandi causa confederant. Hunc cum reliquis rebus locū probabat Cæsar, tum quòd superioris anni munitiones integræ manebant, ut militū laborem subleuaret. Verùm quia Cæsaris Commentaria typis excusa pleraque hoc loco habeant, ad Varucam, quædam etiam Atuatucam, cogor latius & ampliùs, quæ genuina lectio sit, & examinare & docere, ne ab eo lucem videar obscuris rebus petuisse, in quo ipso vel falsitas & scripturæ corruptela subest, vel plus est tenebrarum, quàm in eo ipso quod est in quæstione. Altius itaque incipiens, initium faciam à castris Ciceronis in Neruiis oppugnatis: quæ si inuenero & indicauero, non hoc modo consequar, ut de Varuca non amplius dubitetur; sed multos etiam à falsa suspitione, & errore grandi liberabo. Pagus est ab Aldenardo

millia-

Varuca.

Locus Cæsaris correctus.

Castra Ciceronis in Nervis.

Belgium.

Bellouaci.

Belge unde dicitur.

milliaribus duobus, à Gandauo paulò plus minus tribus distans, cui nomen *Wesfic*. Hunc plerique putauerunt Belgium vetustam Belgarum urbem fuisse, tum ob allusionem nomenclaturæ, tum ob plurima antiquitatis monuméta in eo reperta. Primum igitur horù opinio conuelléda. Cæsar libro quinto dicit, se tres legiones in Belgio collocasse, atque iis M. Crassum Quæstorem, & L. Munatium Planicum, & C. Trebonium legatos præfecisse. Quo loco Belgium non est generatim pro Gallia Belgica accipiendum, eò quòd ceteræ quoque legiones omnes, quas enumerat in Belgica Gallia, hiemasse narrentur: nisi Nervios, Morinos, Efluos, Eburones & Rhemos à Belgarum nomine excludamus. Iam quo loco Belgium veterum fuerit, idem Cæsar eodem libro declarauit, dum dicit: Cæsar acceptis litteris, circiter hora vndecima diei, statim nuncium in Bellouacos ad M. Crassum Quæstorem mittit, cuius hiberna aberant ab eo millia passuum viginti quinque. Hic clarè expressum est, M. Crassum, quem antea in Belgio collocarat, apud Bellouacos hiemasse. Belgiù igitur per excellentiæ figuram de Bellouacorum ditio, si citra distinctionem ponatur, erit intelligendum; eò quòd hi inter omnes Belgas, & virtute, & auctoritate, & hominum numero plurimum valerent, vti de Rhemorum relatu libro secundo Cæsar dicitur cognouisse. Nomen item ipsum Bellouacum si interpretemur, idem indicabit; quòd nihil aliud sonat, quàm excubias Belgarum. *Wac* enim nobis excubias, vigiliarumque locum significare, vel pueris nostris notum. Bellouacum igitur factum est, ex *Wesgey Wac*, duplici *w* in simplex transeunte, quòd Latini hac duplici ad sonum eum, qui nostratibus frequens est, notandum, non vtantur. Nomen igitur hoc sibi sumpserunt, vt indicarent se omnium Belgarum curam habere, & pro omnium salute vigilare, & perpetuas excubias agere aduersus hostes. Horum itaque ditio Belgium, ob excellentiam & summum apud Belgas imperium, vocabatur. Belgarum autem appellatio, partim de natura hominum, partim de iis quæ communiter & passim in ea eueniebant, originem ducit. *Wesgey* enim est pugnare; & *Wesgey*, irasci: sed prima & secunda vocalis, inter se frequenter altera in alteram cômigrant. *Wesgers* igitur siue *Wesgers* sunt pugnatore, & ij qui ad iram & pugnas sunt procliuës. Nusquam enim frequentiora prælia, quàm in Belgica Gallia committebantur: eò quòd vel ipsi inter se, vel cum finitimis Germanis bella gerere assiduè ferè consueuerint. Ortum autem vox hæc habet à *Wes* siue *Wes*, mutata littera aspirata in mediam, quo crudelis significatur, propterea quòd ira & bello nihil sit

cru-

crudelius. Agnoscant hic Latini quoque vocabuli sui originem: nisi bellum à belluis malint deriuare, vel dicere, Bellum dici perinde atque Eumenides quasi minimè bellù: sed de hoc aliisque id genus, pòst fortasse plura: hic satis est ostendisse, Belgas rationem nominis e nostra lingua habere manifestam. Verùm vt Bellouacorum ditio Belgium, ita Samorobrinæ vicinæ ciuitatis homines Ambiani nominabantur, nomé hoc, vt videtur, sortiti ex eo quòd proximi essent principi Belgarum ciuitati. Ambian enim sic dicitur vt *Ammay*, de quo antè satis multa. Magistratus igitur siue iurisdictio proxima Bellouacis, Ambian dicebatur. *Ampt* enim quid sit, est declaratù. *Wian* verò idem est quòd valde propinquum. Ambianorum autem opidum viginti quinque millibus passuum à Bellouaco distabat, *Somexbruy* nominatum, è quo Cæsar Samorobrinam fecit. Est enim ita, siquid video, appellatum, eò quòd aqua Somæ fluminis hac parte Bellouacis esset proxima, & quòd ipsam Somæ aquam opidum cõplecteretur. *Som* autem nomen idèò flumini datum, quòd se inter terminos suos facile contineret, hac ratione planè contrariù Mosè: *Mos* enim vagum notat, & hac ratione loco tribuitur in edibus cui omne genus liquoris temerè infunditur, vt inde foras propellatur. Lutum item & cœnum per plateas collectum *Mos* nominatur, vnde Antwerpæ *Mosmeier* is dicitur, qui præest vicis viisq; ab hac spurcicia emundandis. Mosâ ergo sic vocatur, quòd frequenter alueum egressus omnes circum circa campos latè stagnare faciat, insigni frequenter damno accolarum; quòd Geldrenses & Buscoducentes crebris experimentis didicere. Huic voci sicut ordine litterarum, ita significatu *Som* contrarium videmus, id significans quòd in vnum est collectum: vnde *Summey* in vnum colligere, à *Samney* quòd est simul: sed de hoc alibi plura. *Wruy* verò aquam notat. Ab aqua igitur Somæ dicitur *Somexbruy*, opidum super Soma cõstitutum, quòd pòst à tota ditioe Ambianù cœpit nominari. Longè igitur aberrât, qui Cameracum Samorobrinam veterum fuisse arbitrantur, cum à Bellouaco plusquam triplo amplius absit quàm viginti quinque millibus passuum. Hactenus sanè Bellouacum viginti quinque, id est, toridem millibus passuum quos Cæsar annotauit, ab Ambiano est remotù, ita vt nihil dubitem Ambianum Samorobrinam Ambianorum esse. Hoc autem spacium Crassus partim noctu, partim sequentis diei quatuor circiter horis absoluit. Longè igitur Belgium ab Aldenardo est remotum, vt frustra somnient qui Belgij nomen pago ei tribuunt, in quo dixi multas reliquias Romanorum sub terra iacere. Quid igitur causæ, quòd ex hoc loco tot monumen-

H ta

ta effodiantur? Id nimirum, quòd ratio vocis & itinerum commen-
 sus mihi demonstrarunt: *West* sic enim nihil aliud nobis sonat, quàm
 castra Ciceronis. Familiare est nostris concisione vocum sermonis
 breuitatem quærere: vt cum pro Elizabet, dicimus *Est*, vel *Lis*,
 vel *Est*. Eodem modo Cic pro Cicerone dixerunt, in quo sigma
 scriptum est, propterea quòd cappa & sigma ante iota eodem ferè
 nostris sono pronunciantur: quanquam *Westic* à Flandris, si rectè
 aures consulamus, audimus. Illis igitur qui rationem causamque no-
 menclaturæ ignorarunt, condonandum, si per sigma scribant. Atque
 hoc quidem de altera syllaba. Prior verò quæ *West* effertur, castra
 vernis nostris notat: sed quia homonymia quædam in ea statim ap-
 paret, dum *West* communi omnium sermone pro campo ponitur,
 præsertim dum nulla mentio fit rei militaris, factum est vt ij qui Ro-
 manum sermonem Franco corruerunt, campum pro castris in vsum
 vocarent, loquendi modum à nostris, sed vocem à Latinis mutuati.
 Hinc hætenus *Camp* & *Camper* pro castris & castrorum metatio-
 ne Galli in vsu retinuerunt. Idem licet apud Italos & Hispanos
 audire, qui campum itidem pro castris posuerunt: quia Germanis ea-
 dem voce & castra & campus nominaretur. *Westic* igitur campus
 est, siue, vt Latinè dicam, castra Ciceronis. Certè locus aptissimus est
 ob magnam fontium limpidorum copiam, ob agros vicinos lætissi-
 mos, ob lignationis comoditatem maximam, ob pascua delica-
 tissima, ob omnia denique illa, quæ in castris collocandis sunt
 consideranda. Inuenta sunt proxima ætate, & hætenus etiam in-
 ueniuntur complura figulini operis vascula, quæ omnia ferè ad ca-
 strensem Romanorum supellectilem pertinere, nemo qui viderit,
 queat negare. Nomen præterea Aldenardi, videtur dici, quasi *Ald*
Meruuey, id est, antiqui Neruij: eò quòd vetus Neruiorum curia hîc
 fuerit olim constituta, ad quam Ambiorix postridie quàm Atuati-
 cos allocutus esset, dicitur appulisse, atque hinc improuisus castra
 Ciceronis inuasisse. Ab hibernis autem hisce Labienus quinquaginta
 passuum millibus distans, in Rhemis loco munitissimo, ad fines Tre-
 uirorum se continebat, circa Mariæburgum, non procul ab eo fluuio
 qui ad Vireium opidū in Mosam fertur; quem Maria Regina Hun-
 gariæ, hera mea augustæ memoriæ, dum de nomine suo munitissi-
 mum opidum ad eum condidisset, nauigationi statuerat idoneum
 reddere retatione. In huius vado Induciomarus hærens occisus est,
 dum Labienum venisset oppugnatum. Huc vsque Rhemorum olim
 fines pertinebant, nec hætenus longè sunt remoti. Martinus Rosse-
 mus Gallico stipendio Francisco Regi deuinctus, dum exercitum in
 Gal-

Vestice.

Vest.
Campus.Camp.
Camper.

Aldenardum.

Mariæburgum.

Vireium.

Induciomarus
ubi cæsus.
Rhemorum
fines.
Martinus
Rossemus.

Galliam, alia via è Geldria per Brabantiam ducere non posset, hac fe-
 cit expeditionē: quā quia collimitia hæc nullis arcibus adhuc essent
 munita propter locorum asperitatem & horrorem, quibus satis firma
 credebantur, nemo eum tentauit impedire. Atque huius solertia &
 præmonstratione, Regina Maria, ne quid simile post ab alio fieret,
 arcem firmissimam extruxit. Post à Rege nostro Philippo & Carolo
 Imperatore aliæ arces & munimenta sunt adiecta; quorum alteri Phi-
 lippeville, id est, Philippopolis; alteri Charlemont, id est, Caroli mōs
 nomen dederunt. Circa eadem loca, Galli arcem etiam muniunt sil-
 uis longissimo tractu excisis, vt excursoribus locus detur, & insidiæ
 caueantur. Non est igitur mirum, Labienum castra hic firmissima, tū
 natura, tum opere habuisse: quibus fretus, Treuirorum impetum non
 magni faciebat. Verum sunt qui ex vocum allusione credant mona-
 sterium Lobiense è Labieni hibernis, & originem & nomē retinuisse:
 quibus equidem propterea non accedo, quòd à Lobienfi monasterio
 non inueniam tantum à castris Ciceronis interualli, quantum à Iulio
 Cæsare est annotatum. Habuerit fortassis ad Sabis eam ripam, alam
 quampiam equitum, quo propius Neruiorum & Atuaticorum mo-
 litiones cognosceret, atque inde monasterio nomen manserit. Or-
 deonium certè video non vni tantum loco nomen suum reliquisse,
 sed præter *Ordiney* inter Asciburgium & Nouesium in ripa Rhe-
 ni situm, alterum etiam pagum in Thungris nomine suo insigniuif-
 se: adeò vt nihil obstare videam, quò minus Labieni nomen & mo-
 nasterio ad Sabin mansisse, & eius tamen præcipua castra alibi collo-
 cata fuisse dicantur. Lobienfe monasterium Sabin adiacet, minimoque
 spacio à Tuino opido est remotum, cui nomen datum volunt, quòd
 ibi Neruiorum copiarum fuerint cæsa; quasi *Toiing*, siue media littera,
 vt nunc pronunciamus, *Soiing* diceretur: qua voce nobis idem sig-
 nificatur, quod Latini occisionem dixerunt. *Soieng* enim est occi-
 dere, vnde Galli in Romanum suum sermonem *Tuer* induxerunt,
 diphthongo in quintam vocalem, & littera media in tenuem versa,
 terminatione item ad linguam suam accommodata. Cum igitur
 circa hunc locum Neruij cæsi dicantur, non est Rhemis tribuen-
 dus, in quorum tamen finibus Labienus dicitur hibernasse. Deinde
 longius etiam à Treuirorum finibus abfuisset, quàm abfuisse in Cō-
 mentariis Cæsaris indicatur. A Tuino enim Mariæburgum vsque,
 septem, ni fallor, milliaria nostratia computantur. Dicamus igitur nō
 procul à Mariæburgo Labieni castra fuisse, quinquaginta millibus
 passuum à Ciceronis castris remota, in ipsis Rhemorum finibus ad
 limites Treuirorū. Tantundem autem interualli à Mariæburgo Va-
 rucam

Lobienfe mo-
nasterium.

Ordeonium.

Tuinum.

Tuer.

rucam vsque inuenitur, cum à Varuca ad Westcic paulo plus intercedat, vti in Ambiorigis oratione clarè significatur, qui dicit, Labieni castra quinquaginta millibus Ciceronis paulò amplius abesse. Est autem discrimen non multo maius, quàm iter militare semidiurnum; ita vt ad amissim omnia inter se quadrate cernantur, quæ Cæsar de hibernis horù prodidit. Tria itaque nunc cognita habemus hiberna, de quorum situ Atuaticorù curia statim sese oculis offert. Si enim à Varuca, quàm posset celerrimè contra Ciceronem Ambiorix properabat, necesse est cogitare, quàm rectissimum iter tenuisse: at in eo tamen & Atuaticos, & postridie Neruios conuenit; Atuaticos quidem cum equitando nec diem nec noctem intermisisset; Neruios verò postera die: quæ ratio indicat, & ferè demonstrat Atuaticos conuentu agere solere ad agrum Gaesbecanum non procul à Bruxellis. Ceterum vt certius etiam nostra confirmemus, examinandæ erunt insidiæ quibus Romani ab Ambiorige fuere circumuenti, quo non solum de hibernorum commensu, sed de natura etiam loci, in quo clades hæc Romanorum contigit, apertum fiat, Varucam, non Vatumcam legendum esse. Audiendus igitur Cæsar quo loco Aurunculei & Titurij è castris discessum describit. At hostes, inquit, postea quàm ex nocturno fremitu, vigiliisque de profectioe eorum senserunt, collocatis insidiis bipartitò in siluis oportuno atque occulto loco à millibus passuum circiter duobus, Romanorum aduentum expectabant, & cum se maior pars agminis in magnam conuallem demisisset, ex vtraque parte eius vallis subitò sese ostenderunt. His Cæsaris verbis iter Romanorum à Varuca ad eam vallem in qua est Leodium sic est depictum, vt vix apertius & locis conuenientius exprimi possit. Sunt enim à Varuca ad vallis ipsius profundæ supercilia millia passuum duo, quo loco siluæ Arduennæ hac regionis parte fuit exordium, per quam secundum Mosæ ripas ad Labienum via fuit rectissima. Iam & nomen ipsum vrbs, multò post in hac valle conditæ, satis declarat huius nostræ sententiæ veritatem. Galli enim eius incolæ, hanc sermone suo Romano, vt vocant, *Lege* nominant, quasi Legionem dicerent. Verum hanc assertionem, Leodij nomen quo Latini videntur, prorsus frangere & è medio tollere videtur. Erit igitur ad hunc scrupulum tollendum non inutile, paulò altius de vrbs primordiis inquirere: in quo si paulo sim proluxior, condonandum erit crimen studio, benevolentiaque meæ erga Leodios, apud quos patronos habeo in primis mihi colendos. Leodii igitur nomen à Leode Oenopis filio ductum videtur, non ob soni tantum, sed ob vitæ etiam & ipsius, & ciuitatis, conuenientiam. Leodes enim

COMMENTUM
CÆSARIS
ATVATICORUM.

Varuca.
Leodium.

Lege.

Leodes.

vel

vel ob morum, vel ob cantus lenitatem ita dictus, sacerdos fuit; hoc vitæ genere cum Leodiis sic consentiens, vt secundum Romam vix vsquam plures sacerdotes reperiantur. Hic inter procos magno crateri, è quo cyathizabât, semper assidebat; vel quo facilius & promptius sibi hauriret, vel ne veneno, vt quidam volunt, vinum inficeretur. Et quamuis hanc poculorum suauitatem sequeretur, solus tamen inter procos fuit, cui sociorum vita, proteruitæ, iniuriæ, contumeliæque plena, displiceret. Sed cum sciret meliora, probaretque; sinebat tamen se à recto deduci, impotenti ad potationes comissionesque procliuitate, & spe fortassis aliqua fore, vt Penelope potiretur. An verò Leodij complures similes inueniantur, equidem aliis relinquam iudicandum, qui præsentis præsentium mores conuictumque intuentur. Sed nunc audiamus, quid Homerus de Leode sacerdote suo & vate, cantet.

Λειώδης δὲ πρῶτος ἀνίστατο Οἴνοπος υἱός,
Ὀσφι θυοσκῶρος ἔσκε, παρὰ κρητῆρα δὲ καλὸν
Ἰζε μυχροῖσσι δὲ αἰεὶ, ἀταδάλια δὲ οἱ οἶον
ἔχθει ἔσαν, πᾶσιν δὲ νεμέσσα μνηστῆραςιν.

Id à nobis rudiore Musa ita versum est:

*Leodes primus satus Oenope surgit in extis
Querere fata, cui munus sacrisque vacare.
At propè craterem magnum solet usque sedere
Intimus: improbitas tamen uni nequitiaque
Displicere, procos vt iurgaretur in omnes.*

Verum ingeniosissimus & prudentissimus poëta, quo doceret non satis esse quæ recta sunt, scire, & alios à vitiis reuocare, nisi confortium conuictumque malorum eitemus, in cæde procorum docet, hunc quoque ab Vlysse fuisse mactatum, atque id cum amarulenta etiam irrisione, quòd cum sacerdos esset, crebrò sacra fecisse, & vota nuncupasse credi posset, ne Vlysses vnquam rediret, quòd ipse vxore eius potiretur, & liberos ex ea suscitaret. De hac re verius hi sunt:

Λειώδης δὲ Ὀδυσῆος ἐπεισὺ μῆρος λάβε γένων,
καὶ μὴν λιασὺ μῆρος ἔπειτα πτερόεντα πορροσῆυδα
Γενῆμαί σ' Ὀδυσσεύ, σὺ δ' ἐμ' αἰδέο κὴ μ' ἐλέησον·
οὐ γὰρ πά πινά φημι γυναϊκῶν ἐν μεγάροισιν
εἰπέειν, οὐδέ τι ρέζαι ἀτάδαλον, ἀλλὰ κὴ ἄλλης
Παύεσπον μνηστῆρας, ὅτις τοιαῦτά γε ρέζοι,
ἀλλὰ μοι εἰ πείθοντο κερῶν ἀπὸ χεῖρας ἔχουδης,
τὸ κὴ ἀταδάλισιν ἀεμεία ποτ μὲν ἐπέεσσων.
Αὐτὰρ ἐγὼ μετὰ τῷσι θυοσκῶρος, οὐδ' ἔν ἐοργῶς

H 3

Κείσα-

Κείσομαι, εἰς ἐκείνην χάριν μετόπιον ἐνεργέων.
 Τὸν δ' ἄρ' ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς·
 Εἰ μὲν δὴ μετὰ τοῖσι θυοσκῶδες εὐχαιεῖναι,
 Πολλὰκι που μέλλεις ἀρήμεναι ἐν μεγάροισι
 Τηλοῦ ἔμοι νόστοιο τέλος γλυκεροῖο γένεος,
 Σοὶ δ' ἄλοχόν τε φίλην πάρος κηὶ τέκνα τεκέος,
 Τῷ ἐκείνῳ θάνατον γε δυσηλέεια προφύροισα.

Quæ nos impari gratia, sed integra sententia sic reddebamus:

*Leodes genibus raptim comprehendit Ulysssem,
 Pennatasque dedit voces, has supplice lingua:
 Te bone Vlysses oro sacrum reuerere ministrum,
 Et miserere mei, quoniam nil nequiter unquam
 Dicto vel facto, meminzi committere contra
 Vllam ancillarum, subter tua regia tecta:
 Quin sedasse procos alios, dum talia tentant.
 At parere mihi minimè uoluerè, manusque
 Arcere à prauis, quare crudelia fata
 Stultitia traxère sua. Verùm ipse iacebo
 Inter eos vates, insons purusque sacerdos,
 Flli oculis toruis, prudens sic fatur Ulysses,
 Inter eos, si sacrifici te nomine iactas,
 Credere debemus, te sacrificasse frequenter,
 Ac orasse, domi nostræ procul esset vt omnis
 Optati reditus nostri suauissima meta,
 Quo mea te coniux sequeretur, nuptaque multa
 Pignora sacrificio pareret, vatemque bearet.
 Hinc neque tu fugies nunc illatabile fatum.*

Hæc igitur de Leode Homerus prodidit, à quo quamuis Leodio nunquam nomen datum fuisse detur; tamen vocis allusio digna mihi visa est, in qua tantulum operæ poneretur, vt Leodij intelligerent, hæc antiquissimi vatis carmina, non inutilem habere admonitionem ad sacerdotum aliorumque mores illustri exemplo, quod cum ciuitate eiusdem nominis est, instruendos. Deinde quamuis non alia esset huius commenti ratio, quàm sola vocis similitudo; non tamen reiicienda esset ac exhibilanda hæc consideratio, nisi ab eo fortè, cui stomachus tam est nauseabundus & fastidiosus, vt nullo litterato lusu oblectetur. Quid ego de Vlyssis erroribus sentiam, & quousque terrarum eos Homerus protulerit, tum dicâ, cum de Ciræo, Baiis, Gaieta, & vicinis locis à Cimbris olim habitatis, quædam hæctenus ignota, explicabo. Hoc loco mihi sumam, quod illic latiùs ostendam, Vlysssem extra fretum Herculis columnis

insigne,

insigne, nunquam nauigasse; tantum abest, vt Leodium quisquam è sociis dici queat condidisse. Quid igitur dicet aliquis, oblitusne es Vlyssiponam ab ipso nominari, & de nomine non dubiam esse coniecturam, prima vrbis fundamenta ab ipso esse iacta? Quid, quòd ad extremos Britannos venisse narratur, & ad intimum saltus Calidonij recessum aram Græcis litteris inscripsisse, Solino id citra hæfitationem asserente? Iam Tacitus grauissimus auctor non veritus est hæc scribere: Ceterum, inquit, & Vlysssem quidam opinantur, longo illo & fabuloso errore in hunc Oceanum delatum, adiisse Germaniæ terras, Asciburgiumque, quod in ripa Rheni situm, hodieque incolitur, ab illo cõstitutum, nominatumque ἀσπιβύργιον. Aram quintiam Vlyssi consecratam, adiecto Laertæ patris nomine, eodem loco olim repertam, monumentaque & tumulos quosdam Græcis litteris inscriptos in confinio Germaniæ Rhetiæque adhuc extare, quæ neque confirmare argumentis, neque refellere in animo est, ex ingenio suo quisque demat vel addat fidem. Ex his igitur Taciti verbis colligi non absurdè queat, Vlysssem non Oceanum modò ingressum fuisse, verùm ad extremum Calidoniæ siluæ angulū penetrauisse, & nō tantum Asciburgium vsque, sed ad Rhetorū quoque fines sursum ascēdisse. Ex quo fit, vt minimè videatur absurdus eorum sermo, qui dicunt Leodium ab Oenope conditum fuisse. Quod credibile ita contigisse, vt Oenops ætate grauis, & erroris diuturni pertæsus, hîc sibi habitandi locum delegerit, cui nomen indiderit filij absentis; quo eius saltem recordatione frueretur, cuius præsentia nunquã fruiturus esset. Vt ergo, quid mihi in mentem venerit, cognoscatur; sic habeat quisquis hæc obiecerit. Ingens fuit olim & admirabilis Græcorum maritima potentia; quam qui nostro seculo comparet, mirum est si non obstupescat. Videtur enim mundus his nostris temporibus velut effetum quoddã animal, senili frigore contabescens, si viribus suis priscis conferatur. Et ne vel de omnibus vniuersim agens, minus, quod volo, perspicuum reddam, vel per singulas ciuitates discurrens, fiam prolixus, contentus ero duobus exemplis. Ælianus in varia historia de Dionysij felicitate loquens, in hanc sententiam, si Latinè vertam, scribit. Dionysius secundus regnum possidebat quàm optimè munitum, & id quidem ad hũc modum: Naues habebat non pauciores quadringentis sex remorum & quinque remorum. Peditum copias ad decem myriadas: equitum nouem millia. Eratque Syracusanorum vrbis maximis portibus exornata, & mœnibus circumdata altissimis. Arma item omniaque instrumenta ad alias quingentas naues tenebat parata. Hæc & plura Ælianus

de

Vlyssipona.

Prisca Græcorum potentia.

Dionysius Siculus.

Mirabilis maximæ marum copia.

Veni.

de Dionysio, qui post Corinthi. Quantum huic nauium fuisse credentus, cuius sex remorum & quinque remorum naues ad quadringentas ascenderunt? Conferant huic, si placet, Veneti vires suas, quibus hac nostra ætate ceteris ciuitatibus omnibus, quas Sol conspiciat, in re nauali sunt longè præferendi. Verùm dicet quisquam, vt à multis dici, non plebeiis modò, sed peritis etiam solet; fieri non posse, vt remorum ordines, eodem, quo nunc, modo, apud veteres sint computati. Neque enim satis comprehendi posse, quinam hac nostra ratione ad viginti remorum numerum possit perueniri, vt interim taceam de quadraginta & quinquaginta, quot quorundã Regũ ambitio dicitur fabricasse. Magnitudinem stupendam Ptolomæus Philopator eduxit, de qua Plutarchus & Athenæus videndus, quorum hic Hieronis quoque nauem celebrat, quam trecenti fabri præter ministros, ex tanta materia fecerunt, quanta sexaginta triremibus satis fuisset: cuius artificium tanti fecit Archimedes, vt de ea librum conscripserit. Verùm ex his necdum liquet, eandem, quæ nunc est, remorum rationem fuisse: immò cum hæc Hieronis viginti remorũ fuerit, eorum opinioni videtur magis ad stipulari, qui contra, quam nos, arbitrantur. Adferam igitur exemplum, quo tota hæc dubitatio ex hominum animis tollatur, & crescat admiratio potentia vetustæ. Legitur in Memnonis historico, vt verba refert Tarasius: *ὁ δὲ πτολομαῖος λυσιάχε νῆας ἔχων, ἀπὸν τε καὶ ἀντιπαρετάττετο. ἦσαν δ' ἐν αὐτῷ ἄλλα τε καὶ ἡρακλείας αἱ μεταπεμπτοὶ ἐξήρεις τε καὶ παντήρεις καὶ ἀφρακτοὶ, καὶ οὐτήρης μία ἢ λεοντόφορος καλεμένη μεγάλης ἔνεκα καὶ κάλλος ἡμοῦσα εἰς θαύμα. ἐν ταύτῃ 70 ἑκατὸν μὲν ἄνδρες ἑκατόσιοι χον ἤρατον ὡς οὐτακοσίους ἐν θατέρῳ μέρος 70 ἑκατόσιοι καὶ ἑξακοσίους, οἱ δὲ ἀπὸ τῶν κατὰ στραμάτων μαχησόμενοι χίλιοι καὶ ὀκτακοσιοὶ καὶ κυβερνῆται δύο.* Agit de bello, quod Ptolomæus cognomento Ceraunius, id est, fulmineus, contra Antigonũ feliciter gessit. Nos quo illis qui Græcè nesciunt, seruiamus, Latina facimus. Ptolomæus autẽ Lyfimachi filius, nauibus, quas habebat, occurrit, atque contra ordines instruxit. Erant verò inter tum aliæ, tum illæ, quas ex Heraclæa accersuerat, partim sex, partim quinque remorum, & præter has Aphraclæ, quas nos non tectas vocamus, Cicerone Græcam potius vocem retinente. Iam inter ceteras vna erat octiremis Leontophoros, id est, Leonigera nominata, quæ ob molem & elegantiam venerat in admirationẽ. Nam in ea centum vtrinque erant virorum ordines remos ducentium, ita vt ex altero tantum latere octingenti, ex ambobus lateribus mille sexcenti fuerint. Deinde qui pugnaturi essent è foris, mille ducenti; totius autem nauis duo fuere gubernatores. Hic apertè videmus perinde octiremem, atque triremem veteribus dici, cam nimirũ, in qua super singulis transtris octo sedecant remi-

Ptolomæus
Philopator.

Archimedes.

Hieronis nauis

Ptolomæus
Ceraunius.

Heraclæa.

Aphraclæ.

remi-

remiges. In hac igitur naui quo latitudo & longitudo responderent, centum fuere transtra, quæ nunc Itali lingua Gotica & Franca *Bancos* vocant. Si igitur octo in centum ducas, alterius lateris remiges numeraueris: quos si duplices, omnes comprehenderis. Hoc calculo clarum sit illud quod monstrare moliebar, ne quis posthac prisca- rum nauium magnitudinem eleuet iniquè. Cum ergo nunc didicerimus quot quantasque naues Dionysius habuerit, & quantas Heraclæa Pontica Ptolomæo Ceraunio subministrarit, licet ex his de aliis ciuitatibus & regnis facere coniecturam. Longus enim sim & frustra longus, si Atheniensium Lacedæmoniorum, Corinthiorum, Rhodiorum, Corcyreorum, Byzantinorum, & reliquarum ciuitatum nauale armamentarium excutiam. Quid verò si Cræensium, Cypriorum, & aliorum omnium qui insulas Ægæi maris tenent, tum etiam qui latè Ioniz & Asiæ litora habitabant, vt magnam interim Græciam relinquamus, sigillatim vires enumerare coner? Quãdo igitur tam infinitas naues tota Græcia possidebat, verisimile est multos Europæ occidentum latus frequenter tentasse, vel mercatus gratia, vel studio cognoscendi, vt tum erant auidæ rerum nouarum ingenia Græcorum; vel quòd bellis aut domesticis factionibus è patria pulsi, nouas sibi sedes quærere cogerentur; vel quòd multitudine prægrauati exonerare ciuitatem suam pulchrũ, honestum, necessariumque existimarent: quorum singula satis causæ habebant ad nauigationem extra Herculis columnas proferendam. In Oceano autem procliuius fuit & tutius secundum litora Europæ longis nauibus & onerariis cursum tenere, ob portuum & altitudinis oportunitatem, quàm Africæ costam legere quæ ad Atlantem vsquẽ maiorem, & inde longius etiam breuibus impeditur, nec portum vllum habet nauigiis maioribus tutum, vti Antwerpenses iam satis habent exploratum. Altum verò & ignotũ pelagus desertis terris, citra nauclerorum experimenta & magnetis vsum ingredi, insani potius hominis quàm periti nauis esse videretur. Credere itaque licet permultos sæpe Gadibus relictis ad Aquilonem terendisse; & aliquos item loca cultoribus vacua occupasse, iisque nomina Græca indidisse. Ea verò non tam de suis deriuasse, quàm de Heroum nomenclaturis: quorum apud eos vel par, vel maior reuerentia erat, quàm apud Christianos aut Confessorum aut Martyrum suorum. Sicut igitur à Sancto Ioanne, à Sancto Dominico, à Sancto Francisco & aliis innumeris Diuis, nomina regionibus recens inuentis ponuntur: ita quoque olim apud Græcos contigisse, quis volet negare? At quis inter omnes Heroes pelagi erroribus, aut pluribus, aut diuturnioribus fuit vexatus quàm

Mare secundũ
Aphrica litus
exterius.Quæ causa no-
minũ Græcorũ
apud exteros.

I Vlysses?

Vlyffes? Non est igitur mirum, frequentissimum illi votum nuncu-
 pari solere, & locis quibus appellebant, nomina votiva ab illo accep-
 ta consecrassent. Hinc Vlyffipo, siue potius Odyffipolis super Tagi ostiis
 fluminis nobilissimi. Hinc ad extremos Calidoniæ silvæ recessus, ara
 Vlyffis Græcis litteris inscripta. Hinc alibi alia Vlyffis & Laertæ,
 & sociorum monumenta: quæ non ad Vlyffem, vt conditorem, sunt
 referenda, sed existimandum à Græcis peregrinis oras explorantibus
 honori Herois, qui plurima inter omnes perlustrasset, dedicata fuisse;
 vel quo apud exteros victuris prosperos rerum daret successus, & gra-
 tiam qua ille valuisset, affunderet; vel vt tandem in patriam reuerfu-
 ris, genium suum itineris ducem commodaret. Neque ergo absur-
 dum sit opinari, Græcos ad nostram quoque hanc regionem appu-
 lisse, & situm eius & naturam explorasse: quod mox extra dubitatio-
 nem ponetur, vbi Ephori & Clitarchi diligens huius oræ marinæ
 descriptio cognoscetur; quam suo loco afferemus. Hi enim scribunt
 ea quæ talia sunt, vt à præsentibus regionis exploratoribus esse pro-
 fecta manifestò deprehendantur. Deinde quis Græcis iis qui Ro-
 manorum in has oras aduentum aliquot ætatibus præcesserunt, Bri-
 tanniam & insulas vicinas, ad ipsam vsque vltimam Thulen ape-
 ruisset, nisi Græcorum naues Oceanum hunc Germanicum intras-
 sent, & eius descriptionem ad suos Geographos retulissent? An verò
 Pytheas nauigationem sex dierum vltra Britanniam nouisset, nisi Græ-
 corum quisquam eam indicasset? Quis verò eos docuit Scandiam,
 Bergos & Nerigon, ex qua in Thulen nauigetur? quæ nomina Græ-
 cis vetustissimis notiora videntur fuisse, quàm vel Plinio, vel vlli
 Romanorum. Mela Graiis carminibus Thulen celebratam fuisse te-
 statur, quam, tantum abest, vt Romanorum ope cognorint, vt ne
 Mela quidem situm eius intellexerit, dicens Belgarum litori appositam.
 Plinius videtur nomina hæc ex Pythea Malsiliensi accepisse, atque
 idcirco propius veritatem attigisse, quem Strabo propterea fabularum,
 quas de ea confinxerit, accusat; quòd fortasse naturæ miracula,
 quæ insula hæc quàm plurima habet, ignoraret. Nam illud quod in
 eo reprehendit vt absurdissimum, à Britannia ad Thulen sex die-
 rum esse nauigationem, insigne est argumentum, priscos Græcos plus
 notitiæ, quàm Posidonium, Strabonem, & eius ætatis æquales, ha-
 buisse: vt liquidò hinc constet, Romanos, quorum tum res florebat,
 parum aut nihil ad Augusti vsque imperium Geographiæ cõtulisse.
 Verùm de his alibi. Hoc loco satis est, si credatur, Græcos antiquissi-
 mos peregrinationes longinquas terra marique suscepisse; atque ita
 mirum nequaquam videri, si nomina quædam & monumenta eorum

Vlyffipo.

Ara Vlyffis.

Scandia.
Bergi.
Nerigos.

rum

rum vel hic vel alibi reperiantur. Quòd si nomina Heroum Græco-
 rum non in vltimis propè terris inuenta fuissent, possemus credere,
 quæ scripserunt, ab exteris ea didicisse: nunc verò hæc excusationis
 ratio prorsus exclusa est. Non reiicienda igitur omnino hæc de Asciburgio
 antiquitatis suspicio, quam Tacitus vt adduxit, ita non rece-
 pit; fortassis aliter iudicaturus, si non ad Vlyffem, vt conditorem, sed
 vt ad Heroem, qui peregrinantibus esset in honore & antiqua reli-
 gione, respexisset. Extat hæc Asciburgium in ripa Rheni cite-
 riore, inter Nouesium & Vetera castra, medio ferè itinere in ditone
 Comitum Murcensium. Aberrat igitur Althamerus Taciti commentator,
 qui Suisdorp opidum vltra Rhenum situm censet olim Ascibur-
 gium fuisse nominatum. Multò longius à veritate illi recesserunt,
 quibus Embrica hoc nomine olim dicta iudicatur, si quidem opi-
 dum illud intelligant, quòd multò inferius trans Rhenum situm ita
 nominatur. At si pagum eum qui proximus Asciburgio iacet, hoc
 nomine dignentur; non procul à scopo aberrarunt. Quòd vt palam
 fiat, Tacitus aduocandus, quòd contra commentatorem suum testi-
 monium dicat. Hic auctor est, à Ciuile Vetera castra obsidente, vete-
 ranas cohortes, & Germanorum promptissimum quenque, aduer-
 sus Voculam, eiusque exercitum ad Nouesium castra metatum, mis-
 sos esse; atque hos in transitu rapuisse hiberna alæ Asciburgij ad limi-
 tis custodiam constituræ; atque id tanta celeritate fecisse, vt impro-
 uisi in Voculæ castra inuolarint, atque exercitum ita subito tumultu
 inuoluerint, vt explicandæ aciei, nec locis, nec tempus daretur. Ex
 hac Taciti sententia, quam alijs verbis exposuit, perspicuum fit, Asci-
 burgium inter Vetera castra & Nouesium in citeriore Rheni ripa fuisse,
 qua cohortibus adeò properantibus iter fuerit faciendum. Magna
 enim festinatio omnia viæ dispendia declinans quàm potest rectissi-
 mo tramite, quòd vult, contendit; maximè dum hostis occupadus, ne
 diutius in itinere hærentes hoc consequantur milites, vt quos cedere
 vellent, ab eis cædantur. Cohortès igitur hæc celerrimè ductæ in tran-
 situ alam equitum rapuerunt, adeò ab itinere non discedentes, nec
 cursum demorati, vt non antea quàm adessent, exisse scirentur. Cum
 igitur Asciburgium hæc extet nomine nihil immutato, atque id
 in recto à Veteribus castris ad Nouesium proficiscentibus, itinere
 paululum à fluminis ripa remotum; quid est quo aliud quæramus?
 & si quærendum, in citeriore ripa non vltiore quærendum; vt alij
 fecerunt. Acceleratio enim exercitus longissimè excludit geminum
 Rheni transitum, atque eum nõ necessarium, sed per diuortium quæ-
 rendum, contra prorsus ac proposito conueniebat. Confirmant hanc

Asciburgium.

Nouesium.
Vetera castra.

Duisdorp.

Embrica dis-
plex.

Ala Asciburgij

I 2 affer-

assertionem quàm plurima Romanorum monumenta & inscriptiones, quibus satis claram ad posteros memoriam transfuderunt, hinc Romanos olim aduersus Germanos Transrhenanos præsidarium militem collocasse. Quàm plurima eruit Comes Mursensis, vir ut genere clarissimus; ita veteris historiæ & omnis litteraturæ peritia clarior habendus. Vidi ipse Achatem illic repertum, insculptum Veneris pomum in manu tenentis simulacro, quæ in folio altè tenfarum modo fastigiato sedebat. Vrnarum cum cineribus infinitas est reperta: sed de his nobis hic nihil agendū. Vetusiorē enim vrbs originem, quàm Romanorū fuerit, inuestigamus, quæ à Græcis sit petenda. Tacitus, quo loco de Asciburgi conditore commemorat, miserè tractatus est: adèd vt inter omnes doctiores, necdum constare videam, quæ sit integritati suæ restituendus. Vetus codices, quos Rhenanus & Althamerus viderunt, habebant ἀνεμίσιον quod Beatus mutauit in ἀσπύργιον. Mihi magis placet vetustæ vocis, vestigia sequenti ex ἀνεμίσιον facere ἀνεμίσιον, vt nihil aliud sit quàm arx Neriti. Neritos autem mons est Ithacæ, cuius meminit Homerus Iliados secundo:

Οἶρ' Ἰθάκην εἶχον κ' ἠγέριον ἐννοσίφιδλον.

Id est,

Quos Ithaca & tremulis foliis dat Neritos altus.

Quo loco se Grammatici torquent, qua de causa Neriton, qui in Ithaca est, sigillatim enumerarit: sed frustra. Sit enim Ithaca opidum, & Neritos mons, vt simul & opidanos & homines montanos ac agrestes doceret ad Troiam venisse. Et vix quicquam in Ithaca dignum commemoratu inuenias præter hunc montem. Cicero eodem modo Ithacam pro opido posuit, dum dixit eam in asperrimis saxuli tanquam nidulum affixam esse. Huius ergo montis nomen illi loco indiderunt, qui Rheno imminens frondoso suo iugo Neriton in memoriam illis reuocauit, qui huc appulsi, sedes fixerunt. In huius igitur summitate arcem extruxere, quæ ἀνεμίσιον vocarunt, eo modo quo Acropolis arx vrbs diceretur. Fuisse enim olim arcem in hac parte altiore, campi inferiores ad Rhenum vsque exporrecti, nomine suo satis attestantur, hætenus *Zorysbedey*, id est, campi arcis, appellati. Rhenus autem olim propinquius collem lambebat, quod ex eo deprehensum est, quia anchora è campis illis sit effossa, vti didici Comitibus ipsius relatu. An huic dorso Leucas olim cognominis fuerit, & ipsa Neritos dicta, quam Laertes dicitur expugnasse: an verò Nericos vrbs, mons Neritos dicendus, vt Straboni placet libro decimo, non est operæpretium diligenter in-

uesti-

uestigare. Virgilius videtur pro tota insula Neriton posuisse: nisi Neritus hinc Leucas vocetur, olim continenti annexa, post Corinthiorum opera recisa: atque ita statuatur, & Neriton pro opido, & pro monte eisdem litteris scribi, vt apud Homerum scriptum inuenimus, contempto Grammaticorum in scribendo discrimine. Quisquis igitur fuit, qui vetus nomen Acroneriti composuit, ad Vlyssis & Laërte patriam atque regnū alludit; hoc monumento Heroibus illis ex voto fortasse nūcupato. Verum post labentibus annis, arx à Germanis videtur expugnata, & flammis absumpta, & postea ab illis ipsis, loci oportunitate persuasis, nouum opidum conditum, cui, quod in cineribus vetustæ arcis construeretur, nomen dederunt *Aschburg*, siue *Assenburg*, quod nihil aliud exprimit, quàm arcem siue opidum in cineribus erectum. Vt ergo antè arx Neriti vocabatur, ita post à Germanis ad perpetuā cōflagrationis memoriam, *Assenburg* siue *Aschburg*, id est, arx cinerum, est nominata. Inuenimus igitur & prisca Græcorum, & noui Germanorum nominis veratū scripturam, tum originē, qua nostra emendatione, si Tacito succurratur, non parum lucis, & auctori, & antiquitatū notitiæ, accedet. Nec verò difficile est coniectatu, qua causâ Germani Rhenum transgressi, arcem exusserint. Quotquot enim principio ad has inferiores Rheni partes, vi sibi sedes quæsiuerunt, videntur de Cimmeriorum genere fuisse, atque ea de causa Cimbri nomē apud Gallos, quos patrio solo expulissent, & auitis possessionibus spoliassent, pro latrone vsurpari cœpisse. Nec sola hæc infamia à Gallis aspersa, & ab illis ad Romanos transgressa, testimonio est rem ita habere: sed illud etiam quod Thungri & quotquot alij in Galliam hanc Belgicam inferiorem transferunt, sermone Cimbrico vtantur, non illo asperiore quo Allemani & Sueui plenis buccis robur suum masculū iactant, quasi qui suauius & mollius loquuntur, feminæ potius quàm viri sint habendi. Verum non hæc tantum duo hoc loco mihi dari postulo, quæ post sum demonstraturus solida auctoritate; sed illud etiam, Cimbrorum Græcis infensos fuisse, iam inde ante Troianum excidium, & in eorū regione domicilia sibi collocasse; quod post suo loco extra omnem controuersiam ponam. Neque enim volo maiores nostros ad Troianam stirpem referre, quod fabuloso & frigido commento plerique fecerunt, sed ostendere vetustiorē Cimbrorum, quàm Troianorum, memoriam multis olim locis extitisse. Fuerunt illi quidam Troianis auxilio, non tam quod amici eorum essent, quàm quod à Græcis antè læsi fuissent, quàm ad Troiam venirent. Prima enim illa fuit Cimbrorum & Troianorum conciliatio, cuius

I 3

post

Taciti locus correctus.

Neritos.

Ithaca.

Cimbri.

Cimbrorum, quàm Troianorum veterior nobilitas.

post bellum inter eos in Priami iuuentute suscitatum, communis vtriusque partis hostis dedit occasionem. Quamuis igitur Cimbrī à Troianis oriūdi minimè sint, Græcis tamen antea multò quàm ipsi Troiani hostes fuerunt, vti suo loco declarabo, & Troianis deinde ob communem hostem amici. Non est igitur mirum, si arcem Græcorum ad Rhenum in Belgio sitam, non expugnarint modò, sed etiam flammās iniecerint. Iuuat hanc coniecturam Xanthum opidum in eadem ripa, prius forsàn à Cimbris ædificatum, dum paulatim ab Oceano sedes sursum promouerent. Cùm enim viderent, si vltèrius progredi vellent, contra sobolem Græcorum pugnandum esse, quæ arcem firmam teneret, statuerunt & ipsi castrum, quo fines quæsitos tuerentur, & securius superiora popularentur, cui ob eam causam à Xantho fluuio Troiano nomen dederunt: vt intelligerent Græci, iustam Cimbris, non ob vetustiora tantū odia; sed ob illa etiam quæ ad Xanthum contracta fuerant, belli occasionē esse. Sicut igitur Græci Vlyssēm nomine opidi sui honorauerant; ita Cimbrī Troianos arcis suæ appellatione Græcis obiecerunt: quasi dicerent, Si vos Vlyssis partes tuemini, nos Troianos agemus; atque ita vetus odium, nouum denuò bellum inter nos suscitabit. Idem Leodio dicemus accidisse, si conuenientia nomini dicere velimus. Quicumque illi Græcorum fuerint, qui ad ripam Mosæ opidū condiderunt, cui in honorem Oeniopis, à filio nomen fecerunt; fateri necesse est, eos ante Germanorum siue Cimbrorum aduentum illud erexisse. Cimbrī itaque Acroneritò vastato, & in eius cineribus noua arce constructa, in vltèriora Galliæ penetrarunt. Vbi cùm aliud rursus opidum inuenirent, ad Ithacensis Herois memoriam à Græcis constitutum, & nominatum, non prius cessauère, quàm & illud deleretur, eadem, qua antea, ratione moti. Verùm quòd locus non placeret, ob siluas fortasse & asperitatem, Thungros ædificauerunt: & ne quis hostis ex insidiis, è cauis illis & siluosis vallibus, ad quarū initium Leodium steterat, subitum periculum agris inferret, duobus millibus passuum paulò plus minùs ab exusto opido arcem collocarunt, quam vocarunt *Varuc*, à *Var* & *Ruc*, pereunte aspiratione compositionis ratione, eò quòd illa terrorem incuteret iis, qui in siluis & vallibus laterent. *Var* enim vocali longa, metum notat; & *Ruc* idem est quod genibus & dorso flexo, corporis longitudinem contrahere, quod facimus dum ex insidiis aggressuri, cauemus ne tam citò videamur, quàm si recti incederemus. Quàm verò vallis Leodia insidiis fuerit apta, Romani postea suorum clade docuerunt. *Varuc* igitur, & formula Latina *Varuca*, terror est, hoc,

Xanthum.

Varuc.

quo

quo diximus, modo, insidiantiu. Si *Varu* citra cappa diceretur, vti nunc ferè vocamus, idem signaret quod terroris custodia siue tutela: eò quòd *Ru* nobis custodiam notet.

Atque hæcenus quidem de nomine & vicinia duxi argumenta: quæ quamuis in tanta antiquitate satis esse possint, tamen ea non nihil adiuuabo Claudiani versibus, quibus haud dubium est, quin ad hunc locum, in quo Leodium videmus, alluserit:

*Est locus extremum pandit qua Gallia litus,
Oceani prætentus aquis, quò fertur Vlysses
Sanguine libato, populum mouisse silentum.
Illic umbrarum tenui stridore volantum,
Flebilis auditur questus, simulacra coloni
Pallida, defunctasque vident migrare figuras.
Hinc dea profiliit, Phœbiq̄ue egressa serenos
Infecit radios, vlulatuq̄ue aethera rupit
Terrifico, sensit ferale Britannia murmur,
Et Senonum quatit arua fragor, reuolutaq̄ue Thetys
Substitit, & Rhemis proiecta torpuit vnda.*

Loquitur autem Poëta de egressu Megaræ ad Ruffinum properantis, quo per eum bellorum tumultibus mundum quassaret. Bene doctèque Claudianus, hac Vlyssēm ad inferos descendisse fingit: propterea quòd Leodium per Cimmeriorum siue Atuaticorum sedes sit eundem, si à mari Britannico ascendas. Deinde subterraneæ specus, & nigra barathra, montesque toti piceo lapide siue asphaltite constantes, tum & siluæ obscuræ, vt tunc loca erant, vndique impendentes, magnam cum Homero ad inferos ingressu, similitudinem gerunt. Sanè si quis ex improviso hominibus illis occurrat, qui vel lapides piceos excidunt, vel excisos humeris portant, pallescentes furuasque vmbas credat videre. Præter enim atram bituminis fuliginè, qua toti obfiti sunt atque tincti, odorem etiam Naphthæ sic spirant, vt flammæ infernales vix dum reliquisse videantur. Tanta autem huius lapidis hæc copia est, vt non vicinis tantum ad ignis alimenta satis sit, sed Antverpiam etiam delatus, omnem nobis cereuisiam coquat. Natura Gagates est, ita vt nulla nota desideretur. Huius autem generis bituminis lapidei nomina diuersa sunt, pro natalium diuersitate: ita vt à Gaga, Gagates: à Ganga, Gangites & Eugangites: à Thracio flumine, Thracias: à nobis carbo Leodius à Leodio vocetur. Ad hunc excidendum altissimi putei deprimuntur, per quos homines funibus dimissi, totos montes per fornices ita cauant, vt Labyrinthos subterraneos citra Dædali operam faciant,

per

Ignis in lapidicinis Gagaris.

Linea vestis pura.

Virga Columna.

Chimæra Nymphæum.

per quos luminibus vagantes, meri Manes videntur. Et ne quid ad infernales tenebras ad viuum exprimendas deesset, grassatur in his specubus ingentibus ignis aliquando eius naturæ, vt Dæmonas proximè imitetur. Cùm enim in omnes alios sæuiat, solos illos non lædit, qui lineis vestibus perinde atque Isidis sacerdotes induti, contra spiritus malignos Auerruncos sese præbent. Nō esset mirandum, si lino Amyanthino tecti, non adurerentur; sed ignem tenuissimum, & fulminis ritu penetrantem, lino simplici neque alio quàm puro cohiberi, id verò nescio quid Magicum vel Necyomanticum sapere videtur. Atque vt hoc Isiaci indumento tuti sunt, ita hostilem eius & noxiã vim nisi virgis superare non possunt; quibus Dæmones quoque cohiberi, in iis est quæ ab omnibus pro certis habentur: adeo ambitiosè huius ignis natura Inferni ministros & Plutonium hominum tortores æmulatur. Sed ne illud quidem à Magorum superstitione recedit, quòd Columnæ virgæ verbera præ ceteris horreat: cuius vsum ad spiritus cogendos in magicis vanitatibus maximum esse memini legisse. Hac igitur flagellatus fugatur, persequente semper eo, qui lino crudo puro, & nulla lotionem, vel vsu trito amictus se tuetur, tantisper dum totus euanescat. Hæc tamen si ad causas naturales referantur pro eo ac debent, videntur hac ratione fortassis euenire, quoniã bitumen omne humido alitur, sicco extinguitur: vt de Chimæra Phaselidis, & Nymphæi crateri accepimus. Eodem modo ignis est in Hecla Islandiæ portentoso monte, qui stupã non exurens, aquã exurit. Columnũ item lignũ exsuccum est, eoque magis ad extinguendũ conducens. Iam verbera non ad hunc modò ignem, sed ad fulminum etiam impetus infringendos nō parum conducere, Peripateticorum auditores in Meteoris docentur. Tacitus de hoc ipso igne partim similia, partim dissimilia prodit: cuius verba hoc loco minimè sunt omittenda, quo cum præsentis temporis obseruatione conferantur, & obiter insigne mendum tollatur. Sed ciuitas, inquit, Bibonum focia, nobis malo improviso afflictã est. Nam ignes terra editi, villas, arua, vicos, passim corripiebant, ferebanturq; in ipsa conditæ nuper coloniæ mœnia, neque extingui poterant, non si imbres caderent, non si fluuijalibus aquis, aut quo alio humore niterentur: donec inopia remedij, & ira cladis, agrestes quidam eminus saxa, deinde residētibus flammis propiùs suggesti, ictu fustium aliisque verberibus, vt feras, absterrebant. Postremò tegmina direpta iniiciunt, quãtò magis profana & vsu polluta, tãtò magis oppressura ignes. In hac postrema clausula Tacitus à nobis dissentit, non pollutum linum, sed purũ requirentibus. Sed hoc loco cogor fateri, me à Beato Rhenano pænè dece-

deceptum fuisse, qui hanc, quam de vulgatis codicibus, quibus suas annotationes adiecit, lectionem obtrusit, dum ex Iuhonum contendit faciendũ esse Bibonum, argumento vetustissimæ inscriptionis, ad Santwertzerũ inuentæ. DIIS... VICANI BIBENSES D. S. P. Bibenses autem ad Nicrum locat versus Decumates, à quorum nomine Bebenhusium & Bebelingam non multum discrepare censet. Quòd si hanc castigationem probare nobis voluisset, aliquid saltem vel de bitumine, vel de sulphure Bibensium annotasset, vt non de nomine tantum, sed de locorum etiam natura, veram hanc esse scripturam, doceretur. Equidem maiorem in modum eorum operam laudo, qui vetustis scriptoribus, integritati suæ restituendis, student; sed eos non item laudo, qui leui coniectura sua pro corrupta vt volunt scriptura, supponunt. Pighius dum apud me hospitio exceptus, Bibonum audiret mentionem, diceretque, se Iuhonum, non Bibonum, in codice Aldino legisse, seq; suspicari ad Huium opidum ignes illos referendos, occasionem dedit veræ lectionis ex eisdem litteris eliciendæ. Ex Iuhonum enim Huionum facio, sola litterarum transpositione, quæ quàm frequenter in typis inter imprimendum fieri consueuerit, illi norunt, qui correctorum munere ad præla funguntur. Qui autem sint Huiones, tum nomen tum loci natura ob oculos iis ponit, qui Leodiensium regionem peruiderunt. Fortassis *Suiconney* vernaculo sermone dicti sunt, quemadmodum *Sextmitsonney*; & sicut ex hoc Hermiones, ita ex illo Huiones, apud Latinos duplici w carentes, extiterunt. *Sui* siue *Su*, idem est quod custodio & tueor. *Suiconney* est habitare. Qui ergo locum illum habitabãt, in quo Ghondrusorũ erat custodia, & primaria regionis tutela, Huiones sunt vocati: arx autem ipsa, quæ in præcipiti rupe Mosæ impendet, Huium hætenus nominatur, illud reuera, si opus sit quod nomine suo pollicetur, præstitura; cui opidum eiusdem nominis super riuulo in Mosam defluente est subiectum. Episcopus Leodiensis piæ memoriæ, de gente Marcana, in Cardinalium collegiũ post cooptatus, in rupe hac immensæ profunditatis puteũ, immensis item sumptibus excidi curauit, cochlide ad imum vsq; fundũ peruium, è quo arci per tympanum aqua abũdè suppeditatur, cui parem impensis & operis in molliendo cédendoque saxo difficultate, nusquam gētium reor inueniri. Nec mirum totam Ghondrusorum communitatem Huionum nomine dictam, cùm id frequens sit, de primaria vrbe totam gentem nominari. Sociam autem ciuitatem fuisse verisimile est, eò quòd Eburonibus contra Cæsarem auxilia non misissent, aperte per legatos professi, se in hostiũ numero nō fuisse, quod Cæsar etiam

K quæstio-

quæstione captiuorum se fateretur explorasse. Non est igitur nunc obscurum, quos ignes Tacitus describat, cum Huionum regio altissimos montes habeat, bitumine lapideo plenos; in quod si ignis incidat, quiuis intelligit, quantum periculi & quæ incendia adducat. Atque adeò apud Huiones vsus Gagatæ ad ignes in his regionibus primùm inuentus videtur, propterea quòd vulgò *Huilles* atra hæc saxa nominentur, ab Huionibus accepta appellatione, apud quos primùm ad ferri venam, quam copiosissimam habet, excoquendam purgandâque, vehementissimo hoc bituminis ardore vsurpata fuisse credo, ac deinde inuitante copia, & sumptus in lignis vrendis parsimonia, tum etiam commoditate, quòd ter duntaxat intra septendecim aut octodecim horas nouus fomes igni sit addendus, præterea ardētissimo calore, quo nihil vrentius, ad focū quotidianūque vsus venisse. Franci igitur, qui Leodium multis post ætatibus de nouo condiderunt, ab Huionibus hoc ignium alimento antiquitus vsis huic bituminis saxei generi, *Huilles get* nomen dedere, quo significatur Gagates populi Huiensis, vt linguæ nostræ peritis est perspicuum, sed id Romanis in *Huilles* siue *Huilles* mutarunt, vltima syllaba reiecta. Abest autem Huionum opidū quatuor duntaxat milliaribus nostratibus Leodio, ditione Condruforū adhuc retinente nomen, quāuis Leodio subsit. Hæc igitur agri Leodij barathra, & montes atris carbonibus splendentes, & flammæ subterraneæ vnâ cum suis operis Manium colorē & odorem ad viuum exprimentibus Claudiano occasionem dederunt, vt hac Megæram ab Orco educeret, fingeretque Vlyssæm hac umbras euocasse. Id tamen non opinor de loci tantum natura duxisse, sed de historia etiam aliqua gentis antiqua, qua fortè narrabatur, Vlyssæm hac Orcum subiuisse, atque Oenopem ætate grauem & diuturnæ peregrinationis labore defatigatum, sedes sibi posuisse, quas de filio nominarit, quo absentis saltem inani nomine & memoria senium suum solaretur. Quòd si hæc nobis arrideat antiquitas, non absurdis nixa coniecturis, dicendum Leodium geminos conditores habuisse; alterum Græcum, alterum Francum: & Græco quidem Leodis nomenclaturam deberi, Franco verò placuisse, vt à fluuiolo siue torrente per vallem eam in Mosam decurrente, vocaretur Legia. Legia autem torrenti inde nomen datum, quòd legionis Romanæ sanguine exundarit. Satis igitur vel solus hic torrens argumenti habet, ad docendum Varuca egressos, hincesos esse Romanos; interuallo & locorum positu ad amussim respondente Cæsaris narrationi, si interuallum inter Varucam & principium siluæ, non imam vallem compute-

mus.

mus. Quocirca imperitè faciunt, qui in commentariis ad Vatuca vel Atuaticam legendum contendunt, vnus litteræ errore corruptentes & historiam & topographiam; & Atuaticum Ptolomei longè mouentes ab eo tractu, à quo ab ipso fuit collocatum. Nemo enim comparationem ostiorum Scaldis & Atuatici in longitudine & latitudine à Geographo factam poterit tueri, si Atuaticum vel ad Varucam, vel in Gallica Brabantia, vt imperitè quidam & nimium oscitanter crediderunt, sit statuendum. Inuentis igitur nunc castris Aurunculei & Titurij in medio Eburonum, si hinc Scaldim, hinc Rhenum, versus eorum fines, & diuersa parte per decussum à supremis Atuaticorum Rhemorumque limitibus considerentur, inuentis item Ciceronis Hibernis: nō est difficile ad demonstrandū, vbinā Ambiorix Atuaticos sit allocutus. Nam si quis à Varuca Aldenartum recto itinere, non mutatis equis, contendat, is die vna & nocte ad Gaesbecanum agrum, atque illinc postridie Aldenartum sit peruenturus, si ea quam Cæsar indicauit diligentia vtatur. Hac equidem dimensione sum adductus, vt accuratè omnem Gaesbecanorum viciniam perlustrare; quo viderem, ecqua vestigia adhuc illius opidi inuenirem, in quod Cæsar narrat Atuaticos omnia sua contulisse. Nec diu sanè quæsiui, cum statim apud Gowicam, montem conspexi, cui Cæsaris descriptio adamussim quadrare videbatur. Eius igitur verba repetam. Atuatici, inquit, de quibus supra scripsimus, cum omnibus copiis auxilio Neruii venirent, hac pugna nunciata ex itinere, domum reuerterunt: cunctis opidis castellisque desertis, sua omnia, in vnum opidum egregiè natura munitum, contulerunt; quod cum in omnibus in circuitu partibus altissimas rupes despectusque haberet, vna ex parte leniter accliuus aditus, in latitudinem non amplius ducentorum pedum relinquebatur, quem locum duplici altissimo muro munierant, tum magni ponderis saxa, & præacutas trabes in muro collocarant. Hæc Cæsar. Hactenus certè nullus est mons in toto illo tractu, tam altè vndique ex plano assurgens, adeò vt tota hac regione nullum spectaculum æquè delectarit, atque ex eius vertice omnia longè, lateque intueri, quæ ad multa millia passuū circum iacent situ amœnissimo. Nec satis fuit mihi semel oculos pauisse, & lætam camporum, siluarum, colliumque perlegisse varietatem, quin post curarem montem vicinaque loca mihi depingi. Porro, cum de situ & itinerū ratione hinc opidū à Cæsare expugnatū fuisse primus coniecisssem, nomen interrogavi: quo audito, magis etiam in opinione sum confirmatus. Vocatur enim hic mons *Lombey*: quod nomen Cæsar videtur interpretatus, dum dicit,

Alombergum opidum à Cæsare expugnatum.

K 2 opidum

opidum omnibus in circuitu partibus altissimas rupes despectusque habuisse. *Lomberg* enim factum est, vnius litteræ in principio ablatione, quod integrè esset, si *Nlomberg* diceretur. Sed quia *A* Galli propriis locorum nominibus solènt preponere, vt cum dicitur, *A Paris*, id est, Parisiis: *A Bruxelles*, id est, Bruxellis; putauerunt ij qui *Nlomberg* audiuerunt, *A* similiter hic vsurpari, atque montis nomen *Lomberg*, non *Nlomberg* esse. Verùm siue breuitatis causa, siue hac, quam dixi, erroris occasione *Lomberg* in vsum venerit, parui refert, modò constet *Nlomberg* eandem loci naturam signare, quam *Cæsar* expressit. Profectò nihil aliud est *Nlomberg*, quàm locus qui vndique mons est, id est, vndique in circuitu rupes, despectusque habens; ita vt nulli alteri monti adhæreat, è quo ad eum planus sit accessus. Nostras enim vocabulum, quo mons significatur, tale est, vt loco depresso & scriptura & pronuntiatione è diametro repugnet; iuxta peculiarem quandam nominum fabricam, cuius artificium alibi erit explicandum. Quocirca mons alteri monti æquali continuus, respectu eius mons non est, si nostro sermone sit loquendum, quia nimirum ad eum comparatus non seruet altitudinem montis propriam, qua, quæ inferiora sunt, exceduntur. *N* ergo, omne est: *Ouy*, in circuitu: *Berg*, mons: quare *Nlomberg*, mons est, qui per totum circuitum montis rationem custodit, è quò vndique loca depressiora despiciat: quod quid aliud est, quàm id quod *Cæsar* Latinis verbis descripsit, in omnibus in circuitu partibus altissimas rupes despectusque habens. Nullum certius est veritatis indicium, quàm omnia inter se apta cohæsione conuenire; quod si vsquam alibi, certè hinc maximè licet videre. Neque enim itinerum solum computus, & descriptio loci, & nomen, descriptionem Latinam vernaculo nobis sermone reddens, sed vicinorum etiam siue pagorum, siue vicorum mauiis, appellationes, in eandem rem conspirant: quorum vni, qui ad eam partem est, vnde *Cæsar* venit, à castris nomen mansit, quamuis pro *Raster*, *Rester* ferè pagus dicatur. Ad hanc enim partem *Cæsar* castra habuit; è quòd hac exercitum adduxisset. Huic vicinus est vicus *Rastergat* appellatus, quo porta castrorum significatur, compositione è duabus vocibus, altera Latina, altera Germanica. *Sat* enim sic pronunciatum quasi *Sact* scriberetur, portam notat, gemina originis causa; & quia murorum foramen est, quod *Sat* nostris vocatur, & quia per illud itur, tum intrò, tum foràs. *Sact* enim, idem est quod eas, siue vadas. Apertum igitur illud velut foramen in muris, factum ad intrandum vel exeundum *Sat* dicitur, vocali longo tempore producta,

Rester.

Rastergat.

Sat.

ducta, quæ vox apud Anglos hæctenus est in vsu, & nostratibus communi prouerbio iactatur, *By is t'gat est*; id est, est extra portas: quo significare volunt, quenquam fugisse, vel solum vertisse, siue ob æs alienum, siue ob aliam causam. *Castergat* igitur vicus citra parochum, nomen duxit à porta castrorum, vt videtur decumana, quæ propter excellentiam sic vocatur. Accepi prætereà ab hominibus indubitæ fidei, non pauca numismata hinc superiore ætate reperta fuisse. Leuis autem ille ascensus, cuius *Iulius* meminit, è diuersa parte ad pagum *Soic* spectat: cuius dominum gente *Goie*. *Taiuin*, insigni Græcæ atque Latine litteraturæ peritia præditum, cum huius inuentionis meæ monuissim, egregium habui approbatorem. Vnum displicebat, quòd nec murorum reliquiæ, nec præcipitia satis ardua viderentur. Respondi mox, non id genus muros fuisse antiquis illis, quales nunc è lateribus coctis, vel quadrangulis saxi, ad normam eriguntur. quales autem fuerint, *Cæsarem* exposuisse in hæc verba: Muri autem omnes Gallici, hac ferè forma *Muri Gallici*. sunt; trabes directæ, perpetuæ, in longitudinem paribus interuallis distantes inter se binos pedes, in solo collocantur. Eæ reuinciuntur extrorsus, & multo aggere vestiuntur. Ea autem; quæ diximus, interualla, grandibus in fronte saxi, effarciuntur. Iis collocatis & coagmentatis, alius insuper ordo adiicitur; vt idem illud interuallum seruetur, neque inter se contingunt trabes, sed paribus intermissæ spaciis, singulæ singulis saxi interiectis, arte continentur. Sic deinceps, omne opus contexitur, dum ista muri altitudo expleatur. Hoc cum in speciem varietatemque opus deforme non est, alternis trabibus & saxi, quæ rectis lineis ordines suos seruant, tum ad vtilitatem & defensionem urbium summam habet oportunitatem, quod & ab incendio lapis, & ab ariete materia defendit, quæ pedes quadragenos plerumque introrsus reuincta, neque perrumpi, neque distrahi potest. Hæc *Cæsar*: è quibus omnis sublata est dubitatio, cum par sit credere, *Atuaticos* non aliter atque ceteros urbem suam muniisse; eam præfertim, cuius tutelæ omnia sua committenda existimarent. Neque porrò simplice muro fuerunt contenti, sed duplicem montem cinxerunt, opinati nullam hostium vim tantam fore, vt hanc munitionem penetrarent. Atque hoc in causa fuit, vt se huic opido in regionis quasi umbilico constituto, incluserint, alioquin si turres & vineas Romanorum antè vidissent, *Atuatico* potius se credituri, quòd propter paludes, stagna & siluas, vix vllus Romanis accessus fuisset.

K 3

Quam-

Quamobrem si perinde atque ceteri, trabibus directis & transuersariis muros compegerunt, non possumus quin confiteamur, putrescentibus lignis eos collapsos fuisse, & saxa paulatim inferius deuoluta, tum sua sponte ruentia, tum aquarum vi protrusa, atque hac ruina montis cilia planiora, & ad conscendendum faciliora reddita fuisse. Quamuis enim præceps esset, non tamen altus admodum fuit, si aliarum regionum montibus conferatur: at ut hæc regio fert, fuit eminentissimus & ceteris omnibus sublimior. Non est itaque mirum, si duorum murorum insignis, ut Cæsar addidit, altitudinis collapsu præcipitia sint repleta, ac deinde sensim imbriū vligine multo quam olim fuerint reddita planiora, quanquam & hæcenus satis sint ardua & difficilia ad subeundum. Quamobrem nemo mœnium reliquias alias quærat, quam saxa in terræ partim simul delapsæ, partim postea pluuiarum illuue auctæ visceribus sepulta. Magna profectò fuit huius opidi oportunitas; atque ea maximis commoditatibus nixa. Primum enim locus sua natura fuit munitissimus aduersus eos saltem qui ignari essent constructionis machinarum, quibus Romani muros æquabant. Deinde in propinquo materia copiosa ad trabes suppetebat, quibus muri, quatumuis lati & alti, fieri possent. Extant hæcenus siluarum non pauca reliquæ ad ipsas vsque montis radices, indicio quantum siluarum à maioribus sit extirpatum ad arua & pascua comparanda. Præterea locus hîc fuit in agris fertilissimis in medio Atuaticorum constitutus, æquali pene interuallo, hinc à Neruiis, illinc ab Eburonibus, nec ab Atuatico prima gentis origine multo minus quam à Sabi, qui supremos Atuaticorum terminos interluit, remotus. His ita constitutis, omnium itinerum ratio, quorum Cæsar fecit mentionem, ita quadrat, ut non melius decempedis computaretur. Properauit Ambiorix post cæsos Titurium & Aurunculeium recta ad Neruios & castra Ciceronis. Vetus autem curia Neruorum Aldenarti fuit, ut nomen nobis indicauit. Si quis ergo Leodio siue Varuca Aldenartum recta properet, secundo die Alombergum equestri itinere perueniet, atque inde postridie Alternartum tempore sese sistet, unde castra Ciceronis duobus propè miliaribus nostratibus distant. Hinc & illa intelliguntur, quæ Cæsar libro sexto scripsit, de Eburonum finibus populandis, & Ambiorigis fuga, quo loco Varucam in medijs Eburonum finibus locauit, uti reuera fuit: si hinc Tilam, ad quem Louanium vltimū Eburonum litem fecisse diæceson distinctio demonstrat, illinc Ruram flumen, quæ à Menapijs Eburones diuidebantur, consideremus. Atque hæc quidem inter Orientem & Occidentem Eburonum sit longitudo. In

do. In discrimine item inter Austrum & Aparctiam par ferè spacium continetur, à Ruramonta, id est, ab ostio Ruræ, quo nomine opidum vocatur, ad Caroli montem supra Bouinas ascendendo, qua parte superioribus Atuaticis & Rhemis & Treuiris vicini erant. Cicerone igitur castris ad Varucam præfecto, cum legione vna & ducentis equitibus, reliquum exercitum tripartitò Cæsar distribuit: T. Labienum cum legionibus tribus, ad Oceanum versus, in eas partes, quæ Menapios attingunt, proficisci iubet, id est, secundum Mosam versus eas partes quæ Ruramontæ adiacent. C. Trebonium cum pari legionum numero ad eam regionem quæ Atuaticis adiacet, depopulandam mittit: id est, ad eos Eburones qui à Mosâ ad Sabim habitantes, Atuaticis erant finitimi, superioribus nimirum, quorum agros Cæsar vastauerat, priusquam Alombergum obsideret. Ipse cum reliquis tribus ad flumen Scaldim, quod influit in Mosam, extremasque Arduennæ partes ire constituit, quò cum paucis equitibus profectum Ambiorigem audiebat. Profectus igitur est Cæsar per Hasbaniam Louanium ad eas Arduennæ partes, quæ per ditionem Machliniensem discursu vario ad Ripelam & Scaldim finiebantur; quarum lacinas etiamnum extare paulò antè monstrari, ut rectissime Cæsar extremas has Arduennæ partes nominari. Scaldim autem in Mosam, aut potius Mosam in Scaldim exonerari, modò docui. Quocirca perperam quidam non infimæ classis scriptores, pro Scaldi, hoc loco Sabin substituerunt, immemores à Iulio scriptum esse, siluas à porta decumana castris Varucæ obiectas fuisse, quibus Sicambri occultati, antè in castra inuolarunt, quam à Romanis sentirentur, & ubi cædem Cottæ & Sabini exponit, dixisse insidias in siluis ab Ambiorige positas fuisse duobus millibus passuum à Varuca remotis: & mox in eadem narratione, paucos quosdam milites è prælio elapsos, incertis itineribus per siluas ad Labienum peruenisse. Quæ verò siluæ hoc loco cogitandæ, præter Arduennæ saltus, per quos ad Labienum, incertum & difficile, sed occultum iter dabatur. Falsum igitur est, Sabim ad extremas tum Arduennæ partes in Mosam influxisse, cum Namurcum, ubi confluens est, ad octo miliaria nostratia, atque eò amplius, à siluis illis quæ ad Varucam extendebantur, sit remotum. Temerarium est, auctorum veterum lectionem immutare, ob id duntaxat, quia rerum, de quibus agunt, imperitia sic suadet. Si omnia Cæsaris dicta certè examinassent, & profectum omnium rationes subduxissent, numquam erant in hanc sententiam descensuri. Neque verò ad Scaldim tantum Arduennæ eæ quas dixi partes cernuntur, sed circa Louanium etiã atque Machliniam. Huic enim *Wauer ssalt*, id est,

Ciceronis castra in Eburonibus.

Mosa in Scaldim.

wauria silua. id est, silua Wauria hæc tunc est vicina, cuius latitudo ad Heystam & Hemstetum, & Badfridum, & Machliniam villas, vt tunc vocabantur, olim extendebatur; & tota erat in comitatu Gotilonis, aliter Gotifonis dicti, qui comitatus *Antwerf* dicebatur. Terminabatur verò ad duo flumina, quorum vtrique Netha nomen erat, & tertium Thilam vocatum. Hæc quæ de *Wauerwast* adduxi, accepta sunt è donationis quadam scheda factæ ab Henrico huius nominis Imperatore primo, & secundo Germanorum Rege, anno Dominicæ incarnationis Millesimo octauo: quæ nobis aperiunt, non solum Wauriæ siluæ amplitudinē, sed Antwerpianæ etiam veram germanamque scripturam, tum etiam illud Machliniam & Heystam & quicquid inter Nethas & Thilam flumina interiaceret, Antwerpiensis Comitatus olim fuisse. Cæsar igitur dum Scaldim versus ad extremas Arduennæ partes tenderet, ad hæc loca profectus fuisse intelligatur. Sed conferamus & tempus quod ad hoc iter absoluendum necessarium putauit. Discedens, inquit, post diem septimum reuersurum confirmat, quem ad diem ei legioni, quæ in præsidio relinquebatur, deberi frumentum sciebat. Rogo hic illos, qui pro Scaldi Sabim supposuerunt, qua ratione Cæsar tantum sibi temporis ad eundem & redeundum sumpisset, cum Sabis vnus & dimidiati diei itinere tantummodo à castris distaret, atque ad persequendum festinatione magna opus esset? Videamus itaque an hæc temporis ratio ei interuallo conueniat, quod est inter Varucam & Scaldim eam partem, qua proximus est Machliniæ. Sed priusquam id faciamus, docendum, quatum viæ vno die putemus copias transire consueuisse, dum citra hostiles incurfus proficiscerentur. Ne tamen vana nostra videatur coniectura, Flauium Vegetium interrogemus. Eius inter cetera, hæc sunt verba: Militari ergo gradu viginti millia passuum, horis quinque duntaxat æstiuis, conficienda sunt. Pleno autem gradu qui citatior est, totidem horis viginti quatuor miliaria peragenda sunt. quicquid addideris, iam cursus est, cuius spacium non potest definiri. Hæc ille. In his illud sciendum, vno die non plures ferè horas, ad iter destinari solere, quo satis temporis superesset, ad castra, si opus videretur, munienda. Nam & in ipso exercitio quo ad hunc militarem gradum assuefieri milites solent, non plura millia passuum, quam viginti permeabant: quod si plura transeunda de communi consuetudine fuissent, debuissent maiori quoque spacio conficiendo in ipsis rudimentis assuescere. Sed præstat hic quoque Vegetium audire, qui capite vicesimo septimo libri primi ad hunc habet modum: Præterea & vetus consuetudo permanfit, & Diui Augusti atque Hadriani con-

iter militare.

con-

constitutionibus præcauetur, vt ter in mense tam equites quam pedites educantur ambulatum. Hoc enim verbo, hoc exercendi genus nominant. Decem millia passuum armati instructique omnibus telis pedites ire ac redire iubebantur in castra, ita vt aliquam itineris partem cursu alacriore conficerent. Demus igitur & Cæsarem singulis diebus in persequendo Ambiorige, versus Scaldim viginti passuum millia confecisse: videamusque quousque intra tres dies & dimidiatum potuerit peruenire. Ceterum vt accuratè id fiat, necesse est nostratia miliaria ad Romanorum passuum millia conferre. Cum ergo horis quinque æstiuis pleno gradu viginti quatuor millia absoluantur, quærendum quot miliaria nostra totidem horis æstiuis queant pertransiri. At horæ æstiuæ cum lōgi diei duodecimam partem complectantur, horis semper æqualibus sunt longiores, pro ea ratione qua dies longior diem æquinoctialem excedit. Accipiamus igitur eum diem qui Romæ fuit longissimus, vt Romanorum disciplinam ad Romanam ab æquinoctiali distantiam accommodemus. Neglectis itaque minutis, longissimus dies quindecim horarum æqualium ponatur, quarum singulæ quindecim scrupulis, siue quadrante horæ ab horis æstiuis superantur. Quinque igitur horæ æstiuæ, sunt sex horæ, & quarta vnus horæ pars, si ad æquatorem reducantur. Iam quia miliaria nostratia, alia maiora, alia minora sunt, ea accipiemus quæ hanc seruant mediocritatem, vt pleno gradu ad horas singulas æquinoctiales singula miliaria conficiantur, quanta inter Antwerpiam & Machliniam quatuor computamus. Miliaria igitur nostratia, quatuor circiter continebunt millia passuum Romanorum, relictis minutis, quæ de accessione quadrantis in calculo subducendo existerent. Hinc fit vt militari gradu quinque miliaria nostratia Cæsar vno die conficere potuerit; atque ita intra tres dies & dimidiatum, miliaria septendecim & dimidiatum; quod spacium si recta metiaris, à Varuca Scaldim versus qua is proximus est, ad extremas Arduennæ partes, eò pertinet qua siluæ & paludes circa *Staesbest* & *Witbroeck*, *Witbroec*, reliquum iter impediuerunt. Ripela enim nisi aggeribus cohiberetur, omnia ad Scaldim vsque fœda vligine inuia redderet, quos Cæsaris tempore nullos adhuc fuisse satis constat, vel ipsius testificatione, qui confitetur ob eam causam Eburones prædæ dedisse vicinis, quod in siluis & paludibus legionarios milites periclitari nollet. Sed nefoli Vegetio credidisse videamur, examinetur antiquissimus scriptor Herodotus, qui in singulos dies duceta stadia computauit, quæ millia passuum conficiunt viginti quinque, que, in nostra contracta, sex efficiunt, & quartam vnus

Ambulatio militaria.

collatio miliarium.

Horarum collatio.

Miliaria nostratia quæta.

L

par-

partem, & docent de quo gradu Herodotus sit locutus, & quantum militi expedito vno die itineris conficiendum sit, si veterum consuetudini velit assentiri. Hucusque igitur Iulius potuerit Ambiorigem persequi, quod eum de peritis locorum audiuisse priusquam discederet, nemo dubitabit. Recte igitur supputatio septem dierum cum assertione nostra quadrat: quæ etiam hoc aperit, & quo modo & ubi Ambiorix sese seruarit. Nusquam enim in tota Belgica Gallia, siue Germania Cisrhenana, securius agere potuit, quam in arce Atuaticorum, apud quos liberos suos obsides ad vectigalium soluendorum fidem, habuisse narratur; utpote quæ maximis fluminibus, plurimis & inaccessis paludibus, & siluis horridis, asperisque cingeretur. Clarum nunc mihi videor fecisse ad Varucam castra Aurunculei & Titurij fuisse in mediis ferè finibus Eburonum, atque hinc rectum iter Ambiorigis ad Neruios, & Cæsaris Scaldim versus est demonstratum. Colligi autem & illud ex his potest, iam tum Atuaticum, *Ant Atuatæ* esse fuisse nominatum, propterea quod Atuatici nomen, iam ad omnes, & præsertim eos qui cor regionis habitarent, transiisset: ex quo breuitatis gratia factum *Antwerf*, uti est in rescripto Imperatoris ad Baldricum Episcopum Leodiensem ante quingentos & quinquaginta annos & plus eo, dato. Hoc ergo loco Ambiorix tutus latuit, & omnem Cæsaris conatum elusit. Verum quia de Varuca argumenta etiam nobis petita sunt, ad id quod volumus efficiendum, addemus qua causa Romani aliò castra, stationesque copiarum transfulerint. Cum bis ad Varucam aduersam fortunam passi essent, semel legione & cohortibus quinque cæsis; & rursus Cicerone in præsidio locato duabus cohortibus à Sicambriis repentino impetu deletis, castrisque summo metu conturbatis, videntur existimasse Geniū loci Romanis infensum, hæc mala inflixisse. Cæsar de stationariis timore perterritis scribens, inter cetera sic habet: Plerique nouas sibi ex loco religiones fingunt, Cottæque & Titurij calamitatem, qui in eodem occiderint castello, ante oculos ponunt. Ex his itaque coniecto, ab eo tempore non amplius Varucam placuisse ad castrorum meditationem. Quò verò post Iulij decessum sint translata, locus ad Mosam proximus Traiecto commonefacit, cui *Caster* hactenus nomen mansit. Neque enim verisimile est, locum illum quo Mosæ ponte traiciebatur, citra præsidium maximum fuisse: immo contra, credo Romanos & pontis & opidi auctores tum temporis fuisse, cum huc castra sua transfulissent. Nam Traiectum vr̄bis nomen à traiciendo flumine videtur factum: quanquam nescio, ynde Ammianus Marcellinus acceperit Obtricensē Mosæ opidum, quo Traiectū super Mosam

Castra Ambiorigis & Titurij.

*Ambiorix
Aurunculei
seruatus.*

fitum intelligere videtur, nisi fortè id mutuatus sit à Thungris, qui Traiectum in *Tricht* mutarant: & quia Traiecti nomine duo opida vocabatur, alterum inferius apud Batauos, alterum superius in Thungris, hoc *Oppertrecht*, id est, superius Traiectum, & syncopetòs *Opertrecht* vocarunt; è quo Obtricensē opidum Marcellinus fecit: illud *Wters-tricht*, id est, exterius Traiectum, & concisè *Wtricht* nominarunt. Quum verò omnibus copiarum & ingenij viribus Cæsar laborasset, ut Eburonum genus deleret, ac pro tanto facinore stirps & nomen, ut ipse dixit, ciuitatis tolleretur, atque eò rem deduxisset, ut omnia ædificia finitimarum ciuitatum adiumento conflagrarent, omnis generis præda ageretur, frumentum omne tota regione exportaretur, denique nihil relinqueretur, quo, si qui sese occultassent, alii possent, nequiret tamen Ambiorigem vel occidere, vel comprehendere; videntur Romani ad vltionem maiorem Thungros, quos Eburones agris & imperio exuerant, ad priscum nomen euexisse, deleta prorsus Eburonū & ditione, & nomenclatura. Et quia Atuatici auxiliares ei fuissent, condemnatum est eorum quoque nomen, adeò ut si quid postea gestum sit ab iis, qui loca Atuaticorum & Eburonum tenebant, totum id Thungris adscriberetur. Nec sanè immerito, propterea quod Cimbri in Thungrorum finibus Atuaticum principio collocassent: & idcirco Atuaticum à Ptolemæo Thungrorum opidum nominatur, quasi ædificium solo cedere iudicaretur. Tacitus diligens Germaniæ peruestigator libro vicefimo ad hunc scripsit modum: Vitellius, inquit, è proximis Neruiorum, Germanorūque pagis segnem numerum armis onerauerat, quo loco haud dubiè proximos Neruiis Germanos locauit; ut intelligamus Atuaticos etiam comprehendisse Germanorū appellatione: quia Thungri, sub quorum nomine Atuatici tū latebant, propriè & suo iure Germani vocarētur. Hinc Thungræ cohortes illæ dicebantur, quæ trans Scaldim vsque ad vtramque ripam Mosæ fuerant delectæ. Postea tamè cum prouinciæ Romanorum per dioceses describerētur, ij qui antea Atuatici fuerant, ad Metropolim Rhemorum sunt relati, uti de Christianorum partitione conieci. Eram hinc iam finè facturus huic de Atuaticorum positi disputationi, nisi quidam obiecisset, à Strabone Morinis Menapios proximos locari. Huic etiam Cæsar videtur præiuisse, qui libro primo in exercitu Belgico ad calculum vocando statim post Morinos, Menapios enumerauit, Atuaticis post Viromandos recensitis. Eisdem libro tertio rursus Menapiis coniunxit, solos illos duos populos reliquos esse dicens, qui legatos non misissent. Verum neque ex hoc loco, neque superiore, rectè colligi potest, Morinos Menapiis proximos fuisse. Nā illic gen-

tium ordinē non profus obseruat, vt patēre cuius potest catalogum intuenti, quāuis non malē post Viromandos Atuatios enumeret, quoniā supremis Atuaticis essent cōtermini. Hic verò coniunxit Morinos & Menapios, non limitū illud sanē ratione, sed causa eiusdem pertinaciā, qua vterq; populus æquē Cæsare cōtemnebat. Alibi inter Morinos & Menapios, Diablinteres interiecit populū, cuius nec frequentem, nec nobilē fecit mentionē. Certior illa est ratio, quā nos ex itinere Ambiorigis adduximus, qua Atuatici inter Eburones & Nervios directē mediū fuisse conuincuntur. Iā cum ē Morinis breuissimus sit in Britannia traiectus, erūt in eo litore collocādi, in quo Bonomia, Caletū, Greuelinga, Dunkerca, & vicina opida hodie cernuntur, quorum terminū illic credo fuisse, vbi hodie *Sergey & Mieuport* videmus: qui inde habitaret, clientes Nerviorū fuisse, nominibus melius à Iulio, quā locis distinctos, omnes tamē post Atuaticos collocandos, atq; idcirco in Flandria quærendos. In enumeratione tamen illū videtur ordinē seruasse, vt Nervius proximos, primos nominarit. Centrones enim, si in rebus obscuris, & alta caligine sepultis cōiectura nō est repudianda, mihi videtur illic habitasse, vbi Cortracū hodie videmus, quod Teutonicē *Cort-ryc* vocamus; quo ad verbū significatur breue regnum; *Cort* breue, *ryc* regnū indicāte. Verū fieri potest, vt hominibus breuitatis vbiq; maiorē in modū studiosis, Centronū nomē placuerit decurtare, atque ita ex Centro exemerint ipsum *ry*; ac deinde per metathesim ē *etro* fecerint *Cort*, cui si *ryc*, quod regnum siue ditionem notat, adieceris, erit *Cortryc*, id est, Centronum ditio. Atque hac ratione nō solum Centronū nomenclatura in *Cort* latēret, sed significaretur etiam vocem esse abbreviatam. Centro autē hac via prima esset appellatio à Latinis, sua forma à *Centrou* Germanico deducta: eò quòd Omicron magis quā diphthongus in fine placuisset. Est ergo *Centrou* sic pronuntiatū, vt Cappa ante Epsilon eundem sonum habeat, quem habet ante Alpha, non aliud quā si Latinē dicas, *Nosce fidē*: admonitio optimē cōueniens proximis vicinis: cuius quanta sit ratio, verissimē docuit Hēsiod. hac sua cantilena:

Πῆμα κακὸς γείτων, ὅσον ἰ ἀγαθὸς μέγ' ὄνησιν
 Ἐμμορε τί πιῆς, ὅς' ἔμμορε γείτων ὅ' ἔδλωδ'
 Οὐδ' ἀν βουδ' ἀπόλοι' εἰ μὴ γείτων κακὸς εἴη.
 Εὐ μὲν μετρεῖσθαι ἄρα γείτων ὅ', εὐ δ' ἀποδοῦναι. *id est,*
'Præuis dat damnum, quantum bonus utilitatis
Vicinus sortitus eum, sortitur honores:
Nam neque bos pereat, nisi prauus proximus esset,
Æqua lance cape à vicino, æquāque reponē.

Qui

Qui igitur *Centrou* se nominarunt, & se & vicinos admonebāt, fidem omnibus in rebus esse cognoscendā, eiusq; præcipuū esse momentū ad pacē & tranquillitatem, & publicam salutē inter finitimos conseruandam. Scio equidem *Centroy* cum Ni in fine, alterius esse notationis, & idem nobis esse quod Latinus diceret, *Nosce rotundū*: quod quamuis elegantē & apprimē vtilē ad fortunæ volubilitatē cognoscendam, cōplectatur sententiā; huic tamen loco non æquē quadrare visum est, ob syncopen & metathesin modò explicatas: quibus hoc etiā videntur indicasse, quicumq; fuere, qui sic nomen permutarunt, breue esse regnū fidei inter confines. *Centrou* igitur, id est, fidē noscens, breui tempore desit regnare, hac causa ipsius *Cortryck*, id est, breuis regni, sortitus appellationē. Imperitē Hubertus Thomas Leodius, opido Sacti Trudonis apud Thūgros sito, Centronū nomen adscripsit, non sine amara illorū irrisione, qui aliter sentiunt: quos dicit, si interrogentur, quod nomen opidi ante illius Diui tempora fuerit, magis mutos fore quā pisces: neq; enim *Toxandri* cū *Placētino* appellationē placere. Sed si *Chronicū* hīc *Gemblacense* fuisset percontatus, didicisset hīc olim vicū fuisse, *Sarciniū* nominatū, in quo diuus Trudo monasteriū extruxerit, & *Eucherius Aurelianensis* Episcopus exularit. Sed id obiter notatū sit, cum & ab aliis idē sit animaduersum & cogitare Hubertus debuisset, *Cétrones* nō *Eburonū*, sed *Nerviorū* imperio fuisse deuinctos. Eisdē cum *Grudij* etiā à Cæsare adscribatur, ineptē faciunt, qui *Louanio* *Grudios* attribuerunt: quæ vrbs in ultimo *Eburonū* limite collocatur, vti ex dioceseos distinctione liquet. *Caltrū* enim, quod citra *Thilā* est extra vetus opidū ad Episcopū *Cameracensem*, vti cetera *Atuaticorū* omnia opida, referri scimus. Nos *Grudios* *Brugenses* fuisse, nihil dubitamus; in quorum opido hactenus est domus, *Gruthusa* nominata, id est, domus *Grutia*; a qua nobilis quædā *Flandriæ* progenies, & nomen, & gentilitatis originem accepit. Quid *Srutey* vernaculis nostris vocetur, paulò antè docui: vnde constare potest, plurimis olim canalibus ad diuersos vsus hoc opidū nobile fuisse, atq; hinc ciues *Grutios*, siue per mediā litteram, *Grudios* cœpisse nominari. Soluitur hactenus *Srutgest*, quod vocabulū nostras est, pecuniā retationi deputatā significans, quāuis vectigal hoc cereuifiæ, & nescio quibus aliis impositū, ad nullā nūc publicā vtilitatem conuertatur, sed totum à *Gruthusiis*, qui canalibus olim & eorū retationi præerāt, occupetur, parte quadā inde comiti *Flandriæ* decisa, qua summā in vectigali hoc exigendo iurisdictionē sibi emisse dicuntur. Nec mirū id videri debet, cum iam olim fas esse cœperit, eius modi pecuniæ collationes ad publicam aliquam cōmoditatem neces-

L 3

sitate-

sitateve destinatas, auertere in scrinia priuata : quod addo, ne quis cum, qui nunc nō exstat, vsum nunquā fuisse arbitretur. Qua verò ratione ciues Grudij dicti olim fuere, eadem post Bruggij siue Bruges sunt nominati, propterea quod pontibus, quos *Bruggey* nostrates dicunt, pluribus abundarent. Vbi enim plurimum est canaliū ad naualem vecturam, illic ad pedestre & equestre iter quàm plurimis opus est pontibus, ita vt Bruggij cum Grudiis optimè quadrent. Grudiis proximi fuere Leuaci, ita vocati à custodia partium inferiorum ad mare pertinentiū. Nam quemadmodū Bellouacū Belgarum excubias sumus interpretati; ita Leuacos excubias partis depressioris tenuisse dicemus. *Mac* enim excubias, *Leu* id significat, quod contrarium est ei, quod cōtrario litterarū ordine *Leu*, id est, altum vocatur. Erant igitur Leuacij, qui ad Slufam, Ardenborgū, Ostborgū, & Axellam habitabant; quibus locis nullis areparū collibus, sed solis aggeribus mare excluditur, aded, vt non contra piratas modò, sed contra fluctus quoq; accuratis excubiis opus esset. Infimā autem hanc litoralē Flandriæ partem esse, ipsa dilauia, tū nostræ, tū superiorū ætatū, satis docuerunt; quibus nonnulli pagi sunt absorpti. Discant igitur illi, vbi Leuaci habitauerint, qui *Leu* vetus Brabantiæ opidū olim in Eburonū finibus sitū, Leuacū crediderunt, longè à Neruiorū limitibus aberrantes. Et vt hoc loco infimæ regionis Neruiorū erant excubias; ita superioris regionis excubias à posito suo nomen traxerunt. Bauacū enim dicitur quasi *Bouensac*, vocali quadrata in rotundā transgressa. Antiquā enim superioris regionis custodiā ad hunc locū fuisse, Neruiorū cōflictus cōtra Iulium factus satis ostendit: deinde opidi antiquitatē vetusta monumēta castris Romanorū supellectilis declarāt, è quibus quidā nimis supinè Bellouacū hīc olim fuisse crediderūt, atq; de falsa hac opinione, nescio quos nobis Bauones, & alia id gen^o Vtopiæ mōstra in annales suos retulerūt, ab ipso vsq; Priamo & Ilio ingēti nugarū flumine in Belgicā deducto. Sed quia Leuacorū & Bouacorū nomina rationibus suis reddidi; vidētur Duaci vtriusq; nō paulo nobiliores, hac præsertim ætate, nō esse antiquitatis suę memoria defraudandi, eo quod & ipsi nomē ab excubiis, non secus ac Bellouaci, Leuaci & Bouaci, acquisierint. Fuerunt enim hoc loco, si quid de Neruiorū ditionis situ rectè colligo, firmissima præsidia, ne quid vel ab Atrebatibus, quorum huc fines pertinebant; vel a Bellouacis & Ambianatibus, quibus hac parte proximi erāt Neruij timerēt. Romani verò postquā Belgicā totā subiugassent, vidētur hęc loca minimè neglexisse, propterea quod hætenus etiā nō pauca tū Bouaci, tū Duaci Romane vetustatis monumenta inueniantur. Dicitur autem Duacum per excel-

excellentiæ figuram à tutelaribus excubiis, quasi hoc loco primariū Neruiorū præsidium fuisset, ad fines ab hostium incurfu custodiendos tuendosque. Integrè & extra compositionem diceretur, *De Sussac*, id est, excubiæ ad custodiam siue tutelam. *De*, articulus est; *Su*, tutelam defensionemque notat: *Mac* quid sit, modò explicatum. Aberrarunt igitur longissimè, qui de nominis allusione hīc Atuatricos quæsiuerunt: qui si veri aliquid simile dixissent, Cæsar Atuatricos non inter Neruios & Eburones, sed inter Neruios & Atrebatibus collocare debuisset. Quòd verò Duacos Neruiis potius quàm Atrebatibus adscribam, de Cæsaridis id facio auctoritate, qui se ab Ambianis proficiscentem, triduo dicit per Neruiorum fines iter fecisse, cum intelligeret decem duntaxat millibus passuum ab eo flumine se abesse, ad quod Neruiorum copiæ confedissent, quæ ratio ob oculos ponit iis, qui locorum delineationem inspicere volent, Duacum in Neruiorum finibus fuisse. Debebit ergo mihi hæc ciuitas veram nominis sui originationem, & sanè lubenter hoc debitum in optimis nominibus collocabo, quòd sciam homines eruditissimos illic esse, qui non soluere modò quòd debent, sed in litterario hoc commercio ingens scenus adiicere, ac non centesimis tantum vsuris, sed vicesimis etiam me ditare si velint, possint. Nec dubito quin ita sint facturi, quando in studiorum liberaliumque artium foro, quantò quis plura dat, quantò quis alios reddit ditiores, tantò se quoque facit beatiorem, contra planè quàm in fordido rerum extenarum, quibus Socrates se dicebat nō egere, mercatu necesse est euenire. Est enim hæc vibs hac nostra ætate in augustum Musarū templum consecrata; ita vt si quid ei de nostro Hermathenæo expensum tulero, facillimè cum ingenti lucro reponere de suis copiis possit. Atque hæc quidem obiter de Bouaco & Duaco inter Neruiorum clientes sint inserta. Porro Pleumosij illi mihi videntur nominati, qui circa Vurnam, Honscotam, Dixmudam, & Iperam commorabatur, proximi Morinorū terminis: quos ita dictos existimo, quòd ad segnes aquas & stagna in cœno habitaret. Nā aquas malè se intra terminos suos continentes, quæque multo limo loca vicina complent, Mosas vocamus. Cœnum enim & loca aquis vagis exposita, *Mossey* dicuntur, vt in *Mosmaier* declaratur. *Leu* segnem tardumque signat. *Si*, apud: hinc vox composita *Sileumosey*, id est, apud tardam & latè sparsam vliginē, siue ad stagna cœnosa. Ex *Sileumosey* Latini Pleumosios fecere, media littera in tenuē mutata, & iota exempto. Non potuit cerrè natura loci melius depingi, quàm vocis huius notione, aded hætenus omnis illa regio cœno & vligine est infamis, & hi-

hiberno tempore, nisi gelu dureretur, inaccessa. Post hos Cæsar Gordunos nominavit; cuius appellationis aperta est ratio. Gor enim paludes notat, eas præsertim in quibus silvæ fuerunt. Hinc loca illa in campestri Brabantia paludosa, è quibus Balius cespes effoditur, nomine *Sor* vocantur. *Suy* verò, collem siue montē vocamus. *Sorduy* itaque collis est in paludibus situs. Iam qui Gandauum vnquã viderit, & situm eius considerarit, is statim animadvertet hanc appellationem nulli magis colli convenire, quàm ei in quo est apud Gandavos Diui Petri templum & Monasterium. In hoc igitur existimo præcipuam olim Gordunorum arcem fuisse, & ab ea toti genti datam appellationem. Quamobrem nemo se finat ab Huberto Leodio decipi, qui contendit Gondunos potius quàm Gordunos vocandos. Quare *Sent* post dici vrbs hæc cœperit, aliter ab aliis traditur; nec magni refert ad antiquitatis cognitionem. Mihi si ludere liceat, ita vocari videtur, quòd collis hic, in quo antiquitus vrbs primordia fuerunt, veluti anser masculus in aquis vndique circumfusis frequenter nataret. Nam *Sent* anserem masculum significare vernæ nostri nouerunt. Verùm antea *Want* quàm *Sant* dicta cum sit, erit nobis alibi ratio nominis cum antiquis insignibus explicanda, si gratū illi ciuitati id futurum cognouerim. Inuentum nunc est qui Neruiorum clientes, post Morinos ad Scaldim vsque litora tenuerint, nec vlla inter illos mentio Menapiorum. Quocirca ex ipso Cæsare pro certo teneamus, Menapios à Morinis longè remotos tam diu fuisse, quàm Cæsar in Gallia est commoratus: & quamuis in pertinacia resistendi, socij fuissent, in pace tamen componenda socij minimè fuerunt, vti quorum fines coniuncti non essent. Sed dicet quispiam tum vltra Scaldim in Flandriam commigrasse, cum à Tenchteris & Vsiptibus patriis sedibus expellerentur. Id verò nequaquam admitti potest, quamuis non nullis ita visum esse animadvertam, propterea quòd Cæsar eisdem locis collocet post Tenchteros & Vsiptes cespos, quibus prius habitauerunt. Libro enim sexto propinquos Eburonum finibus facit, perpetuis paludibus siluisque munitos. At maxima pars Eburonum vltra Mosam, eiusdem testificatione, morabatur, de cuius loci confinio eum loqui, ex eo fit perspicuum, quòd dixerit è Menapiis se in Treuiros profectum, quasi populi hi coniuncti essent, vti reuera fuerunt, secundum Rheni ripas. Infra enim Coloniam Treuiri Rhenum attingebant, in quorum finibus Cæsar secundum pontem extruxit. Ab his inferius Menapij ad flumen habitabant, ad ipsum vsque Mosæ & Walis confluentem, ab Occidente Eburonibus confines, à quibus, paludibus & siluis secernebantur. Extant hæc-

mus

nus siluarum reliquæ, & palus etiamnum maxima ad *Spenso*, à qua non procul Eburonum, seorum qui intra Mosam & Rhenum habitasse dicuntur, fines abfuerunt. Menapios autem sexto tandem libro, incendiis villarum ad Legatos mittendos, & ad pacis conditiones se coëgisse narrat; cum multò antè libro quarto, Morini doceantur fidem suam multis obsidibus prius obfirmasse, quàm in Britanniam ex ipsorum finibus nauigaret. Quantum igitur locorum inter Morinos & Rhenum reliquum fuit, quo tempore Cæsaris dispecebantur? Quid igitur de Strabone? Nò absurdum sanè sit, immò potius necessarium, cogitare Menapios continuis Germanorum incursionibus vexatos, sedes suas magna ex parte reliquisse, & quosdam quidem ad Mosæ vtramque ripam mansisse, alios verò maritimo itinere in Flandriam traiecisse, ne ab Atuaticis & Ambiuaritis, si per terram profecti fuissent, impedirentur. Occupasse verò non difficulter loca cultoribus vacua, qui partim ingenti illa clade Neruiorum ceciderant, partim delectibus Romanorum erant exhausti. Hinc illud esse, vt Strabo Menapios Morinis proximos locarit, cum quo Plinius quoque facere videtur, cum dicit: A Scaldi incolunt extera Toxandri pluribus nominibus: deinde Menapij, Morini, Oromansaci, iuncti pago, qui Gessoriacus vocatur. Hic enim extra quidem Scaldim Toxandros, à Scaldi verò interius Menapios, à Menapijs, Morinos habitare dixit: quo quidem modo intelligendum esse Plinium series orationis demonstrat. Hinc igitur Menapiscus pagus, quasi Menapiscum diceret, posterioribus seculis nominatus est in Flàdria, formula deriuationis in nominibus gentium nobis vsitata, qua ex Geldris facimus *Geldrischen*, & è Brabantis *Brabantischen*, & syncoptòs *Brabantschen*. Verùm illud in Cæsaris Commentariis me non parum torsit, quòd in Venetorum socijs inter Morinos & Menapios, Diabelinteres interiecerit, quorum alibi nulla facta mentio. Morinos Menapiosque aliquando in enumerando coniunxit, aliquando relictis Morinis, Neruios, Atuaticos & Menapios ordine recensuit. Ceterùm mirandum, dum de Venetis tractat, Menapios etiam auxilium tulisse ad ipsum vsque Rhenum remotos, & interim Neruios & Atuaticos, qui propinquiores erant, cessasse. Existimo sanè hos postremos recenti clade fractos, non ausos fuisse nomen suum in Romanorū hostibus profiteri, sed laruam sumpsisse à vicinis suis, qui in Eburonū finibus proximi Atuaticis habitabant, atq; sub ipsorum signis & nomine tantum opis ad còmunem hostem opprimendum attulisse, quantū vulnera necdum cicatrice obducta patiebantur.

M Cum

Cum enim alijs post occasionibus legamus non defuisse, credibile est nec hoc bellum, ad quod Menapij etiam accersebantur, longius quam ipsi à Venetis disiti, ociosos spectasse. Videntur igitur mihi ignobile quoddam finitimæ gentis nomen mutuari, sub quo quantum adhuc erat virium, cum citra contemptum imbecillitatis, tum citra Romanorum iritationem, ad bellum emitteretur. Quamobrem credi potuisset, hos Diabelinteres non longè nec à Menapiis, nec ab Atuatibus quærendos esse: Cæsaris in ipsis recensendis ordine ita suadente. Verum, quia Plinius Diablos in Venetorum vicinia collocavit, atque iidem Diablos & Diabelinteres esse videntur, infirma sit hæc coniectura. Nihil tamen verat, duos hoc nominæ populos fuisse; alterum Venetis proximum, alterum ut Atuatibus finitimum, ita à Menapiis non longè remotum. Est enim infra opidum Thenas geminus pagus, locorum vbertate nobilis, nomen, ut videtur, Diabelinterum hætenus eo modo conseruans, quo ex Ambuaritis Ritos habemus. Ex Diabelinter igitur voce integra *Zinter* retinemus, quod nomen duobus pagis ad Getam infra Thenas fitis, commune ita est, ut cum adiectione superioris & inferioris accipiant distinctionem. Nomen certè loci naturam imitatur si de sermone nostro vernaculo pro eo ac debet, exponatur, cum, *Diabel-interes*, nullius litteræ immutatione, eos significet, qui elegantes sunt in arte inferendi, ut quiuis, linguæ nostræ non imperitus, agnoscat. Hætenus is genius cum locorum, tum hominum est, ut pomorum non alia regio ditior inueniatur, adeò, ut non porcos modò & vaccas iis per hiemem sustentet, sed maximam etiam copiam Antwerpianam transmittat. Pertinet ea à *Zinter* sursum secundum Getæ ripas ultra Hogardum, cuius nomen vernacula lingua altum pomarium significat, ad Diabelinterum institutum, & locorum naturam optimè alludens. Nec ager hic pomorum tantum feracissimus est, sed copioso etiam tritici prouentu nulli secundus habendus; qua in dote ita excellit, ut prisca illi Principes, qui limiti huic nostro sub Regibus Francorum præsidebant, horreum suum hoc loco habuerint, è quo, cum opus esset, annonam subleuarent, & vicinis eam copia sua redderent laxiorem, decimis omnibus cum è locis proximis, tum è tota Asbania huc conuectis, quæ cum lætissimis & fertilissimis totius Europæ aruis vbertate certans nomè Asbania adeptæ est; quo significatur via regia ad alimentum. Et est profectò illuc eundum ijs, qui volunt breui compendio rei frumentariæ Atuatiorum ad Scaldim sedes suas habentium, prouidere, ad quod

quod magnum præstat Getas fluuius adiumentum, ad ipsum usque horreum dorso suo naues bene magnas subuehens, quibus frumentum Machliniam, atque inde Antwerpianam portatur. Horreum autem voco ipsas Thenas, nomen inde nactas, quod decimæ principibus iure Herculano dandæ, illic conderentur; quas lingua nostra *Chenden* vocamus; unde opidum, exempto Delta, de more nobis frequentissimo, *Chenen* nominamus. Hinc & fluuius nomen accepit ab alimentis subministrandis, quæ per ipsum deuehuntur. Nam *Setas*, nullius elementi mutatione, idem significat, quod Latinis, *Dat* alimentum, quod nomen vulgus, ut cetera pleraque omnia, *Set*, adempta posteriore syllaba, pronuntiat. Ad huius igitur fluminis utramque ripam si Diabelinteres habitasse dicamus, nihil sit absurdum, quos non pomaria tantum, sed vinum etiam Hogardicum, & caseus hoc tempore nobiles reddit. Cæsar itaque, vel de his, vel de Plinij Diablos, citra narrationis absurditatem intelligi potest: & credo equidè, Diabelinteres etiam illos, qui Venetis proximi habitabant, non Diablos esse dicendos, etymologia, ut videtur, ita postulante. Sunt enim hætenus circa Venetorum regionem homines pomorum diligentes cultores, quo ex iis vinum suum pomarium extorqueant, quod Diabelinteres etiam Atuatiorum vicini parare consueuerunt. Quamobrem, si de illis Cæsar locutus est, qui Venetorum fuere finitimi, ordo gentium minus seruetur; at si de his apud Thenas olim commoratis, quantum eius de nomine locique natura conici potest, intelligatur, rectè eos inter Morinos & Menapios interiecit, cum Morini omnes illi olim vocarentur, qui post Iccium promontorium ad Scaldim usque *Moeren*, id est, paludes tenerent; quamuis sigillatim aliis quoque nominibus dicerentur. Est sanè digna hæc, quæ ad Getam iacet, regio, ut antiquo nomine celebretur; tamen daretur, nunquam eam à Cæsare cognitam fuisse, propterea quod nusquam putem plus pomorum prouenire. Nec opinetur quisquam, aliam olim vel hominum, vel regionis naturam fuisse, cum videamus ab ipso statim Francorum initio limites Antwerpiani principes his maximè locis egisse, ac inter ceteros Carlemannum & Pipinum primum in iis natos esse, ac nomen ab opido Asbania vetustissimo sumpsisse, quod Landas vocatur, quasi diceret, regionis alimentum; eò quod caput esset eius regionis, quæ ab alimento pabuloque Asbania nominatur. Manet hætenus eadem aruorum vbertas, & omnium rerum ad vitam necessariorum copia, sed non eadem opidi claritas: quod quia in lætissimis agris esset, ac post limes euaserit Leodiensium & Brabantorum, inter quos

bella frequentissima, vti inter finitimos fieri solet, extiterunt, tandem eò redactum est, vt agrè opidi nomen possit tueri. Agri tamen bonitate & vetustissimis Carelmanni & Pipini incunabulis, nobilissimis quibusque ciuitatibus possit æuari, ne dicam præferri, eò quòd ab his principibus Caroli Magni progenies, & omnium deinde & Ducum & Regum & Imperatorum, quotquot nostri Marchiones fuerunt, vsque ad regem nostrum Philippum, noui orbis Monarcham, longa multarum ætatum serie descendat, adeò vt nulla sit in toto orbe terrarum nobilitas, quæ principia habeat tam augusta, quæ continuationem generis vel tot seculis productam, vel tot rerum gestarum decoribus insignem: quæ denique præsentis temporis maiestatem tot regnis, tot imperiis, tot insulis, tot diuersarum linguarum populis habeat extensam & ornatam. At ager non solum Pomonæ magna varietate & Liberi patris diuino liquore, & Cereris beata fruge, & Palis pinguisimo munere luxuriat, sed nobilissimus etiam est Sabazij siue Zagræi, vetustissimi Proserpinæ filij, lætissimis poculis, quibus curæ & graues molestiæ multo magis & præsentius, quàm iunioris Bacchi dono discutiuntur. Hogardica enim cereuisia nihil est ad cerebrum tristibus cogitationibus exuendum præsentius, nihil ad hilaritatem, ad carmina modulanda, ad amores, & cetera quæ largos vini cyathos sequuntur, plus habens incitamenti, nihil in tota hac regione celebrius & notius iis, qui citra magnum crumenæ dispendium insanire volunt. Iam quòd ad Genio indulgendum hibernis noctibus maximè est necessarium, satis superque est lignorū, quo perpetuo igne focus lucere possit, quorum inopia eos qui tritico abundat, multis locis videmus laborare, vt in Hispania in cæpis Castellæ veteris, in Gallia in planitie Beauisia, apud nos in agro Atrebatum, non citra maximum vitæ incommodum, si Martialis iudicio standum. Diabelinterum ergo ager cum amcenissimis vberrimisque totius Europæ locis potest comparari, & quâ plurimis anteponi, eo ipso apud me vilis mereri, vt nomen ei priscum adscriberetur, e quo illud, quod Plinius Venetorum vicinis dedit, de vera originatione corrigendum esse existimò. Atque hæc quidem satis de Morinorum, Atuaticorum, Diabelinterū, & Menapiorum situ, pro eo atque tum temporis habuit, quo Cæsar Belgicam flagellabat, ad quam post oram à Tassandris & Atuaticis admissi Fræci vires eas compararunt, vt tota Gallia & magna parte Italiæ Romanos vetricibus priorum scelerum manibus depellerent, & quicquid intra Alpes Pyrenæa cacumina Oceanum & Rhenum terrarum iaceret, ditioni suæ subiugarent, ac Rhenu transgressi, Franconiam etiam pul-

sis

sis Sueuis ac aliis gentibus conderent, ac aduersus Almannos, Thuringos, & ceteros vel Teutonici, vel Slaui nominis hostes munitent. Soli tamen illi Francorum, qui apud Atuaticos, Thungros, & Tassandros mansere, vetustam linguam integram hætenus seruarunt, quam Francones Sueuica, Franci in Gallia, Romana lingua corruerunt, hi infinito longius quàm illi digressi. Sed de Francis & eorū antiquitate, libro ipsis dedicato, aliter longè quàm hætenus quisquam tractabo: in quo nobilitatem gentis, Troianis nugis liberatâ, docebo antiquissimos ortus & illustrissimos habere. Sublata igitur hac de Morinis & Menapiis controuersia, erâ ad sacra nostra vetusta accessurus, vt in illis huius libri coronis velut in asylo se tueretur, nisi me Neruij reuocassent, exostulantes me docuisse antiquorū in clientibus suis nominum rationes, & nihil addidisse, e quo liqueret, quâ ipsa causa sic nominarentur. Demus ergo & illis hanc opellam, quâ nominis sui e vernacula lingua audiant originationem, & Aldenarij cognoscant, à quibus maioribus sumpserint originem. Videntur enim Aldenarij sic dici, quasi veteres Neruij Latinis vocarentur, eò quòd pro secunda vocali non raro primam pronuncient. Verum vt Neruiorum appellatio certiore argumento causam formaturæ suæ doctis viris probet, Cæsar in auxilium vocandus, qui libro secundo hæc nobis reliquit verba: Eorum fines Neruij attingebant, quorum de natura moribusque Cæsar cum quæreret, sic reperiebat: nullum aditum ad eos esse mercatoribus: nihil pati vini, reliquarumque rerū ad luxuriam pertinentium inferri, quòd his rebus relanguescere animos, eorumque remitti virtutem existimarent: esse homines feros, magnæque virtutis. Hæc ille. Non oscitanter hic locus cognoscendus, qui hominum ad militiam idoneorum omne robur complectitur, dum docet ob id mercatoribus aditum Neruios negasse, ne animi elanguescerent, & in mollitiem virtus degeneraret. Cyrus ille magnus & regiæ apud Xenophotem maiestatis exemplar, idem omnino vitis fortibus institutum esse debere iudicauit, dum in hanc sententiam Herodotus eum locutum dicit: Cyrus audiens quæ Lacrines proferret, rogasse fertur circumstantes Græcos, quinam homines essent Lacedæmonij, & quàm multi numero. Mox vbi hæc cognouisset, ad legatum Spartanum dixisse: Equidem non extimui vnquam homines illos, quibus locus est in media vrbe vacuus, ad quem collecti mutuis ipsi sibi iuramentis imponent. His si modò incolumis fuero, non Ionum, sed propria sua incommoda erunt deploranda. Hæc in vniuersos Græcos verba coniecit Cyrus, quòd fora haberent, & emptione & venditione vterentur. Persæ enim foris venalitijs vti

M 3

non

non confueuerunt, neque vllus omnino apud eos erat mercatus. Ex his Cæsaris & Herodoti verbis æstimare licet quàm fortitudini & laudi militari negotiatio aduerfetur, testimonio duarum nationum à virtute maximè commendatarum. Vtinam Antwerpi nostri non tam laxas habenas mercaturæ & externis delicijs dedissent, haberent ipfi quidem diuitiarum aut veriùs nummorum minus, sed haberent plus animorū & virtutis antiquæ; qua collapsa, fieri non potest quin tandem ciuitas mollitie nimia diffuens, in seruitutem eam redigatur, quam Cyrus omnibus Græcis eadē de causā minatur. Sed quid, inquiet quisquam ad Ianum nostrū quadrifrontē sedēs, vis ne perpetua paupertate Remp. & singulos homines adfligi? Nolo equidem: at illud volo, vt sit modus in rebus, & si optādum sit, probos mores, & integram in ciuibus vitam, cum labore rustico malim, quàm regias diuitias cum tanta improbitate, cum tot imposturis, cum tot periurijs, cum tot furtis, quot hodie videmus, rem Deo & optimo cuiq; abominabilem. Sed hæc quia odiosissima est sententia, & Antwerpiæ æquè absurda, ac si cælum ruere diceretur, adducamus Catonem; qui tamen non minùs, quàm ego, & ridiculus & exhibendus videbitur. Eius hæc sunt verba: Est interdū præstare, mercaturis rem quærere, ni tam periculosum fiet. Maiores enim nostri sic habuerunt, & ita in legibus posuerunt, furem dupli condemnari, fœneratorem quadrupli. Quantò peiorem ciuem existimarint fœneratorem, quàm furem, hinc licet existimari. Et virum bonū cum laudabant, ita laudabant: Bonum agricolam, bonumque colonum. Amplissimè laudari existimabatur, qui ita laudabatur. Hesiodus item iustorum hominum felicitatem describens, sic canit:

Τοῖσι φέρεται μὲν γαῖα πολὺν βίον, ἔρρει δ' ὄρος,
 Ἀκρῆ μὲν γὰρ φέρεται βαλάνης, μέσση δ' μελίσσης·
 Εἰρηπτόκοι δ' οἷος μαλλοῖς καλαβερῖθαισι,
 Τίλῃσι δ' ἡ γύναικες εὐκότα τέχνα γονέουσιν,
 Θάλλουσιν δ' ἀγαθοῖσι δάμπερες, ἐδὲ τῆσι νηδὺν
 Νείσοισι, καρπὸν δ' ἔφεται ζείδωρος ἄρουρα.

Quæ nos ad verbum ferè totidem versiculis enumerauimus.

*His multum videtur tellus fert: montibus altis
 Glandes dat summum quercus, medium dat apium vim.
 Lanigera pecudes onerantur vellere denso,
 Assimiles patribus proles parit uxor & almis.
 Usque bonis florent, nec nanibus aquora sulcant:
 Sed fructum omnigenum tellus fert prodiga frugis.*

Iustus

Iustus igitur viris summa rei domesticæ felicitas è re rustica videtur petenda, si grauissimis his auctoribus erit obtemperandum: in qua inter cetera bona & illud numeratur, nō cogi ad nauigationem, quæ mercatorum & piratarum, cum quibus belli naualis duces numerari possunt, propria est & peculiaris. Cogitent nunc mercatores quidam, qui omnium rerum se primas tenere putant, dum barbaro & stolido fastu cælum, auaritia sordidissima Ditis barathra tangētes, artes omnes homine ingenuo dignas, & ignorant & contemnunt: cogitent, inquam, & cernant, quid apud hos iudices religionis Christianæ ignaros commercantur, & quam contrà laudem agricolæ iustique homines reportent. Ex agricolis, inquit Cato, & viri fortissimi & milites strenuissimi gignuntur, maximeque pius quæstus stabilissimusque consequitur, minimeque inuidiosus: minimeque malè cogitantes sunt, qui in eo studio occupati sunt. Quid hac laudatione laudatissimi viri, vel grauius, vel pulcrius, vel piis auribus iucundius? Bene igitur Neruij Reip. suæ consuluerunt, dum mercatores finibus suis censuerunt abercendos, & facultates honesto ruris labore comparandas. Hinc meritò Neruios se dixerunt, si vox ad vernaculum sermonē, è quo est deformata, reuocetur. Nā *Mer-ssys* is dicitur, qui sapiens est in iis acquirendis quæ ad vitam sunt necessaria. *Mer* enim acquisitionem necessariorū signat, eò quod is qui labore suo sibi victum quærit, & honorem sequatur, & honori sit proximus, quod *Mer*, & compositione concisa *Mer*, idem sit quod Latinis, ad honorem. Vnica sanè syllaba linguæ nostræ architecti indicarunt, quicquid Hesiodus & quicquid Cato multis præceptis monuerunt. Nisi enim opum acquisitio ad honorem tendat, indigna est quæ hoc nomine nostrate nuncupetur. Laborandum igitur ad honorem, & nunquam labor vllus ad victum acquirendum ab honesto debet discedere, si præcepti, quod maiores nostri hac vocula comprehenderunt plusquam Laconicos, ratio sit habēda. *Mer* igitur idem est quod victum & facultates quæro cum honore & ad honorem. Hinc prouerbiū *Mer na ner*, id est, sumptum facito pro modo facultatum acquirendarum: de quo alibi rursus. *Ssys* autem idem est quod sapiens. Qui igitur sapiens est in victu quæredo, is *Mer-ssys* vocāus. Quis verò sapiens, nisi is qui iuxta præcepta eorū facultates comparat, qui apud omnes posteros & apud horū sapientissimos quosque habiti sunt sapientissimi & optimi sapientiæ magistri? At ita Neruios fecisse, Cæsar testificatus est, qui hac parte Persis antiquissimis, quorum vitam necdū luxus corruperat, eos pares fecit, dum mercatoribus dicit aditum negasse. Quàm verò diligentes fuerint, non in aruis modò colendis,

lendis, sed in sepimētis quoque agrorum, idem Iulius annotauit; sepes eorum describens, quas fieri ait, teneris arboribus incisis atque inflexis, crebrisque in latitudinem ramis enatis, & rubis sentibusque interiectis, vt instar muri munimēta præberent, quò nō modò nō intrari, sed ne perspicì quidem posset. Videmus hic idem olim studium Neruiis fuisse in sepibus vbique contexendis, quod hactenus etiamnum in hortis muniēdis tenemus. Vix exteris persuaderi queat, quantum elegantie & amœnitatis virides hę sepes hortis & paradisis concilient, quibus nulli tapetes sint conferendi. Excellentissimæ autem sunt ex ilice aquifolia, cuius perennem & satum virorem corallinae baccæ gratissimò suo rubore hibernis mensibus veluti lapides quidam pretiosi exornant, tãtis per hærentes, dum verni flores ad nouum hortorum decus recurrant. Sit ergo hæc vocis origo non Neruiis modò, sed omnibus nobis perpetuò in mente, quò sapientiam hanc in quærendo sequamur, qua honesti ratio vbique habeatur, citra quam omnes facultates turpes apud maiores nostros, qui rebus nomina fecere, iudicantur, iudicio tam diu constaturo, quàm quisquam erit linguæ nostræ peritus, quæ plus habet præceptorum, ad rectè viuendum conducentium, quàm vlla alia linguarum; vti paulatim legendis nostris, qui volet, poterit doceri. Nō longè ab hoc nomine Atrebarum appellatio recessit, quæ hoc monet, vt lucro parato, nec procul quærendo contenti simus. Cùm enim agrum haberent tritici fertilissimum, monuerunt suos hac nomenclatura, ne aruis neglectis, iis quæ longè quærenda essent, inhiarent. Memini Pindarum in Pythiis hanc eandem habere cationem, paucis illam quidem verbis, sed non tribus duntaxat syllabis comprehensam:

Εσι δ' ἐφ' ὄλον ἐν αἰ-
 ῥώπαια μαλαίστατον
 Οσις αἰχρύνων Πιχά-
 εια παλαιὰ τὰ πόρω.

quo significatur eum de genere hominum vanissimo esse, qui domestica regionis suæ bona vilipendens, ea quæ procul sunt, intuetur & oculis captat. Atrebatum nomen quantum succinctius eandem complectitur sententiam! Prima enim nominis syllaba eadem est cū prima particula Atuatici, & eandem aspirationis passa iacturam. secunda verò idem significat, quod Latinis paratum, siue quod ad manum est, vocali tamen producta. *Parat* deinde lucrum notat, & omne id generatim, quod vitæ commoditatibus seruit, quacunque tandem id

ratio-

ratione fiat, ita vt tota trium vocularū cōplexio, significet, Tene paratū lucrum, siue eam commoditatē vitæ & vtilitatem, quæ ad manū cū sit, nec longè, nec dubio euentu est petenda. Et quo videas omnes ferè Belgas honestum & parabilem victum laudasse, & contra rem maritimam contempsisse, vicinos duos populos addemus, quorum nominibus idem docemur. Plinius post Morinos Oromanfacos enumerat, iunctos pago Gessoriaci. Hos Cæsar sub Morinorum vniuersitate comprehendere videtur, eò quòd breuissimum in Britanniam traiectum è Morinorum litore esse dicat. Mela apud Morinos Gessoriaci portu nihil nouit celebrius. Ptolomæus Iccium promontoriū post Phrudim ponit, quæ ego Somā nūc vocari existimo. Iccium ergo promontorium medium est Iccij portus & Gessoriaci pagi nomen, vt videtur, à nauigantibus ex Oceano Hispanico & Gallico in has angustias adeptū, eò quòd *Icci*, siue vt nunc scribimus, *Ic* si, idē sit, ac si Latine dicas, ego video, vel quia videlicet diligenter Pharus illa, quam Aumanum vocant, id est, antiquum monitorem, nautis esset inspicienda: vel quia ex hoc monte Britannia clarè cerneretur, quod & ipse sum expertus, dum illac in Angliam traiecturus, procelloso mari detinerer. Est ergo distantia Phrudis ab Iccio à Ptolomæo notata, ad extremam promontorij laciniam, versus Arctum computanda, quanquam scio in latitudine non parum esse aberratum. Phrudim autem Somam esse, cū ex locorum vetere commensurum de nomine conicio, quoniam *Phrued* siue *Phruede* parcu nobis & attentū ad rē signat, quæ ratio ob id fluuio conuenit, vel quòd nulli alij amni insigni alueum suum communicet, vel quòd aquarum parcus præ ceteris Gallie fluminibus videatur, eo nomine Mosæ, vt antè dixi, maximè contrarius. Promontorium hoc tempore *Blancneft* vocatur, vt, dum illac in Hispaniam nauigarem, à nautis didici, cuius nominis ratio statim apparebat colorem candidum rupis intuenti. *Blanc* enim nobis candidū notat, *Nest* verò idem est quod nidus, ita vt credam castellum aliquod hinc olim fuisse, quod perinde nidus nostris atque Ithaca Ciceroni nidulus fuerit nominatus. Gessoriaci autem dicti videntur, corrupto iudicio eorum, qui ad mare & ad portus, vel cauponariam, vel nauiculariam exercent, vel aliis vilioribus sordidioribusque artibus victum quærunt. Apud hos enim nullus honestati locus, sed omnia pecuniis venalia habentur, & is solus honoratus est, qui diues est. Hinc Gessoriaci dicti, quòd diuitias honorare, & in precio præcipuo habere, & ad eas omnia sua studia conferre, plebeiorum hominum sit, & eorum, qui quasi in plateis vulgò sunt cōcepti. *Sas* enim siue *Ses*,

N publi-

publicam viam notat, vti pòst per causas etiam enucleabo. *Or*, genus siue sobolem signare prius indicaui. *Sesfor* igitur is erit, qui vulgaris contemptique generis, & in publico conceptus est. *Eyc*, diuitias interpretamur: cui *Acht* coniunctum, quod honore dignum duco, significat. fit *Eyach*, lenitatis causa, cappa in *Eyc* exempto. Tota igitur dictio docet vulgò concepti generis esse, diuitias honore dignas aestimare; nomen mehercule dignum, non Caleti magis, quàm Antwerpiae habitantibus, & generatim ferè omnibus hominibus huius ætatis, apud quos Horatianum illud, omne tulit punctum, & legis vim & plebisciti sibi sumpsit:

O ciues ciues, quærenda pecunia primum est,

Virtus post nummos: hæc Janus summus ab imo

Perdocet, hæc pueri recitant dictata senesque

Læua suspensâ loculos, tabulamque lacerto.

Horum igitur, qui ad portum hunc Morinorum habitabant, infamiam, & turpem quæstum, & iudiciorum corruptelam, cum vicini proximi odissent, nomen sibi acceperunt ex diametro cum illo pugnans. Oromanfaci enim ex *Or*, *rom*, *mans* & *acht* dicuntur, in quibus *Or* quid sit, notum. *Roym* forte: *mans* viros: *acht* idem quod in priore signat. Reiectis igitur, de more prisco, duplicibus in cõpositione, ex *Orommansacht* fit Oromanfacus, Latina forma terminatum; quo significatur, sobolem fortem & generosam talem esse, vt viros magni aestimet, non diuitias. In vtroque tamen nomine, aspiratio cum tau finali, de consuetudine mihi sæpius indicanda, est ademptum, quo mollior esset appellatio. Verùm si tanta sit cuiusquam morositas, vt hoc mihi non admittat, propterea quòd in Ambactus hæ littere non sint in fine ita commutata, vt tau relinquatur ei, respondebo hanc superstitiosam formationis nominum rationem, non semper apud Romanos fuisse obseruatam, præsertim in multarum syllabarum vocabulis. Nara quibus in vocibus chi littera finem claudebat, eas per denarij notam, dum suæ linguæ applicabant, terminauerunt; vti antea ostendi. Attamen quo omnibus satisfaciam, & momis sugillandi ansam adimam, sic hæc vocabula reddam origini suæ, quasi à *fac* deriuarentur. Reliquis igitur partibus integris *Sesforxycfac*, erit idem quod Latinis diceretur, diuitiæ in causa sunt, vt quis sobolem plebeiam & vulgò conceptam habeat: vel alia constructione ex eisdem vocibus, Vilis & vulgò concepta soboles, quicquid facit, causa diuitiarum facit. Eodem modo *Orommansac* idem est ac si dicas, robustæ & generosæ sobolis vir causa est: vel alia syntaxi, Soboles

boles fortis & generosa, quicquid agit, ea causa agit, vt virum se præstet. Siue igitur ab *acht*, siue à *fac* finem deducas, in eandem sententiam tandem nomina tendent, vt consideranti est manifestum. Gessoriacorum ergo hominum in portu habitantium, in quem sicut alia merces, ita improbitas etiam, & inter cetera vitiorum agmina, auaritia maximè importatur, omnia sua studia ad congerendas opes conferebant; ea de causa opprobrio nominis à vicinis notati. Orommansaci verò in eo toti erant, vt viros se & fortes demonstrarent, atque idcirco vt illi diuitias, ita hi viros honorandos iudicabant: vt illi de vitæ proposito ignobiles & vulgò concepti; ita hi fortis & generosæ originis habebantur. Et meritò ij, qui portus habitant, vulgò concepti iudicabantur: eò quòd nusquam vxorum castitas magis oppugnetur, quàm vbi mercator & nauicularius domos frequentat, & vniuersim apud quos diuitiæ sunt in honore summo, apud eos non alia tantum, sed illa etiam sunt venalija, è quibus sobolis est origo. Vide quæso quàm omnia aptè inter se cohæreant, quocunque tandem modo vocem interpretemur. Quòd verò *Roym* forte, robustum, generosum ad aliquid agendum signet, & nostras sit, à quo *Roey*, id est, iacto, deriuatur; id tum docebo, cum Romæ conditores ad primos suos natales, reiectis omnibus fabulis, deducam. Orommansacchi igitur & Gessoriaci integrè dicerentur, è quibus vocibus Oromanfaci & Gessoriaci mollioris soni causa in vsum venerunt. Videntur autè Oromanfaci illa loca tenuisse, quæ Taruanæ, Ginesiorû, & Diui Odomari media sunt, quæ fortissimis viris ad hanc vsque ætatem florere cernuntur, adeò vt Taruanæ vetus nomen significare mihi videatur, Aude, & in cædendo perge. *Tar* siue *Sar*, aude significat: *Sau ay*, idem est ac si Latine diceret, perge in cædendo; & nos quidem hactenus Tarhuanam, non Taruanam dicimus. Quamobrem, quo fortis generis generosa soboles & simus, & in antiquorum lancibus iudicemur esse, non pecuniam, non diuitias, sed viros honore dignemur, moniti vetusta Oromanfacorum appellatione, & eos plebeios, & non meliores, quàm si vulgò in plateis canum more concepti essent, cum prisca Belgarum maioribus censeamus, qui diuitias non viros aestimant, & honoribus prosequuntur. Videntur itaque Atrebates & Oromanfaci, sicut Neruii vicini fuere, ita eandem quoque disciplinam à primis conditoribus accepisse, quæ vtinam hactenus vigeret, ac non infana hæc & miseranda auaritia, & opum rabiosa cupido successisset, ex qua, vt Nafonis verbis vtar, ortum est:

*Omne nefas, fugere pudor, verumque fidesque,
In quorum subiere locum fraudesque doli que,
Insidiaque, & vis, & amor sceleratus habendi.*

Quid enim nunc tam turpe, tam ignominiosum, tam nefarium, tam impium, cuius quenquam pudeat, vel in vanis honorum titulis, vel in diuitiis, vel in voluptatibus spurcis sequendis? Quid tam verum, quod non horum scelerum causa pro falso explodatur? quid tam falsum, quod non pro vero adstruatur? Quæ verò vsquam fides, vel erga Deum, vel erga homines? cum tamen citra hanc, nulla bella ditimi, nulla pacta iniri, nulla pax, nulla societas, inter homines vel coire vel teneri possit. Fraudibus & insidiis, & dum hæ parum valent, vi grassantur & plebei, & nobiles, & quotquot scelera ambitione & foediore auaritia exæstuant. Sed iam satis querelarum, & satis etiam ex Neruiorum institutis admonitionum. Aldenax igitur antiquum Neruium sic notat, uti voces apud nos mutilatæ pro integris ponuntur. Dicitur enim Maer per diphthongum, vel syncoptos Mer, pro Neruius: atque inde fit ut corruptè Aldenardum scribatur, cum Aldenarum esset exprimendum. Sed quia plerique omnes Tornacum pro Neruiorum curia antiquissima celebrant, fortasse non satis fecero eorum expectationi, nisi & de nominis origine causæ aliquid adducam, quo secus ac ipsi credendum putem. Memini non ita multò antè dixisse, Sor-na pagi nomen esse, qui Antwerpia olim, uti & hætenus, ita propinquus fuit, ut Antwerpis principio noui vicini suspecti haberentur, atque idcirco hoc nomen datum esse, quo significaretur plusculum æquo vrbi propinquos esse. Eodem modo cum Tornacum conderetur, videntur Aldenarij noui opidi viciniam hac ipsa voce notauisse, Dornacum vocantes. Nostrates enim per delta, non per tau, opidi nomen pronuntiant, ne quis hinc morosius argutetur. Quòd verò Dornacum pro Sor-na dicitur, id fit ex eo, quòd Ma & Mac eiusdem originis voces, idem significatum suggerant. Ma enim apud, Mac appropinquo notat, quo fit ut idem sit, siue dicas Sor-na, siue Sor-nac, nisi quòd posteriore voce tantundem dicas, ac si Latine diceres, plus æquo appropinquo, siue ferè nimium accedo. Intelligitur ergo ex hac vocis notatione, primum aliquod opidum fuisse, cuius respectu hæc nimia vicinia Dornaco conueniret. Eiusmodi enim comparatio minoris est ad maius, & posterioris ad prius, non è conuerso, si linguæ proprietatem, & collationis modum seruemus. Ad quam verò urbem, quæ antiquitus fuerit illustrior, Dornacum comparatum, hanc appellationem accepisse dicemus, si non ad ipsum primum Neruiorum caput

caput, cui super eodem flumine non longo interuallo imminerebat? Et vera sanè eorum fuit sententia, qui nimiam hanc viciniam esse dicebant, uti secuta ætas luculentissimo argumento comprobauit regionis principatu ex Aldenaro Tornacum translato, ubi iam olim caput est diceceseos Neruiorum. Ex his igitur non Cæsarem modò & Strabonem conciliare licet, sed Pomponium etiam, Plinium & Ptolomæum veriùs ad locorum hodiernas nomenclaturas applicare.

Satis ergo perspicuum feci Antwerpiam Atuatium veterum esse, nec nomen habere à Verpo, ut quidam non inelegantes homines sunt opinati. Sed quia facti sumus, Priapum sub nomine Thyrsi apud nos in honore maximo fuisse, atque ita hætenus etiam à mulierculis inuocari, non arbitror me bene munere hoc defungi posse, nisi adiecero quæ maximè numina prisca parentes nostri coluerint, & quibus eorum templa ædificarint. Si enim quicquam aliud ad antiquitatis quam hic querimus cognitionem spectat, hoc in primis videtur spectare ut intelligamus quam religionem veteres sint secuti. Cum enim religio caput sit omnium eorum quæ recta ratione geruntur, uti alibi de vocis originatione docebo, ex hac vel sola optimè perspicimus, qua prudentia Remp. antiqui gubernarint. Intra urbem igitur, quæ nunc Sorcht dicitur, id est, castrum, ad tuendum se suaque comparatum, duo præcipuè numina colebantur, quorum alterum generationi, alterum Reip. administrandæ præsidebat. Vtraque enim res ad communitatem conseruandam est necessaria, & operam liberis dare, & multitudinem prudentia intra rationis fines continere. Priapus ^{Priapus.} ergo præerat rei proletariæ, eò quòd intelligerent vires ciuitatis nullas esse manfuras, nisi continuata liberorum generatione conseruaretur & augetur. Paucorum enim numerus, nullam cladem citra exitium ciuitatis extremum perferre potest, ut Lacedæmoniorum Respublica tristi suo exitu declarauit. Vocatur autè Priapus nostris hominibus alio nomine Τερες, quæ vox conuersa, sic ut prima littera fiat vltima, proprium Ityphalli officium exprimit, qua sua proprietate satis declarat se ab antiquissimis Cimbris originem habere. Monstratur hætenus exigua statua, quæ fascinum olim, quod post defraetum est ob verecundiam, prætendebat. Eam volunt Priapi effigiem fuisse: verum quo loco templum habuerit, equidem coniecere non possum, quoniam nullas reliquias videam extare, nisi fortasse ad sinistram vrbs partem steterit, quo loco quædam adhuc fani ruinae cernuntur. Ad sinistra dico iis qui Orientem versus, uti fieri solet, adorant. Alterum numen Walburgis nominabatur, qua voce vis arcis ad ^{vv alburgis.} tuendum factæ significatur. Walt enim vim, Burgum arceam ad

Pallas. defensionem factam notat. Fuit igitur hæc diua eadem quæ Græcis Pallas, Latinis Minerua vocatur. Huius templum in meditullio arcis erat constitutum, per quod ad portam quæ ad aquas erat, ex aggere qui ad urbem ducebat, ibatur. Rectè admodum Deam hanc ab officio nominarunt. Præst enim arcibus firmandis atque seruandis, adeo

Palladium. vt cum Troiam esset egressa subducto Palladio, nulla amplius firmitas ad defensionem vrbs remanserit. Hæc enim vrbes condit, & quas condidit, eas præsentia sua auget ac conseruat. Pallas quas condidit arces, inquit Poëta, ipsa colat, succinctè admodum huius Deæ vim complexus. Spartani in arce sua hanc quoque Deam locarunt, sub nomine Poliuchæ, vt Pausanias scribit: quo vocabulo nihil aliud significatur quàm eam esse vrbum seruatricem. Eandem Chalcicæcam vocant, eò quòd domũ quam habitat, eam æneam reddat. Mallem itaque Victor dixisset ædem Mineruæ Chalcicæ, quàm Chalcidicæ in noua vrbs regione fuisse dedicatam: sed vtrum sit horum melius, & an vtrumque bene, nihil ad præsens. Polias item Minerua dicta est in Attica, quòd ædes eius in acropoli, quem locum Polin, id est, urbem, tum nominabant, esset consecrata. Eodem enim modo apud nos arx vrbs nomen olim habuit: eò quòd vrbs maior necdum esset. Eandem Soteram vocarunt alij: eò quòd homines seruaret. Vnde medici videntur antidoto quam Paulus libro septimo descripsit, & alij alio loco, nomen mutuati. Hesychius Epipyrgiten quoque vocari scribit; eò quòd turribus præsideat, ac eadem de causa Laossoos, quia populũ feruet. Ex his igitur clarum euadit, quàm concinnum nomen apud maiores nostros sit fortita, dum *Walburg* eam vocarunt. *Burg* enim idem est quod antiquis Græcis polis, siue posterioribus Acropolis: sed apud nos euidentior est ratio appellationis. Nam *Burg* siue *Burg* vocatur à fine proprio vrbum & arcium, quæ omnes eò fieri debent, quòd ciues in iis seruentur & custodiantur. Est enim *Burg* seruare, custodire, tueri à periculo. *Wal* verò omnem vim maiorem designat: quæ vocula in compositione Tau suum finale more nostræ linguæ deponit. Qui ergo hanc Deam colebant, nihil aliud significare videbantur, quàm illud quod in Psalmis legimus: Nisi Deus custodiuerit ciuitatem, frustra vigilant qui custodiunt eam. Et illud quidem in primis parentibus rectè fieri poterat, hac tamen interpretatione, vt nihil aliud esset Walburgis, quàm vis diuina, arces & opida custodiens, atque seruans: quæ quid aliud est in ipso Deo, quàm immensa eius potestas ad aliquod particulare munus inuocata? Hoc enim modo Deum rogabant, vt potestates eius pro votorum necessitatũque humanarũ varietate distinguerent, omnes tamè ad eundem

dem auctorem referrent. Et quia Deus angelos suos habet ministros, non absurdũ sit cogitare, potestates eorum variis nominibus expressas non minùs ab illis & fortassis etiam magis quàm à nobis coli solere. Verùm vt omnia in peius ruunt, posterior ætas Idola ex his nominibus sibi finxit, & quæ diuinæ erant potestatis, & eius Angelorũ propria, ad nescio quas fabulas detorsit, & quæ in Deo erant adoranda, ea ad humanas nugas translata, & scèdissimis ceremoniis & ritibus inquinata, tota conuerterunt in abominandam Idolatriam. Hinc tot Pallades, tot Ioues, tot Mercurij, & alij Dij extiterunt, quos omnes fabricata est antiquitas, è Theologicis mysteriis malè intellectis, & tandem ad reges, postremò etiam ad statuas per insignem & adulationem & imposturam traductis. Vna enim Pallas est, nihil aliud quàm sapientia diuina, qua omnia conseruantur: quæ idcirco de Iouis cerebro nata dicitur sine matre, quia ante omnem materiæ creationem à patre genita esset. Hæc oranda, quòd nobis vim illam infundat, qua communitates hominum seruantur. Hæc illa est Walburgis ciuium cœtus sola custodiens, citra quam omnis prudentia humana nihil confert salutis. Hanc tamè quòd per spiritus suos siue Ruachos hominibus pro voluntate sua distribuatur & impertiatur: fit vt nomè etiam ad illos queat applicari, & inter eos ei primò & maximè, qui ordinis huius dux est & imperator à diuina sapientia constitutus. Verùm, vt dixi, huius diuinæ potestatis nomen & honorem ad Dæmonem transtulerunt ij, qui à veritatis fonte declinarunt, atque ita in turpè falsi numinis, & tadem statuz adoratione sunt prolapsi. Quocirca cum Christianismum Antwerpi suscepissent, nec facile esset penitus falsi numinis vel nomen vel honorem obliterare, sanissimo consilio huic malo Pontifices succurrerunt. Nam cum scirent viros sanctos, & sanctas mulieres non solum in vita, sed etiam post mortem honorandos esse, atque tantò magis post mortem, quòd tum nullis perturbationibus animorum, quibus à bono abripi possent, sint obnoxij; prudenter profectò nomen falsæ Deæ, in nomen sanctæ virginis transtulerunt: vt quemadmodum antè malè & perperam Walburgim lapideam orabant & honorabant, ita post rectè & citra religionis veræ noxam, Walburgim virginem Christianam in templo vWalburgis. venerarentur. Dicere enim illis poterant Christiani doctores, sese nolle Walburgis diuinos honores tollere, sed velle docere non eam esse veram Walburgim, cuius ductu & auspiciis arcem suam & totam ciuitatem seruare possint, quod sibi falsò & de cacodæmone & de statua persuaserant. Nouam hanc Walburgim virginem fuisse, vti suã quoque Walburgim virginem, perinde ac Græci Palladem putabāt, atque

atque omne præsidium suum aduersus hostes, tum internos, tum externos, in Deo collocasse, atque ita aciem mentis suæ tutam contra omnes insultus, contra omnes arietes, contra omnes denique machinas maiores seruasse. Hanc imitarentur, illud numen quo illa se tutam reddidit adorarent, atque ab eo sibi tutelam arcis peterent. Illam enim diuinam gratiam veram esse Walburgim cælestem, qua Walburgis virgo aciem mentis & corporis sui seruauit illibatam. in hac igitur sancta virgine, cælestem illam gratiam colerent, & venerentur, & orarent, vt ea non opidum tantum, sed mentes etiam custodiret. Hanc enim eandem esse quam præsci illi Cimmerij Walburgim nominarunt, sed fraude cacodæmonis hominum animos à vera illa diuinitate ad falsam superstitionem detractos fuisse, & pro fortitudine & sapientia diuina statuat & sub ea immundum spiritum adorasse, quæ non solum alios non seruare, sed ne se quidem mouere posset. ad veram igitur arcium custodiam, & veram Walburgim redirent, illa virgine duce, quæ & nomine Walburgis esset; ac custodiã hanc arcium diuinam à Deo impetrasset. Hac vel simili ratione, reiecto Idolo, templum Walburgi virgini est consecratum. Fuit autem hæc Walburgis, vt scribunt, natione Anglofaxonæ, & vt quibusdam visum est, Richardi Regis filia; Willibaldi & Winibaldi omnium confessione soror germana, æqualium Willibordi, tempore Sancti Bonifacii Archiepiscopi Maguntini, qui dicitur eorum fuisse auunculus. Willibaldus Eystetenfis fuit Episcopus. Winibaldus Abbas in Thuringia, à quo soror monasterij quoque; vnus curam accepit, ac illustri exemplo virtutum omnium in eo vitam exegit, ita vt inter Diuas Heroinas illius ætatis longè clarissima habeatur. Multum profectò Anglis debet cum nostra hæc regio, tum tota Germania: vt pote à quibus religione Christiana sit imbuta. Antwerpis tamen Diuus Eligius videtur vnus de primariis fuisse fidei oratoribus, quem Audoenus, dum eius vitam describit, asserit plurimum pro Christo apud Antwerpos pugnasse. Non igitur simplex illa fuit Anglorum contra Britanos victoria, sed si vlla vnquam, lucri spoliisque ditissima. Neque enim regionem ipsorum & domicilia tantum occuparunt, quod in bello poterat maximum haberi, sed salutem etiam animorum & æternam felicitatem in ea insula reppererunt. Britanni enim longa Romanorum, sub quibus agebant, consuetudine mitiores redditi, Christianam religionem iam multò antè acceperant, quam victores Angli mox imbiberunt, atque inde in patriam suam & totam reliquã Germaniã disseminarunt. Gesta autè hæc sunt circa ea tempora, quibus Pipinus Caroli Martelli pater, Princeps limitis

Ant-

Walburgis
Anglofaxonæ.

Antwerpiani, Frisios crebris cladibus fregit, atque subiugauit. D. Walburgis ergo, atque eius duo fratres, vnà cum D. Willebordo, Angli fuerunt, id est Saxones, qui Britanniam sibi subiecerunt, & hæcenus, quamuis sermo mirum in modum à Germanico degenerarit, eandem insulam sibi seruant. Atque hæc satis sunt hoc loco de Walburgis vetusta æde, quam maiores nostri in vrbe & arce dedicarunt; quo scirent omnes sapientiam atque prudentiam, quibus totus chorus virtutum continetur, solas esse quibus res intra ciuitatem sunt administrandæ. Armæ enim atque eorum deus citra hanc diuinam virginem nihil prorsus valent ad hominum communitates tuendas. Descendit in prælium Mars, quo Troianos adiuuaret; sed ad eò nihil potuit, vt à Diomede consilio Palladis vulneraretur, & quantus quantus esset, prosterneretur. Rectissimè Homerus Palladem Diomedi auxiliarem fecit, eò quòd Diomedes nihil aliud significet, quàm Iouis consilium. Quid verò est Iouis consilium, nisi Minerva; quæ prudentia sua temerarios hominum insultus, dona Mauortis propria, penitus frangit atque conculcat. Huius ergo diuinæ potentia opem, omnes ij implorare debent, qui ciuitates gubernandas susceperunt. Hac enim facillè turbulentos Martis tumultus compefcent, & ciuitatis tranquillitatē tuebuntur, quam qui poterit cuiuspiam vrbi extorquere, is mox urbem eam in ditionem suam est adacturus. Diomedes igitur præcipuus fuit vnà cum prudente Vlyssæ Troiæ euerfor; eò quòd consiliis suis omnem ei prudentiam abstulisse videretur. Hinc fabula mystica Palladij furtim ablati, atque eius rei occasione Ilij expugnationem secutam esse. Quamuis igitur maiores nostri nec Græcæ nec Latinæ linguæ periti fuerint, nomina tamè sibi composuerunt, quibus multò significatiùs, quod vellent, indicarent, quàm vllæ omnino aliæ gentes. Colamus igitur Walburgim; non solum hanc posteriorem Christianam, vt exemplar virtutum, & gratia speculum quoddam diuinitus ei concessæ; sed illam etiam primam, à qua Walburgis nomen, ante Christum natum, ad homines & cacodæmonem etiam est translatum. Quam quidem sic colendam sentio, si diuinæ sapientia administram hoc nomine capias, vti Angelos & Archangelos colere debemus: non vti Deum, qui solus Dominus est, & Pater omnium habendus, sed vti diuinam intelligentiam ad hoc à Deo creatam, vt sapientia sit dispensatrix, pro eo atque supremus omnium Pater imperarit. Hæc enim docet, quid in rebus cõtemplandis vel verum sit, vel falsum: hæc rerum in primam causam resolutionem aperit, & omnem compositionis ordinem ad infimas vsque species colligit. Hæc naturæ inexplicabilem & inex-

O

haustam

Angli.

Diomedes.

Palladij furti.

haustam varietatem & profunditatem sola metitur, & quantum eius Deo placet, hominibus ostendit. Hæc, omnem differendi viam, & quid, è quo emendata conclusione efficiatur, demonstrat, & vt semel dicam, hæc vna omnem cogitandi, agendi, loquendi que rationem homini subministrat. Est enim præses æternæ rationis, per omnem rerum naturam diffusæ, citra cuius ductum, citra cuius tutelam, citra cuius arma, qui vsquam se rectè versari posse credet, is sic desipit, vt ne hoc quidem intelligat, sola ratione hominem à brutis separari.

Summum bonorum.

Ordinatio sapientie propria.

At verò quamuis supremus humanæ sapientie apex in contemplatione primæ causæ atque vltimi finis consistat, illustri tamen exemplo sapiens cognoscitur, in quarumvis rerum ad finem ordinationem, vt Aristoteles semel atque iterum dixit. Quæ porro est ordinatio hominū salutis magis necessaria, quam ea quæ cernitur in iis rectè constitutendis, quæ ad societatem hominum coniungendam, & in ea tranquillitatem conseruandam, requiruntur? In his enim & singulorum ciuium, & totius Reip. salus continetur: ita vt nec singuli, nec vniuersi, citra hæc ad summum huius vitæ bonorum queant aspirare. Hæc igitur ordinatio prorsus est ad alias ciuitatis constitutiones & leges, architectonica, haud secus atque sapientia ipsa architecta est omnium scientiarum atque artium homini ad felicitatem siue è remoto, siue è propinquo conducentium. Rectè igitur Plato tum demum beatam Remp. fore putauit, cum vel rex philosopharetur, vel

Philosophus.

philosophus regnaret. Nihil enim aliud philosophi nomine intellexit, quam hunc nostrum sapientem, qui maiore significationis efficacia sapientie ipsius amicus, quam sapiens nominatur: eò quòd in sapiente, ea solum sapientia contineatur, quæ est hominis: at in philosophi nomine sapientia quædam extra hominem significetur, cui amicum esse summa est perfectio, & summa felicitas. Vbi verò hæc est sapientia primum, cuius amicum se philosophus profitetur? In ipso nimirum opifice, qui vera Patris est sapientia, mirabili & non intelligibili ordine omnia è Patre generans, & omnia ad Patrem resoluens, tanquam vltimum atque supremum beatitudinis finem. Huius solius vera est sapientia: beati autem ter & amplius, qui huius sapientie studio & amore tenentur, in quo vinculum est & glutinum, quo mortalium animus Deo vnitur. Qui enim discit sapientiam, & eam sine inuidia communicat, ac honorem eius non abscondit, thesaurum infinitum possidet, atque ex vsu eius particeps fit amicitie Dei, vt Salomonis sententiam nobis mutuemur: qui mox addidit, neminem à Deo diligi, nisi eum qui cum sapientia moratur. Officium autè ordinationis, sapienti ab Aristotele attributum, breuiter complexus est,

Sapientia.

dum

dum sapientiam dicit à fine attingere ad finem fortiter, atque disponere omnia suauiter. In huius igitur amicitia summam posuit delectationem; quod non aliud est, quam si dixisset, philosophum siue amicum sapientie, summum culmen voluptatum possidere. Hæc est sapientia illa, cuius thesaurum Pallas distribuit, quam dum ad ciuitatum atque arcium tutelam & tranquillitatem, bonis legibus & institutis comparandam, necnon custodiendam confert, Walburgis nostratibus vocatur, quam virginis titulo colere solere, vetus consuetudo nostratibus hactenus obseruata docet, quæ ciuitatem quamuis cui Palladium necdum sit ereptum, & virginem vocat, & virginis forma depingit, tametsi Walburgis nomen Christianus ritus in hoc significato oblitterarit. Huius præsidio dum aliquando nitor factiosos huius temporis in hac urbe concionatores, qui in varias & infinitas ferè sectas miserum ciuitatis corpus dilacerant, docere, quam multis modis contra omnem rectam publicæ gubernationis formam peccent, mirum est quam à proteruis ipsorum & petulantibus linguis deridear, & conuitiis proscindar, ac tandem velut Christianorum comunione indignus, Atheos appeller. Hoc enim iam sibi familiare fecere maledictum in eos contorquendum, qui cum aut philosophie, aut liberalium artium studiis non nihil videntur consecuti eruditionis, cum ipsis tamen facere nolunt, sed in vnione Catholica, & in patrum maiorumque ritibus & institutis cupiunt permanere. Porro cum se vident verarum rationum nodis impediri, & intricari, quos è philosophorum scriniis depromere solemus, tum protinus exclamant, sophismatis sibi illudi: hæc arma esse sapientie humanæ, iam olim à D. Paulo condemnate. Mox totum caput primum prioris ad Corinthios epistole, in vnicum misellum meum syllogismum retorquetur, maximo discipulorum applausu, ac deinde post longam concionem, quam nefas sit interrompere, si dicam, quæ à D. Paulo dicuntur, non eò spectare, vt sapientiam politicam, vt arte ratiocinandi, vt medicinam, & ceteras id genus sapientie filias è medio tollat, extemplo exhibitor, quasi indignus, qui os meum contra sacros hos ministros audeat aperire. Videmus igitur quam procul recesserint Barbariei hi patroni, à patrum illorum institutis, & sanis cogitatis, qui in arce Walburgim siue Palladem sapientie diuinæ dispensatricem, ob id coli voluerunt, quo omnes commonerentur, in sola sapientia præsidium ciuitatis stare. Astutiam sanè vulpinam equidem agnosco, vtinam agnoscerent omnes, apud quos contra philosophiam frequentissime deblaterant. Hoc enim agunt, quod Iulianus ille apostata, qui cum omnibus modis, atque omnibus technis Christianam religionem conaretur extirpare, vetuit, ne sapientie studia à Christianis tractarentur,

Iulianus.

rentur, nec ex eis vel magistri, vel discipuli ad scholas admitterentur. Quid hoc est fraudulente simulator? Non prohibes libros sacros legi, & prohibes à Christianis philosophos euolui? Profectò, Iuliane, demonstras diligentissimè, te omnes machinarum angulos excussisse, quibus ciuitatis Dei mœnia deiici possent, cum ad hanc Heliopolim potissimum confugisti. Videbas enim nec cædibus te & sanguine tantum exitij Christianis allaturum, quantum si philosophiæ arma subtraxisses. His enim exuti, non solum cõtemptui erant in publicis congressibus habendi, sed mox in varias & absurdas sectas distrahendi, dum nulla regula, nulla ratio disputandi retineretur. Hoc prudentissimũ Iuliani consilium, ita nostris his nouis concionatoribus placuit, vt cum contra sacerdotũ vitia, & ceremoniarũ abusum satis diu debacchati sibi videntur, tum in miseris philosophos è suggestis suis, tanquam è plaustris conuitia plenis buccis eiaculentur. Si quid igitur vnquam contra philosophiam, piam omnium artiũ matrem, & optimam legũ, tum magistrã, tum custodem, peccaui; & peccaui creberrimè, hoc equidè credo grauissimũ in me crimè notari posse, quòd turbulētis his Reip. nostræ monstris occasionẽ dederim, in eam impudenter debacchandi, atque eos appellandi Atheos, qui eius studio tenentur. Nec animaduertunt interim hi Musarum & Palladis hostes, se in ipsum D. Paulum, quem semper in ore habent, & cuius auctoritate aduersus philosophos præcipue nituntur, impudenter inuehi, cuius ad Romanos hæc sunt verba: Reuelatur enim ira Dei de cælo super omnem impietatem & iniustitiam hominum, eorum qui veritatem Dei in iniustitia detinēt: quia quod notum est Dei, manifestum est in illis. Deus enim illis manifestauit. Inuisibilia enim ipsius à creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas, ita vt sint inexcusabiles. Quia cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt; sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrũ, & quadrupedũ, & serpentium. Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorũ in immunditiem, vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis. Quia commutauerunt veritatẽ Dei in mendaciũ, & coluerunt & seruiuerunt creaturæ potius quàm creatori, qui est benedictus in sæcula. Amè. Hęc D. Paulus: vbi Scholiastes anonymus ille quidẽ, sed vetus, vnà cũ Hieronymo impressus, ad illud, Quia quod notũ est Dei, ita cõmentatur: Ostēdit quomodo omnis homo naturalẽ

habens

habens intellectũ, agnoscit esse insequendã substantiam inuisibilem, quæ diuersas in hominibus artes & disciplinas operatur. Quo etiam exẽplo inuisibilis Deus manifestatur hominibus ex his operibus quæ operatus est, & operatur simul, & mens Trinitatis demonstrat imaginem in qua generat insitũ sibi verbũ, & inseparabilem habet sibi met natum Verbũ sapientiam. Hęc ille, & plura: quibus docet è philosophia homines notitiam Dei consequi posse, ad eò vt ad ipsam etiam Trinitatis imaginẽ naturæ ductu peruenire queant. Quod si verum est, vti D. Paulus & eius interpres hoc loco asserũt, quid homini potest contingere hac sapientia intra humanarũ viriũ metas præclarior aut diuinius: cum in eius contemplatione & actione summũ bonorũ consistere, ne Christiani quidem diffiteantur. Non igitur ipsam humanam sapientiam, quæ de rerum creaturarum natura, apta collectione ad Deum perducit, vituperari hic audimus, immo contrã sic laudari, vt ad eius commedationem nihil possit maius adferri. Vix enim ausus fuisset dicere, nisi D. Paulus dixisset, mentem humanam suo ipsius ductu ad sempiternam Dei virtutem & diuinitatem intelligendam peruenire posse: quanquam Socrates apud Platonem ea de Patre & Filio prodit, quæ cum Christiana religione prorsus consentiunt: & Poëtis nota est è prisca sapientia, spiritus omnia permeantis natura. Quid igitur reprehendit D. Paulus? Hoc nimirum quod nemo non reprehendit: philosophos recta ratiocinatione ad Dei notitiam peruenisse, verũm eo neglecto principio omnium quod inueniunt, ad cultum imaginum & adorationem creaturarum declinasse, atque ita rectas illas cogitationes, quas è naturæ sinu collegerant, euauisse. Nam sapientiam professi, omnium hominum stultissimi euaserunt, & omnium maximè accusandi impietatis, eò quòd tam præclarum & diuinum sapientiæ donum nacti, è quo virtus Dei intelligebatur, ad foedissimam ignorantiam sunt relapsi, & non secus atque omnium rerum rudes, & rationis expertes, res creatas & inter eas etiam bruta animantia adorarint. Cum enim Deum ex operibus cognouissent, quod proprium est philosophiæ; non tamen eum, vti decebat, honorarunt: sed videntes quod facere oportebat, id fecerunt, cuius contrarium ab ipsa sapientia essent edocti. Duo igitur hic docemur: alterum, philosophos omnium mortalium maximè accusandos impietatis, si creaturis, non Deo, seruiant; eò quòd videntes, scientesque se præcipitent in scelus hoc execrandum: alterum, nihil homini ipsa philosophia præstantius à natura dari potuisse, propterea quòd illa homini creatorem clarè demonstret: in quo spectaculo, felicitas quanta homini sua sponte suoque studio inesse potest, consistit.

sistit. Hanc igitur vt Deus Opt. Max. nobis concedat, etiam atque etiam rogemus, ac vt consequi possimus omnibus viribus annitmur; & vbi consecuti fuerimus, ex ea nobis adiumenta ad pietatem & veram religionem petamus, aliter quam illi fecerunt, quos D. Paulus optimo iure criminatur, & alij item posterius, qui optimis & diuinissimis philosophiæ armis, contra ipsam sapientiam diuinam vsi sunt, cuius philosophus se profiteretur amicum & cultorem, si nomen quidem velit sibi cōuenire. In hoc numero Ammonius, Porphyrius, Plotinus, Proclus, Simplicius, & infiniti alij fuerunt, qui mille erroribus impliciti, dum vltra philosophiæ humanæ terminos non adscenderent, non paucas hæreseôn causas imbecillioribus Christianis præbuere, qui fidei gratia neglecta mysteria humanas vires egressa retro ad captum mentis suæ retorquentes, variis se maculis inquinarent, contra quorum peruersos duces, illud Tertulliani dictū extat, minimè verò cōtra ipsam philosophiam, Philosophos hæreticorum esse patriarchas. In malam itaque rem Iulianus cum suis nouis hisce pedissequis, qui omnem nobis philosophiam extorquere nituntur, quo ipsis liceat citra reprehensionem populum misellum sophismatis suis irretire. Huius autem sapientiæ præsidium intelligentia illa à Deo accepit, quam nostrates Walburgim olim nominarunt. Hanc igitur, & numè illud quod generationi & rei proletariæ præest, cum intra arcis mœnia dedicassent, satis se arci suæ prouidisse arbitrabatur, nisi fortè, vt frequentissimè accidit, externa aliqua vis ingruisset, quæ totum rationis regnum perturbare posset. Volentes ergo & hac parte ciuibus consultum extra arcem Marti templum magnificum consecrarunt, ea parte qua Neruorum & reliquorum Belgarum impetum maximè timebant. Duplici autem nomine Cimmerij hunc Deum nominabant, Martem scilicet ac Mauortem: quæ vocabula olim Latinis reliquerunt. Mars igitur dictus est à *Mart*, quod idem est, quod Latinis frangit, & cōterit. Hinc *martes* est malleus ferreus, quali in bello equites, & quali aurigæ nostrates semper vtuntur, eò quòd in rumpendo frangendoque hoc instrumentum sit excellentissimum. Est enim compositum è *Mart*, quod est rumpit & confringit; & *tes*, quod in quaque re summam vim nobis signat. Hinc Carolus ille Marchio Antwerpianus, qui tot myriades hominū prostravit, quiq; Saxones, Aquitanos, & Saracenos crebrò fregit, *Martes* est vocatus: eò quòd omnia veluti malleus ferreus confringeret. Hæc vox aurigis nostris est notissima, & apud Francos Romanifantes, & Italos Germanifantes, pro malleo generatim vsurpatur. *Mart* igitur formula Latinorum, Mars dicetur; eò quòd omnia frangat &

Templum
Martis.

com-

cōminuat: minimè verò à maribus quibus præsit, quod Varro scripsit. Quæ enim Martis propria sunt, tam parum mares decent, vt à Poëtis fingatur citra patrem è sola femina procreatus. Perturbationes enim & furibundæ animorum commotiones non sunt à Ioue, sed à Iunone; quæ superbiæ & luxui regnorum præsidet, quibus è rebus Martis est origo. Sicut ergo Pallas è solo Ioue Deo masculino, ita Mars è sola Iunone natales ducit. Nihil igitur illi cum maribus, sed omnia cum feminis, quibus furix animorum significantur. Iupiter enim ratio est suprema: Iuno Dea perturbationum, siue vt in scholis loquimur, passionum: quæ ipso suo nomine femineam naturam declarant. Iam quod quidam à Sabinis nomen deriuant, clarum est & luculentum argumentū, non esse dictionē Romanam. Dum enim domi suæ origines non inueniunt, mox ad Sabinos confugiunt, ad *Sabini*. quam gentem, vtpote antiquissimam & Italiæ indigenam, vt Strabo testatur, vetustissimas voces quarum etyma ignorant, relegare Romani consueuerunt. A *Mart* fit *Mort*, quo latrocinium siue violenta cædes noratur; quamuis aliquando pro ipso Marte poni videatur: vt cum dicimus, *Se Mort* stec *S*, id est, Mars siue violenta cædes te pungat. Ab eodem fit *martes*, quo violenta tormenta significantur. Hinc dicimus *Sods Martes*, id est, tormenta Deo inflictā: non à martyribus, id est, testibus Græco sermone ita nominatis; quod vocum similitudine decepti, quidam fortassis arbitrantur, linguæ suæ nimis incurij, & imperiti. Hinc etiam *Mortier*, vas in quo omnia franguntur & comminuuntur quæ imponi consueuerunt: à qua voce Mortarium Latini seruarunt. Nec ex alio fonte Mortis nomen ad eos manauit, quanquam hac voce nobis, non quæuis mors, sed violenta, vel à latronibus illata significatur. Fateor equidem primogeniam vocem apud nos hoc tempore nō esse in vsu, ne amphibologia inter *Mart* quod rumpit; & *Mart*, quod significat, moratur, irreperet: de qua tamè re alibi latius. Mihi hic satis esto, ex deriuatis originis vim ostendisse. Mars ergo vetus nostriū vocabulum est, à frangendo, comminuendoque factum. Mauors verò ab eisdem Cimbris emanauit, sed leui commutatione litterarum, ad lenitatem conciliandam. Diceretur enim *Mafortis* integrè; sed Digamma Æolicum, si ita vocare placet, in figurā quintæ vocalis transit, & Tau ante vltimā litteram eliditur, quò formulæ Latinorum respondeat. Extra compositionem esset *Mafortis*: sed modò pluries dixi, Tau in compositione ferè elidi. Est igitur *Mafortis* idem quod Latini dicerent, mensuræ violenta corruptio, siue violentia mensuræ modoque illata. Dicimus enim *Tis fortis*, id est, vis est & violentia cogens. Hæc ergo

vera

vera est Mauortis originatio, quam frustra Latini apud se quæsiuerunt. Mauortis enim proprium est, omnia vi, citra rationes, perpetrare: Mineruæ verò, omnia rationibus firmare ac tueri, & in iis omne robur armorum suorum collocare: quod latius ostendam in sacris nostris Cimbricis, si Deus vitam tantisper prorogare dignetur. Statius, dum Martis in Thracia domicilium describit, hanc vocis originem elegantissimis versibus expressit, dum Mercurium ad Martis domum deducit, quos, quia mecum faciunt, adscribam.

*Hic steriles delubra notat Mauortia siluas,
Horrescitque tuens, ubi mille furoribus illi
Cingitur aduerso domus immansueta sub Æmo,
Ferre compago laterum, ferro arcta teruntur
Limina, ferratis incumbunt tecta columnis.
Læditur aduersum Phæbi iubar, ipsaque sedem
Lux timet, & dirus contristat sidera fulgor.
Digna loco statio; primis salit impetus amens
E foribus, cacumque nephas, iraque rubentes,
Ex sanguis que metus, occultisque ensibus adstant
Insidia, geminumque tenens discordia ferrum.
Innumeris strepit aula minis, tristissima virtus
Stat medio, lætusque furor, cultuque cruento
Mors armata sedet; bellorum solus in arcis
Sanguis, & incensis qui raptus ab urbibus ignis.*

Hæc & plura Statius: in quibus quis non videt Mauortis nomen expressum, dum dicit: *Tristissima virtus stat medio, lætusque furor.* Virtus enim modo siue mensura definitur, quæ Mat nostris dicitur. Mat forte ergo nihil aliud est, quam virtutem siue modum vi cogens. Vbi ergo furor violentus lætus est, ibi necesse est vt virtus siue modus contristetur. Quid verò *Uforte* est, si non illud est, quod describit:

— *Primis salit impetus amens*

E foribus, cacumque nephas, iraque rubentes.

Quæcunque item adduntur, omnia ad vim spectant, qua recta ratio opprimitur, quæ nobis modum suis terminis includit. Quam verò odiosa hæc sit, & abominanda violentia, quæ virtuti & iustitiæ infertur, optimè declarauit, sic canens:

Læditur aduersum Phæbi iubar, ipsaque sedem

Lux timet, & dirus contristat sidera fulgor.

Quid enim Sol iustitiæ, salutisque omnium operator, odio prosequatur maiore, quam hanc Mauortiam violentiam; quæ ipso suo nomine

nomine declarat se vim modo siue virtuti inferre? Conferant itaque, qui volunt, hanc vocis etymologiam cum aliorum expositione, & tum demum iudicet, egone, an illi propius ad veritatem accesserint. De Mat autem, quo modus nostris significatur, alibi copiosius. Qui igitur iustam rerum omnium mensuram, qua virtutis ratio continetur, violat, is Mauors nostrate vocabulo dicitur: indignus certe qui ex alio quam muliere nasceretur, & dignus sanè qui Tyrannus & agrestis ab eisdem Theologis vocaretur: quia in eo violenta omnia, nihil ciuile reperiatur. Non citra ergo magnam rationem extra urbem, & extra pomeria ædes ipsius est constructa; ea tamen parte è qua hostium violentus incurfus timebatur. Videntur enim hoc numen perinde atque Veiouem quendam honorasse, ne videlicet vi sua bruta & rationis experte, res bene constitutas euerteret: quod Homerus quoque, per ea quæ huic Deo veluti peculium attribuit, clarissimè demonstrat.

ἄρες ἄρες βροτολογία μαιφόνι τείχεσι πλίτῃ. id est,

Mars Mars exitium hominum cadibus & sanguine mortalium pollute, mœnium percussor & euerfor. Et quia hæc propria huius dei putauit, eundem versum alibi repetiuit. Profecto non alia epitheta, non alia præconia, non alias laudes apud Musarum cultores hic cacadæmon meretur: eò quod nihil illo magis studiis bonarum artium, nihil magis hominum tranquillitati, nihil denique magis omnium virtutum choro aduersetur. Verè verè id est quod dicitur hominum perniciës, tabes sanguinaria, opidorum ac humanæ societatis percussor ac euerfor: quas omnes proprietates vna vocula dissyllaba nostrates comprehenderunt; Mauortem eum nominantes, id est, omnis iustæ in quibuslibet rebus mensuræ violatorem. Nec minùs significanter Mars dictus est, quod omnia confringat, & minimas in partes contundat. Hunc ergo cacadæmonem extra urbem consecrarunt, ne vires suas, & præclaras, si Deo placet, dotes, intra mœnia hominum animis afflaret. Sed quid igitur causæ, vt tam maleficum numen villo honore dignarentur? Eadem nempe vt modò indicaui causâ, qua Veioues honorabantur, ne scilicet læderent & vim suam exitiosam contra ciues stringerent. Non tamen ignoro Martem quoque iustum inueniri, perinde atque iustum bellum: atque illum etiam & Martis & Mauortis nomine rectè dici posse: verum alia quadam consideratione: quam quia Homerus Poëtarum Græciæ vetustissimus secutus non est olim, admodum oblitteratam fuisse existimo. Rarissimū enim est, bella inter homines iusta fieri, etiam tum cum iustis de causis suscipiuntur. Vastare enim agros, pecus abigere, pomaria excidere, fil-

uas exurere, homines trucidare, vxores aliorum virginēque violare, ingenuos pueros in seruitutem abducere, vel ad egestatem, seruitute grauiorem, redigere; atque alia id genus, qui putat sese citra mensurę violationem committere posse, eum crediderim equidem cum ratione posse insanire. Scio à Deo hæc iuste dispensari, ad hominum, qui tormentis his affliguntur, vtilitatem; sed vereor, ne flagella, veluti scopæ inutiles & detrita, non raro deinde sint comburenda. Non enim ferè Deus ad cruentos id genus morsus ouibus, sed lupis vti consuevit: vti in Nabuchodonosori, Sennacharibi, & multò posteriùs in Attilæ exercitu videmus accidisse, nõ tamen negamus ductu Dei multa iusta bella geri posse: verum hæc Principes, & qui militię nomina dant, diligenter expendant, eò quòd ipsorũ, non nostra interfit, quorum scuticis flagellemur. Nos iusto bello Martis & Mauortis nomen accominari posse, doceamus. Dei fortitudo, iusto iudicio bella merentibus inferens Mars est; omnia veluti pistillum, vel malleus ferreus confringens, significatu ad illud non malè referendo, In virga ferrea confringes eos. Eadem Mauors, sed expositione alterius *synoxeos*, sic vt sit mensura violentiæ, non mensuræ violentia, vt prius interpretabar. Miranda Cimbrorũ solertia, qui duo eadẽ voce bella dum significare vellent, iustum & iniustum, sic eam fecerunt, vt ad vtrumque posset applicari: magis tamen & linguæ cõuenientius, iniusto quàm iusto tribuenda de compositione videretur: propterea quòd casus qui regitur ab alio, ferè præcedere soleat regentem. *Matfortis* igitur potiùs mensuræ violentiam, quàm mensuram violentiæ significabit, quamuis & ad hoc possit accommodari. Iusti igitur belli raritatẽ raritate cõpositionis indicarunt; & in iusto etiam bello vix fieri putabãt, vt iustitia ac mēsurā citra violationē maneret ex parte hominũ, tametsi maneret ex parte Dei, qui nouit omnia supplicia ad salutē eorũ, qui ea perferũt, referre. Græci à Thracio suo præceptore, qui de Cimbrorũ disciplina à Treribus accepta fabulas *Pelagis* tradidit, aliud quidem nomen acceperunt, sed quod eòdem sit referendũ. *Ares* enim ab *Ar*, voce producta, formatur: quo is significatur, qui vehementer irascitur: quæ eadem vox correpta in pronunciando, moram signat & impedimentum. Vnde *arrei* sit vocatur Iurisperitis, impedimentũ professionis. Vnde Latini *arrestam* formarũt, dum è nostratibus sua fingunt. Gemina itaque ratione, ab *Ar* Mars est dictus; & quòd ira sit loco rationis, & quòd ira sit impedimentũ rationis. *Ar* vocali correpta, rationē nobis notat: vnde *resich* rationi consentaneũ siue rationabile, vt Quintil. dixit. *Arre* igitur est idem ac si dicas, Ira est ratio; vel si corripas priorem vocalē, impedimentũ ratio-

Orphus.

rationis. Duo igitur sunt vocabula, *Ares* a longo, & *Ares* a breui; quod si Martialis sciuisset illud Homericum *Ares Ares*, fuisset multò magis admiratus. Verum de his latius in Cimbrica religione: sat sit hoc loco monstrasse, nostratia hæc esse vocabula, quibus præses arcis & præses belli significantur: quòd si Latini homines vel mirabuntur, vel etiam ridebunt, nihil fanè mihi contra expectationem euenerit. Cupio tamen tantisper sententiã suspendant, ac philosophorũ epochen admittant, dum tempus erit docedi Cimbro maiores nostros eandem linguam nobis reliquisse, qua Cimberij olim in Latio vsi sunt, quam illic Itali corruerunt, tametsi clarissima vestigia hæcenus illis remanere, primus, ni fallor, ostendam. Nec verò Walburgis Mars & Mauors è lingua nostra tantũ emanarunt; sed alia etiam vocabula, quibus ijdem dij & Græcis & Latinis nominantur. Pallas enim & Minerua Cimbricæ similiter originis sunt, & apertissimè demonstrat ea, quæ horũ numinum peculiaria sunt dona: in quibus frustra etymologiam vel Latini vel Græci quærent. Relictis igitur his, & eò dilatis vbi suum sibi locum vindicabunt, dicendum vbi templũ Mauorti maiores nostri ædificarint. Nervios & Eburones, sciebant sibi non ferè vnquam beneuolos fore, propterea quòd agros eorũ inuasissent. His nullus Atuatium introitus dabatur, nisi secundũ Scaldim descendissent, eò quòd reliqua omnia paludibus & siluis inuia essent. Ad hoc igitur flumen ad trium ferè ab arce stadiorũ interval- lum fanum Marti consecrarunt. In quo idem accidit, quod de Walburgis templo dixi. Cum enim Eligij & Willebordi, & aliorum item verbi Dei concionatorum persuasione, Christianæ religioni initiati Antwerpi essent, nec facile possent veteris idololatriæ obliuisci; placuit piis & prudentibus viris, Martis nomen prorsus delere, eò quòd nullus Christianus in numero beatorũ inueniretur, qui hoc nomine fuisset vocatus, & potestatem hanc rationis rectę modum violantem non à Deo, sed à cacodæmone procedere existimarent. Induxerunt igitur nomen, sed venerationis ritum ad S. Michaëlem Archangelũ transtulerunt, quo peruersus cacodæmonis cultus in piũ vsum transfiret. Quia enim Martem bello præsidere persuasum haberent, & populus is esset, qui citra bella viuere non consueffet, nunquam sibi hoc præsidium, vt ipsi rebantur, diuinũ extorqueri permisissent, nisi à Christianis alius fuisset monstratus, qui reuera bellis præfectus esset. Cum igitur S. Michaël cælestis exercitus dux sit, & vt Græci eum vocant, Archistrategus, optimo iure eum locũ & honorem occupauit, quem cacodæmon, humani generis pestis, per vim sibi tenebat. Dicitur enim Michaël Hebræis, Quis tanquam Dominus? vel si

S. Michaelis
templum.

Mi pro aliquo accipias, vti in Iobi versibus vsurpatur, dū dicitur, Ad aliquem Sanctōrū conuere, Michaël, erit idem, ac si diceretur, Aliquis tanquā Dñs, siue Deus fortissimus. Nā h̄c quāuis pro Deo simpliciter ponatur, tamen sic reddendū, vt vbicunq; ponitur, cū fortitudinis & altitudinis significatione intelligatur: sed hac de voce a-
 libi plura. Est igitur Michaël, idem quod aliquis tanquā Deus fortissimus: vel potest exponi cū interrogatione & responsione, vt sit, Quis est hic? Hic est velut Deus fortissimus. Rectè igitur Archistrategus à
 Archistrategus Græcis dictus est, eò quòd sit diuinæ fortitudinis administer, & veluti diribitor quidā supremus. Sed ne hæc vana cuiquā videantur, cōfirmabo quæ de Archistratego dixi, sacræ scripturæ auctoritate. Sanctus Gabriel, qui & ipse nomē à robore Dei fortissimi habet, post alia sic est ad Daniëlē locutus: Princeps autē regni Persarum restitit mihi viginti & vno diebus; & ecce Michaël, vnus de Principibus primis, venit in adiutoriū meū, & ego remansi ibi iuxta regem Persarum. Et paulò post, de prælio cōtra regem Persarū loquens, sic ait: Nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michaël princeps vester. Hic dum Danieli dicit: Princeps vester, aperit Michaëlē ecclesiā Dei, quæ tunc apud Iudeos erat Danielis gētiles & cognatos, fortitudine sua aduersus hostiles demonis insultus tueri. Idem post paulò clariùs ostendit: In tempore autem illo confurget Michaël Princeps magnus, qui stat pro filiis populi tui. Hic est ille, qui cum Satana, de corpore Mosi certauit, cuius rei Iudas in epistola sua hanc habet mentionem: Cū Michaël Archangelus, cum diabolo disputans, altercatur de Moyse corpore, nō est ausus iudicium inferre blasphemix, sed dixit: Imperet tibi Dominus. Hi autē quæcunq; quidem ignorant, blasphemant. Hæc ille de blasphemia siue maledicentia, quam equidem dum noua multa & inaudita in lucē eruo, vereor ne sæpius incurrā. Verū hunc Archangelum, Ecclesiæ Christianæ propugnatorē esse, dilucidè Ioannes in Reuelationibus suis docebit, cuius verba digna sunt quæ adscribantur. Et factum est, inquit, prælium magnum in cælo: Michaël & Angeli eius præliabantur cum dracone, & draco pugnat, & angeli eius, & non valuerunt, neque locus inuentus est eorum amplius in cælo, & proiectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus & satanas, qui seducit vniuersum orbem: & proiectus est in terram, & angeli eius cum illo missi sunt. Et audiui vocem magnam in cælo, dicentem: Nunc facta est salus, & virtus, & regnum Dei nostri, & potestas Christi eius, quia proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectū Dei nostri die ac nocte, & ipsi vicerunt eum propter sanguinē agni, & propter verbū testimonij sui, & non dilexerunt animas suas vsque ad

mortem. Hæc & cōplura diuinus Apostolus & Propheta, quæ dū mecum reuoluo, pene eò raptor, vt cogitē, Martem siue Mauortem antiquissimis nihil aliud fuisse, quàm virus huius draconis, qui fraude sua tandem hoc sit apud miseros mortales consecutus, vt pro numine coleretur. Quòd si perinde atque verisimile est verū esse dicemus, statim alia quoque causa inuenietur, ob quam Mauors è sola femina natus dicatur. Virus enim illud per Euam matrem omnium, ad omnes homines emanauit. Scio Aten quoque ex eodem fonte deriuari, atque ea haud dubiè serpens è cælo deiectus significatur. Sed de his suo loco: hoc saltem h̄c teneamus pro indubitato, Michaelē verum esse fortitudinis diuinæ administrum, atque idcirco optimè Mauortem non aliter atque sæuum veteris serpentis venenum ab eo fuisse expulsum. Quis hic non admiretur præsulū Christianorum prudentiam? Sciebant nimirum homines ducendos potius esse quàm rapiendos; ac ea de causa Martis templum & eius locum, Sancto Michaeli dedicarunt, docentes hunc esse illum, per quem Deus in bellis victoriam concedit. Quocirca, si vota militaria facere vellent, quæ omittere gens bellicosa non poterat, Michaelē, non Martem, inuocarent. Hoc est illud quod Paulus dixit: Factus sum omnia omnibus, vt Christo lucrifacerem omnes. Idem Romæ scimus in multis fanis contigisse, quæ abolitis falsorum Deorum titulis, ad Christianos ritus sunt translata: vt Pantheon omnium Deorum templum, Diuæ virginis & omnibus sanctis, & alia aliis particulatim Christiani dedicarunt. Hoc veterum consilium nemo satis laudauerit, nisi è diuerso stolidam nostri temporis hereticorum temeritatem opposuerit in-
 Pantheon.
 tuendam: qui dum abusus plurimos, qui vtinam nulli essent, accusant, non abusus solū, sed ipsos etiam rerum bene institutarum vsus tollunt, ipso suo hoc facto sibi ipsis contrarij. Nam si abusum eorum que tollunt, admittunt, cogentur fateri, vsū quoque eorum aliquē esse, & idcirco iniquè fieri, dum quibus bene homines vti possunt, ea propter vitium & culpam eorum qui abutuntur, prorsus euertere contendunt. Templum Marti erat consecratum, an eam ob causam nullus eius templi vsus erat futurus, si abusus hic magnifici ædificij tolleretur? Erat sanè: & quia erat, eum potius prudentes & pij viri amplexi sunt, quàm in animum inducerent quicquid illi falso Deo consecratum fuisset, id prorsus esse vastandum. Quia carnes Dæmonio sunt oblatæ, ob eam causam vsu suo carebunt? Minimè, si Paulo credimus, qui illis vescendi potestatem sibi dari sciebat. Malè homines faciebant, qui in belli necessitate Martis opem implorabant: at non malè facturi, si opem implorarent illam quidem, sed ab eo im-
 Hereticorum peruersitas.
 P 3 plo-

plorarent, quem Deus illo honore atque illo munere fungi vult, vt Christianæ militiæ præsit. Nec igitur templum, nec auxiliij in rebus bellicis rogandi ritum, sustulerunt pij illi patres, sed vtrumq; horum ad legitimū vsū accommodarunt; pro Marte cacodæmone Michaelē Ecclesiæ Christianæ propugnatorē substituētes. Primi ergo illi Antwerporū in religione nostra duces, Martis templū in Michaelis templum commutarunt, nec magis veriti sunt lapidibus illis ad sacra sua, quàm Salomō olim lignis ab Idololatra Tyrionū Regē petitis, ad sacrosanctum suum templum vti. Piis viris vbique benefaciendū datur occasio, etiam in iis quæ alij ad opprobrium & blasphemiam obii-
Ara ignoti Dei.
 ciunt. D. Paulus stans in medio Areopagi, vidisse se ait aram ignoto Deo inscriptam, quod cum posset ad contumeliam interpretari, & dicere, Athenienses tam superstitiosos esse, vt non solum Deos illos, quorum nomina nouissent, sed illos etiam quos ne de nomine quidem nossent, adorarent; in meliorem partem accepit, & inde occasionem arripuit Euangelij prædicandi, dicēs, se adesse, vt doceret quis hic Deus ignotus esset, cui aram erectam habebant. Eodem modo cum gens armis bellisque assueta, summo honore Martem coleret, vti quem putaret in præliis auxiliatorem futurum, piè nec minùs prudenter Christiani pastores monuerunt bene illos quidem facere, qui opem contra hostes poscerent, sed Marti minimè has partes apud Deū esse, vt posset cuiquā in bellis opitulari: quòd si vota hæc vtilia sibi & efficacia vellent, illū orarent, cui Deus hoc munus delegauit,
Censores noui.
 vt militiæ præsideret. Sic facerent sæui illi & immanes censores, qui propter abusum omnia Patrum statuta tollunt. Viderent quorsum ex illorum voluntate sint conferenda, quantum vtilitatis, si rectè capiuntur, sint apportatura: viderent etiam atque etiam quàm ingenti Reip. malo veteres cum leges, tum ritus mutantur, nedum tollantur: denique cogitarent, quæ consuetudine diuturna recepta sunt, tametsi vel nihil conducant, vel etiam obsint, sic tamen esse tractanda, vt D. Paulus aram illam Atheniensium vt primi illi Christiani Præfules Idolorum templa tractarunt, in vsū saluberrimum, & ad veram religionem ea conuertendo. Nihil est tam vile, nihil tam abiectum, è quo bonus medicus non paret medicamenta hominum corporibus in primis salutaria. Idem doctoribus his nouis esset imitandum, si laudem apud bonos consequi studerent. Sed, proh dolor, diuersam omnino viam ingrediuntur, & quicquid inueniunt, id ea parte arripiunt, qua teneri nō potest: quicquid inueniunt, id tam diu versant, dum aliquid in eo queant sugillare: quicquid inueniunt, id aliò rapiunt & detorquent, quàm ab iis est institutum, qui pietati refriger-

centi

centi fomenta & auxilia externis symbolis & ritibus quæsiuerunt. Quorum igitur hominum hæc propria videntur? Quorum, nisi malignorum sycophantarum, pestilentiumque calumniatorum, quibus nihil placet, nisi quod ab eorum male sano cerebro est profectum. Araneorum hoc est, qui ex odoratissimis saluberrimisque floribus venena sugunt. Laudemus ergo primos illos nostros doctores, qui omnia in meliorem partem acceperunt, & nusquam non quæsiuerunt, quo ægris hominum animis mederentur, non secus atque apicula, quæ de omni genere florum suauitatem legit, & quoad eius fieri potest ex omnibus succum corpori humano saluberrimum condit. Templum ergo Martis in Michaelis honorem conuersum, prima Antwerpia pastoribus populi sedes fuit, tametsi extra urbem esset, vel quia maius esset, ac loco salubriore quàm fanum Walburgis, vel quod arcis custodes magnam hominum multitudinem ad conciones audiēdas concurrentium intra munitiones admittere periculosum sibi iudicarent. Auctum est autem post à Godefrido Bullionio vulgo nuncupato, quondam Marchione Antwerpiano. Hic enim cum filius esset D. Idæ sororis Germanæ Gotfredi Marchionis Antwerpiani, qui sine liberis decesserat, vulnere letali ex insidiis scelerati & perfidi hominis Antwerpia accepto, anno à natali Christi millesimo septuagesimo sexto, ad quintum Kalendas Martias, iure suo Antwerpianum Marchionatum cum appendice aliarum ditionum obtinuit, qui neglectis omnibus imperij sui domestici, quod amplissimū per totum Lotarij regnū possidebat, negociis, diuam suam matrem sic est imitatus, vt hoc vnum sibi in vita agendum putaret, quo Hierosolyma humane salutis sedem, & in terris perpetuū monumentū Christianis recuperaret. Hoc equidē mox ab huius urbis nouis concionatoribus siue potius blateronibus reprehensum & derisum iri cerno, qui inter cetera eorum condemnant stoliditatem, qui loca sacra religionis ergo visunt, quanto magis Gotfredi Marchionis nostri ingentes molitiones risuri, qui tot hominum cladibus, tantisque difficultatibus Hierosolyma Christianis aperire contendit, quòd eò pij homines cum placeret, peregrinarentur! His licet à Theologis satis responsum sit, non potui tamen committere, vt non & ego aliquid è studiis nostris philosophicis obiectarem, quo si non vincantur obstinati eorum animi, hoc saltem habeant commonefactum, vt prudentius & circumspectius hominum bonorum studia prius examinent, quàm aut condemnent aut derideant. Et quia & in suggestis, & in familiaribus colloquiis, eloquentiæ suæ sophisticæ, & fallaci verborum inanium ornatu instructæ, Neelydes isti & Eriunij, vt volunt videri, Mercurij maxi-

maxi-

maximè fidunt, Ciceronem pro me loquentem introducam, cuius libro quinto De finibus bonorum & malorum hæc sunt verba: Cum audiuissem Antiochum, Brute, vt solebam, cum M. Pifone disputantem, in eo Gymnasio quod Ptolemeium vocatur: vnaque nobiscum Q. Frater, & T. Pomponius, & L. Cicero frater noster cognatione patruelis, amore germanus: constituimus inter nos, vt ambulationem postmeridianam conficeremus in Academia, maximè quòd is locus ab omni turba id temporis vacuus esset. Itaque ad tempus ad Pisonem omnes. Inde vario sermone sex illa à Dipylo stadia confecimus. Cum autem venissemus in Academiam, non sine causa nobilitata spacia solitudo erat ea, quam volueramus. Tum Pifò, Naturane nobis hoc, inquit, datum dicam, an errore quodam, vt cum ea loca videamus, in quibus memoria dignos viros acceperimus multum esse versatos, magis moueamur, quam si quando eorum ipsorum aut facta audiamus, aut scriptum aliquid legamus? Velut ego nunc moueor. Venit enim mihi Platonis in mentem, quem accepimus primum hinc disputare solitum: cuius etiam illi hortuli propinqui non memoriam solum mihi adferunt, sed ipsum videntur in conspectu meo hinc ponere. Hinc Speusippus, hinc Xenocrates, hinc eius auditor Polemo, cuius ipsa illa sessio fuit, quam videmus. Equidem etiam curiam nostram, Hostiliam dico, non hanc nouam, quæ mihi minor esse videtur, posteaquam est maior, solebam intuens, Scipionem, Catonem, Lælium nostrum verò in primis auum cogitare. Tanta vis admonitionis inest in locis: vt non sine causa ex his memoriæ ducta sit disciplina. Tum Quintus, Est planè Pifò, vt dicis, inquit: nam meipsum huc modò venientem conuertebat ad se Coloneus ille locus, cuius incola Sophocles ob oculos versabatur: quem scis quam admirer, quamque eo delecter. Me quidem ad altiorememoriam Oedipodis huc venientis, & illo mollissimo carmine, quænam essent ipsa hæc loca requirentis species quædam commouit, inanis scilicet, sed commouit tamen. Hæc Cicero, & his plura, quæ adducerem, nisi molestus esse vererer. Sed quid verendum in iis proferendis in medium, quæ suauissimo suo sermone elegantissimus omnium eorum, qui vel sapientiæ studia, vel forenses actiones tractarunt, libris suis prodidit, si ad rem facere videantur? Addam igitur & reliqua, quæ sic habent: Tum Pomponius, At ego, quem vos, vt deditum Epicuro, insectari soletis, sum multum equidem cum Phædro, quem vnicè diligo, vt scitis, in Epicuri hortis, quos modò præteribamus, sed, veteris prouerbij admonitu, viuorū memini: nec

tamen

tamen Epicuri licet obliuisci, si cuipiam, cuius imaginem non modò in tabulis nostri familiares, sed etiam in poculis & in anellis habent. Hic ego Pomponius quidem, inquam, noster iocari videtur, & fortasse suo iure; ita enim Athenis se collocauit, vt sit pæne vnus ex Atticis, vt id etiam cognomine videatur habiturus. Ego autem tibi, Pifò, assentior, vsu hoc euenire, vt acrius aliquanto & attentius de claris viris locorum admonitu cogitemus. Scis enim me quodam tempore Metapontum venisse tecum, nec ad hospitem antè diuertisse, quam Pythagoræ ipsum illum locum vbi vitam egerat, sedemque viderim. Hoc autem tempore, etsi multa in omni parte Athenarum sunt in ipsis locis indicia summorum virorum; tamen ego illa moueor exhedra: modò enim fuit Carneades, quem videre videor. Est enim nota imago: à sedeque ipsa tanta ingenij magnitudine orbata, desiderari illam vocem puto. Tum Pifò, Quoniam igitur aliquid omnes, quid Lucius noster, inquit? An eum locum lubenter inuisit, vbi Demosthenes & Æschines inter se decertare soliti sunt? suo enim quisque studio maximè ducitur. Et ille cum erubisset, Noli, inquit, ex me quærere, qui in Phalericum etiam descenderim: quo in loco ad fluctum aiunt declamare solitum Demosthenem, vt fremitum assuesceret voce vincere. Modò etiam paululum ad dextram de via declinaui, vt ad Periclis sepulcrum accederem. Quanquam id quidem infinitum est in hac vrbe. quacunque enim ingredimur in aliquam historiam vestigium ponimus. Tum Pifò, Atqui Cicero, inquit, ista studia si ad imitandos summos viros spectant, ingeniosorum sunt: sin tantum ad indicia veteris memoriæ cognoscenda, curiosorum. Te autem hortamur omnes, currentem quidem, vt spero, vt eos, quos nouisse vis, etiam imitari velis. Hæc ex beatissima illa eloquentiæ vena manarunt, quibus quid potest vel elegantius esse, vel lectu iucundius, vel ad profligandas factiosorum hominum calumnias aduersus peregrinationes religionis pietatisque causa suscipi consuetas efficacius? Si tanta vis recollectionis è locis exoritur, vt inde memoriæ ars facta dicatur: si tanta inquam exoritur, vt magis nos moueat, quam si vel facta audiamus, vel scripta legamus; quantum obsecro momenti habebit ad animi feruorem in nobis excitandum, quo & Deum adoremus, & sanctos viros, quorū loca visitamus, imitemur, in quo Pifò finè ponit inspectionis locorū? Alij Platonis ex Academia, alij Sophoclis ex Coloneo, alij Epicuri ex ipsius hortis, alij Demosthenis ex Phalerico in mentem venit; quid ni multò magis nobis ex præsentis locorum inspectione

Q Chri-

Christi seruatoris nostri in mentem veniat, cum vel natale eius solum, vel locum in quo crucifixus est pro omnium salute, vel sepulchrum eius, vel templum in quo disputauit, vel alia monumenta coram intuemur? Saxeus sit, necesse est, qui non commoueat horum admonitu; plumbeus, qui hac animi incitatione non sursum feratur. Quid verò mentis ad Christum crucifixum eleuatione præsentius est ad seruètem orationem? quod vehementius incitamentum ad cælestis nostræ patriæ, quam eius sanguine recuperauimus, contemplationem? quis acrior stimulus ad amorem, quam in conspectu habere ipsa illa loca, in quibus Christus Deus & homo ex Patris sui æterni erga genus humanum beneuolentia incomparabili, nos sanguine suo ab omnibus peccatorum sordibus abluuit; & ablutos filios Dei fecit? Quòd si Cicero nostræ religionis sacris fuisset imbutus, bone Deus, quibus modis fuisset commotus, si Hierosolyma & totam Iudæam adiuisset, cui tam suauem orationem Athenarum inspectio extorsit! Celebrauit ille Marianam quercum: quanto magis lignum crucis & eius locum celebraturus, si ea nouisset, quæ nos fide diuinitus nobis cõcessa tenemus! Humanam naturam hominibus adimunt, qui negant admonitu locorum nos non vehementer commoueri. Nec illis solis vis est ad cogitationem de claris viris excitandam, sed in imaginibus etiam & signis vbicunque tandem gentium occurrant. Ex quo fit, vt illa etiam loca lubenter adeamus, vbi scimus vel pictis vel sculptis imaginibus sanctorum virorum nos commonendos, & ad eorum imitationem, & ad Deum orandum, vt eandem nobis gratiam ad bene sancteque viuendum, impartiat. Est enim ferè tanta hominum in terrenis rebus occupatio & assiduitas, vt ægrè queant animum sursum ad cælestium meditationem subleuare. Quocirca adminicula quærenda sunt, quibus in altum attollamur; & vbi sublatis fuerimus, in beata illa contemplatione aliquantisper commoremur. At communi hominum sensu & omnium seculorum experimentis constat, nihil esse quod vires ad animum in alicuius memoriam excitandum, maiores habeat, quam admonitio locorum, in quibus vel vixit, vel imagines & signa apud posteritatem, ob virtutis admirationem, est cõsecutus. Nõ igitur vanam, non inutilem, nec sibi nec Reip. operam Gotfredus sumpsit, dum viam in Iudæam, & ipsa Hierosolyma omnibus aperuit Christianis. Quauis enim nõ quotidiana aut frequens eius regionis inspectio Europæis ferè detur, nemo tamè poterat dicere, parum se Marchioni nostro debere, si vel semel per totam vitam Hierosolyma vidisset, ac vidisset nõ ad curiositatem cognoscendi, sed ad orandum & imitan-

imitandum. Nam si illud Ciceronis è libro quinto Tusculanarum questionum nunquam satis est laudatum, quo dixit, vnum diem bene ex philosophiæ præceptis actum, peccanti immortalitati anteponendum; quid rogo nobis iudicandum de illo, qui vnum diem vel vnã horulam de præfenti locorum admonitu, in meditationem crucis Christi raptus, iam hic in terris eam animo verset felicitatem, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec cor hominis comprehendit, atque ex ea iam tum quamuis parum, carpat tamen tantum quantum nulla voluptas humana æquare possit. Ad hanc igitur suauissimam contemplationem, ad hoc cæleste pabulum animorum si præfentia locorum nos commouet stimulo quodam admirabili, & omnibus à natura, si Ciceroni & communi sensui credimus, indiro; quis rogo tamerit fanaticis, vt peregrinationem Hierosolymitanam neget facere ad pietatem, neget habere quicquam vtilitatis? Sed sunt, inquires, quibus nullo opus est adiumento, ad animi sensum ad cælestes has cogitationes euehendum; sed domi suæ satis habent ad id virium. Sint sanè, sed hi ipsi si eos in Iudæa sistas, non est dubium quin magis sint commouendi, dum in conspectu habebunt ea ipsa loca, in quibus Deus filium suum propter peccata nostra tantum tormentorum voluit subire, nisi fortasse homines mihi fingas lapideos, & omnis humani sensus expertes. Si qui ergo tam absurdam opinionem tuebuntur, vt his contraria statuunt, contra eos non magis disputandum, quam si quis dicat niuem nullam albam esse. Nõ igitur Marchionis nostri vanus fuit & stolidus conatus, dum expeditionem illam ab omni hominum memoria nobilissimam in Asiam ex hoc vltimo ferè terrarum angulo moliretur. Huc igitur omnia sua studia conferens, atque ea que posset vendens ad pecuniam expeditioni necessariam faciendam Antwerpæ sacrosanctæ militiæ primitias exorsus, quamplurimos tum è vicinis regionibus alios, tum ex ipsa vrbe duodecim equites auctorauit, vt pote eo numero duodecim Christi Apostolis in auxiliu[m] vocatis. Cum enim Christi se militem faceret, optimo omine ab ipsis Apostolis totius orbis triumpho potitis exordia belli est auspicatus. Quo verò non aliu[m] Ducem quam Deus vellet sequi videretur, S. Michaelè Archangelum animo deuotissimo coluit, & enixè Deum, per Christu[m] filium Hierosolymis pro omnium salute crucifixum, orauit, vt hunc sibi Principem exercitus & Archistrategum daret, quem Ecclesiæ suæ iam olim à mundi initio propugnatorem, defensoremque ordinasset. Iam quo magis hunc Archangelum veneraretur, atque alios etiam vt idem facerent incitaret, magnifica donaria in templum eius con-

tulit, & Canonicos fecit multis redditibus diuites, quo populum Antwerpianum & vicinos verbo Dei pascere, & precibus suis feruidis propitium redderent Christum, quo à patre suo Michaeli Archistrategum ipsi exercituique, perpetuæque urbis defensionem impetrarent. Nec votis diuina clementia defuit: sed pro eo atque fuit supplicatū, Michael Godefredum sic deduxit, & vi sua diuina protexit, vt tota ferè Asia in ditionem redacta, tandem Rex Hierosolymitanus sit coronatus. Quod si vnquam aliàs, illo certè tempore maximè diuinus hic Archistrategus princeps Ecclesiæ dici meruit, dum Marchionem Antwerpianum ex vltimo Occidentis termino per tot regna tot diuersas linguas; tot asperas regiones, ad intima Asiæ, & inde ad Palestinam, integrum saluumque perduxit, & ne regni sui quo nullum vnquam in terris extitit nobilius, nullum generosioribus animis quæsitum, nullum votis magis piis optatum, felicitatem macula aliqua infortunij Rex nouus contaminaret, post anni vnus beatam urbis sanctæ gubernationem, pupillum suum & in bellicis rebus alumnum, diuinis iussis semper audientem, è laboribus & præsentis vitæ ærumnis, ad regni æterni perpetuam felicitatem nullo vnquam tempore aduersitate aliqua foedandam deduxit. O ducem insignem, o imperatorem eximium, qui non in Hierosolyma tantum Palestinæ urbem tot myriadam precibus frustra sæpius expetitam hunc suum militem & clientem percurrere, & regni sceptrum sibi armis vindicare fecit: sed post hanc felicitatem, alteram etiam maiorem adiecit, vt pius nimirum Rex magno desiderio ad cæleste regnum contendens, intra breue temporis curriculum ad hoc etiam quò toto animo ferebatur, aspiraret, ac nullas Draconis veteris humano generi hostis impedimenta tanta sentiret, quin mox ea Michael profligaret, dissiparetque. Faciat Christus, vt hunc Deus nobis semper det protectorem, quo omnes Satanæ insidias ab infirmis animis nostris amoliantur, & verè eum talem sentiamus, qualem ipsam nobis Dei fortitudinè esse semper supplices oramus. Nec verò Archangelus hic, Marchionis nostri tantum protectionem & tutelam suscepit, sed ipsam etiam urbem, in qua templum ipsius princeps esset, perpetuò defendit aduersus fraudulentos & horrendos Draconis insultus; quod non ita multò post Godefridi obitum insigni patuit exemplo. Vetus enim serpens huic urbi tantum decus inuidens, quantum diuino beneficio Godefridus ei contulisset, virus suum Hæresiarchæ cuidam inspirauit, qui non ita multis post annis quam Hierosolymis Marchio esset positus, multa millia hominum Ant-

wer-

werpiæ à veritatis recta via seduxit, & pro sincera Christi doctrina, complures foedos errores & indignos auditu inuexit, & quo securior tutiorque virus suum è suggesto seminaret, conciones habuit armatas; ita vt tria millia stipatorum frequenter habuisse scribatur: quo solo indicio satis monstrabat se venisse, non ab illo qui verbo Dei, non armis fidendum docet; sed ab eo qui omnem rationem rectam violentiæ sua perpetuò corrumpit, nomen Mauortis inde nactus. Hic ægrè ferens tum se à fano suo expulsus esse, tum in eodem fano vota concepta, quibus à benignitate diuina est impetratum, vt Michael & vetus & nouus de templo occupato eius hostis, Godefridum ductu suo Regem faceret Hierosolymitanum, omnem vim suam in Antwerpianos experiri cogitauit, quò tranquillitatem religionis non ita pridem à Godefrido confirmatam, stabilitamque euerteret, ac lætos de Principis sui felicissimo successu, & de reliquiis ad se ab eo missis, de quibus antè dixi, sibi gratulantes, ex inopinato percelleret, ac ad barathrum suum si posset præcipitaret. Quocirca idoneum vt sibi visus est nactus ministrum, sectam dæmoniacam, & variis erroribus plenam, velut tempestatem quandam & procellam in miserum & indoctum vulgus immisit; quòd eò libentius homini indocto, qualis hic fuit hæreseos seminandæ minister, fidem habere consuevit; quòd ita dæmonis ipsius fraude sit comparatum, vt ferè omnes discipuli præceptores suos ordinarios quos amare in primis deberent, odio quodam clanculario quòd paulatim de metu pullulat, prosequantur. Iam noua quæ noui doctores docent, ipsa sui nouitate auidos rerum nouarum homines alliciunt, & inescant. Quòd si deinde licentiæ plebis habenæ laxentur, quibus in religionis officiis à pastoribus continebatur; mirum est quàm exultet ac effrenis equi in morem lasciuiat! Quibus si accedat ab ipsis sacerdotibus, qui purè pieque pascere debebant, occasio materiam aliquam reprehensionis vel iustæ vel probabilis suppeditans, quam vtinam tam diligenter è medio tollerent, quàm Christus atrociter minas iis intentat, qui pusillos Christianorum animos offendiculis, vel vitæ, vel doctrinæ lædunt, casus & ruinæ occasionem dantes imbecillibus, atque è diuerso pabulum & arma hæreticorum prauitati: si inquam hanc ansam ordo sacer porrigere videatur, tum iam nouus concionator latè sese auribus accusationum auidis insinuat, & miseram plebem quasi cathena quadam Herculis Gallici illigatam quocunque placet, trahit; nedum ducit: & iam non plebeios modò, sed optimates etiam mouet, qui non rarò propter communem

nem

Hæreticus qui-
dam Antwer-
pia.

nem diuitiarum Mercurium, procliuēs sunt, vt facile in ordinem ecclesiasticum exasperentur. Quibus tum nouus & heri natus Euangelij minister in tonat modis! quæ fulmina in aduersarios vibrat! quàm despuenda ingerit dicteria! quàm impudentia mendaciorum figmenta eiaculatur! denique è sacrificiis facit sacrilegos: è pastoribus lupos rapaces: è probis & castis, improbos & scortorum mancipia. Tandem quid non? hos esse plebis hostes, libertatis proditores, religionis falsarios interpretes, & bonarum legū corruptores. Quid multis? hos esse qui recta populū ad inferos detruunt, & miserum ad æterna tormenta condemnant. Eiiciendos igitur haud secus ac sacros homines, vt impurorum hominum suppliciis irata numina mitescant. Quod si pauperioribus & tenuis egenæque fortunæ hominibus aliquid lucri offeratur, vt fieri facile potest, ac clanculum profligatæ frugis homines precio emantur, quo nouis rebus faueant, ac sese simulent, nouo religionis quodam furore raptos, ad meliorem vitam eniti, atque illi etiam inuitentur quibus es alienum sic oneri est, vt diutius lucem fori ferre non possint; bone Deus, quantum augmenti tuū res Pseudoapostoli accipiunt! His igitur & mille alijs viis, hic siue Tandemus, siue Tauclinus (neque enim satis inter scriptores de nomine constat) cum Antwerpia ad perniciem hominum grassaretur, ac armata agmina secum traheret, non defuit

Norbertus.

S. Michael vrbis protector, qui Norberto viro apud Lotaringos singularis sanctimonie Antwerpianam accersito sic adfuit, vt breui temporis spacio, ingens hominum multitudo, à decem iam paulo plus minus annis intoxicata, mentis sanitati restitueretur, & præclarus ille draconis Mauortij minister, super ipso Scaldi in nauicula ferro periret, cuius præsidio sese semper securum fore sperauerat: quod accidit viginti quatuor circiter annis post Hierosolyma Christianis à Godefrido vindicata. Hic fuit Norbertus ille, qui primus ordinem Præmonstratensem cum alibi, tum Antwerpia constituit, Canonicis qui antè ad S. Michaelis diuinis officiis præerant, vel cooptatis, vel si nollent, cum iusta æquabili que possessionū reddituumque portione dimissis, quò vellent, habitatum. Qui ergo emigrarunt, collegium Canonorum constituerunt, & non procul ab ipsa arce, templi huius augusti, quod nunc videmus, iecere fundamenta circa ædiculam D. Mariæ Deiparæ sacram, à qua toti templo nomen sunt impertiti. Sed hæc post latius & distinctius, dum ad eius temporis historiam, quo hæc contigerunt, fuerit ventum. Hic obiter duntaxat commemoranda hæc fuerunt, quo plus lucis antiquitatibus, quas hic

tra-

tractamus, adferretur; cernerentque homines qui & qua ratione è templo Martis sit factum templum Michaelis Archangeli & Archistrategi Christianorum, & singulari quodam modo huius ciuitatis patroni; è qua, eius beneficio, clarissimi omnium Christianorum citra iactantiam duces extiterunt, vt post antiquariam hanc operam, si qui sint qui nesciant, docebo. Atque hic quidem sit primi libri modus; qui à primis vrbis conditoribus, bonis auspiciis, vsque ad summi militiæ Christianæ ducis, & diuæ Virginis templa, & à primis Atuatiorum focus, ad ipsas aras progressus, hic Deum præsidium rogare vult aduersus eos, qui non legendi cognoscendique studio incitati, sed fugillandi cauillandique morbo prurientes ad ipsum videndum accedent.

FINIS LIBRI PRIMI.

GIGANTOMACHIA.

LIBER SECVNDVS.

ARGVMENTVM.

*Nobile Brabanti nomen tenet alter, & Arcam
Format, comminuens immania membra Gigantum,
Securumque iubet senij consistere mundum,
Cum tamen aethereis omnem neget ignibus escam.*

ANTVERPIÆ,

MDCLXIX.

R

AD FERDINANDVM A HOLLANDIAM ALBÆ DVCEM,

PHILIPPI II. Hispaniarum, &c. Regis Catholici, bellicæ
publicæque rei in inferiore Germania præfectum,

IOANNIS GOROPH BECANI
P R Æ F A T I O.

TRIA INTER VARIA INVENIO,
Dux Albane, & generis, & rerum
gestarum splendore illustrissime, Gi-
gantum genera à priscis Orphicis potis-
simum celebrata; quorum unum in re-
gnorum, prouinciarum, ciuitatum, &
familiarum rectorum & legitima admini-
stratione perturbanda pestiferam suam
vim exercet. Ad hoc comprimendum, dignisq; modis punien-
dum Iupiter Hercule usus est, qui claua iustitiæ suæ ad primos
legum fontes in philosophia hortis enata cuncta hæc turbulenta mon-
stra domuit, & e medio sustulit: qua de victoria triumpho loco
in Deorum numerum est cooptatus. Eodem modo, eademq; ra-
tione, Rex noster Iouis sceptrum in terris gerens, ob singularem
virtutem tuam, ob civilis scientiæ longissimo duarum statum usu
& experientia, tum in pace, tum in bello in te confirmata, radi-
cataque præstantiam; ob maximum denique rerum & domi, &
foris in diuersissimis Europa & Africa regionibus abs te gesta-
rum decus, omnium Historiarum memoria celebrandam, te dignif-
simum hoc munere et honore existimauit, ut regiones has tibi da-
ret à Gigantibus, quorum fama in Hispania multis & frequen-
tibus nuntijs percrebuerat, expurgandas. Cum igitur has modo
partes sedulo administras, totus que in hoc occuperis, quò Gigan-
tea monstra è Rep. tollas, non putavi absurdum fore, si quam ego
Regis nostri auspicijs Gigantomachiam ex tempore chartis illeui,
eam nominis tui præfatione in hominum manus sinerem venire,
quò

quò qui in mea desideratur, is ex tua Gigantomachia splendor af-
fulgeret. Bellum enim meum totum umbratile est, & in otio lit-
terario, quantum mihi quidem domestica occupationes, & ne-
cessarij discursus concesserunt, iussum. Tuum vero in clarissima
totius orbis luce geritur, omnium oculis & Pontificum, & Regum,
& inferioris etiam ordinis hominum, ad singula acta tua atten-
tis, & auide expectantibus, quam feliciter turbatam Remp. in-
tegritati sue sis restitutus, in quo totius huius belli scopus con-
tinetur. Quocirca, ne ego vel ineptus videar, dum Gigantoma-
chiam librum hunc meum inscribo, vel absurdus, dum tibi contra
Gigantes in Belgica pugnandi onus impositum dico, breuiter mihi
erunt tria illa Gigantum genera, quorum ex prisca Cimmerio-
rum Theologia notitiam hausi, indicanda. Ut igitur ab ijs, qui-
bus cum, ut olim Herculi, ita nunc tibi bellum est, exordiar: omnes
eos Gigantes appello, qui rectorum communitatis pacifice, tranquilleq;
gubernanda rationi resistunt: quos bipartito distribuendos opi-
nor: & in eos, qui pro eo ac debent subesse nolunt: & eos, qui
contra legem vel scriptam, vel viam in populum sibi à Rege
commissum imperium quouis modo exercent. Horum priores D.
Paulus, tametsi huius appellationis poetica de Cimbrica lingua,
ut docebo, petita, nullam fecerit mentionem; sic tamen descripsit,
ut ne Apelles quidem melius eos penicillo suo depingeret. Non
est enim, inquit, potestas, nisi à Deo. Quæ autem sunt, à
Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordi-
nationi resistit. Huic ego succino: Qui Dei ordinationi resi-
stit, cum Deo pugnat: qui cum Deo pugnat, Gigas est. Quo-
circa nullum est effugium, quo sese ab hac infami nomenclatu-
ra surripiant, ij, qui Magistratibus, & eorum legitimis iussis
obtemperare nolunt. Quod si hi Gigantes nuncupandi, quan-
tò magis illi, qui non solum Magistratui resistunt, sed armatis
etiam manibus, contra omnium & legum, & patrum sta-
tuta, iuxta in sacra & prophana grassantur: quos & nouisse,
& punire quia officij tui esse scio, nolo in eorum vel audacia,
vel impietate, vel Barbarie etiam Tartarica, dum templa, et
bibliothecas sacrilegi vastarent, commemoranda multus esse, ne

nimum vel curiosus, vel temerarius in aliena provincia perlustranda videar, maxime cum ad scopum mihi in antiquitatibus tractandis propositum nihil facere possint: possunt verò plurimum facere ad recetia vulnera noua exacerbatione citra omnem utilitatem irritanda: quod cum omnibus, tum medicis maxime, in quibus ego nomen meum profiteor, est euitandum. Transeo igitur ad posteriores in Rep. Gigantes: posteriores dico, non malitia, aut crudelitate, qua longè prioribus anteuertunt, sed mea diuina enumeratione. Hi sunt, qui, cum à Rege alijs cum potestate perfecti sint, sic officio suo funguntur, ut Regis voluntatem, & leges contemnant, tantò hostilius cum Deo pugnant, quanto pluribus exitium adferunt, non Regi tantum à Deo constituto aduersarij, sed toti hominum, quibus præsunt, communitati quauis contagione pestilètiore, quorum proprias notas ut còpendio intelligamus, non alius quam Nembrodius est proponendus. Is dicitur fuisse robustus venator coram Domino, siue in conspectu, & ante faciem Domini Dei sui, eò videlicet impudentia progressus, ut in gubernatione sua iniquissima iustos & vindices diuinæ maiestatis oculos non vereretur. Qui ergo sic Magistratu sibi commissio fungitur, ut homines tanquam feras tractet, ad quas venatio propriè refertur, is & venator erit, et Gigas in hominum còmunitate dicendus. Quid verò agit venator? An non hoc, ut lucro, & voluptati suæ ex ferarum pernicie totus sit intētus, nihil minus cogitās, quam vel de earum salute, vel de minima saltè lesione inferēda? Quisquis ergo hoc animo Magistratum adit, ut inde non aliud, quam lucrum suum, & vitæ voluptatibus necessaria quarat, is merito venator appellatur. Quam verò is & cum natura, & Deo natura auctore pugnet, recta ratio, & Aristoteles eā secutus, docet: qui v. Ethicorum libro, Magistratum, ait, non sibi, sed alijs laborare debere. Idē, cum religionis nostræ, & veræ felicitatis esset ignarus, non aliud ei premium statuit, qui cum potestate in Rep. labores subit, quam gloriā & honorē, addēs, eum, cui hoc premium non sufficit, esse reuera Tyrannum. Si hac natura rectæ, & rationis est ordinatio, necessario consequitur, Dei quoque esse ordinationē & voluntatē: cui qui resistit, Gigas est nominandus, atque iccirco merito

ab

ab Aristotele eiusmodi Magistratus vocatus est Tyrannus. qua vox & significatu & origine cū Gigante consentit, ut hoc meo libro docebo. Bone Deus, quantum Tyrannorum, siue Gigantum hic philosophus è recta rationis censura deprompsit! Quod si oculos per singula Magistratum genera circumferamus, videamusque an ea mercede, quam censor hic grauisimus statuit, sint cōtenti, num putamus cōplures inuentū iri, qui à Gigantum numero, & definitione eximi possint? Equidē egregios, & singulari virtute praeditos viros, ad unam semper publicæ salutis curā attentos regioni huic nostræ nunquam defuisse & scio, & gaudeo; sed vereor ne multi quoque fuerint, qui, ut Enniano more loquar, partes suas in Rep. sint cauponati: quos tamen, ut de euentis fuisse coniecto, ita nec videre è tenebris meis possum, nec nouisse ullo modo laboro, tantum abest, ut cuiusquam vitā, vel de minima nota velim criminari. Quicquid in hoc genere à me dicitur, id in vniuersitate sic consistere intelligatur, ut nemo sigillatim ad se quicquam, de voluntate quidē mea, detorquendū existimet. Quod si quis se notatū putet, is conscientiam suam, non me, iudicē habet, à qua si condemnatur, se, non hac mea, que ad infinitā quæstionē spectant, accuset. Nos enim ex Aristot. declaramus, non quid hic, vel ille cōmiserit, sed quid unumquemque in publicis muneribus cum dignitate obeūdis sequi oporteat, à quo si declinet, nomē Gigantis, vel Tyranni effugere non possit. Fateor equidē durū eum rigidumque censorem in hac sua sententiā videri, sed illud item intelligo aliter iudicare nequiuisse, nisi rectam rationē, quam sibi cōmonstrandam docendāque pposuerat, deserere voluisset. Quid si igitur hic in regnū aliquod siue provinciam, siue ciuitatē incidisset (in genere semper consisto) in qua annotasset Magistratus, & publica officia, non de Nemesis iustorum nuncia, & dispensatricis arbitrio: sed vel fauoris suffragio ineptissimis saepe conferri, vel apertè pecunia & indicari, et ei vendi, qui plurimi licitaretur, quique ius magno emptum, maiore pretio venū exponeret. Vidissetque præterea præcipuam summamque potestatem penes eos, quibus dissoluta minimeque frugi vitæ ratio magnum as alienum contraxisset, quid, rogo, pronunciaisset? Carthagenenses, ut idem Peripateticorum pater prodidit, fieri non

R 3 posse

posse crediderunt, ut is bene publica munera tractet, qui inops est, aut egenus: melius tamen iudicio meo quidem dicturi, fieri non posse, ut is bene Magistratum gerat, qui auaritia laborat. Egenus enim expleri potest: auarus non potest; cui tam deest quod habet, quam quod non habet: atque iccirco nunquam desinit corraderere & expilare, quoad eius vel de publico, vel de privato fieri posse cernit. Quid, inquam, si hic censor, & optimus Reip. constituenda magister vidisset in provincia quapiam eiusmodi capita, & eiusmodi officiorum distributionem; quid, rogo, dixisset? Quid aliud, quam quod Hesiodus cecinit:

καὶ ἔτε δὴ πρὸς Ὀλύμπου δῶτο χροῖον
 εὐειοδείης λαοκοῖσιν φάρεοσι καλυψαμένω χροῖα καλὸν
 ἀθανάτων μὲν φύλον ἰτὼ ἀεγλιπόντ' ἀνδρώπων
 αἰδῶς καὶ νέμεσις. τὰ δὲ λείψεται ἀλγεα λυγρὰ
 ἐν τοῖς ἀνδρώποισι. κακοῦ δ' ὄρα ἕως ἄλλοι.

id est, ut ex tempore verti:

Tum pudor, & Nemesis candenti corpora veste
 Splendida velata calum petiere, genus que
 Immortale Deum, mortalibus, heu, desertis
 Linqentes miseris tristes, diros que dolores;
 Quos nulla poterunt ope, vel depellere cura.

Nescio profecto qualis fuerit Reip. in Belgica status: hoc saltem video, eos fructus nos carpere, quales ex eiusmodi semente prudentes viri exspectarent. Duo itaque fingantur Gigantum in Reipub. genera; quorum alterum in plebe, alterum in superiore ordine continetur; quorum prius quidem exitiosum est; sed tale tamen, ut mox sit ultrò se dediturum, si hoc secundum fuerit expulsum. Vulgus enim plebei homines; Principum, & Magistratum simij quidam sunt, atque mores, & omnem viuendi rationem ad eorum imitationem componunt. Quocirca si hos secundi generis Gigantes è Rep. si qui sint, summoueris, è vestigio ceteros quoque extirpaueris: ad quod duo tibi video adesse adiumenta longè maxima, canam videlicet, atque longissimo diligentissimoque usu confirmatam prudentiam, & huic adiunctum flagrantem iustitiam in omnibus secundum leges exsequenda amorem. Facilia
 igitur

igitur tibi omnia erunt, quantumuis difficilia videantur, quæ tibi veluti Herculi suo Eurystheus obtrusit. Quid enim ni Regem nostrum Eurystheum appellem, quo nullus unquam Deus terrenus latius in orbe regnavit, quod Eurystheus nomine suo præfert? Felix profecto hoc nomine Rex, quod latius quam quisquam mort alium vel nunc, vel olim imperij sui fines Iunonis, siue gratia diuinæ regna conferentis favore patere cernat: sed hoc etiã felicior, quod nec Hercules ei desit, cuius claua, si qua monstra Gigantes ve terra gignat, contundi queant. Utere igitur hac claua Ducum felicissime. Cur enim non hoc te titulo exornem, quem è tot prælijs incolumem saluum que iam tertia stas tenet, atque non saluum modo, sed viridi adhuc senectæ ad omnia et consilijs, & factis obeunda, gerenda que vigentem. Utere igitur, inquam, Dux felicissime, hac tua claua Herculana, sed sic, ut intelligas eam apud vetustissimos Orphica theologia magistros iustitiæ symbolum esse: adeo, ut dum claua omnia monstra ex orbe sublata dicunt, nihil aliud dicant, quam forti & constanti iustitiæ legum que exsecutione omnia monstra, omnes que Gigantes domari, & è regnis, provincijs, & ciuitatibus tolli. Hinc Antuuerpiani à maioribus suis antiquissimis, quos Cimbras fuisse docui, hanc consuetudinem acceperunt, ut ministros iustitiæ exsequenda deputatos, siue lictores, claua lignea nonnihil argenteata insigniant. Cum enim Heraclides Ponticus Herculem philosophi fuisse dicat, nec possumus alia philosophi arma ad Remp. gubernandam magis idonea inuenire, quam ipsam iustitiam, & eius constantem fortemque exsecutionem; necessario colligendum, claua iustitiam significatam fuisse. Alia igitur omnia arma excludenda: sola claua tibi, si Herculem, cuius munere fungeris, imitari velis, semper & ubique in omni criminis siue inquisitione, siue punitione, fortiter utèdū. Expulsis igitur è Magistratu Gigantibus, siue Tyrannis ab Aristotele vocatis, & ijs eorum loco cõstitutis, quibus publica salus priuatis commodis potior habetur, statim effeceris, ut nigerrima hæc turbata communitatis facies tã alba rursus euadat, ut virtute et nomine Ducis Albani digna videatur. Quod tū videbimus, cum Magistratus
 R 4 legi-

legibus, & plebs Magistratui obtēperabit, & mali pœnis, et boni honoribus afficientur: nec quisquā erit in Magistratu, qui vel ob egestatē, vel ad superbiam et luxui suo sumptus suppeditādos, vel ad pertusum insatiabilis auaritia doliū replendū, rem suam, siue de publico, siue de priuatorū hominū donis vel coactis, vel spōtaneis, augere studebit. Illud tamē minimē obliuiscendū, eos, qui optimē sanissimeq; de claua Herculis senserunt, in scriptis reliquisse, eam fuisse ex oleastro reuulsam, ut Pausanias annotauit. Egregiē profectō & prudēter eo indicarunt prædurā, & minimē fragilē iustitiam esse oportere, ne vel muneribus, vel fauore rūpatur: verū id satis non esse ad perpetuitatem, nisi clementia quoq; & misericordia accedat. Neq; enim ē corno, aut buxo, aut ebena, aut alia quapiā arbore dura clauam fecerunt, sed ex oleastro, ut uno signo utrunq; notaretur, & quod iudici duricies firma sit in sententijs obseruanda, et quod opportuna & lenis clementia sit adiungēda, quam oleo ex arboris baccis expresso, pulcerrimē cōuenientissimeq; significarunt: quandoquidem nihil oleo lenius queat inueniri. Eo modo Origenes dixit, nullā animā esse, cui non opus sit oleo diuinae misericordiae. Si igitur unicuiq; opus sit oleo diuinae misericordiae, erit & iudici opus, qualis qualis tandem fuerit: quam tamē nemo consequetur, nisi et ipse fuerit misericors erga eos, qui deliquerūt. Et quo iudex quisque Deo fuerit simillimus, eō optimus quoque iudex habendus. At Deo sicut nihil est iustus, ita nihil est clementius: & si horum alterum in eo vincere dicere possemus, iustitiam à clementia & misericordia superari diceremus. Semper igitur cogitandum ex oleastro clauam iustitiae factam esse, nec ullo modo sic iustitiam exercendam, ut non plurimum loci misericordiae relinquatur. Antiquum enim est, & omnium ore tritū prouerbiū: Summum ius summam esse iniuriam. Ne committas igitur, Dux prudentissime, & iustitiae amantiſſime, ut non tam iustus huic regioni, quam iniurius videaris fuisse, si non pluribus veniam à Rege impetres, quam summi iuris rigorem adferas. Oleastri semper in mentem veniat: misericordia diuina, qua non minus & Regi, et tibi quam ceteris mortalibus opus est, ubiq; succurrat: illudq; nunquā ex animo tuo elabatur, nulla alia

re nos

re nos Deo similiares fieri, quam si plurimos nobis beneficijs nostris obligemus, plurimiq; fateantur se nobis vitam, & fortunam debere. Sed iam satis de officio tuo, et eo bello, quod te cum Gigantibus gerere Rex iussit. Reliquum est, ut me quoque doceam hoc libro contra Gigantes pugnare, ne inani titulo eum videar venditasse. Est itaque & aliud nobis Gigantum genus cogitandum, contra quos Minerva Jouis iussu bellum gessit. Ii sunt, qui prauis opinionibus vel in religione, vel in philosophia homines imbuunt. Neq; enim Gigantes illi soli sunt, qui manibus violentis grassantur, vel cōtra superiores, vel contra inferiores: sed illi etiā, qui mendacia inter homines serunt: propterea quod Draconis mendaciorum patris vestigia sequantur: quae pedibus serpentinis, quos Gigantibus Orphici tribuerunt, intelliguntur. Eiusmodi autē falsarū opinionum magistri plerunq; prius solēt, quam alij illi, quos modo cōmemoravi, in homines grassari, haud secus, atque serpens prius Heuam mendacio suo decepit, quam ea Deo in pomo comedēdo repugnaret. Quamobrē grauius etiā sunt puniendi, quam illi, quos blādis suis verbis in sententiā suam pellectos eō adducunt, ut vel Magistratui, vel populo vim inferāt, vel quouis alio modo voluntati diuinae resistāt. O utinam nunquā eiusmodi Gigantes in suggesta adscenderēt, nunquā virus suum inde despuerent, nunquā miserū vulgus ad rixas, ad cōtentiones, ad odia, ad factiones incitarent. Equidē neminē condemno, neminē noto: id unum opto, ut suauiores fructus posthac è concionibus oriantur, quam ij fuerunt, quorum acerbitas non eorum modo, qui eos comederunt: sed eorum etiā, qui nunquā gustarunt, dentes stupidos haecenus reddunt. Sed hos anguipedes, ne dicam serpentinas linguas theologis sacris Mineruae ministris relinquo, pro eo ac decet, tractandos. Sunt in hoc genere alij quoque, quorum mendacia ad eiusmodi perniciem publicam non spectant: illa quidem talia tamē sunt, ut sint etiam confutanda, quō vel quā paucissima, vel nulla restent in hominum opinione, quae cum veritate, id est, cum Deo pugnent. In hoc certamine ego has partes modo suscepi, ut falsam de Gigante Antuerpiano persuasionem hominum animis euellam: quo munere meo quō fungar illustrius, et cum luculentiore Lecto-

rum

rum, si qui erunt, utilitate, hypothesin ad thesin vocavi, quæ multa Gigantea opinionum monstra de Arca Noachi secum traxit. Nam dum de cubito Gigantum mensura disputo, in illos incido, qui Arcam non communi cubito, sed cubito Gigantū, inter quos Noachum fuisse falso asserunt, mensurandam asseuerant: quorum assertio me altius, quam cogitarem, non ad Gigantum modo corpora, sed Arcam etiam dimetiendā conscendere coegit. Mirū est, quam pertinaciter stolidi haec, et vesana de ingētibz et monstris corporum molibus persuasio in hominū animis semper haerit, & quam agrè videatur euellenda: cuius causam non aliam esse opinor, quam instinctum & afflatum illius Draconis, qui sua interesse putat, ne ab omnibus passim intelligatur, qui reuera Gigantes sint nuncupandi: sed ea potius teneatur opinio, portentosa quaedam montium instar corpora hac voce denotari: tum quo Heroēs aris & sacris, veluti Dij quidam, honorentur, tum ne propius naturam inuestigantibus in mentem veniret eorum, quæ de anguinis pedibus Orphici finxerunt. Hos enim non aliam ob causam addiderunt, quam quò statim ex ijs cogitatio subiret, fabulam hanc ad serpentem humani generis hostem alludere, ac eos Gigantes nominari, qui vestigia eius sequerentur; tanquam & ipsi anguinos, non humanos pedes haberent. Saniora igitur ab Orphicis traduntur, quam à quibusdā historiographis, qui nobis non nulla monstris ad eum modum magnitudinis corpora non veriti sunt in libros referre: inter quos eos maximè tolerandos duco, qui sic narrationem suam instituant, ut confestim cernatur, quam insigniter & impudenter mentiantur. Quo nomine Phlegontem Trallianum laudo, qui portentosam corporis molem, quod terræ motus, nescio quo loco, detexerat, extollens, ac admirabilem reddere volens, dentem eius unum ad Tib. Casarem allatum, tantæ magnitudinis fuisse dicit, ut pedem Romanum excederet, nedum aquaret. Nam si dens digiti latitudini, tota longitudine sua equalis, mediocris censeatur, necessario colligeremus, monstruosum illud corpus ad nonaginta sex pedes longum fuisse, tametsi dens eius pedem nihil superasset. quæ mensura de partium inter se commensu sumpta subito patet, qualis

qualis hæc narratio, & qualis eius auctor sit habendus. Quod si vel Orpheus, vel Silenus eiusmodi figmentum audiisset, an non putamus eum statim exclamaturum fuisse? Adde pedes serpentinos, & centum manus pro eo atque theologia vetus postulat, ne quem à veritate seducas, historiam è prisca allegoria comminiscendo. Si quid unquam tale sub terra repertum fuit, Caco-dæmonum spectrum fuit, non hominis cuiusquam cadaver. Qui igitur eiusmodi erroribus homines dementant, ij etiam inter Gigantes sunt recensendi; quia veritati, quæ Deus est, aduersantur. Quocirca non solum contra Gigantes pugno, quia tanta corpora, quanta finguntur, nunquam fuisse scribo: sed illa etiam causa, quod contra Gigantes, siue veritatis aduersarios bellum gero, quod Gigantomachia nomine significatur. Videmus itaque duo hic Gigantum genera; alterum, contra quod Iupiter Hercules opera usus est; alterum, contra quod Pallas bellum gessit: cuius picturam peplo suo quod apud Athenienses seruabatur, intexit: quæ quid significaret, Proclus in Parmenidem scribens, indicauit. Sed quamuis hæc satis essent ad docendum, & bene me libro huic titulum dedisse, & nomini tuo dedicasse, tertium tamen Gigantum genus, contra quos solus Iouis tela valent, quò promisso satisfiat, est addendum: breuiter tamen, eò quod ad propositum meum hoc loco nō admodum faciat. Homines quosdam est inuenire, qui nec ab Hercule, vero regnorū & ciuitatum harmoste, nec à Minerua, verarum opinionum magistra, in recta ratione possunt cōtineri, sed solo fulmine coërcentur. (cuiusmodi fuit Pharao, qui nec iustitiæ & equitatis consideratione, nec apertis potentia diuina ex solo Iouis cerebro nata documentis ad id, quod decebat, potuit adduci, atque ea de causa nec ab Hercule, nec à Minerua, sed à Ioue percussus est telo inuitabili. Tales, ut uno verbo multos comprehendam, omnes illi Reges fuerunt, qui nec legibus, nec doctorum hominum monitis, nec miraculis parere volentes, à solo Deo castigari potuerunt. quales omnes eos, qui diluuiio perierunt, fuisse satis liquet è Moisis Historia; cui Poëtarum fabula à Cimbris profecta per obscura quedam rerū gestarum inuolucra consentire deprehenduntur.

Ad

Ad hoc Gigantum genus & illi pertinent, qui intra pectoris sinus, cum vel athei sint, vel Epicurei, externa simulatione religionis caeremonias, & ritus observant: quos nec ordinaria civitatum iura, nec vera religionis doctrina à Draconis vestigijs potest detorquere. Sed satis de hoc tertio Gigantum genere, in quo Apellianos, & eos omnes colloco, qui Mosen fabulas, non veram Historiam scripsisse obstinatè sibi persuadent: contra quos cum hoc item libro bellum geram, non immerito Gigantomachiam eum inscripsi. Accipies igitur, Dux illustrissime, hanc Gigantomachiam, veluti monumentum quoddam muneris eius, quod Rex tibi delegavit; in quo administrando precor Deum Opt. Max. ut sic & consilia, & gressus tuos dirigat, ut & Rex, & omnes Belgica provincia de felici successu sibi gratulentur, & gratia beneficii tui memoria apud posteros exstet sempiterna.

GIGANTOMACHIA.

LIBER II.

ERVUM ENIMVERO, CVM ME SIC SATIS probauisse arbitrarer, Andouerpia nomen à proiectis sublicisque ripis factum esse; nec crederem porro quenquam fore, qui à manibus proiectis Handouerpia contra omnium vetustiorum codicum fidem scribendum putaret; longè secus, atque opinabar, res mihi successit. Est ita profecto duplex non immerito precium ab iis exigendum, qui cum doceri, quæ recta sunt, volunt, antè fuerunt prauo aliquo habitu imbuti. Neque enim docendi tantum sunt, sed multo etiam maiore molestia malis opinionibus exuendi, dedocendiq; quod antè didicerunt. Hoc mihi nunc vsu venit, cogorq; non solum veritatem aperire, & in lucem vocare, quod mihi nunc satis in re proposita fecisse videbar; sed plebeias etiam & aniles fabulas animis hominum penitus imbitas, atque iam longa audiendi legendiq; atque adedè etiam spectandi consuetudine extra controuersiam positas, refellere; ac, si fieri potest, funditus eradicare. Aiunt igitur olim Gigantem hanc Scaldis ripam tenuisse, qui manus iter hac facientium loco vectigalis amputaret; ac venisse tandem Brabonem, C. Iulij Cæsaris, si Deus approbet, socium & commilitonem, qui inito certamine belluam illam superauerit, & talionem sceleribus reddens, dextram eius recisam in Scaldim, quanta vi potuit, coniecero: atque ad eius facti memoriam, castrum esse ab Iulio extructum, nomine Hantwerpum, id est, manus proiectionem. hinc manuum amputatarum insignia: hinc Gigantis & filiorum eius amburbialia pegmata restare: & quod magis credas, domum hactenus extare, quæ *Wuesey huys*; id est, Gigantis domus vocatur: & in ipsa curia non tantum ossa eius ingentia magno miraculo spectari; sed in marmoreo etiam colosso, qui terribili vultu ex alto forum despicit, memoriam restare sempiternam. Hæc omnia oppidò quàm probabilia videntur; sed cum addunt C. Iulium Cæsarem filium esse regis Arcadum, non iam obscure, vt antea, sed aperte nos derisui habent. Videntur enim mihi dicere, hanc illis fabulam cani, qui & genere sunt, & auribus Arcadicis, cum Cæsarem

Fabula de Gigante Andouerpiano, & Brabone.

farem Arcadicum, ex Arcadico nescio quo Rege, & alia multa non melioris farinæ in scenam producunt. Reiectis igitur hisce, vt auditu minime tolerabilibus, alia videamus. Brabonē igitur, quem longa serie ab Hectore deducunt, non admodum malè de Brabantiae nomine fabricarunt, perinde atque Romani à Roma Romum & Romulum sibi finxerunt. Trita enim hæc est & regia via in primis conditoribus indagandis, de regionis vrbisue prisca voce cognominem aliquem intēnre, qui dicatur loco nomen indidisse. A Lupæ igitur rumā infantes Rumus & Rumilus, à Rumilo siue Romulo Roma nomen accepit. Pari ratione Brabon Brabantiam condidit, ac eponymie siue nomenclaturę sibi ius sumpsit. Sic Belgus Belgicā, Nannes Nannetum, Lugdus Lugdunum, & id genus ceteri commentitij reges, suam quisque gentem condidēre; si fabulosis originum scriptoribus fides sit adhibenda; qui quanti fieri debeant, post, si Deus dabit, ostendam, cum Pseudoberosum, Manethonem, & ceteros eiusdem notæ scriptores explodam. Verum ne de Brabantiae nomine in Brabonis absurdas fabellas cuiusquam animus inclinēt, aperiā Brabantiae veram rectamque originem à nemine, quod equidem acceperim, vel audiendo vel legendo hæcenus inuentam. Fui aliquando in ea opinione, vt hac voce sterilem terræ tractum significari existimarem. *Bræc* enim sterile, & id, quod semen non accepit, vocamus: vt cum dicimus, *Clant* *seet* *bræc*, id est, aruum sterile iacet: quod nomen à *Bræc*, quod falsum signat, deriuatur. Verum cum animaduertērem superiori Brabantiae parti, quæ lætos agros habet, prius hoc nomen, quàm inferiori, quæ valde sterilis est, datum fuisse, non videbar mihi posse hanc opinionem tueri. Deinde legimus in iis, qui sua Annonio, siue Aimonio, si sic magis vocari gaudeat, addiderunt, fuisse in Gallia ante quadringentos circiter annos grassatorum quoddam genus, qui Brabantiones se nominabant: sed fatius est verba adscribere, quæ sic habent: Etenim Guilhelmus comes Cabillonensis diaboli vestigia sequens, qui Dominum tentare præsumpsit, ecclesiam Cluniacensem atrociter persequēbatur: ipse siquidem infinitos prædones, vulgo dictos Brabantiones, qui nec Deum diligunt, nec viam veritatis cognoscere volunt, ad crudelitatem suæ tyrannidis explendam colligens, sceleratis satellitibus fretus, aduersus prædictam ecclesiam, vt eam deprædaretur, prædo profectus. Hęc illi: quibus non satis intelligendum dederunt, qua de causa grassatorum illud genus Brabantionum nomine signaretur. Sed difficillimum in factionibus nominum causas inuenire, nisi apertis rationibus & euidenti aliquo signo appellationis causæ explicentur. Quo-

Nominum causas inuenire in factionibus, est difficile.

ties

ties his annis proximis, quibus factiones primū in Francia, deinde apud nos exortæ sunt, ingenti publicæ tranquillitatis damno, & extremo fortasse, ni Deus auertat, exitio Christianitatis, disputatum meminimus, qua causa illæ Hugenotorum, hæ Geusorum acceperint nomenclaturam! Equidem eiusmodi absurdas voces semper ingens aliquod malum portendere iudico; quod Romani etiam crediderunt, dum boni nominis eum esse vellent, quem primū militiæ adscriberent. Guelfi & Gibellini, quas strages in orbe Christiano ediderint, nemo ferè nescit: qua verò de causa sint ita nominati, non facile expediueris, nisi dubias coniecturas pro certis principiis velis haberi. Hugenotorum nomen Galli examinent, nos Geusorum appellationis causam ne hæcenus quidem satis intelligimus, tametsi diligenter originem eius à diuersis simus percontati. Horum quod fuerit, consilium propositumque, necdum mihi liquet: hoc vnum scio, ab ipso statim factionis exordio nec nomen mihi nec symbola arrisisse, atque ex iis ominatum esse, calamitosissimum Reip. casum imminere; nulli illum quidem eorum peruersitati fortassis, vt spero, sed iniquis huius seculi fati, & communibus Christianæ religionis procellis imputandum: quem, quia adhuc ruere nō cessamus, Deum Optimum Maximum rogemus, vt tandem benigno suo numine sistere dignetur; ne regio hæc, cui nulla vnquam in orbe omnibus numeris par fuit, sic cadat, vt nihil spei restet ad resurgendum. Quid enim, vt nomen omittamus, quod non vni tantum mendicæquipollere dicunt, scutella illa lignea mendicantium, vnā cum sacco Metragyrarum, pro tesseriis accepta, aliud portendebat, quàm Geusorum, non dico ductu, sed occasione malè sinistraque arrepta, populum rectā impellendum ad mendicitatem? Cum ergo eius factionis, quam coram videmus, vix nomen interpretari queamus, nihil miri accidit, si causam ignoremus, ob quam ante quadringentos plus minùs annos prædones quidam Brabantiones sint nominati. Fieri potuit, vt è Brabantia profugi sectarij aliquot, quos Antwerpiae Tandemus siue Tauclinus, vt alij scribunt, paulò antè seduxerat, in Gallia latrocinia tum temporis exercuerint. fieri etiam potuit, vt nomen eadem ratione, qua prius Brabanti, acceperint.

APVD Iulium Cæsarem primarium Bellouacorum opidum, cuique maximè sua omnia credebant, Bratuspantium nominatur, voce ita ad Brabantiam alludente, eodem vt è fonte manasse videatur. Quam ob rem operam dabimus, vt rationem eam peruestigemus, quæ communis sit his omnibus notandis. *Brabant* ergo compositam vocem esse, vel aliundè saltem deriuatam, numerus syllabarum

Mali omnia nomina vitanda.

Geusorum referre que sint, & quid portendant.

Brabant, ea quibus componatur.

barum docet. Coaluit autem è duobus vocabulis; altero *Brave*, altero *Sant*, quorum illud, quia duabus etiam syllabis constat, in primogeniorum classe, quæ omnia monosyllaba sunt, censerit non debet. E quibus ergo factum dicemus? è *Sar* & *Saue*: quorum illud in agendi notione idem est, quod in lucem & apertum profero; vel etiam ostento & præfero. Hinc *Sarey* pro parere, & *Openbarey*, pro clarè aperire: & *Sarey* siue *Serey* pro eo, quod est, vultu & gestu & sermone aliquid præ se ferre. & *Sebar* pro exteriori demonstratione facta, vel voce, vel alio quouis signo. Alterum verò, quod est *Saue*, omnia bona mobilia significat; siue omnia ea, quæ sic habemus, ut iis confestim uti possimus, quod derivatum est ab *Sau*, id est, teneo. *Sarhaue* igitur, & *Brave* per syncopen siue concisionem, nostris usitatissimam, idem est, ac si dicas quempiam ostendere omnia sua parata bona. Ostentator igitur rerum suarum demonstratione aliqua exteriori, *Brave*, siue per posterioris vocalis elisionem *Bras* vocatur. Quam vocem, quod Franci & Goti & ceteri Germani, qui Latinos Latinam linguam dedocuerunt, frequenti in usu haberent, omnes Itali, Hispani, Galli- que sermonis sui communione donarunt, leui discrimine in ea variantes; quod, quia nemo nescit, frustra pluribus docerem. Ridiculi verò sunt, qui à Græcis eam mutuuntur: tum quia non est eiusdem cum *Βεβειν* significationis: tum quia Græci minimè fuerunt, qui Romanorum linguam immutarunt. Quid, quod nulla definitione clarius, quis Brauus sit, explicaretur, quam hac vocis simplici interpretatione? cum tamen, si vel Gallum, vel Italum, vel Hispanum interrogas, quis propriè hoc nomine significetur, nihil sani sis auditorurus. Quisquis ergo sua foris demonstrat, quæcunque putat ad presentem ornatum pertinere; is Brauus vocadus est. Iam, quid *Sant* nobis noter, addamus. Hac voce propriè & primò omne vinculum notatur: & quia in corpore humano fasciis ad vincendum obligandūq; utimur; pro fascia generatim accipitur. Hinc, *Sanderkey* cum dicimus, fasciolam intelligi volumus, qua nostrates mulieres frontem, occipitium, & tempora obligant ad capillos constringendos; quæ similis omnino est diademati priscorum regum. Quoniam igitur Germanis in antiqua fuit consuetudine, pro signis Romanorum fasciam hastæ alligatam in exercitu habere; signum hoc Bandam vocarunt, indicantes omnes, qui sub eodem signo militant, arctissimo esse vinculo colligatos; atque id ita, quasi fascia vna omnes inter se constringerentur. Quocirca non malè signum Bandam nominarunt, tum quia vinculum eo nomine, tum quia fascia, è qua signum constabat, signifi-

Germani quare fasciam haste alligent.

significaretur. Quocunque ergo Goti, Franci, ceterique eiusdem linguæ populi arma, eodem & signorum vernaculum nomen intulere: quod hætenus exigua, pro dialectorum discrimine, varietate apud Italos, Gallos & Hispanos in eodem significato usurpatur. Et, quemadmodum signum pro omnibus iis ponitur, qui sub eodem vexillo militant, ita Banda quoque in usum venit, atque in eo tanta pertinacia est retentum vocabulum, ut pro cohorte vel turma Banda, pro signo Bandera iam olim à Romanis antibus dicatur. Nobis hac ætate ad equitum ordinem refertur, alioqui pro vinculo & fascia in perpetuo usu, quanquam extra rem militare pro quavis etiam multitudine confederata capi consuevit. Sed quia leniorem sonum frequenter ambimus, pro Banda Bendam sæpius enunciamus, in quo nihil esse ad diuersam significationem momenti, modò bis terte memini indicasse. Cedrenus Græcus historiæ scriptor, Bandam hoc in significatu aliquoties dixit: nec mirum, cum Procopius tot ætatebus vetustior Bandophorum nominarit eum, qui signum ferret. Libro enim quarto, quo de Vandilico bello tractat; hæc sunt eius verba, ut interpretes ea vertit: Ambo enim valde prudentes, & in Belisarij domo, & in exercitu Romæorum in magna dignatione fuerunt. alter enim ipsorum Aigan inter equites hastatos; alter verò omnium animosissimus inter ordines ducis ferre signum consuevit; quem Bandophorum Romæi vocant. Bandophorus ergo, compositione de Græco & Germanico sermone desumpta, eum denotabat, qui primarium ducis signum ferebat: quod officium summæ fuit dignitatis. Nobis Bandophorus *Sanderkey* nominatur, quasi diceretur dominus Bandæ, id est, præcipui signi: uti fit, dum in communi voce simpliciter prolata illud intelligitur, quod in significatorum genere maxime excellit. Eiusmodi antesignanos Flandria, quamuis ingentes copias cogere possit, non plures tamen habet, quam quatuor. Banderi verò ditio est, siue regio, eiusmodi Bandophori signo ad sequendum, quo dux iusserit, obligata. Verum populum ipsum hoc auctoramento deuinctum, Bandam siue Bendam, ferè vocamus; atque hinc ad quamvis societatem foedere quopiam coeuntem, transfertur. *Srabant* igitur dicitur, quasi Brauabanta, siue medio sono & gratiore Brauabanda. Sed quia *Sant* primogenium est, & *Brave* in *Bras* mutatur; integrè diceretur *Brasbant*: quod, quò mollius sit ad efferendum, & in medio minus hiulcum, in *Srabant* est mutatum, consuetudine linguæ nostræ, lenissima quæque & breuissima vocabula semper requirente. Videntur itaque Atuatice, cum iam diu sub Thungrorum appellatione latuissent,

Signum pro signis ponitur.

Banda quid sit, & unde dicta.

Bandophorus quis sit.

Banderbeer quis dicatur.

Flandria quatuor tantum antesignani.

Franci, Salij
vocati, quare
in Taxandria
locum delegerunt.

Atuatici ingū
seruitutis qua-
re excusserunt.

Romani Belgi-
ca pulsi.

Atuatici ubi
primò cōsede-
runt, & cui lo-
co Brabantia no-
men primò de-
derunt.

Romanis ita cogentibus tandem Francorum adiumento cristas erexisse, ac priscum maiorum decus ostentasse. Tempore enim Constantij, Franci, quos Salios vocabant, in Taxandria omnium primū locū sibi delegerunt: inuitati (ni fallor) ab Atuaticis; eò quòd Franci æquè à Cimbris (vt pòst docebo) atque Atuatici, genus ducerent. Verisimile enim est, crebris delectibus & grauissimis tributis sic Atuaticos offensos fuisse, vt quiduis auderent ad seruitutis diuturnum & intolerabile iugum excutiendum. At quæ breuior via potuisset inueniri, quàm si Francos consanguineos suos contra Romanorum tyrannidem euocassent? homines ceteroquin etiam Romanis opibus inhiantes? Simul ac igitur post frequentia prælia & crebras incursiones per multos continuos annos factas, res Francorum ea sumpsit incrementa, vt Belgicam totam ferè inferiorem, pulsīs Romanis, occuparent; idque fauentibus (vt par est credere) tum aliis, quos tyrannidis tæderet ac seruitutis; tum maximè Atuaticis, hi sibi nomen sumpserunt, quo promptus ipsorum animus excellensque studium promouendi consanguineos & eorum suppetiis libertatis prisce vindicandæ feruor indicaretur. Quando enim præ ceteris omnibus, quicquid facultatum & virium haberent, ad Romanos eiciendos ambitiosè ostendebāt, Brabantos se nominabant: eò quòd ipsorum Banda Braui appellationem in primis mereretur. Et quemadmodum Atuaticorum sedes præcipua, cum res ipsorum floreret, circa Bruxellas & loca vicina fuit, ita principio ei maximè parti nomen datum est Brabantia; in qua virtus ipsorum contra Cæsarem maximè eluxerat.

In antiquissimis schedis ad Diuum Bauonem, cui super Scaldi, è regione Gordunorum, monasterium fuit, quod nunc in arcem est conuersum, bonis Pontificis dispensatione aliter distributis, tres pagi enumerantur, Brabantensis, Ryensis & Tessandrius: sed ob originationis ignorantiam Brachbatensis (si rectè recordor) pro Brabantensis est scriptum: idque (ni fallor) ab extero quopiam Latinæ linguæ, quàm nostræ, peritiore. Pagum enim in ea dixit significatione, non qua vulgò in vsum plerumque vocatur, sed qua Cæsar vsus est in pagis Heluetiorum. Deinde non mirum est priorem syllabam aliter ab aliis enunciari, cum à nostratibus etiam *Brachart* pro *Bravart* crebrò dici audiamus, non alia (vt opinor) causa, quàm quòd originem vocis *Bras* siue *Brave* prorsus ignorent. *Bragart* igitur, vel *Brachart* pro *Bravart*, à multis dicitur pro eo, qui natura sua procliuus est ad eorum, quæ habet, ostentationem. Hinc fit, vt quidam corruptā hanc loquendi consuetudinem secuti,

secuti, Brachbantum pro Brabantum dixerint, in quibus ille etiam est, qui Philippeida scripsit, bellum Philippi regis Francorum, & Othonis Imperatoris complexam:

- „ Territat in primis nostros comes ille Louani
„ Henricus, socer & miles nunc factus Othonis
„ Innumeris cum Brachbantis: quo senior alter
„ Vix vsquam est populus bello, aut assuetior armis.

Brachbanti gens
bellicosa.

Hanc autem spuriam esse, & minimè germanam, & scripturam & prononciationem, è simplice voce liquet, quæ scribitur & profertur *Bras*, non *Brag*. Longiùs illi aberrarunt, qui Brachbatensem pagum nominarunt: quia nimirum non priorem modò syllabam, sed posteriorem etiam corruerunt, quæ apud omnes semper *Bant*, non *Bat* enunciat. Nos itaque consuetudinem nostratium antiquissimam, & veram nominis rationem secuti, Brabantum dicimus, pro Brauebanto, siue Brabantum lenitatis causa vocari eum, qui est in Braua banda. Verùm, vt rectiùs vis & notio Bandæ intelligatur, addenda nominis originatio. Quamuis enim monosyllabū sit *Bant* pro vinculo, non est tamen primogenium, sed compositū ex *Bi*, quod significat ad, apud, & penes, & in compositione frequenter adiumentum: Sic *Biuoct* est herba Artemisia, eò quòd pedi, quem *uoct* vocamus, auxiliatur. Eodem modo *Bi-stant*, est id, quod manū adiuuat, & in retinendo opitulatur. *Bant* enim manus est. Ex *Bi-stant* ergo per syncopen fit *Bant*, sicut ex *Brachas* *Bras*. Quia ergo, quæ vinculo sunt constricta, ad manum sunt, & eo vinculo alligantur, vt maneat in eo statu, quo manibus essent retinenda, rectissimè vinculum hanc habet appellationem. Præterea quia, quæ colligata sunt, difficiliùs franguntur, quàm quæ sunt dissoluta, factum est, vt Banda pro iis accipiat, qui inter se sunt vinculo aliquo, siue id iuramento, siue alio quopiam pacto constet, colligati. Et quando in hoc cuiusque societatis & hominum multitudinis præcipua est potestas, & summum robur; non potuit melius Reip. & cuiusvis communitatis potestas significari, quàm si eo vinculo, quo homines infantes suos, ad membra confirmanda, ligant, notaretur. Nec infantes tantum fascia ligantur; sed omnia, quæ vnionis solutionem in corpore humano patiuntur. Quocirca, cum fascia sit vinculum ad hominum membra confirmanda necessarium, maiores nostri insigni prudentia fasciam vnionis, & potentie inde pendentis signum esse voluerunt. Hinc Banda pro vexillo militari, non vt simplici signo portari cœpit; sed ita, vt nihil magis esset hieroglyphicum. Notabatur enim eo, omnes debere esse colligatos vincu-

Banda nominis
origo.

Banda pro qui-
bus accipiat.

vinculo amico, & hominis membra confirmante; non secus, atque infantis tenelli artus vincuntur ad robur consequendum. Hoc nimirum ille voluit, qui sagittas colligatas filiis frangendas dedit, quas cum frangere sic nequirent, rursus dedit singulas, quas facillimè frangerunt. Sicut enim concordia parvæ res maximas vires sibi comparant, ita discordia maximæ quæque vires franguntur. Fascia igitur, quam nostri Bandam vocant, priscum nostris fuit signum militare, quo omnium animi ad vñionem & concordiam strictè arctèque retinendam mouerentur. Videmus hæctenus puerorum vexilla è longis fasciis constare, qualia veterum fuisse cogitandum. Posterior ætas multas fascias consuit, fortassis vt significaret, non vnam se ducere potentiam, non vnum robur; sed multa: & non angustam habere se potestatem, sed longè lateque dominantem. Iam, quoniam vñio & colligatio hominum principes & supremas vires habet, atque ea fascia significabatur, translatum est symbolum ad summam & regiam potentiam denotandam, si fascia candida caput cingeret. Et, sicut potestas regia omnium est antiquissima, ita ab antiquissima gente hæc consuetudo traxit originem. Non igitur à Græcis, qui fatentur (si Platoni credimus) Barbaros esse, quam ipsi sint, vetustiores: sed ab illis, apud quos fascia nomen à manu, simbolo potestatis duxit. Græci, quod regium hoc ornamentum viderent capiti obuinctum, diadema quidem à ligando, nominarunt: sed in diadematis notione nō illa est, quæ est apud nostros, vis significationis. Nobis enim Banda sic dicitur, vt qui vocem intelligit, statim vnà intelligat Bandam propriam illius esse, penes cuius manuum siue potestatem sunt omnia. Quare igitur capiti potius, quam manibus obuinciebatur? quo nimirum sciretur, reges ratione, quæ manus est & potestas mentis, quæque in capite domicilium fortitur, non corporis manibus gubernare debere: quando, quæ reges & principes imperant, à ratione recta debent, non à violentia, proficisci. Symbolum igitur potestatis capiti potius conueniebat, quam ceteris membris; tum hac, quam dixi, causa; tum quòd fascia capiti alligata, potestatem capitaneam significaret: quòd, sicut caput membrorum, ita hæc esset princeps eorum, qui Regi sunt subiecti. Hinc perperam Pompeio ab obtrectatoribus est obiectum, cum crus vulneris tegendi causa obligasset, regiam ipsum maiestatem ambire. Falsum enim est, quod dicebant, non referre quam quis corporis partem regio insigni ornasset. Alexander melius, cum Lysimacho ad vulnus obligandum diadema suum daret, quamuis essent, qui eo facto regnum Lysimacho portendi putarent.

Sciebat

Sagittæ colligatæ, & filiis datæ à patre, quid sibi voluerint.

Puerorum vexilla qualia, et qualia posterioris ætatis.

Fascia symbolum, ad quid translatum.

Fascia consuetudo, à quibus traxerit originem.

Fascia cui potissimum capiti obuinciebatur.

Sciebat enim fasciam candidam non quavis corporis parte regium esse insigne; sed ea duntaxat, in qua ratio dominatur. qua sola reges omnes & principes regerent, si digni hoc ornamento esse magis, quam videri, vellent. Quòd autem Libero patri huius inuentionem Græci attribuunt, id ex eo factum, quòd accepissent symbolum huius originem à Cimmeriis esse profectam, quorum lingua causas eius continet. Quid verò Cimmeriis cum Baccho, post suo loco declarabo: hinc satis sit indicasse fasciæ regalis causam & primordia, quæ frustra Græci & Latini è sua lingua quæsiuissent. Multò igitur conuenientiùs antiquitati, multoque significantiùs nostri fascia in militia vsi sunt, quam Romani suis signis; in quibus vt essent significata, non tamen ea, quæ sic cum prisca sapientia consentirent, atque illud notarent, quod primum est & præcipuum ad omnem potentiam constituendam atque conseruandam. Ex eodem fonte manauit & illud, quòd in omnibus sacris, vittis siue fasciis, tum victimas, tum aras, tum sacerdotes ornarent, significantes omnem potestatem à superis orandam; & eo solo nos saluos esse posse, si potestati diuinæ nostra debilitas alligetur. Fatebantur igitur hac tessera, sese agnoscere omnium rerum potestatem apud illum esse, cui sacra fieri deberent.

Mos fanè hic antiquissimus ab iis profectus auctoribus, quibus linguæ Cimbricæ fabrica debetur, qui intelligebat se perituros euestigio, nisi Deo Optimo Maximo suavi vinculo, qualis est fascia, alligarentur. melius fanè illi, quam Homerus, qui cathenam ad hanc inferiorum cum Ioue connexionem induxit. Verum ignorantia ex vera religione ad superstitionem prolapsa, ab vno Deo, cui soli sacrificandum erat, ad falsa numina cultum hunc sceleratè & impiè traduxit, seruatis iisdem quidem ceremoniis: sed ad illa translatis, quibus minimè conuenirent. Sed in eo non magis peccatum, quam in tota idololatria, quæ omnia sibi sacrilegè arripuit, quæ ad verum Dei cultum pertinebant. Hinc sacris ædibus, & labris sepulcralibus, & templorum maximè vestibulis, Sphinges vittatæ addebantur, quibus vim potestatemque religionis, veterum Theologia significabat, dum faciem pulchrarum modestarumque virginum eis tribuunt, & reliquum corpus leoninum addunt, vnguibus tamè vncatis & contractis, non ad vim explicatis, castitatem illis virgineam sanctamque tribuentes, sed eam, quæ, si læderetur, robur & celeritatem leoninam ad vindictam haberet. Quamobrem & Palladis galea in cono Sphingem aliquando præferbat. quod in Atticis de Parthenone tractans Pausanias annotauit, & nos, cum de antiqua religione tractabi-

T mus,

Fascia regalis causa & primordia, unde petenda.

Fasciarum in sacris significatio.

Homeri cathena. Ex ignorantia idololatria.

Sphinges vittatæ quid significent.

Sphinx in Palladis galea.

mus, clarius aperiemus. Pierius Valerianus in Sphingis symbolo parum Oedipus fuit, non animaduertens meretricibus vittas non conuenire, quas meretrices Sphingum quoque figura ex Michaële Bizantio significari tradidit; de iis, quas pro templis collocarunt, non multo melior interpres. Quid posset minus decere, quàm in Parthenone, id est, in æde virginea meretriculæ imaginem in Mineruæ virginum antesignanæ cono spectari? Vera igitur fasciæ interpretatio, quam nos Bandam vocamus, è quo Venetæ mulieres Bindam, Tuscanæ (ni fallor) Bendam fecere, plurimum adfert adiumenti, ad multa veterum monumenta intelligenda, quæ alioquin obscuras causas, aut nullas omnino habere putarentur. Sinon apud poetam vittas, quas hostia gessit, testatur: & mox inde loquens de Palladio ablato, virgineas vittas vocat:

„ Corripuere sacram effigiem, manibusque cruentis.

„ Virgineas ausi diuæ contingere vittas.

Hinc & illud intelligitur:

„ Rex Anius, rex idem hominum Phœbiq; sacerdos,

„ Vittis & sacra redimitus tempora lauro,

„ Occurrit.

In Pharmaceutria propriè admodum & consentaneè vittarum significationi, vittam mollem nominauit, è quò nullum vinculum suauius sit & mollius, quàm illud, quo Deo sumus colligati:

„ Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vittas.

Hinc lanei compedes, quibus Saturnus fuit constrictus, de qua re suo loco dicendum. Supplices etiam vittas antiquo more ferre solent, quo ostenderent se tum per sacra orare, tum petere eam coniunctionem apud eos, quos obsecrabant: quæ omnibus hominibus necessaria est ad salutem & tranquillitatem. Sicut enim homines Deo cupiunt amoris vinculo alligari, quò eius ope ac præsentia iuuentur: ita homines quoque supplices iis, quos rogant, se deuincire student, quò ipsorum auxilio subleuentur. Docta itaque legationis descriptio apud poetam est, dum canit:

„ Tum satus Anchisa deletos ordine ab omni,

„ Centum oratores augusta ad mœnia regis

„ Ire iubet, ramis velatos Palladis omnes,

„ Dona que ferre viro, pacemque exposcere Teucris.

Horum vnus, Ilioneus nomine, inter cetera sic regem alloquitur:

„ — Ne temne quòd ultro

„ Preferimus manibus vittas, & verba precantium.

Fascia interpretationis uilitas.

Vitta, mollis quare propriè nominetur.

Supplices quare vittas ferre solent.

Legationis docta descriptio apud Virg.

Vna profectò vocula declarauit, & legatos vbique gentium sacrosanctos habendos, & ipsos per sacra nulli temeranda supplicare, & hoc ipsum quod orabant sanctum esse; atque id pertinere ad indissolubilem amicitie pacisque nexum. Hæc igitur omnia à priscis maioribus nostris videntur accepta, apud quos fasciæ vittarumque nomen à connectendo vinciendoque deductum est, ita vt etymologia symbolum, & symbolum explicet etymologiam. Neque igitur maiores nostri contenti fuisse fasciæ suæ indicare omnem vim in vnione esse, sed illud etiam, bellum nullum suscipiendum, quòd non esset sanctum atque iustum. Quamobrem Atuatici ope Francorum à Romanorum iugo exempti, Brabantos se significantissime nominarunt: quasi dixissent, Bandam quidem se non magnam esse, sed Bandam tamen Brauam, atque illam egregio vinculo coniunctam. Eadem ratione opidum illud Bellouacorum munitissimum, quò Cæsar metum omnia sua contulerant, Bratispantium est vocatum, quasi diceretur *Brassfiebant*, id est, Brauissima Banda, exempto digamma, & sigma transposito. *Bras* enim in supremo comparatorum gradu facit nostratibus *Brassfeste*. Hinc Cæsar *Brates* dixit, & *stant* pro *stant*. Fuisse autem in opido illo causas, ob quas Brauissima Banda vocaretur, satis ex eo liquere potest, quòd Bellouaci ei omnia sua, prius quàm se dederent, credidissent. In malam igitur rem illi cum suo Brabone, qui pro historia frigidissimas nugas nobis vendere moluntur. Atque hæc quidem de Brabantorum nomine, quo non immerito se, neque sine verissimo omine vocarunt, propterea quòd mox limites suos ita protulerunt, vt Testandros, Ambuaritos, Thungros, & non exiguam Neruorum portiunculam occuparint; & nò ita multò post belli pacisque laudibus ita effulserint, vt regum Francorum res omnes cum imperio summo administrarint; hinc nomen sortiti *Conincstapel*, id est, columen regis, & eius statum conseruans. *Stapel* enim pedem & fulcrum significat, cui vel sedes vel aliud quippiam innititur ac insistit, quasi *Stabest*: id est, statum conseruans, diceretur. *Coninc* verò regem esse nemo ignorat. *Conincstapel* igitur columen & quasi fulcrum esse regie maiestatis, vox ipsa declarat: à qua Galli Germanicæ lingue imperiti *Connestabile* fecere. Et erat profectò rum temporis illa regibus Francorum viuendi consuetudo, vt illi, qui hoc nomine vocabantur, statum regium conseruarent: quoniam penes eos esset totius gubernationis & imperij potestas. Eundem alio nomine *Maiex* vocarunt; qua voce summus magistratus in quauis communitate Teutonice notatur. Vnde corruerunt *Maiorem* domus, quasi Latinum nomen, non

Legati vbique sacrosancti.

Fascia quid maiores nostri indicauerint.

Atuatici, Brabantii rectè sunt nominati.

Bellouacorum opidum rectè Bratispantium nominatum.

Brabantorum limites & præstantia.

Conincstapel interpretatio.

Connestabile munus.

Maiex quid significet.

Maior domus.

Germanicum vocabulum esset; quod in historiis legerant. Nec porro hac potestate Brabanti posteriores contenti fuere: & quamuis Martellus dixisset, se regibus malle imperare, quam regem esse: Pipinus tamen Paruus regnum in se à Pontifice translatum accepit, Merovingorum genere è regio folio sublato.

VERVM, ad vrbs ipsius antiquitatem propius peruidendam, non satis est docuisse Atuaticorum nomen in Brabantos, & Atuatici opidi nomen in Antwerpiam transiisse, nisi & illud addatur, quae de causa Antwerpiani peculiari titulo Marchionatus sacri Imperij decorentur. Hoc vt fiat dilucidè & ordinatè à vocis Marchionatus interpretatione exordiendū. Marchionis enim nomē, licet plurimis populis sit commune; à paucis tamen vis eius & notio intelligi videtur. Nos *Marcgrauey* Marchiones vocamus, dictione composita ex *Marc* & *Srauen*: & quia vox *Srauey* latius patet, quam *Marcgrauey*, prius qui sint *Srauey* exponemus. Sunt qui *Srauey* dictos velint eos, qui fodiendis fossis opidorum praesident: quia nimirum *Srauey* idē sit, quod fodere. Verum illi nō animaduertunt, *Srauers* potius, quam *Srauen* dicēdos, si à fodiēdo nomen adepti fuissent: deinde nihil esse falsius, quam omnes vel praecipuos, qui hac voce nuncupantur, fossioni praesse; alioquin omnibus erraturis, qui *Srauey* eosdem faciunt cum Comitibus Latinorum: in quorum numero diuersa admodum munia tractabantur, & interea nullum minus, quam fossiō, quae ducibus potius exercituum in castris metandis conueniret, cui tamen non negamus Comitem potuisse praeponi; sed hoc negamus, praecipuam hanc esse Comitum dignitatem, à qua nomen imponendum videretur.

Comitum nomen praeternotam significationem, apud Latinos etiam peculiari quodam modo tributum iis legimus, qui à Republica Proconsuli, vel Legato, vel Iudici ad consiliorum communicationem addebantur: quod ex Cicerone ad Q. Fratrem clarè docetur. Atque inter hos (inquit) quos tibi comites & adiutores negotiorum publicorum dedit ipsa Respublica. duntaxat finibus his praestabis, quos ante praescripsi. Hinc posterioribus seculis Comitum nomen ad omnia ferè officiorum magisteria, à Principe cuiuslibet vel in aula, vel extra aulam mandata, translatus est. Sic Comes largitionum, Comes sacri patrimonij, Comes scholarū, Comes commerciorum, & id genus infiniti alij Comitum nomine censebantur: atque adeo tandem latè vocis huius vsus extendebatur, vt Comes Orientis diceretur, cui multae prouinciae, maximè per totum Orientem subessent, & Comes Africae, qui Africam gubernaret. Hos nostri *Srauey* verterunt

*Antwerpiani
cur Marchio-
natus sacri im-
perij titulo de-
corantur.
Marchionis no-
minis interpre-
tatio.*

*Græuē nomini-
interpretatio.*

*Comitis nomē
quibus tribua-
tur.*

terunt elegatius, & maiore causa, quam à Latinis Comites dicebantur; eò quod non omnes Principem comitarentur, quamuis à comitatu priscis duntaxat nominati fuissent. Verum vox hæc nostras à nemine hactenus explicatur: quia est videlicet nonnihil ab origine sua detorta, ita vt prima statim fronte vera germanaque notatio non appareat. Videtur igitur à *Srauey*, quod est fodere, facta, si pronunciationem duntaxat & scripturam consulamus. Verum, dum penitus inspicitur conuenientia vocis cum significato, in *Srauen* Senatores inueniuntur, atque in apertum venit syncope, quae totam vocis formationem occultauit. Dicuntur *Srauey*, quasi *Sarauessy*; & gemina concisione, *Srauey*; cum tamen melius ad analogiam quadraret *Srassey*, quo sanè modo principio dici solere existimo. Sed quia *Srassey* omnes cani homines significarentur, placuisse potius syncopen, minus illam quidem vsitatam, commodiorem tamen ad vocum discrimen obseruandum. Fit autem *Sarau* à *Sar*, quod est omnino vel maturè, & *Au*, quod est senex. *Sarau* igitur est idem, quod Latinus efferret, omnino vel maturè senex, admodum certè significanter posita voce. Neque enim satis est ad graua officia recte tuenda senem quempiam esse; cum & bis pueri senes quidam reperiantur, nec referat ætate ne quis puer sit, an vita & moribus, vt Aristoteles admonuit: sed opus est, vt quis sit senex omnino, vita nimirum & ætate, deinde vt matura etiā sit senectus, omnibus iis, quibus ad res bene gerendas opus est, percoctis. Fieri enim potest, vt senes quidam sint moribus atque ætate, nullo tamen rerum vsu & experimento ad id sint facti, quod in Republica sit administrandum. In horum numero cum sint vniuersim omnes, qui semper pueri manent; tum etiam illi, qui in litteris, & philosophia, aut alio studiorum genere semper delituerunt, ab omnibus negociis publicis longè remoti. Bene itaque *Sarauessy* nominarunt siue *Srauey* eos, qui praecipuis Reip. partibus praesent. Sunt & alij seniores, qui non tam magni ponderis, nec tantæ dignitatis muneribus praeficiuntur: quos idcirco non *Srauey*, sed *Astermans*, siue *Aussermans* vocamus, id est, viros seniores: cuius vocis in Anglia multus est vsus. Eodem modo à Græcis praesbyteri sunt vocati: quod eos ceteris seniores esse oporteret, qui hac dignitate honorarentur. Quantus verò honos senio apud priscos fuerit, & quanta eius contempti poena, omnes cum poetarum, tum ceteri scriptores satis ostenderunt. Bene profectò maiores nostri, quamuis seniores siue presbyteros similiter ac Latini & Græci, promiscuè minoribus magistratibus adhibuissent, sub nomine *Altermanorum* illos tamē, quos grauioribus Reip.

*Officia graua
qui meri
possunt.*

*Antwerpiani
quibus praefi-
ciuntur.*

*Senium apud
priscos honora-
tium.*

negociis præficerent, non solum seniores, sed omnino & maturè senes esse voluerunt, atque id ipsa *Srauey* appellatione docuerunt. Sicut igitur in ceteris plerisque omnibus vocabulis fabricandis, alias nationes vicerunt; ita in hoc quoque longè superarunt, duabus syllabis tantundem indicantes, quantum vix pagina tota philosophus explicaret.

Qui sint *Srauey*, & qua ratione sic dicti, exposui; nunc alteram Marcgrauij partem adibo. *Marc*, dum verbum est, cum agendi notione idem notat, quod considero: at, dum nomen est, illud significat, quod in re quaque maximè considerandum est. ita in agris & territoriis *Marc* limitem vocamus, quia is diligenter sit obseruandus. Præcipuè tamen limites atque fines regionum hoc nomine dignamur: propterea quòd hi tanto sunt diligentius considerandi, quantò neglecti, vel loco suo moti plus solent malorum hominum communitati adferre. Hinc enim bella frequentissimè inter finitimos excitantur, quibus nihil potest humano generi excogitari pestilentius. Hæc vox in eodem significato ab omnibus iis hæcenus vsurpatur, quorum regiones Germani olim occuparunt: vt in Italia Marcam Anconitanam, Marcam Taruisanam, & id genus alios fines hoc nomine audimus nuncupari. Verùm video hîc mihi Beatum Rhenanum obstare, qui ex Pausania docuit, Marcam Gallis antiquis, quorum linguam eandem fuisse cum nostrate contendo, equum notare, quem alij postea sunt secuti, freti eadem, qua ipse, auctoritate. Hanc igitur examinemus, an solidum tinniat: quod vt fiat diligentius & verius, ipsius Pausaniæ sententiam à Romulo Amasæo, præceptore quondam meo, Latinitate donatam adscribere non grauabor, quæ sic habet, vbi de Gallis in Phocicis scribit: Nam singulos equites famuli sequebantur duo, in equis & ipsi, & equestrium artium maximè gnari; ij præliantibus dominis in extrema acie consistentes ei erant vsui, vt si fortè equus esset amissus, statim suum submitterent: si vir concidisset, seruus in eius locum succederet. Quòd si vtrumque belli impetus euertisset, iam præstò erat tertius, qui pro demortuis locum teneret. Iam verò, si vulnera primarius ille accepisset, è secundariis alter ex acie eum subducebat, alter verò faucij vicem obibat. Hæc (vt mea fert opinio) apud Gallos ad imitationem Persarum militia fuit instituta. Nam & illi selectos habent milites decies mille, quos immortales vocant. Tantum interest, quòd commisso demum prælio illi succenturiant, Galli inter pugnandum integros vel cæsis vel faucis supplemento esse iubent.

Atque

Atque hanc quidem equestris pugnae institutionem voce Trimarcisiam nominant. Equum enim Marcam appellant. Hæc Pausanias de Brenno tractans. Ex his, & iis, quæ adiecit, perspicuum sit, in hoc apparatu equestri qui erant, eos tribus equis censos fuisse. ex vicies enim mille & quadringētis equitibus, equos colligit mille ducentos vltra sexaginta millia. quæ computatio conuincit, singulis huius ordinis hominibus tres equos imperari solere. quam rem Trimarcisia vox dilucidè significat. *Tri* enim vel *Sxi* tres notat: *Mar* equum, *Cis* censum: è quibus vocabulis Trimarcis compositum, censum trium equorum. *Cis* autem nobis propriè omne id vocatur, quod quis vel principi vel patrono, cui subest, præstare debet, siue pecunia sit, siue alterius generis onus. Onus igitur siue debitum tres equos in bellum educendi, Trimarcisiam Galli vocauerunt, quorum linguam si Rhenanus intellexisset, nunquam Marcam equum fuisset interpretatus. quod verò in Pausania sic legerat, id mendo erat imputandum, quod pro *Mar* *Marc* induxit. vel Pausaniæ hic error condonandus ob linguæ Gallicæ ignorantiam. Ex peruersa igitur huius vocis Trimarcis resolutione, factum est, vt Marca falso pro equo poneretur. *Mar* verò equum Gallis perinde atque Cimbris notare, iam iam erit apertum. Nemo nostræ linguæ peritus est, vt non simul intelligat quid *Mar* siue *Meri* notet. quare si *Mar* equa sit, *Mar* equus erit, tametsi in genere masculino non ferè sit in vsu. Dicitur autè *Mar*, quasi *Mar*ij, vt à *Becker* *Beckerij*, à *Coning* *Coningij*; id est, à pistore pistrix, à Rege Regina: *ij* enim nobis terminatio est, qua de masculino in feminam significatio mutatur. Et sicut dicimus *Sacker* vel *Secker*, nullo notationis discrimine, ita quoque *Mar* vel *Meri* pro equa vsurpatur. Iam in compositione *Mar* hæcenus est in cōsuetudine loquentium; dū *Mar* *scalc* eum vocamus, qui peritus est in equis curandis, adeò vt & ille, qui ferreos calceos adfigit, & iuba & caudam comit, hoc etiam nomine appelletur; quauis proprium eius sit, qui perfectam habet, ac omnibus numeris absolutam, totius artis equestris cognitionem. *Scalc* enim non simpliciter cuiusquam rei peritum signat, sed sic peritum, vt & callidus sit, & in arte, quam tenet, astutus. Atque hæc quidem verissima est Marscalci interpretatio, ei conueniens, qui in equestri disciplina non solum est eruditus, sed ita eruditus, vt ipse difficillimè à quoquam, ab ipso multi falli decipi que possint. Est enim hoc quasi peculiare quiddam apud eos, qui in hac exercitatione versantur, vt minimè turpe ducant, si vel patrem vel fratrem in equo vendendo deceperint, aliqua nimirum nota, qua displicere posset, celata.

Hinc

Marc nomen quibus tribuantur.

Bella cum inter finitimos excitantur.

Beati Rhenani de Marca opinio.

Trimarcisia quid.

Pausania locum castigat.

Marscalc quis dicatur, eiusque interpretatio.

Adagium. Hinc communi apud nostrates adagio iactatur: Qui equos peioris notæ habet, eos apud amicos commutet, propterea quod fidentibus se ab amicis deceptum fraudatumque non iri, facilius imponatur. *Marscalcorum laus apud maiores nostros.* Tanta autem apud maiores nostros laus huius magisterij fuit, ut qui ab eo bene audiret, is omnium earum rerum, quibus vel in aula vel in militia opus esset, eruditus videretur. Hinc tandem factum, ut magistri etiam hospitiorum Marscalcos se vocarint, quasi nemo munere quopiam maiore dignus esset, qui in disciplina equestri non esset egregie exercitatus, & præcipuum hospitiorum designatoris munus videretur, equitibus stabula & pabuli commoditates distribuere, eò quod in bellatore equo bene curando tractandoque, non in hominum cute molliter habenda, præcipua totius nobilitatis laus posita crederetur; eoque oporteret eum, qui hospitibus designandis præesset, primam equorum, non hominum, curam habere. Et, quoniam equorum curatio præcipue honoraretur, omnes eos diuos Marscalcos vocarunt, quos curando cuiuspiam morbo præsidere opinarentur. Sic Diuum Antonium dicimus Marscalcum ignis sacri, Diuum Rochum Marscalcum pestis ac epidemix contagiosæ, & similiter alios aliorum morborum Marscalcos. Marscalcus ergo primò significat magistrum equorum, & eum non quemuis; sed qui longo vsu in hac arte callum obduxerit: deinde iis, quas dixi, causis, ad alios etiam tum homines, tum Diuos nomen est translatum. Obiter igitur aperui, quod hæcenus ferè fuit occultum, è quo & illud intelligitur, quis sit Gotfcalcus & Seinesfcalcus. Gotfcalcus enim is est, qui bene versatus est in iis, quæ ad Deum spectant. Seinesfcalcus verò dicitur, qui peritus est ad familiam gubernandam. *Seiij* enim siue *Seseiij* cum nota perfectionis, familiam significat, quod frequentius citra diphthongum *Seij* & *Sesij* proferimus. Dicitur autem *Seij* à *Seij* voce longa, qua suum cuique signatur, eò quod nihil cuique inter sua prius esse debeat, quàm familia, in qua proles quoque continentur. Bene igitur Guilielmus Tyrius Seinesfcalcum domus magistrum esse dixit. Sed de his alibi, vbi & ipsius *Scalc* nomen docebo, de duarum vocum coalitu natum esse. *Ephialtes morbus quare Mar dicitur.* Porrò quia *Mar* equum significat, non inconcinne ad Ephialten morbi nocturni genus consuetudo detorsit: quoniam eo laborantes maximo pondere sibi premi videntur, non aliter, quàm si quis sic cecidisset, ut equus toto corpore ipsi incumberet. Hinc dicimus ei, cui hunc morbum imprecamur: *Sat 6 de Mar rijt*, id est, ut te equus tuus equitet, contrario nimirum ordine quàm fieri deberet. Accedit & alia ratio, qua Ephialtes *Mar* dicitur,

ob

ob id quod equus eo frequentissime laborare cernatur. Atque hæc de voce *Mar* hoc loco satis sunt: è quibus eluxit, quàm longè aberrarint, qui ex hoc Pausaniæ loco Marcam equum esse crediderunt: tum etiam quatenus militia ætatis nostræ cum vetusto Trimarcisæ instituto vel consentiat vel discrepet; in eo consentiens, quod omnes equites non singulares tres equos habere debeant; in eo differens, quod simul, non succenturiatim, prælia committant. Offendiculo igitur hoc, quod de ignorantia linguæ, vel mendo libri extitisse docui, remoto, redeo ad Marcgrauium, siue Marchionem, atque eum esse dico, qui limiti regionis cuiuspiam est præfectus. Quando autem multi limites sunt, non in multis tantum regionibus, sed & in singulis, multas quoque Marcas inuenimus. Clarissima ea fuit in Germania, quæ Germanos longo terrarum tractu à Vistulæ ostiis distinguebat à Sarmatis; atque ij, qui limitem illum habitabant, Marcomanni, id est, viri limitanei, sunt nuncupati. Hi principio à Gedano per Marcam nunc nouam vocatam, ac deinde per Slesiam ac Morauiam sedes promouerunt; & tandem continentium bellorum contra Sarmatas pertæsi, in eam se Hercinii saltus partem abdiderunt, quæ à Boiis Boiohemum, id est, domus Boiorum vocabatur. vbi sic res suas firmarunt, ac breui auxerunt, locorum munimentis tuti, ut cum populo Romano non de salute, sed de imperio certare videretur, contra quos bellum Marcomanicum omnium ferè difficillimum gestum legimus: in quo inter alia commemoratu digna illud maxime excellit, legionem in eo fuisse, cuius cum maxima pars Christiana esset, precibus in letali totius exercitus siti pluuia est impetrata Romanis, & fulminum inaudita tela contra Germanos: de quo miraculo & Antonino victoria, & legioni fulminatrici nomen remansit. Dion religionis nostræ sacris non imbutus, & ei, ut esse idolorum cultores solent, hostis comminiscitur Arnuphin, nescio quæ Ægyptium magum, vota fecisse Mercurio aërio, quem somniat ad hanc pluuiam eliciendam. Legionis autem fulminatricis nomē alibi quidem agnouit; sed causam, ob quam sic vocaretur, odio Christianorum nusquam expressit. Iulius Capitolinus & fulminum & pluuiæ meminit; sed precibus Marci Antonini falsò adscripsit, legionis fulminatricis, ne falsitas suboleret, nulla facta mentione. Sed de hac re Xiphilini epitome consulenda. Quemadmodum verò Marcomannia Germaniam à Sarmatia separabat, ita ad Occidentem Scaldis à Gallia diuidebat ea potissimum partē, qua Oceanum cōtingit. Huic ergo regioni terra marique custodiendæ qui præsidebat, is *Marcgraf* vernaculo gentis sermone nominabatur. At quando primum

V

hoc

*Marcæ nomen
antiquitas.*

hoc Marcæ nomen sit sortita hæc regio, equidem certo anno definire non possum. Nomen certè Scaldis & Staburæ fluuio datum, testatur antiquissimum hîc Galliæ ac Germaniæ limitem fuisse à Thungris, ni me fallit opinio, tunc constitutum, cum Gallos præcis sedibus expulissent. Cum enim Romanorum etiam tempore, qui post Thungros & Eburones hîc rerum sunt potiti, Marcæ nomen reperiatur, putandum ante Romanum in his regionibus imperium, sicut nomen, ita limitem etiam fuisse: quando nemo sanæ mentis nuncupationis Cimbricæ Romanos faciet auctores. Marcæ autem nomen fuisse imperante Gallieno, si constet, necesse est confiteri, illud nec à Romanis, nec à Francis primò inditum esse: non ab illis, quia vox ipsorum nõ sit; non ab his, quia ante eorū aduentum fuerit vsurpata. Nam ne Iuliani quidem rebus hîc florentibus Franci impunè tulêre, quòd ad Tassandriam vsque Romanorum ditio- nem occupassent, vt didicimus ex Ammiano; tantum abest, vt ad Scaldim & eius ostia processerint, & dederint locis de lingua sua nomenclaturas. Est in Zelandia pagus, Germaniam ad Oceanum & illud Scaldis ostium terminans, quod proximum est Galliæ, nomine *West-capel*: in eo olim sanum fuit Herculis Limitanei, quia hic extremum esset limitanæ regionis, qua Germania ad Galliam finiretur. Herculi enim vestibula templorum, & regionum introitus primi ad custodiendum dedicantur, quòd in iis tuendis & prudentia & fortitudine maximè opus: quæ ambæ virtutes Herculi tribuuntur, vt alibi latiùs erit explicandum. Eadem ergo causa, & hic & Gadibus colebatur vtrobique finium Oceani custos atque protector. Est hæcenus in eo lapide, qui in baptisterio muro infixus cernitur apud Westcapelanos, hæc inscriptio:

*In Westcapel
quondam sa-
num Herculis
Limitanei.
Herculi quare
vestibula tem-
plorum & re-
gionum sint
dedicata.*

*Hercules Mar-
cusanus.*

HERCVLI MARCVSANO.

in qua sequens linea ægrè legi potest, quibusdam singulas litteras punctis distinctas fuisse existimantibus, ad hunc modum:

M. R. R. I. M. F. I. V. I. S.

Aliis contra sic legentibus:

M. P R I M E L I V S.

T E R T I V S

V S L M.

*Laurini, anti-
quitarum do-
ctissimi.*

quam lectionem Laurinis, omnium antiquitatum doctissimis, placuisse

cuisse intelligo. Sed ea nihil ad nos, quæ secunda linea continetur: illud duntaxat notandum, Herculem hic sacellum habuisse, cui nomen à limitanea domo sit factum. Marchus enim, siue citra aspirationem, quæ in compositione, lenitatis causa, frequentissimè tollitur è medio, Marcus, posterioris syllabæ vocali longa, domum signat limitaneam, siue domum in regionis finibus constitutam. *Æus* enim domum significat; ab *Æu*, quod idem est quod tueor & custodio ab iniuria. Incertum igitur est, an à nostris diceretur Marcus, an Marcú. si Marcus, Hercules à domo limitanea nomen accepit: si Marcú, longa posteriore syllaba, idem significatur, quod Latinus diceret, custodiam limitis. atque hac ratione Hercules Marcusanus limitis custos siue defensor diceretur. Scio inter alia cognomina, quæ sunt quàm plurima, Herculem custodem etiam in vetustis monumentis vocari. Romæ, in nona regione ad circum Flaminium, ædes Herculis custodis fuit, adiuncto (vt videtur) templo Musarum, vt ille harum sicuti dux, ita custos esset. Ouidius in Fastis Herculis huius meminit, ita canens:

*Hercules custos
unde dicitur sic*

„ *Altera pars Circi custode sub Hercule tuta est.*

Sed Eumenius Herculis & Musarum ædem coniunxit, his verbis pro scholis instaurandis loquens: Ædem Herculis Musarum (vel fortè, quod ego mallet, Herculis & Musarum) in circo Flaminio Fuluius ille Nobilior ex pecunia Censoria fecit, nõ id modò fecutus, quòd ipse litteris & summa poëtæ amicitia duceretur, sed quòd in Græcia cum esset, Imp. acceperat Herculem Musagetem esse; id est comitem ducemque Musarum. Custos igitur Hercules fuit, vt Musarum, ita rerum ceterarum omnium, quas defensione sua tuetur. Quid enim aliud est Alexicacos, quàm custos omnia mala depellens, quo nomine ab Ephesiis, teste Lactantio; & in Melita, vt Hesychij compendium habet, colebatur. Vel igitur Marchú Hercules dicebatur à custodia limitis: vel locus Marchús; id est, domus limitis. Verùm vtumque eodem redit. quare liberum esto, vtumlibet accipere: quamuis ferè talia sint nostratia vocabula, vt non rarò geminas habeant vel plures etiam significandi causas: ita vt vtraque ratione sic vocaretur, & quòd limitis tutelam haberet sibi commissam; & quòd ædes ei limitanea eodem loco structa dedicataque esset. His potest & tertia addi, de significatione vocis *Marcæ* accepta, quæ non solum limitem, sed signum etiam notat. Erat enim hoc loco signum nautis expositum, quo clauum rectè tenerent ad Scaldis ostia subeunda, cuius loco nunc turris est Westcapellana.

*Alexicacos
quid sit.*

*Westcapel li-
mes Germa-
nia, eiusq; in-
terpretatio.*

Est autem, vti prius quoque dixi, *Westcapel* vltimus ad Scaldim Germaniæ terminus versus Occidentem, nomen à re sortitus: *West* enim Occidentem notat: *Capel* verò vox est in vsu illa quidem frequentissimo non nostris modo hominibus, sed omnibus etiam illis qui à Germanis vocabula plurima & phrasæ acceperunt. verum à nemine hæcenus ad veram tum significationem, tum significatio- nis causam reducta. Non desunt qui à sacello Latinorum voce deri- uent, tenui quadam allusione decepti. Docebo ergo & hoc nostrat- es, atque eos omnes, qui *Capel* vocem vsurpant, non à Latinis, sed à maioribus nostris eam esse acceptam. *Cap* apud nos supremum do- mus notat, quod è parietibus vndique in cacumen assurgens, & tignis, & transuersariis, & canteriis ita est connexum, vt tectum possit sustinere. *Capel* verò altum dicitur, commune ad omnia, quæ alta sunt, siue voces sint, siue loca. *Capel* igitur, aspirationis exem- ptione nobis ad compositorum lenitatem sæpius admittenda, ædi- ficium signat, tectum duntaxat altum habens, à quo signari mereat- ur. Eiusmodi ædificia circa parietes fieri solent, præcipuè ad te- gendas statuas & altaria, præter altum tectum nihil habentia, quod sit nominandum. Erant igitur sacella ad modum vestibulorum exstructa, vel in ipsis etiam templis id genus tecta & testudines, qui- bus aræ & statuæ teguntur, hoc nomine intelligenda. Capella igit- ur, vt de nostra Latinam vocem fabricemus, ad extremum Scaldis ostium sita sacra fuit Herculi Marcusano, ita de Germanico sermo- ne indigerato, quæ crebris tempestatibus & maris vndis quamuis sit submersa, hæcenus tamen sub vndis ad ipsum litus reliquias osten- dit: è quibus lapis, in quem votum est insculptum, translatus est ad templum, quod priori sano successit. Exigua admodum est distantia ab eo, quod nunc est, ad illud, quod olim fuit: sed priorum ætatum negligentia malè litus suum est tutata. Hodie ingentes moles, è longissimis fascibus contextæ, pondere saxorum deprimuntur, qui- bus spes est fore, ne plus litoris abradatur. Postumus, qui tempore Gallieni imperator in Gallia dictus est, numum excudit, in quo Her- cules stat clauam & Leontem sinistra tenes, cum inscriptione, HER- CULI MARCVSANO: quamuis Guilielmus Choulius in iis, quæ Gallicè de veterum Romanorum religione scripsit, litteram cani- nam in Marcusano omiserit, quam ex lapide Westcapelano, & vocis interpretatione quiuis videt non fuisse eximendam. Equidem aliis principiis vsus, hanc vltimam ad Occidentem limitis metam fuisse statui; cui cum hanc inscriptionem respondere cernerem, maiorem in modum sum gauisus; è quòd hæc mea viderem cum veritate, ve-
tustis

tustis monumentis conseruata, conuenire. Ex his modò liquet, ætate Postumi & Gallieni, prius multo, quàm Franci hanc oram tenerent, Marcæ nomen ad Scaldim in vsu fuisse: quod cum Roma- norum non sit, necessariò fatendum à Germanis originem habere; iis inquam, qui ante Romanos limitem hunc tenebant. Antiquissi- ma igitur est huius Marcæ nobilitas ab ipsis (ni fallor) Thungris ante Cimbrorum irruptionem exorsa. Non mirum est igitur à Francis, qui post Romanos limitem hunc occuparunt, nomen seruatum esse; cum ipsi, nisi inuenissent atque inuentum intellexissent, de nouo cõdituri forsân fuissent: è quòd Francorum & veterum Germano- rum eadem esset lingua. Mansit igitur ab antiquo limitis nomencla- tura, & custodia; sed illa accidit diuersitas, vt alij antea, alij post ab eo finirentur atque discernentur. Prius enim (vt dixi) limes fuit Germaniæ & Galliæ: at post, pulsus Romanis è Gallia, tota regio Francorum recens subiugata in duo præcipua regna est distributa: quorum alterum *Austrijs*, id est regnum Orientale; alterum *Westrijs*, id est regnum Occidentale nominabatur: quas voces La- tini non intelligentes, variè corruerunt, ex *Austrijs* Austrij- ciam ac deinde Austrasiam: ex *Westrijs* Westrijciam, atque mox Westriam, postremò litteris planè mutatis Neustriam facientes. Austrasia igitur, vt sic cum Barbaris loquamur, totam Belgicam ad Scaldim vsque principio complectebatur; atque post, quod Lota- rio in tripartita illa Carolingorum diuisione obuennisset, *Lotrijs* ac deinde Lotharingia est nominata. Posteriùs deinde, cum Franco- rum nomen ab Imperio Germanico distingueretur, Scaldis li- mes esse cœpit Imperij: quo nomine & dignatione hæcenus Antwerpensis ciuitas gaudet. Semper igitur, ab ipsa vsque Thungrorum memoria, hoc loco limes fuit; sed non eadem sem- per ratione. Neque verò ob gentium discrimen, quod Scaldis nomine indicatur, limitis tantum habuit appellationem; sed illa etiam causa, quòd hac maximè parte Germaniæ Occidentale latus à piratis esset custodiendum: quoniam nullum flumen tam longè intra regionem maximas naues sursum, quàm Scaldis portaret: qua de causa limes Germaniæ Occidentalis hoc loco præcipuè fuit dili- genter, ne quid damni inferretur, obseruandus. Is certè Marchio, cuius inter Francos antiquissima extat memoria, non aliam ob cau- sam huius limitis præfectura est donatus, quàm quòd vim ex Ocea- no per Scaldim illatam fortiter repulisset. Nam, cum Cochlea- ricus Danorum rex classe inuectus conterminam regionem vndi- que popularetur, Theodoricus Ludouici illius magni, quem Clo-
doueum

*Francorum re-
gio in duo re-
gna distributa.*

*Marchio Ant-
werp. unde no-
men sit sortitus*

Vtilo.
Theodo.

douem vocant, filius natu^m maximus Theodobertum filium suum cum valida manu contra misit, adiuncto Vtilone fratre Theodonis Magni (vt volunt) Boiorum ducis, viro strenuo & militaris disciplinæ peritissimo; cuius consiliis & prudentia sic rem gessit, vt Danorum regem multis vastatæ regionis manubiis onustum, iamiamque naues conscensurum, quò in patriam triumphans rediret, vnà cum toto exercitu ad internecionem vsque omnium deleuerit.

Hunc successum felicissimum in hoc ad Scaldim limite sortitus, magnam insignis victoriæ partem Vtilonis consilio & virtuti retulit acceptam. quem de hoc nomine sic apud patrem commendauit, vt limitis præfecturam pro honorario acceperit, Marchio Antwerpianus appellatus: &, quò vinculum firmiter esset inter ipsos, sororem ei Theodobertus dederit vxorem, è quorum copula diuina stirps Caroli Magni pullulauit. Vel igitur hoc solo nomine magni nobis facienda est Marchionatus Antwerpiani nobilitas, quòd eam dederit ducum regumque progeniem, qua nulla vnquam in orbe extitit clarior, à qua Rex Hispaniæ, Dux noster & Marchio Antwerpianus sub titulo sacri Imperij, recta linea descendit, annis amplius mille per illustrissimos homines generis serie continuata. Hic igitur tot Ducum, tot Regum, tot Imperatorum sunt incunabula, hic gentis clarissima primordia. Hic Marchionatus primùm optimos Francico regno Conincstapelos & Maieros, deinde Reges dedit, ac deinde Romanis Imperatores, post etiam Reges Hierosolymitanos, & Imperatores Byzantinos è gremio suo produxit, quorum princeps & aulpeus Godefredus Antwerpianus in suo Marchionatu exercitus in Asiam ducendi primitias collegit. Sed de his post in historia suo loco latius. hic, ad Marchionatus antiquitatem nobilitatemque aperiendam, satis est obiter hæc annotasse. Quia verò ante Romanorum, nedum Francorum, imperium, ad hunc terminum armis prolatum Marcam hanc & fuisse & habuisse eandem appellationem ostensum est, fateri necesse habemus, Marcæ nomen quàm Brabantia hoc inuentum loco, antiquius & nobiliter esse.

Borggraf quis.

Ceterùm, quoniam de *Marcgraf* iam satis, videtur annexum esse huic proposito, docere quis sit *Borggraf*, & quò à *Marcgraf* discernatur. Nam vterque *Staf*, siue Comes, vt sic vertamus, licet Senatorem propius exprimat, nominatur: & vtriusque dignitas Antwerpianæ est illustris. *Borg* igitur, ne diu immoremur, arcem significat: quo nomine vetus, etiamnum opidum vocatur, cuius appellationis ratio partim ex iis, quæ de *Borg* antè dixi, partim ex illis, quæ in Antwerpianæ vetustissima insignia commen-

tari

tari decreui, est petenda. *Borggraf* itaque is est; siue Comes siue Senator, qui arci muniendæ custodiendæque præfectus est. quæ partes hoc tempore Principis sunt Aurantiæ. Sicut ergo *Marcgrauij* officium est, toti regioni limitaneæ præsidere, ita *Borggrauij* munus est, arcem rebus omnibus necessariis tueri atque custodire. *Borggrauus* igitur *Marcgrauio* subest, & ab eo, vt à capite, pendet. Sunt porò & alij qui *Sijcgrauen* vocantur, non terminis, non arci, sed aggeribus præfecti: quorum est, ne aggeres vsquam vitium faciant, diligenter prouidere. *Sijc* enim aggerem notat, eum propriè, qui aquarum irruptioni opponitur. hi ius dicunt in omnibus iis, quæ ad pecuniam, qua aggeres & fiunt, & integri seruantur, spectant, irreuocabili quadam auctoritate omnia mandantes, quæ contra aquarum vim necessaria arbitrantur. Iam itaque non citra corollaria, non parui iis facienda, qui rerum nostratum sunt studiosi, Brabantia nomen exposui longè secus atque illi, qui ob linguæ & antiquitatis ignorantiam, Brabonem nobis de, nescio, qua matre, generarunt. Verùm, vt hac parte satisfecisse videor, ita necdum instare cessabunt, qui de Gigante, cuius tot extant monumenta, vt nefas videatur de illo dubitare, certò sibi persuadent, iis, quæ de manibus proiectis traduntur, non esse refragandum. Quocirca, vt hunc quoque crassum errorem & foedam maculam de historia nostræ exordio tollamus, non inutile erit quæstionem de hac nostra immani bellua ad Gigantum vniuersitatem transferre; atque in ea considerare, fuerintne vlli vnquam Gigantes; &, si fuerint, quales fuerint, quantique. Primùm igitur videamus, quid Gigantis nomine significetur, & qua lingua significetur. Omnes tum Græci, tum Latini hac voce eum intelligunt, qui monstrosa corporis magnitudine ceteros mortales longè excedit. Græci, putantes suum vocabulum esse, originem domi suæ quærunt: quam alij ad γῆν, quod est, magnis diuaticisque passibus incedo; alij à γῆρας ἐν τῇ γῆς, quod est è terra nasci, petiuerunt. His Hesiodus adstipulatur, qui Erynnias & Gigantes è terra productos esse, in Theogonia cantat. iidem Orpheum testem denunciant: de quo quid sentiam, in Theologicis nostris explicabo. Eius ex octauo sacri sermonis hi versiculi citantur:

„ Οὐς καλέουσι Γίγαντας ἐπώνυμον ἐν μακάρεσσι,
„ Οὐνεκα γῆς ἐγένοντο καὶ αἵματ' ἐβραβίωτο.

Qui sic reddi possunt:

Quos

Marcgrauij officium.

Borggrauij munus.

Sijcgrauen quid sint, & eorum munus.

Marchionatus Antwerpiani nobilitas.

Gigantes an fuerint, & quanti.

Gigas quid apud Latinos & Græcos.

„ Quos inter Divos appellant voce Gigantum,
 „ Quod sint è Terra generati & sanguine Cali.
 Hoc est Virgilius secutus:

- „ — Quintam fuge, pallidus Orcus,
 „ Eumenidesque sata: tum partu Terra nefando
 „ Cœumque Japetumque creat, sæuumque Typhoëa,
 „ Et coniuratos calum rescindere fratres:
 „ Ter sunt conati imponere Pelio Ossam
 „ Scilicet, atque Ossæ frondosum inuoluere Olympum.

Hunc locum partim ex Hesiodi diuersis locis, partim ex Homero, vt suppositicium Orpheæ omittam, acceptum sic Virgilius suum fecit, vt imitatus vtrumque neutri totus consentiat. Montes euerso ordine collocauit. Epitheton Pelei Olympo tribuit. Fratres coniuratos cælum rescindere, si secundum Græcum poëtam Oetum & Ephialtem nobis indicarit, vti Seruius existimat, non Homero tantum, sed sibi ipsi etiam repugnat. neque enim Terræ filij hi duo fuerunt, sed Neptuni & Iphimedææ: quod aperte sexto Æneidos suæ libro significauit, à marito Iphimedææ putatio patre nomen filiorum Neptuni ducens:

- „ Hic & Aloidas geminos, inmania vidi
 „ Corpora, qui manibus magnum rescindere calum
 „ Aggressi, superis que Iouem detrudere regnis.

Verum, quod doctissimus poëta à calumnia hac liberetur, accusandus est Seruius, quod coniuratos fratres Oetum & Ephialtem fuisse scribat, cum Virgilius omnes Gigantes coniuratos fratres appellarit, non Oetum & Ephialtem, vt è substructione montium dilucidè patefecit. Latinorum igitur & Græcorum opinione Gigantes nomen ex eo, quod è terra nati sint, sortiuntur: quod illis admittemus, hac tamen conditione, vt si quid sanius à nobis adferatur, id vicissim non explodant. Nostratibus duplex w consonans, non multum à digammatis Æolici sono recedens, in vsu est frequentissimo: quam litteram nec figura, nec sono, vel Græci vel Latini, exprimere voluerunt, sed aliàs aliter commutarunt. Ex Wilhelm enim voce nostra, faciunt Guilhelmus & Gilhelmus: ex Wilbort Gilbortum: ex Wilbert Gilbertum, & ita ferè in aliis hanc consonantem mutauerunt. Sic ex *Wart*, quo corporis custodia significatur, Romanifantes Gardam fecerunt. Iam examinemus quid *Wigant* significet, multorum apud Germanos proprium nomen. *Wyt*, vocali longa, latum longumque notare qui nescit, is linguæ nostræ est imperitus. De latini significatione dubium non est. longum autem tum notat, cum dicimus,

Gigantes unde dicitur.

Duplex w qui variatur.

Wigant quis dicitur.

cinus, *Tie wijt San hier*; id est, longè hinc est remotum. *Sehant* is dicitur, qui manus habet promptas. Vnde *Sehandich* id vocatur, quod manibus promptè & facile tractari potest; & is etiam, qui ad res tractandas manus pròptas habet, si in agendi notione vsurpetur. Ex *Sehant*, concisione ad componendas voces contrahendâq; nobis ferè vbique gratissima, fit *Sant*. *Wigant* igitur, Tau è medio còsuetudine nostra reiecto, idem est, quod *Wijt Sehant*, extra compositionem diceretur; quo notatur is, qui manus habet longè latèq; extensas. Hæc vox ad alios, quorum vernacula non est, commigrans, id passa est in prima consonante, quod in aliis modò annotaui. Sicut ergo ex *Wart* fit *Sart*, ex *Wilhelm Sithelm*, ita ex *Wigant* natū est *Sigant*: quæ vox ad terminationem Græcam accommodata, *Gigas* euasit. Rogo nunc æquos rerum æstimatores, si verum est, quod Græcorum primarij fatètur, antiquissima vocabula à Barbaris sumpta esse, atque ea, quæ ad Theologiam fabulosam spectant, ad Thracem auctorem referri debere, sitque Thracum vetusta lingua eadem Thracum, Dacorum, Getarum, & Taronum eadem lingua. eum lingua Dacorum & Getarum, cui nostra locutio tota consentit; quid vetat vocabulum hoc, quod in primis fabulis ab Orpheo profectis inuenitur, ad eius sermonis, quo nunc vtimur, origines interpretari? Comparentur ea, quæ à doctissimis poëtarum de Gigantibus canuntur; confestim intelligetur, omnia non modò nominis causis apud nos inuentis consentire, sed clarè etiam, quæ alioqui obscura essent, ex hac interpretatione enucleari. Qui enim alij sunt Gigantes, quàm qui omnia violentis manibus latèque extensis agere contendunt, atque iis ita còfidunt, vt & ipsum cælum, id est, diuinam mentis nostræ motionem; in qua ratio dominatur, conuellere nitantur? Quod igitur Virgilius de Aloidis dixit, id omnibus commune est Gigantibus: qui nihil aliud sunt, quàm immania corpora, corporea vi cuncta tentantia; adèò vt cælum velint rescindere, non ratione vlla humana aut diuina, sed manibus, id est violenta manuum iniectione, in qua omne ius & omnem potestatem volunt esse constitutam. Hinc Briareus centimanus dictus, & à Virgilio centumgeminus, quod centenas, quod est infinitas, manus haberet, quibus omnem Deorum potestatem siue totum rationis regnum territabat. Prisci enim illi sapientes omnem potestatem rationis terminis metiebantur, adèò vt hanc non in priuaris modò hominum actionibus, sed in omnibus quoque regum consiliis, iussis atque factis summum imperium habere vellent. Recta enim ratio nunquam ab actione cuiuspiam, qualis qualis sit, seiungi potest, vt non statim in vitium labatur; nisi Aristoteles errauerit, dum recta ratione virtutem definiuit.

Thracum, Dacorum, Getarum, & Taronum eadem lingua.

Gigantes qui.

niuit. Qui igitur ab hac ad violentiam discedebat, is dicebatur ius in manibus habere, vti antiquo Græcorum prouerbio iactatur, quod Erasmus ex Æschine contra Timarchum, & Polybio docet, quorum vtrique ἐν χειρὶ νόμος, id est in lege manuum esse dicuntur, quæ violenta manu fiunt. Quicumq; igitur manuum lege populum gubernant, non ex ratione & æquabili iure, ij Gigantes propriè nominantur: nec hi soli, sed illi etiam, qui magistratui à Deo constituto, & recta ratione gubernanti, violenta manu repugnant: æquè à Platone atque à D. Paulo castigandi, quos ambos vtinam nullos hæc ætate videremus. Sunt verò & longæ multæque iis manus, qui multos habent, per quos, quæ velint, exsequantur. Sic Ouidius:

An nescis, longas regibus esse manus?

Non tamen omnes à manibus longis nomen accipiunt, sed illi soli, qui in manibus suis omne ius constituunt, nihil pensi habentes, nec curantes, quid recta ratio dicet. Nomina enim semper danda de iis, quæ propria sunt, & in re quaque maximè excellunt. Reges igitur tantisper, dum legibus & bonis institutis subditos gubernant, Gigantes dici nõ possunt; verum si illuc ab æquitate & recta via labantur, vt aufint vel dicere vel cogitare, vel reipsa ostendere, non rationem se & æquitatē sequi, sed libidinem suam & animi perturbationes, ira & dolore & aliis morbis à recto se abripi sinentes, iam non amplius Reges, sed Gigantes nominari merentur: eo quòd potētiam suam non ratione, sed manibus suis dimētiantur. Sunt verò & sub ipsis regibus consiliarij non rarò, qui prætextu iustitiæ regum manibus abutuntur, atque eas longè lateq; tanquam harpagonas, extendunt, ad ea, quæ velint, domum suam conuerrenda atque rapienda; eaq; de causa meritò Gigantes nuncupandi, æquè regibus ac populo pestilentes: eò quòd horum culpa maxima frequenter imperia summas perpetiantur calamitates, & nonnunquam etiam supremam eueersionem. Hæc est ergo verissima Gigantum nõ interpretatio modò, sed etiam definitio; qua elucescunt omnia, quæ à poetis de iis produntur. nam è terra nascuntur; eò quòd toti terrenis bonis inhiare videantur, nec quicquam cæleste habent præter sanguinem, id est, vitam brutalem, lumine mentis prorsus sepulto sub fœdo corporum libidinum barathro. Terræ autem & sanguinis symbolum non solum poetis prisca ita est vsurpatum, sed in sacris etiam litteris in eodem significatu inuenitur; quod omnibus notius est, quàm vt exemplis sit declarandum. D. Paulus ad Corinthios scribens, sic de Adamo primo homine, & Christo loquitur: Primus homo de terra terrenus, secundus homo de cælo cælestis: qualis terrenus, tales &

Regum qui Gigantes, & qui non.

Terræ & sanguinis symbolum.

terreni: & qualis cælestis, tales & cælestes. Igitur sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem cælestis. Hoc autem dico fratres: quia caro & sanguis regnum Dei possidere non possunt, neque corruptio incorruptelam possidebit. Hic dum terrenum dicit Adamum, & Christum cælestem, non de corporibus vtriusque agit, sed de operibus. Opera enim Adæ peccata erant, hominis mentem terræ affigentia. Opera Christi cælestia, mentem cælo conciliantia, & æterno patri hominem à terrenis operibus ablutum, restituentia. Caro autem & sanguis nihil aliud sunt, quàm operationes hominis, non spirituales, sed animales siue brutales. Sic apud D. Ioannem filij Dei fiunt, non qui ex sanguinibus, non qui ex voluntate carnis, non qui ex voluntate viri, sed qui ex Deo nati sunt. Optimè igitur Gigantes terræ filij dicuntur, & è sanguine procreati; eò quòd in illis nihil esset cæleste, nihil spiritale; sed brutalia omnia, & talia, quæ cælestibus & rationis regno prorsus ex diametro repugnarent. Hinc igitur fabulæ doctissimæ poetarum, qui non solum hæc bruta animantia cælo bellum intulisse fingunt, sed hoc etiam addunt, quod Plato ex eisdem fontibus hausit, Gigantes omnes post mortem in imo inferorum barathro iacere, atque illic flammis perpetuis torqueri: quamuis Plato non Gigantes, sed Tyrannos sic condemnarit. Sunt enim Gigantes & Tyranni iidem omnino, siue definitionem, siue vocum originem examinemus. Nam Tyrannus non à Tyrhenis, vt Græci putarunt, dicti sunt, sed ex eadem lingua, vt & hoc obiter notetur, ex qua Gigantes nomen mutuuntur. Dicitur enim Tyrannus, quasi *Turhant*, id est per manum: homo videlicet, qui per manum, non per rationem, gubernat, *διὰ χεῖρας νόμον* omnia mensurans. Sunt igitur Tyrannus & Gigas nomina eiusdem significationis, illis propriè tribuenda, quibus origo est è sanguine & terra. Iam non è quouis sanguine, sed è sanguine testiculorum, quos patri suo Saturnus subdole harpe sua demessuit, nati dicuntur; videlicet quia nulla alia vita in illis appareret, quàm ea, quæ spurcis libidinibus per violentiam quandam taurinam omnia subiugaret: qua verò nota libidinem cæcam & effrenatam melius expresseris, quàm testiculis? deinde, ad violentiam taurinam significandam, non alia pars corporis est aptior: eò quòd vis mascula & effera in hac sola sede sit constituta; qua ablata, bruta omnia mansuescunt & domantur. Porro sic de Gigantibus primos illos doctarum fabularum auctores sensisse, si non aliunde, de magnitudine tamen eorum quiuis queat existimare, quam quia ad allegoriam Virgilius totam pertinere sciret, non ad aliquam certam mensuram accommodauit, sed maiorem etiam, quàm

Caro & sanguis quid.

Tyranni etymologia.

Tyranni quare nati dicantur è sanguine testiculorum.

Enceladi vastitas.

Homerus fecit. Encelado enim tantam molem imposuit, vt, dum se moueret, tota Sicilia concuteretur.

- „ Fama est Enceladi semivultum fulmine corpus
 „ Vrgeri mole hac: ingentemque insuper Aetnam
 „ Impositam, ruptis flammam exspirare caminis:
 „ Et fessum quoties motat latius, intremere omnem
 „ Murmure Trinacriam, & celum subtexere fumo.

Quo loco non ad terræ motus solum in Sicilia frequentes, & flamas, fumumque Aetnæ respexit; sed ad historiam etiam, quæ traderet plurimos in Sicilia Reges Gigantes fuisse; nomine illos quidem Reges, sed reuera Tyrannos. Idem videtur de Ischia sensisse, fortassis adductus etiam communi prouerbio, quo omnes insulani mali, & inter eos Siculi pessimi dicuntur. Typhoëum itaque, quem Homerus in Arimis sepeliuit, spacio tanto, vt in longitudine quingentis, in latitudine quadringentis stadiis inter Mysos & Lydos extendetur, Virgilius Ischiæ siue Aenariæ subiecit. Nam cum in dubiū verti videret, quinam Arimi apud Homerum dicerentur, aliis Arimos eosdem cum Aramæis, in Syria sic nominatis, putantibus; aliis Tmolos eos attribuentibus; aliis aliter de iis arbitratis: ingenioso commento nomen nouum insulæ finxit, cui alioquin plura etiam nomina ab aliis dari videret. Ischia enim ab his Pithecusa, ab illis Aenaria nominatur. Quocirca poëta videns eam multis nomenclaturis gaudere, &, vt Timæus prodidit, multis fabulis esse nobilem; quod & ipse loci genio gratus esset, addidit & quartum nomen, Inarimen vocans, compositione è Græca præpositione & Arimis: nec inconcinna hæc vocabuli noui fabrica fuit, sed planè conueniens cū antiquissimo insulæ nomine, quo Pithecusa à simiis vocabatur. Arimi enim, si Hesychio credimus, simiæ sunt, quos Græci vulgò Pithecos nominant. Quamobrem qua ratione Pithecusa, eadem Inarime dici potest: idque eò magis, quod Tyrrheni, à quibus mare, in quo insula est, vocatur, simias aliter, atque ceteri Græci, Arimos nominarent. Adscribam igitur vtriusque poëtae versus, quod, de comparatione quæ diximus, intelligantur:

- „ Γαῖα δ' ὑποσονάχιζε Διὶ ὡς τερπνικεραύνῳ
 „ Χωρόμενω, ὅτε τ' ἀμφὶ Τυφώϊ γαῖαν ἰμάσθη
 „ Εἰν Ἀρίμοις ὅλι φασὶ Τυφώος ἐμμεναί εὐνας.

Id est, de rudi nostra ad verbum versione:

- „ At terra ingemuit, veluti cū n fulmine gaudens
 „ Jupiter iratus Typhoëo, scæua flagella
 „ Agro Arimo infligit, Typhoëus quæ cubat ingens.

Virgi-

Virgilius ad hunc modum succinuit:

- „ Tum sonitu Prochyta alta tremit, durumque cubile
 „ Inarime, Jouis imperiis imposta Typhoëo.

Præter hunc locum & alium ex eodem idem imitatus, sic auxit, vt quiuis, quamuis obtusi ingenij, intelligat eum ad allegoriam Gigantes retulisse. Homerus ad hunc modum:

- „ Καὶ Τίτυον εἶδον γαίης ἐρικυδέος υἱόν
 „ Κεῖνον ἐν δαπέδῳ ὄδ' ἐπ' ἐννεα κείτω πέλαθρα.

Quod Virgilius suum fecit, ita canens:

- „ Nec non & Tityon, terra omniparentis alumnus,
 „ Cernere erat, per tota nouem cui iugera corpus
 „ Porrigitur.—

In quibus pro plethris iugera posuit, quo magnitudo fieret monstruosior. Quæ igitur poëtae de Gigantibus fabulantur, mysticòs sunt intelligenda, longè aliud, quàm prima fronte pollicentur, significatura; iis præsertim, qui Magicæ nostræ Theologiæ fontes adibunt, in qua Gigantomachia, in peplo Palladis picta, tota explicabitur, & in causas suas resoluetur. Eodem modo Cyclopes accipiendi, quorum immanis vastitas nihil aliud, quàm enormem rudis animi vastitatem crudelitatemque notat, qua multi pastores si carerent, melius grex hominum pasceretur. Reges enim Homero hominum pastores dicuntur; qui, si rudes sint, & ingenio cæco, atque animo crudeli, Cyclopes dici merentur; non duobus oculis mentis & corporis, sed vno duntaxat oculo rudis indigestique corporis videntes. Sed, si qui tales sint, his precemur, vt Deus mentis oculum adiiciat, quem Osiris in sceptro suo Regibus præmonstrabat. Titanes verò, quamuis à quibusdam non satis à Gigantibus distinguantur, aliud tamen longè significant, vt nos suo loco in Theologicis nostris ostendemus, in lucem vocaturi, ab Orphicis, & eorum vernaculo sermone, nomen Titanum venisse, cuius veram significationem quod Græci ignorent, non rarò in fabulis de iis confictis turpiter hallucinantur. Qua verò de causa Gigantes anguipedes appellantur, id etiam illic declarabo: hinc satis sit indicasse, prisca de Gigantibus fabulas nihil facere ad historiam, quamuis non absurdè quidam ad turris Babylonicæ fabricatores applicarint. qui reuera Gigantes dici poterant, quod potentia manuum ita fiderent, vt iis crederent se Deo repugnare posse. Verùm, quamuis multa hoc loco obiter, quæ in peplo Palladis; ex destinato tamen hoc prætereire non possum, quod ex Pindari Pythiis aliquando annotaui. Hic enim me

Poetarum fabule de Gigantibus, quomodo intelligende.

Cyclopum vastitas quid sibi velit.

Babylonica turris fabricatores Gigantes.

docuit non solum è primæ sapientiæ regulis, sed de naturæ etiam principiis multa ad Gigantum fabulas petita fuisse. Deinde Virgilium, licet mihi semper admirabilem, fecit tamen hoc loco magis admirandum, dum animaduerti eum in Ischia sua Homeri & Pindari solertiam coniunxisse. Verba igitur adscribam, quò cum Virgilij carmine conferantur:

- », Ὅς ἴ' ὀν αἰνᾷ Ταρτάρῳ κεί-
 », ται θεῶν πολέμιον
 », Τυφῶς ἐκατόνκισσαν, τὸν ποτε
 », Κιλικίον τρέψε πολυώ-
 », νυμον ἄντρον, νῦν γε μὰν
 », Ταῖθ' ὑπὲρ κύμας ἀλιερκίεες ὄχθαι,
 », Σικελία ἴε αὐτὸ πιάζει
 », Στέρνα λαχνηέντα κίων
 », Δ' ἐραγία σωέχει
 », Νιφόεας αἴτνα πάνελες
 », Χιόν' ὄξειας Ἰθίνα.

Hæc, vt alia, quæ de Ætna addit, omittam, sic oratione prorsâ ad verbum reddam: Qui in horribili Tartaro iacet, deorum hostis Typhos, centum capita habens; quem quondam Cilicium nutriuit antrum multis nominibus decantatum: nunc verò litora salis muris inclusa vltra Cumas, & Sicilia ipsius premit pectora hirsuta: columna autem cælestis continet Ætna niuosa, per totum annum acutæ niuis nutrix. Hîc clarè cernitur, Pindarum in Arimis Ciliciæ Typhonis educationem collocare, atque eius sepulturam sub Sicilia & Ischia vltra Cumas Italiæ: quo quid aliud indicat, quàm totum illum tractum plenum ignibus subterraneis esse, atque in illis Tartarum esse manibus puniendis præparatum? Nostrates Heclæ monti Islandiæ Tartarum adscribunt eadem omnino de causâ, quòd nimirum totus ignibus subtus ardeat, quamuis mare ac vicinia glacie rigeant, & cacumen niuibus candeat. Ex antiquissima sanè Theologia hæ fabulæ manarunt, in qua traditum est, homines suppliciiis æternis adiudicatos, ignibus subterraneis cruciari, quod Plato, vt antiquitatem doctrinæ indicaret, Hero Armenio genere Pamphylø adscripsit, quasi diceret ab Armeniis se præceptoribus id didicisse, quod de præmiis bonorum & suppliciiis malorū narraturus esset. Clemens Alexandrinus, vir plurimæ lectionis, de nescio cuius auctoritate hunc Herū esse scribit Zoroastrū, quem Diodorus à Nino supera-

Tartarum ubi
Pindarus con-
struat.

Hecla mons
Islandiæ.

superatū in Bactris esse, Plinius artes magicas inuenisse scribit, quem qua de causâ Plato Armenum & genere Pamphylum fecerit, libro fortasse quinto exponam. De Zoroastri igitur doctrina diuinus diuinæ antiquitatis perscrutator, ardentis & ignitos tortores in Tartaro esse dicit, qui Tyrannos, quos omnium mortalium sceleratissimos & regibus dissimillimos, alibi fecit, perpetuis & nunquam cessaturis suppliciiis affligunt. Quos ergo Plato Tyrannos vocat, eos poëtæ Gigantes nominarunt. Quamobrem maximo & sæuissimo eorum Typhonis nomen dederunt, quo duo significabantur. Alterum; locum tormentorum plenum esse materiæ eius, è qua ignes subterranei & fiunt, & nutriuntur. Alterum; eos, qui ad Tartarum descendunt, fulmine diuino ictos esse, quos D. Paulus diceret traditos esse in reprobum sensum. Typhon enim, qui & Typhos & Typhocus & Typhaon dicitur, fumosam exhalationem notat. τυφω enim est vrere & suffocare. τετυφωμένος is dicitur, qui fulmine ictus est, quem Latini attonitum dicunt. λιρέν κη τετυφώθη Demosthenes dixit, pro desipere & mentem attonitam habere. Duplici ergo causâ Typhon dictus est Gigas: & quòd mente, velut attonitus, captus esset, cor habens, veluti Pharao, induratum; & quòd post hanc vitam in fumos flamasque subterraneas esset præcipitandus. Aristoteles Typhonis nomen ad procellam eam significandam vsurpauit, quam nos turbinem Latina voce dicimus, quæ hoc est in ventis, quod vortex in aquis, omnia vi summa contorquens. Proprium tamen est ignium subterraneorum, qui fumosis exhalationibus aluntur, qui que, vt fulmina, adurunt. Tribuunt autem Typhoni centum capita, tum de natura horum ignium, tum de consuetudine Tyrannorum. Ignis enim quot crateres habent, per quos erumpunt, tot capita habere dicuntur. Tyranni verò tot capita habent, quot consiliarios habent, quorum consiliis tyrannidem exercent; qui ipsis Tyrannis tanto plerunque sunt crudeliores, quanto vilioribus & ignobilioribus parentibus nati; & quanto pluribus indigere sese putant, ad suæ avaritiæ & ambitionis voraginem implendam. Omnis historia, & omnis ætas non vetusta tantum, sed nostra etiam plena est exemplorum, è quibus facile quiuis intelliget optima ratione Typhoni, perfectissimo Tyrannorum apud poëtas exemplari, centum capita attributa esse. Pindarus igitur & Tartarum de prisca Theologia sulphureis ignibus repleuit, & sub Typhonis nomine omnes Gigantes, siue Tyrannos, in Tartaro et flama infernali sepeliuit: deinde vna indicauit plurimos eiusmodi ignes in Sicilia et Ischia contineri, quam se indicare de Cumis dedit coniiciendum: quas eas esse quæ in Italia sunt, Sicilia ad-

Typhonis signi-
ficata.

Typhon cur
Gigas dicitur.

Typhon cur
centum capita.

iecta

Gigantes ante diluuium an fuerint.

Nephelem qui sunt, & unde dicti.

Caini, filij hominum dicti.

Sethini, filij Dei.

Gigantes quare cadentes.

iecta demonstrat. Virgilius igitur cum ex aliis, quas dixi, rationibus, tum ex hoc quoque loco è Pithecusa fecit Inarimen, quam Ischiam esse Prochyta simul nominata significauit. Poëtarum ergo Gigantes nihil ad historiam faciunt, atque idcirco nihil contra nos. Verum prospicio statim obiectum iri, Gigantes in terra ante diluuium fuisse, sacra Mosis narratione constare, quos si perinde ad allegoriam & mysteria, atq; illos poëticos, referam; eiusdem me criminis reum faciam, cuius Origenem quidam sugillarunt. Confiteor equidem & tum Gigantes reuera fuisse, & hætenus plures esse, quam rebus humanis conducant; sed nego magnitudinem eam corporum fuisse, quam plerique somniant. Et quemadmodum Gigantis appellatio nullam corporis magnitudinem indicat, ita nec Hebræorum nomē, quo Moses sexto Geneseos capite usus est. Nephelim enim Gigantes vocat; quam vocem à Naphal, quod cadere significat, deducunt Commentatores. Aben Esra, & Rabbi Salomon in agendi significatu eam interpretantur; quorum hic sic dictos esse vult, quia mundum subiecerint, & cadere fecerint, veluti Tyranni quidam: ille, quod cadere fecerint eos, qui intuerentur, immani corporum vastitate quasi attonitos & obstupescerent. Nos cadentes eos reuera esse dicimus, propterea quod à mente & spiritu, suprema & propria hominis arce, ad terram & sanguinem prolapsi fuerint, verum animorum barathrum, tum ipsi, tum eorum parentes. Caini enim à vero cultu Dei & proximi caritate, duobus religionis apicibus, ceciderunt; atque idcirco filij hominum appellati sunt eo modo, quo D. Ioannes è voluntate viri natos dicit: hos D. Paulus terrenos diceret, & hominis terreni ferre imaginem, qui à præcepto Dei est delapsus. At illi, qui perstiterunt in vero cultu Dei, filij Dei nuncupati sunt; quæ appellatio Sethinis remansit. Quæ enim hæc de angelorum & feminarum concubitu, è quo Gigantes nati dicerentur, quæ sita olim & disputata fuerunt; iam ex animis hominum sunt, ni fallor, profligata, & idcirco minimè repetenda. Cadentes igitur sunt Gigantes, è quod & ipsi quotidie cadant, & parentes eorum turpiter lapsi fuerint. Quum enim cadere multis modis quis potest, tum nemo & altiùs & periculosius cadit, quam is, qui à cælo ad terram, id est à spiritu ad carnem se præcipitat; ita vt per casus excellentiam meritò cadens dici possit. Iustus septies in die cadit, sed adiumento gratiæ diuinæ resurgit. Gigantes cadunt, et vbi ceciderint, in eo luto vitiorum, in quod sunt prolapsi, veluti sues, sese volutant ac oblectant. Sed de verbo Naphal, et Cado Latinorum, et נפול siue נפול Cimbrorum, alibi fortasse plura. Nephelim igitur Gigantes sunt, è quod

in

in cadendo persistant, nec quicquam cogitent de resurgendo: quales qui sunt, ij omnia in lege manuum & violentia ponunt: adeo vt Hebræorum nomen cum Græca ac nostrate voce de vnus ex altero illatione consentiat. Hinc est illud, quod Chaldæi Gibaraia loco Nephelim posuerint, quo non cadentes, sed potentes significantur. Nam in hoc mundo illorum maxima vis est & potestas, qui, deserta ratione, deserto Dei cultu, deserta proximi caritate, solis viribus omne metiuntur. Hebræus textus in progressu historiæ Gibor vocem Nembrodo attribuit, vbi dicitur potens venator coram Domino. Potens igitur significatur fuisse non vera & regia potentia, quæ ex Deo est; sed potentia venatoria, quæ vi, non ratione, constat; hominibus capiendis applicata. Nam dicebatur venari, quod est vi capere inuitos in conspectu Domini; quasi diceretur, vim hominibus faciebat aperte, iplo etiam Deo intuente, nihil veritus eius faciem, hoc suo facto ipso Caino peior, qui dicitur fugisse à facie Domini præ pudore. Adam & Eua, primi peccati hominibus auctores, sese absconderunt à facie Iouæ: at Nembrod nihil faciem Domini veritus, vim hominibus non secus, atque feris, inferebat. Est enim tribus his locis Panim, quo facies & aspectus significatur. Vox autem Sadium, dum ad homines, non ad feras, applicatur, hostes in sacris litteris significat. Cum igitur Nembrod dicitur Gibor Said fuisse, id est, potens venator, docetur eum violenta manu homines, tanquam feras, tractasse, atque id adeo obstinata & indurata mente, vt nec rationem vllam, nec vllam legem vel humanam vel diuinam vereretur. Hoc igitur significatu Chaldæi Gibaraia ex Nephelim verterunt, vt indicarent homines, qui ex omni ratione ceciderunt, hanc potentiam habuisse, quam Moses postea sub eodem nomine Nembrodo adscripsit. Viderentur alioquin cadentes & potentes inter se plurimum differre: è quod, qui potens est, ad casum minime facilis, & qui cadit, nullis viribus præditus esse videatur. Elegans igitur hic est in contrariis in speciem Turgimani lus; quæ vt verbis opponitur, ita reapse conueniunt atque concordant, iuxta eam, quam explicui, rationem intellecta & explicata. Græca interpretatio sicut pro Nephelim Gigantes, ita pro Gibor Gigantem transtulit, non tam verborum significata, quam rei veritatem, quam exposui, secuta. Nunc igitur videor mihi satis hunc locum de Gigantibus illustrasse, ac docuisse magnitudinis corporum non magis in Nephelim & Gibaraia, quam in Gigantibus esse significationem. Est ergo ad illa nomina descendendum, quibus Hebræus sermo usus est in illis nominandis, quos vastis corporibus excelluisse prodit; in quibus

Y illud

Gigantes quare Gibaraia dicti.

Nembrodis potens venator.

*Gigantis nomen
non propriè sem-
per accipi.*

illud præmonendum, Gigantis nomen non propriè semper ab interpretibus accipi. Nam cum vitium significet, & grauissimum animi morbum, ab illis ad corporis magnitudinem significandam de vulgi opinione, è poetis malè examinatis nata, sæpe transfertur. Deuteronomij tertio Og dicitur solus remansisse de stirpe Harephaim: quod vocabulum Græca translatio, vt gentis proprium, retinuit: Latina Gigantes interpretatur. Est enim Rapha nomen viri, qui quintus fuit filiorum Benjamin, Raphaia aliter dictus: quo nomine & alij quoque vocantur, vt libri Regum secundi capite vicesimo primo, quatuor enumerantur filij Arapha, quod idem est cum Rapha, quos Græci, de stirpe Gigantum, verterunt. Rephaim igitur Gentile nomen posterorum Raphæ siue Araphæ: qui corporis roborisq; excellentia reliquis quòd præstarent, in causa fortè fuerunt, vt maximus quisque & robustissimus de genere ipsorum esse diceretur. Alii eiusmodi homines nominantur Anakim, non satis aperta ratione; nisi quòd suspicemur quempiam fuisse, qui progeniem tam validis magnisque membris reliquerit, vt haud aliter atque Rephaim, ita etiam Anakim omnes vocarentur, qui his corporis dotibus ceteris anteirent, quibus filij Anac excelluerunt. Sic Deuteronomij capite secundo legimus, Am gadol, verab, varam, caanakim rephaim: id est, populus magnus, & numerosus, & altus, velut Anakim rephaim: vbi Rephaim sic est vsurpatum, quasi simpliciter, vel saltem vsitatiùs Gigantes significaret. Sed eius vocis tam diuersæ sunt notiones, vt interpretibus videatur aliquando non paruam molestiam exhibuisse. Est enim vbi mortui siue Manes sic dici videntur; est vbi Gigantes, cum Medici tamen hoc nomine propriè & frequentissimè intelligantur. Qua verò ratione hæc significatorum diuersitas sit inducta, Forsterus facilè explicaret, qui tot modos significandi facit, quot habet cogitationes. Diceret enim forsan, Rephaim Gigantes eò vocari, quòd, qui maximis sint & validissimis corporibus, firmissima quoque sint valetudine; quoniam membrorum omnium functiones habeant quàm integerrimas, quibus summa sanitas corporis definitur. Sic Athleticè & Pancraticè valere homines dici possunt, quibus, ad hæc certamina obeunda, vires sunt à natura, exercitatione, atque victus ratione contributæ, quibus optima valetudo continetur. Quando item illi optimi medici vulgò esse videntur, qui corporibus sunt quàm validissimis, & quàm optimè constitutis, quòd se ipsi videantur probè curasse; non mirum est apud Hebræos eodem nomine Gigantes & medicos vocari. Deinde quòd ij, qui succo plurimo turgent, & sola carne perinde, atque belluæ, viuunt,

plera-

pleraque omnia non ratione, sed vi gerunt, factum est, vt Rephaim nomen ad impios & Tyrannos sit translatum. Quia verò eiusmodi hominum propria est sedes in tenebrarum infernalium ima parte, vt Plato quoque, vel ab Hebræorum philosophia in Ægypto, vel de Zorastri magia videtur didicisse; cœpit vox hæc, qua Gigantes notantur, ad inferos etiam atque manes, maximeque ad condemnatos æternæ caliginis barathro applicari. Siue igitur hoc modo, siue eo, quem prius indicauimus, de proprio gentis nomine Rephaim nominentur, nihil magnopere nostra interest. Pari ratione Anakim, *Gigantes qua-
re Anakim
diti.* vel de gentis auctore atque principe, vel de communi significandi modo, nominari possunt. Anak enim gemitum indicat; ac, cum impij arripuerint principatum, populus ingemiscit, vt est Prouerbiorum duodécimesimo: qua de re Anakim dici iure possunt, qui gemitus eiusmodi causam præbuerunt. Atque hæc quidem satis de nominibus, quibus Gigantes apud Hebræos & Chaldæos nuncupantur: nunc de magnitudine dicamus.

Sed quia hæc non est certa mensura corporum comprehensa, *Gigantum ma-
gnitudo.* vnum atque alterum locum consideremus, è quo liceat facere coniecturam. Og, rex Basan, quantus fuerit, non est memoriæ proditum: illud verò proditum est, lectum eius cubitis nouem longum, latum quatuor fuisse. Quamobrem, si liceat de horum temporum consuetudine & perpetua cubandi commoditate argumentum ducere, verisimile est, lectum Regis paulo longiorem fuisse, quàm fuerit corporis statura: quo cervicalibus, tegumentis, atque culcitra aliquantum spacij relinqueretur. Alioquin enim facile fuisset, si fortè semisomnis altius se, vt fit, sustulisset, vt caput ferro, è quo lectus erat, illideret, atque minima quauis extensione frigidis durisque spondis læderetur. Nostro æuo, quamuis non ferè ferro, sed ligneis tabulis lecti compingantur; eam tamen magnitudinis rationem seruât, vt communem hominum staturam duobus pedibus excedant; præsertim si mediocritate quadam vtensilium ad dormiendum commodorum sint instruendi. Durum sanè & reuera ferreum, non regium cubile esset, in quo continuò caput superioribus, pedes inferioribus lecti tabulis ferreis affricarentur: & quamuis ætate id fieri posset, hieme tamen nullo modo à quoquam toleraretur, cui alterius lecti parandi facultas esset. Lucretius, & eum secutus Virgilius mollia strata vocât, quæ non mollia, sed dura, dici deberent, si ad hunc modum pararentur. Vt igitur lecti mediocres duobus pedibus excedunt; ita par est Regios tanto magis excedere corporis mensuram, quanto pluribus culcitræ & tegumentis insterni ornarique solent. Si igitur sex

Y 2

pedes

pedes duobus superantur, non mala coniectura videtur esse, ut septem cubiti duobus saltem cubitis excedantur: atque ita Og colligatur paulo plus minus septem cubitorum fuisse. Nam si perpetuus hic esset ac certus lectorum & hominum commensus, qui est inter sex & octo, necessario sequeretur, Og sex cubitorum fuisse & dimidiati, & insuper unius quartæ partis: ita ut septem integros cubitos vno quadrante minus impleret. Sed ne nimium videamur molliter Regem tractare, demus ut vno duntaxat cubito lectus fuerit, quam ipse maior. Et, si nec illud quidem placeat, includatur corpus & lectus eisdem cancellis, & sic hic noster Ochus nouem omnino cubitorum; quò portentosa magnitudo homines mirabilium, quam verorum audiores magis oblectet; atque etiam ne cogamur cum Aristotele pugnare, qui quæstione Mechanicorum quinta & vicesima lectos ita coarctauit, ut sex pedes longitudo, quatuor latitudo contineret; melior certe capulorum futurus, quam grabatorum, architectus, si hæc de stratis ad somnum nocte capiendum sint intelligenda. Mihi de lectis tricliniorum hic modus obseruatus esse videtur, in quibus non sic iacetur, ut totum corpus sit extensum; sed ut, spina incuruata, caput eleuetur; sitque medium quiddam inter iacendum & sedendum, ut in marmoribus quibusdam Romæ vidimus: inter quæ erant duo, in quorum altero Hercules & Omphale, in altero Bacchus & Ariadne discumbere videbantur. In his certe breuior mensura necessaria erat, quò firmiter ad hunc modum, qui cibo capiendum erat idoneus, sese discumbentes sustinerent. Non impedit igitur Aristoteles, si sic est intelligendus, quò minus ad Ochi longitudinem cognoscendam ratiocinatione illa, quam exposuimus, utamur. Consentit autem hæc examinatio cum iis, quæ de Goliath in libro Regum primo produntur, qui dicitur sex duntaxat cubitorum fuisse & unius palmi; cum tamen inter maximos numerandus esse videatur, propter maximum corporis robur. Nam cum ferrum hastæ Tesbi, unius de genere Arapha siue Gigantum, pondus haberet siclorum trecentorum; ferrum in hasta Goliath sexcentos siclos pendebat, id est, cum illius esset duodecim librarum & dimidiatæ, calculo ad pondera Romana subducto, huius vicens quinque libras habebat: quæ mensura, cum prioris dupla sit, duplum etiam robur & corpus maius videtur indicare. Quocirca, cum nouem pedes & palmus vnus altitudinis totum exercitum Iudæorum horrore insuperabili, & plus quam Panico, attonitum tenerent; an non satis videmur altitudinis Ocho tribuere, si septem paulo plus minus cubitos, id est, pedes decem & dimidiatum admetiamur? Verum nescio, quid sibi volue-

Lecti Aristoteli.

Lecti tricliniorum quales.

Goliath magnitudo.

voluerit Græca translatio, quæ quatuor duntaxat cubitos & palmum vnum Goliath dedit, mensuram nimirum non hominum ingentium, sed mediocrium: nisi forte Interpres in librum incidit, qui notam numeri duntaxat haberet, cuius figura vitiosa esset, quod in his duobus numeris facile fieri potest. Ut autem Goliath Benaim vocetur, non satis video, quid causæ sit. Nam vox hæc, intelligentem significans, cuius potius, quam belluino huic monstro, videtur conuenire: nisi, ut Saul indicat, intelligentem fuisse dicas, non in sapientiæ aliqua parte, sed in armorum militiæque usu, in quo ab adolescentia dicitur sese exercitasse. Græcus interpres loco Benaim semel *μεσαιο*, semel *δυνατον*, habet; ambiguus scilicet, utrum significatum amplecteretur. Certè medius dici potuit, quò in medio duorum exercituum ad multos dies sese iactabundus ostentaret. Ceterum, quod de eadem voce Spurius Latinus fecit interpres, longius recedit, nisi quem forte crediderit propterea Benaim siue medium vocari posse, quò sine certo patre in medio omnium, nemine ut filium suum vindicante, relinquatur, eadem ferè causa, qua vulgo conceptos nominamus. Sed hoc obiter: illud necessariò mihi monendum est; in metiendo lecto Regis Basan eandem cubiti mensuram esse, atque in ceteris sacræ scripturæ locis. Veruntamen, quoniam de lecto Gigantis agebatur, non malè adiectum est, cubito viri fieri mentionem, ne quis suspicaretur cubito Giganteo ferreum grabatum mēsuratum fuisse. Ægyptij enim docti (ut credo) ab Hebræorum maioribus, mensuras, mensurarumque nomina à symmetria corporis humani acceperunt: atque quoniam non eadem est hominum magnitudo, coacti sunt à media quadrataque statura sumere mensuras: & quia medium etiam latitudinem non exiguam habet, in ipso medio certam quandam, certisque terminis finitam membrorum magnitudinem statuerunt, qua non hominum modò, sed ceterarum quoque rerum omnium mensio constaret. Hanc autem acceperunt in illa ætate, in qua membra omnia omnibus magnitudinis & virium suarum numeris absoluta vigent, quæ virilis vocatur. Siue igitur cubito te, siue cubito virili mensuræ dicas, idem dixeris; hoc tamen loco, ne de cubito Gigantis locutus videretur, viri nomen Hebræus adiecit: quod quoniā nusquā alibi fecisset, Chaldæus Turgiman pro Beamath isch, quod Latinis est in cubito viri, vertit; immo peruertit, Beamath Melach, id est, in cubito regis. Quo quidem fit, ut duo vitia committatur turpissima, ne dum à sacris litteris aliena: alterum, quò circulari hac explicatione, magnitudinis & principij petitione lector luditur, non docetur; quum è lecti longitudine Regis longitudo, & rursus lecti

Mensura unde desumpta.

longitudo & latitudo Regis cubito, cuius magnitudo in quæstionem venerat, indagatur: alterum, quòd corporis humani còuenientem vsibus structuram vel ignorauit, vel contra narrationis scopum Gigantem sic mutilauit, vt cubitos ei dederit tantò ceterorum hominum vnus breuiore, quantò nona integri pars à quarta superatur. Est enim bene formato viro suus cuique cubitus corporis pars quarta. Si ergo corpus Og æquale fuisset lecto, necessariò confitendum esset, cubitum ipsi nonam totius longitudinis tantummodò partem fuisse: qua membrorù còformatione nihil est ad omnia munia, præsertim armorum, obeunda ineptius, adeò, vt si in alteram partem excessus admittatur, præstantior ille sit, qui longas dat, quàm qui manus curtas. Sin illi iustum membrorum modum tribuens, dicat lectum nouem cubitorum Regis fuisse, bis rursus impinget: semel, quòd tantundem explicet ad mensuram cognoscendam, quantum si tacuisset: rursus, quòd lectum faciat duplo & nona parte maiorem, quàm Gigas esse potuerit, si cubiti corporisque proportionem seruabit. Qua de causa optimè Aben Esra hoc loco Beamath isch, interpretatur Beamath col-adam, id est omnis hominis, quod tamè sic intelligimus, vt priùs exposuimus, cubito accepto à mediocritate omnium hominum: alioqui rursus nulla certa mensura ostenderetur. Rabbi verò Salomon lapsus est, Chaldaicam sequens versionem, è qua putauit cubitum Regis Og capiendum esse. Nos tamen, vt non-nihil ipsum Thargum excusamus, nec sinamus tam fœdi erroris reum peragi, dicemus fortè eundem hîc Regis cubitum, esse, qui

Cubitus Basilicus. apud Herodotum in iis, quæ de Babylonia scribit, Basilicus vocatur; tribus digitis, quàm sesquipes, maior. Putauit enim fortasse virilem cubitum esse apud Hebræos, communi cubito tantò maiorem, quàm Regius apud Babylonios. Sed hoc ipsum, quamuis minus sit absurdum, non est tamen admittendum, ne inconstantia mensuræ sacras litteras contamineat. Quocirca nec illorù placet commentù, qui in Ezechielis cap. quadragesimo primo *שש אמות באמה וטפה* id est, sex cubitorum, in cubito & palmo sic intelligunt, quasi Ezechiel cubito mensurasset, qui communem cubitù vno palmo superaret. Mihi placeret verba Hebræa sic interpretari, vt sex cubitorù calamus fuerit in mensurandi ratione cubitali, & prætereà vnus palmi. Baamah enim idem est, quod Latinus diceret, ad cubitù, siue in ratione mensurandi cubito: sicut illud, quod mox docebimus; in cubito consummabis Arcam, nihil aliud est, quàm si diceretur, absolues Arcam ad rationem cubitorù tibi expressam, vt neque pauciores sint, neque plures: cuius formula loquendi qui ignari fuerunt, sensa scripturæ in his locis nò sunt

sunt assecuti. Scio D. Hieronymum non parum ad hunc Ezechielis locù offensum fuisse, in hoc tamen mecù conuenire, quòd calamù sex cubitorù & palmi vnus fecerit, quod fieri nò posset, si Ba Hebræu ad Amoth & Tophach æquè referretur, vt ille putauit, qui phrasas Hebræas exponēs, hîc cubitos eos induxit, qui cubito vno & vno palmo còstarēt. Posset hîc quidē se tueri, si cubitus Babylonicus integro palmo, nò tribus duntaxat digitis, vt ex Herodoto demonstraui, maior fuisset, dicendo Ezechielem cubito Babylonico fuisse vsū; at ea via est præclusa: qua de re cum D. Hieronymo, & ea ratione facio, quæ constantem, minimeque variam, in sacris mensuram admittit. Obseruata igitur pro eo, atq; sacrosanctâ narrationē decet, certa cubiti mensura, Goliath nouè pedes cū palmo altus fuit; vnus, vt ex hasta docetur, de maximis veræ historiæ Gigantibus. E quo fit perspicuū, tribus duntaxat pedibus & palmo ceteros homines superasse; & Saulè fortasse nò pluribus, quàm duobus, quòd is quoque humerorù tenus inter suos emerit. Nihil igitur sacra scriptura facit ad Gigantis nostri historiam tuendam, qui propior poetarù fabulis est, quàm veritati: quod, vt ex vngue leonè, ita ex vno ipsius dente, qui inter cetera ipsius ossa seruatur, ostēdemus. Est hic hæctenus palmo maior, cum tamen particule aliquot sint defractæ, quarù vnā pollicarè vidi. Supputo verò latitudinē eam, quæ secundū maxillaris ossis longitudinē consideratur. De forma verò coniiicio molarem fuisse, vel genuinū: fuerit ergo gelasinis, siue incidentibus atque caninis, duplo, vt plurimum, maior: iam par est, & verisimillimum, numerum dentium in robusto corpore integrum; propterea quòd caloris exuberantis vi, quæ necesse est in tanto corpore fuisse, dentium generatio potissimum promouetur, ita vt masculis plures sint, quàm feminis, Aristotelis etiā testimonio. Existimemus igitur habuisse triginta duos, aut potius, quo infra etiam modū iuri nostro detrahamus, duodetriginta, cuius dimidium alteram maxillam occupauit. At, quoniam diximus, hunc nostrum molarem esse, eumque dedimus duorù alterius generis spacium tenuisse, fiet, vt totus ordo dentium septies huius dentis spacium còtinuerit. Demus igitur, cum integer esset, quinque, duntaxat digitorum fuisse, ne summo iure vtamur; quibus in septē ductis, longitudo totius ordinis existet quinque & triginta digitorum, id est, octo palmarum & trium digitorum: cuius dimidium quatuor palmi & sesquidigitus, quæ mensura iusta est in quadrato homine, totius nasi vsq; ad discrimen medium superciliorum. Si fingamus iam faciē à summo frontis ad imū menti tribus nasus extēdi, erit longitudo faciei totius tredecim palmarum & dimidiati digiti, quæ libet etiam aduersariis cōdonabimus.

Dens Gigantis
Anversiani.

Quòd

Gigantis Ant-
werp. ex dente
dimenso.

Quòd si nunc totum corpus nouem faciebus non deformi pictura terminabimus, cogemur fateri, Gigantem nostrum ad vndeuginti cubitos, & dimidiatum, altum fuisse; atque ita quidem, quàm Goliath, triplo excelsiorem. Possemus aliter quoque calculum subducere, tribuendo toti vnus maxillæ dentium spacio longitudinem duarum palmarum in homine quadrato: quæ mensura, duodecima pars hominis cum sit, docet decem & septem cubitos & dimidiatū Giganti dandos esse, si triginta quinque digiti alteri maxillarum adscribantur: quod spacium duabus hominis palmis æquiparauimus. atque hac quidem ratione longius à pictoribus, qui corpora longiora faciunt; sed propius accedimus ad hominem è membris quadrandum. Hic enim à natura ita factus est, vt quaternario quàm aptissime mensuretur, atque id quidem non cuiusuis membri quadratura, sed eo, quo omnium animantium corporea instrumenta superamus, cubito, dico, complectente quicquid est à flexu brachij, ad extremū vsque medij digiti. Nam bono iure organum τῶν ὀργάνων, siue instrumentorum instrumentum dici meruit, propterea quòd eo solo plura facimus, quàm si omnia animalia omnia sua instrumenta in vnum conferant. Qua de causa fortasse, si coniectare licet, Ama Hebræis dicitur, quasi ad cibum nobis dandum quærendumque in matris locum succedat. vnde & famulæ Amahot nominantur. Cubitus igitur quater acceptus, virum metitur: cuius pars nobilissima, palmus, rursus in quatuor digitos diuiditur: hic sexies in cubito continetur: quem in senarium ductus quaternarius, viginti quatuor palmos, iustam viri longitudinem, producit. Deinde tota proceritas, latitudini quadrupla, pulcherrimum commensum comprehendit: quo Homerus, tanquam margarito quodam splendidissimo, hos versus ornauit:

„ Εἰνέωροι γὰρ τοίγε καὶ ἔννεα πήχεις ἦσαν
 „ Εὐρὸς, ἀτὰρ μῆκος γέ γενέσθην ἔννεόργυροι.

Quam quidem diuinam poëtæ proportionē Eustathius vt admirationi veteribus fuisse, adnotauit, ita minimè intellexit. Arbitratur enim Orgyiam trium duntaxat cubitorum esse, quo fit, vt existimet probam eam esse membrorum conformationem, in qua longitudo latitudinis triplum comprehendit: falsus fortasse, quòd Orgyia etiam ad pedū diuarcationē referatur, quæ molesta est, si tres cubitos excedat. Sic enim apud Homerū alio loco de Neptuno scriptū inuenitur:

„ Τρὶς μὲν ὀρέζαι ἰῶν, τὸ δὲ τέταρτον ἰκέλο τέκνωρ
 „ Αἰγῶς. —

Est

Est igitur ὀργυα & pedum & manuum suprema extētio, ab ὀρέζαι, quo hic poëta in progressu Dei vsus est, nominata, quæ sex quidem pedes, quatuor verò cubitos complexa, perfectam hominis staturam absoluit. Hinc nunc perspicuū, qua de causa Oeti & Ephialtis corpora sic formari, vt nouem orgyiarum siue passuum longitudinem illa quidem haberent, latitudinem verò totidem cubitorum. Vt enim passus vnus ad cubitum vnum; ita passus nouem ad cubitos nouem, quadruplam habent collationem. Cum igitur quatuor proportionem longitudinis ad latitudinem complecterentur, bene natura molita est, vt in quarta parte diuidenda senarius locum haberet, quo microcosmus esse intelligeretur. Nam quatuor cubitales lineæ totius longitudinis humanæ mutuo contactu quadratam superficiem constituunt, quæ deinde sexies accepta, mutuo item contactu corpus cubicum comprehendit, rerum omnium stabilimen. Porro sex in quatuor ducta, semper in quatuor finiuntur; ad eò vt senarius, in mutatione rerum perpetua, necessarius esse videatur ad quaternarij formam conseruandam; quòd quidem ipsa in se quatuor ducta commonstrant, vltra decem in sex finientia: ac deinde perpetuò, si vltius per quatuor multiplices, quaternario terminanda. Sex autem in se ducta, in senarium semper reuoluuntur, perpetuum & vniformem morum apertè demonstrantia. Quaternarius igitur stabilitatem formarū ita incipit, vt eam citra volubilitatem senarij tueri non possit. Sed hæc altioris sunt considerationis, & ad Tetractyos Pythagoricę sacrarium spectant. Hic satis sit monuisse, horum numerorum proprietate & mutuo complexu totum mundum contineri: atque idcirco nobis indicatum esse in prima corporis nostri diuisione. Quatuor igitur digiti palmum faciunt, sex palmi cubitum, quatuor cubiti integram staturam. Quare, quæ ratio est digitorum ad palmum, eadem est cubitorum ad hominem: & rursus, quæ comparatio est digiti ad cubitum, eadem est palmi ad integram longitudinem humanam. Natura igitur opifex corporis nostri prima, & cuius adeò obuia, vt latere non possit, dimensione vocauit nos ad hanc numerandi scientiam, quæ intelligeremus quaternario & senario, sicut corpus nostrum, ita totam mundi machinam perpetuo sibi constare, stabilitate nimirum, & volubilitate, ideis duabus rerum & generandarum & conseruandarum, vel in forma, vel in singulis ipsis & indiuiduis. Eadem corporis partitio in pede quoque procedit, sed diuerso modo. Neque enim statim à quaternario ad senarium peruenitur, sed tertio tandem gradu. Quatuor enim digiti palmum, quatuor palmi pedem, sex pedes virum absoluunt,

Z

sed

sed non illa, quam prius ostendimus, proportionum collatione. Relicta igitur pictoribus sua proceritate, qua quidem plusculum, quam æquum sit, delectantur, nos palmis viginti quatuor hominem metientes, duos tribuemus gingivarum arcui; tantundem, quantum frontis latitudini; nisi quod hæc sit magis exporrecta, illa ordinis dentium longitudo sic arcuata, ut videatur duobus semissibus portionum duorum circulo constare, quæ se inter duos primores dentes contingunt: atque, si ultra dentes producti intimos, e regione eius loci se contingerent, quatuor palmos in circuitu continerent, & rhombum æquilaterum in se clauderent, e duobus triangulis isaggonis constantem. Subtensæ igitur chordæ duabus portiunculis circularibus, quibus dentium series describitur, cum linea ab ultima parte genuini unius ad extremam partem genuini alterius directâ, triangulum talem constituunt, qualem Euclides primo suo problemate docet fabricari, qui totus palato continetur. Quocirca hac inita supputatione, qua duodecim in triginta quinque ducuntur, concludimus Gigantem nostrum septem & decem cum dimidio unius cubitos altum fuisse: atque ita, quamvis non omnino triplo, paulò tamen minus, quam triplo, Goliathi mensuram esse superatam. Deinde quamvis daretur, quod absurdum est, tantum omnino Og fuisse, quantus lectus eius fuit; tamen ab hoc nostro ita vinceretur, ut ferè duplo minor esset: qui excessus ut enormis est & incredibilis, ita multò esset enormior, si pondus dentis appenderetur. Nã, si dens hominis maximus nunquam tantus est, ut drachmam vel attingat vel excedat, si intra hominum mediocritatem fiat examinatio; quantum eum dicemus fuisse, cuius dens plus, quam sedecim uncias, appendit? Nempe, si ea est partis ad partem, quæ totius ad totum, ratio perinde in ponderibus atque in magnitudinibus, necessario fateberemur, hunc pluribus, quam centum & viginti hominibus, præponderasse. Nec minor absurditas enasceretur, si dentis longitudinem, latitudinem, atque altitudinem in solidum cibum componentes, examinarem, quot dentibus humanis posset æquari. Verùm, quia satis ostensum est fabulæ huius enorme monstrum, non est operæ precium ei diutius immorari. Attamen, quò integrè solideque satis fiat iis, qui id genus nugis libenter aures commodare solent, dicimus ossa hæc elephanti proeclatè iam ætatis fuisse, nec debere mirum videri, si in hac regione effossa asserantur. Proximis enim annis, cum Bruxellani ut magno animo & generoso ausu, ita sumptu planè regio ab vrbe sua ad Ripelam vsque fossam ducerent, ad euitandam Machlinianorum molestiam, quam nauigantibus antiqua consuetudine

Ossa Gigantis
Antwerp. sive
Elephanti.

dine exhibebant, iure quidem illud suo, sed summo, & nimis contra vicinos rigido, inuenta sunt circa Vuluordam duorum elephantorum ossa vnà cum cornibus, siue exertis dentibus, quæ nostris collata, certum indicium mihi dederunt, hæc nostra quoque Elephantina esse. Licet enim non omnia duorum corporum ossa Bruxellani inuenissent, tot tamen sunt reperta, ut liqueret elephantos hic duos sepultos iacuisse. Quo verò tempore acciderit has belluas huc venire, ut certò explicare non possum, ita suspicor à Romanis adductos fuisse, vel ut populo harum regionum insuetum spectaculum ad oblectationem offerrent, vel quò imperij vires, & latissimas ditiones ostentarent, e quibus & Elephantes ad hunc vsque Germaniæ Galliæque limitem adducerentur. Posthumum his locis ita carum fuisse, Trebellius Pollio testatur, ut contra Gallienum suis eum armis tuerentur, & annis septem in imperio tenerent. An igitur huic boues hæc Lucæ debeantur, quamvis nihil habeam, quod affirmem, non tamen absurdum sit, si quis ita coniectet; eò quòd in Gallia Romanum imperium in pristinam securitatem reuocasse dicatur. Vel, quod mihi verisimilius est, sic credendum, Gallienum Salonino filio suo, quem Posthumo crediderat, & in militari disciplina erudiendum dederat, tres Elephantos vel plures etiam misisse, quo Gallis Francisque gratior euaderet. Legimus enim in vita Gallieni decem Elephantos Romæ fuisse, atque in pompa ab Imperatore ductos. Quis igitur dubitet, cum horum copiam haberet, non aliquot saltem ad filium suum carissimum misisse, quibus magnificentiam suam exteris hominibus raro & iucundo spectaculo demonstraret? Et vix vlla gens in toto orbe reperietur, quæ sit cognoscendæ rerum varietatis studiosior, quam ea, quæ hanc regionem colit. Non igitur neglexerit vel Posthumus, dum adhuc puerum gubernaret, vel ipse etiam Saloninus, hanc gratificandi occasionem; præsertim dum potestas daretur. Gallieni igitur tempore has belluas huc venisse, atque duas illarum citra Vuluordam quinque ab Antwerpia milliaribus, vnã verò, eamque maximam, apud Atuaticum sepultam fuisse, credamus; cuius hæc hæctenus ossa sub falsa Gigantis opinione spectantur. Quod si quis femur, siue coxam tibiæ inferiori comparabit, statim deprehendet non alteri animali hanc dimensionem, quam inter se seruant, quam Lucæ boui conuenire: nam tibia, quam coxa, duplo breuior esse cernitur: qui commensus proprius est elephantorum, quorum genua non altè supra pedes attolluntur. Dentis etiam magnitudo & forma, quæ tota ad molendum videtur facta, apertè demonstrant elephantini oris laxitatem. Aristoteles enim in historia

Elephantorum
ossa in vrbe
Vuluordam in-
uenta.

Dentes ele-
phanti quot.

animalium libro altero docet, elephanto longè alium esse, quàm ceteris animalibus, dentium numerum. Cùm enim homini ad triginta duos ascendant, elephanto octo duntaxat sunt, quorum quatuor superni, quatuor inferni, quibus cibum ita conficit atque molit, vt veluti crassior farina, quam *κρίνον* Græci vocant, euadat. Hunc sanè vsum optimè præbuisse videtur dens hic Antwerpiae seruatus, qui molæ multis crenis asperæ formam refert. Eiusmodi igitur quatuor dentes totius rictus latitudinem metiuntur, nisi quantum duo cornua, siue dentes exerti, sibi sumunt. Ex hoc itaque fit, ne cogamur os, in quo dens hic fuit, latius fateri, quàm Lucanæ bouis fauces ferunt. Vidimus & nos Antwerpiae Elephantum masculum, sed octo duntaxat annorum, in quo omnia Aristotelis descriptioni egregiè consentiebant; nisi quòd virgam genitalem non infra corporis magnitudinem habere videretur. Erat autem corporis longitudo, per directum à sincipite ad caudæ exortum accepta, octo pedum, cui altitudo quoque respondebat, à terra ad summum dorsum computata, ita vt par longitudo & altitudo esset. Huius mensuræ dimidium ab imo ventre ad summum dorsum corporis diametrum continebat; reliquū pedibus & cruribus tribuebatur: frons quadrata ab oculo ad summum sui duos pedes habebat, vt hinc de cerebro & ingenio liceat arbitrari: ab oculis item ad extremum promuscidis, quatuor pedes numerabantur, qua tam commodè vtebatur, vt nummos in terram proiectos tolleret, atque sessori suo porrigeret; scutellam quoque vino plenam ita ab humo eleuaret, vt citra effusionem sessori daret ebibendam: atque eadem sibi vna vice plures, quàm sedecim vini libras bibendas infunderet, quod toties iterabat, vt mensuram potus ab Aristotele proditam facilè æquaturus videretur. Pomis maiorem in modum oblectabatur, & tantum eorum deuorabat, vt modij quatuor excederentur: ab ore ad oculum spacium pedis vnus patebat. Coxæ ad mediam vsque flexionem genuum, ad duos pedes tenebāt. A genu ad imam flexionē, pes ferè vnus cum triente. Calcis siue plantæ imæ diametrum, pedis vnus & duorū, paulò plus minus; digitorum erat. Cauda valde glabra, porcinae similis pendebat, sub qua pellis inter crura tam laxa erat, vt subligaculis nauticis, quibus nunc etiam, Moria ridente, nobiles vtuntur, simillima prorsus esset. Dentium exertorum longitudo pedum duorum erat & dimidiati. Quæ de ingenio feruntur, omnia verissima in eò comperiebantur, & nō secus, ac homo, magistro suo obtēperabat in salutādo, quē veller, in procumbendo, in leuādo, in aliis deniq; omnibus, quæ imperasset. Ex hoc igitur, qui octo tantum annorum erat, licet æstimare, quan-

Dimensio elephanti.

tus

tus esset euasurus, si crescat tam diu, quàm à scriptoribus memoriæ proditum habemus. Huiusmodi igitur Gigas fuit, cuius Antwerpiae ossa magno miraculo imperitorum hominum ostenduntur; qui ante mille & trecentos annos atque eo amplius Antwerpiae vixit, si, quæ de Gallieni ad filium misso munere coniectura secutus sum, pro veris sint tenenda. Et, ne putemus Saloninum solùm auidum fuisse, vt hanc belluam Gallis suis & Germanis ostenderet; hac nostra ætate Maximilianus Imperator fecit, qui & hunc, quem Antwerpiae vidi; & illum, qui antè per Lombardiam & Alpes Tridentinas ad eum venit, adduci curauit, Rege Portugalliae desiderio eius beneuolè magnificeque satisfaciente.

V I D E O sanè, quanta sit hominum tum facilitas ad vetustas fabulas recipiendas, tum pertinacia in illis retinendis, si veri aliqua similitudine defendi queant. Quamuis enim docuisse videar argumentis satis efficacibus, ossa hæc elephantina, non humana, esse; tamen video necdum sic posse falsæ huius de nostro, ac ceteris Gigantibus, opinionis tolli seminarium. Opponunt enim mihi D. Augustinum, cuius auctoritate conuincunt me decipi, dum cubitum non alium esse in sacris litteris puto, quàm eum, qui sex palmis definitur: is enim quæstione quarta in Genesim aliter de cubito sentit: cuius sententiam, quia non longa est, opere precium est adscribere atque examinare. Fortassis enim fabularum hæc tractatio occasionem nobis dabit veritatis aliquando in rebus quibusdam obscurioribus inuestigandæ, cuius inuentione tædium nostrū leuetur. In dubium vocabatur, vtrum Arca nō maior, quàm describitur, omnia animalia vnà cum esca capere potuerit? Hanc quæstionem (inquit Augustinus) cubito geometrico soluit Origenes, asserens non frustra scripturam dixisse, quòd Moses omni sapientia Ægyptiorum fuerit eruditus, qui Geometricam dilexerunt. Cubitum autem Geometricum dicit tantum valere, quantum nostra cubita sex valent. Si ergo tam magna cubita intelligamus, nulla quæstio est tantæ capacitatis Arcam fuisse, vt possit illa omnia continere. Sunt autem hæc ex Origenis Homilia secunda in Genesim accepta, vbi Apellis, Marcionis discipuli, impiam obiectionem recitatam, sic refutat de veterum sententia. Aiebant ergo (inquit Interpretis Latini lingua) maiores; quòd Moses, qui, vt de eo Scriptura testatur, omni sapientia Ægyptiorum fuerat eruditus, secundum artem Geometricam, quam præcipuè Ægyptij callent, cubitorum numerum in hoc loco posuit: apud Geometras enim, secundū eam rationem, quæ apud eos virtus vocatur, ex solido & quadrato, vel in sex cubitos vnus de-

D. Augustini de cubito sententia.

Arca an omnia animalia capere potuerit.

Cubitus Geometricus.

Z 3

puta-

Buteonis explicatio de Arca.

Buteonis explicatio examinatur.

putatur, si generaliter, vel trecentos, si minutatim deducatur. Origenes quaestionis solutionem, ut à maioribus accepit, ita eam obscure recitavit, ut cogar dubitare, an penitus peruiderit atque intellexerit. Buteo post Augustini errorem, quem ex his verbis malè perceptis hauserat, ostensum, sic Origenis sententiam explicat: Quia longitudo Arcae sexies latitudinem eius continet, in sex quadrata aequalia totum Arcae fundum partitus, vniuscuiusque quadrati latus, quod est quinquaginta cubitorum, in se ducit. Vnde in singulis quadratis existunt cubitorum quadratorum duo millia, & quingenti. Hos rursus in altitudinem triginta cubitorum ducens, inuenit cubitorum cubicorum septuaginta quinque millia (sic enim legendum esse, non septingenta, ut est in libris excusis, calculus demonstrat) Hoc expedito, sic Origeni supputationem applicat. Hæc est sexta pars corporis Arcae. Ergo, ut Origenes ait, vnusquisque talium cubitorum deputatur in sex: quoniam sexies septuaginta quinque millia cuborum cubitalium, producant quadringenta quinquaginta millia eiusdem mensuræ cuborum. Vbi equidem haud clare video, quos tales cubitos appellet: an sextam partem, cuius cubitorum numerum inuenit, an singulos cubitos sextæ partis. Quod si sextam partem, quæ sexies accepta totam Arcam constituit, cubitum vocet, iam cubitus non sex modò cubitos, sed tot cubitos valebit, quot in sexta parte continentur. Quod si singulos sextæ partis cubitos accepit, verum quidem est eos sexies accipiendos esse, perinde atque totam sextam, cuius partes sunt, quò Arcae corpus absoluetur: sed non video, qua tandem id fiat necessitate, ut embadon Arcae in sex quadrata sit distrahendum, ad totius Arcae capacitatem computandam; cum multò faciliùs id recta via citra fundi distributionem, & tot quadrata, fieri possit. nam si quinquages trecenta accipias, atque ea in altitudinem triginta cubitorum ducas, via ea, qua solida corpora omnia è tribus dimensionibus enascuntur; statim ea summa existet, quam per ambages & contra ductum naturæ quaesiuisti. Atque deinde, si hac via non capacitas maior demonstratur, quam prima fronte longitudinem in latitudinem ac planitiem inde natam in altitudinem ducentibus apparet; quæ rogo hæc fuit Origenis, & qualis responsio? nempe friuola & inepta, in qua non eruditio Geometriæ profundior, quam in Mose prædicabat, sed peruersus corporum metiendorum ordo cerneretur. Præterea hi cubiti corporei sextæ partis, sexies accepti, quam habent rationem generis, ut meritò dicere possis, vnum cubitum generaliter in sex deputari: dum sic calculus subducitur specialiter siue minutatim,

tim, dum totam latitudinē ducis in altitudinē, atque deinde id, quod efficitur, in longitudinē. Nam ita dicis minutatim vnum cubitum in trecentos deputari, si triginta ducantur in quinquaginta, quo plani fiant cubiti mille quingenti, quorū singuli, ut integrum Arcae corpus existat, in trecentos sunt ducendi. Hæc enim posterior ratio potius generalis erit, quàm illa prior: quia integra latera in se ducuntur, non contracta, aut in sextas reducta minutias. Scio equidem partes illas maiores censeri, quarum nominator est minor, sed hinc nulla fit partium ad partes comparatio. Nam quamuis in priore cõputu prius planities diuisa sit, quàm in altitudinē est ducta; in posteriore tamen nec latitudo nec altitudo similem diuisionem subiit, ut possit partiū fieri comparatio. Sed video, quò spectet collatio. Ex numeris latitudinis & altitudinis, in se ductis, fit summa quædam cubitorum, quæ tota trecetesima pars est corporis Arcae; minor scilicet multò, quàm sit pars sexta. Sexta igitur pars genus erit, & trecetesima pars erit illud, per quod minutatim cubiti singuli in trecentos deputatur. Subtilis sanè Dialectica, in qua pars vnus denominationis, genus est partis alterius denominationis. Origenes igitur, si hoc modo sensit, non tantum in Geometriam, sed in Dialecticam quoque turpiter impetit. Quæ vitia, si luce aliqua obscuris rebus illata compensasset, poterat excusari, sed è contrario, omnia hæc non solum sunt impedita, & tricus plena, sed arbitraria etiam, atque nullo rerum tractandarum impulsu introducta. Nam ut planū Arcae in sex quadrata diuidi potest, atque ita sexta pars cum altitudine constitui; sic ego quoque, si placet, in decem planities quadrangulas distribuam, atque deinde dicam, corporis, quod inde cum altitudine producet, singulos sesquipedales cubos decem valere cubitos: quia decies sumendi sint ad totius Arcae compositionem absoluendam. Eodem modo, si embadon in quindecim quadrangula partiamur, cubiti singuli in quindecim computabuntur. Hæc omnia igitur ut arbitraria, non è re nata, ut Sphinge digna, non interprete, ut absurda, & à Geometria & Dialectica aliena, relinquamus, laudemusque Buteonem de Origene quidem subtiliter magis, quàm sermoni ipsius conuenienter explicato, & Augustino bene reprehenso. Sed videamus an nihil reperiri queat, quod non modò verum sit, sed tale etiam, ut orationem & rei veritatem doceat conuenire. Verum quia non de nuce cassà, sed de re longè maxima instituta est disputatio, operæ precium esse duxi, Buteonis de hac re verba transcribere; duabus maximè de causis: altera, ut labor eius nunquam satis laudandus, & insignis solertia doctissimi viri cognoscatur, in hac quaestione

Buteonis solertia in Arcae magnitudine explicanda.

de

de Arcæ magnitudine explicanda: altera, quo quiuis intelligat, quid ego ad hanc rem adiumenti vltra Buteonem & ceteros, si qui in ea laborarunt, attulerim, tum in verbis Mosis & Origenis explicandis; tum in Arcæ, siue Larnacis forma & magnitudine, iustis lineis & numeris definienda. Loquatur igitur prius Buteo, & loquatur quidem tam prolixè per aliquot capita, vt non hæc modò, quæ de cubitorum magnitudine disputamus, sed reliqua etiam omnia, quæ ad Arcæ magnitudinem & structuram pertinent, ab omnibus intelligantur. Est enim dignissimus qui ab iis cognoscatur, qui sacræ scripturæ & eius veritatis defendendæ studio tenentur, aduersus eos maximè, qui inter tot herefôn, quot videmus, fluctus ad Diagoræ vel Epicuri insanas opiniones declinant. Nec mihi turpe duco, doctissimi mathematici scriptis librum hunc augere: non magis, quàm Iamblichus, qui de vita Pythagoræ scribens, integram Nicomachi Arithmeticam operi suo attexuit; accusandum se putauit.

Animaliū
recensio
nominati-
m per
genera.

C V M iam ædificij formam, dispositionis ordinem, atque magnitudinem, architectonicis geometricisque methodis tractauerimus; non parua superest in proposito difficultas ostendere, quemadmodum Arcæ magnitudo iam data omnium, quæ sunt in terris, animantium genera cum annuis singulorum alimētis intra se recipiat: istud enim præcipuè cauillantur hæretici. Ad hæc igitur inuestigatione facta sedulo, secundum historias omnium, quibus curæ fuit posteris ista mandare, quadrupedum genera nominatim infra disponam, septenarij binarijque numero, munda discernens ab immundis. Explora est enim communiter illorum sententia, qui numeros istos in hac differentia duplicarunt. Et, quoniam non omnes omnibus species oculis, aut litteris sunt explorata; ipsas in tria genera maximè nota, comparatione distribuam, quæ sunt boues, & oues, atque lupi: quæ sanè digestio ad intelligentiam rei præcipuè valet. Terrestrium autem omnium (auctore Plinio) maximum est elephas, & secundum Aristotelem, boue maior quadruplo. Propterea elephantem duos, ratione magnitudinis atque victus, ad locum occupandum, pono valere boues octo. In Hercynia silua sunt feræ, qui Vri appellantur, magnitudine paulò infra elephantem, specie & colore Tauri, de quibus neque Plinius, nec animalium historia meminit; sed Cæsar in Commentariis; nec sunt inter animalia munda numerandi: Quoniam ex feris (inquit Aristoteles) nullum adhuc ruminare constat, dempto ceruo. Æquiparabimus itaque Vros duos bobus sex. In eadē silua bos est cerui figura, vnicornis, de quo etiam Cæsar

in

in commentariis. Pro his igitur pono boues duos. Quatuor sunt genera camelorum, Arabica scilicet, & Bactriana, & quæ dicitur Dromeda. Item Cameleopardalis. Hæ simul fiunt paria quatuor, valore autem boues sedecim. Rhinocerotes duo, æstimatione verò boues quatuor. Monocerotes, duo. Bisontes, duo. Bubali, duo. Bonasi, duo. Origes, ij. Tarandi, ij. Equi pennati, & cornigeri, quos dicunt pegafos, ij. Boues Indici vnicornes, & solidis vngulis, ij. Struthiocameli ij. bestiarum potius, quàm auium generis, ad hoc demum datis penis, vt currentes adiuuent, cetero non sunt volucres. Domestici boues, septem. Cerui, septem: æquiparatione verò boues quatuor. Tragelaphi, hoc est hircocerui, septem: valore boues quatuor. Hippelaphi, ij. Equi domestici, ij. Equi feri, ij. Hippardia, ij. Hippopotami, hoc est fluuiatiles equi, ij. Asini, ij. Onagri, ij. Asini Indici vnicornes, ij. Vrsi, ij. Sues, ij. Apri, ij. Huiusmodi autem animalia cuncta pabulo frugibusque vescuntur, aut simul ambobus, aut separatim altero. In quibus autem non apponitur æstimatio; pro pari bouum sumenda sunt; quanquam sit in aliquibus adiectione, in nullis autem detractio peccatum. Hæc igitur omnia proportionem respondent bouum paribus quadraginta quinque & dimidio. Ceterum, si quid nunc vel diligentiam nostram, vel eorum, qui præcedentibus seculis ista peruestigarunt, fortè fefellerit, per causam quasi supplementi ex inuento numero 45½, sexaginta bouum paria faciemus.

A R I E T V M & ouium, tam ex mansuetis, quàm feris, quatuor esse genera leguntur; quæ, si omnia munda sunt, explent numerum septenarium quater, hoc est, fiunt oues viginti octo. Capræ etiam in plurimas similitudines transfigurantur; veluti sunt capræ domesticæ, & ex feris dictæ capræ, atque rupicapræ. Sunt item Ibices, pernicitatis mirandæ, onerato capite vastis cornibus. Sunt & Origes, contrario pilo vestiti ad caput verso. Præterea Damæ, & Pigargi, & Strepsicorotes. Hæc autem octo genera, vix est, vt sint omnia munda: quoniam (vt antea dixi) nullum ex feris animal constat ruminare, dempto ceruo. Propterea caprinum genus vniuersum æstimo ad oues triginta. Simiarum præterea genus aliquot differentiis variatur; vt est Simia, Cæbus, Cynocephalus, Cercopithecus, & id genus alia, pro quibus oues pono decem. Lepus, ij. Lepus candidus in Alpibus degens, ij. Dasyppus ex Leporum genere, ij. Cuniculus domesticus, ij. Cuniculus ferus ij. Melis, aliàs Taxo, ij. Sciurus, ij. Glis, ij. Est etiã murium genus multiplex, inter quos talpas numero. Quanquam sunt, qui putent mures in Arca non fuisse, & id genus similia; propterea quòd ex corruptione nascantur: sicut nec etiam mulos, quoniam ex

Animaliū
nomina
minorum;
quæ pabu-
lo etiã fru-
gibusque
vescuntur.

a

alio

alio genere procreantur. Herinacei, ij. Histrices, ij. Hæc igitur animalia minuta, à Lepore posterius enumerata, ponimus valere oues quatuor. Quare ex supradictis omnibus summa crescit ad ouium paria quadraginta.

Animaliū nomina quæ carnis vescuntur.

I N T E R carniuoras animantes notissimus est Lupus: ad hunc igitur de ceteris comparatio fiet. Leones, duo. Pardi, ij. Leucocrutæ affini ferè magnitudine, ij. Calæ, ij. Dracones, ij. Serpentes boe, ij. Ista sex paria singula æstimo lupis quatuor. Fiunt igitur lupi quatuor & viginti. Tauri cornua habentes mobilia, venatu viuentes, ij. Mantikoræ humani corporis vel præcipuè appetentes, ij. Pro duobus his paribus pono lupos duodecim. Pantheræ, ij. Tigrides ij. Lupi, ij. Lupi canarij, ij. Lupi ceruarij, qui & Thoës dicuntur, ij. Chai, ij. Cephe, ij. Lynces, ij. Sphinges, ij. Crocutæ, ij. Axes feræ, ij. Parua quædã animalia victu ab aquis petunt; sic tamè, vt in terra degant, quorū nomina sunt hæc: Latax, Fiber, Satherium, Satyrum, Lutra. huiusmodi quinque paria æquiparo lupis duobus. Hiena, quam alij Glauum vocant. Lycaon, Vulpes, Feles, Ichneumon, Viuerra, vulgò Faretus, Mustella. In istorum septem paribus, cum sint corpore modica, æstimationem facio ad duos Lupos. Vituli marini cū pennis, quibus in mari vtuntur, humi quoque vice pedum serpunt; ij. Omnium igitur supradictorum summa facit, luporum paria triginta duo; sed in supplementum, pone, vt sint paria quadraginta.

Dispensatio victus pro carniuoris, stabulationis, que omnium dispositio, cū ichnographia.

C A R N I V O R A S animantes ad luporum paria quadraginta recensui; singulis autem paribus ad victum quatridui ouem vnã constituo. Absumuntur ergo pro cibariis omnium oues quotidie decem. Quas multiplicado in anni dies tercentum sexaginta quinque, sunt annuo cibatu oues tria millia, sexcentum quinquaginta. His ita constitutis, superest, vt ostendam quemadmodum omnes superius enumeratæ quadrupedes, hoc est, boues centum viginti, oues tria millia septingentæ triginta; lupi octoginta, stabulari possint in ea contignatione, (sicut antea dixi) quæ cubitis quatuor distat à basi, à mediana autem cubitis octo. Primum iam ab ostio, quod viginti cubitis ad angulū Arcæ dispono, via lata sex cubitos in totam longitudinē procurrebat, scalis vtrimque in superiora ferentibus terminata. ad cuius mediū alia, tertia parte latior, rectis angulis consistens opposito lateri iungebatur, nidos sexaginta rectangulos longitudine cubitorū quinque, latitudine verò triū cū duabus tertiis determinas equaliter in duas partes, vtrimque productos ad viam primam inter se contiguè, nisi quod diuerticulis duobus medianū iter rectè secantibus distinguebantur, in sex veluti consep̄ta, loculamentisq; suis decussata.

Quibus

Quibus singula singulis boum paria collocari possent. Inter quæ tamen necesse fuit aliqua fieri laxiora proportione beluarum magnitudinis; vt potè duorum elephantorum stabulum, sicuti boum paribus quatuor æstimantur: ita & nidos quatuor occupare debuit. Alia deinde quadraginta minorum animalium paria diuersi generis, ouili magnitudine censita, nidis suis rectangulis longitudine tricubitali serie etiam bipartita, latitudinem tabulati ad viam vsque iungebāt, interstitio viarum duplici æqualique, & æquidistante mediano, à maioribus separata. Ad hæc rursum alia totidem parium pro carniuoris stabulatio dextra, sinistraque, ouilibus cohærebat, pari nidorū latitudine; sed excedente longitudine cubito. Quorum ordines terminabant duo limites cubitorum quatuor amplitudine, satis commodi, per quos ministraretur ipsis carniuoris oues in cibum; idque ab ipsarum ouium caulibus duabus vtrimque, quod reliquum fuit, contignationis occupantibus, ambarum longitudine simul ducentum viginti octo cubitorum, latitudine autem communi cubitorū quatuor & quadraginta. Quæ quidè dimensio, claudit decem millia triginta duo cubitalium quadratorū. Quæ si distribuantur ad oues cibarias, tria millia sexcentas quinquaginta; prouenit in partem singulis paribus quadratura patuxillo minor quinque cubitis cum semisse. Est autem non ab re sciendū, oues istas in cibum aliter, vel in Arcæ summo, vel in imo, & etiã alibi, si coeret aliqua necessitas, posse stabulari. Et ita duplo, quàm recensui, maiore nidorū, animaliumq; numerū contignatio prima reciperet; cuius ichnographiã hîc apposui.

S A T I S iam demonstrasse videor omnis generis quadrupedes, tam ad vitam sibi, quàm ad victū alienū, in vna contignationū Arcæ, magno etiam laxamento posse constitui. Quod ad disputationē susceptam nondum satis erit, nisi & apothecarū cibaria in anni vertentis vsu sufficere probauero. Animal ferè nullū est pabulo vescens, cui non sit etiam frugū appetentia maior. Quarū cōmeatus angustius & expeditius multò, quàm ipsi pabuli, conduntur. Quod dico tale est: Decè pōdo sceni, aut vicie pabularis, multò plus loci tenebūt, quàm decè pondo hordei, aut vicie feminalis. Et quæ mensura sceni ad vitã tolerandã boui satis erit in diē, eadē mensura farris siue farraginis, cuiuslibetve grani, biduo, vel triduo ad saginã etiã corporis exuberabit. Sed quo validius Arcæ capacitatē ab aduersariorū calūniis asseramus, demonstrabitur tantū in ea sceni potuisse recondi, qui cibus est omnium impeditissimus, quātū ad vitã animalium tuendã largè suppetit in annū. Iã enim in præcedētibus animalium grandiorū corpora magnitudine peræquata redegimus ad paria bouū sexaginta, qui sūt boues

Victus ratio animalium ceterarū, quæ non sūt carniuoræ.

centum viginti. Minorum autem, quæ seruantur in semen, ad oues octoginta: Aliarum autem multitudo, quas pro cibatu carnario posui, sicut decade subducta quotidie decrefcit; ita & ipsarum cibatus ab anni summa decrefcere debent. Quo fit, vt iam dictus numerus gregis, tria millia sexcentū quinquaginta, non plus impendat in annum, quàm numero semper eodem oues mille octingentæ viginti. Huius porrò supputationis formulam, cum non sit exposita vulgò, aliàs explicui in opere logistico. Ad has igitur cibarias oues mille octingentas viginti, adde alias octoginta, fit ouium vtraque summa mille noningentæ. Sanè, quò fiat expeditior calculus sequens, pone septem oues, quod ad ventris, alimentorūque rationem spectat, æstimari boue. Igitur oues mille nongentæ, valent bobus trecentis nonaginta vno, cum tribus septimis vnius. Iunge ad boues centum viginti, fit summa bouum trecentum nonaginta vnius, cum tribus septimis. Sed, vt abundè sint omnia, pono boues esse quadringentos in Arca, qui fœno pratensi tantum, inundationis tempore toto saturari debeant. Porrò, cum fœni demèsum quotidianū singulis bobus inquirerem, experimento didici verisimū esse, quod tradidit Columella, rerum rusticarū scientissimus auctor, Ianuario scilicet mense satis esse singulis bobus fœni pondo triginta: Martio & Aprili, quia terra proscinditur, sat esse pondo quadraginta singulis dari. Cerrum est, pondo idem esse, quod libram vnciarū duodecim. Quadraginta igitur pondo libras triginta nunc faciunt, vnciarū sedecim singulas, more nostro. Ego autè fœnum compressum, sicut solet in magnis fœnilibus esse, postquam exaruit, curiosè dimensus, inueni mensurā cubiti solidi paulò plus, quàm pondo quadraginta fœni, cōtinere. Propterea cubū vnum fœni (cubitalè semper intelligo) in capita bouum singula distribui quotidie, nimium esset: hac enim longa diætā saginarentur supra modū. Nam (vt ait Aristoteles) omnia animalia, & præcipuè quibus venter est calidus, quiete immotioneque pinguescunt. Nihil itaque dubito, quin singulis bobus ociofis in diem sufficeret dimidium cubi, hoc est, fœni pondo viginti. Sed, vt contentiosis etiā ora compefcam, volo cubū fœni singulatim in capita dari quotidie. Boues ergo quadringenti totidem cubos sumptu diurno capientes, absumunt anni spacio cubos centū quadraginta sex millia. Iam verò supra disposui medium in arca tabulatum, decem cubitis à supremo distare, vbi etiā apothecas pabulorum, atque frugum omnis generis collocaui. Nunc autem ponamus illam Arce partem, duobus his tabulatis interceptā, totam esse pratensi fœno refertā. Cum igitur sit fœnilis istius trecentū cubitorū longitudo, quinquaginta cubitorū lati-

latitudo, & altitudo cubitorū decem, summa fit in corpus cubitaliū cuborum, centū quinquaginta millia. Qui numerus annum sumptum fœni pro quadringētis bobus, quatuor cuborū millibus excedit. Ex his itaque cernere datur, medianam hanc contignationē non solum satis esse, sed etiam exuberare quadrupedum alimentis, etiam si altero tanto plures essent, inter quas & reptilia grandiora collocaui, vt potè dracones, crocodillos, hippopotamos, vitulos marinos, serpentes boas. Cetera autem corpore natura formauit exigua, veluti viperas, angues, aspides, cæstas, hydras, basiliscos, lacertas præterea virides, aliasque minusculas, stelliones, cameleontes, salamandras, quibus tantus rigor, vt ignem tactū extinguant, non alio modo, quàm glacies. Hæc autem, & si quæ sunt id genus alia, circa stabulationes cauernulis, vel intra materiem perforatis, recipi commodè potuerūt. Canum porrò genus omne circa culinam, vnde pascuntur, habitasse putandum est, quo nullum frequentius animal sordes suas vomitat, easdemque remandit. Et tam sibi, quàm aliis, rabie perniciofa vexatur. Propterea videntur canes hæreticorum typum in Arca prætulisse.

IAM in cōtabulatione suprema habitationes hominū volucrumque omnium, cum apothecis cibisque necessariis collocaui, nulla numeratione distinctioneque generum facta, per loculos dimensos, viasque separantes, sicut in stabulatione quadrupedum ordinaui. Cuius sane rei necessitas in hac quidem parte nulla est. Sed reddenda potius ratio, cur tanta loci magnitudo rebus tam modicis adhibeatur. Quamuis enim sit varium volatile genus, & æquè multiplex prope modum quadrupedum generi; adeo tamen & corporatura, & comestuum, habitandique ratione differunt, vt vix (etiā æstimatore maligno) dici possint volucres gradientium quinquagesimæ partis. Sed cum omnes quadrupedes tabulatum primum exceperit, sequens autem pabulum ipsorum, quod reliquum fuit, bipedum genus, ponendū erat in reliquo. Quanquam non est incredibile ipsum Noë, futuri præscium, omnia scilicet corruptum iri cataclysmo, copiosam supellectilem tam rusticam, quàm vrbānam, ferramentorumque genus omne fabrilium, locis vacantibus reposuisse. Si verò necesse fuit in Arca seruari pisces amphibis in cibum, aibusque piscariis, compingi piscina potuit in hac parte, eo, quo supra dictum est, modo, & Ctesibiana machina, alioue quolibet pneumaticæ rationis hydroaulo facile repleri, sublataque per fistulam papilla depleri. Nunc igitur disputationis nostræ cursu eò peruentum existimo, vt super cubitis symmetriarum sesquipedalibus, nullus vltra scrupulus relinquantur, quin ad vniuersale viuentium semen, ab inundatione ser-

Contignatio
tertia.

uandum, in Arca largissimè sufficiant. Cuius scenographiam secundum dicta prius hic apposui.

De no-
uem pe-
dū cubitis,
quomodo
processerit
error.

N O N satis erit fortasse, sesquipedali mensura cubitum rationibus multis, & opere, probasse; nisi & sexquiplō maiores, hoc est, no-
uem pedum cubitos, inueterata iam multorum opinione receptos, confutauero. Quam ab Origenis expositione malè percepta profectam inuenio. Is enim Homilia secunda super arcæ fabrica loquitur in hunc sensum: His omnibus, tanta arte compositis, obiiciunt quidam quæstiones, & præcipuè Apelles, qui fuit discipulus quidem Marcionis, sed alterius hæreseos magis, quàm eius, quam à magistro suscepit, inuentor. Is ergo, dum assignare cupit scripta Moysis nihil in se diuinæ sapientiæ, nihilque operis sancti spiritus, continere; exaggerat huiusmodi dicta, & dicit: nullo genere fieri potuisse, vt tam breue spatium tot animalium genera, eorumque cibos, qui per totum annum sufficerent, capere potuisset. Quomodo (inquit) fieri potuit istud spatium quod scriptum est? vt quatuor saltem solos elephantos capere potuerit. Et postea addit: Constat ergo fictam esse fabulam. Quod si est, constat non esse à Deo hanc scripturam. Sed ad hæc nos, quæ à prudentibus viris, & Hebraicarum traditionum gnaris, atque à veteribus magistris didicimus, ad auditorum noticiam deferemus. Aiebant ergo maiores, quòd Moyses, qui (vt de eo scriptura testatur) omni sapientia Ægyptiorum fuerit eruditus, secundum artem Geometricam, quam præcipuè Ægyptij callent, cubitorum numerum in hoc loco posuit. Apud Geometras enim secundum eam rationem, quæ apud eos virtus vocatur, ex solido & quadrato; vel in sex cubitos vnus deputatur, si generaliter; vel trecentos, si minutatim deducatur. Quæ vtique ratio si obseruetur in huius Arcæ mensura, inuenientur & longitudinis & latitudinis tanta spacia, quæ verè totius mundi reparanda germina, & vniuersarum animantium capere rediuiua semina potuerint. Hæc, quantum ad historię pertinent rationem, aduersus eos dicta sint, qui impugnare scripturas veteris Testamenti nituntur, tanquàm impossibilia quædam, & irrationabilia continentes. Sic habet ad litteram Latinus interpretes; nam auctoris Græca non extant. Sanctus autem Augustinus, vir in litteris sacris eruditione præcipuus, libro Quæstionum super Genesim locum hunc ita prosequitur: Quæstionem (inquit) istam cubito Geometrico soluit Origenes, asserens non frustra scripturam dixisse, quòd Moyses omni sapientia Ægyptiorum fuerit eruditus, qui Geometricam dilexerunt. Cubitum autem Geometricum dixit tantum valere, quantum nostra cubita sex valent. Si ergo tam
magna

magna cubita intelligamus, nulla quæstio est tantæ capacitatis Arcam fuisse, vt posset illa omnia continere. Hæc Augustinus. cuius auctoritatem, quòd meritò magna sit, omnes quotquot viderim tractantes ista, sequuntur. In quibus & ipse fui, donec re perspecta diligentius ipsa me veritatem Geometria docuit, qua qui sunt destituti, nihil est mirū, in istis errare; cum sint à sensu cōmuni valde remota. Si enim ex hoc Origenis loco cubiti lōgitudinē simpliciter extēderis in sex, itidē & vnū extendā in trecentos; cum vtrūque dixerit auctor. Sed hoc postremū tam impudēter ausus est dicere nemo: Et secundū extensionem huiusmodi res eò deducetur, vt idem cubitus maior sit & minor: quod est absurdū. Videndū igitur, quanā discretione sensus, propositū stare possit, vtroque modo. Iā in præcedentibus ostendi, Arcæ solidū continere cubitales cubos quatercentum quinquaginta millia. Planū est in super, Arcæ longitudinem suæ latitudinis fieri sexcuplū. Basis igitur Arcæ in sex equalia quadrata diuidi potest; quorū commune latus est cubitorū quinquaginta; quod in se multiplicando, facies cubitos quadratos, duo millia quingentos: id erit embadon vnus sex quadratorū in basi. Rursum multiplicando cubitos quadrati, duo millia quingentos, in triginta cubitos altitudinis; fient septingenta quinque millia cubitalium cuborū: quæ est sexta pars corporis Arcæ. Ergo (vt ait Origenes) vnusquisque talium cubitorū deputatur in sex. Quoniā sexies septingenta quinq; millia cubitaliū cuborum, summā quatercentū quinquaginta milliū constituunt: quæ est Arcæ capacitas, eadem, quam per meum ante calculū inueni. Alteram propositi partem, vnum cubitum scilicet in trecentos deputari, sic ostendo: Accipe alterutrum ex minoribus Arcæ planis, cuius vnum latus est cubitorum triginta, alterum verò quinquaginta, hæc inter se duo latera multiplicatione, cubita quadrata mille quingenta, producent. Quem numerum multiplicans iterum in tertiam Arcæ dimensionem, trecentū cubitorum; ex vnoquoque minutatim cubito quadrato, trecentos solidos efficies, & in summam, quatercentū quinquaginta millia: id autem est solidum Arcæ, sicut prius; quod erat demonstrandū. Et ita secundū rationem Geometricam, ex solido, & quadrato verum habet Origenis dictū vtroque modo. Nō autē quòd cubitus Geometricus tantū valeat, quantum sex nostra cubita valent, vt asserit Augustinus. Nec cubito Geometrico, sed cubicatione Geometrica quæstionē soluit Origenes: cum nō cubitos Geometres, sed cubicationem habeat seorsum ab vsu communi. Istiusmodi cubitorū multiplicatio verū etiam habebit in prismate, atque pyramide, & vniuersaliter ad omne corpus, cui possit æquale fieri solidum

solidum parallelepipedon super basi; quæ sit huic, quam habet Arca, similis. Animaduertendum tamen in hoc Origenis proposito illud esse vitiosum maximè, quòd res cum aliàs per se, tum artis ingenio difficilis, ænigmate quodam affectato, verborum & inuolucro sic obscuratur, vt diuinare magis oporteat, quàm interpretari. Planum enim, & secundum naturam erat, dicere, numeros istos cubitorum in descriptione positos, rationibus Geometricis inueniri, capacitatem quatercentum quinquaginta millium cubitorum in corpus efficere. Huiusmodi præterea nouempedalis extensio cubitorum recepta communiter, sicut dubium capacitatis artem non intelligentibus aufert, ita & intelligentibus vastitatem enormem & absurdam operis infert. Iam enim supra demonstraui arcæ magnitudinem sesquipedalibus cubitorum modulis cõstitutam, ad animalium omnium conseruanda genera, annuosque comæatus comportandos, abundè sufficere. Si autem supponatur Arca fieri similis priori, sed nouempedum cubitis modulata, erit ipsa quidem sexcuplo longior, latior, & altior altera: corpore verò ducenties, decies sexies capacior. Quandoquidem similibus corporum inter se ratio est, laterum eiusdem rationis triplicata. Verùm, si quis ex Geometricis elementis ista non capiat, numeratione sic inueniet: Quoniam cubitus nouempedum, sesquipedalem cubitum sexies in se continet. Longitudo igitur Arcæ maioris cubitos sesquipedales habebit mille octingentos, latitudo trecentos, altitudo centum octoginta. Quos numeros inter se multiplicando, sicut in cubicatione priori factum est, summam conficies 97200000. hoc est, nonagesies septies millies mille & ducenta millia cubitalium cuborum, quæ est capacitas istius Arcæ maioris: quam partiendo in minoris alterius Arcæ cubos, quater centum quinquaginta millia; videbis ipsam in maiore contineri, quoties antea dixi. Esset igitur Arca, secundum nouempedum cubitos, ducenties quindecies maior, quàm oporteat; ita vt plus, quàm vna tota Arca æqualis priori, singulis bouum paribus attribuat. Quo nihil esse potest magis absurdum. Ad hæc etiam dico, si Giganteos huiusmodi cubitos reperis, ad fabulas quidem propè res rediit: nulla siquidem opis humanæ facultate, tam vastæ molis ædificium, navigationis onerumque patiens, constitui mihi posse videtur. Neque enim omnia (vt ait Vitruuius) eisdem rationibus agi possunt; nec modum quemlibet incrementi opera recipiunt: sed aut nimium crescendo dilabuntur, aut explicationem prorsus non habent. His itaque perpen sis diligenter, cubitos istos sexcuplies, nulla ratione fundatos, opus nostrum perdere magis, quàm probare, quis iam

non

non videat: De quibus ipse etiam Augustinus non omnino sibi confidere visus est, libro decimo quinto de ciuitate Dei, vbi solutionem quæstionis aliam afferre conatur, sic inquit: Qui dicunt, non potuisse capere Arcæ illius quantitatem animalium genera tam multa, hi mihi videntur non computare, nisi trecenta cubita longitudinis, & latitudinis quinquaginta, & triginta altitudinis; nec cogitare aliud tantum esse in superioribus, itemque aliud tantum in superioribus superiorum, ac per hoc ter ducta illa cubita fieri non getta per longum, centum quinquaginta per latum, nonaginta per altum. Ex hoc Augustinus nihil aliud infert, quàm tria in opere tabulata ipsi basi parallela intelligi debere, sicut antea disposui; quæ veluti tres Arcas particulares diuisione sua faciant. Et ita Arcæ longitudo triplicatur. De latitudine verò & altitudine quòd eodem modo simul fiant triplices, (vt ipse ait) id omnino falsum est. Sic enim alicuius partes corporis maiores essent suo toto; quod est impossibile. Verissimè tamen ex hoc arguitur illorum computatio ridicula, qui citra planum & solidum dimensione sola linearum, corpus attendunt. Quod perinde valet, ac si quis verborum sensus solis notarum lineamentis, nihil aliud intelligendo, requirat. Verùm ea fuit semper hæreticorum peruersitas; vt, quæ non intelligunt, pertinacissimè cauillentur, nec vllis rationibus cedant: sed maledictis potius insectentur eos, à quibus de veritate dissentiunt. Quod sum expertus in quibusdam, aliquando mecum super hac disputatione congressis. Nam genus ferè nullum est ex damnatis olim, & explosis erroribus, quod non aliqua ex parte nunc reuocetur in medium. Et quod in nouis astruendis ingenium negat; in veteribus asserendis pertinacia supplet. Ex quibus aliud aliis placet, nec quicquam tamen omnibus vnum. Nusquam enim sibi congruit malitia. Et hæc de cubitis quæ falso dicuntur ab arte: qua prorsus non erat opus ad obiectum tam indocti cauillatoris. Quid enim cæco cum speculo? vel graculo cum fidibus? vt habet parcemia vetus. Libet itaque nunc exarmato mihi congregi cum hoste, etiam stipato suis elephantis. Quid ais ô Marcionita? quid in Arcam domini hæretice garris? immo barris, cum belluis istis non Afris aut Indicis, sed planè monstrosicis, quibus dum Arcam solis quatuor implet; non Arcam bestiarum modicam, sed immodicas facit bestias Arca, commentumque tuum belluinum equo Troiano fabulosius reddit. Nam si quatuor saltem solos elephantos (vt tu exaggeras) capere non possit; altitudinem in singulis cubitorum plus, quàm triginta confingis, longitudinem verò decuplo maiorem, cum crassitudine cubitorum plus quàm duo-

b

decima

decim. Vbi non tam magnitudinis prodigio, quàm deformitatis vitio, peccas: cum sit ista corporatura draconibus propior, quàm elephantis. Quos si disponas aliter, eadem, quæ prius, altitudo, cum sexta longitudinis parte manebit, obtinebitque singulorum crassitudo quartam ædificij partem. Cui portento quid simile dicam, nō inuenio. Constat igitur (vt tuis in te verbis concludam) fictam esse non capacitatis nostræ, sed stabulationis tuæ, fabulam. Est itaque (quod tu negas, & res ipsa probat) à Deo scriptura prophetæ: tua verò sicut ostendis, à Sathana patre, qui te tuique similes generauit. Sed iam Momum istum, sua sibi monstra fabricantem, relinquamus. Et præter eam, quam in præcedentibus explicauimus, formam operis, alias aliorum, quales sint, dispiciamus.

Varie Arce
figuræ, &
earum sce-
nographia

Mosis descriptionem interpretati Doctores, basim eandem omnes intelligunt, specie scilicet (vt antè dixi) rectangula, altera parte longiore sexies altera. Sed in superstructione fundamenti quatuor ferè modis, inter se variis, ædificant. Nam Origenes Homilia supra dicta, Arcam (inquit) ego puto, quantum ex his, quæ describuntur, apparet, quatuor angulis ex imo consurgentibus, eisdemque paulatim vsque ad summum in angustum arctatis, in spatium vnus cubiti fuisse collectam, ita vt cubitus sit lōgītudo & latitudo cacuminis. Hæc auctoris descriptio nihil aliud esset, quàm pyramis absciso vertice, si planum sectionis non quadratum, sed altera parte sexies longius esset. Alij porrò multi satis Hugonem sequentes, Arcæ dimidium altitudine cubitorum quindecim in sua basi collocarunt, reliquos totidem pyramidato fastigio, verticeque mutilo, Origenis more, complentes. Hanc autem sic dimidiatam altitudinem quidam improbantes, totum Arcæ corpus ad suos triginta cubitos erectum, decuminata pyramide similiter contegunt; nulla tamen altitudinis istius testudinatæ mensura constituta. Nouissimè autem recentiores aliqui, quorum est Caietanus, Arcam nostrā ea corporis specie transfigurant, quod à Geometris prisma vocatur. Cuius duo ex opposito plana parallela, super minoribus basis lateribus, sint trigona verticibus abscisis, latitudine cubitali, reliqua verò tria plana parallelogramma. Huiusmodi formas præter id, quod ordinationi prophetæ non plenè respondent, alia etiam non pauca reprobant. Primum enim pseudopyramis ista Origenis, atque etiam prisma Caietani, quid habent cum Arca simile? Talis etiam cacuminis quadrata deformatio, vel deformitas potius, non solum est aspectu fœda, sed etiam inutilis operi, de qua rationem nullam congruentem dicere possis. Et ipsa tota pyramis modum fabricationis habet impeditum, atque difficilem

facilem; & quo nullus ad stabulationem animalium magis ineptus, nec excogitari quidem possit. Ad nauigationem verò quod inutilia sint hæc corpora, communis nauigiorum dispositio satis ostendit. in quibus semper id, quod est contractum, vergit in carinam, & immergitur aquis, summa autem latitudo prodit in apertum, & supra fluitat. Pyramis igitur & prisma nisi statuatur inuerso corpore, vt sit infra vertex, fundus verò supra; nihil supernabit, sed totum submergetur. Ex capacitatem autem, quam supra demonstraui necessariam, tertia pars solum, nec etiam tota, remanebit in pyramide: in prisimate verò paululum aliquid supra dimidium. Habet tamen hæc prima constitutio, tam absurda, assensores aliquot, (quorum fuit is cuius interpretatio dicitur interlinearis) rationem friuolam omnino præposteramque sequentes. Qua & Origenes formam suam ipse commendat, inquit: Quantum ad necessitatem pluuiarum diluuij spectat, nulla potuit tam conueniens & congrua Arcæ species dari, quàm vt è summo, velut è tecto quodam, in angustum culmine ducto diffunderet imbrium ruinas. Hoc ego iam à principio reprobauimus satis, vbi fastigium cubitale tecto sufficere probatum est. Sed ecce dum pluuiæ guttas isti formidant, in fluctus profundos sese demergunt. In tertia verò figura, quam Hugo cum Arca dimidiatam, atque testudine diuiduam facit, nihil sanè est aliud, quàm cum vero miscere falsum: vnde etiam, quod bonum erat, mali societate vitiat. Cum enim ipsa pyramidata constructio, etiam super basi solida, modum habeat (sicut dixi) perplexum atque difficilem; tum longè molestius & operosius erit, atque etiam deterius fiet, si super Arcæ dimidio collocetur: Ipsa namque dissimilium corporum & contra se pugnantium commissura, nisi colligationibus robustis, crebrisque transuersariis, & erismatum fulturis validissimè distineatur; pars inferior pondere, violentiaque testudinis, tota protrudetur. Et huiusmodi cathenationes multo plus oneris, & impedimenti, nauigio præstant, quàm bona vecturæ pars. Talis præterea commistio præter id, quod opus corrumpit, parte etiam ferè tertia quantitatem ab Arca detrahit. In qua sanè perquirenda dum opus suum recenseret Hugo, nō alioquin ἀγλωμώτερος, satis sese diu frustra que fatigauit, multa super trigonis, cathetis, hypotenusis, diametris, tetragonis que lateribus inculcans. Vnde cum se non posset extricare, nec idoneum exitum inueniret, longam suam disputationem ita concludit: In trigonis his (inquit) & tetragonis multa alia inuenies, ad subtilitatem Geometricæ disciplinæ pertinentia; quæ omnia nos propter fastidium declinamus. Sed planè declinationem istam à proposito,

non tam fastidium, quam imperitia fecit. Nam in ipso calculo primum turpiter errat, dicens: Diametrum basis in Arca, &, ut ipse vocat, diagonium, esse longam cubitos trecentum quatuor cum semisse cubiti. Quod non ita est, cum sit ipsa diametros, tetragonum latus 92500. quod quidem trecentis quatuor cubitis & quadrante breuius est. Nihil itaque mirum, si nobis Hugo suæ domus interiora non ostendit, quin in ipso statim limine pedem impedit. In quarta demum constructione figuram ex præscripto nomenque suum obtinet Arca tota præter operculum, quod super ea, quæ iam notavi, vitia testudinis, non magis error, quam temeritas auctorum, facit asymmetron. Supradictarum autem quatuor formarum Scenographias hinc apposui, quibus & meam adiunxi, super qua iam disputatione, multa satis, & sensum meum comprobasse, & calumnias hæreticorum confutasse videor. Ceterum, si in erroribus aliquorum notandis, meos ipse fortassis, ut homo, protulerim; in his asserendis nihil ago pertinaciter; sed orthodoxorum sententiæ totum me planè subiicio. Absit enim procul à me, ut Arcam Domini corpoream, quantum potui, diligenter perscrutatus, ab ea, cuius fuit ipsa typus, hoc est, ab Ecclesia sancta Catholica diuersum quicquam aut dissonum adstruere velim. Et in hoc habeat suum finem commentatio nostra. Hæc Buteo.

N O S V E R ò, ut ab Origenis verbis incipiamus, in quibus non omnino cum Buteone consentimus, sic breuiter sensa nostra explicabimur. Apud Geometras (inquit Origenes) secundum eam rationem, quæ apud eos virtus vocatur, ex solido & quadrato, vel in sex cubitos vnus deputatur, si generaliter, vel trecentos, si minutatim deducatur. Possemus facilius de Græco sermone hæc interpretari; sed virtus hinc, siue *δύναμις*, quod opinor, siue aliter nominetur, nihil aliud est, quam potestas per multiplicationem producendi. Tantum igitur linea potest apud Geometras generaliter, quantum ipsa in se ducta producit. Hæc autem potestas lineæ duplex est: Vel enim in se ducitur secundum vnâ dimensionem, & facit quadratam planitiem; vel secundum duas dimensiones, atque ita corpus absoluit. Quocirca si linea cubitalis solidè & quadratè in se ducatur, cubus enascitur, qui meritò in sex deputatur: quia totum illud spacium complectitur, quod sex cubitalibus quadratis est comprehensum. Non igitur, dum de cubiti mensura Moses loquitur, longum cubitum aut quadratum tantum cubitale proposuit; sed totam illam capacitatem, quæ sex cubitalibus quadris continetur. Atque hæc quidem generalis est omnium linearum in se

pote-

Buteonis pietas.

Virtus apud Geometras quid sit.

Linea quot modis in se ducatur.

potestas, è qua fit, ut cubitus omnis generatim, hoc modo in se ductus, tantum spacij comprehendat, quantum sex cubitalia plana. Quare verò plana potius, quam lineas tesserarum, quibus plana terminantur, computauit? Quod sciret nimirum locum contenti corporis superficiem, vel superficies esse extremas corporis continentis, non lineas, aut angulos, ex ipsa loci definitione, si nesciuisset, sic docendus. Aptè igitur, cum de spacio quæreretur rerum locandarum, dictum est, vnum cubitum in sex deputari. Poterat etiam dici, vnum cubitum in duodecim lineas cubitales posse diduci: atque ita vnum cubitum duodecim valere, nedum sex. Admirabilius illud quidem, sed imperitè, è quòd capacitas & loci natura non lineis, sed superficie definiatur. Atque hæc quidem vera sunt, de linea cubitali generatim deducta, ex illa potestate siue virtute linearum omnium vniuersa, qua tantum posse dicuntur, quantum ex ipsis in se ductis, vel vna vel duabus dimensionibus, queat educi. Iam alia etiam est potestas lineæ, qua tantum quæuis linea potest, quantum ipsa in alias lineas ducta producit. Quia verò aliarum linearum multitudo nullo numero certo comprehendi potest, neque sciri etiam potest, quantum ad alias comparata possit; cum rei infinitæ nulla sit scientia: igitur potestas lineæ in aliam lineam considerari debet particulatim in singulis. Aliud enim cubitus potest in duos cubitos, aliud in tres, aliud in quatuor, atque ita aliud in alios numeros, ad infinitum procedendo. Tanto autem plus potest, quanto numerus, in quem ducitur, maior est & potentior. Particulatim igitur, siue minutatim, vnus cubitus consideratus tantum potest, quantum maximus numerus eorum, in quem ducitur. Quare in Arca vnus computatur in trecentos; quòd is maximus sit numerus dimensionum. Accipiantur igitur cubiti alterius cuiusvis dimensionis, non habita ratione, altitudine sit an latitudo. Sint igitur triginta, quæ ducantur in quinquaginta, enascuntur mille quingenti cubiti quadrati; quorum singuli tantum possunt, quantum trecenti. Nam idem numerus produceretur, siue trecentos ducas cubitos in has cubitales quadras, siue ipsas quadras ducas in cubitos. Quamobrem singuli cubiti quadrati, valent trecentas cubitales tesseras, ita ut enascantur quadringenta & quinquaginta millia sesquipedalium cuborum. Quamuis autem idem numerus enasceret, si in hac particulari computatione cubitorum, à longitudine ad latitudinem Arce procederemus, atque ad altitudinem postremò solidum corpus terminarem; ducendo 300. in 50. ut existerent 15000. tamen, quia singuli horum cubitorum non valerent trecentos, sed

b 3

dun-

Moses quare in Arca potius computarit plana, quam lineas tesserarum.

duntaxat triginta cubitos tertie dimensionis, splendidius fuit & magnificentius dicere, cubitum in hac Arce structura trecentos cubitos valere. Nec verò Geometricòs loqueretur, qui diceret, in Arca vnum cubitum in triginta vel quinquaginta tantum deputari; cum omnis virtus & potestas summis numeris sit, non inferioribus, terminanda. Iam etiam, cum res minutatim per cubitos examinamus, videtur à minoribus ad maiores numeros progrediendum. Quamuis enim in elementis demonstratum sit, tantundem posse maiorem numerum in minorem, quantum minor in maiorem; illustrius tamen & insignioris virtutis esse videtur, tantundem posse minorem in maiorem. Extollenti igitur capaciter maximi vasis, aptius fuit, & ad fidem faciendam accommodatius, dicere, si minutatim res supputetur, ex vna quadra cubitali produci trecentas; quàm alia via in opinione capacitatis augenda turpiter & contra magistrorum leges videri minus dixisse, quàm res ipsa ferret. Hac igitur Origenis, aut potius eorum, quos est secutus, interpretatione intelligimus; vnum cubitum non esse longum cubitos sex; sed potestate generali sex cubitos producere locales, & potestate particulari in hac Arca minutatim producere cubitos trecentos. Tantum igitur in rebus continendis vnum valere, quantum sex, & particulatim in hac Arca vnam quadram cubitalem tantundem posse, quantum trecentos cubitos, secundum eam rationem, quæ virtus nominatur. Quamuis igitur vnus cubitus virtute tantum possit, quantum trecenti; non tamen vnus cubitus actu trecentos cubitos comprehendit. Nec etiam in quavis re vnus cubitus tantum potest; sed in ea mensuratione, vbi maximum numerum dimensionum faciunt trecenti. Quare sicut nemo vnum cubitum Geometricum ex hoc loco trecentorum communium cubitorum esse dixit; ita nullus cubitus sex cubitorum, siue nouem pedum, fingendus erit, vel ad Origenem tuendum, quod videmur nobis non minus perspicue, quàm breuiter, fecisse: vel ad docendum, Arcam satis magnam fuisse omnibus capiendis, ad quæ erat destinata; quanta vt omnibus appareret, Buteo summa pietate est aggressus, singulari diligentia est persecutus, & solerti mediò omnium inuentione perfecit, qui nobis interim cõdonabit, immò gratias agere debet, quòd eum adiuuerimus; tum sanis Origenis verborum sensis explicatis, aliter, quàm ipse fecerat; tũ Arce magnitudine insigni accessu adaucta, vt mox deinde ex iis, quæ necessariò addenda sunt, perspicuum euadet. Ego sanè sic eum de huius argumèti tractatione laudandum censeo, vt à multis seculis nullum putem extitisse, qui tantum momentũ attulerit ad hanc Mosis historiam intelligendam,

Cubitus vnus
quomodo &
in qua re va-
leat trecentos.

qua

qua scio non olim modò, sed hoc etiam tempore, quo indoctissimus quisque in sacras litteras inuolat, non paucos offensos fuisse, dum ad rudem suum captum examinant & iudicant omnia, quæ ab illo scripta sunt; qui non tantum omni scientia Ægyptiorum fuit eruditus, sed à spiritu etiam diuino illuminatus. Impudens sanè & despicienda temeritas vulgi est, & vt, quod sentio, fatear, minimè ferenda in R. P. bonis legibus constituta; velle citra ducem peritum diuina sacrosanctæ scripturæ eloquia de libris cognoscere, & de illis non apud se tantum, sed apud alios etiam disputare; ad quæ intelligenda nihil disciplinarum, nihil artium liberalium, nihil denique litteraturæ attulerit; sed in ea vel è fordida officina, vel è foro mercatorum, vel è popina etiam, nequid turpius dicam, illotis pedibus insilit, pro arbitrato suo grassaturus. Sed his missis, & ad medicos Anticyræos relegatis, tribus verbis, quod volo, concludam. Generalis potestas est vis lineæ in seipsam. Particularis potestas est lineæ vis in alias; quæ in tot minutias siue partes, essentia differentes, secatur, quot sunt numeri, in quos explicatur. Quo quidem modo Origenes intellectus, non ænigma nobis; sed rem perspicuam proposuit: non quæsitam; sed ab ipsa efficacia linearum Geometrica natam. Manet itaque inconcussa hætenus, & certa, cubiti sesquipedalis mensura. In quo demonstrando eò fui diligentior, quòd viderem, nisi hic locus clarus esset, Augustini auctoritate me obruendũ, causamque totam, contra falsam hominum de Gigantibus opinionem scriptam, deferendam.

Auctoris ex-
plicatio de Ar-
ce magnitudi-
ne.

Verum quod hætenus amoliti sumus, quamuis in eo ingens adiumentum aduersariis nostris è manibus extorserimus, tamen leuioris operæ videtur præ illo, quod rursus obiici ab illis potest ex illo: quod mandatum est, vt in cubito Arca consummaretur. Hic enim alius aliud intelligit & exponit, vt Buteo diligenter annotauit: atque adeò ferè omnes huius loci occasione Arce formam corrumpunt. Quocirca, ne quis hinc maiorem quoque cubitum aliquem sibi fingat, ne in absurdas aliorum opiniones descendere cogatur, efficiendum mihi est, vt hic locus rectè intelligatur, atque id longè secus, quàm hætenus quisquam tradiderit eorum omnium, qui in Biblia scripserunt. Quod quidem non eò solum nobis conducer, quòd cubitus lecti Ogi certus emergat; sed infinito etiam maius lumen Larnacis fabricæ inferet, ad magnitudinem, quam nemo hætenus scriptorum animaduertit, peruidendam. Qua quidem accessione fiet, vt & mensura Ogi extra controuersiam, in qua hætenus inuoluta iacet, emergat; & Arca omnibus suis numeris sit absoluta.

Dici-

Dicitur ergo apud Mosē, à Deo Noë præceptum esse inter cetera, Fenestram in ea facies, & ad cubitum consummabis eam desuper: vel, vt alij vertunt, consummabis summitatem eius. Hic primum dubitatur, ad quid referatur *eam*, ad arcamne an fenestram? quod in Latino sermone planè dubium est. Loco fenestræ Hebræis est צוֹר vnde צוֹרִים pro claritate meridiana poni volunt: quæ quidem vox masculinam videtur habere terminationem; ad quam תכליתה femininum, id est perficies eam, non rectè accommodatur. Sed quia non videbant, qui dici queat, ad cubitum Arcam consummari superne, maluerunt contra communem usum Tsoar femininum facere; vt consuminatio ad fenestram referatur. Iam, quia cubitalis fenestra minor esset, quàm quæ toti Arcæ lumen possit diffundere, Aben Esra putauit cubitum ad Noë staturam referendum esse, qui communem hominum posteriorum magnitudinem longè excesserit; vt qui par Gigantibus eius ætatis esset. Deinde, ne hoc quidem satis momenti habere putans, quò splendor toti Arcæ communicaretur, adiecit; de altitudine fenestræ hic fieri duntaxat mentionem, suppressa eius latitudine, quam ad sex cubitos pro libito suo extendit. Quorum illud quàm sit absurdum, satis superque in lecto Ogi ostendimus. Hoc verò quis non videt commentitium esse, atque non ex historia, sed cerebro ipsius, natum? Alij fuere, quibus non fenestra hic vlla significari videretur, vt Rabbi Salomon indicauit; sed lapis quidam egregij splendoris; perinde atque oleum, quod Tsoar sæpius significat, pellucens. Hunc tantum lucis atque radiorum per omnem Arcam effudisse volunt, vt eius fulgore rota illustraretur. Bellum profecto lapidem, siue carbunculum, siue alium somniemus, cuius tanta esset in lumine spargendo efficacia, vt solem Arca non desideraret. Placet porro commentum, ne, aperta fenestra, pluuiam admittere cogantur. Sed ridiculi sunt, qui sic sentiunt, cum post paulò חלון fenestra eadem nominetur, voce vt ad lapidem nihil alludente, (nisi dicant lapide Sphengite aut speculari clausam fuisse, qui Tsoar non de vi vocis, sed de ipsorum figmento, fuerit dictus) ita communi & vsitata in fenestræ significatione; in qua nomen Tsoar nusquam librorum inuenitur. Videntur autem in lapidis preciosi cogitationem venisse; tum de vulgari Pyroporū, si licebit carbunculos ita per criticos nominare, fabula, quos ita noctu lucere multo stolidè putauerunt, vt lucernarum vice fungerentur: tum etiam ex eo, quod צור & צורִים petram significat, nec Tsoar in fenestræ significatu (vti modò dixi) à quoquam vnquam sit vsurpatum. Græca interpretatio à verbo צוֹר videtur vocis originem duxisse,

xisse; cui pace aliorum suffragium meum, licet parum aut nihil habeat momenti, accedet, quo significatur concludere, coarctare, compingere, munire, atque etiam formare. Vnde צוֹר figura nominatur. Vertit enim Græcus interpres, ἑστῆσαν ἀγέγων ποιήσασθαι τὴν ἀμβωτὸν. quasi diceret, longitudinē, latitudinem, atque altitudinem in vnum colligens, facies Arcam. Sed videtur Mosēs conuenienter maiestati diuinæ, cuius est breuiter atque vbertim sua hominibus significare, voce hac vsus esse, ad quam si sententiam totam conformemus, tantundem dixit, atque si pluribus ad hunc modum locutus fuisset: Exposui tibi Arcæ longitudinem, latitudinem, & altitudinem: ad has dimensiones, in vnum coactas, Arcam tam aptè firmeque compinges, vt sit tibi præsidium ita securum in obsidione aquarum, quasi in rupe aliqua tutissima consideres, sisque tibi ipse צור, id est, munimentum, robur, & quasi Deus quidam: nam in manu tua est hanc diligentiam adhibere, posteaquam ego tibi, tanquam architectus, magnitudinem sum dimensus; quam sic ad summitatem vsque complebis, vt ne vel cubitus quidem ei desit: atque id si feceris, צוֹר eris, id est compingens, formans, muniens; denique ipsi tibi robur, & tutissimum munimentum, contra obsidionem aquarum. Si ergò sic Tsoar interpretemur, clara erunt omnia, & significantissimè expressa, in breuitate quadam plus, quàm Laconica, nec à vocis originatione nec vsu recedetur. Quamuis autem צוֹר meridiem significat, non tamen Tsoar in fenestræ notatione (vti dixi) vsquam inuenitur. Apud Hieronymum est in iis, quæ ad Genesim annotauit, Colligens facies Arcam, & in cubito consummabis eam desuper; pro eo, quod est, colligens facies Arcam: in Hebræo habet, Meridianum facies Arcæ. Quod manifestius interpretatus est Symmachus dicens: διαφανὲς, hoc est dilucidum facies Arcæ, volens fenestram intelligi. Hæc ille, in quibus est videre, quibus ambagibus ad fenestram sit ventum, quasi omnes fenestræ ad meridiem essent collocandæ, vnde pluuiis & insaluberrimis ventis est origo, & quasi pars illa Arcæ meridiei semper esset opponēda, dum modò pluuiis ventis, modò desiccantibus, qui de opposita parte spirant, esset vehenda. Longissimè certè petita ratio, qua Symmachus è meridiē ad perlucidum, & D. Hieronymus ad fenestræ significationem inductus est. Lux quidem in meridiē maxima est, sed in aëre, non in domo; propterea quòd in regione calida æstate, cum lumen est clarissimum, fenestræ claudantur, ne calor vnà cum lumine admittatur: quòd iis, qui Hispali vel in aliis talis regionis locis fuerunt, non potest non esse notissimum. A meridiani igitur temporis nota si illud accipia-

tur, quod excellentissimum est, non infimum aut mediocre; non venit in cogitationem perspicui aut fenestram, sed contra potius ad obscuritatem & tenebras, quas in ædibus, cum Sol altissimus ad capitis verticem ascendit, quærere calidæ regiones consueverunt. Vnde igitur Symmachus, & alij, in fenestram, siue dilucidi cogitationem venerunt? An fortassis è Chaldaico Thargum? Minime gentium. נִירָרִי enim è deriuatis idem videtur esse, quod iugo aut vinculo aliquo constringi: inde נִירָרִי iugum bouum, atque etiam hominum sub dominio constitutorum. Hinc נִירָרִי agricultura, aratio, quæ coniunctis bobus fieret. aliquando etiam noualia, & נִירָרִי arauit. hinc igitur נִירָרִי videretur eum signare, qui in vnum coniungeret atque coniugaret: quasi latera Arcæ iugo quodam firmissimo essent vincienda, quod transtris fit, & cantheriis, & si cantherij longiores sint, capreolis etiam, ad recti firmitus sustentaculum. Vt verò credam hæc ita de communi quodam consensu linguarum, Hebrææ dico, Chaldææ, Græcæ, & Latinæ, ex ea quidem versione, in qua colligens legit Hieronymus, loco prius adducto accipienda esse, cum his, quæ dixi, tum hac etiam ratione adducor, quòd videam in progressu narrationis, vbi Noë fenestram aperit, nec צַהָרִי Hebræis, nec נִירָרִי Chaldæis esse voces eas, quæ dubitationem attulerunt; sed apud illos חַלּוֹן apud hos legi כַּוֵּן, quibus fenestra clarè significatur. Miror itaque, cur Paulus Fagius, & ceteri, in Onkeli versione, Nehor, quo coniugans & compingens significatur, fenestram interpretentur; atque id tam securè faciant, vt Fagius ne meminerit quidem huius difficultatis. Si igitur de Arcæ firma compactione, Tsoar ex Græca & Latina, Hieronymi modò citata translatione, interpreteris, non repugnante (vt ostensum est) Chaldaico Thurgimano, nulla hîc incidet de fenestra mentio, nedum difficultas; nec erit, vt cubitum maiorem somniemus, quàm sit is, quem sesquipedali æquamus. Nec fatebimur, magis ad Noë cubitum Mosem hîc respexisse, quàm antè ostendimus in Ogi lecto Ogi cubitum fuisse vsurparum. Verùm quid, dicet aliquis, hocne sensu nobis fenestram de iussis Dei tollis? Tollo equidem non de Arca, sed de iussione & expositione Iouæ; nec hanc solam tollo, sed omnia etiam cetera, quæ quamuis ad complementum totius Arcæ sint necessaria, non sunt tamen à Deo sigillatim expressa. Noë enim cum materiam, mensuram, & vsum didicisset, non fuit tam rerum in illa ætate imperitus, vt reliqua, quibus opus esset, de sua industria addere nequiret. Addiderit ergo, & fenestram

fenestram fecerit, sicut fecisse dicitur, cum de clausa fenestra, & aperta fenestra fit mentio; sed an ad lumen suscipiendum fecerit, non magnoperè interest; cum aliunde potuerit suppeditari, nec vquam hîc fenestram vsus à Mose sit expressus. Quocirca miror de magnitudine fenestram, & paucitate, inter eruditos viros motam esse quæstionem; præsertim cum in tanta pluuia, quantam fuisse par est, meridianus Sol, quem Tsoar esse putant, parum virium habere potuerit, vtpote qui non vna nube in vna atque altera parte, sed infinitis, continentibus, & densissimis fuerit, tantisper dum plueret, obscuratus. Quæ, rogo, vltimi Lapponum, & Biarmiorum, & Engroenlandi, ad menses aliquot citra Solis lumen vitam degunt? Profectò multò magis fenestris opus fuisset ad internum aërem crassissimum, ob tot animalium halitus & vapores, vt fœtores & fimum silentio præteream, euentilandum; ne fœda mortalitas intus omnia dirius, quàm foris, vnda depopularetur, quàm ad lumen admittendum. Sed hæc omnia prudentissimo patrifamilias Deus cogitanda reliquit; quippe quem sciret talem esse, vt non hæc modò facile prouideret; sed talem etiam, vt ex eo omnia scientiarum artiumque principia, & absolutissima præcepta, ad omnes secundi orbis homines essent deriuanda. Estne quisquam tam absurdus, qui putet nulla fuisse emissaria, ad vrinam, & lotium, & fimum animalium eiiciendum; quia illa Deus non apertè fieri mandarit? Quemadmodum autem hæc fuere citra iussionem expressam facta, ita fenestra quoque, & non vna modò, quæ ad claudendum & aperiendum erat apta, sed multæ aliæ paræ in tecto ad aërem euentilandum sic paratæ ac tectæ, vt pluuiam admittere nequirent. Mensuram duntaxat & firmitatem aduersus fluctus & pluuias indicauit, quòd hæc non ab homine poterant, sed à solo Deo præscribi. Qui enim nescit, quot diebus sit nauigaturus, ignorat quoque quantum comæatus debeat parare, tamen si sciat, quot animalia sint nutrienda. Iam qui nescit, quanta escarum copia sit opus, hunc etiam necesse est ignorare, quantum loci sit parandum: E continendis enim vehendisque, eius, quod continebit, magnitudo terminatur. Neque etiam bitumine opus fuisset, si non diu fuisset nauigandum. Temporaria enim opera, & non diu imbribus exponenda, frustra picarentur. Cum igitur solus Iehoua temporis, durationisque pluuiarum, & inundationis conscius esset, Arcam ea magnitudine & capacitate definiuit, quæ nec nimium parua esset, nec etiam maior, quàm oporteret; cum, sicut naturæ, ita eius opifici aduersetur, quicquam facere frustra.

Mandauit igitur Noæ, vt ab imis fundamentis ad supremum vsque culmen Arcam fabricaret ea dimensione, quam præscripserat, vt ne vel vnus quidem cubitus deesset. E quo fit perspicuum, hîc cubitum non aliter, quàm ceteris scripturæ locis, vsurpari. Verùm dicet aliquis, Itâne tu contra receptam opinionem asseris, non solum fenestræ nullam, sed ne tecti quidem vllam fieri mentionem? Assero sanè, & non citra rationem assero, quo absurdissimas de tecti forma, aliorum sententias euitem. Nam quid opus erat Noachum de tecto monere, si dictum erat, ad cubitum vsque consuminabis? Quis enim nescit, tectum è latitudinis mensura cuius fabro innòtescere? quod sic ad eam tamen est accommodandum, vt ab vsu præcipuè altitudo eius definiatur. Cùm igitur latitudo nota esset; atque certum pluuias fore tantas, quantæ vllæ vnquam fuissent; verisimile est Noachum non vnus duntaxat cubitum perpendicularis, vt Buteo arbitratur, altitudinem esse machinatum, quæ à plano quàm minimum discederet; sed tantam, quanta fieri solet in regione, pluuiis quàm maximè obnoxia. Omnes enim homines pro ratione cæli sui fastigia tectorum metiuntur. Aegyptij, quibus à pluuiis nihil est periculi, plana faciunt. Nostrates, ob pluuias frequentissimas, cantherios in culmine sic coniungunt, vt angulos faciant perquam acutos, quod contra ventorum vim regulas etiam defendit, cùm subire recto impetu non possint. Itali, vt regione ac cæli temperie mediæ ferè sunt, ita medium quoque sequuntur inter extrema. Vitruuius, ni me fallit memoria, latitudinis nonam partem, ad perpendicularum erectam, satis esse credidit ad tecti summum fastigium erigendum; quod plerisque visum est, ne ad ornatum quidem satis altum, tantum abest, vt ad pluuias perpetuas sustinendas satis sit decliue atque præceps. Quod si ita sit, quid faciet cubitus vnus Buteonis, pars quinquagesima latitudinis, ad procliuitatem defluxus in tecto, tam validis ac immanibus pluuiis obruendo? Credimus itaque Noachum omnibus artium scientiarumque numeris absolutum, & experimentis multorum seculorum eruditum, nihilo fuisse nostris plebeis fabris imperitiorem, atque tectum fecisse ea altitudine eleuatum, qua nostratia videmus, quod non ad imbres modò præcipitandos, sed ad pabulum etiam continendum, non pænitentiam haberet vtilitatem. Si enim ars fabrilis in pluuioso cælo hoc postulat, vt interstitium parietum metiatur cantheriorum longitudinem, quibus tectum sustinetur, atque ita triangulus fiat isagonus atque isopleurus è latitudine & cantheriis, supernè in cul-

*Noæ quare nullo
la mentio facta
fenestræ, aut
elâti, in arca
edificanda.*

*Tectorum vici-
nitas.*

*Vitruuij opinio
de tecto eri-
gendo.*

in culmine coniugatis; necessario efficitur, vt Arcæ totius paulò antè explicatæ magnitudini accrescat cubitorum numerus ingens. Sanè hæc cantheriorum ratio sic nostris moderata videtur, vt non pauca tecta, immò plurima, præsertim vetustiora, altiùs attollantur. Cùm igitur latitudo quinquaginta cubitorum triangulum eiusmodi planum constituat, atque is in longitudinem Arcæ ducatur; fit corpus solidum trecentorum & septuaginta quinque millium cubitorum: quo spacio facillè potuissent & aues, & omne pabulum iumentorum contineri. Tantam verò altitudinem latitudini potuisse imponi, nihil est miri, cùm holcades omnes altiores sint quàm latiores. In lacu Nemorenfi simile ferè ædificium olim fuisse super aquis exstructum, reliquæ docent, quæ magno spectantium miraculo à nostrate quodam vrinatore ex aquis altissimis eruuntur; quod picatum fuit, non bitumine solo, sed mistione quadam ad eò suauis, vt videatur è balsamo Bresiliano composita fuisse. Quod igitur Romana luxuria super lacu facere potuit; quare negabimus idem potuisse & ab arte summa, & summa necessitate, Noachum doceri? Si hæc ita tenebimus, non arte modò, & ingenti Arcæ capacitate, ceteris interpretibus erimus superiores; sed verba etiam omnia Hebræa, Chaldæa, & Græca propriis suis & vstitatis significatis videbimus conuenire, & omnes tollemus è medio Apellianorū aduersus Arcam calumnias, dubitandique occasiones. Nam ex hoc tecti cum reliquo Arcæ corpore commensu, fit forma Larnacis, id est, capuli mortuarij, in quo tectum septuaginta quinque tantum millia cubitorum, & minus continet spacij, quàm tota quadrangula Arcæ capacitas. Nihil ergo opus est, cum Aben Esra cubitum hîc de monstrosa Noæ magnitudine comminisci, quo sufficiens vasis magnitudo seruetur. Hac enim nostra Larnacis delineatione, omnes magnitudine vasis, & artificio, & elegantia structuræ cum superamus; tum facimus, vt Buteo nihil habeat, quod contra hanc formam obiicere possit, nisi fortasse diceret, naues hac forma nullas videri, & fieri non posse, vt tectum tam latè patens firmis compagibus vinciat. Naues eiusmodi non inueniri fateor, nisi parui sint lintres, quibus in annibus minoribus vti consueuimus: sed id non alia causa accidit, quàm quòd hæc forma ad aquas secandas, & celerem nauigationem sit ineptissima; ceteroquin ad pondera ferenda quàm optima, & ad stabulorum commoditatem aptissima: quæ tamen ratio non nobis magis, quàm ipsi Buteoni, repugnaret, qui non in alio, quàm in tecti fastigio, dissentit. Tantum autem tectum imponi posse nemo negabit; nisi qui architectonices penitus sit imperitus.

*Tectum Arcis
Larnacis for-
ma.*

ritus. Atque idcirco longè ab eo absum, vt verear, ne doctissimus vir in hac parte quicquam reprehendat: qui verò de auium natura & pabuli ratione cogitabit, is, opinor, fatebitur, non parum me ad commoditatem hanc attulisse, dum rectum in hanc altitudinem attollo. Deinde, ad respirationem liberiores animalium, quis non videt hanc superioris partis capacitatem plurimum conducere, ne dicam necessariam esse: ad quem vsu plurima etiam credo foramina supernè facta, quibus interni halitus euentilarentur, atque per hæc decimo mense montium cacumina apparuisse, ac ventum eum cognitum antea fuisse, quo terræ desiccantur, vti Moses narrat: in quibus posset alioqui quisquam interrogare, quæ cacumina montium apparuerint, & ventus cognitus fuerit; si nullæ speculæ in superioribus tabulis fuerint factæ; quamuis nihil veret, quo minus dicatur, & maiorem fenestram antea fuisse apertam, quàm aues ad explorandum emitterentur. Neque enim historiographo necesse est, omnes minutias sigillatim explicare: & licet nec fenestellæ nec maioris fenestræ referatæ ad speculandum fecerit mentionem, aut modum addiderit, quo montium vertices visi sint, aut ventus Aquilonius cognitus, id tamen tam est de narratione manifestum, vt superuacaneum apud virum cordatum videretur mouere, id Noacho de foramine vel fenestella fuisse perspectum. Nescio equidem, quàm grata hæc sint Theologis futura. Ego certè, vt morbum animi ingenuè aperiam, non parùm mihi placco de vindiciis veritatis, hoc loco in libertatem suam restitute, quæ multis variisque modis interpretationum in obscuros carceres fuerat detrusa. Quamuis igitur apud neminem gratiam hoc meo beneficio fortassis initurus sim, spero tamen apud ipsam veritatem mihi iustam non defore mercedem. Infinitos esse scio, qui hodie non secus, atque olim, Apelliani in Arcæ magnitudine offendantur; quos reor deinceps, nostra & Buteonis diligentia ac ope subleuatos, lubentiùs Mosis historiam hac parte lecturos. Non ergo vana fuit nobis hæc de Gigantum magnitudine disputatio: è qua tantum luminis sacris litteris est illatum. Habemus enim & Arcæ capacitatem, & Ogi proceritatem certo cubito, non vago ac incerto, terminatam atque definitam. Quo fit, vt Gigantes nihilo iis, quos hodie iustæ staturæ homines videmus, maiores sint cogitandi. Neque enim Gigantis nomen ex origine Cimbrica, nec vox Nephelium, Hebræorum vernacula, magnitudinem aliquam significat immanem, quod quidem in Gigantis interpretatione feci apertum. At Nephelium Latinis cadentes dicuntur, eò quòd à Cain descendant, qui primus extra Paradisum cecidit turpissimo lapsu. Seruarunt enim

Utilitas disputationis de Gigantibus.

Gigantes in statura hominibus nihilo maiores.

Nephelium quare cadentes dicitur.

ab

ab illo omnes nomen, quemadmodum, qui à Setho propagati sunt, filij Dei sunt nominati; quia à filio Dei descenderunt. Sed horum hinc satis, post eadem latius. Qui arbitrantur Nephelium vocari, quòd alios, immanem magnitudine obstupescences, cadere faciant, ridiculam mihi videntur adferre interpretationem, in quorum tamen numero Symmachus ceteris tolerabilior est; quòd violentos eos faciat, ita vt vi alios pessudent, non verò magnitudine attonitos reddant. Ineptius illorum est commentum, quod Fagius refert, & sequi videtur, qui dicunt sic dictos, quòd reliquum hominum vulgus, propter immodicam ipsorum proceritatem, coram illis quasi cadere videretur. Quamobrem, cum salua historiarum sacrarum pace id facere possimus, audacter affirmabimus, homines olim generatim nihilo, quàm nunc sint, fuisse maiores: & vt tunc monstra fuerunt, vel septem vel sex cubitorum homines, ita nostra quoque ætate accidere. Vidimus enim mulierem decem pedes altam. iuuenem item nouem pedibus non multò minorem: & alios quoque non ita multo inferioris staturæ. Sed hi omnes non magis nunc, quàm olim fuerunt in admiratione. Habuerunt illi quosdam de posteris Anak, quosdam de posteris Arapha, ceteris hominibus celsiores: habemus & nos Waterlandios, & quosdam nuper inuentos in nouo orbe, qui quòd insigni sint corporis magnitudine, causam dederunt, vt regio ipsorum terra Gigantum vocaretur. Sed hi omnes excedunt, & illi quidem; sed non ita, vt quicquam simile habeant cum nostro fabuloso Gigante. Confidenter igitur de philosophiæ præceptis statuamus, nihil in humana statura ab ineunte mundi ætate immutatum esse. Si enim eadem nunc est, quæ olim fuit, essentiæ forma, eandem necesse est teneri magnitudinis definitionem. Materia enim, sua sponte infinita, ab idea siue forma terminatur; vt Aristoteles etiam in iis, quæ de anima tradidit, annotauit, libro (ni fallor) secundo. Cum enim corpus, corporisque membra, ad vsu suum sint comparanda, nunquam ita secundum naturam excrescent, vt vsui suo sint itepta. Sed nihil est tam verum, vt sit extra aleam controuersiarum, calumniarumque. Dicunt paulatim corpora fieri imbecilliora, quòd vis seminis continuo imminuatur: atque idcirco etiam membra non tanta nunc, quàm olim, posse procreari. Ego verò id pernego, quòd seminis vis calori cælesti respondeat, qui circulari sua motione sic est vniformis & perpetuus, vt non antè sit immutandus, quàm ab opifice dissoluatur. Quamuis igitur in corpore sit potentia, tamè ipsum etiam, in quo est corpus, vi sua excedit. Crebrò enim videmus à minimis homunculis

Mulier alta decem pedes.

In humana statura nihil ab ineunte mundo immutatum.

Corpora aut paulatim sunt imbecilliora & minor.

& fe-

*Medicamenta
olim data, an
nunc homines
ferre possint.*

& feminis non maioribus, homines generari valde proceros. Sed medicorum pueros testes denunciant, qui dicunt olim medicamenta multo vehementiora data fuisse, quam nunc hominum natura ferre possit. Rursus & id nego, & eos, qui sic arbitrantur, insigniter falli, decipi que contendo. Ferunt enim corpora æquè nunc Helleborum atque olim, eodem vel etiam maiore pondere, ut ipse in aliis & meipso sum expertus. Verum inscitia eorum, qui nihil medici habent, præter titulum, vestem longam, & impudentem arrogantiam, in causa est, ut sic opinentur. Neque enim nouisse possunt, quibus, & quando, & quo pondere medicamenta danda sint, & cetera, quæ oportunitatem necessario comitantur. Hinc fit, ut homines non scientiam, quam nusquam apud nostrates locorum ferè hac ætate vel inuenias egregiam, vel inuenias honoratam: sed fortunam in medico quærant, contra quam Asclepediarum lumen, Hippocrates, faciendum esse iudicauit. Immo è diuerso liceret dicere, homines nunc esse, quam olim robustiores, eò quòd tam malis medicis vsi, ad ætatem tamen perueniant eandem, ad quam olim homines doctorum hominum consiliis vix attigerunt. Enecamur nouis & inauditis morbis, vnà cum auro, omnium malorum opifice, ab incognito priscis seculis orbe deuectis. Accipimus Mercurium Chemicorum multis variisque modis præcipitatum. Deuoramus stibium non vno fornace, nec vno modo, cruciatum. Bibimus Chalcantum sæuis ignibus in liquores varios redactum, aliaque multa non minùs noxia venena. His tamen omnibus natura humana non impeditur, ut non multi ad eam ætatem aspirent, quam senij finem veteres statuerunt. Accusant alij crapulam atque molliciem, ea que fieri dicunt, ut nunc simus, quam olim minores. Quibus ego rursus ætatem hominum oppono, quameandem nunc esse, quæ olim à scriptoribus nostræ religionis, tum exteris proditur, experimur. Excipimus tamen illos, quos benignitate quadam diuina humanæ vitæ terminos legimus excessisse; quò genus humanum multiplicaretur, & scientiæ artes que absoluerentur. Hanc enim longæ illius vitæ causam, inter ceteras Iosepho video placuisse, qui dicit sexcentis annis opus esse ad siderum accuratam obseruationem, quibus magnum annum putat in se redire. Quod quoad verum sit, non est huius loci examinare: cum magnus annus ab aliis aliter computetur, & singulis sideribus per se, & eisdem ad alia comparatis tribui possit. Ne tamen nihil ad Iosephi excusationem adferamus, dicere possumus, ad sexcentos ferè annos magnum annum Solis & Lunæ redire, ratione computationis per cyclum solarem & aureum numerum vocatum.

Homines aliqui, quare terminos vitæ excesserint.

Magnus annus quando in se redeat.

Hi

Hi enim post quingentos & triginta duos annos orbem suum magnum, qui nascitur ex vno ductu in alterum, absoluunt; quem nisi magnum annum Iosephus appellet, nõ video, qui sententiam suam tueri possit. Fatemur sanè, ad omnium artium absolutam cognitionem, multis ætatibus opus esse; quod Theophrastus optimè indicauit, qui cum rerum natura exoptulat, cornicibus plus æui, quam hominibus dimensum esse, cum tempore longissimo vix quisquam ad artem aliquam liberalem perdiscendam peruenire possit. Verum ad Astronomiæ omnem varietatem, ad certas motionum regulas applicandam, non sexcenti tantum anni sunt necessarij, sed multa millia; cum multarum circuituum nullus hætenus fuerit exitus. Præcessio enim æquinoctiorum, siue motus stellarum fixarum, quando tandem orbem suum absoluet? in quo de certo certorum annorum progressu non exigua hætenus est sententiarum diuersitas. Ptolomæus tantò post primos illos patres natus, quamuis quingentorum circiter annorum obseruationes haberet, ignorauit tamen absidem Solis moueri. Plurimis sanè annis obseruari sidera debent, quò tandem certi aliquid emergat. Et permulti anni necessarij sunt, immo quam plurima secula, ad medicinæ cognitionem, idem que censendum in omni orbe disciplinarum. Quocirca tum hac ratione longæuos primos illos homines Deus singulari gratia fecit; tum illa etiam, quò hominum genus breui magna sumeret incrementa; quam equidem præcipuam esse credo. Quot enim liberos procreabit, qui tantum temporis proli operam dabit, quantum illi vixisse dicuntur? Scio primariis & sanctissimis illis paucos filios adscribi; sed ut hi continerint sese ab hac exercitatione; non tamen idem quoque de ceteris suspicandum, qui voluptatem potioem, quam contemplationem & castitatem habuerunt. Verum, quia apud Plutarchum legitur Barbaros quosdam tribus mensibus, Arcades quatuor, Acarnanes sex, Ægyptios vnico, ac deinde quatuor, annum terminasse; non defuère profani quidam homines, qui Bibliis etiam eiusmodi annorum breuitatem inferrent; quos toto cælo aberrare, Mosis de diluuiio, & morè Noachi in Arca narratio conuincit. Is enim eo loco menses eodem modo computat, quo nos, & annum totidem absoluit; cum dicat Noachum sexcentesimo ætatis anno ingressum esse Arcam, mensis secundi decimo septimo die; & egredi iussum esse, anno ætatis sexcentesimo primo, mensis secundi die vicesimo septimo. Computat igitur hic annum duodecim mensibus, post primum diem mensis decimi, quo cacumina montium apparuerunt, quadraginta mox dies adiiciens, ac mox septem, atque iterum septem: ac

*Astronomia
quære multa
annorum milia
necessaria.*

*Annus an semper
per fuerit xlii.
mensium.*

d

dein-

deinde mensem primum, cui adiecit mensis secundi dies viginti septem. Apertum itaque hinc non decem mensibus, nec vndecim, & multo minus paucioribus, annum constituisse, sed duodecim, quos Luna sic metitur, vt ad eius cursum epactę sint adiiciendę, vndecim diebus constantes: è quibus enascuntur trecenti sexaginta quinque dies, mensura iusta annorū Ægyptiorū. Fuit ergo Noachus in Arca integro anno, cum terram arefactā videret, vno minus die: quo die Deus iussit, vt egredieretur. Verisimile igitur est vltimo die anni sexcentissimi primi, postridie, quā Ioua mandasset, egressum fuisse, ipso videlicet vicesimo octauo die mensis secundi. Ingressus enim est anno priore, mensis secundi die decimo septimo; à quo si computes menses Lunares, vicissim triginta & viginti nouem diebus complexos, inuenies vicesimum, septimum diem mensis secundi anni sequentis, decimum esse diem epactarum, & totum annum postridie fuisse completum, à quo in Arcam fuerat ingressus. Hanc igitur ætatis mensuram priscis hominibus datam fuisse credimus, cum ob alia, tum maxime ad generis humani celerem copiosamque propagationem, quam non alia via Deus expeditius conuenientiusque poterat moliri. Suos interim amicos electissimos ostendit, maiorem rebus diuinis & contemplationi curam, quā rei venereę, impendisse; cum tres duntaxat Noachus proles masculas in Arcam induxerit ætatis suę anno sexcentesimo: nisi forte quis suspicaretur plures quidē fuisse filios, sed eos cum ceteris à vero Dei cultu, & probitate vitę, ante diluuium desciuisse, atque idcirco patrem deseruisse. Huic tamen obstat tempus, quo vxorem dicitur duxisse; quo fit, vt in eo manendum putem, sobrium Veneris vsum in iis maxime Iouę placuisse, quos præ ceteris mortalibus gratiæ suę priuilegiis vellet ornare. His igitur exceptis, quos Deus ipse excepit, à communi naturę cursu, dicimus hominis ætatem citra miraculum aliquod semper eandem fuisse, quam hodie experimur. Si enim à bis mille sexcentis & amplius annis, qui ab eo tempore elapsi sunt, quo Dauid ad citharam diuinas suas odas cecinit, nihil in hominum ætate est immutatum; consentaneum rationi est, cursu quidem & ductu naturę nunquam quicquam immutatum à diluuiio fuisse: at illos, qui diutius vixerunt, vixisse diutius dono Dei singulari. Audiamus igitur quid Psalmus dicat octogesimus nonus. Anni nostri, sicut aranea, meditabuntur; dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Si autem in potentatibus octoginta anni, & amplius eorum labor & dolor. Ceterum, quia obscura & parum elegans hæc est versio, interpretetur idem Apollinarius, qui canit ad hunc modum.

Noachus quā
diu fuerit in
Arca.

Amici Dei ele-
ctiss. contem-
plationi incum-
bunt.

Ημε-

„ Ημετέροις ἐτέροσι πανίκελός ἐσιν δράχνης,
„ Ζωῆς ἀνδραμῆς δεκάδες χρόνους ἐπὶ πέντε λονταί.
„ Ἡνδ' ἔτεα ζήσαιμεν ἐπὶ πλέον ὀγδώνοντα.
„ Τῶν δ' ἰκόπθ' ἔμοχθ' αἰεὶ εἰς ἐς πρῆσιόν.

Nos paulò clarius hoc modo reddemus:

„ Par opus est nostris, quod texit araneus annis;
„ Septima namque decas fuit sine viribus æuum.
„ Sin fors maiores vires octaua decussis,
„ Ulterius quicquid contingit, pœna dolorque.

Hęc igitur cantilena siue Dauidis sit, in cuius Psalmis numeratur, siue Mosis, cui eam titulus adscribit, clarè docet ante tot secula communem hominum ætatem septuaginta, vel ad summum octoginta annis terminatam fuisse, tempore nihilo maiore, quā nunc vita complectitur. Quī ergo fiet, vt quisquam dicere audeat, homines illo seculo, quā nostro, robustiores fuisse, si grauisimo hoc testimonio constet, tum etiam eandem, quæ nunc est, humanæ naturę fuisse imbecillitatem? Campania nostra Brabanta plurimos habet natu maiores octogenariis, qui suauis adhuc vita perfruuntur. Memini audire à patruo meo, qui nunc nonaginta annos attingit, se vidisse quendam insigniter grandæuum, in media solitudine vehiculum quatuor rotarum bigis tractum latere cocto onerantem; quem cum post salutationem interrogasset, quotnam annorum esset, (valdè enim senem esse sciebat) respondisse iam senium se deposuisse, ac adolescentem esse quindecim annorum. Possent infinita longissimæ vitæ exempla adferre, sed quia nemo est, qui nesciat septuaginta annos à plurimis superari, non citra bonam valetudinem, & probam corporis mentisque functionem, nolo in re manifesta admittere prolixitatem minimè necessariam. Iam igitur, si validiora corpora tum non fuerint, nec maiora quidem fuerunt, cum hoc prioris, non contrā, videatur corollarium. Quòd verò Moses, siue Dauid, ad iram diuinam hanc naturę nostrę imbecillitatem referat, id quidem lubenter concedo. Neque enim mea refert, siue longam illam vitam Ogygiorum hominum ad Dei benignitatem, vt nos, siue annos nostros ad iram eius pertinere dicas. Nos enim naturā citra miracula diuina examinamus, & quod perpetuum est, id inquirimus. Si igitur à tanto seculorum interuallo diuina vindicta hanc vitæ breuitatem induxit, dicimus eam eandem perpetuò permanisse, nec immutandam, nisi Deo rursus placeat humanæ vitæ spacia minore tēpore definire. Præterea quamuis concederemus

Natura imbe-
cillitas vnde.

d 2 longio-

longiorem tum vitam homini fuisse; non tamen omnino necessariò sequeretur, magnitudinem quoque maiorem fuisse. Cornici enim ea est temperies, vt hominem longè vitæ diurnitate vincat, non tamen idcirco corpus quoque maius fortita est. Quid? quòd in eadem specie videmus homines paruos longæuios plerumque esse, quàm eos, in quibus statura est Gigantea? Est hoc ipso tempore quidam Heretanſi (opidum hoc est, quinque hinc miliaribus situm) ad decem propè pedes longus, sed valetudinarius, & nunquam ad senium (ni fallor) peruenturus. Noui multos monstrosæ magnitudinis, sed inter omnes neminem, qui ad canos peruenerit. Quamuis ergo videantur prima statim fronte connexæ corporis vastitas & longa ætas, atque ambæ à validis viribus dependere, non tamen ita res habet, si rectè examinetur. Sicut enim aurum, quantumuis paruum, consumi non potest, propter temperamentum firmum connexum; ita in hominibus quoque & ceteris animantibus res habet. Nam in his magnitudinis causa è copia fluxæ materiæ & abundantis pendet, non è proba eius & solida commistione, quæ vitæ diurnitatem tuetur. Illud tamen ferè solet euenire, vt optimum temperamentum mediocris corporis magnitudo sequeretur. Sed ne id quidem perpetuum est, cum homines plurimos sit videre ceteris multo longæuios, qui infra humanæ staturæ mediocritatem consistunt. Quamuis igitur solius naturæ beneficio, nullo Dei miraculo, Mathusalem, & Noach, & ceteri patres tam diu vixisse dicerentur; nunquam tamen inde proba conclusione efficeretur, pro ratione longitudinis vitæ staturam quoque corporis fuisse maiorem. Nam perspicio equidem in hac nostra corporum huius ætatis mediocritate tale contingere posse temperamentum, & talem deinde viuendi rationem, vt illud, ab hac adiutum, hominis æuū multò longius producat, quàm communis hominum duratio ferat. Memini legere in obscuris quibusdam historiæ auctoribus, ad tempora Caroli Audacis peruenisse quendam, qui ter centum annos absoluisset; quod equidem nec facilè credere, nec confutare solida ratione possum. Malo tamen admittere, singulari aliqua mistionis firmitate tantum hominī tempus contingere posse, quàm Theophrasto Paracelso credere, qui pollicetur se consecuturum, vt medicamētis suis hominem, communi conditione natum, ad plura secula deducat, cum ipse hic, tam vasti hiatus promissor, ad quadragesimum octauum annum non peruenerit. Sed adferunt discipuli excusationem non minùs, quàm ipsa est pollicitatio, absurdam. Aiunt Paracelso tantum scientiarū in illa ætate contigisse, vt frustra putaret se longiùs victurum, cum omnis illa

ætas

Corporis vastitas & longæuitas, an semper connexæ.

Theophrasti Paracelſi absurda pollicitatio.

ætas perdi videretur, in qua nihil amplius posset addisci. O stultos & infanos homines, o cæcas mentes! Adeone barbarus ille omnem humani ingenij cultum absoluerat, vt nihil amplius in eo desideraretur? Sed missum faciam hoc omnis perfectionis exemplar, & cum eo etiam omnem vitæ longitudinem, quæ primis illis hominibus contigit. Siue enim primo quodam iure, siue temperamento, & ratione victus tantam ætatem sint consecuti, nego tamen hominum vitam continuâ successione fieri minorem. Alioquin enim à duobus millibus annorum & sexcentis non constitisset in eodem tenore. Qui namque semen continuò debilius reddi putant, egregiè falli docentur ex eo, quòd videmus è paruis magnos, è breuis vitæ hominibus longæuos non raro procreari. Vis seminalis non è solius corporis temperamento, sed è calore cælesti, si Aristoteli & rationi eius credimus, proficitur: atque idcirco non veterascit, eò quòd causa eius præcipua senij capax non sit. Sed ulterius rogabo hos portentosæ magnitudinis auctores; An iumenta etiam tum maiora fuerint? & si maiora fuerint, qua crapula, qua mollicie, quòve delicto factum sit, vt nunc sint minora? Si maiora non fuerunt, dicam nec homines maiores fuisse, ad quorum vsū sunt à natura comparata. Quamobrem miror, qua magnitudine equus esse potuerit, quo noster Gigas vehabatur; cum de longitudine eius certò colligatur, vel elephantem potuisse subtus inter femora transire, si diuaricatus fuisset. Imperitè igitur & inconsideratè mentiuntur, qui eiusmodi fabulas nobis componunt, cum omnia deberent sibi ipsa prius conuenire, quàm credenda peritis viris obruderentur. Si enim homines tanto fuerunt maiores; & equos tanto maiores fuisse, & asinos, & cetera iumenta, par est. Et, si illa maiora fuerunt, adferenda est causa, quæ non homines modò, sed hæc etiam reddiderit minutiora. Sed hæc inueniri, quod equidem sciam, hæcenus non potuit; nisi fortè ad mundi senium cõfugiant, quo nihil potest esse magis absurdum, propterea quòd motus circularis cælorum, & materia elementorum, & idææ æternitatem omnium, stabilitatemque nunquam fatigandam conferuent. Fabulosa igitur sunt, & longè à veritate remota, quæ in hanc sententiam à poëtis canuntur, vt est illud apud Homerum de viribus Diomedis:

Hominiū vita an minor fiat continuâ successione.

Semen non fit continuò debilius.

Mundanæ senescitæ.

— ὁδὲ χειρὰ δὶον λάβε χεῖρῖ
 ,, Τυδείδης μέγα ἔργον, ὃ ἔδύογ' ἀνδρὲ φέροισεν.
 ,, Οἶον νῦν βροτοί εἰσ', ὃ δὲ μὲν ῥέα πάλης ἔοιός.

Quod Virgilius, perinde atque alibi, è plethro fecit iugerum;

d ; sic

Virgilius in
mentiendō Ho-
mero tolerabi-
lior.

sic auxit, vt de duobus fecerit duodecim, Turni robur extollens; quo videlicet ostenderet, se poëta Græco in mentiendō non esse inferiore; sed tolerabiliorem tamē, quia sic mentiretur apertē, vt nemo non cerneret mendacij enormitatem:

- „ —Saxum (ait) circumspicit ingens,
„ Saxum antiquum, ingens campo qui fortē iacebat
„ Limes agro positus, litem vt discerneret aruis.
„ Vix illud lecti bis sex ceruice subirent;
„ Qualia nunc hominum producit corpora tellus.

Si enim à Troiano excidio ad Homerum vsque ea facta fuisset roboris imminutio, quantam ad nostram vsque ætatem factam esse deberemus suspicari? Iam, si robur maius, corpusque maius prioribus hominibus tribuendum fuit; modus etiam cibi diurni maior tribuendus fuisset. At hic ab Homeri vsque tempore, atque ad eò ab ipso Troiæ excidio idem fuisse videtur: canit enim ille ad hunc modum verba Telemachi:

- „ Οὐ γὰρ ἀνεργον εὐνέζομαι, ὅσκειν ἐμῆσγε
„ Χοίνικ' ἀπὴν καὶ τηλόθεν εἰληλουθώς.
Id est,
„ Haud etenim quenquam, longinquus sit licet hospes,
„ Absque labore feram contingere Chœnica nostram.

Chœnix de-
mensus cibus
vnius diei,
quos uncias
contineat.

E quo conicere licet, Chœnica demensum cibum diei vnius fuisse, non solum posterioribus seculis, vt Hesychij Milesij, & ceterorum Grammaticorum testimoniis est perspicuum; sed etiam ante Homeri ætatem, qui hunc sermonem Telemacho accommodauit. Chœnix autem uncias capit quadraginta, & dimidiatā, quæ nostrates maiores libras duas faciunt & dimidiatam cum semuncia. Hanc tritici mensuram militiæ etiam obseruatam fuisse Herodotus demonstrat, cum tantum viritim in exercitu Xerxis distribuit. Vnde quidē in fictitia sua Vranopoli hemerotrophida Chœnica nominauit, vt est apud Athenæum. Latinorum etiam demensum quatuor fuit modiorum in singulos menses, ita vt in singulos dies sextarij duo enascantur, qui faciunt uncias quadraginta. Sed quia demensum duorum dierum, sextarij nempe quatuor in quatuor modiis vltra triginta dies supersunt, si vnciatim res supputetur, atque hi duodecies accepti viginti quatuor dies reddunt, fit vt toto anno demensum plus quam octodecim dierum supersit. E quo coniecturam facere quis posset, tempore eo, quo res Romanæ floruerunt, plus panis singulis datum fuisse,

Latinorum
demensum
quantum.

fuisse, quam tempore Xerxis, atque ita non imbecilliores ab illo seculo sed robustiores euasisse. Verum, quia hoc non quærimus; satis erit illas ætates cum nostra conferre, in qua plus, quam tres libras nostras maiores, in singulos dies deputamus; si duos Muddos, quam mensuram vni homini in annum tribuimus, in uncias partiamur. Quamobrem si rationi consentaneum est, vt corpora maiora & robustiora sint, quæ alimento indigent copiosiore, quod illi indicantur, qui Herculi bouem integrum deuorandum dederunt; cogemur fateri homines huius ætatis robustiores maioresque esse, quam Romani Græciq; olim fuerunt; quippe quibus demensum sit maius concedendum. Verum hoc nolumus contendere: satis est si pares stantur, constatque tot seculorum in teruallo nihil humanam staturam decreuisse. Porro, ad hoc euincendum, quid efficacius esse queat, quam de pede Romano ducere argumentum; cui cum mediocrium huius æui hominum pedes pares sint, quid vltra dubitemus asserere vana esse, quæ contra disputantur? Statura mea mediocritate breuior est; palmis tamen meis quatuor pedem, Romæ in marmor excisum, non æquo solum, sed etiam non nihil excedo. Hoc experimento clarissime obtinemus, in quo à mille quingentis, immò bis mille atque amplius annis, à quibus pedis mensura eadem Romanis fuit, nihil est variatum, in eo ne in sex quidem millibus annorum quicquam variatum fuisse. Manet igitur inexhausta materia, cum nihil possit in nihilum corrumpi, nec fatigantur idæ, vt nunc minus possint materiæ essentia sua formare, quam olim formarunt. Continetur itaque hominis mensura certis terminis, vltra quos se formarum potestas non extendit: quæ potestas cum perennis sit, & nulli corruptioni aut lassitudini obnoxia, necessariò semper iidem termini permanebunt, intra quos humanæ staturæ, sicut ceterorum animantium, modus atque dimensio est conclusa. Quamobrem, cum nec historia sacra, nec tot seculorum obseruatio me cogant quicquam contra hanc philosophiæ assertionem confiteri; confidenter negabo, Gigantes vnquam alios fuisse, quam hodie etiamnum cernuntur. Rarum est quidem cum locis, tum temporibus, spectaculum; sed tale, vt ne olim quidem fuerit frequentius, ceteroqui non tanto in sacris litteris miraculo referendum. Plinius autem, seductus poëtarum fabulis, arbitratur, corpora paulatim minora fieri ob adulationem, in quam mundi vergat æuum, hac vbertatem seminum in dies magis atque magis consumi. Quod equidem in hoc auctore non miror, vtpote qui putarit Solem atque cetera sidera vaporibus nutrirī. Quod si ita esset, posset sensim totus hic mundus inferior

Nostratum di-
mensum quan-
tum.

Pedi Romano
pedes huius
æui pares.

Sol an vapori-
bus nutrirī.

absumi:

absumi, vel, vt melius dicamus & rationi conuenientius, iam olim absumptus esset. Solus enim orbiculus solaris, vt de toto eius cælo fileamus, quanto tempore potuisset tota elementorum omnium copia exsatiari, quæ magnitudine sua tam immani discrimine excedit? Si corpus nostrum, quod ducentas, vt demus, libras appendit, vix quinquaginta diebus cum ducentis libris cibi atque potus durare posset; quantulo, rogo, tempore tota terra satis erit Soli alendo, fontis omnis tum luminis, tum caloris? cum terra vix æquet centesimam & sexagesimam eius partem. Mitto iam cetera astra, mitto immensa cælorum corpora, quæ si eisdem escis sint refocillanda, tota elementorum compago ne vnus quidem boli pondus implebit, tantum abest, vt vel vno temporis momento satis esset ad nutriendum. Sed hæc crassiora sunt quàm vt vel à pueris philosophorum somnientur. Qua de re fit, vt nec illud, quod de adustione dixit, sit dignum viro in naturæ contemplatione versato: quanquam Cleanthi hanc opinionem adscribi sciamus. Si certè cælum & astra nutrimentum desiderarent, corruptionem etiam internam metuerent, quando nihil aliud est nutritio, quàm eius, quod in corpore deperit, restauratio. Quia enim in naturali actione id, quod aliud immutat, id ab eodem etiam patitur, atque paulatim iam sæpius repassum, redditur debilius; necessariò consequitur, vt tandem etiam corrumpatur. Tota igitur illa cælestis machina iam à tot sæculis aliquid passa esse cerneretur, vel in corporum magnitudine, vel in mouendi facultate: quippe, quæ senescunt, tardiora redduntur & strigiosiora. At nihil tale quisquam adstruere vera ratione potest. Immo contrà in motionibus quibusdam videmus euenire. Nam stellæ fixæ, inter Hipparchi & Menelai ætatem, in cætum duntaxat annis vno gradu promouebantur; cum posterius multo à Menelao ad Albategnium, ad gradus vnus spatium conficiendum, non plures, quàm sexaginta sex annos, sibi postularint; & hinc etiam paulò minus, si obseruationes veterum veritatem custodiant. Non igitur defatigantur astra, sed modò citius, modò tardius orbis sui viam metiuntur, pro eo atque ratio corporum cælestium ad nos comparata id exigere videtur. Idem in declinatione liceret videre, quæ inter Eratosthenem, Hipparchum & Ptolomæum nihil ferè fuit variata, si rectè illi supputarunt, cum post plurimum mutationis acceperit. Nam à viginti tribus partibus, & quinquaginta vno scrupulis, cum viginti secundis, quod priscorum obseruatio deprehendit; ad partes viginti tres, & viginti octo scrupulos peruenit, Solem tanto æquatori propius admouens, quàm olim fuisset. Quæ ergo hic lassitudo? quæ tarditas?

*Cælum & astra
an nutrimentum
desiderent.*

tas? Minor declinatio à Ptolomæo euasit, motu minimè segni, cum antea ferè constitisset; nec nunc quoque quiescit, sed rursus maior euasura videtur, cum à viginti tribus partibus & viginti octo scrupulis rursus dilatata sit ad viginti tres gradus & viginti nouem scrupulos, vt Erasmus Reinoldus deprehendit. Taceant ergo illi, qui nutritionem, atque ex ea corruptionem, & necessariam quoque fatigationem, aut tarditatem, inducunt; sciantque cælorum orbis indefessa motione stasis temporum interuallis certas partes absoluerent, nec quicquam in illis lassitudinis causa immutari; adeò vt plurimæ motiones nunc celeriores, quàm olim fuerint, esse cernantur, quod profus repugnat illorum assertioni. Quocirca, si elementorum, & eorum, quæ ex his constant, vis omnis à superioribus illis corporibus gubernetur; necesse est confiteri in his perinde atque in moderantibus eandem constantiam perpetuò manere, materia nunquam in nihilum abitura, nec gubernantium vi vnquam lassanda. Sed obiciunt hic quidam ingens (vt putant) assertioni meæ impedimentum. Aiunt Solis absida, siue apogeeum iam terris propius admotum esse, quàm olim fuerit; atque id ita à Copernico computatum ex obseruatione æquinoctiorum & solstitiorum, adsumptis etiam aliis locis, quò minus falleretur, vt concludat eccentriciteta sui temporis esse partem vnã cum quinquaginta sex scrupulis proximè (vt ipsius verbo vtar) quantas partes semidiameter habet sexaginta, siue tota diameter centum viginti: ita vt eccentricitates tota tricesima prima pars sit semidiameteri, cum tempore Ptolomæi fuerit vigesima quarta pars; id est, partes duæ cum toto partis vnus dimidio: maior nimirum triginta quatuor scrupulis, siue parte dimidiata & quatuor scrupulis, quàm nostra sit ætate. Tota igitur eccentricitates cum sit tricesima prima pars totius semidiameteri eccentrici solaris, atque semidiameter huius contineat mille, centum, sexaginta quinque semidiametros terræ proximè; terræ verò semidiameter milliaria nostratia octingenta, quinquaginta nouem, dando vni gradui sexaginta Italica, siue quindecim nostratia; habebit triginta duo millia milliariorum nostratium, & ducenta octoginta duo ferè. Discrimen igitur triginta quatuor scrupulorum, quibus nunc, quàm Ptolomæi ætate, Sol terris est vicinior, dabit nouem millia milliariorū quadringenta quinquaginta tria proximè, multo nimirum pauciora, quàm à quibusdam video computari, qui miraculum hoc, vt ipsis videtur, stupendum, & plenum certarum prædictionum, si Deo placet, adeò auxerunt, vt Solem nostra ætate viciniorē terræ faciant, quàm fuerit imperante Hadriano, ad viginti sex millia milliariorum, sexcenta,

*Solis absida an
propius terris
nunc sit, quàm
olim.*

sexaginta. Sed tota hæc passuum in cælo ratio obscura est, si ad oculos referatur, nec facilem & expeditam naturalium solaris corporis virium considerationem demonstrans. Quocirca nos crassiusculè, nec longè tamen à iusto calculo aliter discrimen hoc eccentricitatis, siue solaris ad nos accessus, à tempore Ptolomæi oculis subiiciemus. Cogitemus igitur tantum esse, quantum Solis diameter comprehendit, cui vndecim ferè terræ semidiametri ferè æquales habentur. Hoc spacium oculis comprehenditur, & quantum sit, radij oblongi, siue permagni quadrantis discitur adiumento. Nos Gymnosophistarum aciem non habemus, qua ab exortu ad occasum usque nunquam conuiuentes Solis orbem aduersi intuebantur, insana (vt nos iudicamus) superstitione. Habemus tamen speculum, per quod citra omnem noxam aduersum Solem intentis oculis inspicimus, à nemine hætenus (quod equidem nouerim) litteris proditum. de quo, cum de coloribus, si Deus concesserit ocium & mentem sanam in corpore sano, breuiter dicam. Nec verò quisquam fallatur communi quodam eorum errore, qui cælestium inspectionum experientes non sunt, credendo Solem in exortu vel occasu maiorem apparere per instrumenta astronomica dimensum, quam in sudo & limpido aëre meridiei. Nam quamuis nos iudicio nostro decipiamur, dum maiorem existimamus videri; instrumentorum tamen regula minimè fallat, atque tantum in meridie, quantum in exortu, decernet: quod cuiuis licebit experiri, si radij transversario & eius pinnula Solis diameter manè comprehendat, & eodem in statu manente instrumento, eandem rursus in meridie metiatur. Est sanè hoc non in postremis admirabile, sic nos iudicio nostro decipi, cum organa astronomica constanti mensura nos doceant, visum non esse deceptum; quamuis videntis æstimatio sit decepta in magnitudine corporis visi. Elegans hoc est experimentum, & plurimum negocij exhibiturum iis, qui optice Physicis rationibus examinabunt. Taceant igitur Epicurei, qui Solem pedis magnitudinem duntaxat habere de visu putant; cum oculi diameter eius quinquies maiorem doceant, quam sit diameter terræ, & insuper dimidio diametri terræ longitudinem excedere: ita vt diametros terræ quinque & dimidiatam complectatur. Quocirca pinguius nos quidem, sed apertius ad oculum demonstramus, quantus sit excessus, quo Sol longius Ptolomæi tempore, quam nostro, à terra abfuerit, cum summam absidem teneret. Est igitur in summo suo apogæo hoc tempore tanto propinquior, quantum corpus ipsius linea sua dimetiente dispescit. Quod quidem asserimus,

non

*Solin eadem
magnitudine
semper per-
manet.*

non ad accuratum calculum, sed vicinum, in quo tantum est à vero recessum, quantum triginta quatuor scrupuli à Solis diametro differunt. Si hinc sum prolixior, iis crimen imputandum, qui sic de hac re scripserunt, vt à me non intelligantur: dum non video, vnde viginti sex millia, sexcenta, & sexaginta milliaria Germanica deprompserint, cum ego in triginta quatuor scrupulis, nouem millia, quadringenta, & quinquaginta tria, paulo plus minus, inuenerim. Vbi, si quid erravi, condonandum: quod historiam, non mathematicum puluerem, iam dudum versem; nec cupiam cum quoquam sublimium harum rerum perito in arenam & certamen descendere. Necessarium tamen fuit hæc attingere; eò quod huic fundamento innixus Melanchthon (vti apud Bodinum elegantissimum scriptorem lego) crediderit mundum contabescere, & quod contabescenti senescentique succurratur, Deum benignè statuisse, vt Sol terris fieret vicinior; quò calore eius viuifico frigida & effeta terræ viscera fouerentur. Magna sanè & stupenda Dei prouidentia, si hæc vera sunt. Terra frigore torpescit, senio iam confecta, iubet Iupiter, vt apricetur, & quò commodius apricetur, Solem propius admouet. Admiratur Melanchthon, ridet Scaliger, & scuticis dignos iudicat, qui talia scribunt. Scaligero vrbane falseque illudit Bodinus, asserens cum frequenter harum rerum ignorantia turpes admittere errores. Examinemus ergo & nos, & subauscultemus, an Melanchthonis ratio solidum tinniat. Ob eam causam Solem terræ facit propinquiorem, quo frigidum ipsius senium calore sideris refocilletur. At quo tempore? Cum Phœbus remotissimus à terris agit quadrigas, veritus fortè, ne, si propius accederet, agros Phaëthontis modo exureret. Nam, cum Sol sextum gradum Cancræ & dimidium, cum sexta parte gradus consequentis tenet, tum se altissimè à nobis sustollit, & in summa orbitæ suæ abside dominatur. Quid hoc est bone vir? Tunc dicis in ipso ætatis vigore terram calore maiore, quam soleat, indigere? atque idcirco Solem hoc tempore, quam olim, propinquiorem factum? Si igitur id fit in æstiuis caloribus, quid dicendum erit de frigore hiberno, quo tota hæc terræ superficies aquæ permixta congelascit? Quanto tunc erit Solis ardor propius admouendus, quo frigida geluque rigentia corpora non nihil tepescant. At eò tempore nescio quid medicus ille summus cogitarit, vt Solem fecerit, quam Ptolomæi ætate, remotiorem? Nam si ad Cancræ septimum gradum Sol tanto minus à terræ centro recedit, necesse est, vt ad septimum Capricorni tanto minus accedat, si quantum apogæi linea semidiametro est maior, tantum perigæi mensura à semidiametro deficiat. Ergo

*Melanchthonis
ratio excussa,
de propinquitate
Solis ad
terram.*

c 2

cum

Terra, cū Deo
expostulatio.

cū Ptolomæi ætas ad duos gradus & dimidiatum, Solem terræ viderit propinquiorem in Capricorno, quàm esset semidiameter eccentrici; iam verò vno duntaxat gradu & quinquaginta sex scrupulis accedat: necesse est fateri nunc in ipso hiemis frigore Solem remotius à terra abesse triginta quatuor minutis, quàm fuerit, cū terras Hadrianus moderaretur. Expostulare certè cum Deo terra posset, Quid hoc est, bone Deus, cū tota frigore perhorresco, & alto gelu constringor, & niuibus stridentibus iaceo sepulta, Solis radios longiùs à me iubes discedere: & contrà, cū summis ardoribus squalesco, & vix sitientibus herbis ipsa mea medulla opitulari possum, tum tu facis, vt Sol propiùs me exurat? Quæ hæc rogo est mendendi ratio? Si hoc est boni medici frigidam me maiore frigore affligere, arescentem vehementiore squalore ad tabem compellere, nã ille optimus erit medicus, qui ad mortem tendentibus venena dat bibenda, quò celerius extinguantur. Si hoc est curare, nescio quid sit occidere. Si Solem mihi propiùs nūc, quàm olim, vis admouere, tum propiùs admoue, cū magis opus est, cū frigore hiberno senile meum corpus congelascit. Olim in hieme curabas, vt centum quinquaginta scrupulis propinquior fieret, quàm semidiametri spacia dispercerent, nunc satis tibi videtur, si ad centum & sedecim propiùs accedat. Profectò longè aliter sentiret, qui scit senili corpori maiorem calorem ad refocillandum necessarium esse; præsertim eo tempore, quo frigidus Ægoceros è montibus in campos descendit, & omnia latè frigore constringit. An non iusta hæc videretur querela? Mihi sanè iustissima. Quid ergo dicemus ex hac obseruatione Astronomica colligi posse? Nescio equidem. Hoc interim scio, nihil minus, quàm quod de senio sibi finxerunt. Contra potiùs sic erat ratio concludenda. Si omnia iustissimo aptissimoque ordine inter se consentiant, sitque sol nunc in hieme longiùs à terra, quàm olim remotus, consequens est non tanto calore illi in hieme opus esse, quanto olim fuit. Rursum si feruente æstate à terra non tam, quàm ante quatuordecim secula, remotus discedit; necessariò colligitur, non tantum ab æstu & siccitate periculi terris esse, quàm olim fuit, cū Sol altius atrolleretur, ne radiis rectoribus terræ squalorem ac tabem induceret. Cuius igitur ætatis est hieme minoris egere caloris, & æstate minus vereri, ne feruor æstatis ariditatem inducat! Eius certè, quæ calore & humore interno abundat, quæ nihil minus esse potest, quàm senecta. Potiùs igitur terra iuuenescit, si tantum in hoc propinquitatis distantiaque discrimine momenti est, quantum illi esse putauerunt, qui hoc miraculum exaggerarunt. Argumentum itaque adduxerunt

runt vt ipsis videtur, admirabile, vt mihi videtur admirabilius: quia tale nimirum sit, vt contra eos ipsos pugnet, à quibus in auxilium vocatur. Verùm vltèrius excutiatur tam insignis ratio. Monui crasso indicio & omnibus obuio, quanto spacio Sol propinquior sit æstate de Copernici obseruatione, quàm fuerit quondam sub Principe Hadriano: quod sanè assero, ad vim caloris, exiguum perpusillumque, & ferè nullum habere momentum. Cū enim tria maximè sint, experimētis, rationi, & Auicennæ consentaneè, quæ adiuuent corpora calefacientia, propinquitas radiorum, rectitudo, & mora: eorum nullum est, in quo minus sit virium, quàm in propinquitate, si cetera desint: nullum quod per se plus possit, quàm mora & diuturnitas calefaciendi. Nam manum per directas flamas ducere, si celeriter id agas, citra noxam queas, quas ne ad obliquos quidem radios, & longiùs paulo ab igne, diu continere possis. Æstatis igitur calor à directione radiorum magnam quidem habet rationem, sed multo maiorem à mora corporis calefacientis. Propinquitas igitur illa tam exigua, quàm est diameter Solaris, Epicureis pedalis fortè iudicanda in tanto interuallo, quantum est inter cælum Solis & terram, vix est mentione digna, dum non de prostaphæresi supputanda: sed de calore augendo ratiocinamur. Si dicerem in hieme è tota eccentricitate, qua Sol tum terris est vicinior, nullum sentiri calorem, haberent aduersarij, quò obicerent radiorum obliquitatem & exiguam moram. Quamobrem hoc misso, transeamus ad aliud argumentum. Sol, cū propinquissimus est terræ, per vertices eorum fertur, qui partem Bresiliæ ad circulum Capricorni incolunt: at, cū est à terra remotissimus, illos despicit, qui feruentissimas Libyæ & Indiæ regiones habitant. At constat omnium eorum confessio, qui ad illam partem Bresiliæ commorati sunt, regionem esse citra Tropicum Capricorni temperatam, & si qua re peccet, nimio humore peccare, cū è diuerso bona pars Libyæ feruentissima sit, & tota squaleat. Non est igitur pondus aliquod in propinquitatis illo discrimine, sed aliunde causæ caloris maioris, minorisue sunt petendæ, alioqui Libya sitientissima minus, quàm Bresiliæ pars illa, torreretur: cū Sol ab illa longiùs, quàm ab hac, sit remotus, tanto interuallo, quantum dat tota eccentricitas. Si ergo in tota eccentricitate nihil sit momenti, quid erit momenti in triginta quatuor vnus gradus minutis? Quouis ergò potius hæc centrorum propinquatio, quàm ad mundi finem est referenda, pace tamen illorum, qui contra sentientes arcana nobis mysteria ex hoc Tantalii fonte (quo eum nomine non im-

Corpora calefacientia quæ adiuuent.

Calefaciendi mora potentior rectitudine.

Bresiliæ pars ad circulum Capricorni temperata.

ritò appello)hauserunt: Longè verò illud est putidius, hinc velle de fine mundi vaticinari, quem volunt tum interitum esse, cum centrum terræ cum centro orbitæ solaris coiuerit, quod post quinque secula futurum minantur, de nescio cuius Helix scriiniis oraculum consentaneum addentes. Verum demiror quis docuerit hanc tantam fore centrorum permutationem, vt gradum vnum & quinquaginta sex scrupulos appropinquatio perficiat intra quingentos annos, quæ intra mille, quadringentos, & eo amplius, triginta duntaxat scrupulos perfecit. Sed hæc fortasse motuum analogia, siue potius portentosa anomalia ex Helix etiam adytis est profecta. Quid ego hinc prius admirer? insaniam ne illorum, qui ex ordinato astrorum progressu eius corporis solutionem interitumque somniant, in quo omnia statò & perpetuo motu voluntur, nec à tot seculis vnquam vel minimum errorem commiserunt! an verò alterum quòd ex centrorum coniunctione conflagrationem mundi augurentur? quæ si coniuncta essent, hoc facerent, vt Sol terræ semper æquè propinquus esset, atque tantum adhuc distaret, quantum semidiameter eccentrici solaris comprehendit? Atqui hoc tempore Sol in perigæo multo propius accedit, & nullum tamen adustionis adfert discrimen, ne illis quidem terris, quas rectis radiis desuper inuetur. An verò illud magis stupendum, inueniri homines tam vecordes, qui non cogitant illius solius esse mundum dissoluere, qui compegit, & eum nunquam signa corruptionis ei corpori infixisse, quod sic creauit, vt à nullo, nec interno, nec externo contrario, corrumpi possit. Quid hoc est, bone Philosphæ? in re suaapte natura incorruptibili, cuique nec intus nec extra quicquam est contrarium, signa quæris corruptionis, atque ea sumis ex ordinaria naturali que cælorum motione. Supra naturam est, cælum dissolui. Non est ergo in cælo signum corruptionis quærendum, cum in eo causa nulla corruptionis extet. Solius illius est, qui molem compegit, quando eam dissoluturus sit, præuidere. Hic ergo consulendus, non astra, non cæli, non cælorum imaginaria centra. Quod si induciæ nobis dentur, dum centrum orbis eccentrici Solis cum centro terræ coëat, nihil adhuc de interitu aut conflagratione metuendum. Nam si eodem gressu pergat ire, quo solet ante quatuor millia annorum, de quingentis annis & pluribus etiam nihil cogitandum. Atque hæc quidem contra illos, ex ipsorum permissu, quibus centrum eccentrici semper descendere contra Arzachelem concedimus. Tantisper tamen id futu-

futurum dici potest, dum, quo descendat, non amplius habebit: vnde rursus necessariò ascendendum, nisi præter solitum sit ei quies perpetuò danda. Nec est igitur materia adusta, nec aduretur, nec Solis calor corpora absumit; sed alit, vegetat, vitam infundit; & infusam conseruat. Abeat igitur Plinius cum ratione sua ad alium aliquem Empedoclis mundum, in quo hanc suam sapientiam pinguem venditet, atque tradat. Non credam itaque cadauer in Creta, vel terræ motu, vel fluminum impetu detectum fuisse, quod sex & quadraginta cubitorum Plinius facit, aliis Orionis illud, aliis Oeti fuisse arbitratis; tametsi Lucius Flaccus, & Metellus qui visum iuisse dicuntur, per capita sua iurarent. Aut marinæ belluæ ossa fuerunt, aut dæmonis arte conficta, qui eiusmodi ludibriis credulos homunculos dementat, & à veritate ad falsas de rebus omnibus opiniones deducit. Ex eodem fonte manauit illud Plutarchi & Strabonis, qui aiunt à Sertorio in Tingi Mauitaniæ ciuitate, nunc Tanger nominata, corpus inuentum esse sexaginta cubitorum, quod Antei fuisse putabatur. Nec dissimile est, quod Boccacius in Deorum genealogia commemorat suo tempore contigisse: corpus non longè à Drepano inuentum esse, siue Erycis, siue alterius Gigantis, quod contactum statim in puluerem sit dissolutum: de coxa tamen & tribus dentibus, quæ ossa sola remanserant, inita ratione deprehensum esse, totam longitudinem ducentos cubitos impleuisse. Eodem pertinet & illud corporis ostentum, quod ad Valentiam Rhodanus detexit, longum ad pedes triginta. Porro, quod in annalibus annotatum inuenimus, de Pallantis corpore non procul ab vrbe inuento, quod ad Henrici vsque secundi imperium durauerit integrum: vix video, quam possit habere explicationem. Refert Martinus, vt Bergomas Heremita tradit, ab agricola illud inuentum fuisse, atque vnà lucernam, quæ extingui prius non potuerit, quàm foramen in fundo eius factum esset. Vulnus autem letale à Turno illatum, quatuor pedum hiatu patuisse, & altitudinem totius corporis muris Romanis superiorem fuisse. Quæ omnia sic dicuntur, vt non modò non videantur vera; sed ne verisimilitudinem quidem custodiant. Egregia certè & commoda ratio staturæ metiendæ, cadauer muris applicare, atque ita erectum sustinere, quò altitudo innotescat, quasi vel cubiti vel pedes ad mensurandum defuissent; aut forsitan non tanti fuisset miraculum, vt accurata dimensione dignum putaretur. Iam cum non eadem sit murorū vbique altitudo, debebat saltem moneri, cui parti admi-

randus hic mensor corpus contulisset. Nec illud silentio fuisset prætereundum, qui lucerna ardere potuerit citra aërem; cum id non rationibus modò naturalibus, sed experimentis omnibus aduerfetur, quæ docent ad luminis tutelam in metallicis fodinis cuniculos aliquando maximis sumptibus excidendos esse, præter eos, qui sunt ad venam necessarij. Deinde quæ vecordia & insania fuit, lampadem tot seculis ardentem extinguere velle, quasi non preciosissimis illa gemmarum flammis splendoribusque fuisset præferenda? Nec satis fuit monstruosum corpus mœnibus Romanis, tanquam vlnis, mensurasse; nisi vulnus quoque quatuor pedum addidisset; è cuius specus capacitate crassi corporis crassa anima in auras euolasset. Elegans etiam epitaphium adiecit, dignum scilicet auia Pallantis, carminum & litterarum inuentricæ, quod sic habet.

„ *Filius Ewandri Pallas, quem lancea Turni*

„ *Militis occidit, more suo iacet hic.*

Vbi quid sibi velit putidum illud alterius versiculi fartum, *more suo*; vellem equidem doceri. Sed legendum fortè, morte sua, quod rursus haud satis intelligo: cum morte sua quisque tum interire dicatur, cum non violenta nece exterius illata, sed ægritudine aliqua ex intemperie humorum, & spirituum exorta occumbit. Nec video quamobrem Turnum militem vocet, cum esset dux exercitus; atque is quidem strenuus ac tantus, vt, quemadmodum Homerus Achillem Hectore deuicto, sic poëta Mantuanus Æneæ in Turno superato, summum militiæ decorum atque triumphum adornarit. Sed credo illa ætate gloriosius fuisse existimatum, Ewandri filium à gregario milite vulneratum occubuisse, quàm commissa pugna singulari, cum fortissimo imperatore, illustrissimo mortis genere vitam finiisse; atque idcirco videlicet dixisse poëtam, Pallantem lancea Turni, non regij iuuenis, non eximij ducis, sed militis duntaxat esse trucidatum.

Videmus quàm hi versus lucernam Carmentis oleant, quàm omnia reliqua narrationis membra assensum extorqueant, vt etiam ipsi Epicharmo, qui monuit *μνημονον ἀπιστεῖν* se posse, probare videantur. Nos tamen non à Siculo monitore, sed in scholis Peripateticorum didicimus, contra rationis leges nullius auctoritatem recipendam esse. Quocirca nec Myso illi credam, de quo Pausanias didicit; corpus Aiæcis tantum fuisse, vt mola, qua genu tegitur, par fuerit discis illis, quibus Athletæ quinquertiones vtuntur. Nec magis

gis

gis admitto Asterij magnitudinem, quem idem prodidit decem cubitis longum fuisse: nec Hylli item ingentia ossa, cuius sepulcrum tempestatibus fuerit arrosum. Verùm quia Aiæcis, Asterij, & Hylli sepulcra maris tempestatumve vi reclusa dicuntur, facillè in eam suspicionem venio, vt belluarum ingentium, quales mare varias Belluarum ossa humana cre-
dita.
alut, ossa fuisse credam, quæ vana hominum credulitas humana fuisse fingit, non secus atque Andouerpiaë elephantis ossa pro humanis in Curia spectantur. Præterea nescio, an natura aliquando in terræ vtero figuras quasdam producat, quæ ossium similitudinem gerant, astrorum influxu materiam idoneam formante ad hominis quidem similitudinem; si Orion, Cepheus, vel aliud quoduis humanæ figuræ sidus, influentes cæli vires moderetur & gubernet. Sed de hoc rursus mox erit agendum: satis nunc esto causam indicasse. Videor sanè mihi legisse, Theophrasto etiam quædam terræ ossa nota fuisse, quæ ad eandem hanc causam erunt referenda. Neque porrò absurdum esset, si quis cogitaret in tanto fabularum studio, quo poëta hominum priscorum animos imbuerunt, in tanta etiam ambitione diuinitatis opinionem apud posteros consequendi, potuisse fieri, vt Reges quidam eiusmodi sceleta fingi sibi celariue sibi curasse de Balenarum ossibus, atque ea sepeliuisse: quò secutura ætas, hanc augustam magnitudinem admirata, crederet non hominum, sed deorum filios fuisse, quorum tanti artus inuenirentur. Postremò illa est dæmonum calliditas, vt eiusmodi ostenta ab ipsis proficisci posse, non sit alienum existimare, quibus homines impellant ad deorum heroumque stolidam credulitatem; faciantque, vt cum omni diuini verbi notitia, tum verus Dei Iehouæ cultus animis hominum eximatur. Vt ergo tandem hæc Gigantomachia defungar, dico nec Andouerpiaë, nec vsquam gentium hæc hominum portentosa corpora extitisse. Est tamen hoc reliquum docere; quare domus in summo arcis constructa, domus Gigantis vocetur. Quod quidem facillimum est, si consideremus eadem ferè voce, eodemque pane sono, Gigantem & Rutenum apud nos nominari. Est autem domus hæc, & ante multas ætates fuit, Rutenorum. Cum igitur vulgus fabulam de Gigante audiisset, statim commenti sunt has vetustas ædes Gigantis fuisse. Quando verò, & cuius beneficio, Russorum esse cœperit, in progressu historiæ explicabo.

Insignia porrò manuum quam habeant originem, non æquè in promptu est videre; illis præsertim, qui falsa vectigalis opinione sunt

Insignia manuum quam habeant originem.

Dæmonum calliditas.

Domus summi Arcis Anrb. quare domus Gigantis.

sunt anticipati. Mihi non perinde est difficile, omnes quæstiones in rerum, de quibus tractatur, principia resoluendi. Nam si constet Atuatium sic nuncupatum esse, quò ea, quæ manibus accepissent, manibus tenerent, uti antea docui; non alienum fuit ab eodem proposito duas manus insignibus aptare. Verùm quoniam insignia hæc antiquissima sunt, & plurimum continent præceptorum, ad Remp. bene recteque gubernandam; operæ mihi precium facturus videor, si ea sigillatim exiguo libello declarauero: in quo demonstrabo manus has nihil ad Gigantem, nihil ad Brabonem, nihil item ad vectigal illud, quod comminiscuntur, pertinere. Sed, ne statim id iam faciam, aliud adfertur impedimentum: & quò promissum hoc diutius differam, tanto maiore cum scenore, ut Iani Antwerpiani anatocismus postulat, me spero soluturum.

FINIS LIBRI SECUNDI.

NILOSCOPIVM,

LIBER TERTIVS.

ARGVMENTVM.

*Atuaticum Ægyptumque negat vi fluminis ortam
Tertius, & caussam renouat, qua Nilus inundet,
Antiquumque decus, tenebris cedentibus, addit
Cimbris Oceanum solitis inuadere ferro.*

ANTVERPIÆ,

clō lō LXIX.

f

AD ILLUSTRISS. DOM.

GOMEZIVM SVAREZ DE

FIGVEROA DVCEM FERIE, &C.

IOANNIS GOROPH BECANI

PRAEFATIO.

VM DILIGENTER DISPICEREM, Dux Feriane Illustrissime, cuius nam auctoritate, et favore hic tertius meus liber, cui Niloscopium titulum feci, Regiae Maieitati potissimum commendari posset, neminem inueni, qui omnibus partibus tibi par videretur: tu quod argumentum e summo poetarum petitum gratissimum tibi fore considerem; tum quod scirem Regi non posse displicere, quae tibi placuisse cognouisset. Quamobrem ut mox intelligas quid offeram, & titulum, & materiam breuiter explicabo. Dum Antverpianorum antiquitates scrutater, obiecerunt statim quidam ipso primo limine absurde a me fieri quod illic vetusti aliquid quererem, ubi omnia noua esse scirentur: propterea quod tota haec camporum planicies, in qua Antverpia inter ceteras urbes habet principatum, ex illuue maximorum fluminum sit enata. Horum rationes, quamuis varie essent, & copiose, & magna subtilitate collectae, omnes tamen videbam easdem esse, quibus ij ducti sunt, qui Aegyptum ex Niliaca inundatione extitisse scriptis suis prodiderunt. Conspicatus itaq; nihil ab aduersariis meis adferri, quod non pariter multis ante seculis, ab Herodoto, Platone, Aristotele & ceteris antiquissimis scriptoribus dictum fuisset, malui contra ipsos duces, quam contra velites inire certamen. Quata igitur potui diligentia ea omnia, quae de Nili inundatione scribuntur, discussi libro etiam inde nuncupato, tum quod totus ferè in Nilo considerando versaretur; tum quod quemadmodum Niloscopium Memphiticis monebat quot cubitis Nilus exundasset; ita hic quoque doceat, quam ab omni aeuo excrescendi decrescendi que rationem seruarit. In hac autem inuestiganda multa mihi opinionum monstra oblata sunt: quorum quaedam ex Aegyptiorum sacerdotum fabulis Herodotus produxit: quaedam in Graecorum scholis nata sunt, & non paruo insignium virorum studio enutrita. Illa facile prosligavi, eò quod ab imperitis mentiendi profecta sese non bene possent tueri: haec verò difficillime, propterea quod patronos haberent grauissimos, & rationibus non Peripateticorum tantum, sed omnium Phi-

lophorum sese defenderent, & his non contenta Homerum etiam velut Achillem quendam mihi obicerent, cui resisti posse non videretur. Apparebat autem mihi in his omnium stultissimum, quod Aristoteles Aegyptum à Nili illuue inuectam doceret, & simul fateretur in ea antiquissimam hominum sedem fuisse. Plurimifanè huius faciebam auctoritatem: sed non tantum tamen, ut non putarem examinandum, an rationi ipsi consentiret, memor illius, quod hic ipse me docuerat, Socratem et Platonem viros illos quidem esse magnopere venerandos; sed longè tamen magis venerandam esse ipsam veritatem. Dum itaque priscam historiam cum iis, quae hac aetate nostra contingere videmus, confero, atque omnia accuratè volo et reuoluo, deprehendo hic omnes insigniter aberrasse, & falsa rei, quam sibi persuaferant, vanas quaesuisse causarum larvas, et totum hoc erroris flumen ex Homericò fonte manasse: quem si liquidum purumque bibissent, nunquam tam absurda de Aegypti natalibus somniasent. Hic Pharum cecinit secundam unius diei navigationem ab Aegypto abesse: quod non intellectum primam mihi videtur huius erroris ansam dedisse, quàm omnes auidè alius post aliù arripuerunt. Quocirca plurimum hic laborandum fuit, quo obscurus poetae locus illustraretur, cuius occasione non alij modo graues et primae classis auctores; sed ipse etiam Aristoteles omnium veterum cum ingenij dotibus, tum eruditionis varietate facile Princeps cespitarit. Doceo itaque ab Homero non omnem tantum disputandi per compositionem, et resolutionem viam, et rationem cognitam traditamque fuisse, atque praeterea totius naturalis scientiae principia et fundamenta apud eum egregiè fuisse delineata, quamuis inuolucris quibusdam Protei, et Idotheae tegerentur; sed Niliaci etiam diluuij causam apud neminem verius, quam apud hunc inueniri. quam equidem, quia succinctè indicauit, latius euolutam omnibus aperire contendo, non paulo aliter & operosius, quam quisquam antè tentarit. Non possum diffiteri materiam viribus meis longè esse superiorem: sed minimè turpe mihi fore putavi, si oneri ei succumbam, cui ferendo nemo hactenus par est inuentus. Hoc saltem mihi videor affecutus, ut summum diuinissimi poetae artificium nemo peruerit acutiùs, nemo explicarit accuratiùs, nemo maiore laude celebrarit: quo vel solo labores hos meos apud doctos viros commendatum iri spero. Quoniam itaque optimè mihi hoc libro meo videor mereri de principe poetarum, nec quemquam inter principes summos inueniam, qui poetarum sit, quam tu, studiosior, certa mihi fiducia persuasi, scriptum hoc meum tibi fore gratum, et fauore tuo sic Regi placiturum esse, ut nec me laboris, nec te commendationis poenitere possit. Quamuis ergo Horatius perpetuus tibi et assiduus sit comes, ita ut elegantissima eius carmina ad nullius lyram saepius, quam ad tuam canantur, non excludes tamen huius uatis laudes, et interpretationem, qui omnis et Graecae et Latinae sapientiae, atque adeò totius poeseos et cyclo-

clopediae

clopediae primitias sibi vindicat, non cuius aut alterius, sed omnium confessione: inter quos Horatius tuus praecipuus testis videtur, qui Troiani belli scriptorem et Crantori et ceteris omnibus philosophis praetulit iis uersibus, quos memoria te, uti ceteros omnes, scio tenere. Quamobrem huius uatis suauissimi, et familiarissimi tibi patrocinio apud te utar: qui cum tanti Homerum fecerit, quanti neminem mortalium, non poterit tibi hac opera mea non gratissima esse: quae tota ad id confertur, quo liqueat, quanto hic ceteris in difficillima hac omnium aetatum quaestione praestantior diuiniorque sit habendus. Nec possem equidem apud te oratore uti excellentiore ad id, quod rogo, exorandum, quam hoc familiari hospite tuo assiduus te cantionibus demulcente, qui mihi non iudicio tantum tibi, quo maximè polles; sed fato etiam quodam alligatus videtur: cum amborum genij et tuus et illius singulari quodam modo conspirare videantur. Quemadmodum enim ille, dum uiueret, maximo cuique principi fuit carissimus, et in primis Macenati, et Agrippae: ita nunc quoque operibus eius usu venit, dum ea tibi maximè cernimus placere, in quo et Macenatis, et Agrippae genius sic viget, ut dubium sit, utrius dos in te clarior debeat haberi. Cum enim ille consiliis, hic rebus gerendis apud Augustum summo loco fuerit; tu utranque laudem apud regem nibilo minorem mereris, cui et primus es in consiliis, et in armis non aliud quam dextera manus corpori praestas: quandoquidem et in bello et in pace Regiae custodiae his praefectus. Jam quamuis Horatius tuus canat Macenatem atavis regibus editum esse, non poterit tamen ne hac quidem parte efficere, quo inferior censearis illustrissima generis claritate. Quid enim Aquillara, et Cordubensi nobilitate vel uetustius, vel rerum gestarum memoria in annalibus, et frequentius, et celebrius? quam si reuoluerem, omnis mihi ordo militaris D. Iacobi ab ipsis statim initiis occurreret, in quo quamplurimi maiores tui summum magistratum cum summa laude gesserunt: quos omnes sequis enumerare uellet, maximum volumen, non epistolam, aut prologum impleret. Quis enim in Hispania nescit, cuius gentis virtuti tota ferè Betica debeatur, in qua sola nonaginta opida magna, praeter minora, hactenus ordini D. Iacobi alligantur, eò quod à maioribus tuis in libertatem Christianam asperrimis multorum saeculorum bellis sint restituta. Verùm horum decora minimè necessaria sunt, ad te laudibus celo tenus euehendum; cum ipse virtute tua plurimum splendoris clarissima genti tuae adieceris, quae tanta in te effulset, ut Rex optimus cum virtutum censor et aestimator, tum honorum diribitor, è comitum dignitate ad excellentissimum Ducum ordinem te promouerit: propterea nimirum quod te uideret non generis modo nobilitate, et consiliis cum Macenate certare: sed Agrippae etiam laudem mereri; qui primos, et summos honores in exercitu sub Augusti auspiciis ducendo est consecutus. Quamobrem te rogo, et oro, et per genium Horatianum obtestor, ut, quemadmodum

f 3

hic tibi

hic tibi unicè carus est, & singulari amore deuinctus: ita te quoque mihi praestes Mecenatem, et haud secus, atque ille poëtae, et omnibus litterarum studiosis Augusti fauorem patrociniūque concediabat: ita tu quoque me maximo Regi commendes, si non propter ulla merita mea; at saltem ob id, quòd summo studio Homeri Vatum omnium patris manes hoc libro meo honorarim. Complexus autem sum eo non diuinum tantum poëtae artificium: sed difficillimas omnium, quae in historiis ab omni aëo occurrerunt quaestiones, in quibus pleraque quamuis noua sint & paradoxa, firmissimis tamen rationibus ex ipsis philosophorum scholis contra philosophos inuenies disputata. quibus omnibus contendo regionem hanc nostram ab omni aëo talem fuisse, qualis haëtenus videtur, perinde atque Delta quoque Aegypti nego unquam aliud, quam nunc cernitur, fuisse, reiectis omnium eorum falsis assertionibus, qui contra senserunt, et Aristotelica collectionis acumine retuso, quo perpetuam maris terraeque permutationem se statuisse existimauit. Sed quid ego multis mea commendem, apud eum praesertim, qui haec omnia malit in ipso opere, quam in praefatione cognoscere? Hoc unum satis esto, me hic ad ipsa naturalis philosophiae intima adyta penetrauisse & causas inundationis Nili, & pluuiæ Aethiopicæ longè alias, quam ceteros explicasse, si non omnes, at saltem plures et veriores, quam quisquam haëtenus potuerit expiscari. Non ignoro me minimè omnibus satisfacturum; immo fateor ne mihi ipsi quidem in omnibus satisfactum esse. Sed quid facerem in tanta rerum abditissimarum obscuritate? in quibus multo plura latere, quam ad veras solidasque causas posse reuocari ille mihi minimè negaret, qui se hoc unum scire dixit, se nihil scire. In simplicium medicamentorum facultatibus examinandis tandem venit ad eas quas occultas vocant, quarum nulle manifestæ causæ sensuum nostrorū adiumento queunt inueniri. Ad hoc genus facilius sit referre illud, quod queri solet, cur in Aegypto non pluat, quam eius veram euidenterque causam explicare. Coniecturis vbique locus est: sed ea nihil certi plerumque concludunt: sed tales ferè sunt, vt solidis rationibus confutata doceant, quam omnis humana scientia ignorantiae tenebrarumque terminis includatur, aut potius quam omnis scientia in ignorantiam finiatur. Certè quanto quisque indoctior, tanto minus dubitat: quia scilicet ad initium difficultatum, quae in abditis rerum causis latent, necdum penetrarit: qua de causa fit, vt illi omnium maxime se iactare soleant, qui quam minimè sunt in naturalis scientiae arcanis versati: perinde atque illi ad aggrediendum audendumque sunt celerissimi, qui ad deliberandum quam minimum solertiae prudentiaeque adferre possunt. Mihi quidem in omnibus, ad prima sua elementa reuocandis, non exigua semper fuit sedulitas: sed quanto in ea res procedunt argutius, et subtilius, tanto me sentio in labyrinthas rapi perplexiores. Quocirca sic omnem hanc industriam meam interpreteris, vt cogites conatum me magis, quam

successum.

successum tibi probare velle. Si enim humanitas tua Regem studiis meis propitium reddiderit, fiet, vt haec, quae nunc de rebus difficillimis ex tempore & tumultuariè sunt effusa, ea labore curaque secunda cultiora reddantur; non in hoc tantum libro, sed in ceteris etiam omnibus, quos vel Regiae Maiestati modo dedicavi, vel quos etiamnum iis parturio, qui poëseos, & priscae Theologiae studio tenentur. quod si in quo alio, in te profecto summum esse, non ego tantum de claris iudiciis credo; sed ab aliis etiam praedicari frequenter audiui. inter quos primas tenet Arias Montanus, qui cum mihi frequens hic intercedit consuetudo. Bone Deus, quem virum nactus es laudum tuarum praecorem, qua disciplinarum omnium cognitione, qua linguarum peritia, qua Theologiae scientia, qua vitae morumque integritate, quo candore! Huic igitur nonnihil etiam te daturum spero, etsi cetera parum poterunt (quod omen Iupiter Philius auertat) huius saltem commendatio efficiet, vt & tutelam meam lubentius suscipias, & Rex etiam facilius in animum inducat, vt ea, quae per te offero, grata sibi fuisse testetur, quandoquidem tanti hunc faciat, vt Biblia Complutensia ei commiserit & elegantius, & copiosius excudenda. Quid? quòd in ipso quoque Rege non parum praesidij mihi ad fauorem repositum cerno, dum animaduerto quanta diligentia doctos homines vndique in aulam suam conquirat. Nulla enim è re facilius qualis Rex sit cognoscas, quam si de comitatu consiliariisque argumenta ducas, qui si docti sint, dubium esse non potest, quin Rex quoque liberalium artium omnisque litteraturae amore capiatur. Plurimos equidem noui, quos summa eruditio ad summum dignitatum in Hispania culmen perduxit, non in sacris modo ordinibus, sed in ipsa etiam ciuili administratione: in qua vt è multis vnum nomen, Velasquez licet videre, qui quòd eximiae iuris legumque cognitioni reliquum quoque disciplinarum orbem adiunxisset, gradatim eò euasit, vt iam in summo Senatu nemo videatur esse, cuius humeris plus regij oneris incumbat. Quid dicam de Joanne de Ouando, quid de Lodouico Manriko, quid de aliis multis, quos ob singularem liberalium artium eruditionem Rex sibi accersit? Quid aliud ex his coniectem, immo quid aliud necessaria conclusionem colligam, quam Regem omnis litteraturae omniumque eorum, qui humanioribus artibus se tradiderunt, amantiſsimum esse, cum hos & id genus alios ad res summas gerendas adsciscat? Confido ergo nulla te difficultate conſecuturum, vt haec mea quoque benigno animo à Rege suscipiantur: quae si placuisse sensero, maioribus quibusdam occultioribusque inuentis in publicum edendis totum me deuouebo, ad quae tanto magis mihi properandum, quanto minus me ab aetatis meta abesse cerno. Quid de hoc studio meo alij sint iudicaturi, susque deque fero, modo hunc candorem meum tibi probare possim: quo totus ad id incumbo, vt totius Orphicae Theologiae arcana, quae haëtenus alta caligine iacere sepulta, in lucem proferam, doceamque sub eorum inuolucris

Ueram

Veram Christianorum religionem cōtineri: quod propositum meum tanto magis tibi promouendum, quanto è poetarum lectione plus percipis voluptatis. Quod si ad hoc honestissimum studium tu te mihi Mæcenatem præbueris, pro eo ac genius tuus postulat, non dubito, quin Philippus mihi sit futurus Augustus: de quo ille cecinit, Deus nobis hæc oia fecit. Nec alius omnino mihi scopus in his ad te mittendis fuit, ut ingenue quod sentio fatear, quam quod apud Regem, apud quem plurimum te posse scio, tantulum mihi ocij favore tuo impetretur, quantum satis sit ad ea, quæ primus post omnem litterarum memoriam inueni, simpliciter & candidè citra omnem inuidiam communicanda. Rogo igitur te etiam atque etiam, ut te sinas à Niloscopia hoc meo & moneri, & exorari, ut quemadmodum Nilus inundatione sua totam Aegyptum leta fruge beat; ita tu quoque è largis regalis gratiæ sentibus pauillum ad nos derines, cuius irrigatione fructus edere possimus, & te, & posteritate dignos.

NILOSCOPIVM.

LIBER III.

VM NVNC PROPE GIGANTOMACHIA mea defatigatus, considerem à contentionum turbis eluctari me posse; alia sese acies obiecit, atque ea nihilo minus, quam prior, ad pugnam instructa. Cui adeò impar videor, ut non armis me, sed hostili duntaxat risu, & solo classico superatum iri aduersarius arbitretur. Ex hac enim vnus de primoribus, Quid, inquit, tu in hac regione antiquitatem quæris, & Atuatium in ea veterum statuis, in qua non ante ita multos annos non hominum, sed piscium, domicilia fuerunt? Quod si nescis, vallum vrbs intueri, quod nihil aliud esse videtur, quam testarum coagmentum; cum tamen ad quadraginta pedes facile è terræ plano assurgat, & ultra sexaginta, vbi minimum, in latitudinem porrigatur. Si igitur tantum concharum hîc sit effossum; quæ fieri potest, ut mare hîc fuisse neges? Impudentis enim sit, vbi conchyliis tanta copia inueniuntur, illic mare aliquando fuisse, non confiteri. Deinde tota hæc planities nihil aliud esse potest, quam maximorum fluminum illuuias, paulatim è superioribus locis inuecta. Hæc, atque his confinia, cum videam mihi obiici; atque iis, qui obiiciunt, omnes passim consentire, nec id facere citra rationes & auctoritates primæ classis scriptorum; cogor certamen inire, non de finibus tantum regionis, sed de re omnium longè præstantissima: de ipsa nimirum veritate. Periclitandæ hîc vires ingenij, & primum contra illos, qui primos ordines apud aduersarios ducunt. Horum princeps est Herodotus, historiæ (si Ciceroni credimus) parens. Is igitur à conchyliis & aliis quibusdam argumenta ducens, maximam Aegypti partem ex Nili alluione accreuisse contendit; eam præsertim, quæ à montibus Memphiticis ad mare vsque exporrecta fluminis incrementis latè irrigatur. Huius in sententiam omnes ferè, quotquot post fuere, cum philosophi, tum historiographi, descendunt. Quamobrem huius rationes & argumenta principio diligenter sunt expendenda,

videndumque, num necessitatem adferant ad assentiendum. Nam cum iisdem nostri aduersarij nitantur, mea tueri non potero, nisi antesignani huius omnia tela confringam. Operæ precium igitur est verba eius audire, quò vis ipsorum propius intelligatur, in quibus obiter quædam emendabuntur:

Herodoti locum
castigamus.

Τὰ περὶ Αἴγυπτον ὧν καὶ τοῖσι λέγουσι αὐτὰ πείθομαι, καὶ αὐτὸς οὕτω καταδοκέω εἶναι ἰδόντε τὴν Αἴγυπτον περικαιμένην τῆς ἐχομένης γῆς κογχυλία τε φαινόμενα, ἔπι τοῖσι ὄρεσι καὶ ἄλλῃ ἐπανθούσαν, ὡς καὶ τὰς πυράμιδας δηλέσθαι καὶ ψάμμον μούνον Αἴγυπτου ὄρεσ τοῦτο τὸ ὑπὲρ Μέμφιδος ἔχον. πρὸς δὲ τῇ χρῶνι οὔτε τῇ Αραβίῃ περὶ σούρω εἴουσι τὴν Αἴγυπτον προσεικέλην, οὔτε τῇ Λιβύῃ, οὐμὲν ἔδδ τῇ Συρίῃ (τῆς γὰρ Αραβίας τὰ περὶ θάλασσαν Σύριοι νέμονται) ἀλλὰ μελάγλειον τε καὶ κατερρηγυμένην ὡς τε εἴουσαν ἰλύνη καὶ πρόχυσιν ἔξ Αἰθιοπίας κατανεκνυμένην ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ. τὴν δὲ Λιβύην ἰδμεν ἐρυθρότερην τε γῆν καὶ ὑποψαμμολέρον, τὴν δὲ Αραβίην τε ἔξ Συρίην δρυλωδέτερην τε ἔξ ὑπόπετρον ἔξουσαν.

Quæ nos sic Latina fecimus. Quæ igitur de Aegypto feruntur, ea sic habere cum eorum fide adducor, qui mihi sic retulerunt; tum verò de mea ipsius opinione in hanc item sententiam descendo, propterea quòd videam Aegyptum continenti sibi terræ præiacere, & conchyliæ in ipsis etiam montibus cerni, necnon saluginem quoque efflorescere, adeò ut & pyramidibus noxia sit: tum etiam montem eum, qui Memphi imminet, solas arenas habere. Præterea Aegyptum neque Arabiæ sibi confini, neque Libyæ, atque adeò ne ipsi quidem Syriæ (Syri enim partem Arabiæ maritimam incolunt) colore similem esse; sed glebam habere nigram, & rimis fatiscentem, utpotè quæ limus sit, & illuuiæ, ex Aethiopia flumine deuecta. Libyam autem scimus terram habere & rubentiolem, & non nihil arenosiolem: Arabiam porrò & Syriam magis argillosam, & quasi lapidescentem. Hæc qui Vallæ verbis contulerit, videbit eum non parum falli, & auctoris mentem non modò non assequi; sed ne structuram quidè orationis. Loco περικαιμένην legit περτευναμένην. Loco χρῶνι placuit χῶρη. nec aduertit, quam Græci vocant orationis parenthesis, quam tamen sententia & verborum structura monstrabat, nec non vis ipsa collectionis. κατερρηγυμένην fragilem dixit, cum arenafa fragilis sit, & friabilis, non cœnosa, quæ ad ducendum, quàm ad terendum, facilius est. Quæ quidem eò moneo, non quò virum optimè de litteris meritum fugillarem; sed quòd necessaria mihi esset

esset proba huius loci & intelligentia & explicatio: cum in eo sit ferè robur omne eorum, qui aliter, quàm ego, de antiquitate nostra sentiunt. Addit deinde Herodotus his, quæ ipsemet conspexerat, aliud argumentum, à Sacerdotibus adductum:

Ἐλεγον καὶ τοδὲ μοι μέγα τεκμήριον περὶ τῆς χώρης ταύτης ἡ ἱερεὺς ὡς ἔπι Μύριδος βασιλῆος ὅπως ἔλθοι ὁ ποταμὸς ἐπὶ ὀκτὼ πήχεας τὸ ἐλάχισον δρυδέσκει Αἴγυπτον τὴν δὲ ἐνερθε Μέμφιδος, καὶ Μύριδος ἔκω ἦν ἔτεα, ἐννακόσια τελελευθηκώς, ὅτε τῶν ἱερέων ταῦτα ἐγὼ ἤκουον. οὐδὲ εἰ μὴ ἐκκαίδεκα ἢ πεντεκαίδεκα πήχεας ἀναβῆναι οὐλάχιστον ὁ ποταμὸς οὐκ ὑπερβαίνε ἐς τὴν χώραν. *id est,*

Dixerunt verò & illud mihi Sacerdotes; unde magnam coniecturam de hac regione facio, quòd, regnante Myri, cum fluuius ad octo ut minimum cubitos excresceret; satis irrigabat Aegyptum, Memphi inferiorem. Et Myris quidem necdum nongentis annis, cum hæc ego de sacerdotibus audirem, è viuis excesserat. At nunc, nisi sexdecim vel quindecim ut minimum cubitis ascendat, regionem non inundat. Atque hæc quidem ex Herodoto nobis obii-ciuntur. Eiusdem de Aegypto sententiæ est Aristoteles libro Meteororum primo, quam dicit in dies magis magisque exarescere, & à Nilo totam esse inuectam aggeratamque. Sed quia longo temporum tractu paludes obliuntur, & habitationi reddantur idoneæ, initium rei obliuione inuolui. Atque idcirco ab Homero Thebaidos mentionem duntaxat fieri, Memphi vel nondum enata, vel necdum eò progressa, ut digna commemoratione haberetur. signum etiam esse, quòd paulatim sit aqua exsiccata, quòd Sesostris didicerit, mare rubrum altius esse Aegypto; atque ea de causa, quòd in animo habebat, fossam à mari Erythræo in Nilum non duxisse. maiorem igitur Aegypti cavitatem, quàm eius aluei esse, quo Erythræum mare continetur. Iam verò, si Aegyptiorum regio, quos omnium mortaliū antiquissimos esse credit, ita recēs sit enata, ut tanta ab Homeri tempore facta sit commutatio; par est de ceteris quoque terris idem existimare, & tantò posterius exsiccatas esse, quantò homines in iis habitantes, Aegyptiis sunt posteriores. Atque hinc iam efficit, ut neque flumina vlla sint perennia, neque semper mare illud fuerit, quòd nunc mare esse cernitur; sed vicissim modò mare, modò terras, eadem loca fieri, certis quibusdam temporum conuersionibus, quibus fato quodam nunc maximè siccitates, nunc maximi humores aliis atque aliis locis existant: atque id quidem in longissimo quodam anno fieri, haud aliter, quàm in anno commu-

in æstatem & hiemem fieri videmus. Ita Tanaim, & Mæotida paludem, & ipsum etiam Pontum exsiccatum iri, atque similiter omnia permutanda in temporis infiniti infinita duratione. Hæc & eiusmodi plura Aristoteles, partim ex Herodoti de Ægypto historia, partim de Platonis Atlantide insula videtur hausisse. Putat enim cum Platone, mare extra columnas Herculis vadofum esse, & nauigiis maioribus minimè peruium; non alia (vt opinor) causa, quàm quòd sic à magistro suo didicisset. Historia verò, quæ à Platone de Atlantide insula, & antiquitate Ægyptiorum est conscripta, omnibus est notior, quàm vt à me hîc sit referenda; neque etiam magnopere facit aduersus ea, quæ nos de vetustate regionis nostratis asseueramus. Plutarchus in Osiride, vbi plurimus est in Ægyptiorum antiquitatibus inuestigandis, aduersariis meis plus adfert adiumenti, cum de Homeri testimonio docet Pharon vnus diei navigatione ab Ægypto remotam fuisse, & totam Ægyptum mari olim subsedisse; eò quòd suo etiamnum tempore conchæ in fodinis & montibus etiam plurimæ inuenirentur, & omnes putei & fontes aquam salam & amaram haberent; illius videlicet maris reliquias, quod loca ea olim occupauit. Polybium non adduximus, propterea quòd is videatur Aristoteli esse pedaneus in timore, quo veretur, ne Pontus aliquando navigationem excludat. Neque verò alios rogabo scriptores, quid hac de re sentiant, posteaquam video totius eruditionis coryphæos, & non antesignanos modò; sed ipsos etiam imperatores omnium disciplinarum in eadem esse sententia, & vt sint, eisdem rationibus niti.

Non igitur est mirum, si nostrates quoque homines eisdem argumentis inducti, quibus præci illi scriptores, nihil certius habeant, quàm totam hanc camporum latitudinem, quæ Mosæ, Scaldis, Oceani, Arduennæque finibus continetur; Delphinorum, & reliqui Phorci exercitus stationem quondam, non terrestrium animalium, fuisse. Videndum igitur mihi, an quicquam contradici queat, quo vetusta hæc, & ferè Ogygia assertio vel eleuetur, vel (quod fore spero) tota nihili esse & flocci pendenda videatur; si modò rationum pondera, non magna testium nomina, stateræ appendantur. Primum igitur illud, quod de conchyliis magno applausu argumentum Herodotus & Plutarchus ducunt, vanum omninò & quauis palea leuius esse contendo. Eodem enim peruinci queat, summos Alpes aliquando sub Oceano latuisse: quod si admittant, non plus contra regionis nostræ, quàm contra omnium terrarum, vetustatem pugnat; nam & in illis conchæ & ostreorum teste inueniuntur. Nihil est tam

*Conchyliis an
maris argu-
mentum.*

altum

altum, nihil tam ab æquoreis fluctibus remotum, in quo non sit reperire testas eorum, quæ in solis aquis marinis vitam agunt. Quod equidem cum aliorum relatu, tum experimentis diuersorum montium sum edoctus. Cum in Alpibus Tridentinis, & vicinarum gentium, perreptarem altissima quæque montium cacumina, vtroque pede senis vncis innixo, & manibus pinnato baculo gressum firmanibus, & ipse conchas inueni, & ab iis, qui Capricornos, siue Ibices, & Damas insectantur, didici non rarò inueniri. Et crebrius haud dubiè inuenirentur, si lapides æquè illic, atque infimis locis, exciderentur. Nunc cum vectura illinc nulla esse queat, nulla est lapidina, nisi cum arces ex ipsis rupibus excuantur, angustis præcipitiis, & capreolorum semitis, vel funibus subeundæ. Cum igitur eiusmodi testæ internis vel terræ vel saxorum visceribus delitecant, & in summis Alpium rupibus rarò interna tententur; non potest fieri, vt illic crebrò videantur. Videntur tamen, saxis torrentium vi derasis, vel immani gelu, magno tōnitru diuulsis, vel fulmine, turbine, aquarumve violentia præcipitatis aut disruptis, vel alia vi quapiam naturæ dehiscens, quibus fiat, vt, quæ intus condita fuere, prodantur. Apud vicinos nostros Limburgos, Leodios, Chondrusos, Namurcos, Hannonas, Atrebatas, Tornacenses, & alios multos, à quibus vel marmora nobis, vel alia lapidum genera aduehuntur, non parua est testarum copia & varietas. Vidi ipse in marmore cæruleo solidissimo pectinem & ipsius sedem ita affabre delineatam, vt nihil ars simile posse videretur. Vidi in silice durissimo, Bethunis aduecto, quo viæ apud nos sternuntur, tot conchulas totas & pideas, & conclusis valuulis integras, magna vt cura & arte ex illis fuisse cœmento aliquo compactus iudicaretur. In suburbano Parisiensi agro qui supernè copiosa fruge luxurians, subtus cauus magna sui parte est, & vehiculis peruius, inueni testas non paucas turbinum marinorum, elegantissimo ordine & tortas & tuberculis insignitas, atque ita omnibus modis perfectas, nihil vt, præter viuum pisciculum, ad integritatem deesset. Vidi in Anglia lapidem, è summis montibus excisum, qui percam ad viuum exprimeret, ne minima quidem lineola ad perfectionem desiderata. Nec pauca mihi monstrauit Venetiis Andreas Lauredanus, antiquitatum omnium & naturæ miraculorum diligentissimus obseruator & custos. Quid multis? neminem esse credo non omnino ociosum naturæ spectatorem, qui non similia multa obseruarit. Omnibus ergo eiusmodi locis mare aliquando superius fuisse, necesse erit fateri, si proba illa sit collectio, quæ de conchyliis marinis Neptunum aruorum finibus induxit:

g 3

atque

atque ita nihil mihi oberit, quò minus dicam nostram regionem non minùs antiquam esse, quàm ceteras omnes, in quibus id genus conchylia sunt inuenta. Satis hoc quidem mihi est ad Herodoti & Plutarchi conclusionem infirmendam. Sed, quia absurdi illatio, quamuis satis ea vnde processit, falsa esse ostendat; non tamen rei, de qua quæritur, naturam explicat; atque idcirco animum dubitationi non eximit, sed plerumque magis inuoluit; fatius erit veram adferre solutionem. Hæc tamen non poterit ex historiæ monumentis adferri, sed petenda tota est è philosophiæ penetralibus, ad quæ rapi videmur hac mirabilium consideratione. Sed quia naturæ arcana non sunt nobis hîc tractanda, obiter & breuius, quàm res postulet, disputationis munere defungemur. Materia generationi subiecta sicut omnes formas equè recipere potest, ita de suo sinu siue potentia nullas educit. Si enim educeret, antè habuisset; deinde educere, agentis est: actio verò omnis formam præfuisse monstrat. In materia igitur forma fuerit, cuius efficacia aliæ formæ producantur, quod est absurdum. Aliunde igitur formæ procedunt atque rerum essentiæ. Non ab elementis, non à cælo, quorum formæ sunt actionibus propriis quibusdam & motionibus addictæ, ita vt nihil possint excellentius efficere, quàm ipsorum mouendi potestas ferat: nisi velimus dicere, quicquam esse, quod alteri vitam dare possit excellentiorem, quàm ipsummet possideat. Quomodo igitur dicitur, Homo generat hominem & Sol? eo nempe, quòd homo & Sol materiam præparent, vt idonea sit formæ recipiendæ. Cælum enim hominem si generet, id faciat, quod longè sit cælo excellentius, cogitandi intelligendique facultate. Non igitur cælum formas dat: sed, ad formas recipiendas, materiam disponit & aptat. quæ quidem dispositio eousque pertinet, dum id tantum producitur, quod caloris, frigoris, humoris, siccitatis, & reliquarum qualitatum, quæ his sunt secundariæ efficaciam, produci potest. Figuræ igitur forsitan quædam cælo debentur, sed si vita accedat, alius nunc opifex quærendus qui cælo sit præstantior. Hunc formarum datorem nuncupemus, qui se per totum vniuersum insinuans, vbique adest, vbique materiæ præparatæ formas dat, & eas in ea tantisper conseruat, dum materiæ cõpago & præparatio ferre potest. Hic, siue vnus sit, siue multas sub se intelligentias habeat, imperio & potestate sua totum formarum orbem administrat, & cuique materiæ dat pro eo, atque ad suscipiendum est idonea. Hic ranis, & pisciculis in aëre, hic muribus, & vermibus, & ceteris animantibus è limo genitis, materia prius à cælo præparata, formas infundit. Vbicūque igitur humor siue liquor

Materia omnium formarum capax.

Formæ unde procedant.

inue-

inuenitur ad testaceorum vitam idoneus, viua testacea generantur. Vbi verò materia erit capax illa quidem formæ eius, quæ dat, vt resta quid sit & vocetur, non possit vero viuo pisciculo liquorem idoneum præstare; fiet vt testa duntaxat, non pisciculus, generetur. Formas autem istas, siue figuras accuratas, & animalium proprias, non cælo adscribo, quod instrumentorum peculiare formas dare non potest; sed ipsi formarum datori: quem singulis speciebus alium & alium adesse, tanquam efficientem quandam ideam, si dixerò, id dixerò, quod possem tueri. Antwerpia latomus quidam viuum buffonem in medio marmore inuenit. Quod si eo loco aptus humor buffoni fuit inuentus; quid vetat quo minus, aliquando liquor in saxis inueniatur, quo marina quoque animalia generentur: viua quidè, si locus & humor ferat, corporata verò tantum, si humor vitam non admittat? Opifex enim progreditur eò, quoad eius materia patitur, vltra progressurus, si loci & materiæ inopia non excluderetur. Non est igitur mirum testas in montibus summis inueniri: minùs verò mirum in illis inueniri, in quibus falsugo aliqua est, marinæ falsugini compar. Similis enim materia ad formas recipiendas est apta. In Ægypto igitur, regione non falsuginis modò, sed nitri etiam ferace, quis admirabitur conchylia generari? quis etiam in nostræ regionis ea subterranea arena, quæ loco & natura marinis vadis respondet, illa admirabitur? cum ea temperamentum quoddam liquoris marini exugat, Oceano in terras sursum per omnes canales magna vi irruente. Causis igitur subterraneis, & maximè ei arena, quæ proxima est aquis, per orbem terræ subtus meatibus, liquor quidam apud nos communicatur, qui conchyliorum figuras facillè induit, vitam etiam accepturus, si locus viuum pisciculum alere posset. Videmus itaque Antwerpia quibusdam locis, postquam ad aquam hanc subterraneam fodiendo ventum est, magnam quandam crustam ad duos pedes, vel plus eo crassam, aliquando etiam tenuiorem, quæ tota est ex eiusmodi varia conchyliorum congectione coagmentata, quasi vena quædam lapidis aut marmoris esset. Nec porrò vsquam in mari aut litore tanta congeries concharum cuiquam visa est, vt frustra somniemus, ita paulatim mari recedente fuisse cõgestam. Nam, si ita hoc euenisset, cerneremus adhuc in Zelandiæ, Hollandiæ & Flandriæ litoribus, tantæ crassitudinis cõgeriem iacere. Quid? quod pectinum in litoribus nostris magna est raritas, adeò vt à D. Iacobo è mari Gallaico pro monstris adferantur? at è fossis nostris infinita copia est educta, quæ in vallo, quod mōtis instar est, cuius licet videre. Et, qui conchulas legere volet; ei nihil opus est ad litora proficisci:

in

in montibus habet plus multo, quam litoribus abundantia. Ego igitur non magis hic mare fuisse credo, quam in lapicidinis Megarensum, è quibus lapis effoditur eócharum marinarum coalitu constans, ceteroqui candidissimus; quem à re ipsa Conchida appellarunt. Quòd si mare huic originem causamque nascendi dedisset, in Piræo potius debebat inueniri. Iam cum tota Græcia variis promontoriis in mare excurrat, variis finibus mare admittat, nusquam tamen Conchis, quam Megaris, inuenitur. Vtinam nostra crusta sic indurisset, ut lapidem quoque solidum componeret. Nam Megaricus ille adeò solidè coiuit, ut Caris, Phoronei filij, sepulcrum, & alia non pauca opera ex eo facta fuisse, Pausanias testetur. Ad eandem causam dentes illi, in fossis inuenti, referendi sunt, qui Carchariæ dentibus ad amissim respondet, nisi quòd de terra, in qua diu iacuerunt, pro candido, pullum colorem videantur traxisse: in his aliqui sunt serrati, aliqui citra ferram in acumen tendunt, omnes tamen acutissimi. Sed quia pauci sunt, qui Carchariæ canis dentes viderunt, sit ut non dentes, sed linguæ serpentinae vulgò nominentur; quibuscum tamen nihil habent similitudinis. Huius generis, siue dentes, siue linguas, è fossis circa Antwerpiam frequenter extrahunt minore miraculo, quòd piscem, cuius dens videri queat, non cognoscant; alioqui clamaturi, Carcharias hic olim habitasse. Quibus lapides hi linguæ videntur, Glossoperras eas nominarent. Nos pari ratione Buglossum lapidem illum vocabimus, qui similiter è fossis vrbis nostræ est extractus. Huic longitudo sesquicubitalis; latitudo, qua maximè patet, dodrantem equat, paulatim in cuspidem obrusam ad linguæ formam producta, colore & duricie Basaltem refert, pondere ferrum, parte sui latiore & crassiore foramina duo habet ea amplitudine, qua in caluaria equina oculorum cauitates videntur, cetera linguæ bubulæ non dissimilis; ut meritò vel ab ea, vel ab ingenti magnitudine Buglossus vocari possit. Cuius, rogò, marinæ belluæ, & quòd os hunc in lapidem tranfuisse dicemus, si omnia id genus ad animalium partes, sint reuocanda? Ego certè nullam inuenio, nec fuisse quidem opinor, non magis, quam animal aliquod fuisse, cuius vel lingua, vel dens Glossopetra dicatur. Nam quamuis his locis à mari non longo interuallo disitis suspicari quisquam posset Carchariæ dentes esse, non tamen idem sibi persuaderet in colle illo, qui Aquigrani imminet, tantum id genus piscium fuisse, quantum fuisse de Glossopetrarum copia coniectari deberet. Generantur hæc in terra perinde, atque alij infiniti generis lapides, nihil cum viuus animalibus habentia commune. Eodem, & ad eosdem fontes, amando serpentes.

Buglossi lapidis
descriptio.

pentes faxeos Irlandiæ, quorum vnum in Anglia vidi spiris in se contortum; qui non alia ratione prouenit in lapidum metallis, quam conchæ apud Megarenses. Apage illos, qui viuos hos serpentes fuisse, & incantamento in lapidem versos esse, de quibus nescio fabulis persuadere nituntur. Naturæ sunt hæc, non hominum, miracula: & ne miracula quidem, cum videntur perinde, atque cetera, è causis suis apta. Quòd verò quædam inter hæc lapidescant, quædam non; id succis & frigori tribuendum. Multi enim humores siue liquores sunt, qui lapidis indurandi vim habent. In testis igitur conchyliorum quædam est videre testas adhuc esse, alias etiam in lapidè tranfuisse. Cancros vidimus totos faxeos, in quibus crusta & quicquid intus erat, in lapidem degenerarat. quo minus est mirandum, si in conchis id fiat, natura sua multo durioribus. Sed quid ego de crustaceis dico, cum per hæc etiam faxeæ sint inuentæ, atque adeò lapidei serpentes? Ad vim itaque formatricem in conchyliis nostris recurrimus, quæ in quaque re id facit, quod præstantissimum in ea fieri potest, pro elementorum mistione. Vbi ergo viua fieri non tulit materiæ dispositio, aut locus, illic figuram saltem induxit, vitam additura, si locus & temperamenta permisissent. In litore Anconitano saxa magni ponderis, quinquaginta & plurimum etiam librarum, è mari trahuntur: his colos & constitutio exterior ea est, quæ lapidi Aëtiti, rudis nimirum & non difficilis læsu aut tritu; interior verò crusta aut tunica dura est, & quæ poliri possit, haud secus, atque interior Aëtite tunica: colore etiam subcæruleo, ne hac quidem nota ab Aëtite discedens. Rumpuntur hæc saxa maioribus malleis ferreis, magna vi impactis, non quòd intus, ut in Aquilæ lapide, alius calculus inueniatur; sed quòd pisciculi delicatissimi extrahantur eiusdem generis cum Solenibus, quas Cappas longas Veneti appellant, sed eò delicatiores, quòd non aqua marina, sed rore quodam tenuissimo, per lapidem imbibito, pascantur. Hi plures numero, ad viginti, modò plures, modò pauciores ita saxo includuntur, ut singulis suus sit nidus, ad magnitudinem & figuram piscis omnibus lineamentis respondens. Inter nidos faxeo interstitio relicto, ex his veluti è vaginulis rupto lapide eximuntur integri Solenes, ad palatum & lumbos delicatiorum plurimum facturi. In his igitur solidissimis faxis, in quibus aqua nulla, nullus liquor, inuenitur, præter eum, quem piscis continet, non figura modò Dactyli siue Solenis, sed vita etiam & omnis pisciculi laus perficitur & absoluitur, melior ut multo sit, quam si in ipso mari extra lapidem natus fuisset. Si igitur in his faxis viuos absolutosque cum

Quædam lapidescant, quædam verò non.

h vngui-

Figurarum similitudinis causa.

vnguiformi sua fistula Solenes intelligētia hæc, formarū dispensatrix, formauit; quid ni eidem fuisse dicemus, figurati quidem ad piscem hunc corporis, non verò viui procreandi, facultatē? Figurarū enim, quæ animantium corporibus sunt propriè, tum earū etiam, quæ corporibus non viuis eodem semper modo insunt, constanti similitudinis perennitate, causam ego ab effectricibus ideis, non à cæli duntaxat materia & forma, eiusque motione circulari, pendere credo: atque ita in vniuersum statuo vim vnamquamque formatricem tantum vbique producere, quantū materia capere potest, atq; ita multa corporatura quidem hoc vel illud animal esse, vita verò nequaquam:

„ *Est aliquò prodire tenus, si non datur vltra.*

Sic animalium etiam terrestrium ossa, nedum marinorum, in terra generantur; atque modò quidem ossa perdurant, modò verò succi locique natura in lapides transeunt. Georgius Agricola in agro Luneburgensi testis est ossa belluarum marinarum orta esse, & in lapides conuersa. Habeo equidem ossa faxea ingentia, Balenarum ossibus maximis æqua, quæ Nicolaus Rokokius, ciuium apud nos frequens magister, domi suæ vidit è terra erui, dum aquis hauriendis puteum fieri curaret. Plinius etiam è Theophrasto ossa in terra nasci, & in lapides transire auctor est. Huc fortè referenda sint ossa illa enormia, quæ Gigantum fuisse vana hominum ingenia crediderunt. Verum ne vltèrius, quàm conchylia nostra & ossa belluina postulant, naturæ scrinia excutiam; hinc finem huic considerationi impono, certus neminem fore, qui nostra hæc bene ruminarit, quin mox sit conclusionē illam è conchylis connexam derisurus. Hoc igitur in commune responsum sit omnibus iis, qui conchas & magna piscium ossa nobis ingessere. Miror equidem Plutarchum, hominem philosophū, istud non animaduertisse, vel ex eo saltem, quòd in montibus etiam diceret conchylia inueniri. Quod si verū fuit, quare non æquè asseruit, superiorem Aegyptum atque inferiorem mari cooperatam fuisse? Hoc si fateretur, in Thebaïda tandè & ipsam Aethiopiam mare deduceret, & ipsos tandem Alpes summergeret hac sua collectione. Verum enimverò illud videtur magnū pondus habere, quòd idem Cheronæus de puteorum aquis falsis mare inuexit: quòd tamen, si vel leuiter attrectetur, statim dilabitur & euanescit. Putei falsi sunt, ergo mare aliquando Aegyptum occupauit. meliora quaesò. Halæ ad Oenum, altissimum montem, vidi totum è sale constare, ergo & illis Alpibus mare aliquando fuit superius. In Salinis Burgundiæ perenni falsedine fons est, fuit igitur Burgundia mari aliquando summersa. In Gothalanis Pyrenæi radices copiosum sa-

Putei falsi an mare arguant.

lem subministrant; fuerit igitur & Pyrenæus aliquando stabulum Balenarum. Bene quidem hæc omnia, si antè docuisset, nusquam quicquam falsi inueniri, quòd non ante mare falsedinem inuixisset. Cum tam variis orbis partibus sal in montibus reperiatur, miror sane tam leue argumentum tanti apud doctissimum scriptorem fuisse. Nil est ad fallendum potentius, quàm grauium auctorum sententiis antè occupari, quàm, quid in re quaque sentiendum sit, diligenter & accuratè sit examinatum. Id ego hinc Plutarcho euenisse video, qui Herodoti, & Aristotelis, & aliorum etiam assertionibus anticipatus, non inquisiuit, an alia in puteorum falsedine causa inueniri posset. Causa, quæ mare falsum reddat, ab Aristotele satis est explicata: at illa in puteis valere non potest, multò verò minus in montibus. Succus est terræ, qui in salem abit, congelandus, si quæ concurrunt congelationē iuuent, & tanto magis cōgelandus, quantò causæ congelationis fuerint potentiores. Strabo fontis meminit, cuius aqua tanta celeritate concresecat, vt si auium alæ ea madefiant, volatum impediatur; & si corollæ intingantur, statim totæ rigido salis gelu constare videantur. Hic gignitur interno aliquo terræ calore, quemadmodū in mari Solis ardore exhalatio & falsa redditur ipsa, & mare falsum reddit. Si maior calor fuerit, non sal gignitur è succo, sed nitrum, quòd vi caloris maiore amarescit, vt Galenus doctè in simplicium facultatibus examinandus demonstrauit. Sicut igitur multis in locis, & propè infinitis, succi falsi in terræ visceribus concresecunt, quòd res, hominum vitæ maximè necessaria, plurimis locis inueniatur; ita in Aegypto sub arenis ad Pelusium sal effoditur, Plinio ita prodente. Deinde copiosum nitrum cum in arenis, vbi sunt, tum in montibus Aegyptiis efflorescit; adeò vt nitro illic ferè omnia, perinde atque apud nos lixiuio, soleant expurgari. Tota enim Aegyptus nitrosa est: qualis nisi esset, frustra aqua Nili, quæ dulcissima est, & ad bibendū suauissima, in stagna immitteretur ad nitri cōpositionē. Si igitur terra nitrosa est; quid mirū puteos falsos & amaros esse? falsos quidè, si liquor siue succus minus sit adustus: amaros, si plusculū succi susceperint, vel quem susceperunt, causa aliqua magis adusserit. Neminè opinor esse tam insigniter ab omni ratione alienū, vt velit agrum Toletanum, vmbilicū ferè Hispaniæ, mare aliquando fuisse. Atqui hic lacus est, è quo copiosum nitrum conficitur, quo Reginæ nostræ vinum suum solent refrigerare, aut potius congelare, ne tepidum potarent. Si illic igitur mare non fuit, quia lacus est nitrosus, qui par est, vt ex Aegyptiis puteis mare fuisse in Aegypto colligatur? Sed vereor, si multus sim in hac conclusionē infr-

Sal à quo gignatur, & à quo nitrum.

Tembles.

manda, ne ego prius ambitiosæ in re clara reprehensionis accuser, quàm Plutarchus inconsiderantiæ. Multò certè prius Eratosthenes sese torfit in conchulis, & saluginis causis apud eos inuentæ, qui à mari longè sunt remoti; præcipuam illam quæstionem esse aiens, **Quinam fiat**, vt duobus tribusque stadiorum millibus à mari intra mediterranea, plurimis locis, concharum, & ostreorum, & cheramydum, ingens multitudo cernatur: & præter hæc salsi etiam lacus inueniantur, quasi maria essent (v. fit) circa templum Hammonis: & in ea, quæ ad illud ducit, via, quæ ipsius testificatione longitudinem habeat trium millium stadiorum. Hic enim plurimam ostreorum colluuiem esse, & salis etiamnum multum inueniri, & marinas exhalationes in sublime ferri: prope ipsum etiam nauium maritimarum fragmenta monstrari, quæ hiantibus terris sint effusa: tum etiam columellas extare, super quibus Delphini sunt, habentes hanc inscriptionem, *κρηνη τῶν θεῶν*. His Eratosthenes inductus, Stratonem Physicum, & Xanthum Lydum laudat, qui inter cetera, quæ multa recitat, existimarint ipsum Hammonis templum prius ad mare stetitisse; ac deinde, mari defluente, in mediterranea regione mansisse: atque oraculum, quia mari adiaceret, eò celebritatis & nobilitatis peruenisse, non esse à ratione alienum: alienum verò à ratione esse, si dicatur, quam habet claritatem & existimationem hoc tempore, eam in tanto à mari interuallo acquirere potuisse. Aegyptum præterea priscis temporibus ad Pelusias vsque paludes, & montem Casium, ac lacum Sorbonidem, maris inundationibus fuisse subiectum, indicio esse cum salugo effoditur, puteos ipsos arenæ & concharum plenos inueniri, quasi mare antea regio fuisset. In his Xanthi dictis nihil Strabo inuenit absurdi, sed ad Stratonem reprehendendum transit, qui inter cetera argumentum de fundo maris attulit, quod nec Straboni probatur, nec quicquam habet momenti ad ea, quæ modò statui, eleuanda. Aduersus autem Eratosthenem, Stratonem, & Xanthum, eadem dici intelligantur, quæ contra Herodotum & Plutarchum sunt à nobis dicta. **Quid** verò miri in vasta, & plana arenarum solitudine, lacus salfos reperiri? maximè in tanto Solis feruore, quantum illic esse par est, vbi terra perpetua arenarum planitie longè lateque extensa iacet? Si pluuia in ea frequentes, & copiosæ essent, dulcibus aquis Solis adustio impediri posset, quò minùs lacus salfos efficeret; quibus & terræ dilutæ saluginem possent exuere. Sed iam contra habet. Vndique enim circumcircà vastitas arenarum templum cingit, quæ non magis ferè pluuuis, quàm Aegyptus, madescit. Hinc de Bacchi fiti, & de fontis

(bene-

(beneficio Iouis) inuentione fabula, ariete iter præmonstrante. **Quæ** igitur hîc causa salis, vel sub arenis, vel in lacubus reperti? quæ alia, quàm adustus vapor, & radiis Solis perpetuò tostus? Regiones enim planæ, imbribus ob siccitatem terræ non irrigatæ, plurimum semper roris habent, qui matutino tempore arenis insidens, ac iis se miscens, Solis deinde feruore coquitur vel in salem, vel in nitrum, si vehementior sit exustio. Eodem Solis calore lacus, nullis arborum aut montium vmbris defensi, nec imbribus diluti, saluginem contrahunt. Nec absurdum sit, succos etiam internos in tanta camporum siccitate salfos etiam sub terra inueniri, non à Solis tantum radiis, sed ab aliquo calore subtus alimentum in venis habente percoctos. Sed nihil opus est salis causis immorari, quas nemo Physicorum est, qui ignoret, nisi tam sit ab vsu & experimentis alienus, vt nesciat vnde lixiuium nitri vim acquirat; nesciat etiam, quid sudorem falsum reddat. Profectò Strato non videtur Physici nomine dignus, qui, salugine seductus, Hammonis templum mari olim vicinum fuisse, arbitratur. Diceret idem totam Germaniam sub mari fuisse, quia salis & nitri in mediterraneis, nec parum, nec paucis locis, habere noscatur. **Quòd** autem Hammonis fons dulcis sit, non est arsurdum, cum arborum circa templum ad quinquaginta stadia in mediis solitudinibus arenarum tantum sit, vt (Curtio teste) Solis radij nusquam admittantur. Non vnus igitur fons dulcis hîc est, sed plurimi per totam siluam arbores irrigant. Principis verò omnium aquas Soli ob id sacras prisci fecere; quòd intelligerent, eò dulcem esse, quia Solis vi non inficeretur salugine: quasi dixissent, Sol huic fonti, tanquam amico, sic præ ceteris eius solitudinis, extra siluam inuenitis, pepercit, vt dulcedinem nullo sale corruperit. Vide quantum doctius illi fabularum textores, quàm Strato Physicus, de salis origine senserint, quam ad Solem, non ad Neptunum, alligarunt. De conchulis & ostreis satis est responsum, illic ea nimirum reperiti, vbi succus idoneus ad ipsorum generationem inuenitur, nulla maris delapsi inducta necessitate. Miror cur non addiderit Strato, hîc greges arietum olim submersos fuisse; propterea quòd arietum cornua in lapides cõuersa, vt videri queat, plurima inueniantur, quæ Plinius non rectè (mea quidè sententia) inter gemmas recenset. Melius Solinus, Illic & lapis legitur (inquit) Ammonis vocant cornu. Nam ita tortuosus est & inflexus, vt effigiem reddat cornu arietini: fulgore aureo est. Prædiuina somnia repræsentare dicitur subiectus capiti incubantium. Georgius Agricola, cuius in re metallica exquisitè diligentia & incõparabili notitia nihil habet antiquitas, quod cõparet,

Salis causa sub arenis, vel in lacubus.

Hammonis fons est dulcis.

h 3 eius-

eiufmodi quoque cornua in Germania inueniri tradit, quæ inter lapides hoplitas collocavit, id est, inter eos, qui metallo aliquo exterius armati videtur; cum nihil eius contineant. Nos vidimus vnum eiufmodi cornu, nullo illud quidem metallo exterius armatum, sed candido veluti marmore obductum, & ita spiris in se conuolutum, vt ne exiguum quidem foramen in medio relinqueretur. Mirus sane hic naturæ lusus est, quæ tanto artificio illud fingit, quod difficile sit dictu, quorsum & ad quid seruire possit. Ex his cornibus fabulam de ariete, Dionysium ad fontem deducente, ortam credo. Ceterum quid ad illud respondendum, quod fragmenta nauium hîc inuenta dicantur, & non quarumuis; sed earum, quibus maria sulcantur? Victus forsitan hîc quisquam esset, cui non suboleret fraus collectionis. Num quia nauium fragmenta reperiuntur; idcirco necesse est fateri, sub terra reperta esse? Atqui in templis Christianorû etiam inueniuntur, ad quæ non è terra prodierunt; sed à voti reis sunt allata. Guadalupa templum habet diuæ Virginis augustissimum, ad quod ab omnibus ferè Lusitaniæ & Hispaniæ totius nautis donaria apportantur; inter quæ si nauis frustum sit allatum, an idcirco dicetur illic è terra emeruisse? atque hinc concludetur, mare meditulliu Hispaniæ, & hos montes, in quorum amphitheatro templu est, olim occupasse? Quid verò potius naufragus templo consecret, quàm fractæ nauis frustum, quo enatarit? Multo id potius ei sit, quàm tabulam pictam parieti adfigere: siquidem in omni naufragio pars nauis auferrî posset. Nam vestimenta quoque, quibus induti euadunt, Neptuno dicare solent:

Nauium fragmenta unde delata ad templum Hammonis.

- „ Me (inquit Horatius) tabula sacer
- „ Votiva paries, indicat vuida
- „ Suspendisse potenti
- „ Vestimenta maris Deo.

Eodem igitur modo ad templum Hammonis nauium fragmina venerunt à Cyrenæis, quo Guadalupam adferri possent; cum idem ferè sit vtriusque loci à mari interuallum, trium scilicet millium stadiorum. Friuolum etiam illud est, si tanto interstitio à mari Hammonis lucus olim abfuisset, nūquam ad tantam nominis claritatem potuisse emergere. Nam contrà potius sentiendū. Quæ obuia sunt, & nullo labore adeunda, ea ferè nō magni fieri, aut potius contemni. Difficultas itineris, solitudo locorum admirabilis, & singularis quæpiam nota, religionem in hominum animis vbique & semper auxerunt. Quid autem magis mirandum, quàm in tanta arenarum vastitate obscurum hoc & irriguum nemus iacere? quid difficilius, quàm

quàm illud adire per squalentia locorum caluitia, & solitudine vastata incutientia horrorem? Quinam rogo Guadalupa, eodem interuallo & maiore etiam inter montes asperos sita, à nautis visitatur; & nobilitatem acquisiuit, non in omni modò Europa, sed ad Gangem etiam, & Indum, & orbem illum maximum, veteribus ferè incognitum? Sunt ista ridicula argumenta, & indigna stratiote, nedum Strabone. Sed illud videlicet aliquid erit: Delphinos columellis impositos ad Hammonis videri, atque iis Cyrenæorum nomen adscribi. Egregium verò & magnæ subtilitatis argumentum, quo è Delphinis lapideis, vel ligneis, vel æreis etiam, colligitur mare ad Hammonis vsque templum olim pertigisse. Nunquid videtis, boni viri, qui hæc litteris mandastis, nihil posse ineptius concludi? Delphinos Cyrenæi dedicarunt, symbolum, quo Deum supplices monebant, vt, quemadmodum Delphini nauigantibus alludere videntur, & benigni esse, ita & ipse letus adesset, atque ea celeritate ac securitate nauem duceret, qua Delphini maria tranant: quod copiosius equidem, si opus esset, explicarem. Verum ipsa inscriptio satis aperit, à quibusnam Cyrenæis columnæ Delphini que positi fuissent. Nam vox *θεωπος*, quamuis speculatorem spectatoremque significet, peculiari tamen vsu de illis etiam dicitur, qui oracula scitatum mittuntur. Ita enim Plato in epistola tertia ad Dionysium *θεωγοντας* vocat, quos ille Delphos nomine suo misisset; vbi ridet stolidam salutationem, quam scriptam per eos Apollini miserat, in qua erat.

Delphines quare dicat à Hammonis templo.

„ Χαίρε, ἐν ἠδόμενον βίον διάσωζε τυραννῆ. *id est,*

„ Salueto, & suauem vitam seruato Tyranno.

Hîc clarè videmus quos vocarit *θεωγοντας*, eos nimirum, qui ad oraculum consulendum è Sicilia Delphos missi fuerant. Quis igitur non mox videat qui fuerint *θεωποι* Cyrenæi: nō vicini certè magis ipsi olim templo, quàm Siculi Delphis essent, quò Theori mittebatur. Immo ipsa illa vox longinquitatē quandā videtur indicare; vnde & nauis illa, quæ quotannis Athenis in Delum nauigabat, Theoris est vocata. Cippi igitur illi inscripti Cyrenæorum Theororum nihil aliud monstrant, quàm Cyrenis solere mitti, qui Hammonem consulerent, & vna illa obsecrarent, quæ Delphini tessera denotantur. nisi scirem, quantum cæcitatibus inducant præiudicia eorum, qui claris titulis in studiorum vniuersitate præfulgent, mirarer maiorem in modum tam claris nominibus tam ineptas adscribi conclusunculas. Quod verò Herodotus dixit, Pyramidas è salugine montibus efflorescente corrumpi, multo est absurdus, si conferatur ad

Theori qui sunt.

ad docendum, mare aliquando in montibus illis constitisse. Neque enim in Aegypto tantum, nitri feracissima; sed aliis etiam locis non paucis, montes nitrum exudant. Nec tamen ob id de maris inundatione quisquam cogitavit, certus alias salis & nitri causas in terra inueniri. Neque verò, si mare Aegyptum quondam tenuisset, ex eo consequeretur, falsuginem ex eo reliquam adhuc manere. Mare nostrum nemo nescit falsum esse: at arenæ, quas modò relinquit, nihil retinent falsuginis, tantum abest, vt post tot ætates, quot Aegyptij computant, retinerent. Magno id nobis emendum esset, vt quocunque mare influxisset, tantum falsuginis relinqueret, vt ea terris effloresceret. Nam si id esset, non foret sal maximis impensis ad nos inuehendus: atque iterum è pullo colore in candorem coquendus. Arenas enim sat esset coquere; & terrâ, quam mare quotidie reliquisset. Certè, si in Aegyptiorum puteis sal adhuc à mari reliquus est, consentaneum est rationi, multò prius nostram regionem ab vndis liberatam, quàm Aegyptiorum: eò quòd in puteis nostris ne minimum quidem vestigium falsuginis reperiatur; atque ita licere hîc potius quàm illic, quærere antiquitatem. Reiecta igitur hac de falsugine puteorum insulsa collectione, pergamus ad reliqua indicia, de quibus in eam venit opinio, Aegyptum à Nilo inuectam esse. Quia scilicet Aegypti glebam dissimilem esse contiguis regionibus colore Herodotus videret; putauit quærendam terram, vnde hæc esset inuecta. In promptu verò illud fuit inuenire, propterea quòd Aegyptia gleba pulla sit. Vnde autem pulla terra inuehi rectius putetur, quàm ex Aethiopia, in qua cum homines nigri sint, necesse est & terram nigram esse. Argutum profectò, Herodote, argumentum, Homines nigri sunt, terra igitur nigra: illi profus simile, quod alibi secutus videris, cum de colore Aethiopum nigrum Aethiopum semen induceres. Sed demus, non de eiusmodi aliqua ratiocinatione te persuasum, terram nigram in Aethiopia statuisse; sed de auditu apud Elephantinam, quousque te profectum fuisse dicis, didicisse. Sit igitur iudicio tuo ob eam causam, Aegypti pulla gleba, quia talis est terra, vnde est illata; atque ita colligamus: Quæcunque gleba aliunde inuehitur fluminum impetu, eam necesse est colore respondere ei terræ, à qua est flumine derasa. Si igitur hæc campestris Brabantia fluminibus inuecta est è locis superioribus; ratio postulabit, vt naturam superiorum regionum sequatur. At Rhenus, Mosæ, Scaldis, argillosæ terræ colorem, naturamque præ se ferunt, qualis ea est, è qua ad nos manant. Erit igitur & nostra talis. At planè contrà res habet. Nostra enim vel nigra est, vel arenosa, atque adèò maxima sui parte

*Aegyptus à
Nilo inuecta
an sit.*

parte sterilis, vt nihil præter ericam ferat: tantum abest, vt pinguisimos Cliuæ, Iuliaci, Thungrorum, Atrebatum, ceterorumque agros, per quos flumina descendunt, imitetur. Nihil certè est in tota hac Aegypti regionumque nostrarum collatione, quod apertius conuincat, campos hos nostros à fluminibus non esse deuectos. Quamuis enim ceteris regionibus, non aliter atque Aegyptus, præiaceant ad fluminum maximorum latissima ostia, non poterit tamen in eam quisquam venire cogitatione, è superioribus locis, quæ fertilissima sunt, sterilem hanc glebam importatam fuisse. Quòd si importata non est, ne recens quidem est: atque ita nihil vetat, quò minus hîc vetustam rerum memoriam inuestigem. Adiuti igitur sumus hac parte ab Herodoto, vt à Plutarcho etiam in puteorum falsedine. Quòd si non agnoscerem, vt stupidus; si non confiterer, vt ingratus, accusari iure possem. Iam nunc tandem ad illud se cõuertat oratio, in quo Halicarnassæus robur putat esse triarium totius suæ disputationis. Regnante Myri, cum flumen ad octo cubitos excreuisset, satis irrigabat Aegyptum; sed nongentis paulò plus minus post annis, tempore Herodoti; nisi ad quindecim vt minimùm excreuisset, non satis inundasset: è quo cõstat, ex illo tempore Aegyptum tanto factam esse altiore. Possem hîc interrogare, si octo cubiti satis erant, an nihil damni Nilus inferebat, si ad quindecim excreuisset, vti nunc damnum inferre scimus, si optatam mensuram plurimum excefferit? Sed scio Aegyptium flumen tantum semper diuinitatis habuisse, vt accurata quadam diligentia, prudentique consilio terræ semper altitudinem modum faceret sui incrementi. Cum igitur humilior erat terra, bonus annis & benignus humilior se attollebat. Cum terra iam altiùs è limo succreuisset, plus aquæ in clepsydram infundebat, quo campis necessarius humor non deesset. Fidem igitur habeamus sacerdotibus, de quibus Herodotus hæc audiuerat; & illo dato, pergamus videre, quot nunc hac nostra ætate cubitis attolli flumen necesse sit, quo iustam irrigationem dispenset campis, ita paulatim è limo adfluente succrescentibus. E proportionum igitur collatione, tribus terminis notis, quartum inuestigemus. Intra nongentos annos, & paulò minus, ad septem vt minimùm cubitos terram altiore, quàm antè fuisset, euasisse pronuntiant. Iam à tempore Herodoti ad ætatem hanc nostram anni elapsi sunt non pauciores bis mille. Quocirca ex illo tempore necesse erit Aegyptum ab ingestio luto plus, quàm quindecim cubitis (ne calculum nimis morosè subducamus) factam esse altiore. Si igitur campi nunc tanto sunt altiùs, opus est vt Nilus pro veteri sua prudentia tantò etiam altiùs exundet, si irrigationis munere sit bene functurus. Quamobrem, si tempore He-

Herodoti quindecim vt minimū cubitis opuserat, hac nostra ætate necessariò ad triginta vt minimum cubitos increfcet, vt campos inundet. Hoc verò quàm fit à veritate alienū, non est quo multis docere nitamur; cum res ipsa monstret, hætenus etiam non pluribus, quàm quindecim vel sedecim cubitis opus esse ad irrigationē. Eadem nunc est mensura inundationis, quæ fuit circa annum Romæ conditæ, trecentessimū decimū, quo tempore Herodotus (Plinio auctore) apud Thurios historiam scripsit. Pluris igitur statuariū facio, qui Nili statuam (qualem Romæ in horto Vaticano, insigni vetustæ artis statuariæ templo, videre non sine magna voluptate soleo) ad eum modum fecit, vt ab imo pede ad summū vsque caput sedecim faceret iusitantes pufiones; totidem in crescendo cubitorū indices, intelligens perpetuam hanc & stabilem fluminis naturā esse, vt si vltra sedecim cubitos inundaret, periculum adferret messis ægrè perficiendæ. Est hætenus in ea ripa Nili, quæ ad Pyramides spectat, e regione frontis insulæ, Cerbic nomine, columna e lapide cocto, in quo incrementum fluminis notatur: quod si quindecim cubitos superet, annonam vberem præmonstrat: si vltra sedecim progrediatur, damnū adfert: si ad octodecim vergat, insignem regioni cladem denuntiat. Nihil igitur ab Herodoti ætate ad hunc vsq; diem in Ægypti irrigatione est immutatum, nec terra vel pilo altior facta est, quàm olim fuerit. Nimis ergo fluxo, immò falso, & mendaciorū pleno, fundamēto Aristoteles vsus est, dū sic colligit: Si Ægyptus, patria hominū antiquissimorū, mare aliquādo fuit; nō potest negari ceteros mortales, qui post Ægyptios extitēre, regiones colere, quæ post mari emerferunt. In primis enim illud, Omnium hominū Ægyptios esse antiquissimos, testificatione ipsorum Ægyptiorū apud Herodotū scripta, falsum est. Nam Phrygios vetustiores esse, Pсамnitichus deprehendit, quàm vero atque certo signo, nunc non quæro, aliàs dicam. Deinde regionem ipsorum mare aliquando fuisse, tantum abest vt confiteamur, vt omnia argumenta quibus id erat collectū, nullius omnino momenti esse, videar mihi demonstrasse. Verum enim vero, quia omnes ab Homero, vt sic crederēt, videntur inducti, necessariū erit eius versus diligētius examinare, ac videre, an nos cogant cōfiteri alium olim Phari, quàm nunc, sitū fuisse. Menelaus igitur in patriā rediturus, in Ægyptū venit; e qua soluturus ventis aduersis est ad Pharum retentus; vbi ab Idothea Protei filia didicit, quinam Protea capere posset, atque ex eo moræ suæ causas sciscitari. E Proteo igitur ligato filię proditione didicit, Ioui & ceteris diis sacra faciendā, atque ea quidem esse debere Hecatombas. Sed loquatur ipse Menelaus:

Αἰγύ-

„ Αἰγύπῳ μὲν ἐπὶ δαῦρον θεοὶ μεμαῶται νέεας
 „ Ἐσχον, ἐπεὶ ἐσφίν ἔρρεξα τέλει φέρας ἑκατόμβας
 „ Οἷδ' αἰεὶ βελόνῃ θεοὶ μεμνήσθαι ἐφετμέων.
 „ Νῆσθ' ἐπειλά τις ἐσὶ πολυκλῦσῳ ἐνὶ πόντῳ,
 „ Αἰγύπῳ παρπάροισι, Φαρον δὲ κικλησκουσι.
 „ Τόσον ἀνευθ', ὅσον ἰερανεμερῆ γλαφυρῆ νηὺς
 „ Ἦυσεν, ἢ λιγύς ἐρθ' ἐπιπνέησιν ὀπιθεν.
 „ Ἐν δὲ λιμὴν ἐνορμηθ', ὅθεν τ' ἄπο νῆας εἴσας.
 „ Ἐς πόντον βάλλεσσι, ἀφυσάμενοι μέλαν ὕδωρ.
 „ Ἐνθά μ' ἐεῖκοσιν ἡμᾶ' ἔχον θεοὶ, εἰδὲ πόλ' ἔρθε
 „ Πνεῖοντες φαίνονθ' ἀλιαεῖς, οἶρά τ' ἐ νῆων
 „ Πομπῆες γίνονται ἐπὶ ἑυρέα νῶτα θαλάσσης.

Hæc nos sic, crasse numeros & verba secuti.

„ *Dij me molitum cupide hac appellere, proram*
 „ *Ægypto retinent, quod non fecissem Hecatombas.*
 „ *Nam meminisse volunt iussorum numina semper.*
 „ *Insula namque vagis spectatur in aquoris undis*
 „ *Ægypti sub fronte, Pharum quam nomine dicunt;*
 „ *Inde procul, quantum navis bene scalpita volaret,*
 „ *Toto pulsa die ventis à puppe secundis.*
 „ *Hic fidus portus: portu simul hausserit undam*
 „ *Navita purpuream, classem deducit in aquor.*
 „ *Hoc dij bis denis me continuere diebus,*
 „ *Per quos non ulli venti spirare notati,*
 „ *Qui naues possent pelagi perducere dorsum.*

At Proteus, consilio filię cōprehensus, Menelao percontanti, quifnam immortalium reditum suum impediret, ita respondit:

„ Ἀλλὰ μάλ' ὠφελές δι' Ἴ' ἀλλοισιντε θεοῖσιν
 „ Ρέξας ἰερά καὶ ἀναβαίνεμεν, ὄφρα τάχιστα
 „ Σὴν ἐς πατρίδ' ἴκοιο, πλέων ἐπὶ οἶνοπα πόντον,
 „ Οὐ γὰρ τοι πρὶν μοῖρα φίλους τ' ἰδέην κ' ἰκέσθαι
 „ Οἶκον εὐκλήρυτον κ' σὴν ἐς πατρίδα γαίαν,
 „ Πρὶν γ' ὅτ' ἂν Αἰγύπῳ διπτετέθ' ποταμοῖο
 „ Αὐτίς ὕδωρ ἔλθῃς, ῥέξῃσθ' ἰεράς ἑκατόμβας
 „ Ἀθανάτοισι θεοῖσι, τοὶ ἔρχετον ἑυρὺν ἔχουσιν,
 „ Καὶ τότε τοὶ δάσασιν ὁδὸν θεοί, ἦν σὺ μενοινᾶς.

Nos sic ex tempore versui versum reposuimus:

- „ At tu debitas demum conscendere, postquam
- „ Sacra Ioui, reliquisque deis, deuota dedisses,
- „ Ocyus in patriam quò per mare puppe venires.
- „ Nam nec fata sinunt caros inuisere amicos,
- „ Nec bene constructas aedes patriamque videre,
- „ Aegypti donec fluuij Fouialis ad vndas
- „ Rursus eas, faciasque dijs sacras Hecatombas:
- „ Qui latis cæli spacijs sine morte fruuntur:
- „ Tunc iter hoc tibi fata dabunt, quod feruidus optas.

Homeri admirabile artificium.

Admirabile est Homeri hic artificium, dum fabulam, naturæ arcana tegentem, historię accommodauit. Heraclides Ponticus inter cetera hunc etiam locum attingit, cuius verba in Latinum sermone à Conrado Gesnero conuersa (ne Græcis recitandis sim prolixior) apponam. Quinetiam sermo de Proteo, qui tam copiosè à Menelao recensetur, statim figmenti phantasiam offert, ceu planè fabulosus, dum infelix incola angustæ in Ægypto insulæ narratur, addictus perpetuis pœnis, nunc in mari, nunc in terra degens, miserè eum Phocis dormiens, vt illic cruciaretur: tum filia eius Idothea, per iniuriam & prodicionem patris, beneficium hospiti præstans, dein vincula & insidiæ Menelai commemorantur: postea multiformis, in quascunque res voluisset, Protei permutatio: quæ omnia poëticæ & innotosæ fabulæ videntur, nisi quis diuina Homeri mysteria, velut sacra, mente cælesti tractet. Enimuerò hæc fabula primogeniam vniuersi originem constituit, qua omnes mundi partes confirmatæ illam, quam nunc videmus, speciem effecerunt. Erat enim olim mundus informis & cœnoscus, nondum discretis rerum notis integritatem suæ formæ adeptus. Nam neque dum tellus centrum suum pro fundamēto rerum omnium stabilierat, neque cæli perperuus motus certa sede volebatur, sed omnia sine Solis vsu immota, tristi que silentio depressa, languebant. Aliud extabat nihil, quàm informis diffusæ materiæ segnities, antequam principium illud, à quo producta & constituta sunt omnia, salubrem vitæ modum depromens, mundum mundo redderet, cælumque à terra, & pelagus à continente, distingueret. Quo tempore primum elementa quatuor, ex quibus, ceu radice ac generis principio nihil nõ gignitur, ordinem suum ac formam propriam acceperunt. Hæc igitur cum diuina prouidētia disposita sint, numen illud, quod informem prius indiscretamque materiam certis formis obsignauit, ab Homero Protei filia, Idothea, nominatur; idque

Fabula de Proteo quid significet.

Protei filia quare Idothea dicta.

que bono iure, vt quæ *εἰδὲς ἐνδὲς ἑσθῆαν*, hoc est, ideæ seu formæ cuiusuis inspectionem exhibuerit. Quocirca Proteus, qui vna prius natura fuerat, in multas deinde species à prouidentia formatus, diuiditur:

Protei multa species, & quid significent.

- „ Principio est visus speciem subisse leonis,
- „ Mox aper, inde draco fieri, fera pardalis, inde
- „ In latices etiam se vertit, & arbore formam
- „ Mutauit priscam ramis, ac frondibus alta.

Per leonem, animaligneum, ætherem indicat. Draco tellus est, vtpote indigena, & è terra natus. Arbor autem quæuis, cum augeatur, & à terra semper in sublime natiuo motu feratur, symbolum æris est. Aquam verò, vt clariùs vim ænigmatis demonstraret, suo nomine manifestè vocat, inquit: *In latices etiam se vertit.*

Proinde conuenit informem materiam Proteum appellari, Idothean prouidentiam quæ singulis formam effigiemque suam addidit, & vniuersam molem, ab vtrisque discretam, in continuas sibi & perficientes mundum partes diuisam esse. Probabiliter autem & insulam, in qua hæc facta sunt, Pharum appellauit. Nam *φάρσα* generare significat, & Callimachus sterilem terram *ἀφάρσων* dixit: *ἀφάρσων οἶον γυνή*, id est, ceu mulier sterilis. Itaque naturaliter locum, parentem rerum omnium, nuncupauit Pharum, per vocis etymologiam à fecunditate ductam, quid sibi vellet, insinuans. Ceterum, quibus epithetis Proteum ornauerit, iam consideremus.

„ Huc Halio, veroque seni, concedere mos est.

Senectus quidem antiquissimam & primitiuam substantiam denotat, & à temporis politia materies informis commendatur. *ἄλιος* verò cognominatur, non per Iouem, vt marinum demonem, ac inter vndas viuentem, intelligamus, *ἀπὸ τῆς ἀλῆς*, id est, à mari; sed aliquid ex multis variisque rebus congestum & accumulatum. *ἀλίζην* enim Græcis congregare sonat. Verax quoque meritò dicitur. Quid enim illa substantia verius, ex qua omnia genita sunt, existimaretur? Hæc ille. In quibus an pro *politia* legendum sit *polia*, vt de temporis canitie intelligatur, aliis relinquo videndum. Proteus ergo Heraclidis auctoritate materia prima erit, atque (siquid iudicare ausim,) Proteus dictus est, quòd illi *πρωτεία* totius generationis debeantur. Nam eodem etiam primatus iure materiam Peripatetici primam vocauerunt, quòd primum sit subiectum omnium generandorum. Quamuis autem apud poetas vetustos masculino nomine Proteus vocetur, adscribitur tamen illi tantum mutationis per omnes rerum formas, vt quiuis inde intelligat, dum varias formas suscipit, subiecti

Protei epitheta & eorum ratio.

non causæ efficientis, habere rationem. Atque id præterea hoc masculo nomine videntur indicasse, non solum in efficiente, & formali causa, masculam Dei vim esse; sed in materiali etiam, qua idonea est, vt omnibus formis exordium præbeat. Spiritus igitur Dei materiam sic disponens, vt apta sit ad quasuis vicissim formas recipiendas, Proteus nominatur, qui se tot in species transformatur, quot in omni generatorum varietate queunt inueniri. Huius filia est Idothea, quam Heraclides sic interpretatur, vt Thea hic coniugatum sit Theatro, spectaculum siue ostensionem significans: atque hac via illa vis diuina notetur, quæ informem & vagam materiam certis formis constrinxit. Cetera Heraclidem admiror, hoc illi assentiri non possum; Idotheam enim ego deam formarum intelligo, τὴν τῶν εἰδῶν θεῶν Græcis nuncupatam. Alioquin enim Protei filia dici non possit, propterea quod numen illud, quod materiam formis distinguit, & iis alligat, non possit dici produci ex materia. Hoc enim officium non est formæ, sed causæ efficientis, formas materiæ imprimantis. Qua verò causa Dea formarum filia dicetur Protei? Népe quod forma omnis educatur de potentia materiæ, tanquam eius quædam filia. Est enim (teste Aristotele) materia causa generationis, sicut mater. Quid verò sit in matre à causa efficiente siue patre, si non ipsa forma? Quia ergo materia veluti mater quædam sit, de cuius gremio ab opifice omnis formarum diuersitas educitur, dicta est Idothea Protei esse filia, quæ alia consideratione vxor etiam dici posset. Sed ratio prior longè diuiniore est, & ab altioribus principiis deducta. Voces enim apud præcos illos Theologos primùm positæ sunt primis & altissimis principiis, atque inde per analogiam quandam Physicis elementis applicatæ. Infinitas ergo patris siue Vnius (vt cum Parmenide loquar) Proteus primò & propriè vocatur, eò quod in omnibus rebus ἀρχοτεύει, id est primas teneat. Quia autem in ipso vno res nihil inter se differunt, sed omnes vnum sunt (vti Platonici demonstrant è Parmenide, quem, iniquissima calumnia & peruersa interpretatione distortum, Aristoteles impiè reprehendit) factum est, vt de vno diceretur, ipsum omnes res fieri: &, Sicut omnia in Vno sunt vnum, ita vnum fieri omnia; non aliter atque ex vno omnis numerorum diuersitas enascitur. In varias igitur species vnum (quod alibi à Platone patris nomine vocatur) permutatur, atque in omnibus tamen Proteus est, id est, primas tenens. Ex Vno ergo primum procedit τὸ εἶναι, id est ens, quo vnum ad actu esse contrahitur. Sed hæc altioris sunt contemplationis, quam vt hic breuiter & absolutè tradi queant. Satiùs igitur similitudinem in numeris Pythagorico more cõsiderare. Vnum ergo prin-

Idothea interpretatio.

Protei filia quare dicta dea formarum.

principio parit duo, in hoc infinitam potentiã suam perdens. Eodem modo materia, vni respondens, infinitæ est potetia; & in omnia rerũ genera permutatur: atq; idcirco ἀρχοτή à Peripateticis vocatur ratione eadem, qua vetusti philosophi siue poëtæ Protea eam nominarunt. Quemadmodũ igitur ab Vno omnia procedũt, vti primo & generalissimo principio, omnibus rebus interius, & in apice substantiæ, intexto; ita à materiã quoq; omnia corporea, tanquã à primo principio, dependet. Per hanc igitur analogiã Proteus pater dictus est Idothee; nõ aliter, atque vnũ pater est, respectu duorũ, siue entis. Præterea qui primũ domus quærit principiũ, ad fundamẽta descendit: ita, qui corporũ omniũ primũ quærit principiũ, ad materiam primã cogitatione deducitur. Non immeritò igitur ab vno analogia ad materiam primã descendit: &, sicut illic mascula natura propter principatũ duntaxat significatur, ita ad hanc quoq; masculũ genus peruenit. Postea, quẽadmodũ ab vno binarius primo oritur, ita seruata ratione similitudinis è potentia materiẽ primò educitur forma, nõ hæc aut illa quidẽ forma, sed forma generatim, siue (vt loquũtur scholæ) ipsa forma: atq; idcirco à poëtis nõ εἶδος, siue forma, sed εἰδοθεα, id est dea formarũ nominata. Est enim ipsa forma, ad hæc vel illam formã, veluti dea quẽdam; eò quod res, quanto ad vnũ propius accedunt, tãto sunt diuiniore. Hæc ergo fuit antiquorũ cõsideratio, qui omnia ab vno perpetua quadã & continenti per omnes rerũ gradus cathena deducebant, & eisdem passibus ad vnũ referebãt. Quia igitur in resolutione vltimũ est materia, necessariò erit prima in corporum compositione, atque ea causa meritò materia Proteus erit in Physicis, quemadmodum vnum Proteus in prima sapientia dicebatur. Et quia forma penultimum est in resolutione, necesse est, vt secunda sit in compositione; atque ita rationem subeat binarij, cuius natura Pythagoricis feminea est. Scio in omnibus rebus diuersas posse considerationes esse, & diuersas similitudines, & analogias: atque ita, quia forma dat esse, atque materia per formam esse recipit, dici posse formam rationem habere virilem, quod habeat actiuitatem: materiam verò muliebrem, quia nimirũ perfectionem essentiæ ab alio suscipiat, atque hoc modo intelligendũ, quod Aristoteles primo primæ philosophiẽ libro Platoni tribuit ex parte formæ vnitatẽ, ex parte materiæ dualitatem esse. Est enim ratione actualitatis, siue actiuitatis, forma prior materia, sed ordine compositionis & resolutionis (quibus duabus viis omnis rerum scientia quærenda, quamuis Galenus frustra tertiam adiecerit) materia, sicut nomine, ita reapse, prima est, & forma secunda: atque idcirco optimè illi præci, siue poëtæ, siue sophi, siue etiam

Forma quomodo prior materia, & quomodo posterior.

etiam magi, naturæ ordinem in rebus componendis & resoluendis secuti, materiam Protea nominarunt, & deam formarum secundam statuerunt, illius perinde filiam, atque dualitas est vnus. Cùm ergo in analysi & synthesi medulla Dialectices contineatur, quæ duæ viæ hic significantur; quis posthac audebit huius artis principatum & primos honores patri poëtarū denegare? Vt ergo Proteus primus est in compositione, ita nomē sortitur masculinū. Eadem ratione Oceanum patrem, Tethyn matrem statuerunt. Sed de his alibi fortè latius. Hic satis sit, veram veterum poëtarum sententiam aperuisse, & Aristotelem necessariò alterius accusandum, vel mendacij vel ignorantia, dum primo libro Post naturalium asserit, nihil dixisse antiquos de forma, & si dixerint, non tamen dixisse, vt forma est. Dixerunt enim de forma, non solum vt forma est, sed vt omnium formarum forma est atque dea. Deam enim primam rationem formæ nominant, quod, quanto quæque res propius ad vnum accedat, tanto sit diuinior. Cùm igitur ipsa prima formalitas omnibus formis, vt formæ sint, causam & rationem præbeat, bene eam Idotheam dixerunt. In eo enim omnes formæ conueniunt, atque vnitatem quodammodo seruant; quòd omnium natura sit materiæ generalitatem ad certam speciem contrahere. Hæc igitur ratio Idothea nominatur, eo quòd Dea sit formarum. Heraclides parum hæc intelligens, putauit Idotheam dici inspectionem siue spectaculum formarum; quasi ab ea nobis formarum fieret inspectio. Id verò nequaquam ita est, eò quòd homines ea, quæ cognoscunt, in singularibus prius, quàm in superioribus, agnoscant. Deinde reliqua, quæ addit, ad causam generantem siue efficientem, non formalem, spectant. Poetæ igitur hoc modo pro eo, ac debent, explicati, longè diuinius de materia prima & prima forma senserunt, quàm ipse Aristoteles, atque voces etiam per analogiam longè doctius è prima philosophia ad naturalem transtulerunt; quàm quisquam eorum, qui aliam viam sunt ingressi. Non est dubitandum, quin hæc omnia æquè ac magis etiam, quàm nos, intellexerit, cùm poëseos fuerit doctissimus: sed quo princeps philosophiæ eius, quam tractabat, videretur; studiosè contendit omnium priorum opiniones euertere: in quo illo præsertim auxilio vsus est, quòd omnium sententias obtorto collo aliò traheret; quàm eò, quòd ab auctoribus suis erant destinata. Quod ferè omnibus iis, qui nouas sectas & hæreses condere nituntur, quarum nomine celebrari volunt, diligenter vbique est tenendum, vti hac nostra infelicissima ætate eos facere videmus, qui nouarum in religione factionū terribilem quandam hydram, variis capitibus, &

Prima ratio
formæ, cui an-
tiquis dea di-
cta.

Idothea quare
non dicatur
inspectio.

ferè

ferè innumeris virus suum spirantem, peperere. Ceterum Aristoteles tolerabiliorem sese præstitit, qui, quamuis à veteri Theologia videri vellet discessisse, idem tamen eisdem pæne nominibus docuit, solo fabularum tegmine remoto, materiam τὴν πρῶτην ἕλην, εἰδοθεὴν εἶδος appellans. Iam, qua ratione materiam primam sub specie dei marini texerint, nemo ignorabit, qui similitudinem humidi cum materia considerabit. Humidi enim proprium est, ipso etiam Aristotele, iniquissimo vetustiorum censore, definiente, quod facillimè terminos accipit alienos. Cùm enim forma, quæ extra rationem materiæ est, materiam terminet, & ea facillimè omnes formarum terminos suscipiat, atque ægerimè eos, sub quibus est, custodiat, quæ res sensilis potest inueniri, quæ propius naturam materiæ exprimat, quàm ipsum humidum? quod, quamuis in aëre etiam sit (quia tamen per vim & efficaciam non percipitur, nec oculis item vulgò comprehenditur) non alij potius corpori, quàm mari & Oceano, siue aqueo elemento, est attributum. Proteus igitur in humido elemento versatur, quòd eius naturam ex humidi definitione intelligamus. Phocas custodit, quia amphibion animal omne animantium genus, terrestrium & aquatiliū, designet; atque hoc symbolo significetur materiam eo ipso, quod omnes formarum terminos suscipiat, omne animantium genus perpetua successione tueri. Deus etiam hic prodit è mari in terram, vtrique nimirum elemento materiam suppeditans. Quando verò prodit? meridie: quo tempore vera generantis causæ imago, & in generantibus causâ princeps altissimè supra terram eleuatur. Quo quid aliud denotatur, quàm tum Proteum ab hominibus cerni posse, cùm formas diuersas à generantis excellentia susceperit, quam Sol meridianus significat. Numerare autem tum dicitur suum pecus, eò quòd totius eius regni latitudo, quæ in diuersitate formarū consistit, quæ de eius potentia à generante educuntur, tum maximè cernitur, cùm vis Solis maxime ad nos accedit, quod tempus sicut in die meridies est, ita in anno æstas. Hoc Aristoteles ita suum fecit, vt diceret Solis per obliquum circulum motione generationem & corruptionem euenire; & generationem quidem eo accedente, corruptionem verò discedente. Proteus ergo diuitias suas computat in vigore generationis. Hunc verò filia eius, de gremio eius educta, hominibus prodit, quod magister etiam noster Peripateticus aliis phaleris ornatū, pro suo vendidit, dum libro primo Physicorum dixit, Materiam cognosci in analogia ad formam. Ergo falsò idem sequenti libro asseruit, antiquos materiam duntaxat cōsiderasse, cùm hic apertè poëta

Materia prima
cui specie Dei
marini tessā.
Humidi pro-
prium.

Proteus quare
& quando di-
catur prodi-
re è mari in terram.

Proteus quādo
numeret pecus
suum, & qua-
re.

k

doceat,

doceat, Proteum non fuisse videndum, nisi Idothea prodidisset: quo significatur, materiam per formam agnosci eo ordine, quo scientia nostra resolutione ad prima acquiritur, contrario ordine, quam res sint compositæ. Sed quæ via est, aut quod medium ad cognoscendum? Quod aliud, quam si consideretur ex vno fieri aliud, & quod nunc est aqua, mox aërem fieri, atque inde ignem & aërem rursus in aquam transire, ac hanc quoque in terram, atque id non in simplicibus modò elementis, sed in compositis etiam corporibus euenire? Hic enim, cum nihil in nihilum corrumpatur, necesse est aliquid semper vnum manere, quod omnem hanc formarum varietatem accipiat. Quod vbi quis intellexerit, & cogitatione omnem hanc diuersitatem peruiderit, tum amplius Proteus siue materia prima eluctari non potest, quin comprehendatur, non corporeis quidem vinctulis, sed iis, quibus mens nostra capit atque comprehendit rerum siue essentiam siue naturam. Proteus igitur in varias sese formas vertit, & tantisper id facit, dum tandem à constante mentis consideratione capiatur. Quocirca totam hanc physiologiam, & naturalium rerum captum, ingeniosus poëta Menelao accommodauit; quasi diceret hanc primam materiam à Dea formarum non cuius indicari, sed ei duntaxat populo, qui maneret constans in rerum contemplatione. Menelaus enim dici videtur ceu *μένων λαός*, id est, populus permanens; quod nomen fratri Agamemnonis conueniebat, eò quòd ipse in causa esset, vt populus ad Troiam moraretur. Videmus ergo, qua occasione naturæ rerum inspectione Homerus Menelao applicet. Verùm quid hoc rei est, aut potius mōstri, dicit aliquis; tantum philosophiæ occultioris applicare ad tam humilem quæstionē, qua non aliud agebatur, quam quis deorū, quo minus Menelao ex Ægypto reditus daretur, impediret? Haccine causa Proteus siue natura ad vltimam vsque resolutionē erat consulenda? Erat sanè, si rectè omnia, quæ quæstione hac continebantur, examinentur. Appulerat in Ægyptum Menelaus, atque à Thoni, rege Memphitico, & eius vxore Polydamna, magnificè fuit exceptus. Hinc igitur sub ipsum illud tēpus discessit, quo Nilus erat exundaturus: quod accidit adhuc ipso in Phari portu ventos ad vicesimum vsque diem expectanti frustra. Cum igitur tum nouam formam maris terrarūque videret, ex ea occasione accepit cogitandi, quid causæ subesset, vt Pharus insula esset vnus diei nauigatione à continēti remota. Deinde hæc forma, & tam noua rerum facies, à poëta Idotheæ nomine indicata, monebat, vt Proteum obseruaret, id est, vt naturales causas ad primam vsque resolveret, atq; omnem eius varietatē tantisper inspiceret, dum eius, quod

Menelai etymon.

quære-

quærebat, causam comprehenderet. Quid ergo respondit Proteus iam comprehensus? Male profecto Menelaum fecisse, quod benignè hospitio susceptus, tam ingratus fuisset, vt antè discederet, quam Ægyptio flumini festi dies peracti essent. Debuisset enim cogitare, si per Nilum Memphim vsque vectus ad optimum regem fuisset, tantam saltem eius beneficij memoriam fuisse conseruandam: vt, quod ab omnibus Ægyptiis fieret in fluminis honorem, id ipse singulari munere accepto non negligeret, neque parui æstimaret. Necessarium ergo esse ad Ægypti flumen reuerti, id est, ad ea loca, quibus flumen adhuc fluminis naturam retineret, ac vbi summi honores ei persoluerentur. Infra enim Pyramides Memphiticas non fluuius nunc, sed pelagus erat: in quo opida aggeribus munita, veluti Cyclades in Ægæo, iacebant. Ad Memphim igitur Ioui & ceteris diis hecatombas faciendas, id est, centum diebus festos dies, & Geniales agendos apud ipsum regem, quem ante persolutum hoc annum sacrum reliquerat. Ægyptij enim, durante Nili inundatione, continuo Genio atque epulis indulgent, vt Diodorus, & huius temporis consuetudo, ab antiquo durans, testatur. Hactenus enim totum illud tempus, per festos lætosque dies, & per mille cantiones transigunt, adeo vt sacrilegum videatur, in præsentis numinis fauore, quod totam regionem fœcundat, non lætari, & omni hilaritatis genere beneficium flumen excipere. Peccauerat ergo Menelaus, quòd ingratus antè discedere tentasset, quam vnà cum hospite suo centum hos dies honori fluminis consecrasset. Hoc enim Proteus monebat, id est, dispositio materiæ elementorum talis erat, vt antè discedere Menelaus nequireret. Nam principio prodromi venti spirant; deinde Etesiæ succedunt, quorum neutri ad exeundum iuuant, immò exituris aduersantur. Hoc nimirum è resolutione rerum in suas causas intelligebatur. Quod genus vaticinij Proteo meritò adscribitur; eò quòd is in vltimo & abditissimo naturæ penentrali lateat, ad quod qui penetrare potest, certa oracula reportat. Prodromi igitur & Etesiæ Menelaum adhuc diu demoraturi erant, quibus Thales Milesius causam incrementi Niliaci attexuit. Non igitur ante centesimum diem fas esse in patriam redire, quantum tempus festis lætisque conuiujs impendi Ægyptus, siue alio nomine Nilus, Ægyptiorum præcipuus deus, postulabat. Hæ erant igitur Hecatombæ; id est, centum bouum sacrificium, in singulos dies singulos boues deputando. Maxima ergo causa erat, ob quam Proteus ad quæstionem vocaretur. Mirabatur enim meritò Menelaus, Pharum tanto interuallo pelagi vndis contineri, cum antea continenti vidisset herere, deinde ventos

k 2

con-

Vnde causa
incrementi
Niliaci pe-
senda.

continuo & obstinatè cōtrarios manere, cum antea quam hæc facies rerum videretur, crebras habuissent & permagnas mutationes. Ventorum enim proprium videtur, nullam habere stabilem constantiam, cum eos, quorum leuitatem notare volumus, Tritonibus ventorum indicibus alligatos dicere soleamus. Ad hanc igitur dubitationem tollendam opus erat, vt causa incrementi Niliaci intelligeretur. At ea ex intimis naturæ arcanis, quibus Proteus præsidet, erat expiscanda. Non ergo ad humilem, vilem, plebeiamque quæstionem Proteus ab Homero est aduocatus, sed ad difficillimam & generosissimam; & talem, vt in ea non olim modò, sed superioribus etiam & nostris annis doctissimus quisque plurimum laborarit. Quum ergo videret reditum sibi aduersis ventis impediri, non parua hæsitacione tenebatur, quanto tempore hi duraturi essent: & quamdiu pelagus Pharam occlusurum impediturumque, quò minus commarus è vicinis agris suppeditaretur. Iam enim fociis ad calamum & hamum vita redierat, omnibus agris, campisque submersis. Neque enim perinde, atque Aegyptij, futuræ necessitati consuluerant, quòd non credidissent se illic detinendos; & si detinendi fuissent, è proximis agris putarent se posse, quæ ad vitam essent necessaria, comparare. Proteus igitur interrogatus centum dies Hecatombis suis indicauit, quos festos Aegyptij agunt tantisper, dum flumen alueo suo rursus comprehendatur. Principem verò causam incrementi Proteus aperuit, cum dixit, Ioui Hecatombas faciendas. Et flumen Diopetes nominauit, id est, è cælo delapsum. Si enim Hecatombæ cuiuspiam Deorum offerendæ, illi certè maximè, cui augmentum fluminis præcipuè acceptum ferebatur. Is igitur cum Iupiter sit, quis non videt aperte denotari, à Ioue incrementum proficisci? Quæ verò aquæ à Ioue veniunt, nisi illæ, quæ pluuiis è cælo cadunt? Quamuis igitur in Aegypto non pluat, Nilus tamen æstate Diopetes vocatur, eò quòd imbribus increseat. Dio igitur siue Ioui hecatombæ faciendæ, eò quòd is pluuiis è cælo cadentibus præsideat, quibus Nilus augetur. Hoc si Thales rectè examinasset, ac deinde ceteri omnes, qui de proposita quæstione scripserunt, statim intellexissent ad pluuias regionum superiorum incrementi causam referendam. Quamobrem hecatombas Ioui præcipuè, deinde ceteris diis fieri debere Proteus monuit, indicans illi quidem primas in hoc beneficio, non nihil tamen & ceteris diis adscribendum. Nam & Cybele, quatenus hiemis domina est; & Oreades, montium custodes, & Sol hibernus, suas etiam vires contulerunt: vti mox perspicuum reddam. Sed dicet quis, quare Ioui imbres tribuantur, cum Iunonis videantur pro-

Ioui quare im-
bres tribuantur,
non Iunoni.

prij

prij, cuius Iris ministra, nunciaque fingitur? Huic principio versus, Orpheo ab Apuleio & aliis tributos, aduocabo, in quibus inter alios hic etiam legitur:

„ Ζεὺς ἄρσεν γένετο, Ζεὺς ἄμβροσι & ἔπλετο νόμῳ.

Id est, vt Apuleius vertit:

„ *Jupiter & mas est, & femina, nescia mortis.*

Hinc statim colligitur, Iouem & Iunonem idem numen esse; at diuersa consideratione distingui: Iouem quidem dici, quatenus agit; Iunonem, quatenus vim agentis suscipit. In eisdem versibus est & alter:

„ Ζεὺς κεφαλὴ, Ζεὺς μέσση, διὸς δ' ἐν πάντα τέτυκται.

Id est, eodem interprete:

„ *Iupiter est caput, & medium, Iouis omnia munus.*

Quòd si omnia à Ioue procedunt, quid ni in primis ei acceptum feratur, præclarissimum illud donum, quo Aegyptus omnem accipit vbertatem? Virgilius Iouem Aethera vocauit, imbres etiam ei adscribens:

„ *Tum pater omnipotens fecundis imbribus Aether*

„ *coniugis in gremium letus descendit, & omnes*

„ *Magnus alit magno commistus corpore fetus.*

Eodem modo dixit Horatius, *Sub Ioue frigido*, apertum aërem intelligens, quod aliter diceretur sub Dio. Menelaus ergo debuisset Ioui maximè Hecatomben offerre, cuius munere Aegyptus illa acceperat omnia, quibus apud regem opiparè fuerat exceptus. Huic consentit epitheton, Aegypto fluuio attributum. Sic enim Nilus olim vocabatur, toti regioni deinde nomen impartitus. Vocatur namque à Proteo Diopetes, quod idem est, ac si dicas, à Ioue cadens. Simulacra igitur, quæ fingebantur è cælo delapsa, (quo supersticio maior in hominum imperitorum animis nasceretur) dicebatur Diopetea: qua voce in Actis Apostolorum Artemidis statua nominatur; quia cælitus demissa à stolidis crederetur. Sic Plutarchus ancile Romanorum Diopetes dixit; quod cælo delapsum ferebatur. Homerus itaque, arcanorum Protei conscius, Nilum Diopeten vocauit, voce non perpetua, sed pro tempore eo, quo exundabat, tribuenda. Neque enim semper talis erat, sed tum duntaxat, cum pluuiis cælo delapsis actus Aegyptum irrigabat. Aliàs enim non secus, ac cetera flumina è fontibus suis deriuabatur. Quod nisi ita esset, torrens, non amnis, esset vocandus. Ex hoc igitur liquet, quo anni tempore Proteus hæc Menelao responderit; eo videlicet, quo Pharus insula erat, vnus

k 3

dici

diei secunda nauigatione à Memphiticis montibus remota. Ad Memphiticos verò montes antiquissimam regum stationem fuisse, ante ipsum etiam Homerum pyramides, & reliqua vetusta monumenta testantur, quorum tanta est antiquitas, vt Diodorus fateatur nihil certi nec à scriptoribus, nec ab Aegyptiis, de illis prodi. Quod ipsum indicio est, longè ante Homeri ætatem eas fuisse constructas. Si enim citra, mirabile sanè sit, tam dubiam de iis esse narrationem. Equidem certò mihi persuadeo, iam tum, Herodoti tempore, nò solum certà regum priorù historiam obscuram fuisse, sed hoc etiam, vix tum vllum fuisse inuentù, qui Hieroglyphicas notas legere posset. Nam si legere potuissent, non tanta fuisset de Pyramidum auctoribus dissensio. Quis enim dubitet, quin nomen iis suum reges inscripserint, quæ ad nominis immortalitatem tantis sumptibus erigebat? Credo itaque illud Herodoto ab Aegypto fuisse, qui sic Hieroglyphicam scripturam in quadam Pyramide interpretabatur, quasi diceret, mille sexcenta talenta in apium, cepas, & allium, insumpta fuisse. Miror, quamobrem non eadem ratione omnia sibi legi reddique curarit, quò tandem certi aliquid de structuris illis admirandis posteris tradere posset. Eiusdem farinae & illud credo, quod Germanico à senioribus sacerdotum legere iussis est responsum, contineri litteris illis Aegyptiis, quæ Thebanis molibus erant insculptæ, fuisse quondam regem Rhamsem, qui septingentis millibus totum orbem subegerit. Nam, si id verum esset, quid vetuisset, quò minùs Strabo, Diodorus Siculus, & reliqui antiquitatis & historię Aegyptiæ diligentissimi scrutatores, discere potuerint è Sacerdotibus, quæ Pyramis, à quo Rege, & quo tempore, & ad quid facta fuisset? Quocirca nec Hermapioni credo, qui Pyramidem Rameffæ, siue (vt Græcus scripsit) Rameffæ apud Ammianum Marcellinum interpretatur; vbi multa & inepta dum in Græcum sermonem transfert, ne verbum quidem addit de tempore, quo facta sit. Nos igitur Diodoro & Plinio facillè assentimur; nihil de Pyramidum auctoribus, vel à scriptoribus, vel ab Aegyptiis, certi haberi posse. Pyramidum autem earum, quæ ad Memphim sunt, quæ maxima est, à quibusdam Chembæ, vel (vt alij legunt in Diodoro) Chemmi tribuitur, quem aiunt post Proteum, & eius filium Remphim, septem interiectis ætatibus, regnasse. Quod equidem nullo modo credam. nam, si verum esset, quod dicunt, non multis ætatibus hæc Pyramis ante Herodotum facta fuisset; eò quòd Proteum tempore belli Troiani regnasse prodant, contra quàm Homerus docet. Hic enim illo ipso tempore Proteum deum facit, & Thonem regem consti-

Rhamfes Rex.

constituit Aegypti, à cuius vxore, Polydamna nomine, Helena Nepenthes accepit. Sanè si rex quisquam fuit omnino, qui Protei sibi nomen arroganter sumpserit, vt Commodus Hercules vocari voluit; eum necesse est tempore Troiani belli mortuum fuisse, ac in Deorum numerum relatum, si Homerus quidem recipiendus. Nescio quis Eusebij Chronicis infarferit Thuorin, regem Aegypti, ab Homero Polybum vocari, & vxorem eius Alchandram, apud quos Menelaus & Helena hospitio fuerint excepti. Dolendum profectò, hunc auctorem tam corruptum extare, cuius ferè solius auctoritate omnium temporum scriptores reliquias suas, quamuis exiguas, conseruarunt. Si Eusebius Homero consensit, loco Thuoris Thoon vel Thonis esset legendum, & Polybi & Alchandræ nomen ad piper ablegandum. Quod verò ab Aristotele dicitur, Memphim Homeri ætate vel non fuisse, vel tantam non fuisse, vt digna videretur, cuius mentio fieret, id parum apud me habet momenti ad persuadendum. Neque enim ij, qui volunt videri ad intima regionis penetrasse, de proximæ ciuitatis descriptione hoc docebunt; sed illam depingent, quæ ad intima vsque atque suprema regni est remota. Quocirca Homerus Thebas potius, quàm Memphim depinxit, ac huius occultè tum meminit, cum vnus diei nauigationem velificam ad flumen Aegyptum, (id est, ad Nilum) vbi adhuc integer est, & vnus esse dixit: quod, nulla ratione ad Thebas referri posse, locorum docet interuallum. Pharos enim plus quàm ad quinque integros gradus in latitudine, Thebas superat, quibus longius ab Aequinoctiali abest, vt interim discrimen longitudinis & fluminis ambages negligamus. Si igitur ad flumen duntaxat nauigandum fuit, non erat opus Thebas proficisci; sed ad caput Delta vsque ascendere, vbi fluuius totus est, & nullas in partes distractus. Iam falsum quoque esset, Pharum à continenti tantum abesse, cum supra Delta mox montes incipiant, quos multò ante Homerum illic fuisse qui mihi negabit, eum sibi sapere finem, & somniis suis, quando & vbi velit montes excitare. Ab ipsa Memphi series montium incipit, qui inter mare rubrum & Nilum ad ipsam vsque intimam Aethiopiam procurrunt. Hos si post Homerum enatos dicemus, non naturæ nunc secreta & historiam quærere videbimur, sed profus insanire. Verùm quo clariùs cernas, Memphim, non Thebas, vsque iter ab Homero descriptum esse, Strabonem & Ptolomæum consulas, qui mox supra Memphim Troicum montem ponunt; quem aiunt inde nomen habere, quòd Menelaus Troianos captiuos illic reliquerit, fortassis (vt ego suspicor) ad Latomiam vel venditos vel donatos. Sunt enim illic lapides, è qui-

è quibus Pyramides factæ sunt, effossi, vti Strabo oculatus testis scribit. Est etiam nū quisquam tam impudenter obstinatus, vt necdum fateatur ad Memphim, non Thebas, interuallum illud ab Homero notatum, referendum esse? Dicit quisquam adhuc, Omnes hos montes post Homerum enatos, qui ad Nilum vtrinque ad Thebaida vsque porriguntur? Vel tollant ergo mihi aduersarij hanc Aegypti continentem terram, & montibus faxeis plenam; vel confiteantur necesse est, à Memphitica regione vnus diei nauigationem esse supputandam. Ipsum certè priscum montis nomen, à Troianis sumptum, contra Aristotelè clamat, non exiguam tēpore Menelai Memphim fuisse, ad quā Troianos nimirū reliquerit. vbi enim reliquerit, nisi vbi fuit? at vbi fuit? apud Thonē nempe regē hospitio exceptus. Habuit ergo hoc loco Thonis regiam suam, ad quam Troicum montem inuenimus, & sub eo versus flumen Troiam opidum, ab ipsis Troianis à Menelao vel relictis, vel profugis (vt alij dicunt) & conditum & nominatum. Pharus ergo à Memphi, regia Thonis, vnus diei nauigatione abfuit. Et quanquam alio loco Thebarum meminit Homerus, præterita Memphi; id tamen non sic fecit, quasi Memphis non esset; sed quò homines intelligerent, vltiora etiam ab eo cognita perspectaque fuisse. Iam quod de Thebarum à Pharo interuallo dixi, de latitudine duntaxat computato, id potest indicare, quantò plura sint millia passuum, si secundum fluminis decursum & obliquitates iter computaretur, vti faciendum esset nauiganti. Aegyptus ergo, quæ Delta vocatur, tota pelagi formam induit ad montes vsque Memphiticos & Troicos, & id ad centum dies, quibus crescit & decrescit, donec totus alueo rursus comprehendatur. Non possum satis mirari, quid Herodoto in mentem venerit, qui centum dies increfcere dicit, & totidem rursus decrefcere, nisi fortè totum tempus decrementi, donec minimus fluat, computarit: quo quidem calculo intra alueum ad tres menses diminueretur. Quod non admodum sanè absurdè, immò consentaneè nomini, quo Aegyptus vocatur, vt mox docebo, dixit: melius tamen iuxta Homerum & veritatem, dies tantum diluuij notaturus. Quis nunc non admiretur poetæ summum artificium? Atqui non tanti artificium ingeniosissimum facio, quanti artis ipsius summæ admirabilem & occultam dissimulationem, qua videtur omnes, quotquot hætenus in hunc locum inciderunt, fefellisse. Adducatur quisquam omnium veterum, qui Protea & Isotheam citra errorem explicarit. Nominetur aliquis, qui intellexerit, quænam Protei sint oracula; aut qui ostenderit hæc optimo iure à Menelao de reditu suo fuisse consulta; aut qui respon-

Homericum.

sum.

sum à Deo breuiter datū sic euoluerit, vt eo causas incrementi Nilia-
ci viderit contineri, & tempus ipsum describi, quo Menelaus in
Aegypto fuerit detentus, & dies numerari, quibus lætis festisq; con-
uiujs in ea solet indulgeri. Hæc sanè omnia breuis Protei respon-
sio continebat, quæ in diuina hac pictura tali velo Homerus obdu-
xit, vt nemini in mentem venerit, velum se tantum, non picturam,
videre. Verum quia nos primi (ni fallimur) diuinam hanc rerum
naturalium delineationem aperuimus, non videbimur satis grati ge-
nio doctissimi vatis esse, nisi doceamus non causas modò inundatio-
nis Nili arbitrarias, quales plerique omnes attulerunt, sed veras etiã
& naturæ consentaneas depingi: adeo vt optimè illius persona in sce-
nam ducatur, qui in abditis naturæ penetralibus primatum tenet.
Augetur igitur Nilus à pluuijs. Sed quia ignoratur à quibus, nihil
hætenus certi potest pronuntiari. Diodorus Siculus, cum plurimos
in quæstione hac variè exercitatos reiecisset, tandem asseruit Agatar-
chidem Cnidium proximè ad veritatem accessisse. Relictis igitur il-
lis, quos sigillatim confutauit, huius vnus sententiam rogemus. Ait
quotannis à conuersione æstiuæ ad Aequinoctium vsque autumnale
continuas pluuias in montibus Aethiopiæ decidere: nihil igitur miri
esse, si Nilus hieme intra alueum contractus sit, & à Solstitio diffu-
sus per campos latè vegetetur. Hanc assertionem Diodorus non pu-
tat reiiciendam, tametsi nemo extaret, qui causam pluuiæ illius red-
didisset. Multa enim passim occurrere ac videri, quorum causæ ab
hominibus nõ comprehenduntur. Homines autem, qui in locis illis
Aethiopiæ degunt, rem ita habere testificari, atque idcirco fidem
adhibendam Agatarchidæ; quamuis imbrium causæ, vt multarum
aliarum rerum, ignorentur. Atque eo quidem modo scriptor hic
contentus nihil vltius inquirat. Ioannes Baptista Ramusius, qui
nauigationum & terrestrium itinerum historiam tribus volumini-
bus lingua sua complexus est, de Nili incremento Hieronymum Fra-
castorium consulens, omnes omnium opiniones, quas Diodorus expo-
suit, sigillatim recitauit. quarum Fracastorius aliquas repetiuit. Nos tã
ambitiosi non sumus, vt, quò Siculū auctorem legissè videamur, pu-
temus multum nobis operæ chartæque impèdendum, ad diuersitatē
hanc opinionum, & earum confutationē, hîc prolixè adiciendā, quas,
qui volet, melius suauiusque de Græco fonte bibet. Interim non abs-
re erit iudiciū acutissimi philosophi, & longè melioris poetæ audire,
propterea maximè, quòd Agatarchidæ opinionē secutus, causas etiã,
quas ille omisit, adiecerit; atq; ita si veritatē est assecutus, effecerit; vt
Homericæ sententia melius certiusq; intelligi possit. Porro, si Straboni

*Inundationis
Nili vera
causa.*

I creden-

*Cur in Arabia
& Aethiopia
aestate frequen-
tes pluuia.*

credendum, nō melius de Agatarchide merebimur, quā de Aristotele, cuius hanc itidem sententiam fuisse testatur. Aiunt enim (inquit) si Latine veritas, Callisthenem causam ex imbris aestiuis assignasse; atque id ab Aristotele accepisse; atque hunc ex Thrasialco Thasio, qui vnus fuerit è Physicis vetustis; ac illum iterum ex alio, qui tandem ab Homero illud didicerit, Nilum *διονηρία*, id est, à Ioue delapsū nuncupante. Quo loco interpres Latinus, nescio quod exemplar secutus, pro Callisthene Eratosthenem supponit. Aristoteles certe libro primo sublimium de pluuiis agens, & earū generationis causis, prodidit, in Arabia & Aethiopia in aestate cōcitatas vehemētesque pluuias decidere, atque id sæpius aliquando vno die, propterea quod nubes vehementius calefactæ facilius à frigore mediæ regionis ad imbres constringantur, perinde atque aqua calida citius, quā aqua frigida, congelascit. Aphrodisæus ad hunc Aristotelis locum (nescio quā verè) alterum eiusdem auctoris adducit, ex libello, ut ait, De Nili incremento: quo dicit Aristoteli visum fuisse, nubes eas, è quibus pluuiæ in Aethiopia per aestatem fiunt, esse illuc aliunde illatas Etesiarum flatū. Quod de pluuiarum generatione & eius causa Aristoteles dixit, placet sanè: at, quod Alexander addidit, nequaquam; eò quod eius commento consentaneum esset, non solum in Aethiopia, sed in Aegypto etiam, imbres eodem tempore plurimos fieri, ad quam Etesiarum ante pluuiæ materiam, quā in Aethiopiam, adferrent. Neque credo libellum illum De Nili incremento, principis Peripateticorum germanum esse foetum, cum eius neque Diodorus Siculus, neque Strabo fecerit mentionē. Opinio enim de pluuiis ex hoc Meteorōn libro adscripta ei videtur, non è peculiari libello: quanquam id parui refert. Nec Siculus scriptor Cnidio potius historiographo, quā Aristoteli ex professō causam hanc prius expiscato, sententiā adscribere debuisset; si verum quidem esset, quod Aphrodisæus affirmat. Reiecto ergo hoc cōmento de imbrum causa, quod magistro suo tribuit Alexander, Fracastorium audiamus, sed in Latinam linguā, & in compendium reductum, quo à nostratibus intelligatur. Ad pluuiæ generationem (inquit) primò opus esse materia, è qua vapores, quos Georgius Agricola halitus maluit nominare, gignantur. Ea in humido vel maris, vel stagnorum, vel fluminum, vel terræ humectæ, consistit. Deinde causam agentem necessariam esse, quæ satis virium habeat, ad multos vapores eleuandos, quod Soli ferè tribuendum. Hinc locus inueniendus, in quo vapores vniti nubem faciant. Vniuntur verò duabus maximè de causis: altera, quod simile suo simili gaudeat, quo contrariis resistat:

altera

*Pluuiarum
generatio.*

altera per antiperistatim, id est, contrariorum circumstantiam, quæ illic fit, vbi radiorum Solis reflexorum vis terminatur. Eo enim aëris loco plurimum est frigoris cum alias, tum maximè cum montes excelsi eo pertingunt, quorum vertices frigidi sunt; tum ob terream naturam, tum ob solaris reflexionis defectum. Deinde, quo pluuiā fiat, necesse est vt vapor ad pristinam naturam reducatur, quod fit deperdito calore per frigus circumstans, & proprium nubis temperamentum. Vapor itaque, condensatus in aquam, cadendo pluuiam facit. Cum igitur causæ hæ validæ sunt, atque omnes concurrunt, validæ quoque pluuiæ fiunt. At si aliqua desit, generatio impeditur, præsertim si non sit materia. In Libyæ plurimis locis omnia fabulone squalescunt, quocirca nec imbres gigni queunt. Apud nos aestate Sol humorem omnem absomit, quò fit vt ne hic quidem tum pluat. Est quando materiæ satis inuenitur, sed causæ agentis imbecillitas obest, quò minus vapores eleuentur: quod ad Septentrionem in summo gelu uidemus euenire. Aliquando materia est, & eleuatur, sed non vnitur, vel calore dissoluta, vel ventis dispersa. Nonnunquam materia eleuatur, & vnitur; & illud quidem in loco, in quo oportet: sed non fit pluuiā; propterea quod frigus circumstans non sit in analogia & illo commensu, quo imbres; sed quo nix, aut grando, aut ventus etiam, ac procellæ, creantur. Sumit deinde locis illis, quibus Sol est perpendicularis, quotidie aliquo saltem tempore pluere. Quod confirmat eorum relatu, quos Ramusius dedit legendos. Præterea, cum Sol ad Tropicum Cancrī versatur, non solum pluuias fieri iis, quibus est perpendicularis, & finitimis vltra citraque; sed quædam quasi pluuiarum diluuiā: quod tempus Aethiopes hiemem appellant, perdurans toto Cancrō, & parte Leonis. Atque eodem tempore Nilum increfcere ad quadraginta dies; & deinde rursus decrefcere, donec in Libra totus alueo suo capiatur. Iam & illud, in Aethiopia, & Aegypto ei vicinā, cathenas esse montium maximorum. Dicunt verò eodem item tempore Nigrum crescere, qui per Aethiopiam in Oceanum fluens, ab accolis Senega nominatur. Nunc ergo quarantur causæ incrementi fluuiorum, relictis tamen illis quæ monstrosæ sunt, aut rarissimæ; ad quas lacus Albanus, insolito quondam auctu exundans, cum Veios Romani expugnare niterentur, referendus, cum nullis cælestibus aquis, causæve alia, quæ rem miraculo eximere posset, increuisset. Duæ omnino sunt exundationis amnium causæ non prodigiosæ. Vna, si ostia impediantur, quò minus aquas effundant. Altera, si plures solito aquæ recipiantur. Quod fit duobus modis, vel niuibis solutis, vel pluuiis

*Fluuiorum in-
crementi causa.*

I 2

ingen-

ingentibus præcipitatis. Prior causa Thaleti placuit, qui Etesias decursum Nili suspendere dixit. Quod tamen nullo modo teneri potest, si vera sunt, quæ Plinius de iis scripsit: eius enim hæc sunt libro secundo verba: Ardentissimo autem æstatis tempore exoritur Caniculae sidus, Sole primam partem Leonis ingrediente, qui dies decimus quintus ante Augustas Calendas est. Huius exortum diebus octo ferme Aquilones antecedunt, quos Prodromos appellant. Post biduum autem exortus iidem Aquilones constantius perflant diebus quadraginta, quos Etesias vocant. Huic Columella & Seneca consentiunt. Cum ergo non paulò post spirent anniuersarii hi Aquilones, quàm Nilus crescere incipiat, non possunt sibi augmenti causam vindicare. Alterius causæ incrementorum partem priorem Anaxagoras arripuit, qui putauit è niuibus liquefactis flumina augeri. Verùm id minimè credi potest; eò quòd niues in Alpibus tum liquefiant, cum Sol Taurum ingreditur, tanto à tropico & maiore multo à Sole interuallo. Quæ igitur niues eodem tempore in Aethiopia esse possunt, cui Sol tam immenso spacio tum est vicinior? Iam ut detur, aliquas etiam niues tum deliquescere, quia tamen id absurdum est, ea potius causa tenenda, quam non nostræ modò ætatis homines, sed vetustissimi etiam confirmant, in quibus est Aristoteles princeps Peripateticorum. Hoc ergo pro certo statuamus, ad secundam secundæ causæ partem confugiendum, atque extra dubitationem omnem ponendum, vehementibus pluuiis Nili incrementa deberi: Pluuias autem has fieri, non è nubibus aliunde per anniuersarios ventos importatis, (vt Alexander credidit) sed in ipsa Aethiopia eleuatis. Nunc ergo imbres quotidiani, quos diximus à radiis perpendicularibus excitari, generantur: quia materia à sinu Arabico, & Oceano, & fluminibus, ex altis montibus corruatis, satis multa suppeditatur; & Sol vim agendi per rectos radios demittit: deinde vaporum his attractorum vnio frigore medijs aëris fit; maxime vbi alta sunt montium cacumina, quæ terreno suo frigore frigus medijs aëris augent & intendunt. Quo fit, vt, quod à Sole est attractum, dissolui non possit. Verùm hi imbres quotidiani Nilum augere nequeunt, eò quòd à terra excalfacta antè absorbeantur, quàm in flumina possint coire. Immo nec illi quidem, qui ad tropicum tempus hibernum Aethiopiis faciunt, prius flumen augent, quàm Sol ad Cancrum venerit. Hoc quo liqueere possit, sumendum gyros, quos Sol ad Aequinoctialem describit, latiore spacio inter se distare; quàm eos, qui ad tropicum fiunt. Et quanto huic circulo propius Sol accesserit, tanto gyros hos fieri angustiores; sicut contrà, quanto

Pluuiæ, quibus Nilus intumescit, unde.

pro-

propinquior Aequinoctio est, tanto fieri rursus ampliores. Iam & hoc: Diem tanto fieri longiorem, quanto Sol Cancri primæ parti fuerit vicinior. Ad Aequinoctialem ergo fiunt imbres illi quidem quotidiani: sed quia Sol eidem terræ parti non diu superstat, propter diurnarum gyrationum amplitudinè; deinde quia dies breuis est, non fit attractio tam vehemens, vt imbres copiosos producat. Augetur paulatim quidem dierum longitudine, & spirarum solarium angustia; sed citra magnum pondus, nisi vbi iam ad angustissima spacia circulorum, & longissima dierum, fuerit ventum. Hic igitur in fine Geminorum pluuiæ multæ & copiosæ fiunt. Sed qui à terra necdum tota interiùs humecta est, adhuc imbibuntur; atque id tantisper, dum intus & exteriùs ita tota humore quotidianorum imbrium turgeat, vt amplius imbibere non possit. In Geminis igitur materia pluuiis incrementi causis præparatur, sed necdum flumen excrefcit: post verò in Cancro imbres concitiores cadunt, quia plus humoris in terra est collectum, & quia Sol etiam vehementius trahit propter vehementiorem calorem. Hoc igitur tempore, cum terra plus imbibere non possit, & omnes alvei aquarum iam sint pleni, incipiunt flumina exundare: atque id tam diu, donec longitudo dierum & amplitudo gyrorum causam agentem diminuunt, & in pristinum statum reducant. Hæc ferè sunt, quæ Fracastorius doctè, & multò copiosius lingua sua disputauit; in quibus multa sunt, quæ videntur primò inspicientibus absurda. In pluuiarum causis vniuersim rectè versatur. Sed in Aethiopicis plura fortassis quisquam desideraret. In eo, quod sibi sumit, omnibus iis locis, quibus Sol radios perpendiculares demittit, pluuias fieri, minimè verum est, nisi illud falsum sit, quod in nauigatione Magellanica à M. Antonio Pigafetta Vicentino scriptum est. Hic enim in Bresilia, in latitudine Antartica viginti duorum graduum, à festo Luciae, quo Sol meridianus erat perpendicularis, ad duos integros menses dicit nunquam pluuisse. Quem locum Ramusius quoque in compendium suum transtulit. Aloisius item Dacadamosto refert in regno Senegæ ab Octobri ad finem vsque Iunij nunquam pluere, & à Iulio pluere ad finem vsque Septembris. Clarissima hæc sunt testimonia, vt plurima alia omittamus, quibus docetur, non semper pluere, cum Sol est hominibus intra Tropicos perpendicularis. Scio id annotatum esse in Diui Thomæ insula, in qua Martius & September pluuiis abundant: at in aliis non ita euenire, cum insula Iacobæa, ad decimum quintum Arctici poli altitudine sita nullas in Tauro pluuias habere dicatur, sed tum demum, cum Sol ad Cancrum peruenerit; si vera Comes Rimondus scripsit. Aliun-

l 3 de

de igitur videtur causa petenda, quam ex hac de perpendicularo radiorum sumptione minimè vniuersali. In montibus Aethiopiae, quibus nomen est à monasterio Visionis, ad decimū quartū latitudinis gradū in regno Barnagassi sitis, hiems est à Februario ad finem vsque Aprilis, id est caelum pluuium, per quod tempus milium feritur, cum in planitie Barræ, in eadem poli eleuatione, tum nulli imbres cadant. Non est igitur causa in radiorū perpendicularo, quòd eo tempore Sol perpendicularis non sit, nec item in spirarum angustia, quæ illo loco satis magno interuallo distant. Verum autem esse, quod dico, Franciscus Aluarus capite vicesimo quinto peregrinationis Aethiopiae testabitur. Idem in eadem latitudine Barræ, hiemem incipere ait à decimoquinto Iunij: quo tempore Sol Cancrum ingreditur, longè disitis à Barranorum vertice. Eodem tempore Calecuti item hiems incipit, vnde decim graduum ab Aequinoctiali interuallo, tantum abest, vt regnum illud tunc rectus despiciat. Nec alias pluuias ostia Indi fluminis, ad Cancri circulū sita, & tota Indiae maritima, quam eas habent, quæ ad æstiuum solstitium exortæ, ad tres sequentes menses durant; ita vt hoc tempus vniuersalis hiemis intra Tropicos nomen fortiatur. Illa verò, quam in montibus monasterij Visionis contingere ad Martium dixi, singularis sit illius regionis, & regni Dobasij, & Damæ, subditæ Barnagasso: quæ tamen loca inter se magnis terrarum spaciis distant. His enim duæ hiemes sunt: altera vniuersalis, altera singularis. Nullo igitur modo nec vniuersalis, nec singularis à perpendicularo radiorum originem ducit. Aliquid dixisset Fracastorius, si plueret eo tempore duntaxat in Aethiopiae & Aegypti confiniis. At nunc videmus per totam Aethiopiam superiorem validos imbres ruere, nec differri, dum Sol ad punctū Verticale, siue Zenith, in meridie peruenerit. Certè vt hæc ratio, ita & ipse Fracastorius, vult ad superiorem Aegypti partem, & infimam Aethiopiam, has pluuias præcipitari, quibus Nilus exundat. Quod tamen non ita esse, ipsum vniuersalis hiemis nomen, & omnium confessio, satis declarat. Gonsalus Ferdinandus Ouetanus, de India Occidentali scribens, oculatus est testis, ad ipsum Aequinoctialem in Castilia aurifera maximas pluuias esse, ad natalem Diui Ioannis Baptistæ; & summam siccitatem ad natalem Christi seruato- ris nostri. & quamuis calor & frigoris perpetua illic sit temperatura, hiemem tamen dici dies eos, qui Solstitium æstiuum sequuntur: contrà, qui post tropicum Capricorni serenissimi sunt, eos æstatis nomine vocari. Quid hinc dicemus de Solis perpendicularo? Num fortè Sol Cancrum permeans iis, qui ad Aequinoctio-

rum

rum circulum habitant, perpendicularis dicetur? Quorsum igitur angustia spirarum radij recti, longitudo diei, & montes altissimi, ad Syenem quærentur, ad pluuiæ generationem: cum eodem tempore non minus pluat ad Aequinoctialem, quam ad Tropicum? Communi tot regionum pluuiæ siue hiemi (vt Indi & Aethiopes nominant) communis quoque erat causa inuenienda, quæ nec in rectis radiis, nec longis diebus, nec arctis gyris diurnarum Solis motionum, consistere potest. Quarum rerum nihil est ad Aequinoctialem, vbi dies longi non sunt, nec radij tunc recti, nec mora Solis super eisdem terris, è quibus tum vehementius halitus traheret, quos, in pluuias coactos, in Castiliam auriferam præcipitaret. His recentiorum obseruationibus antiqui etiam consentiunt, qui imbres illos, quibus Nilus augetur, non superiori Aegypto & eius viciniae: sed superiori Aethiopiae, atque in ea vltimis montibus tribuerunt. Sed quando hoc ex diametro cum Fracastorio pugnat, Strabonis testimonium ad verbum adscribemus, qui cum Aelio Gallo in ipsam vsque Aethiopiam penetrauit:

Οἱ μὲν οὖν ἀρχαῖοι σοχασμῶ τὸ πλέον οἶδ' ὕπερον ἀλιόπια γενηθέντες ἠδὸν τοῦ ὑπὸ ὀμβρῶν θερμῶν πληρέμετρον τὸν Νεῖλον τῆς Αἰθιοπίας τῆς ἀνω κλυζομένης καὶ μάλιστα ἐν τοῖς ἐχάτοις ὄρεσι, παύσαμένων δὲ τῶν ὀμβρῶν παυομένων καὶ ὀλίγων τὴν πλημμυρίδα.

Id est, Antiqui quidem coniectura vt plurimum, posteriores verò ipsa etiam inspectione cognouerunt, Nilum ab æstiuis imbribus impleri, tū cum superior Aethiopia illis diluitur: & id maximè in extremis montibus. Hinc videre licet, non satis Straboni fuisse, Aethiopiae superiori hos imbres attribuisse, nisi hoc etiā addidisset, eos maximè fieri in extremis superioris Aethiopiae montibus. Quod si ad illam Aethiopiae partem, quæ proxima Cancri tropico adiacet, hæ pluuiæ, Niliaci diluuij genitrices, decideret, nō potuisset id latere vel Romanas cohortes, quæ præsidio eam regionē tenebāt, vel ipsum etiā Strabonē, qui eouſq; discendi causa fuerat progressus. Herodotus, ad superstitionē vsq; diligens Aegyptiarū antiquitatū percrutator, ad elephantinā vsq; cognoscēdi studio profectus, cum summa cura crescentis annis causas inuestigaret, nullorū imbriū ad Syenem mentionem audiuit. Alioqui nunquā rationē suam stolidā de incremento adducturus fuisset, quæ ineptior est, quam vt mereatur reprehensionē. Hi ergo duo oculati testes, & naturæ arcana summa diligentia percrutati, cogūt me à Fracastorij assertionē dissentire. Præterea si ob angustiam illam spirarū Solarium, & radiorū directionē, & diei longitudinem,

& mon-

& montium altitudinem, vehementia hæc imbrium ad Cancrum accideret, non solum æstate, sed hieme etiam Nilus exundaret. Eadè enim omnia in circulo Capricorni eueniunt, quæ Fracastorius in Cancro causatur; & multo etiã euidentiora & efficaciora. Nã vt gyros & radios perpendiculares, & dierum longitudinem, quæ eadem sunt vtrouique, omittamus; illud certè constat, ad plagam Capricorno subiectam, maximos in Africa montes esse, & eorum plurimas catenas, in quibus non exiguum robur rationum suarum collocauit. Contrà ad Syenen, ingentium montium nec ab Herodoto, nec à Strabone vlla fit metio, quamuis cataractam vtramque non omiserint: ex qua tamè montium altitudo non potest colligi; eò quòd cataractæ magis præcipites, quàm sint in Nilo, ex minima altitudine frequèter cernantur; vt sub Arpino in Liri, statim ab eo loco, vbi Fibrenum gelidissimum recepit, fieri videmus, qui bifidus opidulum complexus, cui à re Insulæ nomen est, geminam facit cataractam; alteram, quæ sinistra est, secundùm fluminis decursum prorsus præcipitem, ita vt rupes subtus tremat, alteram, longo casu spumas voluentem. Quid quòd Strabo plaustrò è Syene Phylas vectus sit, per campum valdè planum? vbi per totam viam vidisse se narrat lapides quosdam altos, rotundos, & valdè politos, ac leues, atque eos super maioribus collocatos, deinde super his rursus alios, ceu Hermæa essent, id est (pace interpretis, qui vocem non intellexit) lapides Mercuriales, ad iter demonstrandum poni solitos; quos dicit proximè accessisse ad illum lapidem nigrum, durumque, è quo mortaria fiunt: quo loco exemplar meum habet *εὐθείας*, pro eo quod esse debebat *αι θύας*, vt obiter hanc maculam tollamus. Vehiculo Strabo proficiscitur, planiciem docet se & lapides Hermæis similes vidisse; at rupium & montium non meminit, additurus haud dubiè, si vidisset, æquè atque illa quæ minoris sunt momenti. Deinde Petronij expeditionem in Aethiopiam enarrans, montium nullorum obstacula recitauit; sed tumulos quosdam arenaceos, quibus Cambysis exercitus obrutus fuisset, superatos priùs dicit, quàm ad Premnam veniretur; atque iter omne tam facile, vt vno quasi impetu cum alias vrbes, tum Napata, regiam Candaces Aethiopum reginæ, caperet. Sed dicit quis, vt in recto itinere secundum flumen montes non sint, vtriusque tamen incumbunt. Sit ita sanè, modò rursus detur eos non tantos esse, vt ex eis flumen aliquod memoratu dignum emanet. Nemo enim omnium, qui iter illac fecerunt, vilius fluuij insignioris, vel in Nilum, vel in Erythræum mare decurrentis, mentionem fecit; ita vt suspicer, tales plerosque esse, quales ad Memphim incipiunt: & in

*Strabonis locus
emaculatus.*

iis marmorum quidem, & saxorum, & arenæ satis; sed humoris & aquæ parum inueniri. Ad Capricornum itaque, & plures, & altiores, & magis humecti, montes sunt, quàm ad Cancrum: qua de causa & materiæ plus imbris illic, quàm hic, suppeditabitur. Deinde, quia Fracastorius sinum etiam Arabicum sibi auxilio esse voluit, erit & hac parte Capricornus considerandus, in qua immenso interuallo Cancrum vincit; cum Sol in Capricorno totum Oceanum Indicum pertrãseat infinito, quàm Sinus vel Persicus, vel Arabicus, maiorem. Quamobrem, licet cetera pariã ponerentur, hoc tamen superaret Cancrum Capricornus in pluuiarum materia. Quid igitur? Si plus maris est, si plus altissimorum montium; quid causæ, vt, cum reliquis non sint impares, non tantum hiberno Solstitio, atque æstiuo, imbrium sentiamus? Adde nunc ad Capricorni lineam lacus esse quamplurimos, & maximos, & fluminum insignium non paucos exortus, quibus non exigua quoque materiæ pluuiialis copia subministrari queat. Porrò aliud est, quod, si cum Fracastorio fecisset, egregiè fuisset ponderatum. Sol in Capricorno, cum sit in ima sua sede, multo terris est, quàm in Cancro, vicinior. Cum igitur corpora calefacientia magis agant è propinquo, quàm longinquo; oportet Solem in Capricorno eos, quibus perpendicularis est, magis calefacere, quàm in Cancro eos, quos tum rectus aspicit. Omnibus ergo rebus superior est Capricornus in pluuiis generandis, si Fracastorij rationes valebunt; atque idcirco confiteri oportet, cum Nilus ortum ad montes Lunæ habeat, maximè eo tempore auctum iri, quo Sol ad hibernum Solstitium versatur. Atque hæc satis sunt contra hanc subtilitatem, tantisper dum quisquam existat, qui melius eam tueatur. Sed quid ergo tandem dicemus de pluuiis, quibus Nilus increfcit? Video profectò Homerum minimè cæcutiisse, dum quæstionem hanc Proteo dedicauit, quippe quæ digna sit, vt ab eo solo tractetur, qui in penetralibus naturæ omnia potest ad vltimã vsque causam resoluere. Verùm, quia id hæcenus à plurimis tentatum, à nemine perfectum cerno; non verebor & ego vires in hac palæstra experiri, in qua adò turpe non est ante victoriam deficere, vt doctissimus quisque in ea frustra ad hunc vsque diem desudarit. Si ergo labemur, illud nobis continget, quod cum eruditissimis quibusque erit commune. Principia igitur pluuiarum multa sunt, vt bene Fracastorius exponit. Materia proxima halitus est, quem plerique vaporem maluerunt nominare. Halitus materia omnia corpora humecta sunt: vt mare, paludes, lacus, flumina, vuidæ siluæ, roscida prata; & generatim, quæcunque spiritus exhalant. Halitus Sol extrahit, præcipua causa effi-

*Nili incrementi
causa.*

*Pluuiarum
multa prin-
cipia.*

ciens. Hanc Luna iuuat, & Venus, & Iupiter etiam; tum verò stellæ fixæ quoque, aded v̄t quibusdam earum à pluuiis nomen datur. Hyades enim, si Tullio Tironi, M. Ciceronis alumno & liberto, & in litterarum studiis adiutori, credimus, ἀπὸ τῆς ὕψυ, id est, à pluen- do dictæ sunt. Eius verba super hac re sunt in Noctibus Atticis: Adeò (inquit) veteres Romani litteras Græcas nesciuerunt, & rudes linguæ Græcæ fuerūt, vt stellæ, quæ in capite Tauri sunt, propterea Suculas appellarint, quòd eas Hyadas Græci vocant, tanquam id verbum Latinum Græci verbi interpretamentum sit; quia Græcè ὕς, Sues Latinè dicantur. Sed ὕαδες (inquit) ἐκ ἀπὸ τῶν ὕδων, ita vt nostri Opici putauerunt; sed ab eo, quod est ὕψυ, appellantur. Nam & cùm oriuntur, & cùm occidunt, tempestates, pluuias, largosque imbres cient. Pluere autem Græca lingua ὕψυ dicitur. Hanc Tironis contra veteres Romanos obiectionem, ceu Opici agrestesque fuissent, A. Gellius sic reiecit, vt dicat Latinis Hyades primò Syades, deinde Suculas nominatas; perinde atque ex ὑπερ super, ex ὑπνος supinus, ex ὑποπβός subulcus, ex hypnos primò sypnus, deinde sopnus. De quibus quid equidem sentiam, nolo latius explicare: hoc vnum satis esto annotare, minimè mihi videri Latinos primùm Syades dixisse, ac deinde Suculas; sed, si à Græcis sumpserunt, ex ὕς fecere Sus, & à Sus formula diminuentium Sucula. Deinde, quòd Tironi obiicit, falsum esse, Suculas in capite Tauri esse; cùm sint ipsum Tauri caput, ita vt nullas alias putet esse, è quibus illud conformetur, nemini Astronomorum probabit: quibus omnibus notissimum est, præter quinque hyades, alias etiam esse, quæ ad imaginem capitis effingendam conducunt. Et, sicut ab auctore Noctium Atticarum liberè discimus, ita nec Tironem per omnia laudamus. Neque enim verum mihi videtur agrestis hominis fuisse, ex ὕς facere Sus, nec rursus à Sus Suculas. Nam quòd dicit ab ὕεν Hyadas dici, verum quidem illud est; sed & ab eodem ὕεν, ὕς etiam pro animali vsurpatum deriuatur. Sus enim animal est, pluuiis & aquis perpetuò gaudens, atque idcirco à Græcis ab ὕεν, quod est pluere, nomen duxit: è quo si Latinè Sus redditur, nō negatur eo Suculas quoque à pluen- do, tanquam à primo fonte, nuncupatas. Quod tamen vtcunque habet, certum est in veteri Pontificum disciplina Sues hiemis & pluuiarum signum esse; eò quòd nullum animal sit terrestre æquè atq; Sus, aquis & luto gaudens. Quocirca in operibus, immortalitati dedica- tis, quibus quatuor anni partes pro perennitatis nota insculpuntur, frequenter Sus pro hiberno anni quadrante spectatur. Quamobrem Græci & Latini ab aquis, quarū initium à pluuiis est, Hyades & Sucu-

Suculas nominarunt; & prius quidem forsan ὕς animal, quàm Hyas stellam, notauit: eo quòd ab animalibus ad cælum, non è contrario, nomina venerunt. Siue igitur Latini à Græcis, siue è libris Pō- tificum, stellæ has Suculas nominarunt, nostra parum refert; cùm vtroque modo constet apud vtramque gentem in his stellis pluuiarum symbolum contineri. Sunt enim Hyades Græcis, & Suculæ Latinis dictæ, quòd pluuiis gaudere cernantur. Intellexerunt igitur prius illi, nō Soli tantū halitus ad imbres excitandi vim esse, sed eandem etiam aliquibus fixis sideribus conuenire. Sunt igitur & hæc in efficientium causarum numero, & non in postremis quidem computandæ. Nam, si præter Solem aliis planetis & stellis vires non essent, ordinarios imbres quotannis videremus. Nunc, ex diuersitate pluuiarum in eadem regione, necessariò colligitur magna quoque diuersitas causarum. Sunt ab Astrologis multi radiorum coniectus, & commissiones notatæ, quas plerunque pluuiæ sequuntur, & inter alias eæ, quas vocant portarum apertiones. Sed vel tanta nostra est negligentia, vt, præter paucas, omnes ignoremus; vel tanta est astro- rum positus varietas, atque ex ea efficiendi quoque diuersitas, vt humano ingenio infinitas hæc commissionis radiorum percipi non possit. Quis elementorum, quæ tactu cognoscimus, temperiem & pondera in iis discernere potest, quæ ex elementis natura construxit? Quod si facere non possumus; quis speret se in causis peruisurum, quod in euentis nequit obtineri? Facile esset nobis metalla componere, facile ranas fingere, facile multa alia imitari, si iustam commi- sionis rationem teneremus. Quòd si in rebus obuiis hoc facere nequeamus, cuius impudentiæ sit, in causis cælestibus tantum sibi sumere, vt ex earum ordine & positu se quis iactet aëris temperiem perpetuò posse præuidere? Nec dum nobis stellarum numerus constat: multas quidem, si ad captum humanum spectes, nominatas habemus; sed perpaucas omnino, si totam earum varietatem confide- res. Tot igitur, & tam variarum causarum quot erunt permissiones, si ex quatuor elementis tantam videamus rerum diuersitatem exoriri? Infinito igitur plura ignoramus, quàm à tot hæctenus seculis sint percepta. Verum, quamuis diuersissimæ sint in cælorum ignibus vires, omnes tamen Sol calore suo excitat, atque ad agendum quodam modo deducit. Hic Luna, quòd terris proxima sit, & plurimum Solaris luminis in terram reflectat, secundas partes tenet. Atque hæc quidem de causa effectrice euaporationis. Ac vapor siue halitus pluuiam non faciet, nisi cogatur, & in aquam concreseat. Id facit loci, ad quem eleuatur, frigus, quo nubes, halitu constans, densatur in

*Frigus aëris
unde fit.*

aquas, quæ deinde natura sui ponderis deorsum feruntur. Frigus autem aëris fit ab elementis frigidis, aqua & terra, quod radiis reflexis ex imo in mediam regionem pellitur, atque illic augetur antiperistasi, siue coactu corporum circumstantium contrariorum, quæ vndique fugiens, in se contrahitur, ac vires vniendo fortius euadit. Deinde augetur etiam frigidis montium cacuminibus, quæ se ultra in aërem porrigunt, quàm Solis radij reflexi pertingunt. Vicinus item aër vicino frigus communicat, & niues in montibus, & aquæ quouis modo constitutæ, & saxa, & frigidæ marmorum rupes, illud augent. Sed hæc notiora, quàm vt iis sit immorandum. Iam noctium longitudo maximas vires habet, eò quòd, quanto diutius aqua, & terra, & ceteræ frigoris causæ, citra Solis impedimentum aërem refrigerant, tanto par est maius frigus generari: quod deinde, si subita antiperistasi, qualis per radios directos fit, concludatur, tanto vehementius euadet, quanto magis in se erit coactum. Nunc ergo tempus est, vt hæc ad pluuias eius regionis conferamus, quas inter Tropicos cadere diximus, eo tempore, quo Sol Cancrum, Leonem, & Virginem transit. In primis perspicuum ex iis, quæ ante è diuersis adduxi, hiemem illud tempus nominari, quo intra Tropicos pluit, alia longè ratione, quàm ab astronomis. Nam his hiems est, cum Sol longissimè à verticali puncto recessit. Vbi igitur eo tempore pluit, quo Sol remotissimus est, illic hiems naturalis, siue pluuium tempus cum hieme astronomorum eodem tempore definitur: at vbi pluit aliis temporibus, illic hiems alia est astronomorum, alia hiems imbribus iudicanda. Qui sub æquinoctiali sunt, & proximis vtriusque partibus, iis hiemes duæ sunt, Sole ad Tropicos diuersante: duæ item ætates, dum ad æquinoctia, hinc verum, hinc autumnale, peruenit, si Astronomos consulamus. Sed hæc è Sphæricis rudimentis sunt aperta. Iam igitur ad quæstionem, Quibus de causis plurimæ pluuiæ sunt in superioris Aethiopiæ extremis montibus, Iunio, Iulio & Augusto? Quia nempe tum plurimæ illic causæ ad imbrium generationem concurrunt. Nam tum temporis omnibus iis hiems est astronomica consideratione, qui ad supremas partes Aethiopiæ habitant, atque adeò, dum Sol in Cancro est, omnibus hiems est, qui à Tropico Capricorni ad ipsum vsque Aequinoctialem commorantur: quo tempore Sol tantum recessit ab illorum vertice, qui ad Capricorni circulum habitant, quantum à nobis abest, cum versatur ad medium Arietis. Quocirca, si causæ materiales non desint, si longitudo diei non impediatur, materiam dissoluendo absumendoque, quid vetat, quò minus tum illic ingentes imbres fiant? & tanto fiant maio-

*Pluuiæ pluui-
me quare sint
in Aethiopia
mense Iunio,
&c.*

res

res, quòd causæ illic sunt, quàm apud nos, maiores? Tota illa regio, in Aethiopiæ extremo, montibus altissimis est insignis; deinde paludosas, & lacustres planities habet plurimas, necnon fluminum stagnorumque ingentium maximam copiam, & Solem accipit, proximè Oceani vastissima spacia emensum, multis, vt par est, halitibus attractis. Præterea nox non ita multum à die superatur, & radij obliqui sunt non aliter, atque apud nos in principio Veris. Omnes ergo causæ coniunguntur, quibus imbres generari videntur. Adde quòd eodem tempore Sol sit in Cancro, domo Lunæ propria, quæ illic Solis radiis adiuta, & ad vim suam exercendam excitata, non parum ponderis ceteris causis adiecit. Quæ res hîc accuratè consideranda; eò quòd habeat præcipuam causam imbrium, non illorum modò, qui in superiori Aethiopia, sed illorù etiam, qui citra Aequinoctialem, ferè ad ipsum vsque tropicum Cancri, cadere narrantur. Est tamen hîc aduertendum, longè disparem esse rationem earum regionum, quæ ad Aequinoctialem, & citra eum iacent; & earum, quæ sunt ad tropicum Capricorni remotæ. Nam hîc hiems est, atque ea maximis imbrium causis adiuta: illic pluuiæ duntaxat, à quibus hiemis similitudinem sortiuntur. Verum hi imbres non tales sunt, vt iis flumina sic crescant, vt exundent. Nam quo tempore hi cadunt, Aethiopes arua ferunt, & ad finem pluuiarum fructum colligunt. Quod indicium est nò maiores esse, quàm iis terra madefiat, & humoris tantum imbibat, ne nimium exsiccata fructus alere, & educere ad iustam mensuram, nequeat. Nam, si essent continuæ & maximæ, non solùm ad saturationem & fertilitatem non prodesse, sed omnem etiam prouentum euerterent. Quòd autem illo tempore homines in illa regione non ferè iter faciant, id ex eo fit, quòd hi imbres subito, & cum tonitruis frequenter, & fulminibus, decidant, & homines & iumenta subitis torrentibus inuadant atque suffocent. Quæ res in asperis locis, quibus caua multa sunt, & exiles valles, salebrosas collibus subiectæ, periculossima est, quoniam ex tempore dorfa omnia multis canalibus aquas præcipitent: quæ, quia tam subito dilabi non possunt, altiùs assurgunt, & saxa & arbores secum trahunt. Verum paulò post omnes euanescent, vbi nimirum in latiores alueos descenderint. His igitur pluuiis Nili incrementa adscribi non possunt, cum tam citò dissipari atque à terra imbibere cernantur. Quod si in illis magnum esset momentù ad flumina maiora ita augenda, vt exundarent; necesse esset confiteri, Nilum etiam Februario, Martio & Aprili, plurimùm excrecere: quo tempore in montibus Visionis, & quadam parte regni Barnagassæ, & tota re-

*Cum Aethiop...
iter nò faciant
cadere pluuiam.*

m 3

gione

gione Dobasia, imbres, vt ipsi nominant, hiberni cadunt: è quibus locis insignes amnes in Nilum deferuntur. Quid autem causæ sit, vt tum illic potius, quàm alibi, pluat, id terræ situi adscribendū videtur, in quo montes plurimi sunt, qui, Sole ad Aequinoctialem accedente, vapores plurimos emittant, quorum materiam in eius absentia, dum ad Capricornum versabatur, per hiemem ipsorum astronomicam maiorem collegerant. Eos Sol in Capricorno, ratione situs alicuius peculiaris ipsorum montium, nō efferebat in aërem, quos post radiis paulò rectoribus mouet, fortassis stellis etiam aliquibus verticalibus adiutus. Verum, quia hæc ad situm præcipuè spectant, vt occultiores siderum vires omittamus, nobis non sunt vltius examinanda, præsertim cum videamus ex illis pluuiis nihil admodum Nilo accrescere. Et fieri potest, vt Aluarus non exactam omnino rationem iniuerit, dum pluuias Februario tandem fieri scribit in his montibus. Nam hiems, de Solis recessu computata, illis incipit post solstitium hibernum: quo tempore frigus summum ibi esse non est dubitandū, cum mōtes Buganæ, in latitudine septem paulò plus minùs graduū, in principio Septembris, quo Sol rectus eos despicit, frigidissimi dicantur, vt idem asserit capite quinquagesimo secundo, monasterium Diuæ Virgini dedicatum, & in spelunca cōstructū, describēs. Montes igitur altissimi in regno Barnagassæ, & in regno Dobasio, & maximè ad Visionem, non possunt non esse frigidissimi, Sole ad Capricornū versante. Sed, quia inferior regio, montibus subiecta, ad imbrium generationem eo tempore non iuuat; eò quòd terra sicca sit, & halitus non emittat: deinde, si emittat, non fiat tanta antiperistasis, quanta sit per radios rectoribus: tum verò etiam, quia Capricorni signum siccum terreumque sit, & Saturni domicilium, & Martis exaltatio, aridorum & squalentium planetarū: præterea quia radij sunt obliquiores, quàm vt in tãto frigore multū possint; sit vt in Decembri & principio Ianuarij non pluat. At, Sole rursus appropinquante, non nihil ad finem Ianuarij, & iam in signo aërio, & moderatè humido diuersante, terra montium præparatur ad imbres, humore iam sideris cum frigore montium concurrète, & radiis paulò rectoribus redditis. Post verò in fine Ianuarij & principio Februarij, Sole signū aqueum permeante, in quo Iupiter domum habet, & Venus exaltatur, imbres incipiunt cadere, quibus terra ad saturationē sit apta. At illi tanti non sunt, vt Nili faciant augmentum, notatu dignum, eò quòd mox in planitie absorbeantur. Iam videamus quī fiat, vt generatim per totam Tropicorum latitudinē, ad Iunij medium, imbres cadant. In primis igitur cogitandum, ingens frigus & gelu inter eos nō fieri in lo-

Imbres quare
cadant per to-
tam latitudinē
Tropicorum,
ad mediū Iunij

in locis planis; eò quòd Sol nunquam tantum recedat, quantum ad id esset necessarium. Quid igitur Sol facit, cum longissimè ab illis remouetur? Idem, quod in eadem apud nos distantia: pluuias puta. Et, quemadmodum frigus apud nos post conuersionem Solis maius est, quàm antè; ita apud illos æstimandum in causâ pluuiarum, quæ post Solstitium eorum hibernum, computu astronomico, vehemētiore existunt, præparazione iam satis magna prægressa. Quocirca nihil est mirandum, ad montes Lunæ pluuias in æstate nostra fieri, cum Sol ab illis tanto spacio est remotus, in quanto apud nos etiam imbres solet excitare, tametsi ceteræ causæ deessent. Eodem tempore circa Aequinoctialem pluit; quia & radii obliqui sunt, & noctes diebus pares; ita vt Sol diurnus obliquis suis radiis non tantum possit absumere, quantum vaporum eleuatur. A circulo igitur Capricorni ad ipsum vsque Aequinoctialem, hiems astronomicæ, & hiems imbribus definita, conueniunt; data semper ea terra, in qua halitus eleuari possunt. Nam, si tam sicca sit, vt nihil reddat, ne pluuias quidem recipiet. Iam deinde versus tropicum Cancræ aliæ causæ adiungendæ, quarum prima sit, pluuij cæli vicinia. Sol enim imbrium materiam ad se trahit. Cum igitur tota plaga ad Aequinoctialem vsque à Capricorno media nubibus abundet, ratio postulat, vt Sol inde non parum ad vicinum aërem exugat, atque eum nubilum quoque reddat. Huic si locorum natura accedat, montibus frigidis, aut lacubus aut paludibus humecta, erit non solum è vicinia halitus trahendus; sed, ex ipsis etiam subiectis locis. Si his addatur alia quoque causa, maior item exurget imbrium copia. Sol igitur in Cancro, in domo Lunæ, hospitio exceptus est, cuius vires radiis suis excitat. Eodem deinde loco Luna cum Sole congressa, summas vires capit, & quicquid vsquam humoris inuenit, adauget. Hanc igitur Lunam nautæ, qui maria illa inter tropicos norunt, vocant *La Luna de las aguas*, id est, Lunam aquarum genitricem. Quare igitur non eodem tempore apud nos quoque pluit? Quia ceteræ causæ non adsunt; breuitas nimirum diei, radij sideris Cancræ, & radij Lunares vel directi, vel directis proximi; antiperistasis permagna; atque deinde etiam montes, & terra humecta. Horum cetera in causis pluuiarum vniuersalibus satis sunt exposita. Illud interim annotandum, maximas vires stellis fixis esse in eos, quos rectis siue perpendicularibus radiis intuentur. Præterea Lunæ hanc domum non ea ratione datam esse, quam Ptolomæus sibi finxit: ex qua sequeretur (vti Gardanus etiam fatetur) iis, quibus tum hiems est, cum nobis æstas; Capricornum esse Lunæ domum; & Aquarium Solis; ac vltius, stellis fixis

Circa Aequinoctialem cur æstate pluas.

fixis vires eas, quas eis tribuunt, non esse proprias; sed aduenticias extrinsecus, è coniectu radiorum Solarium respectu nostri. Quod vt intelligatur, loquatur Ptolomæus; sed Latine, ne simus prolixi sine causa. Quia (inquit) ex duodecim signis duo proximè accedunt ad Verticale nobis punctum, ideò calores & æstus generant. Ea sunt Cancer & Leo. Quocirca placuit illa duobus præcipuis & maximis attribuere luminibus: Soli quidem Leonem, propterea quòd masculinum; Lunæ verò Cancrum, quòd femininum sit signum. Egregiam verò rationem, bone vir, attulisti, ob quam Cancer & Leo Solis & Lunæ essent regna; quia nimirum maximis luminibus loca ea conueniant, in quibus Sol maximos calores facit. Nil igitur plus similitudinis est inter Lunam & Cancrum, ratione efficacæ in hæc inferiora; quàm inter Lunam & Capricornum. Neque enim natura siderum mutatur, quia nos aliter ea vel oriri vel occidere videamus, quod illis prorsus est externum. Conuenienter sanè Ptolomæo Cardanus intulit, dum dixit, apud homines Notios Capricornum Lunæ, Aquarium Solis domum esse, sed non admodum conuenienter Physicis rationibus. Quis enim credat, nullas singulorum siderum proprias vires esse, perinde atque sunt singularum plantarum, & ceterarum rerù, quæ in his inferioribus generantur? Idem Ptolomæus de Luna dixit, eam ob id plurimum humectare, quia terræ proxima esset, è qua humidi halitus efferuntur. Humectat igitur Luna, quòd prius sit à terræ vaporibus humectata. Contrà igitur euenit, quàm Aristoteles dixit. Is enim putabat cælestia corpora elementaribus esse contigua, vt elementa, & ex iis composita, à supernis corporibus gubernarentur. At Ptolomæus Lunam propterea humidam dicit, quòd terræ vaporibus sit vicina. Sed hæc scholis Physicorum vel deridenda vel excusanda relinquamus. Vellem equidem Ptolomæus veterum duntaxat obseruationes & assertiones proposuisset, citra causarum appendicem, in quibus reddendis nescio quàm feliciter sæpe versetur: hoc scio, mihi non posse omnia probari. Principio bene confessus est, Lunam humidis præesse; sed hoc loco, dum humorem à terra petit, ineptus videtur, nisi quis circulares rationes admittat. Nos igitur singulis stellis suas vires esse credimus peculiaries, quibus in hæc inferiora perenni motione operantur; atque ex eiusmodi efficacia factam esse à priscis planetarum & stellarum fixarum comparationem, in qua Cancrum Lunæ domum fecerunt; è quòd animaduertissent eius vim in hoc signo potissimum regnare. Deinde ex eiusmodi etiam consideratione nomina sideribus posuerunt; Cancrum vocantes illam cæli partem, in qua vis esset maximè resistens rabi-

*Cancer cuius
est domus.*

rabidis æstibus. Est enim Cancer animal, cuius temperamentum tale est, vt nihil sit ad rabidi canis morsum præsentius. Bene igitur natura summos Solis ardores hac humectandi, in frigidandique vi temperauit. Sed non ignoro non simplicem semper esse & vnicam appellationum rationem, sicut nec vna est symbolorum, quibus doctissima vetustas naturæ arcana significauit. Neque enim hic locus cæli ob id duntaxat, quod exposui, nomen hoc est adeptus, sed illa etiam causa, quòd Sol ab exordio eius signi, ad morem Cancri, retrò gressus suos agat. Sed prior ratio est potior, qua vis & efficacia sideris indicatur. Verum hinc maior latet difficultas, non satis hæctenus à quocumque vel animaduersa vel explicata. Crebrò vates Astrologos imperitiores derisi, dum iudicia sua struerent super signis nouæ sphaeræ, in qua stellæ nullæ inueniuntur; & quæ non alia ratione esset inuenta, quàm vt hypothèses iuuaret, quibus motionum varietas ad regulas certas refertur. Hæctenus certè neminem quicquam sani respondisse memini, è quòd nihil reperirent, cui has vires inesse dicere possent. Ipsæ enim stellæ fixæ longè recesserunt ab ipsis principiis signorum, quibus eadem nomina fortiuntur. Ceterum, cum longa plurimorum seculorum obseruatione constet, quædam euenire perenni quadam & immobili ratione, videtur necessarium hæc euenta ad causas quoque perpetuas & constantes referre: siquidem omnia, quæ in elementis hisce fiunt, causas habeant & efficientes & conseruantes, à cælo pendentes. Non equidem primus sum, qui cælum immobile aliquod esse cogitarim, hac (qua dixi) ratione ductus; sed alij multò prius idem tradiderunt. Vocarunt autè illud alij Empyreum, alij Crystallinum, siue aqueum, vtraque pars suas causas secuta, quas hinc explicare non est necessarium, è quòd satis sit cælum nobis dari immobile, quocumque tandem nomine sit vocandum. Quò ergo astrologicas prædictiones excusem, quæ non solum octauæ sphaeræ signis, sed illius etiam cæli vtuntur, in quo nulla sidera cernunt; dicam quietum aliquod corpus statuendum extra omnia illa, quæ moventur, non tantum ad motionum mensuram imaginandam, sed ad omnia illa gubernanda & conseruanda, influxu suo perpetuo sibi constante, quæ nullas vnquam acceperunt mutationes. Physici, dum certas quasdam & peculiaries proprietates sub eisdem lineis parallelis inuenirent, immani discrimine inter se differentes, atq; eas nulla cælestium corporum motione hæctenus variatas; putarunt sibi necessariam esse eius corporis cælestis positionem; quòd diuersa partium suarum natura hanc, quam in regionibus in eisdem Zonis videmus, diuersitatem perpetuam perpetuò conseruaret. Hanc rationem alibi fortè

exemplis illustrabo: hoc loco sufficit præsentī quæstioni applicare. Hoc igitur illud est, quod contendo, cælū quoddam fixum esse, cuius partes diuersas habeant vires, è quibus non inconcinne nomina diuersa fortiantur. Cancer igitur, non solum in octaua sphaera mobilis, sed ille etiam in cælo immobili cognominis vires illas ab opifice habet, quibus nomen vetustum conuenit. Quod nisi ita esset, non admodum antiqua astrologica hæc nomina dici possent, nec ante annos illos inuenta, ad quos signa octauæ sphaeræ mobilia, & signa immobilia, sibi respondebant. Certè, cum Cancer octauæ sphaeræ totis triginta gradibus Tropen æstiuam præcederet, non merebatur nomen à retroeunte animali sibi sumere, cum sol adhuc procederet: merebatur tamen ex eo, quod animalis illius temperamento vi efficiendi similis esset. Cum ergo signa octauæ sphaeræ, & signa immobilia sibi respondent, fateri oportet insignes tum vires ipsorum esse; præsertim post principiorum coniunctionem ad sex gradus: quod contigit eo tempore, quo Christus nasci voluit, ita ut optima cæli constitutio perfectioni humanæ absolutæ conueniret, atque tum illud fieret coniugium perfectum, quod Deus cum sponsa sua contraxit; perinde atque octaua sphaera cum nonæ sexto gradu congruebat, senario numero coniugiorum proprio, contra quam video quibusdam placuisse, hoc indicatè. Quod si altius hæc expendas, videbis antiquissimos illos horum nominum auctores, diuina quedam vaticinia his nominibus occultasse, & quodammodo dixisse, tum salutem generis humani futuram, cum sidera sic posita erunt, ut nomina sua optimè mereantur. Nunquam autem melius merentur, quam tum, cum Cancer octauæ sphaeræ cum Cancro sphaeræ immobilis (ita uti dico) quadrabat. Est enim in tardis motionibus eorum, quæ eas consequuntur, tardus euentus: & quemadmodum in ipso meridie minus calor est, quam post meridiem hora prima & secunda; ita de coniunctione quoque sphaerarum, & eius euentis, analogia & proportione quadam cogitandum. Habet enim Christi epoche quinque gradus & dimidiatum in motu octauæ globi, ita ut à coniunctione signorum tantum temporis, quantum his gradibus debetur, fuerit elapsum. Sed hæc contemplatio ingens sibi volumen postularet, si pro dignitate & merito esset explicanda. Quocirca, illa missa, ad id, quod quaeritur, reuertar. Cancer igitur non is solus, qui in octauo orbe cernitur, Lunæ vires auget; sed is etiam, qui perpetuo initio suo Tropen æstiuam nobis definit. Neque hic disputo, an nona hæc sit sphaera, an vndecima, ut de motionum numero cælos fabricantur. Satis est immobilem esse, & omne motionum genus ad alios orbes relegandum. Cancer itaque huius cæli domus est,

Salus humani generis quando futura.

Lunæ vires a quo augetur

est, in qua Luna regnat; atque idcirco plurimum iuuat ad pluuiarum generationem. Præter igitur ceteras causas hæc etiam vna est de potentissimis, quæ plurimum illic potest, ubi humoris plurimum ad illud tempus inuenitur. Quare autem intra Tropicos plus est humoris? Dixi modò aliquot causas, quibus & hæc annumeratur. Quanto Sol rectius ascendit & descendit, tanto crepuscula sunt minora: & consequenter tantò citius calor diei terminatur, & tanto rursus magis subito fit antiperistasis matutino tempore, frigore nocturno subito à radiis se mox erigentibus in sublime fugiente, & illic contracto. Aloisius Dacadamosta cum crepusculorum angustiam admiraretur, in regno Senegæ & Gambrae, planitiem terræ in causa esse putauit, sed ridiculè, deceptus à Strabone, ni fallor. Is enim causam quaerens, quare mox post Solis occasum nox sequeretur ad Gadès: dixit, iis, quibus Sol post montes occidit, lucem diutius durare, propterea quod circa montem, post quem occidit, diffundatur; at iis, quibus in plano occidit, non diu durare, quod hæc circa montes radiorum diffusio, quam nos fractionem dicimus, fieri non possit. Effugium hoc fuit Strabonis, non quaestioni vera solutio. Ego crediderim veteres, qui ante Posidonium fuerunt, audiuisse ad Hesperios post Solis occasum mox noctem occupare, atque id ad eos, quos ad Occidentem vltimos nouissent, retulisse. Rectitudo adscensus & descensus in causa est, quæ facit, ut Sol subito vel plurimum ad horizontem accedat, vel ab eo extemplo plurimum demergatur. Nam, cum Sol est in æquinoctiali circulo, intra horæ spacium tantum descendit illis, qui sub Aequinoctiali habitant; quantum Antwerpianis in æstatis principio tum demergitur, cum media nocte longissimè ab horizonte remouetur. Non mirum igitur, nobis crepuscula longa manere, & illis breuia decidi: atque ita pro ratione rectitudinis vel obliquitatis vel diminui vel augeri. Huic connexum est, tantò citius frigus noctis inualefcere, quantò citius radios suos, frigus impediens, subtraxerit: & contra, tanto matutino tempore celeriore fieri frigidi vaporis fugam, & eius obsidionem, ex qua antiperistasis constat. Augetur autem hæc ad meridiem vsque, ita ut tum frequenter fulmina & imbres præcipitentur. Ex his igitur perspicuum fit, qua de causa noctes sub Aequinoctiali plurimum habeant & subitaneum frigus, cui si accedat humida materies, non potest fieri, quin semper plurimum vaporum Soli suppeditetur ad eleuandum; quos, quia paulatim non consumit, sed mox se erigens à terra in sublime reuerberat, fieri non potest, quin imbres frequentes, & fulmina nubes, subito coactæ, eiaculentur. Hæc causa in omni regione ferè valebit,

Inter Tropicos cur plus humoris.

Nox cur statim sequatur post Solis occasum ad Gadès.

in qua imbres è perpendicularibus radiis decidunt; sed tantò minus, quantò plus à recto discesserit. Hic ergo videmus, qua de causa in Martio & Septembri, illic sub Aequinoctiali pluat, vbi humida materia non deest. Hinc quoq; efficitur in Geminis etiam nonnullis pluere; sed non tanta vehementia, quantam in recto adscensu & descensu videmus. In Cancro verò omnes iam causæ concurrunt ad Nilum augendum. Pluuiæ enim illæ particulares nihil admodum ad eius augmentum faciunt; quòd nec continuæ sint, nec diu super terra maneant, quin imbibantur. Præcipua igitur causa est pluuiæ hiberna ad montes Lunæ, quæ paulatim, Sole in Geminis versante, incipiens, & proximos quosque alueos implens, hoc facit, vt materia inferioribus etiam regionibus suppeditetur ad vaporum generationem, atque ita imbres vbiq; circa flumen, maxime verò in montibus, excitentur. In Cancro igitur, iam omnibus alueis repletis, incipit inundare ad vltima vsque loca, & mox per omnem Aethiopiæ & Aegypti planitiem diffundi. Pluuias autem montium Lunæ & aliorum, quibus tum Sol longissimè abest; iuuant pluuiæ illæ regionum inferiorum, natae ex illis (quas diximus) causis. Labet hic adscribere Statij de Nili incremento versus, quibus pluuiarum causam hiemi, de Solis discessu computatæ, optimè tribuit; hoc ipso ceteris omnibus præferendus, eò quòd æstiuæ imbres iuuare, non facere diluuium Aegypti possint.

- „ *Qualis, vbi auersi secretus pabula celi*
 „ *Nilus, & Eoas magno bibit ore pruinas:*
 „ *Scandit fontis opes, septemque patentibus aruis*
 „ *In mare fert hiemes, penitus cessere fugata*
 „ *Nereides, dulciq; timent occurrere Ponto.*

Hic & illud obiter noto, Pontum ab eo inundationem vocari, perinde atque ab Homero Pharus insula Ponti dicta est; quòd si fortassis alludit, mecum & cum veritate se nsit. Sed, si hæc vera sunt, quid ni & Nilus augeatur, cum Sol est in Capricorno, ob eam causam, quòd tum ad tropicum Cancri hiems sit, atque idcirco videatur necessariò consequi, pluuias etiam fieri illis, à quibus Sol longissimè remouetur? Respondendum, multas hic causas deesse, & in primis materiam, eò quòd pars Aethiopiæ, ad Cancrum sita, saxosa lit & arenosa, ita vt Cambyfes hic obrutus sabulone dicatur. Deinde montes, montibus Lunæ pares, non habet; vt è longa planitie, à Strabone & Herodoto annotata, docetur. Neque etiam lacus eos & paludes, quales ad Nili exortus cum sint, plurimum obliquis Solis radiis materiæ ad nubes euehendæ subministrant. Præterea nec Cancer illic

*Nilus quare nō
 augeatur, cum
 Sol est in Ca-
 plicorno.*

illic est, Lunæ domicilium; cuius tanta vis est, vt nautæ, qui maria illa, inter Tropicos sita, tentant, Lunam in Cancro conceptam, Lunam aquarum vocent; indicio apertissimo, ad Lunæ regnum hanc æstiuorum imbrum copiam pertinere. Noltrates vno consensu omnes, tum nautæ tum agricolæ, semper vel pluuias vel ventos, pro eo ac cetera accedunt, è Luna ominantur, si die Lunæ Soli se coniunxerit. Quòd si tantum virium exiguum hoc habet dominium, quòd Luna in die sibi cognomini tenet, in quo & alij planetæ suas habent horas; quid existimandum de domo & de eius regni potestate, quam in Cancri sidere sortitur? Admirabiles sanè sunt veterum hominum obseruationes; sed causarum explicatum, ad normam & veritatem naturalis scientiæ, non video quis hætenus sit affectus. Quid est hoc, bone Deus, sic nomina ponere sideribus, vt eadem locis cæli immobilis applicata, & naturam ipsorum interpretentur, & præterea illud contineant oraculum, tum perfectionem omnium seculorum nascituram, cum superior globus immutabilis coiuerit cum inferiori, continuæ permutationi obnoxio? Quorum vnio an aliud significat, quàm diuinam & immutabilem eternitatis imaginem, & progeniem vniendæ esse cum natura microcosmi, id est, natura humana, vt hæc ex illa accipiat vitæ æternæ, perfectæ atque idcirco quietæ, communionem? Nomenclaturas verò multis ante seculis stellis & signis positas esse, quàm signa octauæ spheræ cum signis immotis conuenirent, Homerus & Hesiodus testificabuntur, quibus eedem, quibus posteritas vsa est, notæ fuerunt, vt illis liquet, qui in illorum lectione versantur. At hi ante Christi natiuitatem annos circiter mille, vel plus eo, floruerunt. Cum igitur è commensu motionis orbis stelliferi constet, tum temporis imagines non conuenisse cum signis immotis, necessariò confitebimur, nomina data esse, neque à Solstitiis, neque ab Aequinoctiis, sed ab ipsa in hac inferiora efficiencia, atque eadem ratione ab Astrologis cæli immobilis partes à potestate dictas fuisse, prius quàm cum signis octauæ orbis quadrarent. Si tandem ad natalem Christi seruatoris nostri, & perfectionis omnium seculorum, voces hæ ab octauo orbe ad superiorem transissent; dicere possemus, id ita factum esse, quòd tum conuenirent. Chaldaica certè Geneseôn obseruatio multò est antiquior Mose, in qua tamen intelligimus, signis immotis vires quoque suas esse attributas, vti ex illis Manilius, & post Ptolomæus tradiderunt. Nam, nisi hic ita veteres scripsisse sciuiisset, nunquam causam domicilij Lunaris ad Tropen & Solis vires retulisset; at potius ad ipsas stellas octauæ orbis. Idem, cum proprias gentium notas per signorum

*Siderum vnio
 quid signet.*

rum diuersitatem deduxisset, tandem adiunxit: non ea tantum consideranda; sed addendas etiam stellas fixas, quæ in signis illis reperiuntur. E quo liquet, non de mobilibus octauæ sphaeræ, sed de immobilibus signis prius locutum esse. Sed de his alibi. Sumam mihi hoc loco signa quædam, vetustis cognita, præter ea, quæ in octauo cælo conspiciuntur: atque illis maximas è longis plurimorum obseruationibus facultates adscriptas fuisse; quas, cum Ptolomæus explicare studet, causas operationum Soli adscribit, vario modo varios homines contuenti, quàm bene, & quàm (non dico veteribus, sed sibi ipsi) consentaneè, non est huius loci prolixius persequi. Sol igitur in Cancro post æstiuam Tropen, ratione domus Lunaris, & reginæ ipsius coniuncte, ingentes vires accipit ad imbrium materiam ab Æquinoctiali vsque rapiendam: cui cum præparaciones illæ atque causæ (quas diximus) accesserint, non mirum videri debet, si ad Cancri, non ad Capricorni, exordium pluuiæ fiant. Capricorni sidus siccum est, atque id quidem non mediocriter: qua de causâ in eo Saturnum regnare, & Martem summis honoribus excipi, veteres dixerunt, qui ambo siccitate gaudent. Videmus itaque quantum sit discriminis inter Cancrum & Capricornum, tantum nimirum, quantum inter humidissimum & siccissimum. Si verò hæc qualitates ad Solis efficaciam referantur, vt Ptolomæus plerumque causas querit, fatendum erit voces has ab iis factas esse, qui mundi partem Notiam habitarunt. Illis enim Cancer humidus, & Capricornus siccus erit; eò quòd Sol illis in Capricorno æstiuam siccitatem, in Cancro humores efficiat hibernos. Quod si absurdum est, & à communi sensu scriptorum alienum; cogimur dicere, ipsis signis hanc naturam ex suo ipsorum adesse, non aliorum comparatione. Hæc dum contemplor, eius in mentem venit, quod est apud Aristotelem, polum Antarcticum superiorem cæli partem tenere, motione prima ita demonstrante, quæ à dextris communi naturæ ductu exorsa, & ad Meridiem progressa, caput ad Antarcticum ponendum esse conuincit. Quod vt ob oculos scholæ Physicorum ponant, Atlantem suum comminiscuntur. Sed eadem collectione Antipodes concludent, polum Arcticum esse superiorem. Non igitur hæc consideratio partium cæli naturæ, sed positus earum ad homines diuersos diuersitatè declarat. Suspicio ex antiquis id Aristoteli subleuissè; atque hinc ratione, ob quam ita esset, de Sole, ab Oriente ad Meridiem accedente, quesiuissè. Esaias Luciferum inducit ita sese iactantem: In cælum conscendam, super astra Dei exaltabo folium meum, sedebo in monte testamèti, in lateribus

* Aquil-

Aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero altissimo. Scio hæc diuini vatis verba symbolicòs intelligenda; sed & hoc scio, non temere & indoctè symbola à priscis vatibus fieri solere. Forsan ergo colligendum, antiquis opinionem fuisse, è multis euentis natam, Polum Australem superiorem, Aquilonarem inferiorem esse, atque idcirco Aquiloni malorum originem attributam: factumque inde, vt maximum Draconem ea in cæli parte collocarint, certum Luciferi, siue hostis nostri, signum. Quod si ita est (vti suspicor) Capricornus supremam obliqui circuli partem tenebit, & ea causa supremi quoque erit planetæ domus. Cancer inferiorem, & idcirco infimi postremique planetæ sedes, opifice res omnes mirabili consensu inter se deuiciente. Est enim Capricorno vis maiestatis singularis, quæ emicuit in Augusti Genethliaco, qua supremum ei terrarum imperium decernebatur. Quod quia ab Astrologis persuasum ei esset, numum excudit Capricorni imaginem præ se ferentem, confessus eius se radiis summum orbis culmen obtinuisse. Sed neque hoc solum signum est Aegocerotem, supremam signiferi partem habere; eodem tempore alterum accessit, longè, quàm illud, magis admirandum. Sol, in Capricorno hospitio exceptus, Saturnum siue opificem rerum omnium nobis repræsentans, ad imum barathrum noctis descendit; eo ipso temporis momento, quo Christus nascebatur, certo nobis signo supremam Dei potestatem illa hora venisse, qua tenebras noctis & vmbra mortis discuteret, atque nos ab infima terrenæ obscuritatis caligine ad hospitium Saturni, quod est loco supremo, reduceret. Symbola profectò hæc mihi persuadent, singulares cuiusque partis cæli vires esse, à vi solari & ab astris octauæ orbis minimè pendentes. Saturnus apud vetustos Magos sapientiæ præsidere fingebatur, & mentem ad rerum contemplationem, maximè diuinarum, reddere aptissimam; cui Heraclitus alludens dixit, Mens sicca, mens sapientissima, cum è diuerso mentis errores & stoliditatem Luna humore suo facere dicatur: vnde & maniacis apud Græcos, & Lunaticis apud Latinos, nomen inditum esse, nemo est, qui nesciat. Si ergo in posteriorum qualitatatum mixtione tantum possunt Luna & Saturnus, tum Cancer & Capricornus, quantum virium habebunt in humore & siccitate, qualitatibus primis generandis? Luna singulis suis augmentis & decrementis animantium humores auget atque diminuit, vt in ostracorum carnibus & animalium medullis experimur. Quid dico de incremento & decremento? An non solo suo accessu & recessu, per diei quadrantes totam Oceani molem modò sursum, modò deorsum trahit, & id tanto facit

Luna vis.

cit insignius, quanto magis Solis radiis iuuatur? Quid igitur faciet Sol in Lunæ regno, maximè in præsentia reginæ; si tantum Luna potest quotidianis experimentis? Vis autè tanto intra Tropicos maior est, quanto radiorum maior rectitudo. Non est itaque vltèrius admirandum, qua de causa plus humidorum halituum in Cancro, quàm in Capricorno, trahatur, tametsi nulla essent locorum in terræ positu discrimina. M. Antonius Pigafetta scribit, sub Aequinoctiali in Moluccis insulis garyophylla quotannis bis colligi; semel in Iunio, & rursus in Decembri. sed aërem in Decembri meliorem esse, quàm in Iunio, eò quòd calidior sit & ficior: & bene quidem, quia Sol in Cancro humores & imbres trahat, nō autem in Capricorno, quamuis, in hoc sidere cūm est, per vastissimum Oceanum feratur, & in Cancro terras, non mare, è regione Moluccarum, perambulet. Fit igitur hæc Iunij intemperies non à strictis Solis spiris, quas æquè habet Capricornus; nisi regulam illam discriminis computes, quæ fit ex augmento ad imam absidem motionis in eccentrico, quam ego nihili pendo. non item à materia remota; eò quòd terra, quàm aqua minus sit humecta. Nec etiam à rectoribus radiis, quorum vtrobi- que eadem ratio: nec item à maiore vi Solis, cūm is in Capricorno terræ sit, quàm in Cancro vicinior. A quo igitur? Certè à natura signi Lunaris, quando aliud inuenire nequimus. Capricornus ergo ficius est, & Sol in eo tanto facit maiorem ficitatem, quanto est terris tunc vicinior, & quanto dies naturalis est longior. Quæ duo non eò ad- do, quòd in illis multum virium esse contendam, licet sit aliquan- tulum; sed quò subtilioribus, contrà ex eiusmodi minutiis dispu- tandi occasionem præcidam. Fracastorius enim in summis radiorum viribus, modò materia ad extrahendum in sublime non deesset, sum- mam imbrium abundantiam collocavit. Quod si rectè sensisset, sub Capricorno potiùs, quàm sub Cancro, Garyophyllorum insulæ pluuias timerent. Habemus ergò quæ causa pluuiarum sit intra Tropicos: & qua de causa generatim ferè hiemem illam, quam im- bribus definiunt, ad Cancrum, non ad Capricornum, sentiant; præ- terea vnde tanta vis aquarum descendat, vt Nilum campis vndique infundat. Maximas enim pluuias ad montes Lunæ fieri diximus, in quibus non pluuiæ modò, sed niues etiam in summitate fieri pos- sunt: cūm sub Aequinoctiali etiam, & citra, niues in Peru regionis montibus altissimis semper inueniantur, nec vnquam etiam in At- lante penitus deliquescant, & apud nos minore Solis interuallo, quàm Sol à Lunæ montibus tum discessit, niues in Alpibus cernan- tur. Sed quæ illic tum recens in montium latera cadunt, pleraque

veri-

verisimile est interdiu deliquescere, & vim pluuiarum augere; perin- de atque apud nos in Maio aliquando accidere videmus. Deinde & illud hinc colligitur, proprias quasdam esse singularum regionum proprietates, tum è cælo immobili, tum è stellis octauæ orbis, quæ plurimùm possunt intra Tropicos, propter paruam dierū & noctium inæqualitatem, minimum verò apud eos, quibus Horizon valde ob- liquus est, propterea quòd longa & diuturna Solis mora terrā pau- latim exhauriat, & penitus arentem reddat, nihil vt halituum euehi possit. Sic contrà in hieme, ad calorem augendum, parum momenti vel ipsæ stellæ Verticales habent, propter longam diuturnamque Solis absentiam, quamuis natura sua sint Martiales. Intra Tropicos igitur, propter hanc partim siderum, partim terrarum varietatem, imbrium ficitatumque magna est diuersitas. In Peru, in planitie maritima, quæ à Tumbes exorsa ad aliquot centenarios milliariorū nostratium extenditur, nec pluit, nec tonat, cūm viginti à mari mil- liaribus, & eò minùs, pluuiæ sint frequentes & copiosissimæ; quæ de montibus corruatæ aquas & ad bibendū, & ad irrigandum sub- iectis campis subministrant. In horum montium culminibus per- petuæ sunt niues, quæ catenatim infinita terrarum spacia comple- ctuntur, & flumina effundunt, quæ multò sunt, quàm vel Asia vel Africa vel Europa etiam habeat, maiora; adeò vt sinus potiùs ingen- tes, quàm amnes, videantur. Accedunt his lacus & stagna innume- ra, vt par est fieri, vbi eiusmodi montium immensa spacia complu- rimas valles & planities comprehendunt. Eadem igitur est huius re- gionis vltra Aequinoctialem natura, quæ est montium Lunæ: atque inde Sol in Cancro plurimas sibi aquas attrahere cōtinuatione qua- dam vaporum & nubium potest, cūm citra etiam Aequinoctialem longè extendantur. Deinde mare vtrimque magnam etiam copiam humorum Lunæ regno suppeditat. Quo fit, vt in Messico Iunius item imbrium solenne tempus reducat, & similiter, atque in Africa, extendat. Si enim totum Oceanum per ipsam intermediam terram ducere potest; quanto faciliùs per aërem humores trahet, ac è subie- ctis etiam campis, & lacubus, & montibus, eleuabit, adiuta totius regni sui viribus, ac præterea Solis in domo sua præsentia? Bene igitur Plinius Nili crescentis tēpus Luna noua, quæcunque post Solsti- tium est, definiuit. Coniunctio enim Lunæ & Solis in domo Lunæ, in materiam antè ad pluuias præparatam, quid non virium habeat? Plenis enim omnibus antea alueis, partim ex imbribus, ad Aequino- ctialem & citra cadentibus, partim è fluuiis descendentibus è mon- tibus, quibus tum hiems est ob Solis longinquitatem, procliue est,

o

maxi-

maximis viribus & summa potestate ingentes mox pluuias in superioris Æthiopiæ montibus excitare, atque eas continentes reddere ad ipsum vsque circulū Cancrī: quæ humore paulatim aucto tū fiunt vehemētissimæ, & ita Nili summum augmentum in Leone demum absoluunt, propter magnum defluxus interuallum: deinde diminui incipiunt, donec Nilus in Libra totus intra alueum suum confidat, spacio centum dierū crescendi initium, & decrescēdi finem, ad aluei capacitatem metiente. Quod Homerus Hecatombis elegantissimè expressit, vnā indicans gratū Ioui & ceteris diis sacrificium quotidie faciendum, atque ex eo epulandum. Tradit enim Plinius, hoc tēpore Regibus & Præfectis per eum nauigare nefas esse. Incidit igitur Menelaus in piaculum, quod illi tum erat condonandum, cum solenni Ægyptiorum ritu centū diebus epulatus fuisset. Rectè ergo Plinius nos commonefecit, Lunę cum Sole coitū hoc diluuium excitare, non quouis quidem loco, sed post Solstitium, in ipso nimirū Lunę regno. Nec credo temerè montibus, è quibus accipit incrementi præcipuas aquas, nomen à Luna datum fuisse, quamuis id hætenus fortè sit neglectum. Prisci enim illi, à quibus Ptolomæus id accepit, videntur hanc augmenti causam cognouisse; atque idcirco Montes Lunæ vocasse, quod in iis ingentes imbres præcipitent, cum Luna Solem domi suæ hospitio exceperit. Aristoteles hūc montē, è quo Nilus fluit, Argyrū, id est, argenteum vocauit, voce ob id ab antiquis data, quod argentum Lunę, vti aurum Soli, debeat. Eadem igitur ratio vtriusque nominis, nisi quod Ptolemaicum Aristotelici videatur interpretamentum. In vocibus certè huic anni propriis, insignes notationes continentur. Nilus enim dictus est, quia *νῆλ*, id est, nouus limus quotannis ab eo inuehatur; docta sanè elegantique compositione, quæ nouitatem hanc annuam sic indicauit, vt & vtilitas irrigationis intelligeretur, & litterarum numeratio dies totius anni cōtineret; quibus absolutis, rursus nouam campis viginem induceret. Quod illi videbunt, qui annum Ægyptium in hoc nomine, ad germanæ originis rationem scripto, Græco calculo computabunt. Ægyptus verò an à Rege, vt omnes volunt, dicatur, an contrà, Rex à flumine vocetur, dubitare magis, quàm expedire possum. Cum ceteri amnes, Græcis hominibus cogniti, ad Capricorni signū maximè turgeant & quasi exiliāt; solus Ægyptus eo tēpore supinus in alueo iacet, tanquā omnibus viribus amissis. Quocirca à propria nota sic dictus est, quod *ὑπὸ τοῦ αἰγῶος ὑπτίως κείτῃ*, id est, quod sub signo Capri supinus iaceat; cum in Cancro totus exurgat, & extra ripas saltet, contrà quàm cetera flumina facere consueuerunt: quæ ratio si placebit,

Regi,

Montibus Lunæ non temerè nomen datum.

Nili etymologia.

Nouum Ægyptii etymon.

Regi, si quis hoc nomine fuit; flumen, non Rex, flumini nomen dedit. Quod autem Plinius addit, ab aliquibus etiam Tritona appellari, id ad antiqua Phrygiorum magisteria, quibus Ægyptios sacerdotes erudierunt, spectare opinamur; atque ita ab iis vocatum esse, quod magnam fidem Ægyptiis ostendat, tum in annuo suo incremento, tum in signis, quæ in puteis obseruata, præmonstrabant, quantum fructuum singulis annis esset expectandum. Verum nomen hoc alibi exponetur, in eodem quidem significato, sed ad aliud accommodato. Neque longè ab ea opinione absum, vt ad eosdem Phrygas referam Phari nomen. Pharot enim illis caput significat, ad nauigationem indicandam idoneum. Erat enim in hoc promontorio turris, è qua lumen nauigantibus ostendebatur. Quod vt erat noctu necessarium, ita ipsum illud promontorium interdium satis signi dabat, ad rectum iter tenendum. Sed hæc occultiora: apertius illud, quod Homerus dixit sub Protei persona Ægyptum Diopetea esse. Quod nomen nunquam illi conuenit, nisi cum pluuiio Ioue auctus in campos exundat. Quocirca inconsideratè Aristoteles, aut potius (quod magis credo) fraudulenter Homerum hoc loco ita interpretatus est, quasi voluisset, Pharam tantum à continente in mari abfuisse, quo tempore Nilus intra alueum continetur; cum contrà multis luculentis indiciis (quæ modò aperuimus) ostenderit sese de inundatione agere, atque eius tempus, & ritum gentis, quo in eo viuit, describere; & vno atque altero verbo doctis viris incrementi causam & eius difficultatem indicare; quam tantam esse iudicauit, vt sibi Proteo opus esse putaret, id est, eo numine, ad quod non peruenitur, nisi per resolutionem ad vltimā causam quis adspiret. Pharus ergo aberat à Memphiticis montibus, vbi tum Reges egisse pyramides, ipsorum sepulcra docent, secunda vnus diei nauigatione; difficili profectò, quod alueus tenendus esset; ac difficili etiam, quod inuitus iussu Deorum retraheretur, atque eadem causa longa, quia omnis mora in patriam properanti post tot annorum emanationem longa meritò videtur, præsertim si eiusmodi appendicem secū ducat, qualis Menelao per Hecatombas significabatur. Abesse autè Memphim à Pharo nauigatione vnus diei, secundo vento facta, is intelliget; qui sciet nauigia plenis velis, cum ventus rectus puppim ferit, quatuordecim paulò plus minus milliaria Italica transuolare, quæ nostratia tria & dimidiatum reddunt. Sint igitur à Pharo secundum fluminis decursum ducenta paulo plus minus milliaria. Artemidorus rectam ab Alexandria ad caput Deltæ nauigationem octingentorum duntaxat facit & quadraginta stadiorum. Plinius à fissura

Nilus cur Triton dictus.

Phari nomē ad quos referendū.

Nilus quando Diopetes.

Pharus quantum distet à Memphi.

aluei, qua se primum findit in latera ad Canopicum ostium, centum quadraginta milliaria computat. Cui mensuræ, si quod ad Memphim vsque reliquum est, & id, quod ab ostio ad Phari portum patet, adieceris; circa ducenta milliaria collegeris; quæ secundo, plenoque vento, vno, longissimo tamen, Alexandrinorum die nauigari posse, Homerus indicauit. De artificiali enim, nõ naturali, intelligendus; cui crepuscula, si cui placet, adiici possunt, eò quòd noctu nauigare per ignotos alueos eo tẽpore, quo flumẽ exudasset, in primis temerariũ fuisset, cum interdiu etiã satis id habeat difficultatis. Quòd si Homero parũ credimus, ipsi in diluuiis fluminũ eius periculũ faciamus. Quamuis enim totũ Delta vndiq; pelagi, non fluuij, faciem haberet, ac opida in eo, veluti Cyclades, in Aegæo mari iaceret, cuius rei Diodorũ testẽ habemus; nõ tamẽ extra alueũ cursus erat tenendus, ne in aggeres, & alia breuia, nauis impacta detineretur. Difficile igitur iter fuit, atque illo etiã longius, quòd per compendiũ iter rectũ facere, vti in pelago perpetuo & breuib; vadis non impedito, fieri solet, nõ oporteret. Iam nõ aliud nobis restat, quàm eos, qui hæc fortẽ nostra, si qui omninò erunt, legere nõ dedignabũtur, monere ac rogare, vt nõ sinãt sibi imponi Aristotelis præclara auctoritate, sed prius videant, vtrius sentẽtia & expositio magis deceat & poetam, & veritatem. Scio Pharum insulam olim fuisse, ac nunc continenti adherere. Sed id factum non est Nili illuue, aut naturæ beneficio, sed ea ratione, quam Cæsar nobis aperuit his verbis: Pharus insula est, in ea turris magna altitudine, mirificis operibus extructa, quæ nomen ab insula accepit. Hæc insula, obiecta Alexandria portum efficit; sed à superioribus regionibus, in longitudinem passuum nongentorum in mare iactis molibus, angusto itinere, & ponte, cum opido coniungitur. Hæc Cæsaris testificatio satis docet, quĩ factum sit, vt nunc Pharus insula non sit. Molibus enim, & ponte, & ædificiis collapsis, aqua est exclusa, & quæ insula erat, nunc est Cherronesus. Pharus tamen æquali hæctenus interuallo à Memphiticis montibus abest; & vt olim, ita nunc quoque, mari, non terra, excepta isthmo cingitur. Si æquitas iudicium ea mihi detur, vt iis admirandum hoc Homeri artificium, quàm monstrosam Aristotelis interpretamentum, magis arrideat, non parum mihi videbor effecisse. Quotquot enim de Aegypto, fluminis beneficio enata, scripserunt, ij Homerum sibi ducem esse putauerunt, quorum Herodotus & Aristoteles fuere antesignani. Si igitur hic eos deferat, & neget se vnquam tale quid scripsisse, e quo possit effici, Aegyptum post ætatem suam ex amnis limo extitisse, cum antea non esset; mirum, ni mox terga vertant, & signa

Pharus olim insula, nunc continenti adherens.

signa abiiciant. Pudendum est, ne dicam execrandum, auctorum bene dicta perperam interpretari: at quanto turpius, peruersè intellectis fundamenta absurdarum opinionum superstruere? quòd illustrius titulus, & venerandum nomen, & ab omnibus recepta auctoritas, falsæ sententiæ larvam veritatis imponat; qua deinde occultata, hominum animis citra suspicionem irrepit. In hac quidem larua detrahenda fortassis prolixitatis accusabor; sed, qui rei difficultatem agnoscent, & huius inundationis abyssum bolide sua tentabũt, nõ illi mihi prolixitatem non obiiciant, sed breuiorem etiam dicent fuisse, quàm Protei hæc oracula postularent. Quamuis enim diligenter causarum omnes angulos sim rimatus, necdum tamen mihi ipse omninò satisfeci; tantum abest, vt velim videri omnes difficultates in his æstiuis pluuiis sustulisse; quod facere magis arduum iudico, quàm circulum quadrare. Constet saltem optimè Homerum dixisse, ex imbribus Nilum augeri; atque idcirco, quo tempore exundat, à Ioue delabi; atque in causis pluuiæ, qua excrescit, Fracastoriũ operosis suis syllogismis nihil egisse. Nos hiemem duplicem in causa esse demonstrauimus; & eam, quæ de Solis absentia ad montes Argyreos fit; & alteram, quæ intra Tropicos est vniuersalis; quæ quas habeat causas, obiter etiam breuiterque est explicatũ. Verũ, dum epilogum addo, duo mihi video obiici impedimenta, alterum à Scaligero, alterum à Comite Nogarola; quorum vterque & litteris & genere clarissimus habetur: prior etiam totius sibi cyclopediæ cẽsuram sumpsit, vt audacter & fortiter, ita non malo iure; propterea quòd ad summum eruditionis culmen aspirasse videatur. Hic, si viueret, (quòd equidem litteris studiosisque omnibus optarem) primo facillè impetu me prosterneret, cum Cardanum robustissimum, vt videri vult, in omni demonstrationũ puluere pancratiaften deiecerit, & ferè calcibus protriuerit. Quid enim ille nõ possit, qui puer adhuc cum esset, in panoplia coram Maximiliano pyrrihen saltarit? Huic igitur si me opponam, equum erit, vt Nogarola non egrè ferat, si neque ea recipiam, quæ in Timotheo suo, siue dialogo de Nilo, doctè varicque disputauit. Litteratis contentionibus, cum studia aluntur, tum veritas elucescit, si modestè amiceque, & citra bilem (vt generosos animos decet) suscipiantur. Scaliger, Aristotelis vestigiis hærens, vaticinatur fore tandem, vt ripæ, annuo limo altiores redditæ, Nili exundationem non admittant. At huic obiicio Niloscopium, quod veteres Aegyptij in puteo huius tẽporis Memphitici, in lateritia columna, in acutam pyramidis formã exeunte, notare solent. Cum igitur Niloscopium, siue Nili regula, tantum hac ætate

cubitorum, quantū ante bis mille annos indicare debeat, quo optata fertilitas nunciatur, nec quicquā omninō sit in tot seculorū decursu immutatū in fluminis incremento; iubeo Scaligerū hanc scalam deponere, per quam ripas in tantam altitudinē adscensas dicit, vt Nilus intra eas perpetuō cohibeatur. Et quia eadē cōtra Iulium nostrū, quæ contra Herodotū, & Aristotelē, & ceteros, dicenda essent; pluribus addendis superfedo, ne eadem sepius sint iterāda. Quōd autē inter cetera dixit: Troglodytis, decem circiter gradibus à Cancri circulo remotis, pluere quidem æstate, sed non continenter, nec diu, sed velut apud nos æstatis tempore, cum repentinæ oriuntur tēpestates; id prorsus omniū obseruationibus & experimentis eorū aduersatur, qui regiones intra Tropicos peragrarunt. Interrogentur, qui apud Messicanos fuerunt, an nō & diu & continenter apud ipsos pluat ab eo tēpore, quo nouilunium in Cancro fuerit peractū. Interrogentur, qui in Hispaniola habitauerunt, qui dicent non pluuias modō ab illo tempore, sed tempestates etiam & procellas cōtingere, quibus mare, maiorem in modū intumescens, fluminū decursum repellat. Idem in India ad ostia Gangis & Indi, & generatim per totā illam regionem fieri, in qua quidē materia halituum non desit, de medici illius scriptis colliges, qui Rhabarbarū propter nimiam humiditatem Iunij, Iulij, & Augusti, apud Indos vix asseruari posse prodit. Sed satius est Garcie ipsius, apud Indos medicinam exercentis, sententiam audire, qui de Lusitanica lingua in Latinā à Carolo Clusio, familiari & amico nostro, translatus sic dicit: Præterea India, præsertim in maritimis, maxime humida est; & huiusmodi aromata diu integra seruare nō potest. Nam Rhabarbarū, sub mēsem Maium in Indiam locis videlicet maritimis importatum, nisi ante Septembrem absumatur, planè inutile est & abiiciendū: corrumpitur enim, vt pleraque alia aromata, quatuor illis mensibus hibernis, qui sunt Iunius, Iulius, Augustus, Septēber. Interea aliud recentius ex Ormuz importatur, quo vtuntur; idque, quod in maritimis hibernauit, abiiciunt. Audimusne hinc medicum, Goæ habitantem, Tropico Cancri, quàm Aequinoctiali, paulò viciniorem, eos mēses hibernos vocare, quibus Sol illi regioni rectissimus incumbit? Quōd si illos leges, qui nauigationes eius maris describunt, intelliges his mensibus magnas sepe tempestates & diurnas exitisse. Quo fit, vt eodem tēpore & flumina pluuiis ad exitum increfant, & maris intumescens vndis repellantur. Non mirū igitur, Gangem quoque loca Indiæ plana irrigare, tum pluuiis auctum, rū, ne exoneretur, à mari impeditū. Trahit autē Sol eo tēpore ventos plurimos è mari Indico, cum eius calor ad se trahere vbique conetur;

non

non aliter, atque eodem tempore ex orbe nostro ventos ad se rapit. Deinde tota India humecta est, & maximis latissimisque fluminibus abundans; quæ toto æstatis tempore, glacie in Imao deliquescente, cum plena fluant, tum post Solstitium, cum ad ostia Indi & Gangis hiems est, & ventus mare contra impellit, defluxus impeditus ea cogit per campos exundare. Norunt Romani, si contra Tiberim, imbribus auctum, mare intumescat, quàm altè flumen assurgat. Idem de Gange cogitandum; & tanto magis, quanto pluuiæ & tempestates illic diutius durant. Nec illud negligendum, quod antea quoque memini, imbres continuatione vaporum, & ventorum impetu, citra etiam Cancri Tropicum, largos decidere per idem tempus posse, si à subiectis campis humoris plurimum radiis solaribus subministratur. Eum autem Indiæ interamnium situm esse, omnes norunt, vt hinc montibus altissimis, & latissimis, & perpetuo gelu candentibus; hinc mari; & vtriusque ad duo reliqua latera duobus amplissimis fluminibus claudatur: vt cetera, quæ infinita propè sunt, & inter ea maxima, omittantur. Quamuis igitur post Cancri principium æstatē Indi habeant, pluuias tamen idcirco sentiunt; quōd hinc estiuam hiemem, hinc aquarum plurimum & vaporum è montibus habeant, quibus planities humecta accedit. Nam quamuis niues in Imao, & Paropaniso, antea etiam liquecant; toto tamen æstatis tempore vastitas illa Caucasea nō cessat à glacie, Solis radiis ad eliquandum subministranda. Videmus in summis Alpibus cum alibi, tum in valle ea, in qua Sarra, Benaci pater, gemino de fonte oritur, quàm ingentes torrentes ex altissimis verticibus cum summo fragore & tonitruū se media feruentissimaque æstatis parte præcipitent, cum hieme prorsus euanescent. Cum igitur hæc materia pluuiarum adsit, & tanta montium siluarumque altitudo, vt Solem, ad colliquandum, vicinum requirat; ac deinde ex opposito hiberna anni ad Tropicum constitutio accedat; fit vt post Solstitium non inferior modò, sed superior etiam India, pluuias habeat frequentes. Arrianus, libro quinto Alexandri contra Porum expeditionem describens, ad hanc ferè sententiam locutus est, vt dicat eotempore, quo flumen, vltra quod Porus confederat, superare Alexander conaretur, omnes amnes Indiæ multa & turbida aqua concitatos fuisse. Tempus enim fuisse æstiuum, quo Sol à nobis retro se flectit; qua anni parte plurimæ copiosæque aquæ è cælo in Indiam deferantur, & niues Caucafi, in quo plurimorum fluminum fontes sunt, deliquescentes, aquas maiorem in modum augeant: cum hieme contra & limpidi & exigui amnes fluant, & præter Gangem, & Indum, & fortè aliquem alium,

etiam

Indi quare plurimas pluuias sentiant.

etiam vadari queant, & certè Hydaspes tum vado transmitti possit. E quibus Arriani dictis & ceteris, quæ adiecit, vt de pluuiis æstiuis constat, sic & illud certò colligitur, illo ipso tempore, nec alio etiam vllò, superiorem Indiæ partem, perinde atque Aegyptum, diluuiò fluminum mergi: quia duo maximi exercitus tum sub pellibus essent, cum plurimum aquarum illic abundaret. Satis igitur est nos causam inuenisse, quare, ad partes Indiæ inferiores, humiliores aliqui campi recipere possunt eiusmodi inundationem, quæ tamen nullo modo Nili incremento par esse potest, nec causis, nec euentis. Desinat ergo Scaliger alias causas somniare; sed in his acquiescat, quas tot locorum cõsensus, tot hominum experientia, comprobauit. Sunt eius omnia, confessione mea, doctissima, & plena subtilitatum: sed quod illi cõtra Cardanum licuit, cui se antagonistam fecit; idem fortassis alij etiam contra ipsum licebit. Ceterum in hac quæstione, quam nunc agimus, astutè quidem, vt vbique, egit; sed non citra aliorum reprehensionem asseruerit, Nigirim & Nilum ex eisdem montibus & eisdem paludibus edi; atque partem Africæ, quam amplectuntur, insulæ rationem habere: cum à posterioribus scriptoribus, quibus res magis sunt exploratæ, videam scribi longè infra fontes Nili Nigiris originem esse. Et inter ceteros Andreas Theuetus docet, è Libya interiore Nigirim exoriri, additis etiam montibus, è quibus descendit; quorum alteri Mandro, alteri Thala nomen adscribit: quos ait à montibus Beth, siue Lunæ, pluribus, quàm mille leucis abesse. Scaliger, cum vtrumque flumen ex eisdem paludibus deriuasset, ac pluuias alias in Æthiopia esse negasset tempore incrementi vtriusque, quàm apud nos in æstate cum tempestatibus decidere solent, satis se putauit ostendisse, ex humore tantum harum paludum existere fluuiorum incrementa. Verum cum ipse pecora perinde, ac taurus quispiam, ex hominibus iis faciat, qui Aristoteli, de Idæis scribenti, audent aduersari; non video, quid ausus sit dicere, non aliter apud Troglodytas pluere, quàm apud nos æstatis tempore, cum Aristoteles dixerit, in Æthiopia frequentiores pluuias fieri æstate, quàm hieme, & vehementiores & sæpe eodem die: quia, cum Æthiopia calidissima sit, celerrimè congelentur nubes in aquam, propter antiperistasin. Nam, si frequentes sint pluuiæ; quid illis cum æstiuis nostris commune, quæ sunt rarissimæ? Deinde non solum frequentes Aristoteles esse dicit & vehementes tota æstate, sed frequentes etiam vno eodemque die. Quæ ergo comparatio ad nostras pluuias æstiuas, vna sola excepta vehementia? Iam si frequentes sint & vehementes, non solum tota æstate, sed eodem die; quinam rogo

sem-

semper imbibentur à terra? quod Iulius affirmat; cum dies illic breues sint, & noctes, quàm apud nos, sint multò longiores & frigidiores. Quocirca, cum experimentis omniù, cum ipsis rationibus, quas antè exposui, cum ipsi denique Aristoteli, contra quem sentire beluarum esse dixerat, aduersetur; condonet mihi si hac in re hypercriticam ipsius sententiam nihili pendam, & paruifaciam; quod dixerit, alias causas somniandas esse, propterea quòd Ganges eodem tempore, quo Nilus, excrecat; cum modò constet, partim easdem, partim diuersas inueniri, vt patebit ei, qui incrementorum rationes inter se comparabit. Maior enim causa Nilo est ad excrecendum, propter duplicem hiemem; alteram Astronomicã, & toti orbi similiter computandam; alteram iis, qui inter Tropicos habitant, peculiarem. Gangi verò intumescenti nihil accedit ex hieme astronomica, sed ex illa sola, quæ illius est Zonæ, quæ conuersionibus Solis terminatur: quæ hiems continuatione quadam vaporum & nubium vltèrius etiam se porrigere potest, si regio talis sit, vt plurimum halituum queat suppeditare; qualem Indiam esse, quæ Gange & Indo includitur, apertius est, quam vt hîc sit docendum. Exundat igitur Ganges partim eodem, partim diuerso modo, quo Nilus. Atque hæc quidem obiter hoc loco, alias fortassis latius ex proposito de his agetur. Nunc deinde audiendus Nugarola, qui nobis magis, quam Scaliger, repugnat; è quòd fretus Porphyrij auctoritate, neget ex Homericò epitheto, quo Nilum ornauit, posse concludi, imbres incrementi causam esse, cum Xanthum etiam & Spercheum eadem voce appellarit Diopeteas, id est, à Ioue delapsos. Sed non videt perperam fieri collectionem: Alia flumina à Ioue delabi dicit; ergo Nilus non dicitur Diopetes, quia imbribus increcat, sed potius contrà conclusisset; Alios etiam amnes vocat Diopeteas, sunt igitur & alij amnes, quos pluuiis increcere Homerus putauit. Addidit etiam, & fontes hoc nomine recensuisse, tum & Oreades etiam Iouis filias, poetam nominasse; quæ omnia sic conclusit in suo dialogo, quasi nihil contrà dici posset. Addamus enim, postquam hunc Porphyrij locum è quæstionibus Homericis totum adduxisset ac interpretatus esset, Fracastorium rogat ad hunc modum: Quid dixeris, Fracastori? FRACAST. Nihil sanè: nam etiam si Græcas litteras (vt olim M. Cato) in senectute didicerim, tamen velim Rhamnufium, qui Græcæ & Latinæ linguæ peritissimus est, hac in re suas partes suscipere. Sed polliceri ausim, si ista maledicta audiat, sedulo operam daturum, vt te, & seipsum, & Strabonem, inuasisset, quandoque pœniteat. Nos quòd Porphyrij sententiam rectè examinemus, torum hunc

p

locum

Nilus & Nigiris an oriuntur ex eisdem montibus.

Porphyrij sententia de Nili incremento.

locum putamus adscribendū, eò quòd ab Adamo, qui se Fracastorio in hac lingua superiorem facit, nec bene transcriptus sit, nec bene redditus hominibus Latinis. Sic igitur verba codice ab Heruagio Basileæ excuso leguntur:

Θαυμάσειε τις ἀντὺ τοὺς Ἴον ποταμὸν οἰηθέντας ὃν Ὀμηρὸς Αἰγυπτίον ποταμὸν κέκληκε, Διίπετῆ εἰρηῶς διὰ τὸ ἀφανέως ἔχην τὰς πηγὰς κατὰ τοὺς Αἰγυπτίους ἐν ἔρευνᾷ ἢ ἐρευνώθεν ῥεῖν. λέγει γὰρ.

- „ — ἢ γὰρ τοι πρὶν μοῖρα φίλους ἰδέην,
- „ Πρὶν γὰρ ὅταν Αἰγύπτῳ Διίπέτῃ ποταμοῖο
- „ Αὐθις ὕδωρ ἔλθῃς. Πρῶτον γὰρ ἔτι τὸν Σπερχεῖον Διίπετῆ λέγει.
- „ Ἴον Σπερχεῖοιο Διίπέτῃ ποταμοῖο. ἢ τὸν πρὸς Φαιάκων γῆν.
- „ — ἔγω δ' ἀπάνευθε Διίπέτῃ ποταμοῖο. Καὶ ἀπλοῶς ἢ πάντας Διίπέτῃς ἐν ἀσβεστοῦ λέγει.
- „ Ὡς δ' ὅτ' ἐπὶ παροχοῖσι Διίπέτῃ ποταμοῖο
- „ Βέβρυχε μέγα κύμα. Διίπέτῃς ἔν λέγει ἵερὸς ποταμὸς ἐν Διὸς γεννημένους. τῷ γὰρ πεσεῖν ἀπὸ τῆς γενναῖας χεῖρα.
- „ Ὅστις ἐπὶ ἡμᾶσι τὰ δὲ πέση μὲν ποσὶ γυναικῶς. Ἀλλαχῆ δ' ἔφη ἀντὶ τῆς Διίπετῆς,
- „ Ἐάνθε διηένει ὃν ἀθάνατῃ τέκετο Ζεὺς. Τέτο ἢ ὅν φῦσαι τῷ ποταμοῖο ἐν Διὸς γενναῖα ὥσπου ἔφη.
- „ — ἢ σφὶν Διὸς ὄμβρεσθ' αἰετῆ. ἢ λόγῳ ἔτι τὰς νύμφας τῆς Διὸς θυγατέρας λέγει.
- „ Νύμφαι κρηναῖαι κέραι Διὸς. Ἐπὶ
- „ Νύμφαι ὄρεσιάδες κέραι Διὸς. Ἐπεὶ καὶ τὰ ἐν ὄρεσι φύτα τῷ Διὸς ὕδατι τρέφονται. Ζηνόδοτῳ δὲ Διίπετῇ τὸν διαυγῆ ἄποδιδωσιν.

Hæc quæ mutauerit & reddiderit Adamus Fumanus, quæ loquentem auctor dialogi de Nilo induxit, nostra non refert; eò quòd nesciamus, quo exemplari sit usus. Nos, quòd Fracastorio, quem dicit ferrius litteras Græcas didicisse, opitulemur, sic interpretamur. Miretur sanè quisquam eos, qui fluuium, quem Homerus Aegyptum fluuium vocauit, Diipete, id est, à Ioue lapsum, idcirco dici putauerunt, quòd fontes occultos haberet; ac, secundum Aegyptiorū opinionem, in cælo eos haberet, atque e cælo manaret. Dicit enim: Neque enim fatum tibi permittit antè videre amicos, quàm rursus ad aquam profectus fueris Aegypti fluuij, à Ioue delapsi. Prius enim Spercheum Diipete, siue à Ioue lapsum, appellat:

Gnatum

„ Gnatum Sperchei, qui de Ioue labitur amnis. Et illum, qui ad Phæacum terram est:

„ Ast equidem à fluuiio semotus de Ioue lapsa. Denique simpliciter omnes, per parabolam Diipeteas, id est, à Ioue delapsos, vocat:
„ Vt Ioue delapsi fluuij contra ostia sæuunt,
„ Fugentes fluctus rudunt. —

Diipeteas ergo, siue à Ioue lapsos, fluuios dicit, quia è Ioue generati sint: nam cadere pro generari vsurpat.
„ Quisquis in hac ad crura cadet muliebria luce.
Alibi verò loco Diipeteos, id est, à Ioue cadentis, dixit,
„ Xanthi verticibus rapidi, quem Iupiter edit.
Quod quidem eò dicit, quia fluuij è Ioue generentur, secundum naturam, vt quodam loco inquit:

„ — Et eos auget Iouis imber.
Qua ratione Nymphas quoque Iouis filias vocat:
„ Nympha fontana, gnata Iouis. Item:
„ Nympha monticola, gnata Iouis.
Quod dixit, quia plantæ in montibus Iouis aquis aluntur. Zenodotus autem Diipete illustrem siue perspicuum reddit.
Ex his nescio cui non perspicuum esse queat, Porphyrium Straboni minimè aduersari, nec dicere, Nilum non vocati Diopete, ob id quòd imbribus increfcit: immò contra idcirco, quia è pluuiis generetur, quemadmodum & alios quoque fluuios ita vocari, inter quos est Spercheus, qui hoc nomen sortitus est, quòd festinare præ ceteris videatur, iuxta illud Lucani:

„ — Ferit amne citato
„ Maliacas Sperchios aquas. —

Ruit autem ob id citissimè, quòd è Pelio vel niues liquefcientes, vel pluuias in lacu aliquo, vel occulto, vel aperto, quales plurimi in montibus sunt, congregatas præcipites effundat. Deinde, quia ex altissimo loco, qui mediam aëris, siue Iouis, regionem, in qua pluuiæ & niues generantur, attingit, à Ioue lapsus dici potest. Nihil ergo hoc contra eos, qui Nili epitheton ad imbres retulerunt. Quòd porrò adiecit Porphyrius, generatim omnes fluuios Diopeteas, per parabolam vocari, id sic intelligendū: Amnes omnes cõparatione causarū sic posse vocari, quia scilicet omnes oriatur è Ioue: alij quidē, qui imbribus increfcunt ex aère medię regionis, alij, qui è fontibus principiū habēt, è Ioue subterraneo. Nam vtrobique aër est, & vtrobique habitus ratione frigoris in aquas cõcrefcit. Hinc Nymphet fontanę Iouis filię

Spercheum quare tunc cinferunt.

Finij omnes quare dicuntur Diipetes.

Nympha fontana cum Iouis filia.

Oreades, cur
Iouis filia.

Flumina qua
Diopetea pro-
prie dicantur.

Adami de in-
cremento Nili
opinio.

filia dicuntur; eò quòd ex halitu subterraneo, per frigoris vim concreto, orientur. Oreades autem, siue arborum nemorumque Deæ e Ioue, id est ex imbris & aquis, frigore concretis, & irrigantur & aluntur: & idcirco Iouis etiam filia vocantur. Proprie igitur flumina, quæ pluuiis crescunt, à Ioue delabi dicuntur; vt Nilus æstiuis mensibus, & Sperchios: quo tempore, vel niuibus liquefactis, aut imbris intumescens, rapidus fertur. Xanthus item, cum pluuiis vel niuibus latè exundat, idem epitheton meretur; quia tantus aliquando euadat, vt ad Simoënta vsque omnia latè stagnent, & ob eam rem Scamander ab hominibus, teste Homero, vocetur. Quod alibi, vbi de nominibus Deorum & hominum agitur, explicabo. Videmus itaque longè abesse, vt Porphyrius neget, Nilum idè Diopete nominari, quòd pluuiis augeatur: immo contrà, ceteros etiam fluuios ita dici, quia imbris crescunt. Quòd si qui sint, qui de fontibus cadant, nec imbris intumescant, eos Diopeteas non vocari, nisi per parabolam causerum. Miratur igitur homines inuentos esse, qui Nilum sic vocari arbitrarètur, eò quòd fontes in cælo apud Iouem haberet, atque inde in terram descenderet. neque enim hæc causam esse, quòd sic dicatur; cum Sperchios quoque eodem epitheto honoretur, quem certum est e Pelio, non e cælo, descendere: atque cetera quoque flumina per parabolam, siue comparisonem generationis, Diopetea ab eodem nominari; quia nimirum e Ioue nascantur; non verò quòd fontes in cælo habeant, atque ex eo in terras descendant. Negat itaque Nilum Diopetea vocari, quòd fontes haberet occultos; sed ita dici asserit, quòd imbris augetur, ac inundaret. Atque, quia hæc aperta sunt e Porphyrij verbis, si non corrumpantur, vt ab Adamo corrupta sunt, non est necesse diutius iis immorari. Nobiscum ergo facit Porphyrius longè secus, atque Adamus arbitratur. Verùm nunc tempus est opinionem eius de Nili incremento audire, quæ in compendium contracta sic habebit. Pluuiis nihil adscribendum; sed omnem causam pendere ex vaporibus, qui in montibus Lunæ, à Sole per radios directos verberatis, in cauernis subtus attolluntur. hos ad summam terræ partem non educi; propterea quòd & suo & terræ frigore calori attrahenti resistant, ne foras extracti penitus absumentur. at, cum Sol longissimè inde recesserit, tum totam illam halituum copiam in aquam conuertit, atque ea Nilum excrecere ac exundare. Elegans sanè ratio si vera sit. At nos non ita prompti sumus ad credendum. Dicit, æstate in cauernis montium halituum magnam copiam attolli, vi Solis, perpendiculares radios inferentis: sed eos negat ad supremam

terræ

terræ partem euehi, quia suo & loci frigore resistant, ne ulterius attrahantur. Quæ verò, obsecro, hæc resistentia vaporum, cum iam frigore deposito, sursum sunt elati? Antea, cum necdum humida materies actu calida esset, resistere potius debuisset, ne attolleretur. Cum iam sursum fertur, frigore nativo deposito, qui, rogo, tunc resistet, cum antea, cum integris adhuc esset qualitatibus ad repugnandum idoneis, non potuerit efficere, quò minus sursum traheretur? Iam quòd dicit eo tempore, quo Sol directus impendet, non posse fieri halituum in aquam conuersionem, propter æstium calorem; id prorsus omnibus experimentis & rationibus repugnat. Experimentis quidem, quòd omnibus locis, quibus perpendiculares radios Sol immittit, æstiu quidam imbres decidant. Rationibus verò, quòd æstatis tempore omnia antra subterranea, quàm hieme, sint frigidiora: atque idcirco, qui halitus eo tempore in iis attolluntur, eos necesse esset promptius in aquas conuertit; quàm tempore hiberno, propter antiperistasin caloris externi. Quis est omnino, qui nescit, æstate omnia subterranea frigidiora, hieme calidiora sentiri? quis inquam, nisi qui nunquam in apothecis vini subterraneis fuit, vel nunquam æstate de puteis frigidam hausit? Potius igitur æstate in aquas vapores hi coirent, quàm tempore hiberno. Deinde, quòd addit, hos halitus ad hiemem vsque seruari, nec antea in aquas conuersionem, stupendum planè videtur. Sed demus tamen, ne omnibus obstinatè resistere videamur; ac interrogemus, vbi tantum sit cauernarum, vt satis amplæ sint ad illam halituum copiam conseruandam, quæ sufficiat ad eas aquas generandas, quibus Nilus ad tres menses extra alueum feratur? Qui norit, quantum vaporis requiratur ad vnum cyathum aquæ efficiendum, mirabitur sanè tantum vaporum reponi posse, quantum satis sit ad tanta diluuiam, quanta Nili sunt, producenda. Nolo ergo prolixior esse in hac opinione confutanda, quam quiuis cernere potest, & rationi & experimentis aduersari. Condonabit verò generosissimus vir, si non magis ipsi, quàm ipse Fracastorio, assentiar. Nam libertatem sententiæ nemo cuiquam in re litteraria vel ademit vnquam, vel adimere debet. Nos ad eò hanc mordicus retinendam putamus, vt ne ipsi quidem Aristoteli, magistro nostro, parcamus, sicubi aliud ratio, aliud Aristoteles, postulare videatur. Hunc igitur dicimus non rectè Homeri sententiam examinasse, qua Pharum insulam esse cantarat. Longè enim diuina sensa descriptio hæc Aegypti occultabat, quæ ab illo demum erui possunt, qui Protei analytin sit consecutus. Admiremur ergo poëtæ ingenium, qui paucis fabulis totam methodum veritatis in-

Homeri ingenium admirabile.

quirendæ depinxit: & præterea Nili incrementum ad pluias re-
tulit; & Hecatombis suis tempus inundationis, & festos, lætosque
dies, indicauit: & vnus diei nauigatione Memphim, Thonis regiam,
apertè dedit intelligendam; non Thebas, quæ multo longiùs à Pha-
ro distabant. Non simplex igitur hic error fuit Aristotelis; sed talis,
vt multa contra Homeri mentem sequerentur. Nihil ergo fecerunt,
quotquot ex hoc loco Phari ab Aegypto distantiam sunt ratioci-
nati. Porrò Aristotelem tam valido præsidio, quale videri voluit,
destitutum, aliter aggrediamur, & demus illi, hæctenus verum esse,
quod dixit, ab Homeri tempore, vel, si mauis, à Menelai in Aegyp-
tum appulsu, tantum factum esse mutationis. Quòd si tanta inter
illos annos facta est commutatio; quantam par est contigisse ab Ari-
stotelis ætate ad hanc nostram, interuallo mille nongentorum an-
norum? Certè duorum vt minimum dierum nauigatione intra
Aegyptum Pharus contineretur. At, cum nunc Pharus & Alexan-
dria eodem adhuc stent à mari & terris interstitio, quo tum stetisse
narrantur; non potest non falsissima esse magistri nostri persuasio.
Cum ergo de tam exigui temporis obseruatione, quantam sua
ætate ab historica fide accipere potuerat, argumentum duxerit, ad
docendam maris & terrarum perpetuam vicissitudinem; ita vt quod
nunc mare est, terra aliquando euadat habitanda: & contrà, quod
terra nunc est, mari olim sit cooperiendum; quæ primo libro Me-
teororum latè persequitur: tentandum est nobis, an præceptoris du-
ctu ex obseruatione multo longiore, aliquid etiam consequi possi-
mus, quod illi queat opponi. Agedum igitur, in quo nihil mutatum
est spacio bis mille annorum, ante quos vixit Herodotus; ne in vi-
ginti quidem millibus annorum in eo quicquam est mutandum.
Nam, si quicquam mutandum esset, oporteret iam decimam eius
mutationis partem esse transactam, cum decima pars temporis sit
elapsa. At nihil mutatum est: nulla igitur mutatio expectanda; atque
tantò minùs expectanda, quod ne in illis quidem quicquam est mu-
tatum, in quibus plurimum mutationis expectabatur. Aegyptus
eadem est, quod ad maris quidem terrarumque distinctionem spe-
ctat: eadem etiam Nili inundatio: idem Phari Alexandriaque situs:
eadem nitri abundantia; quod, si à mari reliquum fuisset, tot certè
annorum curriculis esset absumptum. Non dubito quin Proteus
Aristotelis vaticinium deriserit, tam temerè oraculum maris occu-
pantis. Vtrumque igitur, & hunc meum præceptorem, & Polybium,
iubeo dormire in vtramque aurem, securos omnino eiusmodi com-
mutationum. Idem nunc Tanais est, qui olim fuit; & tamen è plani-
tie

tie fluit; quæ, si Aristotelis sententia valuisset, iam olim esset exsicca-
ta. Multò certius exsiccatum iri & fluuium & Mæotidem asseueras-
sent, si è locis planis aquam eò corriuari sciuisent. Somniabant illi
Riphæos montes, quorum tamen niuibus & aquis non tantum fide-
bant, quin metuerent, ne quando Mæotis exaresceret; atque ipse
etiam Pontus in idem discrimè veniret. Eadem est hæctenus in Pon-
to nauium magnitudo: eadem nauigandi facilitas; adè vt ipsi Iau-
nenses Capham aliquãdiu in Cimmeriis angustiis tenuerint, quam
nunc Turca vnà cum reliquis deuorauit. Eiusdem vanitatis tot se-
culorum exacta volumina oraculum illud conuincunt, quod apud
Strabonem est, de Pyramo editum:

„ Εὐρέλαι ἐσομένοις ὅτε ΠύραμοϞ εὐρυδίνης
„ Ἡΐονα βραχέων ἰεγὴν ἐς Κύπρον ἵκη). *id est,*
„ *Posteritas cernet, cum vortice Pyramus altam*
„ *fluuiem infundens, coniunget litora Cypro.*

Quod tamè sic Straboni placuit, vt Herodotū laudaret, qui Aegy-
ptum Nili donū esse pronuntiasset. Aristoteli tamen eò cogor esse æ-
quior, quòd à Platone sit deceptus. Si enim verū fuisset, in Atlantico
Oceano insulã, Libya & Asia maiore, absorptam fuisse, quid nō mu-
tationū expectandū fuisset? Summerfa est regio, Asia & Libya maior,
quantulū, rogo, erit momēti in Europa, si eadem edacitas fauces se-
mel aperuerit? Nec verò, vt fabulã, Plato historiam eam recitauerat,
nec vt fabulã, Aristoteles acceperat, vt ex eo perspicuum est, quòd
Oceanum Atlanticum nauigationi ineptū esse dicat, putans insulam
summerfam breuiū & vadosi maris causas dedisse. Quæ enim alia ad
hoc eum causa impulisset, vt maria extra Herculis columnas breuia
esse diceret propter lutum; nisi id, quod à Platone acceperat, verum
esse credidisset? cuius hæc in Timæo inter cetera legerat verba:

Ἡ τε Ἀτλαντὶς νῆσϞ, ὡσαύτως καὶ τὸ θαλάσσης δῦσα ἠφανίσθη.
διὸ τὸν ἄπορον καὶ ἀδιερεύνητον γέγονε Ἰεκεὶ πέλαγϞ, πηλοῦ καὶ
βραχέϞ ἐμποδῶν ὄντος ὃν ἡ νῆσϞ ἰζομένη παρέχετο. *id est,*

Similiter & Atlantis insula, mari summerfa, disparuit. Qua de
causa hæctenus etiam mare illud nec nauigari, nec tentari, inquirique
potest, ob lutum, quod insula subsidens reliquit; quo breue mare,
& minimè profundum, redditum est. Minimè igitur Aristoteles
præceptoris sui narrationem fabulæ loco habuit. Quò magis mi-
randi sunt, qui poëtica quandam fictionē existimarunt. Neque verò
solus Aristoteles; sed Crantor etiã, primus Platonis interpres, in hac
fuit opinione. Verum nos partim veram, partim falsam narrationem
esse,

esse, de temporis beneficio didicimus; quod tandem in lucem profert veritatem. Certè is, qui mirabilium auditionum auctor est, mare illud non nauigari tantum asseruit; sed à Carthaginensibus insulam etiam in eo inuentam esse dicit; solitariam illam quidem, sed quæ & omnis generis materiam ferret, & flumina etiam nauigabilia haberet, atque fructuum prouentu esset admirabilis; longa tamen, & multorum dierum nauigatione ab Africa remotam esse. Quocirca, cum Aristoteli, mare illud vadosum & cœni breuitate nauigationis minimè capax esse tradèri, ex diametro repugnet, nequaquam credo mirabiles has auditiones eius esse factum; è quibus alioquin ea, quæ in Meteoris scripserat, emendare potuisset. Diodorus Siculus diligentissimus historiæ scriptor, & omnium antiquitatum audissimus, (vt sic dicã) helluo, insignis magnitudinis insulam extra columnas Herculis in Oceano versus Occasum iacere scripsit; sed à Libya multorum dierum continuata velificatione distantem. In ea montana, & campestria esse flumina nauium capacia; hortos fructuum varietate & suauitate, dulcibus aquis, æstiuis umbraculis & secessibus, omni denique deliciarum genere, tum de naturæ dotibus, tum de humana industria, ornatissimos: venationes omnis generis ferarum, necnon piscationes habere copiosissimas: in summa, nō hominum, sed deorum, domicilium videri, ob beatissimam omnium rerum copiam, vel ad firmam corporis valetudinem perpetuò conseruandam, vel ad vitam delicatam & voluptariam sequendam, conducentium. Hanc à priscis propter longinquitatem, qua ab orbe nostro distat, inuentã nō fuisse, post à Phœnicibus, omnia maria, omnes terras, tum intra, tum extra Herculeum fretum vtroque latere scrutatibus, inuentam esse; non proposito suo, suaque sponte, sed ventorū vi, plurium dierū spacio durante, in eam appulsis. Tyrrenos igitur, qui tum plurimū in mari poterant, fama regionis illectos, coloniam eò deducere molitos esse, verum Carthaginenses obstitisse; partim ne ciues sui eò commigrarent; partim, vt si qua irreparabilis clades ciuitati infligeretur, haberent refugium, in quo locorū ignorantia à potentiorum vi sua tuerentur. Hæc Diodori narratio de antiquioribus, Platone & Aristotele, fuit petita, propterea quod coniunctam eam cernamus cum vetusto illo Phœnicum per Occidentis plagas discursu, & Tyrrenorum antiquissima illa maritima dominatione. Mirari igitur liceret, quī in illam ventum sit posterius opinionem, vt clarissima duo philosophiæ lumina Oceanum Atlanticum nauigari posse non arbitrarentur, nisi Plato Ægyptios testes denunciaffet. Sed hanc veterum auctorū controuersiam, patrum nostrorū ætas omninò sustulit, orbem

orbem nobis nouum pro insula aperiens, cuius immensa ab vno polo ad alterum spacia necdum sunt penitus explorata, semper se noua aliqua regione prodente. Non igitur vanum omnino fuit, quod ab Ægyptiis didicerat Plato de insulæ magnitudine, sed illud vanum, quod Hercules freto propinqua prius esset, atque deinde summersa. Quocirca cum veterum testimonio & ætatis nostræ nimis certa notitia, vtpote quæ noxæ nobis plus attulerit, quàm utilitatis, constare videamus regionem illam, quam Atlantida Plato nominauit, nunquam absorptam fuisse; consequens est ne ab hoc quidem exemplo Aristotelem iuuari, quo maris terrarumque monstruosam suam permutationem defendat. Quamobrem contra, pro illius instabili & absurda naturæ inconstantia audacter inducimus, perpetuam & æternam horum duorum elementorum constantiam & firmitatem, nullo seculorum æuo labefactandã. Hanc tamen non ita ad amussim intelligimus, vt non minimis particulis aliquantulum variationis accidere posse cõfiteamur. Quis enim nescit nouum circa Neapolim montem, quis pagorum aliquot siue villarum apud Dordracum submersionem? alucorum ostiorumque Rheni quasdam mutationes? & alia id genus multa? Sed hæc omnia tã sunt minuta, vt ad totam terram comparata nullam habeant rationem magnitudinis. Si tota Hollandia, vel tota Zelandia, vel tota Flandria, vel tota Brabantia, periisset, aliquid saltem videri potuisset immutatum esse, quamuis & hæc regiones singulæ admodum sint exiguæ, si terrarum spacia, non opidorū numerum, metiamur. At tale nihil ab omni historiariū memoria in his regionibus accidit, non magis quàm in Ægypto, cui cõparabatur; vt nihil mihi amplius obstare videam, quò minus in antiquitatis nostræ monumentis inuestigandis bono animo pergam, securus, quid deinde obganniant, præsidio omni, cui fidebant, de arce deturbato. Verum adhuc audio musitari, & duo ad ferri progressus mei impedimenta: alterum, de vetusta Cimbrorum commigratione, qui dicuntur inundationibus pulsi fuisse: alterum de quotidianis prope harum regionum diluuiis, quibus videtur effici, non absurdam fuisse, Aristotelis opinionem. Leuius est vtrumque, quàm quod nos morari debeat, cum Cimbrī inundationum tædio potius frequentium, quàm necessitate aliqua ob integram regionem summersam, sedes suas reliquerint, & mare apud nos particularas duntaxat abradat, easdem vel eodem loco, vel alibi rursus repositurum. Atque adeo hoc ipsum est, quod contendo, perpetuum hoc ab omni memoria regioni nostræ fuisse, vt modò mare aliquid adimeret, modò terra mare protruderet; atque ita hanc particularum

Maris & terra perpetua constantia.

Cimbrī cum sedes suas reliquerint.

exiguarum permutationem, eandem semper regionis naturam conseruasse. Quod si hoc nunc accideret, olim non accidisset; possemus dicere mutationis aliquid euenire. At, si æquè olim atque nunc res ita habuit; quid dicemus in eo variatum esse, in quo eadem semper manet pugna, modò aquis, modò terris, statuentibus trophæum? Neque enim nouum hoc nobis est cum Oceano bellum, aut nuper exortum. Maiores nostri Cimbri, qui ab exitu Rheni ad Albim vsque litora tenebant, (vt Strabo docet) eisdem molestiis fuerunt olim exercitati. Exitus autem Rheni, ne quis eum à nobis longè abesse putet, idem est cum Scaldis & Mosæ exitu, ad fines Ambiuaritorum, qua Zelandiam Hollandiamque spectant. Atque ex eo fit, vt, quod Cimbris tribuitur, Gallis ab aliis adscribatur: quoniam citeriorem etiam Rheni ripam ad Oceanum occupassent. Docendum igitur eundem olim harum regionum habitum fuisse, qui nunc est; quo nihil noui nunc euenire conuincatur. Ephorus, Isocratis discipulus, in Cuma natus Asiatica, qui, fabulis omisissis, ab Heraclidarum descensu historiam inchoauit, grauis in primis auctor, Cimbro prodidit plus calamitatis ab vndis accipere, quàm ab armis. Clitarchus, vnus de vetustissimis historiæ scriptoribus, in libris reliquit, tam subitis inundationibus Cimbro aliquando inuadi, vix vt celerrimis & admissis equis aquas euadant. His tamen auctoribus accepimus, tantam esse huius gentis audaciam, vt, quo loco non ita pridem ab vndis domicilia absorpta sunt, eodem rursus ædificent: nec id solum, sed quod fidem superare omnem videtur, arma etiam aduersus rabidos Oceani fluctus sumant. Tandem verò magnam eorum multitudinem, insolita quadam inundatione irritatam, indignabundo consilio patriam reliquisse. Hæc cum apud antiquissimos hos viros Posidonius legisset, non falsa modò, sed inepta etiam mendacia, esse iudicauit, absurdum esse dicens, homines mari assuetos tam stupidos fuisse, vt non possent deprehendere, si non ex vno quotidiano fluxu, saltem è duobus, perpetuum hoc esse ac naturale maris incrementum, non ipsis magis, quàm omnibus Oceani accolis, timendum. Posidonium ducem sequitur Strabo, condemnatis Ephoro & Clitarcho; sed causa minimè bono examine discussa. Nam ridiculū est, & plus quàm puerile, dum dicuntur Cimbri domos reædificare, quo loco antè aquarū impetu fuerunt euersæ, sermonē sic accipere, quasi hoc significaretur, bis singulis diebus, quoties æstus affluit, domos subuerti, & bis rursus, quoties mare defluit, ab ipsis erigi. Quod nisi ita Posidonius narrationē accepit, veterator est, dū inundationū incommoda ad quotidianos accessus refert. Si sic existimauit, insigniter stupidā cogitationem

nem

nem attulit, ad scripta aliorū intelligēda. Debat saltem eam habere opinionē, neminē tam stolidū esse, qui velit audire, nedū scriptis mādare, esse quosdā, qui spacio sex horarū domos ædificent, mox, proximo maris affluxu, diruendas. Satis etiā moneri potuit, nō de ordinario maris fluxu egregios illos viros scripsisse; eò quòd dicerent insolenti quadā inundatione victos è patria migrasse. Miror equidem Strabonem tam supino iudicio hanc Posidonij velitationem inspexisse, vt non videret nihil contra priores illos dici, præter frigidas & inanes nugas. Videntur illa quidem stupenda, arma contra mare sumi, sed stuporem facit rerum, de quibus agitur, ignoratio. Sic Aelianus, libro variæ historiæ duodecimo, Celtas ait maris inundantis impetum sustinere, & contra vndas gladios euaginos & hastas vibrare, quasi verò Oceanum vel terrere, vel vulnerare possent. Audiuerant nimirum aut legerant bellum cum vndis à Celtis & Cimbris geri, atque arma capi; sed ignorabant quodnam illud & quale bellum esset, ac quibus armis gereretur. Si non perpetua hisce regionibus huius belli necessitas incumberet, immensis sumptibus toleranda; beati essent ter & ampliùs, quotquot maris sunt vicini. Sed arbitror à Deo Optimo Maximo hoc frenum hisce populis iniectū esse, ne nimia rerum affluentia luxuriantes, perpetuis comotationibus, & ceteris vitiis, immorerentur; à quibus ne sic quidem multum recedunt. Verissimum igitur est, quod Ephorus tradidit, plus damni à mari, quàm ab hostibus adferri. Nullus annus abit tam pacatus & quietus, vt non centum ferè aureorum millia impendantur Oceani fluctibus oppugnandis. Annus proximè elapsus tantis tempestatibus in aggeres sæuiit, vt vbique impensarum ratio longè solitum excesserit. Nec insolens illa maris exæstuatio damnū modò præfens dedit, sed maius etiam portendisse videtur. Neque enim, quamuis magna esset iactura, quam tum fecere hæc regiones, ad illas tamen clades, quas post ex vndis opinionum & procellis concionatorū perpessi sumus, potest comparari. Hominum indoctorum ingenia dum malignis spiritibus impulsa, rationis limites perrumpunt, multò crudeliùs, quàm vlla vis vndarum, communem tranquillitatem atque felicem Reip. statū perturbant ac euertunt. Fuit igitur & mare nobis vates, sed talis vates, qualem Agamemnon Calchantem vocat. Ceterum, quamuis iam olim ab Ephori ætate hoc bellū geratur; fines tamen regionis antiqui tam parū sunt immutati, vt à tempore Gallieni Westcapelum terminus manserit regionis nostræ extremus ad Occidentem, quamuis vetus Hercules fanum sit summersum; sic tamē, vt hæcenus in litore cernatur: de quo quia paulò priùs dixi, nihil amplius

q 2

plius

Indoctorū ho-
minum inge-
nia.

plius addendum. Extat etiamnum armamentarium Romanorum in Hollandiæ litore, ad pagum Cattorum, *Catwijk* vulgò nominatū, ea parte qua Rhenus solet modico, vt Plinius dicit, alueo in mare effundi. Hinc Cattorū duo vici diuersa nomina traxerunt; alter à Rheno, cui adiacet; alter, qui multo hac nostra tēpestate maior est, à mari fortitus agnomen. Proximus inde pagus, antiquo Rheno impositus, *Eijsburg*, id est, arx Rheni, vocatur, certo indicio flumen hęc olim Oceanū petere solere. Quòd verò ostium hoc posterius sit occlusum, id credibile est hominū industria accidisse, qui vidēre fortasse, quāto periculo mare hac parte admitteretur. Diuersis enim fossis hęc amnis pars est distracta, & præcipuus alueus in Mosæ eo ostio, quod ad Septentrionē magis vergit, & aquas & nomen deponit. Fieri etiam potuit, vt flumine, variis canalibus ad nauigationis commoditatem distributo, & ferè exhausto, mare altiùs intumescens arenarum tantum vadoso & exili ostio ingesserit, vt omnis aquæ exitus hac parte excluderetur. Vtrouis certè modo res habeat, tutius fuit litus hoc Oceano oppositum occlusum habere. Quo fit, vt pronior sim in eam partem, qua dicitur hominum studio id contigisse. Plinius, diligentissimus perscrutator Germaniæ inferioris, hunc alueum modicum dixit; in quo tamen Rhenus nomen suum duntaxat retineret. Tacitus, velut indignum hoc ostium esset commemoratu, duo solū nominauit. Nam Rhenus (inquit) vno alueo continuus, aut modicas insulas circumueniens, apud principium agri Bataui, velut in duos amnes diuiditur, seruatque nomen & violentiam cursus, quā Germaniam præuehitur, donec Oceano misceatur; ad Gallicam ripam latior & placidior adfluens, verso cognomento Vahalem accollæ dicunt: mox id quoque vocabulum mutat Mosā flumine, eiusque immenso ore eundem in Oceanum effunditur. Meliùs profectò Plinius de medio alueo, in quo Rheni nomen remansit. sed de duorum ostiorum nominibus, Helio & Fleuo, scrupulum iniecit, quorū nusquam in tota regione memoria vlla antiqua extat. quod inde credo accidisse, quòd Drusus, ducta fossa, Rhenum auerterit: quod opus tribus & sexaginta post annis Paulinus Pompeius tandem absoluit. atque ita hæcenus idem alueus seruatur sub Isulæ nomine, propterea quòd Isulam è locis superioribus influentem accipiat, altera nomenclatura penitùs oblitterata. Ad medium igitur hoc ostium Romani armamentarium extruxerunt, quod Imperator Septimius Seuerus, & M. Aurelius Antoninus, restituerunt, vt inscriptio vetusti lapidis, anno millesimo, quingentesimo, vicesimo hęc inuenti, demonstrat: cui & altera, eodem tempore detecta, accedit.

Eodem

Eodem anno fundamenta totius arcis, eluuiōne vndarum detecta, apparuerunt, arenis, quibus sepulta iacent, Oceani impetu remotis. Nam totum illud litus arenarum tumulis tegitur, & aduersus vndas munitur, qui maris impulsui aliquando non nihil cedunt; sed ita vt ab illo tempore, quo primū arx facta est, idem sit litoris limes, & eadem arcis à mari distantia: quæ satis docet, quid sit de illa maris terræque permutatione cogitandum, si à Seueri ætate ne tantillum quidem, quantulum notari possit, sit immutatum; cum tamen, ob amnis in alias partes deriuationem, non absurdum fuisset, non nihil litori decreuisse; eò quòd flumina limum inferre, ac terras augere dicantur. Nulli ferè termini mutationibus magis videntur obnoxij, quàm ij, qui fabulosis tumulis, contra quos & ventus & mare perpetuò insurgit, continentur. Quò ergo admirabilis constantiæ exemplum clarius cernatur, oculis subiiciam totius arcis ichnographiam: quæ quadrata cum sit, propugnaculis semicircularibus in medio murorum, & angulis procurrentibus singula latera viginti virgis nostratibus, quæ quadraginta faciunt decempedas, exporrigit. Intra hæc, duo præterea quadrata, eadem murorum crassitudine & firmitate continentur, quorum interius, muro per medium ducto, duo quadrangula complectitur. Lapidis singuli, quaternos pedes longi, ternos alti, ex eo genere sunt, qui *Suissteeneij* nostratibus vocantur, candidi & molles; sed in vliginoso solo conseruaturi fundamentorum æternitatem. Anno quinquagesimo secundo vltra millesimum & quingentesimum extracti sunt non pauciores quadraginta, præter alia innumera vetustatis monumenta; in quibus numismata aurea, argentea, & ærea, & plurima vasculorum artis Samiæ fragmenta; tum etiam quadrati lapides, octo pollicum latera habentes, ad pauimenta sternenda, & imbrices tredecim pollicum longitudine ex opere figulino laudatissimo, cum inscriptione: **EX GER. INF.** Vocatur autem arx hæc vulgò *Thuis te Britteij*. quod nomen à Britannia inditum esse, propterea quòd è regione procul iaceret, plerisque placet. Mihi potius videtur ex *Writtend Britteij* natum esse, quo significatur arx fines liberos seruans. Nam *Brit* idem est quod liberum facit. *End* verò est finis, cui articulus præpositus syncoptòs *tend* facit. *Writtend* ergo domus vocatur, quæ limitem liberū seruat, voce nō à Romanis, sed Germanis imposita, quibus moris semper fuit à finis notione nomina fabricari. Quæuis enim armamentarium communi nomine Romani nominarent; Germani tamen, in vocabulis componendis feliciores, ab vsu & fine præcipuo nuncupare maluerunt. Quorsum enim armorum custodia,

Termini qui magis mutationibus obnoxij.

Arcis Britten descriptio.

nisi ad id, quo limes hic ad Oceanum, ab hostilibus irruptionibus liber atque tutus esset? V autē consonantem in Beta transire in illis est, quæ frequentissimè posterioribus Romanis acciderunt. Verūm ne citra vtilitatem de nomine *Brittany* disputauero, adiiciam appendicem non contemnendam, qua & opinionem meam confirmabo, & Plinium à dubitatione quadam eximam. Qua de causa non dubito (si reuiuisceret) quin gratias mihi maximas acturus esset. Adscribam itaque primū eius verba, mox deinde lucem illaturus. In Germania (inquit) trans Rhenum castris à Germanico Cæsare promotis, maritimo tractu fons erat aquæ dulcis, solus: qua pota intra biennium dentes deciderent, compagesque in genibus soluerentur: Stomacacen medici vocabant, & scelotyben ea mala. Reperta auxilio est herba, quæ vocatur Britannica, non neruis modò & oris malis salutaris; sed contra anginas quoque & serpentes. Folia habet oblonga, nigra; radicem nigram. Succus eius exprimitur & è radice. Florem vibones vocant, qui collectus prius, quàm tonitrua audiantur, & deuoratus, securos in totum reddit. Frisij, qua castra erant, nostris demonstrauere illam: mirorque nominis causam, nisi fortè confines Oceano Britannia, velut propinqua, dicauère. Non enim inde appellatam eam, quoniam ibi plurima nasceretur, certum est; etiam tum Britannia libera. Fuit quidem & hic quondam ambitus, nominibus suis eas adoptandi, vt docebimus fecisse reges, vt res tanta debeat, herbam inuenire, vitam iuuare, nunc fortassis aliquibus curam nostram friuolam quoque existimaturis: adeo deliciis sordent etiam, quæ ad salutem pertinent. Hæc Plinius. Stomacace & scelotybe symptomata sunt sæuissima eius morbi, quem nos *Scorbuc* vocamus, a Græcis medicis, exercitum ad curandum secutis, tum primum (vt existimo) nomenclaturas has sortita; eò quòd os & gingiuas malignis vlcerebus, & plus quàm Chironiis, depopulentur; & pedum tendines & ligamenta ita soluant, vt pedes, veluti fasciole, pendere nonnunquam videantur. Plerumque tamen à radicibus dentium corruptus, & ater sanguinis mucor principio gingiuas inuadit, atque hinc malum, nisi curetur, latius serpit. Sed nos hîc de morbo, & eius causis & symptomatis, non amplius, alibi fortassis. Hîc hoc agimus, vt intelligatur, qua causa herba, ad mali huius curationem inuenta, Britannica nominetur; in quo Plinius laborauit. Breuiter igitur respondeo & citra ambages, herbam ita à Frisiis vocatam, quòd dentes ab eiusmodi tabe liberaret. *Sxi* enim, si nomen sit, idē est, quod liber; si verbum, idem quod libero. Sed Græci v consonantem in Beta suum mutarunt; eò quòd hæc Latinorum consonans pe-

Britannica descriptio, & nominis ratio.

Stomacace quid.

culia-

culiarem sibi in Græcia figuram non haberet; sed, si quando transferranda esset, per Beta notaretur; quamuis aliqui imperitiū loco consonantis huius Latinæ Græcam diphthongum scripserint. De qua re alibi plura. Latini etiam, nescio quorum impulsu, posterioribus temporibus pro v cōsonante frequenter Beta pronunciarunt, quod hæctenus Hispani frequenter obseruant, pro *uiuere*, *bibere*, & pro *vino*, *bino* (non citra risum eorum, qui Græcè sciunt) dicentes. Pro *Sxi* ergo *Sxi* in vsum venit. Tant autē dentem nobis signat, adeò vt *Sxitant*, vel Tau vltimo reiecto, vt crebrò fit, *Sxitay*, nihil aliud sit, quàm libero dentem; vel *Sxitandey* & *Sxitanney* libero dentes. Latini igitur significationis huius ignari Britannicam appellarunt, opinati fortè à Britannis in nominis communionem adoptatam fuisse. Quæ autem hæc sit herba, quam Plinius describit, ego primus mihi videor inuenisse, sicut & primus nominis inueni interpretationem, quam plurimis deinde communicavi. Neque enim ea qua nunc ferè ad morbi huius curationem in Frisia & Hollandia vtuntur, sub Cochleariæ nomine, de similitudine factò, dici potest; propterea quòd descriptio profus repugnet, folia longa & radicem nigram adscribens; cum huic folia rotunda sint & concaua ad modum acetabulorum, siue potius ligularum; tum radices nihil minùs, quàm nigrae. Deinde nec anginis opitulatur Cochlearia, nec vires contra serpentes habet peculiare, neque vim quoque astringendi, qua pollere Britannicam Dioscorides tradit. Errauit igitur Plinius alio loco, vbi citra hæsitacionem de nomine asseruit Britannicam ex Oceani insulis, extra terras positis, afferri. Sed de Britannica alibi copiosius. Sicut ergo Britannica è Vritanica; sic *Brittany* ex *Sxitand* est corruptum ab iis, qui significatum & originationem non agnouerunt. Videmus hîc, quàm non sit eiusmodi subtilius vocum examen negligendum, vtpote de quo non pænitenda rerum cognitio existat. Sed sunt quidam tam nauseabundi & delicatuli, vt linguæ nostræ vernaculæ ferè pudere soleat; è qua tamen plus mysteriorum (si Deus adspiret) enucleabo, quàm vel Latina, vel Græca, adde etiam Hebræa, comprehendat. Nunc ad propositum. Idem terminus à Seueri & superiorum aliquot Imperatorum ætate hoc loco mansit, qui nunc esse cernitur. Idem terminus apud Westcapelanos, exigua parte per negligentiam eorum, qui aggeribus præfecti, bellum contra vndas gerunt, derasa. Idem situs Phari in Aegypto ab Aristotelis, atque adeò ab ipsius Homeri, ætate, si (vt nos exposuimus) intelligatur. Idem bellum nobis contra Oceanum ab eo tempore, quo Ephorus historiam suam scripsit. Quid igitur est immutatum? Nihil sanè, nisi quod

Cochleariam non esse Britannicam.

Malignitas
cuiusdam in-
signis.

quòd dubio Marte contra hostem perpetuum pugnetur, aliquando aquis, aliquando hominibus, vincuntibus. Et, si quid pereat, id plerumque negligentia perit, aliquando etiam malignitate: vti circa Dordracum & Bergas contigisse de auorum relatu accepimus: vbi quidam, vt vicino damnum daret, aggerem dicitur perfodisse; qua occasione, quamuis exigua, pagi siue vici circiter septuaginta sunt absorpti. Quibus in locis terra rursus paulatim emergit, à nepotibus nostris fortassis tota recuperanda. Hoc ergo in hac regione perpetuum fuit, bellum cōtra Oceanum geri, & modò particulas quasdam submergi, modò rursus existere. Quocirca eadem ratione hęc antiquitatem quæro, qua in Ægypto à priscis est quæsitā. Quod dum facio, Strabonem, cum duce suo Posidonio, ridiculum hoc loco fuisse demonstrō; & errores alios non paucos hominum animis euello, quos graues auctores, alius alium cæco iudicio secuti, seuerunt. Deinde & illud feci, vt Christianorum de mundo historia vera; contra Aristotelis, de æternitate mundi, de quæ perpetua maris terræque permutatione, falsā ostenderetur. Nos enim fatemur terras & maria sic nunc habere, vt Deus ea creauit; atque ita permansura tantisper, dum is, qui compegit ea, vel dissoluat, vel aliter disponat. Porro, ne diutius hęc hæreamus, idem de nostra hac regione censeo, quod de Ægypto antè conclusi, nihil hęc mutatum iri, vbi ab Ephori ætate nihil mutatum esse monstraui. Verum insignis illa & omnium maxima inundatio, cuius insolentia regionem Cimbri deseruerunt, (vri litteris proditum est) nescio quo tempore dicenda sit accidisse: atque ne hoc quidem scio, an omninò verum sit, ob diluuium aliquod patrias sedes reliquisse. Si tamen post Noë diluuium particulare aliquod his in regionibus fuerit, id facile crediderim multò ante Ephori ætatem accidisse; atque eò arbores, inferioribus locis natas, vno impetu omnes procubuisse, illudque, vti cetera, statim tempestate ventorū cessante, desuisse, & loca hominibus libera rursus reliquisse; nuda tamē arboribus maxima ex parte: vt non absurdum sit credere, homines, tristi facie vastitatis permotos, quiduis maluisse attentare, quàm rursus similem inundationem experiri. Hęc tamen commigratio non ea esse potuit, qua in Galliam iruperunt, quam multò post factam esse in processu docebo. Cum igitur de tempore certo nihil cōstare ex historiis queat, consideremus maximæ cuiusdam inundationis reliquias, quæ non paucos viros eruditos exercuerunt. In tota hac camporum latitudine, quæ Mosæ Scaldi que interiacet, Ambiuaritorum, Tessandrorumque, & aliquot aliorum, regiones complexa, multa loca sunt humi-

Cimbrorum
emigrationis
tempus incertum.

humilia, in quibus infinita vis arborum sub terra continetur, collapsarum (vt videtur) impulsu eius venti, qui nobis inter Austrum & Zephyrum medius collocatur. Omnium enim cacumina ad mediam Orientis & Septentrionis regionem procubuisse cernuntur. Inter has cum omnis generis sint, tum illarum, quæ coniferæ sunt, maximum est miraculum: propterea quòd & plurimæ & longissimæ alta sub humo iaceant; nullæ tamen hac nostra ætate in totis illis campis crescere videantur. Petrus Nannius in libris Συμμητῶν, eos falli putat, qui in hac nostra camporum planitie siluas fuisse, atque earum tempestatibus euerfarum hæc loca sepulcra esse arbitrantur, ductus ratione docta illa quidem & litterata, vt quæ de Plinij thesauris est deprompta, sed quæ & ipsa non parum sit relictura controuersiarū. Is enim naturalis Historiæ libro decimo sexto, statim iu principio, gentem quandam Cauchorū describit, in nudo litore commorantem, quæ tumulis altis casas imponit, ne maris affluxu submergatur, & quò fugientes cum mari pisces circa tuguria venentur. Huic narrationi subtextit. Aliud è siluis miraculum: totam reliquam Germaniam replent, adduntque frigori umbras; altissimæ tamen haud procul supradictis Cauchis, circa duos præcipuè lacus. Litora ipsa obtinent quercus maxima auiditate nascendi, suffossæque fluctibus, aut propulsæ flatibus, vastas complexu radicum insulas secum auferunt; atque ita libratæ stantes nauigant ingentium ramorum armamentis; sæpè territis classibus nostris, cum velut industria fluctibus agerentur in proras stantium noctu, inopesque remedij illæ, prælium nauale aduersus arbores inirent. In his Plinij verbis Nannius, nescio emendaritne an potius corruerit illa. In proras stantium noctu: pro quibus legit, & in prospectu stantes, inopesque remedij, prælium nauale aduersus arbores inirent. Vbi, præter dictiones mutatas arbitrio suo, vnam etiam omisit, pronomen illæ, satis superque indicans, se Plinij elegans acumen non intellexisse. Plinius enim propriè locutus, arbores has in proras classium noctu stantiū agi. Statio enim nauibus propriè tribuitur, cū in sinibus litorū quiescunt; quæ (vt Seruius docet) portus est téporalis: cum portus sit, in quo hiemare naues possunt. Sic Virg.

Locus Plinij
explicatus.

„ Nunc tantum sinus, & statio malefida carinis. Et alibi:

„ Frangere nec tali puppim statione recuso.

Stabant igitur noctu classes, in quas arbores inuehebantur, atque illæ contra arbores prælium nauale parabant. Monendum hoc mihi fuit; non quò Nannium mortuum castigem, sed ne quis eius auctoritate, quæ apud nostrates non est contemnenda, locum

r hunc

hunc aliter scribat. Eiusmodi enim occasiones foedissima sepe vulnera vetustis scriptoribus inflixerunt, dum quisque ad sensum suum auctorum verba detorquet. Iam igitur ad rem. Nannius, quo sententiam suam probabilior redderet, artificiosa se praefatione hominum animis insinuauit, dicens, Plinium hoc loco tradere, Romanos, dum circa Bataviam agerent, procul quasi ingentem hostium classem vidisse, cui dum occurrerent conflicturi, non in aciem hostilem, sed in arbores, vna cum insulis natantes, incidisse, quae ad proxima quaeque litora rapiebantur. Agnosco sane bonum hic oratorem: sed nescio quam verum historiographum. Vbinam rogo Plinius Romanos circa Bataviam egisse tum narrat, cum arbores haec in proras agerentur? Nunc video qua de causa dixeris: In prospectu stantes, longe scilicet Romani e sinu aliquo circa Bataviam arbores videbant, supra Cauchorum fines. Non male, ita me Musae ament, Romanos Argonautis nulla re inferiores fuisse arbitratur. Neque igitur illis Lynceus defuit, qui e Batavia ultra Frisiam, ultra Cauchos minores & maiores, arbores nauigantes videret, & ad arma conclamaret. Haec igitur arbores, nihil metuentes classes Romanorum, in Bataviam appulerunt: atque illic (miserabile visu) omnes vno casu procubuere. Aueo sane discere, quo vento impulsae e lacubus illis, siue litoribus, supra Cauchos descriptis, in Hollandiam sint deuectae. Verum, ne de Hollandia percontando, aliena videar interrogasse, de mea potius patria quaeram, Quo tandem vento arborum tantam copiam in Campestram nostram Brabantiam, e Cauchorum usque superiore limite dicat appulisse, praeteruectas tot insulas, tot sinus amplissimos, tot ostia fluminum, quot inter supremos illos Cauchos & nos computantur? Sed frustra rogo manes, apud quos solus Tiresias sapit. Ipsas arbores consulendas potius credo, quae veritatis tam sunt studiosae, ut in Dodona consanguineae ipsarum quercus oracula reddidisse dicantur. Haec omnes in illam plagam caeli procumbunt, quae Septentrionis & Orientis est media. Quod si eodem vento, quo ceciderunt, appulsae sunt, necesse erit fateri, vento meridiei & occidentis medio, huc ad nauigasse. E qua igitur regione? Ex Hispania (ni fallor) aut Gallia, aut (si quis malit) Britannia propius distante; contrario omnino videlicet itinere, quo illae e Cauchis ad Hollandos venerunt. Ut serio agamus, hic situs arborum in omnibus locis, quibus apud nos inueniuntur, per duodecim & plura etiam milliaria Germanica inter se disitis, inuenitur perpetuus, & omnium communis esse. Non potuerunt igitur ex illa regione ad nos venisse, in quam cacumina vergunt, nisi dicamus religione quadam caput in patriam

patriam inclinasse; aut non eodem vento & appulsas & deiectas fuisse. Deinde cum arbores istae rectae fluitarent, arcto radicum complexu insulam facientes, & iam ab undis (ut sic demus) dum mare afflueret, in litoribus collocatae essent, quid quaelo tum postea in causa fuit, ut praecipitarentur? Equidem sic sentio: Si in mari, terram radicibus eluente, stabiles manserunt, multo magis tum constare debuisse, cum non radicibus solum suis, & terra in illis haerente, sed solido etiam fundo niterentur. Sed dicent: Fundum illud arbores non alebat, sed salugine sua humidum radicale encabat, atque ita non viuae, sed emortuae & putrefactae ceciderunt. Bene quidem. Sed quis mortuas arbores docuit tanto terrarum intervallo in eandem caeli plagam procumbere, quasi in id coniurassent? Praeterea in nostrae regionis multis locis, quibus materia haec sepulta iacet, quercus, betulas, alnos, elaeagnos, salices, aliasque arbores provenire videmus. Quo fit, ut alimenti inopiam hic nemo causari queat. Iam, si aduenticiae haec insulae sunt, atque inquilinae, & solo nostro nativo infederunt, qui fit, ut loca, in quibus haerunt, sint inferiora, quam reliqua planities camporum? Respondebitur forte de Nannij Symmetis, limum, a fluminibus inuectum, reliquos campos fecisse altiores. Quasi vero limus non magis arboribus, siluisque ramorum & radicibus adhæresceret, quam nudis arenis. Altiora fateantur necesse est arborum sepulcra, atque tymbos, quam reliquam terram esse, qui ad caeni illuuiem confugiunt, ac inde causas ducunt. Magno ement agricolae horum sapientum veram esse opinionem, quod terram colerent pinguiorem, a fertilissimis regionibus inuectam. Minori certe labore atque impensa Stercutio litaretur, si Scaldis, Mosa, & Rhenus Campestram Brabantiam generauissent: nec tantum sterilis terrae iaceret, ut undique Horizontem tristi nuditate clauderet, oculis nihil intuentibus, quam humilium ericetorum infinitam vastitatem. Huius tamen molestum aspectum commoditates non paruae compensant, dum sicca haec erica ingentes ouium greges saluberrimo pabulo nutrit, & a pulmonis, lienis, iecorisque obstructionibus praeseruat. Harum si carnes Galenus gustasset, inter laudatissimas eas enumerauisset, tum ob delicatissimum saporem, tum ob facilem concoctionem, & probum nutrimentum, quod omni humore superfluo careat; non ob loci modo & herbae siccitatem, sed propter vires etiam ericae. Nec mel, quod de floribus apes legunt, tam aspernandum est, quam Dioscorides & Plinius scripserunt. Ut enim non sit de probatissimis, non tamen est reiiciendum, cum longe illis antecellat, quae in Hispaniae plurimis locis e Ladani frutice &

Omnia Brabantiarum carnes optima.

Mel ex erica collectum, non aspernandum.

*Erica, præfer-
tim florum,
vis.*

Cyfti variis generibus colliguntur. Est enim, quàm illa, multò suauius ad edendum, & citra insignem calorem, qui in melle Stœchadite & Thymite viget: obstructions aperit, crassa attenuat, lenta incidit & detergit, splenetis in primis expetendum. Erica enim, & præsertim flores, tumores & collectiones citra caloris alicuius incommodum digerunt, & per halitus dissipant; atque id tanta efficacia, ut quidam podagricis & paralyticis horum foru medeantur, crassos & tenaces humores discutiendo. In obstructionibus igitur lienis nulli ferè medicamentorum est secundum: nec illic solùm valet, sed venenatorum etiam ictibus opitulatur, & oculorum turgidulis venis sanguinem impactum exugit. Euboici igitur nõ minimam quoque huius mellis curam habuerunt, quod ab erica apes legunt, credentes eam gratissimum illis esse pastum. Nec his tantum nominibus accolas beant hæc ericetorum lata æquora, sed illo etiam, quod cespites præbeat, atra & nonnihil bituminosa terra probandos, quibus lignorum loco ignes nutriunt. Agros præterea cum cineribus, tum ipsi etiam terræ cum erica crustis, diu in fimo maceratis & putrefactis, fertiliores reddunt, non alio genere stercorationis futuros lætiores. Ut igitur Hesiodus cecinit, homines nescire, quantum sit utilitatis in Malua & Asphodelo, herbis ad Ascram tritissimis, ita nos quoque succinere possemus, homines externos ignorare, quantum commodi vicinis suis præbeat erica. Quantumvis verò ad vitæ necessitates adferat adiumentum, nemo tamen regionis huius tanto amore tenetur, quin optaret superiorum terrarum, per quas flumina descendunt, argillosa pinguique gleba totam hanc vastam planitiem cooperiri. Desinant igitur argutari omnibus hanc regionem inuestitam esse; atque, si inuestita fuisse daretur, cogitent concedendū esse, loca, in quibus arbores iacent, duabus de causis altiora esse, quàm reliqua debere: semel, quia inquilinæ insulæ solo nostro superfedisent, iterum, quia cœnum facilius, tenacius, & copiosius hæret, vbi, quò minus defluat, magis impeditur, ut in tantis arborum, radicum, ramorumque retibus euenisset. Quorum si vtrumque falsum est, falsa sunt & illa, è quibus hæc consequuntur. Tantone locorum interstitio tot insulas in tam diuersas, tamque inter se distantes terras, inuestas fuisse, atque eas postea omnes in vnam cæli regionem collapsas, & sic collapsas, ut profundius iaceant, quàm sit totius regionis exterior pars, quæ hominum laboribus exercetur? Non sic dicunt quercus, quæ trunco caudice sub ipsa terra radicibus suis adhuc hærent; non quasi aliunde illatæ, sed illic genitæ, vbi latè profundeque in terræ viscera penetrant. Nec quercus solùm, sed Be-

*Hanc regionem
omnibus non
esse inuestitam.*

tulæ

tulæ etiam, radicibus adhuc multis suis locis insistere videntur. Abietes verò, & id genus resinifere arbores, quod altè assurgant, non mirum est radicibus fuisse euerfas, secundum illud Horatianum:

„ Sapius ventis agitatur ingens

„ Pinus.

Nihil denique reliquum video, quò miraculi huius causa referenda sit, si non ad insigne, & ceteris omnibus maius, diluuium referatur. Inundationes enim altissimæ fiunt in his locis, cum totus Oceanus per fretum Britannicum ventorum vi in nostros agros impellitur. Ab ea autem cæli plaga ventum spirasse, dum hæc tempestas omnia obrueret, arborum decubitus apertissime monstrat. Est regionis huius campestris illa indoles, quæ parte altior est, sabuloso fundo & bituminosa quadam crusta arborum natales excludit: qua parte depressior, & in vallium quasi canales quosdam leuiter excavata, succum nutriendis arboribus idoneum præbet. Quæ partes camporum in tumulos & dorsa eleuantur, ex tota sunt ex arenis conflata; quibus si ericetosa tegmina desint, tenuius illud sabulum, velut farina, facile diffatur. Hos tumulos *Suney* vocamus, vocabulo, quo omnia loca montosa & accliuia nostris vocantur, cuius significatio, & perpetuus apud nos vsus, multa prisca vocabula interpretatur. Quæcunque enim opida huius vocis terminationem habent, intelliguntur in locis accliuibus aut collibus exstructa fuisse; ut est Lugdunum, quo collis bonæ fortunæ, siue prosperitatis, significatur. Eiusmodi arenaceis montibus siue tumulis maxima pars Flandriæ & Hollandiæ, & Zelandiæ quædam partes, ab Oceano defenduntur. Nobis in nostris ericetis adeò nihil adferunt utilitatis, ut contra non multò minus, quàm aqua, sint damnosi. Quocunque enim ventus nudam hanc arenam inuehit, non minus illi sterilitatis facit, quàm si salem seuisset. Non est igitur contra mare solùm nobis bellum gerendum, sed contra terram etiam, quæ cum mater esse, & matris officiis fungi deberet; non parum tamen videtur odij aduersus nos cepisse nouercalis. Ad hanc igitur militiam quotannis ferè, vel quoties hostis inuadit, euocantur omnes vicini pagi, quo commune periculum communibus viribus depellant. Fossas & aggeres arenis opponunt, quibus volatus earum impediatur. Retia etiam & vincula iniiciunt, quibus retineantur: ea autem constant è iunci quodam, siue graminis potius, genere, sparto non dissimilis nec figura nec natalibus, quod radicum tenaci complexu & fibrarum reticulis vo-

*Brabantia Cæ-
pestris indoles.*

*Lugduni in-
terpretatio.*

*Bellum cum
terra.*

latilem arenam coërcet; ab usu ligandi *Sunt*, siue *Sunt* nominatum. Neque arena illa aliud genus herbarum alere potest, nisi quod maritimis quibusdam locis Eryngium admittat. Vna tamen est arbor, Betula Latinis, nobis *Berich*, vocata, quæ tam sicco solo vitam tolerare potest infelicem. Huic nomen nostri fecere à castigando, quod *Berich* dicimus; eò quod hominibus rectum vitæ iter commonstret, ipsa tam patiens omnis excessus; vt frigidissimis in locis, vel in aquis, vel in arenis, nascatur; exemplo suo nobis indicans, homines quoque se ad omnes aduersitates lubenter perferendas comparare debere. Auctus tamen eius in aquosis & frigidis maximus spectatur, ob alimenti nimirum copiam. In Liuania igitur vicinisque locis, & apud nos etiam, frequenter hæc arbores ad aquas altè assurgunt: & inter eas vetustate crescendique modo quædam sic crispantur, vt elegantia sua nulli materiæ, delicatis pretiosisque mensis idoneæ, cedant. Et quamuis multa sint ligna, è fraxino, ex acere, ex alno, è buxo, & id genus aliis, quæ Bruscis & Molluscis gratas oculis picturas offerant; nullum tamen hac ætate reperitur quod per se magis delectet, quam Betula, frigidissimis locis enata. Omnia enim ad Septentrionem crispiora sunt, quam non modò in Gallia & Italia; sed quàm in hac etiam Germaniæ parte. Laudauit Citrum Romana luxuria, aspernatura, si crispas fibrarum macularumque discursus in nostris lignis vidisset. Quamuis igitur circulis vasorum flexibilis eius, natura aprissima sit, & virgæ ipsius & publicè & priuatim corruptos mores emendent; est tamen hæc etiã non exigua dos, quod nobis Citri desiderium exemit, arboris tanto precio ab Atlante emendæ, vt mensa ex ea Ciceroni non fuerit honori; et sexcentæ ex ea Senecam demonstrarint verbis quidem philosophum eum fuisse, sed sub pallio regum diuitias luxumque superasse. Galli olim bitumen ex ea coquebant, vt Plinius ait, quod & hætenus liquidum ignibus extrahitur, nõ paucis, cum intus, tum foris, corporis vitiis remedium. Non omittenda & illa dos, in primis admirabilis locis quibusdam ad Septentrionem, vbi hæc arbor copiosa crescit, vulnerato cortice succum effluere, qui, à rusticis appensis vasculis exceptus, cum ipso musto dulcore certat. In regno Neapolitano, in collibus plurimis & cliuis montium, ornus multa luxuriat, quæ vulnerata manna nostrum, quod Calabrum vocamus, exodat, quo mellis aërij & mannæ veræ loco vti ferè solemus, eò quod huius incerta, illius certa sit copia; & arbores quotannis, aër non quotannis, idem reddat. Vt igitur peculiaris quædam vis est mannæ ab orno, cuius facultates cum fraxini viribus sunt eadem; atque ea causa saccharo aë-

Betula, nobis
cur Berich.

Betule usus
Latinus.

Manna Calabrum
unde
manet.

rio

rio sit præstantior, si à docto medico iis, quibus oportet, detur: ita & huic liquori, è Betula destillanti, ab arboris natura certæ vires constant; quas, qui probè viam & rationem artis secutus, administrarit, magnas vtilitates corpori humano apportabit. Iam nullum lignum est scutis aptius, propterea quod nec findatur, nec, vbi ictum teli receperit, facile remittat; & idcirco aduersarium teneat impeditum: quod & ipsum est indicium succo multo turgere, nec facile perdere, quamuis diu sit exiccatum. Sed illud mirabile, cum tam tenaci succo cohæreat, quæ fiat, vt singularem habeat leuitatem? eo quoque nomine, quod pondere non lasset, clypeis expetitur? Quis igitur credat arborem tam succulentam in aridissimo sabulo se posse nutrire? Huius ego causam animaduertià radicibus petendam esse, quas hæc arbor habet admirabiles. Maiores enim illæ radices, quibus caudex innititur, non admodum altè descendunt, atque frequenter etiam nudæ supra terram spectantur, ventis omnem terram longè infra radicem exortum depopulatis. Verùm maioribus his radicibus minima quædam fila, crassitudine culmi triticei, adnascuntur, quæ sub arenis ad quadraginta & amplius pedes prærepunt, quicquid succi rorisque est in omni vicinia, auidè trahentes. Ex his, cum puer essem, fiscellas & calathiscos me facere memini, quod nihil sit vel æquali tenore tam longum, vel tanta ad flectendum facilitate, vel quod candidius sit excorticatum: quibus rebus omnis laus vimineæ textilisque materiæ continetur. His igitur, longissimis radicem capillis, non nutrimentum modò sibi arbor suppeditat necessarium; sed arenas etiam, velut funiculis quibusdam; tenacissimis longè lateque tenet adstrictas. Ex his Plinij verba intelliguntur: Gaudet frigidis Sorbus, & magis etiam Betulla. Gallica hæc arbor, mirabili candore, atque tenuitate, terribilis magistratum virgis; eadem circulis flexilis, item corbium sportis. Bitumen ex ea Galliæ excoquunt. Hæc ille: in quibus corbium sportas videtur accipere, pro viminibus, quæ intertextuntur: quasi sit corbis è stamine ac subtegmine, atque hoc quidem sporta à sparto flexili, in primis iunco, dicatur. Demus sanè Plinio sportas è Betulla fieri solere: nos tamen id ad radices, quàm ad ramos, referre malle, ipsa experiëntia, quò sic sentiamus, adducti. Quamuis autem hac tempestate multum bituminis ex ea coqui non audiuerim, vidi è scopis eius super feruenti ferro melleum liquorem excoqui, qui oculorum obrusam aciem maiore in modum acuebat; certo indicio egregiam abstergendi vim inesse. Non possum tacere miraculum stupendæ cuiusdam metamorphoseos, quod non semel audiui. Constanter affirmant. Sonij saltus incolæ, fago

Betula, multo
succo iurgens,
cur lenis sit.

Miraculum de
Betulla &
Fago.

cæsa

cæsa subnasci ex eodem trunco Betullam, quod equidem vt credam, vix possum hactenus adduci. Vidi profectò duas aut tres fagos, vnà cum Betulla sic connexas, vt ex eodem trunco viderentur pullulasse. Quia tamen necdum, itane sit an non, expertus ipse non sum, suspendo sententiam: illud interim certò sciens, Betullas lætiùs nusquam prouenire, nusquam in maiorem altitudinem tolli, quàm dum fagis sunt propinquæ, adeò vt inter has arbores coniugium quoddam esse videatur. Præter alias ergo dotes, à Plinio enumeratas, hanc etiam habet, nostris hominibus propè adorandam, qua in bello, cum arenis gerendo, radicibus suis, longè lateque sparsis, magnum adfert adiumentum, ad hostem intra fines suos compescendum. Hanc enim, & herbam illam, sparto similè, cui à ligando nostri nomen dedere, in arenis plantat; ne difflata omnia è terris nascentia inuoluant & occidant: quanquam frequenter nec aggerum ductus, nec fossarum, in quibus sepeliantur, depressiones, nec plantatio omnis sat virium habet, quò minus fœdo caluicio omnia denudentur. Altiora igitur Campaniæ nostræ (vt sic vocemus) loca, vel nuda arena constant, vel arena incrustata, quam erica vestit. In neutris autem, si Betulam excipias, arbores hac ætate nascuntur. Cùm igitur in ceteris, vt nunc res habent, ita olim etiam habuisse idoneis testibus euicerim, non video quid causæ esse queat, ob quam non similiter statuam, in altioribus huius regionis dorsis arbores olim non creuisse. Caua verò, quæ humore plurimo abundant, vt nunc plantis educandis sunt apta, ita olim quoque arboribus vestita fuisse par est. Quocirca, cùm tumidis fluctibus Oceanus his, quasi canalibus quibusdam, infunderetur; siluæ omnes partim ventorum procellis, partim violenta aquarum irruptione, procubuerunt. Harum igitur reliquiarum quamobrem locis depressioribus inueniantur, & omnes ad eandem cæli regionem spectent; istis explicatis, non est obscurum. Quòd porro obiiciunt, coniferas arbores hoc tempore hinc nullas esse, parum ponderis habet; nam neque quercus essent, nisi hominum industria satæ fuissent. Quòd autem quercus potius & alias arbores seuerint, quàm abietes & piceas; ea causa fuisse mihi videtur; quia robur quercinum, ad materiam omnem fabrilem, longè sit omnibus tediferis arboribus præstantius: nec ad hunc vsum tantùm præstantius, sed ad ignes etiam alendos, quorum vtrumque qui nescit, is nec trabes vidit in Hispania abiegnas, nec fumo pingui tedarum, vti ego in Alpibus frequenter, fuit suffocatus. Vtrique autem generi ferendo non est locus, cùm altiores partes ob soli ariditatem arbores non alant, inferiores ad multa distrahantur, dum alia pascuis,

*Exabant enim
potius quercus
seuerint, quàm
abietes.*

alia

alia segeti, alia pomariis & hortis, alia quercubus, tiliis, salicibus, populis, alnis, & id genus arboribus, destinantur: quarum nullæ sunt, quæ in quotidiana necessitate non plus adferant commoditatis, quàm omnis illa abietum picearumque silua. Fateor equidem ad nauium malos, & antennas, necessariam esse; sed hoc addo, tam vilem in proximis Septentrionis partibus esse copiam, vt non sit operæ precium hinc educare. Non desunt tamen, qui animi varietatisque causa seuerunt; sed maiore impensâ, quàm vtilitate. Quod exemplum alij sequi noluerunt, existimantes parum se loci habere ad plantas magis necessarias, & minus operosas; tantum abest, vt voluptatibus aliquid superfit. Baiona Burdigalam proficiscentibus, vasta planities transeunda est, huic nostræ valde similis; in cuius multis partibus coniferæ arbores crescunt, locis bene macris. Quod cùm viderem, putauim idem hinc fieri posse, si tentetur; sed (vt modò dixi) nulla vtilitate. Quòd igitur olim fuerint, nunc non sint, prudentiæ hominum, non incuriæ, est adscribendum: quibus optimis rationibus aliarum arborum seminaria, in tantis feracium locorum angustiis, magis placuerunt. Non video igitur, qua ratione ab hac mea sententia debeam discedere, qua pronuntio ab inundatione quadam enormi, & solitos limites egressâ, siluas has deiectas fuisse, quarum reliquias necessariis ad ignem vsibus quotannis effodi videmus. Arbores enim, paulatim putrefactæ cæno & pluuiis, ita emarcuerunt, vt genus quoddam terræ spongiosæ crearint; non aliter, quàm si quis omne genus ramentorum è diuersis lignis in exigua aqua computrescere sinat, & deinde id in massam cogat. Color ei est Balium, quem nos eodè ferè nomine vocamus. Dicimus enim *Spaley torf*, id est, cespitem Balium, id quod effoditur, laterem ferè quadrangulum pedali longitudine & palmari, vel paulò plus eo, crassitudine repræsentans. Exciditur acutissimis ligonibus, non secus, atque culter, scindentibus; quò lentas tenacesque ligni fibras penetrent. Excisus in metas perflatiles erigitur, quò siccetur. Siccus cespes grauitate à leuissimo quoque ligno superatur, spongiis non multò ponderosior. Iacet autem hæc massa sub terra, è marcidis putridisque lignis coacta, crassitudine nonnunquam octo cubitorum; & in ea multa adhuc ligna integra. Tædarum magna est copia, quibus in tenues taleolas fissis, loco candelarum vtuntur agrestes. Vidi ego ipse abietes iusti magnæ nauis mali longitudine, in hac siluarum quasi farragine adhuc iacere. Non puto silentio prætereundum, quod anno post millesimum & quingentesimum quadragésimo

*Arbores sub
cæno inuenta
vnde, & earum
vsum.*

fimo

*Incendium
subterraneum,
natum ex in-
curia opilionis.*

sumo primo accidit. In huius generis terram, siue veriùs euerfarum arborum & putridarum mistam congeriem, ignis incidit, culpa (vt putant) opilionis, è quo tantum incendium incidit, vt sub terra, sub aquis, longè lateque sæuieret. Accurrerunt mox Louenses, Tilborigenses, Dungi, & ceteri vicini pagi, ad extinguendum. Spectaculum erat mirabile, videre sub ipsis paludibus & stagnis ignes grassari; ipsos, qui extinguere niterentur, per aquas & vliginosam terram in arden- tes carbones & fornaces incidere; atque id tantisper fieri, dum, cete- ris omnibus remediis desperatis, fossas summa celeritate depreffe- runt, tam altas, vt vltra totam hanc massam in terrâ subiectam de- scenderetur; in qua, quòd pabulum igni non esset, incendium siste- batur. Quid Polidonius, si illi dixissem, non solùm contra mare no- bis pugnandum esse; verum etiam contra terram & ignem? An non Clitarchum & Ephorum tolerabiles fabularum contextores, me im- pudentè & despuendū clamasset? Admiranda profectò omnibus in rebus diuinę bonitatis prouidentia, quæ inopia lignorū nobis labo- rantibus, subterraneis siluis succurrit, à tot seculorum interuallo in- exhaustis. Quale quale illud diluuium fuit, magnam certè attulit posteris vtilitatem, quibus reliquię eius loco sunt incredibilis vecti- galis. Et quāuis à tot ætatibus effodi cœpta hæc ignis pabula, videri possent nos breui defectura; durant tamen hæcenus quàm plurima loca eius generis intacta. Audio Abbati Tongerloënsi soli vltra tre- centa aureorum millia sub terra in hac massa iacere, vt alios omnes omittam: è quo coniecturam facere licet, quantum miseris mortali- bus in monstrosa hac re sit adiumenti. Nec tamen solum hac parte lignorum inopiam Deus nobis compensauit; sed aliud præterea be- neficium addidit insigne. Sunt apud nos in locis quàm plurimis lo- ca quædam humilia, quibus terra subest atra, bituminoso quodam cœno constans. Ex his lutum effoditur, quod, accuratè agitatam & subactum, in aream quadrangulam diffunditur & extenditur crassi- tudine palmari. Mox, vbi paululum constiterit, in tesseras palmares scinditur; ac deinde siccius redditum in metas attollitur, quo inte- grè siccescat. In hoc genere Hollandicum lutum excellit, quòd bitu- mine solo constare videatur, habens aliquando paruas etiam qual- dam reliquias marci ligni. Flandricum improbatum, quod non graui tantum fœtore, sed flammis etiam, displicet: ad quarum lu- men omnium facies ita pallent, vt non viui, sed mortui, videantur: tum, præter hæc, nitrosa quadam fuligine oculos mordicat: quo- rum omnium nihil est in laudatissimo cœno, quod nec fœtet, nec lumi-

lumi-

lumine terret, nec oculis noxium est; sed ediuerso ligna omnia supe- rat caloris vehementia, ignis duratione, prunarumque diuturno ar- dore. Hoc genere Antwerpenses plurimùm vtuntur in culina, ob calorem ingentem, & durationem; quamuis lignis primum ficcis flamma sit excitanda. Minutiora hæc fortasse sunt, quàm quæ com- memorari debeant. Sed non piguit Plinium annotare, apud Cau- chos gentem esse, quæ captum manibus lutum, ventis magis, quàm Sole, siccet ad ignes alendos; quo regionis naturam, & duram & mi- seram hominum vitam, ob oculos poneret. Et sunt hæc vel in pri- mis veritatis studiosis consideranda, è quibus multa non rarò vetu- sta gentium monumenta in lucem eruuntur. Quæ vtilitas ne nos prætereat, distinguendæ sunt regiones, in quibus hæc diuersa ignis pabula inueniuntur, quibus in hac vrbe vtimur. Ex Hollandia igitur atrii illi cubi palmares, in quibus vis suauior bituminis domina- tur, adferuntur. In quibus si fila radicum & fibræ inueniantur, vt plerumque fit, cogunt nos fateri, loca illa palustria humilibus siluis olim abundasse. Similes glebæ è Flandria inferiore aduehuntur; sed odore tetro, sulphur, bitumen, & nitrum mixta, referentes: in quibus marcidarum radicum laciniæ frequentes constitutionem quoque regionis antiquam monstrant; non paludosam modò, vt hæcenus est, sed siluosam etiam fuisse. Hinc Cæsaris locus ille, qui est libro *Cæsaris locus elucidatus.* Commentariorum belli Gallici tertio, non legitur modò clariùs; sed quasi ob oculos ponitur, in quo Morinos & Menapios dicit conti- nentes siluas ac paludes habuisse, quò se suaque omnia conferebant. Paludes nobis dicuntur *Morcy*: qui paludes habitant *(Moringey)*: vnde Morinos fecerunt Latini. Cum igitur liqueat, vnde putrida ligna, & radicum reliquias, apud Morinos inueniantur; par quoque ratio apud Hollandos & Ambiaritos debet valere. Hoc dato, ma- nifestum euadit, hanc nostram infimam regionem, & Oceano proxi- mam, non aliunde siluas accepisse, vt Naanius & alij cum eo con- tendunt; sed de gremio suo protulisse, quæ ventorum marisque im- petu deiectæ diuersis temporibus, vel vno etiam (si placet) miraculum hoc de subterraneis sepultisque arboribus excitarunt. Si igitur ex Ephoro docui, inundationes Cimbris olim frequentes fuisse, perin- de atque hodie sunt; atque de Cæsare paludes siluasque continen- tes adiunxi: sequitur, vt nec causa maxima summerfionis efficiens, neque materia, quæ summergeretur, nec paludes denique, in quibus deiectæ arbores computrescerent, deessent: quas cum hęc Antwer- piæ nunc quotidie ad cibos coquendos vramus, nõ fuit abs re hunc

*Cæsares vnde
adferuntur
Antwerpiam.*

*Cæsaris locus
elucidatus.*

antiquitatis & ætatis nostræ consensum notare. Quod verò diximus de Balio cespite, id de Campestri Brabantia dictum intelligatur: quâuis & in hac cœni bituminosi magna quoque sit copia. Hęc autem ad Antwerpiam vsque à Septentrione & Oriente pertingit. Hic illud non indignum est consideratione, magno discrimine diiungi paludes eas, quibus bituminosa gleba continetur: & alias, quas è sepultis cœno arboribus constare dixi. Nam illæ tam altè effossæ, quàm vena bituminosa descendit, post aliquot ætates rursus opplentur bituminoso luto, aliunde, vt par est, rursus per occultas venas affluente. Verùm, vt id fieri constans est accolarum assertio, ita non puto vltèriùs pertinere, quàm ad illa loca, quibus è proximis locis bituminis natura influere potest. Alterius verò generis paludes, in quibus magna vis arborum computruit, si semel funditus effodiantur, non possunt rursus enasci, aut simili materia oppleri: eò quòd arbuistorum copia non alia iterum terræ sese immiscere possit, nisi hominum industria, & impensa stolidè perdenda, inferatur. Audiui tamen eos, qui assererent hanc miscellaneam ligni terræque colluuiem, semel excisam, rursus generari: adderentque etiam monstrosiora; arbores eas, quas sub terra inuenimus, eodem loco nasci, nec alias vnquam fuisse, quàm videntur. Lapides, & ossa, atque in iis mille figurarum discrimina, in abditis terræ cauis produci non ignoro: at arbores in ipsa terra putridas nasci, non video, quæ mihi queat persuaderi. Tantisper igitur, dum experimentis, & certioribus, quàm hæcenus, testibus conuincar, in opinione mea statui manere, & nemini auctor esse, vt illis, quorum ratio nulla extat, assentiatur. Quocirca siluas paludesque his locis olim fuisse, quibus Balii cespes exciditur, atque eas summas, hoc ignibus alimentum suppeditasse asseuero. Quarum plures reliquæ extarent; nisi à maioribus, ad pascua & arua comparanda, fuissent eradicatæ. Ab Antwerpia ad Meridiem loca sunt siluarum plena, apertas Arduennæ siluæ reliquias testantia, è quibus ciuitati lignationis permagna est & sæcunda oportunitas. Sed, quasi hæc omnia focus nostris perpetuis non sufficerent, aduehantur Leodio bituminosi lapides, siue Asphaltitæ, quibus ij potissimum vtuntur, qui cereuiciam coquunt; eò quòd caloris vehementia & duratione omnem reliquum ignis fomitem longo interuallo superet; adeò vt si ignem vnum in cubiculo hora matutina instruas, is continuis flammis, & immenso ardore, sit ad meridiem vsque duraturus. Tum deinde nonnihil instauratur, ac tantisper durat, dum nouus sub vesperam è nouis lapidibus fiat, qui ad

Paludum no-
strarum di-
scrimen.

Carbones Leo-
dienses.

me-

mediam vsque noctem vigebit, & ignem in crastinum conferuabit. Nec cineribus post suus deest vsus, è quibus argenti etiam aliquid eliciunt, qui vel fusione, vel lotione Mercuriali, metalla norunt separare. In hoc genere Asphaltitæ siue Gagatæ lapidis, præstantissimus is est, qui quàm minimum sulphuris spirat, & flammam minimè cæruleam reddit. Omnibus certè non assuetis grauis eius est odor, qui infirma capita solet tentare, & aliquando etiam Lypothymiam inducere; maximè, si sulphuris & argenti viui plusculum incluserit: at is qui sincerius bitumen continet, non solum minus grauis omnibus est; sed iis etiam, quibus pix non malè olet, suauius atque gratus. In vniuersum tamen primus fumus vitandus, qui sulphur & hydrargyrum subtilius secum rapit. Post, cum limpida candidaque flama emicat, non nocebit, nisi peculiari quis morbo teneatur. Quid dico non nociturum? cum certò constet omnium Leodiensium confessione, rarissimos esse pituitæ defluxus iis, qui hoc igne frigus depellunt; adeò vt vix paucissimos in tota vrbe ipsorum, vicinisque opidis, inuenias, qui vel podagra vel chiragra laborent; cum tamen nulli finitimæ genti vel in potationibus largissimis, vel in Veneris palæstra, cedant. Dum accendere volunt, aquam affundunt, testificati hoc argumento, verum hunc esse Gagatem; tametsi longissimè terrarum à Gaga sit excisus.

Ceterum tempus mihi videtur postulare, vt huic libello finem imponam; quando iam tantum eo complexus sum, quantum putabam necessarium ad eorum opinionem profligandam, qui totam hanc nostram camporum planiciem trium maximorum fluminum munus esse putauerunt, multis diuersorum vtriusque linguæ scriptorum præiudiciis anticipati atque decepti: quorum quidem singulis non respondi, quòd, prostratis principibus, reliquos crederem sese vltro dedituros, & quòd viderem posteriores nihil nouarum rationum adferre; sed priorum, veluti pedissequos, vestigiis inhærere. Nihil itaque contra Plinium, miratum Sarpedonis epistolâ in charta è Troia scriptam, lectam à Mutiano ter consule fuisse: propterea quòd tum Aegyptus non esset, ac idcirco nec papyrus. Cui argumento addit, Bellerophontem non chartam apud Homerum; sed pugillares tabulas accepisse; quòd indicium facit chartam, tum non fuisse. Sed vtrumque ridiculè, quia & Aegyptus fuerit, & quamuis non fuisset, papyrus tamen superius nasci potuerit: atque non minus olim, quàm nunc, pugillarium & chartarum vno eodem tempore potuerit vsus fuisse. Nec Scaligero etiam priuatim responden-

f 3 dum,

dum, qui regionem nostram à fluminibus item inuectam esse scripsit; cum eadem contra eum, quæ contra præceptorem vtriusque nostrum, rationes valere intelligantur.

Regionis nostræ antiquitas.

Atuatici vestras quantas, & conditores.

Constet ergo nobis regionis nostræ antiquitas, ab ipso vsque Ephoro & Clitarcho, qui idem bellum, quod hætenus cum mari gerimus, verissimè depinxerunt. Quod si tot seculorum interuallo nihil in hoc perpetuo terrarum marisque dissidio sic est immutatum, vt non modò hoc, modò illud elementum vincat; quando tandem cessabit hæc pugna? Liceat ergo mihi (pace doctorum hominum) Atuatico suam vindicare vetustatē, atque eam vltra mille sexcentos & amplius annos retrò computare, quod Cimabri Teutoniq; non malis auspiciis eo tempore sunt exorsi, quo Galliam primùm ad ostia Rheni inuaserūt. Et, quia Deus Optimus Maximus ad hæc ornamenta, quibus iam diu floruit, urbem promouit, oremus eum, vt eam deinde sic pergat tueri, ne priscum decus amittere cogatur. Magnam enim tempestatem & sæuas clades impendere cernimus, quæ nec à mari, nec à terra; quibuscum bellum æternum fuit, intentantur; sed è suggestis pestilentium cõcionatorum. Ingens sanè malum & horrendum, quo non tantum Athenæ olim & Roma, Demosthene ac Cicerone ducibus, libertatem amiserunt: sed quo nunc etiã tota Germania, Anglia, & Gallia, periculosissimè cõcuti ac vexari non cessant; dum, vt quisque est audacissimus, & à lingua optimè instructus, citra doctrinam, & pietatem religionis & fidei Christianæ, se facit magistrum, heri & nudiustertius vel sutrina, vel bubili, vel alia etiam officina sordidiore relicta, è qua doctor exilit, non aliter atque fungus, vna nocte pileatus; nescio cuius spiritus vi, certè non illius, qui pacem hominibus adfert. Si miseri mortales intelligerent, nullam pietatem, nullam veram religionem, citra pacem esse; non tam faciles aures perturbatoribus hîsce rerum publicarum præberent. Dolet mihi, dolet maiorem in modum, tristes & Tragicos factionum seditiosarum exitus animo intueri; eò quòd illis præfens mihi videar interesse, dum cogito, quid in nostris his diuersarum opinionum turbis sit augurandum; in quibus, neglecto vero Dei cultu, & proximi caritate, veris religionis fructibus, illud vnum queritur, Quis hic vel ille scripturæ locus sit interpretandus. Atque in eo tam infensis animis, & feruidis iris certatur, vt patriam quisque malit, quàm opinionem suam, perdere. Vereor igitur, ne Deus furorem suum tandem in nos conuertat, & regionis nostræ, atque huius urbis eximiam venustatem, quam singulari sua gratia præ omnibus aliis

aliis terris nobis concessit, in horrorem subitò transferat; & quod paulatim larga manu dedit, totum id exiguo tempore violenta manu desolet. Sed meliora Christus.

Nos ad alia pergamus, &, dum foris nihil quietis animo in tantis turbis quæri potest, his nostris studiis hæreamus, quæ sola (post Deum) tristes cogitationes dissipare, & huius temporis amarorem suauitate quadam singulari edulcorare possunt.

FINIS LIBRI TERTII.

CRONIA,

LIBER QVARTVS.

ARGVMENTVM.

*Nec mundi etatem, nec Saturnalia quartus
Negligit, antè nouem scriptorum nomina delens,
Priscos Roma tibi ritus ad pilea prisca
Nunc reuocans dominis erroribus arte subactis.*

ANTVERPIÆ,

clō lō LXIX.

291

AD ANTONIVM

PERENOTTVM CARDINALEM

GRANVELLANVM,

IOANNIS GOROPH BECANI

PRAEFATIO.

NSIGNIS ISTA TVA, CARDI-
nalis amplissime, omnium & Romanarum &
Graecarum antiquitatum cognitio iam inde à
primis eruditionis tuae incunabulis singulari
studio acquisita, posteaque maximis sumptibus
aucta, quos in pictores, scalptores, & in homi-
nes priscae aetatis monumentorum peritos fe-
cisti, me quasi cogere videtur, ut hunc fa-
tum meum tibi commendem: quo patrocinio
tuo primum apud regem nostrum, deinde apud ceteros etiam gratiae nonnihil
inire possit. Quoniam enim non solum, ut Comicus dixit, τὸν ἁποικῶν ὄλεα: sed
Croniorum etiam titulum praefert, hoc ipso suo nomine antiquissima vetusta-
tis arcana se explicaturum promittens, non video cui mortalium potius,
quam tibi gratus acceptusque sit futurus. Pauci sunt in Italia à litteris hu-
manioribusque disciplinis clari homines, quibus ille Antonius Morillonus tuus
non fuerit notus, quem ut quisque erat sciendi avidissimus, ita maximè cole-
bat, & observabat: quò ab eo tanquam ab inexhausto & immenso doctarum
antiquitatum Oceano ea sibi hauriret, quae studiis suis vsui ornamentoque fore
speraret. Hic plurimum quidem doctrinae eruditionisq; patri suo debebat ho-
mini de varia multiplicique litterarum cognitione ita nobili, ut Buslidiana in
Louaniensi Academia schola plurimum sibi gratulentur se hunc primum ha-
buisse Graecae linguae professorem. Verùm multo plus antiquariarum opum è
beneficentia tua compararat, quas, nisi dira Atropos excellentissimi cuiusque
ingenij rapacissima absolutum ferè laborem perturbasset, acceptas tibi tulisset
tabulis in eternum victuris. Quam hic oram Italiae & Siciliae auspiciis co-
meatusque tuo non perlustravit? quid usquam inuenit commemoratu dignum,
quod non descripsit? Nihil Romae, nihil Neapoli, quod diligentiam eius subter-
fugerit. Omnia armaria doctorum hominum penetrarat, omnes ruinas discuf-
serat, in omnes cryptas irrepserat, omnes cippos, omnia labra, omnes termi-
nos, omnes fanos, omnes denique inscriptiones, scalpturas, picturas & tessu-
latis operis varietates non perlegerat modò, & annotarat, & in aduersaria

retulerat: sed suis etiam manibus vel pingendo, vel sculpendo, vel fingendo fuerat imitatus. Et quia vnus omnibus his sufficere non posset, impensa tua pictores ei conduxeras, additis etiam mensuris templorum, thermarum, columnarum, amphitheatrorum, scenarum, theatrorum, villarum, fororum, portuum, xystorum, hippodromorum, & id genus aliorum, quorum lineamenta & ichnographia domi tuae non citra admirationem summam videntur. Quantum verò hoc egregio adiumento praestiterit antiquarius tuus, thesaurus testis est, in quo praeter spississima picturarum ex antiquis ductarum volumina, quicquid Roma est, notatu dignum complexa, tantum est sigillorum, nummorum, & id genus aliorum vetustatis monumentorum, ut vix opiner vsquam gentium tantam eorum inueniri tum copiam, tum varietatem. Reliqua verò Italia discussa, & penitus peruestigata, rursus aliud ocium abs te, cum Augustae Vindelicorum Imperatoris consiliis praesses, impetrauit, per quod liceret, quicquid Venetiis apud magnificos viros asseruatur, expiscari, & in commentaria, & tabulas referre, ubi quantum diligentiae laborisque ad omnia musæa perscrutanda contulerit, non ego tantum, qui assiduus ei comes hæsî, sed omnes etiam illi norunt, qui tum temporis vel in Urbe ea, vel Patavij bonarum artium studiis florebant. Cum autem alia aliunde & plurima à Lauredano, ad quem frequentissimè itabamus, impetrasset; tum inter cetera apud Bembum hoc consecutus est favore tuo, ut tabulam illam aneam admiranda vetustatis, in qua duodecim dii Egyptiorum variis coloribus, & symbolis ornati, vnà cum litteris hieroglyphicis continentur, depingi permitteret. Quis est qui non vel huius solius exemplo intelligat quam immani & insatiabili litteratarum antiquitatum siti tenearis. quanquam nec solus hic fuit, licet precipuus esset, in quo alendo promouendoque hoc studium tuum clarè cerneretur. Sciunt statuarij, sciunt pictores, sciunt architecti, quam multorum artificum manus exercueris, adèò ut ex illa tua distribua omnis harum artium perfectio in Belgica videatur existisse. Quis nam alius quam tu, ut è plurimis vnum nomen, Fergelingium eò prouenit, ut non solum optimus sit, & praestantissimus in marmoribus sculpendis; sed dexterrimus etiam in maximis statuis ex ere fundendis: ita ut eius opera Carolus Imperator usus sit in magnifico illo Caroli Audacis proavi sui sepulcro Brugis erigendo. Huius & proximis diebus, dum in suburbano fratris eius & horti amœnitate, & varietate picturarum, in quibus Franciscus Florius maxime floruit, admirabili, spectandi animique relaxandi gratia obambularem, Bacchum vidi ingentem tam perfecte ad singulos muscutorum ductus fusum, ut operis mollitudo cum ipsa natura certasse videretur. Eiusmodi igitur artis miracula dum ex alumnorum tuorum officina prodire cerno; cogor, velim nolim, maiorem in modum diligentiam istam tuam in antiquitatum peruestigatione laudare, quippe è qua videam eiusmodi ornamenta hominibus nostris accessisse, & plura

indies

indies accessura esse. Sed na ego ineptus sum, qui his iudiciis vtor, quæ soli homines nostri nouerunt, cum Pighius tuus doctissimis suis scriptis toti orbi ostenderit, quam ardenti antiquariae cognitionis amore flagres. Quamobrem cum hoc libro meo antiquitates eas inuestigem, quæ quamuis omnem Romanorum cognitionem excedant, origines tamen primas non aliorum modò gentium; sed ipsorum etiam exponunt; non putavi cuiquam eum prius, quam tibi exhibendum: quò Regi, cui omnia mea consecraui, nomine & auctoritate tua magis insinuaretur probareturque. Jam porro hoc maiore ratione ad id faciendum moueor, quòd te nunc Romæ in clarissimo omnium cum antiquitatum, tum artium amphitheatro inter purpuratos patres versantem, sciam nullum vnquam ocium à publicis curis subducere, quod non auidissimè vetustissimis quibusque monumentis impendas. Quamobrem hæc mea, commemoratione tua fortassis gratia aliquid mihi apud doctos viros istic conciliabunt, dum intelligent me plus opis, quam Macrobius, & Ouidius, & ceteros antiquos scriptores attulisse ad Saturnalia omnemque eorum ritum, & caeremonias explicandas. Principio enim explosis nouem falso inscriptis auctoribus, & perpetuo exsilio condemnatis, Beroso, Manethone, Metasthene, Catone, Fabio Pictore, Sempronio, Myrsilo, Lesbio, Xerophonte, Veram Saturni, & Fani expono historiam, ab ipso diluuiò antiquissimam Romanæ gentis stirpem exorsus. Ab eodem enim Cimero Iani filio tum Cimbrici maiores nostri, tum vetustissimi Italiae Cimmerici, quorum Homerus fecit mentionem, genus nomenque duxerunt, adèò ut dum gentis nostræ primordia quero, necessariò in Romanorum quoque primos parentes incurram. Quamobrem si candidi homines in his laboribus meis quicquam vel te narrante audient, vel legendo cognoscent, quod nouam lucem Cronis suis festis & ritibus inferet; cogitent hæc obiter duntaxat attacta, longè copiosius & illustrius expositum iri, si fauor ipsorum ad vltiorem in hoc lato antiquitatum pelago velificationem secundos mihi ventos afflet. Habeo enim Romanas origines longè altius, & verius repetitas, quam quisquam hætenus tradere vel potuerit, vel attentarit; quibus obscurum Sibyllæ antrum totum recludetur, & non solum Urbis & Deorum in ea cultorum nomina inuenient interpretatione: sed totius etiam linguae aperietur origo, longè alia, quam Varro potuerit subodorari. Quò verò ad hæc maturanda istinc stimuli aliquid incitamenti que subiiciatur, si non magis voluntas tibi, quam vel facultas, vel auctoritas desit, breui fiet, ut Latini homines vera antiquitatis suæ cognitione citra inuidiam perfrui possint. Hoc loco in transcurso quibusdam indicatis, temporum supputatio, quibus maiores nostri vixerunt, fuit incunda, in qua quærenda Hebræos, Chaldaeos, Egyptios, & Grecos, in mundi ætate annis suis numeranda, conciliare noua quadam ratione nitor: in qua quid sim cõsecutus, de lectione cognosces, accuratiora fortassis habiturus, si minus & publici tumultus, & domestici negocij fuisset. Non

malè itaque Cronia ea vocavi, quæ hic tracto: quandoquidem & Saturnalia, quæ Cronia Græcis dicuntur, illustro, & totius temporis, quod eiusdem est cum Saturno apud eosdem nomenclaturæ, rationem subduco. Placuit verò & eo magis hæc vox, quod non solum & tempus & Deum tempori præsidentem significaret: sed quod originem etiam & natales Cimmericos haberet. Quamvis enim Saturni nomen nostras etiam sit, non tamen æquè ad temporis notationem potest accommodari, nisi quis velit seminalis facultatis excellentiam & principem generandi vim Saturni vocabulo vernaculis nostris significatam tempori adscribere: quod fieri posse non nego, loquendi quadam formula minimè propria: sed fieri posse nego sic, ut vera causa eo modo indicetur. Verùm quæ sedulitas tua est in occultioribus rebus omnibus perquirendis, non puto me tibi satisfacturum, nisi clara ratione doceam, id quod dico. Croni nomen nostras fateor equidè in hoc significatu apud plebem nõ esse in usu, esse tamen in usu pro eo, quod eadè ratione hac voce nominatur. Cron enim nobis dicitur quicquid circulari forma, & rotunditate capiti imponitur, à quo vocabulo Cimmerico Latini coronæ nomè retinuerunt. Est autem Cron compositum è duabus voculis, Cron, quod illud significat, quod sic amamus, ut contingere velimus, vnde Latini Carum acceperunt. Hanc verò voculam nostratibus deberi, ex eius formatura liquet, quæ propria est & peculiaris Cimbrica lingua. Diuinissima enim vocabula sic in ea fiunt, ut contrario ordine lecta illud significant, quod natura postulat prioris significati perpetuo consequens esse. Sed de hac voce, ut in Amazonicis plura dixi, ita de tota ea vocum formandarum ratione in Hermathona nostra copiose erit agendum; quanquam in Themidis explicatu illustrata à nobis sunt data exempla. Cum itaque Cron conuersum, & per vestigia retro lectum, id significet quod in Caro petimus, necessariò confitendum ex officina nostra primum produisse. Iam Cron idem significat nobis, quod rotundum, calis tamen prius, quàm ceteris rotundis attributum, propterea quod Cron, dum, ut verbum usurpatur, idem significet, quod celeriter currebat, vti alibi latius erit exponendum. Sicut enim rotunditas ad motionem perpetuam est necessaria: ita nemo ignorat calum omnium eorum, quæ volui possunt, celerimum cursum habere: quem præterito imperfecto ob id efferimus, quia semper in tempore pars aliqua præcessit & aliqua sequetur. Cron igitur, et de more nostro littera geminata in vnã redacta, Cron id significat, quod & carum est & rotundum; quod nomen tempori idcirco tributum est, quod nihil tempore carius nobis sit: quia omnes videlicet perpetuo durare cupimus, & ad ipsam aspirare vitæ aternitatem. In vna itaque hac vocula cernimus tum temporis ipsius per prius & posterius naturam verbo temporis imperfecti notatam, tum propriam motionis circularis rotunditatem, tum etiam propensionem eam, qua omnia desiderant perennare: Sed copiosius hæc in Theologia nostra enucleabuntur. Verùm

qua.

qua causa ad coronam significandam transiit? ea nempe, quod ei, cui perpetuam felicitatem vel optamus, vel adesse gaudemus, eum annulari ornamento insigniamus, quæ verissima est coronarum significatio. Quamobrem primum Deo, vti causæ aternitatis ab omnibus expetita, conueniunt; deinde iis, quibus eam impertitus est; post omnibus, quibus sempiternam felicitatem precamur. Eant nunc Latini, & videant, an, quicquam tale domi suæ inueniant, ob quod corona nomen rectè positum intelligatur. Nec te moueat, quod Coronam, non Caronam, dicant, eò quod procliuem esse primæ vocalis in quartam transitum, notius sit, quàm vt docendum existimem. Nostrates in eodem significatu ex Cron fecere Cron syncope, vbicunque admitti potest, ob breuitatis studium diligentissimè quaesita. quod vereor ne nimis crebro his in libris meis iudicer monuisse. Perspicuum igitur nunc est non solum, quæ de causa Cron tempus significet, sed hoc etiam, cur ad annulare capitis ornamentum fuerit accommodatum. Hieroglyphici idem notarunt, dum anguem lubrici lapsus animal sic pinxerunt, vt circulari ductu caput caudam mordere videretur: quod vt non mala ratione factum ab iis est; ita longè significantius & copiosius Cron tempus & temporis Deum denotare cernimus: siquidem & temporis naturam, & mobilis ipsius corporis formam, & inmatam omnibus perennitatis appetitionem vnica syllaba declarat; cui Græci terminationem linguae suæ propriam adiicientes, fecerunt, vt Cronos pro tempore usurparetur. Nihili hic facio Grammaticorum pueros, quibus placuit, hanc vocem, dum tempus significat, aspiratam scribi: dum pro Saturno in usum veniret, citra aspirationis notam pronounciari. Eiusmodi enim inuenta ad homonymiam vitandam alibi admitto; hinc non magis laudo, quàm si dicerent Bacchum pro vino, cū aspiratione, pro Deo citra aspirationem scribendum efferendumque esse. Ceterum illis, quod volent, vt sequantur, permittens, equidem Cronia sic interpretor, vt non minus ad temporis significationem, quàm ad Saturnalia referri intelligantur. Iterum hinc fortasse rogabis, an Cronia Festa perinde Noacho possint de nomine suo applicari, atque Saturnalia. Nam quamuis iudicari, Noachum propterea diuino Saturni nomine vocatum fuisse; quia de eius semine totum humanum genus post cataclysmum processit: non tamen inde perspicuum sit, eundem quoque Cronum posse nuncupari, cum hæc vox temporis, non generationis habeat notionem. Sicut Saturni nomen primum Deo conuenit, & deinde iis, quibus excellentem seminis vim supremus Saturnus concessit, ita & Croni nomen primum Deo aternitatis auctori, deinde tempori dandum erit, postea etiam illis, quibus Deus singulari gratia dedit, vt generi mortaliū perennitatem impertiantur. Conseruatur autem hæc inter homines, & cetera animantia perpetuo generationis successu. Cuius cum exordium à Noacho post diluuium pendeat, non malè ab hac diuina prerogatiua Cronus est

voca-

Vocatus, ea nimirum ratione, qua divina nomina ad illos transferuntur, in quibus insignis aliqua diuinitatis est participatio, non aliter atque formam impressam sigilli nomine dignamur propter similitudinem ab eo acceptam. Habes nunc inscriptionis rationem; quam eò addidi, ne te tantisper suspensum tenerem, dum Theologica Cimbrorum lucem videbunt: in quibus tamen eadem longè clarius uberiusque ex primis philosophiae principiis docebuntur. Accipe igitur haec Cronia eo animo, ut ex iis non immortalem modò nominis tui gloriam, sed coronam etiam tibi omineris, si non terrestrem istam, at saltem eam, quae illis promittitur, qui omnia sua studia, omnes suos labores, omne tempus ad sanctam Reip. tranquillitatem, & Christiani gregis salutem impenderunt. in quorum numero quem gradum tu teneas, cum tota Europa intelligat, malo ab aliis cogitari, quam à me referri, ne quae maxima in te sunt & illustrissima, ea de verbis meis & minora videantur, & obscuriora. Vale ex itinere ad Fontes ferratos, in quo praefationes omnes Plantinus à me per nuncios extorsit: quod addo, quò impolite scriptioni meae ignoscas.

C R O N I A.

LIBER IIII.

DROFLIGATIS corū fabulis, qui gentis nostrae primordia ad nescio quos Brabones & Gigantes retulerunt; constitutoque, co, urbis nostrae primos conditores Atuatios fuisse, qui Cimbro Teuthonosque maiores suos ferrent, series ipsa continuatione rerum trahere me & cogere videtur ad Cimbrorum originem, qui duces illius expeditionis fuerunt, altius explicandam. Qua in re si paulò prolixior & operosior nostra sit inuestigatio, excusabit me cum rei, quam tracto, obscuritas, ob memoriae à maioribus nostris ad posteros transmittendae defectum; tum illorum importunitas, qui in facietis nugis cum melius nihil adferre possent, omnia prisca monumenta contaminarunt. Non est tamen apud æquos iudices verendum, ne huius culpae reus condemner, nisi eodem iudicio omnes ferè & veteres & recentes historiae scriptores è medio tollant Herodotum, Dionysiumque Halicarnassæos, Diodorum Siculum, Strabonem, Plutarchum, Pausaniam, & eiusdem optima notae quam plurimos vetustos, quorum libros, quos partim barbaries & bellorum calamitas, partim peruersa de iis iudicia abstulerunt, utinam liceret videre; & inter recentiores multò plures, in quibus praecipui sunt ab omnibus humanitatis studiis & litteris, tum Graecis, tum Latinis optimè instructi, Trithemius, Beatus Rhenanus, Irenicus, Althamerus, Lazius, Perionius, Ioannes Picardus, Cœnalis, Maierus, & infiniti alij, quos enumerare longum sit & superuacaneum. Hi enim ad vnum omnes ambitiosè admodum versati sunt in eorum perscrutanda antiquitate, quorum memoriam scriptis suis posteritati consecrarunt. Insuper hoc est à natura ipsa generosissimo cuique animo, ut aegrè ferat, si in maioribus suis inquirendis statim in tenebras, & caliginosam obliuionis noctem incidat, qui motus atque impetus tantum sibi iuris in omnes mortales sumpsisse mihi videtur, ut è fabulis potius & nugis genus suum suspendant, quam in obscura & ignobili aliqua stirpe iacere permittant.

igitur & ego non tam ligneus sim, ut hunc animi raptum non per-
sentiscam, freno tamen lupato potius cohibere volui, quam vsquam
vitio meo deflectere de recta semita veritatis. Si, quæ scribam, vera
non erunt, culpam illis delegabo, quos itineris duces sum secutus, in
quorum tamen delectu non exigua mihi cura fuit adhibenda, ne
illos sequerer, qui prætextu historiæ puras putas nugas domi suæ na-
tas, aut susceptas ab aliquo non minoris vanitatis cerebro homini-
bus obtrudunt. Quando igitur hoc mihi propositum est docere,
Cimbris primùm auctoribus urbem nostram inchoatam esse, sub
Atuatici appellatione, atque deinde aliquot post ætatibus rursus ab
eiusdem gentis novis incolis, qui se Francos nominarunt, sub Ant-
werpia nomine esse auctam, hoc ante omnia quærendum mihi fuit;
Quinam Cimbri, è quibus sedibus huc, ubi civitatis nostræ primor-
dia posuerunt, profecti: quibus parentibus, si altissimè genus repe-
ratur, orti. In quo vetustos & bonos auctores ad Cimnerios vsque
processisse video, sed apud hos tanquam in Cimneriis tenebris sic
caligasse, ut ulterius gentis originem inuestigare non possent. At in
Francis, quorum illustrior est fama, & recentior gestarum ab ipsis
rerum maximarum memoria, omnia difficiliora inveni, non tam ob-
id quòd ipse nihil aut perparum de illis apud priscos & melioris no-
stræ scriptores comperissem, (in quo quantum præstiti, spero non no-
stris modò, sed Francis omnibus, & ipsorum præsertim Regi proba-
tum iri) sed quòd totam gentis stirpem despuendis nugis & fabulis
ab omnibus qui de ea scriptis aliquid prodiderunt, inquinatam in-
venirem. Magno enim consensu Francos Troianis longa catena al-
ligarunt, nemine ferè dissentiente, vno excepto Comite Nuenaro,
qui gentem Germaniæ indigenam esse scripsit, hoc suo effugio (quod
pace ipsius dixerim) non aliud consecutus, quam si aperte professus
fuisset, sibi non liquere: quod equidem ab eo dici maluissem, quam
illud, è quo colligi posset Mosis verissimæ historiæ ipsum non solum
parum fidei habere, sed etiam, quod gravius est, aduersari. In aliis
in primis illud admiror, quòd factum sit, ut de Troianis cogitarint,
atque ad illos genus eorum retulerint, qui Romanis iam mox ab eo
tempore, à quo Francorum nomen in Europa fuit auditum, in sen-
sissimi hostes fuerunt, & non ita multò post totam Galliam & Ita-
liam eorum sanguine tinxerunt, & tandem non imperium modò
occuparunt, sed se etiam Reges Romanorum scripserunt, titulo quo
nihil post Tarquinius fuit in vrbe magis abominandum. Deinde
iudicium & sensum communem in ipsis desidero, qui Francos, illu-
strissimam gentem & hætenus externis armis inuictam, ab illis co-
gun

gunt generis petere nobilitatem, qui patriam suam tueri totius Asiæ
viribus aduersus Græcos nequiverunt. A Græcis potius, siquid ali-
enæ claritatis vellent, nomen & gentis antiquitatem emendicassent,
apud quos nobilissima illa fuit victoria omnium poetarum carmi-
nibus celebrata, apud quos etiam appellationis suæ rationem inue-
nissent, omnibus quoscunque Franci haberent, hostibus horredam.
Quis enim non metuat, quis non paueat, quis non exhorrescat, si
pharangas aquarum siue rapidos torrentes audiat, montium fra-
gmina & filuas secum magno tonitru & fragore voluentes? Nihil
profectò miri, si quæcunque inuaserunt, prostrauerint, si à pharan-
gibus nomen ducere meruerunt. Hanc igitur potius laudem adsci-
uissent, in qua non præteritæ tantum victoriæ memoria extaret, sed
promissio etiam & certum omen contineretur frequentium trium-
phorum. Bene igitur nunc faciunt huius ætatis doctissimi quique
Francorum, qui contemptis Troianis linguam suam ad Græcam re-
ferunt, & certatim ex ea vocum suarum origines (si Hermeti placet)
ducunt. Quis autem fuerit præcipuus huius Troici delirij auctor,
Trithemius abbas indicabit, eodem errore, quam ceteri omnes ma-
gis impeditus. Is enim Hunibaldum quendam æqualem temporum
illorum, quibus Clodoueus à Remigio religionis Christianæ iustra-
libus aquis tinctus est, ita prædicat, ut solidum Francorum Histo-
riographum appellet, atque tanti facit, ut eius duodeuiginti histo-
riarum libros in compendium contraxerit, illo suo studio tam de Hu-
nibaldo bene meritus, quam Iustinus de Trogo Pompeio, & Iustino
cognominis Iustinianus de vetustis iuriconsultis. Dedisset nobis in-
tegrum, tam antiquum, tam laudatū, tam solidum veritatis aucto-
rem, quo non capita modò rerum, sed consilia etiam, dicta factaque
omnia maiorum haberemus. Sed quia id facere Trithemio visum
non est, ne fortasse in longo opere non satis astute mentitus esse de-
prehenderetur tam præclarus scriptor, necesse nobis erit æqui boni-
que consulere, quod ab illo est communicatum. Quod quanti fieri
debeat à nobis, ex eo æstimandum reliquit hic Hunibaldicæ histo-
riæ siue sarritor siue putator, quod non otiose præfationi adiecit,
egregium hunc auctorem scripsisse post Doracum philosophum,
Wastaldum historicum, & alios plures rerum gestarum antiquissi-
mos scriptores. Quis non credat homini, qui historiam suam à Do-
raco philosopho accepit? Ut enim historici erret, & à veritate, quam
non agnoscunt declinent, nunquam tamen philosophi acumen tam
erit obtusum, ut non possit inter verum & falsum discernere. Cogi-
temus igitur nos, dum compendium legimus, diuinum quiddam
legere,

Doracius philo-
sophus.
Wastaldus hi-
storicus.

legere, quod è fontibus philosophiæ sit profectum, cui non minus sit credendum, quam Platoni ex eisdè fontibus Atlanticæ Reip. historiã deriuãti. Quis nõ credat Thomæ Moro Vtopiam ductu philosophiæ, quæ optima est veritatis indagatrix, describenti? cuius nõ leges tantum, sed linguam etiam & litteras patefecit. Credendum certè Doraco philosopho, quia philosophiam magistrã habuit, quæ historias dedit admirabiles Atlanticas & Vtopicas. Ne igitur iniquior sim Hunibaldo quàm Platoni, æquè illi in Francorũ, atque huic in Atlanticorũ historia credã. Tantundè fidei illis adhibebo, qui tam illustria vestigia secuti, Hectoris lumbis Reges Ducesq; nostros eduxerunt. Atq; hæc quidè de Hunibaldo. Verùm dolet mihi, quod nõ explicarit, qua de causa Franci dicti sint, cum prius Scythas & primũ Troianos nominatos esse tradat. Antenoris enim meminit cõpendium, qui regnarit ante Christi seruatoris nostri natalè anno quadragesimo supra quadringètos. Priorũ, quos multos fuisse à Troiæ vsq; excidio par est, altũ est silentiũ. At ego auidè cupideq; audiuissem à quo vel duce, vel loco, vel euentu Franci nomen ortũ esset, ab illo præsertim solido antiquitatis Francicæ doctore. Verùm quoniã vel ipse auctor, vel auctoris deflorator hanc sitim meam nõ expleuit, coactus sum alios inuestigare fontes. Accurro igitur ad Mosem. ad què enim prius? Sed ne hïc quidem quidquã inuenio, quod Francici nominis originè declaret. Ab hoc, quem secundũ potius cõsulerè, quàm Berosum, qui nõ ab Atheniensibus tantũ est honoratus, qui ei statuã lingua inaurata fecerunt, sed à Iosepho etiam de veritate historiæ laudatus. quod ego pluris facio, quàm sexcètas statuas, quando quidè sciam illam demum verã solidamq; laudè esse, nõ què à vulgo pessimo virtutis iudice, sed quæ à viro laudato proficiscatur. Huius riuulis, qui in fragmentis ei inscriptis reliqui sunt, auidè inhians, hausi multa quidè & præclara antiquitatis nostræ monumenta, sed nihil ad Francũ. Nã cum Thuisconas, Mannos, Hermionas, Marfos, Gambriuios, Sueuos, Vádalos, Hercules Alemãnos enumerasset, illic me deseruit, vbi maximè eum audire cupiebã. Sed nõ malè omninò res vertit; Berosi enim verba excipit Manethon Ægyptius, scriptor à Iosepho non minùs laudatus, apud què hæc lego sermone Latino, de cuius nescio interpretatione: Anno VII. Ascanius Latinis imperat. Anno verò sequète Teuteus Afyriis, & post Francus Celtis ex Hectoris filiis. Hæc verba Rhenanus Beroso, nescio quod exèplar securus, attribuit, atq; tam clari nominis virũ, cui alienas plumas assuerat, multis falsis & amaris dictis, ne dicã eõuitiis mediũ ferit; & tandè cum satis diu ostentui derisuiq; habuisset, ipsum antiquitatũ sacrariũ sententia sua exaugurat, illud illud sa-

crarium

crarium exaugurat, è cuius adyto omniũ gentiũ exordia manarunt. Indignũ id facinus & impiũ plurimis videri, turbari Cœnalis, opem ferre, omnibus viribus succurrere, sustinere Berosi auctoritatè, repellere Rhenanũ, & dictis dicta reponere. Sed quãdo Cœnalis nunc mihi ad manũ non est, nescio an in toto hoc cõtra Rhenanũ certamine animaduernerit, Franci nomen nõ à Beroso, sed Manethone allatum fuisse, qui apertè in principio operis sui profitetur, Berosum à diluuiò ad Dardaniè vsq; siue Troiè regnũ Chaldæorũ historiã scripsisse, què deinde secuta sunt, se addidisse. Quo fit, vt Franci, Hectoris filij, meminisse nõ potuerit: atq; idcirco Rhenanus incõsiderantiæ fuerit accusandus. Sed hoc vt nullũ vel exiguũ crimè est, ita illud non satis ferendũ, quod Berosi fragmenta sola cõiectura & derisione oppugnarit, cuius tamè apud omnes eos, qui has reliquias (vt volunt) legerũt, maxima fuit semper & indubitata auctoritas, quã si labefactare aut euertere studebat, alij erant arietes admouèdi. Fundamenta enim omnium historiarũ, omnium Chronicorũ, omniũ originũ, què ante annos cõplures in lucè exierunt, qui funditus euertere molitur, is non contra vnũ ac alterũ, sed contra innumeros vt pugnet necesse est, & idcirco nõ pugniunculus, nõ gladius satis erit, sed Achillæa quèdã panoplia è Vulcania officina cũ bona Veneris gratia erit adferèda. Verùm quia nec Rhenano, nec alij cuiquã seridò libuit ad certamen hoc descendere, & vires in eo experiiri, vel quia id indignũ grauitate sua, vel quia operosum molestũq; existimarent, video equidè magnas mihi molestias subeundas esse, si quoties ab antiquariis his scriptoribus dissentiam (dissentiam autè frequèter) sit nõ solum de veritate, sed de ipsorũ etiam existimatione, & præiudicata auctoritate digladiandũ. Quocirca ne crebrò orationis meæ cursum interrũperent & demorentur, visum est in ipso statim principio semel impetũ in eos facere, quo vel deterreatur, vel hoc saltè sentiãt, maioribus sibi auxiliis opus esse ad sua defendenda; què si post fortè accedent, tum mihi erit iustocũ illis prælio cõfigendũ. Intereã satis sit tumultuaria hac velitatione eos reicere; non verò ea ratione prosternere, vt singula ipsorũ tela aut confringã, aut è manibus extorqueam, quod operè esset non longioris modò, sed inspecturis etiã molestæ & tædiolæ. Si enim opinionem tot hominũ iudiciis acquisitam abstulerim, nihil erit opus sigillatim, quæ mihi in illis displicent, annotare. Primũ autè Berosum aggrediamur, & eũ ipsius Berosi gladio iugulemus, ne diu anceps pugna protrahatur. Quo enim modo certiũs euincerè, Fragmenta hæc, què Berosi nomine circũferuntur, Berosi nõ esse, q̃ si veris & germanis Berosi scriptis collata cõtraria deprehèdatur? At quis dicet ea què

v 3

addu-

adducam, ipsius Berofii verba esse, si Berofii scripta perierunt? Ido-
neus nempe & grauissimus testis Iosephus in iis quæ contra Apio-
nem scripsit. Is igitur cum à Noæ diluuiio ad Nabolassarum vsque
Babyloniorum & Chaldæorum Regem historiam perduxisset, atque
inter cetera ab eo gesta ad illud peruenisset, qui filium suum Nabu-
chodonosorum cum ingenti exercitu contra Ægyptios & Iudæos,
qui rebellarunt, miserit, atque eius opera omnes subiugarit, sic ad
verbum scripsit:

Berofii verba.

Αἰσῶν δὲ ὁ πατὴρ αὐτῶν Ναβολάσσαρ, ὅπῃ τελαγμένῳ Κα-
τράτης ἐν τῇ Αἰγύπτῳ ἔτις πρὸς τὴν Συρίαν τὴν κοίλην καὶ τὴν Φοινίκην
ἰσχυροῦς ἀποστάτης γέγονεν, ἔδωκέ μιν αὐτὸς ἔτι κακοπαθεῖν, συστήσας
πρὸς αὐτὸν Ναβουχοδοносῶρα ὄντι ἐν ἡλικίᾳ μέρη ἰσά τῷ διωάμεως, ἔξε-
πεμψεν ἐπ' αὐτόν. συμμίξας δὲ Ναβουχοδοносῶρα πρὸς ἀποστάτην, καὶ
πρὸς τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν, αὐτῶν τε ἐκυρίδυσεν, ἔτις τὴν χώραν ἔξ ἀρχῆς ὑπὸ τὴν
αὐτῶν βασιλείαν ἐποίησεν. τὰ τε πατρὶ αὐτῶν σωῆσεν Ναβολάσσαρ,
κατὰ τὸν καιρὸν ἀρρώσθησεν, ἐν τῇ Βαβυλωνίῳ πόλει μετὰ πά-
λαι τὸν βίον, ἔτι βεβασιλευκότι εἴκοσι ἐννέα. αἰσῶν δὲ μετ' ἐπὶ πολὺ,
τὴν ἔπατρός τελευτήν Ναβουχοδοносῶρα, κατὰ τὴν Αἰ-
γύπτιον πρᾶγματα καὶ τὴν λοιπὴν χώραν, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους Ιου-
δαίων τε καὶ φοινίκων ἔτι Σύρων ἔτις κατὰ τὴν Αἰγύπτιον ἐθνῶν σωλάξας
ἰσχυρῶν φίλων, μετὰ τῷ διωάμεως, καὶ τῆς λοιπῆς ὠφελείας ἀνακομί-
ζων εἰς τὴν Βαβυλωνίαν, αὐτὸς ὁρμήσας ὀλιγοσὸς παρεγένετο διὰ τῆς
ἐρήμου εἰς Βαβυλῶνα. καταλαβὼν δὲ τὰ πρᾶγματα διοικέμενα, ὑπὸ
Χαλδαίων, καὶ διαληρωμένην τὴν βασιλείαν ὑπὸ τῶν Βελίξων αὐτῶν, κυ-
ριεύσας ἔξ ὀλοκλήρου τῆς πατριῆς ἀρχῆς, τοῖς μὲν αἰχμαλώτοις
πρᾶγμα γένοντο, σωῆσεν αὐτοῖς ἀποικίας ἐν τοῖς ἑπισημοτάτοις τῆς
Βαβυλωνίας ἰσχυροῦς ἀποδείξας. αὐτὸς δὲ ἀπὸ τῶν ἐπὶ πολέμοις λαφύ-
ρων, ἵστε Βήλξ ἱερὸν ἔτις τὰ λοιπὰ κοσμήσας Φιλιμίω, τὴν τε ὑπάρ-
χουσαν ἔξ ἀρχῆς πόλιν, ἔτις ἑτέραν ἔξωθεν περὶ χαρισάμενον, καὶ ἀνα-
κάσας πρὸς τὸ μηκέτι δύνασθαι τοὺς πολιορκήσας τὸν ποταμὸν ἀναστρέ-
φουσας ἐπὶ τὴν πόλιν κατὰ σκευάξιν, ὑπερεβάλετο τρεῖς μὲν τῆς ἐν-
θὼν πόλεως περὶ ὄλους, τρεῖς δὲ τῆς ἐξω ἰσχυρῶν. τοὺς μὲν ἔξ ὀπίης πλίνθας
καὶ ἀσφάλτου, τοὺς δὲ ἔξ αὐτῆς τῆς πλίνθου. καὶ τειχίσας ἀξιολόγως τὴν πό-
λιν, ἔτις τοὺς πυλῶνας κοσμήσας ἱεροπρεπῶς περὶ σκευάξιν αὐτῶν πα-
τρικοῖς βασιλείοις, ἑτέρα βασιλεία ἐχόμενα ἐκείνων, ὑπεραίροντα
ἀνάστημα καὶ τὴν πολλὴν πολυτέλειαν. μακρὰ δὲ ἴσως ἔσται ἐάν τις ἐξη-
γήται.

γῆται. πλὴν ὄντα ὑπερβολὴν ὡς μεγάλα ἔτις ὑπερήφανα, σωλέ-
θη μέραις δεκαπέντε. ἐν δὲ τοῖς βασιλείοις τέτοις ἀναλήματα λίθινα
ὑψηλὰ ἀνοικοδομήσας, καὶ τὴν ὄψιν ἀποδοῦς ὁμοιοτάτω τοῖς ὄρεσι, κα-
τὰ φύσιν δένδρεσι παλαιοτάτοις ἐξεργάσαστο, καὶ κατασκευάσας τὸν
καλέμενον κρεμασὸν παράδῳ, διὰ τὸ τὴν γυναικα, αὐτῶν ἐπιθυμεῖν τῆς
ὄρειας διαδέξασθαι, τετραμμένω ἐν τοῖς κατὰ τὴν Μηδίαν ἰσχυροῖς.

Horum sententia sic ferè Latinè exprimeretur: Cum audisset pa-
ter eius Nabolassarus Satrapam, quem Ægypto, Cælosyriæ atque
Phœnicia præfecerat, à se defecisse, neque ipse per ætatem amplius
posset labores ferre, filium in ipso ætatis vigore constitutum cum
parte exercitus contra eum misit. Nabuchodonosorus autem præ-
lio commissum rebellem in potestatem redegit, tum regionem
omnem imperio cui primùm suberat, vindicavit. Quæ dum gerun-
tur, accidit Nabolassarum patrem Babylonis morbo correptum in-
terire, cum iam vndetriginta annos regnasset. Non ita multo post de
morte patris certior factus, rebus in Ægypto, & reliquis regionibus
ordinatis atque constitutis, datoque negotio amico cuidam, vt ca-
ptiuos Iudæos, Phœnices, Syros, Ægyptios cum exercitu & auxilia-
ribus copiis in Babyloniam duceret, ipse cum paucis per deserta Ba-
bylonem intrauit. Cum igitur res à Chaldæis bene rectoque ordine
administrari, & regnum ab optimo ipsorum seruari in suum aduen-
tumprehendisset, atque ita ex asse imperio paterno potitus esset,
animum captiuis adiecit, quibus colonias in opportunissimis Baby-
loniæ locis designari iussit. Interim ipse ex opimis belli spoliis Beli
templum & cetera ambitiosè magnificeque exornauit, & vrbi priori
altera exterius adiecta sic urbem constitui imperavit, ne posset flu-
uius in obsidione diuerti, vt tribus muris exterius, tribus item in-
teriùs, illis quidem è latere cocto & bitumine, his verò ex ipso crudo
latere cingeretur. Postquam nunc urbem pro eo atque ratio postu-
lare videbatur, mœnibus circundedit, & diuino quodam modo
portas exornasset, ad regiam paternam alteram ei continentem ex-
struxit, & multiplici ornato sumptuosiore, & altis fastigiis longè
superiorem. Quæ si quis enarrare conaretur, nimis fortasse longa esset
oratio. Verùm cum tam magna esset atque superba, diebus tamen
quindecim est absoluta. In hoc regio palatio ædificium fecit altissi-
mis lapideis columnis in maximam sublimitatem elatum, è quo
non aliter quàm ex altis montibus prospectus pateret, in quo plan-
tatis omnis generis arboribus fecit, vt paradysum haberet, tum re,
tum nomine pensilem, atque id totum in gratiam vxoris, quæ quòd
in Me-

Nabolassarus.

Nabuchodonosorus.

Beli templum.

*Babylonia tri-
plici muro
cincta.*

*Paradysus pen-
sile.*

in Me-

in Media educata esset, montoso situ maximè oblectabatur. Hæc Berofus. Quibus Iosephus subdit:

Ταῦτα μὲν εἶπε ἰσόρησεν πρὸς τὴν βασιλέως, καὶ πολλὰ πρὸς τέτοις τῶν Χαλδαϊκῶν, ἐν ἧ μὲμφε) τοῖς ἐλλωκοῖς συγγραφεῦσιν, ὡς μάττω οἰομένοις ὑπὸ Σεμιράμιδος ἡ Ασουρίας κλιθῆναι τὴν Βαβυλωνίαν, ἢ τὰ θασκευαδῆναι πρὸς αὐτὴν ὑπὸ ἐκείνης ἔργα ψευδῶς γεγραφόσι. ἢ καὶ ταῦτα τὴν μὲν τῶν Χαλδαίων γραφὴν ἀξιόπιστον ἠγήσαντο. ἢ μὲν ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀρχαίοις τῶν Φοινίκων σύμφωνά τοις ὑπὸ Βηρωσῆ λεγομένοις ἀναγέγραπται, πρὸς τῶν Βαβυλωνίων βασιλέως, ὅτι ἢ τὴν Συρίαν καὶ τὴν Φοινίκην ἀπαρῶν ἐκείνη καλεστέον. πρὸς τῶν γὰρ συμφωνεῖ φιλόσοφος ἐν ταῖς ἰσορίας, μεμνημένον τῆς Τύρας πολιουσίας. ἢ Μελαδένης ἐν τῇ τελευτῇ τῶν Ἰνδικῶν. δι' ἧς ἀποφαίνειν πειράται τὸν πρὸς τὴν βασιλέα τῶν Βαβυλωνίων, ἢ ἡγεκλέως ἀνδρῶν καὶ μεγάλῃ πρᾶξων διεντυοχέοναι. καλεστέον γὰρ ὑπὸν φησὶ Λιβυῆς τὴν πολλὴν καὶ Ἰβηρίαν.

Quæ nos sic vertimus: Hanc quidē ille scripsit historiam de Rege prædicto, & adhæc multa alia de rebus Chaldæorū. in qua reprehendit Græcos scriptores, quod sine causa omni atque ratione arbitrati sint à Semiramide Assyria Babylonem conditam esse, atque ei præterea falsò adscriperint, quæ illic opera summa hominum admiratione spectantur. Et certè sic sentiendum Chaldæorum scriptionem fide dignam esse, non solum quod hæc quæ scribant, sua sint, verum ob id etiam, quod in vetustis Phœnicum monumentis de hoc rege Babyloniorum consona cum Berofi dictis narratione scriptum sit, Syriam ab ipso & totam Phœniciam euersam fuisse. Tum etiam cum eisdem concinit atque cōsentit Philostratus in historiis, ubi Tyri obfidionem commemorat, nec non Megasthenes in rerum Indicarum libro quarto, in quo ostendere conatur regem Babyloniorum, cuius mētio facta est, Herculi fortitudine & rerū gestarū magnitudine præferendum fuisse, quippe qui magnā partē Libyæ & Hispaniam etiam subegerit. Hactenus Iosephus: post quæ mox addit Berofi verba, quibus Nabuchodonosorū narrat obisse, quadragesimo tertio regni anno. huic filiū successorē duobus annis dūtaxat, qui ob sceleratā vitā à sororis marito Neriglissororo occisus tyrannicidam regno beavit annis quatuor, cuius filio Laborosoardocho puero adhuc, cū nouem mensibus regnasset, ob prauam indolem interempto, regnū cōmuni eorū cōsensu, qui puerū occiderāt, datur Nadunedo vni de Babylonis ciuibus socio in Regem factę impressionis, quo imperante muris vrbi s

Græci scriptores in quo à Beroforoquebenfi.

Philostratus. Megasthenes.

Neriglissororus. Laborosoardocho.

Nadunedus.

vrbis è cocto latere & bitumine factis summa manus imposita est. Hunc decimumseptimum iam annum regnantem Cyrus è Perfide ^{Cyrus.} ruens, tota reliqua Asia subiugata solio deiecit, atque in Carmaniam ablegauit, vt eam sibi domicilium, quoad vita superesset, haberet. Atque hæc quidem apud Iosephum ipsius Berofi verbis paulo latius exponuntur. His duobus Berofi illius germani & extra controuerfiam positi locis Fragmenta Berofi fictitij conferamus. In horū libro quinto hæc scripta inuenimus. Quarto loco regnauit apud Babyloniam vxor Nini Afcalonita Semiramis annis quadraginta duobus. Hæc antecessit militia, triumphis, diuitiis, victoriis & imperio omnes mortales, ipsa hanc urbem maximam ex opido fecit, vt magis dici possit illam ædificasse quàm ampliasse. Nemo vnquam huic feminæ comparandus est virorum. Tanta in eius vita dicuntur & scribuntur cum ad vituperationem, tum maximè ad collaudationem magnifica. Quid hoc est bonæ Musæ? hic noster Latinus Berofum se dicit, & ex diametro cum Beroso Chaldæo pugnat. Audiuius ipsi suis illum Chaldæum verbis asserentem Nabuchodonosorum Babylonem ampliasse, & triplici muro tum foris, tū intus cœpisse munire, atque triplicem murum è latere cocto & bitumine inchoatum à Nadunedo postea absolutum esse. Pensilis etiam paradisi miraculum à Nabuchodonosoro vxori suæ factum esse. Deinde, teste Iosepho, paululum progressum in Nabuchodonosori rebus gestis narrandis Græcos mendaciorum accusare: quod hæc omnia opera Semiramidi Assyriæ affingant. Quid igitur dicis, ô bone vir, qui tantis laudibus Semiramim euehis? audes adhuc dicere Berofum te esse? at Berofus clamat te nihil aliud, quàm Græca mendacia venditare. Apage, apage, pessimus es histrio, qui non meliùs noris Berofum agere. Posthac hortor, vt tineas pascas, & pro larua Berofi fias salamentaria Satdorum cuculla. Nimis diu regnasti, non apud Viterbenses modò tuos & Rasenuos & Malotos, sed apud elegantissimos etiam scriptores. Quod si apud hos & Bardos tuos & Langos te continuisses, nunquam ego tanti te fecissem, vt tibi personam detraherem, quam tam ineptè gerebas. Plurima necesse est sciat, qui velit bene mentiri. Eat nunc Cœnalis & Rhenano irascatur, cum iam ipse Berofus testimonium clarissimum dixerit contra Pseudoberofum, mendacem esse perinde atque Græcos in medio pronuncians. Malè fabula Plauto successisset, si non maior inter Menechmos, & alibi inter Sosas similitudo fuisset. Apud Dialecticos illa maximè pugnare dicuntur, quæ ἀντιπαρῶς, id est, contradictione pugnant. Nihil igitur magis Pseudoberoso repugnat, quàm ipse Berofus, qui ipsi est

Berofus et Pseudoberofi collatio.

Semiramis Afcalonita.

Pseudoberofus Berofus maxime contrarius.

ἀντιπαρῶν, id est contradicens. Hic enim Semiramidem maxima illa operum miracula fecisse negat, ille ait. Quid ergo plures attinet denunciare testes? Non igitur opus est sigillatim per singula Pseudoberosi capita mendacia ipsius patefacere, quæ tot ferè sunt, quot numerantur urbium conditores, quandoquidem certissimè constat nihil Berosi habere præter vnum illud de Arca Noæ, quod è Iosephi Archæologia libro primo mutuatus est, reliqua partim è Græcorum fabulis, partim de Thalmudista, quem frequenter nominat Annius, partim de gentium appellationibus confarcinavit. Porrò non solo hoc de Semiramide mendacio se prodidit hic noster falsarum antiquitatum architectus, sed libri etiam vltimi conclusione, qua non ipse tantum falsus esse deprehenditur, sed Manethon etiam noster Viterbiensis Pseudomanethon esse conuincitur. Berosi historiam antè adduximus è Iosepho ad regni Babylonici vsque euerfionem, & Cyri imperium per totam Asiam è Perside prolatum. Noster Pseudoberosus quasi mentiendo defatigatus, more pessimi asini clitellas abiicit in Ascatae suo decimo octauo (vt vult) Babyloniorum rege, his verbis præclaro operi finem imponens. Itaque qui reges & tempora traduntur à nostris, de primoribus regnis orbis à Iani diluuiò primo vsque ad Dardaniæ regnum conditum, his nostris breuissimis annotationibus sint hæcenus dicta. Si hunc vltimum stridorem non addidisset, & caudam suam occultasset, non tam claro indicio se forex prodidisset. Berosus Cyri victoriam, Nadunedi fugam & exilium describit; hic noster ad principium regni Dardaniæ cessat: & poteramus suspicari tantum historiæ temporis iniuria periisse, quantum à Dardano ad Persarum imperium desideratur, nisi Pseudoberosus perorasset. Sed videmus illud item non bene quadrare, quòd hic noster antiquarius, cum omnia illa quæ à Dardano ad Cyrum vsque contigerunt, ab historia sua exclusisset, quinque tamen libros expleuit, cum Berosus Chaldæus tribus libris omnia concluderet. Quod nos Tatiani prius philosophi Assyrij, post Christiani, verbis didicimus, qui Berosum Beli sacerdotem fuisse scribit, & historiam Chaldæorum tribus libris composuisse, in gratiam Antiochi eius, qui tertius fuit post Seleucum. Hinc etiam coniectare possumus, nõ ad Cyri tantum regnum (vt antè monstraui) sed ad Alexandrum vsque Regum successiones deduxisse, si quod potuit fecit. Clemens certe Alexandrinus in Protreptico è libro tertio Chaldæicorum Berosi, quem vltimum esse idoneo teste declarauit, commemorat Artarxerzem Darij filium eius, cui pater fuit Ochus, primum fuisse Persarum regem, qui statuas erexerit ad colendũ. Liqueat igitur ad Artarxerzem vsque

Maxima Berosi & Pseudoberosi discordia.

Berosus, Beli sacerdos.

vsque hunc progressum esse. Nihil itaque dubito, quin ad ætatem vsq; suam, hoc est, ad Alexandrum, & regni Persici finem historiam scripserit. Pudeat ergo Pseudoberosum nostrum tam ineptè quinque libris tam citò se defatigasse, neque tantum tamen comprehendisse, quantum verus ille & genuinus Berosus libris tribus inclusit. Iam ad Manethonem nostrum Latinum. Is quasi lampada à Pseudoberoso sibi traditam excipiens, statim in primo limine in eundem errorem impingit, quo alter est in extrema fabulæ catastrophe è profectio delapsus. Incipit enim historiam, si Musa probet, hoc modo. Berosus inter Chaldæos probator deflorauit breuissimis annotationibus omnia Chaldæica de potioribus regnis orbis à diluuiò maximo, quod eorum maiores scribunt fuisse ante Ninum vsque ad præcipuum regnum Troiæ conditum. Nos quoque vbi ipse reliquit, prosequemur ea, quæ nos ex nostris Historicis vel eorum relationibus consecuti sumus, per nostros Ægyptios reges progrediendo, vt ipse egit sub Assyriis. Profectò ita est. De voce graculus graculo similis esse cognoscitur. Quàm concinnè Manethon Beroso succinit: Herculem dices lasso Atlanti humeros commodantem, ad molem histeriæ sustinendam. Quia igitur is qui mentienti testimonium dat, ipso mentiente magis est execrandus, Manethonem matellionem faciamus, aut lasanophorum Berosum, cui Lasanum supponit, dicamus nec scripsisse nec deflorauisse, sed antiquitates concacasse. Indignus, ita me mendaces isti fugiant, est Pseudomanethon, contra quem pluribus agatur. Sed quia Pseudoberoso hoc dedimus, vt à germano Beroso mendacij conuinceretur, tribuamus Pseudomanethoni etiam eundem honorem, vt ab ipso Manethone impudentissimus esse mendaciorum confutor luce clariùs ostendatur. Manethon igitur natione Ægyptius, Græco sermone patriæ suæ historiam è Sacerdotum traditione transumptam omnibus legendam dedit, in qua plurimos Herodoti errores ab ignorantia rerum Ægyptiacarum profectos reprehendit. Eius apud Iosephum hæc sunt verba:

Εγένετο βασιλεύς ἡμῶν, Τίμα ὁ ὄνομα. Ἐπὶ τούτῳ ὄρα οἶδ' ὅπως ὁ θεὸς ἀνέπνευσεν. καὶ ᾤδαδόξως ἐν τῶν πρὸς ἀνατολὴν μερῶν, ἀνδρωποὶ τὸ γένος ἄσημοι, καὶ ἀθαροὶ Ἰαλίτες Ἐπὶ τὴν χώραν ἀνεστράτευσαν, καὶ ῥαδίως ἀμαχητὶ τούτῳ καὶ κράτῳ εἶλον. καὶ τοὺς ἡγεμονεὺς Ἰαλίτας ἐν αὐτῇ χερσὶ ἀμφοῖ, τὸ λοιπὸν τὰς ἑπτὰ πόλεις ὡμῶς ἐπέστησαν, καὶ τὰ ἱερὰ τῶν θεῶν κατέσκαψαν. πᾶσι δ' ἰοῖς Ἐπιχωρίοις ἐχθρότατά πως ἐχέτησαν, τοὺς μὲν σφάζοντες, τοὺς δ' ἐπὶ τὰ ἱερὰ καὶ γυναῖκας εἰς δευλίαν αἶοντες. πέρας δ' ἐβασίλευσεν ἕνα εἰς αὐτῶν ἐποίησαν, ὃ ὄνομα ἦν Σάλα-

Pseudomanethon.

πισ· κὶ ὄδῳ ἐν τῇ μέμφιδι καλεγίνετο, τὴν τε ἀνω ἔκαστω χωρῶν δασμο-
 λογῶν, κὶ φρερᾶν ἐν τοῖς Ἐπιηδειοτάτοις καλαλείπων τόποις. μάλιστ'
 δὲ καὶ τὰ πρὸς ἀνατολὴν ἠσφαλίσατο μέρη, πορορώμδρῳ Ασυ-
 ρίων πόλει μείζον ἰσχυρόντων, ἐσομένῳ Ἐπιδυμίαν τ' αὐτ' βασιλείας ἐφο-
 δον. ἑυρῶν δ' ἐνομοῦ τῶν Σαΐτη πόλιν ἐπικαιροτάτην, κειμένῳ μὲν πρὸς
 ἀνατολὴν τοῦ βαβασίτε ποταμοῦ, καλεμένῳ δ' ἀπὸ τ' ἀρχαίας θεο-
 λογίας Αβαριν, ταύτῳ ἐκλήθη τε, κὶ τοῖς τείχεσιν ὀχυρωσάτω ἐποίησεν
 ἐνοικίσας αὐτῇ κὶ πληθῶν ὀπλιῶν εἰς εἴκοσι κὶ τέσσαρας μυριάδας ἀν-
 δρῶν πρὸς φυλακὴν. ἐνθάδε κατὰ θέρειαν ἤρχετο, τὰ μὲν σιτομετρῶν
 καὶ μισθοφορίαν παρεχόμενῳ, τὰ δ' κὶ ταῖς ἔξοπλισίαις πρὸς φόβον
 τῶν ἐξωθεν ἐπιμελῶς γυμνάζων. ἀρξας δ' ἐννεακαίδεκα, ἔτη τὸν βίον
 ἐτελεύτησεν. μετὰ τῶν δ' ἑτέρῳ ἐβασίλευσεν τέσσαρα κὶ τετραράκον-
 τα ἔτη, καλεόμενῳ Βηῶν. μεθ' οὗ ἄλλῳ Απαχνας, ἐξ ἑτριάκοντα ἔτη ἔ-
 μήνας ἐπὶ τῶν δ' κὶ Απωφίς, ἐν κὶ ἐξήκοντα, ἔ Ιανίας πενήκοντα κὶ
 μήνας ἔνα, ἐπὶ πασι δ' ἔ Ασσις ἐννεα, ἔ τεσσαράκοντα καὶ μήνας δύο. καὶ
 ἔτοι μὲν ἐξ ἐν αὐτοῖς ἐγενήθησαν πρῶτοι ἄρχοντες, ποθοῦνες αἰεὶ καὶ
 μάλλον τῆς Αἰγύπτου ἔξ᾿ αἶρα τὴν ρίζαν. ἐκαλεῖτο δὲ τὸ ἔθνος ὑκ-
 σῶς. τοῦτο δὲ ἐσι βασιλεῖς ποιμένες. τὸ γὰρ ὑκ καθ' ἑσῶν γλώσσαν
 βασιλέα σημαίνει, τὸ δὲ σῶς ποιμὴν ἐσι, καὶ ποιμένες κατὰ τὴν κοινὴν
 διάλεκτον. καὶ ἔτω σωπθέμενον γίνε' ὑκσῶς. Ἰνῆς δὲ λέγουσιν αὐτοῦς
 Ἀραβας εἶναι.

Quæ sic reddidi: Rex nobis fuit Timaus nomine, sub quo nescio
 quâ acciderit, ut Deus contrariis ventis nobis spirauerit, atq; homi-
 nes quidam ignobiles genere à partibus Orientalibus contra omnem
 expectationem magna audacia regionem inuaserint, & castris sæpius
 mutatis, vi summa, citra prælium tamē, totâ occuparint: & ducibus
 quidē & principibus in potestatem redactis, in reliquis sic se gesserunt,
 ut vrbes crudeli incendio delerent, & deorum templa funditus euerte-
 rent; omnes verò regionis incolas hostilissima immanitate vel iugu-
 larent, vel ipsos cum prolibus & vxoribus in seruitutem abducerēt.
 Tandem verò & Regem vnum de suo numero fecerunt, cui nomen
 Salatis, qui in Memphide morabatur, tributa & vectigalia è supe-
 riore & inferiore regione cogens, præfidiis oportunissimo cuique
 loco impositis. Maximè verò ea muniebat loca, quæ ad Orientem
 spectarent, quòd longè prospiceret, fore, ut Assyrij potentiores
 aliquando redditi inuadendi regni eius cupidine ducerentur. Cùm
 igitur in Saitide præfectura urbem inuenisset ad Bubastitæ flumi-
 nis

nis orientalem plagam sitam, antiqua Theologia Abarin vocatam,
 maximè oportunitatem esse, eam de integro & condidit, & mœni-
 bus reddidit firmissimam, collocatis in ea armatorum viginti qua-
 tuor myriadibus, ut loco præfidio essent. In hac ætate regni sedem
 habebat, tum ut & frumentarium dimensum & stipendia solueret,
 tum ut militem in armis summa cura diligentiaque exerceat ad me-
 tum exteris incutiendum. Hic cum vnde viginti annis imperasset, è
 viuis excessit, post quem alius Beon nomine annis quadraginta qua-
 tuor regnavit, post quem rursus Apachnas annis triginta sex, & mē-
 sibus septem. deinde Apophis annis sexaginta vno, & Ianias quin-
 quaginta & mense vno, post hos omnes Afsis quadraginta nouem,
 & mensibus duobus. Atqui hi quidem sex fuerunt primi principes eo-
 rum, quibus id maximè in votis fuit, quòd in dies magis atque magis
 Aegypti stirpem radicibus euellerent. Vocabatur autem gens hæc
 Hycfos, id est reges pastores. Hyc enim in facta lingua regem signi-
 ficat: sos verò communi lingua pastores: vnde componitur Hycfos.
 Sunt qui Arabes esse dicant. Hactenus Manethon. Post verò addit,
 reges hos pastores nominatos quingentis & vndecim annis rerum
 in Aegypto potitos fuisse: deinde verò insurrexisse è Thebaide & re-
 liqua Aegypto reges contra eos, atque rem inter ipsos in bellum eru-
 pisse magnum & diuturnum, sed pastores tandem victos esse ab Ha-
 lysphragmuthosi tum apud Aegyptios regnante, & reliqua regione
 tota depulsos conclusos fuisse loco, qui in circuitu pateret ad decies
 mille aruras, id est, viginti sex miliaribus nostratibus, si singulis
 quatuor millia, ut debent, passuum tribuatur. Hunc locum, cui Abar-
 is nomen est, muro magno & firmo pastores conclusisse, quo res
 suas & prædas in tuto haberent. Hos deinde à Thummosi filio Ha-
 lysphragmuthoseos obsessos fuisse exercitu quadraginta octo myria-
 dum, circum muros collocato. Postea verò desperantem obsidione
 expugnari posse, fœdera cum ipsis sanxisse, ut relicta Aegypto rebus
 omnibus saluis, quòd vellent, abirent. Eos igitur cum his pactis con-
 uentum esset, cum omni familia & supellectile conuafata ex Aegy-
 pto per desertum in Syriam iter fecisse, non pauciores hominum
 millibus ducentis sexaginta. Metu verò Assyriorum, penes quos
 summa rerum tum temporis in Asia erat, in ea regione quæ nunc à
 Iudæis nomen habet, urbem condidisse, quæ tot hominum myria-
 dibus capiendis satis magna esset, eamque Hierosolyma nominasse.
 Atque hæc quidem Manethon de Iudæis: sed ea non possunt propo-
 sito meo multum seruire, quòd doceam, quæ tempora Manethon sit
 complexus, nisi alia quædam addidero, quæ malo, quia breuiora fieri

non possunt, ipsius auctoris verbis recitare:

Μετὰ τὸ ἐξελθεῖν ἐξ Αἰγύπτου τὸν λαὸν τῶν ποιμένων εἰς Ἱεροσόλυμα, ὁ ἐκ βαλῶν αὐτῶν ἐξ Αἰγύπτου βασιλεὺς τέθμωνις, ἐβασίλευσεν μετὰ ταῦτα ἑπτὰ εἰκοσι πέντε καὶ μῆνας τέσσαρας, ἔτελευτησεν, ἔπαρέλαβε τὴν δρχὴν αὐτῶν υἱὸς χέβρων ἑπτὰ δεκατεία. μετ' οὗ ἀμένωφισ εἰκοσι καὶ μῆνας ἑπτὰ, ἔδ' ἀδελφὴ ἀμεωσῆς εἰκοσι καὶ μῆνας ἑννέα. τ' δ' ἐμήφρης, δώδεκα καὶ μῆνας ἑννέα, ἔδ' ἡ μηφραμθωσις, εἰκοσι πέντε ἔτε μῆνας δέκα, ἔδ' ἐθμωσις, ἑννέα καὶ μῆνας ὀκτώ, ἔδ' ἀμένωφισ τριακόντα καὶ μῆνας δέκα. ἔδ' ἑρῶθ, τριακόντα καὶ μῆνας πέντε. ἔδ' ἐθυγάτης ἀκελχῆς, δώδεκα καὶ μῆνα ἓνα. τ' δ' ἐράθωλις ἀδελφός, ἑννέα, ἔδ' ἀκελχῆς, δώδεκα καὶ μῆνας πέντε, ἔδ' ἀκελχῆς ἕτερος δώδεκα καὶ μῆνας τρεῖς, ἔδ' ἀρμαῖς τέσσαρα καὶ μῆνα ἓνα, ἔδ' ἐραμέωσις, ἓν καὶ μῆνας τέσσαρας, ἔδ' ἀρμέωσις μιὰ μὲν ἐξηκόντα καὶ μῆνας δύο. τοῦ δ' ἀμένωφισ δεκεννέα καὶ μῆνας ἕξ, τοῦ δ' ἐθωσις καὶ ραμέωσις, ἰπτικὴ καὶ ναυτικὴ ἔχων δύναμις. ἔτ' οὗ τὸν μὲν ἀδελφὸν ἀρμαῖν ἐπίτροπον τ' Αἰγύπτου κατέστησεν, καὶ πᾶσαν μὲν αὐτῶ τὴν ἀλλήν βασιλικὴν παρέθηκεν ἐξουσίαν, μόνον δ' ἐνετείλατο διαδήματα μὴ φορεῖν, μὴ τὴν βασιλίδαν μήτερα τῶν τέκνων ἀδικεῖν. ἀπέχεσθαι δ' ἐ τῶν ἀλλων βασιλικῶν παλλακίδων. αὐτὸς δ' ἐπὶ Κύπρον καὶ Φοινίκην, καὶ πάλιν Ἀσσυρίους τε καὶ Μήδοις στρατεύσας ἀπέστειλε, οὗ μὲν δόρατι, οὗ δ' ἀμαχητῶ, φόβω τ' πολλῆς δυνάμεως υποχρῆσις ἔλαβε. καὶ μέγα φρονήσας ἐπὶ ταῖς εὐπραγίαις, ἐπὶ τὸ θαρσαλεώτερον ἐπορεύετο, ἰὰς πρὸς ἀνατολὰς πόλιν τε καὶ χώρας καταστροφόμενος. χρόνος τὸ ἰκανὸν γεγονόσας, ἀρμαῖς ὁ καταλάφθεις ἐν Αἰγύπτῳ, πάντα τέμπαλις, οἷς ἀδελφὸς παρῆν μὴ ποιεῖν ἀδεῶς ἐπραΐεν. ἔδ' τὴν βασιλίδαν βιαίως ἔχεν, ἔταῖς ἀλλοῖς παλλακίσιν ἀφ' ὧν διετέλεθ' ἡρώθ. πηρόθ δ' ἐπὶ τῶν φίλων διαδήματα ἐφόρεθ', ἔδ' ἀντήρεθ' ἀδελφῶν. ὁ δ' ἐτεταμένος ἐπὶ τῶν ἱερέων τ' Αἰγύπτου, γραφὰς βιβλίον ἐπέμψεν τῶν σεβαστῶν δηλῶν αὐτῶ πάντα, ἔδ' ὅτι ἀντήρεθ' ἀδελφὸς αὐτῶ ἀρμαῖς. παρὰ χεῖμα ἐν ὑπέσρεψεν εἰς πηλῆστιον, ἔδ' ἐκράτησεν τ' ἰδίας βασιλείας. ἡ δ' ἐ χώρα ἐκλήθη ἀπὸ τ' αὐτῶ ὀνόματος Αἰγύπτου.

Nos ita Latina fecimus: Postquam pastorū populus Hierosolyma ex Aegypto petisset, Tethmosis siue Thummosis, qui eos eiecerat, regnavit adhuc annos viginti quinque, & menses duos. Quo mortuo, filius eius Chebron susceptū imperium tredecim annos tenuit. post hūc Amenophis annos viginti, menses septē. eius soror viginti unū & menses nouē. ab ea Mephres duodecim & menses nouē. Hinc Mephramuthosis

muthosis viginti quinque, menses decem: post Thmosis nouē, menses octo. mox Amenophis annos triginta, menses decem. inde Horus triginta sex, menses quinque. post quem filia Acenchres duodecim, & mensem unū. eius hinc frater Rhathotis nouem. deinde Acenchres duodecim, menses quinque. ab eo alter Acenchres duodecim, menses tres. post hunc Harmais quatuor, & mensem unum. hinc Rhameses unum, & menses quatuor. post Armeses miamoun sexaginta sex, menses duos. inde Amenophis annos decem, menses sex. Post hunc Sethosis, Rhamasses etiam dictus, nauali & equestri apparatu insignis. Hic Harmain fratrem Aegypti procuratorem constituit, cui, cum omnem regiam potestatem in aliis dedisset omnibus, id solum vetuit, ne vel diadema ferret, vel Reginam iniuste indignēque haberet, quē liberos ipsi genuisset, vel concubinarum aliquam attingeret, ipse expeditione suscepta in Cyprum, Phœniciam, atque inde in Assyrios & Medos omnes, partim proelio, partim citra pugnam, partim qui plurimi erant, terrore potentiae suae subiugauit. Quo secundo rerum successu elatus, vrbes & regiones orientales magna audacia in potestatem, quocunque iter fecisset, redegit. Interea cum iam satis multum temporis elapsum esset, Harmais qui in Aegypto relictus erat, omnia contra quam frater admonisset, omni procul metu remoto, faciebat. Nam & Reginam vi retinebat, & concubinis pro lubito uti non cessabat. Tandem ab amicis persuasus diadema sumpsit, & fratri rebellauit. Is igitur, cui hoc dispositum munus fuit, ut Aegypti Sacerdotibus praesideret, libellum ad Sethosim dedit, quo omnia patefecit; & inter cetera, quod frater rebellionem fecisset. E vestigio igitur reuersus in Pelusium, regnum suum recuperauit. Regio verò ab ipso nominata est Aegyptus. Hec Manethon: quorum postremum sic apud Iosephum exposuisse dicitur, Sethosin Aegyptū etiam nominatum fuisse, Harmain item altero nomine dictum fuisse Danaum. Manethon itaque Aegyptius ille, quē in patria sua gesta essent pluribus quàm nongentis ante Aegyptum & ante Danaum annis, Graecis hominibus prodidit. Noster verò ab Aegypto fabulam suam exorditur, se priora non scripsisse satis docens in praefatione, quod eo scilicet labore à Beroso suo esset leuatus. Quod ego hic inueniam conuicium, quod satis dignum sit impudentissimo hoc impostore? Tene dicis Manethonem bellua, & illic te incipere historiam ubi Berosus suam finiuit? At illum ad Cyri vsque res gestas peruenisse monstrari. Deinde quid (malum) te facis Manethonem, cum Manethon suis ipsius verbis iam in medio hic monstrarit, se ad mille ferē annos ante Aegyptum tuam historiam incepisse, tantum abest

vt illic inceperit, vbi Berofus sua finiuit. Quod si adeò tibi placet labores non necessarios fugere, age, incipe vbi ille desit, modò id scias. Hoc si fecisses, nihil scripsisses, quod non Cyro posterius esset, atque ita in illis, quæ magis sunt in scriptorum monumentis patefacta, minori mentiendi licentia vtendum fuisset, nisi explodi voluisses ab omnibus prima statim fronte, si tamen frontis aliquid tibi reliquum fecisses. Verùm video tertium accedere virum magna grauitate & superciliis & toto oris habitu nescio quid magni pollicentem. Is se natione Persam esse dicit, nomine Metasthenem, & annales Persicos scripsisse, in quibus his verbis præfatur: qui de temporibus scribere putant, necesse est illos non solo auditu & opinione Chronographiam scribere, ne cum per opiniones scribunt, vti Græci, cum ipsis pariter & se & alios decipiant, & per omnem viam aberrant. Verùm absque vilo errore fiet, si solos annales duarum Monarchiarum assecuti, ceteros omnes, vt fabulatores reiecerimus. In his enim tam liquidè atque verè digesta sunt tempora, Reges & nomina, quàm apud eos splendidissimè regnatum est. Neque tamen omnes recipiendi sunt, qui de his Regibus scribunt, sed solum Sacerdotes illius regni, penes quos est publica & probata fides annalium suorum, qualis est Berofus. Nam is Chaldæus omne tempus Assyriorum digessit ex antiquorum annalibus, quem solum vel maximè vnum Persæ nunc sequuntur. Is ergo tradit, ante Ninum ducentis & quadraginta nouem annis regnatum fuisse sub tribus diis Regibus: quorum qui primus vniuerso imperauit orbi, fuit Ogyges, qui præfuit inundationi terrarum. Inde Saturnus fundata Babylonia regnavit annis sex & quinquaginta. Belus Iupiter eius filius duobus & sexaginta. Ninus eius filius, qui primus Monarchiam cepit, annis quinquaginta duobus. Sed satis est nugarum. Quàm magna & graui sententia improbus hic nebulo se in principio orationis venditavit? Dixisses Stoicum aliquem præcepta historiarum conscribendæ ad veritatis libram appendere. At post tanta verborum pondera, exordiumque philosopho dignum, mox fabulas Pseudoberofi despumat, addens eius historiam solam apud Persas fide dignam haberi. Eo ipso itaque nobis mendacissimus est habendus, quod mendacissimi hominis patrocinium suscepit, nec dignus qui diutiùs audiatur, propterea quod Pseudoberofum testibus nemini mortalium reiiciendis conuictum, & exilio perpetuo condemnatum, non tantum ausus sit reuocare, sed laudibus etiam efferre. Verùm quo mendacem Berofum superaret mentiendo, dicit eum historiam ad Sardanapalum vsque deduxisse,

cum

cum ipse ille nugator in Dardano se sua finire dicat, cuius rei Manethonem etiam parisi fidei virum testem habemus. Dicite igitur vos o fabularum factores, quo filo hæc consuitis contradicentia? Sed nihil precij sit, si audiamus. Ad aliud igitur. Rogo te o docte Metasthenes, qui fit vt in Nabuchodonosoro quadraginta quinque annos ponas, contra Berofi veri computationem, qui duos ab hoc numero demit. Sed permitto vt dicas duobus cum patre regnasse. Verùm qua de causa magno huic (vt vocas) Nabuchodonosoro statim in regno alterum Nabuchodonosorum præponis, cum Nabuchodonosor non cognomini alicui, sed Nabolassarum patri suo successerit. Si dicas illi etiam Nabuchodonosori nomen fuisse, atque eundem esse Nabolassarum: rursus rogo, qua auctoritate illi binomini regi tribuas annos triginta quinque, si à Beroso non plures quàm viginti nouem adscribantur. Iam quàm illud est immane discrimen filio Nabuchodonosoris Euelmaraducho triginta annos dare, quem Berofus duos duntaxat annos regnasse dicit? Deinde huic das filium successorem, in cuius locum tamen sororis maritus alio longè nomine venit, qui leuimum suum trucidauerat. Et ne semel hinc tantum à Beroso discedas, ei cui nullus filius successit, tres facis filios ordine successisse, quorum postremus fuerit Balthassar, quo interempto, regnasse simul dicis Cyrum & Darium. De Balthassaro interfecto nulla apud Berofum mentio. Nam Cyrus Nabunedum expulit, quem si tu Balthassarem dicas, non debebas Cyro notam illam infamie inurere, quod eum occiderit, cum Berofus expulso regi Carmaniam benignè pro domicilio datam esse testetur. Sed quid ego his immoror? Vel cæco apertum est, hunc nostrum Metasthenem adeò Berofum secutum non esse, vt ne vidisse quidem dici queat. Sed aliunde forsan de melioribus fontibus hausit. Qua ergo impudètia professus est apud Persas Historicum præter Berofum nullum in precio haberi, si ab eius traditione totus ex diametro dissentit? Quid si vera essent, atque de Susiana Bibliotheca & Bibliis Hebræorum & Eusebij Chronicis expilata quæ scribit, an ob id veritas veritas non erit, nisi mendaciis huius nebulonis dicatur à Beroso petita esse? Conferat in medium quisque laborem suum, & ingenuè vnde profecerit, fateatur: sed nemo nobis sua alienis titulis ornet. Pudet me (ita me Deus amet) homines inuentos esse, qui de his falsissimis Berofi, Manethonis & Metasthenis nugis Chronologiam & gentium origines ducunt. Vt sint aliqua vera in his scriptis, ea tamen non erant vetustis his auctorum titulis citanda, quos ostendi falsissimos esse, sed confirmanda illorum auctoritate, è quibus hic, quisquis est, impostor sua petiuit.

y

E Græ-

Metasthenes
Persa, mendax
nec verus au-
tor.

E Græcorum fabulis, è nominibus regionum, opidorum, fluminum, gentium, è sacra denique historia video tota hæc (quæ vocant) Fragmenta deriuata esse. Sed horum, exceptis Bibliis, pleraque omnia falsis opinionibus animos hominum imbuerunt, non alia causâ, quàm quòd his præclaris titulis ornata prodirent. Si apud Diodorum, Herodotum, aliosque id genus scriptores lecta fuissent, non in tanta fuissent existimatione, vt ab illis omnis pæne historia penderet, nunc claris titulis ornata nõ indoctos modò, sed doctissimos etiã deceperunt, quos nihil attinet hîc nominare. Quotusquisque est historix scriptor, de doctissimis etiã loquor, qui initia gentis suæ ex hac errorum sentina non deprompserit, falsis his titulis citra omnem pudorem adiectis, quò assensum extorqueant? & quod est maximè grauibus viris cauendum, tam temere plerique omnes fidem adhibuerunt, vt videam magnos viros totos libros his nugis infumere, nec credere bene se scribendi munere defungi posse, nisi ita faciant. Laudo equidem antiquitatis studium, atque illud in primis admirror, atque illos, quos eo teneri scio, amplector & exoscolor, atque id facio vltra fortasse modum, sed in eo sic versandum esse credo, vt fontes semper sint adeundi, atque ex illis quæ haurimus auctori suo accepta feramus, non his sordidulis nugiuendis, qui alienis laruis cooperti somnia sua protrudunt. Cùm igitur tales esse docuerimus, nihil opus est vt sigillatim, quæ falsa in illis sunt, reprehendamus. Quis enim cum vmbris, & ne vmbris quidem, sed falsis titulis manus cõferere vellet? Satis nobis est laruas detraxisse, atque omnem auctoritatem non eleuassee tantum, sed in auras & ventos sparsisse. Non igitur occupabor, quem hic noster rhapsodus Metasthenem Persam produxerit, quem video non à germano Berofo, sed à Pseudoberofo suam mutuatum esse insinuationem. Megasthenem historiam scripsisse scimus, atque eius Indica frequenter aduocari, sed Metasthenis Persæ nihil vnquam hætenus contigit videre, atque sum certus, me deceptum non iri, si suspicer de Megasthene Metasthenem corrupta voce factum esse. Nihil igitur mihi cum ipsius computatione, qui loco magnarum virium, Megasthenis nomine significatarum, se dicit post robur viresque venire, quasi diceret, in se nihil virium esse, dum Metasthenem se pro Megasthene venditauit. Quid quod ne ipsi quidem Megastheni germano multum fidei tribuendum, de cuius Indicis sic à Strabone proditum habemus, vt in malis nominibus vni soli Deimacho secundus habeatur. Cùm enim, inquit, sententia tenus, omnes vniuersim, qui de India scripserunt, vt plurimum falsa dicant, tum verò & ceteros & fidem omnè longè superant Deimachus

Megasthenes.

machus & huic secundus Megasthenes. Ac iterum διαφρόντως δ' ἀπὸ τῆς αἰτίας αἰτίων Διμήχῳ τὸ καὶ Μεγασθένης, id est insigniter & præ ceteris omnibus fides abroganda Deimacho & Megastheni. Sed opponit se Viterbiensis, non hunc esse Metasthenem Persam, sed Megasthenem Græcum: Metasthenis autem Persæ Petrum Comestorem meminisse in Danielem commentantem citatis iudiciis Metasthenis. Egregium verò testimonium, in quo ipsemet Viterbiensis cõfiterur Megasthenem, non Metasthenem, se in quibusdam exemplaribus legisse. Non animaduertat scilicet è Megasthene Metasthenem, & ex Indicis, Iudiciis transcribentium vitio factum esse, atque ex huius solius loci menda nouum nobis auctorem dedit Metasthenem de Iudiciis, pro Megasthene de Indicis, more illorum, qui ex vno somnio in aliud dilabuntur. Alios post hac quærat Annius, quibus ineptis suis figmentis & anilibus fabulis illudat, quas ex auctoribus per insomnia sibi natis petiuit. Inter hos etiam (vt ita dicam) euonymos Cato ^{Pseudocato.} ille est, qui eisdem fragmentis assutus ex eadem prodiit officina, è qua illi, quos modò profligauimus, & fregimus. Quod quamuis ipse sermo satis doceret, placuit tamen & alteram rationem addere, ne sola coniectura videamur quenquam velle condemnare. Noster hic histrio Catonis larua prodiens, arrepta statim pro nominis auctoritate, virgula censoria Græcos, ob vanitatem & leuitatem mentiendi fide omni & veritatis existimatione exutos non senatu modò, sed ciuitate etiam historix scriptorum mouet, non ob aliam (vt opinor) causam, quàm vt ipse succedat. Quid ad hæc Cato ille priscus diceret? An hanc suam sententiam fuisse agnosceret? Minimè gentium, nisi nos Dionysius Halicarnassæus fallat, vir in primis grauis, & nemini in vetustatis Romanorum notitia secundus. Is verbis Sigismundi Gelenij elegantissimi interpretis, (vt breuitatis causa Græca mittantur) libro primo statim in ipso historix suæ vestibulo Aboriginum quærens primordia, sic inuestigationem conclusit. Scriptorum Romanorum doctissimi, & in his Porcius Cato, qui diligentissimè scripsit de conditoribus Italicarum vrbiũ, Caiusque Sempromnius & aliquot alij, Græcos eos esse affirmant, profectos ex Achaia multis ante bellum Troianum ætatibus, nec tamen disertè tradunt ex qua Græca natione, quæ vrbe migrauerint, ac ne tempus quidè aut ducem colonix, aut quo casu antiquam patriam reliquerint, tantum fabulam secuti Græcanicam, nullius Græci auctoris eam confirmant testimonio, itaque rei veritas quo modo se habeat, incertum est. Quòd si istorum sermo sanus est, non possunt esse coloni alterius generis, quàm Arcadici, nam hi primi Græcorum habitauerunt

tauerunt Italiam trans sinum Ionium deducti ab Oenotro Lycaonis filio. Et idem paulò post: Atque hæc sunt ab antiquis poetis ac fabularum scriptoribus de sedibus & genere Oenotrorum prodita: quos ego secutus, si modò Cato & Sempronius multiq̄ue alij verè opinati sunt, à Græcis oriundam nationem Aboriginum, credo eam Oenotrorum fuisse progeniem. Iam audiamus Catonem nostrum sententiam suam pronunciantem: Græci (inquit) tam impudenti iactantia iam effunduntur, vt quoniam his dudum nemo responderit, ideò liberè à se Italiam ortam, & eandem spuriam simul & spurcam atque nouitiam, nullo certo auctore aut ratione, sed per solam infantiã fabulentur. O censoria verba. Iugulauit certè hic noster nouus Cato priscū illum Catonem, atque id folius suæ auctoritatis vnico ictu. Neque enim hoc vno solo loco Halicarnassæus Catoni Græcos historiæ duces fuisse, sed alibi etiam scribit. Quocirca in manifesto Græcanicæ leuitatis crimine tenetur. Quid dixi leuitatis? proditiōnis (inquam) manifestò tenetur. Etiam hoc corrigendum. Neque enim leuitatis solum Græcanicæ & proditiōnis, sed sacrilegij etiam & impietatis contra deos Romani generis auctores cōuincitur, dum afferit Oenotrios aliunde quàm à Iano, qui à vino sit dictus, & nomen & originem traxisse. Noster enim clarè monstrat Antiochi Syracusani testimonio Oenotrium ducein Arcadū, quadringentis post Troiam conditam annis in Italiam demum venisse, tantum abest, vt ab ipso Oenotrij sint dicti, aut Aborigines ad Arcades genus suum referre debeant. Abeat igitur Dionysius cum Catone suo in malam rem, qui ab Oenotro Lycaonis filio Oenotrios deduxit. Auctore enim nostro Catone didicimus Græcos hîc impudenter esse mentitos. Neque enim Arcades primi in Italiam è Græcia nauigarunt duce Oenotro, sed multis antè seculis, vt noster Cato docet, Phaëtho ex Attica cum Lygure filio in Italiam vectus, totum litus ab ostiis Tiberinis ad Nicæam vsque Massiliensium occupauit, & de filij nomine Lyguriam dixit. Imperitè igitur Halicarnassæus alterum quoque scædum errorem inuexit, sic scribens: Lygures & Italiæ quasdam partes habitant & Galliæ, incertum ab vtra profecti patria. Nam hætenus incomperta origo eius gentis est. Debebat hoc Dionysius à nostro didicisse Catone, cum alter ille Græculus nihil certi attulisset. Sed satis horum. Videmus enim lupis & ouibus prius concordem amicitiam sancitum iri, quàm his duobus Catonibus. Sequitur alius ex eadem cohorte Q. Fabius Pictor, qui sic in Aboriginum historia à Catone nouo pendet, vt videatur mammas eius lallare. Quocirca nihil opus est hunc pictorè depingere, qualis sit, & quantum

Pseudofabius.

tum ei tribuendum, quando omnia sua pigmenta, omnesq̄ue ductus linearum, quibus Romanæ gentis initia in tabulas refert, à laruato illo Catonis histrione sit mutuatus. Ex eadem omnino schola prodit C. Sempronius, qui vel solo hoc dicto se prodit: Lygures (inquit) dicti sunt à Lygure, Phaëthontis filio, qui omnium primus multis seculis ante Græcos ex Attica colonias in Italiam transportauit. In quo non solum plus vidit Catone illo vero, sed eleganter admodum Atticam è Græcia excludit. Sed huic scilicet debemus Romæ natalem, quam sacro aratro designatam esse dicit vndecimo Calendas Maias, horam inter secundam & tertiam, Sole in Tauro, Luna in Libra, Saturno, Venere, Marte, Mercurio in Scorpione, & Ioue in Piscibus. Non vidit hic nouus Sempronius, Luciferum & Hesperum duobus nominibus vnã Venerem ad tertium à Sole signum nunquam euagari. Sed placuit illi Solem quàm longissimè remouere, ne Martis & Veneris adulteriū in Scorpione coeuntium proderet, vt semel antè fecisse narratur. Myrsilus Lesbicus è Dionysio male consutus est, quod ex ipso Dionysio docebo. Nam præter alia, in illo manifestè deprehenditur, veteris Myrsili nomen pessimo sibi & scelerato plagio sumere, quòd hic nouus Pelasgos alios faciat à Tyrrenis, & Pelasgos prius dictos ad Tyrrenos commigrasse, tumq̄ue nominis communionem factam esse, qua Tyrreni vocarentur. Vetus ille nec Tyrrenos indigenas esse vult, vt nouus hic impostor, nec antè Pelasgos vocatos fuisse, quàm Tyrrenos, sed eosdem prius Tyrrenos, deinde Pelasgos nominatos è Græcia commigrasse. Dicit enim Tyrrenos post relictam patriam passim vagabundos mutato nomine dictos Pelargos, quadam alitum pelargorum, hoc est ciconiarum similitudine, quòd agminatim oberrarent per Græcas regiones atque Barbaras; & murum, quo Atheniensium arx cincta est, cognomine Pelasgicum, opus esse horum hominum. E qua Myrsili Lesbij sententia, quam Dionysius non probat, clarum est, hunc nouum Myrsilum longè alium esse, ab illo prisco, totum eo factum, vt Annius haberet in quo Thalmudistæ sui operam experiretur in Vadimone, Razenua, Voltursena, Vetulonia, Thussa, Saleombrona, Umbria, Labith, Horcia, & id genus vocum figmentis, è lingua Aramæa, quam ignorat, interpretandis. Cum mihi de bellatus nunc Proteus hic noster videretur, & nullos esse amplius vultus putarem, in quos se mutaret; ad Archilochum confugit, atque eius nomine pro suo vtens, credidit se Archilochica edicta conscripturum esse, ad quæ nemo auderet vel hiscere, nisi protinus vellet conuiciorum flagellis dilaniari. Iulianus Epigrammatum scri-

*Sempronius
sibicinus.*

*Myrsilus Les-
bicus.*

*Pseudarchilo-
chus.*

ptor Cerberum monuit, vt sibi caueret ab huius iambis in felleo ipsius ore nascentibus, quibus Lycambis filias vnà cum patre vitam fugere coëgit. si enim apud inferos fauere eisdem incipiat, fore vt omnes Manes è tenebris diffugiant, posteaquam ex ipsa luce, re omnium carissima homines fugere compulerit. Quid igitur ego contra Archilochum, contra quem vix Cerberus latrare aufit? Egone vespas sepulcro ipsius infidetes iritabo, quas viator, vt prætereat, magno silentio & quiete diligenter ab nescio quo alio admonetur, qui non duas solum, vt Iulianus, sed tres filias Lycambis se strangulasse laqueis scribit in elegantissimo Epitaphio. Nec citra causam in mortuum hæc dicta sunt, quando non solum contra Lycamben, qui filiam ei desponsatam tradere noluit, & inimicos furiosus in maledicendo fuit, sed contra amicos quoque & familiares, adeò vt ipse animum suum aliquando castigari his verbis, vt Aristoteles habet libro Politicorum septimo; εἰς δὲ δὴ περὶ φίλων ἀπάγχου. id est, Neq; enim profectò ab amicis strangularis. Pugnabone contra hunc tam biliosum, qui primus Caballinum fontem vipereo felle infecit, atque Musas humanissimas non vnus homicidij scelere cruentauit? contra eum, qui ne sibi quidem ipse pepercit, vt est apud Aelianum in variæ Historiæ decimo libro à Critia rectè notatum, cuius verba de interpretatione nostra subscribam, quòd liqueat, quàm diligenter scripta huius à veteribus sint discussa. Critias (inquit Aelianus) Archilochi vitio vertit, quòd pessimè de seipso sit locutus. Nisi enim (inquit) eiusmodi famam de se ipse apud Græcos sparsisset, nunquam rescissemus, neque quòd Enipus seruæ filius fuerit; neque quòd, Paro propter paupertatem & inopiam deserta, Thasum adiuerit; neque quòd, postquam eò comigrasset, exosus eius loci hominibus euaserit; neque illud, quòd amicis iuxta atque inimicis maledixerit. Ad hæc etiam nunquam scire potuissemus, vel adulterum eum, vel libidinosum, vel contumeliosum fuisse, vel, quod istis etiam turpius est, clypeum abiicisse, nisi ab ipsomet fuisset facti certiores. Fuit itaque Archilochus testis sibi minimè bonus, tali sibi gloria & eiusmodi fama relicta. Sed hæc Critias, non ego in Archilochi criminor. Hæc Aelianus. Ponemus igitur nos metum tam formidati nominis duce Critia. Qui enim omnibus promiscuè citra grandes occasiones irascitur, & maledicit, is solet plerunque contemni despicique velut scurra, & contumeliosus rabula. Vocetur igitur in examen, an Archilochus ille historiæ huius auctor sit. Hoc eò liquidius iudicari poterit, quòd plura de ipsius vita factisque rescissemus. Oenomaus apud Eusebium in oracula Apollinis magno impetu rationū exemplorum-

plorumque inuectus, inter cetera Archilochum obiicit, de quo Pythia sic responderat:

„ Ἀθάνατος σοι παῖς καὶ αἰοίδμ' ὦ Τελεσίκλης

„ Εὐσεὶ ἐν ἀνδράποισι. id est,

Immortalis erit Telesicles hic tibi natus,

Cumbla per ora virum cantandus.

Ridet Oenomaus Apollinem, qui hanc laudem ei tribuerit, qui in poematis suis tam turpibus & infandis verbis in mulieres usus sit, vt nullus vir moderatus audire ea, nedum dicere, vellet. Hic, si Ciceroni credimus, Romulo regnante carmen Iambicum scripsit. Herodotus eum scribit eorum meminisse, quæ de Gyge & Candaule narrantur, atque id carmine Iambico trimetro fecisse. Rufinus fabulam Gygis optimè complexum esse adiecit eo loco, quo de catalectico trimetro agit. Horatius & Paterculus Iambici carminis inuentorem arbitrantur. ille enim sic habet:

„ *Archilochum proprio rabies armauit Iambo.*

Hic dicit, neminem, cuius operis inuentor fuerit, in eo perfectissimum fuisse, præter Homerum & Archilochum. Credo equidè proprium aliquod sibi genus Iambici primum inuenisse, sed vniuersim Iambos priores extitisse, quibus Aristoteles Homerum in Margite usum esse testatur. Huic maledicam suam linguâ nocuisse, Ouidius etiam meminit. Nec ille solus Critiæ & Oenomaio consentit, sed Pindarus etiam atque Plutarchus. Lacedæmonij neque poemam, neque versus eius admiserunt, tum propter nefandam turpitudinem, tum quòd clypeum abiicere licere, scripserit; vt è Plutarcho & Valerio Maximo constat. Dion Prusæus astutæ vulpeculæ, quam Archilochus celebravit, meminit, vt inde liceat suspicari, leonis & vulpis apologum ab eo manasse. Idem perfidiam Lycambis contra Archilochum commissam in nuptiarum conuentione per salem & mēsam inter alia fidei violatæ exempla in Apistia sua notauit. Nec boni tantum scriptores maledicum eius os prodiderunt, sed adagia etiam in vulgus nota, vt illa; Archilochum calcare, quod est vestigia eius sequi in conuiciando. & Archilochi patria, in illam dictum ciuitatem, vbi ciues maledicendi studio tenerentur. Quamuis tamen talis esset, à patria tamen sua Paro, in quam plaustra conuiciorum congesterat, post mortem Aristotelis testimonio honoratus est, nec à patria tantum, sed ab Apolline etiam. Refertur enim a Suida quiddam admodum ridiculum, si vera sunt, quæ hactenus à nobis sunt adducta. Videtur enim apud eum quasi in prouerbium abiisse, Ne mortuorum

*Lacedæmonij
cur nec Archi-
lochi, nec eius
versus admi-
serunt.*

*Apologus leonis
& vulpis, à
quo manauit.*

*Archilochum
calcare.
Archilochi
patria.
Archilochus, à
patria & Apol-
line post mortē
honoratus.*

tuorum quidem deos obliuisci, si ad virtutis studia animum appu-
lissent, atque illud ex eis manifestum esse, quæ post mortem Archilochi
acciderunt. Nam cum in bello cecidisset, in quo communis est Enya-
lius Conondas Corax, qui eum peremerat, nescio qua gratia Del-
phos profectus, responsum accepit:

„ Μῦσάων Δεσπότην καὶ ἑταίρους, ἔξιθι νῦν. *id est,*
Musarum famulum mactasti, hinc effuge templum.

Atque post multas supplices preces vix tandem impetrauit, vt ad
Tænarum ad Tettigos sepulcrum manibus filij Teleficlis parentando
expiaretur. Tettigeni vero, id est, cicadam, se Archilochus nomina-
uit, cum conuitiis lacepsurus respondit: Τέττιγα τὸ πτεροῦ συνέλιψας,
id est, Cicadam apprehendisti ala. Eusebius tamen percussorem Ar-
chiam, non Charondam, nominauit ex Oenomao suo, qui ironicis
colligit, non iniuste Archiam è templo exclusum esse, ne quis à Gy-
raldo decipiatur, qui partem totius irrisionis sic adduxit, quasi seria,
non ironica esset oratio. Qui plura cognoscere volet, is aliunde
licet petat. Nos non tam multa in medium attulisse, nisi hoc
moliremur ostendere, nihil ferè commemoratu dignum in dictis
factisque Archilochi à veteribus omissum fuisse; atque hinc fieri, vt
fatis mirari nequeamus, omissum ab omnibus esse nobilissimum
hunc antiquissimumque auctorem de temporibus scripsisse. Po-
tuisset enim hoc adferre ad conuitorum excusationem, dicendo,
Non omnia ipsius contumeliæ, & fellis viperini plena fuisse, cum
historiam etiam, siue temporum scripsisset supputationem. Sed videor
mihi videre, vnde in mentem venerit huic nostro falsario, poetæ no-
men historiographo accommodare. In Eusebij Chronicis tempore
Æneæ Siluij quarti Latinorum regis annotata est auctorum inter ip-
sos, de Homeri ætate controuersia, vbi hæc est orationis clausula:
Extiterunt alij, qui modico tempore, antequam Olympiades incipe-
rent, quadringentis retrò annis Troianæ captiuitatis eum fuisse pu-
tent, licet Archilochus viginti tres Olympiades, & quintum Troia-
næ euerfionis annum supputet. Qui locus in fine omnino mendo-
sus cum sit, ita videtur à nostro impostore restitutus esse: Licet Ar-
chilochus vicesimam tertiam olympiadem & quingentesimum Troia-
næ euerfionis annum computet. Hinc igitur apparet, Archilochum
temporum supputationem litteris mandasse. Ad hanc opinionem
roborandam facere videtur illud Rufini, quo dicit, Archilochum
Gygis fabulam diligenter complexum esse. Deinde doctissimus
quisque credit, germanum hunc esse Archilochi partum, licet sit
multis

multis membris mutilatus. In quorum numero Brodæus est, omnis
litteraturæ singularis thesaurus, qui octo facit Homeros huius au-
ctoritate. Conandum igitur grauibus & idoneis testibus docere,
nihil tale de Archilocho debere cogitari. Herodotus enim supinæ
negligentiæ fuisset accusandus, qui cum in alijs, tum in vita Ho-
meri, ex proposito de eius ætate disputauit, si Archilochi vetustissi-
mi scriptoris sententiam aut ignorasset, aut citra causæ explicatio-
nem contempsisset. Plutarchus diligenter colligit, quid quisque
de patria Homeri sentiat, nullus tamen meminit Archilochi, cum
tamen is duobus nominibus maxime nominandus fuisset: semel,
quia antiquissimus poeta: atque iterum, quia eiusdem ferè æta-
tis fuisse dicantur. An quisquam est qui persuadere sibi possit He-
rodotum & Plutarchum, viros antiquitatis omnis ad curiositatem
vsque diligentes, non adducturos fuisse Archilochi de Homeri, tum
ætate, tum patria sententiam, si eam vsquam extare quisquam
mortalium sciisset? eius, inquam, iudicium neglexissent, qui &
ætate proximus erat, & cuius validæ vibrantesque sententiæ, at-
que omnis oratio sanguinis & neruorum plena tantum apud ho-
mines valuerunt, vt eum vel Homero superiorem futurum fuisse
iudicarent, si argumenti genus simile Heroico carmine tractandum
sibi proposuisset: Extat eius epitaphium, è quo manifestè hæc de ipso
hominum priscorum opinio peruidetur:

„ Αρχιλόχῳ τὸ δὲ σῆμα, τὸν ἐς λυσῶντας ἰάμβους
„ Ἡ γὰρ, Μαιονίδῃ μῦσα χαρίζομένη.

Id est,

*Archilochi hoc bustum est, rabidis quem immisit Iambis,
Musa hoc Mæonida gratificata suo.*

*Archilochi
epitaphium.*

Lyricorum princeps Pindarus, sonori eius carminis Ode nona
Olympiorum meminit, quo loco τὴν ἑλλάδα, & καλλιμῆδος ὁ ἔπιπλοος, omni-
bus Grammaticis, & inter alios Aristarcho & Eratostheni diuersa
comminiscendi dedit occasionem. Cum ergo tam clarus apud om-
nes melioris notæ scriptores fuisse cernatur, & eos nactus scholia-
stas, quibus nulli habentur illustriores, non opinor equidè quen-
quam fore, qui existimet eius viri testificationem silentio præte-
reundam fuisse, si vsquam in libris eius extitisset. Tatianus Assy-
rius in Homeri ætate quærenda nemini secundus, ita ferè habet, vt
dicat, antiquissimos eorum, qui de hac re quæsiuerunt, fuisse Thea-
genem Rheginum, qui Cambyfis tempore vixit, & Stefymbrotum
Thasium, & Callimachum Colophonium, tum Herodotum Ha-
licar-

licarnassæum & Dionysium Olynthium. Post hos Ephorum Cumænum, Philochorum Atheniensem, Megaclidem & Chamæcontem peripateticos. Deinde Grammaticos, Zenodotum, Aristophanem, Callimachum, Cratetem, Eratosthenē, Aristarchum & Apollodorū. Hic cum plurimi sint, & illi nominentur, quos asserit fuisse antiquissimos, nullus tamen est Archilochus, licet fuerit multo Cambysis regno vetustior. Vnde igitur illud de Archilocho Eusebij Chronicis est asseritum, vt is dicatur tempora supputasse? ex illo nempe, quod apud Tatianum paulò post sequitur ita ad verbum:

Ἐτέρω δὲ κάτω τὸν χρόνον ὑπέλαβον, σὺν Ἀρχιλόχῳ γεγονέναι τὸν Ὀμηρὸν εἰπόντες. ὃ δὲ Ἀρχιλόχῳ ἠκμασε παρὶ Ὀλυμπιάδα τετάρτην καὶ εἰκοστὴν καὶ ἑξήκοντα τὸν λυδὸν ὑσερὸν τῶν ἰλιακῶν ἔτεσι πεντακοσίοις.

Quod est: Alij verò tempus ad inferiora deduxerunt, dicentes eum cum Archilocho fuisse. Archilochus autem floruit circa vicesimam tertiam Olympiadem, imperate Gyge Lydo post res Troianas annis quingentis. Cum igitur Eusebius libro præparationis Euagelicæ decimo, hunc Tatiani locum adduxerit, nihil amplius dubito, quin quod in Chronicis est, ab hoc nihil sit diuersum. Corrupta igitur scriptura vel lacuna, non eo modo, quo noster antiquitatum mango voluit, vel corrigenda est, vel supplenda, sed ad hanc narrationem Tatiani conferenda. Poterit itaque vel sic, vel simili aliqua formula in integrum restitui, quod in Chronicis legitur: licet quidam cum Archilocho fuisse ad vicesimam tertiam Olympiadem & quingentesimum Troianæ euerfionis annum supputet. non enim Archilochus hoc de Homero, sed alius memoriæ prodidit, qui vtroque multo fuit posterior. Quis autem is fuerit, è primo libro Stomatôn Clementis Alexandrini rescui, vbi sic ad verbum, si Latinè loqueretur, dicere posset. At verò Theopompus ætatem Homeri refert ad quadagesimum tertium Philippicorum, qui annus est quingentesimus ab Ilij obsidione. Quibus verbis intelligi datur non ab Archilocho, sed à Theopompo, Homeri ætatem tanto inferiùs detractam fuisse. Sed vt hunc locū penitus ita corrigendū esse conuincatur, & prorsus extirpetur illorum opinio, qui Archilocho hanc supputationem attribuerunt, ex Iamborū scriptore historiographum facientes, docebimus planè nihil vsquā tale in Archilochi scriptis fuisse, grauisissimi scriptoris auctoritate. Aristarchus quis fuerit, & quanti sit apud eruditos æstimatus, omnes scire credo, & si quis nesciat, is ab Horatio discat, dum in Arte poëtica virum bonum & prudentem dicit, versus inertes reprehensurum, atque in iis
omnia

Locus Chroni-
corum Euse-
bij.

omnia facturum, quæ necessaria sint, ad castigationem denique futurum Aristarchum. Cicero non vno loco Aristarchum pro iudice posuit accurato & seuro, quòd tanti huius fuerit in Homeri carminibus censura, vt versus, quem non probasset, pro suppositicio & spurio reiceretur. Hic igitur, qui hac nota in prouerbium abiit, commetaria scripsit Archilochiam, in quibus Homerum circa Ionicam commigrationem fuisse asserit annis post Troiæ excidium centum quadraginta. Si igitur is, qui in Archilochum scripsit commentaria, tot tantum annis à Troia fuisse Homerum scribat, quis poterit suspicari Archilochum scripsisse, sua ætate Homerū vixisse? Quæ enim hæc esset Aristarchi vel ignorantia, vel impudentia, nescire quid is auctor de Homero scripsisset, cuius se interpretem commetatoremq̃ profiteretur? vel si sciret, mendacij crimen in os ei impingere, qui se æqualem dicat temporis illius fuisse, quo Homerus vixit? Insigni teste & extra omnem exceptionem posito opus esset ad Archilochū confutandum, si is, Homeri æqualis cum esset, de Homeri ætate testimonium dixisset. Quod si vsquam, vel carmine vel prosa oratione hos quingentos post Troiæ excidium annos vel leuissima nota indicasset, debuisset priùs ab Aristarcho eius auctoritas infringi, quàm aliter eandem controuersiam decideret. Nunquam igitur Archilochus prodidit se ita de Homeri ætate censuisse atque si tam nuper mortuus fuisset, non caruisset Archilochiis dictis, quibus scriptores obnoxij ferè semper sunt, quàm diu longa dies opera nec dum extra inuidiam euexerit, atque consecrarit æternitati. Quamobrem cum nullus omnino sit auctorum, qui in Homeri ætatem inquisierunt, ne ipse quidem Aristarchus Archilochicorum scriptor, qui meminere quicquam ab Archilocho de ea proditum fuisse, non est amplius hæc nobis suspicio tenenda. Exuisset se haud dubiè Aristarchus Aristarcho, id est optimi & irreuocabilis iudicis officio, si tam supina & inerti negligentia, aut potiùs effroni contemptu Archilochum mendacij accusasset, nulla interim facta Archilochi mentione, præsertim in eo opere, quo Archilochica perscripsit. Præterea ex iis, quæ fragmento hoc sub Archilochi titulo prodeunte continetur, clarum esse potest, nihil in eo esse Archilochicū. Statim enim à limine Mnaseas Phœnix Damascenus testis in proscenium vocatur. Quis verò hic Mnaseas Damascenus Archilocho antiquior? Barbarus scilicet aliquis scriptor, qui ante Homerum & Archilochum litteris scripserit vel Phœnicum, vel Græcis, necdum ab Homero reformatis. Athenæus de Salpa agens sic ferè habet, si Latinè veritas. Est autem Salpa piscis varius, vnde Mnaseam siue Locrum siue Colophonium

Mnaseas Phœ-
nix Damascenus

eum dicemus, qui Pægnia, id est, pueriles lusus, vel crepundia scripsit; familiares Salpam cognomine dicebant propter collectionis varietatem. Plinius item Mnaseæ testimonio usus est libro tricesimo septimo, nulla patriæ adiecta mentione. Aelianus eundem aduocat de Gallis & Gallinis scribens, citra patriæ nomen, cuius nec Iosephus meminit, licet utrobique & in antiquitatibus & contra Appionem scriptis testem denunciaret. Columella Mnaseam de re rustica scripsisse testatur, sed eum Milesiū, non Damascenū, dixit. Si hic noster Damascenus fuit, & Archilocho antiquior, magnæ ignauitæ accusandus est Iosephus, qui Diu potius quàm Mnaseam ad verbū transcripserit in Phœnicū antiquitate tractanda. Deinde, quæ sit Iosephe, ut quæstione de litteris Græcorū proposita hunc nostrū Archilochū non adduxeris, qui omnem dubitationem statim exemisset. Vidimus modò qua occasione de Eusebij corrupta lectione Archilochus temporū supputator euaserit: Videamus nunc quæ Mnaseas Damascenus sit factus. Iosephus libro Archæologiæ primo, postquam Berossi de diluuiio & Arce in montibus Gordyæis reliquiis auctoritatē attulisset, subdit in hanc sententiam. Horum item mentionem facit Hieronymus Aegyptius, qui Phœnicum antiquitates scripsit, & Mnaseas, & præter hos complures alij, & in illis Nicolaus Damascenus in nonagesimo sexto libro eadem narrat his verbis. Est in Armenia mons magnus supra Menyada Baris nominatus, in quem fertur plurimos in diluuiio confugisse, & illic conseruatos esse: atque inter alios quendam in Arca vectum ad summum montis cacumē appulisse, & lignorum reliquias multo post tempore ibidem conseruatas esse: fuerit autem hic is quem Moses Iudæorum legislator in scriptis suis prodidit. Hic (ni fallor) videre licet, qui ex Nicolao Damasceno Mnaseas factus sit Damascenus, & è libro nonagesimo sexto Nicolai Damasceni liber nonagesimus septimus Mnaseæ Damasceni, deinde qui Moysis nomen è Nicolao ad Mnaseam transiuerit. Iam in progressu quid noster Archilochus aliud facit, nisi quod apertè nos ludibrio habet, quibus octo Homeros pro vno statuit, & quo vrbes inter se certantes singulas singulis Homeris faceret nobiles, numerum vrbebus æquauit. Hoc debebat sciuisse Herodotus & Plutarchus, & quotquot Homeri patriam ætatemque quæsiuerunt. Pudendum sanè tot diligentissimos fuisse scriptores, quos hæc quæstio exercuit, & neminem inuentum esse, qui hanc homonymiam vel docuerit vel probauit, nec minus pudendum rerum inuentarum primos auctores litteris mandare, & interim Homeri obliuisci, qui & linguam Græcam & litteras Græcas tradiderit rudi Græciæ, cum antè non fuissent.

Nicolaus Damascenus.

sent. Iosephus certè & Tatianus & Clemens, & ceteri eiusdem argumenti examinatores ut Cadmo litteras acceptas ferunt, ita huius Homericæ reformationis, quod equidem sciam, nusquam ne somnium quidem alicui illorum est oblatum. Iam quod de Rufino allatum est, Archilochum diligenter Gygis fabulam complexum fuisse, id nihil eo conducit, quo doceatur Chronographum eum fuisse, nisi tam ineptè & bardè de scriptorum varietate loquamur, ut eorū Chronica poëtæ scripsisse dicantur, quorum facta carminibus suis celebrauerunt. Quibus de causis non satis admirari possum eorum credulitatem, qui tam facile sibi imponi permiserunt, ut Archilochum de temporibus scripsisse arbitrarentur.

Eueris iam ceteris omnibus, quos impudentia nescio cuius falsarij nobis supposuit, scriptoribus: vnus restat Xenophon de æquiuocis, quem credo ab impostore adiectum esse, ne in reliquis mendacissimus fuisse videretur. Scio equidem plures Xenophontes memoriam sui libris editis comparauisse. Verum qui homonyma scripserit, eius puto neminem meminisse, atque ut demus quenquam fuisse, dicemus tamen hoc fragmentum tantæ ignorantæ impudentiæque conuinci, ut non sit dignum cuius vlla ratio habeatur. Quid enim impudentius, quàm ab homine Græco dici Homerum Thalete posteriorem fuisse? quod impostor à corrupto Eusebij exemplari mutuatus Xenophonti suo adscripsit. In illo enim legitur Olympiade octaua Thaletem physicum philosophum claruisse, cum eiusdem Eusebij alio loco dicatur vixisse ad Olympiadem vsque quinquagesimam octauam. Plinius vltimo anno quadragessimæ octauæ Olympiadis Eclipsim prædixisse dicit, quæ cõtingit sub Halyatte, vel, ut vetus exemplar manuscriptum habet, sub Astyage. Sed hæc scripturæ diuersitas temporum diuersitatem non inducit, eò quòd tempore huius Eclipsis Astyages Cyaxaris filius iam esset matrimonio factis maturus, quando quidè sic inter Halyatten Regem Lydorum & Cyaxarem regem Medorum pax post Eclipsim Solis conuenit, ut Astyagi Cyaxaris filio Ariena Halyattis filia nuptum daretur. Thales igitur magno omnium cõsensu circa hæc tempora vixit, & mortuus est Olympiade quinquagesima septima, si Eusebij Chronicis credimus. Herodotus Thaletem in expeditione Græci contra Cyrum fuisse de Græcorum historia tradit, quod Eusebio consentit. Tatianus floruisse circa quinquagesimam Olympiadem scripsit, atque eius verba ab Eusebio in proparasceue recitantur. Credendum igitur, locum illum, quo octaua Olympiade fuisse dicitur, à quopiam adiectum esse. Nec illud mirum videri debet, cum tota illa Chronica

Xenophon.

Plures Xenophontes.

Chronica Eusebij deprauata.

nica

nica mirum in modum sint deprauata. Scio tamen esse, qui Phlegontem testem faciunt septima Olympiade cum iam cognitum fuisset. Sed qui sic sentiunt, eos puto homonymia deceptos. Thaletem Milesium philosophum fecisse à Thaletà Crètensi siue Illyrio poëta, cuius tanta fertur vetustas, vt Homerum præcesserit. Et præcessit sane si hic septima, ille vicesima tertia Olympiade vixerit, vt Theopompo visum est. In Eusebio igitur fortè fuerit Thaletas Lyricus poëta Olympiadi octauæ inscriptus, è quo imperitus quispiam Thaletem Milesium philosophum fabricarit, quemadmodum Hippocratem, qui fuit mordacissimus poeta, philosophum in eisdem Chronicis fecerunt. Quo verò id magis credatur, Clementis etiam Alexandrini è libro primo Stromaton testimoniū adduci potest, qui perinde atque ceteri, Thaletem primum Græciæ Sapientum circa Olympiadem quinquagesimam floruisse dicit. Plutarchus Thaletæ Musici auctoris Pæanum meminit, sed eum Cortynium Crètensem, & de Glauci auctoritate Archilocho posteriorem facit. Verùm, vt vt res de Thaletà Lyrico habeat, id constat inter omnes melioris notæ scriptores Thaletem Milesium, vel Syrum, vt quidam voluit, circa quinquagesimam Olympiadem clarum fuisse. atqui idcirco, si Homerum hoc facias posteriorem, necesse erit fateri, Cyri temporibus vixisse, cuius Xenophon Pædian cum scripserit, mirari liceret, quò factum sit, vt tanti hominis in ea ætate non fecisset mentionem, nisi quis tam sit absurdus, vt etiam inferius fontem omnis Græcæ eruditionis detrahere conetur. Quod igitur hic, quisquis fuit, Xenophon de Homero prodidit, argumento est tantum abesse, vt hic Grylli filius fuerit, vt ne doctum quidem aliquem fuisse suspicari queamus. Non igitur contra impiam ipsius de anno sententiam disputabo, nec illud commetum de Gallo, quod plurimis placuit, ridebo; sed illud vnum addam, non aliam mihi videri causam inscriptionis falsæ fuisse, quam quòd Cicero dixerit libro primo de Diuinatione, Xenophontem Socraticum sua scripsisse somnia. Hic igitur, quisquis fuerit, impostor putauit sua quoq; somnia probabiliora fore, si illi attribuerentur, cuius somnia mirabiles exitus & verissimos habuerunt. Atque hæc quidem satis sint aduersus falsam antiquariorum enneada, quam qui primus in lucem produxit, is mihi videtur nouem Musarum chorum nominum suorum commentis voluisse æquare. Neque porro dignam eam duxissem, contra quam tantum operæ infunderem, nisi vidissem omnia Lexica plena eorum, quæ folijs his fragmentorum falsis titulis pro veris sunt asserta. Quid, quòd nemo ferè sit antiquitatum inquisitor, qui

Thaletas.

Hippocras.

Thales, primus
Græciæ sapiens
iun.

qui non hinc gentis suæ exordia mutuetur. Ne igitur hæc doctorum hominum anticipata de his suppositis auctoribus opinio obstaculo nobis esset, putauimus diligenter eam prius eradicandam, quam vetustam gentis nostræ originem exponeremus. Strabo igitur, vt ab hoc auspicemur, Græcis Cimmeros dici auctor est eos, qui Cimbri alio nomine vocantur. Diodorus è Cimneriis temporis lapsu, Cimbros cœpisse nominari, quod Plutarchus etiam in Marij vita refert. Hoc igitur in primis his auctoribus credemus, Cimbros & Cimnerios non eosdem modò esse, sed nomine quoque & nominis ratione conuenire. E Cimneriis igitur concisione vocis Cimri, & melioris soni gratia Cimbri sunt nominati. Cimnerios autè dictos ita esse quidam arbitrantur, quasi Chimerij, id est, hiberni vocarentur, quam ratione Proteas Zeugmatites tuetur, non Cimnerios, sed Chimerios scribendo. Festus Pompeius de Cimbris & Cimneriis in hæc verba scripsit: Cimbri lingua Gallica latrones dicuntur. Cimnerij dicuntur homines, qui frigoribus occupatas terras incolunt; quales fuerunt inter Baias & Cumas in ea regione, in qua conuallis satis eminenti iugo circumdata est, quæ neque matutino, neque vespertino tempore Sole contegitur. Eiusdem est opinionis Proteas Zeugmatites Chimerios nō Cimnerios scribens. Martialis (si ita nominatos censamus) vocis originem ad hunc modum explicaret:

„ Si daret Autumnus mihi nomen, Oporinus essem:

„ Frigida si Brumæ tempora, Chimerinus.

Erasmus item Cimnerios hanc nominis sui causam habere, falsò putauit. Fuerunt qui pro Cimneriis Cimnerios scriberent, à caligine, quam κάμμερον vocant, quòd in perpetuis tenebris habitarent. Longius originem vocis Eustathius quæsiuit, dicens Cimnerios dici quasi καμίνες ἐν τῷ ἠέρι, id est, caligine. vel καμίνες περὶ ἠρία, id est, sepulcra, vel καμίνες ἐν τῇ ἔρα, id est, in terra habitantes. Alij Cerberios dixerunt, in quorum numero est Crates, propterea (vt videtur) quòd loca tenerent Cerbero vicina. Hinc apud Aristophanem in Ranis Charon interrogat:

„ Τίς εἰς ἀναπαύλας ἐν κακῶν ἔργων,

„ Τίς εἰς τὸ λήθης πέδιλον ἢς ὄνε πόδας,

„ Ἡς Κεεβερίους ἢς κόρακας, ἢ τῆι ταίναργῃ;

Quo loco commentator addit quosdā etiā fuisse, qui apud Homerum pro Cimneriis Cerberios legeret. Nobis nec Cimnerij, nec Cerberij, nec Cimerij recipiendi sunt, contra Strabonis & Diodori auctoritatē, & verā vocis scripturā consensu omnium confirmatā. Est igitur alia ratio inuenienda, ob quam Cimnerij, atq; deinde Cimbri sunt nominati. Neque enim

Cimnerij qui.

Cimnerij.

Cimnerij.

Cerberij.

enim

enim, quod Festus videtur credidisse, alia est Cimbri, alia Cimmerici, vel etymologia vel significatio. Fateor equidem fieri potuisse, ut nomen Cimbrorum, qui proximi Gallis ad Oceanum habitabant, & frequentibus excursionibus vicina latrocinantium more populabantur, ad latrones transiisse, non quod vox ita significaret, sed quod mos gentis ita ferret, ut quotquot Cimbrici nominis essent, latrones apud finitimos iudicarentur. Sicut igitur molles & delicati Sybaritæ, ita latrones eadem loquendi figura Cimbri fortasse vocabantur. Plutarchus accurata veritatis inquisitione nemini posthabendus, Cimbras à Germanis latrones vocari scripsit, non à Gallis, ut Festus Pompeius. E quo fit verisimile de moribus Cimmericorum, non de linguæ vel Germanicæ vel Gallicæ proprietate latrones ita vocatos fuisse, cum idem addat de veriore sententia, à natione nomen, non à latrocinandi consuetudine, ductum esse. Est certè *Cumber* hæc hactenus nobis vocabulum in usu frequenti, quo impedimentum & onus graue significatur: compositum è duabus voculis *Cum* & *Ber*, quasi illud *Cumber* dicatur; quod vix sit ferendum. *Cum* enim aduerbium, idem est quod Latinis *vix*, & *Ber*, idem quod *fero* vel *porto*. hinc *Bery* feretrum illud dicitur, quo inter duos onus aliquod portatur grauius, quàm ut ab vno ferri queat. Verbum autem *Ber* Anglis hodie etiam in usu est, nobis *Bery* inde factum. *Cumber* igitur ab eo, quod vix tolerari potest, ad omnia ferè onera atque damna transit. atque æquè *Cummer* atque *Cumber* pronuntiatur euphoniæ ratione. Hinc fortasse allusione vocum *Cimber* *Cumber* nominatus est, eò quod intolerabilis & damnosus vicinis esset, propter rapinas & latrocinia quibus grassabatur. Verùm hæc de origine vocis controuersia satis magno argumento est, veram rationem à Græcis & Latinis ignorari. Germanis autem & Gallis videri de vocabulo suo vernaculo *Cumbros*, non *Cimbras*, nominandos esse, à damnis quæ inferebant. Alia igitur inuestiganda est nominis ratio, quam non exteri tantum probent, sed quam nec ipsi sibi turpem ducant, qui sic nominantur. Cum enim Cimmerici vox antiquissima sit, & non nuper, ut Germani, inuenta, verum est illud Plutarchi iudicandum, non à moribus, sed ab origine sic vocatos esse. Quamobrem cum maiores nostri nulla nec natalium suorum, nec rerum gestarum monumenta reliquerint, necesse nobis est, à Latinis & Græcis historiam petere; atque vbi hi nos deserent, ad Hebræos confugere, qui his omnibus sunt antiquiores, adeò ut eorum historiographus Moyses quadragesimo circiter annis Troiano excidio sit vetustior. Ex hoc igitur, si gentis nostræ primordia sumere queamus, testi-

Cimbri.

Cumber.

testimonium adferemus, cuius vnus auctoritas infinito plus ponderis habet quàm ceterorum omnium, qui origines vetustas scriptis prodiderunt. Hic scribit Lamecho filium fuisse, cui nomen diuino adflatu fecit Noæ, qua voce quies significatur, eò quod terra nauigante eo in Arca sua ab omni hominum labore essent quietura. Apud Latinos & Græcos diuersa eidem nomina data sunt, & è nominum diuersitate non pauci errores in historiis eorum subortiti. Ex hac fabularum magnus Oceanus in poetarum regionem inundauit, qui dum è veteri memoria per manus inter homines tradita, citra tamen omnem temporum supputationem, quæ nulla ipsis ante Olympiades fuit, diluuij mentionem accepissent, alius aliam inundationem finxerunt, pro suæ quisque gentis antiquitate tempora discernentes. Eusebius, Augustinus, Orosius, & ceteri plerique omnes aliud Ogygium diluuium fuisse credunt, aliud Deucalionium, aliud item illud quod Moyses descripsit. Plato de multis diluuiis tam temerè credidit Aegyptiis, quàm de insula Atlantica, quam cum hominum obliuio & metus nauigationis è noticia sustulisset Geographorum, crediderunt ij, qui fuisse olim legissent, maxima aliqua inundatione summersam & absorptam apparere desuisse. Varro Ogygio diluuium nihil nouit antiquius, in hoc Bœotis consentiens, apud quos Thebarum Rex Ogyges indigena fuisse memoratur. Ptolemæus Mendesium cum Mosen æqualem faciat eorum temporum, quibus Amasis in Aegypto, & Inachus Argis regnauit, fueritque Ogygium diluuium posterius sub Phoroneo Inachi successore, de Græcorum opinione colligitur post Mosen illud fuisse. Post verò Argis regnante Crotopo; inundatio terras operuit, si eisdem auctoribus sit credendum, in qua nemo præter Deucalionem Promethei filium, & Pyrrham coniugem eius & sororem sit seruatus. Cum itaque Augustinus de veterum monumentis asserat, Ogygium maius fuisse, quàm diluuium Deucalionis, cogemur fateri, non plures in Ogygio, quàm in eo, quod sub Deucalione accidit, homines seruatos fuisse. Quæ si vera sunt, consequens est, hæc duo non minora, ut plerique omnes scripserunt, sed maiora fuisse, quàm illud quod sub Noa dicitur accidisse, si inundationis magnitudo paucitate seruatorum hominum sit metienda. Hæc quia absurda sunt & malè coherentia, non verebor asserere, vnum duntaxat, non plura diluua, atque illud apud diuersos diuersa nomina sortitum esse. Poëtæ enim priscae sapientiæ professores non à maioribus solum, sed ab historia etiam exterarum gentium, videntur inundationem quandam omnium terrarum

Noa.

Noa apud scriptores diuersa nomina.

Diluuium Ogygium. Diluuium Deucalionium. Diluuium Noa.

Ogyges.

Phoroneus.

Crotopus.

Deucalion.

Pyrrha.

Augustini opinio.

Vnum nō plura diluua.

nouisse, sed quo tempore illa accidisset, ad vnum omnes ignorasse. Sub antiquissimo igitur quisque suæ gentis auctore id opinatur contigisse: atque ita diuersitas nominum diuersas ætates fecit, quas, quia ad verum temporum calculum reducere nemo potuit, in eam ventum est opinionem, diuersas fuisse inundationes. Deinde, quod viderent homines veræ Chaldæorum, Hebræorum, & Phœnicum historiæ periti, non conuenire has inundationes, cum vniuerso illo diluuiio, quod Noë vidit: crediderunt Ogygium & Deucalionium non vniuersum orbem, sed partes aliquas duntaxat occupasse, vt & illud apud Platonem, quo Atlanticus orbis est summersus. Verum si quæ poëtæ de Deucalionis diluuiio scribunt, quod tamen minimum illi statuunt, qui diuersa faciunt, considerentur: non poterimus effugere, quin contra atque Eusebius, Augustinus, & ceteri eiusdem sententiæ patroni, sentiamus. Ouidius certè, qui omnium manibus teritur, Deucalionis diluuiam vniuersum fecit, solos duos relinquens, & ne illos quidem ad liberos procreandos idoneos; quæ de causâ è lapidibus durum à stirpe genus nobis dederunt. Et nemo sanè Noë nomen ad etymologiam rectius expressit, quàm Ouidius ita canens:

Noë etymon.

- „ Redditus orbis erat, quem postquam vidit apertum,
 „ Et desolatas agere alta silentia terras,
 „ Deucalion lacrymis ita Pyrrham affatur obortis.

Est hæc sanè Noë vera & accurata interpretatio, è qua suspicari cogor Mosis libros ab Ouidio diligenter lectos fuisse. Huic suffragatur & illud à Virgilio in Georgicorum primo libro scriptum:

- „ Continuò has leges, æternaque fœdera certis
 „ Imposuit natura locis, quo tempore primum
 „ Deucalion vacuum lapides iactauit in orbem,
 „ Vnde homines nati durum genus. —

Pindarus in Olympiis his videtur præiisse:

- „ Ἐὰ πόλεμον μάχαιε πάσαν
 „ χεῖρε ἀθανάτων, φέροις
 „ δὲ πρῶτογενείας
 „ Ἀστὶ γλώσσαν, ἴν' αἰολο-
 „ βρόντα Διὸς αἶσα
 „ Πυρρὰ Δευκαλίωνα παρ-
 „ νασοῦ καλῶσαι τε,
 „ δόμον ἔθεντο πρῶτον ἄτερ;

Causa erroris
de pluuiibus di-
luuijs.Deucalionis
diluuium vni-
uersum Oui-
dio.

- „ δ' ἐυνᾶς ὁμόδαμον
 „ κήσαθ' ἀν λῆθινον γόνον·
 „ Λαοὶ δ' ὀνόμαθεν.

Quæ sic reddantur Latinis. Missum fac bellum, & omnem pugnam, quæ longè remota est à Diis, sed feras vrbi, in qua prima hominum facta est generatio, linguam, vbi Iouis variè tonante factò, Pyrrha & Deucalion è Parnasso descendentes, primam domum posuerunt, & sine cubili fœtum saxum, qui simul in populum coaluit, acquisuerunt, qui Laoi, id est, lapides inde dicti sunt. Lycophron item obscura illa Pleiadum stella totius terræ inundationem hanc fuisse, satis clarè docet, vt cetera eius pleraque sint caliginosissima:

- „ Ὅτ' ἡμάθινε πάσαν ἀμβρήσας χθόνα,
 „ Ζηνὸς καχλάζων νασμός, ὃ πρὸς πέδω
 „ Πύργοι κατῆρείποντο, τοιδὲ λοιπῶν
 „ Νήχοντο μοῖραν πρ' οὐμμάτων δεδοχότες.

Quæ in hanc sonant sententiam:

Quando integram terram Iouis vis cecida
 Vastabat vnda, & turribus cadentibus
 Homines natabant ante oculos summi suos,
 Fati videntes finem ineuitabilem.

Omitto reliqua poëtarum testimonia, ne prolixitate sim odiosus. Non possum tamen non addere, eos similiter in hac opinione fuisse, qui citra figmenta & carminum delicias scripta sua nobis reliquerunt. Theophilus vir eruditissimus, & in religione nostra Alexandriae Episcopus, ad Autolycum scribens, indicauit Noam à quibusdam Deucalionem vocari. Plutarchus item in eo libello, quo docet brutis non deesse rationem, apertissimum dedit argumentum, idem omnino Mosis diluuium cum eo esse, quod ab exteris decantatur. Columbam enim à Deucalione emissam fuisse, ab iis proditum dicit, qui fabulas conscripserunt, id est, antiquam historiam: de cuius emanatione didicit terras desiccatas ab inundatione esse. Hoc cum Noë à nostris tributum videamus, quis ambigat de eodem diluuiio, & ab illis & à nostris agi? Iosephus clariùs idem multorum testificatione docet, cuius verba quòd antè posuerim, cum de Mnasea disputarem, non est quòd hîc repetantur. Noë igitur à nimia humoris copia Deucalion à Græcis nominatus videtur: δέωμαι enim propriè dicitur τὸ ὑπὸ Διὸς ἕεσθαι, id est, à Ioue complui, si etymorum scriptori fides habenda.

Laoi, populi
dicti.Theophilus,
Alexandriae
episcopus.
Noë Deucalio.Deucalionis
etymon.

Nimiam ergo illam pluuiam omnibus humoris & aquarum catara-
ctis in terram immani impetu ruentibus accomodata voce expref-
ferunt. Huic verò vxorem addidère Pyrrham nomine, quòd tum de-
mum homines generari cœperint, cum terra ignei elementi vi defic-
cata effet, vt nomine ipfo indicatur. Alij Noachi vxorem voce Cim-
brica Barthanam nominarunt, qua diuina potestas perpetuę parien-
di successioni præsidens notatur, de qua suo loco plura. Crediderunt
enim, cum veræ historiæ essent ignari, ex humore & calore homines
perinde natos fuisse, atque lapides in fornacibus coquuntur, & ideò
Laos nominari. Prometheus enim è luto & igne cælo furtim surre-
pto homines dicitur finxisse. Eundem Noam alij Ogygem vocaue-
runt, voce Græcis Grammaticis non satis explicata. Stephanus Ogy-
giam, præter insulam, in quam Vlysses naufragus eiectus fuit, accipi
etiam dicit pro Bœotia, proque Thebis ab Ogygo filio Germeræ, &
ab eodem Ogygo Lycios etiam Ogygios vocari, quibus addit è Chro-
nicis Characis totam Atticam Ogygiam olim vocatam fuisse. Suidas
Ogygium vetustum vel permagnum interpretatur, sed hæsitans
subiungit vel ita esse, vel ab Ogygo prisco Thebarum rege, nomen
duci. Mihi placet Ogygem ab euctu appellationem habere, eò quòd
ὄγγυον τὴν γούνην, id est terram aperuit vndis dilapsis. Eundem alij Oge-
num videntur dixisse simili causa, ab ὄγγω siue ὄγω & γένος, propterea
quòd generis humani ianuam aperuerit. Quod autem hic antiquis-
simus sit eorum, qui post diluuium vixerunt, non est mirum, quæ-
cunque antiqua sunt & peruetusta ea Ogygia vel Ogenia vocari, at-
que mala Ogygia maxima, propterea quòd diluuiò nihil vnquam
mortalibus maioris mali euenit. Latini antiqua Cimbrorum voce
Noam Saturnum indigetant, quam mox ad originem vocabo. Hic
igitur, cuius tempore terræ vndis coopertæ fuerunt, tres filios ante
diluuium ex vxore sua sustulerat, Sem, Cham & Iaphet, qui vnà cum
parentibus & vxoribus suis in Arca seruari fuerunt, ad humani ge-
neris stirpem rursus redintegrandam & dilatandam. Cum igitur è
montibus Ararat, in quibus post diluuium Arca constitit, versus oc-
cidentem in camporum planiciem descendissent, multiplicati sunt
mirum in modum, & obliti fœderis, quo à Deo Optimo Maximo
statutum fuerat, terras inundatione nunquam rursus totas perituras
esse, cœperunt temerario ausu & impio turrem ædificare, cuius alti-
tudine ab vndis possent seruari, si fortè Iupiter iterum mortales vel-
let vndis penitus abolere. Deus itaque, quòd stolidam cogitationem
euerteret, linguas diuersas induxit, vt alterum alter non intelligeret.
Hac occasione secundum linguas & cognationes varias in diuersas

Pyrrha signi-
ficatus.

Prometheus.

Noa, Ogyges.

Ogygia.

Ogygis.

Ogygi.

Ogygium.

Ogygis &
Ogeni eynō.Ogygia vel
Ogenia.

Ogygia mala.

Noa, Saturnus.

Sem.

Cham.

Iaphet.

Turris Babel.

Linguarum
diuersitas.

partes commigrarunt, ita quoque hominum multitudine exigente.
È maximo igitur natu filiorum Noæ, nomine Sem, Hebræi descen-
derunt: è Chamo Ægyptij & Æthiopes, & vicinæ gentes: è Iaphet
verò minimo natu de tribus, omnes populi, qui Asiæ partes à Tauro
ad Tanaim vsque tenent, & omnes vnà Europæi. Maximus porrò
natu filiorum Iaphet fuit Gomer, à quo Gomerij siue Cimmerij maio-
res nostri genus ducunt. Operæ precium igitur erit è Mosis historia
ea principio transcribere, quæ ad primam gentis nostræ originem
spectant. Hæc autem sic in nostra editione Latina habent. Erant er-
go filij Noæ, qui egressi sunt de Arca, Sem, Cham & Iaphet. Porrò
Cham ipse est pater Chanaan. Tres isti filij sunt Noæ, & ab his disse-
minatam est omne genus hominum super vniuersam terram. Cœ-
pitque Noa vir agricola exercere terram, & plantauit vineam, bibes-
que vinum inebriatus est, & nudatus est in tabernaculo suo. Quod
cum vidisset Cham pater Chanaan, verenda scilicet patris sui esse
nudata, nunciauit duobus fratribus suis foras. At verò Sem & Iaphet
pallium imposuerunt humeris suis, & incedentes retrorsum operue-
runt verenda patris sui, faciesque eorum auersæ erant, & patris viri-
lia non viderunt. Euigilans autem Noë ex vino cum didicisset, quæ
fecerat ei filius suus minor, ait: Maledictus Chanaan, seruus seruo-
rum erit fratribus suis, dixitque: Benedictus est dominus Deus Sem.
Sit Chanaan seruus eius. Dilatet Deus Iaphet, & habitet in taberna-
culis Sem, sitque Chanaan seruus eius. Vixit autem Noë post diluuium
trecentis quinquaginta annis, & impleti sunt omnes dies eius non-
gentorum quinquaginta annorum, & mortuus est. Hæ sunt gene-
rationes filiorum Noæ, Sem, Cham & Iaphet, nati que sunt eis filij
post diluuium. filij Iaphet Gomer & Magog, & Madai & Iauan, &
Tubal & Mosoch & Tiras. Porrò filij Gomer, Ascenez & Riphath &
Togorma. filij autem Iauan, Helisa & Tharsis, Cethim & Dodanim.
Ab his diuisæ sunt insulæ gentium in regionibus suis, vnusquisque
secundum linguam suam, & familias in nationibus suis. In his igitur
Mosis verbis aperte cernimus, genus omne ipsius Cimmeri, siue
Gomeri, & eam quam Deus pollicitus est Iapeto stirpis latitudinem,
Noæ suggerens, quid quisque filiorum in posteris consequeretur.
Lingua enim sanctorum patrum filiis suis vel bene vel male precantium
non ira aut amore, sed Dei instinctu gubernabatur, quamuis
affectiones eorum cum Dei voluntate consentirent, vtpote quæ de
probris pectoribus proficiscerentur. Latitudo igitur Iapeto patris
precazione prædicta in Comero maximè eluxit, cum semper in om-
nibus eius posteris, tum maximè in illis, qui primi fuere Latini no-

Hebræi.

Ægyptij.
Æthiopes.

Asiatici.

Europæi.

Gomer, Go-
merij, siue
Cimmerij.

Chanaan.

Cham impu-
dentia.Sem & Iaphet
verecundia.

Noæ anni.

Filij Iaphet.

Filij Gomer,
& Iauan.

Insule gentium.

Benedictionis
vis.Latitudo Iapeti
in Comero.

minis auctores. Nam Romanis rerum potitis, latitudo salutis in Iudæa nata est, non amplius vnius gentis terminis continenda. Ceterum nomen primi genitoris in folis nostris maioribus mansit, ad quos, sub appellatione Francorum religio Christiana cum imperio transiuit: vt non immeritò Christianissimi sint postea nominati. Nostra enim regio, vt post docebimus, Francos dedit illos, qui post eiectos Romanos latissimè in Europa regnarunt, qui non solum à Gomero genus, vt Romani, sed nomen etiam ducunt, & eandem hactenus linguam retinent, qua Gomer utebatur. Nec verò has tantum antiquitatis suæ habent reliquias, sed ipso etiam nomine, quo Franci nuncupantur, illius benedictionis, qua Iapeto Noachus bene precatus est, memoriam conseruarunt æternam. Iosephus Cimmerios Gomareos nominauit, quos eisdem esse dixit cum illis, quos Græci Galatas appellant. Sunt fanè Galatæ Cimmerij, sed non soli, si Galatarum nomine eos voces, quos Græci sic vocarunt, sed de hoc post latius. Nunc sufficit, si ostendero & nomen & regionem primam Cimmeriorum. Non erit igitur inutile Iosephum grauissimum testem suis verbis loquentem audire, qui Mosaicam breuitatem non nihil illustrauit:

Ἦσαν δὲ τῶν Νώχου παίδων υἱοί, ὧν ἐπὶ τῆν τῆς ἔθνεσι τὰ ὀνόματα ἐπέθηκεσαν, ὅ γινῆναι καὶ λαμβάνοντες. ἰαφθὰ μὲν ἐν τῷ Νώχου παίδος, ἡσαν ἐπὶ αὐτοῖς. καλοῖκουσι δ' ἐτοὶ ἀπὸ Ταύρου ἢ Αμάνου τῶν ὄρων δεξιὰ μὲν, καὶ προῆλθον ἐπὶ μὲν τῆς Ἀσίας ἀρχὴ ποταμοῦ Ταναΐδος, ἐπὶ δὲ τῆς Ευρώπης ἕως Γαδείρων γῆν ἢν ἔτυχον καταλαμβάνοντες, καὶ μηδέν τῷ προκαλοῖκίαν τὰ ἔθνη τῶν αὐτῶν ἐκάλουν ὀνόμασι. Ἐδὲ μὲν γινῆναι ὑφ' ἑλλήνων Γαλάτας καλεμένους Γαμαρεῖς δ' λεγομένους Γόμαρ τῷ ἔκτισε.

Quorum hæc est sententia: Qui verò terram aliquam occuparunt, nomina gentibus imposuerunt in honorem eorū, qui de liberis Nochi fuere procreati. Iaphetæ igitur vni de Nochi filiis septem fuere masculæ proles, quorum regiones à Tauro & Amano montibus exorsæ in Asia quidem ad Tanaim vsque, in Europa verò ad Gaditanorum vsque terram pertinebāt. quas cum pro sua quisque sorte occupassent, de nominibus suis gentes nuncuparunt, propterea quòd nemo illic antè mortalium habitauisset. nam Gomarus Gomareos à se vocatos condidit, quos Græci Galatas nominant. Hic Gomer Iaphet filius, Gomeros condidisse dicitur. Sed quid hoc dices ad Cimmerios, quorū hîc origo queritur? Facile sit hoc expedire, modò cõcedatur Græcis cognatas litteras esse gamma & cappa, atq; ita minimo discrimi-

Franci Christianissimi ciuitates.

Cimmerij, Gomareæ Galatæ.

Sedes filiorum Iaphetæ.

discrimine pro media littera eam positam esse, quæ tenuis vocatur. E Gomer igitur Comer fecerunt. & fuit fortasse antiquissimis Hebræorum ea Gimel pronuntiatio, vt ab exteris per Cappa redderetur. Sed hoc leuius est & minoris momenti, quam in eo sit laborandum, cum frequentissimæ fiant cognatarum litterarum permutaciones. Verum alterum non æquè facile, qua de causa o micron transiuerit in Iota, vel si quis malit y psilon. De y psilo nõ esset quæstio ardua, cum in illud ex o micro frequens fiat transitus; at Cimber & Cimmerius per Iota plerunque scribi inueniuntur, vt ex Suidæ aliorumque Lexicis de ordine litterarū est videre. Alia igitur ratio querenda: quæ tamen in promptu est iis, qui vel à primo limine Hebræorum litteras salutarunt. Quod enim Gomer in coniugatione Gal dicitur, id in cõiugatione Piel Gimer erit: in Gal igitur Gomer nihil aliud est quàm finitus, siue absolutus & perfectus est; in coniugatione verò Piel Gimer, idem est quod perfecit Latinis. Poteram aliud etiam causari, quòd apud Hebræos vocales non adscribantur, atque ita procliue sit aliter ab aliis easdem consonantes pronunciarri, dum alius hanc, alius illam vocalem intelligendam arbitratur. Præterea alia est etiam ratio de illius seculi consuetudine sumpta, quo Gomer vixit. Dabantur tum nomina pleraque non fortuito casu, sed diuino instinctu, vt in Noë & Iaphet est clarum, quorum ille à quiete terrarum, hic à posteritatis latitudine dictus est. Iam cum Iaphet septem filios haberet, nullus inter omnes fuit, qui generis latitudinem diuinitus ei promissam magis perficeret absolueretque, quàm Gomer; tum quia primogenitus, in quo promissioni iam satisfieri cœpit, tum quòd à nullo filiorum plures populi originem duxerint, vt in progressu patebit. Dicendus igitur potius Gimer, id est perfecit; quàm Gomer, id est absolutus siue perfectus est. Et fortasse prisca Hebræi Gimer, non Gomer pronunciarunt: quod ex eo sit verisimile, quod Homerus antiquissimus Græciæ scriptorū Cimmerios nominarit non Gomerios, cui equidem potius credam, quàm illis qui postea Holem pro Hiric addiderunt. Siue enim Esdras, siue alius Gomer pro Gimer scripserit, id certè tum contigit, cum Cimmeriorum apud Hebræos omnis memoria & notitia periisset. Quãobrem Græcorum pronuntiatio videtur germana atque genuina esse priscorum, ad illos præsertim Gomeri posteros significandos, sub quorum imperio perfectio latitudinis erat futura. Nam fuerunt & alij, qui se Gomaros siue Comaros nominarunt, patrem Gomerum non Gimmerum referentes: de quibus post agetur. Maximum enim vaticinium sub hoc Cimmeri nomine delitescit. Cuius, dicet quis, rei?

E Gomer Comer factum.

Gomer.

Gimer.

Nomina diuino instinctu data.

Cimmerici nominis mysteria.

rei?

rei? Cuius, nisi illius quæ æquè ad omnium mortaliū salutē spectat? Oracula sacra non de rebus externis; non de diuitiis corporis, non de aliis homini nō necessariis sunt interpretāda, nisi illa ipsa hanc interpretationē indicabunt. Iapeto igitur promittitur latitudo, quoniam ipsius progenies tū latitudinē imperij tenebit, cum perfectio generis humani in terras descendet. Hoc enim apertè mōstrat Noach, dū sic Iapeto felicitatē precatur: Dilatet Deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem: fit Chanaā seruus eius. Num hic aliud significatur, quàm eo tempore, quod sancti patres expectabant, Iapeti progeniē Africæ dominaturam, & habitaturā in tabernaculis Sem, id est in Iudæa & Hierosolymis, vbi dominus Deus Semi erat benedicendus? Quis verò dominus Deus Sem, quem Noach benedictum dicit? An non omnium Deus vnus est, & non Semi solius, sed dominus vniuersorum? Est sanè. Quis igitur dominus Deus Semi? Ille nimirum, qui quamuis sit idem Deus omnium; Semi tamen Deus propriè dicitur, quia carnem erat è Semi progenie assumpturus, atque id eo tempore dum Cimmerici posteritas perfecit latitudinem imperij Iapeto promissam; quæ sub Augusto erat futura, Iano iam tertium clauso. Cimmerici igitur potius sunt, quàm Comari dicendi, qui hanc latitudinem erant perfecturi, in qua omnes gentes benedicturi essent Deum Semi. Inuenta est igitur vera Cimmericorum non origo tantum, sed vera etiam nominis causa, quæ indicat ingentem latitudinem Iapetij generis in hac stirpe maximè absolutam fuisse. Redeamus igitur ad Iapetum, videamusque, an ex hac prisca memoria lucis aliquid Græcis & Latinis queat exoriri. Mirum enim est, quàm pij homines oblectentur, cum vident antiquorum fabulas ex historia sacra dimanare, sed ob claram notitiam veritatis eis denegatam infinitos trahere errores. Nihil esse reor tam validum ad atheos quosdam philosophos ad saniolem mentem reuocandos, quàm videre, ad antiquissimos & Græcorum & Latinorum sub obscura caligine tantum saltem veritatis peruenisse, quantum satis sit ad monstrandum, magnam esse inter omnes gentes de primis hominibus post diluuiū consensionem. Prius igitur quid Græci de patre Gomari prodiderint, breuiter indicabo; ne si accuratè excutiam omnes auctores, festinis animis nauisem prouocem. Iaphet à Græcis Iapetus dicitur, quem, quod patrem ignorarent, Cæli & Terræ filium fecerunt, illa nimirum loquendi consuetudine, qua ignoti generis homines terræ cælique progeniem vocamus. Minutius Felix in eo libro, qui Octauius inscribitur (vt Lactantius testatur, qui que apud huius ætatis homines falso habetur octauus liber Arnobij contra Gentes) Saturnum dicit

Quis Deus Semi.

Prisca sacrarum litterarum poësis collationis.

Iapetus.

Minutij Felicis libellus.

dicit Cæli Terræque filium, ea de causa apud Italos haberi, quod esset ignotis parentibus, vt in hodiernum, inquit, inopinatè visos, Cælo missos, ignobiles & ignotos Terræ filios nominamus. Possemus idem de Tertulliani, Quintilianique testimonio docere, nisi apud Ciceronem etiam Terræ filij pro obscuris non vno loco ponerentur. Sic apud poëtas Terræ progenies, fraterculus Gigantum, &, Tertius è cælo cecidit Cato, dici videmus. Hinc Hesiodus:

— *Αὐτὰρ ἔπειτα*
 „ Οὐρανὸς εὐνήθει' ἄσπετον ὠκεανὸν βαθυδίνην
 „ Κοῖόν τε, κρείονθ', ὑπερίονα Ἴαπετόν τε.

Virgilius partim huc, partim ad locum qui est in alio huius poëte opere respiciens, de eadem re sic cecinit:

— *Tum partu Terra nefando*
 „ *Cæumque Iapetumque creat, sæuumque Typhoëa.*

Hunc igitur, quia Græci antiquissimum omnium fuisse existimant, omnes homines Iapetionidas dixerunt, vt è Pindaro in nona ode Olympiorum liquet. Horatius item, audax Iapeti-genus mortales nominauit, Græcos secutus. Huic filios ex Asia vxore tribuunt, vt est apud Apollodorū, eò quod filios ex Asia in Europam traduxerit. Nomina verò filiorū cum ignorarēt, ab historia ad allegoriam declinantes, Prometheus à prouidentia, Epimetheum à consiliis post factum, Atlantem à labore ferendo, Menæcium à morte, quæ omnes Iapeti filios manet, nuncuparunt: quibus quatuor potius in homine affectiones, quàm quatuor filij significantur. Prometheus enim mens est cælitus immissa, quæ facit vt homo homo sit, quāuis & ipsa idea hominis in opifice Deo consistens, eadem voce aliquando notari videatur. Epimetheus ignorantia est & obliuio, & à recta ratione declinatio, quæ à Carne & Pandora siue serpente originem ducens, fons est omnium malorū. Atlas condemnatio est, qua in tolerandis oneribus sumus obiecti. Menæcius mors est, & quæ mortem consequuntur. Sed hæc aliter ab aliis poëtis & canuntur & explicantur. Latini eadem ferè ratione Ianum quadrifrontem finxerūt, tametsi aliæ quoque eius sint rationes. Nobis hîc satis est intelligere, fontem fabularum à primo Europeæ gentis auctore manare, qui ex Asia genus nostrum dicitur sustulisse. Terra autem alio nomine Themis dicitur, vnde fit vt Prometheus Themidis quoque filius dicatur, quod in Æschylo ipsemet testatur, his verbis:

„ Ε'μοὶ δὲ μήτηρ ἔχ' ἅπαρ μόνον Θέμις,
 „ Καὶ Γαῖα, πολλῶν ὀνομάτων μορφῆν μία.

B b Verum

Saturnus ex Cæli Terræ filius.

Terra filij.

Asia, Iapeti uxor.

Iapeti filij à Græcis ascripti. Prometheus. Epimetheus. Atlas. Menæcius.

Pandora.

Ianus quadrifrons. Fons fabularum à quo manavit. Terra, & Themis dicta.

Æschylus.

Verùm hæc (vt dixi) ex historiæ incerta & obscura auditione ad mysteria naturæ, & eorum quæ supra naturam sunt, Theologi Græcorum transtulerunt. In illo tamen clarum satis veræ antiquitatis hæsit vestigium, quòd Iapetus ex Asia filios suos produxerit. Latinis nullus vetustior parens inuenitur quàm Ianus, quem idcirco Italiæ indigenam dixerunt, quòd genus eius ignorarent. Cùm igitur constet Iapetum primum in Italiam traiecisse, cogimur fateri, eundem Ianum ab illis dictum fuisse. Huic opinioni meæ illud ad stipulatur, quod Hyginus ex Protarcho Tralliano tradit, Ianum in Italia cum Chamele æquè indigena terram possedisse, ita participata potentia, vt regio Chamefene, opidum Ianiculum vocaretur. post ad Ianum solum regnum redactū esse, qui creditur geminam faciem prætulisse, vt quæ ante, quæque post tergum essent, intueretur. Scimus enim Chamum, siue Chamefem fratrem Iapeti fuisse, atque ideo suspicor vnà cum fratre in Italiam nauigasse, vel post, ad eum visendum traiecisse. Quòd verò Ianus post solus regnarit, ex eo videtur contigisse, quòd Chamus improbissimus omnium scelerum inuentor à fratre sit eiectus, & communi hospitio exclusus, ne totam gentem vitiiis suis spurcissimis inquinaret. De improbitate autem huius satis aperta est apud Mosem oratio, apud quem dicitur Noa hunc filium execratus esse, quòd pudenda ipsius per contumeliam reuelasset. Sicut igitur Noa omnes filiorum colonias visitabat, quòd in vero Dei cultu & bonis institutis eos contineret; ita Chamus ad omne scelerum genus factus, vbique idololatriam & pæderastiã, & cetera id genus horrenda vitia seminabat. Pater itaque, vel ab impio filio, qui sibi sacrilegio execrando Iouis nomen sumpsit, expulsus (vt poëtæ fabulantur) vel vt Ianum filium visitaret, in Italiam appulit, vbi à Cimmeriis, Iani siue Iapeti progenie, Saturnus dictus est, quòd nostra lingua magnū & potens semen significare, alibi erit latiùs ostendendum. Nec alia voce Noa iustiùs vocari potuisset, quòd ex eius semine vniuersum hominum genus procreatum esset. Ab hoc Saturnia nominata est, & Latium, sed non (vt Latini putant) à larendo, verùm de Cimbrico sermone, quasi *Lat-s-hum*, id est postrema & vltima domus: quòd hinc Saturnus siue Noa vltimam exegisset senectam. Ianus porrò bifrons dictus est, vel quòd illa videret, quæ ante & post diluuium contigerunt, vel quòd Asiam simul & Europam frequenter videre cogeretur, quoniam vtrobique magnam sobolem haberet. Macrobius historiæ veræ nescius ad prudentiam retulit: alij physicòs omnia interpretati ad anni principium & finem. Ambrosius historiam illam, qua Sem & Iaphet narrantur retrorsum incedere, quo auersi patris pudenda pallio velarent, ad allegoriam transfert, non illam quidem valde proposito conuenientem, sed talem tamen, quæ possit non incommodè Iano applicari. Volebat hic indicari, viri prudentis esse, non præsentia, & quæ in oculis sunt, tantum videre, sed præterita etiam & futura cogitare. Potuit forsan duplex Iani facies Iapeti hoc prudentissimum & in primis pium factum apud vetustissimos significasse, quòd posterorum ignorantia aliò detorserit, allegoricòs duntaxat illud interpretata, quòd de historia fuisset acceptum. Verùm id non magni refert: aliquid saltem est Ambrosij commentum, Iano potiùs cōuenire de vera narratione, quàm de frigida allegoria. Crebrò admonui & admonebo præscis symbolis copiosas & vberimas semper causas subesse, tametsi prima statim fronte se non prodant. Potuit igitur & illo nomine Ianus bifrons esse, quòd non illa modò bene gereret, quæ ante se videret, verùm ea quoque bene administraret, quæ non videret; vt in hoc pio pudore factum legimus, in quo & patris honori optimè consuluit, vestè iniiciendo, & visum sic est moderatus, ne quid in oculis esset, cuius vel pudere in præsens, vel in posterum pœnitere eum posset. Non ignoro equidem illud:

„ *Felix à tergo, quem nulla ciconia pinsit.*

Et Homericum item scomma in Agamemnonem ab Achille dictū:

„ *Οὐδὲ τὶ οἶδε νοῖν Καὶ ἀμα πρόσω τε ὀπίσω. id est,*
Nec scit consiliis res antè retroque videre.

Atque hac etiam ratione duplicè faciem Iano fingi potuisse. Verùm hoc ago, vt intelligatur non moralem tantum sententiam, signo hoc expressam esse, sed historiã etiam verã eius monitu ad posteros fuisse transmissam. Huius rei testimoniū in æreo numo vetustissimū extabat, qualè & nos vidimus frequenter, in quo altera parte bifrons caput, in altera nauis excusa cernebatur, quam malè Ouidius ad Saturni nauem cum ceteris pertinere arbitratur: ferè enim vetustæ consuetudini aduersatur, alterius res gestas in auersa numismatis parte conspici, quàm eius, cuius facies in eo præfertur. Sed hoc omnibus erroris seminarium fuit, quòd Ianum crederent indigenam fuisse, non verò aliunde adnauigasse. Ex hoc in prouerbiū abiit, Aut caput aut nauem. Apertè igitur satis indicabatur, & nauigio in Italiam venisse, & Asiam non ita reliquisse, vt non aliquando cogeretur respicere, cura sua paterna vtramque gentem tuendo. Vt enim vtrobique quasi Episcopus quidam, an res bene gererentur, videret; opus illi esse videbatur duobus capitibus, altero in Italia, altero trans mare in Ionia & reliqua Asia, quam soboles eius tenebat.

Bb 2 Omit-

Saturni etymon.

Latij etymon.

Ianus bifrons, quid signet.

Altera ratio ob quam bifrons.

Numus Iani.

Ganus.

Gán.

Ianus, ab eundo
Ciceroni.Cimmerij
Baiani.Gard.
Lardin.Cimmerij anti-
quissimi Italiae
populi.

Ianus aduena.

Aborigenes aut
Autochthones
post Adamum
nulli.
Nauis Iano cur
apposita.Ianus quadri-
frons.Iapeti quatuor
proles.

Omitto reliquam Europam, quam latissimè filij eius occupant, ad quos frequenter respiciendum erat, ne boni mores & prisca instituta corrumpantur. A frequenti igitur peregrinatione nepotes eius Cimbri Ganum appellarunt: quod idem est ac si dicas euntem, eò quòd *Say* vocali longa sit ire. Ciceroni certè nescio vnde suboleuerit ab eundo Ianum dictum fuisse, sed nulla Latini sermonis analogia. Plurimum tamen Tullianæ diligentiae debemus, cuius beneficio hoc didicimus, è ritualibus (vti opinor) libris acceptum, Ianum ab eundo esse dictum, propterea quòd in eo clarè cernamus vocem hanc è prisco Cimmeriorum sermone apud Romanos remansisse. Vnde suspicari licet alias etiam quam plurimas voces ex eadem origine reliquas esse, quas copiosè tum explicabo, cum de Cimmeriis Baianis erit agendum. Ianus ergo dictus est, quasi Ganus, quæ vox Cimbris est apertissimæ significationis. Gamma autem frequenter in Iota consonantem transit, propter pronuntiationis vicinitatem. Sic è voce nostra *Sard*, *Jardin* Galli Romanifantes fecerunt, multa que alia similiter formarunt. Qui verò Ianum ab Hebræa voce deducunt, qua vinum significatur, eundemque cum Noa faciunt, totam historiam confundunt. Saturnus enim, qui idem est cum Noa, non solum omnes homines de potenti & magno suo semine dedit, sed vitem etiam primus plantauit: & absurdum sit, si Cimmerij, antiquissimi Italiae populi peregrina voce patrem suum vocarent, cum Saturnum Gomeri auum vernacula nominassent. Ganus igitur reuera ab eundo, peregrinandoque dictus, Italiae non indigena fuit, sed aduena: nec omnino vsquam gentium autochthonas aut aborigines post Adamum inuentos fuisse, non historia tantum sacra, sed ratio etiam de sapientiae præceptis instructa dicitur. Quamobrem nauem optimè illi apposuerunt, cuius beneficio Italia, vicinæque regiones primum coli cœpissent. Nec tamen multum refragabor, si quis contendat, Arcam nauis effigie notari, atque bicipitis imagine non aliud dici, quam Ianum & ante diluuium & post vixisse. Verum prior ratio magis arridet, propterea quòd non bifrons solum Ianus, sed quadrifrons etiam non rarò videatur: quod & ipsum ex historiae fonte defluxit, rametsi à Physicis sit ad quatuor anni partes translatum. Iapetus enim dicitur quatuor in Asiae gremio proles creasse, non vera illud quidem narratione, sed (vti opinor) poetica fictione, eam ob causam, quòd tam latè genus suum per varias regiones propagauerit, vt quatuor orbis cardines videretur occupasse. Nam à patre non temere aut fortuito Iaphet, id est latitudo, vocatus fuit, vt monui; sed diuina inspiratione, eò quòd esset sobolem omniū latissimam

simam procreaturus. Cum igitur posteritas ipsius ad Orientem, Occidentem, Austrum & Aquilonem in longè disitis orbis partibus prouincias teneret, par est eum & curam omnium gessisse, & aliquando etiam visitasse, atque idcirco quatuor capitum statuas ei positas esse. Eodem modo Triuiae deæ tria capita dabantur, quòd tribus locis vicissim versaretur; & Geryoni tria corpora, quòd trium regnorum, in quæ Hispania erat distracta, imperio præsideret, quanquam non sum nescius aliter alios opinari. Nec est dissimile vero, eandem quatuor Iapeto prolium tribuendarum, & Iano quatuor facierum causam esse, quòd liberi scilicet quatuor orbis partes longè lateque disitas habitarent, & eorum omnium paternam sollicitudinem atque curam gereret. Arnobius Iano uxorem Iuturnam assignat, non illam quidem Turni sororem, sed deam illam, quæ à iuuando sic vocatur, quam Terram esse alterum nomen, quo Ops dicitur, declarat. Iapeto Asia vxor datur, quæ quid aliud est quam Terra, à satietate ita dicta, si Græcam originem voci assignemus. Nos Asiae vocabulum eiusdem linguæ, cuius Iani, proprium arbitramur. atque ita terram ab antiquissimis vocatam esse, ab alimento, quod hominibus & ceteris animantibus largo cornu suppeditat. *Asy* enim idem est, quod alimentum dare. Vox igitur hæc primum toti terræ communis, tandem præcipuæ terræ parti, & illi, quæ primum habitari cœpta erat, fuit attributa. Eadem igitur olim erat Asia, *γασία*, Terra, Ops, Iuturna, quamuis in diuersis linguis. Est autem Themis etiam nominata, quòd terræ cultus omnes leges inuenerit, quia nimirum agrorum distributio & elaboratio, iuris inter homines deditur exordium. Huic nostræ sententiæ, qua Iapetum Ianum Latinorum facimus, omnia congruunt, quæ apud veteres scriptores de illo feruntur. Ianus enim, quæ ab ipso (si Ciceroni credimus) nomen habuerunt, propterea præest, quòd primus Italiam sit ingressus, atque ea fortè causa Romanorum ædes intrò aperiuntur ab ingrediente valuis protrusis, quod præter commoditatem sacrum quendam ritum retinere videtur: quo Iani in Italiam ingressi, memoria seruaretur. Et quia eum sibi perpetuò præsentem optabant, sic ianuas claudebant, vt ingredi, quam egredi facilius esset. Si quando tamen ob bellum foris eius numine opus esset, apertas ianuas eius templi seruabant, in quo colebatur: quasi tacite petentes, vt quam primum citra omne impedimentum rediret. Publicolæ igitur ædes in Palatio sumptu publico ita factæ fuerunt, vt facilius illis exitus quam ingressus esset, ianua nimirum extrorsum aperienda. Cupiebant enim Romani nihil

Triuia dea
triceps.
Geryon tricor-
por.

Iuturna.

Asia clymon.

Terra diuersa
nomina.
Terra, & The-
mis cur nomi-
nata.Ianne Iano
sacra.Consuetudo
ianne ape-
riende.Iani ianua
aperita.Publicolæ
ædes.

ei, domi adferri obstaculi, quo minus promptè semper ad Reip. negotia foras excurreret. Non ignoro in Græcia communem hanc consuetudinem fuisse, vt fores extrorsum aperirentur, de Comædiis priscis doceri, vt est à Plutarcho annotatum. Nam exituri, fores pulsabant, ne aperiendo protrudendoque quempiam læderent. Hunc morem Helladius etiam Ægyptius in Chrestomathia sua iambis depinxit. In illis tamen Oeconomicis, quæ Aristoteli titulo libri secundi tribuuntur, inter ceteras pecuniæ conficiendæ rationes Hippias illam quoque induxit, vt certo precio facultatem venderet ianuas extrorsum aperiendi, è quo necessariò consequitur, non cuiuis illud permissum fuisse. Quod verò in Comædiis vti commune haberi videatur, id inde credo manasse, quòd in pagis primùm Comædiæ actæ sint, in quibus quòd plateæ latissimæ fieri possent, atque domus non admodum amplæ, pro mole rerum tegendarum, essentque ianua lata, ad plaustra ceteraque inducenda parandæ, multò commodiùs fuit exteriùs valuas magnas, quàm interiùs protrudere. Quod ad vsum conferenti, & ad villarum structuram, quibus plaustra & currus magni continentur, non potest non esse apertissimū. Latini igitur & nomine & ritu aperiendarum ianuarū memoriā primi sui parentis æternitati consecrarunt. Neque verò ea sola causa ianuis præsidet, quòd primus Italiam hominibus aperuerit, sed illa etiam, quòd omnium rerum agendarum cognoscendarumque ianuam Europæis referarit. Atque idcirco clauis etiam gestat, quòd & artes omnes, & regiones omnes, vt hominibus paterent, præcipuus inter Noë filios, adlaborarit. Quid verò baculus in dextra significet, latiùs mihi tum erit dicendum, cum insignia ciuitatis nostræ explicabo. Apud Ouidium se fuisse Chaos, & post in faciem & membra Deo digna euasisse dicit, tandem succinens:

„ Quidquid vbiq; vides, calum, mare, nubila, terras;
 „ Omnia sunt nostra clausa, patentque manu.

Et complura alia, quibus omnibus nihil aliud designat, quàm se omnium scientiarum primùm in Italia auctorem, & Physicam & Politicam, & Astronomiā, & Theologiam tradidisse. Hinc vndecimus apud veteres mensis ab eo nomen accepit, Solis regressu ad nos. Iam in Italiam aduentū refricans, cuius primo die illa dabantur munera, quorū monitu vtriusque regionis, & eius quā reliquerat, & eius, quam adiuerat, meminissimus. Caryotē enim, carica & mel offerebatur, loco strenarū. in quibus Caryotē Asiæ eam partē notabant, quæ palmulas

Fores extrorsum aperiendi, facultas precio vendita.

Comædia ubi primùm acta.

Ianus, cur clauis gerat.

Baculus in dextra Iani.

Serena Latini.

pro-

profert, & qua Ianus ad Latium nauigauit. Palma certè Syriam maximè significat, atque eius illam præcipuè partem, in qua Iudæa continetur, vt est in illo numo videre, qui Iudæam captam habet sub palma sedentem, quod Diodorus quoque Siculus annotauit, Caryotas huius regionis proprias esse dicens. Carica verò & mel suauissimos Europæ fructus indicabant. Hunc ritum non Ouidius tantum, sed Martialis etiam cecinit hoc versu:

„ Aurea porrigitur Iani Caryota Calendis.

Quia porrò primus est omnium in Italia parens, optimo iure omnia sacrificia à Iano auspicabantur, atque ad eò omnium rerum initia atque omina huic consecrabant, quibus omnibus historia prisca de Iaphet in Italiam commigratione egregiè denotatur, quamuis alij physicòs ferè cuncta interpretentur, ob historiæ ignorantiam: de quibus alibi erit dicendi oportunitas. Iam quod eisdem illis Calendis omne genus operis in sua cuique arte inchoabatur, instaurabaturve præter auspiciū, cuius gratia id fieri vetustas credit, hoc etiam indicasse videtur, ab Iapeto posteros suos moneri, non Deum tantum manibus admotis orandum esse, sed omnem quoque homini felicitatem à labore; contrà, omnem miseriam ab ocio, proficisci. Quàm præclare parens gentis Europææ solenni hac consuetudine genus suum docuit, totius beatæ vitæ cum exordium, tum finem in actione contineri: sicut strenarum eodem die donatione commonstrauit longè beatius esse dare quàm accipere. quasi dixisset, nulla nos re propiùs Deum contingere, quàm perpetua & actione & beneficentia, à quarum nos vtraque voluit ineuntis anni principium auspicari. Facile est videre ex eodem fonte & Iani & Mosis doctrinam emanare, quorum ille suos monuit ab sua cuique operatione annum exordiendum, quod posterī primo die Ianuarij in Iani honorem constituti solenni memoria refricantes, quid aliud videntur indicasse, quàm quod primo generis humani parenti dictum est: In sudore vultus tui vesceris pane tuo. quasi nemini sit comedendum, qui non opera sua victum sibi quærat. quod D. Paulus sic expressit: Qui non laborat, non manducet. At strenarum missitatio præter vnionem & concordiam & amicitiam inter homines faciendæ tesseram, notabat item illud, quod D. Paulus dixit, Domini Iesu verbum esse; Multo beatius esse dare quàm accipere, ita vt, dum omnes contendunt, non tantum accipere, sed dare quoque strenas; videantur inter se de summa felicitate certare. Sed hic obiici posse video Quintilem & Sextilem menses in Iulium & Augustum post commutatos, demonstrare non Ianuariū, sed Martium primum mensium fuisse,

Sacrificiorum initia.

Ianuarij calendis cur omne opus inchoaretur.

strenarū missitatio quid significet.

ab

Romulus Mar-
tis F.

Anni incipien-
di varia ra-
tiones.

Anni Numæ
principium.

Libri Numæ
sunt exusti.

ab æquinoctio verno ducentem exordium. Dicere possemus cum Plutarcho, à Romulo Martis (vt volunt) filio primum locum patris honori tributum esse, atque ita prisco more Quintilem & Sextilem in mensium nominibus mansisse, verum postea Numam Pompilium conuenientiùs & honoratiùs Latinorum generis auctori, primas Ianuario dedisse. Cùm enim anni incipiendi variæ possint à diuersis gentibus rationes excogitari, tum illæ duæ videntur omnium maximè approbadae, quæ vel ab Æquinoctio verno, vel à Solstitio hiberno annum exordiuntur. Priscis igitur Cimbrorum parentibus placuit à sectione verna mensium computationem auspiciari, atque inde ad denarium progressi, qui totius mundi corporei gerit imaginè, coniungendo formam cum materia substiterunt, quo reliquos duos non à numeris, sed à parentibus primis nominarent, vndecimum quidem Iani, duodecimum Februa nomine dedicantes, qui si à numeris fuissent nuncupandi, prior vnus vitæ, posterior duplicis vitæ, quæ hominis propria est, significationem habuisset, vt erit à nobis in Cimbrica numerorum magia (si Deus vitam det, ac nostris hominibus gratum fore sensero) explicandum. Posteriores verò, quos Numæ est secutus, ei principium anni consecrarunt, quem sciebant Italiam primum hominibus colendam, habitandamque dedisse, hoc modo se gratos genitori suo fore credentes. Sed ne conueniens naturæ ordo ignoraretur, in aliquot mensibus numerorum notas reliquerunt, quibus posteri intelligerent priscis aliud principium anni fuisse, ac se illud non alia ratione mutasse, quam quò omnes intelligerent, genus non à Marte (vt aliqui fortè fabulabantur) sed à Iano ductum esse. Tribuitur autem hæc Numæ inuentio, quòd priorum memoria scriptis vulgaribus non esset comprehensa, quamuis fortassis in libris ritualibus contineretur. Quoties mihi Romanorum rituum & verarum antiquitatum in mentem venit, toties Q. Petilio prætori urbano irascor, & ipsi adè toti illius ætatis Senatui, qui tantum prætoris sui iuramento fidei tribuit, vt libros Numæ bis septenos propterea exuri permiserit, quòd in iis quæ de iure Pontificio, & de sapientiæ disciplina scripserat, quædam inesse prætori crederet, quæ facerent ad religiones dissoluendas. Quæ verò suspicer iudicata talia fuisse, nisi ea fuerint, quæ cùm veras rituum & sacrorum primogenias causas exponerent, visa sunt homini Romano, superstitioso pariter & veræ antiquitatis ignaro, aliud longè de iis tradere, quos vt Deos venerabantur, quàm vulgus existimaret. Firmissima enim fide teneo, totius veteris historiæ & sapientiæ symbola ceremoniis & nominibus sacris consignata fuisse, quæ à vulgo & posterioribus non

pro

pro eo ac debebant accepta, scdissimarum de Diis opinionum fuisse seminarium. Quod si nobis iis incidere libris Deus dedisset, haud ambigo quin de luce Christianæ veritatis plurima peruidissemus, quæ à nemine Romanorum vnquam fuerunt intellecta. Sed iis missis, opinionem hanc meam eo tuebor, quòd aliud anni, aliud numerorum sit principium. Vnde perspicuum fit, Ianuarium & Februarium olim vltimos menses fuisse, quia primi non numerarentur, cùm duodecim æquè atque postea extitisse non sit dubitandum, quamuis nulla eius rei vetusta memoria in libris extet. Illud igitur Longini, dicentis Ianuarium dictum esse quasi *αιαννοαιον*, quòd æui sit principium, Grammatici est nimis licenter etyma ex sua lingua ad externa vocabula detorquentis. Porphyrius tolerandus, qui à ianua nomen deriuat. Sed cùm Cicero ianua quoque vox à Iano formetur, optimè omnium illi sentiunt, qui à Latinorum primo rege nomen ducunt. Quo porò præceptore vel priores illi, vel Numa annum in trecentos sexaginta quinque dies & duodecim menses distribuerit, è statua Iani & duodecim aris perspicuum adè fit, vt nec ad Pythagoram multo posteriorem ætate, vel illum priorem Pythagoram (cuius Plutarchus meminit) nec ad Ægyptios etiam magistros (vt quidam voluerunt) cõfugere necesse sit. Cùm enim, teste Macrobio, & Suida, sic Iani statua fingi consueuerit, vt dextra trecentorum, sinistra sexaginta quinque numerum notaret, non dubium est, quin de vetusta pontificij collegij doctrina, cuius erat normas & regulas statuis effingendis præscribere, constiterit Ianum primum fuisse in Italia huius dimensionis auctorem. Totum item hunc dierum numerum in duodecim menses primum partitum fuisse, arè duodecim declarât, quas Varro libro humanarum rerum quinto, pro totidem mensibus, dedicatas ei fuisse tradit. Ianus igitur primus fuit, cui hæc in Italia temporum supputatio debetur, à cuius posteris Cimbris conseruata tandem ad Numam peruenit, quam Romulus (si quis vnquam fuit) ob militarem barbariem & agrestem vitam, plurimis videtur ignorasse, qui hoc ipsum ignorant, annum semper duodecim mensibus constitisse. Mihi, quæ de Romulo traduntur, talia videntur esse, qualia pleraque gentium exordia, id est fabulosa, & nomen ipsum à Roma confictum esse, perinde atque fieri ferè consuevit, vbi in tenebris latent primi urbium conditores. Quæ igitur de mensibus decem Romuli narrantur, nihil prorsus apud me fidei habebunt, propterea quòd non possum mihi persuadere, Romanos ante Numam tam rudes fuisse, vt menses neque ad Solis, neque ad Lunæ cursum numerarent: cùm tamen Iano de prisca Cimmericorum,

Longini error.

Cc

id est

id est nepotum proneporumque disciplina duodecim aere essent constituta, & numerus anni Aegyptij (vt vocant) in digitorum flexu notatus. Quae enim rusticitas aut barbaries illorum hominum fuisset, qui cum haec viderent, decem duntaxat menses, non duodecim recenserent? Sed Macrobius & Ouidius, & ceteri, quos hi sequi videntur, decepti sunt nominibus mensium, in quibus decem, quae summum locum tenent, supputationis finem faciunt, & idcirco crediderunt decem duntaxat menses tempore Romuli fuisse. Scio equidem Decembrem vltimum eorum esse, quorum appellationes à numeris ducuntur: sed ex eo non protinus efficitur, vltimum omnino omnium fuisse. Nam grata Iani posteritas (vti dixi) duos postremos menses à Iano & Februa nominauerunt: Ianum pro Iapeto, & Februa pro Iuturna siue Asia honorantes. Quam verò ob rem Iano hunc potius, quam primum, qui Martius erat, dedicassent, quaerendum. Quemadmodum Sol ad nos accedens facere videtur, vt omnia laetentur; ita Ianus in Italiam veniens fecit, vt horrida terra atque inculta coeperit ridere, quod significare volentes, nullo aptius indicio intelligendum dedissent, quam si illum ei mensẽ consecrarent, quo Sol ad nos iam aperte per integrum signum reuersus est, spacio tanto, quantum quiuis potest citra diligentiam animaduertere. Deinde aptissime ad historiam est allusum, dum duo menses Iano & eius vxori dedicantur, in quorum altero Aquarius, in altero Pisces caelestia signa apertissimum dant testimonium, Hydrochoon nunquam magis vnam suam effudisse, nec Pisces vnquam latius dominatos fuisse, quam cum Ianus & Februa eius vxor cum parentibus & fratribus in Arca vehebantur. Nigidius non procul ab hac ratione recessit, dum dicit, teste Germanico in Arati Phaenomenis, Hydrochoon Deucalionẽ esse Thessalum, qui maximo cataclysmo sit relictus cum vxore Pyrrha in monte Aetna. Si Hydrochous igitur siue Aquarius Deucalion sit, atque eius perpetua memoria caelo sit affixa, optimo iure & summa ratione Cimbri Ianum, illo mense, aeternitati voluere consecrare, quo patris eius domicilium à Solis radiis illustratur, vt vno eodemque tempore pater in caelis, filius in nomine mensis honoraretur. Verum hic obiici posse cerno: Si Hydrochous Noachum significat, qui sit vt mensis eius nõ sit Noacho dedicatus, quo nomen mensis, & signum sibi mutuo appetentur? Respondeo, id eo factum, quod placeret numerum denarium seruari, ad memoriam perpetua eius mensis; qui decimus in diluuiò, terram hominibus aperuit, cuius diuini beneficij in hoc numero sic memoriam celebrare visum est, vt faterentur se Deo corporum

suorum

suorum, quorum denarius tessera est, salutem debere, non à primo tantum ortu, sed ab eo rursus die, quo terrae vertices primum ab aquis sunt liberati. Deinde Capricornus Saturni prior domus est: ac idcirco Saturni honores decimo mensi sunt attributi, quo Saturnalia celebrabantur. Honorem igitur summum, tum in caeli imaginibus, tum in festo sibi die magna vrbis letitia quotannis, non à liberis modo, sed à seruis etiam transigendo visus est accepisse, ac ita fieri citra dedecus posse, vt sequens mensis à Iano, primo Italiae conditore, nomen ferret; & sic tantum ferret, vt interim Deucalioni siue Noacho signum in caelo nuncuparetur, à quo generalis inundationis sempiterna vestigia in astris cernerentur. Deucalionem autem Noam esse, modò est ostensum, qui non alia ratione Hydrochous, siue Aquarius, quam Deucalion vocatur. Sed de Februa, quam vxorem Iani facimus, eandem cum illa, quam alij Iuturnam, alij Asiam nominauerunt, obicuriora sunt omnia. Romani hunc mensẽ Februo deo sacrum faciunt, qui lustrationibus, quae hoc mense fiebant, praesse dicebatur. Nam (vt Ouidius ait)

„ Februa Romani dixerẽ piissima patres.

Vnde verò nomen deriuetur, nemo satis aperte docet. Equidem credo nomen Februarij, non aliter quam Ianuarij, Cimbrorum esse vernaculum. Febru duo apud nos leui discrimine in pronunciando significat, quorum alterum est fascinum hominis fouere: alterum est omne genus pecoris fouere & educare. Posterior notatio ad amussim Terrae conuenit, quae omnia animantia fouet & educit. prior vxori Iani, à qua omnes Europae & infinitae Asiae didicerunt eam partem hominis fouere, cui omnis mortalium generatio debetur. *Bruer* enim est fouere, & paulò crassius pronunciatum, vt tertiam vocalem cum quinta Latinorum misceas, idem quod Graecis *βρωειν*. *Ufe*, vel pecus notat, vel virile thyrsus. Vel igitur Februa Terra est, quae alij Opem & Iuturnam, alij Asiam vocarunt, vel nomen est omnibus vxoribus conueniens ex aequo. Cimberij enim post linguarum confusionem, vetusta nomina vernaculo sermone suo innouarunt, Saturnum pro Noa, Ganum pro Iapheto, Februa pro vxore Iani dicentes, vel ne communia cum Hebraeis haberent, vel quia alia habebat, quibus aliud quippiam diuinius significaretur, quod spero aliquando perspicuum fore labore nostro, vt nouo, ita pleno difficultatis. Februa autem terram dici ab animalium fotu & educatione, minime iudicabit dissidere ab antiquitate, qui intelliget hominem diuino, bruta verò animantia solo terreno pastu foueri atque nutiri. Nulla enim vox est Cimbrorum antiqua, quae non insignia comple-

Cc 2

ctatur

ctatur documenta, vel ad rerum naturam intelligendam, vel ad mores formandos. Et id etiam est frequentissimum, vt vnus verbi non vna sola sit ratio, ob quam rei alicui significandæ posita intelligatur. Nomen enim Februæ mulieris est, generationem promouentis. quod æquè terræ atque cuius vxori conuenire monstraui, ob duplicem prioris syllabæ significationem. Februam igitur ab educando pecore, non ab educando homine terram nominauerunt, indicantes homini alium partum, aliam originem conuenire, cælestem videlicet, non terrenum, qua de causa Deus os homini sublime, non pronum formavit.

Multa terræ cum apud Græcos, tum apud Latinos sacra nomina fuerunt, quæ solent plerumque de naturæ proprietate deduci, quorum equidem nullum legere memini, quod concinnius & terræ naturam, & matris omnium hominum memoriam explicaret, simul & ad historiâ Mosis, & ad telluris vim, qua animalia enutrit & pascit, alludens. Non mouet me hîc ab opinione mea Varronis, Festi & aliorum etymologia, qui à februando, id est, purgando, Februarium dici putauerunt. immò illorum scripta magis me confirmât, postquam vocem illam in sacris vsurpatam ad Sabinos relegant, vtpotè cuius nullam domi suæ rationem inuenirent. Ouidius non vna pro re acceptam fuisse ostendit, vti de eius versibus licet videre:

- „ *Februa Romani dixerè piacula patres,*
- „ *Nunc quoque dant verbo plurima signa fidem.*
- „ *Pontifices ab Rege petunt & flamine lanas,*
- „ *Quis veteri in lingua Februa nomen erat,*
- „ *Quæque capit licet domibus purgamina certis,*
- „ *Torrida cum mica farra, vocantur idem.*
- „ *Nomen idem ramo, qui casus ab arbore pura*
- „ *Castâ sacerdotum tempora fronde tegit.*
- „ *Ipse ego Flaminiam poscentem Februa vidi,*
- „ *Februa poscenti pinea virga data est.*
- „ *Denique quodcunque est, quo corpora nostra piantur,*
- „ *Hoc apud intonsos nomen habebat auos.*
- „ *Mensis ab his dictus, sancta quia pelle Luperci*
- „ *Omne solum lustrant, idque piamen habent.*

Lanam inter prima enumerat, quæ Februorum nomen haberent. & congruenter sanè & aptè, quod optimæ, vtilissimæ & innocentissimæ pecudis vellus gratissimum matri omnium esset, quæ ab optimo innocentissimoque animali mollissimum donum sibi dari gaudebat, docens animo molli & læuo mitissimi animalis nihil sibi vel

simi-

similius vel gratius inueniri. Tum qui lanam ei offerebant, testificabantur Deam hanc pecudis educandæ fouendæque esse, vti voce Februæ notatur. Et quia quamdiu viuunt oues, coeunt (vt Aristoteles testis est) à primo statim anno incipientes, non malè matri omnium vellus eorum dabatur. Matribus item cum infantibus suis lussitantibus, quia nihil stultius videri potest, vti prouerbio apud nos iactatur, maximè illud animalis symbolum primæ matri conueniet, quod hanc etiam notam indicabit. Atque huc etiam pertinet lanarum in postibus vsus, dum nouæ nuptæ introducebantur, vt intelligerent nimirum non illud tantum, lanificio victum parandū, sed debere quoque se mitissimas, vtilissimas, & omni parte innocentes matres esse. Non mirum igitur, Terram, Bonam Deam dictam esse, & Faunam à fauendo, & Fatuam, non illa modò causa, quam Macrobius explicat, sed hac etiam ratione, quod matres præ amore cum pueris suis se fatuas quoque præbere debeant: quibus Terra, vt prima mater quasi exemplar quoddam proponitur. Græci oleæ ramum *ειρεσιώνη* nomine lanis inuoluebant, annexis aliquot terræ fructibus, quem præ foribus figentes Terram orare videbantur, primitiis his pecudis & fructuum oblatis, vt abunde & benignè victum suppeditaret. Iam farra, an non primitias frugum nobis indicant? quæ cum sale tosta sub molæ nomine, frugale erat sacrificium priscorum, quo benignæ matri citra sumptum litabatur, vt beatam messem referret. Idem ramus à pura arbore cæsus, & sacerdotum tempora lambens, denotabat per suos natales Terræ maxime matri expiationes has fieri, & idcirco Februa nominari. Porrò omnium clarissimè Flaminica has purgationes ad Terram siue Cybelen pertinere eo indicabat, quod, cum Februa posceret, virga pinea daretur. Quis enim ignorat, pinum matri Deorum consecratam esse? cuius rei causam nos alibi docebimus. Qua verò de causa Luperci sacerdotes Panis, qui nudi discurrentes obuios loris verberabant, his sacris adhiberentur; non ita facile videtur explicatu. ab Arcadibus tamen vetustissimis hominum (vt Græci fabulantur) Latini hunc ritum petiuerunt, si iis, quæ de origine legimus, erit standum, quem nos eodem quò cetera tendere putamus. Cum enim hoc mense ultimo sese purgabant, vt mundi ab omni scelere benignam sibi Terram toto anno futuro sentirent, voluerunt & se & omnes obuios loris flagellare, perinde atque pueri virgis ob delicta cæduntur. Quemadmodum enim pædagogi eorum in pueris peccatorum reminisci nequaquam debent, quæ semel verberibus sunt expiata; ita Luperci putabant, matrem magnam omnes eos pueros existimaturam, qui loris fuissent

ειρεσιώνη.

Loris cur se & obuios Luperci flagellarent.

Luperci unde
dicitur.

castigati. Atque ita fore credebant, ut pecus pasceret optima & mitissima mater, citra omnem noxam, eò quòd nullius offensæ in sequenti anno recordaretur. Pecus autem per excellentiam ovis, quam lana Februa significabat, & rursus noxa omnis, lupi nomine indicabatur, quòd hic ouilibus maximè sit rimendus. Luperci igitur dicebantur, eò quòd lupos abercerent, id est omne genus mali, quòd pecori pastoribusque nocere posset. Hæc tamen sacra apud Arcades, & qui eos sequuntur, ad Panem Lycæum referuntur, sed eadem omnino de causa. Panem enim pastorum Deum putabant, qua voce omnis custodia pecoris continetur. Siue igitur huic, siue Februa sacra fiant, eodem vota tendunt, ne lupo scilicet pecus occidat, id est, ne qua aduersitas passioni omni accidat. Hic verò Panem Cimbrico sermone optimè Februus diceretur, quasi is qui pecus educaret. Scio ab aliis Ditem siue Plutonium ita vocari, non alia ratione, quàm quòd inferis hoc mensè sacra fierent, quæ quidem eodem tempore agebantur, ne quid inexpiatum ad sequentem annum reseruetur, quo posset vel pestis aliqua, aut calamitas excitari, vel is, qui peccasset, si moreretur, apud inferos puniri, si non lustratus eò descendisset. Capram autem potius quàm ouem matabant, vel propter similitudinem ad Panem effigiem, vel quo significarent, se lasciuæ animalis sanguine lasciuam & flagitia sua velle purgare. Sanguis tamen occisi animalis, alterius animalis innocenti lana à frontibus eorum, qui occiderant, abstergebatur, quæ Februa vocabatur, uti Februa in primitiis pecorum gratissima; quòd scilicet ne illius quidem mortis impuritas hæreret in Lupercis. Ex his quiuis animaduertat hanc consuetudinem satis habere argumenti, Februarium vltimum tum fuisse, cum omnium, quæ illo anno commissa essent, in hoc mensè expiationem fieri debere est constitutum. Si ergo ritus hic Romulo sit vetustior, utpote quem ad Arcades vetustissimos hominum referunt, necessariò fatebitur, etiam ante Romulum annum duodecim mensium fuisse, si eodem quidem mensè ab Euandro Lupercalia sint celebrata. Nec ego cum illis facio, qui Panem Lycæum à monte Arcadiæ ita nominant, immò contra Panem puto à Lupis arcendis, & montem ab eius delubro & cultu vocatum ita fuisse. Præterea plurimum iuuat opinionem meam, Februa Terram, & Magnam matrem esse, consuetudo illa in Lupercalibus obseruata, qua adultæ mulieres se verberandas capellarum sectis coriis offerebāt, quòd fecunditatem obtinerent, quam à qua potius diua petant, quàm ab ea, quæ omnium est fecundissima, quæque vna Iani genitale mēbrum optimè fouit: quod

Mulieres Iouis
flagellatæ.

quod Februa nomine dixi notari. Hanc Latini voce sua à iuuando Iunonem, Opem, & Opigenam, quòd ad partum iuuaret, dixerunt: & hinc composita dictione è Latina, & antiqua Cimbrica lingua, Iunonem Februa hoc mensè coluerunt. Nec mirum, Februa nomen mutatum, cum & Iani in Iouis nomen abiuerit, paulatim tempore vetustissima quæque abolente. Sed de hoc alibi plura. Ouidius hunc morem descripsit aliquot versibus, inter quos hi sunt:

- „ *Nupta quid exspectas? non tu pollentibus herbis,*
 „ *Nec prece, nec Magico carmine mater eris.*
 „ *Excipe fecunda patienter verbera dextra,*
 „ *Iam socer optatum nomen habebit aui.*

Huius Iunonis amiculū erat pellis caprina, qua mulieres februebantur, id est, idoneæ fiebant ad fouendum educendumque, quòd ab illo accepissent, cuius nomen primam syllabam Februa facit. Oportebat autem & illas caprillire, & viros (ut ita dicam) hircuallire, quòd & semen calidè raperent, & raptū bene fouerent. Ex hoc illud Ouidij manauit figmentum, quòd versibus modò adductis subiecit pro consuetudinis ratione:

- „ *Nam fuit illa dies, dura cum sorte maritæ*
 „ *Reddebant vteri pignora rara sui.*
 „ *Quid mihi, clamabat, prodest rapuisse Sabinas,*
 „ *Romulus (hoc illo sceptrâ tenente fuit)*
 „ *Si mea non vires, sed bellum iniuria fecit:*
 „ *Utilius fuerat non habuisse nurus.*
 „ *Monte sub Esquilio multis inciduus annis,*
 „ *Iunonis Magnæ nomine Lucus erat.*
 „ *Huc vbi venerunt pariter nuptæque virique,*
 „ *Suppliciter posito procubuere genu.*
 „ *Cum subito mota tremuere cacumina siluæ,*
 „ *Et dea per Lucos mira locuta suos:*
 „ *Italides matres, inquit, sacer hircus inito.*
 „ *Obstupuit dubio territa turba sono.*
 „ *Augur erat (nomen longis intercidit annis)*
 „ *Nuper ab Hetrusca venerat exul humo:*
 „ *Ille caprum matrat: iussa sua terga puellæ*
 „ *Pellibus exsectis percutienda dabant.*
 „ *Luna resumebat decimo noua cornua motu,*
 „ *Virque pater subito, nuptæque mater erat.*

Nolim hæc apertius interpretari, ne, quòd in re non est, in verbis flagitium videatur fuisse. Equidem certò scio, nihil præstantius esse, quàm

quàm terga vxorum hircina pelle verberare, quòd eo modo (vt Lucretius testis est) facilius concipiant . & alioquin lumborum leuis flagellatio in mulieribus pruriginem solet excitare , ita vt multa simul in hoc ritu moneantur ad generationem promouendam facientia: alia quidem virorum , alia feminarum propria , sed vtraque vna voce Febru Cimbris expressa , cui Latinum Panis nomen non male respondet, quo Inuus ab ineundo, vt volunt, nuncupatur. Sed quia hæc consideratio de Inui & Februæ commercio plura secum trahat, quàm hic locus ferat , aliò differetur, vbi docebo mysterium Iouis Inui, & Februæ ad Ianum & eius vxorem non aliter translatum esse, quàm cetera id genus diuina secreta ad mortalium nomina & honores, vel per ignorantiam, vel per adulationem transierunt. Nec illud prætereundum , Februario à Numa Pompilio parem dierum numerum attributum fuisse , cùm ceteris mensibus vel viginti nouem dedisset, vel triginta vnum: quòd hic mensis feminæ sacer esset, cui par numerus conueniret , vt in numeris Cimbricis latius erit explicandum. Quòd enim Macrobius putat , diis inferis parem numerum tribuendum esse, id Hesiodo & Virgilio ex diametro repugnat, qui Orcum & Eumenidas & inferos omnes, quinto à Lunæ & Solis coitu, die procreant. Nec Hecataë sepulcrali deæ, & apud inferos versanti, ternarius numerus displicet, adeò vt in triuis colatur . Imperitiæ Homerus accusandus esset, si verum dixisset Macrobius, qui in Necyomantia sua impari numero vsus est:

„ Αμφ' αὐτῶν ὁ χοῖν χέριον πᾶσι νεκύεσσιν
 „ Πρῶτα μελικριτῶ, μελέπτε δ' ἠδὲι οἴνω,
 „ Τὸ τρίτον αὐτ' ὕδαλι. —

Eodem modo ter libat triplici genere liquorum Æneas ad tumulum parentis, & mox poëta subdit:

„ ——— *Cadit quinas, de more, bidentes,*
 „ *Tót que sues, totidem migrantes terga iuuenkos.*

Nec contentus ternario & quinario, nonum etiam diem certaminibus in honorem Anchisæ exhibendis designauit . Quid ? quod & ipse Cerberus tribus suis capitibus contra Macrobius, & qui eum vel secuti sunt, vel præcesserunt, latrare non desinet, dum scripta poëtarum extabunt ? Quòd verò impar masculus sit, & par femininus, & Pythagoricis & omnibus iis, qui numerorum sunt periti, est in iis, quæ sunt omnibus iuxta notissima, cuius rationem alibi cogemur explicare. Non igitur ignorans Numa matri Magnæ, siue Iunoni Magnæ, vt Ouidius cecinit, hunc mensum consecratum fuisse,

fuisse, ac deinde ex historia ad vxorem Iani transiisse, voluit numerum seruare dierum, qui magnæ genitrici quadraret. Vt igitur hanc opinionem de historia magis firmemus, addamus & illud ab illis, qui hæc tractarunt, non animaduersum. Quo omnibus modis constaret, Ianuarius patri, Februario matri omnium Cimbrorum & Iapetiorum vniuersim dedicari, vnum Hydrochoon, qui Noachus est, Iano filio, & illum quidem vna vrna aquas fundentem dederunt, cùm Februario geminos pisces assignassent, aqueæ simul & femineæ vitæ signum, in illo masculam, in hac muliebrem naturam notantes . Quis hinc non admiretur maximum hunc consensum naturæ & historiæ, dum in cælo duo signa ab aquis & piscibus nominata, illos in terra fuisse testantur, quorum ætate Deus omnes vinas effuderit, & piscium regnum ad vtramque æquatoris circuli plagam, & Austrinam & Septentrionalem per vniuersam terram extendit. Iam verò, ne cui in mentem veniat, Ianum hunc Noam, non Iapetum fuisse, illud repetendum memoria, Noam, (propterea quòd pater omnium gentium esset, non modò quæ ab Iapeto tertio filio descendissent) à Cimbris Saturni nomine indigetari, quo diximus magnū satorem, siue præstantissimum excellentissimumque semen appellari, eò quòd *Sat*, semen, *Syr* magnum & excellens vocetur, vt latius postea in aliis vocibus enucleabo . Quod ita esse, non nomen tantum indicio est, sed argumentum etiam, tum cælo, tum Fastis Romanorum est adscriptum . Mense enim qui Ianuarius præcedit, Saturnalia celebrabantur, in honorem nimirum parentis eius, cui sequens mensis est dedicatus. Quare verò decimo mense lætitia hæc potius quàm alio solennis fuit? Nempe quòd decimo mense cacumina montium in diluuium primùm cœperint apparere, cùm antè aquis contacta fuissent . Quamobrem Noa tum meritò se voluit recreare, vnà cum omnibus, qui in Arca erant, certus iam spei, breui se liberaturum iri ex Arca vinculis, quibus tot mensibus fuisset alligatus. Non est igitur quòd cum Verrio Flacco amplius ignoremus, quæ causa sit, ob quam Saturnus in compedibus visatur. Apollodorus eum laneo vinculo alligatum scripsit, & Decembri tandem mense festis sibi diebus solui. Sed quid sibi vult laneum vinculum? Molle nimirum & benignum, quale in nuptiis & sacris adhibetur. Quæ enim maior benignitas Dei erga Noam esse potuit, quàm eo tempore, quo omnia terrestria animalia peribant, eum in Arca captiuum tenere, cum vxore & liberis, quo seruaretur. Dulce sanè & molle, & omnino laneum hoc vinculum fuit, & tale, quali vel in nuptiis vxor marito, vel in sacris omnis creatura Deo alligatur, suprema nimirum

*Saturnalia euy
decimo mense.*

*Saturnum in
compedibus.*

Lingua Cim-
brorum totius
Europæ anti-
quissima.

mentis suæ parte, quod in flaminum pileis virgula lanæ inuoluta, pro apice posita indicabat. Nec hoc solum antiquo symbolo significabatur, sed illud etiam, Saturnum inter omne genus animalium, vinctum fuisse, quæ lana denotari antè monstraui: adeò omnia Cimbrorum signa indiciis documentisque prægnant. Perspicuum igitur iam est, quare Saturnus in compedibus sit, & quare lana vinciat, & qua causa decimo mense Saturnalia celebrentur, non de fabulis, quas secuti sunt & Græci & Latini, sed de vera Mosis narratione, consentiente antiquissima totius Europæ, Cimbrorum lingua, è qua par est, nomina posita fuisse, cum primi illi Italiam habitarent, è Gomaro maximo Iapeti liberorum propagati. Neque est aliud certius veræ orationis indicium, quam illam totam sibi & aliis etiam veris historiis consentire. Quamobrem nec illud negligendum, Saturni ædis fastigio Tritonas cum buccinis impositos fuisse, quorum caudæ sic occulebantur, quasi terræ essent immersæ: quod Macrobius ridiculè admodum interpretatur. Quod ut clariùs eluceat, satius est eius verba recitare: Illud (inquit) non omiserim, Tritonas cum buccinis fastigio Saturni ædis superpositos, quoniam ab eius commemoratione ad nostram ætatem historia elata, & quasi vocalis est: antè verò muta & obscura & incognita, quod testantur caudæ Tritonum, humimersæ & absconditæ. Hæc ille, in quibus non satis apertè dixit, an à Saturni commemoratione, an ab ædis commemoratione historia loqui cœperit. Neutrum certè vel concinnum est, vel veritati consonum. Nam à Saturno vsque apud Romanos cognitam esse historiam, id est vnum de iis, quibus nemo non posset contrarium docere. Quid enim certi in rebus Romanorum ad Numæ vsque ætatem, si illa, quæ de Romulo narrantur, fabulis sunt, quam veris narrationibus, similia? Sed sint sanè vera: num ob id ante illa tempora notitia aliqua certa ad Saturnum vsque inuenitur? At verò ab æde dedicata, si hæc historiæ lux computetur, iniuria fit iis, quæ de regibus scribuntur, quasi videlicet ea obscura essent. Verùm illud nescio apud quos Hieroglyphicos legerit aut obseruarit, caudis veterrima & antiquissima, & prima tempora notari, capitibus verò tempora posteriora, & multo deinde seculorum decursu secuta. Non malè Hercule, si Tritones caudas præferrent, non autem, ut cetera animalia omnia, eas in postica parte haberent. Prætereà quis vnquam Tritonem historiæ præsidere dixit? Equidem Neptuno eum à componendis fluctibus esse, de lectione poetarum didici. atque id tantisper tenebo, dum quisquam Macrobij nomine me aliter docebit. De huius mystico nomine, lacum, è quo

quo Pallas extitisse dicitur, nuncupatum esse, in eius deæ sacris monstrabo. Hic illo, quod sumpsi, dato ostendam, qua de causa in fastigio templi Saturnini Tritones fuerint sic sculpti, ut caudas terris immerfas haberent. Nullus vnquam Oceanus tantus fuit, quantum ille, quo omnium montium vertices fuere cooperti: nec vllus vnquam Triton, qui tam lætum nuncium mortalium generi buccina sua cecinerit, quam ille, qui Noacho, per tecti spiracula & fastigia flatu suo sonantia, indicauit breui fore, ut è carcere & vinculis Iarnacis liberaretur. Hic verò non erat perfectam lætitiã atque cõpletam nunciaturus, nisi caudam, siue flatu sui finem, in ipsam terram defigeret, & eam quoque desiccaret, atque ad colendam redderet idoneam, quod nullus ventus æquè atque Aquilo præstat, sicca sua & arida subtilitate arua pungens, & omni humore exhauriens. Hic à principio sexti mensis exorsus, tamdiu spirauit, quoad omnia ad pristinum suum statum essent reducta; atque ea de causa non solum vndas perflasse, in Saturni templo notabatur, sed terras etiam ab vligine culturæ, stationique obfutura penitus liberas reddidisse. Quæ beneficentia & vtilitas quia postrema esset votorum Noachi in illa calamitate, meta caudis terræ infixis significabatur. Tritones Oceani, & totius reliqui maris, quamuis serenitatem aëris & fluctuum tranquillitatem inducant; nunquam tamen eò perueniunt, ut caudas, siue spirandi finem, ad terræ vsque, quæ aquis subest, viscera deducant: quod dum in Tritonibus Saturni templo impositis indicabatur, argumentum certissimum erat, non maris alicuius perennis, sed inundationis memoriam his signis refricari, in qua buccinis suis tantisper spirarint, dum siccitatis suæ caudam humi defigerent. Sed ne me temerè Noæ Tritonem appingere quisquam cauilletur, inspiciamus Deucalionis diluuij tabulam, ab Ouidio doctissimo penicillo & viuacissimis coloribus delineatam, in qua mihi non triuales magistros, sed præstantissimos ab æuo priscoreuocatos, secutus videtur. In ea Tritonem ita depinxit, ut non formam modò omnem, sed officium etiam potestatemque totam oculis subiecerit. Nisi molestum igitur sit, hanc picturam perlegere, non dubito, quin omnes in meam sententiam sint ituri. Sic igitur habet:

„ Jupiter ut liquidis stagnare paludibus orbem,
„ Et superesse virum de tot modò millibus vnum,
„ Et superesse videt de tot modò millibus vnam,
„ Innocuos ambos, cultores numinis ambos,
„ Nubila disiecit: nimbisque Aquilone remotis,

D d 2

Et

- „ *Et cælo terras ostendit, & æthera terris.*
 „ *Nec maris ira manet, positoque tricuspide telo*
 „ *Mulcet aquas rector pelagi, supraque profundum*
 „ *Extantem, atque humeros immato murice tectum,*
 „ *Ceruleum Tritona vocat, conchaque sonanti*
 „ *Inspirare iubet, fluctusque & flumina signo*
 „ *Iam reuocare dato. caua buccina sumitur illi,*
 „ *Tortilis, in latum quæ turbine crescit ab imo,*
 „ *Buccina quæ medio concepit ubi æra Ponto,*
 „ *Litora voce replet sub utroque iacencia Phæbo:*
 „ *Tum quoque ut ora Dei madida rorantia barba*
 „ *Contigit, & cecinit iussos inflata recessus,*
 „ *Omniibus audita est telluris & aquoris undis,*
 „ *Et quibus est undis audita, coercuit omnes.*

Videmusne hic Tritonem buccina diluuium Deucalionis, quod ante idem esse cum Noæ diluuiio, demonstrari, compescuisse? at idem ille Triton fastigio ædis Saturni buccina canens, medio tenus exstat: an aliam, rogo, ob causam, quàm quòd prisci illi, qui ante conditam Romam fuerunt, indicare voluerint, Saturnum Iani patrem præcipuum in diluuiio fuisse, atque illi ipsi Deum fluctuum potentem signum dedisse certissimum inundationis breui cessaturæ, & id quidem ventis per buccinam emissis, Aquilonis naturam referentibus, id est, frigidis & siccis. Sol enim discussis omnibus nubibus, è summis montium verticibus eiusmodi ventos suscitabat, qui per anfractus & conualles & cauos mæandros inter saxearum rupium cacumina videbantur quasi per buccinam intonare, è quibus facile licuit homini naturæ perito spem certam concipere, omnia breui exsiccatum iri. Tritones igitur non temerè in summo templi fastigio cernebantur, sed causa ignorabatur, eò quòd ritus omnes ad Saturni cultum spectantes, Romana vrbe antiquiores fuerint: & quæ antiquissima putabant, ea ad Græcos, non ad primos Italiæ cultores imperitè referebant. Sic L. Accius in annalibus suis Saturnalia in Græcia, ante Romam, solennia fuisse, refert his verbis:

- „ *Maxima pars Graiùm Saturno, & maxima Athenæ*
 „ *Conficiunt sacra, quæ Cronia esse iterantur ab illis.*
 „ *Cumque diem celebrant, per agros, vrbesque ferè omnes,*
 „ *Exercent epulis leti, famulosque procurant*
 „ *Quisque suos, nostrique itidem, & mos traditus illinc*
 „ *Iste, ut cum dominis famuli epulentur ibidem.*

Credo

Credo igitur ne Tritonis quidem nomen aliunde, quàm à Cim- Tritonis nom.bris acceptum antiqua memoria fuisse, atque illo vim illam significatam in fluctibus; quæ hominibus amica & beneuola cū sit, & formam hominis habet, & buccina flatus componit. Significat autem vox hæc eum, qui fiduciam nobis & solidam veritatem, cui sit fidendum, ostendit; sed hac ratione scripta, ut tertia & quinta vocalis commixta priorem syllabam componat; quæ quoniam Latinis in usu non est, in tertiam vocalem longam transiit. Triton igitur vtraque syllaba longa, est fidei, siue veritatis, cui sit innitendum, demonstrator. Sexto enim mense certo signo demonstrabatur id quod ante Noë crediderat, ita ut iam reuera ostenderetur, Deum fidum in iis, quæ promiserat fuisse. Nullo autem certiore signo id poterat ostendi, quam flatu vehementer desiccante, & omnia nubila maxima vi deficienti, qualem Aquilonem in primis esse, nemo est qui nesciat; cui inde Romani nomen dederunt, quòd cælum sudum ab eo redditum, aquilum colorem videatur habere, id est aquæ tranquillæ extra Solis radios, & reliqua colorem immutantiâ inspectæ similem. Ventus hic vnâ cum colore, à quo nomen habet, Saturninus est: atque idcirco facile Suetonio credo, Augustum partem huius coloris à Saturni domo præcipua, quam in horizonte schematis cælestis habuit, sibi traxisse. Quemadmodum verò Saturno, septimi orbis planetæ, gratus est hic ventus, & hic in cælo color, ita Noacho, cui Saturni nomen à posteris est tributum, nihil vnquam potuit in vita accidere iucundius, quàm hunc flatum sentire, in Arcæ tecto magna vi detonantem, cui aquilum, sudumque cælum necessariò succedit. Nam hic post pluuias, maximè fidem meretur, stabile diuturnamque fore serenitatem: quo fit, ut optimo iure Triton à Cimmeriis sit vocatus. Moses hac quidem voce usus non est, sed sic rem descripsit, ut eadem sententia eliciatur; in hæc verba, ut Latinus interpres habet, locutus: Recordatus autem Deus Noë, cunctorumque animantium, & omnium iumentorum, quæ erant cum eo in Arca, adduxit spiritum supra terram, & imminuta sunt aque, & clausi sunt fontes abyssi, & cataractæ cæli, & prohibita sunt pluuiæ de cælo. In his vbi Latinus spiritum vertit, Hebræis est Ruach, Chaldæis Rucha, quo cum ventus significatur, tum vox est Angelo quoque, qui ventis præsidet, tributa. Quocirca nescio an Ouidius ab Hebræo quopiam sic fuerit edoctus, ut non solum Aquilonis, sed eius etiam intelligentiæ, quæ ventis aërem terramque siccantibus præest, fecerit mentionem. Certè necesse est fateri, vndecunque Naso sit subodoratus, eum ad amissum cum Mosis historia conuenire, ac ea quæ strictè præseque

D d 3

dicta

dicta erant, latiùs enucleasse. Quòd autem Ruach pro intelligentia quoq; in vsum veniat, David in Odis suis nos docebit, in quibus est: Qui facit Angelos suos spiritus: quo loco Hebræa vox est Ruchoth pro spiritibus. idem alibi: Et ascendit super Cherubim, & volavit super pennas ventorum. Quis hinc non cernit ventos alatos dici more poetico, qui ventorum præfides alatos pingunt? Loco autem ventorum Hebræis est Ruach, ita vt spiritus, ventis à Deo præfectus, hoc nomine intelligatur: & generatim omnes diuinæ intelligentiæ à celeritate hac voce dicuntur, sicut Latinis à spiritu vocantur. Hunc igitur spiritum Cimmerij ab eo, quod Noacho præstitit Tritona nominarunt, eò quòd apertissimo indicio atque ad eò reapse ostenderet Deum in promissis suis fidum esse. At posteritas & exteri homines linguæ veterimæ ignari, poetikum hoc nomen ad animal marinum transfulerunt. Pausanias in Bœoticis Tritonis meminit, quem Bacchus à Tanagræis matronis implorata ope dicitur vicisse, quamuis alios dicat opinari, Tritonem vino ebrium, quod Tanagræi ad insidiandum posuerant, è rupe decidisse; cui tum quispiam caput bipenni absciderit. Idem refert sibi Romæ Tritonem visum, cuius in capite coma fuerit palustri apio persimilis, reliquo corpore minutis ad limæ modum squamis vestito, rictu oris latiore pantheræ dentibus munito, cui nasus humanæ figure non absimilis incumbere. Nos id genus monstra non pauca in mari inueniri non negamus. & id eò minus negamus, quòd historia nostræ regionis prodat Episcopum olim mitratum, & omni reliquo habitu pontificio indutum, inuentum fuisse. Verùm qualiacunque monstra & portenta inueniantur, non tamen id quisquam mihi persuadere ab id genus monstro quopiam poetarum fabulam de Tritone primogeniam prodiisse. Quid enim his portentis cum Saturni templo? quibus (si Pausaniæ credimus) efferi sunt mores, & immanis crudelitas ad homines ad mare progressos, deuorandos? Andronicus propius videtur fabulæ originem attingisse, qui Tritonem quendam super turri volubilem Athenis collocauit, vt virgula demissa ventos indicaret, eò quòd ei maximè putaret credendum fidendumque, quo in fluctibus componendis Neptunus vtitur administro. Triton igitur, cuius Ouidius nomen celebrauit, Ruach est Aquilonis cardini præfides, cuius ministerio Deus vsus est in diluuiio profligando, eo nomine & Saturno cælesti, & Noacho, cui Saturni appellatio postea data est, gratissimus: illi propter naturæ conuenientiam, huic ob terras desiccatas. Hac ergo de causa Saturni templo Tritones impositi, qui quòd finem aquas dissipandi non antea fecissent, quàm ter-

ram.

ram quoque exiccassent, caudas sortiti sunt iussu pontificio terræ immerfas. Valeat nunc Macrobius cum frigida sua & minimè sibi constante interpretatione. Et qui eum tueri volet, afferat maiore historiarum & naturæ in hoc symbolo consensum: quod vbi fecerit, facile me patiar erroris accusari. Historiam verò hanc sub Saturni nomine latuisse, altero item indicio Romani prodidere: dum in Saturni templo ærarium collocarunt, de qua re sic habet Macrobius. Adem verò Saturni ærarium Romani esse voluerunt, quòd tempore, quo incoluit Italiam, fertur in eius finibus nullum esse furtum commissum; aut quia sub illo nihili erat cuiusquam priuatum,

Nec signare solum, aut partiri limite campum

Fas erat, in medium querebant;

ideò apud eum locaretur populi pecunia communis. Sic Macrobio: nobis aliter visum; ea de causa Saturno publicam pecuniam commissam fuisse, quòd optimus custos merito suo habendus esset is, qui omnium animantium semina tam fideliter in arca sua conseruasset. Quis ei nummos, & quidquid Reip. seruatim velit, non credat, qui solus omnem animantium communitatem & salutem custodiuit, atque ingenti post scenore augendam curauit? Præclaram Noachi gratiam apud Deum fuisse, Nazianzenus non alia re clariùs fieri posse existimauit, quàm quòd illi totius mundi semina commissa & concredita fuerint, vt illa ligno suo conseruaret, in quo duo animaduertenda maximè, & quòd de feminibus sibi commissis non male sit Saturnus, id est, magnus & excellens feminator vocatus; & quòd Romani pontifices optimè cum Deo conuenerint, dum de ritualibus suis libris ei publicam pecuniam, & publicas item tabulas committerent, cui Deus totius mundi seminarium custodiendum in Arca dedisset. Plutarchus & Macrobius non ociosè annotarunt Saturno sacrum fieri capite non cooperto, cum ceteris Diis Romani cooperto capite sacrificarent: cuius rei causam Macrobius ad Græcum ritum refert, eò quòd Hercules rem diuinam primus post Pelasgos aperto capite fecerit. Plutarchus varias causas quærit, & inter alias dubitat; an capitis nudandi inter immolandum consuetudo ab Aenea primum sit inducta: quo Saturni sacrificium multo vetustius cum sit, non esset mirum, si in eo caput non tegetur: qua in re quod de sacrificij antiquitate dixit, equidem laudo: quod de ritu ab Aenea inuecto habet, aliis iudicandum relinquo. Quòd addidit, Saturnum Tempus esse, & Græcis Cronum dici, atque idcirco fieri posse, vt capite non velato ei sacrum fiat, cuius beneficio veritas in lucem venire consuevit, non est illud quidem improbabile. Mihi magis

Semina mundi Noacho commissa.

Episcopus marinus.

magis placet aperto capite rem diuinam ei fieri, duabus maximè de causis; altera, quòd hoc sacro non ad Deum respiciebant, qui Saturnus propriè dicendus est, sed ad illum hominem, cui generis sui primitias Ianigenæ deberent, & hac re fieri, vt eum perinde atque hominem venerarentur, cui in honore exhibendo pileum detrahere solemus, quasi deposita tantisper libertate, dum ei placuerit seruitio nostro vt: altera; quoniam hoc sacrum in commemorationem eius beneficij fieret, quo Deus montium vertices decimo mense aperuit. Quod non alia ratione commodiùs & clariùs significari poterat, quàm si vertices sacrificantium aperti viderentur. Sicut enim montium appellatione in sacris litteris illi significantur non rarò, qui in re quapiam siue bona, siue mala, summam tenent partes; ita è contrario de sacrificorum, (qui montibus ob diuinarum rerum sublimitatem conferuntur) apertis verticibus optimè conuenientissimeque montium cacumina aperta, quæ decimo mense extiterunt, reciproca quadam comparatione intelliguntur. Ex his modò elucescit, quæ de causa pileus, libertatis signum apud Romanos fuerit, quàm à nemine hæctenus verè traditam habemus. Cimberij, à quibus eum morem susceperant, diligentissimè procurabant, vt homines multis signis monerentur salutis larnacis beneficio acceptæ: quod si in lingua sua fecerunt, vt à montibus, in quibus Arca refedit, omnis tutela & custodia diceretur, vti primo libro monuisse, dum de Bergis agerem, recordor. Nec in ea re parum erat momenti ad cohortandos hominum animos ad pietatem, & iustitiam colendam, quando cogitarent totius humani generis interuersionem ob Giganteos mores & vitæ improbitatem à Deo iustissimo ultore immisissam fuisse, atque ab ea solos illos liberos euasisse, qui post diluuium primi terram in montibus calcarunt. Eadem ratione pileum, liberationis ab vndis & cataractis pluuiarum tesseram, Cimbrici fecerunt; tum quòd eo contra imbres tegmine vtamur, quemadmodum petaso contra Solem; tum quòd forma sua perinde atque tectum Arcae in altum attolleretur: quamuis sint qui pilei & petasi discrimen vel ignorent, vel scientes confundant, propterea quòd eodem plerique tegmine contra pluuias & Solis ardorem vterentur. Erat ea antiquis pilei forma, vt in eo triangulus æquilaterus inscribi posset, basi inferioris rotunditatis diametro constituta, & angulo supremo in pilei summitate: quod videre licet in numismatis quibusdam antiquis, quibus libertas indicatur; & in Castoribus etiam, quibus dimidium putaminis oui impositum in vetustis quibusdam marmoribus est videre. Esse autem signum libertatis acquisite, qui nescit, ad eos se conferat,

Pileus cur libertatis signum apud Romanos.

ferat, qui in scholis docent, quid sit seruos ad pileum vocare. Quam verò vnquam quisquam cogitare posset maiorem cladem ea, qua vniuersum mortalium genus obrueretur. Quamobrem nulla vnquam liberatio maior fuit ea, qua Noachus cum suis est seruatus. Libertas igitur omnium seculorum præclarissima, ab eo recto symbolum accepit, quo Noachus suos ab vndis liberauit, quod ad eiusmodi triangulum, qualem modò dixi, fuerat erectum, vti alibi demonstrauit. Pileus autem antiquissimo in vsu aduersus pluuias fuit, adeò vt Hesiodus eius etiam meminerit, dum monet:

„ ————— Κεφαλῆ φιδ' ὑπερθευ
 „ Πίλον ἔχον ἀσκηλὸν ἢ οὐατα μὴ κατὰ δέυη. *id est,*

„ ————— Tibi pileus esto paratus
 „ In capite, vt minimè madefiant imbris aures.

Dicitur verò pileus à materiæ parandæ ratione, qua ferè fit; *διὰ τὸ πλεῖν* pileus unde dicitur. quod est condensare & coarctare. At Cimbris hæctenus à seruando tuendoque nominatur, ad illius conseruationis à cataractis aquarū perpetuam memoriam. Columella (ni fallor) arboribus etiam pileolos induit, aduersus aëris iniurias, adeò vt nihil miri videri cuiuspiam debeat Arcæ tectū, quo omnium animantiū capita ab imbris sunt conseruata, pilei signo denotari. Pontifex maximus in pileo suo supernè virgulam lana obuolutam gerebat, quo quid significetur, de notatione virgæ capitibus nostris imminentis, & de lanæ molitudine, præsertim eius, quæ ab Agno est, qui tollit peccata mundi, facillè quiuis coniciet, qui hoc saltem credet, omnes vetustos Romanorum ritus optimas quidem habere primas rationes, sed eas posterioribus seculis in alta caligine latuisse. Verisimile est vel Noachū primum post diluuium sacerdotē, vel Ianum eius filium, hoc genus pilei Pontifici maximo ordinasse, quo & gratum animum de salute ab Arcæ pileo data monstraret, & simul commoneret; tum, ne in similia peccata homines rursus inciderent, quibus in illam cladem se præcipitauerant olim; tum, vt semper in vertice mentis & cogitationū tenerent, virgam quidē capitibus nostris deberi, sed illam obuolui lana eius Agni, qui sanguine suo nos esset ab omni virga & pœna liberaturus. Summa ergo misericordia & summa lenitas Dei erga homines, lana indicabatur, non solum de lanæ mollicie ducta ratione, sed de oraculo etiam verissimo, cuius Noachus suos hoc symbolo voluit cōmonere. Bene igitur Saturnus laneis vinculis ligatus, in Arca fuit, non ad pœnam, sed ad salutē; non ex ira, sed è summa clementia, qua genus humanū Deus seruauit in paucis quibusdā, qui laneos pedes

E c habuif-

habuisse dicuntur, quia per aquas benignitate diuina ambulabant, à quibus (quòd in numerum Deorū à posteris sunt relati,) exiit in pro- uerbiū, Deos laneos pedes habere, quāuis generatim intelligi queat, deos ad homines miti, & clementi animo venire. Sed de his satis hoc loco. Pileus ergo liberationis & vindiciarum signum, non de re leui fuit constitutū, sed de ea, cuius operæ precium sit semper meminisse. Hinc & illis datur, quibus libertas conceditur, vt ferulæ & virgarū imperio exempti, fiant & ipsi vel artium liberalium, vel Theologiæ, vel Iurisprudentiæ magistri, nomen inde Licentiatorum habituri, elegantius aut liberi aut pileati vocandi: quamuis huic de Romanis sumptę consuetudini, Græci quoque ritus accedant. Sumunt enim & pallium, more eorum, qui Athenis ad hunc honorem euehebatur; vbi, antea quàm pallium acciperent *Ἰβωνα* nominatum, ad publicū balneum ducebantur, ad quod dum venissent, à scholasticis magnis clamoribus primū prohibebantur, idoneos esse negantibus, & iu- bentibus, vt adhuc sese continerent in pristino statu: cui mori Loua- nienses acceptum ferre possunt, quòd in eos qui Doctoris titulo insi- gniendi sunt, dicteria publicè & sales, aliquādo non nimium salfos, coniciunt. Huius ritus apud Athenienses olim obseruari, Olympio- dorus in historicis sermonibus fecit mentionem: qui adiicit, quanta pōpa à balneo reducatur, & quàm ingētes sumptus faciant in diatri- barū præsides, & ludi litterarij magistros, quos ait appellari *ἀκωνίτες*, non *ἀκωνίτες*, vt mendosè habet codex meus, cuius appellationis ratio obscura illa quidē est, sed de ornatu tamen Doctorum sic explicāda, vt *ἀκωνί πῖλοι* (vt Iosephus eos etiam vocat) pilei dicantur doctorales, quia videlicet non sint altè fastigiati, aut in metam elati, qualis vera erat pileorum forma; sed depressi, quò intelligatur ad ornatum eos, non ad vsum imponi. Vidi Mercurium quadrato pileo, non fasti- giato à veteribus expressum. quo præter reliqua pilei symbola illud etiam significari videbatur, ingenium sic cultū, vt tetragonum siue quadratū dici mereatur, id est, omnibus partibus incōcussum & fir- mum: quod vt in capite non semper est obseruatum, ita in basi qua- drata Hermæ perpetuò finguntur, vt Galenus quoque annotauit. Pilei ergo vera & antiqua forma fuit conoides, siue ad metam formam elata, cui triangulus isagonus possēt inscribi, pyramidis è quatuor fa- ciebus existētis parens. Quamobrè sua ipsius forma nos docet, men- tē sursum ad ipsum Vnum erigere, & illud ipsum inuenire in tribus equalibus lineis, & tribus æqualibus angulis, totū orbē vniuersitatis rerū, in tres equas circuli portiones diuidentibus. At præter hanc & alias, quas è mathematicis accipit, tesseras, optimum signum est illius tecti,

Pileationis
actus vulgò
dicitur Loua-
nię.

Olympiodori
locus.

tecti, sub quo mortalium genus fuit conseruatum. Semper enim pro- symbolo, non ad vsum Romanis fuisse, nuda Romanorum capita docent, quæ si quando velare vellent, togæ partē obuoluta contege- bant, quod in sacrificante fuit perpetuum, præterquàm in Saturni & Honoris sacris, in quorum illo montium cacumina extitisse, ipsis Saturnalibus indicabant: hoc Dei ipsius, cui immolabāt, vim & na- turam exprimebant. Quæ verò causa mihi vera esse videatur inter eas, quæ controuersæ sunt apud eruditos, ob quam Diis velato capite sacra fiant, breuiter ostendam. Si vsquam alibi locū habet, Hoc age, certè nusquam locum habet magis suum, quàm in sacris. Qui enim orat & sacrificat, totus in eo esse debet, quod agit, ne in eum quadret: Hic labiis me honorat, cor autem procul est à me: vti Deus quon- dam populum suum reprehendit. Iam mens attenda esse non potest, dum aures eam aliò distrahunt. Quocirca ne quid sacrificus audiat, quod animum eius à sacris auccare possit, caput velat, toga superius inducta. Deinde posteri in superstitionem prolapsi, verba mali omi- nis, vt infausta & sacrorum efficaciam prohibentia, vitanda censue- runt. qua etiam causa, quod antè sano consilio fuit institutum, ca- put contegebāt, ne videlicet, si quid sinistri audiissent, sacra impe- direntur. Hinc & illud elucescit, quamobrem iis, quos honoramus, caput aperiamus. Præter enim pilei significationem, quam detractus habet, aliud est in toga detracta considerandum, quæ non seruitu- tem, sed audientiam pollicetur. Summus enim honor est, quem al- teri exhibemus, si nos ad audiendū obediendumque, ademptis im- pedimentis, componamus, atque in eo vera est huius consuetudinis origo. Nam vt ille, qui caput & aures tegit, nihil audire vult, ita qui caput & aures aperit, sese ad id præparat, vt alterius dicta & audiat, & quæ audiuerit, iis obediat. Et hæc quidem satis sunt de antiquo hoc sacrificandi honorandi que ritu. Saturnalibus igitur tota Roma æqualem seruorū dominorumque libertatem pileis suis, quibus tum utebatur, indicabat, ad eius cōmemorationem, qui Noachum cū suis seruos pœne, & vnà cum aliis interituros, singulari sua gratia & priui- legio ad pileum Larnacis vocauit. Decimo igitur mēse cū montiū vertices apparuissent, verisimile est, communi omnium sibi gratu- lantium voce exclamatum fuisse: Liberi sumus omnes, conspeximus terram, breui in eam descensuri, atque tum Noachum prima Satur- nalia cum suis in Arca fecisse; & huius diei ad posteros memoriam transmisisse sempiternam. Hinc & illud intelligi datur, qua de causa in Saturnalibus cerei mitterentur ad amicos & familiares: quod Ma- crobius, cū, vt cetera, minimè intellexisset, ad nescio quas fabulas

è Dodonæo oraculo petitas relegauit, quod inter cetera habebat:

„ Καὶ κεφαλὰς ἀδὴ καὶ τῶ πατρὶ πέμπειε φάτω.

Vbi quia φῶς ad lumen & virū ambiguum est, maluerunt cereos, quàm viros immolare; & hinc esse ait, cereorū missitandorū originē: quamuis addat & aliud commentum, quòd nimirum Saturno principe ab incomi & tenebrosa vita quasi ad lucem & bonarum artium scientiam editi sumus, cereos missitari. Nobis de historia certissimum est, Noachum ad cereorum lumen in Arca festum hoc decimi mensis egisse, & hinc manasse cereorum missitationem, quo semper eius diei, quo terræ primùm conspectæ sunt, mortales recordarentur. Quis enim tam durus sit, quis tam corneus, qui in tanta clade si spes certa iam salutis ob oculos ponatur, non exultet præ gaudio? quis tam impius, vt cùm videat tantum sibi priuilegij à Deo Opt. Max. conferri, non gratias agat, & omnibus modis ostendat, iucundissimum sibi accidere tantum munus, quantum erat in tot myriadum, immo in vniuerso mortalium exitio & internecone seruari gratia quadam inaudita, & omnium seculorum singulari? Verisimile igitur est, tum Noachum cum suis omnibus sacrum Deo vniuersorum fecisse, & maxima hilaritate & lætis acclamationibus odas Deo cecinisse: atque post quotannis huius diei solennem commemorationem instituisse. quæ quo maior esset pileo sumpto & cereis missitandis, ad quos in Arca primum hoc festum celebrari cœpit, in memoriam hominibus lætum hunc diem reuocasse. Frustra igitur de fenestra ad lumen per Arcam diffundendum disputatur, cum nulla fenestra quantumuis magna, omnibus caueis, & præsertim iis, quæ in imo & secundo tabulato erant, satis luminis adferre potuisset. Cerei igitur admonebant, vbinam Saturnalia originem suam primam accepissent, sicut & de pileis insolito Romanis tegmine, manumissionis & conseruationis illius in mentem veniebat. Sed videor mihi audire, quosdam adhuc de pileo murmurare, & obiicere absurdum videri id, quod antè paulò dixi, Romanos nudis semper capitibus pileum, veluti solum, non veluti quotidianum capitibus amiculum, habuisse. Iis ergo qui Romanas statuas non viderunt, quæ perpetuo nudis capitibus spectantur, nisi sint sacrificantium, de historia discere licebit. Suetonius Tranquillus commemorat, C. Iulium Cæsarem caluitij deformitatem, quòd obtrectatorū sæpe iocis obnoxia expertus esset, iniquissimè tulisse, atque idcirco ex omnibus decretis sibi à Senatu populoque honoribus non aliud aut recepisse aut usurpasse libentius, quàm ius laureæ coronæ perpetuò gestan-

Saturnaliorum
origo.

gestandæ. Quòd si Romanis mos fuisset capita pileis, cùm libèret, contegendi, nō magnoperè Cæsari necesse fuisset, corona laurea caluitium suum celare. Nunquam igitur vel pileum vel petasum sumebant, nisi vel Solis ardore, vel pluuiæ vehementia coacti. Octavius Augustus dicitur Solis tam impatiens fuisse, vt ne hibernum quidem ferret, adeò vt domi etiam sub dio petasatus spaciaretur. Videmus itaque petasi nullum vsus fuisse, nisi aduersus aut Solis radios, aut ingentes imbres. Pilei verò, qui non tam latè patebat, quàm petasus, nullus videtur vsus fuisse, nisi quis pilei nomine pro petaso abutatur. Legimus apud Ciceronem in Catone maiore, insigne pro-uectæ ætatis exemplum, his verbis expositum: Arbitror te audite Scipio, hospes tuus Massinissa quæ faciat hodie, nonaginta annos natus: cùm ingressus iter pedibus sit, in equum omninò non ascendere, nullo imbre, nullo frigore adduci, vt capite operto sit. Eundem apertorum capitum morem apud Græcos quoque fuisse, cùm statuæ docent, tum illud clarum reddit, quod de Æschylo proditur. Scribunt enim eum vel casu, vel ex destinato, vt ruinam, qua interiturus à Genethliacis eo die dicebatur, euitaret, sub dio confedisse, & aquilam quæ testudinem raptam ferens saxum quærebat, in quod eam illideret, vt contractis testis carnes exederet, caluum ipsius caput conspexisse, ac ratam saxum esse, in illud testudinem rectà deie-cisse, ac ictu minimè aberrante poëtam occidisse. Si huic pileus fuisset, haud dubiè liber à fatali hac morte eo die permanisset. Iam hoc in Hippocratis statua tanquam singulare quiddam, & huic vni tributum notatum legimus, statuæ eius pileum impositum fuisse, quo cùm alij aliud intelligant, ego à significatione pilei non discedo, existimans signum esse, eius opera quàm plurimos mortales à grauissimis morbis liberatos fuisse: quod in Pontificum collegio de ritualibus libris fortasse sic legissent ij, quorum illud erat munus, statuas in honorem cuiusquam erigendas ordinare. Eadem itaque consuetudo & apud Romanos & apud Græcos fuit, in nuditate capitum conseruanda, nisi cùm pluuia, vel Sol cogeret pileo vti, quod ex Hesiodo modò annotaui. Est ergo vtrumque, & cereorum, & pilei vsus in Saturnalibus, ad Noachi & filiorum festum referendum; quod apparentibus montium verticibus summa lætitia in Larnace sub tecto ad cereos egerunt. Quæ ergo de Saturno ad Latinos à maioribus antiquissimis dimanarunt, ea omnia ad Noachum sunt referenda, quod, vt de his modò allatis est manifestum, ita apertius est indicatum ab iis, qui Saturno omnē agri colendi scientiam adscribunt. Quamuis enim nauem numismati Romano im-

pressam ad Saturnum, non ad Ianum retulerint, nec sciuerint Saturnum Iani patrem fuisse; id tamen à maioribus rectè acceperunt, omnem ruris colendi peritiam à Saturno esse profectā: cui ob eam causam falcem, & Stercutij nomen dederunt. Quamuis autem alij falcem ad messem, alij ad temporis omnia reserantem naturam retulerint; ego tamen ad vitis putationem, maritationem, & omnem eius curandæ rationem maximè puto pertinere, eò quòd Moses eum primum vini inuentorem fuisse scripserit. Virgilius Sabinum nescio quem Vitifatorē nominat, post quem Saturnum enumerat, Sabinum pro Sabo ponens: quem Silius auctorem gentis Sabinæ dicit, sic canens:

„ — Pars sanctum voce canebat
 „ Auctorem gentis, pars laudes ore ferebat
 „ Sabe tuas, qui de proprio cognomine primus
 „ Dixisti populos magna ditioe, Sabinos.

Lilius Gyraldus Virgilij versus sic citat, vt nomen Vitifatoris ad Saturnum referat, loco fortassis non satis examinato, qui sic habet:

„ Quin etiam veterum effigies ex ordine auorum,
 „ Antiqua ex cedro, Italusque paterque Sabinus
 „ Vitifator, curuam seruans sub imagine falcem:
 „ Saturnusque senex, Ianique bifrontis imago.

In quibus poëta de vetustis gentium nominibus primos progenitores finxit, & id Sabino tribuit, quod Saturni proprium erat, quamquam dum Saturnum senem appellat, videtur indicare Sabinum à Saturno vitis serendæ, colendæ, putandæque rationem accepisse, quoniam à senioribus iuniores artes, scientiasque discant. Quid autem Sabus sit & Sabinus, alibi fortasse, dum de Sabina agemus. Laudandus igitur hac parte Ouidius, qui apertè Saturnum falciferum vocauit:

„ — Tuscum rate venit ad ammen
 „ Ante pererrato falcifer orbe Deus.

Docuit ergo Ianū filium suum Noachus pater, quinam vitis esset quàm optimè ad generosi vini vbertatem excolenda, atque eius beneficij signum, falx apud posteros perpetuò mansit. Cui hæc nō sufficient ad perdocendum, Saturnum patrem, Ianum filium esse, & Saturnalia ad diluuij æternam memoriam instituta fuisse, atque consequenter symbolicòs indicasse, Saturnaliorum die eum nasciturum, qui omnes è seruitute & fluctibus peccatorum, quibus immersum humanum genus erat, vindicaret; ei nescio quid sit amplius dicendum. Mirandum porrò maximè, si quid in omni disciplinarum orbe

Miranda siderum nomina.

miran-

mirandum, sic nomina sideribus posita fuisse, vt quæ per ritus & cæremonias quas exposui denotarentur; eadem etiam cum cælorum natura sic conuenirent, vt in eis, tanquam in tabula, descripta viderentur. Saturni sidus summum est inter planetas, non aliter ac Noachus summus & primus inter omnes mortales cataclysmo superstites. Saturnus tardus est & frigidus, cuius naturam Noachus vitæ ultra magnum Saturni annum extēsa diuturnitate vicit, & ante quingentesimum ætatis annum non legitur liberis operam dedisse. Non abs re sit hîc addere, quod de Rabinorum fabulis quidam comminiscuntur, Noachum Chami, improbi sui filij maleficio frigidum redditum fuisse, & ineptum ad generationem. atque inde illud esse reor, quod de Saturni testiculis à Ioue præfectis fabulantur. Scio equidem Chamum nomen sibi Iouis sumpsisse sacrilegio & impietate despuenda, ac inde Iouis Hammonis templum nomen duxisse, & priscam superstitionem; eò quòd Hebræis Ham, non Cham, scribatur, licet prima littera vim habeat duplicis aspirationis. Quî verò ex Ham Cham factū sit; obiter, Hieronymo docente, addiscamus, cuius in Hebraicis traditionibus hæc sunt verba: Frequenter septuaginta Interpretes non valentes Heth litteram, quæ duplicem aspirationem sonat, in Græcum sermonem vertere, Chi-Græcam litteram addiderunt, vt nos docerent, eiusmodi vocabula aspirari debere; vnde & in præsentī loco Cham transfulerunt, pro eo quod est Ham, à quo & Ægyptus vsque hodie Ægyptiorum lingua Ham dicitur. Hæc si Pseudoberosus animaduertisset, nec Hammonem à Chamese distinxisset, nec eum Tritonis, quo non homo vllus, sed Ruachus significatur, filium fecisset, nec bellum inter Hammonē & Chamese commentus esset, nec totam denique historiæ veritatem, tam fœdè, quàm fecit, conspurcasset. Verùm quando eum totum fregi, non sunt mihi eius nugæ apud prudentes doctosque viros impedimento futuræ, quas si omnes sigillatim persequi vellem, ingens mihi condendum esset volumen. Multò sanè melius fabulæ processissent, si Saturnum Noachum, ac Iouem Hammonem Chamum fecisset, quando hac via non tantum Thalmudistas, aut similes Hebraicarum fabularum sectatores, sed vetustissimos etiam poëtas de Chami scelere testes haberet; qui in hoc consentiunt omnes, castratum à Ioue Saturnum fuisse, quamuis illi magico id carmini, hi ferro adscribant. Hac item ratione Diodoro fides haberi posset in iis, quæ de Saturno Hammonem persequente scribuntur, eò quòd non alienum à veritate, nec absurdum videri queat, Noachum sceleratos Chami mores exosum, non parum disidij, nec paruas concertationes cum

cum eo habuisse, quo homines ab erroribus peruersis liberaret, nec alios deinde infici permetteret. Sed de his alibi. Hoc loco ad frigida & maleficiata (vt cum Iurisconsultis ita loquamur) Noachi membra reuerfi videamus, quantam cum malefica Saturni stella hoc Noachi frigus habeat cognationem, quamque egregie sideris nome cum historia quadret. Attamen quia quæ de incantatione aut exfectione dixi, non sunt de Astronomorum placitis petita, consideremus ex his etiam, quantus sit hominis & sideris concentus. Horum ergo confessione Saturnus tristis est & melancholicus: at quid potuit cuiquã mortalium tristius accidere, quàm videre homines ob scelera sua & impietatem breui interituros, nec audire tamen vocem ad poenitentiam & meliorem frugem adhortantis, immo ridere etiam importunam & molestam mœstissimi concionatoris orationem. Attribuunt deinde Saturno infortunium maius. Quod verò maius infortunium, quàm totum mortalium genus Noachi tempore perire? Iam eidem planetæ terræ culturam omnem, & inter omnes artes, quæ labore magno constant, ædificationem & architectonicen adscribunt: quæ quàm Noacho conueniant, quis non videt, si Mosis historiam cognouit? Præterea dominum hereditatum & possessionum Saturnum constituunt; quæ ratio sic in Noachum quadrat, vt nemo vnquam mortalium ampliores possessiones, luculentiorẽ hæreditatem & magis immensa latifundia iure suo adiuerit, & à mortuorum causa suscepit. Quod porrò addunt de carcere & ærumnis, quis vnquam hominum, quis vsquam gentium tam insigni carcere fuit inclusus, quàm Noachus, cum in Arca sua nauigaret? quis tam ærumnosus, vt tantum laboris, tantum curæ, tantum temporis ad id impenderit, vt sibi suisque firmissimum carcerem fabricaret? Mirto cetera quæ plurima sunt, & altioris contemplationis apud eos cognoscenda, qui de Saturno in mentis arce occultissimis diuinitatis arcanis præsentente, de philosophiæ intimis penetralibus disputantur, quæ omnia sic Noacho conueniunt, vt ei conuenire maximè debent, cui omnem artium scientiarumque orbem, tanquam primo & absolutissimo præceptoris, & diuinissimo Hierophantæ acceptum ferre necesse est. Verumenimvero, quanquam quæ dixi plurimum habent admirationis, & causæ, ob quam sideris nomen Noacho quoque communicetur; hoc tamen quod addam, omnem admirationem superare mihi videtur. Saturno præcipuum & potius domicilium in Capricorno datur, quod cæleste signum sic pictum est à primis illis astronomiæ magistris, vt parte superiore Agocerotem, siue caprum cornutum, quem Ibicem vocamus, exprimat: parte inferiore desinat in piscem.

piscem, animal tam natura diuersum à capro, quàm summi montium vertices ab intimo maris abyssò distant. Interrogetur Hyginus, vel is, qui eius nomine & titulo gaudens, cælestium signorum explicat causas, quid sibi hoc monstrum velit, tam diuersis naturis concretum? Respondebit (ni fallor) vel de capra Iouis nutrice, vel de Pane Panicos timores contra Titanas excitante, qui in piscem desinat: quia muricibus pro faxis in prælio vsus sit. vel de eodem in flumen præ metu delapso, atque hac forma assumpta seruato, picturam hanc habere originem. quæ quàm sint ridicula & vana, tametsi Eratosthenem fortassis habeant auctorem, aliis iudicandum relinquo. Pierius Hieroglyphicorum interpretationem professus, cum huius picturæ in Augusti numo meminerit, quid sibi vellet, bono iure explicare debuisset. at vereor, ne sacræ suæ sculpturæ fuerit imperitior, quàm ad hanc sublimiorem intelligentiam posset aspirare, licet capras per aures spirantes sibi in auxilium vocaret. Verùm quò certius constet communi antiquorum consensu, hanc huius sideris fuisse effigiem, non erit inutile in illo Genethliaco Augusti numo, Capricorni, pedibus suis orbem continentis, formam videre, ac cum Hygini spicilegio conferre. M. Manilius illo libri quarti loco, quod docet, quæ quibus signis regiones sint subiectæ, videtur propius tunc effigiem, tum eius causam attigisse, quàm quisquam ceterorum, qui de astris quidquam in lucem ediderunt. cuius hi sunt versus, illo, quod vixit, elegantissimo seculo digni:

- „ Tu Capricorne, regis quidquid sub Sole cadente
- „ Expositum, gelidamque Helicen quod tangit: ab illo
- „ Hispanas gentes, cœu quod fert Gallia diues,
- „ Teque feris dignam tantum Germania matrem
- „ Afferit, ambiguum sidus terræque marisque,
- „ Aestibus assiduis terram pontumque tenentem.

Ex his, & signi natura, & picturæ monstruosa forma lucis non nihil accepit, sed obscurioris. quare vt ea maior euadat, enitendum. Capricorni ea est natura & vitæ ratio, vt à frigidissimis summorum montium iugis, & perpetua niue cadentibus, nunquam longius, quàm vbi pascit, discedat; & adeò caloris est impatiens, vt si extra gelidissima hæc cacumina degere cogatur, ferè cæcus euadat. In Alpibus nõ ferè nisi ad perennem glaciem inuenitur. Summum ergo mediæ aëris regionis frigus, quod in frigidorum genere principatum tenet, quo melius simbolo sit notandum, quàm eius animalis imagine, quod summo summi frigoris amore ducitur & tenetur? Signum igitur Tropen hibernam principio sui metiens doctissimè conuenientissimeque; na-

turæ Capricorni habet effigiem, & quia parte posteriore humidū est, & in Aquarium definit, caudam piscis est fortitū. Frigidissimo ergo planetæ domicilium hoc fuit aptissimum, vt cetera interim omittam, quæ de vtriusque radiorum conuenientia copiosius ex Astronomia docere possem, nisi intelligerem nec necessarium esse apud eruditos, nec citra prolixam cum Ptolomæo de domiciliis planetarum disputationem id fieri posse, cui in obseruationum ab antiquioribus acceptarū causis non semper accedo. Sufficit ostendisse domū Saturni in cælo Capricornū esse, atque eius figurā apud omnes eandē esse: quam ad Noachi domū non quamuis, sed illam potiore, & omniū nobilissimā applicare proposui, ad hunc modū breuiter exposita ratione. Arcam, Noachi in diluuiō domiciliū Ægoceros apertæ & luculentæ significationis indicio sic exprimit, & ob oculos ponit, vt clarius & euidentius nihil esse possit. Domus eāim hæc, quam alij carceris, alij vinculorū nomine denotarūt, in media regione aëris versabatur: nō aliter quā Ægoceros solent, altissima montiū cacumina petētes. Non tamē omni modo, nec omni parte huic terrestri animali similis erat, sed parte dūtaxat superiore, quæ aquis exstabat: reliqua verò quæ aquis adhuc erat immersa, piscem referebat. Dic, rogo, nūc quisquis es Hieroglyphicæ artis studiosus, an vllum animal fingi queat, quod melius Arcam possit significare, aut apertius inundationis altitudinē demonstrare? Vno igitur signo expressum est, quod Horatius de eodem diluuiō canens, elegantissimis suis versibus exornauit:

- „ Terruit gentes, graue ne rediret
 „ Seculum Pyrrhæ, noua monstra questæ,
 „ Omne cū Proteus pecus egit altos
 „ Visere montes.
 „ Piscium & summa genus hæsit ulmo,
 „ Nota quæ sedes fuerat columbis;
 „ Et superiecto pauide natarunt
 „ Aequore damæ.

In his inter cetera ornatè dicta in primis admirari soleo, quòd poëta columbæ sedē suam ablatā canat; quasi apud Mosē legisset, hanc auem à Noacho emissam, non inuenisse vbi requiesceret, atq; idcirco in Arcam remeasse. deinde quòd Ægocerotis signū naturamq; proxima quadā delineatione sit imitatus, damas dicens in æquore montibus superiecto nataste, ita vt partim pisces, partim damæ viderentur. Sunt autem damæ, quas Germani *Sempsey*, Itali *Chamuche* vocant, exiguis cornibus in anteriora (vt Plinius testatur) reflexis; quod genus rupicaprorum ad summos etiam mōtium vertices agit, tanto hōmi-

hominum metu & corporis agilitate, vt se altissimis è rupibus præcipitet in extantes petras pedibus in angustissimum spacium contractis. Ægoceros tamen altiora loca petunt, cornibus longissimis dorsum versus arcuatis, à damis plurimum differentes, quos *Steenbockey*, vernaculo sermone, id est, rupicapros nominamus. Non igitur longè Horatius aut à Mosi descriptione, aut à symbolo Ægocerotis recessit, quod annotatum, & reconditam poëta doctrinam commonstrat, & sacram nostram picturam, qua Larnacem dicimus notari, reddit apertiorē. Sicut igitur Saturnus in Capricorno, ita Noachus in Arca Capricorni effigie, rectissimè doctissimeq; signata domiciliū habuit longè nobilissimū, & hac quoque ratione nō male Saturni nomen vtrique factum est commune. Non iniucundum erit & illud Manilij huc ad ferre, quo videtur Noacho minitari vim Saturni in ipsius vita valde fore luculentam, dum in viribus signorum describendis ad hunc modum cantat:

- „ Vltimus in cauda Capricornus acumine summo
 „ Militiam in Ponto dicit, puppi que colendas,
 „ Dura ministeria, & vitæ discrimen inertis.

Cuius vnquā nobilior militia in Ponto fuit quā Noachi? cuius vita magis poposcit, vt nauem coleret ac habitaret? cui plus vnquam ministerij aut laboris, quā ei cui necesse fuit omnibus animalibus pabulum subministrare? Vitam autem inertem eorum vocat, qui in mari versantes nihil earum artium exercent, quibus è terræ fructibus victus paratur, & interim tamen in summo sunt discrimine, vt veluti ignaui & imbelles ab vndis absorbeantur. Hinc Æneas mortis hoc genus expauesces, tanquam fortibus indignum, exclamauit:

- „ O terque quaterque beati,
 „ Quis ante ora patrum Troiæ sub mœnibus altis
 „ Contigit oppetere.

Poterat alioquin ad Noachi Hebraicam etymologiam non incommode inertia referri, quietem, quā alta terrarum silentia Naso vocauit, indicantem. Mirum est profectò, Capricornum, cū terreū signum sit & melancholicum, atque idcirco summæ siccitatis, has habere proprietates, & ideo mirabilius, quod ad ipsam brumam Alcedonij dies esse dicantur, Sole Capricornum ingresso. Sed viderint hoc Astrologi. Mihi satis est vetustissimam hanc esse doctrinam qua Capricorno Saturni domicilio hæc tribuuntur, quæ cum Noachi domo in diluuiō fluitante optime quadrant. Atque inde fit, vt eò sim propensior ad significationem potius futurorum, quā ad efficaciam siderum nomina posita fuisse, quamuis non negem ad

Christi nati-
uitas in celo
sypicos picta.

Quando fide-
ribus nomina
data.

utrumque nomenclatorem respexisse. Elegantissimè profectò Arca Noachi Aegocerotis in piscem desinentis, figura symbolicòs notatur; eo quòd altissima motuum cacumina, veluti Aegocerores, superaret, cum tamen interim Ponto non secus ac piscis innataret. Rursum igitur Saturni & Noachi in domiciliis similitudo eluxit, & causa inuenta est, quare decimo mense Saturnalia brumali hora celebrarentur, cælo ritibus in terris à populo Romano obseruatis, consentiente. Verum ut Noachus Christi, arca ecclesiæ typum gerit, ita illud quoque videtur in cælis annotatum, & solenni festo quotannis admonitum, eo tempore Christum in ecclesia sua nasciturum, quò Sol in Capricornum ingrederetur, perfecta tamen prius octauæ & noni orbis conuenientia. Sequens verò mensis in terris quidem nomine suo Iani memoriã quotannis refert: at in cælo Hydrochous Noachum adhuc inculcat, quemadmodum pisces in cælo Februariæ sunt dedicati, adeò vt totus hic quadrans Noachi, Iani & Februariæ monumentis consecretur. Quamobrem optarem eam Calendario correctionem adhiberi, qua fieret, vt primus dies Decembris perpetuò in Tropen hibernam incideret, quò mysteria hæc rectius obseruarentur, quamuis sciam aliis, qui hæc nõ obseruarunt, Ianuarium magis placere, quorum arbitrãtu Martius Pisces, Aprilis Arietem, Maius Taurum haberet, quod equidem non possum approbare. Opinor enim ego symbolorum & motionum cælestium ratione ductus, nomina signis eo tempore posita fuisse, quò Capricornus octauæ spheræ hiemem naturalem, quæ solenni & annuo frigore definitur, exordiebatur. Qua in re declarãda, vt curiosam fortassis rationem videbor secutus, & profus hæctenus inauditam, ita faciam vt Hieroglyphica cæli pictura admirabilior, & ea quæ hæctenus dixi, verisimilia reddantur. Primum itaque diligenter videndum, vt diem ac annum eodem modo in quatuor suas partes distribuamus. Naturæ certè conueniens est, æstatem ei diei parti comparare, qua Sol verticibus nostris sit vicinissimus, & contra, hiemem alteri parti, per quã idem est remotissimus, & deinde reliquas partes diei reliquis anni partibus conferre. Verum quia ante meridiem paulo minus temporis est, quo calores vrgent, quam post meridiem, videtur rationi consentaneum, vt idem in anno statuatur; atque ita per finiamus in temperata regione, quadraginta circiter diebus ante Tropen æstiuã, hiemem verò incipiamus totidem diebus ante conuersionem hibernam. Quod si fecerimus, nostro hoc tempore hiemis initium erit ad principium Nouembris, quadraginta nimirum antè diebus, quam Sol Capricornum ingreditur. Atque ita fiet, vt post conuersionem

hiems

hiems quinquaginta sit dierum, si toti nonaginta tribuendi. Sed hæc crasso modo, neglecta ea, quæ de eccentrotete & inæqualitate partiũ anni sit, supputatione. Hanc rationem secutus videtur Ptolomæus, si germanus est titulus, de ortu & occasu stellarum non errantium. Noltrates ferè idem hiemis initium statuunt, ita vt in collegio Canonorum Hiluarenbecano ignis eo primùm tempore in apodyterio sacrarum vestium strui consueuerit: in quo cum puer essem, frigus in templo contractum, frequenter depuli. quod quia de veteri sit instituto, hiemis hoc exordium fuit iudicatum. Eadem ratio seruatur ferè apud omnes eos, quibus hiemis duritia, vel hypocausta, velignes postulat, modò disciplinam aliquam domesticam habeant præscriptam. Alios enim, qui pro arbitrãtu suo viuunt, & quo volũt tempore focus assident, hic non audiemus. Huiusmodi igitur mihi videtur comoda & naturalis hiemis definitio, siquidem annum in quadrantes æquos partiemur. Medicos enim, qui aliquãdo breuem, aliquando longam hiemem faciunt, pro eo atque frigus diu vel exiguo tempore viget, ad hanc perpetuam normam nihil facere scimus. Nec Astronomos etiam eos admittimus, qui tum demum æstatem & hiemem, cum Sol conuertere se incipit, exordiantur: propterea quòd non summo vigore, sed caloris æstiuæ, & frigoris hiberni communi initio, & eorundem finibus has anni partes terminandas putemus, quemadmodum in die æstiuo hora nona ante meridiem calorem adducit, & hora post meridiem quarta paulò plus minus solet temperare. Sed ne soli hæc rationem secuti videamur, aut solo etiam libello illò de ortu & occasu Aplanon Ptolomæo inscripto niti, adducemus testem grauissimum, Hesiodum nimirum, qui æstatè quinquaginta diebus post Solis conuersionem, haud secus ac nos terminauit, atque eam sententiam tam veram censuit, vt eam Ioui adscripserit, atque ab ipsis Musis se didicisse dixerit, quæ ipsum docuerunt carmina canere diuinorum oraculorum plena, id est, Athesphaton hymnon. Sic enim habet:

„ Αλλὰ κ' ὡς ἐρέω ζῆνος νόον αἰγιόχοιο,
 „ Μῆραι γὰρ ἐδίδαξαν ἀθεσφατον ὕμνον αἰείδην,
 „ Ἡμάτε πενήκοντα μέλα τροπὰς ἡελίοιο
 „ Ἐς τέλει ἔλθόντες θέρει καμαλιώδες ὥρης
 „ Ωραιὲ πέλειαι θνητοῖς πλοῦσι, ἔτε κε νῆα
 „ Καναξαις, ἔτ' ἀνδρας διποφθίσει θάλασσα,
 „ Εἰ μὴ δὴ προφρων γέ Ποσειδάων ἐρσιχθων,
 „ Ἡ Ζεὺς ἀθανάτων βασιλεὺς ἐθέλησιν ὀλέσασαι.

F f 3

Nos

Nos, ut in buccam venit, ita Latine effudimus:

- „ Attamen & mentem dicam Jovis Aegide clari,
- „ Carmina nam Musæ docuerunt conscia fati.
- „ Quinquaginta dies postquam Sol verterit axem,
- „ Per quos æstatis finem petit hora molesta;
- „ Est opportunum mortales nauibus uti:
- „ Ni vel Neptunus terræ quassator id antè
- „ Cogitet, ut perdat, vel sic velit ipse deum Rex.

Hic licet cuius videre, sic Hesiodum anni fecisse partitionem, ut horam æstatis quinquaginta diebus post conversionem extenderit, atque ita ei necesse fuerit, quadraginta dies ante conversionem computare, quo totum quadrantem absolueret. Similiter igitur in aliis anni partibus ei fuit statuendum, quo tota ratio distributionis apte conueniret. Verum quia conversiones cor hiemis & æstatis constituunt, fit ut ab illis, tanquam summis, Astronomi hiemem & æstatem inceperint. Signa igitur nonæ spheræ appellationes habent accommodatas, tum ad Solis cursum, tum ad partium naturam, quam alibi aliam esse antè commonefeci. Sic Cancer dicitur in nono orbe, partim ob naturam eius loci humectantem, partim, quia Sol ab eius exordio retrò discedit. Similiter Capricornus & à naturæ proprietate, quam pars illa cæli sortitur, & ab eo etiam dicitur, quod Sol tum à verticibus eorum, qui nomina posuerunt, longissimè remotus, frigus faciat summum, quo nullum animal æquè atque Aegoceros gaudet. Deinde symbolum etiam Arcæ gerit, quæ illo tempore in altissimis cacuminibus montium hæsit, ut mox patefiet. Eodem modo, ne longus sim omnibus enumerandis, de ceteris est sentiendum. Iam porrò ab hac spheræ nomenclaturæ ad octauam per analogiam trāsierunt, sed modo quodam admirando. Simul enim & naturæ diuersitas est signata, & præterea oracula subtexta, quæ post ab hominibus clarè cernerentur, quàm res indicata euenisset. Fateor vel de maiorum traditione, vel diuino instinctu Chaldæos & Magos ea etiam antè intelligere potuisse. Verum id non ita, quasi de causarum cognitione ad euenta earum procederetur: sed eo modo, quo de signis ad arbitrium positis, significata intelliguntur, quæ frustra illi vident, qui voluntatis eorū conscij non sunt: quibus ea placuit pro signis collocare, & de rebus signatis dare nomenclaturas. Capricornus ergo octaui globi nomen habuit, quia frigoris, quo Aegoceros præ ceteris omnibus maximè gaudet, initium illo tempore adducebat, quo nomina primum indita putamus. Indita autè credimus eodè tempore, quo Adam ceteris rebus proprias voces naturas earū explicates, dicitur nuncupasse

passè. Neque enim verisimile est, dū terrenis nomina ponebat, cælestia neglexisse, nisi velimus nihil generosi, nihilq; diuiniore mentis in eo fuisse, quàm in sordidissimo quoq; cerdone. Sed omnino sic arbitramur, non sua tantum sponte ea fabricatum esse, sed diuini spiritus afflatu, qui talia suggessit, ut & naturam aptè exprimerent, & rerum futurarum, maximè earum, quæ ad hominis salutem forent necessariæ, hieroglyphicas notas complecterentur. Capricornus ergo non solum ob frigoris initium ita nominatus est, & ea figura depictus, sed propterea etiam, ut salutem generis humani in Arca futuram denotaret, quæ quod decimo mense ad cacumina montium in media regione aeris hæreret, superiore sui parte Aegocerotis naturam referebat, animalis in summis montium verticibus semper viuere consueti; inferiore parte, qua aquis adhuc erat immersa, piscis videbatur, animal & aquis & natatu gaudens. Deinde sicut Aegoceros Arcæ, sic Arca Ecclesiæ militantis typum gerit, in qua sic viuimus, ut more Capricorni semper ad altissima mente & spiritu sit contendendum: cauda tamen & postica parte, carne scilicet ac animi perturbationibus adhuc in vndis huius mundi, qui Oceano bene confertur, immergamur, atque ita hac piscium, illac Ibicum naturam referentes. Verum neque hoc modo mysterium cælo fuit affixum, sed multo etiam maiora & propius ad salutem nostram faciētia: quæ quamuis non sint huius loci, quò tamen hæc, quæ de Arca & Noacho, Aegocerotis & Saturni stellis expresso, dixi, credibilia reddantur, breuiter quædam adiciemus. Præter igitur Ecclesiæ ab aquis in Larnace conseruationem, aliud etiam Capricornus indicium dabat, fore nimirum aliquando, ut in sexta ætate Capricornus ad imum cæli descenderet, Solem iustitiæ secum vehens, quò eos qui in umbra mortis sederent, liberaret, eo nimirum tempore, quo signa octaui & noni orbis ita conuenirent, ut principia signorum octauæ spheræ ad sextum gradum signorum noni orbis peruenirent. Eo enim tempore summa perfectio orbis octaui erat expectanda, qui sese perfecte ad nonam applicabat, non ad eius principium, ubi minus adhuc virium haberet, sed ad sextam partem, quo simul & perfectio summa & sexta ætas notaretur, atq; illud tempus, quod indicatur per embolismum senarij, per partes (ut mox aperiam) prius absoluedi, quàm salus mundi veniret. Illo ergo tempore sic notato, venturus erat quidam, qui totius orbis Imperium Capricorni horoscopo acceptum ferret, atque illud etiam numis excusis apud omnes gentes profiteretur. Hoc imperante nasciturus erat, qui huius horoscopum in imo cæli haberet, atque signum illud in principio thematis, quod Augustus

Deus mundum creavit, disputat, mâne refert ad cognitionem eam, quam Angeli in verbo habent; vespere verò ad cognitionem Angelorum propriam: atque ita dicit, ex mâne & vespere plenam constare cognitionem. Quod an bene an malè, nostra nihil refert: hoc satis Mâne apud ipsum etiam ad Verbù referri. In Ezechiele Deus dicitur mâne immolaturus Agnum suum, id est, Verbum suum incarnatù, de quo Ioannes, Hic est agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Infinita sunt, quæ huc possent adferri, sed nos ea Theologis relinquentes, Virgilium rogemus, quando hic filius nasciturus esset? Respondebit is de Sibylla:

„ *Magnus ab integro seclorum nascitur ordo.*

& paulò post:

„ *Teque adeò decus hoc aui, te consule inibit.*

„ *Pollio, & incipient magni procedere menses.*

Quis hîc non videt, Ver siue principium illius seculi describi, de quo addit:

„ *Te duce si qua manent sceleris vestigia nostri*

„ *fricta, perpetua solvent formidine terras.*

Virgo igitur hæc, quam Aratus sermone suo *παρθένον* dixit, meritò Erigone vocanda, tum quòd partu suo novum mundi Ver reducat, tum quòd ipsius legitima soboles, germanù esset Ver omnium seculorum. Hæc est illa, quæ progreditur quasi aurora, vt est Salomoni inspiratum. Homero Erigeniæ cognomen ad auroram denotandam adeò placuit, vt non semel hoc versù vsus sit:

„ *Ἡμῶ δ' ἠεργέντα φάνη ῥοδοδάκτυλῳ ἠώς.*

Quemadmodù igitur Erigenia soboles Veris diurni dicta est, ita Erigone genitrix Veris æterni, quod apud Deum dies est vnus. Virgilius Sibyllæ carmina dum interpretatur, videtur virginis nomine Iustitiam intellexisse, quam Hesiodus descripsit ad hunc modum:

„ *Ἡ δέ τε παρθένῳ ἐστὶ Δίκη, Διὸς ἐκγεγαυῖα,*

„ *Κυδνήτ', αἰδοίη τε θεοῖς· ὄλυμπον ἔχουσα. id est,*

Iustitia est virgo, summi Jovis incluta proles,

Omnibus & reuerenda deis, sunt quot quot Olympo.

Ovidius eam Astræam vocat, ac terras reliquisse canit:

„ *Ultima caelestum terras Astræa reliquit.*

Virgilius itaque ad hanc refert, quod de virgine apud Sibyllam legerat, sed nec sibi nec veritati conuenienter:

„ *Jam redit & virgo, redeunt Saturnia regna.*

Sed hanc Eclogam alibi exponemus, paulò forsan, quàm ceteri, clariùs

clariùs, si non omnibus, at saltem hominibus nostris, quorù ad captù nostra moderamur. Virgo certè hæc carminibus Sibyllæ celebrata, nō erat illa quidè Iustitia, quod poëta arbitratur; sed cū Iustitia tam arctè coniuncta, vt Iustitia ipsa ex ea carnem assumpserit, per quam omnes homines erat Christus iustificaturus. Sicut autem hæc virgo carmine Sibyllino, multis antè seculis quàm nasceretur, prædicta fuit, ita Spiritus sanctus mentibus eorum, qui astris nomina posuerunt, suggessit, vt virginem illa regione cæli nuncuparent, qua Spicam suam, & panis viui signum ad Orientem collocaret eo ipso tempore, quo Christus, qui panis est cælestis, de virgine nasceretur. Esse autem hanc virginem Erigonen appellatam, atque in oraculis fuisse, inter hanc & Chelas stellam esse, quæ in horoscopo certis quibusdam signis aliis respondentibus posita, eum indicaret nasciturum, qui vt Rex omnium esset adorandus, idem poëta satis clarè indicauit. Nam cū intellexisset eius, qui tum totius orbis Rex futurus esset, astrum inter Erigonen & Chelas medium oriturum, ita est Augusto adulatus, vt eam stellam ad eum vellet referre. Neque enim id ætatis alius videbatur tantus fore, vt & Rex esset omnium, & ab omnibus etiam Romanis adorandus. Quocirca oracula Sibyllina ab aliis ridebantur, vt factum est à Cicerone; ab aliis ad Augustum detorquebantur. Quærit igitur ex eo Virgilius, an placeat ei illa parte cæli coli, qua astrum eius positum dicebatur, quem omnes, qui salui esse vellent, adorare deberent. Sic enim post alia infert:

„ *An'ne nouum tardis fidus te mensibus addas,*

„ *Quà locus Erigonen inter Chelasque sequentes*

„ *Panditur?*

Sed nos, quæ hîc fusiùs oporteret exponi, ad aliud tempus differemus, contenti, quod nunc volumus, breuiter indicare. Eodem allusit in Bucolicis, Augustum Dionæum Cæsarem vocans, eò quòd à Iulio, qui genus suum ad Venerem referebat, adoptatus esset. Neque enim de Cometa, qui septem diebus apparuit, intelligi locus potest, propterea quòd illo nec vna colorem duceret, nec illud tempus notaretur, quo iam homines segetum fruge domum illata perfruuntur. Dionæum autem, nō ob Iulium tantum, sed ob id etiam vocat, quia Cometes ei in Veneris ludis apparuisset, quasi reuera Veneris esset, quem tamen hîc non descripsit:

„ *Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum,*

„ *Astrum, quo segetes gauderent frugibus, & quo*

„ *Duceret apricis in collibus vna colorem.*

In Georgicis autem tardos menses vocauit, propter rectam Virginis & Libræ ascensionem, vel fortasse, quia tardi menses à Sibylla nominati sint, quòd patres diu per multa secula hunc horoscopum expectassent, qui inter signa horum mensium intercedit. Hæc si à commentatoribus fuissent intellecta, doctius & clarius versus hos explicatos haberemus. Nos hæc omnia hic obiter duntaxat non ad aliud quàm ad Chronologiam inde depromendam: alibi latius & ex proposito omnia hæc mysteria enucleabimus; cum de Sibylla Cumana quædam hæcenus incognita in lucem eruemus, si lux æterna tantisper nobis lucem prorogabit. Nunc igitur ad id quod quærebamus. Diximus conuenientem esse rationem, qua hiems & æstas quadraginta diebus Tropas initiis suis præuertunt, quibus Capricorni & Cancri exordia adscripsimus. Ab eo igitur, qui nomina posuit, ad hæc usque tempora ille sciet qui quadraginta gradus Cancrum & Capricornum retroaget ante Solstitia, atque illis addet viginti septem, quibus nunc Tropas consequuntur. Quamuis enim varia sit inter varios octauæ orbis progressio; nos tamen rudi calculo medium tempus, quod inter celerissimam est & tardissimam, accipiemus. Ptolomæus libro septimo magnæ constructionis Timocharis uti primi obseruationem in stellis fixis adduxit. Copernicus à Timochare item exorsus, ad sua usque tempora progressus est: & dum alias aliorum obseruationes examinat, deprehendit octauum orbem, dum tardissimè mouetur, centum annis gradum vnum absoluere, dum celerissimè mouetur, ad vnius gradus spacium sexaginta quinque duntaxat annos postulare. Crassa igitur Minerua medium tempus accipitur, quod ad octoginta tres ferè annos ascendit. In hos annos quadraginta gradus, quibus hiemis initium Tropen præcessit in exordio mundi, vnà cum illis, quibus nunc Capricornus octauæ orbis eandem tropen sequitur; ducamus, & inueniemus nos non longè aberrare à supputatione ætatis mundi à Chaldæis, Hebræis & Ægyptiis facta: quæ quia non definit in perfectam anomalie periodum, non mirum est, si aliquot annis numerus productus excedat. Deinde nos hic indicamus tantum, qui Chronologia cum Astronomia & symbolis rerum salutis nostræ necessariorum accommodari posset, si ad amissum octauæ orbis motum teneremus. Quæ igitur virgo est o Virgili, quam venisse Sibylla canit? Eadem sanè quam Erigonen vocasti, quæ spicam nobis tum attulit, cum Augustus imperaret. Atque hoc illud est astrum, ad quod Sol cum est reuectus, homines fruge prius demessa fruuntur, & vna colorem ducit maturitatis. Venit hoc ad horoscopum, non quouis modo, sed ita, ut omnia reliqua signa celestia

lestia concurrerent, quibus salutis nostræ tempus à priscis fuit indicatum. Non est igitur ad Dæmoniacam artem referendum, quamuis Hieronymus ita in Commentariis senserit, quod Magi præsciuerint ^{Magi.} Christum in Iudæa nasciturum. Deus enim, qui Sibyllæ carmina dictauit, qui quæ Adæ prædixerat, Serpentem à semine mulieris conculcandum, nomina etiam ipsi inspirauit, quæ & cælorum naturæ conuenirent, & indicia præterea salutis humanæ luculenta præmonstrarent. Neque mirum, Cometam etiam extitisse, qui ipsis ad locum Christi natalem ductum præberet, cum Romanis etiam Cometes apparuerit, quo tempore Augustus Romæ Veneris Genitricis ludis præsideret, quem ita collegium Pontificium interpretabatur, ut diceret, non perinde atque plerumque ciuitatæ stellæ solent aut famem aut pestem portendere, sed generis humani salutem mox affuturam nunciare. Quod quamuis assentatores ad Augustum pertinere dicerent; tamen tanti est æstimatum, ut statua Cometæ nouo profus ^{Statua Co-} & insolenti more dicaretur: de qua re Plinius est videndus. Sed de ^{metæ.} hac re alibi copiosius. reuertendum ad Erigonen; cuius nomen aperte docet, non illud modò Virgini filium fore legitimum, sed hoc etiam, talem eum fore, ut ver sit generis humani, ver, inquam, illius seculi, quod à liberatione nostra computamus. Imago deinde eius sic est in cælo depicta, ut manu sua signum monstret cibi illius, quo qui vescetur, perpetuò sustentabitur. Hanc stellam mox Libra sequitur, quæ nobis cælestem indicat iustitiam vnà cum pane cælestis descensuram. Ut ergo ad propositum hæc applicentur, ita subducenda ratio, tum hæc, quorum hæc signa sunt, euentura, cum octauus orbis ad nonum orbem eo modo, quo dictum est, accedit; ut nimirum principio sui sextam eius partem occupet. Computentur igitur quadraginta gradus ante Tropen & Aequinoctium, ac deinde sex adiciantur, mox viginti duo succedant, quos à Christi natali octauus orbis absoluit; videbimus nos eos propè annos colligere, quos ab initio mundi supputamus. Hæc quamuis nos rudiore calculo numeremus; ingens tamen pondus habent ad sacram historiam illustrandam. Quis enim non commoueatur ad fidem iis adhibendam, quæ tot symbolis in cælis videt depicta? Et sunt sanè symbola, non causæ, haud aliter atque notæ hieroglyphicæ signa sunt eorum quæ ipsis significantur. Vitanda enim illorum impietas, qui quæ Deus singulari priuilegio beneficia in nos contulit, ad sidera tanquam ad causas referre non verentur. cuius criminis Gerson Petrum Alliacensem præceptorem suum accusauit, si rectè quæ olim legi, recorder. Quamuis verò daretur illud, quod quibusdam placuisse video,

non esse absurdam eius orationem, qui dicat Christi natalem à prædestinatione diuina pendere, illum quidem, sed sic ab ea pendere, ut astrorum etiam ordo consentiat, & ab iis corpus ipsius ita fuisse affectum, uti ceterorum hominum corpora afficiuntur, nec minus cælorum radiis, quàm famis & fitis stimulis, & ceteris corporis motionibus fuisse obnoxium: nunquam tamen concedam, religionem ad has causas pertinere. Fuerit sanè Saturnus in nona Thematis Genethliaci domo, dum Christus nasceretur; nõ fatebor tamen ea, quæ hinc & ceteris radiorum coniectibus Astrologi vaticinantur, ad Christum perinde atque alios homines referenda. sed eo propensior reddar, ut credam, totam hanc cæli per domos descriptionem ab antiquissimis confictam esse, ut per eam salutis humanæ mysteria in cælo pingerentur. Hanc scribendi rationem mallet à Trithemio Abbate nobis expositam esse, quàm illam, quam sibi vel nulla, vel obscura utilitate commentus est. Non igitur propterea quia Saturnus in domo religionis est, Christus nouam religionem induxit; sed contra, quia hæc cæli facies erat futura tum, cum ille nasciturus esset, primus nominum fabricator, has domibus indidit appellationes, ut ex iis homines intelligerent, hanc religionem, quam Christus doceret, veram esse, ac à Saturno summo rerum omnium patre proficisci. Signum ergo illud, quod tum in domo religioni nuncupata fuit, Geminis, siue duobus pueris notauerunt, propterea quòd duo pueri, alter patre cælesti, alter patre terrestri natus, religionis huius principatum teneret. Horum alter fuit Ioannes Baptista, diuino miraculo Zachariæ è decrepita Elizabetha natus: alter I E S V S C H R I S T V S, non hominem, sed Deum patrem habens. Horum tam arcta fuit amicitia, ut etiam in utero adhuc manens Ioannes Christum in utero item latentem salutarit. Non igitur cognati tantum erant, sed diuino numine ita disponente, fratres. Nam idem pater cælestis ambos misit, & Ioannem, quamuis è patre mortali natum, in utero adhuc contentum, spiritu sancto repleuit. De hoc scriptum est in Isaia propheta: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui preparabit viam tuam ante te. Idem igitur pater utrumque misit; qua de re fit, ut fratres merito habeantur. Verum Ioannes ab Herode cæsus est, quem Christus morte sua redemit, & pro mortali vita in vitam æternam adsciuit, cooptatis omnibus quotquot credidissent & baptizati essent. Hinc nata fabula Poëtarum, quam de Castore & Polluce è vaticiniis non intellectis confinxerunt. Legerant fortassis in libris Sibyllinis, aut è carminibus prisca acceperant, duos pueros nascituros, quorum alteri pater mortalis, alteri immortalis esset: quorum virtute totus mundus acciperet.

Castor &
Pollux qui.

ret tranquillitatem atque vitam felicissimam. Horum vni, qui inter nominandum semper præcedit, tametsi patre sit mortali natus, Castor nomen erat, ex ipsis Sibyllarum oraculis petitum: alter Pollux est vocatus, qui Castorem mortuum morte sua redemit. Et quemadmodum Ioannes, qui Castor erat, pro veritate mortuus erat; ita ipsa Veritas carni vnita, mortem oppetiit, ut Ioannem à morte liberaret. Christus enim solos eos redemit, qui Ioannis nomine significantur. Ioannes enim is est, qui gratiam Iouis est consecutus, citra quam nemo mortalium à morte ad vitam rediit. Hinc igitur fabula de alterna morte, quam Poëta, quòd non intelligent, ineptè ad Tyndari filios torserunt: & eos sic astris intulerunt, ut dum alter viueret, alter moreretur. Hinc Virgilius:

„ Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
„ Itaque reditque viam toties.—

Verum commentum hoc tale est, ut Geminis, in cælo vocatis, nequeat applicari, eò quòd falsum sit, has stellas ita esse collocatas, ut dum altera oritur, altera occidat. Quocirca si de Homeri fabula ex oraculis malè intellectis nihilo melius confuta stellæ aliquæ his nominibus sint vocandæ, nullæ sanè minus vocandæ erunt, quàm quæ Geminorum signum constituunt. Nugentur ergo, vel stellas alias, vel Luciferum & Hesperum ita nominari, nunquam tamen facient, ut figmentum probe per omnia quadret. Minus verisimilitudinem oratio illorum tuetur, qui duo hemisphæria, superius & inferius his nominibus intelligunt, crassam quandam philosophiam ex ouo Ledæ sibi sorbentes; quorum somnia apud Eustathium malim cognosci, quàm eorum transcriptione chartas & tempus mihi perire. Nec Homeri versus adscribam, qui hinc nihilo plus quàm Virgilius vidit, nisi hoc fortasse vaticinium oleat:

„ — Τιμὴν δὲ λελόγχασι ἴσα θεοῖσι.

Id est,

Honores sortiti sunt æquali cum diis mensura. Excusias omnes auctores, & Græcos & Latinos; nihil tamen sani inuenias, quod possit hanc fabulam sic explicare, ut vel historicòs, vel physicòs, vel metaphysicòs etiam possit cohærere. Nos igitur vanis illorum nugamentis reiectis, quæ nec nominibus, nec rebus sibi responderent, dicemus hinc idem euenisse, quod in Erigone Virgilio dixi accidisse. Oracula enim malè intellecta, ad eos homines Poëta referebant, quorum laudem ficticiis nominibus, & alienis plumis

plumis ornare voluerunt. Videndum itaque, an melius nostra interpretatio quadret, tum ad cælum, tum ad nomina, quibus Gemini vocantur, relata. Gemini sunt ergo partim ratione carnis, quam vterque veram accepit, tam ille qui Deus erat & homo, quam alter qui homo duntaxat fuit; partim ratione, tum gratiæ, quam vterque à Ioue suscepit, tum baptismi, quæ vterque prædicauit. Deinde si quis mortalium gemellus Christo dicendus, ille certè dicendus, de quo Christus ipse dixit: Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista. Græci Dioscoros eos appellant, id est Dei filios. quos Cicero cum reuera nusquam inueniret, in diuersos est partitus, ita tamen vt veros ipsos, de quibus vaticinia prisca erant accipienda, non norit. Fuere sanè Dioscori, id est Iouis filij, alter quidem omni modo, alter verò spiritu sancto, quo in ipso etiam vtero fuit repletus. Horum igitur signa & hieroglyphicas notas meritò in domo religionis cælesti ponendas vates cecinerunt, quia nimirum perfectam hi & solidam religionem terris adferrent. Priori autem proprium & suum nomen est Castor; qui idcirco prius nominatur, quòd alterius fuerit præcursor. Dicitur autè Castor voce ex ipso Scythismo petita, siue ab ea lingua, qua hætenus Cimbri vtuntur. Significat enim eum, qui malum propulsat, & exturbat, quod Ioannis erat proprium munus, qui missus erat, vt viam præpararet, atque omnia, quæ mala essent, è medio, quoad posset, dimoueret. Concionibus enim suis & vitæ exemplo vitiorum omnium erat interturbator & profligator. Est autem Castor composita vox ex *Ca*, quo malum significatur, & *Stor* vocali longa, quod idè est, quod intercessione, siue interuentu quippiam turbare ac profligare. Et quia *ij*, qui aliorum facta vel cogitata perturbant, plerumque homines iratos reddunt, *Stor* idem etiam significat, quod iratum reddo atque offendo. Vtroque igitur modo Castoris nomen Ioanni Baptistæ bellissimè conuenit, & quòd hortatu suo mala omnia profligare niteretur; & quòd malos & malorum omnium patrem offenderet, ac iratum redderet, adeò vt non alia causa tandem sit occisus. Bene ad virtutem atque perfectam salutem præparat viam, qui malas cogitationes dissiat & interturbat. Ad quid verò depulsor hic malorum præuio suo clamore præparabat? Ad perfectam & completam omnibus numeris felicitatem, quam per Christum humanum genus erat consecuturum. Christus igitur Pollux dictus est, quasi Phollux, siue Vollux, aspirata aut potius media littera in tenuem commutata: quo nihil aliud notatur, quam plenus felicitatis. Est enim *ϕολ* siue *ϕολ*, plenum. *Luc* verò felicitas diuinitus, non nostra sponte acquisita. Quia verò nomen prius

Castoris etymologia.

Polluxis etymologia.

prius causæ, quam ei quod ab ea pendet, dari meritò debet, is propriè *ϕολυξ*, siue *ϕολυξ* vocabitur, qui talis est, vt omnes felicitate repleat, quam nemo sibi, sed omnes illi, vnde pleno cornu fluit, acceptam ferre debent. Et optimè quidem id cum veritate consentit, eò quòd *ϕολ* prius significet plenum facere, quam plenum, vt vis agentis capacitatem patientis naturæ ordine præcedit. Quamuis ergo poëtæ inuolucrum hoc veritatis deprauarint, & nescio quibus scæda adulatione assuerint, laudandè tamen sunt, quòd integras voces seruarint. Græci Pollucis nomè dum suum facere conati sunt, Polydeucen pro Polluce dixerunt, significatu longè diuerso, sicut ex Hercule prisco Cimmericorum nomine Heraclen formarunt. Genuinæ ergo dictiones sunt Castor & Pollux, nulla addita vel abstracta prorsus littera, sed media vna in tenuem commutata. Christus ergo verus est Pollux, Castori morte sua vitam restituens, & omnibus iis, qui Castores erunt, id est, qui mala depellent, & ex animo suo turbabunt, veræ felicitatis & æterni nectaris pincerna, pleno & redundante calice diuinum liquorem omnibus sitientibus infundès. Castor ergo bene dicitur mortali patre natus, & Pollux ab ipso Ioue descendens. Latus hîc sese campus offert ad excurrendum, si luberet figillatim omnia quæ hue faciunt, persequi, sed sufficit nobis eam laudem referre, quòd primi hos fontes hominibus nostris ostenderimus, vnde alij queant quantum voluerint, haurire. Verùm quia nò parum efficaciam habet ad veritatis examen, eiusque certum argumentum, videre multarum rerum, multarumque gentium consensionem; consulamus Arabes quoque, quos verisimile est, non pauca à Chaldæis accepisse, in iis præsertim, quæ ad prisca siderum nomina spectant. Hi Pollucem vocant Abrachalu, quod est: Is est ecce cui genua flectenda sunt. *אברך* enim in Genesios capite quadragesimo primo eum notat, cui homines genua flectere debent, cui nonnihil ad Chaldaismum accommodato, vt pro Abrech sit Abrach, sicut pro Melech Malach dicunt, adiicitur vocula demonstrandi significationem habens *הוּ* quod est ecce. Abrachalu igitur ad verbum idem est, ac si diceretur, ad genu flectendum ecce: quod Latinus diceret, Ecce hic est, cui genua sunt flectenda. Postponitur autem demonstratio ad maiorem vehementiam significationis, quod nobis etiam non raro est in vsu. Quod si aliter scribatur, vt Ain in medio habeat, sitque cõposita vox è tribus, *אב* quod est pater, & *רח* id est pascere, & *ל* quod debilem & infirmum notat, tum idem fuerit, quod pater pascens infirmos. Quid verò magis propriè dici potest de pane cælesti, qui Christus est, quam eum esse patrem pascentem debiles,

Hh vulne-

vulneratos & infirmos: ipse enim cum patre vnus est. Diceretur igitur hac ratione Abraachalas, quia hic puer pater noster est, qui vulnerare nos letali à Dracone inflictò debiles pane suo cælesti pascit, & ad vitam æternam alimento corporis & sanguinis sui recreatos perducit. Græci hanc etiam stellam Herculem nominarunt, eò quòd claua crucis omnia peccatorum monstra ex animis corporibusque hominum ablaturus esset, cuius ipsa in cælis characterem gerebat. Quis autem Hercules sit, & à quibus ita nuncupatus, post erit dicendi locus. Hic fat sit, hoc obiter addidisse, ne quiduis vbiuis explicatum, odiosam pariat prolixitatem. Videmus itaque quàm omnia inter se nomina consentiant. Pollux enim is est, qui nos præter operam nostram plenos facit felicitatis. Abraachalas dicitur idem, quia nos mortali veneno pereuntes, cibo reficit atque pascit vitam perpetuam daturò. Hercules omnia vitiorum monstra domat, non ferro, sed solo ligno, in quo redempti sumus. Hic igitur adorandus est, coram hoc genua flectenda, ita vt non solum Abraachalas sit, sed etiam Abraachalu, de quo dici possit: Hic est cui genua flectere oportet, ecce ecce. Nunc ad Castorem. Hunc Græci Apollinem quoque nominarunt non leui profectò de causa. Alibi Apollinis & ceterorum Deorum nomina interpretabor: hic defunctorie dicatur, eum dici Apollinem, qui res è tenebris effert, qua de re Solis aurigam hoc nomine præcipue dignantur. Ioannes igitur, vt cognominis Euangelista testificatur, nõ erat ille quidem lux, sed venerat vt testimonium perhiberet de lumine, quod tenebræ non cognouerunt, tametsi in tenebris præfens esset. Ioannes igitur lucem siue Solem æternum è tenebris eduxit, dum sic clamaret: Hic erat quem dixi: Qui post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat, & de plenitudine eius nos omnes accepimus. Egregium certè testimonium, quo Pollux & Deus esse dicitur, & homo, & is, è cuius plenitudine omnis nostra manat felicitas: quod ipsum etiam Pollucis nomen significauit. Ioannes igitur meritò Apollo dicitur, eò quòd Solem nobis è tenebris educat. Iam nunc videamus an Assyriis etiam ita vocetur alter Geminorum, vt aliquid ad propositum nomen ipsius facere videatur. Apud Chaldæos igitur, à quibus ad Arabes vox venit, Anhelar nominatur, ab *אנה* anah, quod est clamare, testificari & cantare, & ab *אור* or siue *אר* ar (mutata non nihil dialecto) quo Sol & lumen notatur. *ל* autem particula est ad aliquid indicans. Anhelar igitur siue Anhelor, idem est quod clamauit, Solem siue lucem testificatus est. Anhelor igitur testis est lucis, siue proclamator lucis. Possètne quidquam clariùs explicare vocem clamantis in deserto lucem venisse,

Apollinis etymon.

nisse, quàm hæc dictio Anhelor? Bene ergo Castor, Anhelor & Apollo dicitur, eò quòd voce sua Solem nobis & lucem è tenebris educat. Hi igitur duo Castor præcurrens, & eum sequens Pollux, Dioscori sunt longè alij ab iis, quos poëtarum fabulæ è vaticiniis præscis ad sensum suum corruptis somniarunt. Nihil nobis cum Leda, nihil cum Tyndaro, nihil cum ouo, nihil eum Helena aut eius sorore. Indigna enim hæc progenies, à qua sidera nomina sortirentur. Ludat poëta sua adulteria, sed sic ludant, vt hoc saltem nobis permittant, sacra nomina ab ipsorum inquinamentis liberare, & tandem docere, quæ sint Hieroglyphicæ in cæli tabulis legendæ. Illorum errores facile conuincit opinionum diuersitas, & dissona rerum & vocabulorum collatio, cum è diuerso veritatem assertionis nostræ perspicue demonstret insignis omnium & nominum & significatorum consonantia. Hos igitur duos pueros vates nobis in cælo sic posuerunt, vt nascente Christo in domo religionis inuenirentur, propterea quòd hi duo initium veræ religionis essent inducturi, sed tum demum, cum octauæ orbis principium ad sextum gradum noni cæli venisset, atque Spica manû Virginis in ortu esset delata, reliquis item signis, quæ in oraculis erant indicata, consentientibus. A tempore igitur Christi ad mundi exordium tot anni computabuntur, quot nobis quinque gradus & dimidiatus, vnà cum quadraginta, qui prius fuerant absoluti in motu octauæ spheræ producent: vti modò pinguiusculè ad calculum vocauit. Principio igitur sic fuit octauus orbis constitutus, vt Cancer æstatis faceret initium ad quadraginta ante dies, quàm Sol se retro conuerteret. Idem quoque de Capricorno octauæ cæli dicendum, & de ceteris signis omnibus, quæ nomina acceperunt non ab illo, in quo tunc erant, statu, sed ab hoc, in quo futura erant eo tempore, quo octauus orbis se nono composuisset, ita vt signa signis applicarentur. Quo in statu dum ad sextum gradum noni, id est ad perfectionem ipsius signa octauæ orbis peruenissent, & cetera symbola concurrerent, Christus erat nasciturus. Non igitur frustra Mosis historiam ad cælum accommodamus, quando in eo tam aperta sunt indicia salutis futuræ relicta. Et sicut illa, quæ modò de nascituro Christo adduxi, in cælo astrorum nominibus, & motionibus fuerant diuinitus notata, ita de Noacho quoque & diluuiò existimandum. Sicut ergo Noachus in Arca fuit, vt in domo sua, & in ea decimo mensè lætitiæ Saturnaliorum principium fecit, ita Saturnus cælestis in Ægocerate, Arce vero symbolo potiore suam domum collocauit, & ea causa vnà cum ceteris, quas obiter adieci, coniecturam facere licet, totam hanc historiam ad posteriorum ad-

Cæli & Historiæ consensus.

Magorum of-
ficium.

monitionem in astis fuisse conscriptam, admirabili quodam genere litterarum, quas prius legere & intelligere, quam quæ significantur, euenirent, illis solis datum, quibus Spiritus sanctus intelligentiam eandem infudit, quam illi habuerunt, qui hæc astrorum nomina fabricarunt. Nec deinde post ipsa euenta cuiusuis est vel convenientiam hanc rerum, & signorum animaduertere, vel eam ad signata rectè applicare, quod proprium est magicæ veritatis officium, quam nemo hæcenus satis vel de nominis significatione nouit, tantum abest ut eius multi sint periti. Quod si ij, quos Macrobius est secutus, quidquam harum rerum nouissent, non dubium est quin ritus omnes in Saturnalibus obseruatos, & sacra symbola rectius explicata haberemus; & multo ante ætatem meam constitisset, Noachum Saturnum, esse, & Ianum eum quem Iapetum Græci, Hebræi Iaphet vocant, cuius frater Cham, siue (ut Latinis placuit vocem formare) Chameses fuerit, de quo paulo post nonnulla. Qua etiam via perspicuum fuisset, astronomiam non apud Ægyptios aut Chaldæos, quam apud Ianigenas vel magis, vel prius cognitam fuisse. Nam ab eodem fonte & eodem doctore ad omnes gentes dimanauit, quem Noachum, siue Saturnum fuisse nemo dubitabit, qui Moisaicæ historiæ non sit ignarus. Ob quam causam inter alias apud Græcos *κρονος*, id est, tempus vocatur, quia nimirum omnem temporis dimensionem & notitiam ad posteros transmisit. Ab hoc Ianus filiorum, ut etate minimus, ita benedictione minimè postremus, omnem astrorum cognitionem, & temporum mensuram accepit, quam Cimmeriis & reliquis in Italia Ianigenis tradidit. Cuius statuum hac de re ita dedicarunt memoriæ posteritatis, ut numerus dierum totius anni in digitorum positu & flexu manus eius signaretur, & eidem duodecim aræ duodecim mensium indices ponerentur: ut Varronis diligentia nobis monstrauit. Mirandum igitur tam crasse quosdam hallucinatos esse, ut decem duntaxat menses tempore Romuli fuisse scribant. Quamuis Romulus (ut volunt) barbaro & militari ingenio esset, utpote proles Martis inimici mortalis omni rationi recte & disciplinis omnibus humanis, non tamen id probè inde colligi potest, non alios eo tempore fuisse, qui meliora scirent, & annum rectius computarent. Aræ certè duodecim & trecenti sexaginta quinque dies digitis notati, manifestissimè eos conuincunt, qui de mensibus decem propterea somniarunt, quia numerus in mensibus signatus denarium non egrederetur. In his est Ouidius ita de hac recanens:

Tem-

- „ *Tempora digereret cum conditor vrbis, in anno*
 „ *Constituit menses quinque bis esse suo.*
 „ *Scilicet arma magis, quam sidera Romule noras:*
 „ *Curaque finitimos vincere maior erat.*
 „ *Est tamen & ratio (Cæsar) quæ mouerat illum,*
 „ *Ermoremque suum quo tueatur habet.*
 „ *Quod satis est utero matris dum prodeat infans,*
 „ *Hoc anno statuit temporis esse satis.*
 „ *Per totidem menses à funere coniugis uxor*
 „ *Sustinet in vidua tristia signa domo.*
 „ *Hoc igitur uidit trabeati cura Quirini,*
 „ *Cum rudibus populis annua iura dabat.*
 „ *Martis erat primus mensis, Venerisque secundus:*
 „ *Hæc generis princeps, ipsius ille pater.*
 „ *Tertius à senibus, iuuenum de nomine quartus,*
 „ *Quæ sequitur, numero turba vocata fuit.*
 „ *Ast Numa nec Ianum, nec auitas præterit umbras.*
 „ *Mensibus antiquis addidit ille duos.*

Aburdum reuera commentum, Numæ duos postremos menses tribuere, cum antiquitas testificetur, Iano duodecim mensium inuentionem deberi, atque eidem trecentorum sexaginta quinque dierum computationem. Deinde ipsum Ianuarij nomen commonstrat, quis annum mensibus & diebus distinxerit, quod post denarium tandem modestiæ causa subiunxit, cui mox vxoris nomen adiecit. Hoc tamen siue ipse fecerit, siue illi, qui ab eo hanc supputationem acceperunt, non magni refert. Neque nomina ipsa mensium à Romulo vel Numa posita sunt, uti Ouidius arbitratur. Cimmeriorum enim, siue Ianigenarum sunt multis antè seculis indita, quam Romulus regnaret. Latini, quanquam linguam priscam magna ex parte Itolorum irruptione perdiderunt; in mensibus tamen & sacris rebus non pauca vocabula primi sermonis retinuerunt. Martius enim non à Marte, ut omnes hæcenus scriptores putauerunt, dictus, sed à *Mert*, vocali producta, quæ vox huic mensi indita est, quod principium eius dies augeat. Nam in ipso æquinoctio verno exordium suum antiquitus habebat. Fateor equidem, Solem id temporis domum Martis ingredi, quæ Ariete noni orbis designatur, sed nego hanc causam esse potiore, quam sit illa, quæ propriam & peculiarem notam temporis adduxit. quod si domorum ratio sequenda esset, oporteret eandem in reliquis quoque mensibus obseruari: quod factum cum non sit,

Hh 3

quid

quid potest habere veritatis in primo, in quo luculenta & aperta originatione de Cimbrico sermone inuenitur? tamen si confiteri liceret, salua linguæ nostræ vetustate, à Marte nomen dari, cum ipsum hoc siue dæmonis, siue cacodæmonis nomen de sermone nostro sumptum esse, primo libro sit ostensum: & alibi, quare Mars huic mensi attribuitur, clarius & copiosius erit aperiendum. Quod enim de Romuli patre finxerunt, vix dignum est vt derideatur; tantum abest, vt sit operose confutandum. Ex *Maert* igitur siue *Maert*, vt alij pronunciant, Martius Latinorum factus est, qua voce denotatur dies fieri longiores. Aprilis, si Ouidio credimus, à Venere, quæ Græcis Aphrodite dicitur, nomen accepit, eò quod illa mater *Aneæ* fuisset: vbi si astronomicos, & propius vero loqui voluisset, non fabulose, potuisset dicere, ea de causa à Venere nominari, quod ea in Tauro signo huius mensis domicilium collocarit. Verum vtraque ratio labascit, si mensis propria nota sit quærenda. Non mala est illorum coniectura, qui ab aperiendo sic dictum arbitrantur. Verum quia in Cimbrica quoque lingua eodem nomine dicitur, inde potius nomen deriuandum. Aperiire enim terram nec solius est Aprilis, nec primum in eo inuenitur. Quis enim nescit, in Februario etiam & Martio terram aperiiri? At hoc proprium est Aprilis & peculiare, quod in eo tellus ad summum apertionis gradum perueniat, quod vox *Operef*, & per syncopen *Opref* designat: *Opex* enim est is qui aperit. *Hes* verum in re quaque summum significat: vt cum dicimus *Hey hesf*, id est vox excellenter alta, & *Hesf*, id est vir excellens, & ad summum fortitudinis progressus: vnde *Hil* quoque montem notat. Notandum tamen ab aliis *Hil*, ab aliis *Hes* dici pro varietate dialectorum. *Opexif* igitur omiſſa aspiratione lenitatis causa, & syncoptos *Opriſ*, mensis hic dictus est, quod inter eos, qui tellurem recludunt, sit excellentissimus. Ex *Opriſ* ergo nomine Cimbrico, Latini fecerunt *Aprilé*, facili duarum vocalium comigratione ex vna in alteram. Qui hunc sequitur *Maius*, non à maioribus, vt ridicule multi arbitrantur, nec à Maia Mercurij matre, quæ Aprili potius nomen dare deberet, in quo Sol ipsi inter Pleiades congregitur, sed à primi sermonis voce *Mai*, siue *Mei*, qua viror omnis plantarum significatur, est nuncupatus. Hinc igitur *Maius* dicitur. Hinc etiam *Meifant*, id est regio virore camporum delectabilis: vnde Latini *Mediolanum* sibi finxerunt. Hinc *Meiey* etiam pro eo, quod est virides plantas defecare, quod deinde ad omnia, quæ secantur, transfuit: & *Meiey* pro eo quod est defectis viridibus platis quippiam ornare. *Iunius* verò à fauore nominatur, quod in eo fauorem terræ sentire.

Mediolani no-
men.

tire incipiamus, fructibus iam se ad edendum offerentibus. Dicitur de prisca voce *Gunius*, quemadmodum *Ianus Ganus*, sed *Iota* consonans pro *Gamma* Latini supposuerunt. Quid, quod & *Flandri Juny* pro *Suy* dicunt, quod ipsis idem, quod Latinis *faueo*, signat. Verum hæc non erant huius loci propria, quæ non alia causa adieci, quam quod paulatim à *Iano*, & patre eius *Saturno* describendo ad ea me rapi sentiam. Alibi docebo origines vocabulorum, quæ è prisca lingua Latini conseruarunt: inter quæ erunt, *Tempus*, *Annus*, *Anna*, *Vertumnus*, *Autumnus*, *Aestas*, *Hiems*, *Mensis*, *Calendæ*, *Dies*, *Nox*, *Sol*, *Luna*, *Venus*, *Mercurius*, & alia quamplurima, quæ nihil attinet enumerare. Hic fuit è symbolis & aliis indiciis docendum, *Noam Saturnum* esse, & *Iapet Ianum*; quo sic deinde ad *Gomerum* & *Ascanium* descenderem. Et quia non aliò hæc à nobis tractata sunt, quam vt generis nostri antiquitas ex his elucesceret, non erit absurdum, si totius temporis rationem supputemus, quam ex imaginibus cælestibus indicauimus, quo intelligatur, in quos mundi annos *Ianus*, & *Gomer*, & *Ascanius* sint referendi. Pertinebat hic labor propriè ad eos, qui *Chronica* omnium gentium vniuersim cōscribunt, quod & ego post alios facerem, si tempus & principis alicuius fauor & patrocinium daretur. Sed quia id etiam in singulis hominum propaginibus obseruatur, nolui in nostra stirpe id negligere, quod maximè nobilitatem generis insigni antiquitate commendabit. Mox enim à diluio eorum regnum & nomen nobile fuit, à quibus nostri homines & genus & linguam ducunt. Aetatem enim illam, quæ ad præputium vsque ab *Abrahamo* positum computatur, *Scythismus* vocatur, vt *Epiphanius* testis est. Ante igitur *Babyloniam* tyrannidem penes illos fuit iustum imperium, à quibus ætas illa nomen accepit, à quibus leges & vitæ instituta & ius fuit petendum tantisper, dum in campis *Sennaar Nembrod*, & à Deo & à *Noa* *Scythisque* iustis eius liberis descisceret. *Scythismi* ergo initium ab ipso diluio petendum. Sed quoto anno orbis conditi illud fuerit, nec dum satis inter omnes constat. *Eusebius* enim & *Hieronymus* & alij eiusdem melioris notæ scriptores non parum à *Mosaica* supputatione recesserunt, quamobrem id facerent, non satis firmis rationibus adductis. Scio à *Septuaginta* Interpretibus occasionem ipsis datam esse. Verum quia illi à *Mosaico* calculo & *Hebraica* veritate dissentiant, ostendendum fuerat, cur ita faciendum esset. *Septuaginta*, *Arphaxat* centum triginta quinque annorum faciunt, cum *Gainan* nasceretur. Hunc iterum centum triginta annorum, dum *Sala* ipsi genitus esset:

Comeri ams.

atque

atque ita similiter Sala, Hebero, Phaleco, Ragau & Seruch singulos adiciunt centenarios ultra numerum in Hebræis Bibliis notatum. Cum igitur Augustinus & Eusebius in Chronicis hoc loco Septuaginta sequatur, tametsi à Mose & Chaldæo Thurgemano longè discedant, ab iisdem reliquos quoque numeros, quibus ab Hebraica veritate dissentiant, mutuati videntur. Sunt tamen numeri in Eusebij præfatione Chronicis præmissa ita corrigendi, ut iis respondeant, qui in Chronologiæ tabulis sunt annotati; qui alioquin inter se in meo exemplari non nihil pugnant: quod satis est indicasse. Atque hac quidem correctione Eusebius consentiet sibi & Septuaginta fortassis interpretibus: sed non video, quomodo cum aliis concordia possit iniri. Clemens enim Alexandrinus ab Ada ad diluuium usque annos computauit centum quadraginta octo supra duo millia: atque id tanta religione, ut ne quatuor quidem dies neglexerit. A Semo autem usque ad Abraham annos mille ducentos quinquaginta: quos si colligas, duobus centenariis & amplius Eusebianum numerum superaueris; nisi velit à Semi natiuitate fieri computationem, quo centenario vno propius accedat. Atque hæc quidem Clementis supputatio è Demetrii libris, quos de regibus Iudæorum scripsit, videtur accepta. Idem alium calculum ab Eupolemo mutuatur, non minus, quam in priore visum est ab Eusebiano dissidentem. Utinam Philonis supputationem haberemus, quem dicit aliter quam Demetrium, de regibus Iudæorum scripsisse. Nam Breuiarium illud, quod eius nomine circumfertur, nihil spirat Philonium, & si germanus eius partus esset, causam in eo reddidisset, ob quam à Septuaginta interpretibus, qui tum in manibus erant Græcorum, recessisset, alioquin in maximam erroris opinionem apud omnes incursumus, quod à Bibliis illis, quæ sola Græci legebant, discordaret, maximo numerorum interuallo. Augustinus monuit illud quidem in Hebræis Bibliis multo pauciores annos inueniri, sed quomodo id factum sit, aut nullam aut difficillimam rationem reddi; tametsi alibi, si rectè memini, culpam in scriptoris errorem relegare videatur. Porro si omnium calculi huc essent adferendi, qui de mundi antiquitate scripserunt, oratio ingens volumen impleret, ac tandem eo relaberetur, quo Munsterus in librum Sedar olam, id est in ordinem mundi siue sæculi scribens, est deductus. Hic dum varias opiniones enumerasset, atque omnes inter se dissentire deprehendisset, hac exclamatione quærendi laborè finiuit. Et (inquit) ferè tot inuenies de annis mundi opiniones, quot sunt scriptores, licet nemo pauciores, quam Hebræus ponat annos. Quid verò quod ne ipsi quidem

He-

Hebræi concordés inueniantur, ut idem copiosè ostendit, inter quos Iosephus à communi Iudæorum computu trecentis quadraginta duobus recessit. Nos igitur iis, quæ ab aliis in hac controuersia satis latè sunt explicata, supersedebimus, atque inter omnes duos nobis proponemus, Eusebium & postremum Chronicorum auctorem Funcium, qui nisi quædam suis scriptis addidisset, quæ Romanæ ecclesiæ aduersantur, omnium manibus Euchiridij loco esse potuisset: quorum numeros inter se collatos à mundi creatione ad Christi usque natalem, deprehendemus mille ducentis triginta sex annis discrepare. Eusebius enim quinque millia centum & nonaginta nouem: Funcius tria millia, nongentos sexaginta tres computauit. Hos igitur examinemus, & ad Chaldæorum & Ægyptiorum vetustam supputationem conferamus. Aristoteles in primæ philosophiæ libro primo Ægyptios videtur mathematicæ & astrologiæ antiquissimos facere doctores: quibus libro secundo de cælo Babylonios adiecit. His igitur maximè videretur credendum, si verum est, in sua cuique scientia maximè credendum esse, ut idem nos docet magister. Diligenter igitur horum rogandæ sententiæ, quod quid maximè sequendum sit, in lucem eruat. Verum principio submouendæ fabulæ, quas Plato in Timæo & Herodotus in sua historia secuti tantum annorum prodiderunt, ut omnem fidem excedant. Sed hinc laudandus Herodotus, qui illud non omisit, quo manifestè mendacia sacerdotum deprehenderentur. Nam qui tam insigniter vel errat, vel mentitur, ut nemo sit, mentis modò compos, qui falsitatem non clarè cernat, is citra damnum & noxam aliorum & mendacia & errores conscribit, nulli mortalium maioris mali auctor, quam sibi ipsi, cui eam conciliat existimationem, ut ne tum quidem, cum vera dicit, fides ei habeatur. Hoc Herodoto hinc video accidisse, dum nimium stolidè & ineptè portentosissimas Ægyptiorum fabulas scriptis tradidit. Dixit enim, dum antiquitatem computat, tam longi temporis apud eos memoriâ extare, ut Sol bis, vbi nunc occidit, ortus fuerit, & bis vbi nunc oritur, occiderit, rem suo ipsius prodigio, qualis sit, clarâ. Chaldæi item sacerdotes & philosophi, qui in Babylonia ceu filius à patre per manus doctrinam accipiunt, non minus laxas habenas mendaciorum Pegaso admittunt, dum ad Alexandrum usque quadringenta septuaginta tria annorum millia elapsa esse fabulantur, ex quo astrorum motiones apud ipsos obseruari cœperint. Contra horum fabulas Ctesias nos iuuabit, qui medicus fuit Artarxerxis, & historiam Persarum viginti tribus libris ab initio regni Assyriorum est cõ-

Li

plexus

plexus. Hic in secundo libro ab eo tempore quo apud hanc gentem regnatum est, mille trecentos & sexaginta annos ad Sardanapalum usque ultimū regem Assyrium supputauit. Diodorus Siculus huius oppressionem & mortem cum descripsisset, adiicit regnum Assyriorum ad ipsam usque euerfionem mille quadringentos annos durasse, ita ut Sardanapalo quadraginta anni tribuendi esse videantur; cum Eusebius viginti duntaxat ei annumerarit. Hæc certè Ctesia & Diodori supputatio ad amissim conueniet cum Chronicis nostris postremis. Nam eorum calculus Sardanapali initio annos à mundi exortu ceptos ter mille centum viginti sex adscribit: quibus si eximas mille trecentos sexaginta, quibus antè fuit regnatum, incidet in annum mundi millesimum, septingentesimum sexagesimum sextum; quo tempore confusio linguarum iam facta erat, & populorum diuisio, & varia in regna discessio iam fiebat. Phaleg siue Peleg eo tempore septimum ætatis annum exegerat, qui si ipso anno confusionis natus fuit, ut de nomine est verisimile, exordium erit regnum Assyriorum septem annis post cōfusionem linguarum ad duos annos prius quàm Funcius è Pseudoberoso tradit. Nec absurdum id est ad cogitandum, eò quòd Nembrod prius tyrannidem potius quàm regnum inter homines habebat: & post diuisionem per linguas factam, non statim primo vel secundo anno imperium consensu hominum & legibus & iudiciis constitui potuisse verisimile videtur. Ad hæc itaque tempora Ctesie calculus ascendit, inferius quàm fuerit diluuium centum & decem annos. Et quamuis Nembrod antea fortasse diu rerum clauum tenuisset, quia tamen id fiebat more venatoris, id est, inuitis iis, quos gubernabat, computationis epoche ab eo tempore sumpta est, quo iam regiam administrandæ communitatis formam stabiliuerat. Magna hæc est Hebræorum & Chaldæorum consensus, à qua nemini temere discedendum esse arbitramur. Verùm quo plus auctoritatis accedat, non erit indignum commemoratu, quod Aristotelis diligentissimum inuestigandi studium sibi scribi impetrauit. Hic cum Callisthenem carissimum sibi discipulum apud Alexandrum haberet, rogauit eum, ut diligentissimè à Babylonicæ antiquitatis peritis inquireret astrorū obseruationes, & annorum seriem. Qui libenter admodum hac in re præceptoris suo obtemperans, omnes obseruationes ipsorum in Græciam transmisit. Has autem Porphyrius dicit mille nongentorum & trium annorum fuisse, nec plurium omninò, de qua re Simplicium licet videre, qui in secundum librum Aristotelis de cælo scribens doctissimè &

copio-

copiosissimè veterum de cælestium orbium numero opiniones recenset. Cum ergò Alexander Babyloniam occuparit, cum tria milia sexcenti triginta sex anni ab orbe condito numerarentur, necesse erit fateri, obseruationes ipsorum ad mundi annum millesimum, septingentesimum & tricesimum primum ascendere, quo tempore Nembrod potuerit esse natus annos paulo plus minus quadraginta quinque: si Chus statim à diluuiio genitus Nimbrodum tricesimo ætatis suæ anno procrearit. Id ætatis profectò homo ad violentiam factus, iam satis maturus erat ad tyrannidem exercendam. Sed nihil obstat concordie Ctesia & Callisthenis hoc discrimen, quòd ille regni durationem, hic astronomicarum obseruationum antiquitatem sit dimensus. Et potuisset etiam fieri, ut alij tyrannidis, alij regni iam constituti annum pro Epocha sibi collocarint. Habemus ergò inter Chaldæos & eos, qui è sacris Bibliis computant insignia consensus documenta, è duobus clarissimis testibus Ctesia & Callisthene. Quocirca annos illos, quos Septuaginta Interpretes inter Ninum & diluuium Hebraico calculo adiecerunt, audacter reiiciemus. Neque enim verisimile est eos annos à Chaldæis silentio prætereundos fuisse, si tanto antea Nembrod regnum Assyriorum constituisset, quàm Ninus in eo succederet. Nunc ergo ad Aegyptios transfundendum. Ut Ctesias Cnidius Herodotum in Persicis suis vanitatis reum peregit: ita Diodorus eundem in antiquitate Aegyptia egregiè deceptum fuisse ostendit. Is è diligenti & accurata inquisitione didicit, Aegyptios ab initio regni sui computare quater mille, & septingentos duntaxat annos usque ad Amasis vltimi regis Aegyptij obitum, & ad principium occupationis à Cambyse factæ. Quia igitur antiquissimam regionum omnium Thebaida Aegyptij arbitrabantur, necesse est credere eos ita rationes suas subduxisse, ut idem mundi & regni Aegyptij exordium ponerent. Horum igitur supputatio si cum Eusebio conferatur, non inuenietur multum dissidere. Ego sanè non absurdè dici posse existimo, Septuaginta Interpretes sese ad hunc annorum numerum voluisse accommodare, cum Ptolomæo Aegyptiorum Regi sacrosancta Biblia transferrent: ne si tam paucos annos, quàm Hebræi tradunt, transtulissent, totam historiam in suspicionem falsitatis adducerent, apud eos præsertim, qui tam pertinaci studio antiquitatem suam tuerentur. Adiciere igitur annos in illam temporis partem potuerunt, cuius nulla certa monumenta apud Aegyptios extarent, & vbi nihil Prophetis vel sacris litteris noxæ maioris

*Septuaginta
quare ab He-
bræis discesse-
runt.*

ris inferretur. Reiecissent profectò Aegyptij Hebræos cum sua historia, si vidissent ab ipsis pauciores annos ad orbis conditi initium numerari, quàm in Aegypto esset regnatum.

Vt igitur libris sacris & fidem & reuerentiam interpretes conciliarent apud homines ob eruditionis variæ, & præsertim astronomiæ antiquissimam possessionem superbos, sese insinuarunt astuto hoc consilio, & mendacio, cum nemini noxio, tum plurimum profuturo iis, apud quo esset legendum. Quod si Eusebius & ceteri Christiani hoc animaduertissent, quod nobis ex hac collatione est petitum, potuissent facilius se ab hac controuersia explicare. Discrimen autem quod inter Aegyptiorum est & Septuaginta Interpretum computationem, viginti nouem circiter est annorum, quod in tanto seculorum spatio non mirum est euenire. Non igitur accusanda est scribentium incuria, nec suspicandum, notas numerorum corruptas fuisse, sed omnis computationis diuersitas ex hoc fonte videtur emanasse. Si Chaldæi perinde atque Aegyptij tantam antiquitatem in suis quoque libris scriptam habuissent, fieri potuisset, ut ipsorum etiam Turgeia similiter numeros annorum auxisset. Verùm quia iustam temporum supputationem ab initio regni sui tenebant, nihil opus fuit interpreti à veris numeris declinare. Vanitas igitur & arrogantia pertinax Aegyptiorum Septuaginta Interpretes coëgit, ut iis potius hac in re citra damnum illuderent, quàm facerent, ut sacra Biblia contemnerentur. Poteram equidem hac excusatione videri satis fecisse ad hominum animos ab offendiculo hoc, in quod quàm plurimi grauissimi auctores impegerunt, liberandos. Verùm quia mihi semper in votis est, conuafare omnia, quæ mysteria religionis nostræ faciunt illustriora, adiciam hîc quiddam: quod quanti alij sint facturi, ego non magnopere curo, hoc solo contentus, si illis gratum sit pabulum, qui pia mente omnia arcana salutis humanæ perscrutantur. Promissio patribus facta erat, sexta ætate Messiam venturum. Augustinus ætates mundi distribuens, ita habet: Prima itaque (inquit) generis humani ætas ab Adam vsque ad Noe. Secunda à Noe vsque ad Abraham, qui articuli sunt euidentissimi & notissimi. Tertia ab Abraham vsque ad Dauid: sic enim Mattheus Euangelista partitur. Quarta à Dauid vsque ad transmigrationem Babyloniam. Quinta à transmigratione in Babyloniam vsq; ad aduentum Domini. Sexta ab aduentu Domini, vsque in finem seculi speranda est: qua exterior homo tanquam senectute corrumpitur, & interior renouatur de die in diem. Inde requies interior sem-

piterna est, quæ significatur sabbato. Idem alibi: Sicut sexto die (inquit) fecit Deus hominem ad imaginem & similitudinem suam, sic inuenimus sexto seculo venisse Dominum Iesum Christum, ut reformaretur homo ad imaginem Dei. Hæc ille, quibus ætates rursus eodem modo quo prius, enumeratas adiecit.

Non caret itaque mysterio, quod Seruator noster sexto die voluit cruci affigi, qui dies ab antiquissimis nostris Cimbris Veneri dedicatus ob id videtur; quòd eo venustas totius mundi facta esset, id est, quòd homo in eo esset creatus, qui finis est & pulcritudo omnium eorum quæ videntur. Quo igitur die hæc hominis venustas ad imaginem Dei facta est, eodem postquam serpentis fraude corrupta fuisset, est restituta. O venerandum senarij honorem, qui nobis imaginis & pulcritudinis diuinæ in diebus memoriam semper refricas! Hoc die Venus, siue pulcritudinis diuinæ idea animis nostris similitudinem & imaginem suam impressit; hoc eodem commaculatam conspurcatamque imaginem preciosissimo suo sanguine abluere dignatus est, quo post hunc senarium absolutum nos mundos nitidosque ad Saturnum, id est ad maximum omnium fatorem atque patrem reduceret. Non ergo immeritò senarius nuptiis sacer est, propterea quòd die sexto Deus humanum genus sibi veluti sponsus sponsam ardentissimo amore coniunxit. Sed de hac senarij proprietate (quæ quinario quidam primæ classis auctores imperitè tribuerunt) multisque aliis eius arcanis in numeris nostris Cimbricis plura dicemus. Hic sufficit numerum hunc perfectum esse, atque totum partibus Suis coniunctis æqualem. Vnum enim eum ut omnes alios numeros mēsurat, & præter vnum binarius etiam, qui ter acceptus senionem reddit, deinde ternarius, qui bis repetitus eundem dat, nec alia eius pars dimetiens inuenitur. Partibus autem his tribus, tres personæ in diuinis significantur: vnitæ pater, binario filius, ternario spiritus sanctus: ut erit alibi declarandum. Tres hæ personæ vnus est Deus, qui hominem sexto die fecit, & eundem sexto die redemit. Deus igitur his tribus partibus in Arithmomantia significatus sexta ætate & sexto die sic se carni humanæ cōiunxit, ut idem & vnus Deus & homo esset, quemadmodum Senarius & eius partes vnus sunt numerus. Profunda hic aperitur & abdita cōtemplationum specus, quam satius est egredi, quàm in ea caligantibus oculis hallucinari, aut cum periculo casus cæspitare. Perfectus igitur hic numerus creationem hominis & eiusdem in integrum restitutionem, & Dei & hominis perfectam vnionem significat, & ea de causa visum fuit antiquis eum

numeris ætatis mundi adiicere, quò semper hoc mysterium ob oculos versaretur. Scribebatur autem antiquissimis numerorum notis, quas Cifras vocamus, de quibus in Numeris quoque nostris (si Deus adspiret) agemus: sed sic scribebatur, vt eius partes ordine præcederent, quò indicaretur omnem senarij perfectionem, pulcritudinem atque essentiam ab illis vnitis pendere. Cùm igitur sic ordine suo quatuor notæ, tres partium, & vna senarij, ponerentur, is numerus scriptus videbatur, qui mille, ducenta, triginta sex comprehendit; ad hunc nimirum modum, 1236. Crediderim igitur Septuaginta Interpretes hunc numerum annis mundi addidisse, tum quò ad Aegyptiorum summam peruenirent, tum quò mysticum hunc numerum doctioribus darent considerandum. Certè si addendus aliquis numerus fuit, nullus potuit inueniri qui auctarium redderet diuinius, atque ea (ni fallor) causa est, ob quam viginti nouem annos, quibus ab Aegyptiis superantur, neglexerint. Et verò fieri potuit, vt dum Ioseph in Aegypto primas omnium rerum teneret, atque de mundi antiquitate fortè ageretur, quisquam sapientum Hebræorum dixerit, summam illam vulgarem non integram esse, verùm tum tandem perfectum iri, cùm senarius per partes ordine suo explicatas fuerit adiectus: significare volens, salutem & redintegrationem hominum illo numero symbolicòs contineri. Quod cùm intellectum non esset, putauerunt Aegyptij hunc numerum adiiciendum esse, quò annorum mundi vera & integra fieret supputatio. Nec mirandum, si in tot annis viginti nouem plus æquo excreuerint apud Aegyptios, cùm mysterium huius embolismi non fuerint affecti. Demantur igitur ab Eusebiana Chronologia mille ducenti triginta sex anni, & habebitur perfecta & quadrata cum Funcij computu conciliatio. Remouei igitur nunc scrupulos à mundi antiquitate longè aliter, quàm quisquam eorum, quos hætenus meministi legisse, & id sic feci, vt commonstrarim etiam cælum ipsum & signorum appellationes huic calculo consentire: quod deprehendet is, qui octauus orbis medium tempus accipiet, inter tardissimam & celerrimam eius motionem. Cùm enim celerrimè fertur, sexaginta quinque, cùm tardissimè, centum annis cursum suum absoluit: inter quos numeros medium occupent anni octoginta tres, neglecto semisse. In hos si ducas gradus illos, quos ab initio mundi ad hæc vsq; tempora octauus orbis peregit, non longè à vero calculo aberrabis. Dixi enim naturæ cõueniēs esse, vt fines hiemis & æstatis quinquaginta diebus post tropas, atque quadraginta antea diebus earum
princi-

principia computarentur, in illo, inquam, climate & terrarum positu, in quo Christus erat nasciturus, & liberaturus genus humanum. Ad hunc enim orbis tractum respexerunt, qui nomina symbolica, velut oraculorum quædam tegmina, sideribus imposuerunt. Huius igitur plagæ homines sic hiemem & æstatem supputabant, vt de Hesiodi & Ptolomæi testimoniis modò deduxi. Sit igitur Cancer octauus orbis principis ita collocatus, vt æstatem exordiretur: atque nomen sumpserit tum è sua natura, tum è signo cæli immobilis, cui erat tempore salutis humanæ applicandus, quo computu quadraginta gradus existent ante conuersionem. His addantur, quibus nunc Canci principium Solstitij punctum consequitur, qui ad viginti septem ascendunt. Fiunt itaque gradus sexaginta septem, per quos orbis octauus ab initio est progressus: quos si in octoginta tres ducas annos, quinque millia, quingenti sexaginta & vnus existent, qui numerus computu Chronicorum ad triginta ferè duos annos duntaxat excedit, proximè conueniens calculo Aegyptiorum, si mysticum illum annorum embolismum prius exemeris. Hæc subducta intelligantur ad illorum captum, qui astronomicæ scientiæ sunt imperiti. A qua quamuis non nihil hæc ratio discedat, non magni tamen discrimen est faciendum, eo quòd ne in illa quidem hætenus vera octauus orbis progressio fatis certa habeatur. A Copernico certè si calculum mutuaremur, differremus quidem, sed tantillo discrimine, vt in re tam dubia, & in computatione tot annorum meritò sit negligendum. Nobis satis est hanc habere symbolorum rationem, qua doceatur, Chronologiam Christianam, Chaldæam & Aegyptiam non solum sibi inter se, sed cū cælo quoque verisimili collectione conuenire: quò illis os obturemus, qui contra omnem maiorum obseruationem, falsis Philosophis, aut potius Sophistis, adhærere malunt, quàm antiquissimarum gentium consensui, qui nobis de veris historiis tum orbis exordium, & diluuij cladè, tum Christi aduentum, non in librorum tantum, sed in siderum etiam monumentis, descripsit. Teneamus igitur hanc nostram temporum supputationem pro verissima, aut saltem pro ea, quæ ad veritatem proximè accedat, quando in tanta vetustatis caligine ipsum punctum tangere angelicæ potius sit, quàm humanæ cognitionis. Nec magnum etiam in tanto temporum decursu momentum habet, si Historiographi ad vnã aut alteram aut tertiam etiam ætatem dissidere deprehendantur. Admirabile sanè est, Chaldæos & Hebræos concordare, & ab his Aegyptios viginti nouem duntaxat
annis

annis discrepare, si prius embolismus ille mysticus tollatur. Laborarunt in hac re infiniti, sed omnes hactenus longè ab hac concordia abfuerunt. Non defuerunt, qui ante diluuium ex vno anno duos facerent, eo quòd dicerent homines primum sub æquinoctiali in regione (vt volunt) temperatissima habitasse, vbi singulis annis duæ hiemes & duæ æstates computantur. Sicut ergo nos annum hieme vna & æstate vna definimus, ita & illos sub æquinoctiorum circulo fecisse, atque idcirco annũ vnum nostrum in duos deputasse. Quorum ratio, quia ne sic quidem verum numerum annorum ante diluuium inuenire possunt, vt friuola reiicienda. Nunc ergo ad vetustam Cimmerij generis nobilitatem hæc applicemus. Constat Chaldæorum testificatione regnum Assyrium primum firmiter constitutum fuisse post Babylonicam linguarum confusionem. At ex Epiphanio docui Scythismum mox à diluuiio computari. Quod autem Scythismus nihil aliud sit quàm illa ætas, quæ à principatu Scytharum, nomen habet; quis non ex ipso nomine cognoscit? Scythas autem Cimmerios esse, atque ita per anachronismum ætatem illam Scythismum vocari, in qua omnes homines Cimbricè siue Scythicè loquebantur, post suo loco clarè demonstrabo. Antiquior igitur est Cimmeriorum siue Scytharum nobilitas, quàm vllius alterius post diluuium gentis. Sed hoc post fiet apertius & magis perspicuum, cum qui Scythæ sint, vbi primum habitarent, atque quò inde commigrarint, è Cimneriis tenebris, in lucem euocabo. Sit igitur nunc satis nobis de Comero, & patre eius Iano, & Saturno auo dictum. Hoc enim nobis propositum duntaxat fuit, docere qui supremi essent Cimmeriorum parentes, & quæ symbola extarent, quibus doceretur Saturnum Noam esse, & Ianum Iapetum, minimum natu inter filios Noe, & Comeri siue potius Cimneri patrem: quod tamen post etiam latius & clariùs patebit ex iis, quæ deinde enucleabuntur. Gratius autem hæc opera mea esse debet, eò quòd non nostram modò originem, sed Latinorum etiam à nemine hactenus bene scriptã, luculentis indiciis demonstrarim. Eram hinc finem huic libello impositurus, nisi fortè in Tabulas Funcij, quibus Noæ progeniem oculis subiecit, incidissem. Video enim me imprudentem in has impigisse, dum communem & receptam ab omnibus Christianis opinionem secutus, Sem maximum, Cham minorem, Iaphet minimum natu feci, cum ille Iaphet maximum esse non scribat modò, sed de numeris etiam se demonstrare arbitratur: addens, magnos viros, quia illos non diligenter obseruassent, maioribus curis forsã occupati,

hinc

Controversia
de nativitate
filiorum Noa-
chi.

hinc lapsos esse. Ratio autem omnis, qua fictus ita sensus, in illo continetur, quòd Noa dicatur, cum quingentorum esset annorum, genuisse Sem, Cham & Iaphet, inter quos Sem centum & duobus post annis dicitur fuisse centum duntaxat annorum. Non potuit igitur nasci centum ante diluuium annis, alioqui duobus post annis centum & duorum, non centum modò futurus. Atque hac sola ratione nixus contra statuit, quàm omnis hactenus Ecclesia tenuit, contra etiam quàm habet vulgata Bibliorum in linguam Latinam versio, non ex Hebræa tantum origine, sed è Thargum etiam Chaldæo. Nos igitur rationem aduersarij, ne leuis omninò pugna videatur, auctoritate etiam adiuuabimus, atque id eius auctoris, qui primæ classis merito suo debeat censerì. Is est Iosephus, qui Chamum *μεϊζωτατον* esse scripsit, id est minimum natu. De Iaphet autem quòd maximus natu fuerit, è Græco textu Bibliorum queat doceri: in quo legitur Sem fratrem esse Iaphet maioris, siue vt ipso verbo dicam *μεϊζωτος*: quo quidem modo mea habent exemplaria, alterum Aldinum, alterum Complutense. Constat igitur Funcij sententia & ratione & auctoritate gemina roborata. Excutienda tamen ratio, an solidum tinniat. Si eo modo quo in ceteris calculus est subducendus, dicitur Iaphet, siquidem illum primum ordine retrogrado statuas, natus esse anno quingentesimo, secundus autem filius anno post hunc primo, tertius altero, atque ita Cham medius maneret, vt medius est in Bibliis collocatus. Sed dicit Funcius, Noam quingentesimo anno cepisse dare operam liberis, atque ita non esse necessarium, singulis annis vnum filiorum assignare. Est hoc sanè effugium, quo liceat vti ad hoc, ne Chamus medius fuisse dicatur. Sed ei obstat ordo, siue eum à maximo, siue à minimo exordiaris. Hunc autem ordinem à Iaphet incipientem in generationibus singulorum enumerandis, vnà cum eo, quòd singulis annis singulæ videantur proles esse tribuendæ, tanti fecit Rabbi Salomo Iarchi, vt קטן קטן Catan, quam vocem minorem natu nostra interpretatio reddit, aliter interpretetur, idem valere asserens בזוי bazui, id est, contemptũ, adducto ad id docendũ exemplo ex Abdiæ capite primo, vbi Caton, non pro paruo, sed pro contempto ponitur, dũ dicitur *הנה קטון נתתיך בזוי*, id est, ecce constitui te paruum inter gentes. quod est, non minimum natu, sed contemptũ. ergò Cham nominatus בזוי קטן non minimus natu est intelligendus, sed contemptissimus filiorũ: atque ita maxima est exaggeratio criminis dicere, Noam optimum patrem cognouisse hanc se contumeliam, passum esse à filio suo vilissimo & contemptissimo.

Kk

Aben

Aben Esta eiusdem est sententiæ cum Iarcho, Semum minimum, Iaphet maximum statuens, quanquam vterque asserit magnam hinc esse dubitationem ex eo subortam, quod in Hebræo incertum sit an Sem dicatur frater esse Iaphet maior, an frater Iaphet maioris. Videmus igitur apud Rabbinos nihil ferè certi posse constitui, sed eò hos duos inclinare, vt Semus minimus, Iaphet maximus, fuisse dicatur. Quid ergo nobis erit sequendum, vbi aliter Iosephus, aliter Rabbini, aliter alij senserunt? Scimus tribus his Noæ filiis nomina non temere, sed diuino afflatu imposita fuisse. Sem igitur dictus videtur, quod in eius posteritate is nasciturus esset, cuius nomen est super omne nomen. Vaticinatur enim Noa nomen Domini semper in Semi progenie inuocatum iri, donec nomen ipsum de celo descēdat, & in Semi posteris carnem assumat, quod haud dubiè ad primogenium ius pertinet omninò. Chamo nomen datum, quod esset futurus conscientia, vt ita dicam, cauterizata, & vitiorum nimio calore exæstuante, tum etiam daturus posteros, qui atro suo colore præ se ferrent calidæ regionis adustionem. Præterea, vt spiritus diuinus vna voce multa frequenter compendio indicat, videtur Chamus nomine suo minari, fore, vt stirps eius Solem caloris auctorem adoret, atque eos, qui adorare nolint, ignibus tradat exurendos. Iaphet nomine suo latitudinem pollicetur tum generis sui latè regnaturi, tum maximè nominis Domini, quod de Semo oriturum esset, ad omnes mundi plagas propagandi. Cùm enim antea inter solos ferè Semigenas nomen illud inuocaretur, tum denique tempore eo, quo Iapeti posteritas potissimam mundi partem in pace gubernaret, ad omnes gentes est diuulgatum: iuxta illud, In omnem terram exiuit sonus. Cùm igitur in Semo nomen venturum per ænigmata quædam significaretur, atque in eius progenie sola lex manserit, sed imperfecta & externis ceremoniis alligata: videtur Deus pollicitus esse ad vltimam ætatem in Iaphet posteris sese effecturum, vt & lex perficeretur, & nomen illud super omne nomen non amplius esset tam angustis terminis inclusum, sed dilatandum per vniuersum orbem. Videtur igitur huic vaticinio conueniens, vt vltimus filiorum, Iaphet, censetur fuisse. Verùm quia inter Iudæos nec dū satis hæc oracula intelligerentur, eò quod non crederent in ipso Romani imperij vigore Christum natum esse, non potuerunt hæc arcana nominū mysteria bene interpretari. Hallucinatus igitur est Iosephus: hallucinati sunt Rabbini, eò quod lucē veram mūdo iam exortā non viderēt. Sequamur igitur non hos in tenebris palpitātes, sed illos, qui ducē sibi

habent

habent spiritum veritatis. Ex horum numero duobus contenti erimus, quorum prior sit Augustinus. Hic eo loco, quo docet, Iectan ante Phaleg natum fuisse, in hæc verba scripsit. Proinde intelligendum est, priorem quidem Phaleg nominatum, sed longè post fratrem suum Iectan fuisse natum; cuius Iectan duodecim filij tam grandes iam familias haberent, vt in linguas proprias diuidi possent. Sic enim potuit prior commemorari, qui erat ætate posterior, quemadmodum prius commemorati sunt ex tribus filiis Noæ procreati filij Iaphet, qui erat minimus eorum; deinde filij Cham, qui erat medius; postremo filij Sem, qui erat primus & maximus. Hæc lib. De ciuitate Dei decimo sexto. Eodem libro nō ita multò antè, generationes filiorum Noæ pertractās, Cœpræ sunt, inquit, cōmemorari à minimo filio, qui vocatus est Iaphet, cuius filij octo nominati, nepotes autē septem, de duobus filiis eius, tres ex vno, quatuor ex altero. fiunt itaque omnes quindecim. Filij autē Cham, hoc est, medij filij Noæ quatuor, & nepotes quinque, ex vno eius filio. Et paulò inferiùs eodē cap. Assur autē, vnde Assyrij, nō fuit in filiis Chā, medij filij Noæ, sed in filiis Sem reperitur, qui fuit Noæ maximus filius. Possē plura ex eodē depromere, quibus quod volo, doceretur. Sed hæc satis sunt. Nunc Cyrillus accedat, vt Duobus simul euntibus de Homeri sentētia, certius, quod quærimus, consequamur. Hic in Genesim scribens, vbi de Chami in patrem opprobrio tractat, & reliquos filios ostendit in communionē sceleris nō descēdisse, & ob id benedictos esse, sic habet in Latinā linguā conuersus: Tres enim populos fuisse accepimus: vnū, qui prima ætate, sicut & Sem ipse fuit: alium media, cuius notam Cham maledictus gerit: tertium vltimū istum, qui in Iaphet profus intelligitur, cū amplitudinem eum interpretamur. Et paulò post: Dilatet Deus Iaphet, & habitet in tabernaculis Sem, id est, primi filij, sitq; Chanaan seruus eius. Hoc loco Cyrillus nō ordinē tantū, sed pluribus verbis omnē ordinis mysticā significationem exponit, quam totam addidisse, nisi prolixitate nō necessariam vitarem. Qua etiam causa plures testes non euocabo, quamuis innumeros possem, certò fore cōfidens, vt horum duorū auctoritas plus habitura sit ponderis, quam omnium eorū, qui in diuersa abierunt. Iudæi enim extra fidem Christianā cōstituti, nullo modo mysteria & vaticinia, vel intelligere vel explicare possunt, vtpotè veræ lucis, & omnia quæ abscondita fuerūt, reuelātis ignari. Respondendū tamē est rationibus, quibus innixi se fefellerūt. Iosephus ex loco illo, qui habet: Cū didicisset quæ fecerat ei filius suus minor, videtur deceptus fuisse. Vox enim Hebræa, vel contemptū, nō

Kk 2 paruum

paruum significat, vt Iarchus ostendit, vel paruitas referenda est ad eum, cui ius debetur primogenium: vt sit in eo sceleris exaggeratio, quod is commisisset, cuius minimè fuisset patrem reprehendere, tametsi iustissima fuisset accusatio. Si enim pater à filiorum aliquo pudore illo fuisset castigandus ob ebrietatem, id tamen fieri decuisset ab eo, qui maximus esset natu. Deinde dum de primo post diluuium scelere agit, distinctè erat annorandum discrimen, quod inter primos fratres fuit, ab expulsionem à Paradiso, & inter illos fratres, qui egressi sunt ex Arca. Nam illic Cain execrandus fuit is, qui maior natu erat; hic Cham is, qui minor fuit Semo, de cuius posteris historia tota est instituta. Et vt clariùs ius ipsius Semi primogenium cognosceretur, paulò post dicitur frater esse ipsius Iaphet maior, quamuis Iaphet benedictionem ampliorem accepisse videretur. Verùm illo loco cum Hebræa lectio ambigua sit, vt modò dixi, data est multis occasio labendi. Nobis ea sententia in dubiis tenenda est, quæ à peritis mysteriorum magistris est recepta, si vniciquè in sua scientia monitu Peripatetico sit credendum. Augustino igitur accedemus, hunc locum capite tertio libri decimi sexti De ciuitate Dei, ita legenti: Et Sem natus est ipsi patri omnium filiorum Heber, fratri Iaphet maiori. In quem locum Viues annotans, ridiculum se præbuit: Ordo, inquit, verborum dilucidior est in Græco, propter articulos:

Καὶ πρὸς Σὴμ ἐγεννήθη ἡ ἀπὸ τοῦ πατρὸς πάντων τῶν υἱῶν αἰβέρ ἀδελφῶν
 Ἰαφῆ τοῦ μείζοντος.

Quod sic verit: Et ipsi Semo generatio fuit, patri omnium filiorum Aberis, fratri minori Iapheti. Quid hoc est, ô Viues? Ordinem verborum quærit Augustinus in eo quod dicitur Sem esse maior Iapeto: & tu addis, ordinem verborum dilucidiorum esse in Græco: Fateor equidem dilucidiorum esse, sed tamen plus adferre obscuritatis, cum è diametro repugnet illi sententiæ, quam debebas illustrare. Non igitur ordinem verborum ab Augustino adductorum adiuuisti, sed oppugnasti, sciensne an inscius, nescio. Verùm nos Aurelij aureolam sententiam amplectemur, non quia ipse sic dixit, sed quod arcanam scripturæ interpretationem, si aliter legatur, necesse sit corrumpi, vt de Cyrilli verbis potest doceri. Si igitur nobis liceret, pro eo quod est τοῦ μείζοντος, scriberem πρὸς μείζοντι, conuenienter Latinæ versionis. Sed in sacris, si quid videtur minus probabile, notandum, non immutandum. Græcus interpres, quisquis ille

ille fuit, Iudaicam secutus est ignorantiam, ambigua dictione deceptus: cuius nobis nulla est habenda ratio, cum Hebræa lectio non magis illum, quàm nos, queat adiuuare. Sed iam ad supputationem. Noe, inquit Moses, cum quingentorum esset annorum, genuit Sem, Cham & Iaphet. Et paulo post: Eratque Noe sexcentorum annorum, quando diluuij aquæ inundauerunt super terram. Deinde inferiùs: Sem erat centum annorum, quando genuit Arphaxat biennio post diluuium. Ex his simul collatis Funcius Iaphet maiorem, Sem medium, Cham minimum: Rabbini Iaphet maiorem quidem, sed Semum minimum fecerunt. Nos ordinem enumerationis seruantes, dicimus, cum Noe quingentorum esset annorum, tum demum se rei vxoriæ & generationi dedisse. vnde biennio post filius ei primus natus sit. Cum enim summatim filij enumerarentur, non fuit necessarium addere, quoto quisque anno natus esset. Verùm postea cum genus eius recensere vellet, per cuius posteros Chronologia erat continuanda, diligenter expressit, quoto anno post diluuium Sem natus esset, & per rationem consequentis numerationis satis ostendit, quoto anno natus esset ab eo tempore, quo Noe prima operam soboli procreandæ dare cœpit. Nullo igitur modo necessaria est collectio vel Funcij vel aliorum frustra sese hîc fatigantium. Neque enim sic verba sunt intelligenda, quingentesimo statim anno Sem natum esse: sed postquam quingentos annos natus Noe esset, cœpit operam dare generationi. Nec duobus post annis falsum fuit Sem natum esse post quingentesimum ætatis Noæ annum. Neque quiduis vbique necesse est explicare. Satis erat sciri, quot annorum esset Sem, cum Arphaxat nasceretur, & quoto id anno à diluuiio accidisset, cuius tempus antea fuerat definitum. Cum igitur hoc modo & hac verborum expositione rectissimè procedat calculus, quorsum opus est ob leue somnium omnem seriem turbare, peruertere omnè arcanorum interpretationem, tollere de medio omnem oraculorum veritatem? Condonabit nobis Funcius, si tantæ rationis & talium scriptorum ductu ab ipsius sententia discedamus, quam tamen ipsi nos ad expugnandum reddidimus difficiliorem:

Effectum nunc mihi hoc libro reor, si non aliud, id saltem vt Goropio forsan doctiores aliqui sint debituri, quod aurem ipsis vellerit, antestatus contra Enneadam illam historiæ & antiquarum originum falsariam, atque inde gentium, maximè Cimbricarum, ortus germanos ostenderit, reiecta obstinata opinione eorum, qui Ianum Noachum statuerunt. In quo dum laboris aliquantum est impensum,

sum, non id solum, quod quærebatur, in lucem est erutum; sed & alia multa eodem spectantia, & hætenus perperam intellecta, ad veram intelligentiam sunt reducta. Data etiam occasio est altiùs quàm quisquam vnquam attentarit, cælestia oracula examinandi, ac ex iis contra atheorum impietatem, multa argumenta producendi, quæ non magis ad religionem nostram peregrino cultu exornandã, quàm ad poëtarum quædam figmenta, ad veram originem accommodanda, facere videntur. Adiecta deinde est accuratior quædam eos, qui de temporibus quicquam prodiderunt, à mundi principio inita supputatione, conciliandi ratio: quæ non parum lucis sacræ Mosis historiæ infert, dum antiquissimarum gentium consensum demonstrat. His igitur gentis nostræ, & in gratiam eius, omnium nationũ exordiis constitutis, ad reliqua progrediamur.

FINIS LIBRI QVARTI.

INDOSCYTHICA.

LIBER QUINTVS.

ARGVMENTVM.

*Quintus Adame tuos ortus, & amœna vireta
Frondosasque specus aperit, Noachoque parandæ
Arcæ designat silvas, eiusque quietem,
Postque abigit curas Nysæis ebrius vuis.*

ANTVERPIÆ,

clō lō LXIX.

LI

AD REVERENDISS. ET

ILLVSTRISSIMVM PRINCIPEM
DOMINVM, D. GERARDVM A GROESBEECK,
Episcopum Leodiensem, Ducem Bullonensem, Comitem Loffensem, &c.

IOANNIS GOROPH BECANI

PRÆFATIO.

VM DIV MVLTVM Q. DVBITAS-
sem, Præsul & Princeps illustrissime, an te ad
hæc mea legenda inuitare auderem, hoc præfer-
tim tempore, quo te scirem quàm grauissimis
curis distineri, ad ditionem tuam latissimam in
pace & tranquillitate retinendam, Torrentius
Archidiaconus Brabantie, tibi in summis re-
bus à consiliis, eò perpulit, vt citra omnem hæsi-
tationem id concluderem, in quo me videbat
sententiam aliquantisper sustinuisse. Nam ubi hos nouem libros meos sum-
ma celeritate perlegisset, vt est ad cognoscenda ea, que ad seria humanita-
tis studia spectant, audissimus, nouisset que à me singulos, ferè suos, præter
quintum, habere patronos, quorum auctoritate & testimonio, tum Regi,
tum doctis omnibus sese insinuarent, interrogauit, cui hunc destinandum pu-
tarem. Hic cum ego te nomino, addo que, me nescire, an Principi ad tot popu-
lorum clauum in hoc tempestatis metu, quam vicinarum gentium procellæ
minantur, sedenti, gratum sit futurum, si ad ea auocetur, que ociosam po-
tius decent quietem, quàm hunc negociorum in Rep. feruorem, confestim au-
dio: Quid? Tu vt ea de re anxius sis, tu vt metuas, ne munus hoc displic-
ceat? Nulla sane ratio est. Offer modo, ego tibi sponsor sum, cum ceteros om-
nes, tum hunc præcipuè librum placiturum, quo deprehendi, omnis veræ de
gentium commigrationibus historie fundamentum contineri. Adiciebat
alia, quibus & præclaram eruditionem tuam, & ceteras Heroicas animi do-
tes predicaret; tum etiam nonnihil de eo diceret, quàm bene de Christianis
omnibus, atque adè de ipso Mose me hoc libro mereri iudicaret. Ego pro-
fectò lubenter hæc audire, cum quòd opinionem meam de eximia beneuolentia
tua erga me, iam à multis annis è claris iudiciis conceptam, confirmaret; tum
quòd maiorem in modum gauderem, non à laudato tantum viro labores hos
Ll 2 meos

meos laudari, sed à tali etiam laudari, cui nescio an alius possit ex æquo conferri, vel de absoluta iuris cognitione, vel de elegantissima orationis copia, vel de iudicij acumine, vel de beatissima carminum vena, vel de candida etiam in aliorum scriptis æstimandis libertate. Quamuis enim hic grauissimis & in Oratorum & in Poetarum ciuitate censor, hoc vnum mihi dixisset, hunc librum oculis tuis dignum sibi videri, ex eo tamen solo non potuissem ignorare, quam de eo ferret sententiam, quem principi omnibus modis et doctissimo & piissimo iucundum fore affirmaret. Velim itaque eum diligenter abs te horis succisuis cognosci: propterea quòd certò sperem, talem tibi visum iri, vt non inuitus sis eius patrocinium commédationemque suscepturus. quo licet apud æquos rerum æstimatores opus minimè foret, apud alios tamen tantum fortasse valebit vel inuidie labes, vel rerù nunc primùm litteris proditarum noustas, vt potius sint quæsituri quod sugillent, quàm quod de felici veritatis inuentione laudent. Equidem ingenuè confiteor, non parùm me crebrò dubitasse, an vnquam ea, quæ hoc libro expono, in hominù vulgus essent proferèda: quoniã scilicet multa aliter in sacris litteris interpretètur, quàm à priscis patribus sit factũ. Verùm cum ea aliquot Theologis & bene eruditis, & eadem nobiscum de Catholica fide sentientibus indicassem, tantum abest vt me dehortati fuerint ab editione, vt etiã terguersantem impulerint. & inter hos cum ab exteris mea maximè reuicèda crederè, eò quòd præter alia hoc etiã probabilibus rationibus docere nitor, linguam nostram et Hebræa, & quauis alia esse vetustiore, adiuu reuerendum Patrem Alphonsum à Contreras virum, in quo dubites, Theologiã & excellens liberaliũ artium cognitio, an morum castitas, integritas, candor, & comis hilaris que conuersationis dulcedo magis sit exosculanda. Hic cum à me super iis, quæ passim in toto opere sacras litteras aliqua parte contingunt, consuleretur, videretque nonnihil hesitantè ea in medium adferre, quæ me demoratura viderentur, quo minus editionem accelerarem, tam seridò me instigauit, vt iudicare videretur Reip. interesse, ne quæ primus inuenissem, ea mecum sepelirentur. Interrogatus verò, an quod de primogenio linguæ nostræ iure scripsi, non esset apud doctos viros officulo futurum, sic mihi visus est respondere, vt confiteretur tam nihil hætenus certi hac in re constitutum esse, vt quis non possit probabiliter in contrariam partem disputare: deinde eum à me linguæ Hebraicæ tribui honorè, vt maiorem neque postulare, neque desiderare videatur. Cui ego tum subieci, me hanc sententiam tum diutius nolle tueri, cum cuiusquam monitu cognouero, eam sacris litteris, & Ecclesiæ Catholicæ consensui aduersari, ob eam verò causam maximè placere, quòd hac prima lingua constituta, plurima mysteria patefiant, quæ aliunde nequeant tantum lucis sibi comparare, tametsi omnia sua antiquitatum scrinia Hebræi, Greci, & Latini excutiant, & in iis communibus viribus scrutentur arcanorum interpretationem.

Ut

Ut enim poetarum fabulas omittam, vt omittam etiam plurima diuinarum potestatum nomina, in quorum utroque genere non pauca de sermone primo ad ipsum veritatis fontem in his libris reduxi, vt omittam denique totam Philosophiam, siue Magiam, quam in Cratylo Platonis per singulas voces Hermathena nostra demonstrat: illud tamen non negligendum, tam multa ex hac lingua declarari ad Christianam Theologiam pertinentia, vt unico Dei nomine trilittero Sot totum Trinitatis mysteriũ indicetur ei, qui norit vocem ad prima sua principia referre, atque id tam clarè, vt singularum personarum propria attributa apertè significètur, & ipse processus Filij à Patre, & Spiritus sancti ab utroque non tantum indicetur: sed ordo etiam seruetur, quo processum fieri est intelligendum: quod spero me copiosè loco suo explicaturum. Nunc verò si ne illi quidem vt doctissimo viro, ita sermonis nostri vernaculi ignaro displicuit, quod de linguarum primatu scribo; quid de te sit cogitandum, facile perspicio; quem non modo clarissimi parentes Græcis & Latinis litteris ab ipsis propè incunabulis formandum, & deinde philosophia, legum peritia, & Theologia perficiendum curarunt, sed ipsa etiam natura hac dote ornauit, vt nemo plures linguas vel felicius celeriusque didicerit, vel tenacius custodiat, vel melius ad proprios diuersarum gentium sonos pronunciet. Cùm igitur in his omnibus tantus sis, vt eorum adiumento vitæ tuæ integritas ad summum hunc dignitatis apicem sit prouecta; æquum etiam est, vt ea lingua, quam è blandis matris susurris didicisti, aliquantulum etiam honoris apud te consequatur, & eum tibi commendet, qui ipsi primogenium omnium linguarum ius primus vindicauit. Quis est enim, qui non amet patrium sermonem? si modò non penitus Stoicum aliquem induerit, & adeò à sensu communi abhorreat, nihil vt sua interesse putet, quæ maiorum vel lingua fuerit, vel inter alias gentes, claritas. Ab omni certè æuo inter homines veteris memoria studiosos hæc iactata fuit questio, quæ nam gens & antiquissima esset, & antiquissimam linguam haberet, quam non Herodotus modò attigit; sed plurimi etiam alij historiæ scriptores: quorum alij Aegyptios, alij Arcades vetustissimos ponunt. Aegyptiis quidem Plato, & eum secutus Aristoteles in hoc certamine palmam tribuerunt, quibus assentiuntur, Cosmes in primo Aegyptiacorum, & Leo in primo eorum, quos ad matrem scripsit, & Cnossus libro primo descriptionis Asiæ. His accedunt Nicenor, & Archemachus in Metonymiis, & Xenagoras in primo libro temporum. Apollonius Rhodius Aegyptios quidem tam antiquos facit, vt dum Thebis ipsi primum nascerentur, necdum omnia astra in celo apparuerint. Verùm Arcades non Aegyptiis modò; sed ipsa etiam Luna priores fuisse scribit: nec non Mnaseas, & Dionysius Chalcidensis, & Ariston Chius, quod ad Arcades quidem spectat, adstipulantur. Verùm quia nemo horum Lunæ genesim ad Horoscopon vocauit, Theodorus in undetricesimo libro proximè

L l 3

voluit

voluit tempus definire, aiens paulò antè apparuisse, quàm Hercules Gigantes bello adoriretur: quod vel è poeta quopiam, vel veteri historia acceptum mecum facit: tametsi Theodorus id quod aliundè descripsit, non intellexerit. Nam cum in hac sacrae historiae larua Luna symbolum sit confusionis linguarum, bene habet quod dictum est, hanc prius paulo existisse, quàm Hercules, id est Noachus, bellum contra Gigantes suscipere cogeretur. In Scythismo enim sicut uno sermone omnes utebantur, ita in religione quoque consentiebant. at post linguarum confusionem plurimi non magis linguæ Scythicae, quàm rituum Scythicorum in uno Deo colendo oblii, in varios errores variasque idolomanias inciderunt, contra quos Noachus Hercules terrenus (est enim & caelestis) bellum suscepit, volens eos ab eiusmodi insania reducere ad primam religionem, quam tam diu observauerant, quàm diu Scythica lingua & Scythicis institutis sub vno Noacho omnium communi & Pontifice & doctore vixerant. Contra igitur Chamum & Chamistas omnes, in quibus Nembrodis præcipuus Gigas erat, acriter fuit Noacho pugnandum, ut ante cataclysmum contra Fndos magnum bellum diuturnumque gesserat, ut homines ad verum veri Dei cultum reuocaret, de quibus triumphum in Arca duxerat clarissimum. Sed ante diluuium necdum Hercules vocabatur; sed Sabazius, ut ex Diodoro trado, à quo quamuis Nonnus in Dionysiis nomine dissentit, re tamen ipsa non dissentit, dum dicit Zagream à Gigantibus disceptum, id est conuiciis proficissum, quamuis se in omnes formas mutasset, omnibus se faciens omnia, quò omnes ab impietate reduceret. Quamobrem Iupiter iratus totum mortale genus vndis deleuit: quod eum fecisse ad Zagrei iniurias vlciscendas poëta cantat, concinnius fortasse canturus sigillatim omnia, si hæc nostra nouisset. Quod autem Zagreus hic sit Noachus ante diluuium, tum de nomine, quo significatur eum præfecturam eius potus habere, qui sit è farragine seminum, cuius appellationis ratio hætenus apud Flandros retinetur, dum *Exuyfbiexken* dicunt: tum de iis, quæ sequenti libro cecinit, quiuis intelliget. Nam illic Aeona introducit cum Ioue expostulantem, quòd mortales tot malis afflictos nulla suauitate recrearet: cuius querela Deus commotus, Dionysium dedit vini largitorem. quod quid aliud est, quàm si diceret, homines ante diluuium Sabazio, siue Zagreo vsos esse, & post diluuium Deum singulari benignitate post tot seculorum decursum, quibus Aeon præsidet, Noacho vinum commonstrasse. Ante igitur cataclysmum Zagreus & Sabazius à potus genere dictus est, & post eum ut Dionysius à vini in Nysa inuentione vocatus est; ita Hercules quoque cæpit nominari, propterea quòd totius mortaliū generis vnicus parens esset. Quoniam igitur patris est castigare filios bene, & conuenienter sacris litteris, fabulis poetarum iactatur, Herculem mox post Lunam enatam, id est post linguarum confusionem, cōtra Gigantes bellum gessisse. quod nescio vnde Theodorus acceperit. id saltem scio è vetusta Orphicorum

corum Theologia manasse, & ea confirmare, quæ hoc libro de Profelanorum nominis ratione scribo. Nihili itaq; facio frigidum Aristotelis de Profelanis figmentum, quod in Tegeatum Rep. prodit, aiens hanc regionem, de qua quaritur, Barbaros quondam tenuisse, & hos ex insidiis ante Lunæ exortum structis ab Arcadibus eiectos fuisse, atq; hinc nomē Profelanorum remansisse. Nec credam vnquam Arcades primos fuisse, qui Lunæ cursum mutationesq; obseruarint, cum de Cimbrico ipsius nomine satis constet, quibus illius natura primum omnium innotuerit. Siue igitur Duris ab Arcade Orchomeni filio Lunaris Varietatis numeros inuentos dicat, siue alij eosdem Endymioni patria Arcadi adscribant, atque inde Arcadas Profelanos faciant; ego tamen de sententia mea non antè dimouebor, quàm magis cōsentanea prisco Scythismo, & Mosis historiae docebunt. Quoniam itaque tam multi præclari viri se in hac re exercuerunt, negari non potest, opinionem quandam ab antiquo apud omnes fuisse, vnā aliquam gentem restare, quæ prima antiquissimaq; lingua adhuc vteretur: quam nunquam tanto studio quæsiissent, nisi de vetusta aliqua vel fama, vel traditione, maxima mysteria in ea latere putassent. Non est igitur hæc contemnenda seculi nostri felicitas, quòd in eo inuentum id sit, quod ante infinitas propè ætatum reuolutiones licet queri cceptum esset, nunquam tamen cuiquam fuit reuelatum. Quamuis itaq; non aliud toto hoc libro demonstrassem; non credidissem tamen vel me malè operam meam collocasse, vel te munus accipere Principe indignum. At nunc longè aliter res habet. Neque enim hoc solum docui: sed alia etiam non minoris pretij è tenebris erui, quæ sacram Mosis historiam luculenter mirificeque illustrant, iis maximè partibus, quas alij hætenus infelicissimè tractarunt. Omnibus enim apertissimum facio, quis sit Paradisus, qua parte Paradisi Adamus & Eua sint creati, de quo fructu ederint, quibus se foliis operuerint, qua sub arbore latitarint. Deinde præter quamplurima alia, quæ inter legendum te malo videre; et illa addo, quo loco Arca sit facta, vbi cōstitit, quibus in locis vitis inuenta, quibus aliter quàm hætenus explicatis demonstratisq; doceo Cimmericos meos turris Babylonica substructioni non adfuisse, atq; idcirco linguam primam non perdidisse, in qua plurimas voces cum in poetis, tum in sacris litteris vsurpatas interpretor, & doceo Deum tam benignum fuisse, ut eadem in lingua Hebraica ea mysteria, quæ Moses explicauit, continerent, & in nostra quoque rationes suas haberent diuinissimas. Verum ne præfando tempus teram, quod tibi in hoc Reip. statu consiliis tuendo quàm sit angustum, non ignoro, finem hunc facio, quo te rogem, ut & librum hunc perlegas, & suffragio tuo qualis sit, apud regem regiosque Satrapas testificeris. Excuses etiam quòd extemporaneam incultamque ad te mittam epistolam, cum scias me longè à Museo remotum, & hæc, & ceteras præfationes in itinere scripsisse. Poteram equidem exspe-

exspectare, dum per ocium accuratius scribere licuisset, nisi Plantini importuna festinatio crebris me nunciis tandem eò coegisset, ut in suburbano Leodiensi cogere subsistere, & ibi tantisper in domo Enckesfordiana morari, dum omnia effudissem, quae ad editionem necessaria arbitrabatur: atque adeò enrursus nuncius, qui non tantum nundinas Francfordianas nunc proximè instantes, quibus libros venum extrudi oporteat, nimiae accelerationi sua praetexit: sed, si Musis placeat, hoc etiã addit, esse magni nominis, nec minoris auctoritatis viros, qui opus hoc meum tam avidè exspectat, ut si diutius differatur, auctor omnem apud eos gratiam, quam sperabat, sit perditurus. Et quo fidè huic rei faceret, inter alios aliquot, quos indignius moram meam ferre dicebat, Ludovicum del Rio, Regis apud Belgas consiliarium nominat, virum, ut omni litterarum genere ornatissimum, ita haetenus humanioribus studiis tam propense inhiantem, ut quicquid à iure dicundo temporis suffurari potest, id totum optimis quibusque vel è Græcia, vel Latio auctoribus legendis, vel (ut crassius dicam, sed verius) deuorandis impendat. Siue autem vera haec, siue simulatae minae sint, hoc saltem faciunt, ut properare malim, quam eiusmodi hominum incurrere indignationem. Quocirca sic omnia praecipito, ut ne hanc quidem epistolae rus suam, in quo scripta est; olentis culpam fuerim deprecaturus, nisi chorus iste doctorum hominum, qui te semper circumstat, incuteret pudorem, inter quos Langius, & Lampsonius tam sunt Latini nitoris & exquisitae in dicendo scribendoque compositionis studiosi, ut Catonis illud in Albinum quod nosti, in hanc excusationem meam torquentes videar audire, contra quos ego Ulyssis dictum reponam: Non dedit vni cuncta Deus. Vale.

INDOSCYTHICA.

LIBER V.

OSTEA IGITUR QUAM SATIS apertum feci, quis Saturnus, quis Ianus, quis Gomer fuerit; ordine videtur consequens esse, quos liberos Gomer reliquerit, considerare. Moses tres enumerauit, nec plures Iosepus, aut quisquam ceterorum: quorum nomina Ascenez, Riphath & Togorma, ut antè dictum est. Hic principio considerandum, à Iosepo Gomero Gomereos pro posteris assignari, eos Galatas à Græcis nominari asserente, cum tamen nec ab Ascenez, nec à Riphath, nec à Togorma, nec Galatæ, nec Cimmerij descendisse videantur. Ascanaxas enim, ut Iosepus vocem Græcæ linguæ accommodauit, Ascanaxas genuit; quos Græcis vult Reginos dici: Riphath Riphathæos, quos Paphlagonas nominant: Thygrammes, quo nomine Togorma permutauit, Thygrammanos, qui, ut Græcis placuit, Phryges vocantur. A quo igitur Gomari filio dicet Gomareos descendisse, si nulli trium eos assignauit? Perspicuum est non omnem omnium progeniem sigillatim in sacra historia recenseri, sed eam solum quæ videbatur maximè necessaria ad seriem rerum & temporum intelligendam. Absurdum enim sit cogitare non multo plures liberos, homines in tam longæua vita, quantam tum in optima valetudine agebant, procreasse. Quid quod contra, si quid rationibus physicis & experimentis credendum sit, existimare debemus plurimam numerosissimamque sobolem eos sustulisse, atque in illa geminos & tergeminos frequentes fuisse. Cum enim corporibus fuerint validis, & viribus adhuc integris, quid ni suspicemur ad generandum fuisse maximè idoneos? Atqui nostra ætate in his præsertim regionibus gemelli adeò non sunt rari, ut duobus his mensibus proximis quibus hæc scribo, allatū ad me sit, plurimas feminas in hac ciuitate gemellos enixas esse, quarum mihi tredecim vna mulier nominauit. Quid igitur de primo illo renascentis mundi robore sit coniectandum? Deus certè rebus necessariis nunquã deest, sic ubiq; rerū natura cōparata,

vt quibus maximè opus sit ad ea quã plurimũ præbeat opportunitatis. Solidum corpus & nullo vel Veneris vel Bacchi vitio eneruatũ, vt ad viuendũ diutissimè, ita ad prolem procreandam quamplurimã in primis aptum fuisse si quis dubitet, is in medicorum, & eorum qui naturæ arcana scrutantur, libris se nihil omnino profecisse fateatur. Neque crediderim equidem vllam feminam quæ saltem iugum ferre posset, vacuã aut otiosã primis illis tẽporibus relictã fuisse: nisi si qua esset quam Deus sibi ad insigne aliquod futuri tẽporis miraculũ destinasset. Pauca enim Saras fuisse crediderim, eo quòd nõ multis opus esset ad eam posteritatẽ relinquendam, in qua salus humani generis esset nascitura. Plures verisimile est fuisse, quæ semen sibi creditũ, magno scẽnore redderent, quò genus humanũ breui temporis tractu, magna sumeret incrementa. Credendum igitur est, non minus Gomaro, quàm ceteris, plures vtriusq; sexus liberos fuisse, quàm in Bibliis cõmemorantur. Quo fit, vt non sit opus omnes Cimmericos ad hos tres Gomari liberos à Mose nominatos referri. Satis est vel auctoritate scriptorum, vel vetustatis monumentis, vel nominibus tum gentium, tum regionum Comari posteritatẽ agnosci, quãquam ab his tribus recta linea deduci non possit. Excusandus igitur Iosephus, si Gomareos nulli trium filiorum qui in sacra historia nominantur, alligari. Fieri quidem potest, vt de aliquo trium Cimmericij genus ducant, sed cùm nomen nullius eorum conseruarint, nobis satis erit, si constiterit Comeri nomine posteros hos, de quibus agimus, nobilitari. Non enim absurdum sit, si suspicemur Ascenez multos filios habuisse, atque eorum maximum natu non patris, sed aui nomen generi suo indidisse, quò parentis memoriam in primogenito consecraret. Hoc vt pro certo affirmare non possum, ita verisimillimam esse credo, ex eo quòd post docebo, inter Cimmericos non solum Comari siue Cimmerici memoriam seruata esse, sed Iapeti etiam clarissimum in posteris eorum extare monumentum. Verũm relictã in præsens hac dubitatione, examinemus quos Ascenez dederit, quosq; ab eo Hebræi nominarint. Iosephus Rheginos eos à Græcis vocari annotauit: sed cùm Rhegini ad fretum Siculum iam olim ante Iosephi atatem multis seculis habitarent, & illi quos Hebræi Ascanazim vocant, inter Rhenum & Vistulam, Alpes & Oceanum commorentur, non satis apertum est quos Rheginos appellet. Nihil hic ago de illo, quòd ex Ascenez fecerit Ascanaxas, tamen non sit abs re commonere, non admodum nobis curandum esse quibus punctis Hebræi pro vocalibus vsi sint, vti in Gomaro quoq; prius dixi. Deinde postrema litte-

Rhegini.

littera in Ascenez sic à Iosepho est transmutata, vt videatur potius ad Tzade quàm Zain alluisse. Et fuit sanè procliue Tzade finale pro Zain legere, si casu aliquo dextrũ Tzade cornu sit deletum vel obscurum. Deinde tanta est vicinitas prononciationis in his duabus litteris, vt mirum videri non debeat, si Zain pro Tzade & scriptũ sit & prononciatum. Quamuis igitur Melanchthon ab אש & אשׁ componi crediderit, quibus vocibus sacerdos ignis significaretur, quia tamen nec Hebrææ linguæ, nec rei significatæ naturæ conueniens est hæc coniectura, alia mihi videtur quærenda. Propius accessere qui Complutensi Bibliorum nobilissimæ impressioni præfuerunt, Ascenez vertentes, ignem quasi distillantem, vel aspergentem. Cùm enim litteras omnes conseruarunt, quòd Melanchthon non fecit, tum naturam generis, quò ab Ascenez descendit, melius exprefferunt. Sunt enim Teuthones, quos Hebræi Ascanazim vocat, veluti ignis stillans, & aliis se aspergens. Iracundia enim in illis sic semper est dominata, vt dum offenduntur, videantur non irati modò, sed ignem aspergere aduersariis. Atque hoc vitio ad eò peccant, & semper peccauerunt, vt non alia causa vinci posse videantur, vt Seneca optimè iudicauit, & cum eo quàm plurimi alij historiarum scriptores, quibus omnibus sic visum est, nõ aliam esse causam ob quam Germani superari queant, quàm impotentem animi impetum quò in vulnera, haud secus atque apri & tauri, ruunt, nulla corporis & vitæ cautione. Sunt qui à Sacan & Naza, in quibus est Bodinus, formarunt; sed illi nec vim asperisionis in Naza significatam, satis obseruant, nec posterorum Ascanaxæ proprium aliquod explicarunt. Interpretantur enim habitatorem dispersum, cùm Naza asperisionis & fluxus habeat notionem, & Germani non magis quàm ceteri mortales, vagis domiciliis errent. Mihi magis placet suspicari, Tzade in fine pro Zain scribendum esse, eò quòd faciliè queat in Tzade finali dextrum cornu obliterari. Nos igitur ab As & particula similitudinis, siue comparisonis, & Nez ducemus, vt idem sit Ascenez, quòd vir, siue viriliter agens tanquã Accipiter siue falco: אשׁ enim à quo As, significat viriliter agere, & אשׁ accipitrem, in cuius genere præcipuus est falco. Germanorum enim semper proprium fuit, vt antè in Germani etymologia docui, raptò viuere, & incredibili studio prædis inhiare, ad eò vt meritò generosissimæ aui comparentur. Masculum igitur Germanorum robur, & virilis animus, priore dictionis parte sic expressus est, vt non tam cor videantur, quàm Asech habere, id est, eam corporis partem, qua Hercules maxime dicitur valuisse, quæque omnis virilis actionis est origo. Hac de causa post lingua-

Ascenez etymon.

rum cōfusionem Ascenez cœpit *May* vocari lingua Cimmericorum quo vir significatur. Hinc Germani Mannum primum generis auctorem vernaculis suis carminibus celebrare solent, cuius pater dicitur fuisse Tuifcon, vt Tacitus memoriæ prodidit. Hunc si sequi placet, erit Tuifcon idem cum Gomerō, qui sic fuerit nominatus à Germanis, quòd esset maximus natu inter filios Iapeti. Procliue enim fuit è *Thoutsson*, id est, è maximo natu filio, facere *Tuifconem*, vel vt alii, *Thuisthonem*. Alij longius recesserunt à vera appellatione, pro *Thoutsson* dicentes Teuton, vti ferè apud omnes enunciat, præterquam apud Tacitum diligentissimum rerum Germanicarum scriptorem. Nostra lingua hætenus dicimus *Thouts* vel *Thuyts*, vel media littera *Souts* vel *Suyts*. *Souts* autem idem est quod maximus natu, ab articulo *Se* vel *Thē* & *outs*: *Soy* verò filium notat. Siue igitur *Thouts* dicas, siue *Thoutsson*, idem dicis. A *Thouts* igitur qui Gomer est lingua vniuersa, posterorum nomen accepit: & omnes qui ea vtuntur, *Thoutsey* vocantur. Siue igitur Teutonicam, siue Cimbricam linguam nomines, eandem linguam nominaueris, quamuis ea apud alios sincerior, apud alios corruptior manserit, vti pòst erit videre. Ius igitur primogenium Gomeri diligenter est voce hac *Thoutsson* siue *Thouts* mandatum memoriæ posterorum, vt clarum hinc fiat, quàm omnia inter se consentiant, tum veterrima gentis primordia, tum vocū significata. Eodem modo idem est Ascenez quod Germanus. Nam Germanus vir est audus habendi; Ascenez vir similis accipitri siue falconi: nisi quod Ascenez generosius quiddam præ se ferre videatur. Quod autem Ascenez Hebræorum, Mannus sit Germanorum, ex eo liquet, quòd sicut Hebræi omnes qui Germanici nominis sunt, Ascanazim vocāt; ita Germani omnes, qui Germaniam habitant, dicunt à Manno ortos esse, à tribus eius filiis tres Germanorum nationes nominantes, Ingeuones, Hermiones & Isteuones. Verùm hæ voces à Latinis miserè sunt tractatæ, vt fieri ferè solet in vocabulis peregrinis. Erit autem non difficile correctionem adhibere, de sedibus singulorum sumpta notatione. Ad Oceanum igitur habitantes erunt nostrate lingua *Hingezssoners*, id est, habitantes secundum mare. *Hinge* enim siue *Hengey* secundum significat; *Hingez*, est idem quod secundum mare: Hos Strabo Paroceanitas vocauit. sed de his pòst copiosius. Meditullium verò Germaniæ qui tenebant, ij Hermiones vocabantur, qui nostra lingua *Hertmitssoners* dicerentur, id est, habitantes in medio corde, siue habitantes omnino in medio. Nam *Mit* medium significat, *Hert* ambiguū est ad cor & ad omnino siue

pror-

prorsus notandū. Erunt igitur, qui mediū Germaniæ colūt, rectissima ratione *Hertmitssoners* nominati, è qua voce Hermiones Latini fecerunt. Iam quia Germaniæ plaga Septentrionalis mari clauditur, quod Orientem versus se longè lateque infundit inter maximam illam Cherronesum, quæ Norwegiam, Suetiam, & alias cōplures latissimas regiones continet, atque inter Germaniam, omnes illi, qui vel ad Oceanum, vel ad interius mare habitabant, Ingeuones, vna syllaba, ob etymologiæ ignorantiam, è medio sublata, vocabantur. Qui ergo reliqui erant, secundum Rheni ripam habitantes, quoniam mediæ regionis hominibus, siue cordis incolis ad Occidentem vergebant, dicti sunt *Westssoners*, id est, ad Occidentem degentes. Rhenus enim latus occidentale claudit Germaniæ, à Gallia eam ad Occidentem posita, separans. *West* autem, quo Occidens nobis significatur, etiam hodie nunc ab Italis, Hispanis & Gallis, in *Est* mutatur, in anemographia nautarum vsurpatū, eò quòd duplex w, veluti peregrinum elementum, reiiciatur, vti pòst in nominibus Ventorum docebo. Quicumque igitur à mari & Rheno longiùs aberant præcipuis terminis regionis, Hermiones vocabantur, siue, vt nos meliùs exprimimus, *Hertmitssoners*. Sic enim dicimus, qui medium opidi tenet, vel præcipuam eius partem, eum habitare int̄ *hert*, id est, in corde opidi. Quamòbrem omnes Germani, vel ad Rhenum occidentalem terminum, vel ad Oceanum & mare Germanicum, vel in meditullio regionis habitabant. Meditullium autem vagis limitibus inter Sarmatas, Dacos, Pæonas, Vindelicos, & Germanos continebatur, modò his, modò illis alteros prementibus. Hæc igitur antiquissima fuit Manni distributio, testamento fortè filiis consignata; atque idcirco pòst creditum ab iis, qui etymologiam ignorabant, filiis hæc nomina originem debere. Haud equidem sum nescius, Beatum Rhenanum & alios, ni fallor, omnes aliter longè harum vocum rationes reddidisse: verùm quia nostræ linguæ & Taciti sententiæ, tum etiam Plinio, Isteuones ad Rhenum collocanti, hæc nostra interpretatio consentit, huic potiùs acquiescamus. Vidimus modò vnde fabula nata sit, de filiorum Manni nominibus, quibus cum de regionibus, quas possidebant, appellationes & titulos, vt fieri solet, addiderunt; priorum nominum memoriam obscurarunt. Ab hoc igitur, siue Ascenez, siue Manno, omnis est Germanorum origo; quamòbrem communi nomine Ascanazim omnes Germani à Iudæis hætenus vocantur. Hunc igitur & huius patrem Tuifconem Iapeti filiorum maximum natu carminibus patriis maximè coluerunt. Ceterùm hîc occurrit scrupulus

Mm 3

qui-

quidam, quem Iosephus iniicit. Is dicit Ascanaxas Rheginos à Græcis nominari, cum tamen Rhegium unde Rhegini dicerentur, ad Siculum fretum in magna Græcia collocetur. Hieronymus in iis quæ in Genesim commentatus est, huius assertionem est secutus, quasi nihil in ea dubitandum fuisset. Vt igitur hanc difficultatem auferamus, sic est existimandum. Iosephus dum hæc scriberet à Germano quopiam Græcæ linguæ perito forsan rogauit, quænam gens ea vocaretur, quæ Romani Germanorum nomine signabant. Facile enim illi hoc fuit & obuium in tanta Germanorū multitudine, quanta apud Romanos stipendia faciebat. Is igitur sic interrogatus, opinatus est Iosephū intellexisse Germani nomen, non à regione, sed à studio & instituto gentis, inditū esse: cupere ergo eum scire quænam dicendi essent de patria in qua nati essent. Respondit itaque aptissime, Germanos illos qui Romanis militabant, esse Rheingos, id est, ad Rhenū natos. Nā terminatio hæc nominū deriuatorū, originem Germanis indicat. Sic dicimus Flamingos, Oosterlingos, Carolingos, Merouingos, Salingos & alia id genus quæ plurima linguæ nostræ familiaria. Rheingi igitur sunt Rheni accolæ, vel qui ad Rhenum nati sunt. Iosephus igitur huius vocis notionem formationemque non intelligens, credidit à Græcis Germanos Rheginos vocari. Neque enim absurdū est aut rarum, eadem voce diuersas diuersarū regionum gentes notari, uti in Cymæis & plurimis aliis apud Stephanum videre licet. E Rheingis ergo Rheginos fecit, procliu ex vna voce in alteram lapsu, in quem Hieronymum etiam traxit. Vna igitur spongia vtriusque maculam detergamus, laudemusque eum à quo Iosephus Rheingi nomen accepit, tamen in Græcam originē Iudæus detorsit, vocū similitudine deceptus. Præterea in eo etiam hallucinatus est, quod Ascanaxas ad solos Rheingos astrinxerit, cum tota, quæta quæta est, Teutonici nominis regio, hac voce denotetur. Eusebius enim Gotos quoque inter Ascanaxæ posteros numerauit. Rectissime igitur Hebræi huius ætatis generatim omnes hoc nomine vocant, qui Germanica lingua vtuntur. Quamuis enim Rheingi essent, qui tum apud Romanos Imperatores totis exercitibus stipendia faciebant, non tamen omnes Teutones Rheingi poterant nominari. Porrò tantum abest, ut ad hos solos Rheni accolæ coarctanda sit appellatio, ut alij etiam multi ab Ascenez & genus & nomen ducant, qui in Asia adhuc multo post habitauerunt, quàm Ascanaxæ siue Germani in Europam migrassent. Est enim lacus Ascanius, & fluuius Ascanius, & Ascania opidū circa Mysiam & Phrygiam. Vtatur igitur posthac concinniore voce ad gentē significandā, quàm Iosephus. Cum enim ad memoriam Asca-

nez

nez Ascanius lacus, & Ascanius fluuius, & Ascania opidum, & Ascanius dux, apud Homerum commemoratus, referri debeant; dicemus Germanos prisca sua voce, Ascarios posse nominari, Hebræa voce in molliorem sonum transeunte. Siue igitur Ascarij memoria à Dardano locis illis sit illata, siue à prisca illis & primis Ascarij posteris, hoc saltem hinc tenebimus, linguam Germanicam siue Teutonicam in Phrygia olim fuisse, à maximo natu filiorum Gomari, & reliquis ibi relictam, ut post apertius ostendemus. Nomen tamen Τχουτσογ vel Τχουτς, quo primogenium ius indicatur, meritò sibi soli Ascarij vindicantur, quoniam Ascenez maximus natu fuisset; tamen si lingua ipsorum cum aliis aliquot Comari posteris communis esset. Antiquissimum igitur est Ascarij nomen, multis antè sæculis in Asia vsurpatum, quàm Europæi Phryges, vel Mysi, vel Bithyni eò transissent. Potuit fortasse à Dardano postea renouari, sed credibile est à prisca Ascariis in locis illis primùm hæsisse. Homerus antiquitatum studiosissimus, quem credo in Pontificalibus Phrygum libris, interpretis alicuius auxilio, diligenter versatum fuisse, Ascarij ducis & Ascaniæ meminit in exercitu recensendo:

„ Φόρπυς αὖ Φρύγας ἦγε, ἢ Ασκανίῳ θεοείδης

„ Τὴν δὲ Ασκανίης, μέγα γὰρ δὲ ὕμνῳ μαχέας. *id est,*

Phorcys & Ascanius diuinus duxit ab ora,

Hinc procul Ascania Phrygas ad fera prælia promptos.

Eustathius è minore Phrygia, nō è maiore, quam Sangarius interluit, hos venisse arbitratur, secutus aliorum, ut videtur, opinionem, sed malè mea quidem sententia. Qui enim longè & procul venisse dicantur, si ex ipsa Phrygia, in qua Troia fuit, venerunt? Deinde, vbi Ascaniam potius collocemus, quam ad Ascanium lacum non magno interuallo à Sangario remotum? Xanthus Lydus post Troiæ euerisionem Phrygas ad Europam, & læua Ponti, ex Ascania & Berecynthia confugisse narrat, quod Apollodorus ad Homeri Ascaniā cum bene retulisset, ridiculè & ineptè à Strabone reprehenditur. Quod enim hæc cōmigratio post Troiæ euerisionem facta sit, videtur sibi Strabo probè colligere, non eandem hanc esse & Homeri Ascaniam. Sed Apollodorus nō dixerat, nec Xanthus somniauerat Ascaniam tum demū conditam fuisse: verum ex antiqua Ascania & ex Berecynthi Scamandriū in Europam primordia duxisse. Quod autem Berecynthi in maiore quoque Phrygia fuerint, Seruius testatur, qui dicit, castellum hoc nomine fuisse ad Sangarij ripas. Nicolaus apud Stephanum Ascaniæ appellationem magno errore ad Ascanium Aeneæ filium retulit, asse-

asserens ab eo conditā fuisse, cum de Homeri catalogo cōstet, multò antè Troianis suppetias Ascanios tulisse. Bene itaq; procul aduenisse dicuntur, quòd ex illis locis adessent, quæ media sunt Nicomediæ atque Nicææ, vrbium multis post ætatibus conditarum. Ducem igitur eiusdem nominis aptissimo titulo Deo similem dixit; volens indicare diuini generis, id est, antiquissimi nomē ferre. Antiquissimi enim Phrygiæ incolæ Ascanij fuerunt, ab Ascanio Cimmeri filio, & nomē & originem habentes. Aenææ item filius nō sine diuino afflatu Ascanius dictus est, quòd ad posteros eius primogenium imperij ius esset peruenturum. Conseruata igitur diligenter memoria fuit primi illius Ascanij; non solum in propriis hominum nomenclaturis, sed in opido etiam, lacu & fluuio sitis in Mysiæ Phrygiæque limitibus obscuris & controuersis. Virgilius vt imitator fuit in primis industrius, ne hoc quidem flosculo voluit carere. Quo igitur loco de amore generosissimi animalis agit, fluminis eius meminit, cui nullum nominis claritate par inuenit:

„ *Illos ducit amor trans Gargara, transque sonantem*

„ *Ascanium, superant montes & flumina tranant.*

Ab hoc flumine Aenææ filium nomē habere, plerique omnes credunt; quod equidem nolim negare: sed vltius erat quærendum, vnde fluuio nomen datum fuisset, ad hoc vt aliquid inde vtilitatis haberetur ad historiæ vetustæ cognitionem. Nos nominis primi rationē inuenimus, & ab eo qui princeps fuit, & nominis & gētilitatis omnes cognomines siue eponymos dici arbitramur. Stephanus Ascaniam duplicem fecit, alteram Phrygiam, alteram Mysiam: ita & lacum Ascanium duplicem; in vtroque deceptus varietate gentium, qui ad Ascanium habitauerunt. Nam Seylax Caryandrus Phryges & Myfos circa lacum hunc habitasse dicit; vnde fit, vt ab aliis Mysius, ab aliis Phrygius nominetur. Myfos enim toto tractu Thracij Bosphori olim sedes habuisse, illud est argumento, quod Dionysius, qui de conditoribus Vrbium scripsit, apud Strabonem tradit, Bosphorum Thracium olim Mysium dictum fuisse. Sic Euphronion *μυσοῖο παρ' Ἐδάσιον Ἀσκανίαιο*, id est, Ascanij prope flumina Mysi. Credo igitur Myfos & Phrygas ex Europa per Thracium Bosphorū, Asiam antiquitus intrasse, atque ita fines permistos habuisse, vt difficillime discernerentur: atque hinc in prouerbium abiuisse, Difficile esse Mysiæ & Phrygiæ limites inuenire. Sit igitur Ascanius lacus vnus; modò Phrygius, modò Mysius nominatus; quod video Straboni placuisse. Non diffiteor tamen fieri potuisse, vt multa nomina maioris Phrygiæ, quam primū Thraces occuparunt, ad Phrygiam

minorem

minorem sint translata, postquam hanc quoque imperio suo addidissent: quanquā mirum non est, in hisce quæ Troianis temporibus sunt antiquiora plurimos cæcutiisse, propterea quòd de iis, siquid ante Homerum scriptum sit, nihil prorsus extet. Permittamus igitur, si cui ita visum est, Stephano & ei consonis, homonymiam huius vocis ad plura pertinere: Quāto enim plura genitoris nostri vestigia in Asia restant, tanto plus fidei nostræ assertioni adstruetur, quæ cōtendit Ogygia planè linguæ Cimbricæ monumenta apud Phrygas & vicinos olim extitisse. Præter enim Phrygas à Togorma, & Paphlagonas à Riphath descendentes, Ascanij etiam eruius memoriam luculentissimam, adè vt tres Gomeri filij hic gentis & linguæ semina reliquisse conuincantur. Sed iam satis de Ascanio. Videndum dehinc quas orbis partes Ianigenæ & Cimberij & Ascanij occuparint. Iosephus ab Amanō & Tauro montibus ad Tanaim vsque omnia in Asia ab illis occupata fuisse tradit, quod illis quæ de Ascanio dixi, cōsentit. in Europa verò à Tanai ad Gades vsque, longè lateque sedes sibi sumpsisse. In Asia, quamuis propter potentissima regna Babylo-niorum, Assyriorum, Medorum, Persarum & Græcorum, eos latuisse non sit absurdum; extant tamen eorum apud auctores indicia minime obscura. In primis apud Herodotum in Clio, dum enumerat Persarum diuersas nationes, inter ceteras Germanos posuit; aratores eos fuisse dicens, licet exemplar Græcum in penultimo vocis loco, Iota superfluum habere videatur, Germanios pro Germanis appellans. Fuerunt igitur & in Persia Cyri, adhuc ætate Ascanij, qui se multò prius, quàm Thungri, Germanos nominarunt, eadem tamen, qua Thungri, ratione. Quamobrem quod antè paulo monui, rursus repetendum est; videri mihi Germani appellationem vetustissimam, quæ non solum de magno quærendi desiderio imposita sit, sed primi conditoris Hebraicum nomen egregiè imitetur. Quid enim aliud est Ascenez, id est, vir similis accipitri, quàm Germanus, id est, vir appetens quærendi? A *Seix* enim *Seix* formamus, quo quamuis omne genus auium rapacium dici posset, à nimia auuiditate; nunc tamen per excellentiam soli Vulturi applicatur, quo nihil est quod prædam longius subodoretur. Thungri itaque non primi omnium nomen hoc sibi dederunt, sed primi eo vsi sunt citra Rhenum; vel quod non sine causa suspicari quis queat, primi huius appellationis notitiam ad Gallos & Romanos attulerunt. Quod autem Germani in Perside Teuthones fuerint, è Dais siue Dacis vicinis colligi potest, qui Germanis semper non in Asia tantum, sed Europa quoque fuere coniuncti. Argumentum verò hoc de vicinia

Nn gen-

Ascanius Cim-
meri filius.
Aenææ filius
est Ascanius
dictus.

gentium sumptum, maximi debet esse momenti ad originum investigationem; propterea quod ex Asia in Europam, per eam quæ inter Mæotim est, ac mare interius Germanicum planiciem, populi ab omni ævo sic influxerunt, ut proximus priorem, perinde atque vnda vndam protrudere viderentur. Hac enim primùm ab historiarum memoria Cimmerici diuersis nominibus irruerunt: hac Getæ; hac Dæ; hac Sacrones; hac Vandali, hac Alani. Hos postea eadem via secuti sunt Hunni, Slaui, & infinita Windorum turba, quæ magnam hætenus Europæ partem tenet. postremò Tartari natio adeò numerosa, ut à Taurica Cherrontso ad Indiam vsque latissima terrarum spatia complectatur. Nam Asia qua ad Orientem & Aquilonem immensis terrarum latitudinibus excurrit, infinitam alit hominum multitudinem, vnde tanquam ex vtero fecundissimo in omnes regiones fetus suos emittit, ut meritò hîc liceat omnium gentium veluti matricem quandam collocare. Nam quod Iornandes dixit, Scanziam, quam falsò insulam putat, gentium esse officinam, aut veluti vaginam nationum, è qua præter ceteros quamplurimos, Gothi quoque, quos alio nomine Getas appellat, in Germaniam venerint; non ineptum solum est ob comparisonem, sed error etiam in primis fœdus, ut ex iis, quæ mox dicam, luce clarius euadet. Cùm igitur in primo matris gremio Germanos inueniamus, atque eos Dais, & Sacis, & Comaris vicinos, quibus in Europa quoque & olim & hætenus vicini sunt; quidni dicam eiusdem sanguinis & ortus illos apud Persas militantes, atque hos esse, qui in Europa sedes sibi quæsiuerunt? Certum est enim in Ararat prius, deinde in campis Sennaar, homines post inundationem habitasse, atque ex vtroque locorum in varias orbis partes fuisse dispersos. Inter eos autem verisimile est vicinitates maximè custoditas esse qui cognationis & linguæ communionem colligarentur. Qui igitur in Asia finitimi fuisse deprehenduntur, eos quoque vel eorum colonos par est credere, paulatim sic sedes promouisse, crescente hominum multitudine, ut & in itinere, & Europa quoque confinium semper seruarint, è quo & bella inter ipsos, & rursus fœdera, & ut inter finitimos sit & propinquos, frequentes tum amicitias, tum inimicitias necesse fuit exoriri. Quibus enim cum nihil est commercij, cum iis neque bella neque fœdera ineuntur, & è cõuerso, quia cum finitimis semper plurimum est commercij, non potest fieri, quin frequenter magnæ existant rationes, vel ob controuersias belli inter se gerendi, vel ob commune periculum fœderis contra alios paciscendi. Sic quamuis aliunde nihil esset adiumenti ad cognoscendam Cimmericorum & Getarum viciniam, è bel-

lis

lis tamen frequentibus inter ipsos gestis, liceret colligere, finitimos eos fuisse, non illud quidem necessaria collectione, sed ut plurimum valente. Iam quia Germanos in Asia magna, ceterarum regionum matre, inuenimus; non est mirandum, eos quoque illic reperiri, qui in Europa Germanorum nomine censentur. Ascanij enim, è locis quibus Arca quieuit, alij ad Orientem, alij ad Occidentem sedes quæsiuerunt, quorum Orientales Persis fuere vicini, qui cùm militiæ nomen darent, Germanos se nominauerunt. Quia verò Daci siue Dæ, Sacæ, & Massagetæ, & Comari quoque, in hac plaga mundi à Ptolemæo ponuntur, cõsentaneum est rationi, ab his Dacis, Dacos Europæos; & ab his Commaris, Cimmericos ad vtrumque Ponti & Mæotidis latus; & ab his Massagetis Getas; & à Sacis Sacrones Asiaticos, atque deinde Sacrones Europæos prodiisse, quos equidem arbitrator omnes Comeri posteros esse, quauis varia nomina temporis & multitudinis progressu sumpserint. Quod non de confinio tantum perpetuo harum gentium, sed de linguæ etiam docetur communionem, quam omnibus his vnam fuisse, quamuis in sonando non nihil variarent, de classicis auctoribus, & multis vocabulorum reliquiis ostenditur. Videntur autem omnes hi non à Gomero solum, sed ab Ascanio quoque fuisse propagati; eò quod montes illos, quibus regio ad Orientem terminatur, Alcatancam nominarint; quasi dixissent, hucusque per Ascanij gratiam progressi sumus. Nā *Alcatanc*, decisa è medio vna syllaba, quod in propriis hominum nominibus est frequentissimū, id est, ac si dicas, *Ascanes tanc*, id est, Ascanij gratia. *Tanc* enim, siue medio sono *Sanc*, gratiam significat, & voluntatis propensionem. Videntur igitur sic monti limitaneo nomen dedisse, quasi dicerent, Quod huc vsque terminos protulerimus, Ascanio gratiæ sunt agenda. Sicut autem Alcatanca ex Imao descendens ad Orientem, ita Margiana ad mare Caspium & Occidentem horum regiones terminabat: qua de causa flumini nomen datum est *Marc*, id est, limes; vnde Margus & Margiana formantur: quod non solum ob id regioni quadrabat, quod Cimmericorum finis ad Occidentem esset; verum ea etiam causa, quod tota hæc regio quasi arx quædam esset limitanea. Nam Strabo campum esse dicit desertis inclusum; cuius natiuum situm Antiochus Soter admiratus, totum muris circumdedit, qui mille & quingenta stadia continebant. Crebrius iam monui, Cimmericis plures aliquando rationes in vno nomine condendo considerari, quod hîc quoque factum esse cerno. Neque enim à limite primùm, sed à bonitate terræ Margiana dici cœpit, media littera gamma comprehendente cappa.

N n 2

Vt

Vt enim *Marc* limes est, ita *Marg* medulla, quam in terra pingui sic vocari, in nomine *Marga* ostendemus. Quam verò hæc regio medulla fuerit aliarum collatione, Strabo satis ostendit, asserens eam tam vitis optimæ feracem esse, vt sæpe truncum inferiorem tantum habeat, quantum satis sit duobus vitis ad amplectendū, & racemos producat longitudine binū cubitorum. Non malè igitur linguæ nostræ hominibus *Marg* dicebatur, cum à limite, tum multo magis à medulla, quam vberriam & suauissimam largiter fundebat, qua optimè item hominum medullæ refocillarentur. Post hanc erant *Bactra*, regio frumenti & omnium quæ sunt esui idonea fertilissima, si vnam excipias oleam, quam eadem fortasse de causa non alit, qua *Castella* vetus Hispaniæ, quæ & ipsa cum tritici sit & vitis feracissima, oleas tamen excludit, partim ob frigus, partim quòd terra spissa & difficillima propter tenacem argillam penetratu, radices maiorum arborum iniquè coarctet: atque hinc fit, vt nullam ferè materiam alat altiore. Idem verò genus soli in *Bactriana* fuisse ex *Arriano* fit perspicuum, qui *Alexandro* pontem in *Oxo* molienti, ligni inopiam causam fuisse dicit, vt tentoriorum pellibus ad vtres conficiendos vtretur, quibus colligatis flumen traici posset. Multis sanè locis idè accidit, vt quæ multum dant tritici, parum habeant materiæ: vt in campis *Beaufis* Galliæ, & *Atrebatensis* videmus: vel quòd non alat, vel quòd plus è tritico percipiatur emolumenti, quàm ex arborum cultura. Sicut ergo illa à medulla, ita hæc à tritici copia nomen acquisiuit. *Bac* enim idem est quod panem facio: vnde *Bec panis*, & *Becker* qui panem facit. *Tru* autem significat fidum, quod bona fide commissa sibi reponit. Hinc *Bactu* dicetur, à bona fide panis conficiendi regio illa, quæ frumentū copiosum producit. *Bactriana* igitur cum talis esset, imperatores suos, præsertim Græcos, potentissimos reddidit, adeò vt plurimas gentes subegerint, quod *Apollonius* *Atramitenus* apud *Strabonem* testatur. *Bactrianis* proximi sunt *Sogdiani*, tanto feriores, quāto pastores aratoribus. *Bactrianos* enim mitiores *Gæographus* facit, *Sogdianos* *Nomadibus* similiores; quibus etiam erant propinquiores, non locis tantum, sed vitæ quoque instituto. Videntur enim hi, cum *Sogdiorum* montium radices habitarent, pecude magis & armentis quàm frumento abundasse. Appellari igitur *Sogdij* montes, à quibus *Sogdiana* nomen habet, sic videntur, à lactis & pecudum lactantium copia. *Sog* enim lac exutum significat, & *duy* montis est nomen generale. *Sogduy* igitur mons est, è quo plurimum lactis exugitur. Quamplurimos *Heluetiorum* montes eadem voce conuenienter quis appellaret, cum vacca-

eorum

eorum plurimum ex illis lactis exugant: quod *Heluetij* cum emulgeant, quod par est in altissimis montibus à viris, non mulieribus, fieri, occasionem vicinis conuitij præbuerunt, quasi verò illud apud hos solos, & non in omnibus ferè *Alpium* pascuis contingeret: quæ cum altissima sint & niuibus proxima, & rupibus asperis difficillima, tum ad ascendendum, tum ad pererrandum, non mirum videri debet, si virorum potius operam quàm feminarum postulent. Porro nec ipsa flumina præcipua *Oxus* & *Iaxartes* aliunde videntur, quàm de prisca illa lingua nomina retinuisse. *Aelianus* in varia historia commemorat apud plurimas gentes: fluuios imagine bouum pingi, vt apud *Stymphalios*, *Erasinum*, & *Metopam*; apud *Lacedæmonios*, *Eurotam*; apud *Sicyonios* & *Phliasios*, *Asopum*; apud *Argiuos*, *Cephisum*. Hinc de *Acheloo* in taurum mutato, & de *Hercule* cornu eius defringente exorta est fabula. Nihil igitur absurdi mihi dicere videbor, si *Oxū* à capite bouis dictū esse affirmè. *Ox* enim, vel *Osch*, vt alij proferūt, bouē notat; *ot* verò caput: ita vt *Oxot* caput sit bouis, aspiratione in sibilo duplicis litteræ delitescente. Hinc Græci *Oxos*, Latini more suo *Oxus* fecerunt. Causa nominis à magnitudine capitis videtur petita, quòd latissimæ fronti duo magna fluminis ostia veluti cornua addita viderentur, quibus contra mare *Caspium* veluti taurus magno boatu irruit, *Acheloo* bicorni longè vastior, & in utroque ostio insulas aliquot complexus. *Iaxartes* facilis est intellectui, si exponatur quid sit *Jaghart*, quod nobis idem est quod accelero vehementer. *Jagen* enim accelerare est, & *hart* vehementer: vnde venatores à celeritate qua vti debent, dicuntur *Jagers*. Hic enim arctior multo est quàm *Oxus*, quo fit vt celerius quoque rapiatur. *Arrianus*, nisi liber meus sit mendosus, *Oxantem* ab incolis, à Græcis *Tanaim* dicit nominari, agnoscens tamen alium esse *Tanaim* ab *Herodoto* descriptum, qui *Europam* ab *Asia* discernat. Ortus est hic error ex eorum adulatione qui credi voluerunt, *Alexandrum* ad *Tanaim* vsque penetrasse, non minore à veritate interuallo, quàm illud est quod inter vtrunq; fluuium continetur. Hinc de *Aris* *Alexandri* ad fictitios *Riphæos* montes sitis; hinc de legatione ab *Europa* à *Scythis* missa; hinc de *Amasonibus* commenta prodierunt. Verùm ne odiosus sim, si prolixius linguæ *Cimbricæ* in locorum appellationibus antiquitatem inuestigem, satis sit in *Ascatanæ*, *Margianæ*, *Bactrianæ*, *Sogdianæ*, *Oxi*, *Iaxartis* nobilissimis antiquissimisque nomenclaturis rationes indicasse. Omnes igitur has regiones dicimus à *Comari* posteritate primū habitatas fuisse, non quòd omnis eius progenies hic sit locus distributa, sed quòd maximus numerus & po-

N n 3 tior

tior pars hinc olim habitavit. Cimmericos igitur bipartito principio diuidemus, quorum hi in Asia longo tempore manserunt; illi cum Iano in Italiam nauigarunt. Prius igitur de Asiaticis, post de Latinis Cimmericis agemus. Et quia modo dictum est, quantum sit auxiliij, ad lucem gentium descriptioni inferendam, nouisse earum vicinitates & linguæ monumenta; putavi me rem gratam facturum Geographiæ, & præsertim historiæ studiosis, si breuiter sententiam meam explicarem, non de Cimmericis tantum illis, in quibus ad Augusti usque ætatem nomen mansit, sed de præcipuis etiam illorum, qui nomen mutarunt aliis atque aliis nomenclaturis ad distinctionem adsumptis: quorum confinia & successiones bene examinantes, obscuritatis plurimum Cimmericis nostris auferemus. Plurimos video in hoc campo & olim cucurrisse, & hætenus etiam currere, sed paucissimos esse qui multum promouerint ad originum inuentionem. Verum quia nimis prolixum esset de omnibus inquirere, nobilissimos tantum nobis proponemus, Cimmericos, Sacas, Sacfones, Massagetas, Getas, Daas, Alanos, Tectofaces, quorum particulatim rursus colonias perquirere infani sit laboris. Primum igitur exordiar à Cimmericis Comari genus & nomen seruantibus. Ptolemæus vir in antiquis gentium nominibus & sedibus, & inquirendis & fideliter conseruandis, longè ceteris omnibus anteuertens, Comaros ad Iaxarti fontes collocauit. Comaros autem & Cimmericos ab eodem primogenio Gomer deriuari antè satis ostendi. Diligenter igitur examinandum, quando hæc loca in media Asia Cimmericij occuparint. Nescio igitur an absurdum deberet existimari, si quis crederet aliquos ante insanas Babylonæ turris substructiones è Comari liberis hinc commortatos esse, antequam ad cæpos descenderetur. Intra enim diluuij & Phaleci ætatem, anni paulo plus minus centum & triginta effluerunt, quo tēpore turris cœpit edificari. Tāto verò temporū lapsu, & Ianus, & Gomer, & Ascenez, & ceteri familiarū principes maximū liberorū numerū potuere procreare. Neq; enim Moses dixit, nec verisimile est statim ab inundatione ad humilia loca descendisse, sed tū demū cum iam in magnā multitudinem excreuissent, & armenta copiosissima possiderent. Credo enim paulatim ab Oriente ad Occidentē Noachi posteros progressos esse: eo quod maioribus nostris, & nobis hætenus moris est, Solē, vbicunq; liberū est, & sine incōmodo id fieri potest, semper cōsequi, ne videamur naturę ductui sine causa aduersari. Multa sunt in Platone de quibus cōiecturā facere liceat, eū multa in Ægypto ab Hebræis, vel Hebræorū discipulis didicisse, quāuis Demetrius Phalereus necdū Biblia Iudæorū regio sumptu vertenda curasset. Diluuij

Iuuij apud Græcos mentio multa fuit, sed quod post diluuiū in montibus primū pastorum vitam egerint, deinde ad latera pagos habitauerint; postremo ad planiciem descenderint, ad diuinam quandam cognitionem videtur referre; Homerū ex eo diuinum faciens, quod tria hæc genera indicasset, tamen non illis primis à cataclysmo, sed aliis, poetico more, ea tribuisset. Primos igitur dicit, per familias in montibus distinctos fuisse, quarū pater quisque suam regebat, genere regni omnium iustissimi. Hanc habitandi viuendique formam, vt bene Homerus expressit, ita, meo quidem iudicio, parū bene Cyclopius appinxit; rectius & cōuenientiū tū veritati, tū Platoni facturus, si eam pastoribus, in altissimis montium pratis armenta & greges alentibus, dedisset. Quia tamen habitationū hæc series, nō solum de natura Platoni petita videtur, sed diuinum etiam quiddam habere; quod nihil aliud est, quàm quod ex antiquis diuinorum hominū narrationibus sit sumpta, non dedignatus sum versus adscribere:

„ Τοῖσιν δ' ἐτ' ἀλώραι βουληφόροι οὔτε θεμιστες,
 „ Ἀλλ' οἳ γ' ὑψηλῶν ὄρεων ναίουσι κάρηνα,
 „ Ἐν ἀπέσσι γλαφυρῆσι, θεμιστεύει ἡ ἑκάστῳ,
 „ Παιδῶν ἢ δ' ἀλόχων οὐδ' ἀλλήλων ἀλέγχοσι.

Id est, vt ex tempore vertam:

*Non fora sunt istis, non publica iura sequuntur:
 Montibus at summis habitant caua saxa, suisque
 Uxori & soboli dicit ius quisque seorsum,
 Securus quid agant reliqui diuersa per antra.*

In his, dum dicit montium capita, id est, ὄρεων κάρηνα, habitari, optime alludit ad montes Ararat, quod est ad montes summæ altitudinis, in quibus cum Arca quieuisset, homines primū habitauerunt. Reliquas duas habitationes posteriores ad hunc modum expressit:

„ Κλίσε δ' Ἰδάρδανιν ἐπεὶ ἔπρωι Ἰλιθ' ἴση,
 „ Ἐν πεδίῳ πεπόλισο πόλις μερόπων ἀνθρώπων,
 „ Ἀλλ' ἐθ' ὑπὸ ρείας ὤκειν πολυπίδακ' ἴδης. *id est,*

*Dardaniam statuit, quoniam sacra flus haud dum
 A diuersifonis in campo culta iacebat,
 Sed dum descensus Ida, cliuosque tenebant.*

Agnouit profectò in his Plato, quod in Ægypto didicerat de diuinis libris profectum; atque idcirco dicit, poetam non naturæ tantum, sed Deo etiam consentire. Cui verò Deo? Cui, nisi illi, qui historiam hanc Mosi dictauerat? Quod verò illud fuerit diluuiū, post quod Dardaniam conditam esse, poeta indicauit, Nonnus Panoplitæ tertio

tertio Dionysiacōn libro perspicuum fecit, vbi erroris eius, quos antè reieci, duces secutus, tria diluua describit, quorū tertiu in Dardani iuuenta dicit accidisse. Nō sunt igitur ociose Poëtæ legendi. Nā vbi minimè reris, alta condunt mysteria, quæ nō ferè cernuntur ab aliis, quàm ab iis, qui eisdē sunt initiati. Sic nos antè monstrauius, Virgilium Germanorum mores & nominis rationem Latinis applicuisse: quod nisi vocis originem intellexissemus, parum erat nobis allaturum voluptatis. Plato itaque, quod sacrorum conscius esset, optimè subodoratus est, vnde hæc ornamenta, quibus alios indutos in Scenam produxit, Homerus suppilasset. Fures enim sunt sacri vates, sed Laconici, quos nōn quiuis deprehendat. Verūm vt hoc in Platone laudo, ita illud ei minimè assentior, quod eiusmodi Cataclysmos, siue inundationes, & sedium permutationes frequētes fuisse credat, pessimus in hoc Aristoteli dux & magister. Credendum igitur homines, primūm illic habitasse, quōd primūm ex Arca descenderunt. In sacra historia dicitur Arca in montibus Ararat quieuisse: ceterūm, qui illi sint, non satis liquet. Berofus Gordyæorum montes eos esse prodidit, qui Ptolomæo in medio Armeniæ maioris, inter Antitaurum & Amanum ponuntur: qui situs facit, vt sententia Berofsi sit reiicienda. Nam in Bibliis legimus: Cūmque proficiscerentur de Oriente, inuenerunt campum in terra Sennaar, & habitauerunt in ea. Cūm igitur Gordyæi, siue, vt Ptolomæus scribit, Gordæi montes longitudinē habeant graduum duntaxat septuaginta quinque, & Babylonia in campis Sennaar, ab Occidente, septuaginta nouem gradibus totis recedat, efficitur vt medium Gordæorū montium duobus gradibus longius, quàm campi Sennaar, in quibus Babylonia condita est, ab Oriente distet. Quamobrem, si ab illis montibus Gordyæis proficiscebantur, dicendum erat potius eos ab Occidente proficisci, si ad Ortum & Occasum duntaxat, fieret itineris descriptio. Cūm tamen calculus à maximis discriminibus itinerum, ferè subducendus sit, ij qui à Gordæis montibus Babyloniā peterent, à Septentrione aut à Circio proficisci dicerentur: quia Babylonia quinque gradibus Vrfam inferiorem videat, quàm Gordæi. Nicolaus Damascenus montem eum, in quo Arca quieuit, Barin nominat, in Armenia etiam ipsum collocans, & reliquias item in eo perinde atque Berofus in Gordæis inueniri asserens. Verūm cūm ex Armenia in Babyloniā eunti iter sit à Septentrione, non ab Oriente, ne hic quidem est audiendus. Pari ratione Abydenus quoque confutetur, qui in Armenia Arcam, à Seisithro, monitu Croni factam, relictam esse dicit, pro Noa Seisithrum nescio quem, pro Ioue Cronum indu-

inducens. Omnes autem hi, & quotquot post eos sunt secuti, nimis oscitanter ex montibus Ararat, montes Armeniæ somniarunt, non animaduertentes plus ponderis esse in Geographica demonstratione, quàm in vnius syllabæ consonantia. Quæ verò hæc est tam effrons impudentia propter allusionem vocis historiæ cuiusuis, nedum Mosaicæ, peruertere veritatem? Nemo mihi suadeat, nemo, inquam, auctoritatis quamuis magnæ, nisi frustra velit verba fundere, vt quicquam credam, quod apertè cum Mosis narratione pugnat, quæ vna est regula certissima omnium historiæ, ad quam nisi quadrent, ad veritatem quadrare non possunt. Obiiciant igitur, quotquot volent, testes, & inter alios ipsum etiam Chaldæum Turgumannum Berofso consentientem, dum montes Cardu pro montibus Ararat posuit, omnes tamen vnius Mosis auctoritate submouebo, omnibus reliquis plusquam Colophonium in Panionio solet, suffragium præponderante. Quamuis igitur vulgata interpretatio, & hoc loco, & in quarti Regum capite vndeicesimo Ararat Armeniam esse velit, non tamen ob id erit contra ipsius auctoris sententiam sequenda, nisi Armeniam aliis finibus quàm à Geographis fit, includamus. Berofus certè nullo modo excusari potest, quod non contentus fuerit Armeniæ nomine, sed partem eius illam expresserit, quæ Babyloniis ad Occidentem duobus gradibus propius accedit. Chaldæa interpretatio Cardu pro Gordyæis posuit, vocem eiusdem tum propaginis, tum significati. Verūm enimvero quia quod multis placuit, & in quo doctissimi quique consentiunt, non potest carere omni ratione, si non veri, at saltem veri similitudinis, diligenter hunc locum excutiamus. In primis omnibus est apertum & extra controuersiam, Arcam in altissimis montibus confedisisse. Deinde certum de Mosis testimonio, eos Babyloniis ad Orientem sitos esse, cūm ad Babyloniæ campos ab Oriente longa profectio tandem peruenerint, vt pote qui non ante tricesimum supra centesimum à Cataclysmo annum turrem ædificare cœperint. Verisimile igitur est, paulatim ab Oriente pascendo, comorandoque, Babyloniis in campos venisse, nec id è proximis, sed longinquis partibus, si interuallâ temporis ratione sint metienda. Si igitur retrò legamus iter per mōtes in Orientē tendentes, primūm eos ascendemus, qui Susianæ, deinde Persidis, mox Carmaniæ, post Drangianæ septentrionali lateri incubunt: quibus superatis, ad eos venietur qui Paropanisi nomine dicuntur, quorū altissimi & asperissimi illi sunt, quos Ptolomæus dixit propriè Caucasios nominari. Ad hos igitur dicemus Arcam substituisse, vt ad eos, qui totius Asiæ altissimi essent, & ab his paulatim homines montium ab Oriente

Paropanisi.

in Occidentē ductu peruenisse ad eos montes, quibus cāpus Sēnaar, & Susiana regionēs lētissimā subiiciuntur, ac tū demū inuitatos cāporū amoenitate, & pertāfos asperā & mōtanā vitā descendisse: verū nō satis fidentes promissioni diuinā, turrē struxisse, qui montium æquaret altitudinem, in qua possent si terrā rursus inundarentur, se feruare. Hæc enim ipsorū profectio per alta montiū iuga, & tuta ipsis videbatur, & cōueniens. Solis meatui, cuius auspiciā Nembrot cū suis ita superstitiose tū videtur secutus esse, vt numinis summi loco & ipse adorarit, & alios, vt idē facerēt, coëgerit. Hinc apud omnes ferē vicinas gētes Sol diuersis nominibus cœpit coli, tāquā is cuius ductū secuti, ad beatissimos illōs & lētissimos campos per cōtinuata montiū cacumina peruenissent. Ducti sunt igitur à Sole, & sic ducti, vtī cōueniebat ipsorū timori de memoria diluuij adhuc manēti. Nec quouis ducti, sed ad lētissimos Asiā cāpos, duorū maximorū fluminū aquis, vt minora præteream, irrigatos. Adiuuabat ad hoc iter continua illa montiū catena, quæ à Paropaniso ad Susianos vsque descendit. Videmus itaq; quā cōsentanea sint naturæ, quæ Moses scripsit, & quā ad amulsim quadrent cū illis quæ Plato hinc mutuatus videtur: quæ omnia corruunt & inter se pugnant, si de Cardu siue Gordyæis mōtib; intelligātur. Sed quo omnia fiant dilucidiora, placet altiùs hæc examinare; ne in lectione sacræ historiæ tanquā mythologia obiter omnia transeamus, susq; deq; ferētes, an locorū descriptioni & naturæ cōsentiant, an dissentiat. Est igitur hoc principio sciendū, maximū illum Asiæ montē, qui ab Oriente in Occidentem, inter Meridiem & Septentrionem variarū gentium domicilia continet, variasq; montiū maximorū propagines huc, illuc emittit, ab aliis Taurū, ab aliis Caucasum nominari. Strabo Caucasum inter mare Caspium & Pontum Euxinum locauit, quem montē Ptolemæus quoque Caucasum vocari dicit; sed propriè tamen Caucasos mōtes eos esse, qui Paropanisum terminant. Arrianus ex Aristobulo sic habet: Caucasus mōs est, si quis alius, in Asia excelsus, & cūm alibi multis locis caluus sit, tū maxime hac parte. (agit autem de parte ea quæ ad Paropanisum pertinet) Est enim Caucasus tam longè extensus, vt Taurū etiam qui Ciliciam à Pamphylia distinet, ab eo deriuari dicant, & alios quāplurimos montes ingentes, qui ex diuersitate gentium diuersas sortiuntur appellationes. Ex hoc Caucaso Iaxartem & Oxum defluere, paulo post eodē tertio Anabases libro, asserit: quibus Ptolemæi sententia iuuatur, qui hac parte eos montes posuit, qui propriè Caucasij sint vocandi. Plinius diligens antiquitatum cūm in aliis, tum maxime in Geographia explorator, nomen Tauri totius esse voluit: cuius verba, quia mul-

multū cōferunt ad propositū meum, lubenter adscribam. Taurus, inquit, mons ab Eois veniens, litoribus Chelidonio promōtorio disternat. (agit de sinu ad mare Lycium, in quo Chelidoniæ sunt insulæ) immensus ipse, & innumerarū gentiū arbiter dextro latere Septentrionalis, vbi primū ab Indico mari exurgit, læuo Meridianus, & ad Occasum tendēs, mediamq; distrahens Asiā, nisi opprimēti terras, occurrerent maria. Resilit ergo ad Septentriones, flexusq; immensum iter quærit, velut de industria rerū natura subinde æquora opponēte hinc Phœnicium, hinc Ponticū, illinc Caspium & Hircaniū, contraq; Mæoticū lacū. Torquetur itaq; collisus inter hæc clauftra, & tamen victor flexuosus euadit, vsque ad cognata Riphæorū montiū iuga, numerosis nominibus & nouis, quacunque incedit insignis, Imaus prima parte dictus, mox Emodus, Parapamisus, Circius, Chabades, Pariades, Choatras, Oreges, Oroandes, Niphates, Taurus, atq; vbi se quoq; exuperat, Caucasus: vbi brachia emittit subinde tētanti maria similis, Sarpedon, Coracesius, Cragus, iterūque Taurus etiam, vbi dehiscit, seq; populis aperit, portarū tamen nomine vnitate sibi vindicans, quæ alibi Armeniæ, alibi Caspiæ, alibi Ciliciæ vocantur. Quinetiā confractus effugiens quoq; maria plurimis se gentiū nominibus hinc & illinc implet; à dextra Hircanus, Caspius, à læua, Pariedrus, Moschicus, Amazonius, Coraxicus, Scythicus appellatus. In vniuersum verò Græcè Ceraunus. Hæc Plinius in descriptione Lyciæ, nō minore copia & ornatu, quā diligētia. Nomen igitur totius Plinio Taurus, q; & partibus tribuitur; Arriano Caucasus; Ptolemæo Caucasus, impropriè, vt vult, inter mare Caspium & Pontū; propriè verò inter Paropanisum & Imaum, ad fines Comedorū & Sacorum. Notandū hîc est, tum Plinio Caucasum maximè dici, cūm se quoque superat, id est, vbi altissimus. Sed cūm Ptolemæus propriè Caucasum ponat ad terminos Paropanisi, necesse erit fateri, si cōsentanea alteri alter dicat, ad Paropanisum altissimū esse; quod & ipsum Aristobulo videtur placuisse, eò quòd ad Bactra maximè caluum esse dicat; maximè enim caluus illic est, vbi totus glacie est oblitus. Aristoteles nomen Caucasij, non aliter atq; Aristobulus, & ex eo Arrianus toti monti applicuit; eò quòd multas gentes in eo domicilia habere dicat, altitudinem tamē, quæ à Ponto spectatur, ea parte qua Bathea vocantur, maximè admirabilem facit; sed in eo maximè fallitur, quòd crediderit, ad tertiam vsque noctis partem à Sole illustrari, nisi velit crepusculum vnà computare: quo certè modo nihil mirum esset, cūm nox ad finem Geminorum breuis admodū, breuem habeat tertiam partem, & crepuscula longissima in illa poli eleuatione, ad eò, vt

Caucasus ubi
maximè Cau-
casus.

nobis quoque in plano, vix tertia pars noctis lumine prorsus careat. Sed nihil ad hunc locum. Sat est mihi, docere apud omnes opinionem fuisse, Caucasum altissimum esse totius Asiæ montium, & illic eo nomine maximè dignum, vbi est celsissimus. Cùm igitur à Ptolemæo nomenclatura hæc maximè ei conuenire dicatur ad Paropanifum, erit illic quoque celsissimus censendus. Sed vnde hoc discrimen oriatur, vt alibi magis, alibi minùs Caucaſi nomen mereatur, vt Geographus non expreſſit, ita Plinij diligentia Latinis ostendit; addita vocis etymologia de Scythico sermone deprompta. In illo enim non Caucasum, sed Graucasum ait vocari, quod sit niue candidus. Vereor equidem vel Plinium non rectè accepisse, vel vocem post corruptam esse. Nam sicut in priore syllaba tenuem in mediam litteram mutauit, ita & in altera syllaba erat faciendum. Graugasus enim non Graucasus esset scribendum, à *Γραυ Γας*, quod nobis significat canam viam. Si tamen mihi liceat coniecturam facere, Grauglasum Scythæ nominarunt. Quod enim Italis est vitrum, nobis *Γλας* est, & Sueuis *Γλες*. Alpium igitur illa summa cacumina quæ procul à multis millibus passuum cana capita ostentant, supernè niuibus, inferiùs glacie perpetua contacta, nobis *Γλας-bergen*, id est, montes vitrei, Italis Vitrea vocantur. Vt ergo & niuem perpetuam, & perpetuam glaciem exprimas, nulla voce aptiore, & propiùs ad vsum Scythicæ linguæ accedente id consequaris, quàm si Grauglasum pro Caucaſo dicas. Sic enim intelligemus non alibi propriè Caucasum, siue potiùs Grauglasum lingua Scytharum siue Cimmeriorum vernacula nominari, quàm vbi ab Italis Alpium radices tenentibus, Vitretum vocaretur. Miranda fuit hic Ptolemæi diligentia; miranda Plinij, sed huius magis, quàm illius, quod vocis originem causam fecerit, ob quam vbi altissimus esset, illic propriè Caucasus diceretur: hoc vno ab altero superatus, quod ille etiam docuerit, qua sui parte talis esset, vt eam appellationem propriè mereretur. Permultum contulit horum scriptorum collatio, ad illud quod volumus efficiendum. Dicimus itaque ad finem Paropanisi Arcam appulsam esse spiritu illo à Deo misso, quem Aquilonem Ouidius optimè interpretatur; atque illic ad Caucaſi initium constitisse. Donec enim pluuia durabant, Austrino flatu ad Septentriones propellebatur, vt pluuia diuturnis & perpetuis ab Austro haud temerè separandis. Deinde verò cùm Ioui placeret ventum mittere quo terra siccaretur, vt Moses narrat, Aquilonis spiritu relata est ad plagam meridianam, vbi summis verticibus appulsa mansit, benignissima Dei prouidentia nauem sic gubernante, vt naturæ ductu in illa terræ zona siue plaga hereret, quæ

quæ omnium est temperatissima, inter quadragesimum & tricesimum latitudinis gradum comprehensa. Hinc itaque Sole præeunte, & Ioue dirigente ad Occidentem recta sunt profecti per continua montium dorſa, donec ad vbertimam & amœnissimam camporum latitudinem peruenirent. Hac igitur via obseruata, ad vnguem consentiunt omnia, tū cum natura ventorum & regionū situ; tum cum Moſis verissima narratione. Constanter igitur affirmo, Paropanisi & Caucaſi verticibus altissimorum in tota Asia montium, Arcam constitisse. Quod vt reddatur verisimilius, de Paropaniso pauca sunt annotanda; & illud imprimis, aliter Plinio, aliter Ptolemæo montem hunc vocari, nominibus tamen ita vicinis, vt facile quiuis sit iudicaturus ab eadem origine proficisci. Nam Plinius Paropamisum, Ptolemæus Paropanifum vocauit. Dionysius videtur Parnassum nominasse.

Arcæ ubi constitit.

Ἀλλ' ἢ τοὶ βακχεῖοι μὲν ἐπ' ἠπείροιο νέμοντο
Χάριν ἐυπύρην, κρημαῖς ἰσὸν παρνησοῖο. id est,
Latius at Bactri Parnassi ad crura morantur.

Eustathius tamen dubitat, an Parpamisus, an Parnassus sit legendum, cùm tamen hoc loco hanc dubitationem versus non admittat. Accuratiùs post de eadem appellatione tractat, vbi Dionysius de Arianis agens dixit ὡς ἀπὸ πύργου παρνησοῖο: quo loco addit multa exemplaria habere παρνησοῖο, quod tamen non probat. Nos Ptolemæo adhæremus, cuius accuratam inquisitionem crebrò cogor admirari. Paropanifus igitur dicatur, non Parpanifus, non Paropamisus: quod ita statuendum esse, ratio vocis ostendit, quam facillimè intelliges, si scias qui Alpium aut Pyrenes, aut alterius montis magni vertices cernantur. In illis enim plærunque accidit, vt media culmina perpetua niue candeant, inferiora non item. Quocirca è planicie medius mons faciliùs & citiùs videtur, quàm eius radix, ita vt iis qui in montanis regionibus nunquam fuerūt, proximi videantur; quod & ipse in me, & aliis post multas, sum expertus. Demus igitur hoc modo quenquã Græcorum ab Ariano quopiã interrogasse, quinã essent illi altissimi vertices. Huic optimè & peraccommodè respōderi potuit; ἴσθαρ ὀψανῖς, id est, longè hinc ad eos ascendendum esset ad ipsam vsque glaciem. Nam ἴσθαρ remotum, ὀψ superiùs vel ascensum, ἄν, ad siue propinquum: ῖς longa vocali glaciem significat. Composita hinc dictio Pharopanis, cui adiecta Latina terminatio, Pharopanifus facit. Glacies autem ea, ad quam cãdentes illi vertices esse dicebãtur, in Caucaſo erat ab omni æuo congelata, à qua Grauglasum diximus

vocari, à vitri similitudine. Dicitur enim glacies simpliciter *Is*; quæ si nunquam liquecat, perinde atque vitrum, vocatur *Stas*. *Stas* verò nomen habet à læuitate & lubricitate. Lubricum enim *stat* nominamus. Siue igitur Paropanifus siue Pharopanglafus dicas, idè ferè significatur. Quamobrem mons Caucaſo cohærens, optima ratione sic est nominatus. Est autem hæc ratio nominis Scythica, quæ Græci ignorantes, à Pharopanifus Parpamifus fecerunt. In illo tamen, si dicatur Paranifus, nihil est erroris: eo quod *ῥῆξ αν is* eiusdem est significati, cuius Latinis Procul ad glaciem, citra notā altitudinis, quæ per vocolā op notatur. Cùm igitur dici rectè possit vtrunque, facile fuit è Paranifso facere Parnifsum, & vltèrius Parnassum, quæ postrema vox Græcis magis videtur placuisse, ob montem in Græcia non solum cognominem, sed Musis etiā gratum. Hinc igitur occasio data est, vt cùm è priscis & Ogygiis narrationibus accepissent, Arcā siue Larnacē Parnifso appulisse, pro eo Parnassum dicere mallent. Nec verò ob nominis conuenientiā solum sic crediderunt, sed propterea etiā, quòd quæ de Deucalione ferebatur Græciq; adscriberent. Non igitur mirū fuit si nihil de Paropanifso Asiæ cogitarint, falsa diluuij Thessalici fabula occupati. Adeò verò constās fuit opinio ad Parnassum arcā appulisse, vt Andron apud Phaurinū, & Stephanus in Cōpendio de vrbibus, auctores sint, Parnassum dictum esse quasi Larnassum, à Larnace, id est, arca: eo quòd Deucalionis arca in eo quieuiſſet. Quis hîc nō videt, è similitudine nominū Parnifsi & Parnassi, ortā esse fabulā? Nā Paranifus facilè per syncopen trāsiit in Parnifsum; vbi quia *J* vocalis longa est, & sibilus longus, non malè littera consonans est duplicata. Confirmatur ergo hæc mea sententia demontibus, in quibus arca constitit, non solum terrarum situ, ventorum ratione, Mosis historia, & temporis in profectioe longitudine, sed Græcorum etiā antiquissima narratione, in qua Parnifſus Asiæ causam dedit fabulādi de Parnassio Europe. Nicolaus Damascenus, cùm Parnifsi fortè mentionem à maioribus per manus accepisset, è Parnifso Baris fecit, montem, nescio quem, ita appellari existimās, super Minyada in Armenia situm. In Armenia maiore nusquam Baris est aut Minyas, quod equidem sciā. Altas turres scio *βαρεις* à Hieronymo vocari, quo tamen loco Oſeæ in fine capituli octauo nostra Græca trāslatio nullam facit Bareon mentionem, vt clarè cernas, Septuaginta Interpretum non esse. Cognita est ciuitas in Italia hoc nomine, sed nihil ad montem Armeniæ. Venio igitur in hanc sententiā, locum vnus litteræ mutatione insigniter esse corruptum. E Milyade enim Minyadem video factā, eo quòd hæc fortè scribæ notior esset. Est autē Milyas montana

ia

in Tauro sita, parte ea qua transitus est ad Sindā. Plinius hanc regionem ad Barin collocauit, vt apertum hinc fiat, ad quam Tauri partem Arcam appulisse Damascenus prodat, quippe non procul ab iis locis, quibus Antitaurus Tauro iungitur, quòd vsque Galatiæ laciniā Plinius extendit. Longè igitur hic mons abest ab illo Gordyæorum ad vmbilicum Armeniæ maioris iacente: sed quanto Armenia minor magis ad Occidentem vergit quàm Armenia maior, tanto à veritate Nicolaus, quàm Berossus, lōgius recessit. Verum video quid sit: vterque eam Tauri partem accepit, quam sibi proximè sitam altissimam putauit; quanquam nescio an Parnifsum non inueniens Baris accepit. Baris certè nomen Galatarum videtur, & ei parti vicini Tauri imposta, quæ maximum vitretum, si liceat mihi voce Italica vti, siue plurimum glaciei haberet. Vt enim dixi lingua Cimbrica siue Scythica, quæ eadem est cum Galatica, vt post docebo, *Is* glaciem vocat, & *25ax* idem quòd Latini purum: vt cùm dicimus *25ax gest*, id est, pura pecunia. Baris itaque Galatis erat pura glacies in illa Tauri summitate perpetuò iacens, quam hoc nomine vocabant. Parnifus igitur auditus, ad Barifsum fortè transiit, inuitante etiam altitudinè immani ad credendum Arcam illuc appulisse. Lubenter enim omnes id suis locis adscribunt, quòd vbi contigerit, non constat; etsi constet, nomen tamen frequenter ad idem alterius significationis transferunt, vel in simile commutans, tum rerum, tum vocū conuenientia decepti. Statuimus igitur Larnacem ad Paropanifsum, vel Paranifsum, vel concisè Parnifsum, stetisse; atque inde longa & diuturna profectioe in campos Sennaar ventum esse. Ne tamen interpretationem illam quæ montes Ararat, Armenos interpretatur; & in lib. Regum, Ararat Armeniam, prorsus reiiciamus, quasi nullam habeat causam, aperiemus quid sint secuti qui sic verterunt. Hispani & Itali, & plerique etiam Galli, omnes Belgas siue Germanos inferiores, Flamingos appellant, non ob aliam causam quàm quòd illos vel

Flamingi.

Armeni.

Ararat.

vt

vt omnes reliqui eodem nomine dicerentur. Plurima sunt vocabula apud Hebræos, quæ si à sinistris ad dextra legantur, idem in alia lingua significant, quod Hebræis à dextris lecta ad sinistra: vt גראד gradus Latinis: קשף , Cuffey Teutonice, & id genus alia nō pauca, de quibus alibi. Idem in nobilissimo hoc monte accidisse credo; sed eum qui vocem primus de Hebræis characteribus transcripsit, falsum esse duarum litterarum magna similitudine, quæ fecit vt loco Res Vau legerit, nisi fortasse Hebræis error hic sit imputandus. Nam vtraque pars in voce ignota falli potuit. Quod verò dixi, suspicari me, Res pro Vau irreplisse, litterarum quadam similitudine, id nouum videri minimè debet apud Hebræos, in vocibus præsertim peregrinis atque ignotis. Hieronymus ad nonam Hebræorum castrametationem annotauit pro Daphca, à quibusdam lectum esse, Raphca, litteram ponentibus pro littera; eò quòd Res & Daleth paruo apice distinguantur; atque inde factum, vt curationem interpretarentur, de qua tropologiam inuenirent, quam sibi putarent persequendam. Eodem lapsu ex Vau fieri potuit Res, atque eo procliuiore lapsu, quòd Res præcedens secundum Res inuitare videretur. Quod si ita sit, ex ארוט Aruat factum est Taura, vnde Græca formula Tauros. At si pertinaciter Res ipsum duplicandum esse contendas, fiet Tarra, & inde Euphonia causa Græcis Tauros, altera canina littera in u commutata. Hieronymus in caput Esaia tricesimum septimum scribens, ait, Ararat campos illos significare in Armenia, per quos Araxes fluit fluuius incredibilis fertilitatis ad radices Tauri montis; qui eò vsque extenditur: addens, Arcam in qua liberatus est Noe, non ad montes generaliter delatam esse Armeniæ, quæ Ararat appellatur, sed ad montes Tauri altissimos, qui Ararat imminent campis. Duo in his bene habent, alterum quòd montes Ararat, Tauri partem faciat; alterum, quòd Tauri partem altissimam esse velit, in qua Noe Arcam sit egressus. Sed in eo discrepamus, quòd ad Araxem altissimum Taurum faciat contra Ptolemæum, qui Caucasios, id est, altissimos vertices ad Paropanifum ponit: deinde quòd nominis inductus vicinitate, Ararat campos esse credat Araxis. Nam spiritus ad terram desiccandam à Deo inductus, quem Aquilonem esse, nō Ouidius solus, sed quiuis intelligit, nisi sensu communi careat, longè propius ad æquinoctialem tanto dierum spacio propulerit, quantum est à mense quinto ad mensis septimi vicesimum septimum diem computandum. Nec est quod quenquam moueat, Austros, & pluuias ad quinque menses durantes, longè remotius Arcam potuisse ad Septentriones agere, quam quinquaginta septem diebus potuerit remeare. Incertum est

hacte-

hactenus, quo loco sit compacta; sed cum Deus Paradisum plantauerit קדקדא , id est, ab Oriente, sitque India regio omnium beatissima, posset quis non absurdè in animum suum inducere, quòd Deus hominè principio collocarit, ad eam Indiæ partem, quæ est temperatissima: idque magis, quoniam Phison, quem Gangem putant, primum inter flumina Paradisi Moses numerarit. Verum, quia Hieronymus Paradisum ante terram & cælum factum putat, de Aquilæ, Theodotionis, & Symmachi interpretatione, qui Kedem hoc loco, non Orientem, sed principium significare autumant; & Augustinus, & ceteri varia admodum de illo sentiant; aliis omnia allegoricòs; aliis omnia historicòs; aliis partim hoc, partim illo modo exponentibus, nolo in re tot controuersis intricata, quid singuli sentiant, explicare, præsertim cum plerisque videam, vel nullis, vel parum idoneis argumentis niti. Breuiter ergo Gan eden, nihil aliud est, quam hortus voluptatis. Adan enim deliciari est, vnde Eden nomè. Gan autem extra controuersiam est hortus. Interpretes Paradisum verterunt, nec malè; cum videam apud Xenophontem, Persarum paradisos, non hortos tantum fuisse, sed diuersorum animalium viuaria, quæ in illis voluptatis gratia nutriebantur. Neque enim Græca vox est, sed barbara, vt Pollux annotauit, melius multò quam Etymologici auctor, qui à δύσω formauit, id est, irrigabo, quasi proprius esset plantarum. Paradisus igitur, siue hortus voluptatis, tota fuit terra hominibus citra molestias, cum voluptate perpetua victum præbitura, quam irrigabat fons magnus Oceanus, in quatuor orbis plagas fluuios emittens. Huius ad vetustissimos poetas memoria, à prisca seculis promanans, campos Elysios dedit; & apud Homerum Phæacum vitam; & apud Hesiodum aureum seculum, quod sic describit:

- „ Χρύσειον μὲν πρῶπις γένε' μερόπων ἀνδρῶπων
 „ Ἀθάναλοι ποίησαν, ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες·
 „ Οἱ μὲν ἔπι κρόνε' ἦσαν ὅτ' ἐρανοῖ ἐμβασίλευεν,
 „ Ὡσε θεοὶ ἔζων ἀκηδέα θυμὸν ἔχοντες,
 „ Νόσφιν ἀτερπετόνων κ' οἰζύθ', ἐδέη δειλὸν
 „ Γῆρας ἐπῆν, αἰεὶ ᾗ πόδας καὶ χεῖρας ὅμοιοι
 „ Τέρπνοισι ἐν θαλίῃσι, κακῶν ἐκτροπὴν ἀπάντων
 „ Θνήσκον δ' ὡς ὑπνώ δεδμημένοι, ἐδλά ᾗ πάντα
 „ Τοῖσιν ἔην, καρπὸν δ' ἔφερε ζείδωρος ἀργυρα
 „ Αὐτομάτη πολλὸν τε ἔαφθονον, οἷδ' ἐδελημοῖ
 „ Ἡ΄ συχοὶ ἔργα νέμοντο σὺν ἐδλοῖσιν πολέεσι.

Pp

Nos

Nos obiter sic:

*Aurea progenies à dijs est facta beatis,
Principio cum sceptrâ Cronus, calumque tenebat,
Quæ citra curas, ut dij, citraque dolores,
Ærumasque omnes senijque incommoda tristis,
A pedibus manibusque sibi per secula constans,
Mensa gaudebat leta atque experte malorum:
Mors erat ut somnus: prosperrima denique queque:
Sponte dabat tellus multum largissima fructum,
Quo frueretur homo tranquilla per oia felix.*

Hinc licet videre, non è loco aliquo homines eiectos fuisse, sed eiectos fuisse ab hac naturæ benignitate, qua omnia suppeditabantur citra laborem, quod est diris illis, quas Deus Adamo infixit, maximè consentaneum, quæ fecerunt, ut terra tribulos ferret, ac cetera lætiorum fructuum impedimenta. Virgilius, ut Elysiû campû ab Homero accepit, ad quem prisca fama peruenerat, ita de Sibylla diuiniore magistra, ad Paradisi vitam describendam, fuit instructus:

„ Non rastros patietur humus, non vinea falcem,
„ Robustis quoque iam tauris iuga soluet arator.

Et paulò priùs:

„ At tibi prima puer nullo munuscula cultu,
„ Errantes hederas passim cum Baccare tellus,
„ Mistaque ridenti Colocasia fundet Acantho.

Et quò videas apertè de Paradiso agere, ingerit & serpentis mentionem; necnon herbæ vetitæ, cuius gustu parentes primi periere: quamuis herbam pro pomò acceperit, Sibyllam forsan intelligentiæ suæ adstringens:

„ Occidit & serpens, & fallax herba veneni
„ Occidit. —

Videbatur igitur Sibylla promittere, terram rursus fore Paradisum, & ab integro ordinem mundi reitutum.

Magnus, inquit, ab integro seclorum voluitur ordo.

Non video itaque, qua de causa nõ debeam affirmare, terram totam Paradisum fuisse ante Dei execratione. Quòd verò dicitur, Deû plantasse Paradisum ab Oriente, id non indicat modò ordinem naturæ, sed illud etiam, quo in loco primus homo sit factus. Hoc enim, tametsi in scriptura sacra non esset, de ratione tamen constare posset. An non illic maximè conueniebat, primum hominem collocare, vbi non Dei modò singularis gratia, sed naturæ etiam prius creatæ consonantia faceret habitationem amœnissimam & amplissimam, quam neque

neque ob angustia locorû, neque ob fructuû omnis generis inopiam, quisquâ mutare vellet? Si vsquâ in terris erat incipiendû, ab optimis haud dubiè fuit incipiendû, præsertim ab eo, in cuius operibus nihil potest melius cogitari. Eius autè volûtas in creaturis est descripta, cælo terrisq; cõsentientibus. Si igitur India optima est omniû regio, & omnibus rebus vberrima, & cælo clemētissima, in illius ea parte principiu habitationis humanæ collocabo, in qua hæ dotes maximè spectantur. Huic meæ opinioni Iosephus consentit, dum Phison Gangem interpretatur: quod, quamuis non fecisset, nobis tamen de illis licuit colligere, quæ in Bibliis adscribuntur regioni per quam fluit. Vocatur ea à diuino scriptore, Hauilath siue Euilath; vix dubito, quin ea ratione, quòd in hac regione principium fuit omnis doloris; & quòd in ea mulier cœperit parere cû dolore. Hauila enim dolentem & parturientem reddere possumus. Non malè igitur à principio doloris nomen accepit: propterea quòd, quamuis alia plurima in ea sint singularia; nihil tamen magis fuit notandum, quàm initium illud omnium molestiarum, in quas parètes nostri in illa terra ceciderunt. Quo potiùs loco terrarum Deus hominem primû statuisset, quàm eo, qui ad vitam humanam quàm saluberrimè, quàm copiosissimè, quàm suauissimè agendam esset aptissimus; si nihil in perfectissimi opificis actionibus tale est inuenire, quo mens humana, ut per omnia discurrat, quicquâ præstantius, aut ordinatius, aut melius queat cõminisci? Indiam qui describunt, ceteris omnibus regionibus præferunt, tû salubritate, tû vberrate maxima, nõ plantarû modò, sed animaliu quoq; omnis generis; & præter hæc auri & lapidû pretiosorû, ut Biblia quoq; de Heuilath testantur. Hæc Plinio & Solino Faunonij flatu saluberrima, binas messes, binas æstates in anno habet, mediis inter illas Etesis hiemis loco spirantibus: mare nauigationibus tutum, gentes innumerabiles, innumerabiles vrbes, & similes mille dotes, quibus ceteris regionibus antefertur. Nimum sim prolixus, si de scriptoribus omnibus exquiram causas, ob quas primas sibi India vindicet, in qua Ganges siue Phison inter flumina primas quoque tenet. Aromatum omne genus, quod Lusitanorû opera Antwerpianam adfertur, satis est indicio, quanta sit eius felicitas. Virgilius arborum enormitatem tertio Georgicorum sic celebravit:

„ Aut quos Oceano propior gerit India lucos
„ Extremi sinus orbis, vbi æra vincere summum
„ Arboris haud vllæ iactu potuere sagittæ.

Quod Valerius Flaccus hunc in modum est imitatus:

„ Densior haud vsquam, nec celsior extulit vllas

- „ *Silua trabes, fessæque prius rediére sagittæ,*
 „ *Arboris ad summum quàm peruenere cacumen.*

Varro apud Isidorum lib. Etymolog. decimi septimi cap. septimo, beatam eius & ambrosiam arundinem, his versibus depinxit:

- „ *Indica non magna nimis arbore crescit arundo,*
 „ *Fluis & lentis premitur radicibus humor,*
 „ *Dulcia cui nequeant succo contendere mella.*

Papinius Silua sexta libri primi: *Et quas percoquit Hypasita cannas.*
 Lucanus item:

- „ *Quique bibunt tenera dulces ab arundine succos.*

Apud hos etiam delicatissimæ vestes in arboribus crescunt, lana Xylina, & Bombycis tela, de qua falsò credidère veteres, arboribus depecti solere, in quibus fuit Virgilius:

- „ *Velleræque ut folijs depectunt mollia Seres.*

Sed hoc tempore arundines illæ nectareæ ad multas alias regiones transferunt: Gossipium totam Asiam, Sericum totum ferè orbem repleuit. Ceteris igitur omisis, quæ infinita è diuersis, tum vetustis, tum recentioribus scriptoribus adferre possemus, ad beatum Indicæ & situm & Genium oculis proponendum, vnum tantum addeamus, in quo tantum mihi viriù esse videtur, ad id, quod volo, persuadendù, vt licet reliqua deessent argumenta, hoc tamen vel solo apud æquos iudices peruinceremus. Verù nihil equè obfuit proposito meo clariùs enucleando, atq; magna & incerta scriptorù, in hac regione describenda, diuersitas, quàm qui videre volet, Strabonè Ptolemæo, & Plinium vtrique conferat; & his Curtium & Arrianum addat. Sed quia vereor, ne frustra singulorum sententias examinarem, ad certi aliquid eliciendum, non plus dicam, quàm satis sit ad id, quò tendo. Acesines igitur flumen est, quod in alueo viginti cubitis altum, ad alios viginti extrà atrollitur, & omnem camporum circa latitudinem longè lateque inundat, & perinde atque Nilus in Aegypto opida, insulas reddit, si Aristobulo fides habenda. Alexander primum Cophem traiecit; post Cophem erat Indus; post hunc Hydaspes: hinc Acesines & Hyarotis; postremò Hypasis, quem Hypanin Strabo vocat, superandus. Confluunt autem omnes in vnum Indum, in quem antequam descendant Hyarotis & Acesines, in vnum coierunt. Inter Hydaspem & Acesinem erat Pori regnum, trecentarum ciuitatum, in primis opulentum. Acesines non aliter atque Nilus fabas Aegyptias profert, vt Nearchus Strabonem docuit. Certè omnium consensu, regio ad Acesinem fœcunditate eximia est insignis: sed inter cetera vnum habet, cuius causa de eo nobis hîc sermo est.

Ex

Ex iis enim quæ ex Geographo attulimus, clarum euasit, mediam ferè Indiam superiorem ab Acesine irrigari, eò quòd medius sit inter Indum & Gangem, cui situi Ptolemæus quoque suum calculum adiecit, tametsi alia vsus sit nomenclatura. Atque hæc quidem ad hunc modum sunt; quæ quòd ad propositam quæstionem applicentur, est mihi de sacris Bibliis tertium Genesios caput prius aduocandum; quod sic habet: Sed & serpens erat callidior cunctis animantibus terræ, quæ fecerat Dominus Deus. Qui dixit ad mulierem, Cur præcepit vobis Deus, vt nò comederetis ex omni ligno Paradisi? Cui respondit mulier: De fructu lignorum quæ sunt in Paradiso vescimur, de fructu verò ligni quod est in medio Paradisi, præcepit nobis Deus ne comederemus, & ne tangeremus illud, ne fortè moriamur. Dixit autem serpens ad mulierem: Nequaquam morte moriemini. Scit enim Deus quòd in quocunque die comederitis ex eo, aperientur oculi vestri, & eritis sicut Dij, scientes bonum & malum. Vidit igitur mulier, quòd bonum esset lignum ad vescendù, & pulcrum oculis, aspectuque delectabile; & tulit de fructu illius, & comedit, deditque viro suo, qui comedit, & aperti sunt oculi amborù. cumque cognouissent se esse nudos, consuerunt folia ficus, & fecerunt sibi perizomata. Et cum audissent vocè Domini Dei deambulantis in Paradiso ad auram post meridiè, abscondit se Adam & vxor eius à facie Domini Dei in medio ligni paradisi. Vocauitque Dominus Deus Adam, & dixit ei: Vbi es? Ex his Mosis verbis historicòs intellectis, id mihi in mentem venit, quod à nemine antea animaduersum fuisse & video, & demiror. Non soleo equidem ocio sè & obiter, quæ diuina hæc originis humanæ expositio cõtinet, transilire; quod à plerisque fieri cerno. Scripserunt in Genesim viri præclari, atque ij complures, sed plerique omnes ita allegoriis hærent, vt ferè accuratam historię discussionem negligant. Equidem quoad eius cura diligentiaque mea fieri potest, omnia intus & in cute per omnia viscera rimari adlaboro: quod dum hic facio, illud occurrit, quod tãto gaudio sum amplexus, vt vix putem par mihi posse ab ipsis Musis offerri. Ultra enim omnem communem litteratæ voluptatis modum afficior, dum vel de fabulis Poëtarum, vel de vetusta idoneorum testiù auctoritate aliquid in lucem eruo, quod à nemine prius litteris est consignatum; idque cum semper & in omnibus aliis, tum verò multo maxime, si inuentio sacram historiam illustret. Qua etiam de causa nullos auctores magis amplector & exosculor, quàm illos qui ab exteris religionis nostræ hominibus ea sibi petunt, quibus sacra scriptura aliquid accipit adiumenti, quo vel facilius ad credendum, vel

Ligni scientia
boni & mali
delineatio.

de occultis mysteriis, admirabilior reddatur. Nusquā igitur lubētius soleo diuersari, quā apud Minutium Felicem, Arnobium, Tatianū, Iustinum martyrem, Athenagoram, Clementem Alexandrinum, Eusebium, & alios eiusdē vel similis argumenti scriptores; quibus si aliquid possum adiicere, quod ipsi non animaduernerint, totus gaudio exilio, & mihi haud secus gratulor, quā si ingentem gazam Mercurius obrulisset. Verū iam communem hunc Mercurium faciamus, ut est in adagio, ut cernamus, an æquē ceteri atque nos, inuento hoc sint gauisuri. Theophrastus illud reuera quod dicitur, id est, diuino ore loquens, lib. de plantis quarto, hæc habet verba:

Ἡ δὲ ἰνδικὴ χώρα τήν τε καλουμένην ἔχει συκὴν, ἢ καθίσει ἐν τῶν κλάδων ἰσὺς ῥίζας ἀν' ἑκάστον ἔτος ὡς περ εἶρη) πρότερον. ἀφίσει δ' ὅτε ἐν τῶν νέων, ἀλλ' ἐν τῶν ἑνῶν κ' ἐπιπαλαιότερων αὐτῶν) δ' συνάπτεται τῇ γῆ ποιῶσιν ὡς περ δρύφρα κίων κύκλω πρὶ τὸ δένδρον ὡς γενεᾶς καθάπερ σημηναῖς δὴ & εἰώθει διατερεῖν. εἰσι δ' αἱ ῥίζαι φυτόματι διάδηλοι πρὸς στυβλασῆς. λευκότερα γὰρ & δασύα, & σκολίαι & δίφυλλαι. ἐχθρὴ δ' τὴν ἀνω κόμην πολλήν, & τὸ ὅλον δένδρον εὐκυκλον, & τὰ μεγέθει μέγα σφόδρα. καὶ γὰρ ἐπὶ δύο στάδια ποιεῖν φασὶ τὴν σκίαν, & τὸ πᾶν ἔχει σελέχης ἑνιαίαν πλάττον ἢ ἐξήκοντα βημάτων, ἵα δ' πολλὰ τετραράκοντα. τὸ δ' φύλλον ὅτε ἐλαττον ἔχει πέλης. καρπὸν δ' ἑσφόδρα μικρὸν ἠλίκον ἐβρίθθ, ὁμοιον δ' ἐσσυκη, διὸ καὶ ἐκάλεσαν αὐτὸ ἔλληνες συκὴν, ὀλίγον δ' ἐθαυμασῶς τὸν καρπὸν, ὅτε ὅτι καὶ τὸ τοῦ δένδρου μέγεθος, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅλον. φύεται δ' ἐν τῷ δένδρον ὡς τὸν ἀκεσίλυ ποταμόν.

Hæc Theodorus Gaza sic vertit. Indica autem regio, arborē sicū vocatā fertitur, quæ è ramis radices dimittit singulis annis, ut primo volumine retulimus: dimittit autē non ex nouellis, sed ex anniculis, atque etiam vetustioribus. Illæ se terræ coniungētes, eeu sepem circa arborem faciunt, ita ut velut tabernaculū condatur, quo etiam morari homines solent. Radices autem nascentes, euidentissimē à ramis discernuntur: sunt enim albiores, hirtæ, tortuoseque, binaque fronde foliata. Item, arbor comam supernā lasciuam gerit, totaque fornicato ambitu pulcrè orbiculatur, & magnitudine vehementer excellit: quippe vmbra bino stadio facere fertur, & crassitudine caudicis plerisque, vltra quā sexaginta graduum orbem colligere, magna verò ex parte quadraginta: folium pelta non minus habet: fructum admodū paruum, magnitudine cicercis, ficui similē; quamobrem Græci ficum eam arbore appellabant. Parum mirum in modum fructificat, non tantum pro magnitudinis desiderio, verū etiam omnibus rebus.

Nasci-

Nascitur arbor hæc circa Acesinam amnem. Sic Gaza. Adscribamus & Plinij verba: meretur enim arbor hæc apertam copiosamque descriptionem. Hic igitur de India tractans: Nunc, inquit, eas exponam, quas mirata est Alexātri magni victoria, orbe eo patefacto. Ficus ibi exilia poma habet, ipsa se semper serens, vastis diffunditur ramis; quorum imi adeò in terram curuantur, ut annuo spacio infigantur, nouamque sibi propaginem faciant circa parentem in orbem quodam opere topiario. Intra sepem eam æstiuant pastores, opacam pariter & munitam vallo arboris, decora specie subter intuenti, proculve fornicato ambitu. Superiores eius rami in excelsum emicāt, siluosa multitudine, vasto matris corpore, ut lx. P. pleræque orbe colligant, vmbra verò bina stadia operiant. Foliorū latitudo peltæ effigiem Amazonicæ habet: ea causa fructum integens, crescere prohibet, rarusque est, nec fabæ magnitudinem excedens; sed per folia solibus coctus, prædulci sapore dignus miraculo arboris: gignitur circa Acesinam maximè amnem. Idem alibi proditum docet, sub vna ficu turmas equitum condi, quod de hac ficu intelligendum. Strabo libro Geographiæ decimo quinto:

Πολλὰ γὰρ καὶ δένδρα παράδοξα ἢ ἰνδικὴ τρέφει, ὧν ἐστὶ καὶ τὸ κάτω νέον τας ἔχον στυ κλάδας, ἵα δ' ἐφυλλα ἀσπίθθ ὅτε ἐλάττω. Ονησίκριθθ δ' ἐκαὶ περιεργώτερον ἵα ἐν τῇ Μουσικανού διεξιῶν ἀφροσι νομώτατα εἶναι τῆς ἰνδικῆς διηγεῖται μεγάλα δένδρα εἶναι τινα, ὧν στυ κλάδοις αὐξηθέντας εἴτ' ἀναδοθέντας ἐπὶ πήχεις καὶ δώδεκα, ἐπιτά τὴν λοιπὴν αὐξήσιν καλωφερῆ λαμβάνει ὡς ἀν κατακαμπτομένους, ἕως ἀν ἄψων) τ' γῆς, ἔπειτα καὶ γῆς διαδοθέντας ῥίζοις ὁμοίως ταῖς κατώρηξιν, εἴτ' ἀναδοθέντας σελεχοδας. ἔξ' ἑπάλιν ὁμοίως τῇ αὐξήσει κατακαμφθέντα, ἀλλήν καλωρυγα ποιεῖν εἴτ' ἀλλήν, καὶ οὕτως ἐφεξῆς ὡς ἀφ' ἑνὸς δένδρου σκιάδιον γενεᾶς μακρὸν πολυσήλω σκίνη ὁμοιον. Λέγει δ' ἐ καὶ μεγέθει δένδρων, ὡς πέντε ἀνθρώποις δυασπερίληπτα εἶναι τὰ σελέχη. καὶ δ' ἐ τὴν Ακεσίλυ καὶ τὴν συμβολὴν τὴν πρὸς ὑαρώλυν καὶ Αεισόβουλθ ἔρηκε ὡς τῶν κατακαμπτομένων ἐχόντων στυ κλάδοις, καὶ πρὶ τοῦ μεγέθους ὡς ὑφ' ἐνὶ δένδρω μεσιμβρίζειν σκιαζομένοις ἑπτέας πεντήκοντα, ὅτε δ' ἑ τετρακοσίους.

Quæ Latinis ita dicantur. Multas enim India arbores educat admirabiles, vltra quā quisquā opinetur, in quibus & illa est, quæ ramos habet deorsum pronos: folia verò non minora scuto. Onesicritus curiosius & accuratius ea, quæ apud Musicanos sunt, persecutus, quos maximè Australes in India facit, narrat magnas quasdam

arbores

arbores esse, quarum ramos auctos, & iam ad duodecim cubitos progressos, deinde deorsum sumere incrementum, ac tantisper reflecti, donec terram contingant. Hinc terram ingressos radices agere, perinde atque propagines vitium à matrice in sulcos depressæ facere solent: atque deinde rursus excrecentes truncum facere, è quo iterum incremento simili deorsum reflexo, aliam propaginem in terram demittere, & ita aliam & aliam eodem deinceps modo; ita vt ab vna arbore ingens vmbra culum fiat, tabernaculo multis columnarum ordinibus distincto simile. Addit & magnitudines arborum tantas, vt sint quarum caudices quinque homines ægrè amplecti queant. Ad Acesinem verò ea parte qua confluens est eius & Hyarotidis, Aristobulus quoque locutus est de arboribus ramos reflexos habentibus, adiecta magnitudine ea, vt quinquaginta equites sub vna arbore meridiari possint. Ille tamen ad quadringentos vsque processit. Hæc è Strabone. Harum descriptionum vnius eiusdemque arboris collatio, perspicuum reddit, qualis & quanta fides Indica fuerit. Vnum tamen relictum nobis est è Theophrasto dubium, qui arboris truncum sexaginta βήματα adscripsit, quæ gradus Gaza vertit. Boetius gradum inter mensuras numeravit duobus pedibus & dimidiato definiens. Quo videtur βήμα Euclidis interpretari, nisi de suo adiecerit. Georgius Agricola nullum scriptorem inuenit, qui gradus vel βήματος mensura vsus sit, & ea loca quæ obiici posse videt, aliter exponit, vt apud eum licet videre. Mihi tamen minimè probatur hac parte, cum ob alia, tum propter hunc Theophrasti locum. Neque enim hîc dicere possumus, βήμα mensuræ nomen non esse. Verum ingens trunci & incredibilis crassitudo emergit, si sexaginta gradus in orbem colligit. Hi enim centum quinquaginta pedes secundum Boetium redderent, ita vt caudicis diameter ad quinquaginta pedes tenderetur spacio tanto, quantum latissimis ædibus satis amplum esset. Quod si de Plinio Theophrastus intelligi posset, βήματα non gradus, sed pedes essent vertendi. Sed incertum Plinius reliquit, dum dicit vt lx. P. pleræque orbe colligant; an de orbe trunci & vasti corporis materni, an de orbe comæ & ramorum loquatur. Credo equidem hoc Theophrasti loco offensum hæsitasse, atque idcirco quod incredibile videbatur, ambiguè scripsisse. Nos vel in numeris vel in eo mendum surrepsisse credimus, quod addatur τὸ πᾶχος τοῦ στελέχους. fieri enim posse, vt scriptum fuerit τὸ πλάτος τῶν στελέχων. quod sic reddendum esset, vt tota latitudo intercolumnij sexaginta graduum esse diceretur, id est, patere secundum lineam dimetientem centum quinquaginta pedes. Hoc videtur Plinius innuisse, dum dicit, ple-

rasque

rasque orbe tantum colligere: sed non satis constat, an passus, an pedes apud eum sint legendi, eò quod nostri codices P. notā tantum habeant. Scio hac in sepulcrorum cippis pedes signari: verum quia βήματα est apud Theophrastum, fieri potuit, vt passum pro gradu posuerit, quod equidem pro certo tenendum arbitror. Frequentius enim passus quàm gradus nomine pro duorum pedum & dimidiati mensura vtimur, eò quod gradus ad ascensum & descensum ferè applicetur. Passus enim mediocris, vt à mediocritate omnia mensurarum nomina sumuntur, duorum omnino pedum est atque dimidiati. In progressu enim tantum spacij inter postremum calcaneum posterioris, & supremum digitorum anterioris pedis continetur. Atque hic passus est communis, qui geminatus facit Geometricum, quo millies accepto milliaria existunt. Corrigemus ergo alterum ex altero, Plinium è Theophrasto, & è Plinio Theophrastum. Pro eo quod vulgati libri habent τὸ πᾶχος τοῦ στελέχους, legemus τὸ πλάτος τῶν στελέχων, id est, intercolumnium illud quod è multis in orbem truncis fit, veluti è columnis. At apud Plinium pro nota pedis, passum legemus, atque ita fiet, vt rectè Theophrastum sit interpretatus, dum dicit, pleræque sexaginta passus orbe colligere. Orbis enim in hac arbore fit è truncis à reflexis ramis in circuitu enatis, qui columnarum vicem in opere fornicato præbent. Quod igitur Strabo dixit, ab Onesicrito magnitudines etiā arborum additas esse, id nos sic capimus, vt putemus de arboribus iis dici, quæ per propagines vndique circa matrem enascuntur. Nec verò hæc etiam, quamuis prima sit origo, multo crassior est cogitanda, propterea quod singuli caudices suis radicibus alantur. Credamus ergo Onesicrito tantam esse crassitudinem arborum siue caudicum è propaginibus enatorum, quantam vix quinque homines amplecterentur. Hoc enim modo probabilia ab omnibus & consentientia dicuntur. Vidimus enim & nos Castaneas ad Xerandiliam non longè à Diui Iusti monasterio, vbi Imperator noster augustæ memoriæ supremum diem clausit, quarum truncus antequam in tabulara diffunderetur, crassior esset quàm à quinque, aut sex, aut septem etiam hominibus comprehendi posset. Licet igitur βήμα pro mensura reperiri, Georgius Agricola non existimavit; hoc tamen loco ita positum est, pro quo passum Plinius reddidit, voce vsus pro eo atque in communi est consuetudine. Boetius verò quia Geometricam dimensionem tractabat, eadem voce Geometricòs vsus est, vt propria sunt artium singularum vocabula. Quia verò passum dixit quinque pedes habere, conueniens erat, dimidium huius spacij alio nomine vocare. Quocirca aliud inuenit, & ipsum

Qq

sum

sum etiam de Latinæ linguæ promptuario petitum. Gradus enim nomine pro passu communi Cicero usus est tertio de finib. libro, ubi dicit, gradum unum in ea via, quæ est à Latio in Indiam, pro nihilo haberi. Obiter igitur Theophrastum emaculavi, Plinio germanam lectionem restitui, & interpretationem laudavi, Boëtium contra Agricolam excusavi, atque, quod præcipuū erat, illud consecutus sum, ut arboris pictura cuius nunc sit futura perspicua, & extra calumniam morsus Theophrastus collocatus. Poterat enim alioquin tota descriptio ex hac vna nota mendax videri; & non mendax modo, sed talis etiam, ut ne verisimilitudinem quidem custodiret. Sed molestus nobis hic est Iulius Solinus, Plinij simius, cuius verba hæc sunt: Pomaria ficus habent, quarum caudices in orbem spatio sexaginta passuum extuberantur. Ramorum umbræ ambitu bina stadia consumunt. foliorum latitudo formæ Amazonicæ peltæ comparatur. Pomum eximie suavitatis. Hic videre est omnem liquorem tanto magis corrumpi, quanto per plures canales à fonte derivatur. Bellus hic noster simius, non contentus à Plinio accipere, plerasque orbe suo sexaginta passus colligere; voluit è corrupto Theophrasti libro adiciere, caudices ita extuberare. Sed si propius inspexisset hic polyhistor, statim intellexisset, incredibilem se rem scribere, dum dicit caudicem ad sexaginta passus in orbem patere. Huius enim diametrus ad viginti passus, ut crasso & pingui computu contenti simus, extenderetur: quod spacium quinquaginta pedes contineret, eam latitudinem quæ amplis ædibus non esset angusta. Nos nihili auctoritatem cuiusquam facimus, quam putamus rationi non inniti: multo minus solliciti, quid hic è Plinio, vel Theophrasto perperam trãscripserit. Admonendum tamen hoc fuit, ne quis hoc à me lectum minimè fuisse arbitratus, crederet, si legissem, sententiam commutaturum fuisse. Profuit tamen in eo Solinus, quod aperte passus posuit, ubi notam pedum nos habemus, hac sua descriptione emendationem nostram confirmans. Quod si caudex tantus fuisset, longè infra magnitudinis miraculum Onescritus substitisset, qui arbores eas admiratur, quas quinq; homines vix possent amplecti. Atqui hic tamen Onescritus à Strabone sic prædicatur, ut omnes eos, qui Alexandri res gestas memoriæ prodiderunt, teratologia, id est, monstrosa fabulatione superasse dicatur. Hic itaq; si tale quid vel audiuisset, vel legisset, vel fortassis etiã somniasset, nõ dubium est, quin libris suis inseruisset, quo miranda magis, quæ scriberet, viderentur: quod cum non fecerit, nec Aristobulus etiam, vel quisquã aliorum, quos Geographus adduxit; non possum in animum indu-

inducere hæc enormè caudicis magnitudinè à Græcis in litteras fuisse relatum. Verum quia fortè quisquã in Theophrastu incidit, qui non satis arboris naturã è descriptione peruideret, nec intelligeret quid sibi τὸ πλάτος τῶν σελήχων vellet, quod non intellexit, immutavit, & pro eo τὸ πάχος τοῦ σελήχους scripsit, priore scriptura temere inducta. Quod verò Onescritus dixit apud Musicanos hanc arborem nasci, id hinc, quale sit, conicere licet. Curtius classem ad Acesinem ab Alexandro structam dicit, ac per hunc annum prius ad alios, deinde ad Musicanos etiam peruenisse: unde liquet, Musicanos ad Acesinis partes Australiores habitauisse, & non generatim ad omnes Indos comparatos Australissimos habendos, ut videtur Onescritus credidisse. Curtius libro octauo Acesinem in Gangem demittit paulo ante quàm vterque in mare prorumpat, qua parte longè ab aliis recessit. Nos è Strabone & Ptolemæo Acesinem medium ferè inter Gangem & Indum tenere arbitramur, nec longè abesse à meditullio totius Asiæ, quæ orbis pars est potissima, atque ferè meretur ut sola Cõtinentis dicatur. Nam Africa tenui terrarum Isthmo adhæret, & Europa etiã Mæotide, & Ponto, & Mediterraneo mari ab ea separatur. Cum igitur totã terram Paradisum statuamus, atque in ea Asia præcipuū sit corpus, dicemus arbore hanc, quam Theophrastus ad Acesinem, Aristobulus ad confluentem Acesinis & Hyarotidis nasci dixit, in medio Paradiso inueniri. Videtne quàm omnia inter se consentiant, sicu Indicã eam esse arbore, cuius fructum vetitum primi parentes comederunt; & sub qua se absconderunt, cuiusque ingentibus foliis perizomata sibi consuerunt? Quis, rogo, erit tã impudenter obstinatus, si hæc à nobis de ficu hac ex antiquis scriptoribus allata, cum Mosis narratione comparet, ut audeat dicere aliam arborem inueniri posse, quæ cum illa magis quadret? In primis, in medio est Paradisi, atque eo loco, ubi serpentium magna vis ex humore & calore producitur. Fructum habet dulcissimum. Deinde nulla arbor vna inuenitur, quæ duos homines in medio sui abscondere queat, nisi statim in primo vigore rerum omnium, in quo create fuerunt, exesam & erosam fuisse stolidè credamus. Et ne putaret quisquam post arbore stetitisse, adiecit Moses, in medio ligni Paradisi, à facie Domini, se abscondisse. Quo fit ut clarè cernatur, hæc ipsam arbore esse, quæ facillimè nõ Adamum modo & Euã, sed quã plurimos etiã occultare potuisset. Neminè fore credo, qui cum hæc legerit, nõ subito sibi persuadeat, nullã aliã arborem inueniri posse, cuius naturæ magis propriè hæc primorum paratum occultatio quadraret. Quò autè apertius cernas, addidit Moses oculos ipsorum mox in esu apertos fuisse, & vidisse, se esse nudos, atq; idcirco folia

ficus confuisse, quo corpus tegetur. Audimus hinc statim ab esu conspectam nuditatem, & subito è foliis perizomata confuta. Ex eadem igitur arbore folia acceperunt, è qua fructum decerpserant, alioquin nudi ad aliam arborem transiissent, quod contra pudorem & rationem factum fuisset, cum proximæ arboris foliis uti possent. Si ergo ab eadem arbore frondes decerptæ, è quibus fructus; constat arborem in medio Paradisi plantatam, ficum fuisse: at non nostratem, in cuius medio nemo abscondere se posset, nec foliis eius asperrimis, & affricu sanguinem elicientibus, quisquam vellet corporis tenerimas partes cooperire, modò aliarum arborum vlla copia daretur. Quæ in hoc diuino volumine leguntur, non solum simpliciter vera sunt, sed cum natura etiam conueniunt, quæ in quaque re id molitur, quod optimum est, & rebus, de quibus agitur, accommodatissimum. Hæc igitur illa ficus fuit Indica, non nostra; cum nostra non solum ad abscondendum & tegendum non sit idoneam naturam sortita, sed nec illud de ea dici queat, lignum esse pulcrum oculis, aspectuque delectabile. Insigne enim esse oportet, quod sacra scriptura gemina significatione expressit, non contenta dicere pulcrum oculis; quasi id ad oblectamenti vehementiam satis non esset, nisi & illud adderetur, aspectu delectabile. Si ne apex quidem vnus à Mose frustra positus est, quantum rogo delectationis indicauit qui in illa summa, quam securus est, breuitate, eiusdem rei designationem duplicauit! Eximium fuerit, & præ ceteris omnibus eximium spectaculum necesse est, quòd hanc meruit in diuino Laconismo prærogatiuam. De nulla igitur vulgari arbore cogitandum, sed de aliqua, quæ singularibus naturæ dotibus visum oblectet. Platanus cum omnibus, tunc sic Xerxi placuit, ut eius gratia in solitudine cum vniuerso exercitu statua habuerit, & eam torquibus aureis & armillis ornata custodiri curauerit. Verùm huic arbori, ut folia vitis pulcritudinem aliquam adferunt, ita ea tiliis nostris multo est inferior, in quibus cœnacula & porticus supernè in ramorum tabulatis opere topiario paramus. Et certè nullam hæctenus arborem vidi, quæ Tiliæ sit conferenda, adeò ut ficum Indicam imitetur, illa quidem artificio & ductu humano adiuta, sed minimè assequatur. Vidi enim ipse tam latam, ut orbe tabulati sui dimetientem lineam sexaginta pedum contineret, ramis deinde sursum reflexis ad cœnacula & porticus orbiculatas concinnandas, è quibus medius caudex cacumine suo cælum petebat, pulcerrima coma pineum pomum referente. Diebus proximis fui in suburbano Didaci Aialij hominis mihi affinis, in quo præter dumeta & sepes ex Oxecantha densissimas, & pulcerrimè

tonsas

tonsas, præter porticum longissimam fornicatam è Corylis, Cornis, Cerasis, Prunis, & aliis multis fructiferis arboribus constantem, præter ambulacra vitibus tecta, & plurimas cœnationes, veluti specus fronde densissima concameratas, & vndique septas, quibus nulla aula conferri queant; præter collem vitibus consitum, in quo superius ambulanti, lætissimum & iucundissimum vndique spectaculum aruorum, siluarum, pratorum, hortorumque offertur, præter fossas nauigabiles, elegantissima dimensione & domum & hortum ambientes, & hunc etiam interfecantes, & illius partem è columnis suspendentes, præter innumerabilem fructuum diuersitatem, & cetera quæ in paradisis nostri studiosissimè omnium gentium ad oblectamenta comparant; vidi & Tiliam, quæ tabulatū habet, in cuius medio rotundum fornicatumque est cœnaculum, circa quod porticus ad deambulandum, & speculandum desuper camporum hilarem multiplicèque ornatū aperitur. E medio arbor ipsa rectissimo altissimoque caudice citra ramos, veluti Abies, assurgit, cuius cacumen coma ad formam metæ depressioris gratissimo virore vestit & exornat. Hanc si superbus ille Persarum Rex vidisset, non vnum modò diem, sed complures iter myriadum suarum demoratus fuisset. Est profectò Tilia, omnium quas Europa habet arborum ad opus topiarium elegantissima, tum foliorum magnitudine, copia, virore & forma, tum ductili & ad quauis flexionem accommodata materia; tum etià incredibili ramorum luxuria & crescendi celeritate. His accedit flosculorum gratissimus odor, qui longè lateque circa spargitur, atque apes ita inuitat & oblectat, ut ad eos veluti temulentæ obstupescant, & ad aluearia redire obliuiscantur. Quocirca ab examinum magistris cauetur, ne aluearia in vicinia Tiliarum collocentur. Est ergo hæc arbor delectabilis in primis, sed fructu non commendatur, quo nullum animal vesci aiunt. Qui igitur ficum Indicam non vidit, de hac sibi eam imagnetur, & quod ars huic supernè præstat, id illi infernè naturam perficere. Tiliæ etiam fulcris opus est, vel columnis ad tabulatorum latitudinem sustinendam. Ficui columnæ vltro nascuntur, citra omnem opem externam. Tiliæ folia magna sunt, sed minora quàm Aceri, Viti & Plarano, à quibus populea siue hederacea etià figura differunt. Ficui tanta sunt, ut scutum æquent, & peltæ Amazonicæ tum forma, tum magnitudine comparentur. Quamuis igitur iucundissimum sit Tiliæ spectaculum; longè tamen superatur à ficu Indica. Confer his ficum nostram, & cogita quàm mereatur lignum dici pulcrum oculis, & aspectu delectabile: de quo Horatius:

„Olim truncus eram ficulnus inutile lignum.

Q q 3

Arque

Atque adeò in prouerbiũ abiit, cum mens ficulna, & ficulnus homo deridetur. Citra igitur vllã vltiore dubitationẽ, sic sentio, hanc arborẽ tot cameris & fornicibus insignẽ eam ipsam esse, de qua Moses est intelligendus: quod si ante me aliis in mentẽ venisset, bone Deus, quantũ mysteriorum, quantum allego-riarum, quantum diuinarum hinc hausissent contemplationum! Historicòs certè hæc arbor accepta, egregiè veritatem tuetur, eo quòd & pomum haberet dulcissimum ad vescendum, & folium maximum ad femoralia consuenda, & eximium latibulum ad abscondendũ. Deinde nomen ipsum Ficus cum Mose consentit, ita vt nihil sit quod desideretur. Impia est illorum cogitatio, qui arborem hanc symbolicòs duntaxat interpretantur, in quorum numero princeps est Philo Iudæus, homo vt doctus, ita periculose ad allegorias solas plurima sacre scripturæ loca deuinciens. Hic in Cosmopœia sua, inter cetera hæc pronuntiauit:

Δένδρα γὰρ ἐπὶ γῆς οὐκ ἐφηνετώ πρότερον, οὐκ αὖτις εἰκὸς φανεῖται
ζωῆς ἢ συνέσεως, id est,

Neque enim arbores vitæ, vel cognitionis vnquam in terra visæ fuerunt, neque eas probabile est visum iri. Immo bone Philo, & visæ sunt, & videbuntur, & modò alteram, cui visum ire lubebit, ostendi. Equidem lubentiùs sexcenta millia aureorum, si Princeps essem, ad hanc arborem videndam impenderem, quàm ad Barbaros nefarios-que milites alendos. Sed nunc nec ætas est ea, nec facultas. Ante viginti & plus eo años ab Hérico Kneuetò equite Anglò nomine Regis Henrici arrã accepi, qua conuenerat, regio sumptu me totã Asiã, quoad Turcorum & Persarũ Regum cõmendationes & legationes admitterentur, peragratũ. Ab his enim duobus Asiæ principibus faciliè se impetraturũ sperabat, vt non solùm tutò mihi per ipsorũ fines liceret ire, sed vt cõmendatione etiam ipsorũ ad confinia quoq; daretur penetrare. Sumptus quidẽ non exiguus erat futurus, sed tanta erat Principi cognoscendi auiditas, vt nullis pecuniis, ad hoc iter necessariis, se diceret parsurũ. O dignũ regia maiestate animũ, ò me felicem, si Deus non antè & Kneuetũ & Regem abstulisset, quàm reuersus ab hac peregrinatione fuisset! Kneuetus in Galliã statim vbi arrabonẽ dedisset, legatus est, vbi de febre acuta mortuus, triremi atrata maximo omniũ dolore Londinũ est relatus: Rex paulo post in morbũ incidit, quo tandẽ & ipse sublatus est, cũ quo omnis quoque spes illa mea iacuit sepulta. Verũ quamuis Mercurius corporis oculis optato hoc spectaculo perfrui negarit; ex parte tamẽ illud in animo mihi cõpensauit, vtpote cui nõ pauca caduceo illo suo demõstraret, quæ hæcenus altissimis tenebris, ne ab vllò mortaliũ cerneretur,

occultauerat. Inter cetera & hanc arborẽ ostẽdit, cuius effigiẽ, citra inuidiã, omnibus delineauit: pro qua si nihil gratiæ referatur, idẽ patiar, quod nõ optimus modò quisq;, sed quod ipse etiã Deus ab ingratiss perferre cõsuevit. Apage nunc Philo, apage turba stolidi Cabalistarũ, qui multa multis locis obtruditis dignissima cerebro non humano, sed caballino: quo fit, vt digni sitis, quorũ impudens aduersus historiam sacram os ferreis & durissimis cõstringeretur lupatis. Scimus non pauca esse, in quibus figurata tantũ locutio veritatẽ tuetur; at in hac arbore id negamus. Quotquot enim sunt melioris notæ scriptores, veram & simplicẽ Paradisi & arborũ historiã acceperunt: quam si tollas, Epiphanius dicet, vti olim scriptũ reliquit, si Paradisus non est corporeus & sensibilis, nõ est ficus, non folia, non comedit Eua ex arbore, nõ est Adam, nõ sunt homines, sed relinquetur, vt ipsa veritas sit mera fabula, & omnia quæ scribuntur, ad Allegoriã reuocentur. Theophilus pulcerrimũ & amœnissimũ locum selectũ docet, diuersis & formosis arboribus insignem. Theodorus in Oriente Paradisum collocat, & non paruũ terrarũ spatiũ cõtinere dicit. Origenes itẽ obscuram quãdam veritatis imaginẽ, nescio vnde acceperit, dum Paradisi locum in terra medium esse putat, vti pupilla media est in oculo, atque Phison os pupillæ, siue *ὄμμα πόρης* significare. Sed hi Paradisum sic acceperunt, quasi ille solus locus Paradisus esset, in quo Adam creatus est. Atque hac quidẽ opinione sua meis inuentis robur addunt, quia dicam, in mediterraneo Asiæ hanc arborẽ crescere, sub qua parètes nostri latuere. Scio per excellentiã in Oriente hortũ voluptatis præcipuè fuisse, eo quòd illic maxima sit vbertas & amœnitas omnium crescentiũ: atque idcirco dici, hortũ ab Oriente esse, quasi diceretur, ab Oriente inceptũ plantari, eo quòd in Oriente optima & letissima loca inueniantur, in quibus arborũ ceterarumque rerũ ea est lasciuia & luxuries, vt meritò, si ad reliqua comparentur, hæc propriè videantur Paradisi nomine digna. Hoc est igitur *מקדן*, quod nostra translatio, A principio, vertit, è qua versione Hieronymus deceptus videtur, qui Paradisum ante terrã plantatũ putat. Est Paradisus tota quidem terra, sed Deus ordine nature, cuius ipse auctor est, homini creato prouidens, ab Oriente præsertim, vt à capite & principe parte, videtur plantationem incepisse. Sed sunt, qui putent, Eden proprium loci esse, propterea quòd dicatur *עֵדֵן* quo credunt significari hortum in Eden. Verũ hi non animaduertunt, Be non solum pro In, in vsum venire, sed etiam pro eo quod Latini Cum dicunt. Sic Be eden idem erit, ac si diceres, cum voluptate. Tota igitur sententia erit, Plantauerat Deus hortum cum voluptate & deliciis,

(id est, adiunctis his, quod idem est, ac si diceret hortū plenū voluptatis, quæ comes est perpetua pulcritudinis & ordinis perfecti) exorsus ab Oriente: vbi plantationem non solum primū tum hominibus ostendit, sed hoc etiam fecit, vt tanta hic crescentium lasciuia esset, vt ab hoc, tanquam ob optimo, plantationem incepisse videretur. Quanquam enim à Deo omnia vno momento facta dicerentur, vti doctissimus quisque opinatur; in historia tamen is ordo seruatur, qui naturæ nostræ ad intelligendum est aptus. Quod igitur à Mose dictum est, ab Oriente Deum plantasse Paradisum, sic intelligitur: si vsquam incepisset, hinc incepisset, vti ab optimo totius Paradisi loco. Sint simul omnia à Deo facta, non tamen simul exponi hominibus possunt. At dum exponuntur, illo ordine exponuntur, qui naturæ rerum est conuenientissimus. Iam vt sic Mosē explicemus, facit id quod additur *וְעַד-נָהָר*. Neque enim quamuis Paradisi partem ab Oriente plantauit, sed illam duntaxat, quæ deliciis & voluptate ceteris partibus præstat. Alioquin enim non ex vno fonte in totum hortum per quatuor canales aquas deriuasset; quorum alij in Meridiem, alij in Septentrionem, alij ad Ortū, alij ad Occasum effunderentur; quo aperte conuincitur, totam quidem terram Paradisum & hortum voluptatis fuisse, sed per excellentiam nomina hæc Orienti maximè conuenisse: vt si quis diceret, caput in homine, hominis nomine præcipuè dignum esse. Fons hic Oceanus est, quem semel è terra, siue *וְעַד-נָהָר*; semel è loco voluptatis, siue Min eden, Moses exire dixit. Et illic quidem vniuersam terram irrigare, hic verò Paradisum irrigare: vnde intelligi datur, idem Paradisum esse, & idem vniuersam terram, & idem rursus Eden. Quamuis enim præcipuè in Oriente ad hominum voluptatem & delicias accommodata esset; tamen tota etiam & vniuersa terra ad voluptatem erat creata. Nam summa cacumina montium perpetua glacie rigentia, eodem etiam conducunt, tametsi prima facie nihil illis tristius videri possit. Cum enim plurimis aquis ad magna flumina opus sit, Deus hæc fecit, quò ex illis innumeri fontes scaturirent, atque in decliua camporum ferrentur. Tota ergo moles aquarum terræ permista, Oceanus vocatur, qui variis locis varia flumina emittit ad hominum voluptatē. Quatuor autem præcipua enumerantur, quorum quamuis non certa sit admodum interpretatio in tanta Hebræorum ignorantia, Phison tamen Gangem esse contendunt. Equidem quatuor enumerari existimo, vt modò dixi, ad quatuor cardines mundi indicandos, quo sciretur tota terra qualis qualis esset, Paradisus esse, & ad delicias hominis comparata. Ad voluptates enim absoluendas, omnibus opus est

iis

iis, quæ diuersissima in variis orbis partibus videmus. Sed quid dicet aliquis: Si tota terra ad voluptatem seruiebat, quare Deus hominem in ea collocauit ad operandum & custodiendum, quibus in rebus nō voluptas, sed labor & molestia continetur? Ita quidem arbitrarentur homines inertes, & qui nihil bene faciunt, nisi cogantur. Aliter longè Aristoteles iudicaret, qui nouit omnem solidam hominis voluptatem ita cum actione virtutis esse coniunctam, vt ab ea diuelli non possit. Actio enim & officium, omnem in animis voluptatē parit & absoluit: nec quisquam est qui gaudere queat, si sit ociosus, & nullam parrem virtutis exercent. Atque adeò hoc perpetuum est in omni habitu & facultate, vt tum demum eam nacti esse videamur, dū voluptatem ab exercitatione sentimus. Operari igitur & custodire hortum ante hominis peccatum, necessariam secum delectationem trahebat. Et nunc etiam iis, qui ad Paradisi vitam nō nihil studio suo enituntur, id euenire videmus, vt nihil magis volupe ducant, quam hortos colere, serere, plantare, & cetera exequi, quæ ad conseruationē & custodiam pulcritudinis sunt necessaria. An non putamus in summis deliciis Cyro fuisse, id quod de eo commemorant, dū manu sua pulcherrimo ordine per decusses arbores terræ cōmitteret? Quid Maximinus, quid Diocletianus, quid alij infiniti è re rustica quæsiuerūt? an nō oblectamenta, atque ea quidem tanta, vt præ illis regna & imperia sorderent? Verum hæc consideratio latiore ad discurrendum campum desideraret: quocirca omittatur. Qui Eden proprium nomen fecerunt, atque vni terræ parti orientali applicarunt, ij si excusandi sunt, hoc modo excusari debent, vt idem summatim repetam. Quamuis tota terra esset Eden & voluptas, præcipuas tamen illa & primas partes tenebat, in qua Deus hominem principio collocauit; atque idcirco, non malo iure per excellentiæ figuram, Eden, præ reliquis partibus potuit vocari. Quòd autem totam & vniuersam humidam materiam, per terram sparsam, Oceanum dicam, atque hunc fontem Paradisi esse velim; id facile, vel Homeri etiam auctoritate, obtinerem, qui nō fluminum modò omnium, sed omnium decorum huic generationem adscripsit, aiens:

„ Ωκεανόν τε θεῶν γένεσιν ἢ μητέρα Τηθύν.

Et quod Suidas adduxit:

„ Ἐξ ἑπὲρ πάντες ποταμοὶ ἢ πᾶσα θάλασσα.

„ Καὶ πηγαί. —

Sic Eustathius, humidam omnem naturam, Oceanum appellat. Et Euripedes, è petra quadam Oceanum stillare dixit: quo loco in-

R r dicat

dicat Oceanum omnem humidorum naturam esse, è qua & fontes, & flumina, & maria oriuntur. Idem Salomoni placuit, qui omnia flumina in mare fluere, & hinc rursus emanare dixit. Aristoteles veteres putat, Oceanum non solum eam humidorum materiam appellasse, quæ terræ adest, sed illum etiam fluxum & refluxum, quo modò hâlitus attrahuntur à calore, modò à frigore coacti, deorsum relabuntur. Atque hac ratione ad fontem Paradisi pluvia etiam pertineret, quam scriptura non antè decidisse docet, quàm fons hortum irrigaret. Neque enim, si humor in terra non erat, vlllo modo sursum trahi poterat, atque illic rursus constringi, ad imbrem generandum. Videmus vetustissimis poëtis optimè cum Mosè conuenire, qui ante fontis huius, siue Oceani creationem, negat pluiam in terram decidisse. Non parum facit ad hæc mea, vel illustranda, vel confirmanda, elegantissimus poëta C. Manlius, qui sic cecinit Augusto, de spiritu & ratione mundum gubernante, tractans:

- „ *Quod nisi cognatis membris contexta maneret*
 „ *Machina, & imposito pareret tota magistro,*
 „ *Ac tantum mundi regeret prudentia sensum;*
 „ *Non esset statio terris, non ambitus astris:*
 „ *Hereretque vagus mundus, standoque rigeret;*
 „ *Nec sua dispositos seruarent sidera cursus:*
 „ *Noxque alterna diem fugeret, rursusque fugaret;*
 „ *Non imbres alerent terras, non aethera venti,*
 „ *Non pontus grauidas nubes, nec flumina pontum,*
 „ *Nec pelagus fonteis, nec staret summa per omnis*
 „ *Par semper partes equo digesta parente.*

Quis hîc non videt, nubes è ponto, ac proinde imbres etiam procedere, ita vt ante fontis Paradisi creationem meritò dicatur, non pluuisse? Iam fontes etiam è pelago produci, doctissimus vates doctissimè scripsit, & nostris consentaneè. Cùm igitur plurimorum confessione, & aperta Mosi testificatione, in Oriente sit locus ille, in quo Adam est collocatus, iamque inuenerim arborem eam, cuius fructum contra mandatum comedit, cuius foliis sibi subligacula fecit; cuius in vmbroso fornice latitauit; an non videor iam digito commonstrasse, qua Paradisi, siue terræ, siue voluptatis parte, primi parètes fuerint creati? Qua enim alia quàm illa, quæ huius arboris amœnissimo spectaculo est insignis? Sed rogabit fortasse quisquã, quare Deus ab hac arbore potius abstinendû præceperit, quàm ab alia? Hoc quamuis historiæ limites egrediatur, breuiter pro eo, atque

atque nunc ex tempore succurret, explicabo. Cùm Deus liberum arbitrium homini dedisset, atque omnium virtutum principiis ornasset, voluit illi aliquid dare in rebus per se neque bonis neque malis, sed adiaphoris & indifferentibus, in quo disceret hanc libertatem moderari. Verùm vt summa eius fuit benignitas & infinita clementia, præceptum dedit ad obseruandum omnium facillimum, & quod ipsa etiam per se ratio, vt optimû, approbare deberet. Iussit enim, vt homines in tanta omnium fructuum saluberrimorum & obuiorum affluentia ab vno solo pomo abstinerent. At quali rogo pomo? Exiguo & raro, ita vt propter paruitatem contemni, & ob raritatem non quæri debuerit. Insani enim videatur esse, si quis maximis & vbique obuuis præteritis illud quærat quod & minimû sit & rarissimû. Deinde cùm illa quæ dulcissima sunt facile in bilem vertantur, ne salubre quidem fuit rarum hoc & minutulum pomum. Quis igitur iis neglectis quæ corporis valetudinem tuentur, ad illa declinet, in quibus non rarum modò sit & exiguum alimentum, sed insalubre etiam & noxium? Lex igitur hæc quamuis à Deo præscripta non fuisset, ab ipsa tamen ratione ferebatur. Admirabilis sanè consensus est nature atque eius auctoris. Quid enim cõuenientiùs mandari potuit, quàm ipsum illud quod per se alienum à ratione videretur? Mitis ergo & vltra omnem mentis captum bonus opifex illam tulit legem ad liberum arbitrium exercendum ad moderationem, quæ facillima esset, ac rationi ipsi maximè consentanea. Deinde nihil est quod magis homines tentet ad ea quæ vetita sunt perpetranda, quàm si passim & vbique occurrant, & præterea vel vtilitatem aliquam, vel voluptatem allatura videantur. At hoc pomum sic foliis occultabatur, vt nunquam nisi studiose quæsitum cerneretur. Quis ergo non admiratur, immò quis non indignetur & irascatur, dum cogitat primos nostros parentes tam stolidos aut potius dementes fuisse, vt in tanta omnium fructuum copia, quos adductis ramis carpere poterant multo maiores, & ad corpus salubriter alendum efficaciores, huic pusillo, insalubri, & non citra molestiam quæredò, inhiarent? Paruû sanè fuit præceptum, & ad obseruandum facillimum, & in tali pomo, quod per se, quamuis Deus non iussisset, contemnendum videretur. Quamuis enim ad meridiandum, & vmbas captandas arborum maximè esset idonea, tamen illis caloribus, atque æstu diei, cibus capi non debet, si quod ratio dicat, sit sequendum. Præterea siquid illis horis, quibus Sol maximè vrit, capiendum; id certè nõ cibus, sed potus fuisset; atque si ad sitim extinguendam aliquo vtendum fructu, is non prædulcis, sed acidus potius erat quærendus; eò quod

dulcia poma sitim augeant, tantū abest, vt extinguant. Nullam profectō summa Dei benignitas occasionem reliquit, qua ad vescendum vetito pomo parentes nostri incitarentur. Quocirca lapsus quoque turpior, & grauius puniendus, quod nō obuiō offendiculo, sed quæsito corruissent, & quæsito contra omnem ductum naturæ, tametsi Deus nullam legem tulisset; propterea quod, quo tempore hæc vmbracula essent subeunda, fructus hic non cōueniret. Hinc igitur factum est, vt cacodæmon illius animalis formam sumpserit, quod præ ceteris acie oculorum plurimum polleret. Erat enim pomulum illud in densa foliorum caligine quærendum, ad quam rem illud maximè animal idoneū videbatur, quod cerneret quam acutissimam. Græci enim Draconē, à videndi facultate summa, ita vocarunt; & Nachas, quo Hebræi pro serpente vtūtur, inde videtur originē habere, quod iis qui auguria captant, sint omnes templi lituo designati partes oculis acutissimis obseruandæ. Est enim Nachas auguriū, & augurium capio, vel oculis comprehendo. Quamobrem Græci & Latini significantiùs pro serpente Draconem posuissent. Verum quæ de Dracone hic interrogari possent, ea, quia ad loci descriptionem minimè pertinent, nunc non adducam, aliàs forsitan explicaturus. Atque hæc quidem satis essent, si ad solam arboris cū Mosis narratione conuenientiam spectaremus. Verum quia historia hæc præter nudam & simplicem veritatem, quam aperuimus, altissima condit arcana, non erit citra operæpretium paucis ea indicare, quo cernatur, non historicōs tantum, sed symbolicōs etiam hanc arborem aptissimam fuisse, in cuius fructu primi parentes legem Dei transgressi dicerentur. Nam si natales consideres, eo ipso loco tantum crescit, in quo Paradisus primum hominem accepit, in medio nimirū, vnde ad omnes terras coloni mitterentur. Deinde, quamuis nata videatur, vt rectā cælū petat, vbi tamē plusculū excreuit, ramos spargit in omnē partē, qui non sursum, sed deorsum in terram reflectuntur, & non terram modò petunt, sed in ea radices agunt. Eodem modo homines primi ad eum finem ab opifice erant facti, vt semper cælum intuerentur; & quamuis è terra producti essent, nunquam tamen mentem à cælestibus ad terrena retorquerent. Verum arbore imitati, cogitationes suas deorsum reflexerunt, & vocem serpentis magis, quàm Dei, audiuerunt; atque ita contra legem eius, perinde atque arbor contra communem crescendi rationē, terram rursus sunt ingressi, atque in ea radices egerunt: & hoc suo præpostero facto, non ipsi modò hanc prauitatem contraxerunt, vt ad terrena magis, quàm ad cælestia ferrentur; sed omnibus posteris etiam eandem pessimā procliuitatem reliquerunt.

Quod

Symbola arboris Paradisi.

Quod perspicuè notant caudices, matrem in orbe circūstantes: qui, quamuis ad assurgendum enasci videantur, vbi tamen ad altitudinē quandā excreuerint, mox matrem imitati emittunt & ipsi ramos, qui haud aliter atque priores, in terrā se quoque retorquēt, & ex ea alios rursus truncos eiusdem naturæ producant. Quæ, rogō, similitudo propiùs poterat rationem primi peccati clariùs & euidentiùs aperire? quod symbolū tā propè explicare corruptæ naturæ in omnes posteros Adę propagationē? Nihil vnquā Nalo cecinit illo elegantiùs:

„ *Pronaque cum spectent animantia cetera terras,*

„ *Os homini sublime dedit, cælumque tueri.*

Cum igitur sic nati simus, vt ad cælestia semper tendere debeamus: quo tandem veneno factū est, vt ad terrena relapsi, radices rursus in illis figamus? Quo alio, quàm illius arboris fructu, cuius hæc est natura. Videmus itaque Deum tā benignè in omnibus egisse, vt externo etiam signo moneret, ab arbore abstinendum esse, cuius natura humanæ perfectioni profus repugnaret. O sæuū venenū, ô apertum indicium ad venenum declinandum! Videtur opifex ipse clamare, Nolite Draconi credere: neque enim diis eritis similes, si fructu hoc vescimini; sed naturam arboris imitati, à deorum domicilio ad terram reciditis, & inde nullo pacto auelli poteritis, eò quod radicibus firmis sitis alligadi. Iam quid sibi volunt obscuro fornices, quid densæ vmbræ? Quid? vt intelligamus, si hanc arboris naturā comesto fructu imbiberimus, fore, vt Sol Iustitiæ nos non illustret, sed in perpetuis tenebris mens nostra sepulta iaceat, & quod Deus prædixerat, semper deinde simus futuri in vmbra mortis, à qua nec parentes, nec posteris sint liberandi, nisi ramis & foliis abiectis, salus nostra arborem crucis ascendat. Ceterum quod paruulus fructus atque rarus fuerit, licet dulcis esset; significat omnem corporis nostri voluptatem perquam exiguam inde consecuturam, neque illam inter varios dolores & animi ægritudines frequentem. Et quia dulcia promptissimè in amarā bilem commutantur, indicabat arbor pomo suo mox in amarissimos dolores hanc pusillā suauitatem transurā. Porrò folia plurima & maxima, & densam vmbra inducētia, an aliud dicunt, quàm si pomulum ipsorum quis gustauerit, eum talem fore, vt maximis & plurimis foliis totus contegatur, & rarū & exiguum fructum producat? id est, vt superfluis rebus luxuriat, quæ nullam vtilitatem sunt allaturæ, sed fructus omnes virtutum oppressuræ. Qui fructus copiosos in plantis quærunt, ij diligenter lasciuia foliorum decerpendo comescunt, ne sint desiderio suo impedimento, vel nutrimentum rapientia, vel vmbra sua maturationi obstantia.

Rr 3

Dein-

Deinde quæuis folia, qua folia sunt, id significant quod superfluum est, & minimè fructuosum. Vana igitur hominum studia, curæ, sollicitudines, ambitio, auaritia, & id genus cetera in hominum vita, meritò possent folia nuncupari; quorum magnitudo & densitas omnem nobis splendorem mentis tollit, & sic caligine sua inuoluit, ut nunquam sinat splendidam veritatis lucem intueri. Fit his illud quidem, ut exterius magnas diuitias, ingentes pompas, superbos titulos, & hæc omnia verè folia, comparemus: sed interiùs & in cute simus omnium pauperrimi; exiles, raros, & propè nullos, pro tanto fastu, fructus proferentes. Vbi enim minùs solidæ virtutis, & veræ frugis, quàm apud eos qui splendidissimo & multiplici vestimentorum ornatu, qui Babylonici palatiorum structuris, qui cõuiuii Apitiani, vel qui fartis & tacitis scriniis omnia præ se contemnunt? Hæc igitur & eiusmodi folia sunt exterius ad ornatũ comparata illa quidè, & magnum præ se ferentia fastum, sed nihil intus continentia fructuum homine vel infimi ordinis dignorum. quod arbor illa egregiè significat, quæ non solum non fert fructum pro eo atque magnitudo & vastitas exigeret, sed ne tantillum quidem, quantum generatim quæuis vulgares plantæ producerent, ut bene Theophrastus annotauit. Nec contemnendum illud est indicium, quod de foliorum forma quiuis naturæ non imperitus sibi dari intelligit. Omnis hic ornatus, quo tam ambitiosa arbor compta est, foliis constat, non fructu: sed quibus & qualibus foliis? Magnis nempe, sed talibus, ut peltam Amazonicam referre videantur: cuius figura qualis sit, Virgilius depinxit:

» *Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis*

» *Penthesilea furens.*

Est & Romæ in Vaticano labrũ sepulcrale, Amazonum pugnam contra nescio quos, insculptam habens, in quo hanc lunatam peltarum figuram memini videre. Est igitur folium hoc ea forma, ut pediculo, Lunæ modo, adhæreat concaui medio, utrinque cornua ad originem referens. Lunaris enim figura à Luna sumitur, cum neque plena est, neque ditomos; sed tũ, cum cornibus est insignis. Qui igitur Lunæ naturam nouerit, ei mox succurret, quarum rerum tesseram frondes hæ gerant. Non est huius loci, per minutias, quæ huc spectat omnia peruestigare: hoc sufficit, hac figura notari, nihil constans, nihil stabile, in eo inueniri, qui fructum huius arboris degustarit; at sic perpetuò mutandum, ut hoc sidus mutari quotidie videmus. Deinde quia humidæ materiæ Luna domina est, indicatur mentem eius qui pomum comederit, continentibus huius mundi flucti-

Luna.

fluctibus iactandam, nec vnquam ad portum aliquem peruenturam tranquillitatis. Denique, ut vno verbo dicam, non aliud figura hæc minitari videtur, quàm eum qui superuacaneis his frondibus sese vestit, prorsus Lunaticum futurũ. Non addam ex Astrologis ea, quæ Lunæ attribuuntur: quæ licet plurima sint, inter alia tamè hoc in præcipuis prodiderunt, sidus hoc femininũ esse, nocturnũ esse, atque omnium humidissimũ, necnõ odio Solis teneri. Hæc enim altiore difficultioreque exigunt disputationem, cui hoc loco vacare non est oportunum. Obiter tamen quiuis ex his intelligit, si res ita, uti tradiderunt, habet, quod hic est sumendum, qui se Lunæ subiecerit, eum sub imperio feminino seruire; nec mirũ esse, si tenebris noctis æternæ occupetur; atque semper fluctibus marinis similis, vitam exigat perpetuis vndis, modò huc, modò illuc agitaram, denique talis euadat, ut Solem, vitæ luminisque auctorem, odio prosequatur. Quid his magis horrendum, quid magis abominandum? Attamen dum Adam se fructu huius arboris vinci permisit, dum eius se obtexuit fronde, dum in tenebras eius confugit, an non hæc omnia mala subiuit? Subiuit sanè, subiuit; & nos eodem pertraxit. Non ergo ille solus Euxæ iugo se subiecit, sed omnes nos feminæ omnium pessimæ & violentissimæ, carni nimirum, subiugauit; quæ non fluctuat modò semper diuersissimis desideriis, sed pro dolor, ipsam etiam lucem odit. Has igitur & alias id genus merces in hac arbore venales esse ille indicauit, qui lunata hæc folia ex ea suspendit: non aliter atque illi faciunt, qui hederam Baccho sacram pro foribus suspendentes, demonstrant se vinum habere venale. Nescio quis docuerit Heraclitum, mentem siccam, mentem esse prudentissimam: hoc scio Lunam humorũ omnium imperium tenere, ad eò, ut non totũ modò Oceanũ, sed sigillatim medullas omnium moueat, nec vnquam eodem statu esse permittat. Quocirca vel de naturæ secretis, quorum Adam conscius erat, cauere debebat infaustum hoc diuersorium, cui huius Deæ imago pro insigni ab opifice, qui fallere non potest, data fuisset. Verũ inuitabat eum immensa amplitudo, pulcerrima silua, eximius viror, & cetera omnia, quæ speciem optabilissimæ stationis præ se ferebant. Inuitabat etiam suauitas pomi, & cacodæmonis pollicitatio præclara, in primis, qua Dij futuri maritus & vxor essent. Eodem modo mundus hic vitiorum omnium immensus est, & multa foliorum maximorum pompa spectabilis: sed quæcunque de arbore diximus, eadem in hunc quoque quadrant. In eo enim tam specioso umbraculo, tam amœno, ut foris videtur, hospitio, omnia si introspicias & examines, execranda sunt quæ continentur, & in tam vastis

vastis & immanibus promissis rarus est, & ultra modum exiguus fructus dulcedinis, quæ & ipsa tamen confestim in amarorem transit. Sed quid ego plura dicam? Infanus sim, & diuinæ scripturæ iniurius, si huius arboris in medio Paradisi plantatæ, vel vnicū arcanum significatum me credam posse pro dignitate explicare; tantum abest, ut omnia eius symbola mihi censeam persequenda. Hoc tamen non prætereundum, vnum inter cetera indicium esse, quo bene sperare iubemur: Quanquam enim rami vndique circa caudicem in terram retorqueantur, & irradicentur; coma tamen arboris è medio exilit, & recta cælum petit: quo monemur, mentem nostram non sic esu pomi corruptam esse, ut nihil in nobis reliqui sit, quod sursum feratur. Reliquit enim nobis diuina clemētia scintillam adhuc quandā, qua quæ bona sunt & cælestia, videmus & agnoscimus. Nam nemo est tam improbus, nemo tam cæcus, sit licet pessimorum profligatissimus, qui non cernat quid æquum bonumque sit, tamen id nunquam sequatur. Neque sola Medea est, sed omnis homo, cui hæc oratio conuenit:

„ ——— *Video meliora, proboque,*
„ *Deteriora sequor.* ———

Apice igitur mentis nostræ iustitiæ Solem adhuc intuemur; atque hinc fit, ut quamuis quis sit improbus, peccare tamen se cernat, atque iudicio suo ipse se condemnet. Hanc mentis nostræ partem Synteresim Græcis quibusdam appellare placuit, quia hac luminis diuini scintilla adhuc quædam conseruaretur. Hinc fit, ut post commissâ peccata, turpitudinem nostram intueamur, atque eam tegere studeamus. Hac Adam & Eva viderunt se nudos esse, exutos nimirum candidis diuini splendoris stolis. Quo igitur tegmine pudenda sua velarunt? Friuolo sanè & prorsus foliaceo, nec illo se satis tectos esse arbitrati, ad tenebras & obscuros carceres confugerunt. Sed video me rursus in latissimum mysteriorum campum rapi; cui emetiendo cum par non sim, satius est cohibere gradum, & ab arbore hac antè discedere, quam in ea curiosius exploranda aliquid peccem. Nomen tamen eius non est subticendum, quod geminum nobis Moses prodidit: alterum humanum, alterum, ut videtur, diuinum. Homines enim à dulcore & fructus quadam similitudine ficum dixerunt. Deus verò arborem scientiæ boni & mali: eò quòd ab eius vetito fructu, scientiâ boni & mali oriretur. Ante esum enim folius boni gustum & cognitionem habebant; post verò scientiam boni & mali. Quod profectò ipsa etiam arbor indicabat, quæ talis erat, ut plus tenebrarū, in quibus malum est, quam lucis, contineret.

Habe-

Habebat tamen, ut dixi, vtrunque, sed bonum in coma duntaxat cælum petente; malum verò copiosum vndique per omnes caliginosos fornices latens, in quibus quotidie sapissimè animus noster, fornicatur. Meruit igitur arbor hæc, ut lignum scientiæ boni & mali vocaretur, non solum historicòs considerata, sed vocata etiam ad allegoriam prima sese statim fronte offerentem. Bone Deus quàm artificiosus es symbolorum architectus, quantum mysteriorum in vna planta comprehendisti! Excutiantur omnia Hieroglyphica signa, nullum inuenietur quod vel vlla parte sui, cum hoc sit conferendum. Et bene habet, quòd primum omnium symbolorum, primas inter omnia ferat: cui quanto reliqua propius accesserint, tanto maiorem laudem merentur. Non malè ergo Druides philosophiam suam quercu cum suo visco designarunt, quam nos suo loco interpretabimur, quòd putarint optima indicia ab arboribus petenda. Cui ergo nec historiæ apta expositio, nec arcanorum diuina quædam consonantia satis erit ad credendum, hanc ficum lignum scientiæ boni & mali fuisse, ei nescio quid tandem satis sit futurum. Obstinatius cerebris non scribo, sed illis, qui rationibus inter se concinnè coherentibus ducuntur. Inuentum est medium mundi, non eo quidem sensu, quasi in orbiculari superficie non vbique medium sit, sed illo, ut dicatur orbis habitati maximæ partis medium esse; uti cuius vel computanti, vel Chartas Geographicas intuenti, potest liquere. Inuenta etiam arbore est, quam alibi, quàm eò loco, crescere hætenus non memini legisse. Locus item Mosi vel in Ægypto, vel in deserto scribenti, omnino est Orientalis; ut bene dicatur Adam in ea parte fuisse Paradisi, siue horti voluptatis, quæ Iudæis in Oriente collocatur, atque per excellentiam proprie Hortus cum voluptate, siue quod idem est, Hortus coniunctus omnibus deliciis, dici mereatur. Quamuis enim tota terra ad hominum delicias à Deo fuerit creata, nulla parte hominibus tam iniqua, ut non ad aliquem iucundum finem referatur, atque hoc modo fons ei attribuatur, è quo quatuor flumina egrediuntur, numero hoc in elementis corruptibilibus perfecto, cetera omnia indicante, quæ similiter ad usus hominum per hortum hunc fluunt: est tamen aliter Paradisus intelligendus, dum de iis agitur quæ ad Adamum & Euam spectant. Nam hi in certa parte orbis creati sunt, & de fructu vetito comederunt. Hæc igitur pars, quam solam humanum genus expertum est, hortum voluptatis esse, per excellentiæ figuram Paradisus, Eden & Gan be eden nominatur; tum quia, quamuis tota terra talis esset, ut voluptati hominum seruiret, Adam tamen eius partem nullam aliam cum hac vo-

st lupra-

luptate vidit, quàm illam in qua creatus est; tum quòd hæc etiam orbis præcipui præcipua pars, & in mediterraneo Asiæ constituta maximè sit à natura ad voluptatem comparata. Neque verò ad hoc solum nostra progressa est examinatio, vt Indiæ hanc prærogatiuam generis humani adscriberemus, sed ex arbore etiam scientiæ boni & mali cognitum est, inter Acesinem & Gangem, vbi ad confluentem Hyarotidis crescit, primum hominem collocatum fuisse. Bene itaque Hebræi tradiderunt, locum, in quo hortum, siue Paradisum Deus plantauit, Eden vocari, & eum esse in medio mundi, perinde atque pupilla est in oculo: sed Origenes qui hæc adduxit, perperam ex his intellexit, Eden antè fuisse quàm hortus plantaretur: quod Hieronymus videtur secutus. Volebant illi loco nomen à voluptate datum esse, in quo hominem Deus constituit ad Paradisum custodiendū, atque eum in medio eius orbis esse, qui præcipuus est inter omnes terræ habitatæ partes. Vbi enim maiores deliciæ in toto terrarum orbe, quàm in mediterraneo hoc Asiæ esse scribuntur? Deinde vbi Adam facilius omnibus animantibus nomina dedisset, quàm illic, vbi omnia inueniuntur? Seminarium igitur hominis ad Paradisi custodiam constituti, optimè loco huic fuit commissum, vnde ad omnes partes distribueretur. Expulsus autem hinc fuit non locali motione, sed terræ natureque permutatione, quam Deus ob serpentis fraudem verbo suo induxit. Terra enim ante execrationem Iouæ, Paradisus erat & hortus voluptatis: post verò spinas ferens & tribulos, laboribus & sudoribus multis exercenda fuit, vt victum suppeditaret. Eiectus itaque eodem mansit loco, sed dispari admodum conditione. Antè victurus erat, vt Hesiodus in aureo seculo scripsit; & post omnia dolorum & molestiarum plena, vt meritò regio in qua miserabilis vitæ fuit exordium, Hauilath nominetur. Sed video me quorundam assertione tentari, qui crediderunt inter Paradisum & Adamum exulem, torridam, quam vocant, Zonam interiectam fuisse, atque eam significari allegoricòs per Cherubim & romphæam flammantem. Verùm hi bis peccant: semel, quòd Paradisum aliud ab vniuersa terra faciant, iterum, quòd falsò credant, torridam Zonam esse inhabitabilem, ob nimium Solis ardorè; quod non ita esse, præter rationes ab Auicenna adductas, clarum euasit nostræ ætatis navigationibus, quæ regiones temperatissimas sub ea inuenerunt. Narravit mihi Episcopus Palentinus, is, inquam, qui Pizzarrum cõsiliis suis fregit, ad ipsum æquinoctialem montes esse obniuem frequenter inuios; in quibus perinde atque in Europæis glacies quouis tempore queat inueniri. Inter Tropicum Capricorni & Æquino-

ctialem

ctialem, tantum abest, vt torrida sit terra, vt contrà potius humore nimio partes quædam Bresiliæ peccent, quàm siccitate: quod ex ipsis didici, qui illic in arce Scetorum habitauerunt. Nec calore etiam nimio eius regionis incolæ aduruntur, sed in perpetua quadam temperie versantur. Sed frustra hæc repeto, cum libro tertio satis latè, de regionibus inter Tropicos sitis, sit disputatum. Quid igitur sibi vult Cherub cum flammante gladio? Id enucleabit Diuus Paulus, qui iudicè non frustra portare gladium dicit, sed eo in ira sua scelera vindicare. Quid verò Cherubim aliud sunt, quàm diuinæ potestatis ministri, qui pro diuersitate officiorum, diuersas solent habere figuras Hieroglyphicas, plerumque tamen semper alatae pingebantur. Cherubim igitur hic iustitiæ diuinæ administer est, ob quam causam gladium dicitur habere. Is autem flammare dicitur, propter iram diuinam, quæ flammæ comparatur. Poëtæ ^{Fulmen Iouis} pro ea fulmen Iouis posuerunt, fabulandi occasione hinc fortè sumpta. Gladius igitur Iustitiæ signum, Apostolo auctore; Flamma verò iram significat, quæ scelus primorum hominum pro eo atque clementia patiebatur, puniuit. Hæc simplex est & aperta ^{gladius flammæ} interpretatio, veritatem necessariò allegoria custodiens, cum angelis neque corpus, neque gladius, neque flamma sit citra figuram tribuenda. Nihil igitur commoueor illorum auctoritate, qui torridam hinc Zonam comminiscuntur. Primi ergo parentes, primas sedes habuerunt in Indiæ, vbi ad fluuium Acesinem & Gangem vltra ^{Phison} citraque, maxima statim accepere incrementa. Vnde nomen Phison maiori flumini datum, à multiplicando diffundendoque Hebræis factum. Non enim solum homines ad eum innumerabiles statim extitère, sed vim etiam illam habet, vt fructus omnes terræ eius irrigatione mirum in modum crescant & augeantur, tum numero, tum magnitudine. Eodem enim, quo Nilus, modo terram fecundat, sed latius multò diffusus. Plinius, cum intra alueum cohibetur, vbi minimus fuit, octo millium passuum latitudine, vbi modicus, stadiorum centum esse dicit, latitudine nusquàm maiore passuum millibus viginti. Sic enim corrigendus est codex, vt è Solino & Martiano sit perspicuum. Atque inter ceteras hanc quoque causam esse credo, ob quam ad Orientem versi, Deum adoremus, tamen si Sol vel in medio sit cælo, vel Occidente, vel Antipodas etiam illustret. Quò enim potius Adam spectasset, quàm eò, vbi Deum reliquerat? Neque enim in Oriente magis est Deus, quàm in Occidente, vel Meridie: neque existimandū est, morem hunc à Chaldeis, Solem adorantibus, sumptum fuisse. Dum igitur Orientem aspiciamus, videmur rogare, vt ad illam

Sf 2

beatam

beatam vitam liceat reuerti, vnde vt eiiceremur, parentes nostri com-
meruerunt. His ergo iudiciis & aliis multis, quæ de naturæ sinu pe-
tere possem, arbitror inter Gangem & Acesinem primum hominum
genus multiplicatū esse, atque inde ad ceteras regiones progressum.
Est tamen tollendus scrupulus, qui posset exoriri, ex eo quòd Ismael
quoque dicatur in Euila solitudine habitasse, quam scriptura sancta
esse ait in deserto Sur, è regione Ægypti, & inde tendere vsque ad
Assyrios: quod cum ad Arabiam desertam, & Arabiam felicem, &
Arabiam petræam, in quibus Ismaelitæ hætenus habitant, pertine-
re sciamus, fateri cogimur, homonymòs nomen hoc in vsum venire,
& Arabiam ita vocatam, vel à dolore matris Agar, cum ab Abraha-
mo esset eieccta, vel ab Euila vno de filiis Chusi, quod potius credo.
Adam ergo Heuilam ad Phison, omnium Indiæ fluminū maximū,
tantisper habitauit, dum Cain inuidia de sacrificio concepta Abel
fratrem suum occidisset. Tum enim homicida, & patris, & Dei fa-
ciem fugiens, vltius processit ad eam plagā, quæ illi terræ, in qua in
horto Eden primæ homines peccauerūt, oriētalis est. Crescente dein-
de paulatim multitudine & malitia Cainorū, & duobus aliis homi-
cidis à Lamecho commissis, verisimile est Adamum paulatim con-
fortium vitiosæ sobolis suæ declinasse, atque id magis multo fecisse,
postquam alius ei filius, Abelo pietate nihilo minor, natus esset. Cai-
nis igitur Orientis plagam, & pinguisima, & optima quæque rura
occupantibus, vti prauorum hominum auaritia & violentia semper
latissimè regnat, bonus pater cum Seth coactus est ad Occidentem &
Septentrionem sensim sedes promouere, atque id quàm longissimè
posset; ne contagio malorum ad bonos quoque serperet. Atque hæc
prima fuit gentium diuisio, quæ tantum induxit discriminis, vt po-
steri Seth, filij Dei, posterii Cain, filij hominū vocarentur. Qua verò
ætate hæc diuisio contigerit, diligenter est à Mose annotatum. Dicit
enim tempore Enosi filij Sethi contaminatam fuisse inuocationem
nominis Iouæ, si interpretationem eam, quam Onkelus Targuman
reliquit, sequamur: sed de hoc post, dum nomen Enos ad veram
impositionis rationem examinabo. Nam Cain non statim deseruit
adorationem, quamuis vagus esset atque profugus, conscientia quo-
que vagabunda, vti fieri videmus in illis, quorum animus labascit;
nec dum tamen sunt in malis ita obstinati, vt non agnoscant se pec-
care; quod de nomine Enoch post paulò docebo. Verum tempore
Enos, in apertam iam defectionem ab Ecclesia, homines Caini in-
ciderunt, an vnà cum patre suo Cain, non est certum de scripturæ
testimonio. Hos igitur fugientes Adam, & Sethini à Gange ad In-
dum

dum versus Caucasum declinarunt: quòd siquid Caini contra ipsos
molirentur (vt rara pax est improbis & turbulentis hominibus) ad
vicinos montes & siluas confugere possent. Quamuis enim pater
omnium esset Adamus, tamen tribus iam exemplis monitus erat,
non esse fidendum generis sui prauitati. Deinde verebatur, ne Sethus
quoque & eius nepotes, assidua eorum consuetudine, quibus ius
erat in armis & libidine, corrumpentur. Non potuit tamen pater-
na pietas tam vitijs eorum exasperari, vt longiùs discederet, quàm vt
posset aliquando monitis suis, deuias mentes ad Dei cultum, & ad
rectas leges hominum animis inscriptas, quamuis characteribus ob-
scuratis atque corruptis, reuocare. Mansit igitur in eadē quidem In-
dia, sed viuendi longè aliud genus secutus, inter suos statuit nihil
eitra rationem gerendum esse, docens caput rerum omnium agen-
darum duobus fontibus emanare: quotum alter tamen ab altero
oculto meatu scaturiret, Deum nimirum supra omnia honoran-
dum: & proximum cuique, vt seipsum, esse amandum. His enim
duobus præceptis, omnem moralem & ciuilem scientiam cõplexus,
exercebat suos quotidie interrogando, an in hoc, an in illo, vt quis-
que aliquid commisisset, Dei honorem & proximi amorem custo-
dissent. Ad Deum itaque honorandum magisque colendum, opera
eius admirabilia in terris, in cælis, & singulis vtrobiq; se offeren-
tibus, diligentissimè & summa opificis reuerentia semper intue-
bantur, quo lumen illud in vmbrosa arbore perditum, rursus in ar-
boris coma, id est, in mentis apice inuenirèt. Hinc piæ adorationes,
suauisque contemplationes oriebantur, illæ quidem sed semper
felle illo viperino infectæ, & folijs vanitatum humanarum obfu-
scatæ adeò, vt quamuis maximè contenderent alis se ad superiora &
omnium vnicam causam attollere, sentirent tamen semper pondus
appensum, quo ad inferiora, magna, & insuperabili vi, traherentur.
Hæc enim erat illa scientia mali, qua malos quidem se esse sentie-
bant, ad mala procliues omnia, à Deo & diuinis auersos, neq; viris
voluptatibus & puris in illis perfrui, in quibus summa bonorū con-
tineretur: sed huius labis eluendæ nulla inueniebatur nec ratio,
nec via. Neque enim licet caligantibus oculis, & in vmbra arbo-
ris, cuius pomum comederant, vix obscuras imagines intueren-
tur; sic tamen fuère excæcati, vt crederent humanis viribus se posse
purgari, quemadmodum Socrates, & ante eum Pythagoras, & alij
Philosophorum pueri somniabant. Orabant igitur creatorem suum,
vt peccatum remitteret, caligimen superbissimæ arboris & obscu-
rissimæ illuminaret, atque eam mentibus humanis aciem referret,
Sf 3 vt possent

vt possent tandem Deum intueri, in eo supremam beatitudinem esse intelligentes quidem, sed reperientes se illuc non aspiraturos, nisi à Deo noua gratia daretur. Deus igitur misertus miserorum mortaliū, vt iustitiam suam eternam violare non poterat, ita promisit se missurum esse agnum, cuius sanguine execranda hæc labes, & mortiferum tabum esset abluendum: quod pij viri credentes, & firmo animo sperantes, magnis amoris stimulis, ob tantum clementissimi patris æterni beneficium, incitabantur ad vniendos animos suos huic medico, qui & medicus esset, & medicina; qua sumpta, certus reditus foret, non ad Paradisum terrestrem, sed ad Paradisum cælestem. Hoc igitur cibo beatitudinis & creditæ & speratæ firmissimè vires suas reficiebant, ad cælestia maiore amore atque desiderio complectenda, quàm antè fecissent. Audiuerant enim à semine Euæ, caput Draconis, à quo erant intoxicati, contritum iri: quod quid aliud sibi volebat, quàm de sola muliere nasciturum inter mortales, qui perditam generis humani salutem repararet? Hac itaque spe firmi, Deo gratias agebant, & iam tum cælestem vitam, postquam terrestrem voluptatis hortum amisissent, meditabantur. Sed quia carnem sentiebant spiritali aduersari, & suauissimum hūc animorum partum impedire, ieiuniis, & sobrietate, & assiduis laboribus, eam domabant, quò facilius eam vincerent, & ab eius obscuro carcere, qui arboris vetitæ umbroso septo significabatur, se liberarent. Hæc igitur filiorum Sethi, & eorum, qui Adamum sequebantur, creditur fuisse viuendi ratio, ad quam omnia sua instituta & mores formarent; qua de causa Sethini filij Dei appellantur. E diuerso Caini cum suis, omnia ad voluptatem corporis referentes, per fas, per nefas opibus congerendis inuigilabant, quo immanem illam & insatiabilem beluam cupiditatum placarent. Statim igitur inter illos arces ædificari, castra muniri, pecora abigi, fieri cædes, & similia quibus mancipia voluptatum implicantur. Huic vitæ, quia multis opus est, quibus Socrates se dixit non indigere, artes variæ sunt inuentæ. Alius inuenit tentoria, quibus vaga latrocinantium, & magna armenta & greges pascentium vita tegetur. Alius inuenit artem ferrariam ad gladios & arma, & id genus cetera seruituram. Alius Musicam, qua ventres & lumbi turgentibus ad illa titillarentur, non solum gula, sed auribus etiam, in quibus summum bonorum collocabant. Inter hos Lamech duos se occidisse vxoribus fatetur, vt iam Cain non solus haberetur latro. Similia verò quamuis memoriæ non sint prodita, per multa accidisse cogitanda succinctus scriptor reliquit. Vt igitur hoc genus hominum, non rationis ductu, sed libidinis, omnia agebat;

agebat, ita necesse erat inter ipsos frequentes rixas, simulatas, & bella exoriri: & quamuis ipsi sibi ipsis pacem manibus, non rationibus, possent tueri: tamen probis viris, quales erant filij Dei, siue Sethini, id est, qui Dei ductum sequebantur, non tutior apud illos habitatio fuisset, quàm ouibus apud lupos. Necessariò igitur, sicut scopo bonorum, & vitæ totius institutis plurimum differebant, ita & locorum intercapedine distare debebant. Quia verò Cain se ipse execranda fratris cæde cruentauerat, & ob id furiis agitatus vehementioribus quàm post Orestes, cœtum bonorum & ecclesiam Agni reliquerat, videndum quò commigrarit. Egressus, inquit Moses, Cain à facie Iouæ, habitauit profugus in terra, ad Orientalem plagam Eden. Hic multa essent expendenda, si historiam ad symbola applicarem. Egreditur Cain à facie Domini, quod est Hebræis מילפנה miliphne. מילפנה est respicere & intueri. Discedit igitur, ne Ioua amplius eum intueatur oculis illis, quibus lucem vitæ omnibus infundit. Sic egressus est Iuda secundus Cain, qui secundum Abelem, non occidit ille quidem, sed vendidit ad occidendum. Periculosus discessus, & tragicum habiturus exitum, à quocunque tandem fiat. Habitauit deinde vagus & mobilis, & huc illuc profugus, non magis locis quàm animi perturbationibus. Nam extra benignum Iouis aspectum, nulla potest esse animi tranquillitas. Fluctuant enim semper & titubant, qui cœtum bonorum declinant, & multo magis illi qui à facie Dei se subducunt, qui solus causa est omnium animorum firmitatis. Sed satius est vacillare, quàm sic cadere, vt omnino nec surgas, nec surgere conitaris; atque ad eò ne cogites quidem amplius te cecidisse, sed quasi stationem tuam non deseruisses, ita in cœno vitiorum voluteris, atque eo haud aliter atque immundus sus oblecteris. Qui enim tales sunt, iam non amplius vagi aut fluctuantes sunt nominandi, sed desperati, & opificis sui penitus obliti, quales tempore Enos post exstiterunt. Est hinc illud non oscitanter prætereundum, quod vocem Nod alij aliter sint interpretati. Nostra Latina versio reddidit profugum, cui Onkelus & Thargum Hierosolymitanum ferè consentiunt, ita interpretati, vt Latinis vagus mobilisque intelligi possit. Græcus textus loco Nod habet Naid, proprium id loci nomen faciens; vt sit, Habitauit in terra Naid è regione Eden. Hieronymus in epistola ea ad Damasum, qua de filio prodigo disputat, eodem modo, quo Græcus, habet: Et Cain egressus à facie Domini, habitauit in terra Naid; quod sane à vulgata nostra editione longissimè distat.

Placuit

Placuit tamen adeò hæc lectio illis qui Complutensibus Bibliis imprimendis præfuerunt, ut in Chaldæo quoque Thargum, Denod pro Nod excuderint, ponentes Bearaa de Nod, id est, in terra Nod; pro eo quod est Hebræis, Beerets Nod, quod Latinis, in terra vagus, diceretur. Miror equidem quare ab aliis Onkeli exemplaribus hoc loco discesserint, nisi fortè voluerint Hieronymo & Græcis, scripturæ hac mutatione gratificari: quod si fecerunt, fatendum erit, plus illis ingenij & eruditionis, quàm fidei & integritatis fuisse. In Vr Chaldæorum, proclivius fuit, ex igne & flammis civitatem facere, quam Iosephus sua etiamnum ætate se iactare dixit Arami sepulcro. Verùm hîc, cum Nod sit in Caini condemnatione idem, quod vagum vel fluctuantem & errantem significans, quidni vox eadem in latæ sententiæ executione repetita, pro eadem re posita dicatur? Execratus enim Deus Cainû, dixit fore נוד נוד, id est, mobilem & fluctuantem; vel, ut nostra Bibliorum editio habet, vagum & profugum. Cainus deinde sciens, nihil à Deo prædici, quod non ita esset futurû, dixit se in terra fore vagum & profugum. Postremò Moses docere volens, ita verè contigisse, addidit eum habitasse ad orientâlè plagam Eden, profugum, id est, Nod. Quid, rogo, hîc causæ quisquam inueniat, ob quam putet, Nod tertio loco aliud significare, quàm primo? Et tamen videmus Hieronymum & Græcos vltimum hoc Nod, nescio cui civitati applicare. Tulerat Deus sententiam: Cain eisdem verbis & accepit & recitavit: Moses, servato altero duorum idem propè significantium, narrat mandatam executioni. Quid igitur est, quod cogat nos civitatem somniare, inutili, & non necessaria anticipatione? Vbi verò terrarum Adam fuerit, cum esset in Eden, modò mihi videor satis ostendisse; & si non satis id feci, hoc iterum loco adiuuabor. Si enim hortus, qui Adamo erat Paradisus, in terra non fuisset, quânam conveniret, habitationem Cain comparatione horti Edeni definire? Equidem in Mose sic versor, ut nihil ab eo non indoctum modò, sed ne mysteriorum quidem expers dictum existimem: quod qui non arbitratur, is non citra periculum libros eius leget. Scio enim quosdam irreuerenter, & illotis pedibus hoc sacrarium intrasse, atque adeò nihilo ex eo meliores egressos, aut doctiores, ut pro pietate retulerint Atheismum. Cain igitur iam securus eorum quæ Iupiter vellet, suisque viribus & ingenio confusus, ab Adamo & reliquis Ecclesiæ principibus sic discessit, ut putaret se loca inuenturum beatiora, quàm ipse Deus homini in Eden dedisset. Quò enim Deum superare videretur, domicilium sibi elegit, magis ad Orientem vergens, in eo progressus genere, Planetarum

rum errorem secutus, qui ab Occidente in Orientem progrediuntur, motus sui finè facturi rursus in Occidente. Bone Deus, quàm omnia hîc sunt arcana diuinitatis fœcunda! Simus hîc eo contenti, Orientalem plagam collatione Edeni horti & habitationis Adami à Cain fuisse occupatam, atq; in ea non multis post ætatibus civitatem filij nomine conditam. Quando igitur prius satis clarum feci, Adamum cum suis necessariò declinasse domicilia & commercia Cainorû, tum ne ab illis vim pateretur, tum ne grex Domini pessimæ scabiei traheret contagionem; & iam constat, qua parte illi confederint; non potest obscurum manere, quorsum filij Dei paulatim domicilia proferre sint coacti, nimirum ad Occidentem versus Indum à Gange proficiscendo. Hæc itaque prima fuit Ecclesiæ & impiorum diuisio, ut locis, ita vitæ genere quamplurimû alteros ab alteris distinguens. Ceterum cum Caini iam longè lateque imperium protulissent, par est credere, quòd filios etiam Dei iugo suo submiserint, eò quòd rationibus, non armis; fuga, non prælio; summisione, non superba pertinacia, se defendere didicissent ab eo, cuius ductum sequebantur. Nam hæc arma parum valent ad mundanum regnum, in quo caro & Cacodæmon scepra tenent, vel acquirendum vel tuendum. Dat quidem regna Deus; sed providètia tam occulta, ut plura impij quàm pij capiant: adeò ut suum ipsius filium Atheis subiecerit; & iis non aliorû modo; sed patriæ etiam tyrannis. Quanquam igitur principio malorum hominum societatem probi viri declinassent, temporum tamen successu à potentioribus sunt subiecti, non animorû quidem seruitute, sed ea quæ in possessionibus externis consistit. Coacti ergo sunt, vellent, nollent, frequèter in vrbes Cainorum venire, tum ad ea inferenda è rure suo, quæ urbanis hominibus sunt necessaria, tum ad ius audiendum, & illa exequenda quæ fuissent imperata. Magna hæc fuit probitatis clades, & principium corruptelæ liberorum Sethi. Quis enim vnquam iuuenis vidit Venetias citra damnû innocentia? Quis crebrò illic fuit, vel diu mansit, ut nò plurimum perdidit veræ integritatis? Demum quis vnquam habitavit, & non fuit corruptus, & pestilenti contagione perditus? Exemplo vtor luculento, & quàm plurimis nostratibus probè cognito atq; perspecto. Quis in hac vrbe viuere posset scortorû ignarus? Nemo certè, nemo, vel pauci, quos æquus amavit Iupiter, atque ardès euexit ad æthera virtus. Eodem igitur modo filij Dei, cum rure suo relicto, civitates & opida Cainorum cœperunt frequentare, paulatim venenum biberunt, atque id toties & tantisper, dum toti ebrij, fucatas meretrices, pro honestæ formæ virginibus, amplecterentur. Atque hac sua infania

non se modò corruerunt, sed honestissimas etiam virgines, quæ cum viderent, se præ ceruffatis & miniatis, atque adsciticio ornatu se venditantibus & obtrudentibus contemni; non potuere non vinci, & eò etiam adduci, vt natiuo pudore deserto, meretriciũ morem imitarentur; atque ita tandem mereri, vt non amplius filia Dei, sed filia hominum dicerentur. Creuit itaque hoc malum in tantum, vt per vniuersum orbem grassaretur, non aliter atque pestis quædam Pandemos. Optimè ergo Moses, qui dicit, Videtes filij Dei filias hominum, quòd essent pulcræ, acceperunt sibi vxores ex omnibus quas elegerant. Breuiter enim, & plusquam Laconicòs. amplissimum contemplationis campum, sic paucis verbis inclusit, vt significantissimè tamen totum depinxit iis, qui oculos habent apertos. Nam cum nemo possit Deo seruire & mundo, qui hominibus constat, in quibus caro regnat, bene filios Dei vocauit, & filias hominum; quòd illi Dei ductu vixissent, hæ mundo totæ seruiissent: illi honestam vitam, ruri, & naturæ conuenientem, egissent; hæ in ciuitatibus totas se composuissent, non vt Deo, sed hominibus, placerent. Illexerunt ergo hæ etiam illos, qui ab optimis parentibus, & diuinis viris, à quibus nomen Dei rulerunt, descenderunt; & sic pellexerunt, vt eas vxores ducerent, atque hoc suo facto efficerent, vt omnes tales euaderent, quales illæ, quæ placuere. Hinc igitur nati sunt Gigantes, quos Hebræi Nephelim nominarunt, id est, cadentes; eò quòd patres habuerunt, qui à diuina illa viuendi formula, & altissima virtutis arce, in barathrum vitiorum infimum & obscurissimum ceciderunt. Vnde enim rectius filij nomenclaturam accipiant, quàm à patribus? Insignis profectò casus hic fuit, & magna ratione in filiorum nomine, memoriæ æternæ traditus; quo omnes moneantur, ne cadant à virtutis arce ad voluptatum carceres, à lucis supremæ splendore, ad tenebrarum extremam obscuritatem. Inspirator ille scripturarũ omnium sacrarũ, & idem optimus vbique interpres, bene nos monuit, dum dixit: Qui stat, videat ne cadat: quasi diceret, Nolite Gigantum parentes imitari; qui cum starent, ceciderunt; & casu suo filiis & nomen dederunt, & vitiorum omnium originem, ob quæ Deus humanum genus aquarum inundatione deleuit. Videmus itaque clarissimè, quid sit cadere, & qui cadere possint: illi nimirum, qui stant; non illi, qui stetere nunquam. Nomen ergo Nephelim eodem modo filij acceperunt, quo parentes nomen Dei. Nam cum vxores illas ducerent, non iam amplius filij Dei manserunt, sed in hostium castra transierunt, nomine tamen seruato à parentibus, qui in vero Dei cultu persistere. Hi igitur sunt, quorum fama ab

omni

omni seculo inter homines fuit, qui peccatis suis, quamuis iram diuinam vehementissimè iritassent, sceleribus tamen suis non potuere efficere, vt Creator clementiæ suæ obliuisceretur. Nam tempus centum & viginti annorum dedit, quo liceret pœnitentiam agere, & ad Dei ecclesiam reuerti. Interea Noë monuit, vt sibi, suisque filiis, & eorum vxoribus, Arcam faceret; qua animantium omnium femina custodirentur. Hic existimare licet, quantũ toto illo tempore, quod Deus ad pœnitentiam concesserat, laborarit ad populum ab impietate reuocandum. Quod quò faceret efficacius, & maiore cum auctoritate; quis negabit eum minas quoque Dei addidisse, omnes nimirum perituros, & escam beluis futuros, nisi resipiscerent? At illi, vt erant cœno vitiorum toti immerfi, nec aures, nec oculos ad voces has arreperunt; sed è diuerso, optimum virum derisui & ludibrio habentes, peccata peccatis exaggerarunt, & continuo se vincere male viuendo contenderunt; adeò, vt Deus tempus pœnitentiæ abbreviarit, cernens nihil promotum iri. Noe etiam nihil se agere videns; Arcæ suæ compingendæ totus incumbibat, delecto ad id loco ad radices montis Caucaſi; tum, ne in vicinia pessimorum hominum opus turbaretur; tum, quò & copia lignorum magna esset, & facilis ad deuchendam annibus ad id seruientibus, in quos arbores deuolutæ, citra iumentorum opem ad locum fabricæ raperentur; vt in Athesi, Brenta, & vniuersim omnibus fluminibus, quibus siluæ incumbunt, fieri videmus. Quamuis verò summa Caucaſi cacumina hac parte sint niuibus & glacie horrida; radices tamen & decliua loca, & montis propagines, non solum arboribus abundant vulgatis, sed Cedros etiam proferunt, tanta copia, vt Nyſæi, qui alteram partem habitant, omnia sepulcra Cedrinis lignis exstruxerint; quæ ignis ab exercitu Alexandri, calefaciendi causa structus, inualit; vt Curtius annotauit. Potuit igitur Noe Larnacem Cedrinam facere; quod fecisse quoque eum, existimamus. Atque adeò Alexander Magnus classem, qua per Indiam nauigauit, construxit, non procul ab hoc eodem loco, vt apud scriptores varios cognosci potest. Hoc igitur cum ageret, atque fortè, vt fit, impij videndi causa aliquando accederent, riderentque eum, vt vanum & delirũ, qui illa, quæ tantò post essent futura, se scire crederet; horrenturque, vt stolido proposito & infano opere superfederet, atque à montibus, & agresti & dura vita ad molliorem se transferret; tandem nihil audiens, sed contra increpans, occasionem dedit, vt fabulã eum facerent; dicerentque Prometheum Caucaſo alligatum, cuius viscera vultur depasceret, à Ioue immisus, quòd ignem surripisset.

Promethens.

T t 2

Quo

Quo nomine id sua tum lingua fecerint, nihil ad nos, quando commentariis nullis id proditum videmus: hoc certè video, reliquias quasdam obscuras huius memoriæ, occasionem dedisse vetustissimis Græcorum de Prometheo fabulandi. Sed quia veræ historiæ erant ignari, longè recesserunt à veritate. Nam Prometheus Iapeti faciūt filium, cum hic illius fuerit. deinde Deucalionem Promethei monitu Larnacem compegisse aduersus Iouis consilium, quo vniuersos mortales perdere statuisset. Ego rem ita opinor ad posteros venisse, Iano narrante: Patrem suum apud homines dictum fuisse Prometheum, per derisionem; reuera tamen Prometheus fuisse, non sua, sed diuina scientia, id est, consilium hominibus dedisse, quo ira Dei extingueretur: sed frustra Epimetheo, id est, populo Gigantum nihil pendente admonitionem futurorum. Quia verò post tot annos omnes interituros dicebat, nisi vitam emendassent, cauillabantur eum vulturem in visceribus alere, qui cadauera tanto interuallo temporum & locorum præsentiret: atque hunc illi tortorem datum esse, atque carnificem à Ioue, propterea quòd diceret totum orbem vndis obruendum, quasi omnis ignei elementi vis esset Ioui surripienda. Huius igitur furti ipsum pœnas pendere, nò quòd id commisisset, verum quòd cogitasset. Nam qui alioqui aquæ omnia superaturæ fuissent, nisi quis Ioui igneum elementum surripere proposuisset? Quis verò proposuisse iudicari potius poterat, quàm is qui se conscium dicebat aqueum elementum superaturum? Iam dicebant, à Ioue Caucaſo alligatum, eo quòd illinc nunquam ferè discederet, sed operi tanquam metallicus quispiam vinctus semper assideret. Hæc igitur omnia, & id genus alia in eum conuitia torquebantur: quæ Ianus cum liberis suis narraſſet, in causa fuit, vt multæ cæcæ fabulæ hinc confingerentur. Scio Promethei nomen Deo tribuendum, sicut & Saturni, & Iouis, & Mercurij, & id genus alia, quibus diuersæ in Deo potestates indicantur: sed hæc, vt quæque vis diuina maximè in aliquo illuxit, ita ei tributa fuisse. Sic Noam Saturnum nominarunt, à vi seminis: Prometheus, à consilio & prouidentia. Græci certè Prometheus bene diluuiò euitando præposuerunt, sed malè à Deucalione separarunt. Idem enim fuit, sed diuersis temporibus: Prometheus ante diluuium, Deucalion in diluuiò. Hæc intellecta, cum fabulis lucem adferunt, & ab eis falsa figmenta tollunt, tum docent ad Caucaſi radices Arcam factam fuisse, quòd mihi toto hoc primæ hominum habitationis & diuisionis discursu, propositum fuit probare. Facit hinc mecum Arrianus, qui ea quæ de Prometheo feruntur, Paropanidis adſcribit: quòd luculentum habet argu-

mentum

mentum, quæ dico, non solum inter se, sed cum optimis quibusque scriptoribus conuenire. Cum igitur ad latus illud Caucaſi, quòd Indiam spectat, è quo Indus exordium sumit, Arca sit facta, & vndis in sublime sublata; verisimile est per canales, ventis à meridie in Septentrionem pulsam fuisse, naturæ lege ita dictante cum maximis pluuiis Austros ferè spirare, sed flatu exiguò. Ponunt enim venti cum pluuiis, & contra, ferè venti Septentrionales pluuias tollunt, sed multò vehementiores, quàm sint Austri cum pluuiis spirantes. Vix igitur quinque mensibus aut circiter, tantum ad Arctos fuisset propulsa, quantum quinquaginta septem diebus fuisset ad Meridiem reiecta, nisi post quadraginta dies pluuiæ cessantes locum Austris dedissent. Hi verò commodissimi tum fuerunt, ad Arcam plagæ frigidiori inuehendam, ne homines & animantia calore nimio contabescerent. Ad ipsum enim æstiuum vigorem in summo aquæ constiterunt, per quas Arca, ventis à Meridie adhuc leniter spirantibus, ad frigidam Zonam ferebatur. Sed quinto post mense exacto, quàm aquæ terram tenuerunt, Deus recordatus fœderis, quòd cum Noë pepigerat, Septentrionalem ventum excitauit, siue Aquilonem, vt Ouidius dixit, qui verus fuit demonstrator, Deum fœderis non esse oblitum: vnde nomen, vt antè dixi, accepit Triton, siue Triton, id est, fidem ostendens. Aquilone itaque simul & vndæ sunt exsiccatae, & Arca rursus sub hiemem ad Zonam calidiorè est reducta. Verum ne ad Indiæ planiciem beatissimam reueheretur, Deus prouidit, montium verticibus iam desiccatis, qui in Asia sunt altissimi, quòd sciret delicias regionis materiam vitiorum esse, & rarò accidere, quibus diuitiæ affluunt, & ea omnia quæ voluptatibus seruiunt, vt ij pietatem & morum probitatem colere atque retinere possint. Permisit igitur, vt Arca ea parte consisteret mundi, in qua non eadem esset, quæ inter Gangem & Indum, & vicina loca, omnium rerum abundantia. Asperitas locorum, & laboris in terra exercenda necessitas, magnas luxus & omnium vitiorum tollunt occasiones. Sic Noë, quamdiu in montibus mansit, nulla in re accusatur, sed postquam paulatim è Caucaſi summis iugis, quæ Plinius dicit Paropanisi nomine vocari, descenderat; in ebrietatem incidit. Iam igitur hinc quoque doceamus, non alio loco, quàm in Paropaniso Larnacem hæſiſſe. Proxima enim est ab eius descensu Margiana regio, vitis adèò ferax, vt truncum infimum vix duo homines amplecti queant; & racemus aliquando duos longitudinis cubitos impleat, vt antè de Strabone monſtraui. Vbi igitur potius dicemus vitis colèdæ occasionem Noæ oblatam fuisse, quàm vbi labruscas tantas sponte sua nasci vidisset?

T t 3

In

In Margiana igitur dico vitem coli coeptam, atq; hinc Noam fuisse vino sopitum. Andocydes ad Alexandrum magnū scripsisse fertur, vinū sanguinem esse terrę: melius primi illi, qui regionē, in qua generosam hanc plantā inuenerunt, nominauerūt à medulla. Neq; enim sanguis solū, sed medulla videtur, eò quòd nō carnes modò, sed ossa quoq; & neruos quàm citissimè reficiat, & ad ipsas quoq; medullas euestigiò penetret. Neque enim sanguinis alimentū ossibus & neruis conuenit, nisi medullæ colorē & substantiam induerit, & illis quæ nutrienda sunt, proximū euaserit. Sicut igitur ossa & nerui aluntur tali substantia qualis est medulla: sic eadē mēbra defatigata, quàm citissimè vino reficiuntur, quasi eiusdem cum medullæ spiritali substantia naturæ esset. Vocarunt itaque & regionē, & flumē regionis à *Μαργ*, quòd est Medulla: quasi dicerent, talem eam esse, vt medullam hominibus roboret, & si medulla homini desit, liquorē fundat, qui medullæ loco sit futurus, & quæ celerrimè spiritus, neruos & ossa recreaturus. Curtius circa hęc loca Nyfam locauit, in cuius monte Mero nominato, exercitus Alexandri decē totos dies epulis & vino & corollis Deo operatus est, in quo scriptor fortunam Ducis, æquè atque virtutem miratur; quòd quo tēpore Macedones vino essent sopiti, nō fuerint ab hostibus inuasi. Mirus est certè genius loci, qui hederam & vitem copiosam sua spē producit: de quo qui plura volet cognoscere, scriptoris huius octauum librum legat. Arrianus ad Paropanisadas non solū Nyfam refert, sed Promethei etiam antrum: vt dubium esse non possit, insignia hinc esse antiquitatis monumenta, quæ Græcis veræ historiæ ignaris, varias fabulandi occasiones præbuerūt. Nam vt modò indicauī, Prometheus totus natus est è Noë prouidentia, qui meritò homines formasse dicitur ex vda terra, eò quòd in vda ferè adhuc terram homines eduxerit. Non ignoro, hanc vocē, & vocis significatum, propriè Verbo Dei conuenire, sed, vt dixi, ad hominem eum est translata, qui similitudinē quandā & imaginē illius diuinæ potestatis haberet, vel ab impiis, quasi se habere simularet, deridetur. Eodem modo vitis hoc loco inuentio, & Noë ebrietas, ingentem fabulis Poëtarum materiam, & non minorem insanæ superstitioni dedit occasionem, cum omnia Bacchanalia, & eorū ritus & cæremoniæ hinc originē sumpserint. Quemadmodū itaq; à prouidentia Noa Promethei nomē meruit, ita ab inuentione vini, Bacchus euasit. Atque hęc est causa ob quam Liberum cognomine Patrē antiqui vocarint; quòd Noë nimirum omnium gentium pater esset. Verum quia varia de Libero & Dionysio produntur, quorum rationes hæcenus vel inanes & ridiculæ, vel nullæ apud auctores extant; conabor de vera

Promethei
antrum.

vera Mosis narratione hanc quoque tollere obscuritatem. Diodorus Siculus Dionysios tres, diuersis temporibus adscripsit, qui omnes tamen, meo iudicio, ex vno prodierunt. Nomina diuinarū potestatum propria, iam non semel ostendi hominibus tributa esse, pro eo atque quisque in re quapiam diuinitatis aliquam imaginē videretur obtinere. Noë igitur, quia omnium populorū pater est, vocatus est; à Ianigenis suis Liber, id est populos in lucem producēs. Quamuis enim nūc *Σαρ* pro Latinorū pario, ad feminas tantū referamus; Philo- *Liberi etymos*
sophi tamē antiqui ad viros etiā retulerunt. Philo cum de hereditate Abrahamę agit, mysteriū maximū aperuit, quod in illo latet Dei verbo, quo Abrahamum est allocutus: Non erit hic heres tuus, sed qui egredietur de vtero tuo, ipsū habebis heredē. Nos, quid in hoc lateat, aliàs. Hoc loco satis est scire, Abrahamo illud tribui in sacris litteris quod parientium proprium videtur. Si igitur cum sint populi, & *Σαρ* pario vel gigno citra discrimen, Liber erit idem, ac si dicas, Populorū procreator. Hęc etymologia vt est nobis apertissima, ita Latinis erit exhibilanda, qui arbitrabuntur Bacchum à libertate sic vocari; sicut Græcis ab eadem *ἐλευθεριος* est nominatus. Diodorus enim scribit, iussisse, vt omnes Græciæ ciuitates liberæ essent; & Alexander Aphrodisæus, quī sic dictus sit, interroganti, respondit, quòd pro Bœotiæ libertate pugnatit. Plutarchus causam ad licentiam refert, quæ de vini potatione solet oriri. Nos, quid Græci dicāt, non magni facimus: pluris est illud quod Augustinus è Varronis, ni fallor, monumentis eruit, Liberum ita nominatū scribens à libramento; quòd mares in cocundo per eius beneficium emisis seminibus liberentur. Hoc idem dicunt in feminis agere Liberam, quam etiam Venerem *Libera*
putant, quòd & ipsam perhibeant semina emittere, & ob hoc Libero eandem virilem corporis partē in templo poni; femineam Liberæ. Video hinc Varroni, vel quisquis huius rei Augustino fuit auctor, idē accidisse in Libero & Libera, quod Ciceroni in Iano. Cum enim in Ritualibus libris hic didicisset, ab eundo Ianum dici, credidit bonus vir, Latinis ab eundo dici, origine vocis Latina; quod perinde est, atque si quis audiens Philosophum nomen habere à studio sapientiæ, rationem in lingua Latina quærat. Eodem modo cum ille didicisset, Liberum & Liberam à generādo nominari; quæsiuit etymon in lingua Latina, cum quærendum esset in lingua vetusta Ianigenarum. Cicero etiam hunc Liberum alium facit ab eo, quem Semeles filium esse fabulantur: dicens, eum cum Libera & Cerere augustè sancteque Romæ consecratum. Augustinus optimè & conuenientissimè linguæ Cimbricæ, Liberam modò Venerem, modò Cererem dici indicauit. Sed

Sed de Cérere & Venère alibi, ne hîc nimium simus prolixi. Liber itaque; extra omnem controuersiam apud antiquitatum eruditos, aliam habuit nominis sui ratione ab ea, quæ vulgò de libertate credebatur; quæ de vetustissima illa lingua desumpta, clarè ostendit, quid Libero cum fascinis siue Phallis. Hunc verò eundem esse cerno cum illo Dionysio, quem omnium antiquissimum Diodorus fecit, dicens etiam barbatus esse, & apud Indos natum. Noë enim barbatus erat, & Indus, vt ostendi: & nisi ostendissem, hinc etiam poterat colligi. Eruimus igitur ex hac collatione scriptorum, vini inuentorem Indum fuisse, & non puerum Semeles, sed barbatus, & præterea gentium omnium genitorem: quæ omnia nemini mortalium, præterquam vni Noë, possunt conuenire. Non igitur impubis fuit, nec imberbis; sed pater; atque id adeò, vt non alium frequentius patrem vocent poëtæ. Sic Virgilius:

Huc ades ô Lenæ pater. — Item Tibullus:

Odit Lenæus tristia verba pater. — Et Statius:

Omnipotens Nyfæ pater. —

Nec id poëtis tantum est in vsu, sed apud oratores etiam & historicos Latinos, Liber rarò nominatur, citra patris additionem; quod & Curtius, vbi de Mero, Nyfa, & Libero agit, diligenter obseruat. Orpheus etiam patrem vocat:

Κλυθι πατερ κρόνος υἱε βαβάζιε κυδιμε δαίμων.

Hæc licet sufficere poterant, tamen & illud adiiciam, in quo clarissimum extat testimonium, Bacchum è Noë factum esse. Nam inter cetera epitheta Hyes quoque vocatur; quoniam illi, vt Clidemus ait, sacra facimus id temporis, quo Deus pluit. Hinc & Hyades Bacchi nutrices à pluuia nominantur: quod Noë ad illud ferè tempus Arcam sit ingressus, quo Sol Hyadibus coniungendus erat, eo tempore quo ille veniret in carnem, cuius typum Noachus gerebat. Liber igitur ab ingenti pluuia, qua omnia absorpta sunt, Hyes est nominatus; & ab eodem Hyades stellæ illæ in fronte Tauri, in quibus Sol tum futurus erat, mensis secundi decimo septimo die, cum pluuia Noachi significatu esset complenda. Mirum est, quàm omnia inter se cõsentiant, tum vocabula, tum natura siderum, tum vaticiniorum interpretatio. Videntur Ianigenæ Noë diluuium in cælo tanquam in diphtera notasse, ne vlla temporum iniuria memoria tantæ, & cõtra impios poenæ, & erga pios gratiæ debilis esset. Noë igitur, vt de Catadysmo Hyes siue Hyeus; ita post, de vitis cultura, Bacchus est nominatus. Lucretius donum hoc eleganter depinxit, his versibus:

Namque

„ *Namque Ceres fertur fruges, Liberque liquoris*
„ *Vitigeni laticem mortalibus instituisse.*

Non tamen hac gratia Pater est vocatus, sed ea, quam propriam patris esse monstraui. A vino autem & poculo beatissimo Bacchus est dictus, ab eadem illa lingua, qua Liber, à generando, vocatur: quasi diceret *Βαγγος*, id est, Deus poculorum. Nam *Βα* in categoria Substantiæ poculum, & quoduis genus vasis potorij significat, quamuis in prædicamento Actionis idem sit, quod panem facio Latinis. Eadem enim vox in diuersis categoriis, diuersa apud nos significat, quo multitudinem vocum non necessariam euitemus. Homonymia autem hæc in orationis constructione est apertior, quàm vt quicquam adferat dubitationis ad intelligendum. Ex *Βαγγος* ergo *βαυχος*, fecere Græci, Tau mutato in Sigma, vt vocum Græcarum formationi conueniebat; & quia littera aspirata post tenuem eiusdem vocis magis placuit, quàm media; è Gamma fecere Chi. Deus ergo poculorum Bacchus erit, voce in nullo alio mutata, quàm in eo, quo ad formulam Græcorum & Latinorum accommodaretur. Hic igitur antiquissimus est Liber Pater; cui, quia vinum tanquam inuentori consecrarunt, varia deinde cognomina dederunt, à variis cum locis, tum vini facultatibus. Huic Nyfa originem acceptam fert, nomen sortita in eadem lingua, à libando reuerenterque degustando: quo monemur, vinum non esse affatim ingurgitandum, sed veluti sacrum quendam & cælestem potum, modicè bibendum. *Mutsey* enim, siue *Muttey*, nihil aliud est, quàm cum reuerentia quadam sobriè degustare. Primogenium est *Μοοτ*, id est, necessarium; à quo *Μυτ*, id est, vtile & conueniens. *Muttey* igitur nihil aliud est, quàm sumere aliquid, eo modo, vt necessitatem vtilitatemque naturæ non egrediamur. Sed Græci Tau in *Mutsey* exciderunt, quod concursus Tau cum Sigma nõ ferè sit in vsu: sed duæ hæ litteræ in Zeta transeunt, vel prior eliditur, vti hîc videmus. Non sine magna ratione ciuitati id nominis datum, posteaquam ipse inuentor modum, in sumendo vino, egressus, ludibriù se filio suo fecisset. Debemus itaque libare potiùs, quàm bibere, eò quod aliò modo sumptum, nullam adferat vtilitatem, immò contrà, noxium sit & exitiale venenum. In sacrosancta cœna, in qua corporis & sanguinis Christi conuiuium agimus, dicimus vernacula nostra lingua *Mutsey*, vel *Muttey*, id est, sobriè & cum reuerentia ad vtilitatem nostram & necessitatè sumere. Quæ vox igitur potiùs populo illi danda fuisset, in quo tam largo cornu vinum Genius infundebat, vt nihil æquè fuerit verendum, quàm vt omnes, perinde atque Liber, vltra sumerent,

V v quàm

Vinum unde
dictum.

quàm vel vtilitas vel necessitas postulare? Liquorem igitur hunc diuinum, qui tanta cautione bibendus dicebatur, vocabulo accommodatissimo nominarunt, quo tres præcipuæ vini dotes explicarentur. *Wyy* enim duplici littera eiusdem cum vocali quinta figuræ, quo Vinum significatur, à *Wijey* deriuatur; quæ vox tria habet significata: quorum vnum est consecrare; alterum dilatare; tertium à lolio agros purgare. Primò itaque vini proprium est hominem reddere diuinorem, & quasi magis augustum. Sic Poetæ diuini haustu huius liquoris fieri dicuntur, cum aquæ potores rarò carmina dicant vatibus digna. Deinde nihil est in rerum natura quod hominis cor & animum magis dilatet, propterea quòd largissimo spiritu totum corpus faciat turgere. Quos igitur angusti animi & pressi aliqua de causa videmus, ijs vinum damus bibendum ad animum dilatandum exhilarandumque. Tertio vinum ita corpus ab omnibus purgat fumis & humoribus superfluis, pituita, melancholia & bile, vt nihil ei simile reperiatur in omnibus Pharmacopœorum pyxideculis. Quod quæso nomen quisquam excogitet monosyllabum, quo tam dilucidè vini natura intelligatur? Græci duplici V carentes, qua littera *Wijn* scribitur, loco eius O micron posuerunt, ex O micro & Iota diphthongum componentes. Latini duplicem consonantem in simplicem mutarunt; eo quòd duplici apud eos non sit locus: vtroque tamen prior syllaba longa est, longæ vocali Cimbrorum respondēs. Altera syllaba adiecticia est, vt dictio accipiat peregrinam terminationē. Verum quamuis liquoris diuinissimi nomen vna syllaba, vt primogenia omnia nostratia, cōprehensum triplicem habeat, & proinde perfectissimam etymologiam, qua vis omnis eius continetur; aliud tamen adhuc habet sermonis Cimbrici magis singulare, quod citra principia altiora nolo explicare. Quærant Græci, quærant Latini rationes nominis, quo beatam hanc lacrymam vocarunt; & si quid inueniant quod par sit, vel potius, ad naturam indicandam, lubenter cedam de vocis huius possessione, tametsi necdum omnibus, quibus possem, præsidijsnitar. Iam quod de femore Iouis fabulantur, id traxit originem, teste Curtio, de nomine montis qui Meros vocatur: quæ vox Græcis femur notat. Sed ineptiunt siquid iudicare possum, quum monti ad Paropanifadas & Margianos sito nomen è media Græcia mutuatur. Sicut reliqua vocabula Cimbrica siue Scythica, quod idem est, esse demonstraui, veris rationibus inuentis, ita hoc etiam de eodem fonte deriuabo. Prouerbio apud nos iactatur, *Æt smaect na meeex*, cum gustatum rei cuiuspiam vehemēter nobis placere volumus indicare, Latinis diceretur,

Hoc

Hoc refert saporem pluris; quasi diceretur, rem eam talem esse, vt eius copia nouam semper inuitet. *Mæx* enim plus significat. Beatissimus igitur hic mons talis erat Noë, qualis Agamemnoni Nestor. Quem admodum enim hic plures sibi Nestoras, ita ille plures sibi eiusmodi mōtes inter proficiscendum offerri optabat; quod vt fieret, boni omnis & auspicij vocabulo montem signauit. Quod Græci non intelligentes, linguæ suæ alligarunt mōtem hūc Meron, id est, femur nominari putātes. Condonādus error vel ob linguæ Scythicæ imperitiam, vel quòd fabulæ de historia natæ inniti videatur cōmentū. Bacchum bis natū ferunt, prius de Semele, iterum de Iouis femore. Mirum est, quantum fabularum pariant obscura hæc antiquitatis monumenta, quæ à primis Ianigenis fabulis quidem & carminibus erant intexta, quòd facilius pueris insinuarentur oblectamentis his condita & semel insinuata altiùs agerent radices, sed talibus fabulis, vt à veritate non discederent. In primis igitur Bacchus duobus modis in eorum carminibus celebrabatur, semel pro Noa, & rursus pro Noæ munere. Vtroque modo Bacchus duos habet ortus, priorem & posteriorem. De Noa, clarū est in India natū esse, de matris vtero, quæ perierit, vt ceteri mortales omnes, Iouis ira primi peccati vindice. Iratus autem fuit, quòd femina nō cōtenta fuerit cū marito suo vt homine concūbere, sed quod præterea petierit, serpentis suasu, maritū suū Deo similē facere, atq; ita diuinā, non humanā parere stirpē; quod superbiæ peccatū in omnibus post hæc hominibus, nō modò in feminis. Inter has igitur & Noë mater fuit. Atq; hæc prior eius est natiuitas. Secūda est cū diuina misericordia ex ostio arcæ processit, tū nō è muliere natus, sed de ipso Iouis femore. Vetustissimi enim eos qui genus ad aliquem referūt, de eius femore procedere dicūt, vt est in sacris litteris crebrò videre. Hinc illud est, quod Abrahā seruū iuraturū voluerit manu femur suū tangere, propterea quòd Deo pollicēti credidisset, seruatore generis humani de femore suo progressurū. Qui igitur super femore eius manū ponebat, is perinde facere cēsebatur, atq; si super ipso seruatore Christo manū posuisset. Et quemadmodū illi super nascituro, ita nos super eo crucifixo hæctenus iuramus, manū ponētes nō super femore, sed super cruce, vel libris, quibus docetur & natus de femore Abrahæ esse, & pro nobis crucifixus. Eadē causa Israel Iosepo filio suo iussit, vt manū femori admoueret, iuraturus se ossa patris maiorum sepulcro illaturum esse. Significantissima igitur hæc fuit nota secūde natiuitatis Noæ, quæ posteros erat admonitura, non deberi natales suos, quos per Noā acceperant, vtero materno; sed soli Deo qui Noā pepercit. Iudicatur igitur natus de femore Iouis, cōmuni loquēdi

Vv 2

antiquif-

antiquissimorum consuetudine; quia genus secundum Ioui soli fert acceptum. Deinde qui supplices genibus aduoluuntur, olim id fecisse videntur, quò femur oscularentur; quasi confitentes se perditos esse & frustra natos, nisi is, quem orant, faciat, vt iterum de femore ipsius nascantur. Cui cum genua proxima sint, & ad flectendum ab ipsa natura comparata, nò mirum est, veteres ad genua procubuisse, cum misericordiam cuiuspiam implorarent, flexionem pro rigore se cupere indicantes. Sed horum exempla obuia sunt, vt nihil opus habeam hìc recensere. Noa igitur, quia sola solius Iouis misericordia seruatus est, optimo iure dictus est iterum natus esse de Iouis femore. Præterea quia videmus iuramenta & pacta tacto femore maiorum iniri, indicatur & hoc, Deum cum Noa fœdus iunxisse, quo cõstaret, se generi mortalium velle parcere, sic vt à Noæ femore omnes renascerentur. Sicut nos igitur omnes à Noæ femore, ita Noa à Iouis femore secundò natus est, atque hinc fabulæ de duabus ianuis & gemino ortu in Baccho, à quo dicitur Dithyrambus, est origo. Et hæc quidem de Baccho vt homine, nunc de ipsius dono. Fuit & illud geminum, vnum & prius natum de Semele, alterum de femore Iouis. *Semetey* lingua Scythica siue Indoscythica, vt Ptolemæus has regiones vocat, ob commixtionem, furfures nominantur. Antiquorum enim potus decocto furfurum constabat, vt parabili in primis, ita saluberrimo, ob detergendi facultatem. Est hìc hætenus multis in vsu apud Ambiaritos, præcipuè in Brabantia Campania, adiecto fermento, quo efferueat, & saporem contrahat, ad palatum & guttur grata quadam acerbitate titillandum. Sed hic pauperum est & rusticorum; gratissimus futurus vel quamuis delicatis, si febre torreantur. Atque hoc vsi sunt omnes in Noæ familia, ante diluuium, vt meritò hic prior sit Bacchi ortus. Post inundationem verò natus est iterum Bacchus, sed non de Semele, vt antè, sed de singulari Dei misericordia & benignitate, in monte cui *Meer* nomen nostri fecerunt. Græci igitur audientes femoris, in hac fabula, & *Meer* nominis mentionem, putauerunt *Meer* femur esse, errore facile à linguæ Scythicæ imperitis concipiendo. Hic autem Bacchus, quia Octobri mense ab vuis premitur, dictus est natus esse octauo mense à Verno æquinoctio inita computatione, à cuius proximo nouilunio mensis Nisan erat exordium. Verùm quò perspicuum magis sit priorem potum antiquiorem esse, non de Bibliis modò colligitur, in quibus post diluuium vitis colendæ ratio dicitur inuenta, sed de Poëtarum etiam Theologia. Orpheus in eo versu quem modò recitauit:

Κλυθὶ πατέρ κρόνος ἢ ἐ Σαβαζίε κούμμε δαίμων.

Bacchum

Bacchum vocauit Sabazium, voce, quæ plurimis negocium facessit, dum rationem inquirunt. Amphitheus in secundo Heracleæ, vt Harpocraton testatur, Sabazium & Dionysium eundem, Mnaseas Pataræus filium Dionysij facit. Nos Amphitheo credentes, Dionysium Halicarnassæum aduocemus, qui libro quarto in hanc sententiam scribit: Ferunt & alium Dionysium fuisse, ætate multò priorem, natum è Ioue & Proserpina, qui à nonnullis vocatur Sabazius. Omitto hìc omnes, quos Gyraldus adducit, quòd ex iis nihil possit haberi certi. Ammianus Marcellinus libro vicefimo sexto, primus mihi viam monstrauit, qua liceret ad veram huius vocis originem peruenire. Is Valentem, à Chalcedoniis obsessis, per irrisionem & opprobrium Sabaiarium vocatum dicit, addens ad conuicij declarationem, Sabaiam esse apud Illyricos pauperum & tenuiorum potum, ex hordeo vel frumento in liquorem conuerso: qua descriptione etymon indicauit. Nam *Sat*, feminibus omnibus commune vocabulum, cum solum ponitur, pro frumento accipitur. Hinc *Satijt*, est tempus seminandi, non cuiusuis feminis, sed frumenti. *Saien* est lauare, si in *Satijt* tribuatur, sin aliis rebus, est macerare. Sabaia igitur ad verbum, est frumentum maceratum, in qua dictione Tau omittitur, vt *Satijt*, consuetudine linguæ Scythicæ, siue Cimbricæ, quæ eadem est cum lingua Thracum vetusta. Hoc iam in lucem eruto, facile est iudicare, an rectè Ciceronis secundo libro de Legibus lectionem, docti quidam castigarint, vbi pro Sabeio Deo, alij Sabadium, Lilius Sabum substituit. Mihi placet Sabaium à Cicerone nominatum fuisse, atque inde corruptè scriptum Sabeium, lapsu admodum procliui. A Sabaia igitur, Deus Sabaiafius, vel Sabazios, vel Sabadius, vel Sabus est appellatus, aliis aliter vocem corrumpentibus, vt ignota vocabula ferè patiuntur eiusmodi cladem, tum apud Græcos, tum apud Latinos. Frustra enim domi suæ nomen peregrini Dei quæsiuerunt, atque idcirco illorum coniecturas, vt vanas, omitto. In Eustathio tamen notandum, Sabas vetustos, eius sententia, Thraciæ populos fuisse, in quo haud dubiè in eo error est, quòd è Sabaia Thracum potu, Sabæ populi confecti videantur. Cicero peregrinum Deum esse agnouit, sed cuius esset, non indicauit. Interpres Aristophanis dicit, apud Thracas Dionysium ita vocari, & sacrificos eius Sabos. Versiculum tamen Comicum lepidiorem sentiet, qui nostra legerit, quàm quisquam hætenus animaduernerit. Nam cum Xanthias Sofiæ obiecisset, eum vel reuera desipere, vel Corybantico furore corripì, respondit Sofias, nihil tale se pati, sed somno teneri ex Sabazio, quod

V v 3

nihil

nihil aliud est, quàm se dicere, Thracum more, vili & frumentaceo potu ebrium dormire. Diodorus antiquissimum Dionysium Indum cum fecisset, post aliquot paginas Sabazium ceteris facit vetustiore. E quo liquet, Sabazium, cum antiquissimus sit, Indum, non Thracem fuisse; verùm ob id apud Thracas cultum, quòd inuento eius adhuc fruerentur. Optimè ergo illi, qui hunc è Ioue & Proserpina prodiisse ferunt. Nam ex aqua pluuia, vti saluberrima Hippocratis testimonio, & in qua facillimè frumenta macerentur, & vim suam aëream deponant, optima Sabaia conficiebatur. Iouem autem imbribus præsidere vnà cum Iunone, cum ex aliis, tum ex illo diuini vatis loco perspici potest:

» Tum pater omnipotens fecundis imbribus Æther
» Coniugis in gremium læta descendit.

Optimus verò imber est & saluberrimus, qui cum fulminibus decidit, vt à Coo præceptore didici, atque ei propriè Iupiter præsidere censetur. Est enim ille vi penetrandi, & subtilitate partium aptissimus ad fecunditatem, & in eodem quàm celerrimè & quàm optimè semina macerantur. Per Proserpinam verò nihil aliud intelligitur, quàm frumentum vligine aliqua, vel in terra, vel extra turgens, & nouo fœtu fatiscens. Tale autem frumentum esse debere, è quo Sabaia bona conficeretur, illi norunt, qui cereuisiæ coquendæ rationem tenent, quæ nihil aliud est, quàm veterum Sabaia. Ægyptij vanarum superstitionum principes, omnia quæ nos Noæ, Osiridi suo tribuerunt; sed ignorantia veteris historiæ confuderunt omnia; eundem Nilum, Ammonem, Dionysium, Serapin, Plutonium, Iouem, Panem, Solem, & nescio quid non, nominantes. Certè Zythi inuentio Noæ fuit: quam quia ad Ægyptios primus Cham attulit, deinde Mesraim; opinabantur, horum postremum, gentis suæ auctorem, Dionysium siue Bacchum esse. Sed hæc nihil ad præsens: non inutile tamen, erroris fontem indicasse. Ceterùm illud non indignum annotatu, potum eiusmodi vbique ferè gentium Scythicum habere nomen; è quo intelligitur, antiquissimum eius vsum fuisse. Sabaia quare diceretur, modò est dictum: proximum est, Ægyptiorum nomen explicare. Zythos dicitur, quali *Zuthot*, littera vltima ad Græcorum linguam aptata, id est, caput suauè reddens. *Zut* enim in prædicamento Qualitatis dulce notat, in prædicamento Actionis, idem est quod dulcorare. *Hot* verò caput vocatur. Quia ergo largo Zuthi potu homines exhilarantur & amaros mores ponunt, meritò liquoris nomen datum est à capite edulcorando.

Apud

Apud Hispanos duobus nominibus vocabatur, *Cœlia* & *Ceria*: prius à refrigeratione, alterum à Cerere factum. *Coeten* enim idem est quod refrigerare leniter & suauiter, eò quòd *Coel* id significet, non quod simpliciter frigidum est, sed quod temperatè frigidum est, ita vt delectet. *Coeten Wijn* dicimus pro vino sitim & ardorem extinguente, non pro frigido, sed moderatè suauiterque refrigerante. *Ceres* autem vocem esse Cimbricam, alibi docebimus; vbi de nominibus linguæ nostræ diuinissimis, inter quæ hoc vnum est, agemus. Ex eodem fonte promanuit *Cereuisia*, sic dicta à voce Scytharum composita *Ceres Wijn*, id est, Cereris vinum. Nostris hoc tempore *Zier* vocatur, ea ferè ratione, qua *Nussam* à libando dixerunt. *Zier* enim, vti *Wijn*, vox est non vna & simplici ratione potui huic tributa. Nam admonemur ea potum cum honore sumendum, & illius qui dedit, & illius qui inuenit, & illius quoque in cuius præsentia bibimus. Deinde modum etiam bibendi præscribit, vt nimirum tantisper bibas, dum honesti & decori fines non egrediaris. Postremò indicat, quid potantes consequantur, hoc nempe, vt prompti fiant, & ad quiduis se paratos præbeant. Admirabile sanè compositionis in vnica syllaba artificium. *Zier* idem est quod præbeo, vel præbe, siue offer: *Er*, longa vocali, honorem signat. *Zier* igitur compositè atque contractè in vnam syllabam, idem est quod præbe siue offer honorem, vel præbeo honorem. Est solenne hæctenus nemini apud nos honorem tribui, cui non & potum offeramus. Potare enim generosum propterea habetur, quòd solius id hominis sit, & quòd animus in eo cernatur. Qua de causa omnibus in rebus potus adhibetur, siue amicitia sit contrahenda, siue quid sit emendum, siue omnino quicquam in commune vel consulendum vel gerendum. Verùm nihil immutato sono componi potest à præpositione & nomine, vt sit à *Zi*, id est, apud; & *er*, id est, honore; qua quidem ratione monemur, in potando nos nunquam debere honestatis obliuisci. Præterea à solo verbo si deriuetur citra compositionem, significabit præbitorem. Poti enim ad omnia se faciles promptosque præbent, magna futurorum securitate. Possent in hac voce ad vim suam reuocanda, non exiguum conficere librū: sed hæc modo sufficiat indicasse. Effecimus itaque, vt facilius posthac credi queat, Bacchū eundem cū Noa esse; nec id modò, sed rationes etiam nominū præcipuorū in lucē protraximus, quæ hæctenus omnes latuerunt. Verùm quod de Prometheo diximus, id fortè nõ equè probabile, atq; cetera, habebitur; quòd illud de Hercule, qui eū soluisse dicitur & *Vulturé* occidisse, non videatur quadrare. Percommodè sanè accidit, vt huius mihi

in

Hercules.

in mētem veniret. Nam & illud ipsum quod videtur obstare, docebimus nobiscum facere, vt quæ maximè. Diximus Noam Liberum à gentium procreatione, vocari: dicimus nunc Herculem quoque eadem de causa, & eadem de lingua nominari. Vt cetera nomina Deorum falsò credita, nihil aliud sibi volunt quàm diuersas potestates in vno Deo colendas esse; ita hoc quoque vnum est, Dei illam vim significans, qua masculam facultatem rebus infundit. Hoc verò Galenus facile crederet, qui testiculos ipsi etiam cordi præfert; huic viuēdi, illis bene viuendi principio tributo. *Hercus* autem Scythica lingua nihil aliud est quàm testiculus communis siue publicus, cuius nimirum vis ad omnes testiculos generandi vim propagauit. Hæc igitur vox, à potestate diuina ad sidera, vti fit, translata, Soli dicatur: eò quòd in Sole vis illa generandi maximè elucet. Eius enim accessu & recessu generationem & corruptionem fieri, Aristoteles Peripateticos docet. Idem dixit, Homo generat hominē, & Sol, adeò vt omnium rerum generandarū communis testiculus videatur esse. A cælo autem ad homines detracta, cui vox hæc potius tribuenda sit quàm Noæ, à cuius testiculis omnes nationes quotquot vsquam sunt terrarum, profluxerunt. Huic fabulantur Iunonē fuisse iniquam, propterea quòd pluuiæ, quibus Iuno citra fulmina cadentibus præest, tempore ipsius omnes terras submerferint. Quis verò Hercules Prometheum è vinculis soluit, si diuersis nominibus idem vocetur? Cōfiteor equidem, eundē Noam esse, sed vt in scena fit, diuersas induere personas. Quamdiu enim prouidebat cataclysmum, Prometheus erat; & quamdiu subodorabatur omnium animantium submergendorum cadauera, vulturem intus alere dicebatur, non citra graues dolores quos è commiseratione generis humani perituri patiebatur. Simulatque verò hæc præterierunt, desit Prometheus à prouidendo vocari, & vulturem pascere; iam deinde Hercules futurus, non solum quia viriliter omnia aduersa superasset, sed quòd iam de solius ipsius testiculo, tota humani generis communitas pendēret. Hercules igitur Prometheum liberauit, detracta nimirum prouidentie larua; & dolore, & commiseratione translata ad fortem deinde animum fœdere diuino confirmatū, de semine ipsius genus humanum reparatum iri, & tandem Herculem alterum nasciturum, qui miseros mortales, ab omnibus omnis æui monstris, claua crucis liberaret. Noa igitur Hercules dictus est, ab *Herc*, quod est commune & publicum, siue ad omnes spectās. Sic *Hercban*, est via publica. *Hertog*, est dux communitatis. *Herman*, est monitor publicus. *Herratt*, lenator publicus, siue communitatis. Cui verò testiculum notat, significatu

ficatu omnibus notiore, quàm vt exemplis debeat doceri. Græci igitur à Latinis *ἱρακλῆς* mutuati, vocem magis deformatunt, frustra in omni sua regione etymon quæsituri. Hanc nominis rationem qui intelliget, facile videbit, quamobrem tum Sol, tum Noa, tum fortissimus quisque & animosissimus, Hercules dicatur, atque inde haud difficulter rationes duodecim laborum comprehendet, quos non est huius loci explicare. Hinc etiam Herculis in India res gestæ, hinc ipsius ingens poculum, hinc alia permulta ipsi cum Baccho communia, defluerunt. Vt igitur ad propositum quæ de Noa diximus, applicentur; diligenter considerandum, omnia hæc ad Paropanifum accidisse, quæ de vineæ plantatione, & ebrietate Noæ atque filij opprobrio narrantur. Inuenimus enim hic Nyfam urbem, Merum montem, Promethei liberationem, & Bacchanaliorum originem, & nominum impositionem historiae nostræ consentaneam. Verum, quia varia de Nyfa prodita sunt, sciendum alias post vrbes, à prima illa ad Merum sita, nomina trahere potuisse, atque ita in Arabia etiam vnā inueniri: quæ homonymia fecit, vt varia quoque de Bacchi ortu & educatione fingantur. Nos igitur Ptolemæi adhibebimus diligentissimi Geographi suffragium, qui Nyfam inter Margianæ ciuitates ad eam longitudinem & latitudinem collocauit, vt à Paropaniso non possit auelli. Videmus igitur quàm omnia conueniant, & amicè in illud conspirent, Arcam ad Paropanifum constitisse, atque ad eius radices vineæ colendæ rationem ab ipso loci genio Noæ commonstratam esse, terra vtrò vites magna in copia producente. Nemo credat quanta voluptate perfundar, dum hanc Mosaicæ historiae cum ipsa natura & profanorum traditione conuenientiam contemplor. Montes igitur Ararat Taurus erit, in cuius altissimis verticibus, quos Plinius Paropanifum dicit vocari, Arca quieuit. Non audio igitur Hieronymum, qui ob Araxæ & Ararat vocum in principio similitudinis allusionem, putauit campos, per quos Araxes fluit, Ararat vocari, & montes his incumbentes, montes Ararat. Auctor libelli de fluminibus Araxam interpretatur *μισοπαρθενον*, è Dorotheo Chaldæo, ni fallor, cuius secundū librum De lapidibus adduxit. Verum Araxa non eum qui virgines odit vel execratur, Chaldæis & Hebræis significat, sed eum qui perosus est genus femineum. Assa enim siue essa non virginem, sed mulierē notat, siue viraginem. At ego longè secus existimo, flumē non Chaldæis vel Hebræis, à quibus longissimè abest, nomē debere, sed Scythi eius accolis. Ararin Gallia à fluxus tarditate, sicut Rhodanus à celeritate nominatur. Araxes igitur erit Arasse, id est, fluuius primū tardus, deinde celer, post lacus. Et est sanè hæc fluminis

nis natura, ut aliquibus partibus sit tardissimus, in campis latè stagnans; aliis rursus partibus celer, ob montium angustias per quas prius arctatur, quàm in mare Caspium effunditur, quibus duo fiunt, alterum ut prius, quasi claustris horum & obstaculis prohibitus, tardè fluat: alterum, ut postquam ad rupes angustas tanquam ad clepsydram peruenerit, rapidus feratur. Nec verò semper fluuius est aut tardus aut celer, sed aliquando etiam lacus siue mare, quod postrema syllaba significatur. Non possum hîc illud tacere, quod per omnia sacra possem iurare contigisse mihi in hoc fluuio, ut naturam eius ante de etymologia nominis cognouerim, quàm de scriptorum pictura. Quo igitur omnes intelligant, quanto artificio vocabula Scythica sint imposita rebus significandis, addam fluminis huius descriptionem à Pomponio Mela petitâ. Multi, inquit, in eo sinu magni paruique amnes fluunt, sed qui famam habent, ex Cerauniis montibus vno alueo descendit, duobus exit in Caspium Araxes Tauri latere demissus. Quoad Armeniæ campos secatur, labitur placidus & silens; neque in vtram partem eat, quanquam intuearis, manifestus: cum in asperiora deuenit, hinc atque illinc rupibus pressus, & quanto angustior, tanto magis pernix. Frangit se subinde ad opposita cauitiû, atque ob id ingenti cum murmure, sonansque deuoluitur ad eò citus, ut qua ex præcipiti casurus est, in subiectam non declinet statim vndam, sed vltra quàm canalem habet euehat plus iugeris spacio sublimis, & aquis pendentibus semetipsum sine alueo ferens, deinde vbi incuruus arcuatoque amne descendit, fit tranquillus, iterumque per campos tacitus & vix fluens in id litus elabatur: Curiosa admodum & copiosa varietate Pomponius flumen hoc ornauit, celeritatem eius tarditatemque diligenter atque clarè depingens; verùm lacus, in quem se diffundit, non fecit mentionem; adeò ut ego ex sola etymologia propius ad imaginem à Castaldo depictam accesserim, quàm Mela plurimis verbis; quànquã Ptolemæus paludè vocauit id quod lacum nominauit. Vel hoc vnico exëplo possem docere, & vocè nobis vernaculam esse, & nullius omnino nominis rationem in sermone Scythico negligendam; denique toto illo maris Caspij tractu, totaque Armenia huius linguæ usum fuisse, ut latius è migrationibus & coloniis patebit. Mirum est quàm in omnibus vocibus Scythicis dilucidè rerum significatarum natura explicetur. Neque nomen magis hoc amnis quàm proluxa & accurata descriptio videtur. Herodotus Araxem Istro maiorem & item minorem esse refert, & in eo frequentes insulas Lesbo magnitudine pares, deinde in eluuias & paludes eius partem, reliquum per apertum in mare Caspium euolui: quibus

fatis

fatis aperitur diuersa fluminis natura, nomine Scythico consignata. Elegantissimè nostra hæc ætate Castaldus Araxem delineauit in charta Geographica, diligentissimus totius Asiæ, quoad secula nostra & principum supina incuria fert, pictor; in qua licet videre, quàm aptè nominis interpretatio quadret. *Æa* nobis, siue *Æat*, siue *Æas*, celerem notat, contrarium conuersis litteris indicatur, ut plurima sunt vocabula Cimbrica, quæ contrario ordine pronuntiata, contrarium signant, quod in linguæ nostræ causis ostendam. *Ar* igitur tardum est, *Arax* bis tardum, fluuio in Gallia tributum, cuius tarditas facit, ut vix cernatur in vtram partem fluat. *Arax* igitur tardum celere: deinde *Se* mare siue lacus: *Arax* se igitur siue Araxes, fluuius tarditate, celeritate & lacu insignis. Quod si dicas *Araxat*, bis tardum, ac deinde celerem significaueris, lacus nulla facta mentione. Verùm quia mons *Aruat*, dictus est, opinione quidem mea, Taura, litteris, Hebræorum more, à dextro lectis, suspicor ex *Aruat* primum *Arax*, & subscripta vocali *Araxat* factum esse, ab eo quide Vau, ob similitudinem Res, formauit. Demus igitur fluuium Araxem, siue *Araxat* Scythica lingua vocari, atque ab eo fortè *Arax* in Bibliis pro Armeniis poni, quod per eorum fines fluat. In illo tamen loco, vbi de Arca tractatur, vnius litteræ commutationem irrepsisse credo, eorum vitio, qui parum distinctè montem & fluuium, & gentem confuderunt, nominum vicinitate decepti. Quod autem Taurus Scythicum quoque nomen sit, ostendamus, quo innotescat Hebræos ex eo *Aruat* fecisse, non contra Taura ex *Aruat*, tanquam priore voce retrogrado litterarum ordine manasse. Lubentius enim concedimus, vnius litteræ in similem commutationem errore factam, quàm falsam ab Oriente in Occidentem progressus narrationem, quam confiteri necessariû esset, si ab Araxe ad Babylonios campos à diluuiio descendisse Noë liberos diceremus. Tauru igitur significat officinam fluuiorum. *Tau* enim idem est quod paro vel efficio, hinc *Setau* quoduis instrumentum, quo quippiam fit & paratur. *Æu* verò generatim omnem aquam defluentem notat. *Tauru* ergo dicitur effector siue opifex fluuiorum. Cum enim mons hic plurima & maxima flumina effundat, siue, ut Aristoteli placet, frigore suo halitus condensante, riuos infinitos efficiat; per excellentiam Taurus, Scythico sermone, nominatur. Monui sæpè, à fine & vsu optimè poni vocabula: quod hîc quoque factum animaduerto. Præcipua enim montium altissimorum & perpetua niue rigentium vtilitas est, in riuus effundendis, qui in primis hominibus sunt necessarij, tum ad potum, tum ad lotionem, tum ad irrigationem. Postremò etiam, vbi

XX 2

multi

multi canales in vnum iuncti, magnum flumen faciunt, navigationis ad importandū & exportandū vsum præbent, vt interim reliquas commoditates omittam. Taurus itaque maximus & excellentissimus montium, à præcipuo & excellentissimo naturæ scopo nomen duxit, in prima illa Scytharum lingua, qua illis in locis homines vsi sunt, vbi Arca confedit. Est hîc & illud non ociosè considerandum, quòd quamuis Tau in categoria Actionis materiam quamuis parare signet; propriè tamen in vsu esse ad eam rei præparationem, quæ fit comprimendo, vt *Dextaussey*, corium parare. Non igitur *Taurus* hoc solum notat, quòd fluminum materiam parat, sed illud etiam, quòd aquæ fiant comprimendo, vt Aristoteles in Meteoris explanauit. Alterum igitur duorum in Genesi accidit, vel pro Ararat Aruat est legendum, vt Arca dicatur in montibus Tauri confedis; vel si à flumine tota Armenia Maior Ararat vocari concedatur, confitendū erit, à Iudæis totam Scythiam Armeniam vocari, ea ratione, qua omnes Belgæ vocantur Flamingi. Ex hoc igitur scripturæ loco & interpretum sententia, mirum in modum adiutus sum, ad Plinij diligentiam peruidendam: & erit fortè, quòd manes ipsius mihi debeant hanc eius assertionem, quam recitabo, esse confirmatam. Nobis cerè infinitum est & immane, quantum lucis attulerit vnica hæc curiosi scriptoris notula, ad eorum intellectionem, quæ non minimam partem complectuntur totius nostræ antiquitatis. Verba eius hæc sunt: Ultra sunt Scytharum populi, Persæ illos Sacas in vniuersum appellauere à proxima gente, antiqui Aramæos. Hieronymus, & plerique Hebræorum, omnes Aramæos Syros esse credunt, ab Aram filio Semi genus & nomen sortitos. Quod quia bis per omnia cum antiquorum pugnat sententia, quam Plinius è monumentis vetustis in lucem reuocauit, confitendum erit, vel Hieronymum & ceteros errasse, vel homonymiam vocis esse recipiendam. Hieronymus Armenos ab Vl filio Aram deriuat, non addita nominis ratione; quod tamen nõ debuisset præterire, nisi putarit fortè satis intelligi, Armenos ab Aramo patre Vli nominari: atque ita leui distinctione, Aramæos esse Syros diuersos ab Armenis, ab vno tamen generis auctore profectos. Nos in hac controuersia sic existimamus, vnicuique in sua scientia maximè credendum esse. Quando igitur Plinius ex professo vetustissimos quosque auctores, cum Latinos, tum Græcos, atque eos plures quàm quinquaginta ad hanc partem historię, quæ populorū continet origines & nomina, illustrandam euoluerit, potiùs illi accedam, quàm Iosepo, Hieronymo, Eusebio, & ceteris, qui solis coniecturis & allusione nominum ad Hebraicam linguam nituntur.

Quò

Quò tamen vtrique parti sit satisfactum, concedamus Aramæos alios esse ab Armenis, & eos quidem, quos Græci Syros vocant, Hebræorum lingua Aramæos, ab Aramo dici: illos autem, quos Scythas nominamus, antiquitus dictos & illos quidem Aramæos esse, verum non Hebraica, sed sua, id est, Scythica lingua. Nihil enim potest absurdius cogitari, quàm gentem aliquam tam vecordem inueniri, vt non sibi de sua lingua nomen imponat; nisi alterius populi imperio sic sit subiugata, vt omnis suæ antiquitatis & linguæ sit oblita. Hoc verò, cum in omnibus, tum maximè in Scythis sit absurdū, qui nullo vnquã maximorum Regum iugo potuerunt domari, non Cyri, non Darij, non Alexandri. De Romanis nihil attinet dicere, qui Scythas non antè nouerunt, quàm à Gotis & Vandalis, & Herulis & aliorum nominum Scythis crebrò cederentur, atque nõ ita multò post, & imperio & vsu veteris sermonis spoliarentur. Sint itaque Hebræis Syri Aramei; apud Historiæ verò & Geographiæ peritissimos, de quibus Plinius sua deprompsit, Scythæ olim fuerunt Aramæi nuncupati; non de Hebræa, sed lingua sua, nulla vnquã seruitute pressa. Dicuntur autem hoc nomine, quòd ipsi sibi atque aliis terminos terrarum ponerent, à nullo mortalium poni sibi permetterent. Magnanima profectò nominis promissio, ne dicam audax & superba, conueniens tamen Scytharum moribus & institutis, quibus summū bonorum in libertate collocabant. Dixi modò *Ar* in prædicamento siue categoria Qualitatis tardum signare; nunc addo eandem vocem in categoria Substantiæ terram notare, propter summam in ea tarditatem, aut potius perpetuam quietem. Vocatur autem *Ar* terra, addita littera Tau, quæ nobis æquè atque Platoni, dictionis est clausula, omittenda in deriuatis & compositis, si suauitas soni ita postulare videatur. Ab *Ar* enim dicimus *arey* vel *erey*, quod est arare, littera illa finali reiecta: sic in compositione quoque Aramæus, non Artamæus. *Ray* autem vocali longa, siue *Raey*, idem est quod extendo, quoad fines cuiusque rei pertingere possunt. Hinc & ipsum instrumentum, quo aliquid ita tendimus, vt longiùs tendi nequeat, eodem nomine vocatur, more eorum, quæ in diuersis prædicamentis significant diuersa, originis tamen seruata ratione. *Ar* verò, à quo postrema syllaba formatur, caput notat: in quo nostra consuetudine, aspiratio in compositione, in qua præcedens littera aspirationem respuit, euanescit. Fit igitur è tribus vna vox *Aramæet*, quæ ad Latinam formam translata, Aramæus fecit, id est, terræ ad fines, quoad ferre potest, extendendæ caput. Sumebant igitur hoc sibi Scythæ ius hac appellatione sua consignatum, vt terras suas eousque

Xx 3

exten-

extenderent, quoad eius commodum sibi videbatur, nullis aliorum limitibus astricti aut compressi. Hac nominis ratione intellecta, non erit forte alienum, si quis suspicetur Armeniam non ab Aramo Semi filio, sed ab Aramæis dicta esse, quia hanc quoque habitavit. Deinde nec illud absurdum videbitur, si Arca dicatur in montibus Armeniæ, id est, Aramææ consedisse, quod nihil aliud hac via significaret, quam Larnacem in montibus Scythiæ quieuisse, inter quos Sacæ Maflagetæ & Dæ à Plinio primi nominantur. Accedam igitur iam tandem quò volebam peruenire. Si constet de profectioe ad Occidentem, & reliquis ei consentientibus quam plurimis, quæ in medium adduxi, Larnacem ad Parnisum siue Paropanifum acquieuisse, atque hinc Noam vineæ culturam inuenisse; non possumus negare, primam hinc hominum post cataclysmum habitationem fuisse. Deinde, cum nulla calamitas legatur, ob quam ad vnum omnes hinc emigrarent, cogitandum est, idem hinc euenisse, quod in aliis migrationibus fieri animaduertimus. Cum Margiana, quam tenebant, exigua esset regio, vndique ferè arenis inclusa, nisi qua Paropaniso heret, non potuit crescenti hominum multitudini satis esse. Nebród igitur, cuius vastus animus tam exiguo loco contentus esse non posset, vel sponte sua, vel Noachi, vt verisimile est, hortatu, ducem se præbuit coloniæ primæ deducendæ. Hunc igitur, vt quisque maximis latifundijs plurimum inhiabat, maxima pars hominum est secuta, à Nysæis finibus Margianam Occidentem versus egressa; nec antè consistens, quam latissimos Sufianorum & Babyloniorum agros teneret. Quis hinc non apertè videt, consonum esse rationi, aliquos in Margiana relictos esse, qui præ exigua, sed vini ferace terrâ latissima regna, quæ ceteri certa spe conceperant, contemnerent, alij forrè ex ignauia, alij, quòd paucis essent contenti, alij, quòd à delicatissimo liquore non potuerint diuelli; alij aliis rationibus, quo minùs sequerentur, impediti. Inter hos tamen verisimile est maximum illorum numerum fuisse, qui suauitate & copia vini, tanquam Circæis poculis fuerunt detenti. Si quis contra arbitretur, nullos hinc Noachi posteros mansisse, at omnes vnà egressos; is magnæ insanitiæ omnium patrem accuset, qui tam parum à communi hominum sensu valuerit, vt certa putauerit pro incertis ab omnibus ad vnum esse relinquenda. Referat, quæso, is, quando vnquam vlla hominum natio regionem eiusmodi, qualis erat ad Nysam, & Merum, & totam reliquam Margianam deseruerit, nulla pestilentia, nullo terræ motu, nulla cæli terræve calamitate, nullo denique hoste compulsâ? Quòd si quis est, qui obstinatè contendet, omnes vnà discessisse, is intelli-

intelligat ex diametro se cum Noachi proposito & prudentia pugnare, cui hoc erat in votis & Dei promissis, quo breui generis humani incrementa omnes terras colerent, & rursus pristino restituerent nitore. Quibus igitur Furiis actos putabimus lætissimos colles deseruisse, qui vt omnes capere non poterant, ita erant summè necessarij ad comeatum, & præsertim optimum & copiosissimum vinum proficiscentibus subministrandum. Quantumuis læta, & fertilis, & amœna sit regio, si angustior est, quam vt omnes suos filios alere possit, cogitur illa quidem colonos aliò destinare, sed nunquam sic insanit, vt omnes vnà emittat, omnibus aruis, omnibus vineis, omnibus oliuetis & pomariis, omnibus pratis, & ceteris, quæ vitæ vsibus seruiunt, relictis, & quasi despectis. Ingrati hoc sit hominis, tantum Dei Optimi Maximi manus contemnere, quantum in Margiana pleno cornu Bacchus effudit. Præterea qui Iouis mādato obediisse dicentur, iubenti vt crescerent & multiplicarentur, & repleant terram, si optimam & beatissimam terram, atque ad eò non terram, sed terræ medullam non reliquissent modò, sed quasi sterilem, & agricolis iniquam aspernati fuissent, nullis omnino relictis colonis? Non omnes igitur aliò profecti sunt, sed tot manserunt, quot terræ colendæ satis essent. Quot verò illi fuerint, non difficile sit de regionis amplitudine coniectare; verum illud nihil ad nos. Non omnes ergo turris structuræ adfuerunt, cum nec credi queat, omnes vnà profectos, nec à scriptura id asseratur; quæ vt omnes vnus sermonis, ita non dicit omnes profectos fuisse, sed propositione vsa est infinita, vt Dialectici loquuntur. Sibyllæ apud Iosephum verba clare docent, ad hunc modum Mosen esse intelligendum, cum dicit,

Πάλιν ὁμοφώνων ὄλων τῶν ἀνθρώπων πύργον ὠκοδομησάντων ὕψη-
λότατον ὡς ἔπι οὐρανὸν ἀναβησόμενοι δι' αὐτῶν. οἱ δὲ θεοὶ ἀνέμους ἔπι-
πέμψαντες ἀνέτεσαν τὸν πύργον, καὶ ἰδίαν ἑκάστη φωνὴν ἔδωκαν, καὶ δια-
τῶν Βαβυλωνίων συνέβη κληθῆναι τὴν πόλιν. *id est,*

Cum omnes homines eiusdem linguæ vsu haberent, quidam eorum turrem ædificauerunt altissimam, quasi per eam cælum essent ascensuri. Dij verò immisis ventis, turrem euerterunt, & linguam cuique peculiarem & propriam dederunt, à quo euentu ciuitas Babylon est vocata. Cum igitur Sibylla quosdam duntaxat turrem ædificasse dicat, & Moses illos, qui ex Oriente ad Occidentem profecti erant, id fecisse testetur, satis liquet eos, qui ad Margianam colendam relictis fuerant, turris ædificationi non interfuisse. Quocirca quia non solis illis, qui in Campo Sennaar erant, eadem fuit lingua, sed omnibus

omnibus hominibus necessario fatendum erit, Margianis priscam linguam remansisse; eam nimirum, quæ prius fuerat communis vniuersorum. Nec mirum, si magni faciam hanc Sibyllæ, apud Iosepum, auctoritatē, qua Quidam referuntur, non Omnes turrim struxisse, cum non Eusebius tantum eandem, eisdem verbis recitarit, sed Hieronymus etiam ad verbum trāstulerit, libro de locis Hebraicis. Nec Sibylla igitur, nec Iosepus, nec Eusebius, nec Hieronymus, nec ipse denique Moses, omnes huic moli condendæ adfuisse dicit, nec cuiquam sano tale quid est suspicandum, quod rationi & Dei præcepto & hominū cōsuetudini & cōmoditatibus omnibus aduersetur. Lingua igitur illa, quam antiquissimam in locis Nyssæ vicinis fuisse, exemplis aliquot ostendi; eam primam & excellentissimam esse contendo. Ne tamen de sola coniectura Iapeti potius genus hîc mansisse, contendere videar; addam & illud, quod in Ezechiele dicitur, Gomeri genus latera Septentrionis possidere. Si igitur Noachus eam fecit inter tres filios partitionem, vt Asiam ad Orientem & Meridiem & Occidentem Sem, Africam Cham, Europam & Septentrionis latera Iaphet haberet: quæ fuisset Iapeti & Gomeri insania, extra eas sedes commigrare, quas à patre sibi habebant deputatas; Imao, Paropanis, Amano, reliquisque Tauri laciniis à maiore Asia distinctas? Iosephus Tauro & Amano Ianigenas in Asia concludit, ad quos montes, cum ex eo loco, in quo Arca quieuit, Septentrionem versus sit proficiscendum; qua causa, rogo, ad campos Sennaar cum reliquis descendissent; Septentrionis cardine, versus quem colonias emittere Noachi iussu debebant, neglecto? Num illuc commigrare voluissent, vnde patris mandato mox fuissent expellendi? Qui verò scis, dicet aliquis, Noachi hanc fuisse voluntatem & partitionem? Ex eo, quod diuinum virum sciam nihil fecisse, quod nō Dei faceret instinctu. Cum ergo videam per ipsos Prophetas Deum Septentrionem Cimmericis dedisse; quid ni credam, diuinam hanc fuisse voluntatē, vt Noachus Asię Septentrionale latus Iapeti posteris assignaret? Non fuit itaq; iis ab eo terre tractu discedendū, nisi & Deo & Noacho, & communi hereditatis diuisioni aduersari temerè voluissent. Quamobrem minimè suspicandum, Cimmericos confusione Babylonice interfuisse; atque idcirco ne causa quidem vlla est, ob quam cogitari queat, aliam eorum linguam à prima fuisse. Sed video hîc statim exilire magnum agmen aduersariorū, clamantium cum Hieronymo, & aliis non paucis, Hebræam linguam primam fuisse, propterea quod cernamus, omnia propria hominum nomina ante diluuium, & mox à diluuiio Hebræorum esse vernacula. Deinde sacris

litteris

litteris conuenire, vt ea lingua tradantur, qua Adam, & ceteri ante cataclysmum sint vsi. Pace tamen tam illustrium & grauium scriptorum, dico, Mosē historiam à maioribus per manus accepisse, atque illos item à Noa, qui sciebat adhuc, quibus rationibus nomina in prima lingua data fuissent; quod equidem non Noam solum, sed liberos etiam & vxorem credo retinuisse; atque ea causa facile illis fuisse, in linguam Hebræam ea transferre. Neque verò necesse fuit, sacra Dei oracula, primo & perfectissimo sermone perferri, nō magis, quàm Christum è ditissimis nasci, & vestitu vti, & victu splendidissimo. Nam, vt ostenderet nihil hominum meritis aut fastui se tribuere, sed omnem suam gratiam conferre gratis, semper humilia & infima quæque elegit gratiæ suæ instrumenta. Abrahamum statuarij & idololatræ filiū elegit, in quo Circumcisionis poneret exordium. Quid, quod & ipse Christus, dum nasceretur, vix casam sibi sumpsit, qua, recens ex vtero prodicens, se ab aëris inclementia tueretur. Potuisset profectò, si ita placuisset, vel ex totius orbis Regina nasci, & id in summa rerum omnium affluentia; maluit tamen fabri filius haberi, atque à tenuis fortunæ virgine in lucem edi. Cum enim contraria contrariorum sint remedia, conueniebat, vt extremæ superbix, cuius venenum pestifer Draco mentibus afflauerat, si vitito parentes nostri fructu vescerentur, Deo similes futuros, opponeretur medicamentum ex diametro repugnans. Agnus igitur ille immaculatus, contra superbissimam belluam pugnaturus, humilitatem & abiectiōem illam induit, qua nulla posset maior excogitari. Sicut igitur vera victoria, & summus totius mundi triumphus per humillima & abiectissima quæque, atque adeò hominum iudiciis abominanda, actus est ad capitolium caeleste; ita eius triumphus typus & oracula, semper in iis hominibus viguerunt, qui habiti sunt vilissimi. Videas id in Abrahamo primū enutrito apud patrem idolorum fabrum, vt alibi latiùs docebo; deinde profugo; deinde rursus profugo, post etiam contento, vt vxori vitium adferretur, quò famem & mortem euitaret. Iam in Israel & eius posteris quid cernimus, præter erumnas & seruitutem? Quis verò eos liberauit? Num Rex quispiam aut Monarcha? minimè gentium; sed is, qui abiectus fuit, atque vndis & feris expositus crocodilis. Si per singula eas; in singulis inuenies, illa Deo placuisse maximè, quæ hominibus maximè solent displicere. Non ille, cum tandem liberatum nos venisset, oratores sibi de Ciceronis, vel Demosthenis; aut philosophos è Peripateticorum scholis, elegit, qui contra Draconem debellatum esse, hominibus per totum orbem nuntiarent; sed homines rudissimos,

Yy

è rudif-

è rudissimo genere vite, nempe piscatores & nauicularios fecit, victoriæ suæ præcones. Non est igitur, quod quisquam putet, vel legem typicam, vel legis perfectionem datam esse in ea lingua, quæ ceteris omnibus antecelleret. Videamus igitur, quæ omnium præstantissima humano iudicio censeretur, ut principio constet, quam Deus ab humili suo & vili apparatu reiecerit. Est sanè is optimus sermo, qui verbis componitur, rerum proprietates quàm optimè exprimantibus. Cum enim verba notæ sint earum imaginum, quæ in animo sunt depictæ, ad rerum similitudinem, & optimas imagines rerum & simillimas is sibi pingat, qui rerum naturam clarissimè intuetur & imitatur; necessarium est confiteri, ab eo, qui rerum naturæ peritissimus est, cum optimas in animo imagines pingi, tum verba fieri has imagines quàm proximè imitantia. Talem verò primum hominem fuisse par est credere, utpote, quem nulla labes corporis, nulla caligo mentis, nulla adhuc animi perturbatio, quò minus rerum naturas perspiceret, obscurasset. Hoc illud est, quod Moses dicit, Formatis igitur Dominus Deus de humo cunctis animantibus terræ, & vniuersis volatilibus cæli, adduxit ea ad Adam, ut videret quid vocaret ea. Omne enim quod vocauit Adam animæ viuentis, ipsum est nomen eius. Appellauitque Adam nominibus suis cuncta animantia, & vniuersa volatilia cæli, & omnes bestias terræ. Bene inquit, adducta esse, ut videret, quid vocaret ea. Diligenter enim erant omnia inspicienda, ut omnium natura & proprietates cognosceretur, atque ab illa singulis nomina darentur. Addit deinde non frustra vidisse, sed tam feliciter in contemplando fuisse versatum, ut omnia suis nominibus appellaret, atque nullum nomen dedisse, quod rei non optimè conueniret, adeò, ut non facta nomina, sed cum rebus ipsis nata viderentur. Quando igitur de hac lingua superbire homines non sine causa possent, agnoscetes in ea veteris sapientiæ clara documenta, voluit optimus & prudentissimus medicus hanc etiam arrogantiam occasionem ab ea scriptura abesse, qua mysteria salutis nostræ continerentur. Sicut enim diligenter medici curant, ne pyxides è ligno virulento fiant, aut aliquid omnino spirent, quod pharmaco sit futurum noxium; ita exemplar illud medicorum omnium accuratissimè cauere voluit, ne vsquam in vasculis, quibus erat remedia sua commissurus, vel minimum esset veneni illius vestigium, quod erat extirpandum. Agnus enim contra superbissimum Draconem infima quæque & abiectissima elegit, ne vlla industria, aut virtus humana aliquid sibi in salutis suæ procuracione vindicaret. Nihil igitur putamus ab-

furdi

furdi ex eo consequi, si dicamus, illam linguam primam fuisse, qua illi sunt locuti, qui ad Nysam remanserunt, cuius admirandam fabricam & artem, cum omnibus, tum philosophis Platonis maxime obstupescendam, nos alibi in lucem eruemus; in qua tantum latet mysteriorum, ut nihil hactenus vel par, vel simile, in vniuerso disciplinarum orbe sit inuentum. Verum, quò diuiniora omnia & occultiora appareant, sacræ historiæ arcana breuiter addam, quæ factum putem, ut nomina eadem hominum propria, & in prima lingua & Hebræa inueniantur. Animaduerto enim non solum, ut modò dixi, per interpretationem vel nouam impositionem à primis Hebræis factam, nomina posita fuisse, quibus vaticinia continerentur, sed spiritum Dei tam admirando in illis modo operatum esse, ut non solum in prima lingua rationes suas veras haberent, sed in illo etiam sermone oracula continerent, quo Hebræi erant vsuri: quod quamuis Moses à maioribus non accepisset, poterat tamen instinctu diuino commoveri. Certè multa in nominum rationibus oracula dedit, quæ multis post ipsum sæculis euentum suum sunt sortita. Deinde non nego, multas quoque primæ linguæ reliquias, & in Hebræo & alijs sermonibus relictas fuisse, quas confusio Babylonica perturbauit quidem, sed non penitus deleuit. Experiamur igitur, an in illis nominibus, in quibus Moses oracula inuenit, rationes etiam aliquæ primi sermonis appareant. Incipiendo igitur à primo limine, videamus an Adam duntaxat Hebræam habeat nominis sui originem, à rubra terra deductam. *Ἀτ*, vocali longa, odium nobis & inuidiam significat; quæ vox multis citra aspirationem pronuntiatur. Hinc Græcorum *Ατ* Dea odij, è cælo præcipitata, non alia, haud dubiè, ab angelo tenebrarum nomen accepit. Homerus cum alibi, tum Iliados vndeicesimo *Ατ* descripsit, pedibus teneris esse dicens, utpote, quibus sic incedat, ut terram non tangat, sed suspenso gradu in hominū capita inuolet, mentibus noxam illatura. hanc à Ioue manibus in gyrum libratam, in terram è cælo fuisse deiectam. Hæc igitur non alia Dea est, quàm serpentis è cælo deiecti inuidia, quæ perpetuò mentibus hominum insidiatur. Vox ergo *Ἀτ*, vocali longa, odium & inuidiam notat; *Ἄω* verò aggerem signat, vel obstaculum vndis obiectum. Adam igitur, Tau littera tenui ante mediam ablata, de more nostro, vel in ea delitescente, aspiratione in compositione pereunte, ut in Atuatiscis annotaui, idem est, quod agger inuidiæ fluctibus obiectus. Optima hæc fuit Adamo de nomine suo admonitio, quo fortiter inuidiæ serpentis resisteret, non aliter, quàm agger Oceani fluctibus perpetuò verberandus: sed frau-

Yy 2

dulen-

dulentus, serpens tacite & lubricè capite ipsius, per placida vxoris verba illabens, omne obstaculum malorum discit; & venenum inspirauit. Nec admonitio solum fuit hæc ab Opifice facta, qui nomen ei dedit, vt Moses testatur, quo caueret, sed verissimum varicinium, serpentem inuidum, tanquam liquidas vndas occulto metu aggerem subiturum & euerfurum, & perpetuo fore, vt homo in hoc mundo esset, tanquam agger Oceano vastissimo obiciendus, qui cum maxime blanditur, maximas cogitat procellas. Magna est vis in hac hominis ad aggeres, & inuidiæ serpentis ad aquas, comparatione: quam intelliget melius, qui de Leviathan & terræ natura in mentem ea vocabit, quæ in factis litteris non raro occurrunt. Nos, cum de numero quinario & quinto die agemus, paulo forsan accuratius hæc tractabimus, si Deus cogitationes nostras dignabitur promouere. Sicut igitur Adam Hebræis à terra rubra nominari videtur, ita in sermone illo primo à terra quidam, sed non rubra; verum vndis, & inuidiæ, odiique fluctibus obiecta vocatur. Eua geminum etymon præ se fert, alterum ab *Eu* & *Wat*, id est, à iuramento & vase; alterum, ab *Eu* & *Wat*, quod est à sæculo & vase. Posterius igitur priore loco explicabo. *Eu* nobis sæculum significat, hinc *Euisch*, perpetuum siue æternum. *Wat* idem quod *Vas* Latinis, quod à capiendo in lingua nostra formatur, de quo plura alibi dicenda. *Vas* igitur totius sæculi mulier illa nominatur, in qua principium omnium ætatum fuit conceptum. Hinc *Wateris* dicitur, qui in vas indit, quod vt omnibus vasa implentibus est commune, ita per excellentiam propriè pro eo vsurpatur, qui semen genitale vtero commisit, vnde proles sit nata. Dicitur autem *Euat*, Tau reiecto, vt crebrò fit, vel quasi sic commodius Hebræi etymon inuenerunt. Altera nominis ratio è Genesi licet perspicua, in qua Deus pollicetur fore, vt semen mulieris conterat caput serpentis. Quicquid autem Deus pollicetur, iuramentum est, eò quod aliud iuramentum non habeat, quam suum verbum. *E* igitur vocali longa, siue *Set*, iuramentum est. Quia igitur gratiam huius seminis diuini, quod serpentem erat contriturum, mulier erat acceptura, dicta est *Vas* iuramenti, quo nullum vnquam iuramentum hominibus fuit sanctius, nullum salubrius, nullum magis necessarium. Ex his itaque duobus nascuntur filij duo, quorum priori Cain, posteriori nomen Abel. Cain ad verbum nobis sonat, malum finem; *Cat* malum, *Ent* vel *eint*, finis. *Cæu* ergo, consuetudine componendi nostris vsitata, qua Tau tollitur, homini malum finem portendit. Cum enim omnia officia è fine bonorum

norum & malorum pendeant, meritò à malo sine appellatur, qui tam grauitè erat à recta naturæ rationisq; via declinaturus, vt proprium & vnicum occideret fratrem, dimidium spei omnium sæculorum. Abel priorem syllabam cum patre communem habet, atque eiusdem significationis. *Set* verò est à *Setgen*, quod est irasci & pugnare; vnde Belgis quoque nomen, & Latinis bellum, ab eodem deriuatum. Abel igitur est quasi *Abelg*, siue *Harbelg* extra compositionem; quo significatur is, cui bellum erat futurum cum inuidia & odio. Vox haud dubiè propria bonorum omnium, quibus perpetuum bellum est cum Ate illa pestilentissima, & sine induciis omnibus perpetuum prælium cum insidiis serpentis. Quando enim homines pacem cum hac bellua componunt, è bonorum statim numero eximuntur: & sicut boni contra hanc generis humani pestem pugnant sine intermissione; ita è contrario, omnium malorum inuidiam contra se iritant, vt primus Abel non alia causa à fratre sit casus. Hac igitur appellatione tam bonorum omnium propria, omnes hæcenus eos vocamus, qui modestiam & decorum in omnibus rebus obseruant. Latet hic & aliud etymon: sed quia nulla linguæ nostræ hæcenus à me est data catechesis, omittetur. Iam nomina illorum, quibus nihil singulare est attributum, è quo ratio nominis pendere videatur, non sunt examinanda, eò quod nihil in illis sit, è quo liceat videre, veràmne rationem an fallam eruamus. In Lamech notatum est, duas eum accepisse vxores, quod matrimonij, à Deo instituti, prima fuit labe. *Lam* idem est, quod mutilum & enerue. *Echt* verò legitimum significat coniugium. Lamech igitur is est, qui matrimonij legem mutilauit, & castissimi amoris inter geminos constituti, omnem vim primus eneruauit. Quisquis enim amorem in duas distrahit, is in neutra totus est; atque ita meritò, cum vtrobique mancus sit, dicitur legitimum matrimonium mutilasse. Nomen verò hoc, vt cetera pleraque omnia, semel vni hac ratione datum, ad alios quoque transiuit, non quidem eadem causa, sed ita, vti passim fit, nomenclatura parentum & auorum, ad posteros transeunte, quo memoria eorum reficitur. Cognouit quoque adhuc Adam, inquit Moses, vxorem suam, & peperit filium, vocauitque nomen eius Seth, dicens: Posuit mihi Deus semen aliud pro Abel, quem occidit Cain. Seth nobis idem ferè quod Hebræis significat, positionem interpretantibus: verum plus habet apud nos efficaciz & latitudinis. Cum ad corpus refertur, eam partium rationem indicat, qua coxa hinc cum spina, hinc cum tibia, angulos quasi rectos representat.

Generatim verò, in prædicamento *θεός*, siue, ad aliquid, idem est, quod pono, Latinis. At in categoriæ qualitaris prima specie, idem est quod Latinis, grauis quædam & tranquilla modestia, cum decoro in omnigenere officiorum, hinc *Σεθτικός*, vel per mediam consonantem, *Σεδικός*, quo mollior fiat sonus, is dicitur, qui hac virtute est præditus. Seth igitur non solum, quia pro Abel fuit Adæ repositus, ita est nominatus, sed quòd similis etiam futurus esset patri, omnimorum vitæque tranquillitate. Verùm de hac voce alibi latius, ubi Senarij numeri vim explicabo, quem nos *Σεσ* vocamus, perinde atque Hebræi, sed nobis potiore, quàm illis, & priore ratione. Porro, quia de Sethi filio Enos singulare quiddam notatur, reddenda est & illius nominis in prima lingua originatio. Latina nostra lectio habet: Iste cœpit inuocare nomen Domini: quod equidem nescio qui possit cum veritate conuenire, cum prius Adam, Abel, & Cain nomē Domini inuocarint. Vulgata Græcorum interpretatio ad hunc modum reddidit: *ὁδοῦ ἠλπισεν Ἐνωσὸς τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ θεοῦ*. quod Latinus interpres vertit: Hic sperauit inuocare nomen Domini Dei, melius forsân expressurus, si diceret: Hic sperauit se cognominatum iri nomine Domini Dei. Nam filij Seth filij Dei vocati sunt. Hebræis est *יהוה בשרא לקראתו*, id est, Tunc fuit profanata siue polluta inuocatio nominis Ioua. Onkelus sic habet: *בבן בנימיהו*. *בבן בני אנושא מלצלחה בשמא*. id est, si ad verbum veritas: Tunc in diebus eius inceperunt filij hominum, non inuocare in nomine Iouæ. David Kimchi *הלל* exponens in suo Radicum libro, locum hūc Mosis ita explicat: In diebus Enos errauerunt ad cultum peregrinum, & inuocatio nominis Domini tunc fuit profanata. Miror itaque quòd exemplar Complutense prælum sit secutum, quod pro *הלל* substituit *שריא*, non diuersæ quidem significationis vocabulum, sed quòd alterius videatur adferre interpretationem, ac deinde loco *מלצלחה* dictionem intulit contrariam *לצלחה*, omissa particula negationis. Optarem equidem eiusmodi variationis causas semper adferri; & doceri cuius auctoritate prioris lectionis verba sint mutata. Nemini enim mortalium tantum tribuendum cenfeo, vt pro arbitratu suo quicquam omnino vel in Hebræo vel Chaldæo textu permutet; tantum abest, vt velim quippiam tolli. Hæc verò, vt sunt impudentis arrogantia, ne dicam, audacis sacrilegij, ita illud longè est facerrimū illud inducere & delere, cuius defectu intelligatur profus cōtrarium, vti hîc videmus accidisse. At si quando exēplaria variant, diuersæ lectiones sunt annotandæ, quo liberum sit expendere, quænam earum maximè quadrare videatur. In Hebræo verbum est *הוהל*

ambi-

ambiguum ad incipere, & violari, siue profanari; è quo orta est omnis hæc difficultas, quæ facillè tollitur, si consideremus prius etiam nomen Iouæ inuocatum fuisse; deinde interpretationem vocis Enos nihil habere cū adorandi principio affinitatis. Profectò, dum varietatē & discordiam eorum animaduerto, quæ de Hebraico sermone in Græcum & Latinum sacras litteras transtulerunt; venit aliquando vel inuito in mentem, non posse magnoperè eam linguam de perfectione laudari, in qua tam obscura sunt signa rerum, vt interpretes nonnunquam ex eisdem verbis contraria sensa vertant. Iam in ipso nomine Enos, quàm doctissimi quique dissentiant, dignum est admiratione. Enos enim, hominem, omnes vertunt; sed qua ratione sic dictus sit, alius aliter sentit. Nam ab Anas plerique vocem deriuant, quod significat desperare, imbecillum esse, atque quouis modo grauari, ac dolere. Anus autem grauatus & infirmus. Philo verò Iudæus, vir tanta doctrinæ laude clarus, vt impudens videatur, si quis ei de sua ipsius vernacula lingua loquenti non credat, dicit in iis, quæ de lege non scripta commentatus est, Enos Chaldæam esse vocem; cum tamen Chaldæi Anasa, pro Enos, efferrant; & non contentus eo, à bona spe & confidentia, hominem hoc nomen habere addit, quasi hominis nomine sit indignus, qui desperaret: atque in hoc etymo maximum credidit latere mysterium, in quo hominis vita bene & naturæ conuenienter instituta, tota cōtineretur. Quid, obsecro, his sententiis magis dissonum, quæ ita distat, vt sperare & desperare, fidere & diffidere? Quid, quòd ne hominem quidem censet appellandum, qui à spe & fiducia humanæ vitæ firmamentis sit deiectus? Atque totam hanc præclaram philosophiam, de vera ratione nominis Enos, sic depromit, quasi nemo mortalium de ea posset dubitare; cum tamen nullam excusationem è totis Bibliis credam inueniri, qua tueri quis queat, Enos à fiducia & bona spe denominari. Scio benedictionem pro maledictione in sacra scriptura reperiri, sed id ad ironiam est referendum, atque sarcasmm, non alia ferè figura, quàm qua Ioua vsus est, cum dixit: Ecce Adam quasi vnus ex nobis factus est, sciens bonum & malum; qua nihil potest esse valentius vel ad amatorem, vel ad acerbitatem. Sed ineptus sit & explodendus, qui hominem dicat Enos dictum esse, id est, desperatum, per antiphrasim vel irrisionem, quasi talis sit, vt plurimum speret atque confidat, cum sit desperandum; atque hinc argumenta ducat, quibus doceat, hominem non esse hominem, sed bestiam, si desperet. Et hæc quidem Philo, magnus Iudæorum Plato: quem quis crederet linguæ suæ fuisse imperitum, cum

cùm Græcæ sit peritissimus? Eusebius septimo Parasceues libro, magnum sibi videtur aperuisse contemplationis campum, in quem per eiusdem nominis ianuam ingressum monstrauit. Nam Enos credidit primum fuisse, qui vniuersitatis totius opificem Deum & Dominum vocandum esse tradiderit; atque in eo adeò multus est, vt videatur oblitus esse, multo ante Abelum & Cainum non solum nomen Dei inuocasse, sed munera etiam obtulisse. Neque credendum est, Adamum primum mortaliū, tam immemorem creatoris sui fuisse, vt ignoraret vel Deum & Dominum esse vniuersorum; vel vt talem inuocari ab omnibus debere. Ceterum non immorandum est his vocibus, *κύριον* & *θεός*, quæ sunt in Græca interpretatione, nec in iis vis querenda, aut significandi efficacia, cum positæ sint pro vno vocabulo Ioua Dei nomine ineffabili. Non semel antè Moses Ioua Elohim coniunctè, dixit, & iterum modò Ioua, modò Elohim, separatim, in quibus si nihil discriminis fuit, quid est hîc philosophandum in nomine Domini & Dei inuocando, si solum Dei nomen tetragrammatum sit scriptum? Nunc verò quis admittat; Enos primum fuisse, qui Iouæ nomen vel excogitarit, vel inuocarit? Certè qui omnibus animantibus & in vniuersum omnibus rebus nomina dedit, & ipse à Deo nomen accepit, is minimè credendus est opificem sui & corporis & animi, & omnium denique rerum aut sine nomine reliquisse, aut si Deus ipse nomen sibi dederit, illud ignorasse. Nec inuocatio igitur, nec nomen Dei tetragrammatum, ab Enos primum fuit inuentum. Sequenda itaque interpretatio ea, quæ tradit, tum primum pollutam esse & profanatam nominis Iouæ inuocationem. Quamuis enim Cain pessimus esset, et inuidia atque odio fratris cōtabesceret; Iouæ tamen nomen inuocauit, primitiis etiam fructuum oblati. Verum id temporis tandem neglectus est cultus Dei, cum Enos nasceretur. Quod accuratè si considerassent docti illi patres, non tam fuissent impediti in quærendo, quænam essent filia hominum, & qui filij Dei. Nam tempore natiuitatis Enos facta est bipartita hominum diuisio; aliis in Dei cultu manentibus, aliis ab eo profanatis: quorum illi filij Dei dicti sunt, quod veram religionem sequerentur; hi filij hominum, quod Dei nomine polluto, toti suis viribus & ingenio fiderent, & non ab alio, quàm ab hominibus penderent. Hinc fit, vt ne illos quidem audiam, quamuis veritati propius accesserint, qui tradiderunt, Seth ob vitæ probitatem & pietatem singularem, Deum fuisse cognominatum, eo modo quo dicitur, Dixi, Dij estis & filij excelsi omnes. Clara est enim hæc nostra distinctio, quæ docet, ad natalem Enos plurimos à ecclesia discessisse, &

ees

eos filios hominū fuisse nominatos, eò quòd nihil in illis esset præter hominem, in quo Dei spiritus non manet, quia caro est, vt ipse Ioua testificatur. Qui verò in Ecclesia manserunt, & vero Dei cultu, eò quòd omnia sua à Deo pendere arbitrarentur, eumque vt verum patrem inuocarent, meruerunt per Dei gratiam, vt filij Dei vocarentur. Videmus itaque, per natalem Enos signatum esse exordium hominum profanorum; sicuti per tempus Phalag notata est diuisio linguarum. Sed quemadmodum Phaleg, quamuis nomen à diuisione haberet, non tamen fuit diuisionis auctor: ita nec Enos censendus est ob id à coniugio illo, quod est inter Deum & Ecclesiam, recessisse, quia nomen inde duxit. Eusebius Enos ita interpretatur, vt dicat, hominem verum eo significari; in quo, vt Hebræum sermonem non est secutus, ita nescio quid sit secutus. Suspicio tamen vel legisse vel percontatum, Enos quid significaret; responsum accepisse *ληθής άνθρωπος*; atque tum, quòd parum etymologia hæc atque notatio, cum Historia ad Græcos ex Hebræo traducta, conuenire videretur, arbitratum fuisse, non *ληθής*, sed *ἀληθής* scribendum fuisse. Neque enim rarò euenit, vt ij, qui componunt simul & scribunt, aliquando non litteram modò, sed integram etiam vocem omittant, mente, dum alia speculatur, non satis ad manus ductum attendat: quod Eusebius Doctori suo euenisse credens, pro *ληθής άνθρωπος*, legit *ἀληθής άνθρωπος*: id est, pro obliuionis homine, verum hominem supposuit; quòd in illo nulla, in hoc maxima se mysteriorum latentium, vt putabat, materia ad contemplandum offerret. Sed sit hoc sanè, vt quis volet: hoc saltem certissimum est, Enos ab obliuione posse deriuari. Nasa enim obliuisci significat, vel cum He in fine, vel citra He: atque hinc in Psalmi octauæ versiculo illo: Quid est homo, quòd memor es eius? videtur magna vis esse, ad exaggerandum Dei beneficium ab oppositorum collatione; propterea quòd hoc loco Enos pro homine ponatur. Idem enim est, ac si diceret, Quid est hic obliuiosus omnium beneficiorum, ob quod adhuc eius es memor? Num ipsa te obliuio benefactorum inuitat, ad noua beneficia conferenda? Nam statim subiungit, quo obliuio illa maxima & abominanda declaretur: Aut filius hominis, quoniam visitas eum. quo loco non iam Enos est Hebræis, sed Adam; vt videatur dicere: Quidnam inuenis in obliuioso hoc, quo memor sis eius; & quid in illo, qui filius Adami cum sit, maculam hanc obliuionis à patre primo deduxit? Prius ergo Enos posuit, ac deinde exemplo primi parentis docuit, hoc nomen ab obliuione factum, proprium esse

Zz

filio-

filiorum, qui eadem sunt imbuti obliuione. Hinc Bar nas homo quoque dicitur, non aliter ac si diceretur, Filius obliuionis; eò quòd Nas & Nasa, sine discrimine, obliuionis habeant significationem. Quisquis igitur ille fuit, qui Enos *ληθης ἀνδρογον* vertit, e quo *ἀληθης ἀνδρογον* Eusebio sit natus, optima nixus fuit ratione, quia nimirum Chaldæis videret Barnas filium hominis dici, citra Aleph in Anas radicale; quod dum à Nas vel Nasa deducitur, non est radicale. Eusebio igitur condonandus error, qui, vt Hebraicæ linguæ imperitiam arguit, ita pietatem & fidem non læsit; & eò magis condonandus, quòd in eadem voce Philo etiam, Hebraicæ philosophiæ antesignanus, sit lapsus. Scio doctissimos patres, & nobis perpetuò in primis colendos, à Iudæis fuisse frequenter irrisos, atque deceptos, dum de vocum Hebraicarum significatis interrogarent, odio Christiani nominis ita suadente. Quod vbi sit, exosculanda est pia Christianorum diligentia, & Ate illa Iudæorum despuenda. Dicitur est igitur Enos; non à veritate, vt Eusebius; non à fiducia & bona spe, vt Philo voluit, sed contra, à desperatione & obliuio illius temporis, quò de multorum salute fuit desperandum, propterea quòd nominis Iouæ obliuiscerentur. Atque hæc quidem est Hebræorum interpretatio: videndum nunc, an in prima etiam lingua ratio aliqua lateat, quæ hanc Ecclesiæ cladem, illo tempore factam, queat notare. *עט*, vel *עו*, siue *ע* longum, iuramentum significat, siue sacramentum; eo significato, quo militare sacramentum Latini dicunt. Primum autem iuramentum post Adæ lapsum illud fuit, quo Deus promisit fore, vt Semen mulieris contereret Draconem: cui iuramento qui credebant, & firma spe innitebantur, atque hinc diuini amoris fomitem & incitamentum eliciebant, quo perpetuò Deo hærerent, sacramento magno Deo erant deuincti. Atque hoc fuit coniugium legitimum Dei & Ecclesiæ, pura gratia & misericordia Dei, nullo merito, nulla formæ elegantia, nulla denique alia sponsæ dote contractum. Quamdiu igitur homines huic coniugali sacramento se non eximebant, in Ecclesia, & sanctissimo matrimonio dicebantur manere. Cain igitur post fratrem occisum, & peccati grauissimi agnitionem Dei castigatione susceptam, verebatur se non amplius sacro hoc coniugio copulatum iri, sed à Ioua repudiandum esse. Verùm misericors Deus iram suam repressit, pollicitus etiam vltro, se talionem non redditurum: Quocirca Cain, cum videret sibi filium natum, quem homicidio suo meruerat, vt nunquam impetraret, quòd destructor humani generis esset; præ

gaudio

gaudio exclamauit *Enoch*, id est, si de prima lingua interpreteris, Sacramentum adhuc? quasi diceret, O misericors Ioua, adeone bonus es, vt necdum me repudiaris, necdum me e consortio tuorum remoueris? Certò certò nunc video, necdum me reiectum esse, quem adeò non spreueris, vt etiam sobole bearis, qua ego & te & patrem meum, heu scelus, orbaui. Dedit igitur filio nomen Enoch, & quòd posteri etiam, coniugij necdum soluti, memores essent, ciuitatem de nomine filij, Enochiam vocauit, magno exemplo & illustrissimo omnes monens, peccatoribus delictorum pœnitentibus in Ecclesia Dei adhuc locum esse; & neminem, quamuis sceleratum, à matrimonio remoueri, si peccatum agnoscat, & confiteatur, & veniam supplex orèt. O admirabilem Mosis historiam! vt nullus apex est, qui non prægnat mysteriis, ad salutem nostram necessariis. Sed, prò dolor, quamuis Cain ob grauissimum peccatum, ab Ecclesia Dei sponsa, non sit expulsus, nec sacramento exauctoratus; non ita tamen multo post tempore, quo Enos est natus, horrenda facta est discessio, in qua iuramentum & vinculum hoc amabile est ruptum. Tunc enim primùm quidam Iouæ adorationem, & verum veri Dei cultum polluerunt atque profanarunt, & ita se sacramento & coniugio exemerunt. Hinc igitur Enos nomen accepit, quòd tempore ipsius coniugium sit dissolutum, & diuortium factum inter Deum & Sponsam. Nam Enos componitur ex *ע*, vocali producta, quam nostrates ob eam causam duplicem scribunt, hoc modo, *ע*, & *עו*. *ע* autem iuramentum, sacramentum, & legitimum connubium; *עו* omne nocumentum indicat. Verùm *עו* apud nos hac tempestate non est in vsu, in hac quidè regione, quod sciam, præterquam in compositione: *עונוסף* enim dicimus eum, qui non est *עו* *סף*, id est, qui caret noxa, siue, qui nulli rei attulit nocumentum. Quòd verò nostræ linguæ sit vernaculum, de conuersa voce demonstro. *עו* enim sanitatem significat: sed quia necdum formam impositionis nominum in primogenia lingua exposui, ad illum, quo hanc tractabo, locum, latior huius vocis explicatio differetur. Enos igitur à coniugij & iuramenti nocumento dicitur, eò quòd illa hoc tempore integritatem suam Cainorum maximè culpa amiserint. Videmus hïc, quàm diuersa in prima lingua Enos notet ab illis quæ Hebraicè significat; interim tamen in vtroque sermone conseruari id, quod Moses dicit nominis causam dedisse. Siue enim Enos pro infirmo & desperato ponas, siue ab obliuione deriuas, vtroque modo satis indicatur, diuisionem hanc hominum alteri parti ita noxiam

Zz 2

fuisse,

fuisse, vt tum demum homo verè potuerit dici Enos, id est, infirmus, desperatus, & obliuiosus. Iam in primo sermone clariùs multo idem significatur, in quo non desperatio & infirmitas, quæ consequuntur, sed hominum culpa & noxa in coniugio & sacramento violando, apertis verbis est expressa. Tum enim tandem desperandum est de cuiuspiam salute, cum se de Ecclesia eximit, in qua sola mortales queunt seruari. Est itaque satis explicatum, quàm nomen Enòs conueniat cum ea interpretatione, quæ dicit, Inuocationem Iouæ tum temporis fuisse pollutam, & profanatam, siue Hebræam, siue primam linguam consulamus. Deinde, si vulgaram versionem sequamur, incidimus in quæstionem, quàmnam verè diceat, tunc demum homines incepisse Iouam adorare; cum liqueat, antè multò non solum nomen eius inuocasse, verùm & primitias & hostias obtulisse. Ego igitur, si pace Ecclesiæ liceat, Onkelum libenter sequar, qui Huchal, pro violari, non pro incipere, accepit; vt à Paulo Fagiò doctissimo interprete, in Latinum sermonem est versus. Nam quibus in vocibus est homonymia, ea potissimùm est amplectenda significatio, quæ maximè videtur proposito & veritati conuenire. Nec illud modò hac vocis acceptione consequimur, vt quæstiones euitemus, & nomen Enos, verè rationi applicatum doceamus, aptissimum esse ad cladem illam significandam; sed hoc etiam, quò certò constet, qui sint filij Dei, & filia hominũ vocandi, in quo multi laborauerunt. In reliquis nominibus, ante diluuium à Mose enumeratis, non est quòd origo quærat, propterea quòd nihil singulare in illis notauerit historia; quanquam si luberet, aut esset operæ precium, non deesset interpretandi facultas. Hoc tamen addam paradoxis ceteris, nomen Mathusale mirum in modum quadrare cum eius ætate, si ad linguam nostram vocetur. *Maet thu salich*, & syncoptòs, *Mathusalic*, nihil aliud est, quàm si Latinè dicas, Fac te saluum: quasi hoc nomine homines monerentur, tantisper tempus fore, quo liceret ad meliorem vitam redire, atque ea se seruare, dũ Mathusale moreretur. Nam eodem anno, teste Hieronymo, mortuus est, quo diluuium incepit; ita vt post nulla esset spes salutis. Verùm de Noach omnino est reddenda ratio, nisi statim eum nouo hoc inuento explodi & exhiberi velimus. Scimus, nemini profus mortalium curæ fuisse futuri cataclysmi inuitabilem pœnam, vno Noacho excepto. Contemnebant enim eo ipso nomine pium virum, quòd sibi necessarium putaret Arcam fabricari; atque idcirco, vt diximus, Prometheus, per irrisionem nominabant; dicentes, in visceribus vulturem alere, cuius

monitu

monitu tot annis antea cadauera præsentiret. deinde etiam Caucasò alligatum, quòd igneum elemētum, quo aqueum inter fines suos continetur, furripere cogitasset; atque id genus alia fortassis ad deridendum accommodata. Noach igitur dictus est, quòd curam gereret necessitatis futuræ. *Not* enim vocali producta, necessitatem; acst verò, rationem & curam habere, signat: Tau propter compositionis suauitatem, vt frequenter monui, est exemptum priori syllabæ; posteriori verò, quò Hebræicæ linguæ aptaretur. Hebræi enim Noach habent cum Chet littera finali, non Noë, vt Latini verterunt. Est autem Noach, quiescere, vt cum dicitur: Requieuitque Arca mense septimo: Hebræi habent, Vatanach, id est, requieuit; à radice Noach. Non igitur Hebræis solum vaticinij vim, vocabulum habet; sed optimam quoque significationis, in prima lingua, rationem; in qua ipsum hoc nomen Noachum monebat, vt curam necessitatis gereret, ne cum ceteris periret: quam admonitionem toties audiebat, quoties nomine suo vocabatur. Quod, quæso, nomen vel Mathusale, vel Noacho melius datum fuisset, quàm illud, quo homines monerentur, curandum, vt se quisque saluum faceret, ac curam gereret necessitatis futuræ? Eodem modo Sem, Cham, & Iaphet, Gomer, Ascenez, & similia, vtrobique significata sua, quantumuis sint diuersa, ita tuentur, vt non tantum de Hebræa, sed de Cimbrica etiam origine mysteria omnia à Mose indicata, eruantur, & patefiant. Sem igitur à modestia & decore nomen nostris ducit: dicimus enim *Semetic* vel *Temetic*, id est, modeste & decorè. *Temt* enim vel *Semt*, variante dialecto, significat idem quòd Latinis, decet. Est enim in posteris Sem seruatum decorum tũ typicòs, tum reuera. Nam Christus animis nostris solus potuit restituere decorum, ablatiis iis, quæ decoro aduersantur. Cham idem est quòd *Cha ant*, id est, malus magistratus, siue malus princeps. *Ca* enim siue *Cha* malum signat, vt in Cain notauimus. *Ant* verò magistratum, siue eum, qui ius habet imperandi, quòd antè quoq; in Ambactò declarauimus. Egregie certè quadrat significatio, propterea quòd Chami posteritas pessimos datura esset Imperatores, vt Nembrodum, & alios infinitos, qui idolorum cultum essent imperaturi, & tyrannidem inducturi truculentam. Hinc Nembrod in nostra lingua eum notat, qui panem præripit; qua voce quid, quæso, potest aptius esse ad eum notandum, qui per vim nobis tollit, tam ea, quæ ad hanc vitam sunt necessaria, quàm quæ ad futuram atque sempiternam? *Meu* idem est quòd aufero & rapio; *Bro* idem quòd panis.

Z z 3

Iam

Iam panis duplex est, corporalis & mentalis; hic animorum, ille corporum vitam alit & sustentat; hic cælestis est, & de cælo descendens, ille terrenus, & è terra productus; hic ad vitam nunquam interituram alit, ille ad vitam mox corrumpendam. Crudelis igitur, qui corporis tollit alimentum; crudelior, qui animi; crudelissimus, qui vtrumque; quod videtur Nembrod fecisse. Eiusmodi Imperatores Cham dedit, ob id nomen sortitus mali magistratus. Porro Iaphet nomenclatura, nec bonos mores, nec malos notat; sed maximam vim procreationis filiorum. *Sap* enim vox vna est de illarum numero, quæ conuersæ proprietatem rei signant inseparabilem: de quibus suo loco. Signat autem idem, quod liberis operam dare. *Set* verò vel *Sæet* caput est. Iaphet igitur significat caput, siue primum in liberis procreandis; quod quàm illi conueniat, cui Hebræi de lingua sua latitudinem adscribunt, clarius est, quàm vt sit latius explicandum. Gomer huius filius, sicut Hebræis à perfectione dicitur, ita nobis illum notat, qui bonæ famæ est, siue existimationis. *So* enim bonum, *Mer* famam nostri vocant. Quòd si in dictione *Mer* pronuncies per longum tempus, vt in *Meros* sit, voce prius explicata, Gomeris dicitur, qui bonorum est augmentator; sed prius eo debet placere, quòd hætenus Gomer proprium viri nomen sit, à bona existimatione ductum, atque per *Mer*, non *Meer*, finitum. *Ascenaz* Cimbrica lingua, ab *As*, *Key* & *Hast*, deriuaret, quomodo non idem quidem, quod Hebraicè, non longè tamen diuersum, significaret. *As-ken-hast* enim idem est, ac si dicas Latinè; Hominem, qui escam celeriter cognoscat; eò quòd *As* siue *As*, escam, *Key* nosco, *Hast* celeriter significet. Profectò accipitres acutissimis sunt oculis, & escam celerrimè agnoscunt: quod proprium etiam est Germanorum, qui non modò idonei sunt, vt bello rem querant, quod Germani nomen præfert, sed ad hoc etiam, vt celerrimè norint sibi artem comparare, qua victus suppeditetur; vt alibi, cum de ingenio *Ascaniorum* contra quorundam illustrium auctorum opinionem disputabo, diligentius ostendam. Facile mihi esset, in singulis nominibus rationes inuenire, quæ ante confusionem linguarum posita fuerunt, si Hebræi vocalium accuratam rationem perpetuò obseruassent. Sed quamuis etiam illud daremus, nihil in illis variatum esse; frustra tamen laboraremus, propterea quòd nulla indicij formula posset inueniri, qua constaret, an etyma hominibus conuenirent; quorum nihil extat singulare, præter nudas nomenclaturas. Reliqua igitur vocabula omitemus, satis nunc ostend-

ostendisse rati, in vtraque lingua, & ea, quam primam dico, & in Hebraica, insignes voces, significationum suarum mysteria tueri: & quauis altiores & latiores rationes in prima habere cernantur, apud Hebræos tamen tantum retinere originis, quantum satis est ad eundem finem, licet diuersa non nihil via, perueniendum. Vt ergo ad propositum redeamus, arbitramur apud illos primogeniam linguam mansisse, qui in Margiana relictæ turris Babylonicæ ædificationi non interfuerunt. Hinc illud esse puto, quod hætenus apud nos frequenter usurpant, dum eum quem non intelligunt, dicunt, *Sabetei*, id est, tam confusè & inarticulatè loqui, vt non intelligatur; propterea nimirum, quòd Cimbræi ad *Nysam* habitantes, sermonem eorum non intelligerent, qui à Babel venissent. Verum vt demus, nihil in hac tota obseruatione esse momenti; tamen speramus fore, si Deus tantisper vitam proroget, vt ductu meo omnes videant nullam esse linguam, & vix esse posse, quæ Cimbricæ sit conferenda. Credendum autem, quæ excellentissimas habet significandi rationes; eam quoque antiquissimam esse, si Adamo illud non denegemus, quod Moysi testimonio est tributum; eum nimirum nomenclaturas dedisse, de rerum natura ita petitas, vt cum rebus natæ viderentur. At talem nostram esse, ex ipsis philosophiæ penetralibus, alio libro per principia ab omnibus mihi concedenda, clarissimè demonstrabo: vt si quis minus historiæ credat, ei ex Platone & Aristotele satisfiat. Prima ergo erit lingua Scythica, siue Cimbrica, siue *Ascania* siue *Togormana*, qua Phryges sunt locuti: quorum linguam omnium primam esse, *Ægyptij* fatentur. Cum enim Rex eorum *Sæc* vocem esse deprehendisset primæ hominum linguæ, nec eam intelligeret, à Phrygibus didicit panem ea significari, vt post à nobis ex Herodoto erit latius enarrandum. Quocirca iudicauit eam linguam omnium primam esse, in qua *Sæc* panem notaret: quæ vox cum hætenus panem nostratibus significet, & *Sæcker* is sit, qui panem facit; consequenter fatendum, antiquissima hac *Psammetichi* sententia, linguam nostram omnium esse primam. Verum *Ægyptiorum* antiquissimi illi maiores, quòd perpetua extaret memoria, quisnam primus hominum sermo fuisset, de more vetustissimorum poetarum fabellam confinxerunt; qua decantaretur, Regem pueros aluisse, in casa solitaria, ad quam solæ capræ nutrices futuræ ingrederentur, dato sub graui pœna pastori mandato, ne illos vnquam alloqueretur. Hos exacto biennio pronos manibus extensis procidisse, supplicantium ad morem ante pastoris pedes, atque nullam aliam vocem edidisse, quàm

Æc, rogantes nimirum vt panem sibi, deinde pro lacte subministraret. Non vana igitur hæc est fabella, sed de vera nata historia. Primam enim mundi post diluuium ætatem infantium nomine signabant, atque eorum linguam illam fuisse, in qua *Æc* panem notaret. Neque enim hoc voluerunt homini à natura sermonem datum fuisse, quod absurdum sit de Ægyptiorum doctrina suspicari, sed primam mundi infantiam, hac lingua vsam esse. Claudianus etiam hoc antiquitatis flosculo carmen ornauit, ad hunc modum canens.

—*Nec Rex Ægyptius ultra*

Restitit, humani postquam puer vberis expers,

In Phrygiam primum laxauit murmura linguam.

Aristophanes totius philosophiæ in vno Socrate proditor, & carnifex, hanc antiquitatem derisit, vti à plebeis & imperitis, ea semper contemni, atque rideri videmus, quorum notitiam non sunt affecti. Socrates apud hunc in scenam productus, sic Strepsiadem alloquitur, vt antea quoque commemoravi.

Και πῶς ὁ μῶρε σὺ, ἢ Κρονίων ὄζων ἐβηκεσέλινε.

Eleganter sanè mordax Poëta Becceselanos dixit eos, qui tam stolidi essent, vt ea crederent, quæ de Bec & Profelanis antiqui fabulati fuissent. Riserit sanè, vt decuit, Sannionem: hoc saltem lucri ex eo capimus, quòd intelligimus, apud veteres omnes linguam eam, quæ *Æc* panem vocat, antiquissimam habitam fuisse. Arcades se fabulabantur ante Lunam fuisse: quod ego sic intelligo, ab eis dictum fuisse, quòd scirent maiores suos tam vetustos esse, vt ante linguarum fuerint confusione. Sicut enim Solis constantia & vnitas est propria, ita Lunæ inconstantia, commutatio confusioque est tributa. Linguarum verò diuersitas per Lunam notatur, eò quòd linguarum varietate alij aliorum moneantur, quemadmodum diuersis Lunis alius aliud sibi agendum intelligit. Nam Luna à monendo in prima lingua nominatur, vt alibi copiosius erit differendum. Tria igitur doctè coniunxit nomina, quibus prima & vetustissima significarentur; Cronia, Bec, & Profelanos. Lingua igitur Croni, siue Saturni tempore vsitata, vna erat, & nullis mutationibus à prima illo suo splendore corrupta, in qua *Æc* panem notabat. Quia verò Phrygibus *Æc* panis erat, eorum lingua prima erit dicenda: qua de causa Apuleius Phrygas primogenios appellauit, quos nos à Comero per Ascanium & Tygrammaum filios descendisse scimus. Platoni antiquitatis studiosissimo philosopho, quærenti primam linguam, necessarium fuit confiteri, Græcos plurimas voces à Barbaris mutuatos esse, & inter
hos

hos, quibus illas debere viderentur, Phrygas potissimum nominauit. Quid, quòd omnium Græcorum vetustissimus Homerus multis locis indicauit, alia Deorum esse, alia hominum vocabula, quibus res nominaretur, cuius distinctionis rationem nemo, quòd sciam, hæcenus potuit in singulis inuenire; quamuis Plato communem causam indicarit, illa diuina esse definiens, quæ rei naturam optimè explicarent: verum hæc nota nō potest docere, quæ fiat, vt Moly apud homines nullum nomen sit sortitum. Nam si hæc vox deorum est, quid vetat, quò minus alia huic herbæ ab hominibus imponeretur, qua non æquè natura eius tota significaretur? Aliud certè, aliud fuit, quod poëta hoc discrimine vocum volebat: Didicerat nimirum à Phrygibus, vetustas voces optimis rationibus in lingua sua fuisse factas, atque eas idcirco diuinas appellari, quòd non solum impositionis optimas causas continerent, sed quòd præci quoque illi homines, qui in deorum numerum sunt relati, illis olim vsi fuissent, prius multo, quam vrbes in planitie cœpissent muniti. Quæ enim Babylonix in campo exstructæ præcios tribuisse acceperat, ea, more poetico, vt antè indicaui, Ilio suo affinxit, homines tum primum Merope, id est, diuersisonos factos esse, docto suo epitheto comonstrans. Linguam igitur illam diuinam iudicauit, qua homines in montibus, & montium propaginibus, & lateribus & costis, tum locuti sunt, cum necdum plano & humili loco se credere auderent; recenti adhuc cataclysmi memoria metum & diffidentiam incutiente. Hanc verò nostram fuisse, clarissimè tum demonstrabo, cum ad Cratylum Platonis, & discriminè diuinarum humanarumque vocum explicandum, series me orationis deducet. Hoc interim hinc admonere duntaxat volui, Homero quoque non suboleuisse tantum, primam aliquam linguam fuisse, sed notitiam etiam quarundam eius linguæ vocum, eum tenuisse, edoctum fortasse à Phrygio aliquo vel sapiente, vel sacerdote, penes quod hominum genus antiquitatum scientia solet conseruari, & in pretio haberi. Verum, relictis in præsens testibus externis, ad Christianos accedamus; qui quamuis Hebraicæ antiquitatis opinione sint anticipati; clara tamen indicia dederunt huius nostræ sententiæ. Scio equidem inter scriptores antiquissimum omnium Mosem esse, atque idcirco in sermone litteris consignato Hebraicum principatum tenere: sed ex eo consequi nego, Hebræorum linguam esse vetustissimam; cum homines non perinde scribere atque loqui sit necesse. Scimus enim, hac etiamnum ætate quasdam linguas esse antiquissimas, quæ nunquam hæcenus scriptæ,
aA fue-

fuerunt; è quo tamen nemo tam stolidus est, vt colligat earum notitatem. Epiphanius igitur, diligens mundi antiquitatis, & in eo sectarum perscrutator, omnes eos, qui post diluuium à Noachi filiis processerunt, ad turris vsque Babilonicæ ædificationem dicit Scythas fuisse nominatos, & genus illud vitæ, quod tum homines ducebant, Scythismum vocauit. Hunc igitur, si quis interrogasset, quænam censeret linguam eam, qua tum loquebantur, appellandam; an non Scythicam dixisset? Dixisset certè, si consentanea sibi dicere voluisset: verùm hoc tum non agebat, cum non de sermone, quo vterentur, sed de vitæ institutis tractaret. Addidit porrò de regione, Scythas fuisse appellatos; in quo quidem hætenus nihil reprehendo: sed quòd montem, in quo Arca quieuit, Lubar nominarit, inter Gordyæos & Armenos situm, id ad illa relego, quæ antè de Gordyæis & Armenis disputauit. Cum enim æquè dissideat à Mosis narratione, qui ab Oriente in Occidentem profectos Noachi pueros dicit, non est quo pluribus hanc eius assertionem refellam. Deinde nihil refert ad hoc propositum, qua parte Scythiæ Arca quieuerit, modò constet in Scythia quieuisse, atque hinc illius temporis viuendi consuetudinem fuisse nominatum Scythismum. Si enim & Scythæ erant, & Scythicè viuebant; quid ni & Scythicè locuti fuisse dicantur? Iam verò antè non semel dixi, nihil interesse inter Cimbricam, Phrygiam, Ascaniam, & Scythicam linguam, quæ diuersis nominibus eadem est. Vnde verò Scythæ sint vocati, mox ostendam. Est igitur verissimum, quod Plinius dixit, eosdem esse Scythas & Aramæos. Ex his ergo efficitur, Scythicam linguam & Aramæam non eandem modò esse, sed primam etiam, qua homines ante Babiloniæ insanas substructiones utebantur. Quæ verò illa dicetur potius fuisse, quàm illa, cuius reliquæ & clara monumenta in nominibus montium, fluuiorum, & regionum extant, ea mundi plaga, quam Scythæ statim post diluuium habitauerunt: Quòd si quis adhuc nobis non assentiatur, age dicat, quid Bactra, quid Oxus, quid Margus, quid Nysa, quid Meros Hebræorum sermone signent; & si ad naturam rei eius, quàm nostra interpretatio, propius accedat, obuiis manibus herbam porrigemus. Quis hætenus ex illa lingua ostendit, qua causa rex montium omnium Taurus vocetur: quis è nomine Araxæ eius naturam & descriptionem est assecutus? Quis Paropanisi, quis Caucafi nomina ad veras origines, ex Hebræa lingua vocauit? quis denique cetera huius regionis, quæ nos in lucem eruimus, ex alia lingua vnquam ita potuit explicare, vt vel minima esset

esset rerum & vocabulorum consonantia: Vel taceant igitur, vel in his montibus, in quibus Aramæi siue Scythæ ante linguarum cõfusionem habitauerunt, mecum certent, & veriores, si possunt, vocibus origines assignent. Nominat Hebræus liquorem eum, quo Noachus est inebriatus, Iain: sed rogo, vt ostendat, sic eius potus naturam nomine hoc contineri; vt ego in voce ea, quæ pro eodem sermo noster vtitur, demonstraui. Scio D. Hieronymum annotasse, procliuem esse Hebræis lapsum è littera Vau in Iod, & contra ex hac in illam, propterea quòd Vau, solius caudæ longiore ductu, à Iod distinguitur. Idem ego hæc suspicor euenisse, ita vt Hebræi etymologiæ & primogeniæ vocis ignari, ex Vau fecerint Iod , ac deinde vocales pro arbitrio suo addiderint, duas pro vna efferentes. Pro Vain igitur Vain dixerunt, ac deinde figura Vau in Iod deleta, fortè canda transeunte, pro Vain Vain dicere cœperunt. Si enim Aquila Thira legit, vbi Symmachus Thora, solius Vau & Iod similitudine, quæ sola magnitudine, Hieronymo teste, differunt: quid vetat, quò minùs credamus antiquitus è Vain, Iain factum esse, in voce præsertim, cuius origo videtur ad Scythiam referenda, in qua primum est diuinus hic liquor inuentus? Præterea, quæ est affinitas aut cognatio inter Iain, quod vinum; & Charem, quod vineam Hebræis signat? Credo igitur Hebræos, Græcos ac Latinos ab eius regionis indigenis, vini nomen accepisse, in qua primum vinum fuit inuentum. Sed quia omnes duplici w carent; pro duplici, simplex acceperunt: quod Græci deinde in Omicron vertentes, diphthongum fecerunt, oi , pro Vain pronunciano: cui terminatio Græca accedens, oi explet. Latini ex Vain , Vin, atque deinde Vinum nominarunt. Similiter opinor & Hebræos primum scripsisse Vain , ac deinde more suo Vain ; tandem ignorata vocis origine, Vau in Iod degenerasse, ob similitudinem litterarum; atque ita pro Vin, Iain in usum venisse. Longissimè igitur aberrarunt, qui Iani nomen à Iain, corrupta Hebræorum voce, duxerunt; cuius nos ab eundo appellationem, cum Cicerone de libris Ritualibus, deriuamus. Prima ergo lingua post cataclysmum, petenda fuit ab illis, quos Scythas, communi & vsitata voce, nominamus, eosdem cum Aramæis: quod quamuis modò de veteri historia & antiquitatum monumentis docuerim, post tamen rationibus validissimis, ex veteris Academiae & Peripateticorum musæo petitis, ita confirmabo; vt neminem fore sperem, sit licet peruicacissimus, qui non idem mihi sit assensurus.

Vt ergo tandem sarcinas colligamus, & reliquum itineris, quod

cepimus inire, absoluerè pergamus; videmur nobis non parum promouisse. Scimus enim Gomarum hinc ad Iaxartum, & ultra; hinc ad Ascanium vsque lacum, posteritatis suæ colonias habuisse; atque toto hoc terrarum tractu, multa vetustæ Cimmericorum linguæ vestigia extare; clarissima tamen ad Caucasios montes, ad quos Arcam docuimus quiescisse. Atque hæc quidem de Ascanio, ultra Iosepi & ceterorum testimonia, ex Poëtis adieci; licet alioqui satis fuisset, ad Comeri & genus, & linguam, hic collocanda, illius vnus auctoritas; qui Tygrammæos, siue Togormanos, Phrygios esse dicit, à minimo Cimmeri filiorum propagatos. Gemino itaque principio à Comero Phrygij descendunt: omisso etiam interim Dardano, recentiore conditore; cuius tempore Nonnus tertium diluuium fuisse cantat: quem in Romanis originibus à Cimmericis etiam, quorum Homerus in Odyssæa fecit mentionem, descendisse monstrabo. Inuenimus etiam, vbi terrarum Adam Paradisum sit egressus, id est, vbi fuerit; cum Deus terram exsecraretur, ne deinde hortus esset voluptatis, sed terra laboris & ærumnarum. Deinde, quò illinc commigrarit Cainorum vitabundus; atque mox vbi Arca sit à Noacho constructa, & quibus hic nominibus à Poëtis sit celebratus. Hinc quibus vecta & reuecta ventis Arca ad viciniam Paropanisadarum peruenerit; & vbi primum vinum sit inuentum. Præterea, quod caput erat omnium, ostensum est, Cimmericos Scytharum nomine hic mansisse; cum ceteri maioribus inhiantes, ad Babyloniam & reliquas orbis partes proficiscerentur. Hinc ergo duo intelliguntur, quorum maximum est ad historiarum contextum pondus; alterum, Gomaros illos, quos Ptolemæus ad hæc confinia collocauit, omnium Cimmericorum ferè primos esse, à Nyssa paulatim eousque progressos: alterum, linguam Gomarorum non esse in Babylonica confusione corruptam; atque idcirco primam esse habendam, atque excellentissimam; intra tamen humanæ rationis metas. Neque enim negare possumus, Hebraicam & Syram, ratione eorum, qui illis vsi sunt, nobiliores illustrioresque merito dicendas; illam quidem, quòd Prophetæ plerique & Moses ea diuina oracula prodiderint; hanc verò, quoniam Christus Seruator noster ea sit in humano corpore locutus. Duplicem ergo linguæ considerationem facientes; Cimbricam dicimus, arte atque humani ingenij præstantia, longè ceteris præferendam; Hebraicam verò & Syram singulari gratia ab eo accepta, qui ad humani generis salutem nihil sibi præsidij ab humana industria petendum putauit. Repudiata

diata enim illa, quam Adamus construxerat, quæque ad summum ingenij, & artis humanæ apicem pertingebat, eam sibi elegit, quæ his dotibus atque hac laude carebat, ne quid sibi homo in salute acquisita arrogaret. Cimbrica igitur artificiosa humanæ solertiæ compositione primas ferat; Hebraica, gratia & beneficio eius, qui nos redemit; ad eò, vt altera humana, altera diuina non malè diceretur; & illi quidem artis, huic gratiæ diuinæ daretur principatus. Post hæc igitur clariùs intellectum iri spero, quæ causa sit, vt Scythæ antiquissimi hominum ferantur; & prima post diluuium ætas Scythismus nominetur. De locutionis autem Cimmericæ arcanis, & subtili structura, cum non parum coniecturæ, quiuis de exemplis passim à me, vt fortè occurrunt, explicatis, facere possit; tum illic totum artificium apertius ostendetur; vbi sacra quædam & mystica vocabula enucleabuntur, vnà cum iis omnibus, quæ in Cratylo suo Plato conatus est ad causas vocare. Prius tamen, quàm ad illum Hermathenæ sacrum limitem accedemus, non pauca voces inter eundem per Cimmericorum colonias, vernaculas inuenient interpretationes; è quibus reliquas, quæ diuiniore sunt, licebit æstimare. Gomari igitur, Gomerum nobis, Iapeti maximum natu, in memoriam vocarunt; cuius ductu per linguæ vestigia, & locorum situm de coloniis emisis iudicandum: quas sequenti libro, si Deus tantum ocij in hoc infelicissimo Reip. statu, aut potius in periculosissima & exitiali dissectæ ciuitatis plaga, concedere dignetur, enumerabo: non omnes illas quidem, quòd nec vtile sit, nec fieri possit, sed eas maxime, quæ & nobilissimæ fuerunt, & quarum cognitio ad historiarum lumen inferendum, plurimum adfert momenti; & ea ex hominum animis tollet, quæ ex errore vulgariū scriptorum profecta, tam altè radices egerunt, vt ad eas extirpandas, Herculis mihi viribus opus esse credam. Quis enim vnquam quicquam sani de Saxsonum origine scripsit? quis Gotorum, Vandalorum, Alanorum, Danorum, & complurium eiusdem generis aliorum veros natales, germanosque maiores, à prima stirpe deduxit? Quis Amazonum fabulosam historiam, vt plerique credunt, ad veritatem reuocauit? Quis Venetorum nominis, vel generosissimam antiquitatem, vel originationem, vnquam potuit aperire? In his igitur omnibus, & iis, quæ huc pertinent, illustrandis, eam me spero operam collocaturum, vt nec me in peruestigando successus, nec alios pœniteat laboris, si quem in his nouis & paradoxis legendis, impendere dignentur.

FINIS LIBRI QVINTI.

SAXSONICA.

LIBER SEXTVS.

ARGVMENTVM.

*Ortam è Cimmerijs gentem docet esse Sacarum
Sextus, Saxsonicos eadem ad primordia ducens,
Æternosque ignes repetens Anaitida iungit
Asseclis, redditque pijs bacchanda Sacæa.*

A N T V E R P I Æ,

clō lō LXIX.

bB

D. D.
GASPARO SCHEZ, BA-
RONI IN WEZEMALE, DOMINO IN
GROBBENDONCK, HEIST, &C.

MELCHIORI SCHEZ, Domino Rumestæ, Schooten, &c.

BALTHAZARI SCHEZ, Domino in Hobocquen, &c. Et

CYRILLO SCHEZ, fratribus. Et

IOHANNI FLEMINGO, Domino in Wyneghem, D. Gaspari genero:

IOANNES GOROPIVS BECANVS.

S. P. D.

BTSI QUAMPLURIMA VIRI AMPLIS-
 simi, his meis Originum libris contineri sciam, quæ com-
 muni hominum opinioni aduersantur, nihil tamen compe-
 ri, apud omnes equè absurdum haberi, atque linguam
 nostram à me dici non vetustissimam modo esse, sed arti-
 ficiosa etiam vocum fabrica, immenso discrimine ceteris
 omnibus præstare. Quis enim mortalium persuadere sibi
 possit, sermonem eum omnium esse excellentissimum, in
 quo tantum abest, ut quisquam hætenus artis quippiam
 deprehenderit, ut contra ipsi illi, quorum vernaculus est, quouis alio quàm eo loqui ma-
 lint. Video sanè ab aduersariis validis me rationibus oppugnari, & talibus, nihil ut
 queat apud omnes tam doctos quàm plebeios probabilis adferri, & in primis illud ma-
 ximo omnium applausu obiici, qui fiat, ut in tanto seculorum decursu nemo unquam vel
 minimum elegantie in eo potuerit annotare. Neque enim id posse nostratium ingeniorum
 ruditati imputari, quibus nihil est promptius ad varias linguas perdiscendas, nihil de-
 xterius ad eas bene sonandas, nihil acutius ad genuinam puritatem in ijs, & peruiden-
 dam, & imitandam, adeo, ut si ab hac discendi facilitate, ingeniorum felicitas aestima-
 retur, nulla gens hominibus nostris ingeniosior posset inueniri. Jam nec curam & seduli-
 tatem ijs deesse ad ea perquirenda, quæ ad domestici sermonis ornatum quouis modo fa-
 cere possent, cum videamus plerosque tam curiosos, in omnibus Græcorum & Latino-
 rum angulis & latebris explorandis discutiendisque, ut ne pulvisculum quidem sinant
 intabèti. Eosne tam domi suæ cecos esse, nihil ut pulcri in lingua sua videre queant, quorū
 tam perspicax est foris acumen? Nec porro dici posse elegantiam hanc quidè animaduersam
 à multis fuisse, sed nemini hætenus curæ fuisse, ut eam ceteris communicaret. In tanta
 scilicet scribendi prærigine, quantam videmus apud omnes nationes hac ætate grassari,
 erit quisquam qui asserere audeat, nostrates omnes tam taciturnos fuisse, tamque Har-
 pocрати deuotos, nemo ut fuerit, qui eximium patrij sermonis decus è penetralibus, qui-
 bus abditum iam olim latuisset, euulgaret. Non ea sunt tēpora, tale ut quid suspicemur,
 cum nihil tam sacrum sit, nihil tam venerabili silentio dignum, quod non videamus, non
 animo-

animorum modo periculo maximo, sed extrema etiam Reip. euerfione apud rudem ple-
 beculam & aniculas disputari, tātum abest, ut quicquam abditum in sermone eo maneret,
 quem tam varie gentes per plura quàm quingenta milliaria Germanica secundū Ocea-
 num & Sarmaticum mare habitantes, iam inde ab omni historiarum memoria loquun-
 tur, quos omnes uno nomine Scythes & Onoces veteres nuncupabant, è quo Ingeuo-
 nes Latini fecerunt. Quis ergo credet in tanta lingue latitudine, quicquam omnino tam
 immensis ætatum spacijs potuisse latere, quod humana saltem industria assequi posset,
 præsertim cum eius antiquitas tanta sit, ut vel ipsum tempus omnia fuerit reuelaturum,
 quamuis supinis & negligentibus nedum hominibus nimio plus curiosis. Jam illud ab
 omni sani hominis cogitatione omnium remotissimū videtur, eam linguam de perfectio-
 ne laudari, quam non modo exteri addiscere minimè desiderent, sed cuius etiam eos ipsos
 pudeat, qui eam à teneris unguiculis ab ipsis matribus inter lallandum imbiberunt
 Hispanus suo se iactat sermone. Italus linguam suam admiratur. Gallus suæ tam est
 studiosus, ut eam ab ipsis Græcis deriuare conetur. Anglus suæ negat quicquā suauius,
 quicquam delicatius, quicquam elegantius inueniri, ab eo maximè tempore, quo Thomas
 Morus in ea admirandæ eloquentiæ commentaria conscripsit. At omnes hi sermonem
 habent è barbara Latine Germanicæque farraginis confusione permistum, ita ut neque
 de antiquitate, neque de sinceritate queant gloriari, à quarum utriusq; laude tam lon-
 gè absunt, quàm qui longissimè: cum post Gotorum & Francorum, & ceterarum Ger-
 manici nominis gentium, irruptionem, hæ loquendi corruptele Europam primum inuase-
 rint, & latè Hispaniam, Italiam, & Galliam, diuersa fractarum vocum colluuiæ occu-
 parint, quam nec Latinus nec Germanus intelleturus esset. Quamobrem meritò quis
 Italos quosdam derideat, qui quàm possunt longissimè à Latina pronuntiatione receden-
 tes, stolidissimè sibi arrogat vetustam Thuscorum linguam, quasi quisquam inter eru-
 ditos posset inueniri, qui tam historie omnis sit ignarus, ut nesciat eum sermonem, quo
 nunc Itali utuntur, è Latino, Gotico, Longobardicoque corruptis, & veluti in morta-
 rio pistis, fœda perturbatione coaluisse. Sed his longè magis ridiculos se docti quidam viri
 in Gallia præbuerunt, qui linguam suam è Germanica Latinaque turpiter fractis, mu-
 tilatisque coaceruatam, è Græcis fontibus deriuare sunt ausi: qui quàm procul ab histo-
 ria & veris originibus aberrant, Gallica nostra clarissimè ostendent, omnibus ijs voci-
 bus, quæ vetusta ipsorum lingue ab auctoribus adscribuntur, ad naturam rerum signi-
 ficatarum enucleatis. Quales quales tamen hæ lingue è diuersorum sermonū corruptio-
 ne nata, dicendæ sint, illud saltem apud omnes constat, nullam inter eas esse, quam non
 honori sibi ducant, qui ea ab incunabulis sunt instructi. Soli nostrates sunt, quos suæ &
 pigeat, & pudeat, tanquam præ ceteris omnibus pœnitendæ, cum tamen puram since-
 ramque antiquitatem custodiat. Cui igitur tandè persuaderi poterit, quod cum alibi, tum
 quinto libro à me est explicatum, hanc nimirum, & primam & perfectissimam esse ha-
 bendam, præsertim cum in his meis Saxonis annotarim, ipsi etiam Saxonibus, quos
 à primis Cimmericorum colonis deduco, Cimbricam puritatem simplicitatemque displice-
 re, omnibus studiosè affectantibus flatulentum Allemanorum stridorem. Nec nouus hic
 est Germanorum morbus, nec noua item de Allemanici Suenicique sermonis excellentia
 opinio

opinio, cum eam olim admodum plerisque omnibus fuisse animadvertam, iam ab illo usque tempore coceptam, quo Sauromatarum & Amazonum connubia ab Herodoto celebrantur. Sauromata enim, quos germanos Cimbrose esse in Amazonicis doceo, inter Scythas Soléciz are dicebantur, propterea, quod Amazones sermonem principio non satis probe didicissent: quo quid aliud indicatur, quam Sauromatarum sermonem feminarum, non virorum videri, quandoquidem vitium pronuntiationis mulieribus adscribitur. Quid? an non idem hodie nobis obiicitur, sermone nempe nos uti effeminato, & profusus muliebri, utpote in quo virile illud, & masculinum Suevicorum laterum robur desideretur? Est autem hoc iudicium non Alemanorum modo, sed nostratum etiam, & exterorum; quibus in uniuersum videtur, linguam nostram feminas potius quam viros decere; atque idcirco minimè ferendum, quæquam omnino inueniri, qui eam aufert, vel ad ipsum Adamum referre, vel saltem perfectissimam iudicare. Hæc aliaque id genus complura opponi mihi cerno, maximo omnium consensu, & tanto, ut pene effrontis audacia videatur esse, vel semel contra mutire, nedum disputare, & sententiam ferre. Quid igitur spei reliquum, quid animi, quid fiducia, ubi vni contra omnes est digladiandum? Perparum profecto fuisset, nisi scirem Diogenem magno nisu contra totius populi turbam ingredi conatum, reapse nobis demonstrasse, ferè contra vulgi opinionem esse sentiendum: si veritatis maior quam popularis erroris ratio sit habenda. Quot, queso, exemplis doceri queat, nihili faciendum esse imperitæ multitudinis præiudicium, cum ex Philosophis omnibus, tum Stoicis præcipuè, è quorum placitis ea Cicero mutuatus est, quæ quamuis verissima essent, Paradoxa tamen propterea nominavit, quod vulgi opinionibus aduersarentur. An num minus verum est, nemini, ne inimico quidem, ne percutienti quidem, malefaciendum esse, quia id vni soli Socrati placuit, reliquis ferè omnibus contra sentientibus? Minimè gentium: nimis enim verè iactatur, verbis utendum, ut multi, sentiendum ut pauci. Nam ita plerumque, usu venit, ut quo res quæque, vel melior est, vel diuiniore, vel ad vitæ utilior, eo minoris apud populum aestimetur, cum tamen è diuerso à Deo, & natura ita sit in rebus omnibus comparatū, ut quo quæque, sunt humanis visibus aptiora, eo paratu sint faciliora: quod & in re cibaria, & in morborum remediis clarissimè est videre. Quid malua copiosius? quid tritius? quid item eadem utilius ad usum medicamentorum? An non vna brassica & interius & exterius omnium medicamentorum vicem habere potest, si à perito, & multarum rerum experiente viro, ad usus suos applicetur? Nunquid gramine magis protritum? nunquid frequentius? Nunquid rursus aliud, quod plures vires habeat ad medendum? Hæc tamen, & id genus infinita alia, apud omnes ferè homines in vilissimis habentur, non aliam, ni fallor, ob causam, quam quod propter immensam copiam fastidiantur. Quod si eadem ab ultimis Indis, aut China, aut Moluccis, aut Bresilia adferrentur, bone Deus, quanti essent aestimanda! Precia ergo rerum vulgus non de natura ipsa petit, sed de raritate, & difficultate ad acquirendū; cum opifex contra ea plurima esse voluerit, quæ essent ad usum nostrum quam maximè necessaria. Absit itaque, ut ea de causa lingua nostra vilior iudicetur, quia talis à vulgo hominum hætenus fuerit existimata. Nec ulla temporis, quamuis longi, mora nobis prescribere debet, quid sit de veritate iudicandum, cum omni æuo eadem fuerit imperitæ multitudinis

tudinis in rebus aestimandis perversitas. Contempserunt olim, & nunc contemunt nostratam loquendi consuetudinem tanquam effeminatam, quasi aliquid elumbe in lingua posset inueniri. Quid verò causa èd homines impellit, sic ut iudicent? Non aliud inuenire possum, quam quod minimo labore, & lenissimo sono, sermo noster enūciatur, cum Suevicus, ingentes spiritus, & robusta latera poscat. Quis hic non videt, quam ineptum hoc sit iudicium? Si enim ea via optima est, quæ et rectissima est, & facillima ad eundem, quid ni, & illa optima sit locutio, quæ et facillimè & brevissimè ed peruenit quò tēdebat? Iam cum sermo omnis ad eum finem sit referendus, ut id quod volumus alteri significemus, num poterit negari eum optimum esse, qui quàm facillimè & lenissimè omnia animi sensaqueat explicare? Scilicet hoc illud est, si Mercurio placet, quod muliebri vocant, quod lingua nostra citra omnem pronuntiationis asperitatē, citra laborem, citra molestos hiatus, omnia sic exprimere potest, ut videatur virginiam quandam modestiam, & castum, puellaremque pudorem custodire. O egregium sermonis vitium! O infamem notam! Illud insani homines carpunt, quod Aristoteles, quod Plato, quod omnes denique, veritatis studiosi, summis laudibus essent euecturi, nisi inter eos tam præposteros rerum aestimatores nobis fingamus, ut superuacuum laborem, & difficultatem minimè necessariam, suauis ac leni progressui præferendā arbitrarentur. Non ibo equidē insitias, Almanicam aptiorem esse ad gloriabundos Pyrgopolinica cuiuspiam flatus plenis buccis exprimēdos: sed hoc non magis lingue nostræ vitio verto, quam si diceretur, aliam quidem magis idoneam videri, ad ursos vel leones imitandos; nostram verò non ad aliud seruire, quam ad mentis humane sensa facilitate summa, et summa lenitate indicanda. Porro quàm hæc equalis & moderata pronuntiandi facultas non sit vituperanda, inde licet existimare, quod nulla omnino natio inueniatur, quæ facilius quàm nostra, quasuis linguas et addiscat, & ad proprios ac vernaculos singularum gentium accentus accommodet: quod ego non alia ratione euenire credo, quam quod sermo noster eam promptitudinem sonandi, à teneris annis inducat, ut homines idoneos reddat, ad quasuis voces quouis modo canendas. Sint enim duo; alter nostras, alter, vel Hispanus, vel Italicus, vel Gallus, vel Anglicus, vel Almanus, atque; hys ignota lingua addiscenda proponatur; quiduis deponere ausim ad certandum, nostratam longè fore superiorem, cum in percipiendi celeritate, tum in dexterritate pronuntiandi: quæ res ad solum ingeniorū discrimen referri nō potest, quoniā ea paria dari queant in ambobus. Latissimus hic sese campus offert ad discurrendū, per varias in diuersis gentibus canendi rationes. sed ea disputatio plus sibi tēporis deposceret, quam clepsidra hæc nostra posset elargiri: hoc unum mihi videor citra prolixas controuersias tenere posse, eam linguam, quæ hanc imitandi quasuis facultatem & promptitudinem adducit, mediam quandam omnium indolem obtinere, nec ad vllum pronuntiationis extremum declinare; atque; idcirco optimam quoque, esse censendam, si ea quidem optima sunt & pulcherrima, quæ modū in omnibus per omnia conseruant. Quid autem laudabilius, quam & breuiter & leniter, & facillimè quiduis significare, & præterea sic instrumenta vocalia omnia comparare, ut quàm promptissima sint, ad quamuis cuiusuis lingue profodiam accuratè, & adamussim imitadam. Ennius tria se corda habere iactabat, quoniam tres diuersas linguas teneret, Latinam, Oscam, & Græcam, fortassis ex cordem se dicturus, si

sciuisse quamplurimos, & propè infinitos nostrates esse, qui præter Cimbricam, Hispanicam, Italicam, Gallicam, Almanicam, duas alias, Latinam & Græcā, optimè norunt; quorum non pauci sic efferunt singulas, ut ipsas vernaculas esse credas. Eant igitur nunc lingua nostra contēptores, & lenem eius æquabilitatē accusent, è qua id fieri videmus, ut eius consuetudo homines ad quemuis sermonē addiscendum, & citra vitium pronuncian- dum aptissimos reddat. Verū cum talis sit, & præterea plurima arcana cōtineat, quæ sit, ut nemo hæcenus ea animaduertent? Nescio sanè, nisi id rectè dicatur, eorū homines mi- nimè studiosos esse, quæ in nulla sunt admiratione. Quis verò est, qui aliquid in ea lingua miraculi querit, quam à primis vnguiculis secum scit adoleuisse: Cum itaq; admiratio ad inquisitionē studiumq; inuitet, quibus rebus scientia omnis comparatur, nihil miri est, si nemo in vernaculo nostro sermone ad eam notitiā peruenierit, quam ego licet exiguā ad- huc, & minimè perfectā sum consecutus. Quid verò me præ ceteris potissimum ad ea in- daganda, quæ nemo antè attigisset, incitarit, et si è libro quinto facile colligi queat, nõ gra- uabor tamen breuiter vobis hic indicare. Herodotus, ut historiographorū qui exstant an- tiquissimus, ita à me antè lectus quàm ceteros adire, in Bec & Puromus vocibus dua- bus nostratibus primā dedit inquirendi occasionē. Huic Plato adiunctus, flagrantissimum desiderium ad intima quæq; perscrutanda accendit: ad quæ deinde numeri Cimbrici duo- decim diuersis nominibus, aliter quàm in ceteris linguis nominati, certissimā viam com- monstrarunt, ad duodecim deorū adyta penitus perlustranda. Omnia verò quæ inde va- ria mentis agitatione peruestigauit, ad religionē Catholicam à vanis Ethnicorū nugis reuo- cata, magnā mihi voluptatē attulerunt, dum viderē vocibus ea intexta, quæ antiqui- tati omni maximā lucem inferrent, & Christianam fidem externis testimoniis ornarent. Crebrò mihi in mentē venit mirari, dum res in his regionibus à Romanis gestas legerem, quæ exiguus hic terrarum angulus linguæ suæ puritatem cōseruarit, præsertim cum ani- maduerterē Romanos tanta cura linguæ suæ propagandæ incubuisse, ut ne Græcis quidem Græcè dicere iura vellent, si Valerio Maximo sit credendum. Verū postquā ad linguæ no- stræ sacrarium singulari Dei gratia sum admissus, omnis ea admiratio cessauit; eo quòd cla- rē cernerem, insigni numinis benignitate factū esse, ut eius linguæ germana simplicitas vsquam gentium integra retineretur, qua tot mysteria essent consignata. Fuisse autem in omnium opinione aliquā talem linguam inueniri, ut intellecta plurima sapientie arcana enuclearet, id luculento indicio est, quòd videmus inter gentes de linguæ primatu maxi- mas altercationes extitisse, atq; eas tanti à Philosophorū principe habitas, ut ipse quoq; ad primas vocum origines inueniendas, omni ingenij eruditionisq; suæ ope contenderit. Hanc autē nostram esse, si docere vellem, Aristotelis mihi ratio fuit tenenda, quæ demon- strat, apud homines imperitos Inductione potius quàm Syllogismo utendum, quam hic à Socrate accepit; cuius quasi propria fuit hæc via ad rudem populum in opinionem suam perducendi. Hanc igitur mihi quoq; adhibendā putavi, non recto tamen impetu, sed obli- quo per Insinuationē quandam oratoribus vsitatam. Neq; enim ex proposito his meis li- bris de sermone primo scribo: sed dum primos Atuaticorū parentes quero, varia exem- pla adduco, è quibus clarissimè cernitur, quantā necesse sit eius linguæ perfectionem esse, in qua tanta est rerum & vocum consonantia. Post verò quàm his animi hominum non-

nihil

nihil fuerint emolliti, & à contemptu sermonis nostri retracti, Hermathenam nostram in lucem mittemus, quæ alia via & ratione à primis principiis progressa, summum linguæ nostræ artificium necessaria conclusione demonstrabit, ad eò ut quod hic verisimili histo- ria veteris ductu, & exemplis quamplurimis declaratur; illa sit ostensura cum primis rationibus ad vnguem conuenire, nec posse quidem à viro sapiente, & in differendi arte exercitato, contrarium eius cogitari. Verum enim verò cum intelligerem, quàm ab omnium auribus, præsertim exterorū, hæc noua assertio mea abhorreret; veritus sum, ne me ficti- cius exemplis pleriq; uti existimarent: atq; inter eos etiam metuebā, ne ipsi quoq; Saxo- nes crederent, ea me comminisci, quæ ipsi, à prisca sua lingua plurimū digressi, non essent ex vernaculo suo sermone percepturi. Quod igitur huic malo remediū? Quod aliud quàm illud commune eorum omnium, quæ ratione nequeunt cōfirmari, sed de testimoniis dun- taxat idoneis sibi asserunt veritatem. Cum enim in hoc genere hæc quoq; versetur quæ- stio, an voces verè nostrates, verè sim interpretatus; cogor testes mihi eos deuertiare, qui simul & linguæ nostræ sint periti, & Græci Latineque sermonis minimè ignari, & eam præterea apud exteros habeant existimationē & auctoritatem, ut nemo de ijs, quæ ipsorum testificatione muniuntur, velit dubitare. Quamobrem quos mihi potius ad hanc rem citassem, quàm eos, qui non modò omnium confessione harum linguarum doctissimi habentur, sed tales etiam sunt, ut Rex, cui hos labores meos deuoui, non aliorum fidem in regionibus nostris maiore experiatur. Quis enim Gaspari fraterna vestra cōcordia duci, & eximio ornamento, non aliquot voces credat, cui Rex totius Belgicæ credit ærarium? Bene igitur rebus meis accidit, vos in hac ciuitate natos esse, quorum singulis tantum fi- dei ab omnibus datur, ut vel vnus testimoniū instar plurimorum esse possit. Vos itaq; viri omnibus rebus ornatissimi, maiorem in modum rogo, ut hæc nostra cognoscere & perlegere succisuis horis, quas grauioribus negotiis ad relaxandum animum subducere debetis, si valetudini & saluti vestra consultum vultis, ne graue vobis ducatis; quò ec- quid falsi attulerim, ad vocum nostrarum interpretationē, videre possitis. Quod si quic- quam secus ac linguæ nostræ natura fert, à me adductum cernatis; obtestor vos per omnes Musas, ut quicquid ab ijs armorum accepistis, id totum in caput meum conuertatis: ad quod equidem, nisi optimè mihi conscius essem, nunquā vos prouocassem, utpote quos sciam tantum in poësi valere, ut si quæ in me irati scriberetis, ea haud dubiè ad sempiternam posterorum memoriam ingenti nominis mei ignominia essent peruentura. Satis noui cum ceterorum, tum Gasparis, & Flemingi falsissimum acumen, multis epigram- matum experimentis mihi perspectum, in quibus videre erat, quàm Archilocho, si bilem quis vobis moueret, nihil cederetis. Sed quid, dicetis, nostra refert, tibi ne fides adhibea- tur, nec ne: permultum, ita me Dius fidius amet. Cum enim & vos Scheti, in clarissima hac urbe nati, & ab Erasmo patre vestro, viro non tam fortunarum affluentia (quam- uis eas maximas haberet) quàm vitæ integritate nobilissimo: & tu Fleminge, cū fratri- bus tuis, à Sebastiano Flemingo, viro similiter omnibus rebus ornatissimo, ita sitis educa- ti, ut nõ plus vobis clarissima patria, quàm vos patriæ, attulerit ornamenti; oportet, ut sic paterna virtuti, & expectationi respondeatis, ut nulla parte vel industria, vel fauor- vester desit, qua possit claritatis aliquid huic regioni conciliari; in qua amplissimas &

maxi-

maximas ditiones possidetis. Quis verò maior splendor à maioribus possit affulgere, quam is qui in vetusta lingua inuenitur, si omnes passim nationes ad id maximè videamus eniti, quo sermonem suum ornent, & apud alios ostentent, qua in re admirandos sese Romani praestiterunt? Credite ergo Vvesemalum, Grobendoncum, Heistam, & alias clarissimas ditiones hoc sibi à Gasparo domino suo poscere, vt me in lingua nostra honori suo prisco vindicanda, quoad eius fieri potest, adiuuet. Num verò minus Rumeſta antiquissimo dominio nobilis, à Melchiore postulat? Quid? an Hobocum, cui in Saxsonia olim arx cognominis ab historiae scriptoribus est celebrata, prisca lingua suae decus à Balthazare negligi aequo animo ferret? Iam Vvininghemum, & iurisdictione & aliquot iugerum centenariis, Flemingum ornans, an non putamus patronum suum appellare, quo debitum linguae Flemingae honorem sedulo curet reuocandum, pro eo, ac ipsum etiam nomen videtur admonere? Nec siletet superbum Conrardi palatium Lire amoenissimo loco edificatum, si tam se auribus quam oculis, ingenti herbarum arborumque varietate posset insinuare. Omnium enim horum locorum Genios mihi videor audire postulantes, vt ea lingua, quam inuitis Romanis retinuerunt, rursus excolatur, & ad primos suos deducatur natales, ne quam summa olim maximi imperij vis non potuit, eam negligentia, & hominum socordia inducat obliuionem. Id verò praestiteritis, si tum apud alios, qui Cimbricam linguam prorsus perdididerunt, tum apud Saxsones, apud quos paulatim magis atque magis degenerat, testes mihi sitis, me verissimam adferre vocum nostrarum interpretationem: qua docebit, quanto sit ceteris omnibus praestantior is sermo, in quo tam admiranda cernuntur arcana. Quantum verò Saxsones huic labori meo debituri sint, illis relinquo aestimandum, qui aliquando apud eos in antiquitatum studiis sunt versati, quorum candidum iudicium ipsa experientia me docebit, dum sentiam quanti augustum Sacarum genus Augustus faciet, quantoque honore eum dignum putabit, qui nobilissimos ipsi parentes primus ostendit, & totum genus ab Jmao usque per varias colonias in Europam deduxit.

SAXSONICA.

LIBER VI.

VEMADMODVM PRIORIBVS libris multa in lucem eruius, quae in Cimmericis tenebris, pro uerbo quam reapse notioribus, haecenus latuerunt: ita deinde tentanda via est, per primas Cimmericorum colonias, vt ob oculos ponatur, qui tandem in Europam ab ipsa usque Nyssa peruenerint. Difficile iter ac arduum, & haud scio, an ullis tritum uestigiiis eorum, qui de gentium migrationibus & originibus, ante mille annos quicquam scriptis tradiderunt. Tentarunt fortassis aliqui aditus, & eminus nescio quam umbram caligantibus oculis annotarunt; at qui aperte rem tradiderit, nemo haecenus est inuentus. Quocirca mihi condonandum, si non omnia quae dicturus sum, idoneis testibus confirmauero, quando ne sunt quidem ulli, qui locorum, in quae Cimmericorum pueri primum commigrarunt, satis fuerint periti. Operam tamen dabo quam potero maximam; ne, quae de coniecturis colligam, fructu suo carere videantur, & quod haecenus feci, hinc quoque diligenter cauebo, ne qua pagina sit quae non habeat uel rarè aliquid & insignis antiquitatis; uel rem nouam quampiam, & necdum animaduersam. Quia ergo de coloniis Cimmericorum tractaturi sumus, monendum est principio, quod antea quoque monui, me hoc loco in animo non habere, ut Iani in Italiam commigrationem unà cum Cimmericis quibusdam uelim explicare; eò quod illa suum postea locum sit habitura: uerum de illis me hinc duntaxat acturum Cimmericorum colonis, qui multis post aetatibus in Asia manserunt, quorum tandem aliqui post longum saeculorum decursum in Europam commigrarunt. Quocirca fausto omine, bonisque uerbis rem auspiciaturi, eam ab initio consuetudinem exponamus, quam Dionysius Halicarnassæus memorie prodit; in qua re, ut prolixitatem uitemus, si Graeca scribantur, nascituram, Gelenij non mali interpretis uerbis contenti simus. Libro igitur Romanarum antiquitatum primo sic habet. Primum finibus egressa est sacra quaedam iuuentus exigua numero,

numero, ad quærendum victum à suis emissâ parentibus more antiquo, quem receptum scimus à multis tam Græcis quàm Barbaris. Quoties enim vulgi multitudo in aliqua ciuitate nimium excreveret, nec alimēta domi omnibus sufficerent, aut aëris intemperie cæsa terra fruges proferret pauciores solito, aut alia talis ciuitatem occuparet calamitas, siue bonum siue malum cogeret minui multitudinem, Deo cuiusdam sacantes, quantum hominū annus pareret, emittebāt armis instructos è suis finibus: si pro iuuentutis felici prouentu aut victoria gratias Dijs agerēt, peractis solennibus sacris, fausta omīnatione prosequētes abituros in coloniam: sin irata numina placarent, finemque præsentium malorum poscerent, eodem modo sacris operati, mœsti veniamque petentes à suis, quos ablegari necessitas cogeret. Illi verò posthac carituri patria, nisi aliam pararent, quæ se recipiat quicquid terrarum armis acquisiuisent aut gratia, habebant vice patriæ, creditumque est eis adesse Deum, cui dicabantur, & supra humanam spem prosperare eiusmodi colonias. Hæc ille, qui tam antiquam hanc emigrandi consuetudinem facit, vt eam Aborigines in Italia occupanda secutos fuisse dicat. Nec verò de vetustate eius hoc solo auctore sententiam fero, sed ex Strabone etiam idem colligo. Is enim libro Geographiæ quinto, ait de Samnitibus huiusmodi narrationē se accepisse, Sabinos quos Italiæ indigenas alibi fecit, contra Umbros diuturno bello implicitos, vouisse, Græcorum quorundam more, se, quæcunque eo anno nata essent, immolatuos. potitos autem victoria, eorum quæ nata erant, alia quidem immolasse, alia verò consecrassē. At cum sterilitas eos quodam post tempore affligeret, dixisse quendam, liberos etiam consecrandos esse: quod confestim secutos, proles tū natas Marti fausta acclamatione deuouisse, quam deinde sobolem ad virilem ætatem progressam, in coloniam tauro duce emississe, quam in Opicorum per pagos degentium agro quiete capta, atque præcis colonis eiectis, sedes ibi posuisse, ac Taurū Marti qui ducem eū dederat, de vatū iussu sacrificasse, atque hos a Sabinis voce bladiuscula Sabellos esse nominatos, Sannitas verò alia de causa, quos Græci Samnitas dicunt. Hæc Strabo de Sabinis indigenis, Umbris & Opicis antiquissimis Italiæ populis cum referat, an non insignem huius sacri ritus prodit antiquitatē? Sunt haud dubiè que illis scribuntur, ita penè nimio situ temporum obsoleta, vt Opica in prouerbiū abiuerint, in illos cōuicij loco futurū, qui vel nimium rudes & simplices, vel apertè obscœni viderentur. Opicis certe vetusta Cimmericorum lingua qui cū Iano in Italiam venēre, eum notat, qui aperto pectore ingenuè & citra simulationē, id quod sentit, vultu & lingua

lingua prodit; ita vt credā Opicos vel Cimmericorū sobolē fuisse, vel generatim viros candidos, & rustica quadā simplicitate apertos, qui iam olim ante multa seculorum curricula, nō ex Italia tantū, quamuis præcipuè, sed alijs etiā quamplurimis regionibus sunt eiecti, breui, ni fallor, ex his nostris Cimbricis reliquijs, vbi hætenus etiānum Opici, præsertim in pagis, vt olim, habitant, à Sabinis expellendi. Est ergo huius consuetudinis antiquitas illa quidē singularis, sed vnde primū profecta sit, nec ab his auctoribus, nec ab alijs, quod equidem sciam, declaratū. Nos igitur primis post diluuiū hominū sedibus inuentis, quæremus cui coloniam inde aliò emissæ ritus hic principium sui debere videatur. Prima sanè & nobilissima commigratio ea fuit, qua Nembrodus cum suis Noachi pronepos ad latissimos & fertilissimos Babyloniam campos per montiū catenam longissimam descendit. In hac tamen primores & capita tribuū suis magis viribus quàm diuino numine, suaque potiùs prudentia, quàm diuinis oculis iter tenuisse, sedesque fixisse videri possunt, si de illis, quæ consecuta sunt consilia, licet æstimare. Cum enim & numero hominum, & diuitijs indissolubile sibi & quasi adamantinū regnum constituisse viderentur, eò venerunt superbiæ, vt non antè colonias aliò emittere vellent, quàm iunctis copijs & viribus turrem extruxissent, qua se aduersus iram Iouis, si rursus forsatis vndis terras cooperire vellent, tueri ac seruare possent: eodem facto bis impij, semel quod promissis Noacho factis, non crederent, iterum, quòd humanis viribus se posse Deo illudere, ac eius furorē effugere, putarent. Nimbrodi insani tyrāni, & vasti & efferi gigantis insanissima cogitatio, duo statim monstrauit, tū quàm populus procliuis sit ad stultitiam & vesaniam Principum sequendam; tū quàm nihil valeant superborū insanorūque regū dementes contra diuinam voluntatem molitiones. Confestim enim cœptū est opus, & moles montiū omnium vertices & nubium regionem longè superatura ductu & auspicijs furiosi tyranni, & cæci vulgi vesano studio rem vrgente; duabus pestibus nunquā citra graue exitium simul euntibus. At at non dormiit Deus, nec oculos Saturnijs, quas vocant, lemis habuit oclusos, sed vecordem audaciā & superbiam Gigantæam obstinatissimis animis progredientē derisit, turbine vasta murorum molimina distumpens & funditus euertens, addita etiam poena perpetuo in hominū genere ad sempiternam sceleris impij memoriam duratura. Linguam enim vinculū & nuncium humanæ societatis cōfudit, & vnam qua vnio populorū continebatur, in varias commutauit, ita vt alterū alter non intelligeret, ac perinde homo ab homine voce differret atque taurus à cornice, fieretque

tanta inter eos alienatio, quanta est inter diuersorum generum feras aut belluas, quo nihil potest ad societatemque hominum dirumpendam plus virium habere. Hoc ergo primū & maximū documentum habemus, Deo conuenticula hominum suo numine neque confociata, neque freta, grauissimè displicere, ac omnium huiusmodi studia & labores vanos esse, ac in nihilum abituros. Hęc igitur prima post cataclysmum mortalium colonia non illos est sortita successus, quos Dionysius Halicarnassæus eis adesse scripsit, qui se numini diuino dedicantes, eiusque ductum sequentes, nouas sedes quærunt; sed contrà in maximas calamitates, & in discordiam nulla vnquam pace, dum mundus erit, componendam inciderunt, cuius incommodis hactenus humanum genus torquetur. Qui ergo in primis sedibus, in quas ex Arca parentes descenderant, adhuc manebant, dum hunc cognatorum casum viderent, nec quemquam eorum qui structuræ Babylonicæ turris interfuissent intelligerent, singulare hoc diuinæ iræ exemplum in rem suam verterunt, eò felices quòd alieno periculo fieret prudentiores sapientioresque. Eos igitur quos non intelligebant, dicebant à turre illa confusionis linguarum sermonem trahere, quod hactenus apud nos Cimmericorum posteros *Sabeley* dicitur, quo nihil aliud significamus, quàm quęquam ita loqui, vt non magis intelligatur, quàm si turris Babylonicæ structuram adiuuisset. Est igitur hæc vox æternum nobis illius impietatis & temerariæ audaciæ monumentum eo diligenter conseruandum, considerandumque, ne quid simile vel moliamur vel cogitemus. Verùm non ea sola contenti fuere admonitione maiores illi nostri, sed in prima colonia emittenda diligentissimè curarunt, vt fauore diuino, non consilio duntaxat humano, deduceretur. Hinc igitur prima est origo colonias eo ritu quem aperuimus de Græcis auctoribus, in nouas sedes dimittendi: quod vt quiuis intelligat, videamus quę prima colonia post illam Nembrodicam à Nysæis finibus & Margiana sit emissa. Diximus antea Cimmericos omnes, qui primis in sedibus remanserant, Scythas vocari solere, atque inde ætatem primam post diluuium dici Scythismum, eò quòd apud solos hos prima & antiquissima lingua permansisset. Qui autem antiquissimi horum sint coloni, à vicinis Persis interrogemus, qui à Bactrianis, eiusdem linguæ hominibus, Magiam se accepisse confitentur. Ex his audiemus nihil antiquius aut notius esse Sacis, adeò vt ab his tanquã primarijs omnes qui Scythici nominis sunt, Sacas appellent, quamuis Plinius id ea tantum causa factum putet, quòd proximi essent: aperto errore, cum Margiani, & inter eos Massagetæ & Dæ, & alij non pauci, à

Ptole-

Ptolemæo, diligentissimo priscae memoriæ custode, Persis ponantur multò, quàm Sacæ, propinquiores. Nos igitur sic existimamus post primam coloniam illam maximam Occidentem versus emissam; alteram, & illi secundam, in oppositam mundi partem fuisse deductam, pro eo atque conueniebat; tum ad omnes mundi plagas populis implendas, & primùm quidem temperatiores, & sub eadem Zona sitas; tum ad contentiones & bella, quæ inter finitimos oriri solent, quoad eius fieri posset, euitanda. Secunda igitur colonia Sacarum fuit, tanto à Margiana ferè in Orientem interuallo missa, quantum Assyria in Occidentem remouetur; si Ptolemæi descriptioni, quæ omnium est verissima, fides habenda; in qua Sacæ sub ipso Imao habitant, è regione fontium Gangis, quorum collatione ad Vrfas vergunt. His locis montium obiectu asperiorum tutissimis, in tantam gentem excreuerunt, vt Persis præ ceteris omnibus Scythis notissimi essent, eò quòd longè lateque militiam suam proferrent, armis non minùs, quàm generis antiquitate, nobilissimi; & idcirco de horum nomine, omnes reliquos Scythas Sacas nominarent; vti Herodotus, in Xerxis exercitu recensendo, tradit. Hinc tamen ante omnia monendum, priscum ipsorum nomen esse Saga, quo Pomponius Mela vsus est; non Saca, vt posterior ætas enuntiauit: quod ita esse, de Tectofagis, Sagartiis, & Sagari, quæ à Saga deriuantur, clarè docetur. Sagaris enim gladius Scythicus fuit, perinde apud Persas à Sagis, atque in Italia à Bononia Bolognese latum illud Parazonium, nomen inuenit; cui Sagarim si non figura, at saltem vsu, similem fuisse credo, cum videam apud Xenophontem, pro Sagari aliquando Machæram poni, qui Sagari Amazones vti cum dicit, facit, vt faciliùs sim persuasurus, omnium Scytharum communem fuisse, cum Amazones quoque Cimmerici generis esse, post sim ostensurus. Et ne quis suspicetur securim siue bipennem esse, qua Amazones quoque utebantur, ex Herodoti Polyhymnia hæc distincta tela fuisse constat, qui inter Sacarum arma Axinas, id est, secures, & Sagares sigillatim recenset; quo loco Valla errasse mihi videtur, dum bipennem pro Sagari ponit. Strabo Massagetis Machæras & Sagares distinctè tribuit; quo fit, vt non satis liqueat, qua fuerit forma, nisi quis suspicetur secures fuisse, vna, non duplici, acie, quæ in longam cuspidem terminetur, à bipenni differentem. Qualis qualis tamen, quando necdum liquet, Sagaris fuerit, hoc saltem nomen ipsum demonstrat, à Sagis appellationem non aliter venisse, quàm parazonio illi sex digitos, paulò plùs minùs, quàm maximè patet, lato, à Bononia in Italia nomen datum dixi.

cC 3

Hoc

Hoc genere teli ad scindendum maximè apto, vt $\lambda\upsilon\sigma\iota\phi\lambda\epsilon\beta\eta$ quidam vocarit, Persę Sacas, alij Massagetas, alij Amazones, armarunt, omnes tamen à Sagis deducto nomine vsi. Sagartios porrò cùm Herodotus Nomades faciat, quos Stephanus in Chersoneso Caspij maris collocat, sic dictos opinor, quòd longo apud Persas stipendio merentes, genus quidem & naturam Sagarum adhuc retinerent, linguam verò Persarum ob diuturnum apud eos conuictum in vsu haberent, atque eo de signo Persę viderentur; natura verò & indole Sagæ manerent. *Sagart* enim ad verbum eum signat, qui Sagarum genus & naturam refert, ab *art*, voce antè explicata, & *Saga* facta compositione. Sagartiorũ arma tum exponam, cùm de Mirmillonum certamine quædam suo loco annotabo. Tectosages verò iam mox qui sint, & vnde orti, vt doceam, series orationis postulabit. Sagæ igitur antiquitùs, nō Sacæ, nominabantur, qui secundam coloniam Orientem versus deductam corpore suo constituerunt, quos Ephorus colonos Nomadum esse asserens, hominum iustitiæ legumque in primis obseruantium, idem mihi dicere videtur, ac si clarè pronunciaret, hos esse eorum colonos, qui primi Scythæ fuerunt, penes quos æqui bonique laus omnium testificatione tenuit principatum. Veteres enim Græci generatim omnes Scythas Nomades vocarunt, eò quòd illos maximè nossent, qui pascendis gregibus armentisque præcipuè vacarent: vnde quem alij Scythismum, Græci quidam Nomadicam vitam nominarunt. Strabo enim Scythis ad Caspium mare sigillatim suis nominibus recensitis, addit Scythas vniuersim vt plurimum Nomades Græcis vocari, nomine minimè ad Aramæam, sed ad Græcam officinam referendo. Nobilis ergo & præcipua Cimmericorum colonia sic emissa est, vt omnes, qui adscribebantur, consecrarentur, & cum faustis precationibus dimitterentur; atque id tanta cura, & tam sollicita religione, vt à benedictione & fausta precatione nomen ipsis daretur. *Sagunen* enim, quod alij *Segunen* pronunciant, idem est quod Christianis consecrare, & omnia felicia faustaque precari: vnde Sagæ nomen duxerunt, quo sancta votorum nuncupatio pro discedentium salute atque prosperis successibus suscepta, perpetuò in gentis appellatione audiretur. Quod Babylonico exemplo moniti prudenter admodum sanxerunt, ne coloni vnquam quicquam citra sacram hanc benedictionem aggrederentur, sed omnibus in rebus auspiciandis semper Deum principio, vt benigno suo numine aspires, obsecrarent. Hinc hætenus nobis in vsu est, iis qui iter aliquod aggrediuntur, hac benedictione valedicere, atque Deum rogare, vt euntes deducat. Ceterum tempus est

est demonstrare Sagas à consecratione dictos esse, & id in ea lingua, quam Ianus Gomero filio suo ad Margianam reliquit, quo certò cōfiet nos hic ipsissimam veritatem tenere. Si enim docuero, Sagis de Cimbrica lingua nomen esse, nemo tam impudenter erit obstinatus, vt eos eiusdem gentis colonos esse infitias eat: cùm rationi consentaneum sit, ab iis nomē accipere populum, à quibus acceperit generis sui natales. Verum hic mihi video statim in ipso limine obiectum iri; Sagas de Latino sermone, non Cimbrico nominari. esse enim in iis quæ Paulus è Festo collegit. Sagam dici mulierem peritam sacrorum, & virum sapientem, producta prima syllaba, propter ambiguitatem euitandam. Sagmina item herbas Verbenas quas Festus puras interpretatur, quia ex loco sancto arcebantur à Consule, Prætoræue, legatis proficiscentibus ad fœdus faciendum, bellumque indicendum; vel à sanciendo, id est confirmando. Vnde Næuius dixerit, Ius sacratum Iouis iurandum sagmine: & quod ex eodem Paulus recitauit, Scapos atque Verbenas sagmina sumpserunt. Iam & Sagaces, quos solertis acuminis Festus appellat, & ex Afranij Brúdufina versiculum ad id docendum aduocat: Quis tam sagaci corde atque ingenio vnico. Videntur satis argumenti habere, Sagas à Latinorum fonte nomen hausisse. Annius Viterbiensis è Pseudobetoso suo magna mysteria, si Deo placet, emulget, Sagam Armeniam, & in ea Sagarbinam primam urbium proponens, addita interpretatione Aramæa, iuxta quam Saga Pontificem siue Sacerdotem significet, & Albina imperialè à fascibus imperij insigni, quos Aramæi Alba nominet. Sed hic Aramæam linguam, quam & Scythicam vocat, eandem cum Hebraica facit, in qua Saga idem est quod Latinis, auget; & Saggi, auctum & magnum, tantum abest vt huius somnia vera possint videri. At cùm in iis quæ absurdissima sunt, vix locum suum inuenire possit id quod dicit de Scythica lingua & Hebraica, non est operæ precium multis agere contra hoc Viterbiense oniroponium. Rogentur Gotti, Vandali, Daci, Sacfones, Cimbri, Alani & ceteri qui Scythæ sunt, nemine vnquam refragato, an Hebraicam linguam vnquam seculorum sint locuti? Docebunt id scilicet ipsorum propriæ nomenclaturæ, quas apud historiæ scriptores inuenimus, tum Græcos recentiores, tum præcos illos qui de gentibus Scythicis quicquã memoriæ prodiderunt. Quòd si egregius hic antiquarius Sagam è Latinorum officina produxisset, firmioribus se rationibus potuisset tueri, dum Festi & Plinij auctoritate niteretur. Hic enim libro naturalis Historiæ tertio ad huc scribit modum: Auget ibi Padum Værenus amnis ex foro Corneliensi agro. Proximum inde ostium Caprasia

praxiæ, dein Sagis, dein Volane, quod antè Olane vocabatur. Omnia ea flumina, fossasque primi à Sagi fecere Tusci. Quem Plinij locum sic Annius legit, vt præpositione exempta dicat à primis Sagis Tuscis fossas factas esse; cum tamè Plinius hoc velit, tria ostia à Sagi computando; Capraxiæ videlicet Eridanum siue Spineticum & Padusam à Tuscis primùm facta esse, nulla Sagorum Tuscorum mentione interiecta. Sed coactus est ab Annio antiquariis figmentis subseruire. Vt vt tamen hæc legenda verba sunt, id saltem docent, in Italia potius Sagarum originem, quàm apud Hebræos, quærendam. Quid verò Cicero? an non aperte demonstrat huius vocis originem Latinis deberi, dum libro De diuinatione primo ita scribit: Neque enim illud verbum temere consuetudo approbasset, si ea res nulla esset omnino. Præfagibat animus frustra me ire, cum exirem domo. Sagire enim sentire acutè est, ex quo Sagæ anus, quia multa scire volunt, & sagaces dicti canes. Is igitur qui antè sagit quàm oblata res est, dicitur præfagire, id est, futura antè sentire. Inest igitur in animis præfagitio extrinsecus iniecta atque inclusa diuinitus: ea si exarsit acius, furor appellatur, cum à corpore animus abstractus diuino instinctu concitatur. Videtur igitur de Ciceronis, Plinij & Festi auctoritate sic existimandum, Sagæ vocabulum Latinum esse, non verò Aramæum aut Hebræum. Contrà tamen cum equidem sentiam, enitendum, vt, quod sentio, aliis quoque queam probare. Neque Cicero diligenter adlaborans, quo præfagiendi vim de nomine explicaret, etymologiam inuenit, neque id etiam aperuit quare Sagæ sacris præessent, nisi fortassis idem putarit multum velle scire & sacris præfici. Iam quid sagmina faciet, aut vnde vocem deriuabit? Elegantem scilicet Acron nominis rationem, frustra ab aliis quæsitam, inuenit, in illud Horatij scribens:

- „ *Que saga, quis te soluere Thessalis*
 „ *Magus venenis, quis poterit Deus?*
 „ *Vix illigatum te triformi*
 „ *Pegasus expedit Chimera.*

Saga, inquit, dicta est venefica quòd satis agat, & ea est quæ carminibus, & herbis mala hominibus dicebatur vel arcere vel impellere. Solers sanè acumen; Saga dicitur quia satis agat: quasi verò quæ mala homini carminibus accersit, ea satis agere videatur. Primùm igitur rogo Latinos, an Sage, antiquissimi vltra Bactra populi, nomen suum è Latio mutuati sint. Negabunt, ni fallor, & dicent, id casu euenisse, vt eadem vox apud diuersas gentes in vsu sit, quamuis non eodem significato. Sit sanè ita. Nobis tamen altiùs res examinanda, viden-

videndumque an ab eodem fonte vox ad Sagas & Latinos sit deriuata. Dixi modò, *Seguney* nostro sermone idem esse quod cōsecrare, atque ab eo Sagas dictos esse, quod tamen vocabulum, quia compositum est, ad simplicia redigendum, vt intus & in cute vis significationis peruideri queat, quod dum fiet, non exigua Cimbricæ philosophiæ fenestra aperietur. Coaluit enim *Sagun* ex *Sac* & *Suy*, quorum *Sac* causam, *Suy* fauce signat. Sed *Sac* ex aliis rursus componitur, & eisdem litteris scribitur, quibus *Sac*, saccum significans, solo illo differens, quòd pro causa vocalis producat, pro sacco corripitur. At quia breue tempus longo prius est natura & ortu, priùs videndum, vnde *Sac* pro sacco formetur. Audio hinc murmurari Sacci nomen non esse magis nostras quàm ceterorum, eò quòd Hebræis quoque *Sac* dicatur, à quibus fortassis alij post acceperunt. Dent igitur Hebræi etymon, & illam primæ linguæ proprietatem, quæ in conuersione litterarum consistens, contrarium ei, quod prior ordine notabatur, significatum inducit, & lubenter eis cedemus. At tantisper dum id facere minimè poterunt, nobis permittant primogenia huius vocis frui possessione. Nam *Sac* oppositæ significationis vocem habet *Cas*: qua dum vtimur, prorsus contrarium ei intelligimus quòd *Sac* signabat. Est autem *Sac*, res æstimatu dignas colligere, ac in vnâ sarcinam componere. *Cas* verò contrariæ notationis, idem est quod eximo ex illorum numero, quæ conseruanda iudico. Hinc dicimus: *Je cas S*, id est, te eximo, vel in numero non amplius habeo: inde *Casser* & *Cassar* leui discrimine & Galli Romanifantes, & Itali Germanifantes acceperunt. Vel vno igitur indicio liquet, voces has & significato & litterarum positu contrarias, Cimmericorum vernaculas, eò quòd hæc nominum fabricandorum ratio iis solis sit in vsu. Est autem *fact* idem quòd collige, vel in saccum inde: quod dum dicitur cuiquam, duo videntur moneri, alterum *so fact*, aspiratione in sibilo delitescente, dum vox conciditur, quo significatur, adstringe, siue in vnum collige & contine, atque ad id te inclina. Sic dicimus *si fact daer na*, id est, ad id se inclinat vt habeat vel teneat, indicato vehementi habendi desiderio. Dicitur verò *Sac* in prima persona compositè ab *Sa ic*, id est, O si haberem. *Sac* ergo, id est, quod factum est ad ea continenda quæ tenere cupimus. Alterum eorum, quæ moneri dicebam, est, vt quædam tanti faciamus, vt ea colligamus & teneamus. Nam qui dicit *so acs*, videtur etiam dicere ad æstimandum, quæ significatio in Ambactis est declarata. Quod autem Sigma, non Tau, principium faciat, *so* pro *to* vsurpando, suam etiam causam habet. Est quidem

vbi hæ litteræ citra significationis discrimen poni queunt, vt in *Temlich* & *Semblich*: at alibi id fieri non potest, vbi nimirum significatio variaretur, quod in *Sac* accidit. Quamuis enim *To* & *So* indifferenter idem signent, quo ad, Latinorum, aliud tamen est *Sac* & *Tac*. Nam *Tac* idem est quod arripio, dum verbum est; at si vt nomen vsurpetur, ramum notat. *Tac* igitur quasi *To* hæc dicitur, quasi ad aliquid tenendum inclino, idem quod *So* hæc: sed in cõpositione aliud *Tac*, aliud *Sac* notabit, ita varietate rerũ multas voces exigete. Quãuis ergo diuersa *Sac*, & *Tac* significant; ex eodẽ tamẽ fonte manarunt, & e vocibus idem significantibus cõponũtur. Monemur igitur quãdã nobis esse desiderada & teneda, quo futuræ necessitati sit prospectũ. Quid igitur, dicet aliquis, in causa fuit, vt cũ *Sac* primæ linguę vocabulum sit, ad Latinam, Græcã & Hebræam, & eius cognatas potius, quàm aliæ voces, trãsiuerit? Equidem id hac maximè ratione credo accidisse, quod homines ferè nullius æquẽ rei recordentur, ac firmam memoriã conferuent, atque sacci sui, & eorũ quæ sacco cõtinentur. Quamuis igitur reliquarum vocum memoriã confunderetur in turtis deiectione, nemo tamẽ videtur fuisse qui non sacci reminisceretur. Memini in Hispania Almanũ quẽdã e cauide febre in phrenesim tãtã prolapsũ, vt escario sibi cultro thoracẽ perforaret, nullius rei ferè memoriã habuisse, quàm sacci, quẽ argenteis regalibus plenum in principio morbi cervicali supposuerat, atque metu, ne quis eum subduceret, nec me, nec alterum medicum qui cum eum curabam, ad lectũ admittere voluisse. Miser homo non meminerat, nos medicos esse, & ad morbum profligandum accedere: nec vilius rei ad salutem necessariã in mentem veniebat: vnicus interim saccus memoriã occupabat. Eodem modo in confusione illa Babylonica, morbo generis humani grauissimo, quãuis homines vocabula rerũ longè præstantiorũ in Lethæo illo Oceano reliquissent; sacci tamen quisque sui tam re quàm nomine tenus integram memoriã conseruauerat. Dei, citra cuius opem, & spiritum essentiã & vitæ datorem, nihil esse potest in tota rerũ vniuersitate, homines ferè obliuiscuntur, & non alia magis causa obliuiscũtur, quàm quod saccis suis toti & noctu & interdum inuigilent, inhient, indormiant, & tandem immoriantur. Nõ igitur exigua causa fuit, ob quam Sacci nomen e memoriã hominum non fuerit deletum, sed ad omnes ferè linguas nobis notas, e prima transiuerit. Qui nomen fabricauit, monuit illo quidem, nobis quãdam colligenda esse atque reponeda, sed pauca & exiguo tempore, breui vocali hoc indicãte. Quid verò illud sit, ad quod diu multũq; sit animus inclinandus, & quod colligere & tenere

tenere diuturno studio debeamus, iisdem litteris mōstrauit, sed sic, vt vocalis quæ in *Sac* corripitur, sit producẽda. *Sac* enim vocali lõga, causam significat, ad quam tenendam non manibus aut brachiorum ramis, sed mente & eius digitis contendere debemus. In cognitione profectò, quæ mentis est comprehensio & collectio, felicitas hominis cõsistit, & in summẽ causẽ cognitione summa felicitas: quare nobis semper annitendũ, vt multũ temporis causarũ collectioni & earum comprehensioni impendamus; parum verò temporis iis quæ sacco continentur; quoniã in his corporis tantũ cõmoditates, in illis summũ bonorum est comprehensum. Admiranda hæc fuit Onomatopœi solertia, qua tribus litteris sic corporis & animi bona cõplexus est, vt & ambo significaretur, & amborũ acquisitio, & acquisitionis modus & mẽsura simul indicaretur. *Sac* enim *so* hæc notat, quo inclinatio ad aliquid & apprehensio eius notatur: quæ si breuis esse debeat, *Sac* vocali correpta pronũciatur, sin lõga & operosa, vocalẽ in longũ tẽpus producit. Ad duo igitur inclinati sumus, & ad illa colligenda quę corporis vsibus sunt necessaria, & ad illa cõprehẽdenda, in quibus animi bona & vera hominis beatitudo cõsistit: sed in illis breui & exiguo, in his lõgo & diuturno tempore cõmorandũ. Quid rogo breuius, quid significãtius, quid perfectius his tribus litteris inueniri possit ad totius vitæ studiorum summam cõprehẽdendã? Prima littera sibilo suo motionẽ ad aliquid, media littera quadrato suo sono stationẽ & morã, vltima spiritus in se retractione suum cuique commodũ ad se trahendum docet. Omnibus igitur spirãdum ad aliquem statũ, & hoc studium ad se retrahendũ, ita vt non vltra tendat quàm vel corporis vel animi bonis cõducat; & illud in eo mediũ seruandũ, vt breui tẽpore in corporis cõmodis colligedis stemus, diu verò commoremur in iis quæ animi felicitatem cõprehẽdunt. Sicut igitur *Sac*, vocali breui, omnia illa complectitur quæ corpori sunt necessaria; ita *Sac* vocali longa, omnia continet & comprehendit quæ faciunt ad veram hominis felicitatem. Conferant igitur alterius linguæ homines, omnes suas rationes ad hoc nominis fabricandi artificium, & videant, an quicquam queant inuenire, quod vel aliqua parte huic sit equandũ. Habemus nunc quid *Sac* sit vocali producta, quæ pars altera est in *Sagun*, cuius etymon quærebat. Verũ quamuis generatim quæuis causa *Sac* nominetur, cùm tamen citra additionem dicitur, excellentissimam causam significare intelligitur, non aliter quàm Poëta, Latinis Virgiliũ, Græcis Homerũ per Exochen notat. Simpliciter ergo *Sac* pronũciatũ, primam causam significat efficientia sua perpetua rebus omnibus esse infundentem.

Quamobrem, cum *Suy* faueo significet, vt alibi declarauit, *Sac-
guy*, & compositè *Saguy*, idem erit, ac si diceretur, Faueo primam
causam, siue, fauore meo primam causam do, siue confero. Quid au-
tem aliud est, primam causam fauore nostro cuiusdam dare; quam
optare, vt Deus efficientia sua, quod agitur, promoueat, & effectum
reddat? Ita me prima causa bene amet, atque id, quod mihi agen-
dum est, prosperet, vt impiè me facere arbitror, dum hæc primorum
parentum mysteria non solum propalo, & in vulgus iis indignum
edo; sed ea etiam in arctum constringo, & angustiis spaciis includo,
quæ integra volumina, ad mediocrem duntaxat explicatum, postu-
larent. Quid Aristoteles totis suis Postnaturalibus, vt ita vertam,
aliud egit, quam vt varia rerum distributione, & multiplici in ge-
nere coactu, tandem ad supremam causam perueniret, è qua omnia
dependent? Ad illum nimirum contendit, qui vi sua omnia suspensa
tenet, quique caput catenæ à Ioue demissæ, & omnia alligantis; per-
inde tenet atque vncus, quæ ex eo suspenduntur. Quis igitur is est?
Ipse nempe opifex rerum, prima causa omnium eorum quæ sunt,
quæque esse possunt, perpetuo efficacis suæ influxu omnibus id in-
fundens quod sunt, quodque esse dicuntur. Hæc igitur causa apud
nos illud nomen habet, quo & ipsa sibi omnia tanquam vncu allig-
gare, & præterea quæcunque sunt, ad illam, tanquam ad vltimum
scopum, suspirare ac ferri intelliguntur. An est cuiusquam tanta elo-
quentia, tanta vis, quæ velit, exaggerandi, vt huius nominis, tribus
duntaxat litteris constantis, omnem latitudinem & potestatem, &
diuinum artificium oratione possit explicare? Sit sanè alius, cui ve-
nam tam beatam Deus, sermonis arbiter & præses, benigno suo affla-
tu concesserit; at ego tamen ingenuè fateor, ne sexcentessimam qui-
dem partem eorum, quæ trigrammato hoc indicantur, me posse pro
eo ac meretur, verbis ornare. *Sac*, & vncum, & tenere signat, quod
primæ causæ ita conuenit, vt nulli natura prius aut excellentius. Ea-
dem vox notat, quod Latinus diceret, impense ad aliquid ferri. Vna
igitur includit, & quod primæ causæ proprium est, & id quod om-
nibus faciendum, qui consequi cupiunt summam felicitatem. Quid
ergo potest cuiquam optari beatius, quid fauore maius conferri, quam
si precemur ei, vt primam causam rebus suis habeat præsentem? Nul-
lus profectò fauor est, si hoc non sit fauere; atque idcirco optimè
primi illi parentum nostrorum magistri constituerunt, vt *Saguy*
is diceretur, quibus summum optimumque illorum, quæ possu-
mus, precamur. Putarunt igitur huius consuetudinis & nominis
architecti, Deum non toti modò vniuerso præsidere, & consistendi
vim

vim suppeditare; sed singulis etiam singulorum hominum actioni-
bus adesse, atque eas pro placito suo gubernare, longè secus atque
Epicurus & eius discipuli opinantur. Non est hoc loco admonen-
dum, quantum ad omnia officiorum genera momenti habeat, per-
petuò admoneri, non in nostra potestate, sed in voluntate primæ
causæ rerum omnium euenta esse constituta, quoniam si id faciendū
esset, omnis mihi, quanta quanta est, moralis philosophia esset per-
currenda, nec ea tantum, sed bona etiam pars Theologiæ, tum exter-
næ, tum Christianæ. Quocirca per transfennam hæc eminus indicasse
contenti, ad ea, quæ coepimus, reuertamur. *Saguy* igitur siue *Se-
guy*, vti pro *Sac*, *Sec*, Angli & Zelandi plerumque pronuntiant,
idem est, ac si dicam, Faueo tibi primam causam adesse: quod signifi-
catum nulla alterius lingue voce, bene integreque verti posse existimo,
eò quod non homini tantum erga hominē, sed Deo etiam erga om-
nia creata conueniat & applicetur. Est enim fauor Dei in nos, vt pri-
ma nobis causa efficientia sua adsit, id est, vt ipse nobis vim suam aspi-
ret: & est fauor hominū erga nos, vt causam primam cooperantē ha-
beamus. Scio equidem Borach Hebræis eodem modo in usum ve-
nire, vt & Deo & hominibus tribuatur; sed vellem quisquā me do-
ceret, hanc, quam in nostrate vocabulo ostendi, significationis vim
inesse, de qua intelligeretur, in quo consisteret id quod voce signifi-
catur. Græci *εὐφημῆν* pro eodem dixisse videtur, quo Eustathius signifi-
ficari vult τὰ ἀγαθὰ ἐνθεασμῶς λέγειν, id est, bona diuinitus dicere: &
rursus libro Iliados nono sua adscribens, χρησολογίην εὐχὴν, id est, pre-
ces bonis verbis conceptas, Euphemiæ nomine notari dicit. Vota e-
nim nuncupaturi aut operaturi sacris, iuebant *εὐφημῆν* eos, qui
interessent, quod Latini, fauere linguis, dicere solent. Nestor apud
Homerum priscum hunc ritum aperte nobis indicauit, ita inquit:

Φέρε δ' ἔχερσιν ὕδωρ, εὐφημῆσαι τε κέλεσθε,
Ὀφρα δὲ κερυίδη δρησόμεθ' αἰὲν ἐλεήσει. *id est,*

*Ferte undas manibus, linguisque fauere iubete,
Quo Cronidam oremus, si fors miseratio tangat.*

Verum, vt Latini pro, fauere linguis, bona verba dicere, posuerunt,
ita Tibullus vtrumque coniunxit.

*Dicamus bona verba, venit natalis ad aras,
Quisquis ades linguis vir mulierque faue.*

Fauere itaque linguis, non hoc solum est, nullo verbi omine fa-
cere, ne sacra ritu solenni procedant, verum etiam adicere bonas fau-
stasque preces, quibus adiuuetur. Idem Poëta alibi, faueat sim-
pliciter

pliciter dixit: *Quisquis adest faueat, fruges lustramus & agros.* Quo loco ineptè codex meus habet, *Quisquis adest valeat.* Seguney igitur nullo verbo propinquius exprimeretur, quàm si pro eo, fauere, diceremus, ipsam primam causam tacitè intelligentes; quanquam non tam luculenta est eiusdem rei significatio. Ceterùm, quò videamus, quanto nostri meliùs de hac re senserint, Ciceronis è libro priorè de Diuinatione verba recitemus, quibus totus ritus & Græcorum & Latinorum explicatus, aperiet, quanto interuallo in sapientiæ arcanis maiores nostri iis præuerterint. Neque solùm, inquit, Deorum voces Pythagoræi obseruarunt, sed etiam hominum, quæ vocant omina, quæ maiores nostri, quia valere censebant, idcirco omnibus rebus agendis, quod bonum, faustum, felix, fortunatumque esset, præfabantur: rebusque diuinis, quæ publicè fierent, vt fauerent linguis, imperabatur; inque feriis imperandis, vt litibus & iurgiis se abstinere, itémque in lustranda colonia ab eo, qui eam deduceret; & cum Imperator exercitum, Censor populum lustraret, bonis nominibus, qui hostias ducerent, eligebantur: quod idem in delectu Consules obseruant, vt primus miles fiat, bono nomine. Ex his Tullianis licet perspicuè nosse, apud Romanos bonorum verborum in omnibus omnium negotiorum actionumque initiis magnum pondus habitum fuisse, sed minimè intellectum, ad quam causam bona verba pertinerent, & vnde efficaciam suam nanciscerentur. Deinde cum *εὐφημῶν*, & bona verba dicere, & fauere linguis, Deo tribui non possit; sit, vt eius mentio in medium non veniat, à quo tota prosperitatis ratio pendet, nostro interim vocabulo vtrumque fauorem & Dei & hominum comprehendente, atque eo ipso fontem felicitis successus indicante. Præterea vanum illud est, & apud graues viros pæne ridiculum, verbis ipsis efficiendi aliquam vim adscribere, vti ab ipsis factum videmus, quando & veritas & Aristoteles clamat, propter nostrum affirmare & negare in rebus nihil immutatum iri; tantum abest, vt fausta acclamatio, vires aliquas sortiatur. Haud ignoro tamen esse auctores primariæ grauitatis, qui stolidi incantamentorum paraphrenesi laborantes, ingentes vires carminibus tribuant, hoc suo errore facientes, vt minùs Poëtarum figmenta miremur, apud quorum principem legimus:

— *Nihil hic nisi carmina desunt.*

Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnim.

Carmina vel celo possunt deducere Lunam:

Carminibus Circe socios mutauit Ulyssis.

Frigidus in pratis, cantando rumpitur anguis.

Quid

Quid ego huc Amphionem Thebas carminibus condentem? Quid Orphea siluas & feras ducentè; & id genus poëticas laruas aduocem; cum vix vlli sint sub ferula pueri, quibus hæc non sint figmenta quàm sua cuique domus notiora? Apud rei rusticæ scriptores, apud medicos etiam quosdã & inter ceteros Aëtium & Marcellum Virgilium, obstinatæ ægritudines, verbis vel nugacibus, vel prorsus nihil significantibus, si Apollini placet, curantur: & ne horum nomina de hac re leuitatis accuses, audi ipsum Catonem; illum, inquam, qui totum Romanæ grauitatis pondus impleuit. Is luxum membrum secundùm hanc verborum formam docet excantare: *Motas vata daries, dardaries, astataries, dissumapiter*: & quo suam hic ostenderet copiam, duas alias formulas addit, quibus nihilo plus subest intelligentiæ, quàm primæ. Eiusmodi nenias & deliria si persequi vellem, ad immensum volumen excreceret oratio: quibus omnibus oppono verba omnia ad placitum hominũ significare, si modò significant aliquid, & non vanæ sint sine notatione voces, quales pleræq; sunt, quibus incantatores vtuntur. At siue hoc modo, siue illo modo sonandi re signemus, nihil in rei natura mutatur: quod si in vocibus significantibus pro verissimo tenendum; quæ tandem vires erunt earum, quæ nullius mentem rei cuiuspiam consignatione pulsant? Cum ergo vocibus, vt signis, imaginum mente conceptarum nulla vis efficiendi aliquid in rerum natura tribui possit; qua, rogo, ratione tribuetur ijs, quæ nihil prorsus significant? An fortasse vt soni sunt laryngis, musculis, lingua, palato, dentibus & arteria formati, vires aliquas habebunt? Quas verò vires, nisi vt, quemadmodum cetera sensuum obiecta, organis se suis imprimunt; ita & hi aures feriant, & interiora tympana æreo suo plectro pulsant? Nolo equidem prolixius hanc stolidam & anilem credulitatem exagitare, cum nemo sit, qui vel primoribus labris sapientiæ studia degustarit, qui non intelligat, de consideratione nostra nihil in rerum natura immutari; tantum abest, vt signis, vocalibus, aut cassis & sine mente sonis, aliquid sit præter aures immutandum. Sed obgannient circulatorum & tetragrammatophantæ Cabalistæ, Deum vires herbis, verbis, & lapidibus indidisse, & quæ nec lapidibus nec herbis, ea verbis fieri posse. Agnosco Dialecticam omnino diuinarum virium partitionem, in qua, ceteris exclusis, triplex duntaxat earum materies explicatur; digna certè ijs, qui vel Anticyræis herbis purgandi, vel è tam fallaci inanum verborum foro lapidibus pellendi, quado sana verba philosophorum, nihil virium contra eos videntur habitura. Apage itaque in malam rem, quisquis his nugis Cæretanis

nobis

nobis obstrepet: nos redeamus ad bona verba, quibus Romani æquè atq; Cæretani & tetragramatophantæ vires inesse putauerunt. Quanto igitur sapientius maiores nostri fauorem diuinum implorabant, atque in primæ causæ adiumento omnem prosperitatem constituebant, nulla facta honorum verborum, vel superstitione, vel mentione. Bene enim precantes, dicebant, vti & hæcenus dicimus, *Sot sagun* $\text{\textcircled{S}}$, id est, Deus eo te favore prosequatur, vt primam tibi causam aspiciat; quod nihil aliud est, quàm, vt det suam efficientiam. Christiani videntes, nullum nomen nec Latinis, nec Græcis esse, quo illud Borach Hebræorum Deo & hominibus attributum exprimeretur, Latinè quidem benedicere, Græcè verò $\epsilon\upsilon\lambda\omicron\gamma\epsilon\iota\nu$, pro eo in vsum traxerunt, quorum tamen neutro id significatur, quod vox nostra declarat. Iactent Græci suum $\mu\eta\delta\epsilon\nu\ \alpha\gamma\alpha\nu$, & diuinum $\gamma\eta\delta\epsilon\tau\ \sigma\epsilon\alpha\upsilon\tau\omicron\nu$, & illa Delphicis foribus inscribant: nostris hominibus interim liceat duabus his in syllabis gloriari, quibus non bene precandi modò ratio, sed tota ferè primæ sapientiæ doctrina continetur. Philo sapientis vitam citra leges scriptas agentis, duabus rebus contineri ostendit, his naturæ ordine subiectis, illis casibus & fortunæ: ad quarum priores suum cuique ingenium est adhibendum, quò fiant, pro eo atque natura postulat, ad has precibus opus esse & supplicationibus, quo diuina prouidentia hac nos parte felices reddat. Nos idem aliter dicemus; eorum quæ ad hominis spectant felicitatem, alia in potestate nostra esse, alia non esse: ad illa omnes vires nostras conferendas, ad hæc nulla nostra studia quicquam valere. Ad hæc igitur posteriora solæ preces conducunt; ad illa & preces & omnis industria nostra conferenda. Quæ enim in potestate nostra sunt, in iis nobis ipsi quidem causæ sumus felicitatis, sed sic tamen, vt secundariis causis prima semper & primò insit, & omnem vim efficiendi largiatur: qua de re, siue res arbitrij nostri sint, siue non sint, vtrouis modo primæ causæ fauor semper principio implorandus, & quia ad id imploratur, vt causa boni alicuius nobis sit, sub nomine causæ conuenientissimè inuocatur. Non malè ille, qui dixit, $\epsilon\nu\ \delta\iota\omicron\varsigma\ \alpha\rho\chi\alpha\iota\mu\epsilon\theta\alpha$, id est, à Ioue principium capiamus: sed significantius nostri Dei efficientiam omnibus rebus primam adesse optant; eò quòd necessariò prima prius quàm secunda causa agat, & vim suam effundat. Sed satius est hîc continere pedem, ne si pergamus in primæ philosophiæ penetralia, altiùs intremus, quàm propositus nobis finis postulat. Quid ergo sit *Sagun*, satis ostensum: nunc addendum ipsum *Suy*, in præterito facere *San*, vocali breui, quæ in *San*, quod est ire, est producta. Hinc *Sagan* eodè modo dicetur, pro, Deus siue prima causa fauit, quo

quo *Sot gas* pro, Deus dedit, & sicut hoc proprium viri est, ita & illud esse potest, cum vtriusq; eadem ferè sit significatio. Primus igitur Cimmericorum colonus, quòd cum benedictione parentum emissus esset, *Sagan*, id est, Deus fauit, vocatus est, à qua voce ad formam Græcorum sequendam, Ni finale est ademptum. Hinc nunc elucescit, qua de causa fatidicæ mulieres, & viri sacrorum periti, Sage apud Latinos nominentur: ob id nimirum quòd futurorum cognitio, nulla hominis potestate, sed solo solius primæ causæ favore contingat: cuius originis ignorantia occasionem dedit, vt incantatrices ita vocarentur: & sit alioquin ita plerumque, vt pro veris vaticibus impostores irrepant, qui præstigijs suis vulgo illudentes, eò religionem & sacra deducunt, vt contemptui habeantur; & non ipsa modò, sed nomen etiam eorum, qui sacris diuinitus præesse deberent, in conuiuium & contumeliam rapiatur: quòd hodiernis exemplis, quia nemini nota non sunt, frustra doceremus. Qui igitur vel sacris, vel vaticinijs præest, meritò Sage nomen habebit, eò quòd factorum vera administratio hominibus à Deo conferatur: cuius nisi donum sit, non potest dici verum sacerdotium. Deinde iis, qui sacris præfunt, vaticinia quoque favore diuino infunduntur, vti Caiphæ, bonum esse vnum hominem mori pro populo, diuinitus fuit infusum, quòd illius anni Pontifex esset. Videmus igitur quæ ratio nominum illorum sit, quæ Latini à Cimmericis Ianigenis retinuerunt, ad ea significanda, quæ vel ad prædictionem, vel ad sacra spectant. Hinc igitur Sage, & mens Saga, & Sagio, & Præfagio, & Sagax. Præterea quiuis hîc videt, citra benedictionem diuinam, siue hominis ministerio, siue citra illud à Deo collatam, neminem ad sacra munera admittendum: quòd vtinam quàm rectè nomine Sagarum est significatum, tam rectè ab omnibus obseruaretur: fieret enim, vt minor esset sacrorum neglectus & contemptus, & vt Deus nobis meliùs & copiosius benedictionis & fauoris sui gratiam per veros Sargas largiretur. Qui igitur favore primæ causæ, & solenni diuini fauoris supplicatione ad sacra & oracula sunt consecrati, quòd nos *Sagunen* dicimus, ij veri Sage sunt habendi: at qui alia via vel fraudibus irrepunt, vel vi quapiam irrumpunt, siue ad aras, siue ad suggesta & concionatorum pulpita; ij nec Sage, nec Sacerdotes, nec Benedicti, nec Consecrati sunt dicendi, sed impudentes & impij circulatores. Copiosa profectò & fecunda rationum nomenclatura est, dum Saga pro sacrorum Præfecto ponitur, eò quòd favore primæ causæ hoc munus accipiatur, & is qui accipit, solenni ritu consecratur: & vbi consecratus fuerit, alijs etiam benedicat, & precibus

fuis primæ causæ fauorem conciliet, atque ita fiat, vt non vna de causa dignus sit, vt nomen à voce nostris benedictionem significantem adipiscatur. Connexum huic interpretationi est causam aperire, ob quam Sagmina dicantur herbæ à Legatis portari solitæ, in quibus, vt sanctum quiddam esse Grammatici veteres videbant, ita non facile iis erat vocem à sanciendo communi vsitataque aliqua formula deriuare. Quid sit *Sagun*, dixi: è quo mox, quæ sint sagmina, & que eorum credita vis & potestas, perspicuum euadit, si ante quid *Men* prisca & nostris hætenus Cimbris significet, intelligatur; quod idem est quod ducō & ago. Vnde veterimi Latini Minare fecerunt, vocem, Latino Bibliorum interpreti, in gregibus & maiore pecore ducendo, eleganter seruientem. *Sagunmen* igitur, si verbo verbum reddas, idem est ac si diceretur, primæ causæ fauorem, siue faustum felicemque diuini fauoris euentum adduco. Syncopros igitur *Sagmen* & inde Sagmina, pro herbis iis dicuntur, quæ in loco sacro consecratæ, ac inde vulsæ, vim eam diuinitus accepisse credebantur, vt iis, qui eas ferret, Deus omnia prosperaret. Faciet hæc interpretatio permultum ad Plinij locum de herbarum præstantia tractantis, intelligendum, qui sic legitur: Interim fortius augetur auctoritas: quæ quanta debeat etiam surdis, hoc est, ignobilibus, herbis perhibebitur. Siquidem auctores imperij Romani, conditorisque, immensum quiddam & hinc sumpserunt: quoniam non aliunde Sagmina in remediis publicis fuere, & in sacris legationibus Verbenæ. Cerrè utroque nomine idem significatur, hoc est, gramen ex arce cum sua terra euulsam: ac semper & Legati, cum ad hostes clarigatumque mitterentur, id est, res raptas clarè reperitum, vnus utique Verbenarius vocabatur. Mirum videtur à Plinio dici, utroque nomine idem significari, nec vllam vel ab ipso, vel à Festo rationem additam, qua idem significari demonstraretur. Simile hinc Plinio euenit illi quod in Cicerone alibi annotaui, qui Iani nomen ab eundo dictum, à quopiã sacrorum perito doctus, in Latina lingua etymologiam quæsiuit. Acceperat Plinius vel de auditu, vel de lectione Ritualium librorum idem diuersis his vocibus notari; sed non acceperat qua in lingua idem notaretur, & eadem difficultas alios quoque torfit. Nos igitur, quod tenebras etiam has, à Cimbris ortas, Cimberia luce illustremus, exponamus quæ sint Verbenæ, & qua de causa ita vocatæ. In primis generale nomen esse Plinius & Festus restificantur, ne fortè quis suspicetur, solas Peristereonis duas species sic nominari. *Ver* siue *Var*, metum nobis notat: *Ver* verò, siue *Verin*, ligo: vnde *Verende*, Fascia ad ligandum vocatur, vti antè tradidi.

tradidi. Herbæ igitur consecratæ ad hoc, vt omnia terriculamenta, & omnes timores siue Panicos siue hosticos compeferent, Verbenæ sunt vocatæ. Bene igitur è loco sacro vellebantur, eò quòd non suis ipsarum facultatibus à natura inditis, sed diuina benedictione eas vires nactæ essent, quibus terrores compeferent & alligarent. Neque enim referebat quodnam graminis genus, aut quænam herbæ esset, quæ ad hunc ritum adhibebatur: hoc vnum referebat, vt solennibus sacris, locus vnde vellebantur, esset consecratus, quo fauore diuino terriculamentorum fierent amuleta. Siue igitur Sagmina, siue Verbenæ dicantur, eodem conducere herbæ intelliguntur: Sagminibus nomine suo pollicitis, se ductura fauorem diuinum, qui omnia aduersa, & omnem metum excludit; Verbenis promittentibus, se ligaturas ipsam metum, ne cuiquam nocere possit. Virgilius libro duodecimo *Æneidos* suæ, ad hunc ritum respexit, dum Monomachia Turni & *Æneæ* bellum dirempturus, sic canit:

*Campum ad certamen magna sub mœnibus urbis
Dimensi, Rutilique viri, Teucrique parabant
In medioque focos, & Dijs communibus aras
Gramineas: alij fontemque ignemque ferebant.
Velat limo, & Verbenæ tempora vinciti.*

Hic Popis Verbenas tribuit, quod clarum est, è limo vestis genere ab umbilico deorsum ad pudenda tegenda pendentis, vt in marmoribus vetustis est videre. Dum autem Verbenæ vincitos dicit, videtur ad Verbenarum interpretationem alluisse: & sanè si simpliciter Verbenam citra duorum nominum compositionem dicamus, vt *Verbenen* sit alligare, & *Ver* particula præponi nostris ad significationis vel vehementiæ vel mutationem solita; nihil aliud erit Verbenæ, quàm herba alligans, siue quid vinciens. Seruius ad hunc locum sic commentatur, vt Verbenam propriè herbam sacram esse dicat, sumptam de loco sacro Capitolij, qua coronari consueuerunt *Fæciales* & *Pater patratus* fœdera facturi, vel bella indicturi; per abusum tamen Verbenas etiam vocari omnes frondes sacras, vt Laurum, vt Oliuam, vt Myrtum. Nam hanc postremam à Terentio intelligi sic dicente: Ex ara hinc Verbenas fume. Nam id ex Menandro, è quo Terentius sumpsit, consistare Myrtum hoc loco nominante. Quia verò fœderibus sanciendo adhiberi dixit, idè hic artificium video à Cimbris quæsitum, quod in aliis non paucis vocibus annotaui, vt duas simul rationes eiusdem nominis inuenirent, quarum vtraque ad rem signandam vim suam haberet bene luculentam. Citra enim, vt modò dixi, vocabuli immutationem, Verbenæ duo nobis exprimit: alterum, quo dicitur

metum & terrores ligare ac compescere, iuxta Magicæ locutionis formam; alterum, quo simpliciter significatur obligare. Illud in sacris & facialibus bellū indicentibus, locum suum habebat; ne quid aduersi, cuius terrore sacra & iter impediretur, eueniret. Hoc fœderum iungendorū proprium videbatur, in quibus vtraque pars alteri per sacramenta & aras, & alia eodem pertinentia, obligabatur. Quāobrem Virgilius, de pactis ineundis tractans, capita Poparum Verbenis vinxit, ipso vinciedi significatū Verbenas interpretatus: quod alij ad casum referant, ego sic Poëtam amo, vt vix dubitem, non secus hīc Verbenarum, quā alibi Germanorum appellationis rationem indicatam esse, vel de Pontificum libris, vel de quopiam linguæ nostræ perito acceptā. Idem videtur secutus consilium in Pharmaceutria; in qua verbenas adhibet ad Daphnim ligandū, & infano amore deuinciendū, venustissima sanè ad Verbenarum nominis originem & germanam significationem allusione, vt non magis carmina suis numeris, quā res, quas tractat, mirabili cognatione vinciatur. Cum enim ligare & soluere propria sint Magorum, vt ex illis, quos paulò antè recitauī, Horatij versibus, discere licet, summa arte Verbenæ sacrificiō, ad amorem conciliandum factō, adhibentur, suo ipsarū nomine id indicantes, ad quod vota tendebant. Vocauit verò Verbenas pingues, vt nō quauis herbas sacras intelligeremus; sed eas duntaxat, quæ essent idoneum ignibus accendendis alimentum. Quas igitur Verbenas dixit pingues? Nempe Lauros; in quibus Theocritus præiuit illi quidem, sed ea gratia caruit, quæ de Verbenarum, & nomine, & ritu efflorescit, quas Virgilius loco philtorum potuit habere, quando non aliud ea sint, quā ea, quibus quis in amore ligatur, quæ vis Verbenis, & opinione & nomine datur. Ille habet:

Πᾶ μοι τὰ δάφναι; φέρε δέσυλι, πᾶ δὲ τὰ φίλτρα;

Et alibi:

Δέλφιν ἐμ' ἀνίασεν, ἐγὼ δὲ πρὶ Δέλφιδι Δάφναν

Αἶθω.

Hic verò:

Verbenas adole pingues. Et paulò post, vt scias quas Verbenas intelligat:

Sparge molam, & fragiles incende bitumine Lauros.

Daphnis me malus urit, ego hanc in Daphnide Laurum.

Non igitur satis ei fuit, Verbenas pingues oleoso suo succo adhibere, quales Myrtus est & Sabina; sed pingues & plenas ignibus Lauros accersit, quibus ea est vis, vt ignem tritu accendant, maximè si Hederae infricentur: nec harum natura contentus, bitumine ignem

procul

procul rapiente, & aquis, vbi accensum fuerit, nō extinguendo, Lauros incendi voluit: quasi diceret, Daphnis, qui nomine suo Laurinæ naturæ se esse profitetur, non interno modò igne suo ardeat, sed exterius etiam sacris ita accendatur, vt nullis aquis queat extinguī, atque is ardoris fomes non aliter atque bitumen tenacissimè adhærescat. Iudicent alij, vt placet: mihi hoc loco Virgilius ita videtur Theocritum imitatus, vt eum in his versibus longo post se interuallo reliquerit, tum in Verbenis & bitumine, tum in Daphnidis & Laurorum conuenientia de nominibus in diuersis linguis idem significantibus studiosè quæsitā. Quid igitur Verbenā significet; aperui, & eo ipso summum Poëtæ artificium ob oculos posui, & Plinij locum, licet perturbatè & scabrè, vt mihi quidem videtur, ex alijs descriptū, reddidi planiorem facilioremq; ad intelligendum. Sed sentio mihi obstrepī, obijciq;, Verbenam illam solam esse, quæ Peristereon Græcis & Hierobotane vocatur, duobus generibus recto & supino distincta: videriq; ita ex alio Plinij loco, vbi tamen Verbenacam, non Verbenam nominari dixit, sic de ea scribens. Hæc est, quam legatos ferre ad hostes indicauimus. Hac Iouis mensa verritur, domus purgantur, lustranturq;. Genera eius duo sunt; foliosa, quam feminam putant; mas rarioribus foliis. Ramuli vtriusque plures, tenues, cubitales, angulosi: folia minora quā quercus, angustioraq; diuisuris maioribus: flos glaucus, radix longa, tenuis. Nascitur vbique in planis aquosis. Quidam non distinguunt, sed vnum omnino genus faciunt: quoniam vtraque eisdem effectus habeat. Vtraque sortiuntur Galli & præcinent responsa. Sed Magi utique circa hanc infaniunt. Hac perunctos impetrare quæ velint, febres abigere, amicitias conciliare, nulliq; non morbo mederi. Hæc ille, & plura. Fateor equidem hac potissimū herba, dum adesset, ad sacrificia vfos esse, atque idcirco Verbenacam dici, eò quòd eam existimationem apud homines occupasset, vt plerumque in aris Verbenarum partes haberet: verū nego solam Verbenacam Verbenas esse, vt ex ipso Plinio, & Festo, & Seruio, modò demonstraui; atque idcirco diligenter notādum, à Plinio obseruari, vt pro Hierobotane Verbenacam, non ferè Verbenam vlsurpet, quo discrimen apparet: quanquam & illud admitto, per excellentiam Verbenam apud medicos Peristereona vocari. Ruellius videns à Dioscoride Peristereonem & Hierobotanen curiosè magis quā necessariò, in duas species atque formas distinctas, priorem Verbenacam, non Verbenam, Plinium in eo & linguæ proprietatem secutus; posteriorem, sacram herbam nominauit: quamuis in historia sua indifferentem faciat

eE 3

Ver-

Verbenæ & Verbenacæ nomenclaturam. Nostra ætas præter rectam, quam Peristereonem Dioscoridis putant, duas alias agnoscit; alteri feminæ, alteri masculi nomine tributo, occasione de Plinio sumpta, qui tamen totum genus bipartitò distribuit, non trifariam, vt hoc modo, neque cum Plinio, neque cum Dioscoride traditio procedat. Infinitas est herbarum, in quibus non tria tantùm, sed plurima genera inueniuntur, longè plus quàm Verbenacæ differentia, quæ omnia tamen sub vno nomine comprehenduntur: sed curiositas Magorum fecit, vt in hac herba diligentius discrimina notarentur: quibus tamen effectum est, vt Dioscorides in distinguendo videatur vacillare, nec satis firmam rationem sequi, ob quam communem, si Peristereon, vti nostris placet, communis sit; non vocari æquè Hierobotanem, atque posteriorem; cum verisimile sit, priorem vti frequentiore inuentu, sæpius ad sacra venisse. Nec illud ei assentior, Peristereona vocari, propterea quòd Columbæ, quæ Peristeræ Græcis dicuntur, lubèter circa eam versentur, quamuis Galenus id sit secutus. Columbas enim Veneris sacras esse scio, atque idcirco hanc herbam ab eis nomen habere potuisse suspicor; quia non alia ad columbina oscula & Venereos amores, qui maximè in columbis elucet & excellunt, colligandos præstantior putaretur. Multas autem ob causas Veneri sacrae sunt, ob oscula nimirum frequentissima, & quòd citra hæc non coeant, & quia tam ardeant ad congressus, vt si mas desit, feminæ se inuicem ascendant, deinde quòd non vltra duo ova fœtus reddant, & illos quidem ea ferè ratione, vt prius ouum marem, posterius feminam edat, qua Venereum coniugium seruetur. Nec est vllum anni tempus, quo non pariat, ita vt decies aliquando in Ægypto, etiã duodecies vno anno. Quid quòd mas & femina in hoc genere tanto inter sese amore degant, vt mas parturienti feminæ obstericis officium præstet, ac eam in nidum, si tardior sit, impellat. Nihil igitur suauius, nihil amabilius, nihil blandius dici possit, quàm illud est Salomonis, Colūba mea, formosa mea. Hinc Spiritus sanctus verus veri amoris dator, specie columbæ descendit in eum qui amore sponsæ suæ sanguinem suum preciosissimum erat effusus. Murmur item & gemitus columbarum, amantium blandimentis exprimendis significanter admodū accommodatur, vt in illo mollissimo carmine Gallieni Imperatoris, quod manus sponsorū tenēs dixit, licet videre:

- „ *Ite, ite o pueri, pariter sudate medullis*
 „ *Omnibus inter vos, non murmura vestra columbæ,*
 „ *Brachia non bedera, non vincant oscula conchæ.*

Sic enim legendū, geminata prima dictione, non, vt vulgati codi-

ces habent, *Ite, ait, o pueri*; ne quis credat imprudenter nos ita scripsisse. Murmur autem & gemitus hic, in genere columbaceo turturibus peculiaris est, & ab aliis differens, quem Græci principio vocis *τρυτεν* de sono factæ, exprimere voluerunt: Latini litterarum transpositione Turturem ipsam auem nominarunt, quam nostrates *Troutet duif*, vel per metathesim, vt vulgus multa corrumpit, *Tourtet duif* vocant: vnde *Trouteley* idem est quod blandiri, & omnibus modis & gestibus conari cuiuspiam placere, & propriè, id facere suauis & amplexibus, quod à Turturibus docemur. Et mirum est in hac voce, & sonum quodam modo ipsius auis exprimi, & præterea significari fidei excellentiam, quæ in Turturum coniugio tanta est, vt meritò princeps fidei dici possit. *Trouu* fidem notat, & *Trouu* idem est quod coniugio copulat. *Ses* verò excellentiam notare, alibi opinor me tradidisse. Hinc *Troutet* de iis dicitur feminis, quæ blanditis columbinis amorem sibi conciliare student: & in masculis *Troutelaer* eodem modo vsurpatur. Poëtæ Columbas Veneri dicarunt, vti Princeps eorum his versibus dedit intelligendum:

Vix ea fatus erat, gemina cum fortè Columbae
Ipsa sub ora viri caelo venere volantes,
Et viridi sedere solo: tum maximus heros
Maternas agnoscit aues, letusque precatur.

Has enim Venus Æneæ filio suo duces ad aureum ramum peruestigandum miserat: quo figmento doctissimus vates Satyros suos auritos docet, fido amore ad aureum ramum perueniri, cuius beneficio omnia nobis patefcunt, quæ post mortem vel bonis vel malis sunt euentura: de qua re alibi latius. At nostrates Turturem minimam columbarum his amoris & fidei dotibus excellentissimam arbitrari, non nomen tantum ab iis fecere, sed eam præ ceteris Veneri cōsecrarunt; adeò vt apud eos, qui externis moribus necdum corrupti, patrios ritus conseruant, nefas habeatur Turturè occidisse: & ne honos amabili auiculæ à maioribus tributus ob Veneris cultum abolitum periret, dicunt eam Diuæ virgini sacram esse, at texta etiam nescio qua fabula, ad opinionem apud vulgus confirmandam. Non mirum tamen est, Antwerpie homines hac religione non amplius teneri, cum inde nō hic modò ritus, in quo fidei amorisque cōiugalis monumētū erat consignatū, sed ipsa etiam fides, & omnis castus amor, ab Italis & Hispanis, & horū similibus dedecorū, vt Horatius inquit, preciosis emptoribus ferè sit exactus. Non erat igitur Dioscoridi de Peristereonis nomine colligendum, Colūbas Verbenaca gaudere, ita vt

herba inde traheret nomen; cum nemo nec veterum nec recentiorum, inter tot remedia ad alliciendas retinendasque maximo studio solertiaque quaesita, hac herba paratu facillima, & vbiq; ad margines viarum obuia, vsus esse deprehendatur. Plinius cum Verbenacam semel describat, & bifariam, vt dixi, diuidat alibi, nescio an sui oblitus, an eandem herbam esse nescius, Peristereon depingit; addito etiam sic dici, quod Columbæ ea delectentur: quo facile quicuis intelligat, caeco eum iudicio à Dioscoride id accepisse. Vtrique cogitandum fuisse, an turtures etiam, perinde atque columbæ, ea gauderent; propterea quod Trygonium quoque nominetur. Mihi extra omnem dubitationem est, eadem de causa Peristereonem & Trygonium Verbenacam vocari, quod nimirum ad eos amores conciliandos, ligandosque valere crederetur, in quibus hæc aues, omnium gentium iudicio, habent principatum. Nec alia de re dicta est Philtródotes; quod Virgilius sciens, loco Philtrorum; quæ Theocritus Lauris adiunxit, Verbenas carmini suo intexuit, arte vt eximia, ita à nemine, quem legerim, animaduersa. Verum ne quisquam hoc herbæ nomen à Veneris aue sumptum apud Græcos fuisse, dubitare possit; videat ipsam mox Venerem in eodem sacrificio nominari, & quo Verbenæ appellationem à ligando connectendoque prisca Cimmeriis dictam esse facilius credat, illa, quæ de nodis cecinit, animo reuoluat: quod qui faciet, admirabilem rerum verborumque cognationem videbit, de qua Socrates Magos voluit nomina sua petere ac fabricare. Verum quo interius hæc peruideantur, de numero etiam Veneris sacro cogitandum, quem Senarium esse, alibi ostendi. Sed quid, inquires, ad senarium numerus impar, quo Deam gaudere dicit? Permultum, si rem bene expendamus. Est enim totum Veneris gaudium, & totius venustatis vinculum, tribus è numeris constitutum, quorum singuli integrum senarium metiuntur, quibus tanquam tribus nodis est colligatus proportionum continuarum Arithmetica collatione; in qua tanta est & tam firma connexio, vt tres partes totum citra excessum aut defectum reddentes, æquabilem faciant, & absolutam concordis nexæque compositionis pulcritudinē, è qua mox Geometricus proportionum consensus existit, dum sic se habet partium minima ad secundam, vt partium maxima ad totum. Nec deest harmonica proportionum collatio, dum duo, tria, & sex comparantur, tripla differentia terminorum numeros colligante, exclusa ea parte, quæ, vt numeri principium & pars, ita numerus non habetur. Videmus itaque, non partes tantum integrum senarium æquata numeratione constituere, sed tres etiam proportionum analogias inter partes & totum inue-

inueniri; quas si coloribus expressit, diligentior doctiorque fuit consideratio, quam sit Grammaticorum captus. Dum ergo Deum numero impari gaudere dixit, non ad Hecaten, quam Theocritus induxit, non ad Dianam, de qua Seruius somniat; sed de ea Dea locutus est, cuius vincula necebantur; quæ, qua alia re magis, aut debeat, aut possit gaudere, quam & numerum suum tribus partibus totum æquantibus constare; & in iis etiam proportionum elegantem comparisonem inueniri? Ex his enim tribus partibus vt omnis perfectio existit, ita tota pulcritudinis ratio hac partium & totius æqualitate constat, quam Senario diximus esse consignatam. Seruius, cum semel per errorem statuisset, parem numerum inferis, imparem superis tribui, ex Theocrito ad Hecaten quidem venit, sed ad tria virginis ora Dianæ confugit, quò Deam ad superos relegaret. Pythagoram ternario perfectionem tribuisse; atque idcirco omnibus rebus perfectis inesse, Aristoteles testatur. Verum tres partes hoc Arithmetico proportionum colore inter se; & Geometrico inter se & rotum; ac Harmonico etiam, exclusa vnitatem, distinctas, Senarius primus sibi suo iure sumit, vt merito Venus hunc sibi vindicarit. Doctius ergo à Virgilio Venus, quam à Theocrito Hecate, ad aras est vocata; quod illi, & amores, & horum firmum vinculum, & Verbenæ ad id efficaces debeantur. Quare verò Hecate tria ora habeat, & in triuis colatur, aliam longè causam habet, nihil ad propositum hoc facientem; quam alio loco fortassis explicabo. Sed audiamus nunc Poëtam; videamusque, quæ commentatio hæc mea mentem eius ostendat:

Terna tibi hæc primum triplici diuersa colore

Licia circundo, terque hæc altaria circum

Effigiem duco: numero Deus impare gaudet.

Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnim:

Necte tribus nodis ternos Amarylli colores,

Necte Amarylli modo, & Veneris, dic, vincula necto.

Quis hinc non videt, omnem ligationem ad Venerem referri? cui verbenæ quàm sint commodæ & gratæ, nomine suo Cimbrico clarissimè testantur; quod à necebtendis vinculis deductum, vires earum & vsus ostendit: cui ita Græca vox consentit, vt non ligationem & nexum quidem, sed amores firmissimos, fidissimos, calidissimos & fecundissimos symbolicôs signet. Columba enim Veneris sacra, ac amoris singulare & vnicum exemplar, herbæ illi nomen dedit, cuius ad hunc colligandum, in primis valide præsentisque vires crederentur. Et quamuis nostrates Turturam, quem, amisso pari, totam vitam

solitariam lugere dicunt, huic Deæ præcipuè consecrarint. Græci tamen columbam generatim ei dedicarunt. Non possum, quin ex Anacreontis carminibus, quæ anno quadragesimo sexto vltra ter quingentesimum in Anglia, ex Clementis, per vxorem Græcæ Latinæque linguæ bene peritam, Thomæ Moro, & litteris, & mortis genere nobilissimo, affinis, codice descripsi, sub titulo *συμποσιακῶν ἠμικαθίστων*, illos suavissimos versiculos adducam, quos de columba cantauit, à me, cùm in vrbe Anacreontiacis lusibus apta, agerem, sic ex tempore Latinè versos:

*Amabilis columba,
Unde, unde ades volando?
Quid est rei, quod altum
Celum citò secando,
Tam copia benigna,
Spires liquentem odorem?
Tam copia benigna
Unguenta grata stilles?
Quis est? Tuane refert?
Hæc tene cura tangit?
Me misit ad puellum
Anacreon Bathylum:
Me misit, inquam, ad illum,
Qui nunc recens potitus
Potentia impotenti
Tyrannus est in omnes.
Huic cantione parua
Laudem in suam recepta
Me vendidit Cythera.
Hinc nunc Anacreonti
In talibus ministro,
Tantisque prompta rebus,
O qualibus tabellis
Nunc seruo ferendis,
Mox ilico futuram
Me liberam recepit.
At ego, licet manu me
Mittat, tamen manebo
In seruitute eadem
Apud hunc meum patronum.
Nam quid necesse montes,*

Agros-

*Agrosque peruolare,
Ramis quid insidentem,
Agreste quid comesse,
Cum pane delicato
Nunc pascas ociosa
Raptò ex Anacreontis
Manu, rapi finentis?
Iam quid quod illud offert
Vinum mihi bibendum,
Quod ipsemet propinat?
Et si deinde pota
Ducam leues choreas,
Patronum Anacreontem
Alis meis obumbro.
Si deinde pressa somno
Dormire cogar, ipsa
Est barbitus cubile.
Nunc cuncta habes, abito
Tu, qui morare cursum,
Et me loquaciorem
Cornice reddidisti.*

Dulcissimus Poëta ad amores suos magis deuinciendos, eam auertit, quam ab ipsa Venere, cui sacra est, se fingit emisse: quod dum facit, omnes amabilitatis numeros videtur cõprehendisse. Quoniam verò dixi, Verbenam non solum simpliciter pro ligante herba poni, sed eidem etiam litteris significari timoris ligandi facultatem; videndum, an & hac parte cum columbis habeat vel affinitatem, vel cognationem. Ælianus variæ Historiæ libro primo, de columbarum genere tractans, ait masculum pullis recens natis inspuere fascinationis amuletum: quod quale esset, Aristoteles explicat, dicens, falfuginosam terram præmansam, à masculo in pulli modo exclusi, os indi. Magnus ergo, & hac parte naturæ consensus est, inter Columbam & Verbenam, dum & illa fascini periculum atque metum à pullis, vbi primùm in lucem prodierunt, auertit; & sputi sui efficacia abercet; & hæc non solum timores fascinationis, sed generatim omnes, ne nocere possint, quasi compedibus quibusdam coercet. Est enim apud nostrates hætenus magna superstitione seruatum, vt ad Diui Ioannis Baptistæ Festum, in ipsa præsertim vigilia, omnes se herbis cingant & obuinciant, non aliam ob causam, vt aiunt, quàm vt ab incantationibus, & fascinis, & lemuribus, toto

f F 2

anno

anno securi viuant, quæ consuetudo haud dubiè ab eis iam olim dimanauit, quorum lingua Verbenæ & à ligando, & à metu coërcendo nominantur. Idem ergo Verbenæ & Sagmina significant, sed non eodem omninò modo; quando hæc in sacris à fauore conciliando, illæ ab aduersis coërcendis, & iis alligandis quæ in votis habemus nominantur: vtraque verò appellatio doceat ea, quæ necessaria sunt ad id quod volumus, diuinitus consequendum. Ex his item intelligere licet, quid sit ferta & vincula soluere, nisi quis de contrario in contrarij cognitionem nequeat peruenire. Atque hæc quidem hoc loco de Sagminibus & Verbena, quæ Peristereon, Trygonion, Philtrodotesque, de eadem amoris Venerisque conciliandi facultate nominatur, satis sunt. Porro quoniam à benedictione & consecratione Sagas dictos ostendi, factum est, vt omnis sacrarum diuinarumque rerum doctrina, quæ tota ad fauorem numinis propitium nobis reddendum referri debet, *Sagey* hæctenus appelletur, quamuis post religionem Christianam susceptam, nomen hoc vsurpemus in iis significandis, quæ ad Ogygias fabulas pertinere iudicamus; eò quòd tota suam Theologiam prisca homines fabulis occultauerint, ne, si passim ab omnibus quid vel fieret, vel diceretur, intellectù esset; religio & pietatis adiumenta, quæ ceremonijs & ritibus continentur, apud plebem in contemptum abirent, vti hac ætate ferè euenire cernimus, qua nullus cerdo est tam vel vilis vel indoctus, qui non velit cum doctissimis quibusque, tum de difficillimis scripturæ sacræ sensis, tum de ritibus & ceremonijs per sana maiorum instituta inductis; disputare; ac eos qui aliter, quàm ipsi visum sit, sentiant, contemnere, & velut impostores aspernari & odisse. Hunc enim perpetuum fructum consequi veterissimi illi videbant, vbi quæ venerando silentio ab ijs solis tractanda sunt, qui sacris ritè sunt initiati, ea apud vulgus indoctù, & temerario iudicio de sui animi perturbationibus accepto, omnia perturbans, in circulis, & in hanc & illam partem tanquam infans quibusdam fluctibus agitatur. Quid enim hoc aliud est, quàm Rosas & Amaracum, & totum myrothecion suis dare conculcandum, & luto foedandum? Quicquid igitur ex his sacris maiorum fabulis profectum esse arbitramur, id *Sag* nominamus: Præterea quia sermo diuinum donum est soli homini inter omnia animantia tributum, putauerunt iidem illi linguæ nostræ artifices eo sic vtendum, vt semper ad diuinum fauorè conciliandum tenderet: quod fit, si veri vbiq;e, quod cum prima causa per omnia quadrat & consentit, ratio diligens & sollicita cura cum veneratione quadam habeatur, atque semper & principiù & finem sermonis primæ

causæ

causæ inuocandæ dedicemus. Illud igitur quod Latini Dicere nominant illi *Seggshen* vocauerunt; quo omnes monerentur, *Seggshen* à *Seguney* deriuatum, ab ipsa sua origine docere, cum reuerentia primæ causæ omnia videntis & audiētis orationē vbiq;e habendam esse. Atque hoc tam accuratè monuerunt, vt non in hoc tantù vocabulo præceptum hoc indicarint; sed illud etiam quod Latini verbum nominant, ipsi *Wort* nuncuparint; cui voci sic fides & veritas est intexta, vt eximi non possit, quin vocis integritas corrumpatur. Nam si easdem litteras à dextris ad sinistra legas, veritatem fidemq; significabunt, apertè clamantes, Verbum non esse verbi nomine apud Cimbròs dignum, quod non sit cum veritate indiuidua vnione connexum: quam mysticam nominis rationem, vt alibi latius sum enucleaturus, ita hoc loco adiiciendam obiter duxi, quò constaret non vanum illud esse, quod de hac voce *Seggshen*, qua Dicere significatur, modò dixi. Non mirum igitur, Mercurium sermoni à maioribus nostris præfectum Deum, ipsa sua nomenclatura admonere, permagna & summa opus esse consideratione, ad bene saneque dicendum: quem eundem alio nomine *Serman* vocauerunt, voce à Græcis hæctenus retenta; quo communis admonitor indicatur. Omnem ergo sermonem nostrum non solùm sacrum esse oportet, atque verum, & ad fauorem numinis supremi conciliandum idoneum, sed talem etià, vt ab insigni consideratione & cogitatione eorum, quæ dicenda sunt, profectus, ea exponat quæ faciant ad aliquid vtiliter & communiter monendum. Hinc saxa quadrata in triuijs & quadriuijs poni apud antiquos cõsuetæ, ad aliquid toti hominum communitati vtile commonendum, *Hermas* vocauerunt: quod hîc, quamuis aliàs suum locum sit habiturum, volui indicare, quo liqueret, quantà prisca homines sermonis curam habendâ putarint, quantaque ratione pro Dicere, *Seggshen* Cimbri vsurpent. Præcipuum enim argumentum veræ orationis est, si tota veterum sapientiæ ac monumentis consentiens, rerum & verborum solidam cognationem exponat: quam ego, & hîc, & vbiq;e secutus, spero fore, vt non ægrè alijs quoque ea probem quæ vident per omnia inter se & alijs cõuenire, & ea explicare, quæ non solùm Philosophorum placita confirmant, sed ex ipso veritatis fonte Christo Domino nostro videntur proficisci, qui nobis hanc reliquit sententiã: Dico autem vobis, quoniam omne verbum ociosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij. Quæ sententia si vera est (& quæ non sit verissima quam ipsa Veritas pronúciauit) bene maiores nostri linguæ artificio nos adhortantur, sermonem in primis sacrum habendum, &

ff 3

non

non temere & citra præmeditationem, sed consideratè loquendum, non quæuis illa quidem, sed quæ in commune vtilitatis aliquid honesta aliqua admonitione conferre possint, haud secus atque Herme apud veteres, optimis ad vitæ bene agendæ rationes præceptis inscripti, publicam ad virtutis officia exhortationem paucis strictisque verbis continebant. Sunt hæc omnia alterius loci, in quo, si Deus det, aliquando versabor, magis propria; sed hîc omittenda non omnino fuerunt, ad ostendendum totam vocabulorū progeniem, quæ à Sac & Saguy, & Sag descendit, Cimbricam esse, atque inde primæ coloniæ sacris faustisque precationibus emissæ, nomen Sagarum remansisse. Quia tamen alienum à ratione videbatur toti genti illud nomen dari quod sacerdotibus & pontificibus propriè conuenire videretur, religioso consilio factum videtur, vt Sagæ quidem vates & sacerdotes nominarentur, gens verò tota, cui hoc nomen in colonia deducenda tributum fuit, paruo appellationis discrimine distingueretur, Sacarum pro Sagarum nomine suscepto. Nec caruit hæc immutatio summa ratione, non ex eo solùm petenda, quòd in Germani & Crygmanni vocabulis aperui, vt distinctiùs, quos nominarem, intelligeretur; sed ex illo etiam, quo hominum vulgus moneretur, non satis esse ad felicitatem bonis ominibus & diuino fauore sedes nouas occupasse: sed id deinde maximè spectandum, annitendumque, quòd cuius fauori beneficium hoc acceptum ferri oportet, eum cognoscamus, & cognitū pro eo ac meretur honoremus; rogemusque, quòd sicut cœpit, ita & fauere pergat. Pro Sagay igitur, quòd est, Deus fauit, Sakan siue Saken se Saga nominauit, quo significatur is, qui primam omnium rerum, omniſque felicitatis causam nouit: eò quòd Kan siue Ren nosse signet, & prior syllaba, idem quòd in Saga notet, duplici Cappa in simplex, lenioris soni causa, de consuetudine Cimbrica, trāsente. Quanta, bone Deus, breuitate omnis sapientiæ apicem hac dissyllaba dictiuncula videmus expressum; & quanto id melius quàm Apollineo illo oraculo γινώσθι σεαυτόν, quo sui ipsius quidem vt notitiam quisque quærat, admonetur; sed in quo eius perfectio consistat, non aperitur. Si bene Aristoteles definiuit, scire eum qui rem per causam nouit; prudentissimè monet, & rectum iter ad hominis summam beatitudinem demonstrat, qui ad causæ cognitionem adhortatur. Nec ad summam tantùm causam, ad quam tamen primò & propriè pertinet; sed ad quamuis, quæ quidem ad vtilem aliquam notitiam in quauis re propositam, conducatur, statim ab ipso considerationis limine, nomen hoc Sakey est applicandum, quo vbique certis vestigiis veritatem sequamur. Neque quisquam mortalium

talium sui scientiam habere potest, nisi per causas animi & corporis rectè expensas, ad eam conscendat, & in vltimum vsque finem quicquid homini contingit, resoluat; in quo tandem sicut efficientium causarum, sic etiam summum est bonorum. Quod cum Aristoteles probè nosset, animaduertissetque omnem artem, omnemque doctrinam, sicut actionem etiam omnem, & omnem deliberationem ad finem aliquem referri; sic totius moralis Philosophiæ & publicæ administrationis disciplinam exorsus est, vt statuto finalem aliquam homini causam esse, ob quam omnia alia; ipsam verò propter se, & non ob alia petat; statim addat huius cognitionem plurimum adiumenti ad humanæ vitæ rationes conferre; propterea quòd scopo, more sagittariorum, inspecto, omnia studia, omniaque officia dirigere queamus, quæ alioquin incerta & vaga sint futura. Saca ergo ipso statim suo nomine docetur; quicquid vel ad naturæ cognitionem, vel ad morum probitatem, vel ad differendi artem, vel ad sapientiæ contemplationem est necessariam. In omnibus enim his ab inspectione causarum exordiendum, & in iis semper recta pergendum, nec vsquam in vlla omnino actione ab ipso vltimo scopo cogitatio & mentis acies diuertenda, donec recta linea collimando, ad ipsam primam perueniamus, cuius intuitus & cōtemplatio omnem hominis felicitatem complectitur & absoluit. Longè igitur melius is monet, qui, vt causam noscamus, monet, quàm is, qui dicit, Nosce teipsum. Neque enim homini summum bonorum in sui cognitione consistit, sed in cognitione summæ causæ: & quanquam haud inscius sim, hominem se nouisse non posse, nisi causam quoque nouerit; expressius tamen & rectius iter demonstrat, qui docet, quo modo, & qua via sibi quisque sit noscendus, & quo omnium eorum quæ aguntur, regula sit dirigenda. Nolo hîc diutiùs hære, vbi licet plurimum verborum effunderem, nunquam tamen consequerer, vt præcepti latitudinem & dignitatem, & efficaciam oratione æquarem. Maximus est Græcorum in seipos amor, nec minor Latinis rerū suarum admiratio & iactantia, quorum tamè omnium quotquot vsquã vel librorum vel gentium extant ad vitam vtilis sententiæ, si cum hac vna vocula conferantur, & iustis lancibus ponderentur, non dubium est, quin plurimùm sint eleuandæ; atque id quidem haud secus, quàm si quis parem molem auri cum alterius rei pari magnitudine velit examinare. Verùm quia propositum mihi est, sigillatim eam scientiam, siue vt veriùs & magis propriè dicam, sapientiam, quam vernaculo sermone Cimbri Magiam vocarunt, quæq; ab ipsis ad

ad Bactrianos, & inde ad Persas tranſiuit, tractare; hoc loco ſatis ſit monuiſſe, vocabulum *Saken*, qua quidem tenuis eſt à *Sac* & *Key* compoſitum (nam poteſt & ſimplex eſſe pro pluribus cauſis uſitatū) totam in ſe philoſophiam complecti, & vtramque compoſitę dictio- nis partem artificio conſtare tanto, vt nulla alia lingua quicquam habeat quod vel ex minima parte cum eo queat comparari. Ab hoc igitur *Sacæ* Græcis & Latinis dicuntur, ea, quam dixi, cauſa appella- tione priſca commutata. Hi igitur, vt coloni erant Cimmeriorum, ita patrię religionis & auitę virtutis ſtrenuos ſe imitatores tum do- mi, tum foris præſtiterunt; adeò vt horum nomen apud vicinas gen- tes omnibus Scythiſ fuerit attributum, quaſi præ his ceteri nulli eſ- ſent. Ab his & pacis & belli artes, & in primis Magiam Persas ac- cepiſſe arbitramur, quod Sagaris, & religio vtriſque communis ſatis declarat. De Sagaris Xenophon cõſulatur, qui, vt modò dictum, gla- dij hoc genere Persas etiam accinxit: de religione verò quod aio, illu- ſtri exemplo iam mox docebo; tametiſi ex iis quæ de Magia optima religionis magiſtra poſt ſcribam, ſatis id liquere poſſit. Sed priùs de loco, quem primum priſci *Sacæ* habitauerunt. Strabo diligens in pri- mis antiquitatum ſcriptor, dicit ab antiquis nihil de Sacis & Maſſa- getis proditum, ne ab illis quidem qui Ciri contra Maſſagetas expe- ditionem conſcripſerunt, ac ea de cauſa poſterioribus potius creden- dum eſſe, vtpote iis, qui ab antiquis ignorata ſub populi Romani im- perio faciliùs potuerint explorare. Quamobrem nos Ptolemæum Alexandrinum plurimi facimus, cum in ceteris omnibus, tum in his maximè regionibus deſcribendis, quæ vel Caſpio mari ſunt vicina, vel paulo ampliùs ad Meridiem & Orientem vergunt, propterea quòd videamus vetuſta gentium nomina diligentiffimè ab eo vbique fuiſ- ſe conſeruata; & quòd eo tempore vixerit, quo Adrianus imperauit, princeps & cetera doctiſſimus, & Græcæ litteraturæ vltra ferè mo- dum ſtudioſus, tum etiam rerum longinquarū ita curioſus, vt Athe- nis in templo Iouis Olympij à ſe ædificato, Draconem ex India vſ- que deportatum dedicari. Et fuit ſanè alioqui maxima ei occaſio, ob quam diligenter harū, de quibus agimus, regionum deſcriptionem perquireret, eò quòd tempeſtate ea Alani, quos Maſſagetas Dion vocat, totam Mediam & Armeniam vaſtarint, nec antè ab armis dif- ceſſerint, quàm à Vologeſo pace cõparata, ad ſua redière. Potuit igitur Ptolemæus, tum ex illis, quæ à prioribus Romanis, vel per du- ces, vel per exploratores comperta eſſent; tum ex iis quæ ſuo tempo- re Imperatoris impèſis eſſent perueſtigata, quamplurima, quæ prio- res hiftoriographi ignorafſent, litteris mandare. Huius igitur Geo- graphiam

graphiam ſecuti, Sacas inter Aſcatancam, Imaum & Caucaſios mon- tes ſic propriè, ſiue potiùs per exochen nominatos collocamus, quo à Cimmerijs fuerunt emiſſi. Quòd autem Cimmerij antiquiores ſint, Strabo etiam nouit, qui Sacas dicit, eiufdem ſæpe modi excur- ſiones feciſſe, quales olim Cimmerij & Treres, aliquando quidem ad propinquiora, aliquando etiam longiùs remota. Apud eundem Ephorus teſtis eſt, Nomadum eſſe colonos. At Nomadas Cimbroſ eſſe, & alio quoque nomine Scythas dici, & antè monuiſſe me puto, & poſt latiùs etiam docebo. Hinc Chærilus in tranſitu ratis, quam Darius contra Scythas Europæos expeditione ſuſcepta iunxit, teſta- tur Sacas genere Scythas eſſe, verum & Aſiæ feraciſſimam partē oc- cupaſſe. Quòd autem Cimmerij, fuerint Nomades à genere vitę Græ- cis vocati, cum ex alijs, tum ex illo etiã veriſimile redditur, quòd apud hos iuſtitie præcipuam & primam adeò eſſe laudem, omnes ferè teſtè- tur; & inter ceteros Homerus, cuius tẽpore iam circa Thraciam eorū coloni habitabant, quos, dum de Francorum origine agetur, latiùs deſcribemus. Sumptis igitur illis quæ paulatim ſient clariora, Sacas dicimus Cimmeriorum colonos eſſe, & principio eo quo Geogra- phus notaui loco, habitaſſe: cuius ſententiã Strabo quoque antè cõ- firmauerat, Sacas aïens & Sogdianos totius regionis ſuæ ſolo Indis ab Eratoſthene opponi, & Sacas quidẽ Iaxarte flumine dirimi à Sog- dianis. Ptolemæus ergo tanto poſterior Eratoſthenis aſſertionem ſuo calculo adſtruens, facit, vt citra hæſitationem omnem, hanc primam Sacarum ſedem fuiſſe pronūciem, è qua quicquid vſquam eſt Sacarum, poſteà emigrarit. Chærilus Aſiæ partem, quam tritici feracè ap- pellans, ad nominis ſui etymologiam vocauit, ſciens ne id, an neſcius ignoro, habitaſſe; his verſibus dixit, apud Strabonem quidem per- peram ſcriptis, ſed de coniectura mea ſic reſtitutiſ.

Μηλονόμοι τε Σάκαι, γενεᾷ σκύθαι, αὐτὰρ ἔναϊον.

Ἀσία πρυθόροιν, νομαδῶν γε μὲν ἢ Σαν ἀπτοικον.

Ἀνθρώπων νομίμων. Quos ſic vertam:

Υπilioque Sacas Scythica de gente, ſed almam

Frugiferamque habitans Aſiam Nomadumque colonus

Iuſticia inſignis populi.

Bene profectò iuſtitia & legum æquitate inſignè eam gentē dixit, quæ à Cimbero Iani filio natu maximo, & nomen & ius ſuum acce- perat, & colonis ſuis illud nomen dederat, quo ſanctæ vitę & cultus diuini perpetuò admonerentur. Nomades ergo à paſſionibus Græci omnes eos Scythas nominabāt, quos alijs nominibus diſtinguere nō

possent, at antiquiores eos solos, apud quos iuri adhuc sua integritas inuiolata mansisset, ut ex hoc loco Chærii licet videre. Hi autem Cimmerij fuere, penes quos, sicut patris nomen, ita iustitiæ laus & sacrosancta prisca religionis doctrina, & eadem linguæ puritas tam diu mansit, ut tum etiam, cum multò post in Europa, Thraciæ finibus iuncti habitaret, de eisdem dotibus nobiles essent, ut Homerus testificatur; qui Iouem pugnarum & præliorum inter Græcos & Troianos pertæsum; dicit oculos suos ad horum regionem cœuertisse, quod animi molestiam ex eorum, quæ viderat, diritate ortam, læto iustitiæ, probitatis, religionisq; spectaculo discuteret, non aliter ac si quis oculos fatigatos, ad suauem hilaremq; Smaragdi virore declinaret. Hoc igitur loco Hippemolgos & Galactophagos eos appellat; quod haud aliud est, quam si Nomades eos vocasset. Qui enim pascendis gregibus armentisq; viuunt, lacte plurimum & caseo vescuntur: quæ cum Græci Hippacen apud Scythas nominari putent; bene ab Homero factum est, quod non Galactophagos tantum, sed Hippemolgos etiam appellarit, ad Hippaceni forū alludens. Sed de hoc, dum de Francis, latius, satis hinc arbitratus esse, si indicassem, non in Asia tantum Cimmerios siue Nomades, iustissimos omnium mortalium fuisse; sed *διαιωτάτων ανθρώπων*, id est, iustissimorum hominum nomine apud Homerum etiam tum celebrari, cum ad Thraciam, in quam Treres colonos valde olim miserunt, habitarent. Sacæ igitur Cimmeriorum, quos alij Nomades, alij Galactophagos vocarunt, coloni principio longè à Persia habitarunt; sed paulatim temporis progressu, loca ei vicina in Asia occuparunt; atque hinc factum est, ut frequenter apud Persarum Reges militarint. Sunt enim & à Chærii in Darij, & ab Herodoto in Xerxis exercitu recensiti. Nihil ergo miri, si & Sagarim & Magiam ab eis ad Persas venisse dicam. Inter cetera autem, quæ à Sacis ad Persas transierunt, sunt & Festa illa, quæ Sacæa, de gentis nomine, vocantur: quorum tanta est antiquitas, ut nihil certi de eorum origine apud scriptores traditum habeamus. Operæ autem præcium me facturum duxi, si quæ Strabo, tum de Sacis, tum de Sacæis, in scriptis reliquit, ad verbum transcriberem, atque iis censuram meam adiecero:

Σάκαι, μύθοι, φησὶ, παραπλησίως ἐφόδοις ἐποίησαντο τοῖς Κιμμερίοις καὶ τρήρεσι (οὕτω γὰρ γραπίσκον οὐ τρήρεσι τὰ τῆς ἐτυμολογίας, ἢ ἐν τοῖς ἕξῃσι ἀποδείξομαι, καὶ σεφάνου τὰ τὰς πόλεις ἀπειγράψαι μάρτυρίω) τὰς μὲν μακροτέρους, τὰς δὲ ἐγγύθεν. Καὶ γὰρ τὴν βακτριανὴν κατέλαβον καὶ τῆς δαρδανίας κατελήσαντο τὴν δαρδανίαν γῆν, ἢ ἐπὶ τὸν ἑσπέρων κατέλαβον τὴν σακασσηνὴν καὶ μέχρι καππαδοκῶν καὶ μάλιτα τῶν

πρὸς

πρὸς εὐξείνω οὐς ποταμούς καὶ καλοῦσι, παρθίων ἐπιθέρμοι αὐτοῖς παραγυρίζουσι ἀπὸ τῶν λαφύρων ὅτε ταῦτα τῶν περσῶν στρατηγοὶ νικητῶν ἀρδὴν αὐτῶν ἠφάνισαν. Ἐν δὲ τῷ πεδίῳ πέτραι ἵνα παρθωμάλι πληρώσαντες εἰς βουνοειδὲς γῆμα ἀπέθηκαν τείχῳ, καὶ τὸ τῆς ἀναίτιδος καὶ τῶν συμβῶμων θεῶν ἱερὸν ἰδρύσαντο ἀμανοῦ καὶ ἀνανδάτου περσικῶν δομῶν. ἀπέδειξαν τε παρθύρεα καὶ ἐταῖρα ἱερὰ τὰ Σάκαι, ἢ μέχρι νῦν ἐπιλελυσάντα τὰ ζῆλα ἐχθρῶν. οὕτω γὰρ καλοῦσι τὸν τόπον. Ἐστὶ δὲ ἱεροδούλων πόλισμα τὸ πλέον. Πομπήῃ δὲ παρθοῖς χώρει ἀξίολογον καὶ οὐδὲν ἐν αὐτῇ συνοικίας εἰς τὸ τείχος μίαν τῶν πόλεων ἀπέφηνεν, ὣν διέταξε μὲν τὴν μακροτάτην κατὰ λυσιν. Οἱ μὲν οὕτω λέγουσι περὶ τῶν Σακῶν. ὅτι ὅτι κῆρ Ἰππερατέας τοῖς Σάκαις, ἠτήθει τῇ μάχῃ, φεύγει στρατοπέδου κάμενον δὲ ἐν τῷ χωρίῳ τὰς παρασκευὰς ἀπολελείπει, πάσης ἀφθονίας ἀπάσης καὶ μάλιτα, οἴνου, διαναπαύσας μικρὸν τὴν στρατίαν ἤλαυεν, ἀφ' ἑσπέρας ὡς φεύγων πλήρεις ἀφείρας τὰς σινηάς. παρθίων δὲ ὅτι ἐδόκει συμφέρειν, ἰδύθη. Ἐπίοι δὲ ἐμῆνοι καὶ καταλαβόντες ἔρημον ἀνδρῶν τὸ στρατόπεδον τῶν δὲ πρὸς ἀπόλαυσιν μεσῶν ἀναίδη, ἀνεπίμπαντο. ὁ δὲ Ἰππερατέας ἐξοίκοις κατέλαβε, καὶ παραπληγῆς ὡς ὅτι μὲν, ἐν κάρῳ κείμοι καὶ ὑπνω κατὰ κόπτοντο, ὅτι δὲ στρατοῦ καὶ βακχεύοις, γυμνοὶ ἀπέπιπτον τοῖς τῶν πολεμίων ὀπλοῖς, ὀλίγα δὲ ἀπώλοιτο ἀπαντες. ὁ δὲ θεῖον νομίνας τὸ εὐτύχημα τὴν ἡμέραν ἐκείνη ἀνιερώσας τῇ πατρίῳ θεῷ παρθωγορεύσας Σάκαια ὅπερ δ' αὖ τῆς θεῆς ταύτης ἱερὸν ἐνίσταθα νομίνας, καὶ ἡ τῶν Σακῶν ἐορτὴ βακχία, τῶν ἀνδρῶν μετ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ διασκευασμένων σκιδισί πινόντων ἅμα καὶ πληκτιζομένων πρὸς ἀλλήλους ἅμα τὲ καὶ τὰς συμπιπέσας γυναῖκας.

Horum hæc est sententia. Sacæ certè inuasiones quàm simillimas iis, quas Cimmerij & Treres, fecere (Treres enim, non Trieres, est scribendum, cum etymologia, quam post in sequentibus monstrabo; tum Stephano, qui vrbiū descriptiones reliquit, ita testante) alias quidem maiore à patria, alias minore interuallo susceptas. Nā & Bactrianam occuparunt, & Armeniæ optimā regionē acquisiuerunt, quam deinde de suo nomine Sacasenā vocarunt. Ad Cappadoces itē vsq;, maximeq; eos, qui ad Euxinū Pontici dicuntur, processerunt. At ij, qui tū Persarum duces ibi erant, ex insidiis noctu adorti, quo tempore festos conuentus inter se, propter opima spolia celebrabant, eos funditus deleuere, ac

lapideam quandam molem terra aggesta in collis siue tumuli formam in campo posuerunt, muro etiam circumducto; delubro item ibidem Anaitidi Deæ, & Amano, & Anandato dæmonibus Perficis in eadem aracolendis, quos symbomos Græci dicunt, dedicato. Præterea sacrum quendam conuentum exhibuerunt quotannis nomine Sacorum agendum, quem ij qui Zela habitant hætenus celebrant. Sic enim locum appellant qui opidulum est à sacris ministris maiore ex parte habitatum. Pompeius verò adiecta regione non contemnenda, atque iis qui in ea degebant intra mœnia collocatis, effecit vna ut urbium esset earum quas post Mythridatem deuictum, ac regno exutum, constituit & legibus formauit. Atque hic quidē est horum de Sacis sermo. Aliis placet Cyrum exercitu contra Sacas ducto, & prælio commisso superatum fugisse, ac castris positus eo loco, vbi impedimenta reliquerat, omni genere bonorum & præsertim optimo vino instructissimum, copias nonnihil quiete refectas ad nocturnum crepusculum velut fugientem eduxisse; hincque progressum, quantum rebus suis conducere arbitrabatur, consedisse. Tum illos inuadentes, & castra occupata viris vacua illa quidem inuenientes, at plena iis quæ ad delicias voluptatesque faciunt, immodicè se & turpiter ingurgitasse: Cyrum autem reuersum omnes deprehendisse temulentos & mente captos, ad eò ut alij graui sopore ac somno oppressi cæderentur; alij saltantes & bacchantes in arma hostium inciderint nudi & inermes, atque ita omnes perierint exiguo omnino temporis momento. At hunc arbitratum diuinitus sibi hanc felicitatem contigisse, diem illum Deæ patriæ sub nomine Sacæorum consecrasset. Vbiunque igitur huius Deæ templum est, legibus statutum est, ut hæc Bacchica Sacæorum festa celebrentur, viris omnino Scythicè, tum interdiu, tum noctu se tractantibus, dum inter se & cum mulieribus vnà bibentibus, poculis certant atque configunt. Hæc pro eo ac in exemplari, nō emendatè admodum, meo quidem iudicio scripto, vertebam: in quo pro eo quod erat τῆς πόθ' ἡμέρας, posui de coniectura τῆς ἀνδρῶν, quo intelligentia sanior constaret. Est & alter locus, vbi τείχος ponitur, suspectus: sed quid agerem, dū nullius alterius codicis ope possem iuuari. Mihi in historia satis fuit, si sensa assequerem, mendis ad Grammaticos relegatis. Strabo itaque, dum duas diuersas de Sacæis festis sententias attulit, non paruum indicium dedit, nihil certi de origine constare. At quia ad Cyrum vsque auctorem altera ascendit, antiquissima ea esse confitendū; quod alioquin etiam ex eo patet, quòd quo tempore, & qua de causa cœperint, non possit liquere. Vtraque sanè sententia non solùm temerè conficta,

sed

sed absurda etiam videtur. Quis enim vnquam populus tam insanus fuit, ut exitium alterius gentis sponte sua velit imitari, & id in sacris habere, quo sciat alios funditus fuisse deletos? Quod commentum, ut à sanæ mentis homine admitti non potest, ita ad neminem minùs referendum, quàm ad Cyrum Persarum Regem prudentissimum. Is scilicet infana Bacchanalia viris mulieribusque, pari insanientibus ebrietate, quotannis celebranda præcepisset, quia per hoc vitium turpissimum Sacas ad vnũ omnes vidisset perire. Nollet Xenophon tam stolidam imprudentiam, tamque foedam notam suo regiarum virtutum speculo inuri. Nos igitur planè cōtrà sentimus, atque proditum de Sacæis videmus, & victoriam illam Cyri contra Sacas, de Cyri contra Massagetæ expeditione, de qua mox plura, conficta putamus. Non aliunde verò sacrorum exordium ducemus, quàm ab iis à quibus nomen suum ducunt, & ab iis quidem accepta esse, non ad cladis alicuius memoriã, sed ad religionis imitationem videntur: quod ut manifestò verũ esse demonstretur, de lingua Cimbrorũ, qua Sacæ vsi sunt, argumẽta sumemus. Strabonis testificatione innotuit Anaitidi Deæ, & Amano, & Anandato eiusdem aræ dæmonibus, Sacæa hæc tum à Zelitis, tũ ab omnibus aliis celebrari solere. Anaitis igitur quæ Dearũ sit, & qua causa sic vocetur, inuestigandum. Agathias ex Beroso & Athenocle Symmacho, qui Assyriorum Medoũque res antiquissimas conscripserunt (utinam hoc tempore extarent) Venerẽ hoc nomine docet apud Persas nuncupari; cui alij ferè omnes qui Anaitidis meminerunt, refragantur; in quorum numero Plinius etiam videtur esse, qui libro tricésimo tertio sic de ea scriptum reliquit. Aurea statua prima omnium nulla inanitate, & antequam ex ære aliqua illo modo fieret, quam vocant Holosphyraton, in templo Anaitidis posita dicitur: quod in situ terrarum nomine hoc significauimus, numine gentibus illis sacratissimo. Direpta est Antonij Parthicis rebus: scitumque narratur dictum vnus veteranorum Bononiæ, hospitali Diui Augusti cœna, cum interrogaretur, esset ne verum, eum qui primus violasset hoc numen, oculis membrisque captum expirasse? Respondit enim, tum maximè Augustum de crure eius cœnare, seque illum esse, totumque sibi cẽsum ex ea rapina esse. Hoc loco Hermolaus pro situ terrarũ, situ terræ Armeniæ substituit: de quo, sexto libro Plinius scribens, Dianæ facit mentionem, quam Anaitidẽ esse de hoc eius testimonio videtur colligendũ. Susianẽ, inquit, ab Elymaide determinat amnis Eulæus ortus in Medis, medioque spacio cuniculo conditus, ac rursus exortus, & per Mesobatenem lapsus, circuit arcem Sutorum, ac Dianæ templum augustissimum illis gentibus. Hic igitur

g G 3

signifi-

significat hoc nomine, quod gentibus illis templum augustissimum hoc Dianæ, faciat Anaitidem Dianam esse; quam totam auream tricesimo tertio libro fecit. Hermolans Anaitidem, corruptum Pausaniæ exemplar secutus, hanc Deam appellare maluit; & vbi quinto libro Anaetiam regionem Plinius nominat, Anaitiam scribendum putat; cum tamen, si de nomine Deæ regio sit appellationem adepta, vti reor, Anaitia sit dicenda. Pausanias libro tertio Dianæ Anaitidis nobile fanum apud Lydos esse dicens, apertius Agathiæ testibus aduersatur. Plutarchus item in vita Artaxerxis, Dianam Anaitidem Persis vocari, & virgines ei consecratas perpetuam castitatem vouere, tradit. Nos igitur, quando magnum inter Venerem & Dianam discrimen est, & castitas huic grata, ex diametro cum illius muneribus pugnat, de horum testium collatione nihil adiutos, amplius cōsiderare, ac alterum Strabonis locum de Persarum religione prius adducere, quàm, quid nobis visum sit, aperiamus, oportet. Græcis itaque nō rectè per omnia scriptis, quò breuiore simus, missis, sic quod scripsit interpretemur. Persæ nec statuas, nec altaria erigunt, at in edito celsoque loco sacra faciunt; eò quòd cælum Iouem esse arbitrentur. Venerantur verò & Solem, quem Mithram vocant: & Lunam, & Aphroditem, & ignem, & terram, & ventos, & aquam. Sacra autem faciunt in loco puro, cum precibus hostiam coronatam adhibentes; vnde Mago, qui sacris præest, hostiæ carnes partito, quisque suo accepto discedit, nulla Deo portione relicta, quia Deum putent sola victimæ anima, nulla re alia indigere. Quidam tamen eos omenti non nihil igni imponere aiunt. Præ ceteris verò omnibus igni & aquæ sacra faciunt; igni quidem siccis lignis decorticatisque; quibus impositis desuper iniiciunt aruinam, ac oleo deinde infuso, flammam excitant; nec buccis ventum aut follibus, sed flabellis, aut manuum volis facere fas est: adeò vt si quis in ignem inspirauerit, aut mortuum quid aut fimum iniecerit, morte plectatur. Aquæ verò hoc modo sacrificant; vt in scrobe ad lacum, vel flumen, vel fontem effossa victimam mactent; diligenter cauentes, ne quid vicinæ aquæ, sanguine imbuatur, quasi eo facto sacrum polluturi essent. Post carnibus super Myrto vel Lauro impositis, Magi tenuibus virgis ignem subiiciunt, ac cum incantamentis quibusdam oleum lacte & melle mixtum libant, ac in solum spargunt, nequaquam verò vel in ignem, vel in aquam. Incantamenta autem ad longum tempus producunt, interim tenuium virgarum è Tamarice acceptarum fasciculū manibus continentes. Porrò in Cappadocia, in qua & Magorum, qui Pyrethoi vocantur, permagna natio, & Persicorum Deorum templa

quàm-

quàm plurima, non cultro, sed claua quadam, tanquam malleo, verberantes, victimas mactant. Sunt autem Pyrethæa septa quadam non aspernandæ magnitudinis; in quorum medio ara cum multo cinere, in qua Magi ignem nunquam extinguendum asseruant, & quotidie ante ignem ad horam ferè cantant, virgarum fasciculum tenentes; Tyaris quæ veluti pilei è pistis lanis coagmentatisque constant, ita ornati, vt vtrinque ad labra vsque & maxillas descendant. Eadem autem in Anaitidis & Amani delubris sunt instituta; quorum etiam septa sunt, in quibus Amani statua solennem suam pompam habet. Hæc nos vidimus, inquit Strabon. Vellem sanè vel clariùs eum scripsisse, vel nos codicem habere correctiùs exaratum. Ex his tamen illud præcipuè nobis ad veritatis inuentionem expendendum; quòd eadem dicat fieri in cultu Anaitidis, quæ in Pyrethæis, quibus templa Magorum igni æterno sacrificantium significantur. Vel eadem igitur est Anaitis cum natura ignis, vel ei ita cognata, vt eisdem sacris, eisdemque ritibus coli velit. Cum autem Strabo Pyrethæa igni, & similiter Anaitidi dedicata dicat, adducam è Procopio locum, qui lucem fortassis aliquam inferet. Is libro belli Persici secundo, Raphaelè Volaterrano interprete, sic scribit: Cosroes in Assyriis in opidū Ardbigaran versus Boreā ibat. hinc Romanorū agrū per Persarmenios inuadere constituit. Hic magnū Pyreum est, quod Persæ Deorum maximè venerantur, vbi igne perpetuum custodiunt Magi, ac alia diligenter sacrificantes, tum vaticinio in rebus maximis vtuntur. Hic est ignis quem Vestam olim Romani vocabant. Quæ ergo Strabo Pyrethæa dixit, hic Pyreæ vocat, & ignem in illis asseruat, Romanorū esse Vestā tradit: è quibus mihi nō immeritò videor suspicari, Anaitidem eandem cum Vesta esse, tametsi ceteri aliter prodiderint. quorū Berofus & Athenocles Venerè, ceteri Dianam esse crediderūt. Berofus Persici sacrorū ritus fortassis cōsciis, ac deinde cum illo Veneris Vranie, Arabū, Ægyptiorū, Græcorū, Scytharumque; tum cultum, tum genus cōferens, in eam sententiam videtur venisse, vt Anaitidem & Vraniam Venerè eandem putaret. Varro hanc Cæligenam vocauit; Plato pudicam, castumque; amorem producere scribit, quo egestas nostra Poro Deorum maximo deuincitur. Herodotus apud Syros Acalone antiquissimum Veneris Vranie templū fuisse, ac inde Cypriis & Cytheræis cultū venisse tradit. Pausanias in Achaicis Veneris cælestis meminit, in cuius ædem viris intrare nefas fuerit. Idem in Atticis Venerè Vraniam primum omnium ab Assyriis ait cultam fuisse. Eiusdem in Corinthiacis fanam cōmonstrauit, & in Atticis: hæc Amalæo interprete scripsit. De ea verò vrbis regiuncula, quæ hortos

vocant,

vocant, & Veneris in ea templo, signoque quod templo adfuit, figura vt Hermæ quadrata, nihil fide dignū est ab Atheniensibus traditū. Epigramma autem indicat cælestem Venerem esse earum, quæ Parcæ appellantur, natu maximam. Si ergo Atheniensibus huius Veneris antiquissima statua quadrata fuerit, coniectare licet, hanc de ea opinionem fuisse, in ea omnium rerum esse stabilimentum; & hac de causa antiquissimam Parcarū, quam eandem Vestam esse alio nomine facile intelliget, qui Vestę & *ἑστίας*, etymon expendet. Deinde Veneri Senarius, teste Martiano, sacer est; quem eundem Hestię esse, alibi docebo: & hac fortē causa Vranix Veneri cubus datus est, qui sex facibus senarium ostendit, eaque de re quadrata ei statua ab antiquissimis collocata est. Atque hac ratione Berofus possit excusari. At qui Dianam esse dixerunt Anaitidem, ij non alia ratione videntur ducti, quā quod vtrique numini castitatem gratam viderent: aut forsan cum Persæ Solem Mythræ nomine magna religione colerent, putarunt Anaitidem Lunam siue Dianam esse, quod ea Dea secundo honore coleretur. Proximè haud dubiè ad Vestam Anaitis accedit, quoniam vtrique æternus ignis custodiebatur: quod latius declararem, nisi alio loco esset mihi prolixius de Vesta agendum. Nunc Anaitis quæ sit, de sermone Cimbrico docebo, postquam nihil certi de priscis auctoribus elicere quisquam possit, & hinc maximè constaturum sit, Sacæa à Sacis tradita Persis fuisse. Significat igitur *Anait* de littera ad litterā, æternū calorē. *Ana* enim siue integrè *Anna*, nostro sermone perpetuū tempus notat, vti potest in voce Athana; & iterum in Cimneriis Latinis latius erit explicandum. Admirabile enim, vt ceteræ diuinę voces, habet cum mysterium, tum artificium: quod ij qui linguæ nostræ periti non sunt nunquam peruidebunt. *Anit* verò calorem notat. Diuina igitur æterni caloris potestas, Anaitis vocatur, & perpetuo igne germano sibi elemēto honoratur. Aspirationem autem in medio perire, familiaris est, de vetusta nobis vocum componendarum consuetudine, quā vt sit monendum, & alioquin eandem Græcus sermo erat exclusurus. Quum ergo Deum rogabant, vt calorem naturalem, vitalem, & animale calorem suo cælesti & æterno feruaret, foueret, aleret ac augetet, potestatem eam inuocabant: quam quia huic calori æterno præsidere credebant, Anaitidem nominarunt, de vi & potestate data nomenclatura. Gaudebat ergo hæc Dea omnibus iis quibus calor conseruatur & augetur; eaque de causa nō solum perpetuum sibi ignem custodiri volebat, sed quotanuis etiam festa sibi celebrari, in quibus liquore illo sibi diuino rem sacram fieri voluit, quo nihil est in rerum natura

tura quod omnem corporis humani calorem magis roboret & auget. Huius ergo festi Cimbri auctores Sacis fuere; Sacæ Persis: & apud Cimbros quidem ab ipso Noacho est acceptum, qui vini in corpus efficacia inuenta, diuinam æterni caloris potestatem, à qua vires suas vitis habet, annua sollennis festi memoria statuit honorandam; non illis quidem potationibus ad ebrietatem admissis, sed intra hilaritatis limites constrictis. Neque enim Anaitis nimia vini ingurgitatione colitur, sed irritatur: eò quod illa sola amet, ac in nobis querat, quæ calorem augent; minimè verò illa, quibus is opprimitur & expugnatur, in quibus immodica illa & infana potatio obtinet principatum, non frigus modò corpori, sed paralyfim, caron, apoplexiam, & si quid his grauius est & exitiosius, inducens. Hęc enim quamuis maxima possint videri malorum, non tamen summa sunt habenda, si cum illa paraphrenesi, & mania, & pestilenti furore qui ex temulentia oritur, conferantur. Nam Anaitis non solum perpetuo calori præsidet, sed eis omnibus, quorum gratia hęc hominibus à Deo confertur. Ad quid verò confertur, nisi vt ad honestas actiones, ad quas nati sumus, & quibus hominis felicitas continetur, firmus promptiores, alacrioresque? Vinum enim ad hoc bibendum, vt tarditas omnis & frigus ex corpore & animo spiritibus nouis, & ad agendum quæ officij nostri sunt incitantibus & vrgentibus, expellatur. Sic igitur Anaitidis nomen interpretandum, vt non perpetuum modò calorem, sed perpetuam etiam ad progrediendū incitationem, complecti sentiat. *Anit* enim non solum calorem signat, sed vox etiam est propria illorum qui equos ad currendum excitant, & hac ratione ipso hoc eodem vocabulo monemur, vt festa Bacchica celebremus; quò deinde auctis & renouatis spiritibus, hilariore ad ea simus, ad quæ ab opifice optimo maximo sumus creati, qui hilarē & feruidum, non tepidū aut frigidū eorum quæ debentur, amat datorem. Quocirca cum videret nos in primis parentibus frigidum serpentis venenū imbibisse, quo animi ad bene agendū feruor extinctus ferè videretur, singulari suo in nos amore Noacho siue Baccho Cimneriorū liquorem hunc diuinū, atque vnà modum bibendi clarissimo exemplo in ipso, qui primus eo ex virium ignorantia sepultus iacuit, ostendit. Quamobrem Bacchus de tanto munere gratias acturus, constituit apud suos, vt quorannis festus dies vitiginei huius liquoris inuentioni celebraretur: quem deinde alij quidē ab inuentore Bacchanalia, alij aliis nominibus; Cimnerij verò ab efficacia & legitimo vsu, & causa eius efficiente & finali nominarūt, dum se dicebant Anaitidi sacrificare. Hoc enim nomine indicatur, calorē perpetuum

& cælestem viti naturam hâc & facultatem dedisse, & idcirco dedisse, quo nos eius liquore noxium frigus pelleremus, ac inde redderemur ad honestas vitæ actiones & cultum diuinum feruentiores, atque postremò hoc ipso caloris vehiculo ad æternum calorem aspiraremus. Hic enim verus vsus est vini, & ad hoc ipsum Bacchanalia, non ad ebrietatem & impudentem lasciuiam, instituta: quæ cum à Sacis Cimmeriorum colonis Persæ accepissent, Sacæa nuncuparunt. Verùm pro dolor, vt omnia in peius ruunt, ita nusquam luculentior est Draconis fraus, quàm in iis quæ optimis & sanissimis de causis ad honorem diuinum & pietatis incrementum à maioribus nostris sunt legibus & sacris ritibus sancita. De hoc itaque malorum fonte largissimo inter cetera, & illa potationum in Sacæis insania dimanauit, non ad Sacas modò & Persas, sed ad omnes etiam Cimmeriorum posteros, in quorum numero nostrates hætenus vt sint, diligenter annuntur, & sic potant, quasi vinum ad exitium hominum, non ad lætitiã & alacritatem, à Baccho esset inuentum: quod tamen vti nam perinde atque de Sacæis accepimus, semel duntaxat in anno fieri videremus. Sed ne nos quoque inter scribendum profusa verborum ebrietate peccemus, ad Anaitidem reuertamur, & ab ea ad eiusdem aræ dæmones pergamus. Cùm igitur cultus Anaitici & Sacæorum eum finem esse dixerim, vt ad officium quisque suum alacrior feruentiorque reddatur, distribuenda est officiorum latitudo; quod vt multis modis fieri posse quiuis intelligit, ita primã & præcipua partitio ea est, quæ docet sic res hominum esse comparatas, vt in omni eorum communitate, quæ quidem sit duratura, alios oporteat esse qui imperent, alios qui imperantibus obsequantur. Æquum autem est eos imperare, quibus à Deo datum est, vt meliùs quàm ceteri rebus ad societatem necessariis prospicere possint: eos verò obedire, qui hac parte sunt inferiores. Hoc cùm Aristotelis sagacitas perspexerit, & Politicorum fecerit principium, absurdum sit cogitare, non idem quoque à Cimmeriis, qui vsi sunt præceptoribus multo quàm Plato fuerit præstantioribus, intellectum fuisse. Cùm igitur Bacchanalia celebrarent, atque omnes ad agendum quisque quod partium suarum esset, tum festo, tum diuino liquore, monerentur & incitarentur, putauerunt ad communitatis conseruationem, tranquillitatemque, in primis necessarium esse, vt quisque in officio suo non solùm maneret, sed hoc etiam sibi diuinitus obtigisse existimaret. Bene illud quidem in Republica sua monuit Plato, vnumquemque suum opus duntaxat tractare debere, sed multò meliùs Cimmerij suos inducebant, vt libenter hi quidem imperantibus obtemperarent;

rarent; illi verò imperandi molestias, quæ longè hominum opinione, si quis bene eas examinet, grauiores sunt, ferrent, dum vtri que parti peculiarem Genium siue Dæmonem dederunt, quorum de præsentia aliud quàm munus suum postularèt, facere vererentur. Horum alterum, & priorem quidem, Amanum vocarunt: qua in voce, vt in compositis crebrò fieri, nimium ferè crebrò monui; vnum Mi est ablatum. Est igitur Amanus, idem quod nobis *Amman*, vox omnibus vernis nostris notissima; qua is significatur, qui ius habet imperandi, vt primo huius historiæ libro, latè declarauit. Genius igitur, qui imperandi siue iubendi potestatem hominibus dabat, hoc nomine vocabatur, quem idcirco cum Anaitide colli primi parentes voluère, tum vt omnes intelligerent omne imperium & potestatem diuinitus conferri, & omnes leges & Principum iussa diuina esse, atque ideò sacrosancta habenda; tum, vt ij qui imperabant, talia imperarent, qualia Deo grata scirent, dum semper sibi Genium rerum suarum inspectorem præsentem esse crederent. O vtinam Reges & Principes, & omnes inferiores magistratus, hoc semper mente sua reuoluerent, nihil ab ipsis fieri, cuius non habeant præsentem inspectorem, & Deum, & Genium Dei ministrum, quorum ab hoc scelerum suorum & iniquæ gubernationis sunt accusandi, ab illo irreuocabili iudicio, cuius executioni nulla intercedet vel reformatio, vel appellatio, vel aduocatorum triconum fraudulenta elusio, ad gemitus & ignes æternos condemnâdi. Cogitent, cogitèt, dum tempus est, Amanum præsentem omnia intueri, & in adamantinis & perennibus tabulis omnia facta, omnia dicta, omnem denique iustitiæ administrandæ rationem varietatemque annotare. Alter dæmon, qui cum Anaitide colebatur, Anandatus dicebatur; quo significatur is, qui manus operi admouet. *An* enim ad significat, & proprium est etiam eorum, qui ad progressum hortantur: quod clarius est, quàm vt exemplis sit declarandum. *Ant* manum signat: *Ant* idem est quod tenet, vel tene; vt in Atuatici nomine memini docere. Ablata igitur de more aspiratione, & tenui in mediam, vel propter aspirationis naturam, vel suauiore sonum, vt *Anden* pro *Anten* dicimus, mutata, fit *Anandat*, quo is Genius significatur, qui nos hortatur, vt manus suo quisque operi admoueat; quod is, penes què iubedi potestas est, iniūxit. Quis nō admiretur insignè hanc veterū prudentiã & pietatè, qui filios suos & omnes posteros sacris his ritibus docuerunt, Deo tam res eorum curæ esse, qui iussis aliorum parent, quàm illorum, quibus vel regnandi, vel magistratus gerendi dedit potestatem. Quisquis ergo nō promptè & celeriter, id quod præceptū esset,

exequabatur; is sibi Anandatum iratum habere, atque illi poenas se daturū arbitrabatur. Vix me teneo, quin exclamem, dum hanc priscam maiorum sapientiam ac religionem, cum nostrorum temporum socordia, & ignauia, & impietate confero; quibus vix inuenias quenquam, qui bona fide vel heri, vel parentum, vel magistratus iussis obtemperet, aut ad id vlla se putet religione obligari. Quicquid cęlare possunt, id quoque licere sibi impia mancipia arbitrantur, & nulla reuerentia numinis, sed sola pœna ab hominibus inferenda mouentur, atque in eo tanto sunt audentiores, quod videant illam quæ ad huius morbi popularis remedium fuit instituta, peccatorum apud Sacerdotes confessionem, à quibusdam licentiæ patronis rideri & explodi. Ita me Anandatus amet, vt video huc impietatis homines progressos, vt nemo propè sit qui citra fraudem in officio suo versetur; & nisi Deus potenti sua manu succurrat, vereor ne tota plebs & bona pars nobilitatis recta ruat, vel in Diagoræ opinionem, vel in illam, quam Epicurus & Lucretius prædicarunt, diuinam humanarum rerum incuriam. Nunc ergo, quia & Anaitidis, & Amani, & Anandati cum nomina, tum potestates breuiter indicaui; non erit amplius dubitandum, qua de causa Sacæa vel agantur, vel nominentur: tum & illud erit manifestū, quid Anaitidi cū his duobus Geniis sit cōmunitatis; illa perpetuò hortante, & calore suo ciente ad agendum; his ea, quæ agenda sunt, distribuentibus pro eo atque vident vnicuique conuenire. Verum Persæ quidam, si Agathiæ credimus, in Manichæi sectam prolapsi, cum horum Dæmonum nomina, vti minimè vernacula, non intelligerent, putauerunt Anandatum bonum Deum esse, & Amanum malorum auctorem; non admodum tamen absurdè errantes à veritate, eò quod à principibus grauisima nō rarò mala per orbem grassentur; iuxta illud Horatianū, quod vtinam verissimum esse non sentiremus: Quicquid delirant Reges, plectuntur Achiui. Sed ex Anandato Agathias fecit Hornusdatim, & ex Amano Arimanem, vocabula vel ab ipsis Persis, vel à scriptore corruptis: quo fit, vt maiorem in modum Strabonis diligentia sit laudanda, qui ea ad nos integra transmisit. Videmus itaque nunc apertè, quæ fuerit Anaitis, cui auream statuam meritò collocauerant; eò quod ignium vis sic auro sit amica, vt hoc solùm adeò non corrumpat, vt etiam purius perfectiusque reddat. Nec mirandum, ab aliis Venerem, ab aliis Dianam dici, quando ab hominibus alterius linguæ vt Sacæa, ita Deæ nomen ad Persas venit. Si Vestam siue ἑστῖαν vertissent, propiùs vocabuli vim dedisset intelligendam. Pythagorici hanc Διὸς πύργον, id est, Iouis turrem nominarunt; quod quid sibi velit, de illo Delphici Apollinis

Apollinis oraculo, quo Deus in igne habitare dicitur, licet existimare. Sed de his alibi. Acceperunt ergo Persæ Sacæa à Sacis, & sicut Sacæa, ita & Magiam; & poculis certandi consuetudinem; in qua qui non excelleret, eum vix dignum vel imperio vel magistratu arbitrabantur; adeò vt Cyrus apud Lacedæmonios persuadere volens se regno quàm fratrem esse digniorem; inter alia addiderit, se melioribus lateribus, & firmiore cerebro esse ad calices exhauriendos. Ælianus in Aspasię vita moerem hunc ita annotauit, vt diceret, Persas post coenam non aliter contra potum, quàm contra hostem pugnare. Pergamus iam ad Sacarum colonos, inter quos primi illi mihi occurrunt, quos Strabo docet in optima Armeniæ parte Sacafenam regionem & occupasse, & de nomine suo dixisse, quam Ptolemæus ad montes Moschicos è regione Cappadociæ collocauit; apud quem Sacapena corruptè, pro Sacafena, legitur. Sacassoney enim nobis ij populi vocantur, qui filios se dicerent Sacarum; vnde regio Sacafena nominaretur. Est verò & alia colonia à Sacis emissa, vltra mōtes Tapuros, ad latitudinem quinquaginta sex paulò plus minus graduum, quam Ptolemæus nomine Sasonum signauit, priore sui parte, perinde atque illud posteriore erat corrupta. Sacssones enim syncoptòs, vel integrè Sacassones dicendi fuissent, id est, Sacarum filij: quo more homines vocandi Cimbri nostri, qui patrios quidem mores non exuerunt, hactenus vtuntur. Sic me vocant Jan Serartsson, id est, Ioannem Gerardi filium, gentis nomine post adiecto. Ex his igitur Sacssonibus, siue duplici littera, vti nunc fit, scribendo Saxsonibus, Saxsones nostri Europæi descenderunt, quos Saxones nunc vocamus; quamuis Germani excidendi syllabas studiosi, Saxey pro Saxsoney ferè dicant, quo modo regio Saxsena diceretur, vt illa apud Strabonem Sacassena. Hæc igitur vera est & germana Saxsonum origo & nomenclatura, qui Cimmerios parentes suos in Germaniam secuti, grauisissima tandem bella contra Francos Cimmeriorum etiam posteros gesserunt; quibus quamuis post triginta demum annos superati domitiq̃ue essent, plus tamè lucri quàm ipsi victores, sibi acquisuerunt, eò quod pio Caroli magni impulsu, religionem susceperint Christianam. Hos Ptolemæus ad Cimbricam Cherronesum locat, & hac vicinitate facit, vt nescio quo modo primi coloni proximè sint Cimbros in sedibus mutandis semper consecuti, quasi filij suos parentes. Quæ enim Franci, quos Cimbros germanos esse post docebo, loca relinquebant; ea mox Saxsones inuasērunt: atque ita factum est, vt totum ferè litus ad ipsam Frisiam vsque à Cimbrica Cherroneso, insulasque Saxonicas Albis ostiis adiacentes, de nomine suo dictas occuparint.

cuparint. Hinc Eutropius eos in pyratice exercenda coniunxit, ad hunc modum scribens: Post hæc tempora etiam Carausius, qui vilissimè natus in serenæ militiæ ordine famam egregiam fuerat consecutus, cum apud Bononiam per tractum Belgicæ & Armoricæ pacandum mare accepisset, quod Franci & Saxones infestabant, multis Barbaris sæpè captis, nec præda integra aut provincialibus reddita, aut Imperatoribus missa, cum suspicio esse cœpisset, consultò ab eo admitti Barbaros, ut transeuntes cum præda exciperet, atque hac se occasione ditaret, à Maximiano iussus occidi, purpuram sumpsit, & Britannias occupauit. Idem ex Orofio intelligitur, qui sic habet: Valentinianus Saxonum gentem in Oceani litoribus, & paludibus inuisitam, virtute atque agilitate terribilem, periculosam Romanis finibus eruptionem magna mole meditantem, in ipsis Francorum finibus oppressit. Ex his igitur Saxonibus illi fuerunt, qui Britanniam de suo nomine Angliam vocarunt: cuius appellationis rationem hinc non ab Angelis Græca voce, sed de sermone Cimbrico explicabo, ut & Angli tum nominis, tum gentis suæ originem agnoscant. Ostendi modo idoneis testibus, Saxones ad mare habitasse, & illud rapiendo prædandoque longè lateque infestasse, id sibi contra Romanorum, quos Germani hostes habebant, provincias belli iure licere arbitratos. Cum igitur hoc laudi sibi ducerent, cuperentque eo nomine apud vicinos suos Romano nomini infensos bene audire, omnes illi Saxones, qui litora ad Frisiam vsque tenebant, Anglos se nominarunt, à voce vernacula *Angelen* siue *Anglen*, quæ hami piscatorij significantur: quasi dicerent se hamos esse, omnia que in mari inuenirent, attrahentes. Egregius sanè hypocorismus, dum honesto vocabulo hamos se potius quam harpagones appellarunt, quibus tamen magis in attrahendo conuerrendoque, quam hamis utebantur. Nec credat quisquam, illis turpe visum olim fuisse, aliena deprædari, quod nos prius in Germani nomine latiùs tradidimus, cuius origo sic se ad Angli nominis originem habet, uti genus ad speciem: quia illo, generatim quæuis acquirendi; hoc certaduntaxat per hamos in mari acquirendi ratio notetur. Non igitur Anglos sui magis nominis, quam Germanos sui pudere debet, quod addo, ne quis malignus spiritus hæc ita interpretetur, quasi in gentis eius opprobrium scripta essent: quod tam longè à veritate abest, ut nihil minùs vnquam cogitarim, quam ei populo facere cõtumentiam, apud quem suauiter non exiguo tempore vixi, amicis vsus & patronis & integris & beneficis, adeò ut ipsorum beneuolentiæ plus me fatear debere, quam ea que vulgo in summis beneficijs habentur.

Possem

Possem enim iuramento affirmare, me homines illic duos aut tres tales in me comperisse, ut meritò inter illos possent numerari, quos Lucianus in Toxari suo recenset, dignique essent quos Angelos, inter quos nunc, utpote Diui, versantur, nominarem. Angli igitur de potentia nauali, & prædis à Romanis provinciis agendis, secundæ post Francos claritatis anno à Christi natali quadringentesimo quadregesimo nono, Orientalis Martiano, Occidentalis imperij principatum Valentiniano tenente, contra Pictos & Scotos duas validas nationes, in auxilium à Vitigerio Britonum Rege Romanis viribus, quas Aëtius contra Hunnos & eorum socios euocauerat, destituto, vocati insulam intrarunt, & commisso cum hostibus prælio superiores, perspecta cum regionis fertilitate & aëris clementia, tum gentis de longis & diuturnis deliciis, quibus sub Romanis in ocio fuerant, fracti, ac eneruati ignauia, alios à maritima Saxonia aduocarunt: quorum accessione aucti, eas vires acceperunt, ut facile possent, dum vellent, Britonibus bellum mouere. Beda tripartitò eos distribuens, alios Iutas, qui à Iutia; alios Saxones, alios Anglos facit, eo, ut videtur, deceptus, quòd ignoraret totum illud litus à Iutia, quæ Cimbrica est Chersonesus, à Saxonibus habitatum fuisse, & communi nomine à maritima pyraticeque grassatione Anglos nominatos. Non infitior equidem alios ex ea parte, quæ Iutia vocatur, alios ex aliis litoribus appulisse; sed hoc contendo, omnes Anglos & Saxones generatim fuisse, & Bedam Barbaræ alicui narrationi fidem habuisse, è qua didicerit primorum Angli exercitus ducum, auum Vectim, proauum Vectam nominari, vocibus de Vecti insula confictis, quasi ea ab Anglis nomen accepisset, quod multis ante ipsorum aduentum ætatibus possederat. Hi ergo numero paulatim crescente, redditi fortiores, de re frumentaria iniquius, ut dicebant, subministrata, mota controuersia contra eos, quorum stipendiis militabant, & inita cum Scotis Pictisque iam longius propulsis pace, animum adiiciunt ad totam insulam in ditionem suam redigendam. Longè igitur lateque omnia prædis, incendijs, cædibus vastantes, totam sibi Britanniam subiiciunt, iis qui iugum ferre Saxonicum nollent, vel in Galliam elapsis, in qua Britanniam apud Venetos cõdidere, vel ad asperos eius Chersonesi montes fugientibus, quæ Iberiæ opposita, & tota mari & duobus latissimis fluminibus, & montium difficultate clausa, suum hæcenus peculiare seruat sermonem, atque ea de causa ab Anglis Walia vocatur, cum omnes, qui lingua nostra non vtuntur, Walos nominemus. Horum enim, qui hanc asperrimam insulam partem habitant, sermonem, eorum esse crediderim, quos Iulius Cæsar autoch-

autochthones esse acceperat, ac regionis interiora habitare, cū maritima ora à Belgis eò transgressis, ferè tota tum teneretur; quorū sicut originem, ita linguam quoque Belgicam fuisse, nihil est dubitandū: quam post sub Romanorum imperio, quod ad quadringentos annos durauit, ut reliqui prouinciales, paucis omnino exceptis, Latino sermone corruperunt. Latinitatem deinde Angli ferè exuerunt; dū sua eos lingua loqui cogebant; quam cū addiscere perfectè nequirent, quidam misti generis sermo emerit; quem rursus Normanni, Gallo-romana lingua vtentes, non parum immutarunt. Hinc fit, vt vna periodus Latina, Anglica, & Gallica vocabula simul iungat, pleraque tamen ad peregrinam formam detorta: quod mihi eò fuit monendum, vt aliquando liceat vetusta Cimbrorū vocabula, quæ apud nos in desuetudinem abierunt; ex Anglico sermone interpretari, atque si vsus exigat, postliminio in patriam reuocare. Longissimè aberrarunt, qui Anglos ex Angria deducunt, cū liquidò constet, maritimam gentem fuisse, Francis vicinam; Angriuarios verò tota Cauchorum maiorum regione à mari fuisse seclusam: tantum abest, vt hi in Oceano prædas agerent raperentque, velut harpagones. Scio Sueuos Angilos apud Ptolemæum recenseri, sed & illos tam longè ab Oceano remotos, vt in media Westphalia hodie nuncupata, ad fontem Amisi habitarent. Quòd si hos post Adriani Imperatoris ætatem ad litora descendisse quisquam contendat, is omnium statim suffragiis reicietur, vno ore dicentium, Anglos Britannia incolas, Saxones, non Sueuos esse. At qua de causâ Sueui hi Angili dicti sint, eum nihil priuatim de moribus ipsorum scriptum inuenerim, coniectare minimè possum; quanquam absurdum non est, Sueuis iis, qui Sicambri & Vbiis proximi erant, Angelos ab hamis etiam nominatos fuisse; propterea quòd Cæsar sic eorum vitæ ratione describat, vt finitimorum omnia raperent, ea causâ non malè hami dicendi, iuxta illud, quod ex Ouidio in prouerbium abiit, *Semper tibi pendeat hamus*. Vt verò apertiùs cernatur, quàm Sueui hi Vbiorum finitimi, res omnium quas possent, soleant adhamare, Cæsarem de hac gente loquentem, paululum audiamus, qui nos vna opera docebit, Sueuos olim eam, quæ nunc Saxonia & Westphalia vocatur, regionem tenuisse. Is statim in libri quarti exordio, ad hunc modum Sueuos depingit: Ea, inquit, quæ secuta est hieme, qui fuit annus Cn. Pompeio, M. Crasso cons. Vsi petes Germani, & item Tenchteri, magna cum multitudine hominum flumen Rhenum transierunt, non longè à mari, quò Rhenus influit. Causa transeundi fuit, quòd ab Sueuis complures annos exagitati, bello preme-

bantur,

bantur, & agricultura prohibebantur: Sueuorum gens est longè maxima & bellicosissima Germanorum omnium. Ij centum pagos habere dicuntur, ex quibus quotannis singula millia armatorum bellandi causa suis ex finibus educunt. Reliqui, qui domi remanserunt, se atque illos alunt. Hi rursus inuicem anno post in armis sunt, illi domi remanent. Sic neque agricultura, neque vsus belli intermittitur: sed priuati ac separati agri apud eos nihil est. Neque longiùs anno remanere vno in loco incolendi causa licet: neque multum frumento, sed maximam partem lacte atque pecore viuunt; multūque sunt in venationibus: quæ res & cibi genere, & quotidiana exercitatione, & libertate vitæ, quòd à pueris nullo officio aut disciplina assuefacti, nihil omnium contra voluntatem faciunt; & vires alit, & immani corporum magnitudine homines efficit. Atque in eam se consuetudinem adduxerunt, vt locis frigidissimis, neque vestitus præter pelles habeant, quarum propter exiguitatem magna est corporis pars aperta, & lauentur in fluminibus. Mercatoribus est ad eos aditus, magis eò, vt quæ bello ceperint, quibus vendat, habeant, quàm quò vllam rem ad se importari desiderent. Quin etiam iumentis, quibus maximè Galli delectantur, quæque impenso parant precio; Germani importatis non vtuntur, sed quæ sunt apud eos nata parua atque deformia, hæc quotidiana exercitatione, summi vt sint laboris, efficiunt. Equestribus præliis sæpè ex equis desiliunt, ac pedibus præliantur, equosque eodem remanere vestigio assuefaciunt; ad quos se celeriter, cū vsus poscit, recipiunt. Neque eorum moribus turpius quidquã aut inertius habetur, quàm ephippijs vti. Itaque ad quemuis numerum ephippiatorum equitum, quamuis pauci, adire audent. Vinum ad se omnino importari non sinunt, quòd ea re ad laborem ferendum remollescere homines, atque effeminari arbitrantur. Publicè maximam putant esse laudem, quàm latissimè à suis finibus vacare agros. hac re significari, magnum numerum ciuitatum suam vim sustinere non potuisse. Itaque vna ex parte à Sueuis circiter millia passuum sexcenta agri vacare dicuntur. Ad alteram partem succedunt Vbij: quorum fuit ciuitas ampla atque florens, vt est captus Germanorum, & paulo qui sunt eiusdem generis etiam ceteris humaniores, propterea quòd Rhenum attingunt, multi que ad eos mercatores ventitant, & ipsi propter propinquitatē Gallicis sunt moribus assuefacti. Hos cū Sueui, multis sæpè bellis experti, propter amplitudinem grauitatemque ciuitatis, finibus expellere nō potuissent; tamen vectigales sibi fecerunt, ac multo humiliores, infirmioresque redegerunt. In eadem causa fuerūt Vsi petes &

ii Tench-

Tenchteri, quos supra diximus, qui cum plures annos Sueuorum vim sustinuerint, ad extremum tamē agris expulsi, & multis locis Germaniæ trienniū vagati, ad Rhenum peruenerunt, quas regiones Menapij incolebant, & vtramq; ripam fluminis agros, ædificia vicofq; habebāt. Non piguit totū hunc Cæsaris locū excerpere, quò & mores Sueuorum antiqui, cū his qui hoc tēpore sunt cōparentur; & elucescat, nec Cæsaris, nec Ptolemæi ætate Saxones vllos in ijs finibus habitasse, è quibus Albertus Crätius Anglos suos eduxit; vbi hætenus cū Angriæ extet memoria, putat pro Lambda, caninā litteram irrepisse. Nobis dubiū nō est Angriæ ducatū ab Angriuariis nomen retinuisse, quos Tacitus proximos Cheruscis collocavit, atque in fidem populi Romani; Stertino bellū iussu Germanici intentantis venisse docet, ac ab ijs inde Romanos ab interioribus Germanis emptos, grato beneuolq; animo liberos dimisisse. Idē libro decimotertio Ansibarios eosdē videtur nominasse, siue de situ loci, siue de nominis allusione, siue etiā de iis quę narrat, cōiectura ducatur. Ait enim hos à Chaucis expulsos, quibus Angriuarij proximè superiores & à Ptolemæo, & ab hoc ipso ponūtur. A nullis igitur verisimilius expulsos, quàm à vicinis limites proferre conatis, vt tū auida erat alieni Germanorū natio. Deinde Baiocalus qui Ansibariis aderat inter primos cōmemorat se rebellione Cherusca, iussu Arminij vinctū fuisse, ac deinde sub Tiberio & Germanico ducibus stipendia meruisse; quod arguit, postea q̄ Stertinius Angriuarios in fidē populi Romani accepisset, cum ab illis ducibus, qui tū in Germania rebus præerant, fuisse in auctoratū. Rursus libro de moribus Germanorum sic scripsit. Iuxta Tencteros Bruçteri olim occurrebāt, nūc Chamanos & Angriuarios immigrasse narratur, pulsos Bruçteris ac penitus excisis vicinarū cōsensu nationum, seu superbię odio, seu prædę dulcedine, seu fauore quodam erga nos Deorū. Nā ne spectaculo quidē prælij inuidere super sexaginta milia, non armis telisq; Romanis, sed quod magnificentius est, oblectationi oculisq; ceciderunt. Mox idem Angriuariis his Frisios maiores & minores subiungit, Oceano ad dextrū latus Rheni propiores. Verisimile igitur, Angriuarios offensos, quòd à Bruçteris in bello à Baiocalo suscipiendo aduersus Romanos deserti fuissent, vti de Ansibariis Tacitus narrat, terras eorum sociis Chamanorū armis inuasisse, quæ prioribus Angriuariorū sedibus Occidentem versus proximè adiaccebāt. Hanc sententiā Marcellinus cōfirmat, qui de Iuliano Cæsare loquēs; In limitē, inquit, Germaniæ secūdę est aggressus, omniq; apparatu, quem flagitabat instans negocium cōmunitus, Toxandro opido propinquabat: Rheno deinde transiisso, regionem subito peruasit Franco-

Francorum, quos Ansuarios vocāt, incertorum hominum licentiùs etiam perscrutantiū extrema Galliarū. Licet ergo ex horū collatione cōiicere, Ansibarios eosdē esse cū Angriuariis, & Tacitū hæc nominū diuersitate delusum, scripsisse Angriuariorū iuuentutē penitus extinctā fuisse. Mira est in Germanorū nominibus apud auctores varietas, ita vt quos alij Tencteros, alij Tingeros, alij Tēchteros nominēt, quos Tacitus Bruçteros, Ptolemæus vocet Bufactos; quod idē fortassis in Angriuariis & Ansibariis & Ansuariis euenit. Verū, quia dum adhuc res eorum secundæ essent, Angriuarij, & post à Chaucis patrio solo expulsi Ansibarij siue Ansuarii nominātur; mihi in mētem subit studiosè hæc, vel à vicinis irridentibus, vel ab ipsismet factam esse commutationē. Prius enim *Angrip war*, id est, arripe merces, siue quicquid habet vtilitatem. *Angrip* enim idem est quod arripe vel arripio. *War* verò, dum substantiuum est, omne id signat quod nummos nobis, si vendatur, parare potest. Latini igitur sono duplicis nostri *W* carentes, Angriuarios dixere, littera etiam vna ad Euphoniā eiecta. Quamdiu igitur aliena agere raperēque poterant, ac ex iis pecuniam facere, Angriuarij sunt nominati. At post, dum è suis ipsorum finibus expulsi, omnibus ijs quæ ad crumenam faciunt, carerent; dici cœpere Ansibarij, vel Ansuarii, duplici *W* vel in Beta, vel in *S* simplex cōmutato: qua voce significatur, Aspice merces, & ea quibus pecunia & vitæ necessaria comparari possunt. Quemadmodum igitur antea nomine suo ad rapiendum, ita post ad aliena æquis oculis aspicienda, non rapienda, monebantur. Castiganda igitur, meo quidem iudicio, Taciti historia, ea parte qua de Ansibariorum internecone, ex falso alicuius relatu, scribit. Magna sanè & digna fortibus viris, quales eos fuisse Boiocali oratio declarat, indignatio contra Romanos suscepta, qui quos in fidē acceperant; & quorū armis aduersus Arminium vsi, quosque tam fidos in se experti essent, vt multos Romanos pecunia sua redemptos, liberauerint, prorsus prodiderunt; & non solum à Chaucis expelli patriis sedibus permiserūt, ociose extremum fidissimorum Romano nominis sociorum exitium intuentes, sed miseros extorres & supplices, etiam per ipsum cælum & eius numina obsecrantes, quo in vacua cultoribus terra, quam communi gentium iure suam modò fecerant, occupando, quietè liceret sub Romana ditione consistere; obstinata pertinacia & impio factu reiecerunt, armis etiam, nisi vltro celsissent, expulsuri ex iis locis, quæ nunquam Romanorum fuissent. Verū Deus calamitatis tandem misertus, Angriuariis contra Bruçteros, qui finitimis contra hæc barbaram Romanorum tyrannidem

& infamem fidei amicis bene meritis seruandæ prodicionem, suppeditias ferre recusauerant, insignem & memorabilem illam dedit victoriam, cuius ex Tacito modò feci mentionem, qua ad Rhenum vsque omnia latè in suam redegerunt potestatem; quo loco ad Iuliani vsque principatum confidentes, Romanorum prouinciam crebris excursionibus vexabant, paulatim proxima quæque carpentes. Horum igitur reliquæ, quæ ad Westphalam remanserunt, Angris nomen dedisse videntur, è quibus Anglos ortos esse, Crantsius existimauit. Dum verò Ansuarios Marcellinus Francos facit, ostendit Ansuarios antiquitus, è Cimbris originem duxisse, qui colonis suis varia cognomina, veluti quasdam rerum agendarum tesseræ, indere consueuerunt, vii, dum de Francis agam, latius ostendam. Angli igitur qui Britanniam habitant, à Saxonibus maritimis vetustas Cimbrorum sedes, quod suo loco docebo, & viuendi rationem ingressis, & genus & generis antiquissimam nobilitatem ducunt. Sed quia de Sueuis egi, ac in iis Angelos, quos Angilos Ptolemæus vocat, vt Vspetes in Vspios, & alia nomina in alia mutat, inueni; non erit à proposito nostro alienum, si breuiter vetustas ipsorum sedes indicauero; propterea quòd ex iis elucescet, quàm imperite Saxoniæ scriptor ea Saxonibus attribuat, quæ Tacitus & alij de Chattis scripserunt; & quàm totum historiarum suarum exordium, turpi locorum ignorantia scædet. Cæsar altera parte Vbiis eos vicinos fecit, & Tenchteros, & Vspetes, dum ab eis pulsos dicit, finitimos quoque fuisse, satis indicauit. Ex aduersa parte ad sexcenta millia solitudinem vastitatemque ponit: quam nos illorum fidei committimus, à quibus Cæsar eam didicit. Ptolemæus Sueuo fluuio, quæ Oderâ, qui duos alios magnos recipit, esse nihil dubito, eos finiens, ab Angelis sumpto exordio, facit, vt existimè totum illum terrarum tractum, quem hodie Westphali, Thuringi & Saxones colunt, vnâ cum vicinis locis, Sueuorum olim fuisse. Horum caput Semnones in ipso Saxoniarum meditullio ad Albim habitabât, quibus proximi citra flumè Langobardi erât, nunc Brandenburgij, & citius vetustæ Angriuariorum sedes, quibus eiectione à Chaucis fuerunt, quæque nunc maiore ex parte Brunwicenses tenent. Antiqua verò Saxoniarum à ducis Mechelburgensis ditione exorsa, per Lubecanorum & Holfatorum agros ad Dietmarsiam pertinebat, paludibus illam quidem, quarum Orosius meminit, ferè inuiam; sed proximis tamen annis, à Rege Danorum, quamuis frustra id Principes priores sæpè tentassent, tandem subiugatam. Hinc igitur paulatim progressi, vicina litora occupauerunt, Cauchorum vtroque nomine, & maiorum & minorum in Angriuariorum loca translato, &

Angri-

Angriuariis genere Cimbris ad Rhenum vsque omnia Bructerorum occupantibus, vt modò partim ex Tacito, partim ex Ammiano Marcellino collegi. Sueui verò, tum Sennones, quos sic vocandos, non Semnon es, de coniectura mea libro hunc secuturo docebo: tum Angeli, omnes superiores Germaniarum partes petiuerunt; in quibus hætenus commorantur tot diuersis populis distincti, vt illi etiam, qui Alpes intra Tridentum & Vicentiam tenent, se etiam vernaculo suo sermone *Suoben* vel *Soaben*, id est, Sueuos appellant; pro V consonante Beta, pro V vocali, quæ in prima syllaba est, quiddam medium inter O & A sonantes. Vox Sueuus trisyllaba est, si Lucano credamus, sic canenti:

Fundat ab extremo flauos Aquilone Sueuos.

De quo versu, & illud liquet, eos ad eam vsque regionem habitasse, quæ in Germania ad Aquilonem maximè vergit. Iam & aliud hinc emergit, quod quamuis post fuisset dicendum; hic tamen addemus: Sueuos æquè atque Sacas, Cimmeriorum colonos in Asia fuisse, & à Ptolemæo partim Suobenos, partim Suebos, partim Sannitas vocatos, & de nomine eorum montes etiam Suebos dictos, qui Saxonibus in Asia adhuc habitantibus proximi adiacebant, quorum lingua durior, & sibilis pluribus asperior, quàm Saxonica, & tum fuit, & hætenus mansit. Sed lubet hic Albertum Crantsium audire, de vero & antiquo Saxonum sermone iudicium suum ferentem: qui quamuis in Vandalorum antiquitate plurimum fallatur; de lingua tamen quæ scripsit, mihi probantur. Meditullium autem, inquit, huius, quam descripsimus, prouinciæ; totum ex Wandalico solo redactum est in linguam & mores Saxonum, terra videlicet Brunwicensis, Lunenburgensis, Magdeburgensis, Halberstadenensis. Ad eandem verò nationem pertinet omnis Marchia Brandenburgensis ex eodem Wandalico solo capta, ac versa in linguam Saxonum & mores: quæ vtique lingua, si ad lucem veritatis res inspiciatur, sola seruat sinceritatem suæ vocalitatis, vt verba omnia puro sono denunciet, non inuersa stridoribus, non contorta diphthongis, quomodo Francorum (Germanos, non Gallos dico) Sueuorum, Bauarorum, Australium, in quorum stridoribus Hunnos, Auares, & reliquos Barbaros, qui illis diu incubuere prouinciis, audire mihi videor, cum frendent potius quàm eloquantur, eadem quidè, quæ & nos, verba, sed tartareo sono contorta, stridoribus immixta, & multis diphthongis dissonantia proloquuntur. Et iam, si Diis placet, etiam nostri student stridores superiorum imitari Germanorum, quomodo & illi, vt ferunt, iam linguæ suæ pertæsi, Italicam frequentant, & Flamingi

ii 3

Galli-

Gallicam. ita passim Germanorum lingua in angustum deducitur. Hæc & plura vir ille conqueritur, & meritò quidem, quod ad linguæ corruptelam attinet; sed in eo fallitur, quòd opinatur superiorum linguam Germanorum, asperitatem suam & stridorem ab Hunnis & Auaris, qui regionibus illis, ut dicit, diu incubuerunt, contraxerit, quasi vicinæ quadam contagione; cum certò sciamus superiores semper hanc loquendi consuetudinem duriores habuisse, adeò ut Ariouistus consuetudine longa Gallicam linguam, quæ eadem fuit olim cum Cimbrorum & Saxonum lingua, dicatur didicisse; quod tunc certius constabit, cum Gallos etiam Cimbrorum colonos fuisse, sum ostensurus. Præterea Vandalos eisdem cum Wendis siue Windis faciens, toto cælo aberrat; cum Vandali siue Vandeli Germani fuerint, & eadem lingua, qua Saxones, vsi; qui melioribus inhiantes, è Germania in Hispaniam, Italiam & Africam commigrarunt: de quorum nomine optima hætenus Hispaniæ pars Andalusia pro Vandalosia vocatur; sicut Gotalania, à Gotis & Alanis. Cum igitur hi, & vicini Alani vnà cum Gotis & ceteris plurimis Germaniæ populis sedes suas reliquissent, Wendi natione, & lingua Slauum in vacua venerunt, & eam linguam reliquerunt, qua hætenus Wendi siue Windi, & omnes reliqui eiusdem Slauonici generis vtuntur. Sueui igitur semper superiorum sibilis vsi sunt, ut ex ipso nomine facile deprehendas. Nam cum Cimbrici To dicunt, illi So vel Su pronunciant; & ubi nos Tant, illi Sant vel Sent. Hinc Su hebbey vel So aben, pronunciando A ut Hebræorum Camets, quasi O haberet immixtum, idem est quod, ad habendum, Latinus diceret. Suobey igitur vel Sueben, ablata in componendo aspiratione, & altero Beta exempto, idem ferè est quod alio nomine dicitur Germanus & Crygmanus. Qui igitur sic se nominarunt, profitebantur se studia sua illuc conferre, ut haberent Germani igitur & Suebi, siue potius Suabeni, A ut O pronunciato, & Angeli vtrique & Sueui, & Saxones, idem suis nominibus præ se ferebant, quod hoc tempore Crygmanni ab acquirendo nominati, qua voce generatim omnes milites vocari, primo libro tradidi. Mirum est quam gentes perpetuo, quasi flumine quodam, ex Asia in Europam inundarint, vicinia etiam quam illic habuerant, hinc quoque seruata. Sicut enim primi fuerunt Sacæ Cimbrorum coloni, ita proximi semper iis hæserunt Cimbris præeuntibus Sacarum filiis consecutis. Erant autem in ipsis Cimbris, qui à filio Cimbrici maiore descendentes, nomen sibi de primogenio iure, ut antè docui, retinuerunt, Thoutssen se vocantes, id est, seniores. Intègre diceretur Thoutssesoney, sed còcisum fit Thoutssen.

sey. Hos Latini Græciq; Teutones, lenioris soni causa nuncupantes, collocant inter Sueuum fluium, & Saxones; è quibus Teutouarij & Angriuarij orti, vicina loca occupauerunt; è quibus dum vel sponte meliorum regionum quærendarum causa, vel vicinorum coactu, ut Angriuarij excessissent, proximis loca vacua reliquerunt. Saxones igitur diu in litoribus à Lubecano agro ad Frisiam vsque commorati, Sueuis & aliis fursum commigrantibus, regionem proximè superiorem, à Windis viderunt occupari; contra quos bello diu varieq; gesto, ad eam venerunt regionem, quam nunc eos, pulsus Wendis, gente Slauonica, quæ latissimè nunc in Europa dominatur, tenere videmus; de quorum rebus gestis, post antiquitates has absolutas, in Marchionum nostrorum historia necessariò erit dicendum, nisi qua calamitas cursum impediat, aut properantia fata præuertant. Iam de aliis Sacarum in Asia primùm, & in Europa, deinde colonis agendum, qui dum viderent eos, qui antè fuerant emissi, more illo primo & sacro, quem Halicarnassæus annotauit, Sacarum se filios nominasse; aliud nomen acceperunt, quo significaretur se, quamuis filij non vocarentur, legitimos tamen esse & germanos Sacas. Hi vltra Saxones in Asia Orientem versus habitabant, Suebis & Suobenibus ad Arctos magis remotis finitimi, montibus Suebis separati, quos Ptolemaeus Tectosaces nominauit, & Stephanus Tectosaces & Tectosagas citra discrimen dici posse scripsit. Rectum nomen Tectosax esse vel Tectosages, vernaculo sermone Tectesagen, id est, legitimi Sagæ. Tect enim legitimum, cui Te vel Se articulus noster præpositus, facit Tectes, & syncoptòs, ut communiter loquimur, Tectes. Tectosagæ igitur generoso se nomine vocarunt, dum legitimos se Sagas dixerunt, & sanè quales se dicebant, tales opere se demonstrabant. Quis enim nõ miretur tantam in eis celeritatem, qua longissima terrarum spacia ex ipso Aquilonis cardine, ad intimum vsque maris Ligustici sinum, per Germaniam & Galliam penetrasse, & illic tandem confedisse, ubi regionem olei, & vini, & ceterorum vel ad necessitatem vel ad voluptatem necessariorum feracissimam inuenissent? Multa enim opida in fertilissima Prouinciæ Narbonensis parte, condiderunt, ac sese propter admirabile expeditionis susceptæ celeritatè Moscaney nominarunt. Moscan enim dū dicimus, hortamur, ut citò quis pergat, eodè modo quo Latinus diceret, Citò progredere, siue festina: sed de hac voce alibi, dum de Volcani numine & potestate differemus. Post tamen, quo nominibus distinguerentur, alij Volcarum, alij Tectosagum appellationem retinuerunt; & hinc

& hinc Ptolemæus Tectofaces occidentaliores, Volcas orientaliotes, fecit. Plinius coniunctè eos vocat Volcas Tectofages, multis eorum opidis enumeratis, neglecta ea, quam Ptolemæus adhibuit, distinctione, quamque Pomponius videtur obseruasse; Volcas ad Rhodani exitum: & mox ibidem stagna Volcarum ponens, cum Tolosam longè illinc remotâ, Tectofagû esse dicat. Strabo generatim omnes Volcas videtur nominare, & eos propriè Tectofages, qui Tolosæ sunt vicini. Si enim habet: Ἰών τε βόλων & τεκτοσάγες καὶ λέμνοι, id est, Volcarum illi, qui Tectofages vocantur. Nata est hæc dubitatio ex eo, quod nominum rationes ignorarent; quorum alterû prius fuit legitimum Sacam signans; alterum de celeritate ita inditum, ut semper, dum audiretur, moneret esse festinandum, ceu quoddam perpetuum celeuma & inciramentum, ad celeriter ea aggredienda agendaque, quæ oporteret. *Volcay Tectofax* enim nihil aliud est, quàm si diceretur, Festina, & opere demonstra, te legitimum esse Sagam. Quæ verò adhortatio maior esse poterat, quæve plus habere incitamenti, ad virtutis & pietatis officia, quàm ea, quæ moneret, ut se legitimos Sacas præstarent; cum modò docuerimus, hac voce, omnia, quæ ad felicitatem faciunt, contineri. Et certè non frustra sic vocati videntur, quando legimus, hos homines, non solum ab extremis Scythiæ terminis, in prouinciam Narbonensem penetrasse; sed ex hac etiam in Asiam minorem peruasisse, & in ea Galatiam cõdidisse. Iter, quod è Scythia tenuerunt, nemo descripsit; at hoc, quo in Asiam minorem traiecerunt, à Tito Liuiio eleganter est depictum; quem operæpreciû est audire, quò vetusta gentis virtus innotescat. Galli, inquit, magna hominum vis, seu inopia agri, seu prædæ spe, nullam gentem, per quam ituri essent, parem armis rati, Brenno duce, in Dardanos peruenerunt. Ibi seditio orta, & ad viginti millia hominum cum Lomnorio ac Lutario regulis, secessione facta à Brenno, in Thraciam iter auerterunt: vbi cum resistantibus pugnando, pacem petentibus stipendiû imponendo, Byzantium cum peruissent; aliquandiu oram Propontidis vectigalem habendo, regionis eius vrbes obtinuerunt. Cupido inde eos in Asiam transeundi, audientes ex propinquo, quanta vbertas terræ eius esset, cepit, & Lyfimachia fraude capta, Chersonesoque omni armis possessa, ad Hellepontum descenderunt. Ibi verò exiguo diuisam freto cernentibus Asiam, multò magis animi ad transeundum accensi, nunciosque ad Antipatrum Præfectum eius oræ, de transitu mittebant: quæ res, cum lentius spe ipsorum traheretur, alia rursus noua inter regulos orta seditio est. Lomnorius retrò, vnde venerat, cum maiore

parte

parte hominum repetit Byzantium. Lutarius Macedonibus per speciem legationis ab Antipatro ad speculandum missis, duas tectas naues & tres lembos adimit. His alios atque alios dies noctesque tranuehendo, intra paucos dies omnes copias traiecit. Haud ita multo post, Lomnorius adiuuante Nicomede Bithyniæ Rege, à Byzantio transmisit. Coeunt deinde in vnum rursus Galli, & auxilium Nicomedi dant aduersus Zybceam partem tenentem Bithyniæ, gerenti bellum; atque eorum maximè opera deuictus Zybcea est, Bithyniaque omnis in ditionem Nicomedis concessit. Profecti ex Bithynia in Asiam procefferunt. Non plus ex viginti millibus hominum, quàm decem, armata erant; tamen tantum terrorem omnibus, quæ cis Taurum incolunt, gentibus iniecerunt, ut quas adissent, quasque non adissent, pariter vltimæ propinquis imperio parerent. Postremò cum tres essent gentes, Tolistobogi, Trocmi, Tectofagi, in tres partes, quacunque populorum suorum vectigalis Asia esset, diuiserunt. Trocmis Helleponti ora data. Tolistobogi Æolida, atque Ioniam; Tectofagi mediterranea Asiæ sortiti sunt, & stipendium tota cis Taurum Asia exigebant; sedem autem ipsi sibi circa Halyn flumen ceperunt, tantusque terror eorum nominis erat, multitudine etiam magna sobole aucta, ut Syriæ quoque ad postremum Reges, stipendium dare non abnuerent. Iustinus è Trogo Pompeio negligentius videtur rem narrare; aiens, Brenno apud Delphos occiso, partim in Asiam, partim in Thraciam extorres venisse, vnde per eadè vestigia patriam repetiuisse, parte tamen ad Danubij & Sai confluentem relicta, qui Scordisios se nominarint: Tectofagos verò Tolosam reuersos, ac pestilente lue correptos, Aruspicum responsum accepisse, non antè sanitatem recuperandam, quàm aurum & argentum sacrilegio Delphico questum, in lacum Tolosanum coniecissent: quod auri pondocentum decem millia, argenti decies centena millia habebat. Hoc Cepio Romanus Consul eum sacrilegè abstulisset, sibi suisque copiis exitium dedit, & Cimbros Tectofagorum, ut modò docui, parentes, contra Romanos accendit. Addit hic aliam Tectofagorum manum Illyricum petiuisse, ac Istria direpta, in Pannonia confedisse; nulla tamen temporû adhibita notatione. Pausanias in Phocicis alia ducum nomina, quàm Titus Liuius ponit, & Gallorum numerum infinito facit maiorem: quem nos in explicanda Trimarcisia exposuimus, ut hic minimè sit repetendus. Facit autem tres expeditiones: primam Cambaule duce; alteram Brenno, & Acichorio, & Cerethio, & Bolgio: quorum Bolgius Ptolemæum cognomento Fulmineum, ob audaciam dictum, qui tum Macedonum

k K

sceptra

ſceptra tenebat, vnà cum exercitu ad internecionem cecidit. Tertiam Brenno & Acichorio ducibus, in qua illa contigère miracula, quæ Delphici fabulantur: quibus equidem, licet ea Pausanias ſcribat, eo minùs affentior, quòd hic omnes ad vnum in Græcia deletos dicat; Troguſ verò, & commune prouerbium doceat, aurum Delphicum Tolofam à Tectoſagis apportatum; quod poſtea Cæpio, magno ſuo malo auferens, adagiſ rationem; ſuo etiam exemplo auxerit & fecerit illuſtriorẽ. Deinde quamuis omnes Olympiadẽ centeſima viceſima quĩnta periſſe, Pausanias ſcribat; addit tamen, in ſequenti anno Gallos in Aſiam tranſmiſiſſe. Vt vt tamen iſta contigerint, certum eſt, & Delphicum templum direptum à Tectoſagis fuiſſe, ac Aſiæ optimam partem occupatam; in qua quamuis fœda clade multis poſt ætatibus à Manlio cęſi fuerint, non tamen ſic fuere fracti, vt non fuerint clari, præſertim eo nomine, quòd D. Paulus epistolam ad eos ſcripſerit. Hic igitur minimè ſilentio prætereundum, qua lingua vſos eos Hieronymus dicat, quòd eius auctoritate fides mea adſtruat. Is igitur Commentariorum in epistolam ad Galatas, libri ſecundi proœmium ad Paulam & Euſtochium hiſ verbis exorditur: Quod in primo Commentariorum ad Galatas libro, cum de gentium proprietatibus diſputarem, intactum reliqueram, nunc in ſecundo reddendum videtur, qui ſint Galatæ, vel quòd vnde tranſuerint. Vtrum indigenas eos fuderit, an aduenas, quam nunc incolunt, terra ſuſceperit; & vtrum linguam connubio perdiderint, an & nouam didicerint, & ſuam non amiſerint. Marcus Varro cunctorum antiquitatum diligentiffimus perſcrutator, & ceteri, qui eum imitati ſunt, multa ſuper hac gente & digna memoria tradiderunt. Sed quia nobis propoſitum eſt, incircumciſos homines non inducere in templum Dei, & vt ſimpliciter fatear, multi iam anni ſunt, quòd hæc legere deſuimus: Lactantij noſtri quæ in tertio ad Probum volumine de hac gente opinatus ſit, verba ponemus. Galli, inquit, antiquitus à candore corporis Galatæ nuncupabantur, & Sibylla ſic eos appellat. Quod ſignificare voluit Poëta, cum ait: *Tum lactea collis Auro innectuntur*: cum poſſet dicere, candida. Hinc vtique Galatia prouincia, in quam Galli aliquando venientes, cum Græciſ ſe miſcuerunt. Vnde primùm ea regio Gallogræcia, poſt Galatia nominata eſt. Hæc Hieronymus & Lactantius: quibus mox ſubiiciuntur quæ & plena ſunt antiquariæ cognitionis, & non parum faciunt tum ad præſentes Galatarum Europæorum mores, cum vetuſtis comparandos, tum etiam ad id confirmandum, quòd è proprijs nominibus ad gentium origines inueniendas frequenter

quenter argumenta ducam. Maſſiliam, Hieronymus inquit, Phœci condiderunt, quos ait Varro trilingues eſſe, quòd & Græcè loquantur, & Latinè & Gallicè. Quod ſi hoc Varronis teſtimonium verum eſt, quid illis fiet, qui Gallicum ſermonem eundem cum Græco antiquitus fuiſſe ſomniarunt, & inde Græcas vocibus ſuis origines quæerunt; in quorum numero, neſcio quare, doctiſſimi etiam homines haberi ſe patiantur; cum Iulius Cæſar litteras Græcas ad Ciceronem dederit, ne à Gallis, ſi fuiſſent interceptæ, legi poſſent. Sed audiamus quis ſermo Galatarum fuerit. Vnum eſt, inquit Hieronymus, quod inferimus, & promiſſum in exordio reddimus, Galatas excepto ſermonẽ Græco, quo omnis Oriens loquitur, propriam linguam eandem pæne habere quam Treueros: nec referre ſi aliqua exinde corruerint, cum & Afri Phœnicum linguam ex parte mutauerint, & ipſa Latinitas & regionibus quotidie mutetur & tempore. Hæc grauiffimi viri teſtificatione, opinio mea, quam de Tectoſagis Sacarum coloniſ trado, maiorem in modum adiuuatur, eò quòd eadem ſit Treuirorum lingua, quæ Saxonum; quamuis vtraque gens ſibilos ſuperioris Germaniæ degenerare & turpi in priſcos natales contrumelia, ſtudioſe æmuletur: quod Saxonicæ hiſtorię ſcriptori plurimum etiam docui diſplicere. Nunc igitur Tectoſagos Galatas communi vocabulo, vel Gallogræcos in Aſia dictos fuiſſe didicimus, & eodem ſermonẽ, quo Gallos, vſos: ſed quia Hieronymi ætate maxima pars Galliæ priſcum ſermonẽ Romana lingua inuecta perdidiffet, exemplo vſus eſt Treuerorum, qui vetuſtum adhuc Gallorum ſermonem tenerent. Hinc mox eluceſcit Gallicum & Saxonicum eundem fuiſſe, eò quòd Treuerorum lingua eadem ſit cum Saxonica. Tectoſaces ergo in Aſia Sacarum coloni, ac deinde per Germaniam in Galliæ intima progreſſi, lingua à ceteris Gallis nihil differebāt: quò ſit, vt ceteri quoq; Sacæ, & ipſi Cimbri parètes, eundem ſermonẽ habuiſſe ſint iudicandi. Hanc ſententiã cõfirmat vocabulorum recta interpretatio, de qua Hieronymus eodem loco: Montes quoque, inquit, Hiſpaniarũ, Calpe, Idrus, Pyrene: itẽ inſulæ Aphrodiſiades & Gymneſiæ, quę vocātur Baleares; nonne Græci ſermonis indicia demonſtrant? Videmus vt de linguę reliquijs ad origines gentiũ demonſtrandas argumẽta Hieronymus ducat: quę via & ratio mihi omniũ certiffima cum viſa eſſet, hæc aperuit, quã expono, populorũ cognationẽ. Aurũ Tolofanum, Tectoſaces fuiſſe qui Delphos expilarunt, ſatis cõmonſtrat: quos primũ in Scythia inueniens, ac huc progreſſos cognoscens, ac inde Aſiam minorẽ occupaffe ſciẽs, quid ni credã linguã quoq; Cimbricam ſecũ intuliſſe, cuius à parentibus

ribus, accepissent possessionem & usum : atque ita ad reliquos Cimbrorum colonos descendens, dicam omnibus eum sermonem fuisse, quo Treveri vtuntur, Germanorum inferiorum olim clarissimi, infra Coloniā Agrippinā ad Rhenum vsque commorati, quem hactenus etiam ad ipsam vsque Nouogardiam, per totum tractum maritimum ab ipsis Flandriæ finibus integrum conseruant, nisi quantum Wendica siue Slauonica natio barbarie sua corruptit, & temporum & regionum varietas commutauit. Antiquissima ergo & nobilissima est Germaniæ inferioris lingua, & ea, quam primam esse contendo, ab ipso Noacho & Iano ad Cimbrum & Ascanium, & eorum posteros deriuata. Examine, cui placebit, Trimarcisiæ nomē apud Pausaniam inter pauca non corruptum, quod ille vernaculum Gallorum dixit; & eorum Gallorum qui Tectosaces erāt, & genus à Sacis æquē atque Saxones duxerant. Illud cum antea exposuerim, & linguę nostrę proprium ostenderim, hęc non remandam, sed addam eorum nominum interpretationē, quę Titus Liuius in hac expeditione commemorat, dum alios Tolistobogos, alios Trocmos, alios Tectosagos ait nuncupari. Stephanus, Tolistobios ait gentem esse Gallorum Occidentalium, qui è Celtogalatia in Bithyniam transmigrarunt. Eratosthenes verò in primo Galaticorum libro, Tolistobogios eos vocat, quod nomen quia Liuius retinuit, germanum videtur. Mihi sanè generatim omnes Tectosaces fuisse videntur, & exercitum, qui non magnus erat, si Liuius credimus, tribus duntaxat nominibus distinxisse, quorum præcipuum gentis esset: duo verò alia, continerent synthemata quædam, siue ea signarent, quæ cuique sunt loco tessarum & admonitionū. De Tectosacibus igitur, qui summi essent honoris, nihil dicendum amplius, sed de Tolistobogiis & Trocmis. Tolistobogij igitur dicuntur, vt monerentur, astutias Græcorum non magni faciendas, eò quòd factum ipsum omnem astutiam supprimat, & redigat in potestatem. Facerent igitur & manu grassarentur, nihil foret momenti in callidis & vaftris Græcorum ingeniis. Hac enim vna parte eos superiores iudicarent, factis verò longè superandos. *Sot* idem est quod facit; *list*, astutiam & fraudem. *Sot* iterum facit; *Sogen* verò significat inclinare, proprium eorum qui se submitunt, & aliis genua flectunt, & caput demittunt. Est igitur *Tolistobogen*, idem quod pluribus diceretur, strennuè facere, ac factis se egregium præstare, facit vt omnis astutia, & dolus, & consilia quæque vaferrima genu flectant, atque caput submittāt. Galli enim Græcorum magis ingenia & calliditatem, quàm facta, metuebant: qua de re hoc siue symbolum, siue synthema, siue quo alio nomine

voces,

voces, pro nomine sumpserunt; quo docerentur eos qui faciēdo fortiterque agendo valerent, longè esse iis, qui fraudibus & insidiis niterentur, præstantiores. Alij Trocmi nominati sunt; quò monerentur, Volcas à celeritate dictos, non debere, more aliorum, exercitum trahere, sed potius rapere quàm ducere. *Troc* enim idē est quod duxit, factum à *Treckey*, quod est trahere; quod ad iter militare ea de causa est vsurpatum, quòd exercitus pauca miliaria vno die conficere possint. Alludentes igitur ad vim vocis, & ad militum cum impedimentis tardum progressum, dicebant huiusmodi moram vitandam. *Mit* enim vocali longa, idem est quod vita. Quoties igitur *Trocmi* quis audit, toties recordatur vitandam esse hanc in trahendis copiis tarditatem: nec eam solùm vitandam, sed honorandā etiam in quouis rerum genere breuitatem: quæ sententia, si conuerso ordine litteras legas, significatur. *Tim* enim vocali longa, honoro notat, à *Tæm* quod decorum significat, sicut à *Ææm* *Æim* fit, deriuatum: quod vt apud nos non est in vsu, ita eius adiectiuum siue coniugatum frequentissimum: vt dum dicimus *Timich may*, *Timich* *isij*, id est, honorandus vir, honoranda mulier. Græci è prima lingua hanc vocem retinuerunt, *τιμῶ* pro honoro, & *τιμῆν* pro honore dicentes. *Tim* cort igitur, nihil aliud est, quàm Honora breuitatem: quod quia vniuersim dicatur, ad omnia refertur, ad tempus, ad negocia, ad orationem & cetera; quibus vel longitudo vel breuitas tribui potest. *Cort* enim breue significat, cui contrarium *Troc*, idem est quod longum fecit, siue produxit: siue etiam longum, eò quòd nobis eadem vocabula, aliquando vt nomina, aliquando vt verba, vsurpentur; quod de *Cort* similiter dicendum. Vide quæso an vlla sit lingua, vel Hebræa, vel Græca, vel Latina, quæ tam paucis litteris, tot sententias colligat, atque eas sic conuinciat, vt recta in legendis elementis euntes, sententiam in primis ad vitam vtilem colligant, & redeuntes à fine ad principium, cōtrariæ significationis voces sic inueniant colligatas, vt id dicatur quod necessaria collectione ex priorē sententia efficeretur. Qui enim longum ductum & tractum negociorum vitandum dicit, is necesse est, vt fateatur, honorandā decorandamque esse negociorum breuitatem. O vtinam Platonem, vel quemquam Platoni non dissimilem lectorem Deus mihi daret, cui nihil dubito, quin hæc litterarum compositio & nominum fabrica, non ingeniosa modò, sed diuina etiam videretur, faceretque, vt facilius fidem Mosis adhiberet, qui dicit primum hominē ad res significandas ea nomina posuisse, vt iis natura earum explicaretur: quæ nō video, quæ alia potuerint esse, quàm ea, quæ in nostra lingua in-

k K 3

uenimus,

uenimus; quanquam ante me nemo mortalium, artificium hoc tam obuium, tam plenum philosophiæ, tam sententiarum fertile, vel animaduertit, vel scriptis prodidit. Sed hoc obiter, vt intelligatur, quàm illi nec crassi nec barbari fuerint, quos Græci & Romani tales iudicarunt; & quàm illi infaniant, qui diuinissima hac lingua contempta, alias admirantur; & quàm peccent contra maiorum sapientiam, qui eam peregrinis sibilis, & asperis sonis adulterant & contaminant: quæ omnia in nostra Hermathena clariùs demonstrabo. Tolistobogii igitur & Troemi, Tectosaces communiter omnes erant; sed hoc modo militaribus sententiarum signis distinguebantur: de qua vetusta consuetudine, ea quæ nunc vocant emblemata, nescio an bene, & sententiæ illæ, quas vulgus *Dimises* nominat, oriuntur: quas Chrias, quia ad quotidianum vsum accommodantur, non male vocamus. Si ducum quoque nomina integra haberemus, daremus & illorum interpretationem: sed videtur nescio quid monstri simile in tam frequenti vobum non intellectarum ex vna lingua in aliam transfusione, vel vnam integram mansisse. Ne igitur frustra laboremus varia persequendo, quæ quisque pro suæ linguæ sono corruptit, Titi Liuij nomina modò recitata explicabimus. Brennus à *Brennen* prima statim facie dictum videtur, quod est vrere, nomen ei conueniens, qui flammis omnia depopuletur. Mihi tamen quia *Bxandey* & *Bxannej* vulgò dicimus, & *Brenney* ad superiorem dialectum videatur spectare, malimus syncopetòs eum Brennum dici, qui equitatu regiones incurfat, à *Brenney*, quod nostra lingua est, equis percurrere: à quo Brennus, linguæ idiotismo seruato, longè ad propositum militiæ officium & scopum conuenientius, quàm ab exurendo, diceretur. Quæ ratio quadrat ad equitatum illum Trimarcisiæ, quem Pausanias, & nos ex illo libro secundo descripsimus. Gallos autè equorum studiosos in primis fuisse, ac ingenti eos precio parare solere, de Cæsare modò satis cõstaret; tametsi Pausaniã non aduocassem. Nec sufficit, vnde cûque linguæ nominis ratione educere: necesse est, vt ratio vocis ab institutis gentis & hominum, vel votis, vel scopis, non sit aliena: quã vbi inuenire non possum, malim tacere, quàm quicquã quod ad Dionysium non faciat, proferre. Brennus igitur Gallorum regulus ab equitandi studio incurfandiq; Trimarcisia regiones, non ab exurendo, in quo vtriusque partis damnum, non utilitas consistit, nominetur. Lomnorijs item concise vocari videtur, de more linguæ integrè dicendus Lompmnorijs, quo is significaretur esse, qui genere naturaque talis esset, vt viros concutere & conquassare ruditer, effrenique manu posset. *Lomp* enim idem est quod quassando &

concu-

concutièdo quenquam rudius tractare. *May*, vir; *Or*, genus. Qui igitur genus ab iis ducit, quibus mos sit viros hac ratione tractare, is Lomnorijs iure bono dicitur. Lutarius verò, nisi primam vocalem haberet, posset simpliciter à *Luter* deriuari, quo sincerum, purum, putumque significatur: nunc à *Luter* & *hart*, vel *art* factum videtur, cum vtrumque dici possit integrè, *Luterart* vel *Luterhart* vocandus; quorum ille, sinceræ naturæ homo, hoc, vir puri candidique cordis notatur. Quod si mihi negocium morofuli facessent, clamando caninã litteram priorè non videri concisione eximendã: dicã me Lutariũ & Lotarium eundè facere, ac indifferenter nobis *Luter* & *Loutar*, quo nos prorsus modo pronũciamus, dici: atq; ita *Loutarium*, purum, sincerum, candidumq; hominẽ vocari: quod equidè prioribus rationibus verius existimo, quinquã ab *art* multa vocabula formari non ignoro. Et hac via *Loutarius*, non *Lotarius* Francorum Orientalium rex; vnde *Lotaringia* dicitur, nominandus esset. Quis nunc amplius dubitet, hæc nostratia esse vocabula, quæ Liuius commemorauit; cum omnium ratio nostris hominibus notissima cõstet? Atque hæc quidem de Tectosacum Galatarumque & linguæ & generis communione: quæ facit, vt dubitandum non sit, ad Tolosam vsque & Rhodani ostia, Cimbricam hanc linguam vsurpatam; ac inde per Illyricum, & Pannoniam, & Thraciam, ad ipsum vsque in Asia Taurum eualuiffe, ac ad D. Hieronymi vsque tempora, tanto post Christum natum intervallo durasse. Pergerem ad alios Cimbricorum colonos Sacis vicinos, nisi vnum me insignis tum fortitudinis, tum castitatis exemplum, quod Liuius, quantumvis Gallis iniquus, posuit, demoraretur. Tectosaces more Cimbrico vxores filiosque in militiam vnã ducebant: quo in Asia quoque in bello contra Manlium totam Asiam & Europam contra paucos ducentem obseruato, vxor Reguli cuiusdam à Romanis capta est; cuius custodiæ centurio & libidinis & auaritiæ militaris præfectus, cum vincimulieris castitatem desperaret, vim ei facit, ac ad leniendam indignitatem iniuriæ, reditum libertatẽque pollicetur: sed ne eam quidem vt amans gratuitam, sed certum auri pondus pactus; ad quod adferendum vt è captiuis aliquem dimitteret, iubet; ac ne quis conscius esset, solus ad aurum accipiendum nocte cum muliere vadit, quæ lingua sua duobus suis necessariis aurum ferentibus imperauit, vt prensantem occiderent. Iugulari caput ipsamet veste inuolutum ferens, ante mariti, qui domum ex proelio confugerat, pedes prius proiecit, quàm eum amplecteretur; hanc vltionem violatæ pudicitia confessã, ac deinde huius matronalis facinoris decus, sancti-

sanctitate & grauitate vitæ, ad vltimum vsque ætatis terminum cōseruauit: quod mihi dignum visum est commemorari; simul, vt eadē Cimbricarum & Galaticarum mulierum natura cerneretur; simul, vt eiusdem generis vxores magis pudeat, si se non solis maritis hoc tempore substernant, quo non de gentis modò vetustis decoribus, sed de Christianæ etiam religionis præceptis, summam habere pudoris rationem, nõ citra minas ignis æterni, inueniuntur. Huius reguli nomen Origiagontis, Liuio fuit; quod in Origiagontis syncoptòs est mutatum. *Orig*, generosum signat, ab *Or*, quo genus notatur; & *Jagfont*, canem venaticum: quo fit, vt *Origiagont* sit generosus canis venaticus, nomen Regi non inconueniens: vti alibi de canis natura, & nomine eius Phrygio, docebo; & alioqui Plato satis in Rep. sua declarauit, Regi, Philosophoque canis naturam atq; mores maximè conuenire, quòd & fidissimi sint custodes, & ignorantia pelsimè oderint. Sed corrumpuntur paulatim omnia, non mores tantum, sed linguæ etiam sinceritas, leuitate humana. nouarum rerum peregrinarumque semper auida, nec vnquam ad multas ætates patrio ritu & maiorum instituto placent. Quo magis miror, ad sexcentos sexaginta paulo plus minus annos, Gallos, quos Romani leuitatis lubenter accusant, in meditullio Asiæ linguam suam integram seruasse, quam post Hieronymum etiam ad Saracenorum & Turcorum vsque irruptiones eandem mansisse suspicor, quando nec Græcorum, nec Romanorum armis, per tot annos ab ea potuerint depelli. Hieronymus à D. Paulo singulariter in iis notari docet, quòd nimium procliuus essent ad nouas doctrinas atque sectas, dum insensati ab eo vocantur: quod ad ingenium ipsorum referens, insensatos, stultos & vecordes interpretatur. Ego verò, vt hoc ab eis conuictum non nihil auertam, arbitror eò insensatos dici, non quòd natura stolidi essent, sed quòd viderentur fascino aliquo sensibus, quibus præditi esse solent, priuati. Neque enim hæc interrogatio, O insensati Galatæ, quis vos fascino nauit? in eos conuenit, quos naturæ vitio tales esse sciret; sed in eos qui singulis in rebus optimè perspicere veritatem solerēt. Neque eunucho aut spadoni, aut decrepito etiam quicumque sanæ mentis dicet, cuius fascino, vel cuius Magia sit frigidus; sed illi, qui ætate florente, & nullo morbo afflictæ, hanc præter solitum contraxit imbecillitatem. D. Paulus igitur, dum fascinationis meminit, non sic de Tectosagis videtur existimasse; vt eos putaret minus à communi sensu valere, quàm ceteros mortales; sed contrà, homines esse solertes & ingeniosos, atque ea de causa mirandum, cuius fascino sensus hic esset ablati. *Αρλιδντος* enim Græcis is propriè

priè est; qui non sentit: ita vt tota sententia sit, Quis est o Galatæ, qui solitum vobis ingenium fascino vel incantamento abstulit, cum id perspicax veritatis habere soleatis, & me veritatis prædicatorem, quamuis humilem, & nullo exteriore sapientiæ indicio aut pompa spectabilem; sed contrà, corpusculi mei imbecillitate & afflictæ valetudine talem; vt merito despiciatur haberi possem, & indignus tanta legatione; non tamen spreuistis neq; respuistis, sed tanquã angelum etiam excepistis, & vos beatos iudicastis, de meo aduentu; adeò vt vel oculos vestros erueret, ac mihi dare parati videremini. Quis ergo, filioli mei, sensus vestros, quis ingenium ligauit? quis amorem istum in me soluit & rupit? cuius fascinatione sensibus istis, quibus vos tam promptè, tam insigniter veritatem & agnouistis, & agnitam estis amplexi, quamuis difficile esset creditu; tam humilem, tam abiectum, tam nullius hominem, tantum Dei donum vel habere à Deo, vel eius iussu aliis communicare? Quid hinc alii videant, equidem nescio; mihi certè placet hæc verborum D. Pauli intelligentia verbis iis expressa, quibus nihil clarius esse potest ad significandam Apostoli admirationem, quæ frigida & inepta videretur, si Galatas, natiuo gentis stupore, tardos ad intelligendum existimasset. Quàm verò non fuerint stupidi, aut sensus comunis expertes, breues illæ sententiarum Chriæ, quas nominibus suis intexuerunt, luculento indicio demonstrant. Nec matronæ illius, cuius Liuus meminit, factum, minus habuit prudentiæ solertiæque, quàm castitatis. Atque hæc quidem de Galatis Tectosagis Sacarum legitimis colonis, qui à celeritate, Volcarum & Trocmorù nomina sumpserunt, & ab altera ipsorum Chria, Tolistobogorum. Restat & alia nobilis Sagarum colonia, in Armeniam, præter Sacassenam, deducta: quam Ptolemæus Sacalbinam vocat, ea qua Tectosaces & Tectosages ratione dicuntur. Sita est in longitudine, siue à fortunatis Insulis, ad septuaginta nouem gradus adiectis scrupulis viginti: in latitudine verò, siue ab æquinoctiorum circulo, quadraginta tribus gradibus cum quadraginta sexagesimis partis vnus; quo calculo locanda in montibus Caspiis ad Araxis flexum, quibus flumen impeditum, in Septentrionem retorquetur. Imminebat igitur Araxi, & campis fertilissimis Soducenæ & Totenæ situ tali, vt comparatione eorum meritò Sagalbina vocaretur. Annius Viterbiensis Sagalbina Pontificiam imperialem interpretatur; in Saga non multum à vero discedens, at in Albina toto cælo aberrans. Verum, vt mirus artifex est in mendaciis insigni aliquo colore ornandis, ita & hic inuenit sua pigmenta, partim ex Ouidio, partim è Silio Italico, partim ex Diodoro petita.

Ex hoc quidem postremo docet, Scythas primos ad Araxem confedis-
 disse, falso prorsus, ut ex iis, quæ antè dicta sunt, manifestum est. Si
 primos Scytharum colonos, cum benedictione ritu sacro emissos,
 hinc collocasset, minus à veritate abfuisset, cum Sagalbina à Sacis sit
 condita, & nomen suum sortita. Deinde virgam Ianalem Ouidij,
 quam albam fuisse dicit, eandem vult esse cum fascibus, quorum
 usum à Vetulonia, Hetruriæ vrbe quondam primaria, acceptum esse,
 Silius cantat; de qua cum dixisset:

Maoniaque decus quondam Vetulonia gentis, addidit;

Bissenos prima illa dedit præcedere fasces,

Et iunxit totidem tacito terrore secures.

His conferantur Ouidij, è Fastorum libro sexto, versus, quos de
 Iani dono, quo Cranæ virginitatem ereptam compensauit, scripsit:

Ius pro concubitu nostro tibi cardinis esto,

Hoc precium postea virginitatis habe.

Sic fatus, virgam qua tristes pellere posses

A foribus noxas, hæc erat alba, dedit.

Sunt auida volucres, non quæ Phineia mensis

Gutturæ fraudabant, sed genus inde trahunt.

Grande caput, stantes oculi, rostra apta rapina,

Canicis pennis, unguibus hamus inest.

Nocte volant, puerosque petunt nutricis egentes,

Et vitiant cunis corpora rapta suis.

Hæc Ouidius, & plura de Strigibus, & virga qua fugantur, quam
 albam esse dicit, & post ex alba spina sumi, adiecit.

Virgaque Ianalis de Spina sumitur alba,

Qua lumen thalamis, parua fenestra dabat.

Post illud nec aues cunas violasse feruntur;

Et redijt puero, qui fuit antè, colos.

Usum igitur Albæ virgæ, ex alba spina defractæ, aduersus Strigum
 incantamenta & noxas, erat longè omnino diuersus ab usu virga-
 rum, quibus fasces Consulium constabāt. Plinius Spinam albam ar-
 borem, cuius nomen cum Spina alba herba eduli, quam nos hodie
 Carduum vocamus, ac hieme eodem, quo ille prodit, modo edimus,
 confundit; nuptiarum facibus auspiciatissimam esse tradit, causa con-
 suetudinis & opinionis è Massurio allata, quoniam inde fecerint pa-
 stores, qui rapuerunt Sabinas. Ad eundem usum Corylum & Car-
 pinum commendat. Nostris hætenus columna virga, ad magias in-
 cantationes adhibetur, adeò, ut hinc clarè constet, virgam Cranæ
 datam,

datam, ad Magiæ secreta pertinere; minimè verò ad Consularem
 aut Imperatoriam dignitatem designandam. Fasces autem, quorum
 inuentio, Vetuloniæ Silius adscribit, præter usum & significatio-
 nem, materia etiam differunt, à Spinea virga, & columna decortica-
 ta, ut alba fiat: quoniam neque cortice, ut albæ sint, exuuntur, ne-
 que ex Spina, aut Corylo capiuntur, sed ex Betula, cuius virgæ ob
 lentorem & tenuitatem ad flagellandum sunt aptissimæ, & color ac-
 commodatissimus, ne sanguis se prædat. Betulam autem ad hoc ex-
 petitam, Plinius quoque testatur, terribilem eam esse dicens magi-
 stratum virgis. Quiuis ergo videt, quam egregiè conueniant fasces
 cum virga Ianali, veneficiorum & Strigum amuleto. Falsum itaque,
 Albam, vel imperium, vel imperij insigne esse; quod noster Annius
 cum somniasset, aliis etiam persuadere se posse, sperauit. Quod
 autem de Sagalbina & Diodoro collegit, homines illic Scytharum
 primos habitasse, minus absurdum, falsum tamen, uti satis osten-
 sum. Nos enim nec Diodoro, nec cuiquam citra historicas demon-
 strationes res eiusmodi credemus, præsertim si de fabulis, vel de ma-
 le consutis, falsoq; citatis auctoritatibus profiscantur, quod in hac
 proposita quæstione videmus accidisse. Non est igitur Albina impe-
 ratoria, nec quicquam vox ea cum fascibus Consularibus, è Betula
 factis, habet commune: quod, nisi perfidè Ouidium & Silium Vi-
 terbiensis fabulator aduocasset, nunquam reprehensione dignum æsti-
 masset; cum semel factum sit, totâ basim illius fabulosæ enneadis, quam
 loco nouem Musarum induxit, euertisse. Ostendi modò, qui Sagæ
 sint, & qua ratione ita nominati, & quos deduxerint aliò colonos,
 atque in ea re, manifestissima Cimbrica siue Toutsonicæ linguæ
 inueni vestigia, quæ hinc rursus non obscura apparent, iis saltem, qui
 linguæ nostræ non sunt imperiti; cum *Asben* siue *Asuen* Oreades
 montium Deæ vocentur. Sagæ igitur in præcipiti ad Araxem monte locati,
 Sagalbini vocabantur, quasi Sagæ dicerentur, in monte comorantes.

Est hoc loco diligenter cauendum, ne ex *Asp* & *Asb* idem fa-
 ciamus, quamuis ex altero in alterum procliuis sit lapsus. *Asp*
 enim concisum est ex *As op*, id est, omnino supernum, nomen montibus
 omnibus commune; cui, si *Etis* addas, quo glacies significatur, ut sit
Aspeis, idem erit, ac si dicas, Mons glacialis. Hinc Alpibus no-
 men à Gallis, Cimbris, Venetis, aliisque eiusdem linguæ gentibus
 communiter usurpatum: quod, quamuis ad Latinos transferit, non
 est tamen apud eos natum; nec ratio vlla, quare montes ita dicantur,
 apud eos constat. *Asb* verò Album Latinis peperit, quod in
 coloratorum discrimine id significat, quod omni colore caret, quasi

diceretur integrè *Alab*, id est, sine omni, supple, colore. Sed de hoc alibi. Gentium tamen earum consuetudo, quæ differentes has voces esse ignoravit, pro *Alp*, *Alb* posuit, litterarum in sono similitudine decepta. Quamobrem ad accuratam horum vocabulorum distinctionem, necesse est de locorum natura, & sit, facere coniecturam. Sagalbina itaque melius correctiusque Sagalpina diceretur, eò quòd ad radices Alpium, ad Caspium mare sit constituta: quemadmodum Bergonium à *Berg*, quod est mons, & *Woy*, quod est habitatio, nominatur, quasi *Bergwoy* vocaretur; vnde Bergonium Latini fecere. Albion verò an ab *Alb*, id est, albo, an ab *Alp*, id est, monte, dicatur, incertum; cum & montibus & albo cretaceæ glebæ colore procul inspicientibus, sit insignis. Alba tamen multis in variis regionibus opidorum nomen compositum esse videtur, ab *Alp* & *Say*, quod est, à monte & via, quasi montana via nominaretur, littera tenui in mediâ delitescente, vel lenioris soni causa exempla. Hinc Alba Latinorum à montibus, non ab alba porca, nomen duxit; ut alibi monstrabo. Quotquot usquam Albanî nominis opida inveni, ea ad montes sita esse deprehendi. Sunt Albani in Latio, sunt in Castellana Hispaniæ regione, sunt ad lacum Fucinum, sunt in Caucasii montibus, sunt non procul à Tubinga apud Sueuos, sunt & alibi, sed nusquam sunt, ubi non sint montes. Ridiculum igitur, Albam Latinorum ab alba porca nominatam fuisse; nisi simili de causa Albanos quoque in Scythia, & ceteris regionibus, credamus vocari. *Alban* ergo via montana diceretur, nomine ex *Alpban* conciso; non ex *Alb*, quod album significat. Esse porro has duas voces Cimbricæ formaturæ, & ex primi fabri incude profectas, de earum conuersione licet iudicare; cum à dextris contrario ordine lecta, contraria prioribus significatis designent, artificio Cimmeriorum sic proprio, ut aliis id linguis hætenus non communicarint. *Alb* enim album significans, *Ala* contrarium habet, quod Angli *Alac* vocant, quo nigrum notatur. Ex *Ala* & *Wit*, quod album quoque significat, sed alia ratione, fit *Alawit*, & per recisam dictionis caudam, *Alauu*, quo cæruleus, non saturatus, & cæsius color significatur. *Alp* contrarium habet *Ala*, vel addita Tau littera, claudendis dictionibus apud nos frequenti, *Alat* id signat, quod nec montes nec colles habet, nec quicquam omnino in altum tollit. Hinc *Alan* & *Alain*, pro planicie: à quo fonte planum & planicies ad Latinos; ad Græcos τὸ πλάνον, deriuatur. Hæc vera ratio Sagalbinorum nominis, non ea, quam pseudopalæographus adduxit. Extat verò & alia Sacarum in Asia minore memoria, in Sacorsa vrbe,

inter

inter Sangarium & Didymos montes sita, à Sacarum equitatu, si rationem nominis sequamur, nuncupata; à Galatis siue Tectofacibus contra Bithyniam, ut videtur, condita: de cuius nomine perspicuum fit, Tectofacibus originem à Sacis esse. Idem etiam in Paphlagoniæ parte superiore Sacoram ædificarunt, nomine dato, quo Sacarum soboles notatur, cum *Sx* sobolè significet, sicut *Sors* equum. Re itaque cum Saxonibus Sacori conueniebant, quamuis voce distinguerentur. Ad horum discrimen Sacaruli se nominarunt ij, qui Bactrianam Græcis abstulerunt. Cum enim Sacarum coloni aliis alij nominibus se à primis suis parentibus differre vellent, ij qui multo post Bactrianam occuparunt, non filios se Sacarum, aut sobolem dixerunt, sed *Sacarauli*, id est, populum Sacarum seniore, siue vetustam Sacarum gentem; eò quòd è primis Sacarum sedibus progressi, Bactrianam à Græcorum seruitute liberatam, uti Strabo testatur, occupassent. Possent & alia Sacarum in Asia monumenta inueniri: sed quia obscuriora sunt, & hæc, quæ adduxi, antiquissimam gentis nobilitatem satis illustrant: non putavi mihi diutiùs Saxonum antiquitatibus immorandum. Eram igitur illustrissimo hoc Sacarum triumpho antiquariam eorum historiam conclusurus, nisi Annius me ad Sangum reuocasset, quem ad Sagæ nominis rationem exposuit, non malè me hercule; tametsi linguæ Cimbricæ esset imperitus, & de ea ne per somnium quidem cogitasset. Quem enim, inquit, Aramæi & Hetrusci Sagam dicunt, eundem Sabini vocant Sangni, & Romani Sanctum, id est, sacerdotem expiatorem & purum. Optimè sanè Sagam ad Aramæos, id est, Scythas retulit, nec malè sacerdotem & expiatorem est interpretatus, eò quòd is benedicit & consecrat, ita ut *Sagunning*, siue magna concisione *Sang* nobis dici posset, atque hinc Latine Sangus vel Sanctus, quo is significabitur, qui nobis primam causam fauore suo conciliare studet. *Sagunning*, vel cõmunius *Sagunninc* is est, qui benedictione dare consuevit, formula illa qua *Houeling*, *Carling*, *Merouing*, & id genus alia dicuntur. Hinc liquet, vnde Sangus & Sanctus ad Latinos venerint, vocabula à nemine hætenus bene intellecta. Sed quia tota hæc tractatio ad Herculis mysteria spectat, & multis auctorum controuersis est implicata, quorum alij aliter de Sabinorum Sango suspicantur, erit reiicienda ad Herculem nostrum, qui Deorum duodecimus cum sit, duodecimo à nobis loco in Theologia nostra recensabitur; ubi quis Sangus, quis Sabus, quis Sanctus, quis Sabinus, & quæ herba Sabina, aliter quàm hætenus quisquam ratione & auctoritate, si is, qui verè & primò Sanctus est, tantisper vi-

IL 3

tam

tam mihi prorogabit, ostendam: quæ si huc omnia fuissent allata, antiquos Saxonum vicinos & cognatos ab hoc libro exclusissent, quod mihi æquum non videbatur. Nam ea quæ hæcenus de Sacis, eorumque colonis dixi, quamuis per se satis clara probataque sint, plus tamen lucis & confirmationis accipient, si alios quoque Cimmericorum colonos adiecero, qui ex Asiana Scythia in Europam valde olim perinde atque ipsi commigrarunt. Neque enim parum ponderis habet ad fidem faciendam antiquissima gentium vicinia, quam in migrationibus, licet non semper, sæpe tamen videmus conseruatam. Cimbri, Saxones, Suebi, Goti, Alani, & alij plures, sic ex Asia venerunt, vt omnes in Germania & Sarmatia cõfederint: quos ineptissimi quidam fabulatores, quamuis primas in historia velint tenere, ex Gotia, & Suetia, & vicinis locis eduxerunt; contra quos non aliam operam sumam disputandi, quàm eam quæ veritatem additis rationibus, & testium grauiorũ, quàm ipsi sint, auctoritatibus, explicabit. Primos igitur post Sacas, Dacas ponemus, propter vocum quandam & rerum allusionem, quæ hinc originem duxit. Homines ferè paulatim ad parentum probitatem seueritatemque imitandam fiunt negligentiores, naturæ prauitate continuò contra disciplinam & bonos mores bellum gerente, ac sensim lolio in bonam irrepente sementem. Sagæ cum consecratione emissi, inde nomen principio retinuerunt; quod quia commune ipsis cum sacerdotibus erat, in Sacan commutarunt; quo, causæ cognitionem habens, significatur. Et quemadmodum sapientiæ studia, & philosophi nomen non nunc modò sunt despiciatui, & apud vulgus ridicula, sed olim etiam florentibus Athenis contemptui in publicis & Panegyricis totius Græciæ theatris fuerunt; ita apud priores etiam acciderat mortales, vt eos qui *Sa-ken* à cognitione causæ nominabantur, veluti frigidi quidem & ociosi disputatores æstimarentur. Qui igitur secundam coloniam è Cimmericorum finibus erant ducturi, nomẽ *Sat-ken*, siue ablato Tau compositionis nostræ more, *Sa-ken* se nominarunt: quo significarent, se non causerum vti Sacas, sed rerum gerendarum factorumque notitiã habere. Sicut enim *Sa-ken* significat Nosce causam: ita *Sa-ken* significat Nosce factũ. Vetus ita illa Sacarum sapientia, & vitæ probitas, & causerum omnium examinatio, veluti quædam rugosa & delira anus, iam tum in contemptũ venire cœpit. Maluerunt igitur à cognitione facti, quàm à cognitione causæ nomẽ sibi adsciscere, quòd in omni negotio quid factum sit, quàm qua causa factum sit, maiorem rationem habendam putarent. Comuni igitur more *Sa-ken* interpretabatur, vel causerum cognitione ad summã causam non relata, vel si ad illam etiam respicerent, derisa hac causerum ex-

aminatione veluti inutili, & nihil ad res gerendas aut domi, aut foris profutura. Qui enim philosophiæ operam dant, qui que omnia sua studia eò conferunt, vt ad primæ causæ notitiã, quoad eius fieri potest aspirèt, ij plerumque à vulgo hominum deridentur, adeò vt medici solis experimentis nitentes, pluris fiant, quàm ij, qui longo studio, via, & ratione recta, medicinam per causas didicerunt, & ei longam per causerum in singulis examinatione experientiã addiderunt; cum tamen citra accuratam causerum in singulis cognitionem, nulla queant vel esse, vel verè dici experimenta. Eadem est in reliquis omnibus vitæ officiis apud vulgus peruersitas iudicandi, quoniam euentis, nõ causis, metiantur omnia. Dacę igitur, siue Daci, quodam quasi in Sacas conuictio, aut certè derisione, nomen sibi sumpserunt: quod tamen alij nonnulli mutarunt Cappa de medio sublato, quòd non magni faciendum videretur, facere nouisse, sed ipsa facinora laudarentur. *Saen* igitur, vnde Latini Daas faciunt, facinora sunt, nomine de communi consuetudine, per Delta ablatũ, mutilato; cum integrum sit *Saden*. Id vicini conspicati, eiusdem linguæ homines ridere, ac dicere non illo modo mutandum nomen fuisse, sed hoc, quo ex Dais fierent Dauis, quæ vox à Cimbrica formatur *Sauan*, quæ significat, Apage hinc: quasi diceret eos tantum à facinoribus, à quibus appellari volebant, abhorrere, vt ab honesto vicinorum consortio viderentur expellendi: quanquam sciam Digamma à Græcis interponi duabus vocalibus solere, citra hanc etiam causam, vt Priscianus annotauit. Et ne mirum hoc aut absurdum cuiquam putetur, addam simile exemplum hæcenus omnibus notũ. Franci Gotos post longa & multa cum ipsis bella gesta, ac inde odium & contemptum exortum, pro *Sueten*, vt nominari volebant, *Suiten* vocarunt: quæ vox idem ferè signat quod *Sauan*. *Suit* enim, compositũ ex *Sa* & *uit* per diphthongum nostratam, quibus significatur, Ito extra; is propriè dicitur, qui dignus non est, vt ad honestam societatem admittatur, & dignus, si in ea sit, vt extrudatur. Vtrumque sanè mordax fuit conuictio, sed posterius priore elegantius, quia Epsilon tantum in Iota mutetur; in illo noua littera addatur, quasi illa non Delta exemptum, è conciso vocabulo videretur. Iidem igitur Daci, Dacæ & Dauis; licet diuersa ratione sic nominentur. Prima eorum habitatio fuit ad deserta Margianæ, vnde videntur post commigrasse ad flumen Daicem, qui ab ipsis fortè nomen sortitus est. Curtius eos in Bactris commemorat, quæ ad Iaxartem vsque extendit; vbi Menedemum, ab Alexandro, contra Spitamenem Bactrianæ defectionis auctorem missum, occidisse narratur, vnà peditum duobus millibus, & equi-

& equitibus trecentis trucidatis. Horum equi tum binos armatos ferebant, quorum inuicem singuli repente desiliabant, equestris pugnae ordinem turbantes eadem sua, qua equorum, pernitate. Horum sedem Maracandæ & Massagetarum finibus vicinam, Curtius facit, à Ptolemæo hinc nihil discrepante sententia: è qua haud secus atque ceteri Cimmericorum coloni, in Europam paulatim profecti, eam post tenuere regionem, quæ nunc Septem castra, & Transilvania nominatur, una cum vicina Mudauia, & parte Walachiae. Sed sentio mihi hoc loco de Strabonis auctoritate reclamatorios quosdam, falso me asserere, Dacos Europæos, & Daas Asianos, eiusdem gentis & originis esse, qui de Transistrana regione loquens, ad hæc, si Latine vertatur, sensa scripsit. Est & alia regionis ab antiquo manens partitio. Hos enim Dacos, illos Getas appellant: Getas quidem eos, qui ad Pontum vergunt, & Orientem: Dacos verò, qui contra ad Germaniam & Istri fontes, quos equidem opinor antiquitus Dauos vocatos esse: è qua re natum, ut Getæ & Dauæ apud Atticos seruatorum nomina extiterint, in omnium ore fluitantia. quod sane credibilis est, quàm à Scythis, quos Daas vocant, accepisse appellationem, eò quòd isti longè absint, ultra Hircaniam etiam remoti: nec par sit credere, illinc ad ipsam usque Atticam mancipia deportari solere. Nam seruos, vel gentium è quibus afferebantur nominibus, vocabant, ut Lydum & Syrum: vel iis, quæ apud illas plurimum essent in usu, ut è Phrygia allatum, Manem aut Midam, è Paphlagonia Tibium nominabant. Hæc Strabo, qui in eo fallitur, quòd nesciat, omnes Europææ Scythiæ populos, ex Asia primùm venisse; uti nos de Arcæ requiescentis loco deduximus: & illo nos iuuat, quòd Getas, qui Goti sunt, uti mox docebamus, Dacis proximos locet, quos nos in Asia vicinos inter se fuisse scimus; tum de Curtio, qui Massagetæ & Daas coniunxit; tum de Ptolemæo & aliis idem asserentibus edocti. Massagetarum enim sobolem Getas esse, iam mox ostendam: qui, uti in Asia, ita in Europa Dais fuere vicini. Præterea quare serui Dauæ potius, quàm Dacæ aut Daci dicerentur, ex eo licet coniectare, quòd antè dixi, *Sauan* conuicium esse potius, quàm nomen, quo is significatur, qui dignus est, ut expellatur. Non mirum igitur, si quos vendebant, eos Dauos vocarent, quamuis Dacæ fuissent dicendi, cum eo ipso facto eos à se eliminarent, quasi *Sauay*, id est, hinc apage, dicentes. Sin id non placet, rursus contra Strabonem dicam, facilius ex Dais fieri Dauos, quàm è Dacis, cum nulla sit causa qua Cappa in Ypsilon transeat, & sit causa quare è Daa fiat Daua, ob lenitatem nimirum, ne hiatus duorum Alpha molestus esset auditu, si

crebrò

crebrò, ut sit, in nominibus seruatorum repeteretur. Mihi prior placet ratio, tametsi posterior hominibus linguæ nostræ ignaris, potior fortassis sit habenda. Verùm illud Virgilij mirum est, quòd in elypeo pingendo Araxem cum Dais enumeret, cum nec in Asia quidem Dacæ Araxi fuerint vicini. Sed quia nihil ociosum est in hoc Poëta, diligentius considerandum, quare Daas indomitos dicat, cum & à Cyro & ab Alexandro domiti sint, & multis seculis sub Persarum regibus vixerint. Insigne profectò hinc artificium duobus verbis conclusit, dum Daas indomitos dixit. Erant enim Virgilij tempore in Asia indomiti; eò quòd Persarum regnum, quod Arsacidæ, origine Dacæ, tenebant, adeò à Romanis domari non potuerit, ut Crassum cum toto exercitu, non ita multò prius absorpserit. Arsaces enim Daa erat, ex iis quos Parnos Nomades dicunt, ad Ochum, qui in Oxum influit, habitantes; quamuis Strabo dubitet, Daa ne fuerit an Bactrianus, aliis hoc, alijs illud sequentibus: qua tamen in re id notandum, quòd modò monui, Curtio Bactrianam ditionem ad Iaxartem usque extendi; ita ut generatim minores regiones complecti nomine suo videatur. quòd etsi non esset, potest tamen Daarum Parnorum regio, quæ ad Ochum erat, Bactriano nomine comprehendi, quoniam Ochus per Bactra fluat, non per Daarum primam regionem, quæ Margianæ deserto ad mare Caspium terminabatur. Qui igitur apud Græcos tradiderunt, quæ Strabo scribit, aliter sunt intelligendi, quàm ab eo intelliguntur, cuius hæc sunt verba:

Φασὶ δὲ τὸν πάρνον δάας μελανάσας εἶναι ἐν τῶν ὑπὲρ τῆς μαϊώτιδος δάων, οὓς Ξανδίους ἢ παρίους καλοῦσιν. *id est,*

Aiunt verò, Parnos Daas colonos esse Daarum, eorum, qui supra Mæotidem sunt, quos Xandious aut Parious vocant, aut saltem ex eorum regione ad hæc loca venisse. Hoc cum apud Græcos didicerit, æquum est, ut eos, qui hoc dicunt, putemus sic audiendos; quasi dicerent omnes Scythas Asianos, supra siue ultra Mæotidè habitare, atque in eorum numero illos etiam esse, qui Dacæ vocantur: qua quidem ratione sermo eorum acceptus, idem dicit, quòd nos asserimus, atque id eo ab ipsis traditum, ne quis audiens Arsacem Daam fuisse, opinaretur eum de illorum Daarum sedibus, qui cirra Mæotidem Græcis habitant, in Parthiam venisse. Quicumque verò illi fuerunt, quorum assertionem hinc Strabo in mediū produxit, hoc saltem confessi sunt, & citra Mæotidem, & ultra Mæotidem Daas olim fuisse. Quocirca Daas illos citra Mæotidem Dacos dicemus, & à Dais Asiaticis genus duxisse, qui ultra Mæotidem longè gentium habitabant, atque

m M

ita

ita eiusdem gentis esse Daas & Dacos: quod nisi ita esset, frustra additum fuisset, Parnos à Dais, qui ultra Mæotidem, non ab illis, qui ultra Danubium duntaxat commorantur, originem habere. Quare autem Daas Xanthios appellet, is intelliget, qui nostrum vocabulum, *ἄνθος*, pro arena poni sciet. Nam Margianæ extrema ad Caspium mare, quæ Dacæ habitabant, vasta arenarum solitudo excipiebat, qualis totam Margianam ferè claudebat, sed maximè qua parte Daarum fines erant, ut meritò inde Xanthij dicerentur, sicut & Tassandros siue Taxandros ab arenarum copia nominari prius ostendi. Hos etiam Parios vocari cum videam, causa quærenda: at non diu quærenda, cum ex Curtio modò docuerim, eum Dais morem in militia fuisse, ut unus equus duos portaret, qui vicissim ex equo defilerent, atque equestrem hostium aciem perturbarent. Bini igitur in singulis equis ad pugnam ferebantur, atque inde *ἄραξ* sunt nominati. *ἄραξ* enim lingua Cimbrica, si vocalis longa sit, atque ut nomen usurpetur, idem significat, quod Par Latinorum: sin ut verbum in orationem veniat, idem est, quod per paria dispono. Cum igitur aciem sic instruerent, & exercitum quoque sic ducerent, ut per paria omnes milites distribuerentur; coeperunt ab hac consuetudine Parij nominari, cui voci Parnorum etiam appellatio respondet, cum *ἄραξ* notum, vnde Parnos factum est Græcis, idem sit quod necessitatem parem reddo, vel ea, quæ necessaria sunt in periculis, paria facio. Mot enim necessitatem & periculum notat: quod qui duobus par facit, is *ἄραξ* lingua nostra dicitur. Habemus nunc Dacorum, Daarum, Dauorum, Xanthiorum, Pariorum, Parnorum veras rationes: quibus elucescit, eosdè hos principio fuisse, ac Daas cõmuniter citra cognomentũ appellatos: quod si adiceretur Daas, Parnos, siue Parios dici, atque ita significari ratione modumque peculiarè, quo in militia à ceteris differrent. Arfaces ergo oriundus erat è Dais Parnis, non aliis illis quidem quàm Dais, sed Dais honesto militaris disciplinæ cognomine decoratis, ut antè quoque de Tectosacis Volcis dixi. At qui vocabula non intellexerunt, putarunt alios esse Daas, alios Daas Parnos; in quo quidem id fieri potuit, ut illi, qui ad Ochũ habitarent, hac equitandi consuetudine, ceteris, qui versus Caspium mare agebant, vel excellentiores essent, vel apud vicinas gentes notiores, & hac de causa, militari cognomento ab aliis distinguerentur. Arfaces itaque illustrius Daa Parnus, quàm simpliciter Daa dicebatur; & Dacæ Parni, à Dais, qui Græcis terrestri itinere ultra Mæotim habitabant, sic erant orti, uti Germani Crygmanni, è Germanis; siue uti milites è populo. At è quibus Dais? ex illis, qui ultra Mæo-

tiam

tim habitant, non citra; ad discrimen Daarum, qui ad Carpatios montes commorantur, quique Daci vulgo dicuntur. Qui ergo ultra Mæotim, immo etiam ultra mare Caspium erant, Dacæ Parij, & Xanthij etiam vocabatur, altero cognomine à militia, altero de regionis natura sumpto. Hæc nos fufius; quò Strabò adiuuetur, qui non solum in his, sed in illo etiam hæsitavit, quòd à quibusdam videret Arfacem Bactrianum dici, quasi hac ratione alterius gentis, lingue diceretur. Indicaui modò Bactrianam apud auctores aliquando tam latè usurpari, ut Margianam & Sogdianam cõplectatur, atque ita à Curtio dici, Bactrianos à Scythis Tanai siue Iaxarte diuidi; quo item modo non malè quis dixerit Arfacem Bactrianum fuisse. Poëtanoster Bactrorum nomine ferè sic usus est:

*Nec pulcer Ganges, atque auro turbidus Hermus:
Laudibus Italia certent, non Bactra neque Indi...*

Et iterum.

*Hinc ope Barbarica; variisque Antonius armis.
Victor ab Aurora populis, & litore rubro
Egyptum vireſque Orientis & ultima secum
Bactra vehit, sequiturque, nefas, Ægyptia coniux.*

Arfaces itaque, quamvis propriè Daa Parnus esset, Bactrianus tamen dici quoque potuit: quod si fuisset ab aliis animaduersum, omnis scrupulus de eius origine fuisset exemptus. Est autem *ἄραξ* is, qui causas demoratur, id est, qui causationem nō admittit, nomen Dais maximè conueniens, qui non de causarum examine & cognitione, sed de factis sc̄se nominarunt. In bello enim, res strenuè faciundo, non causando geritur; quod Agamemnon Pisandru & Hippolochum; & Æneas Magum docuit, orationem supplicem, ferro per iugulum adacto, abrumpens. Eodem illud spectat:

*Tum caput orantis nequiquam & multa parantis.
Dicere, deturbat terra.*

Hoc igitur est verè Arfacis nomen mereri, causationes hostium factis & ferro terminare: quod dum cuiquam dabatur, admonebat non citra amaram Sacarum irrisionem sic gerendas, ut causarum explicatus facta occupent, ac stare cessareque cogant. *ἄραξ* enim impedimentum notat, & omne id quod cessare facit, ut antè monstraui in voce Ares. Non est igitur Dacorum tantum nomen aduersus Sacas confictum, sed multo etiam magis ipsa Arfacis nomenclatura;

m M 2

vt

vt vel hoc ipso conici possit, Daam fuisse. Quia ergo Arfacidæ, origine Dacæ, à Romanis domari nullo modo possent; meritò dictū est, *Indomitiq̄ue Daæ*. & quo intelligeretur non solos illos Daas, qui ad Istrum sunt, indomitos esse, contra quos Augustus ante mortem bellum parabat; sed alios etiam, è quibus Carpathij Dacæ ortum habent; significanter adiecit, *Et pontem indignatus Araxes*: ad quem vsque fluuium, & vltra etiam, Arfacidarum regnum pertinebat. Quis verò pons fuerit, quem indignè tulerit, mox dicemus, de Cyri transitu locuturi: quem adeò indignè tulit, vt reditum negaret. Quod Seruius de Augusti ponte super hoc flumine factò adducit, minimè placet, cum eius apud Suetonium nulla extet mentio; & illa Cyri temeraria transeundi audacia, multo sit illustrior. An verò pontem, an Pontum melius legas, Grammatici disputent: mihi certè, quod modò dixi, aridet, propter egregiam clarissimi Regis memoriam, quæ clypeo in primis conueniebat, quamuis anachronismus in eiusmodi descriptionibus sit admittendus, qui multo maior esset, si de Augusti ponte, quem Seruius somniat, locutus fuisset. Arfacidæ igitur indomitos sese esse, nō in Crasso duntaxat cum toto exercitu cæso, sed in Antonio etiam non citra maximas clades vix elapso, ostenderunt: quò respiciens doctissimus Poëta, Indomitos Daas dixit; non illos modò in Europa, sed multo etiam magis eos, quorum imperium Araxes irrigabat. Vna igitur & eadem opera, vnoque versiculo, Dacorum, qui Romanos tum temporis ad Istrum vexabant, & Arfacidarum originem potentiamque, & Cyri pontem, eiusque interitum indicauit, multo plus artis in recessu condens, quàm Grammaticorum pueris prima facie ostendat. Dacos autem Europæos hîc significari quis neget, qui modò illius temporis historiam norit, quo non Dahas illos Asiaticos excursiones cōtra Romanos, sed Dacos fecisse legimus, dicente Suetonio, Dacorum incursiones ab Augusto coërcitas fuisse, cæsis tribus ipsorum ducibus. Horatius meminit Gotifonis Daci: *Occidit Daci Cotifonis agmen*; de hac Augusti victoria citra dubitationē intelligendus: quò loco nos Gotifonis legeremus, si linguæ potior ratio, quàm scripturæ, esset. Crebrò G in C transit, non ob sonū tantum vtrinque cognatum, sed figurarum etiam apud Latinos similitudinem. *Gotifon* autē, idem est quod Dei filius; quod nomen Comiti cuidā Antwerpensi quōdam fuit, qui ne superbire nomine suo videretur, pro *Gotifone* Gotelonē se vocauit, id est, Dei mercedē, vel vt verbum sit *Zon* in compositione, Deus mercedem soluat, quorum vtrumque æquè potest significari. Sed quia pro eodem, & quidem vsitatius & linguæ nostræ congruentius *Gotifon* dicitur, factū est

est, vt apud historia scriptores *Gotifon* corruptè, pro *Gotifon*, inueniatur: quo loco de Frederico fratre Gotifonis ducis Lotharingiæ intra Antwerpia mœnia à Balduino Flandriæ comite obseffo, tractatur. Gotizonis autem mentio fit in donatione quadam Imperatoris Henrici, qua *Wauersatt* filua, qua Machlinia tum continebatur, Baldrico Episcopo Leodiensi, & Baldrico Comiti Louaniensi libera fit à seruitute venatica, onere profectò grauissimo, vt illi, qui filuis, huic seruituti obnoxiiis, agros vicinos habent, magno damno suo experiuntur. Facta autem est hæc, huius filuæ in Gotizonis Marchionis ditione fitæ, donatio, ante quingentos sexaginta & plus eo annos. Placuit hoc annotare, quò de propriis hominum nominibus inter se conuenientibus, linguæ quoque conuenientia, aut potius vnitas intelligeretur: quæ facit, vt quæ de colonia Dacorum à me dicuntur, ea fidem suam facilius tueantur. Verum vt clarius etiam constet, Virgilium de Dacis siue Dais Europæis intelligendum, dum eos indomitos dicit, addam & alterum Horatij locum eius rei testificationi:

Pæne occupatam seditionibus

Deleuit urbem Dacus & Ethiops:

Hic classe formidatus, ille

Missilibus melior sagittis.

Hîc Dacos ab arte sagittaria laudans, Scythicam eam gentem indicauit; quæ sic hac in re olim excelluit, vt inde nomen fit adeptæ, vti post aperietur: atque hinc rursus verisimilius fit, Dacos Daas esse ab Asia in Europam traductos. Liuius in Antiochi exercitu, mille ducentos equites Daas fuisse dicit, atque eos quidem sagittarios: vnde perspicuum fit, hoc armorum genere maximè excelluisse, atque rectè Dacis quoque hanc maiorum laudem ab Horatio adscribi. Herodotus in Clio sua, Daas Nomades facit, haud dubiè eos qui olim è Margiana ad Daicem flumē cōmigrauerant: sed in Xerxis exercitu recensendo, non Daas, sed Dadicas nominauit, quod nomen concinnius est, quàm Daarum, eò quòd *Sadich* eum significet, qui gerit; cum *Saen* significet res gestas: altero nomine concretè, altero abstractè eandem eis deferente laudem. Quod autem Dadicæ iidem sint qui Dacæ, de recésitu eorū liquet; quoniam post Chorasmos, & Sogdios, & Gandarios enumerètur; & eandem armaturam habuisse dicantur quæ Bactrij: è quo & illud elucescit quod dixi, Daicem nomen à Dais accolis traxisse. *Saich* enim & *Sadich* idē nobis signat, vti *Wader* & *Waer*, *Modex* & *Moer*. Et tæcti nō aliud fuisset argumentū, quàm hoc ipsum adiect. nomē *Sadich*, tamē vel ex eo solo hominibus ser-

monis nostri peritis liquere potuisset, Daas à rebus gerendis nominari. Domitianus item infeliciter contra Dacos per Oppium Sabinum, ac deinde per Cornelium Fuscum, bellum gessit, licet stolidè de illis triumphum egerit. Tantum autem metum iniecerant, vt annua tributa iis Romani soluerent: quod Traianus indignè ferens, bellum contra eos mouit, omnium eorum, quæ Romani gessere, maximum, cum totæ vires orbis contra solos Dacos contraherentur, atque id eoduce, cui virtute & animi magnitudine parè vix inuenias inter Imperatores, adeò vt Daci quando in fatis esset vinci, nunquam clariùs aut illustriùs vinci potuerint, aut dedecore minore gentis fortissimæ. Priore bello Decebalus Rex imperata facere coactus est; at iterù rebellione mora superatus, & regia, & omni ditione exutus, ne in hostis potestatem veniret, mortem sibi ipse consciiuit: cuius regionem Traianus colonis eò deductis, ac opidis de nouo aut structis, aut munitis, in prouinciam redegit. Maximè memorabile in illo secundo bello opus, pons fuit super Danubio: ingentibus impensis extructus. Viginti stabant ex quadrato lapide pilæ, quarum altitudo centum & quinquaginta pedes præter fundamenta: latitudo sexaginta: interuallum earum centum septuaginta pedes cõtinebat; è quibus sumptum & magnificentiam licet æstimare. sed vt hic magno animo hunc pontem, quo facilis Romanis ad Barbaros transitus esset, fecit; ita Adrianus fornices, relictis pilis, est demolitus, ne Barbaris ad Romanos perpetuus transitus daretur. At hæc, præterquam quòd à Dione exposita sunt, clariorem etiam habent in columna Traiani memoriam; cui non hæc modò, sed ceteræ etiam eius res gestæ spirali progressu sunt insculptæ: quæ supra quadrata basi erecta tota cõstat è singulis marmoribus in orbem integris, ac interiorius in cochlidè excauatis; quam non semel ascendit, admirabundus rum generosi illius animi, tum ingentis moliminis & admirabilis ex integris marmoribus substructionis. Dacorum lingua eadem erat quæ Getarum: & Getarum quidem eadem quæ Thracum: & Dacis item & Getis amici Germani, quorum ope maximè nitentur; vt Strabo libro septimo prodit. Idem libro vndecimo Daarum meminit, dicens eos Nomadas olim vocatos, suo verò tempore Daas nominari, ac habitare ad læuam iis qui in Caspium mare nauigant, ac eos Parnos cognomento dici: quo sanè modo legendum, vt ex iis, quæ priùs ex eodem auctore citauit, manifestum, non Aparnos, aut Sparnos, vt vitiosè scriptum in codice meo reperio: atque hac quidem parte mare Caspium freti potiùs formam, quàm pelagi habere; ac deinde post deserta, quibus Daarum regio terminatur, ad

Hyrca-

Hyrceaniam in pelagus abire ad montes vsque Medorum & Armenorum, qui lunari sua forma qua finiuntur, lunatum quoque maris finem includunt: cui quidem sententiæ Antonij Ionckinsoni Angli descriptio, non malè concordat, qui eadem formam mare illud depinxit, ob oculos ponere hac ætate volens, qua via Indicæ merces compendiosius in Moscouiam, & hinc in ceteras regiones, quàm in Hispaniam, deuehi possint: & dicuntur quidem naues in illo mari ab Anglis nunc parari, quò diligentius & propius omnia cognoscatur, quæ res si bene cedat, fieri aliquando posset, vt Germani primam suam patriam reuiferent, ac Nysæos colles primæ vindemiæ cõscios, post tot seculorum decursum, iterum salutarent. Hyrcania enim ad Nysæam vsque extenditur, vt Strabo scribit, quamuis alij eam seorsum ponant: sed quia Hyrcaniam Oxo & Ocho itragati addit, quorum Ochus per Nysæam fluat, apertè conuincitur, Strabonem hoc loco cuiuspiam scriptis deceptum, qui Hyrcaniæ nomine Daarum & Margianorum omnium regionem comprehenderit: quod in Bactrianæ quoque appellatione à quibusdam fieri, modò ostendi. Non parum certè laudanda Anglorum hæc diligentia, qua non certior tantum locorum notitia, sed ingens etiam nauigationis utilitas posset acquiri: cum Aristobulus etiam & Patrocles, & Eratosthenes tradiderint, plurimas merces per Oxum in Hyrcanum mare deuehi, ac inde per Cirum subuehi, atque tandem in Euxinum deferri consueuisse. quod si ita est, quanto faciliùs per Rha, siue Volgam latissimum flumen, in Moscouiam, & inde in mare Germanicum merces Indicæ deportari possent; cum inter mare Caspium & Germanicum omnia plana sint, & è Volga facile in Duinam, vel Neruam, vel aliud flumen, onera traheris per hibernas niues celerimè & minimo sumptu deferri possent, à quorum ostiis quotidie naues Antwerpianam appellunt. Hac viâ, aromata non solum ceterius & multo minoris ad nos venirent; sed infinito etiam viuidiora & efficaciora, si ipsis illis credimus, qui de humida cæli constitutione omnia ad putredinem æstiuis nostris mensibus in India trahente scripserunt; in quorum numero Lusitanus ille est, qui hac ætate medicinam illic facit, & de aromatis librum scripsit. Atque hæc quidem de Daarum prima habitatione. Quòd autem dixi, versus Daicè post migrasse, præter ea quæ ex Herodoto adduxi, illud etiam non nihil confirmat, quòd Arrianus, libro tertio de Bessi fuga agens, Daas ad Iaxartem collocauit; Iaxartem Tanaim nominans de illorum consuetudine, qui Alexandrum ad Tanaim vsque exercitum duxisse fabulantur: quod tamen sic corrigit, vt duos hoc nomine

fluvios

fluvios faciat: alterum Iaxartem; quem Alexandri adulatorum Tanaim vocarint; alterum, qui reuera Tanais est, Europam ab Asia distinguens. Hæc igitur via per vastissimam illam planiciem Nomadicam, quæ hodie Tartari & Moscovitæ tenent, eos credo paulatim in Europam venisse, vti ceteros Cimmericorum colonos, ac tandem eam regionem occupasse; quam Romanorum tempore tenebant: quæ quamvis magnas passa sit mutationes, hæc tamen parte non parua sui, linguam eandem habet; quam Saxones, quam alij antiquitatis huius ignari, à Saxonibus inuectam crediderunt: & vt ego non negem à Carolo Magno Saxones aliquos eò deductos fuisse, non tamen credam, linguam hanc tum demum fuisse inuectam. Nec mirum Dacis Dacicæ linguæ adhuc manere usum, cum in Walachia Romanæ linguæ adhuc extent vestigia, ab eo tempore quo Traianus in Daciam colonias duxit. Dedit hæc regio nobis cum alias, tum hoc tempore grauissimi belli occasionem, dum de ditione eius inter Christianos principes controuersia, armis, non rationibus, deciduntur: quibus Turcarum Imperator sese immiscens, Segestanam arcem omnium firmissimam, in potestatem redegit, ac vel in Italiam, vel in Germaniam, viam muniuit, non illam quidem sibi, sed successori, nisi Deus auerrat; eò quod in hac victoria senex post omnes reges Europæ & Asiæ ætate superatos, extremum diem morbo clausit, hoc ipso illustrior, quod ad extremum vsque spiritum & arma tractarit, & summum Imperatoris dignitatis munus experit. Iordanes in Geticis Daciam sua ætate à Gepidis possideri dicit, addens, hanc regionem è regione Mœsiæ (sic enim Mysiam vocat) trans Danubium sitam, montium corona sic cingi, vt duos tantum habeat accessus; vnum per Bontas, alterum per Tabas; vocarique, pro Dacia, à nouis incolis, Gepidiam; ab Oriente quidem Roxalanis; ab Occasu Tamazitis; à Septentrione, Sarmatis & Bastarnis; à Meridie, Danubio terminatam. Videmus hinc quò paulatim processerint Gepidæ gens Gotica, & Roxalani: quo fit, vt plurimum fallantur, qui de locis ipsis gentium veras appellationes colligunt. Dacia igitur à Dacis, siue Dais, nomen habens, dominos aliquoties, quemadmodum ferè omnes Sarmatiæ regiones, permutauit: at hoc singulare habet, quod in tanta vicinarum gentium permutatione, tertia adhuc sui parte veterem linguam conseruarit; quam eandem cum Saxonica esse, ipsemet ab anagnoste illius nationis vernaculo iuvene, sanè Græcæ Latinæq; linguæ bene erudito, cuius opera in Hispania aliquantisper usus sum, didici; qui falsò eiusdem linguæ causam putabat, quod crederet Carolum Magnū gentem Saxoniam eò traduxisse, nescius

qua

qua lingua olim Daci vsi fuissent. Scio equidem, valde olim, antè multò quàm Romani Daciam tenerent, in Pannonia superiore urbem fuisse, cui à Sacis nomen esset: verum ignoro, à Sacis ne, an à Dais Sacarum mores aut militiam secutis, fuerit vltra Danubium meridiem versus constituta. Ptolemæus eam Sacarbantiam vocat; quo in nomine Sacart, id est, Sacarum mores, aut indolem, naturamque habens. Sicut autem quid sit, in Brabantia nomine satis ostendi. Fieri potest, vt à Tectofacis fuerit constructa, iis, inquam, qui fortassis vnà in Asiam non transferunt; vel ab aliis Gallis qui se Sacarum æmulos nomine suo iactarent. Porro illud minimè negligendum, Dacis cum Saxonibus non originem tantum & linguam, sed religionem etiam communem fuisse. Vtraque enim gens summo honore Mercurium coluit, quem *Sermay* vocabant, quo communis omnium monitor notatur, vti latius in Deorum expositione docebo. Tacitus generatim ab omnibus Germanis Mercurium maxime coli tradit; statuas tamen humani oris specie Diis non fieri, sed Deorum nominibus secretum illud, quod sola reuerentia vident, nuncupari. Lucos igitur & nemora, vt idem refert, consecrant, & vt ego comperio, integras etiam vrbes Deorum nominibus appellant. Hinc igitur in Dacia *Sermanstat*, id est Hermopolis, à Mercurio nomen duxit, præcipua totius regionis vrbs: cui in Saxonia *Sermanstat* accedere videtur: de quo temporum illorum barbaries nihil certi nobis reliquit, aliis *Sermanstat*, aliis *Sermanstat*, scribentibus. Albertus Crantzius hanc inscriptionem inuentam tradit:

Dux ego gentis Saxonum, victoriam certam polliceor venerantibus.

Addit deinde hanc effigiem, vt toto corpore armatam dicat, dextra vexillum militare tenentem, cui rosa intexta, sinistra Libram. Pectus eorum inermis, præ se vsurum tulisse. In clypeo Leonem fuisse. Effigiem totam stetit in campo floribus luxuriante. Horum interpretationem bene frigidam adiecit. Nos totam hanc delineationem symbolicam esse dicimus, & nulli Deo peculiariter propriam suamue. Alludit nomen quidem ad *Sermay*, sed quæ adiecitur cauda, significationis rationem penitus immutat. *Sat* & *Sat* pro eodem voces sunt Cimbricæ, sali significando impositæ, ab *Sat*, id est, conseruo; à quo fit sal, quasi *Co Sat*, id est, ad conseruandum. *Sat* autem olim in vsu fuisse, de opidis ad Salinas positis, & inde nomen adeptis, licet æstimare. Est *Sat* inter Swatzum & Oenipontem ingenti salis monti ad radices hærens, vbi sartaginibus ad viginti & amplius pedum diametrum patetibus salis petra salis aquæ permixta, tum ad dulcedinem coquitur, tum ad augmentum. Est & *Sat* in

n.N

Saxo-

Saxonia eandem nominis rationem habens. Hoc verò tempore *Salt* & *Sout* magis est in vſu, ſicut pro *Salt*, *Saut*; pro *alt*, *aut* ferè pronunciamus. Permitterem Græcis & Latinis harum vocum natales, ſi etymò domi ſuæ, vel melius, vel par inuenire poſſent: quòd cum nequeant, fateantur primogeniam originem noſtratibus deberi, qui Salem à conſeruando dici intelligunt. Hinc igitur mox eluceſcit, cuius rei teſſeram & ſymbolum in ſacris ritibus gerat. Chriſtiani pueris quos baptizaturi ſunt, ſalem in os induunt, ſapientiæ ſalem ab ipſis accipi iubentes; quo ſignificant conſeruatiõem hominis, atque eius ſalem in ſapientia conſiſtere. Precantur igitur hoc ſuo ſymbolo, vt Deus ſapientiam eis largiatur, cuius ſupremus apex eſt, vt Deum ſapiant atque cognoſcant, cuius ſolius intuitu homo conſeruatur. Hinc Moſi Deus præcepit in hanc formam: Quicquid obtuleris ſacrificij, ſale condies; nec auferes ſal fœderis Dei tui de ſacrificio tuo. In omni oblatione offeres ſal. In Numeris item Aaron alloquens, pactum ſalis ei, & filiis eius ſempiternum eſſe dicit. Chriſtus verus ſal, & vera patris ſapientia, Apoſtolos ſuos dixit eſſe ſalem terræ; eò quòd per eos ſapientiam ſuam mundo largiturus eſſet, per quam omnes ſeruarentur ad vitam ſempiternam. Bene autem ſalem pacti æterni vocauit, eò quòd illo ſignificaretur ſapientia & verbum patris incarnandum, quo homines ſeruandi eſſent, quòd Deus Adæ promiſit, dum fore dixit, vt ſemen mulieris cõculcaret caput Draconis. Pactum igitur illud & fœdus quòd Deus cum homine ſerpentis fraude decepto ſanxit, ſale notabatur: eò quòd illo ſolo, perinde atque ſale quodam diuinitatis, hominẽ ab omni corruptione, cui per peccatum obnoxius erat, ſaluum redditurus eſſet. Per ſapientiã igitur crucis ſuæ ab interitu nos liberaturus, voluit in omni ſacrificio ſalis hanc teſſeram adhiberi; vt intelligeretur non è nobis, ſed aliunde; ab eo nimirũ, cui ſacra faciebant, conſeruatiõem corporis & animi pendere; atque ab illo ſolo ſapientiam nobis eam infundendam, qua ſalutem conſequi poſſimus, eamq; eſſe ſalem fœderis ſempiterni. Admiranda myſteria ſub exigua reſula & vbiq; obuia, & nunquã non neceſſaria, contineri videmus: quæ ſignificantiffimè lingua noſtra tribus litteris expreſſit, dum ſalem à conſeruando, per excellentiæ figuram, nominauit. Non immeritò igitur baptizãdis exhibetur, quòd huius fœderis, huiusque ſapientiæ, per quam ſolam, effugere poſſumus corruptionẽ, omnes adſtantes recordentur, & ipſi tandem, cum adulti fuerint, cogitent, ſe cum illo vnitos eſſe, cuius ſolius ope ſalutem obtinere poſſint. Hinc illud eſt, quòd pactũ conuentionemq; cum aliquo inſituri, ſalem deguſtare ſolent: eo innuentes, ſe, quæcunque dixerint pepigerintque, ſeruatuos eſſe, non aliter atque ſi ſale eſſent condita.

Ex eodem fonte manat, quòd *Salt*, ſiue *Saut*, ſiue *Soft*, vt plerumq; ad ambiguitatẽ vitandam dicimus, pro ſtipediõ ponatur, quò milites obligãtur, vt memores ſint, ſe illud accipere, quò firmam incorruptãq; fidẽ ſeruare teneantur, quaſi incorruptibili fœdere ducibus ſuis deuincti. Antiquitus tamẽ nõ tã ſtipediũ ſpectabatur, quàm fœdus ſale conſignatũ: quòd tã ſanctũ habebatur, vt ij, qui ſic inter ſe cõueniſſent, omnia, quæ ad vitẽ ſiue cõmoditates, ſiue pericula pertinerẽt, cõmunia exiſtimarẽt. Sed quia raritas permagna eorũ eſſet, qui cõfœderatiõem eiufmodi cũ principibus inire vellẽt, cœpit ſtipendiũ ſalis locũ implere, ita vt nomẽ quidẽ ſit conſeruatiũ, ſed immutata ratio paciſcẽdi. Qua de re facile eſt videre, quàm verè Cæſar de Soldurijs ſcripſerit; quòd nescio, an à quoquã hactenus ſit intellectũ. Atque, inquit, in ea re omniũ noſtrorũ intentis animis alia ex parte opidi Adcantuannus, qui ſummã imperij tenebat, cũ ſexcẽtis deuotis, quos illi Soldurios appellãt: quorũ hæc eſt cõditio, vt omnibus in vita cõmodis vnã cũ his fruãtur, quorũ ſe amicitie dederint, ſi quid iis per vim accidar, aut eundẽ caſum vnã ferant, aut ſibi mortẽ cõſciſcant. Neq; adhuc hominũ memoria repertus eſt quiſquã, qui eo interfecto, cuius ſe amicitie deuouiſſet, mori recuſarit. Hæc fœderũ amicitiaq; in eũdẽ ritum pleriq; omnes parũ animaduertentes, mirãtur, quã factũ ſit, vt Cæſar ita deuotos, Soldurios dixerit Gallis vocari; cũ Soldurij illi ſint hoc tẽpore, qui ſalario conducuntur: quòd vox ipſa cõpoſitionis ſuaratione apertẽ declarat. Accepit igitur ſtipendiũ militũ ab hac antiqua cõſuetudine honeſtiſſimũ nomen; quo cõmonentur, haud ſecus ſe Duci obedire debere, ac ſi ſalis fœdere deuoti fuiſſent. Crediderim itaq; à priſcis Cimmeriis, apud Romanos etiã nomẽ ſalarij, ab hac origine fluxiſſe, ac tandẽ corruptis hominũ moribus, & amicitia & ſincera fide exulantibus, cœpiſſe prouerbio iactari; nemini ſidendũ, niſi cum quo modiũ ſalis abſumpſeris: quaſi diceretur, nulla pacta, nulla fœdera ſatis firma eſſe, quamuis ſale ſint ſancita. neque enim parum ſalis ſufficere, ſed integrum modiũ cum eo priũs edendũ, cui fidem ſis adhibiturus. Quòd prouerbiũ, quia Græcis etiã uſurpatum eſt, antiquum eſſe reor, & ab illa, quã dixi, priſca cõſuetudine deductum; ad quam dũ refertur, non paulo plus ſalis mihi videtur continere, quàm dum ſimpliciter intelligitur de temporis diuturnitate. Hæc ergo ſalis ſignificatio, cùm apud omnes, tũ maximè apud Cimteriorũ colonos, ſacroſancta ſemper habita eſt, ad eò vt hactenus, dũ quippiã ratũ eſſe volumus, aut in ſocietatem quãpiam cooptari, ſalem edamus, quaſi eo omnia ſalua ſiant atq; confirmẽtur. Quãobrem ſalẽ in mēſa caſu euerſi ac diſſipari, inauſpicatũ habetur; eò q; portendere vi-

deatur eorum qui adsunt, amicitiam & fidem nō diu constaturam: quam rationem non opinor à multis hæcenus obseruatam fuisse. Quia enim Sal à conseruando dicitur, nec potest homo citra hanc cum aliis coniunctionem vitam tueri; voluerunt præsci amicitiaæ fœderumque sale symbolum habere. *Sermanssal* igitur ad verbum, publicum communemque virorum sale nobis significans; quid aliud sibi vult, quàm in fida societate hominum inter ipsos omnem & communitatis & singulorum consistere salutem? Et quia ad hanc firmam ciuium vnionem magna opus est prudētia, fit vt sal alterum rursus significatum habeat apprimè ad ciuitatem gubernandam cōseruandamque necessarium. Qua enim re magis opus est ad publicam salutem, quàm sapientia; cuius officium est omnia disponere & ordinare, quam sale quoque notari ostendi. Effigies igitur hæc hieroglyphica diligenter omnibus intuenda erat, quando nomine suo se publicam virorū conseruationē cōtinere profitebatur. Quia ergo tota armata erat, ostendebat nullam pacē, nullā tranquillitatem tantam esse, quin semper arma sint in promptu habēda, & eam ciuitatē felicem censerī, quæ nunquam curam armorum deponat, sed semper ad defensionem sit parata, siue pax sit, siue bellum. Pectus inerme erat, quo animus imperterritus indicaretur; quod Vrsūm præferens, notabat, eo nos animo esse debere, vt non solum sæui contra hostes, sed astuti etiam essemus; quòd Vrsi contra Tauros pugnaturi supini iaceant, ac eorum, dum trudere nituntur, cornua apprehendant, atque ita validam belluam prosternant. Deinde, vt Vrsi sunt sæuissimi contra hostes, ita catulos suos mirum in modum amant; & quod imperfectum in eis est, dum in lucē veniunt, lambendo & fouendo corrigunt: quod item ciuibus cum omnibus, tum maximè optimatibus imitandum, vt sæuitiam contra hostes, amorem erga suos, & omnem iuuandi diligentiam exhibeant. Multa sunt quæ in hac fera symbolicōs considerari possunt, sed nihil æquè atque hæc duo, amor erga catulos, & sæuitia contra hostes, quam ingenio & solertia iuuant. Nō est tamen illud etiam negligendum, quòd pectori potius quàm capiti Vrsūm additū videamus, quo moneremur, virorum fortium esse, pectore, nō ore, sæuire. In Vrsō enim horrida illa & continua, dum irascuntur, vociferatio, quam sæuitiam propriè nominandam quidā arbitrantur, homines magnanimos minimè decet; sed contra os comprimere, & pectore imperterritō in hostem ferri, sic tamen, ne vrsinē astutiē immemores simus. Clypeus Leonem habebat, signum maximi & regij animi: quod apertius est quàm vt multis sit explicandum. Hasta cum vexillo, quod multis fasciis siue tæniis constat, ostēdit

dit ciues omnes vnanimis & colligatos inter se esse debere, & hosti ostentare, hastam se habere ad pugnandum, & vittas hastæ alligatas: quibus significant, se homines esse ad sanctam amicitiam & firma fœdera inuenda, si iniuriis superfedatur; & siquid damni acceptum, id resarciatur. Sed de vexillo militari Cimbrorum signo, in Brabantia nomine plura memini dixisse. Quod autē dixi de amicitia inuenda, id clarius Rosa, quæ in vexillo erat signata, indicabat: quæ quia Veneri sacra est, ad amorem inuitat. Neque enim cum vlla gente sic bella gerenda, vt nullus aditus ad pacem detur: immo contrà, virorum fortium est, omnes, quoad eius fieri potest, ad æquabilem amicitiamque societatem vocare; nec alia de causa bella geruntur, quàm vt amoris & pacis vincula inter homines redintegrētur. De Rosa in Antwerpianis insignibus, locus erit amplius disputandi: hîc satis esto, Venerem hunc florem pacem amoremque notare; quibus totius hominum vniuersitatis venustas continetur. Sinistra lancem tenebat, clarissimum iustitiæ indicium, qua opus est nō solum ad poenas malorum, & bonorum præmia in ciuitate dispensanda, sed ad omnem etiam rerum permutationem, tum inter ciues, tum inter hos & externos omnes. Ad hanc conseruandam, arma totius corporis, & hasta quam dextra tenet, magno animo sunt conferenda: quoniam citra illam nulla Respublica pacem tranquillitatemque possit tueri. Bene itaque militaris labor dextra parte, vnde motionis est principium, significatur: sinistra verò, in qua quietis sedes, ad quam motio tendit, iustitiæ tesseram præfert; propterea quòd omnes conatus, omne studium, omnes bellorum motus ad iustitiam & æquitatem, tanquam ad finem suum, tēdere oporteat. Porro tota hæc imago in campo omni florum genere ridente posita cernebatur: quò nō aliud denotatur, quàm eam ciuitatem eamque regionem florere, in qua diligenter omnia, symbolis his indicata, obseruantur. Non indigna sanè effigies Sagarum sobole: quam equidem vellem non à Saxonibus tantum, sed ab omnibus Christianis accuratè considerari, quòd intelligerent omnem bellicum apparatus ad iustitiam, nō ad tyrannidem, referendum: & tum demum, cum iustitia & æquitas inter principes & subditos seruabitur, Rempubicam Christianam florere posse. *Sermanssal* igitur dicitur ab *Ser* quod commune & publicum significare, alibi quoque docui: & *May* voce nota; & *Sal*, quo id significatur, quod conseruat. Hinc Antwerpia *Sal* quæuis domus vocatur, in qua merces plurimorum seruantur. Hinc *Sal* & *Sal* pro Sale, quòd eo carnes & alia hominis alimenta conseruentur. *Sermanssal* ergo, est communis virorū conseruator,

vel communis hominum fal: quia hac Hieroglyphica figura, ea monēbatur, quæ ad publicam civium salutem erant necessaria; quæ de ritu prisco loco Hermæ posita, tandem in vesanam superstitionem est conuersa; ut in aliis etiam quibusdam Hieroglyphicis videmus euenisse, quæ ad commonendum duntaxat confictæ, ab imperitis hominibus, vel auidis lucri impostoribus, ad falsam & impiam religionem sunt detortæ. Neque igitur Mars est, neque Mercurius, sed idolum vel ex errore, vel ex impostura natum, dum maiorum hieroglyphica monita, aut non intelliguntur, aut fraude sacrilegorum lucronum, ut digno nomine Pseudierophantas appellem, in fœdam & anilem superstitionem trahuntur. Crantsius Gallos accusat, quod Germanicæ linguæ imperitia dictionem hanc ita perturbant, ut à se non intelligatur. Addit tamen esse, qui statuam publicam interpretentur; atque hinc conicit *Iderman* fuisse dicendum: quo clare demonstrat, se linguæ suæ nihilo Gallis, quos accusat, esse peritiorem. Ignorat enim *Hæx*, publicum communeque significare, ac hinc exercitum *Hæx* dici; & publicam viam *Hæx-bay*; & ducem communitatis *Hættog*; & communem in domo ad ignem locum *Hært*; & *Hæxalt*, & *Hæxman*, & *Hæex*, & Herculem, & Heram ab eodem derivari, ut alibi docetur. Putauit itaque Hermæ & aliorum Deorum nomina Saxones à Romanis tempore Drusi didicisse, quasi antè sine Diis & eorum nominibus fuissent. Nos contra demonstramus, Romanos à Cimmericis Saxonom parentibus nomina Deorum habere, neque domi suæ ullam sanam interpretationem inuenire; cum de nostra lingua proprietates singulorum in ipsis nominibus audiantur. Ridiculus etiam est Munsterus, qui opida, quibus à salinis *Hæt* nomen est, credit à Græcis id emendicasse: scilicet Saxones, Sueui & Oeni in Alpibus accolæ, Græcos consuluerunt, quæ opida essent à salinis nominanda. Interrogentur potius Græci, qua ratione & præfale dicant, & quicquam adducant quod tam solidum tinniat, quam etymologia, quæ conseruandi vim nostratibus expressit. In linguæ Cimbricæ siue primæ artificio in postulatis siue etematis mihi fumo, quando eadem vox in diuersis linguis reperitur, eam illius esse propriam & germanam, in qua ratio rei significatæ naturam optimè explicat inuenitur. *Hæt* igitur nostras est, nec sal magis Romanorum, quam *Hæt* Græcorum, cum apud nos, non apud Romanos, natura falis & eius usus hac voce clare exprimatur. Agnoscant igitur Saxones nunc tandem salem suum, quo maiores communem omnium salutem putarunt contineri: non aliter atque Christiani, inspecta Christophori imagine, conseruationem sibi per eam diem pollicentur:

nec

nec id falso; si quæ significantur, ea diligenter & animo reuoluant, & opere præstent. Siue verò publicum hominum conseruatorem, siue publicum hominum salem, cum vtrunque possis, interpreteris, nihil refert; nisi quod symboli naturam magis sapiat, si posterius sequaris, atque ab eo ad prius collectione pergas. Quod verò pullum equinum atrum pro insignibus, Saxonom duces antiquitus ferrent, id non vnam videtur habere rationem. Virgilius canens:

Hinc bellator equus campo sese arduus infert.

Et alibi:

Bello armantur equi, bellum hæc armenta minantur.

fatis indicauit cuius rei signum equus esse possit: quod tamen clariùs libro primo *Æneid* exponit, dum caput equi, ut signum, interpretatur:

Lucus in urbe fuit, media latissimus umbra,

Quò primæ iactati vndis & turbine Pœni

Effodere loco signum, quod regia Juno

Monstrarat, caput acris equi: sic nam fore bello

Egregiam, & victu facilem per secula gentem.

Verum quo locus hic facilius intelligatur, non erit abs re, Seruij commentationem adscribere, cuius hæc sunt verba: Historia hoc habet, quam more suo Virgilius per transitum tangit. Dido, cum transiret per quandam insulam, Iunonis illic accepit oraculum, & sacerdotem eius secum abstulit, cum ei parum crederet promittenti Carthaginis sedes: quò cum venisset, sacerdos elegit locum faciendæ urbis: quo effosso, inuentum est caput bouis: quod cum displicuisset, quia bos semper subiugatus est, alio loco effosso caput equi inuentum placuit, quia hoc animal, licet subiugetur, bellicosum tamen est, & vincit, & plerumque iugum subiens concordat. Hæc ille. Idem Virgilius latius explicat, dum primum *Æneæ* socij Italiam viderent:

Jamque rubescebat stellis aurora fugatis,

Cum procul obscuros colles humilemque videmus

Italiam. Italiam primus conclamat Achates,

Italiam leto socij clamore saluant.

Deinde cum proras terræ applicuissent, omen rerum futurarum sic *Æneas* exponit.

Quatuor hic, primum omen, equos in gramine vidi

Tondentes campos latè, candore niuali.

Et pater Anchises: Bellum ò terra hospita, portus,

Bello armantur equi: bellum hæc armenta minantur.

Sed

*Sed tamen iidem olim curru succedere fuerit
Quadrupes, & frena iugo concordia ferre,
Spes est pacis, ait.*

Quis apertius clariusque equi symbolum describere queat? Sed quò coloris etiam ratio habeatur, ex eodem Poëta, alia ex Georgicis audienda.

*Continuò pecoris generosi pullus in aruis
Altiùs ingreditur; & mollia crura reponit.
Primus & ire viam, & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto sese committere ponti,
Nec vanos horret strepitus. illi ardua ceruix,
Argentumque caput: brevis aluus, obesaque terga.
Luxuriatque toris animosum pectus. honesti
Spadices, glaucique: color deterrimus albis
Et giluo.*

Bene igitur albos equos signum pacis post bella futuræ, Anchises dixit: eò quòd ille color eorum sit equorum, qui animis non sunt tam generosi quàm ceteri, atque ita bellù quidè portendant, sed tale, vt Itali in eo sint à Troianis subiugadi. Saxones igitur nigrum sibi pullum sumpserunt, quàm longissimè ab albo remotum, vt docerent, se animosissimos & bellatores fortissimos esse, & difficillimè frena & iugum admittere. Videmus enim nigros equos, si nulla alba nota insigniantur, ferè indomitos manere. Spadices & glauci, quia nigredinem, albedini sic habent admistam, vt nigredo superet, à Virgilio laudantur illi quidem ad vsum, quia facilius domari queat: sed ad generosum animum & freni impatientem significandù, commodior reuera fuit, pullum nigrum in clypeo gestare. A nigro glaucus non multum differt. Nam mare aliàs cæruleum, aliàs glaucum, aliàs nigrum vocatur. Theocritus:

Τὰν γλαυκὸν ὃ δαλάσσαν ἔα πόλι χέρβον ὄρεχθῆν. id est,

Interea glauci feriant sine litora fluctus. Horatius:

Æquoris nigri fremitum & trementes

Verbere ripas. Homerus:

Τοῖδ' Ἰπὶ Διὶ δαλάσσης ἱερὰ πέζον

Ταύροις παμμέλανας ἐνοσιχθονι κυανοχαίτη. id est,

—Sacrificant tauros in litore nigros

Quassanti terram Neptuno Cyanochætæ.

Cyanochætæ autem Didymus interpretatur, μελανοχρῶτι: addens propter nigrum maris colorem, qui de profunditate existit, tauros nigros

nigros Neptuno immolari. Vicinus igitur glaucus est cyaneo, & cyaneus nigro, cum iratum mare glaucum, cyaneum & nigrum vocari videamus. Niger igitur longissimè ab albo absit, proximo gradu cyaneus, tertio glaucus. Pausanias in Atticis ob eam causam Palladi glaucos oculos tribui ait, vt Neptuno, à quo genitæ est è Tritonide palude, similes habeat: & Cicero cæsius Mineræ, Neptuno cæruleos tribuit, vt hinc colligatur, proximos hos colores esse, atque ad nigrum accedere, alterum tamè altero propiore interuallo abesse. Æthiopes Calaber libro secundo Paralipomenon Cyaneos vocat.

Μέμνων κυανέοισι μετ' αἰθιόπεσσι ἀνέοσων. id est,

Memnon Æthiopum regnator cæruleorum.

Eodem modo in carmine Sibyllino apud Politianum in Miscelaneorum capite quinquagesimo octauo, ni fallor, αἴρας κυανέας, id est, capras cæruleas, pro nigris poni videmus Pindarus Palladem κυαναῖην πάρθενον vocat, id est virginem ægida cæruleam habentem, ad oculos, vt videtur, alludens. Virgilius igitur glauco colore videtur proximos etiam comprehendisse, nec equos cæruleos & nigros exclusisse, quos scimus omnium esse bellicosissimos, atque idcirco hunc colorem Neptuno placuisse, qui cū equa Erichthonij rem habiturus, se equo cærulei coloris similem fecit. Quo quid aliud Poëta voluit, quàm hunc colorem ita Neptuno, equorum domino & datori, arridere, vt si se ipse in equum admissarium mutare vellet ad generosam sobolem excitandam, eum potissimum sibi assumeret. Hac igitur ratione nigrum equum Saxonibus insignium loco acceptum credo: quem, postquam à Carolo domiti essent, ac iugo Christiano subiecti, in album commutarunt: quo ostenderent, se superbiam peruicacem, & effrenem licentiam, qua perpetuò recalcitrabant, nec rectorem ferrebant, moderari velle; sic tamen, vt generosum animum & eius symbolum retinerent, sed mutato colore, temperatiores ac faciliores ad regendum se fore pollicerentur. Atque hæc quidem sit de Maronis scriptis interpretatio insignium; ad quam, quæ de colore addidi, ad loquendi apud Poëtas morem referantur, qui vicinos colores frequenter confundunt. Sed vt certius, quod de discrimine dixi, constet, consulendus Aristoteles libro De generatione, si rectè memini, quinto: vbi oculos nigros eorum esse dicit, quibus in iis multus & profundus est humor; cæsius, quibus parum humoris: perinde atque in mari, quantum eius perspicitur, cæsum; quantum minus perspicitur, aquinum; quantum præ alto gurgite, quasi in obscuro delitescit, nigrum. Principium igitur nigredinis ex albo cæsum succedit, inde

aquilum, sequitur nigrum. Nisi memoria me fallat, Michael Angelus D. Pauli conversionem ad Christianismum in Vaticano sic depinxit, ut equum eius glaucum siue casium fecerit, ad Virgilium, ni fallor, alludens. Saxsonum igitur pullus, quo generosum in proclivis animum significaret, glaucus, vel aquilus, vel niger fuit pingendus: quo non solum homines ad bellum idoneos & proclives, sed difficiles etiam subiugatu notaret. Pausanias Adrasti equum, Ariona nomine, diivinitus à Neptuno genitum, ex Thebaide versum citans, testis esse potest glaucum fuisse. Quamvis porro hæc bellicæ laudis, & generosi animi notatio satis videatur latitudinem unius symboli explere; minimè tamè solitaria est, sed multis aliis significatis stipata, quæ non minùs quàm ipsa Sacarum generi conveniunt. Quid enim aptius invenias ad celeritatem pedum significandam, quàm hoc animal, cui Græci ἀπὸ τῆς ἰπποδρόμου, id est à pedum volatu nomen dederunt, si Eustathio credimus in illud Homeri scribenti, καὶ οὐκ ἄκουσεν πετέδην, id est, equi autem non inuiti volabant. Hinc ἀελλόποδες καὶ ποδῆνομοι, id est, pedes procellæ & ventorum habentes dici possent, uti ἀελλάδες à Sophocle in Oedip. Tyrant. nominantur. Sed ut omnibus numeris celeritas cum equo Saxsonum concordet, quem aquilum esse dixi, adscribeimus Homeri versus, quo & color hic & celeritas omnium summa est expressa:

Δάρδανος αὖ τέκεθ' υἱὸν ἐρχθόνιον βασιλῆα,
 Ὃς δὴ ἀφνειότατος γένετο θνητῶν ἀνθρώπων,
 Τοῦ τριγίλια ἰπποῖσι ἔλθε κατὰ βουκολέοντο,
 Θήλειαι πώλοισιν ἀγαλλόμεναι ἀπαλήσι,
 Τάων δὲ βορέης ἠράσσατο βοσκομένην,
 Ἰππῶν δ' εἰσάμνητο παρελέξατο κυανοχαίτη·
 Αἰδ' ἔποκουσάμνηται ἔτεκον δυοκαίδεκα πώλοισι,
 Αἰδ' ὅτε μὲν σμιρῶεν Ἰππὶ ζείδωρον ἀργυροῖαν,
 Ἀκρον ἐπ' ἀνθερίκων καρπὸν ἠέον οὐδ' ἐκαίεκλων
 Ἀλλ' ὅτε δὴ σμιρῶεν ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης,
 Ἀκρον Ἰππὶ ῥηγμίνθ' αἰλὸς πολίοιο θέεσκον. *id est,*
 Hinc & Erichthonion regem sibi Dardanus edit,
 Quo non mortalis fuit unquam ditior alter.
 Pascebantur equæ cui ter mille humida prata,
 Gaudentes teneris pullis, quas arbiter axis
 Ἀετοὶ Boreas adamans & corpus equinum
 Ceruleum similans mixt, quo semine factæ

Bisse-

Biffenos pullos diri peperere patrono:

Quæ per agros celeres saltus siquando tulissent,

Per summos culmi cursu pendente volabant

Fructus, nec pedibus confringebantur arista:

Quod si saltarent per dorsa immmania ponti,

Radebat summos cani salis unguis fluctus.

Imitatur hunc locum Ovidius de Hippomane & Atalanta currentibus agens:

Signa tubæ dederant, cum carcere pronus uterque

Emicat, & summam celeri pede radit arenam.

Posse putes illos sicco freta radere passu,

Et segetis canæ stantis percurrere aristas.

Seneca de summa celeritate, quæque nullius alterius tardioris collatione celeritas sit, sed per se summa, hæc carmina de, nescio quo, Poëta citat, quæ videntur de Atalanta scripta fuisse:

Illa vel intactæ segetis per summa volaret

Gramina, nec cursu teneras lesisset aristas,

Vel mare per medium fluctu suspensa tumentis

Ferret iter, celeres nec tingeret equore plantas.

Hos versus, quisquis ille fuit, ex Homero sibi mutuatus est de Erichthonij equabus, quæ modò recitavi, canente. Summa ergo hominis celeritas meritò illius iumenti figura notatur, cuius ope homo celerrimè fertur. Quemadmodum autem Græcis placet, equum à volatu pedum sua lingua dici; ita inter alia nomina, quibus Cimbri equum signant, maximè illud commune est equo hominem portanti, quod à celeritate ducitur. Ἐὸς enim exiguo soni quadrati in rotundum deflexu, à Ἐας, quod est celere, deriuatur; à quo etiam Ἐυς fit, ventorum vehementi & procelloso impetu spirantium proprium. Summæ itaque in hominum actionibus celeritatis indicium equus præ se fert, & is maximè, cui color is est qui solet esse generosissimis. Ad immensum excreveret oratio, si omnia, quæ huc spectant, adducerè; cum alioqui satisfecisse videar, si ex clarissimo Poëtarū illud sententiæ meæ testimonium habeam, quo summam celeritatem Seneca dixit notari, illos versus adducens, qui de eodè Homeri fonte profluxerunt. Sed quid, dicet aliquis, cur nō ceruum potius ad celeritatem signandam pinxerit? Celerrimus fanè est ceruus, nec minùs celer lepus, sed uterque ad fugiendum, non ad pugnandum, celeritate sua utitur. Sacæ sese Achilli similes non fugaci alicui homini monstrarunt, cum equum pingerent, celeritatem simul & generosum in bellis animū eadem nota significantes. Nullo epitheto Homerus Achillè lubētius ornat, quàm

eo quo celeritas pedum explicatur, non illa quidem ceruina, sed tali, quali generosus equus ad bella natus excellit. Tectosaces Sacarum item, ut ostendi, legitima soboles, pulcrum sibi putarunt, si Volcas se nominarent: & aliis eiusdem etiam generis honorificus titulus videbatur, si Trocmi vocarentur, utroque nomine celeritatem indicante. Est igitur verisimile, Saxonibus generosum pullum ad eadem denotandam, pro insignibus tum fuisse, cum veteris adhuc disciplinae hieroglyphicæ vestigia manerent: quam post Heraldum, naturæ rerum & priscae artis symbolicae non satis periti, non solum immutarunt & corruperunt, sed etiam ad, nescio quas, notas frigidas transtulerunt. Manent tamē adhuc in coloribus, & quibusdam aliis signis, artis quaedam reliquiae: de quibus alibi fortasse quaedam erunt dicenda, dum vetustissima Antwerpianorum insignia plenissima mysteriorum, quibus tota politica scientia continetur, enucleabo. Sunt alia in equo significata; quæ, si prolixius sigillatim explicem, plus fortasse tædij quam voluptatis sint allatura: quae de re omittenda existimaui. Insignia, quibus nunc Saxones utuntur, quia multo posteriori sunt de recentiore Heraldorum ritu assumpta, hoc loco nihil dicendum; cum hic antiquitates duntaxat ex profundis & abditis priscae disciplinae fontibus hauriamus: quas si gratas fuisse sensero, & Deus vitam & ociū suppetet, licebit & illa posteriora in historia quam cogito, quamque in aduersarijs habeo, illustrare; quæ sic cum Marchionum nostrorum rebus gestis sunt connexa, ut nec Pipinorum, nec Martelli, nec Caroli eximia belli decora describi possint, ut illa non simul exponantur. Extant & alia Saxonum vetusta quaedam in quorundam libris monumenta: inter quæ commemoratur Iouis statua, e cuius ore altera parte fulmina, altera tonitrua confurgunt; hinc Apolline, Mercurio, Neptuno, Marte, Vulcano, Plutone, inde Iunone, Cerere, Venere, Minerua, Diana, Vesta astantibus. Hunc autem Iouem Hammonem suspicati, nomen ab eo Hamburgo datum credunt: quod in ea vrbe hæc effigies ad Caroli usque ætatem, à quo sit euersa, mansisset. Hammonis equidem nullum apud Cimmericorum colonos cultum fuisse, satis scio; atque idcirco neque vrbi inde nomen datum: quæ qua de causa *Hamburg* sit dicta, non facile sit in tanta scriptorum inopia explicare. Saxo ab Hama quodam pugile, quem Starcarterus illic deuicerit, vocatam dicit, sed eam fabulam plusquam anilem mihi non persuasit. *Ham*, ut alias partes aliquando molis alicuius cibariae signat; ut dum dicimus *Soter-ham*, quo pars panis inducto butyro significatur: ita pernis salitis & fumo sic-

catis

catis, ob excellentiam maximè frequentissimeque nomen hoc est attributum. Quamuis igitur omnes cibariae molis partes significet; de porcina tamen carne maximè est in usu. At nulla gens est, quam equidem noui, apud quam carnis porcinae infumata plus absumatur, quam in illa inferiore Saxoniae parte, in qua Hamburgum princeps & antiquissimum opidum fuisse ex Caroli historia satis est apertum, qui totius Septentrionalis & Transalbanae Germaniae metropolitanam hinc sedem collocauit. Suspicio igitur hinc olim celeberrimum balsamentorum & carnis porcinae fumo duratae emporium fuisse: atque hinc omnes Saxones maritimos & insulares, & vicinos etiam populos litorales, nauibus suis, quibus mare infestum plerumque habebant, comeatum, & cibaria ad diuturnas navigationes necessaria petiuisse: quæ quod carne porcina infumata, quam huc vndique venalem finitimi portabant, maximè constarent, locum huius mercatus *Hamburg* nominarunt, id est, opidum pernarum siue petasonum, & ceterarum porci partium sale fumoque ad longos usus conseruatarum. Qui regionis illius naturam, & viuendi consuetudinem, & situm Hamburgi norit; atque ea ad antiquas Saxonum & Francorum, qui vicini erant, piraticas & alias navigationes contulerit; non dubito, quin statim huic meae coniecturae sit assensurus. Sit igitur Hamburgum à mercatus hoc genere nomen sortitum; nec vel idolum Hammonis agnoscat; vel deliram & veteranosam fabulosa historiographi fabulam de Hama deuicto admittat. Verum quod Crantsium mouit, quod minùs crederet horum Deorum, de quibus dixi, notitiam Saxonibus fuisse, id planè friuolum est; tametsi prima fronte fortassis arrideat. Sed caret, inquit, apud me fide fabula huius subuersionis (loquitur de subuersione idoli, à Carolo facta.) Nec enim crediderim tantum fuisse eruditionis ea tempestate in ea gente, ut præcipua Romanorum numina haberent compta in regione Transalbina. Errat Crantsius, & quotquot hæcenus idem arbitrantur; dum putat horum cum nominum, tum Deorum originem à Latinis aut Græcis petendam; cum dilucidè & perspicuè in iis, quæ de antiqua religione in commentarijs habeo, demonstrarem, omnia hæc vocabula Cimbrorum vernacula esse, & iis clarè cuiusque numinis naturam & proprietatem describi; quam frustra Latinus in iis de sermonis sui fontibus inuestigaret. Iupiter enim compositum è Cimbro & Latino, qua parte nostrum est, perpetuum rerum vigorem notat. Iuno perpetuam ei adhærentem necessitatem. Apollo vim omnia è tenebris ducentem. Mercurius, cogitandi con-

o o ;

sideran-

fiderandi que excellentissimam potestatem. Neptunus, numen omnia vndique irrigans, ac humore perluens. Mars violentum fractorem. Vulcanus, vim tum se, tum omnia celerrimè promouentem. Pluto, plenitudinem tantam, vt effundatur & efferuescat. Ceres, illam potestatem, qua semina terræ committuntur, & rursus inde exurgunt. Venus, deam omnia innouantem. Minerua, propriam homini maximeque suam hereditatem. Diana, sempiternum rerum humidarum fermentum. Vesta, firmum & stabile rerum omnium fundamentum, hominibus linguæ nostræ doctis designat: quæ omnia suo loco copiosius, non citra insignem totius philosophiæ, & priscæ Poëseos hæctenus sepultæ illustrationem: quas duas germanas sorores ego primus post omnium scriptorum memoriam, vt è tenebris Cimneriis in lucem eduxi; ita, si Deus & homines, qui ocium dare possunt, aspirent, omnibus, qui legere modò mea volēt, detractis laruis, et deterso situ, et summotis ineptis fabulis, inspiciendas me polliceor daturum, & effecturum, vt è prima lingua, prima philosophia priscum suum decus ostendat. & Orpheus ille verus rerum audendarum moderator, concinnator, & patronus id, me interprete, præstet, quod nomine suo frustra non intelligentibus pollicetur.

FINIS LIBRI SEXTI.

GOTODANICA.

LIBER SEPTIMVS.

ARGVMENTVM.

*Vandalicos, Gotos, Gepidas, Abaros, & Alanos
Septimus enumerat, fatalia nomina Romæ,
Quamuis Zamolxin colerent sanctum, & Gebeleizin,
Et pappare docet pueros, atque Atta vocare.*

ANTVERPIÆ,

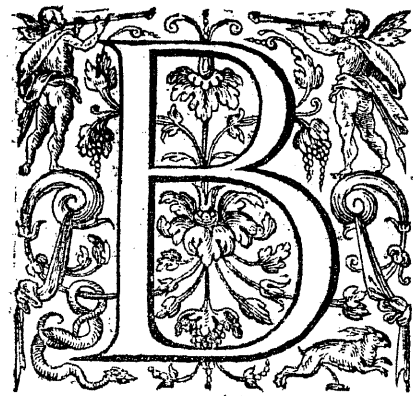
clō lō LXIX.

PP

AD SENATVM POPVLVMQ. GEDANENSEM,

IOANNIS GOROPH BECANI

PRÆFATIO.

BENE ACCIDIT EX VOTO MEO, magnifici Consules, Ciuesque Gedanenses, quod in prisca Antverpianorum maioribus inuestigandis vetustos patriæ vestra conditores non potuerim præterire, ut non simul rerum Cimbricarum seriem foeda lacuna mutilarem. Quid enim optabilius mihi esse potuit, quam bene de clarissima ista Rep. vestra mereri, è cuius sinu hæc nostra vrbs beatissimam præberrimamque cum ceterarum mercium optimarum copiam quotidie accipit, tum ea etiam non raro petit, citra quæ vitam nequimus tueri; adeo, ut si quando irata Ceres spem agricolarum nostrorum sefellerit, istic ingentia largissimaq; horrea inuenimus, quæ tam largo cornu fruges effundunt, ut non hominibus modo nostris satis sint, sed eos etiam non raro recreent, et alant, qui longissimo terrarum tractu Hispania, et Lusitania litora colunt. Gaudendum ergo optimo iure mihi fuit, quod et nomen urbis vestra, et tota vicina ora me commouerit, non posse integrè antiquitatum nostrarum Historiam absolui, nisi maiores etiam vestros vetustissimos commemorarem: quibus si lucis nonnihil intulerim, confido non animis modo vestris generosissimis, et Antverpianis nominis gentisque Gedanicæ amantissimis me rem gratam facturum; sed toti etiam Hispaniæ, quam eò æquius est luminibus vestris nec obstruere, nec inuidere, quod tota regia, omnes principum aula, omnia denique ipsorum templa lumine vestro illustrentur, cetera omnia à vestratibus ad nos importata, ut hinc in Cantabriam, Galeciam, Lusitaniam, Beticam, et reliquas omnes Regis ditiones transferatur. Atque hæc quidem publico iure vobis debentur: priuatim verò et ego cogor fateri, me quoque ciuitati istæ vestrae esse obstructum, nisi parui ipsa amicitia estimetur, quam tanti sapientissimi quique fecerunt, ut qui eam è vita tolleret, eum Solem ipsum mortalibus auferre iudicaret. Amicis autem usus sum ciuibus vestris cum aliis et honestissimis viris, tum Timmermannis mira quadam morum suauitate placidissimis, ac egregiis Musarum cultoribus. Iam postremo hoc tempore faustis auspiciis amicitiam cum viro præstanti Cleopa Meio iniui, in quo præter vitæ integritatem quanta sit iuris cognitio,

cognitio, quanta Græcarum Latinarumque litterarum ornamenta, quanta denique omnium artium liberalium notitia, quorsum ego apud vos commemorè, quorum accurato iudicio ad illud munus obeundæ legationis pro Rep. vestra est delectus is qui et ingenij solertiâ, et variam eruditionem prudentia singulari coronari? Horum igitur, et aliorum amicitia cum non parum me videam debere, in primis verò quam plurimum Senatui spectatissimo grauissimoque publicè de re litteraria præclarè merito, gratulor hanc mihi occasionem oblatam esse, qua beneficii nonnihil ei Reipublicæ reponeam, quæ tales mihi amicos dedisset, è quorum consuetudine licuit peruidere, quid et de vniuersis ciuibus, et toto Senatorum ordine, omnibus ciuilibus ornamentis præstantissimo, esset existimandum; in quo excellunt hodie consulari auctoritate, prudentia et doctrina viri clarissimi, Johannes Brandes, Iohannes Preutius, Constantinus Ferberus, Georgius Clefeldus iuris publici moderator consultissimus. Quamuis autem in Veneticis et Hyperboreis antiquissimam istius oræ memoriam potissimum celebrarim; visum tamen est in hunc maximè librum ea præfari, quæ ad urbis vestrae antiquitatem spectantia, partim hoc, partim nono libro continentur, propterea quod hic et vetustissimos conditores, et eos quidem geminos, Getas nimirum, et Danos, exponat, à quorum commistione ut prisorum istius sinus accolarum primordia ducuntur, ita vrbi nomen olim inditum fuisse trado. Quid enim aliud est Gedani, quam vrbs promiscua Getarum et Danorum, multis antè seculis ad Vistule ostium, et maximum sinum condita, quam Vvendorum vel nomè, vel irruptiones audite fuissent? Equidem Guetodanum, siue Goetodanum dicendum esse scio, si vera sit vernaculi sermonis pronuntiatio seruanda, uti satis in ipso libro declaravi: sed Græci scriptores, quibus antiquissimam Getarum mentionem acceptam ferimus, pro Gueta Geta dixerunt, eo quod diphthongo ea, qua prior syllaba constat, carerent. Romani item quamuis diphthongum et haberent, iis tamen temporibus, quibus Getarum arma primum ceperunt experiri, sonum eius integrum non videntur tulisse, atque idcirco è Goetis Gotos fecisse. Dicitur verò pro varietate diuersarum linguarum, vel Suet vel Soet in eodem significato, nequis hanc diphthongi diuersitatem cauilletur, quam quartæ et quintæ vocalium lubricæ permutationes inducunt. Minus tamen Romani à germana vocis pronuntiatione in Gosis, quam Græci in Getis recesserunt, ut aurium sensus cuius indicabit, eaque de re Gotodanica more Latino titulum feci, partim quod inter eas gentes, quarum origines hoc loco examinavi, præcipui Goti et Dani essent; partim quod veram urbis vestrae nomenclaturam indicarem eandem esse cum ea, qua librum illustrationi eius sub Regis nostri auspiciis destinatum nuncupavi. Certè si à rebus ipsis, quas tracto, et præcipua argumenti parte nominandus fuit, non aliter potuit nominari: et quia aliter nominari non potuit, ipsa statim prima fronte postulare videbatur, ne ad alios, quam ad Gotodanos, post

regem, mitteretur. Quamobrem eum hospitali vestra benignitate sic excipietis, ut nullum factum magis vobis vernaculum inueniri posse credatis: cum & geminos maiores vestros complectatur, et se ciuitatis vestrae iure perfrui debere ipso suo nomine testetur. Quantum verò nobilitatis generi vestro sit importaturus, non abs re fuerit, si breuiter indicauero, ut aduentus eius eò alacrioribus vlnis excipiatur, quo plus ornamentis adferre cognoscetur. Principio igitur à Massagetis antiquis Cimmericorum colonis Getas in Europam deduco, in qua omnia illa eorum fuisse doceo, quae ab Istro & Vistula longè lateque hinc Sarmaticum mare versus, illinc ad Meotim vastis camporum, & siluarum, & paludum dimensionibus porriguntur. His proximos olim fuisse Alanos & eiusdem generis, & nominis Danos; & ex horum ad Venedicum sinum permixtione, Gotodanos existisse. Dani autem hi proximi in paludosis, et stagnorum plenis locis commorabantur, quae nunc Borussiae duci parent, ea de causa Venedani, et syncoptòs Venedi nominati, propterea quòd Veney stagna, antiquissima, et sincerissima Cimbrorum lingua vocètur. E Guetis igitur, et Danis Guedani exstiterunt, quos ut dialectus illius loci asperior olim erat, Guethanos dixerunt, aspirata littera pro media collocata, è quibus Guthones, siue Gothones apud scriptores elegantiores illos quidem; sed Cimbrici sermonis ignaros euaserunt. quo nomine totius illius sinus, & vicinarum partium accolae vocabantur, à quibus nomen ad urbem ipsam totius regionis olim caput transiit. Posterius verò Danorum res his in locis Gotorum nomen videntur obscurasse, adeò ut Gotodanum Danorum duntaxat appellationem seruari, quam hactenus retinemus. Dansvicum enim nihil aliud est, quam Danorum sinus, nomen toti illi quidem sinui ad Occidentale Vistulae ostium prius commune, deinde ad solam urbem significandam accommodatè, eo quòd Sic non solum sinum, siue incuruum maris recessum, sed idem etiam notet, quod Latini Vici nomine ab antiquis Cimmericis retento designant: ut dum dicimus Brunsvicum, Osteruicum, Vvestervicum, & alia complura loca, quibus nulli sinus sunt vicini. Eadem tamen ratione & ad mare, & ad terram refertur, quum utrobique ille locus significetur, ad quem è periculis quisquam secedere possit. Quemadmodum enim in mari ad sinus incuruos à procellis & fluctibus declinamus: ita in terrestri periculo unicuique ad vicinos suos et cognatos est secedendum, quorum iusta quadam ad defendendum sua multitudo Vicus vocatur, à Sic, quo cedo, et secedo à periculo, Cimbris vocatur. Hic enim finis est multarum domorum coniungendarum, quòd communibus viribus insultus vel hostium, vel ferarum repellantur, quos singula domus sustinere non possent. Quibus igitur locis periculorum magnitudo sic creuit, ut vnus vicus ad defensionem non satis potens esset, in iis è multis vicis conflatae sunt ciuitates, qua de re in urbibus vici diuersi extiterunt. A Vico fit vicinus, eo quòd qui proximus habitat, ad eundem vicum videatur pertinere.

nerè. Atque haec quidem est vera Vici interpretatio, quam tam Latini frustra domi suae quaesiuissent, quam nemo hactenus Germanorum, quantum quidem scriptis proditur, intellexit, in qua duplex VV, quo Romani carent, necessario fuit in simplex mutandum. Dansvicum itaque Danorum siue vicum, siue sinum exprimit, à quo verè originis ignari Dantiscum Barbarè detorserunt. Quod si antiquum Graecorum nomen placet, Gedanum quasi Getodanum dicendum erit, nobis interim Latinis alludere malentibus ea, quam dixi, ratione. Atque haec quidem antiquissima est istius loci et habitatio et nomenclatura, claris se vestigiis hactenus prodès. Post verò labentibus aliquot seculis, et gente gentem continuo protrudente, dum vel melioribus inhiant, vel ab hostibus propelluntur, Danorum, & Getarum, & Sueuorum, & Vandalorum, & aliorum Cimbrici & sanguinis, et sermonis populorum vires alio sunt distracta, atque id tantisper dum totum litus Venedicum, & Sueuicum, & Saxonicum à priscis habitatoribus ferè desertum maneret. Qua oportunitate inuitati Sclauis, inter quos Vvendi, siue Vvindi, Cassubij, Abroditi, Vvilsj, & infinita alia Barbarorum nomina numerantur, loca ea paulatim inuaserunt, vnde ciuitates ea, quas occuparunt, Vvendica nominatae, fædi erroris plerisque omnibus scriptoribus occasionem dederunt, arbitratis Vandalos et Vvendos eosdem esse, quorum tamen tanta est cognatio, quanta Turcarum & Germanorum. Quamuis verò falsissima sit haec opinio, & maximè habeat à vis opinioe argumentum; sic tamen omnium animos occupauit, ut nemo sit nec inter litteratos, nec inter mercatores, qui non firmissimè credat Vandalicas ciuitates eas nominandas esse, quas Vvendicas dixi vocari. Qui verò Vandali fuerint, & quotam Germania partem constituerint, quibusque locis habitauerint, non citra aliquot veterum auctorum loca emaculata satis, ni fallor, perspicue ostendi. Fuerunt alij ab eruditione & veteris memoria cognitione sibi magis placentes, qui Vvendos eosdem esse cum Venedis antiquorum & putarent, & scriberent, quo ignobili apud priscos Sclauorum genti nobile nomen assuerent: sed ij nec Geographiae, nec linguae, nec vllam veram vel Latinorum vel Graecorum rationem secuti, hoc unum sufficere volebant, quòd Vvendorum, & Venedorum nomenclatura similis videretur: in quo quantum aberrarint, de lectione nostrorum licebit aestimare. Non inuideo nec Polonis, nec iis, qui nunc Boemiam habitant, nomine suo Boiorum domiciliū praeferentem, nec aliis quibusuis, qui vel Vvendos se vel Sclauos, quo nomine totam totius generis claritatem comprehendunt, appellant: verum ut ego Sclauicum splendorem Germanis minimè tribuendum censo; ita è diuerso nolim vel Polonorum, vel Hungarorum, vel generatim Sclauorum historiographos vetusta sibi Germanorum nomina adscribere ac vsurpare; quod tamen primarios eorum nullo iure fecisse cerno, ignorantia magis, ut pro candore meo opinari volo, quam ambitione ductos. Vvendos & Vvindos eosdem esse scimus, & Vvindorum regionem

apud Illyricos nō ignoramus: at Venedos ad alios lōgè referimus natales, quibus vernaculum sermonem Cimbricū fuisse docemus. Iam, bone Deus, quā supinus error est, credere Gotos primū ē Scandia prodīsse, nec illos tantum, sed aliam etiam infinitam propè populorum turbam: in quo nescio magisne admiranda sit opinionis absurditas, an tantus ille doctorū hominū à tot atatibus secutus assensus, ut impudentis esse videatur præiudicatam tot auctorū suffragiis sententiam velle oppugnare. Nos tamen nihili facientes multitudinem, vel verbis, vel pedibus in hanc partem euntium, illud solidis documentis adstruemus, Gotos eos, qui traiecto Isthmo Græciam, Italiam, Galliam, & Hispaniam infestarunt, è pæninsula illa maxima nunquā oriundos fuisse, sed ex Asia per Tanaim Europam ingressos, loca ea, quæ Cimmericorum antea fuissent, occupasse, atque id tam olim, ut tempore Darij illius magni non eius, quem Alexander imperio exiit, loca quedam Thraciæ Græcis citra Isthmum sita tenuisse prodantur. Huic errori quamplurimæ fuerunt appendices, quibus omnibus à nobis recisis, & defractis, plurimæ gentes primas stirpis suæ propagines, quas hætenus frustra quasiuerunt, iam tandem ope nostra clarè poterunt videre: quas si velim sigillatim enumerare, totus mihi liber sit retexendus. Verūm quia nono item libro me regionis istius vestra nobilitatem celebrasse dico, tribus verbis indicabo, quid in eo sit expectandum. Nihil est electro clarius celebriusque, quod istinc in alias regiones iam inde ab omni historiæ memoria exportari scimus. At Poetarū fabule Eridano ipsum adscriperunt, flumini longè terrarū ab istis oris vestris in Adriaticum sinum euoluto. Nos itaque re diligentissimè discussa & percribrata, hoc tandem inuenimus, ipso Apolline iter præmonstrante, Eridani nomen non vni olim flumini tributum fuisse; verūm & Gallo, & Græco, & Sarmatico fuisse commune; quorum hoc apud vetustissimos ob electrum maximè fuerit celebratum. quod posteriores non intelligentes, quæ de Sarmatico Eridano dicta essent, imperitè ad Gallicum flumen detorsisse, atque ita in varios & absurdos incidisse errores, quorum aliquot est in Apollonio Rhodio videre. In his disquirendis dum cuncta, pro eo ac decet, in re tam intricata, diligenter examino; hoc sum consecutus, ut tota Phaethontis, & sororum fabula ad mysteria sua elegantissimè aptetur, ad quæ à nemine hætenus potuit applicari. Istis ergo litoribus vestris Eridanus ille irrumpit, cui electrum prisca tribuerunt; istinc Apollo ad Hyperboreos transiit, istinc electra lacrimatus est, ob Aesculapium fulmine percussus. Quis verò iste Eridanus? Non alius sanè quàm Vistula, qui vnde hoc posterius nomen acquisuerit, quamuis certò asseuerare nolo; videor tamen mihi non obscure videre. Cū iam flumen hoc nobilitatum de succino apud omnes esset, propterea quòd ei, per quod ad Græcos, & alias nationes sursum vehebatur, ipsa non solum vectura, sed piscatio etiam, quæ proxima eius ostiū erat, poetico more adscriberetur, nomen apud Germanos

ripam:

ripam eius utramque tunc habitantes, accepit à piscationis nobilitate: quam rationem Cimbrici sermonis periti facile voci ipsi accommodabunt. Quantum itaque & historiae & poeseos studiosi mihi de his meis inuentis sint obligati, ipsi viderint. equidem iustissimis iudicij vestri lancibus expendendum relinquo, quantum laboris, molestiarumque in prisca posterioribusque auctoribus examinandis & conferendis prius sit exhaustum, quàm veritatem è tantis tenebris in lucem proferre possimus. Extraxit Cerberum Hercules ab inferis: sed huic tria duntaxat capita fuerunt superanda; mihi sexcenta prius contundenda fuisse, quiuis qui nostra leget, videbit, quàm clari veritatis radij cernerentur. Sed valeat laboris commemoratio, citra quem nihil pulcri mortalibus datum: hoc saltem vnum à vobis aestimari velim, quanti generosissimis quibusque animis semper fuerit vetustissima patria sua monumenta nouisse, quantique eos fecerint, qui ea in lucem primi vocassent. Si Cicero gloriatur se primū Syracusis Archimedis sepulcrum fontibus oblitum monstrasse hominis, non multis antè atatibus mortui, quid ni & mihi liceat non nihil gloriolæ laboribus industrieque meæ arrogare? quibus & antiquissimos istius regionis indigenas, ab immensa tot seculorum obliuione liberavi; & primus post bis mille annos Eridanum vobis, & Apollinis ad Hyperboreos iter ostendi, eo nomine non de ista vestra urbe solum bene meritus; sed de tota etiam vniuersitate eorum, qui Poetarū lectione delectantur. Quamobrem si extemporaneam hanc, & tumultuariam meam operam, rebus vestris illustrandis, in turbulentissimis Reip. nostræ fluctibus, impensam, gratam vobis sensero fuisse; spero me hæc omnia maiore cura & aucturum & exornaturum. Tametsi igitur non aliud hoc libro meo effecissem, quàm quòd hanc falsam persuasionem validis rationibus expugnarem; satis tamen causæ vobis datum existimarem, quo mihi non parum de hoc labore meo deberi iudicaretis. Atqui non hunc modò errorem, sed infinitos alios ex omni Germanorum Historia tum noua, tum prisca sustuli: quibus mirum est, quàm turpiter & Græci, & Latini veteres, & scriptores cuiusuis nationis recentiores, se prius, deinde alios deceperint. Sed ut hæc omnia legendis nostris clarissimè cernerentur, ita committendum mihi non putavi, quin statim aperirem, qua de re VVendicæ ciuitates vocatae sint, quæ multis antè seculis à Germanis condita nuncupataeque fuissent. Nam, ut dixi, primi fuere istorum locorum incole Germani; qui cū ad beatiora, ut credebant, contenderent, vires opidorum totiusque regionis ita eneruarunt, ut Barbarorum impetum sustinere non possent. Quocirca VVindi latè rerum ad Sarmaticum mare & interiora potiti, partim veteres vrbes occuparunt, partim nouas condiderunt, inter quas facile est discrimen inuenire: cū hæc puris Sclauicis nominibus vocarentur; illarum pleraque prisca nomina retinerent, tametsi non nihil aliquando corrupta. Sic è Dansvico

Dantif-

Dantiscum enatum claris adhuc iudiciis testificatur, non à Vvendis se primordia, sed à Germanis vetustioribus, habere. Quis non de Hamburgi nomine intelligit, Germanos eius auctores fuisse, cuius veram originem ego primus è natura locorum, & præcipuo mercatus genere, cuius gratia è ventitabatur, eduxi, fabuloso Hama iniusta eponymia possessione deiecto. Iam & Lubeca licet hætenus neminem nata sit, qui clarissima urbis nomenclaturam explicarit, tam apertam tamen habet Germanicam originem, ut ego & situm eius, & fluminis præterlabentis naturam de solo nomine coniectarim: cuius rei idoneos testes, si opus sit, aduocare possem, et inter alios Petrum Eifelerum sodalitates domusque vestrae apud Anglos, dum illic esset, Senatorem, siue ut vernaculo sermone loquar, Aldermanum, à quo præter ceteros ecquid veri in coniectura mea esset, memini interrogasse. Aio itaque à tarditate fluuii sui nomē accepisse: eo quod *Qu* tardū & *segne* significet; *Becc* verò omne genus amnium minorum. Quod enim de *Arare* *Cæsar* dixit, tam tardum eum fluere, ut utram in partem eat, difficile sit videre; idem de hoc quoque fluuio verissime dici potest, uti ego de nomine diuinaveram: qua de causa *Traga*, id est tardè procedens, nominatur, et vicus ad ostium eius *Tragemont*, id est ostium *Tragæ*. Taceant igitur posthac ij, qui nescio quem *Lubam* pastorem somniarunt, in eo nihilo minus inepti et frigidi, quam qui *Hamam* *Hamburgo* nomen indidisse scribunt. Siue igitur hoc nomen *Lubeca* ante *Vvendorum* irruptionem habuerit, siue eam post eos finibus illis eiectos acceperit, quod nunc non inquirō; hoc saltem constat, vocem Germanicam esse, atque idcirco ad *Vvendos* minime referendam. Germani itaque prius totum litus illud tenuerunt, post quos *Vvendi* alterius et gentis, et lingua *Vvendicum* nomen inuexere, quos *Saxones* deinde diuturnis multorum annorum bellis vel exciderunt, & profligarunt, vel subiugatos gleba addixerunt. Quamobrem regionis vestra nobilitas prima non à *Vvendis* est petenda, nec à *Vandalis*, tametsi et iis antiquis Germanis; sed à *Gotis*, & *Danis*, & deinde *vindicæ*, quibus à *Vvendorum* *Barbarie* regio liberata est, *Saxonibus* debentur, quorū hætenus linguam tenetis, cum prisca lingua ante *Vvendos* ad *Britanorum* sermonem proximè accesserit, uti hoc libro demonstravi. Præter hæc et alia complura lucem rebus vestris alta vetustate obsoletis inferentia, addidi et illud, quam antiqua sit istis in locis *Austrorum*, siue *Ostrorum* memoria, insigni *Taciti* loco correcto, è quo *Osterlingi* intelligent, quam vetustam nomenclaturam hætenus conseruent. Illustris ista urbis vestra claritas ex omnibus iis, quibus beatam *Remp. metimur*, elucens, commonere vos debet, ne illa decora, quæ nobilissima quæque ciuitas è prisco maiorum splendore studiosè conquirat, à vobis, à quibus minime oportuit, neglecta videantur.

GOTODANICA.

LIBER VII.

VOS ITAQUE NUNC POPULOS, præter Suebos, è primis Cimmeriorum sedibus in Europam transisse tradidi, penes quos in hunc vsque diem Cimbrica lingua mansit; tametsi hæc ætate sedulo operam à plerisque dari videam, quo superioris linguæ sibilos & asperitatem quam proximè veluti quidam simij, aut potius graculi assequantur: quod dum faciunt, utrisque & Cimbris & Allemanis ridiculos se præbent; & sæpe neque ab his, neque ab illis satis intelliguntur. Inter hos primos videmus eam contentionem virtutis officiorumque fuisse, ut alteri nomen à consecratione notitiaque causarum sumptum, placeret; alter non à benedictione, nec à notitia causarum, sed à cognitione factorum, & rebus egregiè gerendis nuncupari vellet. Post verò labentibus annis, & vnà labentibus hominum moribus, cum rursus colonia deduceretur, nomē ea sibi vindicavit ab alio longè sine, quam is esset, à quo vel *Sacæ* vel *Daci* vocabantur. Nam videntes non alia causa domo se & è patria commigrare, quam quod bonorum ea minùs quam omnibus satis esset, suppeditaret: posteros suos diligenter monendos nomine suo putauere, semper omni ope ad id incumbendum, quod bona accumularent; ne rursus aliqua domesticæ copiarum penuria, aliò se transferre cogentur. Ad hoc verò significandum, non aliud commodius fuit nomen quam *Massagetarum*, si ad scripturam germanam & pronunciationem primogeniæ originis vernaculam reuocetur. *Massan-guetey* enim ad singulas litteras expressum, idem notat quod Latinus diceret, *Accumula citò bona siue diuitias*. *Suet* enim siue *goet*, eodem modo quo Latini bonum, usurpamus, tum pro verè bono, tum pro bono opinato, cuius complexu diuitiarum continentur, quamuis neque bonæ, neque malæ sint suapte natura, sed tales dicendæ, quales eas quisque sibi præstat siue bonas, siue malas. *Maes* enim vocabulum est nostras, vnum ex illorum numero, quæ conuersa id significant, quod ad id, quod recto ordine notabatur, absolendum, est necessarium.

cessarium. Cùm enim *Μαε* A breui finis sit & scopus eorum qui bona congregare nituntur, tametsi nec ultimus sit, nec esse debeat: atque ubi ea consecuti homines fuerint, quietem sibi pollicentur, veluti sine suo potiti: prudenter admodum nominis fabricator sic scripsit, ut à sinistris lectum; cumulum bonorum notaret; à dextris verò, iter ad bonorum accumulationem; eò quòd in dextris motionis sit principium, in sinistris quietis. Nam *Μαε* est cumulus: *Σαν* verò idem est quod vnum alteri iunctum. Habemus igitur tribus litteris non parum sententiarum comprehensum, quibus ad externa bona acquirenda plurimum adiuuamur. Nam & illud monemur, opus esse quædam coaceruare, quibus prospectum nobis sit contra venturam necessitatem; & alterum, quònam eò simus peruenturi, ut hunc bonorum cumulum habeamus; si nimirum paulatim vni alterum iungamus, quod Hesiodus quoque his versiculis præmonstrat:

Εἰ γὰρ κεν καὶ μικρὸν ἴπῃ μικρὰ κατὰ θεῖο,
καὶ δαμά τοῦ ἐξ ὀπίσταντα κεν μέγα ἐπὶ γένοιτο.

Quos sic ad verbum faciam Latinos:

*Si paruo paruum superaddas, atque frequenter
Id facias, mox hoc de paruo nascitur ingens.*

Si quis enim roget, quònam id sit consecuturus, quod nomine *Μαε* significatur: conuenientissimè respondebo à dextris redeundo ad sinistra, *Σαν*, id est, vni alterum iunge. Video, & admiror, & præ voluptate quam capit animus exulto, considerando primum admirabilis huius sermonis fabricatorem nusquam dormitasse: cui non satis hinc fuit copiam & acruum tribus litteris significasse, nisi & præceptum intexuisset, qua via & ratione ad hanc copiam perueniendū esset; atque ita nature congruenter, ut scopus à sinistris, motio & progressus ad scopum à dextris inueniretur. Est igitur hoc vocabulum vnum de Ichnæis: quæ qualia sint, in Themide Ichnæa, libro hunc secuturo, ad originem vocanda, post in linguæ Cimbricæ artificio rursus explicabo. *Μαε* enim nobis, non massam Latinorum, quamuis & ea vox à nostrati descendat, sed summam rerum multarum in vnum coaceruatarum signat: vnde Galli Romanisantes, *Amasser*; & Itali *Amassare* tenuerunt; eo tempore acceptum, quo Scytharum ius & linguam audire armis cogebantur. Vox verò *Σαν*, citò significat, composita ex *Σο* & *αν*: quasi diceretur ad ad, vel ad progressum. *Μασσανγοетен* igitur, idem quod, Accumula citò bona, significans, in *Massagetis* transit: quia non solum *Σαν*, sed *Σα* etiam frequenter

quenter dicimus, sicut pro *Αη*, a: ut dum dicimus *γατα*, id est, perge; & *Σα Σα*, id est, citò citò, vox ad celeritatem hortantium. Verùm cùm Græci nullam diphthongum habeant, quæ secundæ apud nos, & quartæ siue quintæ vocalium sonum exprimat, Epsilon quæ secunda erat vocalis, pro ambabus mixtis supposuerunt, pro *Massaguetis*, siue *Massagoetis*, *Massagetis* dicentes. Professi igitur sunt *Massagetæ* ipso suo nomine, sic omnia se vitæ instituta comparare, ut ad diuitias coaceruandas referrentur, quibus imbutos necesse est parum pensi habere, per fas ne an per nefas opes acquirant, & suscipere de quæ ferre quid alij ferant, modò ipsi sine suo potiantur. Quocirca mirandum non est, *Massagetis* apud veteres inhumanitatis & summæ in hospites crudelitatis accusari, cùm eorum hominum animi, qui totos se opibus querendis manciparunt, omnem iustitiam & æquitatem non negligant modò, sed contemnant etiam, utpote rebus suis damnosam, & votis, & professioni aduersariam. Dionysius itaque situm eorum describens, sic habet:

Τοὺς δὲ μετ' ἀπολίτῃ δὲ πέριπυ κελάδοιτο Ἀράξῃ
Μασσαγέται ναίουσι θοῶν ῥυτῆρες οἰσῶν
Ἄνθρωποι, οἷς μὴ αὐτὸς ἐγὼ μὴ οἷς ἐταῖροί,
Ἐμπελάσοι· μάλα γάρ τε κακοζηνώτεροι ἄλλων.

Quos Goropius sic vertit barbarè, ut cum Plauto loquar.

*Post hos Eoum versus trans murmur Araxæ
Massageta degunt, celeres torquere sagittas
Prompti, quos nec ego, nec amicus quisquis, adito:
Hospitibus quoniam non gens truculentior ulla.*

Horum igitur vitia fecerunt, ut Scythis communi nomine non pauca adscriberentur, quæ propria essent *Massagetarum*, Herodoto etiam id testante: in quibus & illa, communes habere vxores, parentes immolare, inhospitales esse, atque id genus alia, fortasse ex eisdem institutis profecta. Prima verò *Massagetarum* regio in Margiana fuit, paulò supra Daas, quo loco *Massagetæ* quidam minores à Ptolemæo ponuntur: vnde coloniam deinde ad Ascatanam emisserunt, non procul à Sacis & Comaris, quo loco ab eodem Geographo sedibus multo quàm in Margiana laxioribus donantur. Verùm postèrius aucti paulatim secundū Iaxartem processerunt, donec omnem Sarmatiam ad Araxem vsque occuparent, quo loco non à Dionysio tantum, sed ab Herodoto etiam, & omnibus iis, qui de bello Ciri contra *Massagetis* gesto scripserunt, collocantur: quo quidem

modo Ptolemæus, qui vetustiores duntaxat sedes ex antiquissimis tabulis annotauit, excusandus. Strabo Massagetæ etiã ultra mare Caspium habitare legerat, sed nihil certi de iis colligere quiuit, hac sedium, ni fallor, diuersitate nõ bene animaduersã; atque idcirco nescius, quã ea, quæ de Cyri expeditione cõtra ipsos scribuntur, cum regione ipsorũ conuenirẽt. Nobis quibus gentium certa principia sunt cõstituta, nõ difficile est commigrationũ vestigia notare, ac quo loco prius, quo loco posterius habitauerint, inuenire. Tẽpore ergo Cyri ultra Araxem Persarũ collatione habitauerũt, finibus longẽ lateque prolatis, ab Ascatanca paulatim eò progressi, vbi antiquissima, quæ quidem apud scriptores extet, memoria eorum est ab eo tempore, quo Cyrum cum toto exercitu ad internecionem ceciderunt: quam rem sic Trogus prodidit, vt sub communi Scytharum nomine eam descripserit, Massagetarum particulatim nulla facta mentione. Herodotus diligentius tum mare Caspium, tum Massagetarum regionem delineauit: & Caspium quidem mare nulli alteri marĩ continuum, in longitudine quindecim dierum, in latitudine qua maxima ea est, octo dierum nauigationem, quæ remigio fiat, ipsum habere asserens: ab Occidente montibus Caucasii finiuit; altera parte quæ ad Auroram vergit planitie immensæ magnitudinis, cuius maximam partem Massagetæ tenerent. His Cyrum bellum intulisse, nõ alia causa, quàm quod de genesi sua crederet se natum ad id esse, vt omnibus iugũ imponeret; atq; id eo magis persuasum sibi haberet, quia nullã vnquã gentẽ inuasisset, quã non superasset. At quod occasio aliqua bello prætexeretur, Tomyrim reginam eorum iam viduam, verbotenus simulatãq; legatione coniugem sibi petiuit: quod perfidũ figmentũ mulier intelligens, accessum Cyro interdixit. Dolo itaq; & regia fraude non procedente, infesto cum exercitu ad Araxẽ vsq; progreditur, atq; eũ pontibus quos nauibus instrauit, iungit, turresq; desuper exstruit: ad quem hoc labore occupatũ Regina caduceatorẽ misit, qui diceret, vt ab incepto desisteret, & apud suos regnaret, ac se sineret eorũ, quos teneret, finiũ dominã principemq; manere. Verũm si id nollet, desineret pontem munire, se enim paratã esse collatis signis decertare tri-dui itinere vel citra vel ultra Araxem, ac vtrũ horũ mallet, integrum se ei facere, vt eligeret. Cyrus itaq; re cũ Cræso & ceteris deliberata, optione sic vsus est, vt rebus suis magis cõducere arbitraretur, si prælium in Massagetarum regione committeretur. Traiecto igitur flumine, vnus diei iter progressus, ac ibi imbelli parte & infirmiore copiarum relicta, & castris omni genere Persici apparatus & generoso vino instructis, mox retro ad Araxem robur exercitus ducit.

Regina

Regina metationis castrorũ, & hostium aduentus certior facta, Spargapifem filium suum cum tertia copiarũ parte cõtra mittit, hostium vt vires tentaret. Is igitur cæsis, qui relictĩ erant, castra occupauit, ac epulis cõspectis, mox cum omnibus suis discumbit, ac vino se ingurgitat. Cyrus iam vino somnoque sepultos inuadit, ac alios cedit, alios viuos capit, inter hos ipsum etiam Spargapifem. Quo rescito, Tomyris hæc ei mandat: Cyre ne spiritus de victoria tollas, quam fraude, non proelio, es consecutus. Non mirum est filium meum veneno illius liquoris intoxicatum obdormiisse, quo vos etiam Persæ, qui ei tamen estis assueti, nõ solum sopimini, sed etiam improbißima quæque verba antea effutitis, & planè redigimini ad amentiam & insaniam. Si igitur impune iniuriam nobis illatam ferre velis, filium reddito: quod nisi feceris, per Solem iuro fore, vt ego te, licet infatigabilis sis, cruore exsatiem. Hæc Cyrus nihili fecit, ac interim filius ad se rediens, ac in vinculis se teneri videns, rogauit hostem vt solueretur: quo impetrato mortem sibi ferro consciiuit. Regina voti impos copias in vnum contractis, Cyrum inuadit, vbi vtrinque acerrimè, si vnquam alias sæculorum, pugnatum ferunt; neutra parte cedente, donec tandem Persæ, ad vnũ omnes cæsi sunt, ne nuncio quidem tantæ cladis relicto. Cyri caput inter cadauera quæsitum ac inuentum, in vtram sanguine plenum Tomyris immerfit, his verbis insultans: Tu filium meum, me viua, dolo perdidisti; at ego, quod tibi pollicita sum, citra fraudem effectum reddam, sanguine te saturando. Hæc de Cyri exitu Herodotus sententiatenus tradit, aiens inter varia se illud maximè secutũ, quod veri esset simillimũ. Xenophonti sub Cyri persona, non historiam, sed regiarum virtutum speculum molito, cõmunem omnium opinionem oppono: cui qui citra rationem vel auctoritatem grauiorem refragatur, cõtra eum, vtpote contumacem, non est disputandum. Ctesias Cnidius pulcrum sibi existimans, si ab Herodoto & communi Græcorum opinione dissentiret, quasi veriora ipse apud Regem Persarum didicisset, luculētis indicis mendacia sua prodit, cùm dicit Cyrum in proelio contra Derbicas cecidisse, telo ab Indo quopiã coxæ fugientis immisso. accidisse autẽ id hac occasione, quod Amoræus Rex Derbicum elephãtos clam cõtra Cyri equos collocasset, quibus eos territos fugisse, ac Cyrum vulneratũ in castra relatũ, Regẽ tamen Derbicũ cum duobus filiis, & magna copiarũ parte cæsum fuisse auxilio Sacarũ, qui viginti millibus equitum Persis succurrerũt. O mirum & egregiũ fabulatorem! dũ quærit vbi Cyrus occubuerit, nouũ præliũ somniat, & id apud Derbicas, si Deo placet: quos nescio equidem vbi terrarum ipse per somniũ collocarit.

q. Q. 3

Pompo-

Pomponius Mela ad Caspij maris fretum Derbicas ponit, quorum fines Plinius ab Oxo secari dicit. Ptolemæus utroque posterior, & accuratior Margianam ad Oxum à Derbicis habitari dicit, ac sub iis Massagetas, deinde Parnos & Daas, qui deserta contingunt. Ex hac igitur grauium auctorum concordia liquidò apparet, quo loco Derbices, siue Derbicæ, ut Ptolemæus scribit, sint collocandi: ac deinde & illud manifestò deprehenditur, quæ de re Ctesias in mentem uenerit Derbicum. Audiuerat nimirum, Massagetas Derbicibus proximos, atque eos quidem Derbicibus ignobiliores, uti quorum minor ciuitas videretur; ignorans interim alios quoque inueniri Massagetas, multitudine gentis his longè superiores, ut à nobis est ostensum. Quòd si quis dicat alios quoque Derbicas fortassis fuisse, mihi id auctoritate demonstrat, alioquin nihil acturus. Nimis igitur tritum existimans dicere, à Massagetis Cyrum cæsum esse, Derbicibus hanc laudem adscripsit; & quo mirabilior fieret fabula, causam fugæ ad elephantes Indicos reiecit, quasi Derbices ad Indiam, non in Margiana, habitarent; addens etiam ab Indo Cyrum vulneratū esse, atque quò omnia conuenirent, auxilium subito è Sacarum regione euocauit. Videntur igitur Derbices non in Margiana ab eo, sed ad Indiam somnari, dum Indos & eorum Elephantos contra Cyrum educit, ac iis victoriam acceptam fert: & è diuerso dum Sacas Indis vicinos Cyro auxiliares facit, quorum nihil verisimilitudinem tueri potest, si veris Derbicum sedibus historia applicetur. Derbices scilicet exigua Margianæ, nec illius magnæ pars post potentissimum Bactrianorum regnum deuictum, bellum Cyro inferet? Quid quod vix ad Bactrianos penetrare Cyrus potuisset, nisi per hanc Derbicum regionem? & quamuis penetrare alia via potuisset, hos videlicet hostes à tergo reliquisset. Aliis Ctesias sua figmenta vendat, atque ea sic condant & ornent, ne statim prima facie qualia sint; talia videantur. Herodotum mendacem & fabularum scriptorē appellat, & interim hoc agere videtur, ut in mentiendi certamine primas ferre non malo iure censeatur. Debent tamen ei plurimum Saxones, eò quòd Sacas ipsorum parentes, non hac solum victoria, qua Derbices Indi sunt subiugati, ornari; sed illo etiam nomine, quod Cyro præcipui fuerint contra Cræsum adiutores. Originem autem huius fœderis & amicitie prorsus admirabilem, & ferè monstruosam facit. Nam post Bactrianum bellum absolutum, Cyrum aduersus Sacas educit, quorum Rex Amorges, Regina Sparethra vocaretur. Amorgem inferiorem ait fuisse, ac in proelio captum. Tum Sparethram ingentem exercitū collegisse; virorum quidem trecenta millia; mulierum verò du-

centa.

centa millia, quibus Cyrum victum fuisse, ac Parmysam Amyntios uxoris Cyri fratrem cum tribus liberis viuum in potestate Sparethre venisse, ac horum commutatione Amorgem eius maritum fuisse liberatum, ac inde firmissimam Regum amicitiam contractam, quam Cyrus etiam testamento sanxerit. Quid verò, Herodote, audesne hincere contra hunc tantum feminarum exercitum, quo Ctesias instructus contra mendacia tua pro veritate pugnat? Ego sanè vel vni feminae in fabulandi certamine cesserò, tu quid facere velis, vide; cui cum ducentis millibus lingularum, ut cum Plauto ludam, loquacitate certandum; nisi Ctesias vltro in hac palestra herbam porrexis. Diodorus Siculus modestius quidem de Sacarum vxoribus; celebrat tamen & ille ipsorum reginam Tarinam bellicosissimam; addens feminas Sacis esse robustissimas, easque virorum militibus decoribus illustrius esse cupidissimas, quo vel solo Cimbrici generis indolem aperte præ se ferunt, ut de Amazonum & Cimberiorum societate paulò post docebo. Quæ porro ab Herodoto de Massagetarum moribus adduntur, ut incerta prætermitto, hoc vno contentus, cum victu, tum vestitu, & plerisque aliis, à ceteris Scythas non differre: nec mirum id, cum ab omnibus aliis inter Scythas recenseantur. Hæc igitur de Massagetarum & Cyri conflictu satis: nisi fortasse quis velit veram nominum Tomyridis & Spargapisis interpretationem, quò his etiam Cimbrica soboles coarguatur. Dixi crebrius, difficile id esse in omnibus præstare, ne dicam vnum ex iis, quæ fieri nullo modo possunt; quoniam vocabula peregrinis linguis accommodata, mirum in modum sint corrupta & mutilata, in quibus & hæc esse credo; & ex iis eam litteram exemptam, quam figura duplicis V. scribimus, & duplex Digamma Æolicū vocare possumus, qua Græci pariter & Latini carent. *Spargapissis* igitur, vnde *Spargapises*, diphthongo Iota Epsilon mutata in Eta Græcorum, ad verbum sic Latinis diceretur, Parce ociosæ & inutili rerum nihil ad te & scopum tuum pertinentium inspectioni, sed ea quæ procul sunt, intueri. Quàm hæc admonitio Regibus & omnibus Principibus conueniat, is non ignorabit qui sciet illud Homeri ab vniuerso sapientum choro communibus suffragiis laudari: quo censuit virum eum cuius consiliis & curæ maxima negocia & populorum salus commissa est, totam noctem dormire minimè debere. Nam si id verum est, ut est verissimum, & omni magistratui occinendum; quanto magis oportet vitare ociosa & inutilia spectacula, quibus bonæ horæ Reipublicæ salutis debita perduntur. Quid si prisca illi Scythæ nunc redirent, & viderent totos dies vnà cum noctibus tesserarum, aut chartarum ludicrarum,

crarum,

crarum, aut Amadisi aut Orlandi inspectione deperire, an non putamus exclamatorios, Parcite, parcite ociosæ & inutili contemplationi, quò longius & latius, quæ necessaria sunt, videre possitis. Potest autem Spargap, vt nomen compositum accipi, qua via & ratione Spargapssifiet, idem est quod Latinus diceret: Is qui ociosæ rerum inutilium spectationi parcat, longè lateque videt. Immane est quantum utilitatis hæc sententia complectatur: quæ si per singula officia explicetur, omnia vitæ salutique nostræ superuacanea amputabit; & ad id vnũ, quod cuiq; agendũ est, recta diriget, procul ostendens & impedimenta, & impedimentorum declinationem, qua sola via ad felicitatem potest perueniri. Chria igitur hæc vbique locum suum habet; ac si bene cõsiderata fuisset, nunquam Spargapises noxio Perficorũ apparatus spectaculo affedisset; verũ ei parcens longè lateque circumspexisset, an quicquam insidiarum à Cyro tenderetur. Videtur ergo nomen non adhortationem tantum & sententiam, sed malum etiam huic omen continuisse; quasi minimè id quod nomine significabatur, obseruaturus esset; cum tamen tempus aliquando foret, quo nemini magis quàm ipsi admonitio hæc diligentissimè esset examinanda & sequenda. Tomyris eandem duplicis exemptionem admisit, integrum nomen habitura, si Tomuxsrys dicatur: qua voce exprimitur siue vit, siue femina freni excellentem peritiam habes, cum Tom frenum, sry excellens, sris peritum sapientemque signet. Dignum certè nomen Regia maiestate, cuius officium est scire, quo quisque hominum freno ad officium sit ducendus; nec id scire tantum, sed in ea petitia tantum ceteris hominibus præstare, quantum is qui regit, iis qui reguntur, excellentior doctiorque esse debet. Est autem hæc frenandi scientia, iustitia, qua Reges, veluti freno, populum ducere ac gubernare debent, iuxta illud Virgilij.

O Regina, nouam cui condere Iupiter urbem,

Iustitiaque dedit populum frenare superbum.

Quocirca Principem oportet hac virtute maximè excellere, ne si pro iustitia vim & iram ad gubernandum adhibeat, pro Rege Tyrannus & fiat, & dicatur; quo nihil magis execrandum, nihil Deo magis exosum, Sol is qui omnia videt vnquam aspexit. Optimè verò frenorum peritiæ, populorum gubernatio comparatur: eò quòd sicut equis diuersis, diuersa & plurimum inter se discrepantia frena sunt adhibenda: ita alia quoque aliis gentibus vel in officio continendis, vel ad illud reuocandis sunt necessaria, pro regionum & ingeniorum diuersitate varianda: quam si Reges non obseruent, nec sibi nec Reipublicæ bene cõsulere possunt. Nomen igitur cõuenientissimum

tissimum illi esset, cui diuersæ nationes, moribus, ingeniiisque plurimum differentes, sunt subiectæ. Et hæc quidem de Spargapise, & Tomyride. Tres igitur diuersas Massagetarum sedes inuenimus: quarum primæ & minimæ in Margiana: secundæ ad Ascatanam: tertiæ & maximæ in Sarmatia Asiatica à Ptolemæo vocata: cuius fines ad Araxem & Volgam siue Rha pertinerent. Strabo tradit Attasios & Chorasmusinos, ad quos Spitamenes ex Bactrianis & Sogdianis cõfugerit, de gente esse Massagetarum & Sacarum: è quo conicere licet, eiusdem linguæ, eiusdemque originis Sacas & Massagetas habitos fuisse, vt Teutonos & Cimbros, è quibus Atuatici coaluerunt. Arrianus Chorasmios rectius quàm Strabo Chorasmusinos, & quàm Plinius Chorasmios nominauit; horum regem Pharamanem nomine, cum mille quingentis equitibus ad Alexandrum venisse, narrans, ac dixisse loca se tenere Colchis & Amazonibus vicina. Nomen certè Cimbricam originem aperte præ se fert: quod quiuis nostratium intelliget, qui quòd modò sæpius de duplici w monui, huic applicabit. Nam pro *Maraxeman* Pharaeman Græci scripserunt, cum propius vim litteræ Cimbricæ elementis suis exprimere non possent. Fit autem *Maraxeman* à *Mar*, quod est verum, & *axet*, quod est consilium, & *May* virum significante: in quorum compositione duplex littera canina concurrens, in simplicem mutatur, & Tau eximitur, de consuetudine crebrò modò citata. *Maraxeman* igitur siue Pharaemanes, vir est veri consilij, sicut Pharemondus verum os, ab eodem *Mar*, & *mond*, quo os significatur, compositum: quo nomine Rex Francorum Marcomeri filius vocabatur. Nulla reuera appellatio magis eum decet, cuius verbis & consiliis magna hominum multitudo debet obtemperare. Cui enim facilius credemus, quàm ei, quem vera nobis loqui, & vera consilia dare persuasum habemus? At contrà quem fallacem, & aliud verbis profitentem, aliud mente cælantem arbitramur, eum tantum abest vt sequamur, vt etiam fugiendum aspernandumque censeamus. Regem ergo maximam decet curam habere, quò apud suos viri veracis existimationem omnibus dictis factisque tueatur; vt quæcunque imperat, populus & vera esse consilia, & rebus suis salutaria opinetur. Et si quibus aliis hæc veritatis laus est necessaria, tum nulli magis, quàm ei qui exercitum ducit hominum liberorum: atque idcirco non mirum est, Francorum Regi hoc nomen à patre inditum fuisse, qui liberos se esse ipso suo nomine profitentur. Deinde cum Deus veritas sit, & perpetuus humani generis hostis mendaciorum pater; quanto quis propiore inter homines gradu Deum contingere velit, tanto vt se veraciorem præbeat, necesse est: contrà, quo

quis est mendacior, eò ad cacodæmonis naturam propius accedit. Iam cum Reges imaginem quandam diuinæ potestatis in terris gerant, non possunt hanc dignationem tueri, nisi veracissimos se perpetuò præstent, tantum abest ut à patre mendaciorum quicquam sibi ad populum regendum debeant mutuari: nisi & ipsi non Dij, sed diaboli velint haberi. Viuant ergo Pharaemanes, quorum consilia & lubèter audiamus, & si quid iubeant, omni celeritate exequamur, & tales simus quales se esse subditi Pharaemanis nomine suo declarabāt. Vocabantur enim Chorasmani, qua voce ij significantur qui dicto se celeriter audientes præbēt. *Chesox* enim siue *Shesox* significat audientiam & obedientiam, è quo syncoptòs *Chox* siue *Shox*: *Hæc* idè est quod citò & celeriter. *Man*, vir est. Chorasmani igitur altera canina littera exempta, viri sunt celeres ad audiendū obediendumque. Mirabilis hæc Regis est, & subditorū harmonia: quam Deus Optimus Maximus, utinā Christianis tādē concederet, ut omnes principes nihil ipsa veritate aut potius aut prius ducerent, & populus vera & recta monētib; citra morā obtemperaret. Quod votum ut consequamur, necesse est principes præire; nō aliter atq; vera loqui præcedit veri auditum & assensionē. Sed vera iudicare & in vulgus efferre nemo potest, qui vera non norit. Primū igitur & ante omnia Principibus veritas earū rerum, quæ ad cōmunitatis statū & salutē spectāt, diligentissimè est addiscenda; nō illa quidē ab aulicis assentatoribus, apud quos omnia sunt fucata & panurga; sed ab illis, quorū simplicitas aulica labe quā minimè est contaminata. Sed hæc me altiùs ducerent, & ad illa raperēt, de quibus præstat silere, quàm frustra querelas exaggerare. Satis est paucis dixisse, si Principes se præstent Pharaemanes & Pharemondos, fore, ut habeant subditos Chorasmanes: quod non fiet, nisi ex iis fontibus veritatem petant, è quibus hauriri potest, & ex iis nō obiter, veluti canis è Nilo, sed diligēter, studiose, multūq; bibant: quod tum fore spero, cum in Platonica ciuitate viuemus, in qua Reges tandem addiscent veritatē, quam eos in hoc vitæ genere, & hac gubernandi consuetudine, nunquā sinceram puramq; audire Galenus contendit: quàm verè nec dū iudico, vereor tamē, ne multo veriùs, quàm rebus mortalium hoc calamitosissimo tempore conducatur. Quærāt Græci, quærant Romani, quærant Hebræi, an eiusmodi domi suæ inueniant vocabula, quibus ea inter se sit cōnexio, ut altero Regis, altero subditorū officiū omne explicetur. Perspicuum igitur vel ex his solis, Massagetæ & Chorasmanos eiusdē nobiscum linguæ fuisse, & regionem eam Alexandri tempore habitasse, è qua non longum iter ad Colchos esset, atque imperium à Iaxarte, quem Poly-

cletus

cletus & alij non pauci, falsissimè Tanaim esse crediderunt, ad Rha usque & ulterius etiam protulisse, tota Asiana Sarmatia in ditionem à linguæ nostræ hominibus redacta. Quàm verò à Rha, qui & Volga, & Edil vocatur, ad Colchos non longum iter sit, equiti præsertim expedito, id licet ex iis estimare, quæ de bellis inter Zauolhenfes & Præcopenfes gestis produntur; quorum hi Tauricam Chersonesum & vicina tenent, illi ad Volgæ ostia pertingunt. Ab Asoph enim ad Tanaim sita, ad Astrachan siue Citrachan emporiū ad Volgam nobile, iter est septem duntaxat dierum, si fides Sigismundò de rebus Moscouiæ habenda. Ab Astrachan igitur ad Colchos non queas iter septem dierum computare, quum inde per Circassos non paulò breuior via, quàm ab Astrachan ad Asoph ducat. Princeps ille Moscouitarum maximus, totam planitiem à mari Liuonico ad Caspium usque extensam nunc tenet, ante annos circiter duodecim, Astrachan & regno Casan Tartaris erepto. Hac igitur Angli merces Indicas, primū aduersis Indiæ fluminibus, deinde camelis ad Iaxartem vel Oxum; mox secundo anniū cursu inde per Hircanum pelagus; post, aduerso Rha, in Moscouiam aduehere moliantur. Patrocles, & Aristobulus, & Eratosthenes per Caspium mare, ac inde per Cyrum in Euxinum merces portari scripserunt, quas ex India Ochus deuexerit; per Ochum imperitè Oxum intelligentes, cum Ochus ex Nysæis secundum Daarum Parnorum regionem in Oxum descendat. Nihil igitur noui aut absurdi Angli tentant, sed rem, si succedat, Christianis omnibus vniuersim, quàm ipsis particulatim, vtiliorem: qua non merces tantum inuehi, sed fides etiam Christiana late per orbem possit seminari. Nisi Christianorum Principum mentes Deus excæcasset, & totam Germaniam intestinis odiis distraxisset, ita peccatis eorum commerentibus; quàm facile fuisset atque procliuè hac ad ipsa usque Indiæ confinia Imperij limites proferre, nullo omnino Turcarum obstaculo! Quum enim semel ad Volgam peruentum fuisset, omnia ad comeatum necessaria, omniāq; vel maximorum exercituum impedimenta, deferri per ipsum potuissent, nec vllæ Tartarorum tantæ copię coire possent, quæ viginti millibus equitum, ita uti nunc sit, tribus aut quatuor bombardis armatorum, additis peditibus item bombardariis, & toto corpore ferro tectis, resistere possent. Cum enim magna sit apud illas gentes ferri inopia, nec bombardarum hæctenus dexter vsus, neque item nauium instruendarum ratio, atque interim eorū quibus ad eas fabricandas apparandasque opus est, solo ferro excepto, satis magna sit copia; quid veraret, quò minus illac in Bactrianā, Sogdianāq;

r R 2

& vicin-

& vicinas gentes penetraretur; atque beatissimæ illæ rursus regiones occuparentur, quæ antiquissimo nobis iure debentur. Nec malum omen est ab Anglis id nunc potissimum tentari, qui à Sacis Indiæ vicinis, & supra Iaxarti fontes olim commoratis originem, vti ostendi, ducunt; eò quòd illis, vt pote antiquissimis Cimmericorum colonis, sedes illæ vindicandæ videantur. Quod si quisquam Godefredus aut Martellus rursus Germanis daretur, posset aliquid fortasse simile tentari: sed Deus his nostris temporibus fauoris sui lumine non tam benignus affulget, quibus tamen ea armorum genera, & eam militum copiam dedit, vt si conspiraretur, nullæ totius orbis vires possent pares inueniri. Sed heu miseros, de arce aliqua, aut alia re frituola Christiani inter se certant, dum interim, si modò vnanimis esse velent, totus orbis illis pateret. Non igitur vanum illud est, quod Pharaemanes apud Arrianum Alexandro pollicetur, se itineris ducem fore, quo è Bactris & Sogdianis ad Pontum perueniret, cum Massagetarum regio ad Araxem vsque pertineret, de quorum genere Chorasmani fuisse dicuntur. Cum igitur Massagetæ longè lateque planitiem hanc ad Volgam tenerent, coloniam in Europam destinarunt; cui ne nulla esset nominis distinctio, illam dederunt appellationem, qua de gente quidem Massagetarum esse intelligerentur, honestiùs tamen vocarentur. Nam pro *Massagoeten*, *Soeten* eos nominarunt, prioribus syllabis ademptis. *Soeten* autem, quod nos per mediam litteram *Soeden* dicimus, illi nobis sunt, quos Latini generosos, siue bonis parentibus ortos vocant. E *Soeten* igitur Græci priorè diphthongi partem, Latini posteriorem ademerunt, ita vt ab his Goti, ab illis Getæ nominentur. Eosdem autem Getas & Gotos esse, Procopius Romanorum testimonio docebit, cuius hæc est interpretatio: Tunc & Patricij quidam Sibyllæ dicta in medium proferebant, asseuerantes ad Iulium vsque mensum ciuitatem in discrimine fore; & necessarium postea, vt Imperator tum quispiam Romanorum existat, cum demum Roma nihil Geticum extimescet, Geticam quippe Gotorum hi nationem esse affirmant. Idem Iornandes asserit, qui turpissimi erroris dux fuit, dum scribit, è Scanzia, quam falso insulam putat, Gotos principium generis habere. Getæ igitur Goti fuerunt, quod Iornandes ex Orosio cum didicisset, libro suo de Gotis scripto Geticarum rerum titulum dedit, ad Dionis Græci Geticorum historiographi imitationem: qui si extaret, plura de Getis & clariora antiquitatis monumenta haberemus. Theophylactus Ægyptius in historia, quam à Mauritio ad Phocæ vsque mortem scripsit, maximo errore, & vanitate prorsus Ægyptia, Sclauenos olim Getas vocatos fuisse

fuisse tradit, non alia, puto, causa deceptus, quam quòd Sclauus vacuas Gotorum, qui alio commigrarunt, sedes occupassent. Simili errandi occasione Theophanes Byzantius Turcos scribit Massagetas olim dictos fuisse, quos Persæ sua lingua Cermichiones appellent, quia nimirum ea loca tum tenerent, quæ olim fuerant Massagetarum. Atque de his Massagetis, non de veris, exploratoris illius dicta intelligenda puto, quæ de Massagetarum in Persas irruptione Iustiniano eum retulisse Procopius scribit. Getæ igitur siue Goti à Massagetis, & gentis suæ, & nominis originem habuerunt, ex Asia per Tanaim in Europam progressi, in qua ea loca ad occidentum Euxini latus occuparunt, quæ Cimmerici prius possederant, ditio ad Istrum vsque prolata. Hos Alexander euitandos dixit, Pyrrhus exhorruit, Cæsar declinauit, si Orosio credendum: cui tamen hoc credendum non est, quod addidit Gotorum vxores Amazones fuisse, quas docebo Cimmericorum, qui prius ea loca tenebant, non Getarum fuisse. Mirum est quantum errorum inde existat, quòd de eisdem sedibus, eadem diuersorum temporum habitatoribus colligantur atque scribantur. Quia Amazones ad Istrum & Pontum habitauerunt, quò post Getæ immigrarunt, creditum ab eo & aliis nonnullis, Amazones Getarum vxores fuisse. Nec Iornandes animaduertit se sibi contrarium esse, dum Eurypilum Gotorum Regem, ex Dione facit filium sororis Priami, non Amazonis, eum ipsum cum Mysis, non cum Amazonibus ad Troiam venisse asserens. Deinde constat, tempore Troianorum Amazones in Asia ad Thermodontem nobiles fuisse, non verò ad Istrum, vbi Getæ commorabantur. Stultissimum porò illud est, Getas in Scanzia primos natales habuisse, nec non illi, quod ex Iosepho annalium scriptore citat, prorsus repugnans; cuius auctoritate, Scythicam gentem esse docet. Quis omnino ex peninsula in continentem, & non contra ex continente in peninsulam, & insulas, gentium propages ductas fuisse arbitretur, qui modò norit, ab vna stirpe omnes mortales procreatos, & nullis prorsus locis autochthonas post primos parentes affingendos? Ptolemæus maximæ Scandiae meminit, sed eo nomine Gotlandiam vocauit, cuius meridianam partem à Gutis habitari dixit, certo indicio Gutas Gotos esse, cum Gotlandia, id est, Gotorum regio hætenus nominetur. Veteres igitur Græcos hac parte minimè est assecutus, cum ad alterum orbem, qui ab ipsis propriè & verè Scandia, id est, pulcra; & Scandinauia, id est, Scandiae portus vocatur, prima vocali sic pronunciata, vt quartam Latinorum sono suo comprehendat, minimè peruenerit; quamuis in tabulis, nescio cuius culpa, hac parte Daciæ nomen scriptum videamus.

Plinius sinum hunc, Codanum vocat, atque in eo Scandinaviam insulam ponit incompertæ magnitudinis, quam Hilleuionum gens quingentis pagis incolens, alterum orbem terrarum appellet. Meminit & Eningie, quam non minorem opinentur, quam vocem scribentium incuria, ex Finingia detortam esse suspicamur, nisi fortè ex Dione eam sit mutuatus, qui fortè, more Græco, Digamma reiecerit. Quicquid autem de mari hoc, & eius insulis scribit, è Græcis accepit, & nescio quàm bona fide transcripsit: cum aperte videam eum parum sui memorem in transferendo fuisse, utpote qui cum semel Scandinaviam celebrasset, nō ita multo post, duobus interpositis capitulis, hæc verba addat: Sunt qui & alias prodant, Scandiam, Dumniam, Bergos, maximamque omnium Nerigon, ex qua in Thulen navigetur. Ignorabat nimirum Scandinaviam & Scandiam eandem esse; & mox sui oblitus, Nerigon omnium maximam statuit, cum antè maximam & clarissimam Scandinaviam dixisset. Insignis igitur fuit veterum Græcorum diligentia, quibus quicquid Plinius & Ptolemæus de his regionibus habent, acceptum ferre debent: & tantum abest, ut aliquid addiderint vel correxerint, ut etiam quæ bene dicta erant, corrupisse videantur. Timæus insulam eam quæ succinum dat, Bannomannam dixisse videtur: quod equidem propterea arbitror, quia in eam electrum fluctibus eici dicat, quod fortassis illo tempore ab iis colligebatur, qui ad id exilij loco-condemnati fuissent. Neque enim quicquam est feruilius aut abiecius iis, qui electrum fluctibus expiscantur, quod nudis corporibus post procellas necdum omnino finitas colligunt labore improbo, & aliquando summo algore: pro quo non aliud accipiunt, quàm tantundem salis, quasi mancipia exiguo sale empti. Non malè igitur coniecto, olim à condemnatis ad hoc exilium, electrum colligi solere, atque hinc Insulam illam ad Borussiam latus oppositam, Bannomannam vocatam, quo nomine exulum virorum habitatio significatur. Erravit tamen in eo, quod vnius diei navigatione à continente abesse dicat, credens fortasse eam fuisse, quam Ptolemæus falsò putavit propriè Scandiam vocari. Quod verò insulam nominarit, non malè quidem, si tum idem regionis situs fuit, qui hoc nostro seculo spectatur. Peninsula enim futura erat, Isthmo ad Regium montem inter duos lacus *Frishaf* & *Curishaf*, id est, elegantem portum, & portum Curetum vocatos, pedibus aedeunda; nisi fossa è Pregula flumine in Curetum portum deriuata, insula euasisset: quam fossam & olim fuisse suspicamur, atque hac de causa insulam fuisse nominatam hanc Venedici sinus regionem. Tractus autem ille qui succinum euomit,

NON

non pluribus ferè quàm septem miliaribus Germanicis patet, litore interius in sinum curuato, quem *Sudauey*, id est, Sudinorum portum didici vocari. Sudini autem hi peculiari quadam lingua vtuntur, à Germanis minimè intellecta, à vetustis Sudinis, quos Ptolemæus ultra Cronium flumen ponit, fortasse profecti, vel quod è patria in exilium acti, ad succini capturam se locarint; vel ad hanc seruitutem, & hoc exilium à Venedis redacti, ut electrum vilissimo improbissimoque laboris genere piscarentur. Non malè igitur Bannomanna ea insula est vocata, quod ab exulibus habitaretur, quorū lingua nihil haberet cum Danis, & Auftris, reliquisque Germanis cōmune. Solus autem hic Sudinorum sinus, succinum fluctibus in retia eicit, frustra alibi hac via quærendū. Gedanum à Vistulæ altero ostio maiore & propinquiore, ad milliare ferè distat, ad quod arx *Semund* dicta, ab ostio quod *Munt* vocamus, ad quam litus sabulosis colliculis scater, ad quod succinum effoditur, ad ipsum ferè mare, minimè tamen retibus è mari capitur, uti apud Sudinos, qui à Gedano ad viginti paulo plus minus miliaria absunt. Non procul etiam ab vrbe lapillus inuenitur, de genere, ut videtur, Lyncuriorum, similitudine nuclei Olearum plerumque bifidus, sic coagmetatus, ut non difficulter in longum diducatur. Ex hac igitur effodiendi cōsuetudine clarum euadit, hallucinatos eos esse, qui arborum lacrimam Electrum crediderunt, cum reuera bituminis lapidei genus sit, è terra perinde atque bitumen liquidum exsudans, & in lapidem deinde in ipsa arena coagulatum: cui accedit Lyncurium, etiam in colle suburbanò inueniri, duricie magis & figura quàm natura diuersum: quod cum ex arbore nulla fluat, sed in terra haud secus, atque alij lapides, cōcreseat, indicio est, eodem modo Succinum fieri, quamuis liquidum è terra matrice profluat, lentore suo secum quæ obuia sunt raptis, in mari deinde vel arena coagulandum. Sed de his Agricola scriptor diligentissimus consulendus, omnes veteres in fossilium natura longissimè excedens. Hæc itaque ratio mihi videtur, ob quam Bannomanna hæc, siue insula, siue peninsula vocaretur, quæ ne hactenus quidem meliore conditione Sudinos suos alit, quàm si exules in lapidicinis vincti tenerentur. Adfertur hac ætate ex India succini quoddam genus, sed fragilius quàm ut sculpturæ sit aptum; adeoque gummi quàm lapidi similius. Eius ego frustum habui, quod ultra viginti quinque uncias pendeat, & extrema parte lineamenta vesicæ præ se ferebat, in qua collectum cōcretumque fuisse videbatur. Nam Lusitani cuiusdam relatu accepi in litore inter saxa liquidum adhuc legi, ac deinde in eam, qua induitur, figuram congelari. Vocatur autem Amini odoris suauitate maiorem in modum

dum

dum expetitur, præferim ab iis, qui distillationibus tenuibus laborant. Hecatæus Oceanum Septentrionalem, à Paropaniso amne, quod nomen eius gentis lingua congelatum significat, Amalchium nominat; quod non alia de causa annoto, quàm vt de monte Paropaniso, & de eius interpretatione cogitemus; discamusque, à Paropanifadis ad Septentrionem vsque, eandem linguam olim valuisse. Interrogatus igitur Cimber quisquam à Græco, vbi mare Septentrionale Amalchium vocaretur, respōdit à Paropaniso amne: quo nihil aliud indicauit, quàm Oceani illam partem, quæ longè superius ad ipsam vsque glaciem pertingeret. Ab illo enim congelato amne, quo mare glaciale per iocum vocabatur, Oceanum dici Amalchium, qua in voce aspiratio ablata est, & *Tau* de more nostro exemptum. *Hamalch* autem, vnde Hamalchium factū, idem est ac si dicas, omnes sine discrimine odio habens: quo illud notabat, qui Græco hoc nomen dixit, non Græcos tantum & externos ab eius navigatione excludi, sed omnes, quantumuis vel vicini, vel eius oræ periti essent. Videmus itaque vnde ad Hecatæum hæc nomina venerint, & non malè ab eo scriptum esse, Paropanifum congelatum significare; quamuis integram vocis compositionē à Cimbris non accepisset. Simili occasione crediderim Bannomannæ nomen inuentum, dum quisquam Cimber interrogatus, vnde succinum veniret; diceret è Bannomanna, id est, à viris exilio ad eius capturam condemnatis. Philemon vsque ad promontoriū Rubeas, à Cimbris Mortmarusum, hoc est, mare mortuum vocari dicit, vltra deinde Cronium. Admiror profectò & exosculor curiosam hanc Græcorum inquisitionem, dum à Cimbris non nomina tantum, sed nominum etiam interpretationem sciscitantur. Quisquis tamen ita exposuit, vt mare illud mortuum diceret, proximè ille quidem accessit, sed integram vim vocis nō expressit. Cimbricè & integrè diceretur *Mortmarus*, id est, mare occidens, extra maneto. *Morten* enim est vi occidere, vt antè dixi; *Mar* verò siue *Mæ*, pro Stagno & mari, Cimbricum est. *Wt* siue *Wæ*, extra notat; qua voce vtimur dum iubemus quempiam vel exire vel extra manere. Reuera ita est, Oceani illam partem, quæ Norwegiæ litora alluit, periculosissimam & esse, & haberi, propter occultos scopulos & angusta inter rupes freta, vt magnam quandam vorticosisimamque Syrtim, & ingentes belluas, quarum maxima illic copia est, taceamus. Rectè igitur Mortmarusum mare à Cimbris vocabatur, qui hæc eius naturam, vt olim, ita hoc etiam tempore, optimè nouerūt, cum illuc non raras habeant navigationes, sed tam periculosas, vt si procellis ad litorum viciniam compellantur, vix vnquam euadant: atq;

idcirco

idcirco hos scopulos *Scerey*, id est, forfices hoc tempore vocamus, quoniam naues veluti forfices conscindant. Est igitur naucleris omni ope annitendum, vt extrà quàm longissimè cursum teneant, ne inter scopulos compulsos, nauibus in cautes illis atque confractis, sæuientes vndæ absorbeant. Meritò igitur Cimbrī, maris hac infamī natura commonstrata, iis qui clauum tenebant, acclamabant, *Mortmarus*: quasi dicerent, Mare illud circa litora, latronum more, homines occidit: extrà cursum tenete. Mortmarusum autem mare duxat vsque ad Rubeas promontorium: quod equidem illud esse credo, quod ad supremam Norwegiæ partē, vicinū est illi arci quæ *Wartus*, id est, domus custodiæ hoc tēpore vocatur, atque olim fortasse fuit dicta *Roufssacht*, siue *Roabssacht*, id est, excubię contra prædones: eò quòd *Roaben* siue *Roufen*, idem sit quod prædari; & *ssacht* vigilias excubiasq; signet. Hinc promontorium Rubeas, pro *Roufssacht* à Græcis, duplici hac litteræ figura, & eius sono carētibus, nominatum credo, ac deinde in eadem lingua *Warthus*, id est, vt dixi, domū custodiæ dici cœpisse. Ab hoc igitur *Roufwachto* mare Croniū ponit Philemon. Hecatæus verò idem illud mare, quia fluminis modo in Oceanum ab Oriente descendat, Paropanifum amnē nominauit, qua parte Scythiam alluit, id est, supremos Scythiarum margines, atque ab eo amne totū mare Amalchium esse, id est, indifferenter omnes odisse, nō peregrinos modò & locorū ignaros, sed ipsos etiā accolat & vicinos. Angli igitur *Mormarusum* præternauigantes, Paropanifum, quem amnem nescio quis per iocū Græcis nominauit, intrant; & mare Cronium ad sinistram relinquūt, vel potius & veriùs, & extra iocum, per ipsum mare Cronium, quod hieme cōgelatur, in Moscouiam nauigare quotannis cœpere, clariore, vt opinor, fama & expectatione, nec non sumptu, quàm vtilitate; cum multo compendiosius per sinum Sarmaticum ad Neruam alij perueniant, licet à Poloniæ Rege Moscouitarum hoste, multa impedimenta afferantur, nolente arma, maximeque bombardas Moscouiæ inferri. Scandiam autem alij Baltiam vocant, quam Xenophon Lampfacenus à litore Scythiarum tridui navigatione abesse, & ad immensam magnitudinem extendi, scripsit. Pythias Basiliam nominauit, ita vt ex collatione videar mihi non absurdè dicturus, nominatā fuisse Waltiam, à maxima potentia; quasi nulla insulæ alterius vis, cū hac possit comparari. Scandiam item nominatā scimus, à regionis pulcritudine; eò quòd *Scon* siue *Scaon* per diphthongum, pulcrum notet: quod quamuis per A Latinis scribatur, meliùs tamen per O magnū efferretur. Cum igitur pulcritudine & potentia ceteris peninsulis longè

f S

præstet,

præstet, meritò Basilia à Pythea vocatur. Scandinavia verò appellari videtur, quasi *Scandenshaven*, id est, Scandiæ portus, vel, ut mox dicam, pulcri Dani portus. Huius cum multæ partes sint, paucæ tamen sunt à Græcis sigillatim enumeratæ; atque adeò mirum est, vel vnius partis apud eos extare mentionem. Norwegia certè non exiguâ eius portionem occupat, quam Græci corruptè Nerigon vocant; claro indicio qua de causa vox sit corrupta. Exempta enim ea littera, qua carent, ex *Norwegen* fit *Noregen*, atq; Nerigon. Nec mirandû, Norigon, nõ Noregon, dici, cum *Wig* pro *Weg* eius regionis Cimbriferè dicant, interim tamè pro quarta Latinorû, secunda vocali, transcribentium vitio, in prima syllaba recepta. Huius supremus limbus ab occiduo cardine ad Orientem reflexus, promontorio Rubea, siue correctius Robewachtò nobilis, ad quod nunc est Warthusa arx, Domina Plinio vocatur, quasi Cimbricè *Somnat* diceretur, id est, futura limbi, nomine inde dato, quòd suprema hæc Nerigi pars duas maximas Cherronesos cōnectat; alteram, quæ Nerigon, Finmarciam, Suedaniam, Lappiam, & Bodniam occidentalem, & alias plures comprehendit; alteram, quæ Finingiam siue Finlandiam & Bodniam orientalem, & alias item plures partes complexa, à priore Bodnico sinu, à continente, Finnico & Liuonico mari separatur; ad quarum utramq; Isthmus inter Cronium mare siue Oceanum septentrionalem, & mare Liuonicum, siue Naruium, aditum terrestrem è Sarmatia præbet. Pars igitur hæc extrema duas has maximas peninsulas colligans, & quasi consuens, atque simul continenti terræ Isthmo intermedia cōnectens, *Somnat* à Cimbris est vocata, id est, futura circuitum adstringens, initio eius à promontorio Warthusæ incumbenti, vel fortassis etiam paulo inferius computato, vbi hæctenus portus quidam ingès *Soms haf*, quod idem est ac si dicas, Domnæ portus, nominatur. Porro cum ex Nerigo, in qua Bergi sunt, in Thulen nauigari, atque à Thule vnius diei nauigatione mare concretum siue Cronium abesse scribant, satis docent, Islandiam Thulem esse. Attigi hunc locû alibi, sed hæc repetendus, aliis, quæ huc spectant, adiectis. Strabonis libro primo de interprete, Græcis breuitatis ergò missis, hæc sunt verba: Deinceps verò orbis qui incolitur, latitudinem definiens (de Hipparcho loquitur) ait, quòd à Meroë quidem ab eius meridiano ad Alexandriam decem millia stadiorum sunt; hincque ad Hellsponium circiter octo millia & centum; inde ad Boristhenem quinque millia. Postea ad circulum per Thulen, quam Pytheas à Britannia dierum sex nauigationem ad Arcton abesse dicit; propè verò esse mare glaciale, alia item decem millia & quingenta. Siqui-

dem

dem superaddiderimus supra Meroën alia itè tria millia & quingenta, ut etiam Ægyptiorû insulam habeamus, & terram Cinnami feracè & Taprobanen, stadia erunt triginta octo millia. Reliquæ sanè distantiæ concedantur illi; satis enim concessum est: circulû à Boristhene ad Thulen compos mentis quis donaret? Cum Pytheas mendacissimus homo Thulen perscrutatur, & qui Britannicam Hiberniam vident, nihil de Thule dicunt, alias referentes circa Britanniam insulas paruas. Vitai hîc sanè, dum interpretis verbis vtor, prolixitatem; sed contra, quàm volebam, res vertit. Nam exemplar Latinum mihi fuit, ad has distinctiones corrigendum, & cum Græco textu comparandum: quod dum facio, deprehendo mille stadia inter Boristhenem & Thulen esse omissa; transcribentiumne, an interpretis culpa, ignoro. Deinde nec Græca quidem sana esse, eò quòd ineptum sit discrimen latitudinis inter Meroën & Alexandriam, à Meridiano per Meroën computari, cum inter Meridianos longitudo consistat. Loco igitur, *ἀπὸ μὲν Μερῶν ἀπὸ τῆς διὰ αὐτῆς μεσημβρινῆς μέχρι Ἀλεξανδρείας*, legendum, *ἀπὸ μὲν Μερῶν ἀπὸ τοῦ διὰ αὐτῆς μεσημέριου κύκλου μέχρι Ἀλεξανδρείαν* vel, *ἀπὸ Μερῶν ἐν τῷ διὰ αὐτῆς μεσημβρινῷ*. Horum vtrum placeat, mea non refert: prior certè coniectura mihi magis arridet. Rursus interpres turpissimè errauit, dū hæc transfert: *Ὅτε ἰσορῶν τὴν Θούλην Πυθέας αὐτῆς ψευδῆσαι εἶναι ἐξήτασαι*. Cum Pytheas mendacissimus homo Thulen perscrutatur. Vertendū enim erat: Pytheas enim is, qui Thulen in historia prodidit, habita inquisitione, census est vir esse mendacissimus. Verum qui errata huius interpretis persequi vellet, næ is maius volumen, quàm sit totus Strabo, cōderet; adeò vt minoris operæ esset, totū hunc auctorem de nouo in Latinū sermonē conuertere. Missa igitur hæc facientes, videamus quàm iusta hæc fuerit censura, qua Pytheam Strabo mendacissimū virū esse pronunciat. Quia scilicet ij, qui Hiberniam Britannicam viderunt, nihil de Thule narrant; ob id Thule de medio tollenda. Meliora quæso. Non viderunt ij, qui ætate tua nauigabant; at viderūt ij, à quib⁹ Pytheas didicit. Admirabilis est hoc loco Pytheas, quòd tam olim insulæ, longissimo ad Septentrionē interuallo remotæ, tam veram nauigationis mensuram adscripserit. Satis enim feliciter succedit cursus, si singulis horis, noctu atq; interdiu, per sex integros dies, singula miliaria Germanica in pelago incōperts profunditatis absoluantur. Quis nescit, plura posse; sed quiuis optaret hanc sibi contingere prosperitatē, vt singulis diebus viginti-quinque miliaria Germanica per nauigaret. Hipparchus certiore vsus mensura,

S 2 à cir-

à circulo per Boristhenem ducto, ad circulum per Thulen, tot stadia collegit, quot trecentis quinquaginta nouem miliaribus Germanicis continentur, non ita multo plus spacij, quàm reuera circuli dispescunt; ea tamen cautione, vt ille circulus intelligatur, non qui mediam Thulen, sed qui supremum eius angulum transit; extra quem adhuc insula iacet, freto seiuncta illa quidem, ad Islandiam tamen pertinens. Ducitur autem hic circulus per septuagesimum primum latitudinis gradum; ita, vt à circulo per Boristhenem scripto, ad viginti tres gradus in Meridiano supputatos absit; quorum singulis, si quindecim miliaria admetiaris, existent trecenta quadraginta quinque. His si insulam, quæ ad Septentrionem apposita est, adicias; spacium dimidiati gradus, ad septem miliaria & dimidiatum reducendum accrescet: atque hoc calculo minimum interuallum inter veritatem & Hipparchi assertionem euasit. Esse autem æquum, vt sic res intelligatur, ex eo liquet, quod eorum, qui hæc scripserunt, ea sit sententia, vt circulus per Thulen orbis habitabilis finis sit supremus. Erat igitur tota insula huic includenda, vnà cum omnibus suis appendicibus, quo cõnum orbis habitabilis altissimum hac sua celsissima crista exornaret. Sed admonendum, me hinc sequi medium inter Olai Magni, & Gerardi Mercatoris descriptionem, ita persuasum; partim eorum relatu, qui insulam adierunt, dicentium Solem in ea, non vno solo die, sed aliquot continuis supra Horizontem manere; partim antiquorum obseruatione, quos modò adduxi. His accessit Nicolai & Antonij Geni fratrum, patritiorum Venetorum auctoritas, qui anno millesimo trecentesimo octagesimo, immani tempestate per Oceanum hunc rapti, post aliquot dies ad Frislandiam naufragium fecerunt; vbi ab insulæ regulo capti, classiariis nautis adscripti, cum egregiam operam ad classem ab horrida tempestate seruandam, nauassent, consecuti sunt eam apud omnes laudem, vt nouæ classi præficerentur; qua totam hanc Septentrionalis maris plagam perlustrarunt, & hydrographicis tabulis descripserunt; quibus tantisper stabimus, dum certiora ab aliquo audiemus; idque eò magis, quod falconariorum aucupum, qui ex campestri Brabantia, frequenter eò proficiscuntur, narrationibus consentiant. Laudetur ergo Hipparchus, laudetur Pythias; & temeritatis despuendæ condemnetur Strabo, qui priscorum testimonia tanto contemptu explosit. Errarint alibi, vt fieri in tanta rerum obscuritate necesse est: interim discamus non tam audacter aliorum dictis fidem derogare. Credidit Strabo, Hiberniam magis ad Arcũ vergere, quàm Britanniam, & propter frigus agrè habitari; cum con-

stet

stet, ad occidentum latus Hiberniam Britannię adiacere, & vltima Britannię longè propius ad Septentrionem, quàm vltima Hibernię accedere, & aërem in Hibernia temperatiorem multo quàm in Scotia esse. Falsum item illud, quod vltra habitatio nulla esset; verum & hoc & reliqua omnia, negligentię Romanorum, qui tum temporis rerum potiebantur, imputanda; qui vexandis regionibus potius & vastandis, quàm cognoscendis & illustrandis incubuisse deprehenduntur; hac parte Græcis longè deteriores; & si veram dicere licet, barbariores. Pomponius tamen Mela exosculandus, qui de Thule verissimam prodidit, non de Romanis, sed Græcis commentariis petita; cuius verba adscribemus: Thule Belgarum litori apposita, est Græcis & nostris celebrata carminibus. In ea, quod Sol longè occasurus exurgit, breues vtiq; noctes sunt, sed per hiemem, sicut alibi, obscuræ; æstate lucidæ, quod per id tempus iam se altius euehens, quanquam ipse non cernatur, vicino tamen splendore proxima illustrat: per Solstitium verò nullæ; quod tum iam manifestior non fulgorem modò, sed sui quoque partem maximam ostendat. Hæc Melæ verba, & vera sunt; & situm Thules, & eius dierum & noctium varietatem, & crepusculorum longitudinem, clarè satis explicant; si illud, longè occasurus, sic capiatur, vt intelligamus, Solem longo tempore circa Horizontem, velut occasurum, versari, & vix tandem occidere. Si sic legeremus, Quod Sol longè occasurus breui exurgit; clarior esset ac apertior sententia. Nec mirandum, si vocula desideretur; cum orationis huius à me adductæ, principium etiam mendosum esse cernatur. Pro eo enim quod scriptum est, Thule Belgarum litori apposita, legendum, Thule Bergorum litori opposita. Vadianus cetera parum ad rem facientia philosophatus, locum mendosum reliquit; nec excusari lectio potest, errore in ipsum Melam reiecto, cum hinc perspicuè demonstrat, se optimè nouisse Thules à Belgarum litore immensum interuallum diei longitudine annotata. Ne verò quis putet, me de recentiorum obseruatione mendum hoc tollere, atque idcirco putet, Bergos à Pomponio non fuisse notos, commentitiumque hoc esse quod dico; Plinium audiamus. Sunt, inquit, qui & alias prodant, Scandiam, Dumnam, Bergos, maximamque omnium Nerigon, ex qua in Thulen nauigetur. Bergos, haud dubiè Plinius, vel è Pomponio, vel ex eius præceptoribus accepit, vt nihil dubitandum sit, quin Bergorum litus, non Belgarum; & opposita, non apposita, sit legendum. Ex quo & illud liquet, diligentiore Melam fuisse, qui nosset Bergorum, qui populi Norwegiæ sunt, litori oppositam Thulen; cum Plinius Bergos à Norwegiæ

15 3

scu-

secludat. Bergorum nomen, Cimbriū est; & vt in Atuaticis ostendit, *Zsery* portum nobis signat: eò quòd in eo naues seruentur ab Oceani furore, perinde atque primi homines ab aquis seruati sunt in montibus altissimis, qui propriè *Zsergen* vocantur. Vox origine prior est *Srab*, composita ex *Sar*, quod est omnino, & *ab* quod est deorsum vel decliue, quod aliter *af* pronūciatur. *Sarab* igitur, & syncoptòs *Srab*, significat omnino deorsum siue depressum, quo nomine quoduis genus fossæ intelligitur, & inter alia sepulcrum: quod si contrario ordine litteras legas, contrarium significabitur. *Zsary* enim montem dicimus, qui plane fossis opponitur; cum hic in altum eleuatus, illæ depressæ cernantur. Iam quoniam maiores Cimmericorum in monte, ceualij vectores & nauæ in portibus seruati sunt, dum in Arca nauigarent; voluerunt montis nomen pro quouis genere conseruationis in vsum venire, & maximè pro eo quo naues seruantur, quas dicimus *Zsergen*, id est, accuratè seruare siue abscondere, cum in tuto extra periculum collocamus. Portibus igitur nomen *Zsery* siue *Zsary* lubenter indiderunt; quo nunquam non in mari recordaremur illius conseruationis ab vndis, quæ in montibus Cimmericorum parentibus diuina misericordia contigit; & inde in mentem veniret Deum rogare, vt ab vndarum periculis, & nauem & vectores seruare dignetur. Antiquissima autem hæc ciuitas, cuius prisca illi Græci, & Pomponius meminerunt, hætenus sedes est Episcopalis sub Metropoli Nidrosiana, & totius Norwegiæ siue Nerigi, vt cū Plinio balbutiam, in nominis claritate tenet principatum, mercatūq; habet vt celeberrimū, ita nostris hominibus, à piscibus vento induratis, quos illinc apportant, notissimum. Ex horum litore in Islandiā nauigatur, quam Thulen veterum esse, de Pōponij descriptione, & Pythææ, & Hipparchi testimoniis est apertum. Profectò si quis omnes Græcorum historias percurrat, & ea quæ vetustissimi eorum de Italia scripserunt, examinet, deprehendet eos clariùs veriusq; de maris Norwegici natura, de Bergis, de Thule, aliisque quibusdam ad Cimbricam antiquitatem pertinentibus scripsisse, quàm de Eridano, & mari Adriatico, & ipsa Roma: ita vt inde verisimile fiat, plus ciuilitatis, plus hospitalis beneuolentiæ, humaniq; candoris, plus etiam rerum externarum cognitionis & commercii apud Cimbro illos hominum extimos, quàm apud Romanos, illis tēporibus fuisse. Quī enim Græci hæc quæ dixi nouisse potuissent, nisi libetè Cimbrī & eos admisissent, & regionū suarū notitiā cōmunicassent: nisi fortè velimus, Cimbro in Græcia peregrinatos, Græcis hæc tradidisse: cui obstat, vt in Atuaticis docui, quòd in vltima Britaniæ parte Græcorū extēt monumēta: quæ

quæ à quibus, nisi à Græcis, posita dicere queamus? E regione igitur Bergorum Thule iacet, non quidem directè, & sub eodem circulo parallelo, sed nonnihil transuersim Septentrionem versus remota. Est tamen & alterum in Norwegia opidum, directè Thulæ siue Islandiæ oppositum, cui cum *Zsery* etiam nomen sit, potuisset videri cuiquam de illo Pomponium intelligendum, nisi prioris ciuitatis nobilitas, & clarissima apud omnes fama, hanc sibi memoriā vindicaret. Est & tertium eiusdem nominis opidum in ipsa Thule, qua parte Norwegiæ opponitur, certū argumentū, vnde, & à qua gente insula primū habitata sit. A qua enim, nisi ab ea, cuius linguæ vestigia in ea antiquissima remanserunt? Quare autem Thule dicta sit, natura & positus insulæ videtur cōmōstrare. *Thul* enim, & hypōcoristicòs *Thulken*, id nobis est, quod pileis supernè ornatus causa solet imponi, vnde *Thulen* est lasciuè viuere; eò quòd hoc signo ferè cōmōstrarent iuuenes sese adhuc, vt ita dicam, vitulari. Insula igitur hæc altis montibus, & perperuò ardētibus insignis, supremo ferè orbis vertici imposita, veluti tholus quidā, aut veluti in cono quodam crista, *Thule* à Cimbris est vocata. Placuit autem hæc vox eò magis, quòd possit geminā habere interpretationē: alteram quam dixi insulæ situi & naturæ eius in conū, tholumve elatæ; egregiè conuenientem: alteram qua significatur, eos qui eò nauigant, ad fletū ire, siue, quod Græcis in ore frequēter est *πλὸρ, τὸ οὐδὲν*. *Thulen* enim nobis idē est quod plorare, & ploratus. *Tot* *Thuley*, & per syncopen nobis vsitatam, *Thulen*, idem prorsus quod ad ploratum. Tantis autem ploratus ad eam Insulæ partē, in qua Heclæ montis crateres sunt, auditur, vt cōmuni omnium existimatione creditum sit, impiorū animos illic cruciari, atque adeò ferè à vicinis intelligi, si quis magnus Tyrannus occubuerit, & ad eum locum venerit, quia nimirum tum nouus ploratus exaudiat, & voces aliquando cacodæmonū eum qui recēns accesserit nominatiū. Virgilius in sexto lugētes campos descripsit: qui si Thules etymō, & Heclā, & glaciē ploratū & vlulatū nouisset, plorantes etiam cāpos, siue vlulantes addidisset. Possem magnū fabularum contextum de hac hominum opinione confutū euoluere, nisi puerile id iudicarem: & in ore omnibus est, quendā nostrorū optimatū eò proficiscentē, in cymba quadā aduersis ventis, citra vela & remiges à dæmone subuecta, à nautis visum esse, & percontantibus portitorem quemnā veheret, responsum, eū esse, de quo fabula narratur, nomine & officio, quo functus in Rep. Belgica fuerat, expressis: & postea nauclerū cū in Hollādiā appulisset, rescuuisse eū ipsum, cuius nomē audiuerat, obiisse, ac interrogatum, qua corporis statura, qua facie, quo habitu,

habitu, mortuus hic fuisset, sic omnia delineasse, ut quæ nunquam viuū conspexerat, probè perfecteque cognouisse videretur. Duabus igitur rationibus Thule nomen hoc accepit; & quod veluti Tholus quidam orbi terrarum esset imposita; & quod eò nauigantes ad ploratum proficiscerentur. Sed ne alios opinionis suæ audientia defraudem, qui diuersam rationem nominis assignant, addenda sunt quæ in Suidæ collecticiis scriptorum fragminibus, de nescio quo auctore adducta, leguntur: Thulis, inquit, regnavit per totam Ægyptum, ad ipsam vsque Oceanum; & in eo insularum vnã de nomine suo Thulen vocauit. Superbia verò, de rebus prosperè gestis, elatus, adiuit Sarapidis oraculum; vbi sacrificio factò, hæc interrogauit: Dicitō nobis, Ignipotens beate, qui cursum æthereum inflectis, ea quæ non fallant: Quis antequam ego regnaui, tanta præstare potuit; vel quis erit post me? Cui redditum est oraculum, ad hunc modum habens:

Πρῶτος θεός, μετέπειτα λόγος, καὶ πνεῦμα σὺν αὐτοῖς.
 Ταῦτα δὲ σύμφυτα πάντα καὶ εἰς ἓν ἰόντα τέτυκτο,
 Οὐ κείτ' αἰώνιον πῶς ἴσως θνητὸ βαδίξει,
 Τὸν βίον ἀδελφῶν διαύων εὖ πολὺ κρείττων.

Versus apud Suidam penitus sunt perturbati, & mutili, quos ego ad hunc modum restituerendos putauit, salua illorum sententia, qui vel de exemplaribus verustis, vel ex aliis auctoribus eos poterunt melius emendare. Mihi certè oraculi sensa, & mors deinde secuta persuaserunt, hanc, quam adfero, lectionē tantisper tenendam, dum sanio rem docebor. Hoc igitur responsum ita interpretabor:

*In primis Deus, hinc Sermo, dein Spiritus almus,
 Omnia sunt connata simul tendentia in vnum,
 Perpetuò Omnipotens: miser hinc discedito velox:
 Est melior quisquis latuit, moriensque sefellit.*

Egressus igitur e templo vaticinij, à suis ipsius hominibus in Afrorum regione iugulatus est. Verùm cum nec Herodotus, nec Theodorus, nec quisquam aliorum, me quidem conscio, huius Thulis fecerit mentionem, opinor fabulam de situ insulæ confictam: eò quod supremus terrarum terminus haberetur, vltra quem nulla hominum sedes citra Septentrionem inuenta vnquam fuisset: ad quod Virgilius Augusto per insignem adulationem, totius orbis imperium optans, allusit, hanc insulam orbis metam faciendo:

*An Deus immensi venias maris, & tua nautæ
 Numina sola colant, tibi seruiat vltima Thule?*

Pli-

Plinius idem statuens, Vltima, inquit, omnium quæ memorantur, Thule, in qua Solstitio nullas esse noctes indicauimus, Cancris signum Sole transeunte, nullosque contra per brumam dies. Hoc tēpore Islandia vocatur, quam re vera & indubitate Thulen esse, satis ostendi; nomen hoc nouum à communi mutuatum, eò quod nulla esset Issedonum, de quibus post, insula clarior. Significat autem vox hæc Ἰσταντ, regionem glaciale, eò quod octo ferè menses glacie cingatur; quæ confracta & fluctibus in rupes, & seipsam illisa, horribiles ploratus edit: quos eorum esse putant, qui frigore peccata sua luunt, ex Heclæ ardoribus summis, in extremum frigus præcipitati; & hinc rursus, si ita iudex velit, ignibus iniiciendi. Regio magna parte sui montosa culturam respuit: qua verò parte plana est, tam læto & vberè pabulo abundat, ut armenta sint nonnunquam abercenda, ne aruina distenta crepent. Tritico & Secale & reliquo frumentorum genere caret; eius loco ingentem vim piscium habens: quos vento induratos, in metas domorum instar attollunt, & ex iis tritis & molitis farinam faciunt; ac panes coquunt, tametsi qui ditiores sunt, frumento vtantur aliunde illato; pecunia è piscibus & sulphure, cuius maxima copia ex Heclæ montis radicibus, acquisita. Tres in ea montes sunt altissimi, supernè perpetuis niuibus, inferiùs æternis ignibus insignes: inter quos Hecla ad occidentale insulæ latus nobilissimus, nonnunquam horrendo tonitru, & rabioso fragore ignes, & saxa, & ardentis carbones eructat; & deinde crateres incognitos & cinere occultos, circum se relinquit: adeò ut si quis cognoscendæ ignium naturæ curiosus, propiùs accedat; in periculo sit, ne absorbeat. Exurit autem flama aquas, & stupam illæsam dimittit: quod & in aliis ignibus obseruatum scimus. Caecodæmones naturalibus miraculis abusi, miris technis miseros mortales à veritate seducunt, & se conspiciendos modò hac, modò illa forma præbent, nec non simulacra hominum mortuorum ita effingunt, ut iis quibus noti in vita fuerunt, ceu rediuiui colloquantur, & tandem maximo cum gemitu & ploratu dispareant; dicentes, se ad Heclam reuocari. Dicitur autem mons hoc nomine, quod acutis cautibus horrescat, & homines crudelissimo pœnæ genere torqueat. *Se- ket* enim est instrumentum ferreum, stylis ferreis acutissimis eadem altitudine extantibus, & per decusses positis, veluti erinaceus, plenum; quo linum planis latisque palmis prius confractum purgatur, & in subtilissimas fibras diuellitur & pectinatur. Hinc prouerbio dicitur, *Saet ghy op een heket, ghy sout wat anders wunfchen*; id est, si super ferreo lini pectine sederes, aliud quiddam optares: in eos

t T dici

dici consuetum, qui multa & magna optant. Nam qui super illo pectine federent, aliorum obliuiscerentur, atque hoc vnum orarent, vt ab eo tormenti genere liberarentur. Pro summa igitur & sæuisima pœna, vsurpatur: atque hinc mons gemina ratione Hecla dicitur; & quòd sedes sit tormentorum, & quòd acutis cautibus, veluti eiusmodi pecten horrescat. Regio cui imminet Westfort, ob Occidentis cardine vocatur, cui ex altera parte sub eodem circulo parallelo Ostfort, id est, tractus Orientalis, opponitur. Hæc ego diligentius addidi, quòd constaret, qua lingua olim Thules incolæ vsi sint; quam eandem & in Norwegia, & vicinis omnibus fuisse, deprehendo: atque ita liquet, hos omnes Cimbricæ nationis & Teutonice fuisse; & Thulen posterius quàm Bergos in Norwegia habitari cœpisse ab iis, qui ex Norwegia eò nauigarut. Redeo itaque ad Scandiam siue Scandinauiam; cuius partem Plinius ab Hilleuionum gente quingentis pagis habitari prodidit: quorum nomen statim docet, montibus plurimis totam regionem plenam esse. Hilleuiones enim ex Hilleuioney factum est, non aliter atque Hermiones ex Hermituioney. Cùm igitur Ail mons sit, Hillewones, monticolæ Latine vertentur, quales omnes ferè sunt qui Norwegiam tenent. Nusquam in tota Germania montes sicut his conferendi, cùm perenni niue candeant, & asperrimis rupibus ferè sint inuij; & idcirco Hillewones eorum accolæ meritò hac nota ab omnibus Germanis & Sarmatis Europæis distinguendi. Quæ à Plinio adduntur de Oonis, & Hippopodibus, & Fanesiis, fabulæ sunt, à Cimbris per iocum consutæ. Oonas enim eos appellarunt, qui ad ouorum scopulos habitabant; qui sic dicebantur, quòd veluti oua quædam circa maiorem quandam insulam iacerent, quam gallinam vocabant; quales & in Norwegia, & in lacu Meler commemorantur. Est hæcenus Eierfort, quo ouorum tractus significatur, quam vocem Suecorum lingua in Eggiafort corruptit, vt est apud Olaum Magnum videre. Hippopodes duabus de causis dicuntur, & quòd magnos pedes habeant; & quòd celerrimè per niues pedibus suis ligneis labantur potius quàm currant: quos Scricfinos ab hoc genere currendi nominamus. Scric idem notante, quod latè diuaticatis passibus curro. Scricfini ergo Fini sunt, siue Finingi, qui hoc genere calceorum ligneo, per niues & glaciem lubrico lapsu feruntur. Sunt & alij, qui de pedibus Tympanopodes dici poterant. Strabo de Caucasii ad Albaniam & Iberiam montibus, glacie ac niue æstate etiam plenis agens, similis calceamentum meminit:

Θέρος

Θέρος δὲ φησὶ προσβαίνουσιν ὑποδούμφοι κέντρα ἰμοβοῖνα, δίκλω τυμπάνων πλατέα, διατάς χιόνας καὶ εὖ κρυάλλοις id est, Æstate calceati calceis aculeatis, è crudo corio bubulo factis, & ad tympani formam latis, per niues & per glaciem ascendunt. Idem ait, in Masio monte Armeno circulos supponi: Ἐν ταῦθα δὲ καὶ κρόχιστοι ξύλωνι κέντρα ἰμοβοῖνα, id est, Hic verò & lignei orbiculi aculeati plantis subduntur. Interpret neutrum locum intellexisse mihi videtur, cùm neutrobi de aculeis, ne labantur, subditis meminerit. In Alpibus circulos ligneos item habent reticulo colligatos, quibus pedes niuem adscensuri imponunt, quod & ipsemet expertus sum: quibus tamen in glacie non vtuntur, nisi sit niue contacta. In ea enim nuda, senos aculeos ferreos, singulis soleis subdunt, superius firmo vinculo pedibus alligatos. Si ergo Hippopodes recensendi, Tympanopodes quoque, & Centropodes addantur: sed hi posteriores alibi etiam inueniuntur: at illi huic Septentrionis regioni sunt peculiare, quorum calcei apud Olaum depinguntur. Fanesiorum aures & nomen quid sibi velint, fateor me ignorare: Ὑφαν, vexillum nobis est; è quo suspicor, illos olim vexillum in capite portasse, ornatus causa, quod in feminis Senensibus hodie videmus. Quòd autem aures dicantur habuisse, ad terram vsque propensas; nihil aliud videtur notare, quàm eos eiusmodi genus vestis habuisse, quòd caput amplexum ad pedes vsque descenderet; atque hinc Cimbro, eiusmodi lusum studiosos, respondisse Græcis, eiusmodi illic homines esse, quibus, præter aures, nullum sit vestimentum. Habebant enim pallia è pellibus Martinis & Sabelinis calidissima, quæ à summo capitis vertice, ad pedes vsque dependebant: quorum regionem & mores Lappones nunc possident, alterius omnino, quàm Cimbri sint, generis & linguæ. Reliquis, quæ à vetustissimis illis Græcis traduntur, relictis; ad Gotos redeamus, quorum nullam hæcenus vetustam in Scandia mentionem inuenimus: cùm tamen ingenti indoctorum hominum contentione, & præiudicata quasi apud doctos etiam sententia, ex hoc altero orbe descendisse dicantur. Ad posteriora igitur tempora descendens, Ptolemæum consului; apud quem didici, meridianam partem Scandiæ, non huius quidem, sed alterius, à Gutis habitari; quos eosdem cum Gotis esse, quiuis, linguæ nostræ non imperitus, intelligit. Sueonas Tacitus in Oceano hæc præcipuos agnouit, quorum nomen describit, Gutarum nulla facta mentione.

tT 2

Idem

Idem tamen Gothinorum & Gothonum in Germania, tanquam diuerforum meminit, Gothinos Gallicæ linguæ, qua vtantur indicio, Germanicæ originis esse negans: quod diligenter notandū; eò quòd dicat, Gothinos terga Marcomannorum claudere, & Gallica lingua vti: quo intelligi datur, in regione habitasse Getarum, & Getica lingua vfos fuisse; quæ cum diuersa sit à Sueuica, quam Romani solam Germanicam esse crediderunt; constat, eos sermone nostro vfos fuisse, ac illum Gallicum ob id vocatum, quòd tota Gallia eo tum temporis vteretur. Getarum igitur siue Gothinorum regio ad Cracouiam vsque extēdebat. Gotingus enim, è quo Gothinus fecit sermo Romanus, eo modo dicitur quo Flamingus, eum significans, qui Gotici generis sit. Gothones qui trans Lygios Sueuos erant, dicit paulò additiùs quàm ceteras Germanorum regnari, necdum tamen supra libertatem: è quo rursus Getica disciplina, & ciuilitas, Græcorum moribus proximè accedens, apparet; ita vt non nomine solo, sed moribus etiam Goti fuisse deprehendantur. Extant hætenus in Germania Gotorum vestigia in Gottinga & Gota, quarū hæc longa obsidione nunc cincta, in vtram partē sit casura, nutat. Cum igitur antiquæ Getarum sedes antiquissimæ inter Daciam & Pontum Euxinum, & à Græcis vetustissimis & à Romanis longo post seculorū interuallo secutis ponantur; credere licet eos paulatim superiora etiam petiuisse; & si quæ sedes Germanis de more suo semper migrantibus vacassent, eas occupasse. Et verò Ponti illud latus prius Cimmerij tenuerunt, vti post docebo; quibus in varias expeditiones, & regiones distractis, Getæ proximi vicini & eiusdem linguæ homines in vacua loca venerunt. Getæ deinde plurimum numero aucti, colonias etiam aliò miserunt, pro eo ac oportunitas se aliqua, aut necessitas obtulisset; atque ita ad maris Baltici tandem litus venisse reor, quod Sueuorum gentes reliquissent. Inde post in insulam, quam Gotlandiam vocamus, quamque Ptolemæus Scandiam, è continente primùm appulisse, & tandem in Sueonum etiam terram traiecisse: qua de causa, quia plures esse possint, nihil refert, quando non vltius veritatem quæro, quàm vel lectio scriptorum, vel nominum ratio, vel veri similitudo aliqua insignis me deducat. Alij migrant vel hominum numero nimis pro captu regionis aucto: alij inuitati, vti Angli in Britanniam: alij ab hoste pulsati, vt Britanni in Galliam: alij ducti cupidine plura melioraque quàm domi habeant possidendi, vt Germani in Galliam: alij terris nouis ab aliquo principe donati, vt Romani milites veterani variis locis reperiuntur: alij iritati à finitimis; denique alij aliis de causis aliò commigrarunt. Quacunque igitur occasione

Goti

Goti in Gotlandiam traiecerunt, illud interim tenendum, è continente eò venisse, non contrà ab insula in continentem; ac inde in Cherronesum illam magnam partem eorum causa aliqua transisse. Gratulentur ergo sibi Goti de parentibus suis, quorum arma totam Italiam & Hispaniam, & magnam partem Galliæ sibi subiecerunt, atque hac laude, quæ maxima potest haberi, contenti; indoctos illos, & barbaros, & nugaces scriptores explodāt; qui contra naturæ ductum, & contra vera & prima historiæ principia è Mose petenda, homines ex insulis & peninsulis in continentem venisse, ridiculè fabulantur. Erat illis hominibus docendum, antiquiorem Getarum notitiam in Scandia, quàm ad Pötum fuisse, apud Græcorum vetustissimos: quòd eos facere non posse, satis mihi videor ostendisse, dum discussis omnibus, quæ extāt de Scandia & Thule apud eos scripta, nulla Gotorum aut Getarum sit in ea inuenta mentio, ante Adriani principatum; cum tamen in Germania multo antè Gothonum & Gothinorum populi sint reperti. Olaus Magnus vetusta Gotorum saxa frequenter iactat, quasi iis antiquæ Gotorum res gestæ, litteris Gothicis inscriptæ continerentur: sed ne vnum quidem vnquam, vel legere, vel intelligere potuit: quòd sanè mirum esset, si verus sermo Gothicus, & germana eius pictura, non solùm in ea regione maximè viguisset, sed suos etiam inde natales, vbicunque gentium esset, computaret. Vellem equidem picturas aliquot saxorum me habere, quò viderem ecquid solidæ antiquitatis præ se ferrent. Nam qui veterem earum gentium linguam callet, quam priscis temporibus illic habitasse claris indicis demonstraui, ei facile fuerit elementorum varietatem numerare, dum eam totam habeat comprehensam, atque ex ea tandem aliquas voces inuenire, de quibus omnium litterarum vis & complexio doceretur. Frequenter eum rogavi, dum Bononiæ prius, ac deinde Romæ familiaritas mihi, & multa cum ipso esset consuetudo, ecquam inscriptionem haberet, cuius aliqua sensa elicere posset. Rogavi item, quam nauigationis regulam & obseruationem secutus, terras illas ad Polum vsque deduxisset; & id genus alia non pauca, quæ falsa mihi, tametsi ab eo scriberentur, videbantur: ad quæ nihil vnquam sani respondit, immò hoc nugando apud me effecit, vt hominem crederem Geographiæ prorsus ignarum, & eam quam habemus Septentrionalium regionum descriptionem, nō ipsius, sed Ioannis fratris cura, studioque fuisse factam. Lingua porrò Gotorum & Sueonum, quos Suecos, alij Suetos, nos Suedanos nominamus, de nostrati, nescio per quam aliam est corrupta; suspicione tamen non exigua manente, à Wendis, Wilis, Sclauis, & aliis fortassis in illam

t T 3 regio-

regionem, dum à Saxonibus, & aliis Germanis pellerentur, transgressis; qui à vera pronuntiatione, ut fieri in linguis peregrinis addiscendis solet, recedentes; hanc, quam nunc habent, fecerunt: quæ tamen non tantum differt, ut non in singulis ferè vocabulis, paucissimis omnino exceptis, Cimbricam originem agnoscas. Deinde, quavis nullos omnino Sclauonici generis homines eò immigrasse daretur, sicut incertum est; Goti tamen minima Cherronesi pars, quamque nemo veterum, ne Ptolemæus quidem, sub hoc nomine agnouit; linguam Sueonum, qui è Sueuis videtur venisse, secuta potuit facile suam Cimbricam cõtaminare. Quid quod immensa sæculorum volumina, nullo alio accedente, plurimum queant sermonem immutare, licet radices vocũ eedem perdurent; è quibus primogenia earum natura perspicui potest, & cui genti debeat æstimari. Quod verò Sueuorum sobolem Sueones putem, id ex nomine accipio, & Sueuorum antiquo situ, & populorum abundantia, quibus facile fuit transmittere eò colonos, quanquam Germanicũ nomẽ, quod est *Sueden*, compositũ videtur ex Sueuo & Dano, ac suspicionem non parvã mouere, sicut dicimus Gotalanos, ita quoque Suedanos dictos fuisse: quoniam Sueui & Dani communi expeditione regionẽ occuparint. Quò verò hãc meam opinionẽ magis amem, facit Iornandes; qui hos non Sueones, non Suetos, sed Suethans vocauit; in qua voce si pro aspirata mediam litteram ponas, Suedans feceris: quod æquẽ numero pluriũ atque *Suedanen* dici potest, ac deinde exẽpto Delta, de cõsuetudine nostra, *Sueanen*, vnde Sueones apud Tacitũ euaferint. Teneamus ergo hanc Suedanorũ & originem, & nomenclaturam, & duarum gentium clarissimarum duplicem nobilitatẽ, quæ ut magis elucescat, interferẽdum hoc loco erit, quinam sint Dani, & vnde eam habeant appellationem. Cimmericorum pueri, cum populorum innumera multitudine crescerent, & longè lateque Scythiam paulatim occuparent, variis, ut ostendi, se nominibus nuncuparunt: alij aliud in iis ponendis propositum secuti. Inter hos igitur fuerunt, qui quòd belli studiis potissimum oblectarẽtur, atque in iis nõ tam avaritia, quàm generoso animo ducti, victoriam & laudem, petiũs quàm diuitias quærerent, nomen illud sibi ab eo animali sumpserũt, quod inter omnia plurimas naturæ dotes ad hunc scopũ necessarias habere videretur. Gallum igitur gallinaceum, tum bellicæ laudis & generosissimi animi, tũ indolis regalis & militis strenui, & ad omnia momenta vigilis optimum exemplar, ut pro symbolo & synthemate quodam sibi acceperunt; ita nomen quoque ab eo placuit mutuari. Vocarunt enim se se *Se Sanen*, & cõpositè per concisionẽ *Sanen*, aspira-

aspiratione in media littera, de more nostro, delitescente. Dicitur autem *San* ab *Sitan*, per syncopen, quia ad opus cantu suo incitet. *Sit* enim hortãtis ad celerẽ progressum: vnde *Sissen* incitare; à calore deductũ, quoniam propriũ caloris sit accelerare. Nomen igitur naturã animalis, & eius inter homines vsum, tribus litteris indicauit: quod de vi etiam litterarũ intelligi datur, cum aspiratio notæ progressionis præposita, non aliud faciat, quàm ut spiritu quodã ad motionem incitet, aut ut progressum inspiret: ita nusquam dormitauit primus nominũ fabricator. *Sanen* igitur, de suo statim nomine intelligunt diligentes se, & vigiles, & incitatos ad opus esse debere; ac huic monitioni mox accedunt symbola de natura animalis sumpta, indicãtia ut eam imitentur. Galli enim diligentissimas vigilias, & nõquam somno contaminandas docentes rem castrensi custodiæ maximè necessariam: tesseram dant conuenientissimã hominibus, cum omnibus, tum maximè rei militaris studiosis. Deinde vni totã ciuitatẽ, totumque exercitũ parere, monstrant ad gentis salutẽ esse in primis necessariũ, dum de domestico suo inter gallinas regno, totis viribus ad mortem vsque depugnant: ad eò, ut Homerus ab iis, quamuis & aliunde, discere potuerit,

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἴς κοίρανον ἕστω. id est,

Noxia res plures domini, Rex vnicus esto.

Nec de regno tantum pugnat, sed pro salute etiã suæ gentis contra Miluios & alios hostes; cui etiã vbicumque possunt, victũ quærunt, & ad inuentũ sedulo gallinas vocat; ceu dicerent, hoc verè regiũ esse, nõ ab hoste tantum populũ tueri, sed victũ etiam & alimenta, & cetera necessaria ei subministrare. Nec pudet etiã magnanimũ hoc & glorię cupidissimũ animal, ad humilia se officia demittere, si ad gentis modò suę salutem id sentiat expedire; quo fit, ut pro gallinis, dũ opus est, pullos foueat, & educet, docentes, nihil nõ fortè virũ decere, quo ciuitatis aliquod membrũ seruetur. Aleetryonem Martis satellitem fuisse fingunt, eique tam familiarem, ut dum Veneris adulteriũ committeret, foribus eum custodiendis adhibuerit; sed quia obdormiisset, nec Solis aduentum tempore nunciaisset, in auem sui nominis fuisse mutatũ, quæ hactenus veteris negligentia memor, sedulo Solis aduentum prænunciat, ut Lucianus in Gallo copiosius. Ausonius ad hoc alludens, cecinit:

—Ter clara instantis Eoi

Signa canit, serus deprenso Marte satelles.

Hinc Romani Marti gallum nonnunquam appingebant, vigilantia milites admonentes. Magi cognatum Soli faciunt, ac inde fieri, ut eius cursus inflexiones sentiat, & cantu mortalibus annunciet.

Ob

Ob diligentiam item nunciationis, & vigilem curam Mercurio datus est, & Latonæ parienti eum quoque adfuisse ferunt: eò quòd Solis ad hemisphærium nostrum regressu, calor naturalis augeatur, partum vi sua promouens: quem quia nunciat gallus, Latonæ meritò gratus est. Iam quia pugnax & vigilantissimum animal est, Elæi, Pausania teste, Mineruæ cono gallum imposuerunt. Apud Romanos tantum in auguriis momenti habere credebantur, vt eorum significatio pro veracissima & sacrosancta haberetur: quorum tripudia solissima propria Plinius dixit, adiectis his verbis: Hi magistratus nostros quotidie regunt, domosque ipsi suas claudunt aut referant. hi fasces Romanos impellunt aut retinēt: iubent aues aut prohibēt, victoriarum omnium toto orbe partarum auspices. hi maximè terrarum imperio imperant, extis etiam fibrisque haud aliter quàm opimæ victimæ Diis grati. Hæc ille. Victores canunt, victi fugiunt, & tristi silentio delitescunt, quare victoriæ meritò habebant omen: è quo illud Socratis intelligitur, quo gallum Æsculapio immolari iam iam moriturus imperabat, significans nimirum se de omnium corporis molestiarum victoria mox triumphaturum, & idcirco Æsculapio Apollinis filio, & hominum medico, illud animal dari velle, quòd ob curam & sollicitudinem veris medicis, maximè tamen animorum, esset gratissimum. Non grauior posterioris quoque ætatis Philosophorum de Gallinæ diuinitate, & vi Apollinari, opinionem exemplo vno indicare, quòd Zonaras posteritatis memoriæ, tertio Chronicorum suorum tome, mandauit. Aiunt, inquit, si Latine vertatur, sub hoc Valente, Libanium Sophistam, & Iamblichum Procli præceptorem Alectryomantiam fecisse, id est, diuinationem per gallum gallinæ: inquirentes, quis Valenti in regno successurus esset. Ea verò, vt fertur, talis est: Litteræ viginti quatuor pulueri inscribuntur, & harum vnique tritici vel ordeï granum imponitur, deinde Gallis dimittitur, carminibus quibusdam interim & incantamentis recitatis; & animaduertitur, è quibus elementis grana capiatur, quæ coniuncta, id quòd quærebatur, ostendunt. Id igitur cum & illi fecissent, cernebant gallum granum primum ex Theta, alterum ex Epsilon, tertium ex Omicron, quartum ex Delta sumpsisse; quo fiebat, vt ambigua hæc esset significatio, cum vel Theodorus, vel Theodosius, vel Theodotus significari videretur. Eius rei certior factus Valens, multos iis nominibus vocatos ob suspicionem interemit, & ipsos diuinatores inquisiuit. Quocirca Iamblichus crudelitatem eius metuens, veneno hausto, vitam sibi, vt quidam narrant, ademit. Hæc Zonaras de immani Valentis fauitia, & stolidæ & supersti-

perstitiosæ vanitatis pœna; è quibus discimus ad Iamblichi vsque ætatem, inter sapientiæ professores, eam fuisse opinionem, maximam Apollinaris naturæ facultatem, in gallo gallinæo vigere. Plena igitur Magicæ disciplinæ Socratis sapientissimi Philosophi vltima illa iussio fuit, quam integrè pro dignitate & amplitudine significatorum explicare, alterius loci & temporis esset. Nos ad militiam & pugnam pro patria reuertamur, quam Dani in Gallo maximè excolabantur, quamuis fortassis alterius illius pugnæ, quæ inter rationem est & perturbationes, non fuerint ignari. Plinius tradit Pergami gallorum spectaculum, veluti gladiatorum, quotannis edi: quòd Ambuaritis nostris hæcenus in vsu fuit, magna ambitione duabus factionibus inter se certantibus, atque id cum in pagis, tum maximè in ipsa vrbe, cui à Ducis filua nomen est: in qua per octo integros dies in ipsa curia galli ad pugnam committuntur, ingenti partium studio & sollicita victoriæ expectatione, in qua tantum exardescunt, vt ipse viderim ex gallinæorum certamine ad equestre duellum fuisse prouocatum; in quo alter vir in primis strenuus & veteranus eques, lancea in fronte ictus occubuit, eodem ferè modo, quo Henricus Rex Franciæ, cui per oculi alterius cavitatem pars fractæ lanceæ in cerebri sedem est adacta. Ælianus in variæ Historiæ libro, si rectè memini, secundo; Themistoclem contra Barbaros exercitum ducentem, prodit duos gallos fortè in itinere pugnantem vidisse, ac imperasse vt miles subsisteret: acceptaque de hac pugna occasione, docuisse bonis & strenuis ciuibus, pluris patriam, liberos, uxores, parentes, Deosque penates æstimandos, quam Gallis solam victoriæ opinionem. Cum igitur victor redisset, instruisse vt quotannis gallinæorum pugna, Athenis publicè exhiberetur. Aiunt verò non Leonem modò ad Galli cantum, sed Basiliscum etiam expauescere: quòd an verum sit, vt parui refert, ita certum est, nullum animal maiore animo, & elatiore, vel caput cristatum, & caudam falcatam, erectamque gerere, vel certamen inire, in quo frequenter antè moritur, quàm aduersario cedat. Ingentes ergo animos & vigiles custodias, necnon summum erga suos amorè, qui hoc se nomine nuncuparunt, pollicebatur: & hæcenus in vsu ipsis est, Gallos semper in militia habere; tū vt virtutè eorū imitentur, tū vt pro horologiis, cæcus eorum habeatur. Horū mox nomè alij imitati sunt, à Danis fortasse Cimmericorū sobole, genus ducentes: qui vt nō nihil à parētibus distinguerentur, *Maney* se nominarunt: quasi dicerent se omnes Gallos esse. *Maney* enim omnis; *Maney*, vt dixi, gallinæum notat: vnde Alani appellatio, quæ gens Ptolemæo suprema ferè ad Septentrionem ponitur;

à Suobenis non longè remota: & rursus in Sarmatia Europæa sub eiusdem nominis montibus. Ab his ad Orientem emigrarunt Alanorū, qui sic dicti vi dentur, quòd spurij essent Alanorum, *Aorsos* filium meretricis significante: quod non de vocis origine tantū colligo, sed Plinij etiam testificatione, qui cū de Sauromatis egisset & Aorsis, Scythas Degeneres à seruis ortos subdit; ex quo suspicio mihi orta, ipsos Aorsos Scythas degeneres fuisse, & Plinium significationis ignarū eos distinxisse. *Aorsos* cum articulo, hactenus Anglis & Flandris est in vsu frequentissimo, in eodem significato. Ptolemæus Aorsos ad Norossos mōtes posuit, sic dictos, quòd iis, qui ad Daicem habitarent, ad plagā Orientis & Septentrionis mediam siti essent, quæ *Mort-ost* nostris vocatur: quo nomine & populi fuere versus eadem cæli partem habitantes, à Caspio mari in ita supputatione. Alanorū igitur meretricia Alanorum soboles, quòd nomen non magis tū turpe putabatur, quàm nunc Bastardi vocis eodem in significato usurpata; quam non dedignatus est vir ante cētum annos omnibus belli pacisque laudibus ornatissimus, Antonius ducis Burgundiæ filius, quem Magnum Bastardum vulgò nominabāt: nec longè ab ea sum opinione, vt Bastarnos Germanorū quoque illegitimos filios fuisse credā. Getas pluribus vxoribus vsos fuisse, Menander prodidit: quod ego sic tamen accipiendum censeo, vt vnā quidem legitimā dicantur habuisse vxorem; sed pluribus feminis ad id conductis, vsos fuisse. Neque enim historiis consentaneum est, plures ipsorum vxores fuisse; cū singulas singulorum fuisse, posteriora tempora docuerint, quibus Gotorū mores notiores Græcis, Romanisque euaserūt, quàm si tale quid fuisset, id ignorari posset. Hoc igitur Menandro concedamus, Getas & vniuersim Thraces, non admodum fuisse in re vxoria continentes, cū ancillis etiam vterentur. Verū ne legitimis ea res fraudi esset, verisimile est seorsum iis à parentibus prospici solere, atque hinc factum, vt multitudinē eiusmodi sobolis in colonias simul emitterent. Atque hinc, præter ceteras causas, fieri etiam potuit, vt Tectosaces se legitimos nomine suo profiterentur; frustra id, vt videtur, facturi, nisi illegitimi aliqui fuissent. Scio me antè Sacorsos, ab *Aorsis*, id est, equo, deriuasse: vereor tamen, ne similiter Sacorsis atque Alanorū dicantur: ita vt Sacorsis filij Sacarum illegitimi nominentur, quemadmodum Tectosaces, legitimi Sacæ dicuntur. Sed hæc parum ad rem faciunt; & eorum nulla mētio fuisset, nisi Plinius Degeneres nobis Scythas proposuisset: qui vt de alia historia originem forsan habuerint, hoc tamen in mentem vocarunt, Alanorū sic nos posse interpretari. Fuerunt & Rosalani, quasi dicerentur, equestres Alani,

à *Aorsis*

à *Aorsis* equum notante sic dicti, diuersi tamen longè à Rusis; quamuis easdem aliquando sedes habuerint, cū lingua inter se multum differant. Alani enim Gotici generis fuerunt, & eadem lingua vsi, Procopio apertè hoc attestante. At Rusi longè alia lingua, quæque nihil cum Getica commune habet, loquuntur. Idem tradit, Alanos suo tempore ad Phasim habitasse, ea parte, quæ à Caucaſo oritur, quo loco suspicatus aliquando sum, Alanos pro Albanis poni, vel eosdem esse; quod & alij nonnulli arbitrari videntur; cū eo loco ponantur, quo Albani olim habitauerunt: verū eosdem non esse, ex Ptolemæo, & aliis liquet; qui Alanos longè terrarum ab Albanis remouit. Eiusdem tamen originis & linguæ Alanos & Albanos fuisse, nihil ambigo; & Albanos quidem dictos ab *Alis*, quo montes significantur, & *Alan*, quo gallinaceus dicitur; ita vt Albani sint montani galli, si Latine veritas. Sumpserunt igitur & Albani nomen à gallo; & nomine suo regionis suæ naturam indicabant: quæ quàm sit Alpina, ab iis discere licet, qui hîc celsissimum Caucaſum esse scripserunt. Albani igitur, cum Danis, Alanis, Alanorū, Rosalanis, eiusdem generis fuerunt: & quemadmodum Sacæ Alpini, Sacalbini; ita Alani siue Dani montani, Albani sunt nominati: atque hinc fieri potest, vt post, omnes se Alanos dixerint: eò quòd omnes gallinacei nomē haberent; & id præsertim, cū iam Dani è Sarmatia in Cherronesum Cimbricam, & Norwegiam, & insulas vicinas commigrassent, adeo vt tota ferè Sarmatia & Asiatica & Europæa posterioribus temporibus Alania cœperit dici. Alani cum Gotis Hispaniā ingressi, de nominibus duobus vnum compositione fecerunt, Gotalanos se nominantes: quo nomine hactenus regnum est Gotalanicum. Danorum igitur illustris est & antiqua è Cimмериis nobilitas; vt nihil miri sit, Cimbris è Cherroneso digressis, sobolem eorū successisse, atque de suo nomine Danicum regnum cōdidisse; nec Cherronesum tantū ditionis suæ fecisse, sed insulas etiam in freto sitas, & totā è regione Norwegiam, & ei oppositam Thulen; qua de re coniecturā facio, hæc omnia prius Cimbrorū etiā fuisse. Quemadmodū autē Getæ siue Gutæ partē Scandiæ maximè Austrinā, Suedanis cōfinē, nūc tenēt: ita videtur & à Danis admissi in Cherronesi partē, quam hactenus Iutiam pro Gutiam, quemadmodū Iuniū pro Guniū vocamus, siue eam amicitia, siue armis impetrarint. Magna fuit harū gentium congenerū, & eiusdē linguæ, permixtio; dum paulatim sedes aliò atque aliò, vetusto Germanorum more, transferrent, ac frequentes etiam in longinqua expeditiones susciperēt: in quibus non est absurdū, duorū aut trium populorum milites coiuisse, quò vires sociis armis maiores tutioresque

existerent, atque inde factum suspicor, ut Sueui & Dani Suedaniam fecerint, ac Goti suam sibi partem acceperint, ac post Dani & Gutæ in Cherronesum, Cimbrorum & Saxonum ad ulteriora discessu vacuam, penetrarint. Et hæc quidem mea est de Danorum, & Suedanorum, & Gutarum siue Gotorum ad hoc mare opinio: de qua, si meliorem & antiquitatibus magis congruentem audiuerim, non aegrè cedam. Hactenus certe quæ Saxo Grammaticus, & eum secuti prodiderunt, pro vanissimis deliriis habeo; propterea quod nihil profusum Græcis scriptoribus, & migrationum Germanicarum perpetua quadam successione apud idoneos auctores celebrata, consentiant; sed meras nugas, & vana somnia, & aniles fabulas, citra ornatum & utilitatem, & eruditionem inculcent. Eodem loco Iornandem habeo, ea quidem parte, qua de originibus scribit: cetera historicum agnosco; quam bonum non dico, talem saltem, qualem ea tempora tulerunt. Quamuis igitur satis me putem docuisse falsissimum esse, è Scandia Gotorum, & aliarum, quas dicunt, gentium natales antiquissimos petendos; addam tamen & Plinij testimonium, quod & ex illo perspicuum fiat, Gotos prius in Germania, quam ad Scandiam transirent, habitasse. Germanorum, inquit, genera quinque: Vindili, quorum pars Burgundiones, Varrini, Carini, Guttones. Quis hinc non videat Guttones dici, qui Gothones Tacito vocantur, & Guthones Ptolemæo, non procul à Sarmatico mari ab eo constituti; atque idcirco non difficile illis fuit auxilio Danorum & Sueuorum in ulteriora traicere. Quod autem dico Getas siue Guetas Danorum auxilio transisse, conicio ex Gedano vrbe ad ostia Vistulæ sita, quæ mihi dici videretur composita dictione à Getis & Danis, eò quod communi horum opera primum condita fuerit. Germani tamen Danorum tantum in vrbe nominanda mentionem faciunt, dum *Danæsic*, id est Danorum vicum, siue refugium & secessum vocant: quod nomen originis ignari in Dantiscum transtulerunt. Notandus hic error in Plinij exemplaribus, quæ Vindili pro Vandeli habent, culpa fortassis cuiuspiam, qui ex Vindelicis occasionem acceperit aliter legendi. Loqui enim eum de Vandelis, clarum ex gentibus iis quas Vandolorum numero ait contineri; inter quas Burgundiones & Guttones enumerat; quos certum est de Ptolemæi tabula ultra Vistulam habitasse. Nec tantum de Ptolemæo colligitur, hanc eorum regionem olim fuisse, sed ex ipso etiam Plinio qui mox post hos Cimbrorum, & Teutonorum, & Cauconum gentes infert, qui post Vistulam, sub nomine Ingeuonum, proximi sequebantur, integre dicendi *Singezessonem*, id est, secundum mare longo tractu ad ipsum

ipsum usque Rhenum commorantes. Vandeli igitur illi dicti sunt, quos Romani ultimos Germanorum audiuerant; quod deinde aliò transgressi, tanquam proprium retinuerunt; propterea forte, quod ab ambulandi instituto necdum discedere statuisent: in quo tam egregie se gesserunt, ut tota perambulata Gallia & Hispania, in Africam traiecerint. Procopius de bello Vandilico, siue potius Vandelico, scribens, Gothicæ, inquit, gentes multæ quidem & aliæ prius fuere quam nunc; omnium autem maxime ac potissime Goti, & Vandeli & Visigoti, & Gepedes iam dudum & Sarmatæ, & Melanchlæni appellati. Sunt & qui Geticas gentes has vocent, qui omnes nominibus quidem inter se differunt, cetero conueniunt. Nam & albi sunt omnes corpore, flaua coma, proceri quoque; & aspectu probi, legibus item eisdem vtuntur; similiter & Arrianæ omnes opinionis, voce vna Gotica appellata vtentes. Videmus itaque omnes hos communi nomine Gotos & Sarmatas vnus & linguæ, & generis fuisse, quod idem his verbis adiecit. Et ut mihi sanè videtur, ex vna omnes gente procreati, nomina postea ab eorum ducibus varia sortiti. Is autem populus loca supra Istrum iam pridem incolere: deinde Gepedes loca circa Singidum & Sirmium tenuerunt. Intra verò & extra Istrum meo usque tempore nunc habitant. Ex his igitur Visigoti hinc mouentes, primum quidem in societate cum Arcadio venerunt; tempore verò procedente minime in fide perseuerantes, duce Alarico insidias alteri Imperatori parauerunt. E Thracia enim mouentes, omnem Europam bello infestauerunt. Idem libro primo de bello Gotico, docet Odoacrum contra fidem Augustulo datam Romanorum Tyrannum à Gotis constitutum, & eundem à Theodorico longa obsidione pressum, pacta societateque regni Italici cum eo iniuisse, antistite Aquileiesi id procurante: post verò Odoacrum ad conuiuium vocatum, à Theodorico perfide occisum: ac ita factum, ut is solus Gotorum Italiaeque Rex esset. Hæc ex Procopio, è quibus, & quæ gens fuerit, & vnde progressa, & quo sermone vsa, satis est perspicuum. Ammianus Marcellinus nisi hac parte mutilus esset, de Massagetis aliquid fortasse protulisset, quod assertionem meam de Getarum origine adiuuaret. Hic tamen Alanos dicit Scythiæ solitudines inhabitasse, ac paulatim vicinis nationibus bello victis nomen suum indidisse, quas cum pigritate recensere; addito tamen in curribus domos habere, nec usquam certa domicilia figere, sed liberè per vastas solitudines vagari, & quidem equites omnes; cum vile habeatur, pedibus iter fecisse, nec non & illo omnes esse strenuos & prudentes bellatores: quibus declarat, Gallinacei insigne optimè illis conuenisse, tum propter bellum studium, & in eo vigilantiam, tum ob calcaria, quibus equites uti con-

sueuerūt. Pergens deinde Ammianus, cum varios Alanos esse dixisset, illos solos, qui ad Tanaim tenderent, Geutingos nominavit; quos primos Hunni inuaserunt, ac tandem multis caësis, pacta cum reliquis inierunt aduersus Hermanricum, id est, diuitem virorum in exercitu versantium, Gotorum Regē, virum militari laude apud omnes confines insignem: qui cum diutius tantæ multitudini resistere nequiret, potioem sibi conditionem putauit, spontanea morte præsentia mala fugere, quàm hostes cernere victores. Huic sufficiant Witmerum, quod nomen sonat, latè celebratum, qui Hunnis aliquot sibi pecunia iunctis, Alanis & reliquis Hunnis fortiter restitit, atque id tantisper, dum in acie cæderetur. Huic paruulus filius succedens, Witricus nomine, quo latè diues signatur, à tutoribus fortissimis viris deportatus est ad Danastum flumē inter Istrum & Boristhenem fluentem. Hinc Hunni & Alani progressi, Athanaricū Theruingorū iudicem ad ipsum vsq; Danubium fugere cōpulerunt, qui nomine suo præfert, diuitē se esse corū, qui eos odissent: qui nomen à Gallinaceo sumpsit, quasi diceretur *Athaney ryc*, hereditario nimirum in Alanos odio à parentibus accepto. Fama igitur latè per omnes Gotorum gentes sparsa, aduenisse hominum genus omnia velut procella proflernēs, ad Valentem missi legati, terras nouas in Thracia impetrarūt, in quas, quicquid à Marcomannis & Quadis ad Pontū vsq; gētium habitabat, commigrat, Romanis exitium euerisionēque Imperij portans. Hoc loco videas Ammianum clarè docere, à Quadis & Marcomannis, vsq; ad Pontum, omnia Gotorū fuisse, ac inde ab Hunnis & Alanis pulsos, Danubiū, cōsensu & ope Valentis, transiisse. Hac re nō satis accuratè animaduersa, Beatus Rhenanus egregiè se decepit, qui credidit se docere posse, Gotos à Getis diuersos esse, de locorū diuersitate: eò quòd in Theodosiana quadā orbis descriptione, si titulo de auctore credendū, sic scriptum inuenerit: Germania omnisq; Gotia finiuntur ab Oriente flumine Huistia, ab Occidēte flumine Rheno, à Septētrione Oceano, à Meridie flumine Danubio: Dacia & Alania finiuntur ab Oriēte desertis Sarmatiæ, ab Occidēte flumine Huistia, ab Septentrione Oceano, à Meridie flumine Istro. Conferantur igitur Ammianus & hæc posterior orbis descriptio, & deprehēdetur verum esse, Gotos prius & Guetingos siue Gotingos à Tanai ad Istrum vsq; secundū Pontum habitasse, & inde ad Marcomannorū vsq; & Quadorū fines pertigisse; ac inde ab Hunnis & Alanis pulsos, Danubium traicisse. Fallitur ergo maiorem in modum Rhenanus, cum Ammianus clarissimus & apertissimus testis sit, totam eam regionem, quam Strabo, ceteriq; scriptores Getis & Dacis tribuerūt, Gotorū patriam fuisse;

fuisse; ac post hos Alanorū vagas sedes longè lateque in Asia paruiffe. Iam quòd Germaniam & Gotiam Vistula (nam is Huistia est, & Isula, & Vistula, & nescio quid non) terminatam videmus, id eo factum, quòd ante quoque Alanorum, & Hunnorum incurfiones, Gothini citra Vistulam habitarint. Sunt autem Gothini nobis *Gotingen*, id est, homines à Gotis genus ducentes; ea formula vulgari, qua Carolingos & Merouingos, Caroli & Meroui posteros & genus nominamus. Marcellinus alibi apud Tanaitas nimirum Guetingas etiam inuenit, id est, Gotorum sobolem, quos alibi Gothunos scriptos legimus; adeò vt suspicari quis posset, è Gotis & Hunnis eum populum commixtum fuisse. Mihi tamen Gotini legendi videntur, eo significatu, vt genus Gothicum intelligatur. Apud Claudianum igitur Gotinos, non Gothunos lego:

Ausi Danubium quondam tranare Gotini,

In limes fregere nemus. —

Loquitur enim de Gotorum transitu, quem Ammianus Marcellinus copiose depingit atque deplorat, magis lamentaturus, si quæ post Valentis interitum accidere, conspexisset. Eodem modo cecinit in Eutropium Claudianus:

— *Ostrogotis colitur mixtisq; Gotinis*

Phryx ager: hos parua poterant impellere causa.

Siue igitur Gutingos, siue Guetingos, vt Ammiani liber habet, legamus, eos ad formationis Teutonicæ rationem sic vocabimus, qui generis sunt Guetarum siue Gotorum, cum Gutæ & Goti iidem sint, vel ipso Rhenano, qui Getas alios perperam facit, id testificato. E Guetingis igitur Latini Gotinos fecere, quo nomine Tacitus eos in Germania posuit, & alios Marcellinus ad Tanaim; utrosque nomine suo genus præferētes. In tanta igitur locorū distantia, quantā Goti genere suo implebant, non mirū est, alios Austrogotos, alios Westrogotos nominatos; illos quidē ad Orientem, hos ad Occidentem habitātes. Nec nomen illud Ostrogotorū tum primū inuentū est, cum Alaricus Italiā occupasset, aut post, cum eius posterius Galliā & Hispaniā tenerēt, Theodoricus verò Italiā sub nomine Regis Ostrogotorū. Sed ad Austrogotorū explicationem Taciti locus spectat; in quo *Æstyes* pro Austris leguntur: qui de moribus Germanorū scribēs, sic habet: Ergo iam dextro Sueuici maris litore *Æstyorū* gētes alluuntur, quibus ritus habitusq; Sueuorū, lingua Britanicę propior: Matrē deūm venerāt: in signe superstitionis formas apriorū gestant: id pro armis omniū; tutela securū Deę cultorē etiā inter hostes præstat. Et quò intelligam⁹ quos hoc nomine appellet, addantur & ea quę mox sequuntur. Sed &

mare

mare scrutantur, ac soli omnium, Succinū, quod ipsi Glessum vocāt, inter vada atq; in ipso litore legunt. Quis linguæ nostræ gnarus, locorūq; peritus non videt hīc, quos Aestyos nūcuparit? eos haud dubiè qui Sueuorū respectu erant Orientales, quos hactenus *Austers* siue *Osters* vocamus: cuius nominis vim si Tacitus intellexisset, nec Aestyos, sed Austros dixisset; nec paulò post Venedos tāquam diuersos addidisset; cum Venedi Austrorum principia teneat. Plinius cum simile nomen ad hanc oram Sarmatici Oceani audiuisset, credidit insulam esse nomine Austraiam; quod tamen nomē genuinam scripturam propè seruaui, ab Austris Austraiia deriuata, non aliter quàm hactenus Bauaria orientalis Austria vocatur. Austraiia verò dicta est, quasi *Austerhauey*, id est, portus orientalium; quos hæc siue peninsula, siue insula duos habet insignes, introrsus longo tractu reductos, *Afrishaue* & *Curishaue* nominatos, quibus sinus Sudinorum accedit *Sudauen* vocatus. Mithridates eandem videtur Ostericā nominasse, sic enim Ostericam in Plinio corrigo, in qua voce sola est vitiosa litterarum transpositio; eò quòd Tau in vltima syllaba ad priorem sit referendum; ita vt Orientale regnū significetur. Et ne Taciti locum de lingua nostra temere me corrigere quisquam suspicetur, discat ex Iornande Aestros hic longè litora tenuisse, & facilem esse ex figura litteræ caninæ in Pythagoræ litteram lapsum: cui addat ex Plinio Austraiam à Barbaris eandem insulam dici, quam milites Glessariam nominarint; à Glesso, quod Succinum significat: atque ita cognoscat Austraiam patriam esse eorum, apud quos solos Succinum inueniri Tacitus scripsit. Eandem præterea Actaiam dici, Plinius tradit, nulla addita ratione. Nos, qui Danos & Getas permixtim hīc habitasse collegimus, non veremur arbitrari Actaiam dici, quasi Daniam, in qua Succinum inuenitur. *Acht* enim siue *Acht* Succinum notat, vti omnibus notum; quamuis frequētius adiectione lapidis dicamus *Achtsteen*, id est, Succini lapis. Quare verò Glessum etiam diceretur, conicere magis quàm certò asserere possum. Fortè audiuerant milites, à quibus insulam nominari Glessariam Plinius dixit, Succini cōmunius frequētiusq; genus *Selechtsston* vocari: quo significatur nobis flauus, siue Falerni modo fuluus cum quodam leui fulgore Succini lapis. Lapis enim nobis *steen*, Almannis siue Sueuis & aliis item non paucis *Stein*, Anglis *Ston* nominatur. Ex *Selechtsston* igitur concisè Glesson factum est. Si enim Plinio credendum, Falerni fulgor Succinum apud Romanos maximè commendabat, contrà quàm hac ætate, qua candidum & pellucidum preciosissimum habetur. Vocatur autem *Acht* quasi

quasi *Achtget*: quia Gagates sit summæ æstimationis, ipsa voce naturam Gagatæ indicante; cum vtrumque bituminis lapidei genus sit, eundemque odorem spiret. Habemus itaque Taciti ex Plinio correctionem, & lucem vtrique illatam; & illud item, Venedos Austrorum populum esse, qui à stagnis & fretis & abundantia aquarum nomen accepit, vti post explicabo. Austri enim à positu respectu Germanorum ceterorum, Venedi à stagnis & paludibus, Guthones à gentis origine, quos ego mallem Guthanos dici, quamuis ex A in O, & contrà, facilis sit transitus. Sicut enim Suethani, ita & Guthani, vocandi; & sicut illi ex Sueuis & Danis, ita hi ex Gutis & Danis coaluerunt. Achthani verò dicti sunt, quasi Succini Danos vocassent: quod illo sit verisimilius, quoniam & Gedanum ex Getis & Danis acceperit nomenclaturam. Achthania igitur fuerit, quam Actaiam, & Glessariam, & Austraiam Plinius nominauit. Austros autem pro Ostris, vocali priore longa natura, non tantum positione, dictis scribi, non est mirum magis quàm pro Olā Aulam Latinis & pingi & dici. Hinc Austrasia dicta est Francorum ea ditio, quæ secundum Rhenum longissimè sita, Belgica Romanis vocabatur, eò quòd ceteris Orientalis esset, qui Westri, id est Occidentales nominabatur, quamuis Westria cœperit dici Vestria, ob duplicis apud Latinos defectum, ac deinde affinitate figurarum in V & N, præsertim dum minusculis pinguntur characteribus, Neustriam, nescio qua causa altero V adiecto, vt diphthongus in priore syllaba audiretur. Sed posteriorum temporū historiarum, vtpote à Barbaris scriptarum, corruptiores sunt, quàm vt ignotarum vocum ab iis recta scriptura sit exigenda. In Trebellio Pollione Claudij imperium describente, Austrogoti nominantur, & cum iis inter alios Celtæ & Heruli; vt facile cernatur, Austrogotos Germanis fuisse vicinos; quamuis id tamen nomini potius quàm gentium diuersarum confusione sit credendum, quam tantam reliquerunt scriptores, vt diuersissimas nationes vno nomine Gotorum complecterentur; vt eodem loco in Claudij epistola videmus, in qua trecenta & viginti millia Gotorum se deleuisse scribit, cum Trebellius exercitum recensens, Celtas etiam & Herulos, & alios quosdam populos enumerasset, nomine Celtarum, de more Græcorum veruſto, Germanos intelligens, qui Gotis & Herulis vicini & ferè intermixti habitabāt. Nobis satis est demonstrasse, Austrogotos & Westrogotos multò ante Theodorici Goti principatum fuisse, & locis & nominibus distinctos, quamuis nec gente, nec lingua differrent. Prout igitur vel hi vel illi, aut Orientem aut Occidentem tenerent, ita iis nomina hæc dabantur tam diu mansura, quàm

eandem vtraque pars sedes haberet. In transmigrationibus igitur nomen perpetuum non fuit, sed pro locorum & cardinum cæli posito mutabatur, Austrogotis semper illis nominatis, qui respectu ceterorum Orientales essent. Vesogotis, qui Occidentales; qua quidem ratione omnes dubitationes tolluntur, quibus alij expedire se nequeunt, tum tandem Visigotorum & Austrogotorum nomina inuenta tradunt, cum patria egrederentur. Semper hic mos Germanis fuit, & vniuersim omnibus hominibus, vt Oriente & Occidente imperia maximè distinguerent; quod in Cainis primùm & Sethinis, deinde in Nembrodicis & Ianigenis, mox in Cimneriis quoque obseruauimus; vt alij Orientem, alij Occidentem versus, sedes promouerint; ne altera pars alteri esset impedimento. Non distinguunt hæc nomina genus, aut linguam, sed cæli duntaxat plagas: atque ita mirum non est, eandem regionem diuersa eodem tempore nomina habere; alia à gente, alia à respectu alterius gentis; alia de locorum aliqua proprietate. Gothini igitur, siue Gotingi, patriis sedibus aut pulsi, aut alia causa egressi, à Quadis, quos superare non possent, loca sibi ad habitandum dari petentes, asperrima sub certis vectigalibus impetrarunt, atque in iis ferrifodinas exercentes, opidum Eburum condiderunt, à iuramento, quo Quadis erant obstricti, nuncupatum. *Ebur* enim, vt antè in Atuaticis monui, vicinum significat, iureiurando deuinctum. De ferri effossione, & de saltibus montiumque iugis Tacitus; de Ebuo & ferri etiam fodina Ptolemæus; ita vt horum collatione elucescat, & locus ipsorum, & ciuitatis nomenclatura, eiusque vera ratio, quæ in Eburonibus sic eadem fuit, vt & quæ de ferro, & de saltibus dicuntur, ea omnia quoque eadem videantur, admirabili quodam modo, & conditione habitandi, & natura loci in vtraque gente consentiente. Guthanes longè inferiùs sub Lugis siue Lygiis, vtramque Vistulæ ripam habuisse videntur, si Taciti testimonium Ptolemæo addamus, cum ille sub Lygiis in Germania, hic sub Phinnis in Sarmatia collocet, quos ex Gutis & Danis coisse, de vicinia locorum, & nomine, modò conieci. Goti igitur non solum ad Vistulam habitabant, sed vteriora etiam in Germania, iis, quas dixi, vel aliis conditionibus, quas nemo scripsit, tenebant; omnes tamen origine Getæ, vt frustra contendat Rhenanus, Gotos Getas non fuisse, sed in Getarum regionem irrupisse. Rhenano Lazius accedit, hac maximè ratione nixus, quòd Appianus lib. 2. de bel. ciuilib. scripserit, Cæsare Gotis bellum intulisse. Ex hoc enim effici putat, Gotos Germaniæ, non Sarmatiæ adscribendos. Nescio equidè vbi hoc Appianus scripserit; & si scripsisset, mecum magis faceret, qui cõtendo Getas in Ger-

maniam, & insulas valde olim, vel hominum multitudine, vel bellis ita cogentibus, transiisse. Scripsit hic quidè, Cæsare iam Dictatura perpetua potitum, sopitis bellis ciuilibus, & externis, in duas gentes bellum cogitasse; in Getas quidem duram & bellicosam nationem, quia vicini essent: in Parthos verò, vt Crassi mortem vlcisceretur; at antè cæsum in curia fuisse, quàm expeditionem suscepisset. Miror itaque Iornandem tam stolidè ineptire, vt iactet Cæsarem crebro Gotis bellum intulisse, nec potuisse tamen iugum imponere. Scio Illyricum prouinciam eius vnà cum Gallia fuisse, & fortassis in ea Gotorum incursiones aliquando repulisse: sed iustum illis bellum vnquam intulisse, nemo idoneus & fide dignus auctor scripsit. Sed vt Iornandi fidem non habeo; qui Gotos Getas esse dicens, verisimiliora scripsit de his Cæsaris contra Gotos bellis; ita illud absurdius, Gotos dicere diuersam à Getis gentem esse, & tamen addere, Cæsarem contra eos bellum gessisse; cum Appianus contra Getas, non contra Gotos eum dixerit expeditionem cogitasse; & cogitasse tantum, non etiam aggressum esse. Sed nullus esset finis, si errores recentiorum sigillatim in gentium confusione persequerem, cum breuius sit & vtilius, quæ à vetustis, & bonæ notæ auctoribus scripta sunt, examinare, atque in iis veritatè quærere, luce obscurioribus illata: quod hinc me credo nunc sic satis fecisse, Austris, Austrauia, Actania, Guthanis, Austrogotia, & Westrogotia, & Gotingis, & Ebuo ad originem vocatis. Porro quia id quod contendo, maximè in eo consistit, si docuero Gotos Græcorum Latinorumque veterum Getas fuisse; aduocandi sunt & politiores quidam doctioresque, quàm fuerit Iornandes; cui tamen mirum est, Rhenanum hac parte non credidisse, cum absurdiora illi permiserit, dum ei assentitur; Gotos è Scandia oriundos esse. Lucanus, dum Getis Dacos vicinos cognatosque facit, satis ostendit ea vera esse, quæ Strabo prodidit, dicens Getas mari viciniore esse, atque superiora à Dacis, & Tyrigetis, & Bastarnis origine Germanis teneri:

*Te ne Deum sedes non vllò Marte coacti
Deseruere viri? pro qua pugnabitur urbe,
Dij melius quòd non Latias Eous in oras
Nunc furor incubuit, nec iuncto Sarmata velox
Pannonio, Dacisque, Getes admistus: habenti
Tam pauidum tibi Roma ducem fortuna pepercit,
Quòd bellum ciuile fuit.*——

Cæsaris verba sunt, Romam à Pompeio desertam intraturi, quibus viciniam gentium, periculumque Romanis proximè imminens, satis

indicauit. Gotos autem eos fuisse & Dacos, ea quæ secuta sunt tempora, satis docuerunt. Nam post Cæsarem continua hæc fuerunt Romanis cum Dacis Getisque bella; donec tandem fractis imperij viribus, & ad varia bella distractis, Goti Danubio transmissi, tandem ea, quæ omnibus nota sunt, perpetrarunt. Sed quid opus multis Poëtarum testimoniis, cum Claudiano diligentissimo doctissimoque Poëtæ, & omnia gentis arcana perscrutato, non videam cur credere quisquam non debeat, cum ipsis illis temporibus vixerit, quibus discere potuisset, se falli, dum Gotos Getas vocaret: atque verisimile non est, Getis hanc permissuros gloriam Gotos, nisi ipsi Getas se esse sciissent. Errassent scilicet Romani, in gentium illarum distinctione, quibus subesse cogebantur: Si antè errassent, at tum saltem errorem corrigere potuissent, cum quotidiana conuersatio interrogandæ veræ originis distinctionisque offerretur. Iulius Capitolinus Goti & Getæ nomine, sine discrimine notationis vitur, Maximino patrem Gotum faciens; ac mox subdens, eum à Getis maximè amatū, quasi eorum ciuis esset. Ælius Spartianus, in Caracallæ vita, hæc scripsit verba. Non abs re est etiam, diasyrcticum quiddam in eum dictū addere. Nam cum Germanici, & Parthici, & Arabici, & Alemannici nomen adscriberet, (nam Alemannorum gentem deuicerat) Heluius Pertinax filius Pertinacis dicitur ioco dixisse, Adde, si placet, etiā Geticus: quod Getam occiderat fratrem, & Goti Getæ dicerentur; quos ille, dum ad Orientem transit, tumultuariis præliis deuicerat. Trebellius Pollio, Gotici nominis tantam latitudinem facit, vt Scythas partem Gotorum vocet, eam, ni fallor, intelligens, quæ tractum maritimum Ponti Euxini ad Boristhenem & Tanaim ferè vsque teneat, Gotorum nomine superioribus post adscripto, ceteris communi Scytharum appellatione comprehensis. Vltimos enim Sarmatarum & Germanorum Plinius Scythas dici tradidit, vaga ad eos appellatione, quorum alia nomina ignorantur. Alanis enim longè lateque interiori Sarmatarum planiciem, in ditionem nomenque afferentibus, Goti coacti sunt, alij ad mare & Cherronesum Cimbricam, alij in montes Carpathios, & Daciam, & Germaniam finitimam confugere. Horum igitur ignotissimos Scythas vocabat; quam rationem Arrianus secutus, dum Istrum è Celtis, quo nomine Germanos vocat, deduxisset, maximumque Europæ fluuiorum fecisset, accolæ eius è Germanis quidem vltimos Quados & Marcomannos, dixit; post hos Iazygas Sauromatarum partem; inde Getas, eos qui in deorum immortalium numerū homines referunt; mox inde Sauromatarum promiscuum vulgus; postremò Scythas ad ipsa vsque ostia collo-

collocavit. Hic consentanea Straboni de Dacis & Gotis opinatus, quòd videlicet eadem gens esset, Dacos quidem communi Getarum nomine comprehendit, Scythas verò maritimos Getas nominauit. Sarmatarum autem vulgus, quod inter Getas & Scythas intericit, Alani sunt, vagis sedibus ad Istrum vsque, & post aliquando ultra in Macedoniam excurrentes, vbi in campis Philippis Gordianum tumultuario prælio, vti Capitolinus tradit, aliquando vicerunt. Nunc igitur intelligetur, quid Trebellius velit, cum dixit: Scythæ autem, hoc est, pars Gotorum, Asiam vastabant. Tunc etiam templum Dianæ Ephesæ dispoliatum & incensum est, cuius opes fama in populos satis notæ. Cum enim antè dixisset, Gotos & Clodium Macedoniam vastasse, & Thessalonicā obsedisse, subdidit interea ab alijs Gotis, maritimis Scythis nominatis, Asiam vexatam expilatamque fuisse, ac varia deinde fortuna à varijs ducibus, eos per mare agitados, multis in præliis naualibus superatos fuisse; ac inde Martianum cum iis crebrò conflixisse, atque ad eum vindictæ ardorem adegisse, vt omnem Scythiam contra Romanos excitarint. Hic igitur, & apud Arrianum maritimi & Istro proximi peculiari nomine Scythæ vocati sunt; ceteri simpliciter Goti. Nec recens illa fuit consuetudo appellationis, sed prisca temporibus inducta, vt Strabo testis esse potest; qui totum illum terrarum tractum, qui ab Isthmo Cherronesi Cimbricæ, & superioribus etiam vsque ad Istrum, paruam Scythiam vocari solere tradit. Hinc perspicitur Darii expeditionem illam decantatissimam contra Getas, qui iidem cum Gotis sunt, suscepisse; vbi illum sortitus est exitum, vt vix saluus multis suorum amissis euaserit: qua de re Herodotum licet videre, qui hanc Scythiā diligenter descripsit, & aliquanto melius quam Ptolemæus, qui Scythas ultra Alanos mōtes, quos hic falso somniat, remouit; & Tauroscythas eos dixit, quos Tauros Herodotus nominans, à Scytharū gēte distinxit. In Budinis & Neuris nō discrepāt, nisi quòd Ptolemæus Nauaros pro Neuris, & Bodinos pro Budinis scripserit. Melanchlænos longissime ad interiora à mari remotos, illic habitasse credo, vbi hodie Podoliæ cōfinia lætissimis pascuis abundant, atq; sic se nominasse, cum prius in Asia ad Volgam vagarentur, quòd pascua commodato duntaxat sumerent, fructu vnus vel alterius anni citra possessionem diuturniorē contenti; vt post rursus docebo. Herodotus ridiculū se præbet, dum hominibus intima Getarum habitantibus, à nigris vestibus nomen datum existimat: quasi illud à Græcis emendicassent. Quamuis enim vocabula Græca videantur; non tamen idcirco è Græcia sunt petita, si alterius gentis propria sint & vernacula.

nacula. Geloni ad rifum Græcorum alludunt, sed si Scythicè interpretaris, ij vocabuntur, qui sunt mercede conducti; quos *Selonder* integre citra exemptionem ipsius Delta diceremus. Nam si Herodoto credimus, videtur è Græcis & exteris ad Scythas venisse, non alia, vt opinor, causa, quam vt mercede agros colerent, ac interim Budinis, à quibus conducebantur, ocium suppeditaretur ad id agendum, quod nomine suo præ se ferebant. Budini enim quasi *Butingen* dici videntur, eo modo quo ex Gotingis Gothinos fecere Latini: qua voce significantur ij, qui prædis viuunt, ad quam rem Boristhene vti poterat, per quem lembis delapsi, piraticam exercerent: quod ipsis facilius esset, quam Achæis & Heniochis, qui Camaris, id est, lembis illis quos nunc Brigantinas vocamus, mare infestum habebant; atque dum fugiendū esset, cymbam triginta circiter homines, quot ferè capiebat, super remis in siluas portabant, quò persequentibus aditus non esset: quod prædadi genus, vndecimo libro Strabo descripsit. Idem septimo libro tradit, Scytharum eos qui mare contingunt, deteriores à cōmerciis factos, cœpisse primùm latrocinari. Quocirca non absurda coniectura est, Budinos inde nomen sibi dedisse, quòd Butis, id est, prædis ditarentur, atque hinc abundè suppeditaretur, quo Gelonis, id est, mercenariis rem rusticam & pecuariam curarent. Sed hæc obiter exempli causa, quòd vbique paucis prisca linguæ nostræ vestigia commonstrem, doceamque ineptos esse, qui Græcas origines Geticis Scythicisve vocabulis comminiscuntur; & dum cetera defunt figmenta, ad Herculis filios confugiunt; inter quos & Gelonum, si Deo placet, inuenerunt; & nō malo, me Hercle, iure: eò quòd is Deus mercedè plurimis seruiuerit, atque hac de re meritò eum sibi patrem mercenarij fingant. Scythæ enim occasione de vocibus sumpta, multas fabellas, Græcis curiosè omnia sciscitantibus, obtruserunt, vt post in Scytharum nomine rursus erit monendum. Reuertamur igitur ad Getas; quos, quamuis Herodotus hoc nomine non descripserit, alij tamen satis clarè loca ipsorum vetusta indicarunt; & inter primos Strabo, inter Istrum & Tyram, qui nunc Nester vocatur, Getarum solitudinem ponit: supra hanc Tyrigetas, quos ego Getas ad Tyram habitates intelligo: superiùs his proximos Bastarnos origine Germanos; hinc ipsos Germanos collocat. Getarū desertum Ammianus Marcellinus Arabiam vocat, eo loco quo Hunnorū, Alanorumque in Gotingos impetum describit, ob eam, vt opinor, causam; quòd Arabiæ desertæ arenarum siticulosa planitie similis videatur, quo in arido campo Darius Hystaspis filius ferè cum toto exercitu sui periit; adeò vt redire sit coactus, si Straboni credendum

potiùs

potiùs quam Herodoto, qui eum fabulosè, meo quidem iudicio, ad Scythiæ interiora deduxit, ad ipsos vsque Agathyrsos. Liquet igitur ad mare vsque & ad Istrum Getas olim habitasse, vtpote quorum hæc solitudo vocaretur. At superiùs ad fontes vsque Tyra ascendit huius gentis appellatio & possessio, cum Tyrigetæ Bastarnis sint proximi; hi verò Germanis. Fuerunt autem ita Germani Getis permisti, vt Peucen Bastarnæ occuparint, atque in ea Peucinorum sub nomine confederint. Quam verò amici Germanorum, inde videas, quòd Strabo asserat ob id suo tempore non omnes Getas se Romanis subdidisse, quòd Germanorū auxiliis fiderent. Hinc itaq; coniectere liceat cognationem tum gentis, tum linguæ fuisse, quāuis Germanorū esset à simplicitate sua sic digressa, vt diuersa videretur. Plinius Getas Romanis in vniuersum Dacos dici scribit, Strabone distinctionem, quam antea posuimus, admittente, vt superiorem Istri ripā habitantes, Daci, inferiorem, Getæ vocarētur. Quicquid igitur terrarum fuit à Tyra exordio ad mare vsq;, Getia erat, ac inde ad Vistulæ exitum & Mœotidis initium protendebatur. Nec hac limitū latitudine contenta, partem suæ gentis in Germaniam, partē in Thraciam transmisit: vbi tempore Darij iam tum habitabant Mysiæ inferioris portionem tenentes, tāta fortitudinis fama & fiducia, vt Dario restiterint, quāuis ingentibus copiis illius mox fuerint subiugati, vt ab Herodoto docemur. Strabo Getas Græcis quam Dacos, notiores dicit; eò quòd frequētius ad vtrāq; Istri ripā colonias mittant, & Thracibus & Mysiis sint permisti; eundē tamen sermonē Dacis & Getis esse. Idē paulo antè dicit, Æliū Catū quinquaginta millia Getarū sua memoria ex Transiltrana regione in Thracia traduxisse, vbi adhuc habitēt sub nomine Mysorū, addēs Getis & Thracibus eundē esse sermonē. Getæ igitur, Thraces, & Daci eius linguæ fuerunt, qua hæcenus tertiam Dacorum partem, vt dixi, quæ à Germanica & Bastarnica non aliter differt, quam Saxonica à Sueuica; vt nihil mirum sit, Bastarnas è Germanis oriundos, maximam Istri insulam Peucen tenuisse, cognatis id & amicis Getis facile passis. At cum Saxonico sermone idē est sermo Gotorū, quos eisdē in locis habitasse, prælia cōtra ipsos à Romanis gesta, demonstrat; & Iornades, quicquid Getis à Strabone est ad scriptū, ad Gotos refert, vt nō videā, qua iudicij peruersitate quisquā cōcedere velit, alios Gotos, alios Getas fuisse. Sed video nō aliud huic errori causā dedisse, quam quòd Iornades leui stolidaq; cōiectura Gotos è Scadia in has sedes deduxerit, qui tamē rā olim hæc cōmigrationē accidisse scribit, vt nihil obstaculi adferat, quin Gotos Getas fuisse dicam, perinde atq; ipsemet fatetur. Miror profectò quare nō potiùs

Dioni

Dioni crediderit Rhenanus, vel quisquis ita existimauit, qui de rebus gestis Gotorum scribens, libro suo Geticorum titulum fecit. Iosephus item annalium scriptor, quem Iornandes originis & historiae perturbator testem denunciat, aperte doctèque scriptum reliquit, Gotos non solum natione, sed appellatione etiam Scythas esse. Qui verò Scythæ sint propriè appellati, Herodotus satis docet, quod nomen tamen inferioribus Getis magis fuit attributum, sicut à nobis modò est explicatum. Verùm ut omnem peruicaciam euincamus, ostendamus breuiter, quibus initiis Gotica clades Romanorum imperio illata debeat. Cæsar bellum contra eos meditabatur, non alia, ut Appianus indicat, causa, quàm quòd finitimi, nimiumque propinqui imminere viderentur, & quòd ocium valetudini suæ noxium putaret: quam eius cogitationem Suetonius exponens, non Getas, sed Dacos nominauit, eo suo dicto confirmans, Getas Dacos à Romanis nominari. Egregiam verò medicinam, & validam tot malorum quot è bellis oriuntur causam! Augustus Dacorum, quo nomine Getas Romani rursus vocant, incursiones coercuit, tribus eorum ducibus cæsis, ut Suetonius narrat: quod Sex. Aurelius Victor sic exponit, ut dicat Octavianum Getarum populos, Bastarnasque lacepsitos bellis ad concordiam compulisse: quo loco cernimus, Bastarnas natione Germanos & Getas vnà contra Romanos militasse, nequis opinetur solius Transiluanie vires Romanis restitisse. Tiberius Cæsar à Suetonio accusatur, quòd Armeniam à Parthis occupari, Mœsiam à Dacis Sarmatisque, Gallias à Germanis vastari neglexerit, magno Imperij dedecore, nec discrimine minore. Strabo de Getis vetustiora omittens, obiter narrat, quæ ad suam ætatem pertigerunt: in quibus est Bœrebistam Getam gentis præfectura potitum, suos frequentibus & assiduis bellorum cladibus afflictos, quiete, curaque diligente recreasse, atque exercitatione & assiduitate rerum gerendarum eò euexisse, ut intra paucos annos plurimos finitimorum Getis subiugarit, atque adeò Romanis terrorem incusserit, & citra omnem metum Istro traiecto Thraciam ad Macedoniam vsque & Illyricum fuerit depopulatus, & Gallos Thracibus & Illyricis immixtos expugnarit, Boiosque, qui sub Critasiro erant, vnà cum Tauriscis prorsus deleuerit. Quò verò gentem facilius iussis suis accommodaret, adiutorem quendam Deceneum nomine habuit, hominem præstigiatorum, qui diu per Ægyptum vagando, futura prædicendi nescio quam artem addiderat, qua simulauit diuinitatem quandam sibi inesse, atque adeò mox Deus apud vulgus euasit, quemadmodum antè in eadem gente Zamolxi successerat. Quàm verò illi obtemperauerint, inde colligas, quòd

quòd iubenti vites excindere, & citra vinum viuere, obediuerint: Bœrebistas tamen, insurgentibus quibusdam contra ipsum, antè periit, quàm Romani exercitum contra eum mitterent, regno post in multas partes distracto; & tum quidem cum Augustus tempore Strabonis exercitum contra eos quinquaginta millium expediret, in quatuor partes distributo, quam totam historiam de Getis à Strabone scriptam, Romani Dacis attribuērunt, eò quòd proximi Daci essent, & firmissimis locis habitarent. Virgilius non aliunde Romanis suo tempore plus timoris, quàm à Dacis incubuisse, elegantissimis illis versibus, quibus hominis felicitatem describit, satis indicauit: quos quia digni sunt, ut semper in memoriam vocentur, adscribam:

*Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Atque metus omnes & inexorabile fatum
Subiecit pedibus strepitumque Acherontis auari.
Fortunatus & ille, Deos qui nouit agrestes,
Panaque, Siluanumque senem, Nymphasque sorores.
Illum non populi fasces, non purpura Regum
Flexit, & infidos agitans discordia fratres,
Aut coniurato descendens Dacus ab Istro.*

Maximus ergo metus à Dacis siue Getis incutiebatur, cum quibus Bastarnæ & Sarmatæ conspirantes, occasionem dederunt, ut Istrum coniuratum vocaret. Credo itaque ab Ælio Cato, quem Sex. Ælium Catum fuisse credo, sub Octauiano Consulatu functum, quinquaginta illa millia Romano solo donasse, quòd ad incursionum excusationem prætenderent angustiam locorum. Quo igitur paciores redderet, prætextumque hunc Istri infestis copiis transeundi adimeret, Mœsiam dedisse, atque hanc rationem eam concordie ineundæ fuisse, quam Victor indicauit. Tacitus libro quarto Lentulum de Getis triumphasse docet. Obiere, inquit, eo anno, viri nobiles Cn. Lentulus, & L. Domitius. Lentulo super consulatum & triumphalia de Getis gloriæ fuerat bene tolerata paupertas; dein magnæ opes innocenter partæ, & modeste habitæ. Sed in codice meo Getulis pro Getis legitur, non bene, mea quidem opinione; eò quòd lib. j. annalium, Cn. Lentulus in Pannonia summa gloria belli fuisse dicatur. Suetonius in Domitiano Dacorum rursus meminit his verbis: Expeditiones partim sponte suscepit, partim necessariò: sponte in Cattos; necessariò vnã in Sarmatas, legione cum legato simul cæsa. In Dacos, duas, primam Oppio Sabino Consulari oppresso; secundam Cornelio Fusco præfecto cohortium Prætorianarum, cui belli summam commiserat. De Cattis, Dacisque post varia prælia, duplicem triumphum

phum egit: de Sarmatis lauream modo Capitolino Ioui retulit. Sed operæ precium est Dionem super hac re cōsulere, qui Domitiani stolidas ineptias eleganter depinxit, quas hīc referre superuacaneū iudicauit Taciti, illius temporis æqualis, eadē de re verba lubentius adscripturus. Et ea, inquit, infecuta sunt Reip. tempora, quæ fileri agricolam non sinerent: tot exercitus in Mysia, Daciaque, & Germania, Pannoniaque, temeritate, aut per ignauiam Ducum amissi: tot milites viri cum tot cohortibus expugnati & capti, nec iam de limite imperij, aut ripa, sed de hibernis legionū & possessione dubitatum. Ita cum damna damnis continuarentur, atque omnis annus funeribus & cladibus insigniretur, poscebatur ore vulgi dux Agricola. Idē paulo antē: Inerat conscientia (de Domitiano loquitur) derisui fuisse nuper falsum ē Germania triumphum, emptis per commercia, quorum habitus & crines in captiuorum speciem formarentur. Satis ex his Taciti verbis intelligimus, ingentem cladem Romanos à Gotis illo tempore accepisse; cum multos exercitus cæsos dicat, numero fortassis ob eam causam non adiecto, ne Romano nomini ignominiam perpetuam scriptis suis inuisisse videretur, tametsi de historiographi silentio, & de fictitio Domitiani triumpho, & de cœna illa sepulchrali, quam Dion describit, maior apud bonos rerum æstimatores damnorum suspicio suboritur. Post hunc Traianus optimus, & in primis strenuus princeps, in Dacos expeditionem suscepit, longē instructissimam, & totius imperij viribus nixam: de qua quamuis antē in Saxonis non nihil commemorarim; cogor tamen hīc rursus latius idem repetere; eō quod Dacos sub Getarum amplitudine scriptores ferē comprehendunt, & eam mihi attulerint necessitatem, vt in Geticis rebus non possim non videri præuaricatus, si res Dacorum gestas iis non adscripserim. Audiamus igitur Merulam ē Xiphilini in Dionem compendio, de hac re ita loquentem. Sed Traianus tantisper, inquit, Romæ commoratus est, dum expeditionem in Dacos parauit. Quæ enim illi agerent & molirentur subinde reputans, indigna ferebat annua tributa iis dependi, vnde vires & opes magis auerentur, animique ad maiora erigerentur. Ergo Decebalus rex, cum arma comparari in se audiret, extimuit: quippe qui nouerat antea Domitianū, non Romanum populū victum; nunc aduersus Romanos & Traianū Imperatorem decertandū esse. Hæc ille: quibus Traiani virtutes & insignes dotes addit. Hic igitur cum hoste conflixit, & victoriam obtinuit tam cruentā, vt Romanis ad vulnera sua obliganda fasciæ decissent, vtque ipse Imperator vestē suam in lacinias discissam faucibus largiretur. Vtens tamen victoria, & iuga

mon-

montium superans, ad regiam euasit, & Decebalus ad eas angustias redegit, vt pacem quibuscunque conditionibus oraret: quæ sic concessa est, si arma omnia traderet, & castella euerteret, & quæ finitimis eripuisset, redderet, ac in conspectum Traiani supplex veniret. His factis, & Traiano Romam reuerso, Rex rursus arma parat, & eos qui contra Romanos fœdus secum inire antē noluisent, inuadit; ac primum Iazygū agri partem in ditionē suam cogit. Traianus igitur de nouo bellum rursus adornans, & ponte illo admirabili per Istrum structo, Daciam totam subiugat: quod Decebalus cum impedire nō potuisset, mortem sibi ipse consciuit, ne in hostium potestatem veniret; magnus certē Rex, sed Romanis viribus totum ferē orbem cōplexis admodum impar, tametsi animo inferior non esset. Hīc thesauros suos sub vadis fluminis defodit, iis captiuis, quorum ad id opera vsus erat, occisis; quorum vnus tamen clam elapsus Romanis rem indicauit. Mansit igitur Dacia prouincia, quæ Commodi principatu rursus rebellionē mota, per legatos est deuicta: & quia à Romanis præsidis non parua sui parte habitaretur, partim à Traiano, partim post inductis, quæ postea bella mota sunt, Gotis siue Getis sine discrimine, vt docui, dictis, adscribuntur: qui sub Maximino, vt ciue suo, cum quieuisent; contra Gordianum rebellarūt, & merito; quod illi Maximini mortem iustē impulerent, atque deinde quæcunque gesserunt, Gotorum esse dicuntur, qui post assiduō irruptiones in Asiam & Europam fecerunt, insigniter Romanorum iniurias vlciscentes. Aurelianus cum videret Daciam teneri diutius non posse, Romanorum præsidia in Mœsiam deduxit, cum tamen Gotos magna clade vicisset. Videmus igitur clarissimè bella hæc ad Istrum à Romanis gesta, cōtra Gotos gesta fuisse: qui cum iidem sint cum Getis & cum Dacis; aliquando Getarum, aliquando Dacorum, aliquando Gotorū nomine nuncupantur. Valuit quidē Getæ nomen à Græcis acceptum tantisper dū Romani certius intelligerent, Gotos vel Gutas vocandos esse, quod ignorare posterioribus seculis non poterāt ob frequentissima cum illis prælia. Si quisquā adhuc dubitet Getas Græcorū Gotos esse, ei permitto, vt obstinato suo cerebro, quo velit modo vtatur, data interim nobis venia, quod veritatē sequamur. Cum enim ferē continuū hoc bellū fuerit Romanis sæpius vincētibus, ac postremò victis, quis est tam stupidus, vt alios Gotos, alios Getas, alios Dacos, contra tot auctorum sententias citra omnē rationē somniet? Hi igitur Goti sunt siue Gutæ, qui vltra Vistulam Gotinos; in Scandiam Ptolemæi, quam Gotlandiam vocamus, Gutas; ad Venedicum sinū Guthones, ad Tanaim Guetingos, & alios aliò emisērūt, à Mas-

y Y 2

sagetis

lagetis primū in Asia procreati; ac deinde traiecto Tanai in Scythiam Europæam transgressi, quorum lingua eadem fuit quæ Saxonum, Tectofacum & Gallorum, & eorum quæ Belgio in Cantium olim transferunt: ut mirari non debeamus, Gotinos Gallicè locutos fuisse & Austros, siue Æstyas corruptè cum Tacito dicere mauis, ad Britannorum sermonem accessisse, cum eam partem Dani & Gedani teneant, quorum idem quidem cum Getis sermo, sed in quibusdam vocabulis & modo enunciandi parua nonnunquam diuersitas: ut cum *Stoy* pro *Steiy* vel *Steen* dicunt, *Hom* pro *Heim*, *Hot* p̄ *Hect*, *Mo* pro *Mee*, & alia quædam ad hunc vel similem modū variata. Hinc igitur *Selechstoy*, ut dixi, pro *Selechststeen*, vnde Glessum Romani videntur fecisse. Sed nulla lingua in alias regiones diuersi sermonis cōmigrans primam suam potest seruare puritatem: quo fit ut mirum non sit, si Suedanorū & Gotlandorum loquela, non parum à sinceritate prima degenerarit, & tantum certè degenerauit, quanto Dacorum Teutonice adhuc loquentium sermo elegantior est & magis germanus. Lazius in libris commigrationum, carmina adducit, quæ dicit Poëtæ cuiusdam Gori fuisse, qui Theodorici Regis historiam versibus scripsit; in quibus ut omnia sunt Cimbrica, ita paruo quodam discrimine ab iis disidentia, sed multo minore quàm Sueuica siue Allemanica. Nō male Wolfgangus Lazius de Gotis & Cimbris, & in vniuersum de Germanis mereretur, si hoc poëma in lucem editum omnibus communicaret; quo quisque discrimen linguæ Goticæ, Cimbricæ, Sueuicæque cerneret. Quod igitur ad sermonis latitudinem attinet, colligamus summam Thraces, Dacos, Getas ac Mæsos eiusdem linguæ Straboni esse: Procopio verò Gothicam locutionem habere Vandelos, Vesigotos, Gepedas, qui olim Sarmatæ & Melanchlæni fuerint nominati. Nunc ergo liquet, qua lingua Orpheus Thrax vsus sit, & qua causa Getæ illi qui Græcis citra Istrum in Mœsia habitabāt ab illo iam tum tempore, quo Darius eos inuasit, Athanatizontes vocentur: quam vocem sic Valla reddidit, ut eos dicat sic vocatos qui immortales agunt; sed non bene, siquid rectè in hac re sentio, cum dicere debuisset, Athanatizontes esse qui homines immortales faciunt. Faciunt autem immortales ad hunc modum, Herodoto narrante, ut se minimè mori arbitrentur; sed eum, qui vita defungatur, ad Zamolxin ire credant; quem aliqui eorum eundem putant esse cum Gebeleizi. Errant verò qui opinantur hunc Zamolxim Pythagoræ in Samo seruum fuisse, atq; inde reuersum Thracibus immortalitatem animorum inuexisse: quod ne ipsi quidem Herodoto persuaserunt, qui eum multo

Pytha-

Pythagora facit vetustiore; & tandem concludens, siue quis, inquit, homo Zamolxis fuerit, siue quis Dæmon, Getarum regioni, ut Indigetes Dij solent, præsidens, is in præsentia valeat & gaudeat. Et sanè quidem valeat & gaudeat, ut semper valet & gaudet, sed & nobis ut valeamus, & semper gaudeamus diuina sua vi largiatur, & nunc præstet ut eam verè possimus explicare. *Tsamey* siue *Zamey*, quod eodem modo pronuntiandum, nobis idem est quod simul: *Hosich* more Britannico & Austrano, quem modò notauit pro *Heisich*, idem est quod sanctum: & *Hosicht*, idem quod sanctum facio. *Sin* sensum notat, & præterea suos siue familiam. *Tsamenshosichtsin* igitur is meritò diceretur, qui sensus omnes, & totam suam familiam simul sanctam facit. Deus igitur qui suos sanctos facit, Zamolxis erit, concisione vocabuli nobis vsitata. *Tsam* enim siue *Zam* dicimus pro *Zamey*: *Hosicht sin* aspirationes, ut in compositionibus etiam apud Græcos fit, amittès, & Tau de more nostro deponens, *Siesin*; siue per duabus æquipollentem litteram *Sixin* reddit. Fit ergo Zamolxis, & syncoptòs Zamolxis. Christus ergo Zamolxis proprie dicendus, quem Getæ à maioribus acceperant venturum, & totam suam familiam, id est, vniuersum mortalium genus simul vnaque, nemine excepto, sanctum redditurum; ac hunc esse qui nobis conciliaret immortalitatem omni bonorum copia affluentem. Eundem alij *Sebeleiz* in nomina- bant, quo is dicitur, qui sanctum sensum dat, vel sanctam familiam; quod eodè tendit, quò Zamolxis. *Seb* enim idem est, quod *do*, *Heisich* idem quod *Hosich* alia Dialecto, & ea quidem nostra. Verùm videor mihi videre aliud quiddam, eodem tamen referendum, hac voce significari; atque id ex eo suspicor quòd Græci duplex *Ω*, quo carent, frequenter omittant. *Sebelesieictsin* igitur vocali vltima producta, idem est quod, *Da* ut perpetuò simus: quod Græce *ὄς ἀθανάτως τὸ εἶναι* diceretur. Nam in lingua nostra *τὸ εἶναι*, *Het sin*, & compositè *Tsin* dicitur, cū articulo: quod addo, ut constet quare Sigma quod est in *Sin*, lōgo tēpore pronuntiando, quo esse significatur, in Zeta transuerit. *Sebeleiz* in igitur, alteroq; Epsilo adēpto *Sebeleiz* in idē est quod, *Do* perpetuò ipsum esse, siue etiā, *Da* ppetuò ipsum esse, quod meliùs dicitur & significantius, quàm si diceretur, *da* perpetuū esse; eò quòd illo indicetur, esse nostrū depēdere à ppetua donatione, siue perpetuo diuinitatis inflexu, quo causa prima semper rebus esse suū dat, quòd aliter perpetuū esse nō potest. Non igitur solū significatur Deū dare immortale esse, sed hoc etiam esse, ipsum æternū esse non posse, nisi Deus semper & perpetuò ipsum esse communicet, quo

y Y 3 ipso

ipso significatur Deum nunquam ab agendo cessare, & ab ipsius actu æterno, æternam rerum essentiam pendere. Non igitur eodem modo idem est Zamolxis & Gebeleizis: sed Zamolxis Deus dicitur consideratione ea, qua sanctos omnes suos vnà facit; Gebeleizis verò, qua perpetuò dat nobis ipsum esse. Nunc ergo videmus, quem Deum Thraces coluerint, & quare finxerint Zamolxin tribus annis sub terra latuisse magno cum omnium planctu, ac deinde rediisse. Christus enim ad inferos descendit, & tertio die resurrexit; quòd more Prophetico per præteritum tempus de futuro dictum, occasionem præbuit de tribus annis fabulandi: eò quòd minus miraculi in tribus diebus, quàm in tribus annis esse videretur. Meritò igitur Getæ Athanatzontes dicti sunt, utpote qui crederet se immortales fore, ac eum colerent, qui hanc daret immortalitatem, & omnes simul suos sanctos redderet. Videmus itaque, quàm longè aberrarint qui Getas à Græcis Philosophiam, & sapientiæ studia petiuisse credunt: contra rectissimè antiquissimis Poëtarum censentibus omnem veterem sapientiam fabularum rectam inuolucris à Thracibus emanasse; ac eius auctorem Orpheum fuisse, in eo tamen falsis; quòd crederent, hunc virum fuisse, qui vnà cum Argonautis nauigavit. Sed quia hæc consideratio plura secum traheret, quàm hinc oportunitum esset dicere, ad suum locum, in quo Orphicam disciplinam enucleabo, differatur. Nò fuit tamen hoc loco hæc admonitio omittenda, quo continuatio migrationum, & historiarum consensus, & lingue nostræ in Thracia antiquitas fidè iis facerent, quæ de Diis gentium in lucem sum eruturus. Strabo Zamolxin eiusmodi hominem fuisse putat, qualis apud Bœrebitam erat Deceneus, melius cum Herodoto rem in dubio relicturus, Deus ne an homo aliquis sic vocaretur. Addit verò semper apud Regem Getarum aliquem eiusmodi esse consiliarium, qualis Bœrebitæ erat Deceneus; cuius id erat officij, ut sobriam frugalemque vitam citra carniū esum agendo, Deum sibi propitiū redderet, atque eum perpetuò rogaret, ut quæ ad Reip. & Regis salutem maximè pertinerent, vtilissimaque; essent, sibi inspiraret. Hunc igitur, tanquam diuinum vatem, & Rex & populus venerabatur, eiusque consiliis, uti à Zamolxi profectis, libens obtemperabat; adeò ut publicæ administrationis quasi clauum sacerdos hinc teneret. Non est igitur mirum, res Getarum diu incolumes stetit; nec validissimis potentissimorum Regum vnquam sic fuisse fractas, ut non mox in integrum restituerentur. Tiberius exercitum contra eos, Strabonis tempore, parabat; quo quid effecerit, non memini me legisse: hoc vnum ex Strabone disco, ante Bœrebitam è viuis excessisse, quàm contra Getas copias educeret.

Sucto-

Suetonius certè eum, ut dixi, insimulauit, quòd Mœsiam à Dacis vastari incurius permisit; ita ut credam his iniuriis irritatum, copias tandem contra eos comparasse: quo loco rursus videmus, quæ Strabo de Getis scribit, ea à Romanis Dacis esse attributa. Meminit idem auctor Dromichætis Getarum quondam Regis, qui Lyfimachum contra se belligerantem, viuum ceperit; cui cum suam gentisque sue commonstrasset inopiam, & homines suos re sua contentos; ne talibus, inquit, bellum infer, sed amicis utere. His dictis hospitaliter exceptum dimisit, amicitia sibi cum eo conciliata. O verè regium animum; ô Regem diuino præceptore dignum! Videmus hinc quantifit, eiusmodi habere consiliarios, quales apud Getarum Reges perpetuò versabantur. Falluntur Græci, qui hos viros, quorum consilio Reges utebantur, præstigiatores, aut veneficos, aut incantatores fuisse, arbitrantur; quasi verò malis artibus; & inanibus dæmoniorum illusionibus regnorum firmitas constare posset. Nec item ab Ægyptiis, aut Samio magistro didicerant, quæ ad Remp. pace & posteritate beandam necessaria iudicaret: sed à suis ipsorum maioribus, & domestica disciplina per manus accepta, sanam gubernandi formam acceperant; ut latius & clarius post aperiemus, cum de Strymone tractabo; quanquam vel sola nominum fabrica satis docet, quo fuerint ingenio, & qua rerum omnium cognitione præditi. Verum quia ex Herodoto modò est ostensum, Getas in Mœsia etiam citra Istrum habitasse, ac inter eos, illos præcipuos fuisse, qui Athanatzontes vocabantur; addendum, alios quoque citra flumen in Mœsia inferiore habitasse, diuersis illos quidem nominibus, sed inter eos nobilissimos fuisse Triballos, Mœsiæ inferioris partem occidentalem tenentes. Iustinus narrat, Philippum contra Scythas quoque, quos Gotos esse monstrari, bellum gessisse; cuius causam non satis verisimilem mihi reddit, dum dicit, Regem Scytharum Philippi auxilium contra Istrianos hac conditione petiuisse, ut eum regni sui successorem adoptaret. Erat, inquit, eo tempore Rex Scytharum Matthæas, qui cum bello Istrianorum premeretur, auxilium à Philippo per Apollonienses petit, in successione eum regni Scythiæ adoptaturus: cum interim Istrianorum Rex decedens, & metu belli, & auxiliorum necessitate Scythas soluit. Itaque Matthæas remisit Macedonibus, renunciarum Philippo iubet, neque auxilium eius se petisse, neque adoptionem mandasse. Nam neque vindicta Macedonum egere Scythas, quibus meliores forent, neque heredem sibi incolumi filio deesse. His auditis, Philippus legatos ad Matthæam mittit, impensæ obsidionis portionem petentes, ne inopia bellum deferere cogatur;

quod

quod eum promptius facere debere, quod missis à se in auxiliū eius militibus, nec sumptum quidem viæ, non modò officij precia dederit. Matthæas inclementiam cæli, & terræ sterilitatem causatus, quæ non patrimoniis ditet Scythas, sed vix alimenta exhibeat, respondit, nullas sibi opes esse, quibus tantum Regem expleat, & turpius putaret paruo defungi, quàm totum abnuere. Scythas autem virtute animi, & duritia corporis, non opibus censerit. Quibus derisus Philippus, soluta obsidione Byzantij, Scythica bella aggreditur, præmissis legatis, quò securiores faceret, qui nuncient Matthæam dum Byzantium obsidet, vouisse statuam Herculi, ad quam in ostio Istri ponendam, se venire pacatum, accessum ad religionem Dei petens, amicus ipse Scythis venturus. Ille, si voto fungi velit, statuam sibi mitti iubet, non modò vt ponatur, verum etiam vt inuiolata maneat, pollicetur. Exercitum autem fines ingredi negat se passurum, ac si inuitis Scythis statuam ponat, eo digresso sublaturum, versurumque æs statuæ in aculeos sagittarū. His vtrunque iritatis animis, proelium committitur. Cùm virtute & animo præstarent Scythæ, astutia Philippi vincuntur. Viginti millia puerorum ac feminarum capta, pecoris magna vis, auri argenti que nihil. Ea primùm fides inopiæ Scythicæ fuit, viginti millia equarum ad genus faciendum in Macedonia missa. Sed reuertenti à Scythia Triballi Philippo occurrunt. Negant se transitum daturus, ni portionem accipiant prædæ. Hinc iurgium & mox proelium: in quo ita in femore vulneratus est Philippus, vt per corpus eius equus interficeretur. Cùm omnes occisum putarent, præda amissa est: Ita Scythica velut deuota spolia penè luētiosa Macedonibus fuere. Ex hac Iustini narratione cùm nusquam fluminis transitum apponat, & Matthæas rogatus dicatur vt ad ostiū eius statuam collocare liceret, colligo hos, de quibus agit, Scythas, Gotos fuisse Athanatizantes, quibus ab Occidente Triballi adiacerent. Quocirca videre licet, diuersos Reges, diuersasque admodum conditiones Getis tum temporis fuisse, & hac de causa res ipsorum minus contra externos firmitatis præsidii que habuisse, quibus tamen non obstantibus, potentissimum Philippi exercitum astutia & panurgia, non virtute victoria potitum, & mox perfidiæ suæ pœnas finitimis eiusdem linguæ nationisque hominibus dedisse. Sed mirum est, statim post Philippi obitum, Syrmum Triballorū regem ad Peucen confugisse, quasi penes Triballos Istri ostia essent: quod non video quā teneri queat, nisi putemus Matthæam mortuo Syrmum filium successisse, atque eius etiam Triballos fuisse vel socios, vel clientes: aut Triballos contra Philippum victoria spoliisque potitos, in reli-

quos

quos cis Istrum Getas, clade illa penitus fractos, imperium arripuisse. Alexander enim Persicum bellum apparans, prius voluit Triballos Macedonia propinquiores, quàm securitas ferret, domare, quàm remotam illam susciperet expeditionem. Cùm igitur Amphipoli decimo die ad Æmum venisset, ac eos qui angustias carragine tenebant, superasset; Syrmus de eius aduentu multo antè certior, vxores & pueros Triballorum, ad insulam Peucem nomine misit, quò & ipse cum suis cōfugit. Alexander Triballorum aliam manum iam castra metantem ex inopinato assecutus, in fugam egit, in qua ad tria millia perierunt. Hinc tertiis castris ad Danubium venit, vbi longis nauibus quas Byzantio adduci iusserat inuentis, & milite armato sagittarioque impletis, contra insulam nauigauit: vbi descendere tentanti facile Triballi restiterunt; eò quò & naues paucæ essent, & insulæ quamplurima prærupta; tum etiam quò fluius angustis riparum pressus, incitato rapidoque suo cursu naues appellere retinereque ad insulam prohiberet. Hac igitur oppugnatione non succedente, cupido inuasit Istri traiciendi, per quem tentoriorum pellibus confutis & palea repletis, & lembis ex vno trunco excauatis, quibus accolæ fluminis vtuntur, exercitus parte vna nocte clam transmissa, in eos qui in altera ripa constiterant, ex inopinato impetum fecit; qui stupefactos quonam modo citra naues, & citra pontem, tam subito flumen maximum transisset, in opidum minimè munitum confugerunt: quod, cùm Alexander sequeretur, deseruerunt ad vltiora elapsi. Alexander igitur pueris, & iis quæ reliquerant Getæ, quantum eorum equi ferre poterant, arreptis, & opido euerso, saluos suos ad castra reduxit; quò tum legati cùm ab aliis, tum à Syrmo Triballorum Rege, & à Celtis ad Ionium sinum habitantibus, venerunt; quorum hos in conuiuio percontatus quid maximè timerent, dum putaret eos dicturos, ipsius arma, responsum accepit: Ne cælum in nos ruat. Atque hic finis fuit illius expeditionis: de qua si gloriari Macedones vellent, de minima re gloriarentur; cùm subita potius excursio, quàm serium bellum fuisse videatur. Nobis eò referre aut potius ex Arriano indicare libuit; quò cerneretur, quàm vocabulis gentium propriis Græci abutantur, dum aliquando Triballos ad ipsum vsque mare extendunt; & cum Peucinis & Getis commiscunt; aliquando de singulis, ceu diuersis, loquuntur. Arrianus dum Istri accolæ describit, Getas Athanatizantes pro Dacis posuit, cùm Herodotus eos longè inferius ea parte collocarit, qua mare Scythia contingit. Sed licebit dicere, & fortè omnino sic sentiendum, omnes Getas Athanatizantes reuera fuisse; quia omnibus ea esset opinio,

z Z

animos

animos immortales esse: sed à Græcis proximos, vtpote notissimos, sic maximè vocatos. Nam quæ de Zamolxi referuntur, non ad Scythas tantum pertinent, qui citra Istrum Græcis commorabantur, sed vniuersim ad omnes; & inter alios ad Dacos etiam, quibus ea, quæ Strabo de Bœrebistò & Deceneo refert, tribuenda. Hinc igitur coniecturam quis faciat, quàm rarum apud Græcos fuerit, hominem inueniri, qui certò sibi persuaderet, post mortem vitam aliquam expectandam, cum singulari hac fidei nota Getas ab aliis mortalibus distinguerent, quasi alios nullos nouissent qui generatim eiusdem essent sententiæ. Non solus Epicurus hac impietate fuit pollutus, sed tota, vt videtur, Græcia; quando id pro re singulari annotarunt, gentem inueniri, quæ firma fide teneat animorum immortalitatem. Nec soli rursus Græci huius criminis rei sunt, sed Romani etiam; atque id quidem tanto magis, quanto Philosophos contrariæ opinionis habuerunt pauciores. Neque lubet mihi hoc loco multos rogare, cum vniuersim ferè omnes omnia morte terminent, nihil vltius præter aniles fabulas & puerorum terriculamenta superesse credentes. Nec verò Getæ soli, sed omnes eiusdem linguæ homines sic crediderunt, à parentibus & parentum maioribus accepta vetustissima disciplina, quam vnà cum primi sermonis rudimentis pueri imbibebant. Hinc Lucanus eiusdem se insanix & impietatis accusans, qua ceteri tum Græci, tum Romani erant excæcati, omnibus Septentrionalibus populis æternitatis opinionem adscribit.

— *Populi quos despicit Arctos*

Felices errore suo: quos ille timorum

Maximus haud urget leti metus, inde ruendi

In ferrum mens prona, viris animique capaces,

Mortis, & ignari reditura parcere vita.

Nec mirum id ei videbitur, qui hanc generis Cimmerij propagatione & catenam considerabit ab ipso Noacho, & sermonem & sermonis mysteria omnia per manus accepisse. Sed de Scytharum veteri domesticaque disciplina sæpius erit dicendum, & qualis ea fuerit, cum antè non rarò exemplis ostendi, tum post rursus non semel erit indicandum. Hic propter Getas Athanatizontas omitti hæc paucula non debuerunt, quamuis propriè ad Theologiam Orphicam & eius explicationem spectent. Græci quia Getæ Scytharum proximi ipsis essent, eorum regionè peculiari quodam modo Scythiæ nomine signarunt; si tamen ambiguum esset, de qua eius parte ageretur, minoris adiectione. Nos libro hunc secuturo, dum nomè hoc ad veram suam rationem vocabimus, quædam dicere cogemur, quæ ad hanc Getarum eruditione erunt

referen-

referenda: quæ ne odiose sint bis audienda, eò differemus. Sed video fortè ab aliquibus, qui omnia curiosè nimiumque moleste sibi exigunt, interrogatum iri, cur non ostenderim cetera quoque propria hominum locorumque nomina, quorum feci mentione, ad linguam nostram pertinere: quibus principio sic responsum esto, rem postulari absurdissimam, & barbaro crassoque homine dignam. Quis enim nescit, quàm multa passim nomina gentibus dentur, quorum nulla causa apud scriptores inuenitur. Neque enim omnes voces vel à fine, vel à natura; sed multa etià à casu & euentis imponuntur; quæ, si historiæ desint, quæ rogo, sciri aut in lucem erui possunt? Deinde tanta est vocum exterarum, dum ad Græcos & Latinos canones coguntur, corruptela, tanta quoque transcribentium negligentia, vt mirandum sit, si vel aliquas reperiamus, in quibus clara sint natalium vestigia. Matthæas Rex ab aliquibus Etæas dicendus videtur: sic Bœrebistas ab aliquibus Byrebistas, à Iornande, si emendata est lectio, Boroista vocatur. Deceneus ab interprete Strabonis semel Ceneus, semel Decæneus nominatur, adeò in hac voce & negligens fuit & sui oblitus; tametsi illius errata plura sint, quàm vt sint persequenda. Nomenclaturæ porrò quas ineptissima Iornadis habet genealogia, indigne sunt omni cognitione, quia de cuiuspiam mythologi & nuguedi somniis & deliriis est depròpta: quod vt clarè quiuis perspiciat, Ostrogota facit, quæ vocè propria viri esse vult, atque eius quidem Regis, à quo Ostrogotis nomè suum venerit, cum tamè idè Ablaium adducat, qui clarè indicauit eos Gotos qui ad limbù Ponti habitarent à partè Orientali, Ostrogotos dictos esse; & alios, qui Occidentem versus commorarentur, Vesegotos. Sed stirpè ab origine enumerantè, quam penitus ignorauit, necesse fuit eiusmodi nominibus lacunas sarcire. Video sanè lógè verius & melius vetustos Græcos in exteris his nominibus versatos, quàm recentiores; qua culpa, necdum scio, nisi verum fortè sit, quod Iornandes ad excusatione adfert, Gotos Hunorù plurimis nominibus vsos esse: quod rursus quare fecerint, non addit: si fecerunt, verisimile est eò factum, quò Hunnis iam potentioribus hoc modo blandiretur: Relicta itaque exotica hac vocabulorum colluie, quæ vel per adulatione è peregrina lingua, vel etiam ex linguarum commistione sunt enata, antiquiora illa, quoad eius fieri potest, nostratia esse doceamus. *Βοιρεβιστ* ex *Βοερεβιστ* factum, vti Vesegoti ex Wesegotis. V autè consonas per Beta Græcorum scribitur, adeo vt posteriores figuram ipsius similem pinxerint, u pro β ponentes, vt in libris antiquis & quibusdam etià excusis videmus. Est autè *Βοερεβιστ* vocali postrema pducta non solù positione, sed etià natura, is dicendus, qui rusticos & agricolas docet; & iis que

z Z 2

facien-

facienda sint cōmonstrat. *Soeren* enim, siue *Soeren*, siue *Sauren*, agrestes vocantur, sic à terra colenda nominati. *Swist* vocali producta, vt duplicis Iota sonum habeat, idem est quod docet siue monstrat. Non mali certè ominis nomen, quo vel doctor agrestium & præmonstrator vocandus, vel is qui vt talis euadat, optamus. Boirebistæ bene celsit appellatio, qui non solum ad regnum peruenit, sed talem etiam se præstitit, qualem ipsum nomen profitebatur. Vtinam id facerent omnes Reges & Principes, vt meritò Boirebistæ dici mererentur. Dekeneos autem dictus est quasi caput cognitionis esset, vti reuera fuisse narratur: in qua voce, *Se* articulus est, *kenen* idem quod nouisse, *Sot*, caput. *Sekenneot* igitur & terminatione Græca Dekenneos, is dicendus, qui caput est cognitionis. Mirum est fanè sic nomina & Regi, & Regis præceptoris cōuenire, vt melius suum vtrique officium exprimi vix posset. Sicut enim Regis est populum docere legibus & bonis institutis: ita eius qui à secretissimis consiliis est, & à rebus diuinis, officium est, non ad populū, quæ sciat adferre, & ei, quasi Rex esset, viam ad felicitatem præmonstrare; sed Regi ea suggerere, quæ Reip. saluberrima esse cognoscat. Ab hoc enim, tanquam à capite quodā diuino, & oraculorum cōscio, Rex notitiam hauriebat eorum, quibus populum optimè gubernaret: atque ita Dekenneos non citra vaticinium sic fuit nuncupatus; quippe qui talis futurus esset, qualis vocabatur, nisi fortasse non proprium vnius, sed omnium commune hoc vocabulum fuerit, qui hoc summo munere apud Regem fungerentur: quod vt credam, articulus prepositus suadet, ratio propriis præponi consuetus. Certè in Deceballo prima syllaba articulus non est, nisi me opinio mea fallat. *Saken* vox est Cimbrica, quemadmodum *Sagun*, & quemadmodum è *Sagun* fit *Segun*, ita è *Saken* fit *Seken*, non aliter atque è *San Sen*, qua posteriore voce nunc omnes vtuntur. Dekebalus igitur ad verbum sonat, vallum & firmitatem Dacorum; cum *Swal* vallum nobis dicatur, quod per Beta, ea quam in Boirebista dixi ratione, scriptum Latini habent. *Swal* autè à nostris ad Latinos, & non contrà, venisse etymologia conuincit: quæ si melior sit Latinis, quàm nostratibus, liberū per me esto, vt sibi vocis primitias sumāt; sin apud nos aperta, apud illos nulla: ne nos de nominis possessione deturbet, sed satis sit quod eos admiserimus ad communionem. Dicitur ergo *Swal*, à *Swi* & *Sat*; quorū *Swi*, latè patens significat: *Sat*, vt antè docui, idem est quod conseruo. Illud igitur munimentū quod latè extensum multos cōseruat, *Swal* dicitur. Hinc saltus & siluæ in quibus se homines & feræ conseruant aduersus incursiones, *Swalt* etiam nominatur. Præterea

quæuis

quæuis vis maior, qua nō solum seruare se quis potest, sed latius etiā imperare, *Swalt* vocatur: quod hominem vndique latè conseruet ac custodiat. Discant igitur nunc Latini rationem nominis in Vallo, quod à *Swal* sic fecerunt, vti modò in Vesegotis & Boirebisto indicaui. Dekebalus igitur est Dacorum Vallum, quod eo homines perinde ac vallo tuti essent, omne ille quidem optimo sic vocatus, sed euentis minimè respondentibus faustæ nomenclaturæ; eò quod causa fuerit, vt Dacia in prouinciam redigeretur. Quod si maluisset ocio & Romanorū amicitia vti, & alienis abstinere; potuisset id verè esse quod dicebatur, & suos longa in pace sic arcibus & opibus vallare, vt perpetuam contra hostes seruaturi fuissent firmitatem. Hæc igitur sit Decebali interpretatio, quæ nos docet, Regum potentiam, non ad perniciem aut damna subditorum, sed ad eorum custodiam perinde atque vallum & fossas pertinere, si sequenda illorum sententia, qui hoc nomē de votis suis & faustis precationibus indidere. Pudeat igitur illos principes sui ipsorū, qui ocio, luxui, & libidini, velut Sardapali quidam, aut id genus alij, quorum numerus, prò dolor, infinitus, dediti integras prouincias negligunt; & culpa cum eorum qui in iustitia ob suum lucrum præuaricantur, tum maximè sua, qui id otiose audiūt, penitus sinunt aut interire, aut grauissimis malis diuexari: qualem legimus Gallienum fuisse, qui, cum nunciatum esset, Ægyptum desciuisse; dixisse fertur: Quid, sine lino Ægyptio esse non possumus? Cum autem vastatam Asiam & elementorum concursionibus, & Scytharum incursionibus comperisset; Quid, inquit, sine aphronitis esse nō possumus? Perdita Gallia arrisisse ac dixisse perhibetur: Nō sine trabeatis sagis tuta resp. est? Sic denique de omnibus partibus mundi, cum eas amitteret, quasi detrimentis vilium mancipiorum videretur affici, iocabatur; vt Trebellius Pollio his ipsis ferè verbis narravit. Eiusmodi principes Decebali nomine indigni essent, multo magis quàm ipse Decebalus; quamuis utroque vitio, & nimia rerum administrandarum securitate, negligentiaque, & nimia auaritia, vel contra externos, vel contra domesticos ac subditos, iuxta regna collabantur. Neuter igitur aut Gallienus, aut Decebalus Vallum fuit ciuitatis, ac omnium subditorum: sed alter nimio quærendi studio, alter nimium supina socordia, imperij sui euerzionem aduocauit. Fecimus & alterius Regis Getarum mentionem, quem Dromichætin Strabo nominauit: qua voce significatur is, qui odio habet somniores. *Sromich* enim somniculosum vel somniores notat; *Sæt* verò siue *Sat* vocali longa idem est quod odi. Dromichætis igitur eum designat, qui in negociis celeritatem

ZZ 3

& so-

& solertiam amat, odit verò somnolentiam & tardas confiliorum expeditiones, qua virtute omnibus ducibus in primis opus est, si quid magni sunt cum laude gesturi. Porro Mathæas, si Cimbricè siue Geticè exponas, integrā complectitur sententiam citra compositionē dicendam, *Mat hæet hæst*; id est modus odit nimiam festinationem: ubi duo Tau propter asperū & absoum concursum sunt adempta. Verūn nomen Syrmi, propter allusionem ad nomen Græcū corruptū videtur: atque id fieri potuit duobus modis: altero vt à *σύρμος*; altero vt à *συρίμος*; & illo quidem modo *Sturmot* eum significaret, qui caput esset oppugnationis arcium aut opidorum; hoc verò, qui caput esset defensionis. Quòd si tamen obstinatè Syrmos retinendum quis putet, ab euentu aliquo nomen deducendum, quòd videlicet ægro animo fuerit, cum infans nasceretur; vel quia Syrmos ægrè ad regnum paternum peruenerit. Videtur enim Syrmos Mathææ filius fuisse, ac Triballis etiam imperasse, regnum tamen retinuisse cum acerba molestia, quam *Sur moet* vocamus. Verūn quæ ab euentis aut casu imponuntur, stolidum sit persequi, nisi qua historia iter præmonstret, vt hîc aliquo modo de clade Mathææ, & Syrmi successione in Triballorum & Getarum regno coniectare quis posset. Triballi item nostratem præferunt nomenclaturam; sic dicti, ni fallor, quòd se fidum rerum suarum vallum esse profiterentur. Agesilaus illè clarissimus Lacedæmoniorum Imperator interrogatus, quare Sparta mœnibus careret, ostensis armatis ciuibus; hi, inquit, sunt muri Lacedæmoniorum. Alij hoc ipsum interroganti respondit, non lapidibus & lignis, sed inhabitantium virtute vrbes munitas esse oportere. Rectè itaque Triballi nomen sibi sumpserunt, quo perpetuò monerentur, non muris & vallibus, sed suis ipsorum viribus & fortitudini fidendum esse: atque ita vbi-cunque locorum constitissent, vallum se fidum habere. *Tru* enim fidum significat, eorum dialecto, qui *Tross* lenius pronunciant, vt Anglis est in vsu. Per Ypsilon igitur Græcis scribendum fuisset: quod & fecissent, si nominis rationem perspectam habuissent. Sin Iota quis retinere velit, illi pro fido vallo, triplex erit accipiendum: quod nec ego improbandum puto, cum quæ triplicia sunt, ea fidissima firmissimæque censeantur. Hac via Triballi nomine suo professi fuissent, se singulos triplicis valli loco in acie stare; eò quòd *Triwatten*, tria valla ad verbum signet. Extitit Ptolemæi adhuc tempore Nuidunum opidum, non procul ab Odesso Istro finitimum; quod nomine suo clarissimè demonstrat, Getis & Gallis eundem sermonem fuisse, cum eiusdem omnino nominis in Belgica opidum

opidum hætenus extet, ac Lugdunum & Sedunum, & eiusdem terminationis alia, facillè ostendant eandem originem. Nec longè à Triballis sursum ascendendum, quòd & Gallica urbium nomina inueniantur, quoniam non longè superiùs Scordisci habitauerint, quorum Strabo duo opida commemorat, Heortam & Capedunum: quorum illud ab alta cuspide, siue terræ angulo nomen habet, hoc à monte cæso. Sed infrugiferum sit & tædiosum his immorari; nec tam multa à me dicerentur, nisi scirem omnia illa quæ de prima lingua, & Thracia, & Getica dico, paradoxa ferè omnibus videri; cum tamen ex ea Thraciam Orphei disciplinam sim explicaturus. Strabo Mesembriam Megarensum facit coloniam, & tamen addit Bria vocem Thraciam esse, quæ ciuitas significetur: quo fit, vt fides eius suspecta hoc loco sit, nisi velit Megareses non primos urbis conditores fuisse, sed post colonos in Thraciam ciuitatem induxisse: alioquin enim suum potius quàm externum ac Barbarum nomen urbi indidissent. Ait porro Menam prima fundamenta iecisse, ac inde Menebriam, id est, Menopolim vocatam, & post corruptè Mesembriam. Permitto quidem Straboni Briam ciuitatem dici Thracio sermone, sed non fit verisimile ex Menebria Mesembriam euasisse. Magis eum laudassem, si dixisset, Myfos, quos Latini Mœsos vocant, & rectius, ni fallor, ex Asia huc apulso opidum condidisse, ac de suo nomine Mœsembriam vocasse. Bria factum est ex *Briat* siue *Briet*, quo nobis non quæuis ciuitas, sed illa significatur quæ non est mœnibus inclusa. Dicitur autem *Briet*, quòd libera sit à foro urbis maioris muris cinctæ. Eiusmodi enim pagi forum vtrumque liberum habent, & iudicarium & venalitiū. Verūn *Stat* vrbs est integrè constituta, legibus suis vtens, & muris ab hostium incurfu tuta. *Burg* autem arcem notat, cuius finis est in defensione constitutus. Tria enim hæc vocabula opidorum habemus, præter quæ & aliud est *Sorp*, quo vicus notatur, quasi diceretur *Sor hœp*, id est, rara hominum turba; siue rara, & non spissis aut continentibus domiciliis habitans multitudo. Verum itaque est, vt Strabo dixit, *Briat* ciuitatem notare, non quamuis illam tamen, sed quæ mœnibus non esset inclusa: tametsi negare nolim hanc vocem olim fortasse Thracibus pro quauis libera ciuitate fuisse vsurpatam, cum *Briat* aliud non sit, quàm multitudo libera. Est prisca Hispanis hæc item vox vsitata in eodem significato, nisi quòd Briga pro Bria dixisse videantur. Nostrates aliquando sic pronunciant, vt Gamma audiisse videamur. Est enim vox concisa vel à *Brieghet*, vel à

vel à *Strabone*, in quibus postremam syllabam per A plerique enunciant, inter quos Flandros habemus: quod eò addo, ut molestissimis etiam vitiligatoribus in singulis obganiendi occasio tollatur. Videmus itaque quis fuerit Thracum & Getarum sermo, qui civitatem eadem, qua nos, voce nuncuparunt: quod Stephanus quoque annotavit; qui ut in hoc cum Strabone consentit, ita in eo discordat, quòd Melfum non Menam primum faciat conditorè, dicens, Melfembriam, deinde euphoniæ gratia Mefembriam vocatam: de qua còtrouersia, opinio mea de Mæsorum civitate verisimilior evadit. Est & Odeffos in eodem litore Septentrioni propinquior, quæ altum promontorium in Pontum, perinde atque Ancona in Adriaticum sinum protendit: qua de causa Apollodorus magnum montem Odeffum est interpretatus. Nostris Hodeffes ad verbum Caput maris designat, ita ut huic promontorio & opido non malè nomen hoc videatur attributum: quod volui indicare, ne quis Apollodorum hoc loco erroris accusaret, aut à Stephano dissensisse arbitraretur, quod tamen ipse Stephanus videtur credidisse. Fuit sanè nobis non obiter transeundum, eundem Thracum & Gotorum sermonem fuisse, quòd post dicendis maior fides haberetur: quibus ostendam, non pauca per Græciam linguæ nostræ extare monumenta: quod mirum non est, si quæ Strabo scribit, vera sunt, Thraces olim Atticam tenuisse, & Phryges, quorum eadem cum Thracibus lingua fuit, prius Peloponessum, quàm Græcos habitasse. Video tamen homines esse, egregiè sibi de antiquitatum cognitione placentes, qui his veritatis rivis, quibus ad fontem ducimur, non bene animaduersis, non minùs indoctè quàm arroganter præiudicarunt, longè aliam Gothicam linguam fuisse, quàm nos de vetustis scriptoribus docere molimur. Poterat horum sententia ad illa reiici, quæ de linguæ nostræ artificio peculiari opusculo trademus: sed ne tantisper suspensus lector hæreat, breuiter, quæ huc facere videntur, hoc loco indicabuntur. Sunt qui cum sermonem, quo in Suetia & Gotlandia hætenus utuntur, germanam veterum Gotorum locutionem esse, arbitrentur: quibus minimè accedendum; quando ea, quibus nituntur, principia falsa esse, de idoneis auctoribus, & solida ratione demonstraui. Neque enim vel in Insula, vel in Peninsula prius Goti, quàm ad Tanaim & in Sarmatia Europæa habitauerunt: immò, ne hæc quidem loca prius in Europa occuparunt, quàm multò antè in Asia in maximam gentem excreuissent. A Dacis igitur, quos Græci communi nomine Getas vocant, vera Gotorum loquela fuerat iis addiscèda, qui in hac questione quicquam veri peruestigare voluerunt. Degenerant paulatim linguæ

linguæ hominum vitio; idque maximè iis accidit, qui rerum exterarum maiore, quàm domesticarum studio & admiratione ducuntur. Præter igitur ceteras labe, quas mare accolis adferre solet, est & illa, quæ linguam peregrinis vocibus, & phrasibus contaminat: qui morbus, si accolis, à Strabone, & iis, quos est secutus, adscribitur; quanto magis illis erit popularis, qui maria nauibus tentant, & ad diuersas nationes mercatus gratia distrahuntur. Insulani igitur & Peninsulani maximè huic malo obnoxij videntur, eò quòd navigationibus plurimum ferè cogantur uti, & ad ea importanda, quorum domi inopia laborant, & alia euehenda, quibus abundant. Sic Suedani aliunde salem petunt; & aliò plumbum, & alias quoque quam plurimas merces amandant. Atque hæc sit vna linguæ corruptelpæ causa: præterquam, alia quoque accedit Suedanis ex eo deriuata, quòd cum Sclauonis, & Moschis, & aliarum quoque linguarum hominibus, in quibus Lappones vicini sunt, plurimum habeant commerciorum. Præterea & Windi à Saxonibus & aliis Germanis expulsi, in illas oras videntur non paucos suorum exportasse, qui vna secum linguæ corruptelam, uti fieri solet, intulerunt. A mediterraneis igitur, & illis qui à commerciis exterarum nationum quàm longissimè absunt, sermonis cuique genti vernaculi sinceritas petenda. Quocirca purius Westrogotos & Dacos, quàm Getas maritimos locutos olim fuisse existimo; atque idcirco hætenus in Dacia sermonis illam sinceritatem extare, quam tertia Transsiluanorum pars necdum vel reliquit, vel crebris bellorum tumultibus amisit. Dum de vocum Cimbricarum artificiosa fabrica tractabo, ostendam tanto vnamquamque linguam esse puriorem, quanto propius ad primæ linguæ radices accedit: quo fit, ut inferior longè Gotorum ad Suedaniam sit sermo, quàm Dacorum; atque eodem argumento, non prior, sed multo posterior generatione: sed de hoc illic latiùs. Vera autem hæc mea esse, Lazius lubenter de suo Gotico libro concedet, quem utinam integrum haberem: sed quamuis id nunc frustra optem, tantum tamè mihi, ex iis, quæ omnibus communicauit, sumam; quantum ad id quod volo satis sit docendum: in quo ne odiosus sim, tres aut quatuor versiculos duntaxat examinabo, inter quos hic sit vnus: *Er was gar aiy chonax man*. In quo omnia Saxonice linguæ respondent, perinde atque in ceteris, quos Lazius adscripsit. Iterum:

Sie wolden prezz erborney in des storms uot,

Sie wisten nicht der mare das in so nashend der tod.

Mox inde:

Sie trugen swerd die scarpfen die Gil chonan man.

Sax zu Sox iren handen die liechten schild gar praxt
 In schilde die waren neuße und praxt,
 Und Sit schone ire hetben daz houeraxt.

In quibus omnia rursus eiusdē linguæ, nisi quod *Helben* pro *Helmen*, positū est, uti in *Erbormen*, Mi pro Beta etiam successit: atque hæc tota est diuersitas, quāuis in singulari numero *Helm*, æquē illis atq; nobis dicatur. Sed quia hæc apud ipsum Lazium cognoscere licet, nō est operæ precii plures versus in mediū proferre: satis est huius testificatione cōstare, longē aliam priscam Gotorū linguā esse, quā eam, qua Goti in Scandia hodie utuntur. Penes tamē Lazium fides sit, hanc sinceram Gotorū fuisse: mihi nō ulterius pura iudicatur, quā quoad cū Dacica consentit: quamuis non ignoret, nō solum in variis regionibus, sed etiam in singulis ciuitatibus magnū esse, in eodē linguę genere pronūtiationis scripturæq; discrimen, & Poetis etiā licere, varias loquendi formulas confarcinare, non minū quam Homero, Doricōs, Ionicōs, Atticōs, Æolicōs, & si quo alio modo veller loqui, Musa permisit. Quō verō magis appareat eorū vanitas, qui aliam priscam linguā Gothicam, quā Germanicam inferiorē siue Cimbricam somniarunt, adducēdæ mihi sunt duæ linguę, plurimū inter se differentes: quarū vtraq; suos habet patronos, ad Gotismi antiquitatem sibi vindicandam. Inter has prior est Suedanica, quæ eadē est cum ea, qua in peninsula illa huius tēporis Goti loquuntur; in qua Munsterus orationem Dominicam legēdam dedit, quam & ipse adscribam: *Ufader sax soxy er i himlum, Heiligat waxde dit namey, til komet rike. Sckey diy willige, soxy i himlum so opo iordene. Wax tagtig brodh gif os i tag. Verlatz os waxey sculdey, soxy wi Verlateny waxe schuldiger. Och iy sedz os icke i frestilse. Utan los os i froonda. Amey.* Hic radices Cimbricas licet videre, sed miserē & distortē pullulantes. *Ufader* integrū est. *Wax* pro *onsax*, siue *aunsax*, siue *onsax*, siue *ons*, irrepsit, quod Angli *our* dicunt; ut hinc detur intelligi, apud Britannos antiquos, & Suedanos & Danos, magnā fuisse sermonis viciniam: quō minū mirum est, *Æltyas* Tacito, qui tū Danicē loquebantur, Britannis esse comparatos. *Soxy* illis relationem notat; nobis idem est quod, aliquid vel aliqui. *Er*, Anglis *Art* dicitur, similitudine sermonis vetusta adhuc manente; nec vox illa à sermone nostro ita est aliena, quin intelligatur. *I* pro *In*. *Himlum* pro *hemeley*, siue *himmeley*, nostrati voce ponitur. *Heiligat* pro *heiliget*, siue *Seheitiget*, vocali secunda in primā, more Flandrico, mutata. *Waxde* æquē nostrū est atque illorū: pro quo & *werde* & *worde* dicimus. *Sit*, nos *din*. *Namen*, nos *namy* vel *name*. *Til*, nos *To*.

Romen,

Romen, nos *Rome*. *Tit*, nos *din* dicimus. *Rike*, non minū nostris, quā Suedanis vsitatum. *Scken*, nos diceremus *Scie*, vel *Sciscie* cum augmēto. *Siu* *willige*, nobis esset, *din* *will*, vel *willse*. *Soxy*, pro sicut, nobis in vsu non est, uti dixi. *I himlum*, modō exposui. *So opo iordene*, nobis sonaret, *So opt arde*. *Wax* iam examinatū. *Tagtig* integrum est, quamuis nos medio sono *dagtig* dicamus, pro quodridiano. *Brodh* solo illo differt, quōd citra rationē aspirationem habeat post mediam litteram, eius minimē capacem. *Sif*, factum ē nostro *Sef*. *Os*, pro *ons* dictum. *I tag*, nos *huitag* efferremus. *Verlatz* idem nobis signat, quod & *stact* maioribus dictum, nunc ferē *Sergeuen* venit in vsum. *Os* rursus pro *ons*; Angli *our* dicunt, tanto propiū accedentes. *Waxen*, Anglis *oore*, nobis *onse*, siue *onse*. *Schuld* Cimbris & Alemannis eodem modo pronūciatur. *Soxy wi Verlateny*, nos, *so wi Verlaten*. *Waxe sculdiger*, pro *onsen sculdigen*, vel *sculdenaren*. *Och in sedz os icke i frestilse*, nobis dicere liceret, *Och ey seid ons in geen ifringe*. *Utan*, pro *sed*, quasi diceret, extra hoc ulterius. *Loss*, idem nos *los*. *Os*, *ons*. *I froonda*, cōpositum à *fro*, quod lætum notat; & *soxy*, quod idem est quod *fraudo*: ita ut *ifroonda* illud dici mihi videatur, quod nobis lætitiā aufert; quod quid aliud est, quā omne genus malī? Quod enim malū vocamus, ea ratione tantū malum est; quia lætitiā & gaudium, & eam, quæ naturę conueniens est, voluptatem tollit, & idcirco defraudare nos dicitur, quippe quæ illud aufert, quod Dei fauore nobis debebatur. Nulli igitur potius hæc vox tribuetur, quā ipsi Draconi, qui nos & olim & quotidie per fraudem suam beatæ vitæ voluptate priuare contendit. Nunc igitur ad alterā linguā, quæ Gotica doctissimi cuiusque apud Colonienſes iudicio habetur, veniamus: & eandē orationem Dominicam ea descriptam, in antiquissimo codice monasterij, Werdeni, in regione Bergensi, quatuor paulo plus minus à Colonia miliaribus distantis, examinemus: quam reuerēdus & eruditissimus vir Maximilianus Morillonus, de Antonij fratris sui, piæ memoriæ, schedis mihi benignē communicauit, tum ob suam in omnes litterarum studiosos singularem beneuolentiā; tum ob eam, quam arctissimam & diuturnam cum fratre adhuc uiuo habui, consuetudinem; cuius eximiam in antiquitatum inuestigatione diligentiam & absolutam eruditionem malim cognosci, vel de ipsius scriptis, quæ apud Maximilianum deliteſcunt; vel de Pighij testificatione, qui apud Cardinalem Granuellanum omnis scientiæ & artis inexhaustum promptuarium, in eodem studiorum genere doctissimus doctissimo successit. Est igitur hæc:

Atta Snfar thu in himmina, wihnai namo thein, Gimai thiu.
dinassus theins. Werthe wulga theins, sue in himmina gah ana
arte. Li laef Snfarana thana senteinan gik Snff himmadaga.
Gah aflet Sns thatei sculanffigama sua sue gah weis afletang
thaim skulan Snfarey, gah ni brigges Sns in fraestub. Ak lausei
Sns afthamma Sblin, Snte thein ist thindangardi, gah mach,
gah wulthus, in aenins. Amen. Facile hic est mox in ipso limine
videre, non Geticam hanc, sed peregrinorum esse, qui in Getiam ex
aliis regionibus commigrarunt. Scio & ipso Augusti tempore in lo-
cis Seythiæ maritimis, commistam quandam confusamque linguam
fuisse, quod ex his Ouidij versiculis accipi:

Moesia vocis habet quid barbara lingua Latina,

Græcæque cum Getico mixta loquela sono est.

Idem lib. tertio de Tristibus:

Hic quoque sunt vrbes Graia, (quis credere posset?)

Inter inhumana nomina barbaria

Huc quoque Mileto missi uenere coloni,

Inque Getis Graias constituere domos.

Credo itaque hanc linguam, qua oratio hæc scripta est, ex eius-
modi Græcis colonis extitisse; præsertim quod in *ca μιδον* pro merce-
de inueniam, & oratio à voce Græcis usitata exordium sumat: præte-
rea quod articulos habeat, *thana, thatei, thaim, thamma*, qui omnes à
τα Græcorum variis modis in usum videntur uenisse. Quod verò
& Latinas voces habeat, ut Ouidius cecinit, *Gimai* pro ueniat, vide-
tur subindicare. Et quod paucula sint, quæ Græciam redoleant,
non est admirandum; cum coloni ferè eius regionis loquelam addif-
cant, ad quam transferunt: quod videmus in Gotis & Francis quo-
que accidisse, qui ex Latino sermones eos male loquendo fecerunt,
quibus Itali, Hispani & Galli hoc tempore utuntur. Vti igitur lingua
Italica cum prisca, & germana Latinitate cõuenit, ita hæc quoque cū
Getica sincera concordat. Et quemadmodum Hispanica, Italica, Galli-
ca & Romana apud Leodios & Brabantos diuersæ lingue sunt, & ab
vna Latina omnes enatæ; ita multas quoque credo loquelas è corru-
pto Getico sermone extitisse; nec magis hæc Geticæ, quam illæ Latinæ
sunt nominadæ. Expédamus igitur, quatenus cõueniat hæc Domini-
ca oratio cum Cimbrica, è qua Getica, & Saxonica, & ceteræ Ger-
manicæ omnes descenderunt. Atta Græcorum Poëtis frequens ceteris,
quantum equidem scio, ignotum. Eustathius vocem dicit, qua honoris
causa minor ad maiorem utitur, nec eius ullam inueniri aut originem
aut interpretationem. Didymus ab Appa Macedonum vocabulo deriuat.

Hinc

Hinc Callimachus fortasse, quo Macedonibus in Ægypto regibus
adularetur, Appa dixit, non Atta, ut quidam corrigere voluerunt.
Versus eius dignissimi sunt, ut adscribantur; eò quod his vocis usum
clarissimè exprefferit, dum Dianam paruulam adhuc puellam, patri
suo loquentem inducit:

Ἀρχομαι, ὡς ὅτε πατρὸς ἐφεζομένη γονάτεσσιν

Παῖς ἐπὶ κρηίδου κατὰ δὲ προσέειπε γονῆα

Δὸς μοι παρθενίην αἰώνιον ἀπὸ ἀφύλακτον.

Id est, ut nos ex tempore enundebamus:

Exordimur, ut in genibus composita paternis,

Paruula adhuc uerbis his est blandita parenti:

Da mihi uirginem ut seruem decus Appa perenne.

Optimè Cyrenæus & opportunissimè hac voce usus est, simul &
propriam eius usum explicans, dum paruula in genibus patris se-
dens, blando sermone patrem rogat; & Ptolemæo Euergetæ quo-
dam vernaculo Macedonum blandimento tacite se insinuans. Credi
tamè potest, & Ægyptios Abba non minus quam Syros in eodè signi-
ficatu dixisse; atque idcirco Appa potius quam Atta Callimachum
dixisse, quod & proximè Ægyptiam vocem imitaretur, & patriis Ma-
cedonum blanditiis alluderet. Alij Thessalicum esse dicunt. Scho-
liastes Homeri anonymus proprium eius usum esse dicit, dū quis nu-
tritium suum blandiùs alloquitur. Sic Achilles ad Phœnicem:

Φοίμιζ' ἄλλα γεραιέ, δίοτρε φες, ἐπι με ταύτης

Χρῶπι μῆς.

Eodem modo Telemachus hac voce utitur, alloquens Eumæum:

Εὐαέ) ἔγωγ' ἄλλα σέθεν ἐνεκ' ἐνθάδ' ἰκάνω.

Sic Pisthetæus apud Aristophanem Prometheus interrogans,
quando Iupiter periisset, Atta dixit:

Πρ. Απόλωλεν ὁ Ζεὺς. Πέδ. πηνίχ' ἄπ' ἀπώλετο.

quo loco interpretes Aristophanem reprehendit, quod neque Atticè,
neque prisce, neque accuratè voce hac Atta usus sit. ipse reprehensionem
dignior, qui vim eius non intellexerit; qua elegantissimè Pro-
metheum hominum nutritium & educatorem; atque adeò primum
humani luti figulum, & ignis datorem honorauit. Cùm ergo Græci
originis ignari sint, verisimile fit, è prima lingua vocem petitam, in
qua vox illa, qua infantes patrem appellant, homines sic videntur in-
tellexisse, quasi Atta dicerent; alij verò quasi Tata sonarent; nos
Teita ferè audimus, propterea quod pueri hoc vel illo modo pri-
mum sonare visi, postea à matribus & nutricibus doceantur, hoc

modo patrem vocare. Videntur autē, cum iam balbutire incipiunt, patres rogare ut cibum dent, quasi nunc lallationis pertæsi; quem admodum *Sec* in Ægypto primum dicuntur petiuisse. Est nobis *Teten* pro cibo communē, & *At* pro utinam comederem: unde *Atta* profluxit, sicut *Teta* à *Teten*, quod significat ad comedendum; quasi infantes dicerent, Date ad comedendum; sic ubi semel balbutiuerint patre præsentē, nutrices eam patris propriam apud infantes appellationem esse arbitratae, docent deinde, ut ea semper patrem nominent, in ea re sapientiores, quam ipsæmet sciant. Patres enim infantes rogant, ut sibi alimenta & necessarium victum parent, matre iam & nutrice officio suo perfuncta, quod ipse Deus per orationem videtur monere. Apud Syros *Abba* pro eodē dicunt, & apud Ægyptios *Papa*, uti apud alias etiam quasdam gentes. Nobis tritum est, dum seniores alloquimur, patres eos vocare, quod eo nomine nihil sit amabilius. Quamuis ergo apud vetustissimos Græcos huius *Atta* usus sit, verisimile tamen est à Cimbris hanc vocem emanasse, cum hæcenus apud eos, qui pure Cimbrum sermonem sonant, *At* vel *Act* pro *Atta* dicant infantes; cui si articulus præponatur *Te* *Act*, & compositè *Tact*, siue pronuntiatione vocalis exili, *Tat* euadit. Sed quid ego hinc curiosius laboro, ad docendum Germanicam siue Teutonicam hanc vocem esse, cum per totam ferè Germaniam ad ipsam usque Hungariam, pueri patrem *Atte* nominent: quod ut *Lazius* quoque testificatione sua confirmat; ita præpostero iudicio à Græcis ad Germanos hanc vocem venisse arbitratur. Explicabo igitur veram eius rationem de Cimbrico & vernaculo nostro sermone, additurus, nullam eius apud Græcos, vel etymologiam, vel expositionem inueniri, ne quis amplius suauissimam hanc appellationem peregrinitatis accuset. Quid Ægyptiorum de *Becco*, à pueris primum postulato, fabula significet, alibi ostendi hoc loco ex natura causam *Atta* euocabo. Videntur itaque infantes *Alpha* primum sonare, & cum mox inde os claudunt, *Tau* addere, atque ita *At* exili sono formare, quod primum sic intellexerunt, quasi optaret cibum, cum *At* idem sit, ò si comederem ego. quod pronomen addo, ut vel stupidissimo nostratium perspicuum sit, *At* esse optantis cibum, non liquorem vel ad fugendum vel bibendum. Atque hæc quidem mea est de *Atta* sententia. Hanc vocem *Eustathius* dicit *ἀπαραγωγὸν ἀκίνητον καὶ ἀερόθρονον*, id est, à nullo deductam, immobilē & primogeniam, & ab antiquis vocatam *ἀμετάληπτον ἴθρου ἀνερίθνευτον*, id est, incomprehensæ significationis, utpotè, cuius nulla sit interpretatio. Quid ad hanc Græcorum assertionem illi dicent, qui eam apud Græcos natam arbitratur? Longè aliter *Plato* iudicaret, qui voces apud Græcos

usitas, quarum erum non nullum potest apud eos inueniri, ad Barbaros relegat. Cum igitur nulla vocem aliam tam ab interpretatione Græca abhorrentē, Grammatici se reperisse fateatur, quæ est impudētia ipsis inuitis origine eius assignare? Infana est hæc ambitio, vel Græcis, vel Latinis potius, quam maioribus nostris sermonis vernaculi elegantia accepta ferre, quasi mendicitas & sermonis egestas in pulcris haberetur. Unde verò *Abba* *Abba*, & conuersim *Saba* & *Saba* dicatur, non memini me legisse: coniecto tamen, simili quadam ratione qua *Atta*, in usum venisse. Pueri enim dum edere cupiunt, idque prima voce significant, unā aperiant, qualem cibum petant. *Sap* enim nostratibus pulcem significat, saluberrimum infantibus alimentum, latitudine sua multa genera comprehendens, in quibus *Pamatella* Italis dicta, id est, pultrix, è macerato pane constans, simplicissima est, & concoctu facilissima. Sicut ergo *At* est optantis cibum, ita *Sap* est eius, qui pultriculam sibi dari postulat. Vtrumque sanè vocabulum à pueris auditur, prius multo quam à quopiam sint edocti: atque inde naturalem habet, non voluntariam originem, cum ubique gentium ex ore infantium audiat. Omnibus enim animalibus, quibus vox est, proprium quendam sonum inesse scimus, quo alimentum postuletur, quæ tamen nec patrem nec matrem distinguat. Eodem modo homini quoque à natura vox quædam data est, qua alimentum petat: quam primæ linguæ homines intelligentes, non ad patrem nec ad matrem significandam edi, vocabula sibi inde fecerunt, quibus cibum & pultrix diceretur. *Sap* itaque pulcem vocarunt, quia videbant nimirum ita naturæ placere; cuius par erat, ut essent imitatores. Verum quia patrum est officium, pueris ablactatis alimenta labore suo comparare, prisco primorum hominum usu receptum est, ut patres ita compellere, infantes docerentur; quasi dicerent, *Fuum* est, ut nos deinde alas, atque necessariis ad vitam rebus tantisper sustententes, dum ipsi nobis poterimus prouidere. *Papa* itaque & pultrix est nomenclatura & eius, cuius est pulcem suppeditare, eodem modo, quo *Atta* nihil aliud est, quam, *Utinam comederem*; quæ vox tamen ad patrem inuocandum propterea transit, quod eius sit alimenta subministrare. Quamobrem dum quempiam *Papam* vocamus, nihil aliud significamus, quam eum patrem esse, qui pulmentum nobis dare & possit & debeat, qua voce *Hieronymus* *Augustinum* salutauit. Propriè igitur iis hoc nomen dandum, à quibus cælestis animorum pabulum postulamus, quales cum summos Pontifices esse deceat, & deceat quidem præ ceteris mortalibus maximè, non minus est, in iis appellatione hæc usurpari, quæ quoties quis vel audit

vel

vel legit; toties officij sui & pascendi muneris admonetur. Syri, Hebræi, & Chaldæi, more suo vocem hanc contrario ordine, à dextris ad sinistra legentes, ex Papa Abba fecerunt, mutatis tenuibus in medias, cum Macedones in Appa tenues consonantes seruarint. Erat quidem recta vertendæ vocis ratio, si ex Papa Apap factum fuisset; sed lenior sonus fuit in Appa & Abba. Hinc apud Scythas Iupiter Papæus est dictus, si Herodoto credimus, voce ex Papa ad Græcam formulam detorta. Et bene profectò, quòd is & pater sit, & omnibus animantibus cibum donet, peculiari tamen hominem pane pascens, quem è cælo animis nostris per spiritum suum largitur. Nostri artes antiqua cõsuetudine omnes sacerdotes Papas vocant, qua appellatione nihil potest esse vel vetustius, vel venerabilius, vel denique sacerdotum officium propius exponens, eum eo moneantur, gregi, cui præsumt, verbi diuini alimentum perpetuò dandum esse. Verum vt inuneris sui non pauci in hoc ordine sunt obliti, ita ignominia se affici putant, si sic compellentur, quasi conuicium, non venerabile in primis nomen audirent. Poteram hoc loco plura hæcenus ignota explicare; nisi veritus fuissẽ, non lallationis modò multos, sed pappationis etiam pertæsum iri, si his diutiùs Lectorem occupassem. *Atta* ergo & *papa*, siue *pappa*, voces sunt à primæ linguæ hominibus ad naturæ imitationem factæ, non id tantum notantes, quod infantes petunt; sed eum etiam, à quo id sibi dari desiderant. Magna itaque ratio, ob quam patrem cælestem *Atta* vocari audiamus; cò quòd ab eo cibus nõ corporis modò omnis, sed animi etiam sit petendus; & semper nobis optandum; vt solido ipsius nutrimento alamur ad vitam nunquam perituram. Illo itaque nomine eum inuocemus, quo id innuamus, quod in primis & maxime ab eo rogandũ, vt nimirum nos pascat pane suo de cælo descendente. Cum igitur dicitur *Atta* *Sn̄sar* *th̄u* in *h̄immina*, id est, *Atta* noster tu in cælis, appositione emphatica; significatur quodnam alimentũ ab eo potissimum dari optemus; illud videlicet quod è cælis descendit, & vitam nobis cælestem & æternam largitur. Præterea quia hæc vox prima ad patres ab infantibus balbutientibus emitti videatur, ostendimus nos, veluti pueros balbutientes, ad patrem cælestem accedere: quod ipsum vt faceremus, tum ostendit, dum Apostolis suis dixit, nisi tales fierent quales pueri, non habituros partem suam in regno cælorum. Magnam sanè efficaciam hæc vocula orationi adiecit; & vix integro volumine pro rei dignitate & magnitudine explicandam: quam obrem hoc enarrationis mouere Theologis relicto, quorum mentes verbum Dei & Spiritus sanctus largiùs benigniùsque alimento suo cælesti

cælesti refecit & roborauit, nostra tractare pergamus. *Atta* igitur in prima lingua suam habet significationem, quam nescio an Geræ maritimi ad litora Ponti habitantes à maioribus acceptam seruarint, an rursus in vsum vocarint admonitu Græcorum. Mihi sanè sit verisimile, apud Getas Athanatonas hanc vocem semper mansisse in illo vsum, vt patrem cuius est filiis cibaria dare, ea compellarent, aut saltem eum, qui nutrimenta subministrasset, atque hinc à sacerdotibus *Gebeeizeos*, siue *Zamolxeos* ad Dei inuocationem fuisse accommodatam, quoniam is nutrimenta daret ad vitam perpetuò sustinendam. Quamuis igitur prima facie à Græcis ad Getas vox hæc venisse videatur, dum tamè altius veritatis latebras discutimus, à Cimbris ad Getas & Græcos blandũ hoc & reuerentiæ plenũ vocabulũ descendisse cõperimus. Absurdũ enim sit alibi fontem eius collocare, quàm illic, vnde vera significationis ratio & scaturit & deriuatur; euitis Græci apud se cum nullam inueniant interpretationem, nobis de possessione cedant, satis abũde habituri, si vsum quoque nobiscum vocis fruantur. *Sn̄sar* porrò nostras est & incorruptum. Dicimus enim *Sn̄se* vel *Sn̄se*, & *Sn̄ser* vel *Sn̄sar*. *Th̄u* etiam, vel *Su*: vnde Latini tu seruat. *Th̄u* apud nos item, nec aliter apud Latinos. *h̄immina* sic scriptũ inueni, vt dubium esset an *h̄immina* an *h̄immina* legẽdum esset. Vox sanè corrupta est ab *h̄immet*: & hæc rursus quæ est Alemannorũ ab *h̄emet* voce nostrati, quæ est genuina primæ linguæ, cælum significans. Qua verò de causâ hanc potius genuinam & germanã esse velim, dicã. Qua in vocũ forma vera significationis ratio inuenitur, eã genuinã esse censeo: & contrã, in qua forma non inuenitur, eam corruptam adulteramque iudico. At in *h̄immet* non inuenitur perinde atque in *h̄emet*, & multo minus in *h̄immina* vel *h̄immina*. Est igitur *h̄emet* primæ genuinæque formæ. Dicitur autè *h̄emet* mirabili cõpositione, ita vt vel simplici *Mi*, vel duplici, legi possit. Nostrates enim in cõpositione geminatã litteram in simplici intelligere solent, vt in plurimis cõpositis annotaui. Principio igitur *h̄emet*, vel ab *h̄eet* fit, significãte calorẽ, vel ab *h̄eed* significante caput, quomodo Angli ferè pronunciant; quamuis *h̄ead* scribant, non satis bene, mea quidem sententia, ad pronunciationem. Ambiariti *h̄uet* dicunt, alij *h̄ot*. Optimam verò formam iudico, *h̄eet*; quod nomen à calore & ab imperio datur. Capitis enim est, ceteris membris imperare, atque id facere caloris præstantissimi instrumento, qui in spiritu animali constitutus, veluti in suo vehiculo tanta celeritate per neruos ad totum corpus & singula membra differtur, vt sola cogitatione, digiti tũ manuum, tum pedum extremi corporis artus, pro voluntate capitis

diuersos motus exsequatur. Celeritas hæc certè tãta est, vt nulli queat cõparari rei sub visum cadenti, ne ipsi quidè cælorum velocitati. Hic igitur calor, quamuis ad tactũ minor sit propter immensam subtilitatẽ quam cordis calor, per excellentiam tamen simpliciter calor vocãdus est; ita à capite in mēbra, veluti lumē & calor cęlestis in hæc inferiora incõparabili celeritate descendens: qui si vel minimo momenti articulo subtrahatur, meatibus crasso aliquo humore obstructis, ilico homines cadũt, veluti siderati vel fulmine tacti. Excellentissimus igitur calor est, & talis, vt ad eũ calor naturalis & calor vitalis perinde atq; ad perfectionis suæ finẽ referatur. Quanto igitur finis iis, quæ ad finẽ sunt, præstãtior, tanto calor animalis caloribus in corpore ceteris est præferendus; atque idcirco dignus, qui calor per excellentiã vocetur. Sed hæc non sunt huius loci, necessaria tamen ad artificium vocis intelligendũ; quando ad hæc fabricator eius respexisse cõperitur. Caput igitur *hæet* optimè vocaretur, tum ab hoc calore, tum ab imperio. Nam *hæet* idem est quod iubeo & impero, dum vt verbũ usurpatur; propterea quòd omne imperium ad actionẽ spectet, actio autem motionem necessarium comitem trahat, motio verò calori maximè debeat. Nunc igitur ad *hæemel* siue *hæemel* eadem pronuntiatione. Tau in compositione auferri, sæpius dictum. *hæetmes* igitur cælum dicitur, & quia caput nobis aperit & reuelat, & quia omnẽ motionẽ suã in apertũ producat calorẽ. Caput reuelat eo modo, quo D. Paulus dixit. Nihil enim est quod magis ostendat Dei potentiã infinitam, & sempiternam eius constantiam & immutabilitatem, & incomparabilem eius ordinem & pulcritudinem, quàm cælum quod ordinatissima tot siderum pulcerrimorũ volationis perennitate Deum oculis etiam corporeis reuelat. Calorem etiam nobis aperit & recludit, non suum tantũ, sed illius etiam, qui spiritus sui calore mortalium pectora inflamat, & sursum rapit ad suauissimam sui ipsius cõtẽplationẽ, in qua summũ consistit honorũ. Dona enim spiritus igneis linguis & flammulis comparantur: nec quicquam est in rerũ natura, cuius simbolo meliùs & significantiùs queant indicari, quàm calore & ardore, quo piorum pectora exæstuant. Hunc igitur cùm calorũ orbẽs ostendant & excitent, ingenti pulcerrimorũ siderũ admiratione, meritò *hæemel* pro cælo primus nominũ auctor dixit. *Mes* enim idem est quod reuelo: cuius contrariũ *Deus*, idem est quod cælo & tego. Hinc *hæemel* est galea, quia caput celet & tegat: quòd cùm Itali à Gotis didicissent, *hæemel* interpretati sunt corrupta sua lingua, Celada: sicuti *West* pro castris verterunt campum: ita vt dum verba exprimere vel nollent vel nequirent, phrasim saltem Gotorũ voluerint

rint imitari. Ex *hæemel* igitur pro galea, satis est perspicuum quid vox *hæemel* significet. Cùm enim *hæemel* id designet quòd caput tegit, *hæemel* id significabit, quòd caput aperit & reuelat. Ex eadẽ voce liquet, bene me docuisse, optimam illorum esse pronuntiationem, qui *hæet* longo & subtili vocalis ductu, vt idem sonet quòd *hæet* pro capite dicunt: quòd cùm ita sit, mox efficitur vt originatio quòque vocis elucescat, eò quòd *hæet* sic elatum, calorẽ signet, si vocabulũ sit: sin verbũ idem sit quòd iubeo & impero, quorum vtrunque capitis in corpore proprium esse, quibus naturalis philosophiã non prorsus rudis, videbit. Præcipuus enim & princeps & dominus calor, ad quem ceteri calores velut ad caput, & finem, & perfectionem summam referuntur, in capite consistit: & altera rursus significatione, qua *hæet* verbum est, caput significatur imperare: ita vt duabus rationibus efficacissimis *hæet* pro capite ponatur. Hæc igitur ipsius *hæemel* pro cælo interpretatio est, quatenus sic exponitur; quasi Mi alterum ratione compositionis non occulat. At si vnum Mi pro duobus ponatur, vti Alemanni duo aperte efferunt *hæemel* dicentes, tum idẽ erit *hæemel* quòd *hæemel*, id est, ipsum reuelans. Quis verò intelligitur, cùm citra certam personam ipsum efferimus, nisi is, qui est inter omnes ad quos pronomen hoc accommodari potest, præstantissimus, excellentissimus & nobilissimus? Hac igitur ratione *hæemel* cælum dicitur, quia *hæem*, id est, ipsum Deum puta reuelat, vno Mi compositionis ratione bis intelligendo, vt ad syllabam præcedentem, æquẽ atque sequentem applicetur. Procedat nũc quisquam de lingua vel Græca, vel Hebræa, vel Latina sibi placens, & ostendat aliquam omnino vocem, in qua tantum ingenij, artis & veritatis queat inueniri, in qua item calorũ inspectionis vtilitas, tam aperte indicetur, atque non solum vtilitas, quam animal rationis capax accipit summam, sed ipsa etiam cæli natura, cuius est omnibus rebus caloris viuifici fontem aperire, demonstretur. Ita me Deus bene amet, ac ad cælos homines sanguine suo emptos deducat, vt sæpius opto, & mecum cogito: O si Plato nunc reuiuisceret, atque hæc mecum consideraret primarum vocũ mysteria, quantum voluptatis diuinum illud pectus ex his veræ sapientiæ fontibus hauriret! Ego sanè ingenuè fateor & Deum testor, me, dum diuino hoc calore ad contemplanda hæc agitor, frequenter inuitũ in lacrymas præ voluptate deliquescere: adeò altè in animum meum hæc diuini calorũ dona descendunt, & illud gaudium excitant, quo nullũ vnquã in vita maius pensavi, cuiq; immori vellẽ. Sed nullã oratio satis efficax esse queat ad hæc cogitationis meæ oblectamenta exprimenda, tantũ abest vt ego, qui nunquã oratoriã hæc laudẽ quæsiui vel

minimum eorum me assequi posse dicendo sperem. Quod si quis eorum particeps esse velit, is diligenter iterum atque iterum cogitet, quæ de capite, quæ de calore diffuso per omnia, quæ de spiritus calore in piorum mentibus flagrante, quæ de eius per cælorum volumina reuelatione, tum Philosophi, tum prima illa Christianorum lumina scripserunt: quæ si bene, perscrutateque voluat, & diu ruminet, & quam latè patent in animo suo extendat, & intueatur; non dubium est, quin sit eandem sensurus, quam ego, voluptatè, nisi frigidus aliquis circum præcordia sanguis spiritus æstum & flammam vel excludat, vel extinguat. Clamemus igitur *Atta Atta* *Snser du inden Semel*, atque hinc suavi calore deliquescamus, & tandem toto corpore soluti immoriamur, atque illius vehiculo ad amabilissimū hūc *Atta*, quem *Semel* nobis reuelat euolemus. Sed reuertendum ad id quod quærebatur, quamuis ægerrimè ab huius contemplationis dulcedine diuellar. Dixi *Semel* meliùs quàm *Himmel* vel *Himmina* dici; eò quòd in illo potiores sint quàm in his significationis rationes: qui iudicatus in omnibus valere debet in quibus dubitatur, quænam vel pronuntiatio vel scriptura pura germana; sit dicenda. Sequuntur dehinc in oratione Dominica *Weishnai namo thein*; tria vocabula origine illa quidem nostratia, sed formatione ad peregrinitatem detorta. *Wina* ductum est à *Wien*, quo significatur sacrare. *Wina* igitur dictum pro consecratur: ut sit sensus, Consecratur nomen tuum. *Mamo* ponitur pro *Mam*, quo nomen prima in lingua significatur, vnde Latini nomen fecerunt. *Thein* pro *Sein* per diphthongum enunciat. Quòd verò *Wien* meliùs & maiore ratione dicatur, quàm *Wina*, ei liquebit, qui *Ichnæu* hoc vocabulum esse intelligat, & res quæ consecrantur eo ipso, quo Deo dicantur, inuocari. Est & *Mam* inter *Ichnæa*, eò quòd nominibus admoneamur rerum significatarum. *Mam* igitur, non *Mamo*, aut nomen, ut Latini, prima lingua pro genuino habebit. Hæc sunt nonniam faciendorum arcaha, nulli sermone inter mortales cum nostro communia: quod si quis neget, vel vno tantum exemplo, aut ab Hebræis, aut à Latinis aut à Græcis, aut ab aliis etiam sumpto, me conuincat. Sed de *Ichnæis* vocibus in Themide *Ichnæa*; & in linguæ Cimbricæ artificio plura. Ex hoc contextu orationis *Wina namo thein*, clarè constat hanc linguam non solum non esse puram Goticam, sed ne Goticam quidem, qua illi locuti sint, qui in Italiam & Hispaniam commigrarunt. Itali enim dicerent, *Sia sanctificato*: Hispani *sanctificado sea*: quam phrasim cum à Latinis nō habeant, qui sanctificetur, non sanctificatum sit dicunt; necesse est fateri, à Gotis accepisse. Habuerunt

buerunt igitur Goti hanc loquendi formulam, quam nos hætenus retinemus, dum dicimus, *Seheisicht si dinen nam*. Quamobrem fallitur quisquis credit hunc Gotorum esse sermonem, *Weishnai namo thein*: in quo verbum substantiuū non est adiectum. Videntur igitur Græci suum loquendi modum huic corrupto Gotico sermone intulisse. Id quod sequitur, profus est Barbarum. *Wimai thuidinassus*, id est, veniat regnum, nihil habens cum Gotico commune; eò quòd regnum *Æic* Gotis dicatur: nisi fortasse *Gete Regē thuemacht*, id est, capitaneam, ut sic dicam, potestatem nominarint, atque id Græci partim seruarint, partim ad suam linguam traxerint: eò quòd *dunad* ad potestatis significationem vtantur. *Wimai* pro veniat, vnde venerit, ignoro: *At theins* planè Goticum est. *Wenthe wilga theins*, id est, Fiat voluntas tua: nos dicere possemus, *Sein wil werde*. *Wilga* igitur pro *Wil*. *Wenthe* pro *Werde* ponitur. *Sue* in *Himmina gash ana arte*, id est, sicut in cælis & in terra. *Sue* pro *So*, quod nobis signat Sic & sicut. *Gash* pro &, nemo purè Gotus intelliget: videtur autem à Græco sermone detortum, quibus *ra*, &, signat; mutato Cappa in Gamma, & loco Iota aspiratione adiecta. *Ana* pro *ay* quod est ad. *Arte*, nos *art*, *ext*, & *erde*, & *arde* dicimus. *Li laef Sn saxana thana*, *sinteinay gie Snff himmadaga*. Hic duo sunt articuli *Li* & *Thana*: quorum prior videtur apud Gotos fuisse, eò quòd Itali *Li Lo* articulis vtantur, quos à Latinis minime acceperunt. Hac parte ferè cogor suspicari, Gotorum etiam sermonem, cum in Italiam venirent, habuisse nonnulla peregrinitate à Cimbrico degenerantia, qui articulis *Li*, *Lo* & *It*, penitus caret. Nec quemquam omnino horum in illo poemate inuenias, quo Theodorici Regis Gotorum res gestæ canuntur, ad eò ut à Barbaris tantibus Gotis hi articuli ad Italos & Hispanos venisse videantur. *Thana*, nescio an à Græcorum *ra*, an à nostrati *Sat*, sit corruptum. *Laef* pro pane nobis non est in vsu, sed pro refocillatione: ut dum dicimus, *It Laef hein*, id est, ego refocillo ipsum. *Sn saxana* pro *Sn saxey* vel *Sn sey*. *Sinteinay* quid sit, & vnde venerit, ignoro. *Sik* pro *Seb* siue *Sib* ponitur, id est, Da. *Snff* correctè dictū, pro *Uns*. *Himmadaga*, pro *Redey dag*; quod est, Hodierno die. *Gash astet*, id est, & remitte. *Astat* hætenus nobis pro indulgentiis & remissione peccatorum in vsu est. *Snstathesculanffigaima*, nostra debita. Hic *Tathes* articulus *ra*, *Schutanffigaima*, pro debitis nostris: Nos *schudey*, pro debitis agnoscimus, caudam non intelligimus, nisi sit contractio ex integris *Schula Snfigaima*; atque *Snfigaima* idem sit quod *Sn saxam*. *Su* à *sue* pro *So as*, id est, sicut.

Wetis pro Wi. & stetam nos diceremus Aftatey. Thaim articulus est. Skulam Sculdeneris nobis dicuntur. Wusarem pro Wusarey. Sash ni briggēs sus in fraestub; & ne inducas nos in tentationem. Mi pro Miet. Briggēs nos dicimus Bringet vel Brenget. Hoc Græci per duplex Gamma scriberent, atque hinc videtur Briggēs pro Bringēs irrepsisse. Fraestub omne id nobis significat, quod pacem perturbat vel expellit. Fre enim pax est. Stub expello & turbo. & nihil nobis notat, nec Gotis quidem qui in Italiam & Hispaniam venerunt. Illi enim Maer perinde atque nos hactenus pro Sed dixerunt, unde Itali Ma, Hispani Mas, Galli Mais fecerunt. Clarum igitur & hinc est, hūc sermonem non esse illorum Gotorum, qui in Italiam phrasēs suas & non paucas voces inuexerunt. Sermo Suedanicus pro Maer dicit Wntay: è quo perspicuum, nec illum quidem eorum fuisse, qui in Italiam, Galliam & Hispaniam migrarunt. Laufei sus af thamma Sblit; Libera nos à malo. Laufei nos Los dicimus, pro libera: quod videtur ex Lat sēs, id est, dimitte foras vel extra: atque ita nō malè faus scribi, è quo Los, vt ex aula ola. Af integrū est. Thamma articulus. Sblit p Sbel, id est, malo: unde compositū videtur Subel vel Sunel, quasi diceretur Se Sbel, id est, s uaxde, siue malus. Se articulus nobis est. Cacodemon igitur nobis dicitur Subel, quod malus sit, & omnium malorum pater, & infelicitatis nostræ auctor atque promotor. Wntē theiy ist thindangardi gash machs gash wutthūs in aenius: quoniam tuum est regnum, & potentia, & gloria in æuū. Wntē; nos dicimus Wnt dat. Theiy ist, nostris quoque dicitur. Thindangardi, planè barbarū. Machs, nōs Macht dicimus. Wutthūs rursus exoticum. Aenius nobis Wussich pro aeterno. Videmus itaque in hac lingua quedā vocabula planè integra, quedā è nostris corrupta, quedam omnino barbara. Dei profectō nomen in ea incorruptū remāsit, quod in illius Eloē Eloē Lamafabaētani interpretatione annotaui, quæ habet, Sod mein Sod meus duque mis bifest? id est, Deus meus, Deus meus, ad quid me deseris? Viri item mannay pro Mannen; & Wiuon pro Wiuen dicuntur. Est in eadem lingua & illud vocabulū, è quo Semel posteriorem sui partem habet. Samelit enim dicunt pro eo quod proditum est siue scriptum: vt in Euāgelio D. Marci. Sue gamelit ist in Esaiu prauphetan: id est, sicut proditum est in Esaiā propheta. Ex eodem Euāgelio vnum proferam exemplum, è quo liquebit, minimè hoc sermone Gotos eos vfos esse, qui Italos Latinam linguam dedocuerunt. Sash merga Sithans Ginmitth suinthoza missa a fax mis thizei ie ni im waerts ananei ssands andbindan scaudaraip scohe is, id est, Et predicabat dicens:

dicens: Veniet fortior me post me, cuius ego non sum dignus procūbēdo soluere corrigiā calciamenti eius. Hic Suinthoza missa, idē est quod fortior me: quæ phrasīs apud Italos quāuis antè fuisset, à Gotis tamen est sublata, dicentibus Suinder vel stexker dan ik, id est, fortior quā ego: quod Itali dicunt, piu forte que io: & Galli, plus fort que moy, in hoc genere loquēdi ablatiuo non vtentes, sed nominatiuo inrecedēte cōiunctione, quod nobis idē est familiare. Sed mirū, Italos, Hispanos, & Gallos cōparatiuis præterquā in paucis carere, cum in Cimbrico sermone reperiantur. Credo id factū, quod nō facilè principio cōparantium vocabulorū inflexionē addiscere possent; atq; hinc per plus vel magis eundē sensum facilius efferrent, sicut eadē de causa & casus in nominibus neglexerūt, quos in sua vernacula lingua non habebant. Sed ne in lingua profus abolita, quāq; nulla gens, q̄ equidē sciam, hoc tēpore vtatur, plus tædij quā vtilitatis apportē, breuiter concludā, neque hac, neque illa Suedanica siue Gotlādica Gotos, qui in Italiam phrasēs suas intulerūt, locutos esse; & plurimas diuersas linguas è Gotica corrupta originem traxisse: quod in tanta gentiū confusione, quanta in Romani imperij euerfione cōtigit, non est mirum accidisse, cum diuersarum gentium exercitus contra alios itidem permistos conspirarent ad aliquam lacerati orbis partē sibi vindicandam. Ego tamen hunc fructum ex corruptis linguis capio, vt nō pauca vocabula abolita, vel meliùs intelligā, vel in vsum reuocē: cō quod perpetuò liceat, si quā in defuetudinē abierūt, aut obliuionē, ea postliminio in ius ciuitatis vocare, si modò certa generis cognationisq̄ nota deprehendatur. Sicuti verò hanc linguam Græcorum & Hunnorum fortasse commercio corruptam dixi; ita Gotlandicam & Suedanicam, Windi, & Lappones, & Moschouitæ, & aliarum linguarum vicini è continente in peninsulam transgressi, corrumpere potuerunt; tametsi nihil domestici vitij, vt longo temporum decursu non rarò solet euenire, contraxisset. Irrepunt enim paulatim maximè in vernaculo sermone diuersitates citra omnem peregrinorum culpam: quod in Latino quoque sermone euenisse quiuis videbit, qui Ofa illa & Opica ex Carmentæ vsque & Euādri ætate de Grammaticorum obseruationibus euoluet. Quanta est in Græcorum scriptis dialectorum varietas, tum in vocibus ipsis, tum in vocum inflexionibus, siue vocabula siue verba spectes. Nihil igitur miri, vel hac, vel illa causa. discrimen hoc in Gotlandicam, Danicam, Norwegicam, & Suedanicam venisse, quo à Cimbrica, & Teutonica, & pura illa priscores Getarum loquela, eo quo monstrauius modo, differt. Liqueat itaque ex hac linguæ diuersitate, nec Dacos, quos Græci Getas

nominarunt, propter eandem linguam; nec Getas ipsos prolem Massagetarum ex Cherroneso, aut insula aliqua venisse; sed longis ac diuturnis migrationibus à vicinia Sacarum prius ad Tanaim, deinde in vetustas Cimbrorum ad Mæotim & mare Ponticum sedes & loca Occidentem versus superiora venisse, atque hinc à prisca illa Darij expeditione, vt fabulosam illam Ægyptij Regis omittam, habitasse; ac in tantam multitudinem excreuisse, vt ad Germanicū vsque mare, & vltra ad insulas quoque & peninsulā colonias emiserint, alias quidē per se, alias Danis in societate receptis, à quibus ostēdimus Gedanū, & originem & nomenclaturam habere, quamuis postea Teutones *Sansōic*, id est, Danorū vicum siue secessum duntaxat appellarint, Getarum neglecta mentione: & fieri potest, vt prius *Sedanōic* dixerint, ac post breuitatis ergo *Sansōic* venerit in vsum. Verū ne solus videar huius opinionis Iornandi prorsus repugnātis fuisse, adducam Stephani, vrbium scriptoris verba; quibus liquidō constabit, Gotthos, siue Gotos, vt nos scribimus, & eosdem esse cum Getis, & eisdem locis eodem tempore habitasse, & ab eisdem sedibus ad oram Ponticam, & Istri ripam commigrasse:

Γότθοι, Φησὶ, ἔθνη παλαιὰ οἰκῆσαν ἐν τῇ Μαιώτιδι, ὅτε εἰσεργον δὲ εἰς τὴν ἐν τῷ Ἰσθμῷ μετὰ τὴν Ἰσθμὸν ὡς εἶρηται μοι ἐν τοῖς βυζαντικοῖς. μνήμη) τούτων ὁ Φωκαεὺς Παρθέμιος. *id est,*

Gotthi gens quondam ad interiora Mæotidis commorata, posteriori in Thraciam commigravit, vt à me dictum est in Byzanticis. Meminit & horum Phocæus Parthenius. Huic videtur Dionysius præiuisse, qui Græcorum more Getas eos, non Gotos nominavit, atque vnà cum Germanis, & Sarmatis, & Bastarnis, & ceteris quam plurimis Sarmatiæ Europæ gentibus eos recensuit. Omnes enim Teutonici sermonis homines, e Sarmatia Asiana in Europam eadem ferè via immigrarunt; continuata quadā serie à Parapaniso & Imao per intermedia loca succedentes; adèd, vt Asiana Sarmatia matrix sit omnium earum nationum, quæ in Europam ab omnibus sæculis, velut quædam populorum examina, inuolarunt. Antiquissima igitur Massagetarum, Getarum, Tyragetarum, Sarmatarum, Germanorumque omnium origo, à Persidis vicinia è Bactris & Margiana, & Sogdiana, in reliquum orbem influxit. Herodotus Germanorum & Daarum in Persarum exercitu meminit; quos nemo ab Istro & Rheno illuc terrarum militatum abiuisse dicet, nisi absurdissimus velit haberi: sed cōtra fatendū, vt nos ostendimus, ex illis terrarū latinandis Persarum regno finitimis, omnes Germanos, & Dacos, & Getas, & cete-

& ceteros eiusdem loquelæ populos processisse. Audiatur ergo Dionysius, qui Germanos ad Mæotidem vnà cum Getis recenset, quod ab eo tempore, de quo Herodotus agit, paulatim progressi fuerunt:

Τοῦ μὲν πρὸς βορρην τεταυσμένα φύλα νέμοισαι.
Πολλὰ μάλ' ἔξείης μαιώτιδι ἐς σόμα λιμῆς,
Γερμάνοι Σαμάται τε, γέται θ' ἅμα βασιάρναι τε.
Δακῶν ἀσπίδι αἶα, καὶ ἀλκίηντες Ἀλανοί,
Ταῦροι δ' οἰκαιοῦσιν ἀχιλλῆδι δρόμον αἰπύν,
Στεινὸν ὁμοῦ δολιχόν τε καὶ αὐτῆς ἐς σόμα λιμῆς,
Τῶν ὑπὲρ ἐκλήσει πολυίπων φύλον Ἀλανῶν,
Εὐθα μελαγχλαυοῖτε καὶ ἀνέρες ὑπὸ πημολγοῖ.
Νευροῖθ', ἰπποπόδες τὰ γέλωνοιτ' ἠδ' ἀγάθυροί.
Hinc versus Boream diuerso nomine gentes.
Post alias alie, donec Mæotidis ora
Tangant Germani, Samata, populis que Getarum,
Bastarna que simul, quos Dacica rura sequuntur:
Fortis Alanorum gens hinc, mox Taurus Achillis
Altum habitans cursum non lato limite longum,
Hinc et habens quicquid Mæotidis usque paludem,
Ultra diues equis late sua tendit Alanus:
Inde Melanchleni, mulso dein lactis equini
Neurus et Hippopodes, Agathyrsi, deinde Geloni.

Samatas hoc loco Dionysius pro Sarmatis dixit, cuius licentiam nos quoque sumus secuti: in quo clarè videre est, Getas à Tanai & Mæotide venisse; haud secus atque alios quos recenset; & inter ceteros de Germanis, constat ex Herodoto, eos prius vltra Caspium mare circa Daas habitasse: vnde paulatim mutatis sedibus, prius ad Tanaim, deinde ad Germaniam venerunt. Qui verò hi Germani fuerint, qui tēpore Dionysij in Sarmatia adhuc morarētur, ex Procopio & Agathia perspicui potest, quorum vterque sine discrimine Francorum & Germanorū nomine vtitur. de qua re alibi, dum Francorum propaginem è sua radice deducam. Hic id erat duntaxat mōnendū, Getas, & Germanos & Dacos ex Asia in Europā per Tanaim secundū Mæotida paludē venisse; longè verò abesse, vt è Scandia, vt Iornandes & ceteri volūt, aduersus Græcos & Romanos sint profecti. Quod enim de Germanis ex Herodoto docui, idē in Gotis valere credo, eò quod linguæ cōmunionē inter se discrepare nō sentiātur. Atq; hæc quidē satis sunt cōtra eos, qui falsa hac opinione imbuti, diligē-

ter Gotorū qui Romā occuparūt, monumēta vltra Balticū mare scrūtatur. Nos vtrifq; & Gotis Scandianis, & Gotis qui Græciā, Italiam, Galliam & Hispaniam tenuerunt, clariora illustrioraque principia monstrauius, ab ipsis vsque Massagetis, qui Cyrum regum Persarum principem cum toto exercitu ceciderunt, repetita. Sed videor mihi inanem ferè laborem subiisse, dū pluribus docere nitor, Gotos è Scandia in Thraciam minimè venisse, cum vel vnus Claudianus satis esse possit ad id euincendum, qui omnia Gotorum facta dictaque Getis adscribit; eosdem hos esse credens. Quocirca si Getas è Scandia nemo deduxit, nec Goti quoque inde fuere euocandi. Ouidius eodem loco eos inuenit, dum ad Euxinum exularet, quo Dario illo magno Persarum Rege expeditionem contra ipsos mouente, habitauerunt, & ex eadem post sede, in Thraciam, & Illyricum, & Asiam, & reliquas orbis partes fecerunt incursiones. Ex hac igitur Getia, & Goti, & Gotini, & Gutæ, & Guthones, & Gotlandi exierunt, quorum postremi è litore Venedico ad insulam eam nauigarunt, quæ Glesariæ siue Austrariæ longo maris interuallo obiecta, à Ptolemæo Scandia vocatur, qua in re plerosque omnes falli animaduerto, qui huius Scandiæ nomine veram Scandiam siue Scaonlandiam acceperunt: quorum opinio quàm longè à Ptolemæo aberret, quia necdum ostendi, hîc erit addendum. Ab Orientali parte Cherronesi, inquit Geographus Alexandrinus, quatuor Scandiæ nuncupatæ, tres quidem paruæ; ex quibus ea quæ media est, partes habet in longitudine quadraginta vnam cum semisse, in latitudine quinquaginta octo. Vna verò quæ maxima earum est, & maximè Orientalis iuxta Vistulæ fluuij ostia, longitudinem qua maximè ad Occidentem vergit, quadraginta quatuor partium longitudinem habet, latitudinem quinquaginta octo partium, qua verò maximè ad Orientem recedit, gradus habet longitudinis quadraginta sex: pars eius maximè Septentrionalis, quinquaginta octo partibus & triginta octo scrupulis ab Æquinoctiali abest: ab Occiduo verò cardine, quadraginta quatuor gradibus & scrupulis triginta: at pars eius maximè Austrina, quadraginta quinque partium longitudinē habet; latitudinem quinquaginta septem partium & quadraginta scrupulorum. Hæc descriptio tam exiguæ insulæ est, vt vix Gotlandiam nobis vocatam æquet, in qua Ptolemæi duces in eo fefellisse videntur, quòd inter Occidentem & Orientem longissimè insulam exporrexerint, cum recentiorum obseruatio inter Septentrionem & Meridiem eam longissimam faciat, duplo verò angustiorē inter Occidentem & Orientem, quanquam vereor ne numerorum notæ sint corruptæ,

quas

quas in longitudine nos sic correximus, vt ex quadraginta octo, vt Germanicum habet exemplar, quadraginta quatuor fecerimus, vbi Venetus codex ex recentissima Iosephi Moletij castigatione, quadraginta tres habet: ita vt insulam ad tres gradus patere faciat, cū nobis duo gradus magis arrideant, quos Ptolemæus, contrà quàm debuit, in longitudine computauit, rectè facturum, si latitudini adscripsisset. Quòd verò inter quatuor & sex eam collocè: de Ptolemæo sumo, qui eam iuxta ostia Vistulæ iacere dixit, quod de longitudine duntaxat intelligendum, quæ in Vistulæ ostiis quinquaginta quinque gradus habet adscriptos. Quis hîc non animaduertit quàm absurdi sint, qui hanc exiguam insulam ad duos gradus longam, & ad vnum vix gradum latam, Scaonlandiam existimarunt, in ea Norwegiam, Suetiam, Gotiam, Scandianam & Oplandiam contineri asserentes. Ptolemæus de ea hæc addit: Vocatur autem & hæc propriè Scandia, & tenent ipsius Occidentalia Chædini: Orientalia verò, Phauonæ & Phiræsi: Meridionalia, Gutæ & Dauciones: media autem tenent Leuonij. Quos hic Chædinos, Phauones & Phiræses nominari, ignotum est. De Leuonis & Gutis hoc suspicor, venisse hos quidem à Gutonibus è Sarmatia: illos verò à Leuonis, quos Liunos hodie vocamus. Dauciones verò corrupto vocabulo è Danionibus extitisse, siue è Danswiconibus exemptione litteræ Græcis ignotæ, & Ni in Ypsilon commutato, & Cappa loco Sigma accersito. Sed parui refert, vtrum horum factum sit, cum vtrouis modo à Danis Daniones venisse videantur. Ptolemæus igitur magnam illam Cherronesum ignorauit, & eius commentatores siue scholiastæ, inepto & supino errore à parua insula, ad ingentem illum plurimorum regnorum orbem, hos populos transtulerunt: quos alij æquè inconsideranter sequuntur; inter quos & Crantzius est; tanto minùs excusandus, quòd ex professò de Norwegia & Suetia, & Gotia plurimis libris scripserit, cuius nec illud citra stomachum ferre possum, quòd pro Norwegia siue Norwigia, Noruagiam dixerit, cum sermonis nostri vernaculi non fuerit imperitus; è quo ratio nominis statim cuius est aperta, ex eo sumpta, quòd illius regionis tractus rectam viam ad Septentrionem monstret & obseruet. Sed excusetur hic error cum ceteris quamplurimis, Saxsonis Grammatici auctoritate, quos ex eo cæco quodam amore deprompsit, nulla nec linguæ Cimbricæ, nec veterum Græcorum, è quibus Plinius suam Nerigon hausit, habita reuerentia. Hos tamen potiùs ob insignem diligentiam, & venerandam antiquitatem, & curiosam rerum externarum peruestigationem, & sequi, & interpretari, &

cc 2

siqua

liqua parte lapsi essent, adiuuare debuisset, quam vanum illum fabulatore, cuius historia minus habet, quam Ariosti Orlandus, veritatis: similior certe veris Luciani narrationibus, & Apulei Milesii fabulis, & Heliodori Æthiopicis, quam veræ rerum gestarum expositioni. Quoniam verò iam de Gotorum antiquitate & prima origine satis multa mihi videor attulisse, nec propositum est hoc loco posteriorum temporum historiam conscribere, non erit absurdum, si paulo altius Norwegiam & Daniam vicinas Gotiæ Scandiavæ regiones ingrediar, & obiter ridiculos quosdam Saxonis & Crantsij errores ex hominum mentibus euellam. Dixi modò, vnde Dani nomen habuerint, & quam cum Alanis, Albanis, Roschalanis habeant tum sermonis, tum nomenclaturæ communionem: atque illud etiam ab iis in usum tractum esse, vt Galli gallinacei in exercitu & ad virtutis imitatione, & ad Solis cursum notandum circumferantur. Vide verò nunc quid adferat Saxo Grammaticus, ad gentis suæ primordia illustranda. Postquam in præfatione sua Saxonum & rupium annales sibi magistros proposuisset, ac Thylenisum historias antiquissimas ex ipso vltimo Oceani angulo aduocasset, ac Daniæ, Scaniæ, Noruagiæ, Suetiæ & Islandiæ situm addidisset, à Gigantibus antiquitus habitatam Daniam scribit; argumeto, vt putat, irrefragabili ad persuadendum vsus: videri enim eximia magnitudinis saxa veterum bustis ac specubus adfixa, & ingentes moles super montium verticibus collocatas, quas nulla mortalium nisi Gigantum vis eò euehere potuisset. Egregium verò & necessarium signum, quo Romani mox euincet, maximos olim Romæ Gigantes habitasse, vtpote, apud quos obelisci & aliæ immanes columnæ è solido marmore, cernuntur. Sed valeant hæc ineptiæ dignæ suis rupibus & saxis, è quibus Saxo historiam suam petiuit. Videamus quæ post Gigantes gens successerit, ex qua Dani originem ducant: & vt ne quid minus bona fide dixisse queam videri, ipsum sua lingua loquentem audiamus. *Saxo* igitur, inquit, & *Angul*, à quibus Danorum cœpit origo, patre Humblo procreati, nò solum conditores gentis nostræ, verumetiam rectores fuere; quâquam Dudo rerum Aquitanicarum scriptor, Danos à Danais ortos nuncupatosque recenset. Hi licet fauentibus patriæ votis regni dominio potirentur, rerumque summam, ob egregia fortitudinis merita, assentientibus ciuium suffragiis obtinerent; regij tamen nominis expertes degebant: cuius vsus nulla tunc temporis apud nostros consuetudinum frequentabat auctoritas. Ex quibus *Angul*, à quo gentis Anglicæ principia manasse memoriæ proditum est, nomen suum prouinciæ, cui præ-

erat

erat, aptandum curauit, leui monumenti genere, perennem sui notitiâ traditurus. Cuius successores postmodum Britannia potiti, priscum insulæ nomen nouo patriæ suæ vocabulo permutarunt. Hæc Saxo, qui mox deinde huic Dan Skioldum nepotem dedit, qui inspectante Teutonû Danorûque exercitu Scatû Alemanniæ Satrapa singulari certamine vicit, & victoriæ præmiû totam Alemanniâ occupauit. Huius filius Gram filiam Sicturigi regis Sueonû vni ex Gigantibus desponsatam, in matrimoniû sibi petit, & quò potiatur, patrem, quæ fata ferro perire vetabât, claua per multum auri pondus infusum graui, occidit; ac deinde multos alios, veluti Hercules quidam, singulari pugna vbiq; deuincit. Mox Gram à Rege Noruagiæ occiso, rursus Gigantum mentio, quibus filij Gram dati ad educandû: quam vt emolliat, addit historiâ multo etiam duriorè & planè saxeâ. Quorum, inquit de Gigantibus his nutriciis tractans, summam opera perstricturus, ne publicæ existimationi contraria, aut veri fidè excedentia fidèter adstruere videar, nosse operæ præciû est, triplex quondam Mathematicorum genus inauditi generis miracula discretis exercuisse præstigiis. Horû primi fuere monstrosi generis, quos Gigantes antiquitas nominauit, humane magnitudinis habitum eximia corporum graditate vincentes. Secundi post hos primam Physiculandi solertiam obtinentes, artem possidere Phytonicam: qui quantû superioribus habitu cessere corporeo, tantum viuaci mentis ingenio præstiterunt. Hos inter gigantesque de rerum summa bellis certabatur assiduus, quoad Magi victores gigantæum armis genus subigerent, sibiq; non solum regnandi ius, verumetiam diuinitatis opinionè consciscerent. Horû vtrique, per summam ludificandorû oculorum peritiâ, proprios alienosque vultus variis rerû imaginibus adumbrare callebant, illicibusque formis veros obscurare cõspectus. Tertij verò generis homines, ex alterna superiorum copula pullulantes, auctorû suorum nature, nec corporû magnitudine, nec artiû exercitio respondebant. His tamè apud delusas præstigiis mentes diuinitatis accessit opinio. Nec mirandum, si prodigialibus ipsorum portentis adducta Barbaries in adulterinæ religionis cultum concesserit, cum Latinorum quoque prudentiam pellexerit talium quorundam diuinis honoribus celebrata mortalitas. Hæc ideo tetigerim, ne cum præstigia, portentæue perscripsero, lectoris incredula refragetur opinio. Hæc Saxo è saxis suis Danicis & Noruagicis descripsit, ne quis fabulas, quæ de Gigantibus feruntur, existimaret. Hæc igitur tria hominum genera cum definiisset, visus est sibi velut axiomata quædam Mathematica perstruxisse; è quibus reliqua, quæ docturus esset, acciperent assensionem:

cc 3

que

quorum naturam qui perspexerit, facile cernet, qualem auditurus sit ex his principiis conclusionem. Multas nugas me legere & audire memini; sed oderit me Mercurius, si vnquam vllas frigidiores, quàm egregius hic historiæ scriptor cõtexit, estimarim. Relictis igitur quæ deinde scribit, nulla notatione temporum adhibita, satis sit nos didicisse Daniam à *Say*, & Angliam ab *Angul* nomina duxisse: quam originem Crantius hoc etiam mirabiliorem reddit, quòd *Say* dicat indigenam eius regionis fuisse, non satis Saxonis fabulam opinatus, nisi luculentius etiam mendacium addidisset: quod à nobis alibi est repulsum grauißima Mosis diuini vatis auctoritate. Anglos qua de causa Saxones maritimi se nominarint, in Saxonicis ostendi: at quia nũc Danorum & Britannorum Saxonis monitu in mentem venit, quid ego de Britannia suspicer, obiter adiiciam, non alienũ à proposito, nec sine fruge cognitionis antiquariæ futurum. Tacitus, vt antè commemorauit, *Æstys* pro Austris posuit, atque eorum linguam Britannicæ propiorem dicit, quamuis ritus sint habitusque Sueuorũ. Cũ igitur videam hætenus plurima Danis, Suetlanis & Gotis, Scandianis siue Sconlandis & Britannis communia vocabula, eò adducar, vt omnium harum gẽtium præcipuam originem ad Alanos referendam censeam, qui vna voce se Danos, id est, Gallinaceos vocarunt. Ptolemæus Danorum nusquam meminit, haud dubiè iis tum adhuc latitantibus sub Alanorum, quos Alaunos falso quædam exemplaria vocant, appellatione. Videntur enim Alani equitatu plurimum valentes longè lateque per Sarmatiam discurrisse, adeò vt ad Istrum vsque sint progressi. Horum pars ad fontes Tanais, & inde secundum Turunti fluminis ripas in mare Liuonicum ad Rigam effluētis, quem Duinam nunc vocamus, habitauit; vnde facile illis fuit ad insulas etiam nauigare. Huc autem ex Asia perinde atque ceteri descenderunt: in qua quia ad sexagesimum quintum latitudinis gradum ponuntur, non solum in Sarmatiam, sed etiam ad peninsulam illam maximam per Isthmum transisse mihi videntur; ita vt duabus viis Cimmerij in eam peruenerint, & hoc itinere terrestri, & illo maritimo ex Venedorum litoribus trãsgressi. Ad hunc verò superiorem ipsorum introitum, mare Finnicum & Bodnicum hiberna glacie seu ponte quodam latissimo adiuuabat: vt nihil mirum sit, alterius etiam linguæ homines eadẽ post via peninsulam intrasse. Hinc igitur Alanas insulas appellationem habere credo: quas, quamuis vulgus *Antant* vocet syncoptòs, integrè tamen *Antanentant* nominandæ mihi videntur. Hinc ergo & Suedanos siue Suethanos, vt Iornandes scribit, ex Danorũ & Sueuorũ gente coaluisse: & Daniones

item

item in Gotlandia extitisse credo, siue hoc siue illo itinere ad hæc loca cõmigrarint. Quãuis enim Suetiã Saxo et alij vocent, nos tamẽ *Suedey* vernacula nostra lingua nominamus, voce ex *Sueue* & *Sey*, id est, Sueuo & Dano composita: quia nimirum Danum *Sey* vocali prima in secundam mutata dicere solemus, non citra, siquid video, conuitium. Sicut enim ex Guta siue Goto facimus *Suit*, quo nebulo significatur: ita ex *Say* facimus *Sey*, quorum illud gallinaceum, hoc gallinam notat, vtrobique articulo nostrati adiecto; qui solutus *Se hey* facit, id est, Gallinam: è quo *Sey* coalescit. Si ergo ex *Suedey* Latina vox sit fingenda, non Suetia cum Saxone & Crantio, sed Suedenia, siue potius Suedania, vel Suethania erit dicenda. Eodem modo *Scondey* dicimus, quasi diceret pulcrum Danum; à quo regio Latinis Scondania vocaretur. Hinc Gedanum, Getarum & Danorum epidum, vt antè dixi. Quemadmodum igitur Alemanni omnis generis viri dicuntur, ita Alani omnis generis Dani sunt nominati, qui paulatim colonias è continenti in insulas & Cherronesos miserunt, & tunc maximè aucti sunt & numero & potentia; cum Sueuorum gentes, & Teutones, & Cimbri, & ceteri vicini melioribus regionibus inuasit, & occupatis, præcas suas sedes vacuas reliquerunt: quod tum maximè contigit, cum Franci Galliam, Goti Italiam; & alij Germani, aliam Imperij Romani partem sibi armis vindicarunt. Porro & multo antè, Dani Norwegiam iis viis, quas ostèdi, obtinuerunt: vnde factum credo, vt regio ea Dania fuerit vocata, cuius vocis loco ab imperito quopiam in Ptolemæi tabulis, ea parte quam intactam reliquit, Dacia est inuecta; opinato fortasse Dacos & Danos vnã eandemque, aut saltem eiusdem originis gentem fuisse. Prius igitur Dani in Suethania & Norwegia quam in Cimbrica Cherroneso habitauerunt; atque id valde olim: adeò vt credam ex hac orbis plaga, quosdam etiam sibi in Albio sedes quæsiuisse, atque insulam de suo nomine Britanniam dixisse, quasi Brithaniam, siue Bridaniam, id est, liberam Daniam, siue regionem in qua Dani liberè viuãt; propterea quòd mari vndique cingatur. Bri pro Vri, Græci ferè scripserunt, cum V consonante, vt crebro monui, carerent. Quamuis igitur Belgæ proximas sibi insulæ partes, teste Cæsare, occupassent; maximam tamen partem Dani siue Thani tenuerunt; qui linguam suam eò intulerunt, qua olim in Alania, & litoribus maris Venedici, quæ paulatim descendendo occuparunt, vt baantur. Austri igitur, quos *Æstys* Tacitus vocat, Iornandes *Æstros*, eundem sermonem, vel simillimum, habebant Britanis: quod mirum non est, si eiusdem originis fuerunt, & tametsi aliunde nihil esset argumenti, de sermone ta-

men,

men, non improbabili collectione, doceretur, eiusdem nationis & propaginis Æstias & Britannos fuisse. Quamobrem cum voces Germanicæ in lingua Anglica hæcenus conseruatae, non ad Saxonicam sed Danicam loquelam alludant, asseuerare minimè verebor, has in ea non ab Anglis, sed à Danis relictas esse, atque ab Anglis deinde susceptas. *Rnis* quid significet, non opinor Saxonem intellecturum; at intelliget Danus, Norwegus, & Suedanus, qua voce pro cultro Britani vtuntur: & ne odiosa vocabulorum conquisitione sim molestus, ad orationem Dominicam reuertar, in qua Suedani *Ufader*, Angli *Ufathex*, dicunt; cum alij *Water*, alij *Wetter*, nos *Sader* dicamus. Deinde Suedani *Waer*; Angli *Uur*, utrique per diphthongum, cum Saxones, & Sueui, & nosstrates, longè aliter *Unsfer*, vel *Unsfer*, vel *Unsfer* sonent. In eadem oratione Suedani ex pro et Latinorum habent: Angli, paruo discrimine, *Sax* siue *art* pro eodem dicunt. Sed de his antè satis: hoc loco tamen repetenda fuerunt, quò quæ de Britaniæ conditoribus, cõtra fabulosa de Bruto cõmentade opinione mea primus adduxi; verisimiliora reddantur. Antiquissima igitur est Danorum, & Britanorum, & Suedanorum cognatio; ab Alanis Asiaticis longa generis & linguæ propagine deducta; atq; hæc vera est ratio quare Dani & Britani ab eadem stirpe descendisse dicantur: quam cum Saxo Grammaticus non intelligeret, *Sax* & *Angul* fratres in poema suum induxit, quorum hic Anglos, ille Danos procrearit. Admiror maiorem in modum, Grammaticum hunc vetustissimæ huius populi stirpis in Dania à se constitutæ non puidisse, cum neque Ptolemæus, nec Strabo, nec quisquam veterum Græcorum in Cimbrica Cherroneso Danorum nomèn inuenerit; quamuis Ptolemæus diligèter omnes eius incolas enumerarit. Aliunde sanè gentis principia inuenda fuerunt, ex ipsa nimirum Scondania, & Suedania & Alania, quarum regionum sermo Britannos generis sui originem docet. Nam frustra quis obiiciet, ab Anglis eum inuectum, cum Angli non fuerint Dani, sed Saxones; quorum loquela minimè cum Britanica concordat; tametsi nolim negare cum Saxonibus Danos etiam aliquos vel viciniæ iure sociatos, vel cognationis vetustæ ratione à Britannis simul accersitos transiisse, atque ita priscum sermonem faciliùs retentum, qui post à Normanis, iam suæ linguæ oblitis, totus est corruptus, Gallo-latina commistione inuectus. Nec mirum, è Norwegia & Suedania Britanos profectos olim fuisse, præsertim eos, qui Septentrionalem eius insulæ partem tenuerunt, cum è Norwegia non difficilis sit nec admodum longa ad eam nauigatio. Certè multo facilius erat, insulam vacuam occupare, quam

vicinos

vicinos sibi Cimbro, & Teutones, & Saxones, & Sueuos sedibus suis summouere, & omnium facillimum per Calidoniũ saltum Austrum versus paulatim in tantæ partis venire possessionem; quantam difficillimè in continenti aduersus Germanos bellicosissimam nationem obtinere potuissent. Multo igitur post Adriani imperium in Cherronesum Cimbricam ditionem suam protulerunt, tum ni fallor, cum totus ferè hic tractus vacuus relinqueretur, omnibus iis certatim ad mitius cælum, & Romanorum prouincias progressis, qui loca hæc antè coluerunt; quorũ discessus nõ Danis modò Cherronesi inuadendæ, tenedæque dedit occasionem; sed Wendos etiã siue Windos, ut alij eos vocant, ad Teutonicas regiones inuitauit, qui vix tandem multis variisq; vtrinq; cladibus sunt ultra Vistulam propulsi, paucis exceptis; qui sub Germanorum iugo degunt. Venisse autem Danos è Norwegia, illud indicio est, maximã regni Danici partem adhuc in ea, & infulis mediis manere, atq; Cherronesum nõ Daniam dici, sed Danorũ Marcam, id est, Danorũ limitaneã regionem, quasi huc sibi ditionis suæ terminũ posuissent, cum ulterius eã Germanorũ, qui proximi erant, armis prohibiti, proferre nequiuissent. Quamobrè credo eo ipso tempore, vel paulo antè, quo in Belgicã Theodorico Regi parente magna classe descendèrat, in Danimarcã quoq; transiisse. ac deinde proxima quæq; litora, quæ Franci & Saxones reliquerat, crebris incursionibus piraticis infestasse. Verum quia video Saxonem Grammaticum puras putas nugas & anicularum deliramenta ad Caroli vsque Magni etatè perditis chartis illinere, & nihil præter Gigates & incantamenta nobis venditare; lubet ad scribere quado historia & temporum scriptores, primam Danorũ, quoad eius mihi notum est, fecerint mentionem. Mortuo Clodoueo Francorum Rege potentissimo, ad alterum post annũ Cochliaricus Rex Danorum dicitur Belgicã eam, quæ tum Austrasia pro Austrick corruptè à Latinis vocabatur, classe inuasisse, ac ingentibus prædis coactis, dum reditum pararet, ad infimum Austrasiæ limitem à Theodeberto Theodorici regis filio cum toto exercitu deletus esse: qua victoria Austrasianus ad Antwerpianam potitus, anno quingentesimo decimo sexto Marchionatum, id est, limitis præfecturã, Vtiloni primario copiarum duci vnã cum sorore sua in matrimoniũ dicitur tradidisse; ne si qua rursus irruptio cõtingeret, maioribus, quæ in Italiam cogitabat, abstraheretur. Huius Danorũ Regis, & eius cladis, & prædæ iis quibus abrepta erat restitutæ Gregorius Turonensis meminit, Chochilaichum eũ appellans; cui idcirco magis credendum, quòd proximus illis tẽporibus in Episcopatu Turonensi floruerit, eodẽ tempore, quo beatus Gregorius Romæ Pontificatu

d d

catu

catu maximo fungebatur. Idē refert & Adonis Chronologia, qui sub rege Ludouico & Carolo Simplici in Episcopatu sedit, vt ceteros scriptores, qui eiusdem rei testimonium libris suis consignarunt, breuitatis gratia silentio præteream, cōtentus testibus duobus grauissimis & antiquissimis; quorū prior illorū temporū, quibus hæc acciderūt, ferè fuit æqualis, si puerilis eius ætas sursum cōputeretur. Apud Saxonē circa ea tempora Starcatheri, & Hateri, & nescio quorū non mōstrorum fabulæ narratur; nihil cum idoneis auctoribus aut veritate consentientes, nisi quod videā Siuardi cuiusdam regis fieri mentionē, qui ex Hallandia Iutiā ingressus, Sclauos inde expulerit: quæ res facit, vt magis in opinione confirmet, Danorū tum primū in Cimbricā Cherronesum fines extensos. Nescio profectō vtrū in hoc Grāmatico impudentem mentiendi vanitatē, an incuriam & supinam oscitantiam magis admirer; qui hanc Danorū expeditionem, apud omnes historiæ scriptores celebratam; neglexerit, quasi nullum eorum vnquā vel legisset, vel tanti faceret, vt dignum reprehensione aut cōfutatione, dum prorsus alia prōdit, arbitraretur. Conferamus itaq; nos diligentius, quæ veterum monumentis tradita, antiquitates gentium nobis recludunt: atq; ex Beda Anglosaxone discamus, quæ loca gens ea habitavit, quæ Britanniam & ditione & nomine occupauit. Is post alia sic habet, vbi eorum aduētum in insulā describit. Aduenerant autem de tribus Germaniæ titulis fortioribus, id est, de Saxonibus, Anglis, Iutis. De Iutarū origine sunt Cantuarij & Vectuarij, hoc est, ea gens quæ Vectam tenet insulam, & ea quæ vsque hodie Occidentaliū Saxonum Iutarum natio nominatur, posita contra insulam Vectam. De Saxonibus, hoc est, ea regione antiquorum Saxonum, venere Orientales Saxones, Meridiani & Occidui. Porro de Anglis, hoc est, de illa patria, quæ Anglia dicitur, & ab eo tempore vsque hodie manere deserta inter prouincias Iutarum & Saxonum perhibetur, Orientales & Meridiani Angli, pariterque tota Northumbroū progenies, id est, earum gētium, quæ ad Boream fluminis Humbri inhabitant, ceterique Anglorum populi sunt orti. Hæc Beda. In quibus animaduertendum, quo loco Angli in Germania habitauerint: quod quamuis in Saxonice à me dictum sit, hæc tamen repetendum. Ipsa Cherronesus maxima sui parte Iutiā dicitur: vix dubito quin à Gutis ita nominata, cui proximè Holfatia adhæret; Ditmarsiam ferè complexa: deinde Saxoniam consequitur, eo loco quo à Ptolemæo posita est, quærenda. Liqueat ergo ex Bedæ verbis, Holfatorum, & Ditmarsorum, & Hamburgorum sedes, Anglos olim tenuisse, ac inde piraticam exercuisse; eo quod hæc mediæ sint inter Iutiā & Saxoniam.

Verūm

Verūm Beda non solum Anglos Saxonas generaliter videtur fecisse, sed Iutas quoque ea nomenclatura dignatus, dum Occidentalium Saxonum Iutarū facit mentionē, Saxones Iutas coniungens. Omnes certè & Saxones & Iutæ, quamuis è diuersis locis venissent, generali Anglorum nomine vocari voluerunt, vt ex eo constare cuius potest, quod totam eā regionem, quam cōmunibus copiis occupassent, Angliam nominarint. Quod verò eā Saxonū partē, quæ Hamburgum, Ditmarsiam & Holfatiam cōplectitur, Angliam potius Beda quàm reliquā Saxoniam vocatā fuisse dicat; id argumento est, huius regionis incolas piraticā sibi laudem maximè arrogasse, quāuis omnes, qui maritimis prædis studebant, eo nomine vocari mererentur. Est hæc in Anglia Sousexia, quam Austrinam Saxoniam rectè interpretaris: est Middelsexia, id est, media Saxoniam: est & Estsexia, quæ nos *Austfaxey* diceremus, Latini Saxoniam Orientalem: in quibus vocibus prisca sermonis proprietas in illo retinetur, quod pro prima vocali secundam vsurpent, *Sex* pro *Sax* dicentes, sicut & pro *Aust* *Est*, cui *West* est contrarium. Eodem modo Dani Denos se vocant, vocali tamen producta; qua ratione conuicium, quo à nostris pro gallinaceis gallinæ intelligerentur, est exclusum; cum *Sey* vel *Sey* vtrouque vocali breui pro gallina sit dicendum. Accidit igitur hoc Saxonibus in Britanniam transgressis, vt patrij soni negligentes, communem verusti Britannici sermonis prononciationem sequerentur; ad quam tamen & ipsi prius in patria de Danorum commercio proximè videntur accessisse. Ptolemæus Charudum in extremitate Cimbricæ Cherronesi meminit, à quibus Harondel in Sousexia nomen videtur habere, quasi Harudum siue Charudum portio esset, à pilosa cute ita fortè nominatorum. Videmus hinc anno quadringentesimo quadagesimo nono, Danorum nullam in Cimbrica Cherroneso ditionem fuisse, cum Iutæ eam & Angli tenerent; & ea pars, quam Angli tenuerant, ad Bedæ vsque ætatem cultoribus vacua maneret. Vnde suspicor, cum Dani infelici successu Francos Austrasianos tentassent, proxima sibi loca occupasse, ac principio Iutiā tenuisse, relicta solitudine inter se & Saxones pro finium munimēto; ac hinc ortum esse perpetuū inter Saxones & Danos odium, dum semper ferè de finibus dimicarent, ac id vario euentu tandiu durasse, donec Witikindus cum Rege Danorum amicitiam pacifceretur ad Carolū è Saxoniam arcendum, tametsi id parum profuerit quo minùs subiugaretur. Dani ergo Iutiā à Saxonibus ferè deserta, aut saltem firmioribus egressorum viribus eneruatā, circa quingentesimū à Christi natali annum occuparunt: qua occasione assidua

dd 2

inter

inter vtramque gentem bella exorta, non antè cessarunt, quàm communis vtrique hostis vires coniungendas esse copiis suis validissimis doceret. Cùm autem Carolus totam Saxsoniam subegisset, Danorum nulli motus antè sunt auditi, quàm magnus hic Imperator morte sua spem fecisset, non eandem post Francis fore felicitatem. Ad annum igitur octingentesimum decimum quintum cùm Haroldus vnus Danorum partis rex à filiis Godefridi, qui Widekindo Saxsonum regi auxilio cōtra Carolum fuerat, expulsus, ad Ludouicum confugisset, ac eius rogatu exercitus contra Danos missus, obsides extorsisset, quibus se imperata facturōs cauerent; noua est bellorum occasio oblata: cui & illud accessit quòd Cloamar rex Abroditarum à Ludouico ad Danos defecisset, ac ob id exilio ab Imperatore multatus esset. Haroldus autem sua regni parte restitutus, cum vxore, & liberis, & toto suo comitatu Maguntiaē sacrum Christianaē fidei baptismū suscepit, cui Imperator partem Frisiae inter cetera munera donauit. Quae uerunt, tamen quam diu Ludouici res prosperae erant: at cùm impietate filiorum & insidiis suorum turpiter esset ab augusta Imperij dignitate deiectus, quamuis in eam mox restitueretur, cœpere deposito metu, foederum optimo custode, noua moliri; & Antwerpiam & loca vicina depredati, Frisios ad vectigal cœgerunt: quae prima fuit Regis Cochliarici vindicta, quò tardius, eò grauius sumpta: quae incidit in annum à Christi natali octingentesimum vicesimū tertium, mox latius grassatura. Nam cùm Ludouico mortuo, Carolus & Ludouicus eius filij contra Lotharium fratrem, quia soli sibi regnum paternum vi teneret, arma mouissent; ac tantam fraternis odiis Franco-rū stragem, quanta nulla vnquam audita esset, edidissent, sic regni vires attenuarunt, vt non solum alienis inuadendis deinde pares non essent, sed vltro etiam alios populos ad Galliam incurandam inuarent. Composita tamen optimatum consilio pace, regnum in tres partes est distractum, tanto infirmius futurum, quanto diuisa vnitis minus possunt. Hac itaque spe freti Dani siue Normanni, octingentesimo quadagesimo sexto anno salutis humanae, Gallias, Parisios vsque depopulantur: cum Frisii tribus praeceliis configunt, vno solo victi, duobus superiores. Deinde septimo post anno reuersi, Ligerim aduersum subeunt, ac Nannetum caesis omnibus vnà cum Episcopo sabbatho Paschae de more Baptismi sacramentum administrante capiunt; Andegauo deinde ac Turonis occupatis, vbi & D. Martini augustum templum incenderunt: quam impietate licet Carolus vlcisci nequiret, non tamen diu habuerunt impune, diuina ira domū reuersis, intestinum bellum ciente; in quo sic se fraterno & domestico sanguine

sanguine saturarunt, vt praeter vnum puerum, nemo de regia stirpe manserit superstes, iam vix secundo anno, è quo sacrilegiis & abominanda crudelitate se cacodæmoni deuouerunt, ad finem suum labente. Rursus tamen viginti post annis Germaniam tentant, & ingenti clade cæduntur; quam alibi contra Francos vlturi, secundo post anno in Galliam mouent: non iam, vti videbantur, praedabundi, sed quasi in ea perpetuam Andegavi sedem posituri; quos Carolus longa obsidione ad extrema pressos facile deleuisset, nisi pecuniam saluti patriae & regni sui praetulisset, qua ad magnum pondus accepta, eos dimisit, à quibus mox tota Gallia flammis & ferro esset vastanda, insigni exemplo, quàm auaritia mentes mortalium excæcet. Nam quamuis anno octingentesimo octagesimo vltra nouem millia in silua Carbonaria caesa sint; altero post anno copiis maioribus sibi adiunctis, totam Austrasiam quàm late ad Bonna ad mare vsque patet, ingenti diritate vastarunt, omnibus opidis & maioribus, & minoribus expugnatis & incensis; inter alia Treueris & Metis, ad quas praecelium cum Christianis commisso superiores euaserunt, ipso etiam Episcopo in acie caeso: quos tamen Carolus tum temporis Imperator exercitu Gallorum & Germanorum sic obsedit, vt foedere inito Rex se Christianam religionem accepturum polliceretur, cui Gisa filia Lotarij, in dotem Frisia assignata, spondebatur. Sed quid ego multis texo Historiam, cùm satis sit, antiquitates primas gentis indicasse; atque hoc vnum demonstrasse, nihil de iis veri in Saxsonis & Crantsij scriptis contineri? Qui reliqua ipsorum gesta cognoscere volet, habet complures quos legat, cum veteres, tum recentiores, qui sub communi Normannorum nomine omnes eos comprehendunt, qui nauibus è Sona ad piraticam egressi, & Normanniam, quam Westrije, vnde corruptè fecerunt Neustriam, cùm Westriam dicere debuissent, antea vocabatur; & Siciliam, & optimam regni Neapolitani partem in ditionem suam redegerunt. Quoniam verò Danis attribui, quae de Normannis scribuntur, addenda ratio ob quam ita sentiam. Dixi Daniam Sconlandiae & insularum adiacentium terminis principio fuisse comprehensam, & multo post Christum natum Danos Cimbricæ Cherronesi ditione potitos. Incolae autem Norwegiae, Normanni vocantur, eadem ratione, quae tota regio, à Septentrione, quem nos *Nort* vocamus, nomenclaturam adepti: communi analogia & formula *Marssigsmanni* fortasse primùm, sed post breuitatis lenitatisque causa Normanni vocati. Et vt non quaeuis regio Septentrionalis, à Septentrione nominatur; ita nec quiuis homines ab eodem caeli cardine nuncupandi: quamuis non negem, plurimos quo-

que vicinorum lucri avidos, rapinarum Danis socios fuisse, ac idcirco sub eodem nomine latuisse; atque hanc causam fuisse, vt Normanni potius quam Dani vellent vocari; eò quòd quamuis omnes Dani nò essent, omnes tamen essent Septentrionales. Certè nomen Normanniæ, video Cherroneso quoque Cimbricæ à Reginone datum; quo loco narrat, Widichindum ad Normannos fugisse, cum Carolus Magnus conuentum Padenbornæ haberet; aliis referentibus ad Regem Daniæ se surripuisse Widichindum. Quo verò loco Daniæ tum fines essent, Regino item docet, qui proximus illis temporibus vixit: cuius verba adscripta, clarè omnem tollent dubitationem. Eodem die, inquit, Godefridus Rex Danorù venit cum classe sua, & omni equitatu regni sui ad locum, qui dicitur *Schleswyck* in confinio regni sui & Saxoniæ. Promisit enim se ad colloquium Imperatoris venturum: sed consilio suorum territus, propius non accessit, sed quicquid voluit, per legatos mandauit. Hæc ille: quibus addit, Carolum tunc ad Albin in *Seststeij* statua habuisse. Idem post narrat, Carolo Aquis commorante, ducentarum nauium classem è Normannia in Frisiam appulisse, atque Danos Frisii deuictis, tributum imposuisse, vbi aperte Danos è Normannia educit: & alibi semel atque iterum & pluries etiam è Sona fluuio Normannos nauigasse in Galliam refert; ita vt videatur credidisse *Sunt* nomen fluuij fuisse, cum hac voce Danicum fretum per excellentiam notetur, generatim aliqui quoduis fretum significatura. Sed quid pluribus in hoc docendo laboro, cum Eginhartus Caroli Magni alumnus & scriba, insigni & rarissima Latinæ linguæ eloquentia, cum Ciceronis ætate certans, aperte testificetur eosdem Danos & Normannos esse: cuius verba, & quia elegantia sunt, & breuitate summa plurimum comprehendunt, lubentiùs quam Reginonis adscribam. Ceterum, inquit, incruentum pæne Francis hoc bellum fuit (loquitur de bello Hunnico, quo Rex Caganus cum omnibus suis cæsus, incomparabiles thesauros Carolo reliquit) & prosperrimum exitum habuit, tamen diutius sua magnitudine traheretur. Post quod & Saxonicum suæ prolixitati conuenientem finem accepit. Bohemicum quoque & Hiliuonicum, quæ postea exorta sunt, diu durare non potuerunt, quorum vtrumque, ductu Caroli iunioris, celeri fine completum est. Vltimùm, quod contra Normannos, qui Dani vocantur, primùm piraticam exercètes, deinde maiori classe litora Gallie atq; Germaniæ vastantes, bellum susceptum est, quorù rex Godefridus adeò vana spe inflatus erat, vt totius sibi Germaniæ promitteret potestatem. Frisiam quoq; & Saxoniã haud aliter atq; suas prouincias estimabat.

Iam

Iam Abotritos vicinos suos in suam ditionem redègerat; iam eos sibi vectigales fecerat. Iactabat etiam se breui Aqualgrani, vbi Regis comitatus erat, cum maximis copiis aduenturum: nec dictis eius quamuis vanissimis omnino fides abnuebatur, quin putaretur tale aliquid inchoaturus, nisi festinata fuisset morte præuentus. Nam à proprio satellite interfectus, & suæ vitæ, & belli à se inchoati finem accelerauit. Hæc ille. Idem tamen alibi, Danos & Sueonas communi Normannorum comprehendit appellatione: nec malè sanè, vel quia æquè sint Septentrionales, vel quia Danicæ etiam gentis pars habeatur; vti ego monstraui. Saxo Grammaticus in hoc, de quo locuti sumus, Godefrido, veram historiam, tandem ceu à graui somniorum veterno vix dum excitatus, attingere incipit, cum de patre eius, omnibusque Normannorum regibus superioribus, frigidas duntaxat fabulas septem libris & toto ferè octauo finisset: & ne de hoc quidem sic scripsit, vt Reginonem illorum ferè temporum æqualem, aut quempiam aliorum, qui Danorum res gestas litteris mandarunt, legisse videatur. Porro id etiam monendum, me non ignorare plures Normannorum reges fuisse, cum Norwegia latissimè pateat, & Gotiam, & Suedaniam, aliasque regiones vicinas habeat; è quarum litoribus auxilia etiam piratica, & prædonum numerum, Dani poterant augere; vt & paulo antè indicaui. Atque hæc satis de Danorum origine; quam ab Alanorum parentibus acceptam, per omnia Scoulandiæ loca ad ipsum vsq; exteriorem Oceanum, & eius etiam insulas, quam latè eorum linguæ idiotismus tendit, propagarunt, adeò, vt & litora opposita videantur occupasse ad ipsam vsque exteriorem nobis Engroenlandiæ partem, in qua *Say* fluuius ab eadem aue, à qua Dani, nomen habuisse videtur. Dicitur autem Engroenlandia, angusta Groenlandia, quam Viridè regionem Latine verteremus. Nomine igitur suo declarat esse se angustiore ipsius Groenlandiæ propaginem, quippe quæ ab ea vltra sexcenta miliaria Germanica versus Meridiem & Occidentem in Oceanum extendatur: quam cum superioribus seculis mercatores nostrates noverint, & Geni naucleri Veneti portus, & flumina, & litorum tractus in ea descriperint, adiectis & aliis terris, ad nauigationis pericula declinanda, cognitu vtilissimis; mirum quòd fiat, vt in tanta Gallorum & Anglorum ad lucrum vndique expiscandum diligetia, hodie omnibus ita sit incognita, ceu inani duntaxat nomine, veluti Vtopia quædam iactaretur. Miror item Frisios & Hollandos, Frislandiam illam, quam supra Scotiam, Occidentè versus iidem descriperunt, non diligentius explorare; cum insula ea vltra quadraginta quinque miliaria Germanica in longum, in latum vltra triginta porrigatur.

Lin-

Linguam autem illis Cimbricam esse, satis liquet ex ipsis locorum nominibus, licet ab Italis eius ignaris, voces plurimum corruptæ videantur. *Cabart* opidulum est ad sinum situm, qui ob vadi breuitatem naues citra periculum non admittit; sic dictum quasi *Sauart*, id est, mala nauigatio, diceretur. Sunt ad idem insulæ Occidentale latus duo præterea sinus permagni, quorum Septentrionalis à promontorio *Mordot*, id est, capite Septentrionali: Austrinus à promontorio *Suderot*, id est, capite Meridiano, habet appellationem. Est & insula parua ad Austrum præiacens, quam *Þhortant* vocant, id est, regio præiacens: quamuis Portlandam Veneti scribant: quod si correctè faciant, *Þortland* erit regionis porta: quo nomine in Anglia sinus quidam vocatur: Omnia denique nomina Cimbricam redolent originem: vt *Þsibar*, *Þoseuar*, quod ad altum Oceanum Meridianum opidum sit: *Sorand* pro *Suxand*, id est, limbus Meridianus. *Sodmac* pro *Sodmac*, id est, Dei factura, opidum ad insignem portum, nomine suo bonam promittens nauium stationem. Est & *Þfrissand* vrbs, sub eadem linea parallela cum Cimbrico promontorio, ex Genorum descriptione, nomine suo testata, huc primùm Frisios appulisse. Ab hac insula Occidentem versus regio depingitur, ad sexaginta milliaria Germanica remota, nomen itidem Cimbricum retinens: quæ cum trecentos & denos gradus longitudinis habeat, in orbem nouum incidit, & ei vel præiacet, vel annectitur: in quo Norumbega regio mihi persuadet, Norwegos, quos Norumbegos Hispani dicunt, antiquitus hanc regionem de nomine suo nuncupasse. Sed plura hæc fortasse, quàm sit necesse, vtilia tamen mihi ad id visa, vt prisca nauigationum diligentia nostris hominibus reuocetur, dum vident de claris linguæ suæ vestigiis antiquam maiorum suorum possessionem, ad ipsum vsque quem vocamus nouum orbem pertigisse. Verùm quia Saxo post Paulum Diaconum Longobardorum à Scandia primordia ducit, & ex ea sub Snyone Godèfridi abauo, fame compulsos sortium iudicio exiisse asserit, non possum committere, quin hanc etiam ab antiquitatum serie maculam tollam. Nam si vera hæc essent, necessariò colligeretur, vt longissimè calculum sursum ducas: non tamen emigrationem hanc Caroli Magni abauo fuisse antiquiorè; qui Pipinus cognomèto Crassus vocatus, Caroli Martelli pater, circa annu à redemptione generis humani septingentesimum, & inferioris Brabantiae, & totius Austrasie Dux, & in totius Francie gubernatione Coniucstapel, id est, Regis columen, magna celebritate vixit. Ad hoc igitur tempus, si, vt Saxo voluit, Longobardi primùm sibi hoc nomen, nescio cuius

Gutlan-

Gutlandicæ Deæ instinctu, dederunt; consequens est, antea hanc gentem Danorum nomine in Scandia fuisse vocatam: tantum abest, vt prius in Germania fuerit quærenda. Admiranda sanè res est, quàm omnes ferè nationes fabulis in exordiis suis recitandis oblectentur: quæ vt tolerandæ aliquo modo in illis sunt, de quibus nihil certi veterum monumenta tradiderunt; ita non video, qua fronte quis velit idoneorum testium auctoritati nugas suas citra omnem prioris sententiæ confutationem anteferri. Tacitus, qui sub Domitiano præturam gessit, tot sæculis ante Pipinum florens, Langobardos agnouit; & eos, non in Scandia, sed in media Germania collocans, admiratus est, quæ hæc natio vndique tot feris gentibus cincta, numeroque hominum Sueuis longè inferior, sese aduersus vim tueretur. Ptolemæus Langobardos mediterraneos, & quasi intimos Germaniæ facit, ad Occidentale Sueuorum Anglorum latus sitos, à quibus Lancobardos distinguendos putauit, de diuersis eorum sedibus nominum sibi diuersitate, nescio cuius auctoritate fabricatus, cum Langobardi, vbi-cunque locorum habitent, sint nominandi; nomine idem significante quod Lancobardi, eò quod *Lang* & *Lang* eiusdem nobis sint notionis. Pro vnis igitur Langobardis, geminos in Germania inuenimus: vtrumque tamen eorum genus citra Albim, à Rheno longè remotum; vt meritò Tacitus miratus sit, quæ tuti in hoc Sueuorum meditullio viuere possent. Quid hinc dicis Paule Diacone, vbi apertis testimoniis grauissimorum hominum mendacij te conuictum cernis? Per me quidem licet, vt qui volet, tibi potiùs anicularum deliramenta adferenti, (quæ equidem recitare, quia frigidissima sunt & plena infacietiarum, non dignabor) quàm Facito & Ptolemæo veritatem explicantibus credat: ego interim hoc pro certo statuam, hos Germanos Langobardos, à longis barbibus nutriendis nominatos, paulatim non aliter atque vicinos suos sedes mutasse sursum ad calidiora loca enitendo, dum tandem ad Danubium peruenirent; vbi ad Morauiam nunc vocatam, & vetustas Boiorum sedes, Hercinij saltus asperitate paucitatem suam à finitimis defendentes, aliquantulum temporis duram vitam & ignobilem egerunt, tantisper dum Iustinianus eos inde magnis muneribus euocaret, vsurus iis tum ad loca à Barbaris vastata rursus colenda, tum ad hostes nouo & strenuo milite opprimendos. Principio igitur antiquam urbem in Norico dedit, & alia quædam in Pannonia castra ad præsidium collocata, quibus allecti, horridis suis siluis relictis, Danubium trāsunt, ac ad Gepidarum fines vniuersim confidunt, vt Procopius, qui illa ipsa ætate vixit, scriptum reliquit: quod cum Tacito & Ptolemæo egregiè con-

e e

sentit;

sentit; quoniam Sueuis ad dextra Rheno propinquiùs ascendenti-
bus, ipsi, quia minùs viribus possent, sinistrorsum à potètiorebus de-
clinantes, recto tractu secundum Albim ad siluas, quæ Boiorù priùs,
pòst Marcomannorum fuerunt, contenderunt: quòd ea loca Marco-
mannicis contra Romanos bellis exhausta, paucos cultores haberent.
Cum ergo in tanta barbarie, quantam tum fuisse in tot nationù col-
luuie credere oportet, omnes ferè illi laterent, vt qui sese armis apud
Græcos Romanosve necdum nobilitassent: nihil miri est, Diaco-
num & Grammaticum Langobardos ex abditis Hercinij saltus la-
tebris egressos, quia vnde venissent, non legissent, dixisse è Scandia
commigrasse, vt ferè semper, quorum ortus ignoramus, eos è lon-
gino loco, cuius minimè vulgaris est notitia, è qua mendacium
deprehenderetur, euocamus. Bene itaque fecisset Saxo, si antiquio-
rem emigrationem eorum finxisset, quòd cum Procopio & veritate
paulò meliùs temporum supputatio conueniret. Nam quì conuenit
dicere, Pipino demum in Gallia summam rerum tenente, è Scandia
commigrasse, si ducentis antè annis sub Iustiniani apud Romanos, &
Theodorici, & Theodoberti apud Austrasios principatu, in No-
ricum venerunt? Videmus itaque, quàm impudenter quidam, dum
nugas agunt, Historicorum sibi titulum arrogent; & quantum fi-
dei, indoctis eiusmodi antiquitatum hominibus, sit tribuendum.
Langobardis ergo prisca Germanici sanguinis honorem restitui-
mus; quibus instructi, rectiùs historiam eorum, & cum maiore vo-
luptate cognoscemus. Porrò vt stolidè, & contra omnia doctæ ve-
tustatis testimonia, Gotos & Langobardos è Scandia ad Euxinum
& Istrum venisse fabulantur: ita & Gepidas ad ridicula primordia
ex eadem Cherroneso desumpta, reuocarunt. Procopius hos etiam
Goticæ gentis partem fuisse asserit, quos veteres Melanchlænos no-
minarint, in Sarmatia Europæa sitos. Laudandus hac parte Proco-
pius, qui Herodoto hinc maluit, quàm Ptolemæo assentiri, cum hic
vetustissimas Melanchlænorum sedes ex antiquissimis tabulis in
Sarmatia Asiatica ad ipsas Rha ingentis fluminis ripas collocarit:
qua sua descriptione me iuuat quamplurimum, qui contendo om-
nes hos, de quibus agimus, populos ex Asia in Europam commi-
grasse. Inepuit igitur Herodotus, vt antè dixi, dum hominibus
longè ex Asia generis sui principia ducentibus, nomen Græcum ac-
commodauit: cum qui pascendis pecoribus viuunt, & vno loco non
commiorantur, semper videantur terram læto graminae luxuriantem
sibi sumere commodato, relicta iis, qui velint, possessione: quod ipso
Melanchlænorum nomine clarè significatur. Habemus ergo, Gepi-
das

das Melanchlænos olim dictos fuisse, & maiores ipsorum pascua sibi
ad Volgam commodato sumpsisse, è quòd ceterorum Nomadum
more, eiusdem loci pascua longior annua non placeret, atque inde
paulatim citra Tanaim, ad intima vsque Sarmatiæ Europææ proces-
sisse; ita vt Herodotus eos viginti dierum itinere à mari Euxino ha-
bitare dicat, in singulos dies ducentis stadiis supputatis: quæ mensu-
ra à gradu militari pleno à Vegetio annotato, non admodum rece-
dit. Centum igitur & viginti milliariibus Germanicis ab Euxino
distabant; sed quia ab Istro non adiecit interuallum, dubiam ad-
huc eorum habitationem reliquit. Certè erymon vocis omnibus
in vniuersum Nomadibus conuenit; è quòd omnes pascuis non
veluti perpetuò suis, sed ad annum vnum vel alterum commodatis
vterentur. Verùm cum vltius vagandi potestas non esset, quia ad fi-
nes eorù peruenierant, qui certas & fixas sibi sedes tenebant; occupa-
runt & ipsi terram deinde non commodato, sed perpetuo imperio
tenendam: atque hac causa nomen suum commutarunt, pro Me-
lanchlænis Gepidas se nominantes; propterea quòd qui commoda-
to sumunt, precario videntur rem habere: at qui aliquid nullius
permisso, sed arbitrio & iussu suo occupant, ij aliis videntur iube-
re, & imperare, vt de communi hominibus immetata colentibus iu-
gera discedant. *Gepiedey* enim idem est, quod iubemus & impe-
ramus Latinè diceretur. Ostendebant igitur se, quam occupaue-
rant regionem, suo se imperio, non commodato, vt antea, posside-
re; atque in ea se dictaturam perpetuam habere. Ex mensura sanè
Herodoti videntur ad Burgundionum fines peruenisse, atque hinc vl-
teriùs progrediendi fuisse ademptam potestatem. Confederant au-
tem hi ad Burgum fluuium, qui in Vistulam sese exonerat, non parua
priùs terrarum spacia emensus, qui ab arcibus, quas ad eum Burgun-
diones contra vagandi licentiam Nomadibus vsitatam construxe-
rant, nomen accepit. Dicuntur autem *Burgenssoney* ij, qui opida
& arces habitant vitæ instituto vagis discursibus prorsus contra-
rio, eodem modo quo *Hermitssoney*, & *Ringezessoney*, & *West-
ssoney*, è quòd *Woney* significet habitare: è quibus Latini Bur-
gundiones, Hermiones, Ingeuones, & Estiones fecerunt. Ptolemæus
Burgiones à Burgundionibus distinguit, corruptè pro Burgundio-
nibus Phrungudiones libro meo habete: quòd hic eodè fecit modo,
quo Lancobardos & Langobardos ppter locorù diuersitatè discretis
nominibus appellauit. Burgundiones igitur sic dicti sunt, appella-
tionis quadam excellentia singulari; non illud quidè, quòd soli arces
habitarèt, sed quòd eas tenerèt præsidio suo, quibus Germania cõtra

Getas limitem Orientalem tueretur, qui vnus fuit omnium difficillimus ad custodiendum. Fluuij nomen corruptè *Zug* hodie dicitur à Polonis, Germanici & veteris eorum locorum sermone imperitis, & fortassis à semidocto quopiam deceptis; qui cum Bycis fluuij apud Ptolemæum nomen legisset, huic applicandum putauit; cum *Zuc* Ptolemæi in Bycen paludem supra Isthmum Cimbricam exoneretur, hic verò in Vistulam per antiquos Burgundionum fines euoluatur, limitaneis arcibus ita decoratus, vt hinc nomen acceperit. Gepidæ itaque circa Volhimiam nunc vocatam ad fines Podoliæ pertinebant, Melanclænorum nomine tum appellati; Burgundionibus finitimi, atque hinc deinde ascenderunt versus Daciam Carpatho includam: quam Getis siue Dacis trans Danubium progressis exoneratam debilitatamque, postquam ad Occidentale eius latus per aliquod annos consedissent, inuaserunt & occuparunt. Prius tamen cum Burgundionibus bella gessisse, Iornandes etiam testatur, hac sua assertionem non nihil veræ antiquitatis attingens, & confirmans eos ad fines Burgundionum antiquitus habitasse, ac illinc sursum versus Danubium ascendisse: quo transmissis, Decium Imperatorem ceciderunt, qui paludibus dicitur absorptus, filio Cæsare ab hostibus interfecto: quam victoriâ Cniva duce eos obtinuisse narrat: deinde verò, non addens quoto post anno, Daciam occupatam de nomine suo Gepidiam dixisse: quod equidem miror, quâdo Procopius eos à Langobardis ad Occidentem finitimis ferè deletos esse scribat. Sed verisimile est, à Langobardorum finibus victos longius versus Orientem ad Carpathum cõfugisse, quò asperitate montium se tuerentur, ac tunc Daciâ facile occupasse, eò quòd omnes Getarum vires in Romanas prouincias diffusæ essent, patriis sedibus prorsus desertis, dum sibi iter ad meliores regiones apertum viderent. Gepidæ igitur, Procopio & Iornande testibus, pars Gotorum, ad Occidentem longissimè ab Euxino ad fines vsque Burgundionum gentis Germanicæ, remoti fuerunt: quos Ptolemæus fortasse sua ætate Tragomontanos vocauit: quod mihi suspicari ex eo in mentem venit, quòd Iornandes eos tardioris ingenij, quàm ceteros Gotos, esse dicat, atque ad eò tarditate eos nomen habere credat: quàm bene, mox examinabo. Certè à tarditate Tragomontani per conuiciam à vicinis poterant vocari, eò quòd tardo ore loquerentur, vti apud nos itidem quosdam agrestes facere videmus; cum *Tragen-mont* tardum os notet, è quo *Tranomontani* scribentium vitio, dum *v* pro *γ* similitudine decepti pingunt, apud Ptolemæum extiterunt. Audiuerat igitur Iornandes Gepidas olim à tarditate nominatos fuisse; sed ignorabat, quæ voce

ea fuisset notata: & idcirco hanc rationem in Gepidæ nomine quaesuit; quam vt inueniret, Gepidam à Gepanta deriuat, quo pigrum ipsorum lingua significetur: inde Gepidam corruptè dici arbitratus. Si linguæ ipsorum peritus fuisset, longè propius accedere potuisset, Gepidam à *Sepeit*, siue, vt nos dicimus, *gebeit*; quo diu expectatus signatur, deducendo: cum frequens sit vnus litterarum in alteram transitus: & *Sepant*, non pigrum, sed eum notet, à quo pignus acceptum est, nec quicquam verisimilitudinis habeat à *Sepant* Gepidam dici, vbi præter primam syllabam nihil est cõmunione. Tragomontani verò nomen, aperte id quòd in iis finitimi ridebant, significat: quod vt ab iis per conuiciam dabatur, ita à Gepidis minimè est receptum: eaq; de causa dum post notiores hæ Gotorum nationes fierent, prorsus obscuratum, eò quòd nulla gens tam obtusa sit, vt aliorum in se irrisionem pro nomine suo velit vsurpare; & dum verum nomen cognoscitur, alterum, quod verum nō est, sed per contumeliam datum, euanescit. Quia verò tempore Iornandis Daciam adhuc tenebant, verisimile est, linguam Teutonicam, quæ Gepidis eadem & Gotis fuit, ab ea vsq; die illic hætenus permanisse: quanquam fieri potuit, vt Carolus Magnus Saxones etiam in eandem post regionem induxerit, qui nunquam linguam suam retinuisset, nisi cum iis habitassent, qui eodem sermone vterentur, nō magis certè quàm Franci qui in Galliam iam Romanisantem, vel Goti qui in Italiam Latine loquentem transierunt. Dicuntur in hanc Brabantia campestris oram, decem quoque Saxonum millia à Carolo traducta, quo Ambiuaritorum regionem, ab antiquis suis cultoribus in lætos Gallia Celtica agros Francorum ductu egressis, desertam, in vetustum decus restituerent, & à solitudine liberarent: sed illis non plus de Saxonica lingua decessit, quàm illud solum, quo Saxonum sermo à Cimbrica sinceritate per Allemanici Sueuicique spiritus affectationem degenerauit: quòd inde accidit, quòd his in locis lingua prisca à Romanis nunquam fuisset aut corrupta aut immutata. Idem in Dacia siue Gepidia contigisse arbitror: & quemadmodum Saxones, Ambiuaritos & Atuaticos idiotissimos apud nostrates receperunt; ita illic quoque ad Gepidarum & Dacorum dialectum se accommodasse: qui si Wendicam loquelam habuissent, Saxones sermonem patrium non magis illic, quàm Franci & Normanni in Gallia conseruassent. Si igitur à Carolo in Daciam adducti fuerunt, vt non est vero dissimile credendum, apud illos solos linguam antiquam mansisse, qui vetustis Gepidis & Dais permixti vixerunt: aliis verò, si qui fuerunt, qui inter Sclauicos populos egerunt, patriam loquelam periisse. Verum quo certior sit

probatio, adducenda Pauli Diaconi verba, qui libro rerum Langobardicarum primo hanc habet historiã: Mortuus itaq; est Odewyn, ac deinde regnũ iam decimus Albuyn ad regẽdam patriam cunctorũ votis accessit. Clotharius Rex Francorum Clotsuindam ei suam filiam in matrimonium sociauit: de qua vnã tantũ filiam Alsuindam nomine genuit. Qui vindicare veteres Gepidanorum iniurias cupiens, rupto cum Gepidis fœdere, bellũ potius quã pacem elegit. Albuyn verò cum Auaribus, qui primũ Huni, postea de Regis proprii nomine Auares appellati sunt, fœdus perpetuum inuit. Dehinc ad præparatũ cum Gepidis bellum profectus est. Qui cum aduersus eum e diuerso properarent, Auares vt cum Albuyn statuerant, eorum patriã inuaserunt. Tristis ad Chunimundum nunciũ veniẽs, inuasisse Auares eius terminos edicit. Qui prostratus animo, & vtrinq; in angustiis positus, fortiter tamẽ suos, primũ cum Langobardis configere iubet: quos si superare valerent, demũ Hunnorum exercitum e patria pellerent. Committitur ergo præliũ: pugnatum est totis viribus: Langobardi victores effecti sunt tanta in Gepidas iradesæuientes, vt eos ad internecionẽ vsq; delerent, atq; ex eorũ copiosa multitudine, vix nũcius superesset. In eo prælio Albuyn Chunimundum occidit, caputq; eius sublatũ, ad bibẽdum ex eo poculum fecit, quod genus poculi apud eos Scala dicitur; lingua verò Latina patera vocatur: cuius filiam nomine Rosemundã cum magna simul multitudine diuersi sexus & ætatis duxit captiuã: quam, quia Clotsuinda obierat, in suã, vt post patuit, perniciẽ duxit vxorẽ. Tunc Langobardi tantã adepti sunt prædam, vt iam ad amplissimas peruenirẽt diuitias. Gepidanorũ verò ita est genus diminutũ, vt ex illo iam tẽpore vltra non habuerint Regem, sed vniuersi qui superesse bello poterant, aut Langobardis subditi, aut vsque hodie Hunis eorum patriã possidentibus, duro imperio subiecti sunt. Hæc Paulus Diaconus. In quibus cernimus, Chunimũdi & Rosemundæ nomina apertissimẽ Germanica esse: quorum illud audax imperterritumq; os; hoc roseum os notat: quanquã, nescio qua de causa, Chunimundus Chorasinus apud Procopiũ vocetur, nisi fortẽ binominis fuisse dicatur. Chorassinus certẽ Cimbricum vocabulũ est, eum signas, qui citò suis audientiam dat: vtroq; in eo faustè feliciterq; optato, & vt imperterrito audaciq; ore imperaret, & vt citò suis audientiã præberet. Manserũt igitur Gepidæ Hunis & Auaris subiecti, donec Carolus Magnus e Norico, Pannonia Daciaq; vltra Carpathias angustias in Sarmatiã commistam gentẽ profligaret. Langobardos item nostra lingua loquutos fuisse, cum propria nomina, tum Scala etiam monstrat; qua voce ha-

ctenus.

ctenus pro patera vti solemus: quãuis nihil opus sit in eo docẽdo laborare, cum clare demonstrarim, in media eos Germania quonda habitasse. Neq; igitur vel Langobardi vel Gepidæ e Scandia venerunt, nec item Burgundiones Hunni fuerunt, nec Burgundi alij à Burgundionibus, nec à Burgionibus; licet Agathius & Ptolemæus hæc nomina distinxisse videantur. Agathius enim libro quinto Burgundos Hunnos facit, cum libro eiusdem Historiæ primo, Burgundiones Gotos esse dicat, errore quidem manifesto, sed Græco homini in tanta Gotorum, Hunnorum, Germanorũ confusione condonando. Verũ cum hos Plinius partẽ Vandilorũ ponat quintæ Germanorũ portionis, & Gutonibus proximos faciat, cisq; Varinos & Carinos annumeret; non malè colligo Burgundiones apud Ptolemæũ legendum, quibus Tragomontanos finitimos locauit; nec procul ab eisde Auarinos, quos ego Auaros post nōminatos opinor: quamuis pleriq; Hunos Auarosq; eosde existimant. Eginhartus de Carolo Magno hero suo scribens, Maximũ, inquit, omnium, quæ ab illo gesta sunt, bellorum, præter Saxonicũ, h uic bello successit, illud videlicet, quod contra Auaros siue Hunos susceptũ est, quod ille & animosus, quã cetera, & longè maiore apparatu administravit. Ex his Eginharti verbis, in eam ventũ est opinionem, Hunnos & Auaros eosde esse, quos ego tamen distinguendos opinor, & quod communibus coniunctisque duarum gentium viribus gestũ est, id modò huic, modò illi adscribi; perinde atque si quis dicat, Ostrogotos ab Hunnis siue Alanis eiectos: qua oratione Hunnos & Alanos non eosdem facimus, sed dicimus amborũ armis Ostrogotos oppressos fuisse. Ex Ptolemæi descriptione, & ad eam historiæ collatione, & vocum consensu, Auaros eosdem esse crediderim cum Auarinis, non aliter ab Auaris Auarinis deriuatis, quã à Gotis fiunt Gotini. Apud Pliniũ ergo mendũ fortassis erit, primo vocabuli elemento ex Auarinis sublato, dũ Varinos & Burgundiones populos Vandilorũ fecit, ipsa gentium vicinia non apud hunc modò, sed apud Ptolemæum etiam obseruata, vitiosam scripturam arguente. Vbi verò Vandilos Plinius collocarit, tũ Guttones, tũ Burgundiones aperte monstrant: quorũ his cum Ptolemæus Auarinos finitimos ponat; quis amplius dubitabit eos esse Auarinos, quos Varinos Plinij codex vocauit? Chuni autẽ à Ptolemæo, & aliis item quamplurimis vocati, Huni apud omnes esse iudicantur, citra omnem hæsitacionem; qui in eadem Sarmatia, quamuis ad Orientem Mæotim versus, non parum ab Auarinis recedant, in latitudine tamẽ parũ differunt; nec vlla gens præter Tragomontanorũ siue Gepidarum, quæ quidẽ nobilis sit, inter Auarinos & Chunos intercedit.

Trago-

Tragomontanis igitur ad Istrū digressis, Chuni & Auarini vires suas videntur coniunxisse, communi ut Marte facilius aliena occuparent: atque inde factum esse, ut qui contra ipsorum exercitus bellum gereret, is modò contra Auaros, modò contra Hunos id gessisse diceretur. Frequentius tamen fuit & celebrius Hunorum quam Auarorum nomen, eò quòd gentis amplitudine, & rerum gestarum claritate longè essent superiores. Penere tamen ingentibus variisque cladibus attriti; adeò ut Agathius suo tempore nullam eorum notitiam haberi dicat; siue quòd prorsus extincti, siue quòd longius essent à Romanis prouinciis reiecti. Auari verò rebus Hunorum labentibus, videntur partim cum Hunis ad antiquas in Sarmatia sedes reuersi, partim ad Boios transgressi, propter linguæ communionem, quæ Boiis Gallica, Auaris erat Cimbrica, & illos in prioribus sedibus ex duabus diuersi sermonis nationibus coalescentes, Hunauaros; hos verò in Norico confidentes Boianaros, & per syncopen Bauaros fuisse nominatos: atque hinc esse, ut Bauari à prisco sermone nò longius recesserint, quam quantum Suevicæ linguæ contagio vetustæ puritatis ademit: apud Hunauaros verò loquela extiterit, Hunnicam Germanicam missione permutans. Ratio autem ob quam in hanc vocem Gamma irreperit, ea videtur fuisse, quòd Huni, ut potiorem gentis & linguæ partem tenebant; ita ad vetus quoddam Hunorum nomen communem nomenclaturam pertraxerunt. Agathius enim testis est, Hunos quosdam Onogoros olim dictos fuisse, qui à Colchis cæsi nomen Onogori opido in cladis acceptæ loco, veluti trophæo cuidam reliquerunt: quòd opidum post à Christianis Diuo Stephano est nuncupatum. Huni igitur Onogori olim dicti, finitimi Colchorum fuerunt, inter Mæotim & Caspium tum temporis habitantes: qui paulatim ad Tanaiticam planiciem, & inde ad fines Gotorum progressi, Alanis adiuncti, Ostrogotos subiugarunt, & inde in Westgotos in petu fecerunt. Ex Hunauaris igitur Hungaros se nominarunt: & fieri potest, ut olim etiam Hungori, nò Onogori, dicti fuerint. Certè satelliti cuidam apud Agathium Ognari nomen est, qui elephantem lanceæ in fronte firmiter incussæ ictu, & fragmine eius inde pendente, sic perturbauit, ut in fugam contra Persas verterit, ac ea occasione Romanis ad Phasim opidum victoriam compararit: quò loco suspicor Ongaris potius legendum; cum Hunos, idem auctor affirmet, eò tempore mercenarios milites fuisse, & modò apud Persas, modò apud Romanos stipendia fecisse, nihil pensi habentes quibus militarent, modò salarium liberaliter numeraretur: quòd adeò verum est, ut Vitimiris Gotorum Rex, Hunos contra Hunos testi-

monio

monio Ammiani Marcellini, sibi còduxerit, atque eorum op e & subsidio Hunis simul & Alanis tatisper resisterit, dum animam in proelio efflaret. Ammianus libro tricesimo primo, quo de his tractat, Vngoriorum mentionem facit: sed locus ita corruptus est, ut quid de iis dicat, vix intelligatur: facit tamè, ut suspicer, Hungoros siue Hungorios, nò Onogoros, hos Hunos olim dictos fuisse, atque ab iis postea nomè Hungaros sibi fecisse. Sed adeò obscura illius tēporis est historia, ob varia Hunorū genera, intermixtasque aliis alias gentes, ut vix quicquam certi ex auctoribus elici possit. Mihi satis est ostendisse Hungaros, non ab Hugris, ut Auentinus Iugros vitiose vocat, quò vox ad Hungaros alluderet, descēdisse; sed multo ante Arnulphi etatem Vngarorum nomen cognitum fuisse, prius quidem apud Colchos, deinde ad Istrum, Marcellino teste; postremò verò in Sarmatiæ ea parte, quam Auari siue Auarini quondam tenuerunt, ad quam è Norico à Carolo Magno multis cladibus compulsi cūfugerant, quò longè remoti Francorum arma non amplius expeirentur. Hinc igitur contra Zwendebaldum ab Arnulpho sunt exciti, non ab Iugris, qui ultra Moscouiam, vltraque Obam flumen multo maximum è laeu Cataio delapsus, ad Oceanum Aquilonarem degunt. Quis enim tam insulsus sit, ut inde ab Arnulpho Imperatore contra Morauanos auxilia credat euocata: sed contra, quia contra Morauanos euocata sunt, quis non intelligat Hungaros finitimos Morauanis fuisse? Verum quoniam Iugri siue Iurhi, ut Sigismundus à Rutenis eos vocari dicit, ab omnibus ferè Hungarorum parentes putantur: satius est, Luitprandi Leuitæ verba adscribere, quò veritas clariùs elucescat. Arnulphus interea, inquit, earum quæ sub Aicturo sunt gentium Rex fortissimus, quum Zwendebaldum Morauanorum Ducem, quem supra nominauimus, sibi viriliter repugnantem debellare nequiret: depulsis his, pro dolor, munitissimis interpositionibus, quas vulgò Clusas nominari prædiximus, Hungarorū gentē cupidam, audacē, omnipotentis Dei ignaram, scelerum omniū non inciam, cedis & omnium rapinarum solummodò auidam, in auxilium conuocat: si tamè auxilium dici potest: quò paulo post eo moriente, tum genti suæ, tum ceteris in Meridie Occasuque degentibus nationibus, graue periculū, immò excidium fuit. Quid igitur? Zwentebaldus vincitur, subiugatur; sed non solus. O cæcam Arnulphi Regis regnandi cupiditatem! O infelicem, amarumque diem! Vnius homuncionis deiectio, fit totius Europæ contritio. Hæc Luitprandus, eius ætatis, qua hæc contigerunt, scriptor: qui cū Clusarum mentionem facit, & eas depulsas dicit, non aliud videtur indicare, quam in monti-

ff

bus

bus iis, qui Slesiam à Polonia diuidunt, & iis rursus, qui Daciam versus porriguntur, à Francis praesidia contra gentem hanc fuisse collocata, ut neq; in Germaniam, neque in Pannoniam penetrare possent: quod à me verè dici Segebertus ostendit; qui dicit Hugaros antè sic còclusos fuisse, ut neq; Occidentem, neque Meridiem versus egredi possent; obstantibus ab Austro quidem Carpathiis, à Zephyro Sarmaticis angustiis, quas Fraci utrobique custodiebat: quauis videam vim Clusarum, quas Luitprandus commemorauit, non satis intellexisse, cum dicat eas ab Arnulpho ruptas, quasi valuis aut muris Hungari inclusi fuissent. Arnulphus cum auxilium peteret, non dubium est quin praesidia Portarum summouerit, quo Hungaris non tutus modò transitus in Morauiam, sed reditus etiam in patriam pateret, ac deinde victoriam de Zwetebaldo beneficio deuinctus, transitum illum apertum incustoditumve reliquerit, quasi nihil opus esset contra socios & amicos montium & saltuum angustias praesidio tenere. Quamdiu Arnulphus quidem vixit, fidi quietique permanserunt: at ubi is è viuis discessit, totam Germaniam, Galliam, Italiam & Graeciam populabundi incurfarunt, multis Christianorum myriadibus crudeliter foedeque trucidatis. Hinc igitur contra Morauos finitimos suos à Francis sunt accersiti, è priscis nimirum Auarorum sedibus, & fortassis ab ipsis sedibus nomen Auarorum acceperunt, ut crebro accidere videmus. Eodem enim modo Francos vocamus Gallos, quonia antiquam Gallorum patriam incolunt, & Gallis sese permiscuerunt. Vel igitur de Hunorum & Auarorum permissione, vel de prisca Auarorum regione, Huni sunt Auari vocati, minimè verò à Rege: quod Diaconus è communi ignorantie asylo, quò in nominibus gentium ignotis plerique confugiunt, mutuatur. Quemadmodum enim nunc Polonos Sauromatas vocamus, quauis Sauromatae minimè sint, sed alterius omnino & gentis, & linguae: & Anglos dicimus Britanos, non à gente, sed à loco qui olim Britanorum fuit: & Gotos & Alanos, & Vandalos, & Sueuos, & Mauros communi nomine Hispanorum dignamur, quauis aliunde in Hispaniam commigrarunt: ita Huni quoque Auari, tum de sedibus, tum de Auarorum permissione vocabantur. Hungaros verò vel de Ongoriorum antiquae nomenclatura, vel de Hunnorum Auarorumque coniunctione sese postea nominarunt. Multa sanè vocabula longius ab origine sua recesserunt, quam si ex Hunauaris fiant Hungari: & fuit etiam id, uti indicavi, procliuus, quo Hungari lubetius antiquam suam gentem, quae in Asia bellis claruerat, nomine suo referrent, nec tamen procul ab Hunauaris discederent. Aperui nunc, & quare Huni Auari dicti sint, & quibus è locis Arnulphus Hungaros euocarit. Habitarunt enim post Caroli Magni aetatem circa Cracouiam; è qua regio-

regione ad Slesiam admissi praesidiis Francorum ab Imperatore discedere iussis, Marauaniam, quam Morauiam nunc vocamus, inuaserrunt: & deinde post Arnulphi mortem maioribus viribus egressi, totam ferè Europam Christianorum sanguine foedarunt. Haec sententia mea quamuis à Paulo Diacono & aliis fortasse dissideat; mihi tamen ob eam causam arridet, quòd Plinio, Ptolemaeo, & historiae de Hungarorum auxiliis, ingenti Christianitatis malo, ab Arnulpho accersitis conueniat, & augas eorum qui à Iugris, quibus nec nomen nec origo cum Hungaris communis, excludat. Scilicet ab ultimo Aquilonis cardine per tam immensa terrarum spacia, per tot diuersas & maximas intermedias gentes, per tot inuios saltus, tot inuias paludes, per tam bellicosas nationes, ad Morauiam inuadendam, Iugri euocati ab Arnulpho fuissent: Pararum sanè & in foribus auxilium, si volando cum gruibus inde venire potuissent. Quamuis verò huic praetexti possit, non tum statim continuato itinere inde profectos esse, sed paulatim, veluti ceteras gentes, ex Asia commigrasse: id tamen verisimilitudinem tueri non potest, eò quòd tunc primum claustra, quibus ad illam usque aetatem fuerunt obserati, ab Arnulpho rupta dicantur; nec vlla causa addatur, quare Iugrorum nomine reiecto, Hungaros sese nuncuparint. Miror cur non & hos è Scandia eduxerint, perinde atque Langobardos, & Getas, & Gepidas, & ceteras complures nationes: cum ea multo propius quam Iugra distaret. Sed satis de his. rursus ad Auaros redeuntibus dicimus eorum quosdam se Bois coniunxisse, qui Boiauari commisto nomine sunt vocati, ac deinde eorum vitio, qui compositionem hanc ignorabant, Boiarij; quòd posterius nomen, miror qua de causa Auentino adeò placuerit, ut Bauarorum appellationem ferè abominetur, cum Bauari è Boiauaris per vulgatam nobis syncopen optimè & conuenientissimè origini dicantur, licet vetusta barbari saeculi diplomata corruptam Boiariorum nomenclaturam obtrudant & inculcent. Pluris ergo Bauaris fiat germana & sincera vocis compositio, quam historiographi sui, & veterum codicillorum auctoritas, qui plerumque ab hominibus veteris memoriae & antiquitatis ignaris conscribuntur. Graeci Abaros, quos Latini Auaros, vocant: atque hinc est, ut in antiquo saxo Regenburghij in aede Diui Haimmerani Babaria, pro Bauaria, legatur, ipso etiam Auentino hoc attestato. Idem opinatur Auaros Hunos fuisse, ab Eginharto forsitan deceptus: qui, dum Auaros Hunos dicit, sic locutus est, ac si ego dicerem, Langobardos esse Insabres; aut Francos, Gallos, nomine de loco, & permissione, non de origine gentis accepto.

Ado item ad Chronicorum finem sic scripsit, vt eosdem Auaros & Hunos esse videatur arbitratus. Ludouicus verò, inquit, præter Noricam, quam habebat, tenuit regna quæ pater suus illi dederat, id est, Alamaniam, Thoringiam, Austrasiam, Saxoniam, & Auarorum, id est, Hunorum regnum. Hic dum dicit Auarorum, id est, Hunorum, eodem modo locutus est, quo paulo post, dum dicit, Ludouicus Rex Noricorum, id est, Boiuariorum; quia videlicet Bauari antiquas Noricorum sedes tenerent, alioqui cum ipsis nihil habentes cognationis. Hungari igitur siue Vngorij, vt apud Marcellinum est, ad Arnulphi vsque ætatem intra saltus Sarmaticos & Carpathios montes domicilia habuere, ab eo tempore, quo Hunni, siue Auari, siue Hunauari à Carolo ultra Danubium sunt fugati; e quibus locis ab Arnulpho exciti sic videntur cum eo pepegisse, vt si auxilium ferrent, Daciam eis daret habitandam: quam vi mox occupatam quieti septem circiter annos tenuerunt, donec post eius mortem, contempta Ludouici in imperio successoris pueritia, post Morauiam impulsu Christianorum in potestatem redactam, & eius regulos Zwendealdi filios occisos, Bauariam inuadunt, & totam vastant, & inde in Italiam pergunt, eadem illic sæuitia & inmanitate grassaturi, vnde ingenti præda onusti in Bauariam reuersi, ingenti cede Rege etiam interempto, in Daciã proffigantur, vbi post duobus regibus substitutis, longè crudeliora meditantur. Nam rursus Danubium transgressi, Pannoniã occupant, & de suo nomine Hungariam appellant, regionem ob fecundum solum à diuersis admodum nationibus olim habitatam, & nunc periculo proximam, ne tota à Turcis occupetur, maximo & sceleratissimo Christianorum Principum pudore: qui si vires coniungerent, non hanc modò, sed totam etiam Asiam & Africam in ditionem suam redigere possent, quod Deus nunquam, vt vereor, illis concedet, nisi vterque ordo & Sacerdotalis & Ciuilis, sublatis viciis, se ad meliorem frugem & fidei vniõnem comparabit. Sed nimiũ hæc multa de Auariis: quæ eo maximè à me sunt destinata, ne quis Bauaros è Boiis & Hunis gente Barbara, minimeque germana deriuaret: qua in re mecum facit Bauarorũ vernaculus sermo, in quo nihil Hunicum, sed Sueuica & Gallica omnia mihi videntur. De Boiorum autem nobilitate & prisca gentis potentia & amplitudine in Gallorum originibus latius agendum: satis sit hoc loco Auariis Hunicam maculam ademisse, & Boiuaros siue Boiuaros, vt Adoni vocatur, ad antiquissimã Boiorum & Germanorum gentem retulisse: quod si Auentinus bene enucleasset, clareque Auaros & Hunos distinxisset, hoc onere me liberaasset. Habemus itaque, qui Auari sint, Auarini Ptolemæo, & mendose,

ni fallor, Varini à Plinio dicti. Ceterum quando Burgundiones, Guttones, & Auarinos, Vandelos facit, sitque obstinatissima apud plurimos, non plebeios modò, sed primæ etiam classis viros, persuasio, Vandelos eosdem cum Windis siue Wendis esse hominibus, nihil minùs quàm Teutonibus, placuit & hunc errorem eradicare; tametsi prius è Procopio omnibus Gotis, Gepidis, Vandelis & Vesegotis, eandem linguam docuerim fuisse. Qui Vandelos apud Plinium legunt, Vindeliorum similitudine decepti, ij cum longè à Burgundionibus & Guttonibus aberrarint, nullo modo sunt audiendi, Ptolemæo & Tacito, & locorum situ, prorsus reclamante. Si igitur Vindeli nullo modo legendi, sed Vandali, dicanturque ij Germani esse, eos cõplexi, qui ultra Vistulã habitarent, statim consequitur, Germanicè eos, non Hunnicè locutos fuisse. Nemo dubitat, quin Iornandes Wendos Venetos putarit, propterea quòd loca à Venetis quondam habitata, occuparint; & nomen sic consentiat, vt vix propius possit: cuius in sententiam Auentinus totus descendit, vt interim alios omittamus. Mirum igitur, quòd factum sit plurimorum consensu, vt ciuitates Wendicæ vernaculo sermone nominatæ, ab iis qui Latine loquuntur, vocentur. At quia hæc maxima videbitur absurditas, negare ciuitates Wendicas non esse Vandalias, principio tribus verbis exponam, quòd ventum sit in hanc opinionem. Wandelis è patria egressis, Wendi gens Sclauica, quæ proxima Alanis & Wandalis incumbēbat, eam occupauit, & inde per Vistulam desertas à Sueuis & Saxonibus ad meliora profectis terras inuasit: quam quia è prisca Vandaliæ locis venerat, Vandalicam nominarunt. Hæc longè lateque omnibus veteris Sueuiæ, Saxoniæ, vicinarumque gentium sedibus, in diuisionem redactis, vix tandem potuit à Germanis expelli. Idem igitur hic error, eademque erroris causa, quæ facit, vt Grammatico more Burgundiones, Sequanos, Anglos, Britannos, Britones, Venetos, Polonos, Sarmatas Europæos, & alios aliud vocemus, pro eo atque vetustas aliorum sedes tenere cernuntur. Quia igitur Wendi ex antiquis Vandolorum campis in Teutonum fines irruerunt, ab hominibus non satis rerum peritis quicquid occuparunt Vandalia dicebatur. Wendi certè longè alij fuere quàm Wandeli, clarissimo efficacissimoque sermone argumento, qui tantum à Teutonico, quantum Græcus à Latino differt; quo hætenus multi in Germania adhuc vtuntur; qui è Wendorum gente reliqui Teutonibus seruiunt, quorum pars Cassubij vocantur. Nec rursus bene illi sentiunt, qui Venetos hos propter vocis allusionem nominarunt: eò quòd prisca illi Veneti, à quibus Venedicus sinus nominatur, Danici generis fuerint, non Sclauici; æquè & magis etiam

Germanis quàm Vandeli annumerandi. Tacitus de Venedis, Peucinis & Fennis dubitavit: Venedos tamen Germanos esse, de moribus collegit; de lingua nulla facta mentione. Nos nono libro ex ipsa Venetorum appellatione docebimus, Cimbrico sermone vfos fuisse, tantum abest, vt Wendi sint putandi, nisi quis Turcos idcirco Græcos, quia Græciam habitant, velit nuncupare. Diligentius hæc inculco, ne quis posterioribus potiùs & barbaris scriptoribus, quàm vetustis, adhærens, omnes gentium origines commisceat & perturber. Quid *Wendey* siue *Windy* Sclavis significet, ipsis relinquendo explicandum: ego quid Venetus Cimbris notet, eo, quo dixi, loco docebo. Nunc de Wandelis. Hi ab ambulando nomen sumpserunt, eò professi sese motoriam vitam agere, & in alias regiones tanta securitate impetum facere, vt non hostilem incursionem, sed ociosam ambulationem expeditionem suam nominarint. Nomen certè Sarmatis, Germanisque omnibus olim competebat, dum adhuc vagam passionem agriculturamque exercebant. Latini Sarmatas, nominis significationem non intelligentes, à Germanis sic distinguebant, vt in plaustris agentes, Sarmatas; qui domos haberent, Germanos vocarent: non malè sanè dicturi, si Sarmatas, id est, plaustrales socios eos nominassent. Tacitus Venedos hoc potissimum argumento à Sarmatarum gente exclusos, Germanis vindicauit; quoniam domos, non plaustra, habitarent: quod idcirco videtur fecisse, quòd apud vtramque gentem eandem linguam vigere didicisset. Nam non eosdem semper agros habere, sicuti omnes Sarmatis attribuunt; ita à Julio Cæsare Germanis etiam adscribitur: ita vt nec ea quidem nota satis distingui possint. Qui Sarmatæ & sint, & vocentur, libro hunc secuturo exponam: hinc Wandelos eos intelligamus, qui vltra Vistulam primùm vagas sedes habuerunt; ac deinde propiùs eorum limites contingentes, qui hanc ambulandi licentiam armis suis compercerent, coacti sunt prisco suo instituto supersedere, & se intra terminos suos continere. Horum illi, qui Gotorum fines carpebant, ac arces contra eorum impetum habitabant, Orientalem Germaniæ limitem, quem Marcomanni tenebant, non parua locorum intercapedine ad Occidentem relinquentes, Burgundi siue Burgundiones dicebantur: quibus proxima Auarini & Carini occuparunt. Reliqui, qui ad sinum Balthicum commorabantur, nomen Vandelorum commune, proprium sibi fecerunt, maxima ex parte toto illo tractu vltra Vistulam litoribus occupatis: quæ vbi melioribus intenti, mox deseruissent, Wendi sibi arripuerunt, ac de Vandelorum sedibus, ab hominibus originis gentium ignaris,

Vande-

Vandeli cœpere dici: quod nomen ipsis non in illis tantum locis, sed tum etiam tributum est, cum transmissa Vistula veterem Sueuiam, Teutonariam, Teutonium, Semnoniam, Pharadyniam, ad Cauchos vsq; maiores in ditione redegerent: cum illic tamè non amplius Vandeli, sed Teutones vel Saxones, vel quiduis potiùs quàm Vandeli dicendi fuissent, si de locis, non de gentis origine, fuissent nuncupandi. Melius longè Germani sua lingua Wendos vocat, adeò vt clarè cernamus erroris causam à Grammaticorum inscitia pendere: qui dum Latinum Wendorum vocabulum non inuenirent, Vandelos eos vocarunt. Alij satis intelligentes Germanos non esse, Vandelos quidè non dixerunt, sed ignari qua lingua Venedi olim vsi fuissent, Venetos nominarunt; non minore, vt post diceretur, errore. Humoldis, ceteroquin doctus & satis Latinus, vt ante quadringetos annos sæcula tulerunt, eiusdè criminis videtur infimulandus; qui Vandalos Sclauos faciens, suo tempore Winithos siue Winulos dicit appellari: hoc tamen magis quàm ceteri excusandus, quòd eosdè non Venetos etiam, vt Iornandes fecit, nominarit. Ex eo tamen constat infra Poloniam Vandalos olim habitasse, ac eorum vacuas sedes à Winithis, quos alij Wendos vocant, post occupatas fuisse, quos variis nominibus, supremos Boemos, deinde secundum Albis dextram ripam Sorabos, & medio eius cursu Sclauos vsque ad Hamburgenses recenset. Ab Albi verò ad mare vsque; innumera est Sclauorum multitudo: quam nihil hinc opus est enumerare, cum nobis de Wandelis, non de Sclavis sit sermo: quorum vt linguam, ita antiquitates quoque ignoro. Blondus è Plinio rectè animaduertent, Vandelos genere Germanos esse; sed non bene videtur addidisse, nomen iis à flumine Vandalo datum esse, cum cuius Germanorum notius sit, quàm vt monendū ab ambulando, quòd *Wendey* dicimus, nomenclaturam mansisse. Vocari autem sic sunt, quòd vltimi Germanorum cum essent, non possent veteris sedium quotannis transferendarum consuetudinis obliuisci. Pomponius Mela Sarmatiam Vistula terminauit, eos qui in ea habitarent, nullis stans sedibus habitare dicens. Quos igitur Plinius Germanos ratione linguæ vocauit, eos Mela Sarmatas diceret, fluminibus, non origine populos distinguendo. Certè magna Getarum, Sauromatarum, & Germanorum omnium, qui sermone Germaniæ inferioris vsi sunt, fuit affinitas; quorum omnium lingua, à Sueuica & Alemannica differbat illa quidè, sed sic vt vocū vtrobiq; eadem radices inuenirentur. Non malè igitur Plinius Scythas dicit in vniuersum vocari, & illos qui vltimi sunt Germanorum, & illos qui vltimi sunt Sarmatarum.

Non

Non mirum igitur, Vandelos ab his Germanos, ab illis Sarmatas dici, cum lingua Scythica omnes vterentur. Habitarunt igitur primum ad mare Balthicum in Prussia, & Curetum, & Samogetarum ditio- ne: à qua sursum ascendentes Gepidis proximi confedere, Dexippi, quem Iornandes citauit, testificatione: vbi Gotos ab Oriente, ab Occidente Marcomannos, à Septentrione Hermundulos, à Meri- die Istrum habebant. His cum Wismar imperaret genere Hastingus inter Vandelos nobilissimo, Geberich Gotorum Dux bellum intulit adeò sæuum, vt maxima pars gentis Vandelicæ in prælio, vnà cum Rege fuerit prostrata. Reliquiæ igitur, auctore Iornande, aduersus finitimos vltèriùs durare non valentes; à Constantino tutum habi- tandi locum in Pannonia crebris bellis & delectibus exhausta, peti- uerunt: quo obtento, ad quadraginta paulo plus minus annos fruen- tes, à Stilicone ciue suo peruersissimæ ambitionis homine, contra Galliam excitantur, vnà ad prædam Alanis, Sueuis, & Burgundio- nibus euocatis; non aliam ob causam, quàm vt Honorio genero suo Imperium extortum ad filium suum Eucherium transfret, cuius per- fidia & sceleris post pœnas exercitui capite ambo luerunt. Accidit hæc Galliarum deuastatio duobus antè annis, quàm Alaricus Ro- mam occuparet, Stiliconis perfida iniuria ad id concitatus: à quo nisi in Alpibus Cocciis ex insidiis pugna illata iritatus fuisset, recta ad Vandalos & eorù socios profectus fuisset, vt Gallias & Hispanias ab Honorio, quo ex Italia discederet, datas, sibi armis vindicaret. Ita vnus perfida & scelerata ambitio, Galliam, Italiam, Hispaniam & Africam perdidit. Direpta igitur Roma, & deinde Alarico mortuo, & sub Barentio anæ sepulto, aquis ab alueo prius auerfis, & mox immisfis, Atrulphus consanguineus sceptrum accipit: qui partim deliberationis suæ, quam Orosius refert, maturitate; partim Placi- diæ vxoris filia Theodosij, & sororis Arcadij & Honorij, qua in vr- bis direptione potitus erat, suasu; Italia suis legibus relicta, in Gal- liam profectus, vtpote donatione suam, Vandalos inde exegit: quos in Hispaniam fugientes Goti secuti tantisper afflixerunt, donec in Aphricam sedes transferrent: in qua centum ferè annos cum regna- sent, à Belisario ita cæsi extinctiq; sunt, vt nisi in Vandalosia & histo- riis eorum extarent monumenta, à nemine mortalium cognosceren- tur. Vandali igitur cum Alanis & Sueuis Hispaniæ multas partes tenuerunt: è quibus non omnes discessisse certum est, tum ex histo- ria, tum è Goralania & Vandalosia, in quibus nomina hactenus ex- tant. At mihi satis est hæc indicasse, non quòd historia integra; sed quò antiquitas & gentis origo cognoscatur: quod eò fuit mihi dili- gentiùs

gentiùs faciendum, quòd crebrò apud Gedanenses, & Lubecanos, & alios eius regionis, tum nobiles, tum mercatores supra hac re di- sputati, vix vnquã fides habita sit, alios Wendos, alios Vandalos fuisse: nec ciuitates, quas Wendicas vernaculo more vocamus, vllò mo- do iuxta Grammaticos Vandalicas esse nominandas: eò quòd Van- deli ea loca nunquam habitarint, cum vltra Vistulam cogniti, ad su- periora sequëtibus Alanis & Burgundionibus cõscenderint, vbi Sue- uis coniuncti Gallicam deuastationem Stiliconis ciuis sui hortatu adornarint. Verùm ne videar nobilissimis ciuitatibus, quas in Wen- dico solo Germani condiderunt, hanc veteris memoriæ gloriam in- uidere, breuiter Orosij præconium, qui Vandelos tam honestis ti- tulus celebrat, vt gentem esse dicat imbellem, auaram, perfidam & dolosam: quam laudem si quis sibi tribui velit, ei liberum esto, vt mihi irascatur, quia Vandolorum nomen ab imperitis Grammati- cis profectum, à Germanorum nobilitate & generosissimis stemma- tis detraxi. Scio equidem & Vandelos Germanos fuisse, sed extimæ notæ, & vltimæ classis, & eo nomine vocatos, quo nos validos mendicantes pagatim oberrantes per risum vocamus. Nulla certè præclara eorum gesta extant; nisi pulcrum ducatur, Wismarum au- sum fuisse Gebericho repugnare, vt ab eo cum exercitu caderetur, aut hoc magni aliquid sit, per Gallias prædando vagari, nullo iusto exercitu obstante. Quid verò turpius, non Atrulpho tantum, quem nos Adolfum nunc vocaremus, è Galliis cedere, sed à Belisario etiam centum annorum regno depelli, atque id quinque millibus dun- taxat hominum, contra tantam multitudinem instructo? Sed hæc nihil ad rem: fuerint sanè, vti credo, Germano nomine non indigni, priusquam deliciis Hispanicis & Africanis emollirentur: hoc tamen mecum fecerit, qui Germanos eos, non Wendos, censeo. Quod quòd clariùs etiam elucescat, propria aliquot Regum nomina addam; in quibus quamuis corruptissimis, clara tamen Teutonice linguæ vesti- gia cernuntur. Wisumar igitur, qui primus enumeratur, apertam habet Germanicæ formationis & originis notam: sed quia deforma- ta vox est, variè potest reddi. Nam *Witstemar* latissimæ famæ vi- rum notat: sed si *Wissomar* dicas, is erit qui prudens & sapiens est in rumoribus audiendis. Sic *Somar*, virum bonæ famæ significat, nomen apud nos frequens. Genzericus is qui in Africam suos de- duxit, Ganzricus dicendus erat; sed E pro A sæpe, olim apud Bal- tici maris accolas in vsum venisse deprehendo; vt clarum est, dum *Sey* pro *Say*, & *Suedey* pro *Sueday* siue *Suethay* dici- tur. Ganzricus igitur omninò diues, vel totus diues erit; votum

apud Germanos ceterasque gentes usitatum. Huius filius Hunricus, Humricus potius dicendus, id est, domorum diues: quia *Hun* illic vnde profecti erant, domum significabat; vti haecenus apud Britannos eiusdem olim linguae homines est in usu. Rex huc secutus Gundamundus nomen habet; quo optatur ut os habeat ad fauorem compositum. Cui successit Trasmundus Rex, nomine praeseferens, os idoneum ad consilia danda, *Te Trasmunt*: quod alibi in Torismundi nomen corruptum legitur, omnibus integritatem, quam ignorant, caeco ductu corrumpentibus. Post hunc principatum in Africa suscepit Hildericus, *Hilderic* Teutonice vocandus, id est, diues fortium generosorumque virorum, quos *Hildes* siue *Hestes* vocamus. Aliud notat Hildericus, nomen ei dandum cui tanquam principi iuramento se obstrinxerunt. *Silunex* à *Wilmar* corruptum, sicut *Sithelm* à *Wihelm*. Huius nominis pagus apud Antwerpiam extat, *Wilmar* dicitur vocatus. Est autem *Wilmar*, cupidus famae: quam hic Rex maximam illam quidem, sed pessimam est consecutus; quippe qui per Regis caedem tyrannidem inuasit; & à Belisario in triumphum ductus, tandem agnovit scelera sua detestanda, publice alta voce Constantinopoli exclamans, Vanitas vanitatum & omnia vanitas, si Damasceno credendum. Num quisquam adhuc tam impudens sit, ut obstinata contra apertam veritatem dementia asserere audeat, Vandalos Wendos fuisse, cum videat Reges omnes, qui in Africa imperio potiti sunt, Germanica non Slauica nomina habuisse? Adjungam tamen iis, qui morosiores sunt, probationum quoddam, ut sic dicam, apud mercatores superpondium ex Olympiodoro Aegyptio Thebis nato, homine inter primos curioso. Is in materia sua Historica tradit, Gotos à Vandelis Trulos vocatos fuisse; cuius rei appellationis causam cum à Goto quopiam Athenis forte interrogasset (ut erat rerum ab aliis memoriae non traditarum diligens inquisitor) responsum accepit, nomen illud ex eo inditum fuisse, quod quodam tempore Goti ad eam famam redacti fuissent, ut vnam frumenti Trulam aureo à Vandalis emere cogerentur, quae mensura vix tertiam capit vnius sextarii. Mirum est quam Goti lubenter exterorum hominum curiositatem ludere consueverint; & non Goti modò, sed omnes quotquot Cimbricae nationis fuerunt. Quod cum Crete cretensandum Graeci monent, id hic Gotos citra fortassis eorum admonitionem egregie videtur praestitisse. Aegyptij nugas suas totis plaustris aliis solent venditare, quarum hic particulam saltem aliquam Olympiodorus in solum recepit. Quasi vero Trulla mensurae genus apud Latinos fuerit, aut si fuisset, Vandalis

dali Gotos Romano, non vernaculo sermone, derisissent! Facile fuit Goto homini linguae Latinae ignaro hoc modo illudere; quoniam Trullae significationem ignoraret. Vide Festum; vide Catonem, vide Varronem, & quotquot volens linguae Latinae auctores; apud neminem inuenies, Trullae nomen ad mensuram applicatum. Varro à Trua genere vasis maioris dictam tradit. Erat autem vas multiplicis usus, & incertae tum mensurae, tum materiae; adeò ut apud Catonem Sparteae etiam Trullae commemorentur. Varroni inter alia ad id seruiuit, ut ea aqua è culina in lauatrinam traiceretur. Poëtis ad bibendum fuit in usu. Hinc Horatius:

Qui Veientanum festis potare diebus

Campana solitus trulla, vappamque profestis.

Iuuenalis item:

Si trulla inuerso crepitum dedit aurea fundo.

Quo loco agit de eo quod Graeci dicunt *κωτταβίση*: quod erat, cum quis bibisset, reliquum in pavementum, vel aeneas phialas, cum crepitu quodam effundere, vel ad amores experiendos, vel ut id amicis mortuis daretur: de qua re Athenaeus. Quid multis? Trulla nihil minus quam mensura videtur fuisse; & si fuisset, liquorum potius, quam aridorum fuisset. Nos etymon eius in vocibus Cimbricis, apud Romanos usitatis, explicabimus longè aliter, & veriùs, quam Varro potuisset. Praeterea quae causa derisionis in eo magna fuisset, quòd inopia aliquando Goti laborassent? An non idem & Vandalis tum contigit, cum necessariorum defectu, coacti sunt Gotorum impressione terram à Constantino emendicare, in qua aegram vitam in tuto trahere possent? Quid igitur causae, ut Gotos Trulos vocarent? Ea nempe, quam Gotum pudivit Olympiodoro confiteri, quem ideo delusit. *Trulos* enim eum notat, qui omni fide caret: quem Latini, quamuis non aequè significanter, perfidum, infidum, foedifragumque vocant. Nec mirum id contigisse, ut à Vandalis conuicio hoc notarentur, cum Germani Gotis vicini nullis pactis videantur potuisse consequi, ut suis in locis secure degere sinerentur. Neque enim verisimile est alioqui tot arcibus contra eorum incursiones fines suos Vandalos munituros fuisse, ut pars eorum quae in earum custodia perpetuò degebat, Burgundiones inde dicerentur. Sed quid opus est id docere, cum satis constet inter finitimos non diutius fidem seruari integram, quam ea parti potèntiori utilis videtur. Vandeli igitur sedibus suis eiectione, à Gotis infinito pluribus, idque fortasse contra foedus cum ipsis initum, quando armis

iniuriam acceptam vlcisci nequirent, sese infami illorum nomenclatura solabantur; atque si quem Gotum viderent, eum Trulos vocabant: quod cum Olympiodorus forte Athenis, vbi & Goti, & Vandeli, & Ægyptij, & omnium nationum homines liberalium artium studio vacabant, audiisset; causam eius à Goto percontatus est; melius facturum, si à Vandelo eam discere laborasset. Quis enim gentis suæ infame opprobrium & conuicium extero cuiquam vellet explicare? præsertim in clarissima studiorum Vniuersitate, atque adeò ipsa Academia, à qua omnes litterariæ scholæ nomen sibi sumpserunt, cum nusquam conuicia, & facilius in quempiam confingantur, & pertinacius iactitentur, quam apud eos, qui in ludo litterario ociantur: quippe apud quos moris etiam sit, eum qui pallium magisterij sumpturus est, publicè conuiciis proscindere & iritare, quem morem ab Atheniensibus acceperunt. Est adhuc quisquam qui Vandelos Wendos fuisse, aut eorum lingua locutos esse dicet? Interrogentur Wendi, quid Trulos significet, tacebunt, ni fallor, aut aliud, quod nihil ad hanc notionem faciet, respondebunt. Percontare verò Germanum, an Trulos velit nominari, an non: mox tibi pestem imprecatus, te in malam rem, & ad coruos abire iubebit. Plura possem ad eandem rem adferre argumenta, sed hæc sufficere videntur ad hominem vel peruicacissimum de sententia dimouendum. Vandeli igitur Germani fuerunt: & quamuis quintam eorum partem facerent, post tamen nomen in illis solis hæsit, qui vltimi versus Alanos & Hunos habitarent: quod illis ambulandi consuetudo adhuc manere videretur, qua alij iam olim relicta, certas sibi sedes tenebant, propriis nominibus distincti. Qua verò parte Sarmatiæ Alani morarentur, ex Ptolemæo cognoscere licet; qui & in Europa, & in Asia eos inuenit. Magna sanè gens fuit, & in varias orbis partes distributa, prompta apud quemuis facere stipendia, perinde atque Huni, atque hoc tempore Germani, nihil pensi habentes apud hostes ne, an apud amicos, contra suam ne gentem, an contra aliam mererent, dum modò salarium numeraretur. Hinc cum Hunis alterius gentis & linguæ hominibus contra Gotos affines & consanguineos suos, & eiusdem sermonis participes expeditionem susceperunt. Æquius fuit cum Vandelis vicinis, & eadè lingua vtentibus in Galliam & Hispaniam irumpere, quod nihil magis homines quam loquelæ communitio conuinciat; nihil magis quam loquelæ diuersitas homines ab hominibus alienet. Horum vel pars, vel certè vicini Heruli fuerunt, eodem item modo ad cædes & rapinas, & ad suum
etiam

etiam sanguinem profundendum venales, qui leuitate armorum & celeritate in primis excellebant. Hos Agathius vnà cum Langobardis sub eodem duce Phasi opido contra Persas tenendo inclusit. De horum origine incerta sunt omnia, aliis ex Irlandia, aliis è Thule, aliis è Rugia, aliis aliunde eos euocantibus. Nomen quamuis parum ad Irlandiam, quasi Herlandiam dicas, alludat, originem tamen videtur à vitæ instituto, non à patria habere. Neque equidem crediderim ex insulis in Germaniam, sed contrà è Germania siue Sarmatia in insulas principio fuisse ventum. Nescio sanè an opinari debeam hos ad vltimum Septentrionis cardinem habitasse, atque inde ad Scandiam per Isthmon transisse, & ita ad Thulen tandem & Irlandiam nauigasse. Vox Bubonem militarem siue communem significat; è quo lubet suspicari, eos per hiemem, cum in vltimo Norwegiæ termino nullus est dies, ad Lunam in vicinos incurrisse, atque inde fortasse nomen sibi sumpsisse, quod veluti Bubones noctu grassarentur. Mihi tamen verisimilius sit Herulos Alanorum finitimos fuisse; & quia hi à Gallis sibi nomen formassent, ipsos æmulatione quadam ab Vlulis & Bubonibus voluisse nominari: quasi horum symbolum non minùs ad militarem laudem, quam Gallinaceorum, pertineret: quod quia minùs credibile prima statim fronte videbitur, breuiter est explicandum. Bubonum omne genus, animal rapax est, & præ ceteris adeò vigilans, vt ceteris dormientibus prædas agat, hoc ipso nomine in re militari Gallo gallinaceo præferendum, qui horarum quidem momenta cantu notat, sed noctu nihil, vel sibi quærit, vel hostibus rapit. Iam ad proelium vncatis vnguibus, multo quam sint calcaria gallinaceorum sæuioribus, & rostro item aduoco munitur, & tantam habet magnitudinem, & tantum corporis robur, vt Aquilæ auium principi hac parte nihil cedat. Nec animus deest, cum & ipse viderim, magnos & feroces canes ab eo abactos, ita vnguibus in carnem impactis, vt redire ad pugnam non auderent. Præterea ingenio est solertissimo: quod cum noctu in leporibus rapiendis, & id genus minoribus quadrupedibus, vt auium omne genus omittam, apparet; tum maximè elucescit, si interdium ab Aquila vel Accipitrum genere impetatur. Tum enim in dorsum supinus incumbens vnguibus & rostro sic se vallat, vt omnè impetum eludat; & si cominus sit pugnandum citra accipitrum aut aquilinum inuolatum nulli se præbet inferiorem. Deinde nullum animal est, quod tantum prædarum noctu congerat, dum pullos educat; adeò vt non sibi suisque solùm, sed venatoribus etiam, qui nidum norunt,

fatis adferat; qui dum aliam prædam euolat, eam quam prius deposuerat, clam suffurantur, tantum tamen relinquentes, quantum ad pullos nutriendos sufficere credunt. Ne verò fœtus suos iniuriis exponant, rupes altissimas & inuias nidis suis eligunt, quò hominibus nullum aditum patère putantes, securius noctu ad prædam euagantur. Sed ingenio & conatui humano nihil inuium; quod non Isauri tantum rupicolæ, sed Alpini quoque Damarum & Ibicum venatores altissima & asperrima saxa perrepentes ostendunt. Quid, rogo, est artis militaris, quid roboris, quid solertiæ, vel in vigiliis, vel in rapiendo, vel in locis opportunis & temporibus ad securitatem eligendis, quod non sit in Bubone excellentissimum? Ex æmulatione igitur nomen inuenerunt, quò Alanis etiam superiores & præstantiores ad rem bellicam viderentur: nec id solum, sed quò etiam habitatio eorum Septentrionalis indicaretur, vbi homines quadam anni parte velut Bubones, vel in tenebris, vel ad Lunam solent euolare. Rupes profectò Norwegiæ, & harum auium, & accipitrini generis vt maximam, ita præstantissimam copiam habent, in qua facile hæc naturalis historiæ pars, ab ipsis poterat cognosci quotidianis experimentis. Dum igitur communes & publicos Bubones se nominarunt, non aliud profitebantur, quam se maximas prædas coacturos, atq; ad id valido corpore, & insidiis nocturnis, & cautione diurna vfuros: quod sanè egregiè ab ipso Septentrione ad mare vsque mediterraneum præstiterunt. Ex eadem ratione quidam Herulorum præfecto strennuo viro & solerti, contra Persas pro Romanis suos ducenti, nomen fuit Vlelago, quem nos *Wletag* vocaremus: quo significantur Bubonis insidiæ. Periculofum, me Hercule, hostibus nomen, & sociis amicisq; plenum securitatis, dum quis se vocat Vlelagum, & quod se vocat id reapse præstat. Agathius patrii vernaculumq; ipsius prouerbium refert. Dum Romani hoc præfente consultarent, esserne Onogiris statim oppugnanda, an subsidia Persarum, quæ aduentabant, prius repellenda & cædenda, ac deinde auxiliorum spe deiecta, inuadenda; hic pro sententia sua dixit, Apes prius abigendas, deinde mel subtrahendum; indicans, Persas, qui suppetias ferebant prius repellendos, deinde præsidium limitaneum expugnandum. Eo tum prouerbio & sententia contempta, ingens clades, nec minor ignominia est euestigiò consecuta, eò quòd quinquaginta millia Romanorum à tribus millibus Persarum ingenti strage sint fusa, fugataq; Agnosco hic priscum gentis Cimbricæ in sententia dicenda morem; qui erat, vt concisa & breui oratione

magnum.

magnum rerum vtilium pondus colligarent. Si Herulorum igitur Principi Vlelago à Bubonum insidiis nomen erat; quid vetat dicere, toti genti ab eisdem fuisse appellationem? Nihil igitur mirum, è Barbaris etiam quosdam Romanis duces datos fuisse, propter consiliorum animiq; præsentiam tum in periculis euitandis, tum in hostibus inuadendis. Atque in eodem illo exercitu duo eiusdem nobiscum lingue homines Romanos equites ductabant, quamuis, vt Agathius dicit, natione barbari essent: quorum alter Dabragazas, alter Vligardus nominabatur. Nos *Sapperkast*, aut *Sabbergast* & *Sufegart* diceremus: quorum prius, agilem hospitem significat. Viros enim rerum experientes nomine hospitem honoramus, quòd peregrinos plus putemus vidisse, quàm eos qui semper domi sederunt. Posterius verò eum notat, qui domus est custodia. *Wart* enim quod in *gart* commutat, custodiam, tuitionemq; vocamus; vnde *Garda* Italis & aliis Germanis remansit. Ex Herulorum genere & illum Belisarij armigerum fuisse credo, qui Anconæ in hostibus à muro propellendis egregiam operam nauans, præsidio salutem attulit. Hunc Procopius lib. Goticæ historiæ secundo, Barbarum esse dicit, & in Thracia natum; sed qua gente, non addit: ex nomine tamen coniecturam quis facere possit; eò quòd *Wtimut* nihil aliud sit, quàm animus Bubonis, nobis *Wlenmoet* vocadus. Siue verò Thrax, siue Herulis fuerit, parum refert: hoc saltem ex eius nomine constat, non turpem olim fuisse appellationem à Bubone deriuatam: quoniã lingua Thracum & Gotorum eadem sit, cum Germanica radicitus concordans. Herulos autem Germanicè siue Goticè locutos esse, cum propria nomina declarant, tum sedes Langobardis vicinæ, quos Rodolphus Rex Herulorum vectigales sibi habebat. Iustinianus eiusdem gentis hominem, nomine Suarum, Regem illis aliquando dedit; cuius nomen nigrum significat, non minus Germanicum, quàm Rodolphi nomen, quod nos integrè *Wothusph*, vel *Wothusf* exprimeremus, quo cohortis auxilium significatur: quasi vnus in adiuuando cohortis instar esset. Ablaius apud Iornandem auctor est, Herulos olim ad paludem Mæotim habitasse, atque sic dictos esse, quòd Hele, id est, paludes incolerent: quæ nominis ratio è Græcia petita, Scythicis populis non aliter quadrat, quàm si Hebræa ad Romanas origines referantur. Paludes autem circa Mæotim latè patent, totam ferè Lituaniam & Moscouiam munientes: quo fit, vt qui paludofam illam planiciem ad immensa terrarum spaciã extensa tenerent, à omnes paludibus Mæoticis adscriberentur. Hoc saltè inde colligo,

Heru-

Herulos proximos Alanis ad Septentrionem fuisse, ac inde ceterorum ritu, paulatim alios Istrum versus sedes promouisse, alios ad mare Balticum declinasse, ac in Scandiam transiisse, ac inde in Rugiam post colonos misisse: qui numero & viribus aucti, sursum ad Danubium sensim euadentes, Langobardorum tandem fines attingisse, quos vectigales sibi fecisse dicuntur. Procopius supra Istrum eos habitasse scribit, ac Langobardos iam tum Christianos sibi subiugasse: qui cum tributa pacifice soluerent, nec belli occasionem offerrent, cepit Herulos longi iam ocij, quod per tres annos durarat, tædere. Quocirca in Rodulfum ducem suum fœdis conuiciis inuehi, eum ut effeminatum mollemque criminari: idque tam facere improbe, ut vellet nollet expeditionem aliquam suscipere cogeretur: quæ iusta de causa cum nulla daretur, placuit Langobardos inuadere contra omne gentium ius, & citra omnem iuris prætextum. Hi igitur per legatos sæpius bellum deprecati, concessis etiam, si imperarent, vectigalibus grauioribus, cum nihil proficerent, tandem contra suos in aciem eduxerunt, & iusto Dei oculo rebus ipsorum affulgente, tam exitiali clade impiam & efferam Herulorum gentem ceciderunt, ut maxima & potissima exercitus parte ad Orci barathra cum Rege demissis, reliqui qui pauci erant, non inde tantum, sed è patria etiam fugerent: ac variis erroribus sursum deorsum acti, tandem apud Gepidas precario confederunt; apud quos cum contumeliose tractarentur, ab Anastasio habitandi locum impetrarunt: in quo mox insolescentes, & Romanis iniurias inferentes, prælio maximo & cruentissimo ad vnum omnes cecidissent, nisi ea conditione vitam rogassent, ut vel fœdere Imperatori, vel seruitute addicerentur. Hos Iustinianus deinde muneribus demulcens, quamuis eò adduxisset, ut fidei Christianæ mysteriis initiati, societatem armorum cum Romanis inirent; à pristinis tamen moribus & vitæ execranda fœditate, nunquam potuit reuocare. Neque enim multo post Haniricum Regem suum matarunt, nulla causa adducta alia, quam quòd dicerent se nolle amplius vllius imperio subesse; cum tamen Regibus tam familiariter vterentur, ut absidere illi, ut pari, & iurgia & conuicia in eum euomere impudenter, turpe sibi minimè putarent. Tanta autem huic vitæ infamiæ accedebat leuitas, ut mox cædis Regiæ poenitentes, alium quæsiuerint: & quia inter se nullum Regij sanguinis inuenirent, ad alios Herulos, qui in Scandia habitabant, legatos mittunt, Regem sibi petitum. Procopius in his exponendis, toto cælo aberrat;

semel, quia credit Herulos post cladem à Langobardis acceptam, tum demum ad Septentrionem transiisse, cum antè in eo, quam ad Istrum, habitarent; iterum, quia Scandiam depingens, se Thulen describere arbitratur: quod in homine Græco non possum satis admirari. Suspico igitur ab Herulo aliquo deceptum, derisumque fuisse, qui fortè ab eo interrogatus, quò misissent Legatos Regem petitum, responderit Thulen; volens dicere *Thē Sley*, syncopòs; quo significatur ad Bubonas: eò quòd Heruli Bubones vocarentur. Nihil igitur aliud respondit, quam eos ad Herulorum patriam profectos, ut inde Regem aliquem accerferent, cuius situm, & magnitudinem, & partium nomenclaturas, cum vltèrius Procopius interrogasset, descriptionem Scandiæ accepit, credens se Thules historiam audire. Ita videtur volupe Germanis fuisse, si Græcorum curiositatem derisissent; qui mos hætenus in eodem Septentrione ita hæret, ut nulla gens ad eiusmodi lusus sit procliuior. Mihi profecto ridere lubuit, cum hanc imposturam Heruli animaduertentem: qui cum sciret Græcis Thules nomen satis cognitum esse, sic respondit, ut simul & ipse verum diceret, & Græcus deciperetur. Sed operæ precium est Procopium audire, quò dolus hic elucescat. Constat autem, inquit, Thulen hanc insulam longè plurimum vndeque patentissimam esse, quippe quam decies ferant maiorem Britannia, à qua longè in Boream est remota. Hac ipsa in insula deserta pleraque sunt, & ingentibus vacua spaciis loca. Quæ verò frequentiora ædificiis sunt & hominum cultu, nationes tredecim numero incolunt, affluentissima quadam hominum multitudine; Regesque singulis nationibus præsent. Et apud has vniuersas mirandum, quod fieri contingit: siquidem circa extremum ætatis tempus, dum in Autumnum hæc se circumagat, ad quadragesimū plurimum diem, haudquaquam Sol in Occiduum vergit, sed per omne id tempus supra terram existit, & visitur. Dein non minore quam sex mensium interuallo, circa hiemisque postrema, eadem in insula per dies Sol quadraginta, nusquam comparet, sed perpetua hæc offunditur nocte. Vnde per id temporis, negociorum omnium remissio tenet, qui ea in regione sunt; homines, quandoquidem nullo pacto versari inter se hi mutuò queant. Mihi verò hanc insulam adeundi, etsi nimium peroptanti, oblata nunquam occasio est, ut miranda ista conspicerem. Hæc ille: quibus ad miraculi magnitudinem extollendam confirmandamque cum plura adiecisset, subdit Scricinos partè insulæ tenere: è quo liquet, de Scandia, non de Thule, omnia quæ

refert, interpretanda : quod & inde clarius constat ; quoniam dicat hominum multitudine, præ ceteris omnibus hanc insulam abundare. Porrò quòd de longitudine maximi diei, & contrà de longissima nocte recitat, id nec miraculum est, nec rectè ab eo descriptum. Longissimus enim dies non post Solstitium, sed in ipso æstatis vigore consistens, viginti diebus nostris Cancris principium præcedit, totidem deinde post duraturus. Similiter horam longissimæ noctis mediam, primùm Capricorni punctum discernit ; vti quiuis Sphæricæ disciplinæ peritus nouit : adeò vt frustra Procopius & admiratus sit, quòd de perspicuis causis existat ; & optarit illud multis molestiis, & longis itineribus videre, quòd domi suæ vel in globo, vel in circulis Astronomicis ad Horizontem rectè applicatis, cernere potuisset, citra perditas temporis, laboris, & pecuniarum impensas : & alioqui quamuis in ipsam illam regionem profectus, coràm quòd mirabatur inspexisset ; non tamen hac via admiratio fuisset imminuta, sed potius aucta ; eò quòd causam eius quòd videret, æquè tum atque antea ignorasset, nisi Sphærica elementa post didicisset. Quòd insulam dixerit, non accuso ; cum id illi cum præcis Græcis sit commune, qui Isthmum, per quam pedibus aditus patet, ob longinquitatem ignorarunt. Hac igitur in regione, in qua hæc sit dierum & noctium longitudo, Herulos quosdam Iustiniani adhuc tempore habitasse, ac inde Regem sibi accersuisse tradit : in eo tamen, vt opinor, falsus ; quòd post conflictum cum Langobardis exitioso ausu pugnatum, in eam venisse credat, nec antè eo in loco habitasse, cum mihi verisimile fiat, multo prius illuc cõsedisse ; si quidem verum est, ab his Rugiam, & insulam, & eam quæ in Pomerania est, conditam fuisse. Nomen Bubonibus auctoribus bene conuenit, eò quòd ij, dum defendere sese ab hostium impetu volunt, supini in dorsum decumbant, quòd nos *Eugghey* dicimus ; & ad homines translatum, præsidium defensionemque significat. Rugia ergo insula dorsum ipsis erat aduersus maritimam & terrestrem incursionem. Rugium verò continentis opidum, à Ptolemæo ad Vidi, quem nunc *Wiper* vocat, ostia positum, pedestrem, equestremque abercebat. Extat hætenus *Eugenso*, nomine suo apertè declarans, Rugorum hinc olim sedes fuisse. Nec Rugia insula alio nomine hodie vocatur ; non magna illa quidem, sed insignis, à Sundo Barthiæ opido, freto non magno disuncta ; quòd ipsi Sundo nomen dedit : quoniam *Sunt* quoduis fretum Germanicè signet. Herulos igitur olim è Scandia egressos hæc loca occupasse, ac muniisse

credo ;

credo ; quòd in piraticis & terrestribus excursionibus, si à potentioribus inuaderentur, haberent quo se in tutum referrent ; quòd nos *Eugghey* vocamus, à Bubonibus & Vhulis exemplo & nomine deducto. Hi post sursum in Sarmatiam contenderunt, sedibus ad Carpathios saltus, quos Goti reliquerant, occupatis, non procul à Stiris, quos Sciros alij vocant ; à Danis fortasse, vt Iornandes annotauit, expulsi, quo loco à Langobardis cæsi, fugatique Istrum transierunt ; & duce Hodwacro, quem alij Odoacrum, alij Ottocharum corruptè nominarunt, Augustulo deiecto, Italiam occuparunt : vbi à Gotis vel subacti sunt, vel pulsi, Hodwacro per Theodoricum in conuiuio contra fœdera, & sacrum hospitij conuiuique ius occiso. Inde ad Istrum reuersi, varia fortuna vsi, à Gepidis admissi vixerunt ; donec ab Anastasio in meliorem liberiorèque vitæ statum assererentur. Post Iustiniano in variis bellis seruiuerunt, Romanis fœdere & stipendiis addicti. Procopius hos omnium hominum scelestissimos, finitimis molestissimos vexatores, erga Duces suos impudentes, in Venerem etiam præposteram & belluinâ spurcissimos, denique omnium perditissimos, & vt pessimos pessimè perdendos. Bene profectò irrisionem illam qua ab Herulo in Thule describenda deceptus fuit, compensauit ; quamuis deceptum sese esse nesciret. Mirabilis est confusio Diaconi, Iornandis, & Procopij in horum transmigracione : quòd inde factum credo, quòd cum semel à Danis pulsi sunt, per Sarmatiam diu sint vagati, ac modò ad has, modò ad illas partes confederint. Est autem *Hodwaker*, caput in vigilijs, siue vigil capitaneus : vt hoc nomen pro Latino apud vulgus receptum retineamus. Heruli igitur in Liuania olim & Nouogardia habitauerunt : vnde vel ab Alanis & Hunnis pulsi, in Bodniam & Scandiam reliquam transierunt. Hinc Rugiam & Rugilandiam condiderunt : vnde à Danis pulsi, Sarmatiam ingressi, Langobardos vectigales fecere, atque post, quæ modò indicauit, & in alios perpetrarunt, & ab aliis sunt perpesti, donec à Romanis ad Gotos desciscerent, & tandem venirent in obliuionem. An verò Sciri, qui vnà militarunt, Stiri & Taurisci fuerint, an Sciri dicti sint, quasi *Scirey*, id est forfices, nihil statuere possum. Forfices fanè vernaculo nostro sermone, ad eos accommodamus, qui veluti forfices omnia tondent : ita vt vel hac causa Sciri dici potuerint, vel quòd ad Norwegici litoris rupes habitauerint, quæ *Scerey* hætenus vocamus ; quamquam prius magis arrideat.

h h 2

Bene

Bene itaque Herulis Sciri fuerunt confœderati, pessimis nimirum pessimi. Irlandos autem Herulos esse, quamuis Lazius id putet, lingua prorsus negat, quæ Irlandis nihil minus est quam Germanica, quamuis velocitate & vestitu fortasse consentiant. Nec de Thule disputandum; cum, si in ea vixerint, necesse sit è Norwegia vel Rugia eò nauigasse, & Thule Procopij fictitia sit, propter homonymiam: cum *Thuley* Germanicè, Bubones cum articulo intelligantur, & Græcè insula significetur, quam Scandia, in qua Scricini sunt, vigecuplo minor. Turfilingi, qui & ipsi Herulorum coloni vel socij fuerunt, non malè mihi videntur ad eandem militiam adsciti: eò quòd nomine suo profiteantur, se omnia in vnum coacta secum auferre: quòd *Torsen* siue *Tursen* dicimus, è quo *Turseling* est eiusmodi prædæ gerulus. Historiam hîc non scribimus, sed eatenus attingimus, quatenus ad antiquas gentium origines peruestigandas satis esse iudicamus: in quibus si singulorum errores nominatim indicaremus, nullus finis inueniretur; nec minor prolixitas existeret, si quæ bene recteque ab alijs scripta sunt, à me repeterentur. Satis igitur sit, in his gentibus Cimbricam originem inuenisse; quas idcirco Gotis adscripserunt, quia priùs in antiquis Getarum regionibus, quam Istrum transirent, vel vagati essent, vel confedissent: tum etiam, quia omnes eadem lingua vterentur. Heruli igitur Bubones se aut publicos, aut militares nominarunt, ad æmulationem; vt opinor, Alanorum, quos à Septentrione premebant. Quòd autem Danos & Alanos generatim in hostium numero haberent, ex eo coniciere licet, quòd Regi, quem occidisse dicuntur, Hancricus nomen fuit: quò significatur is, qui Gallorum gallinaceorum diues est. quòd cum Regio puero imponeretur, vota concepta videntur, vt multos Alanos redigeret in seruitutem; sicut Hathanericus Gotorum Rex dictus est, diues eorum qui Danos siue Alanos odissent. Lazius procul à vero recessit, dum Treuiros & Herulos affectare dixit, vt Germani viderentur; cum Taciti locus non Herulos, sed Neruios habere debeat, nisi bis per omnia dissidentia coniungamus: quòd fieret, si Treuiris citra Rhenum habitantibus, & Herulis ad Sueuicum litus remotis, eandem Germanismi affectationem tribueremus, quò nihil posset esse ineptius; cum Heruli Germanorum ferè omnium longissimè à Gallis distarent, nihil vt periculi esset, quòd Gallis connumerarentur. Quid enim Sueuico mari, ad quòd Rugi Herulorum, vt equidem existimo, colonia habitabât, cum Treuiris, qui in Belgica Gallia tam olim confederant, vt Galli ne an Germani essent, dubitaretur? Sidonius

nus Apollinaris Arcticæ plagæ, & eius Oceano valde vicinos fecit, ad hunc modum canens:

Hic glaucis Herulus genis vagatur,

Imos Oceani colens recessus,

Algofo prope concolor profundo.

Quæ Lazius ad Hibernicum mare obtorto collo trahens, putat Herulos in Belgicam transgressos, Germanicam sibi originem arrogare voluisse; ac in eo tam lubenter acquiescit, vt Thulen, quam Procopius describit, Irlandiam esse tradat, multis variisque modis impingens: cum Procopius Thulen decuplo faciat Britannia maiorem, atque in ea Scricinos ponat, ac diem quadraginta dierum naturalium nostratium esse dicat; quæ quàm Hiberniæ conueniant, ipse maiore animaduersione expendat. Nec in eo verior est, dum Herulorum linguam, nescio quam, vel Sclauicam, vel alio genere barbaram, pro Germanica supponat, quam eos dicat in vsum vocasse, dum apud Romanos militarent. In ea orationem Dominicam à Werulis Wendorum quadam, aut Oboritorum, aut Vilsarum gente petitam, recitat, in qua nihil est quòd ad Teutonicam puritatem spectet. Qui Weruli sint, qui ignota illa nostratibus lingua vtuntur, mea non refert: vnum hoc scio, Herulos Cimbrica loquela vfos esse, non minus quàm Langobardos, Gepidas aut Gotos; quorum vocabula Allemani plerumque vel non intelligunt, vel corrumpunt: sed ea particulatim persequi nec opus est, nec quicquam habet utilitatis, propterea quòd ex iis, quæ hæcenus à me sunt commemorata, cuius liquere possit, omnibus his de quibus egi Teutonicam linguam, & eandem Thracibus quoque fuisse communem; quòd hæc mea antiquitatis Cimbricæ tractatio præcipuè refertur. Si enim ex Strabone constet, eodem sermone & Getas, & Thraces vfos fuisse, ac Herodotus Getas aliosque finitimos Thracum amplitudine comprehendat, eorum gentem secundum Indos omnium maximam pronuncians, quam ad ignotos vsque Septentrionis terminos extendit: consequens est, vt totus ille terrarum tractus, qui vltra Istrum in Europa latissimè patet, vnus fuerit sermonis, atque eius quidem Thracij siue Gotici, quem eundem cum nostrati fuisse monstraui. Reliquum igitur est, vt Orpheus Thrax Theologiæ & Poëseos apud Græcos princeps, & primus inuentor, vernaculam linguam eandem cum Cimbrica nostra habuerit, & ex ea hauserit omnia illa mysteria, quæ Græci Philosophi & Poëtæ vno consensu Orphica vocarunt. Quicquid ergo in iis obscurum est, & ex ignoto Græcis hominibus primordio deductum, id

omne ad loquelam nostram referendum est, & examinandum. Quocirca admirari cessent ij, quibus ridiculum & absurdum visum esse non dubito, si quando prisca Græcorum vocabula ad veras linguæ nostræ rationes vel antè sum interpretatus, vel posthac etiam interpretabor, sciantque id me facere & Strabonis, & Herodoti & omnium denique Græcorum auctoritate, qui citra omnem controuersiam Orpheum Thracem fuisse confitentur. Nec dubium est, quin omnis veræ philosophiæ à Græcis cognitæ perfectio, apud Thracas habuerit exordium, ac inde Orpheo, Thamyra, Strymone, Abari, Aristeo, aliisque, quorum memoria non extat, doctoribus, ad Græcos serò peruenierit. Apud quos enim veram sapientiam potius quæras, quam apud eos, apud quos animorum immortalitas semper fuit indubitata.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

AMAZONICA.

LIBER OCTAVVS.

ARGVMENTVM.

*Concitat octauus lunatis agmina peltis,
Quò sit Athenarum Spartanæque arcis origo
Nota, suumque iterum nunc Terea calculus ornet,
Atque Themis doceat sua per vestigia rectum.*

ANTVERPIÆ,

clō 1ō LXIX.

AD ELIZABETHAM

REGINAM SERENISSIMAM,

PHILIPPI HISPANIARVM ET

INDIARVM, &c. REGIS MAXIMI,

CONIVGEM CARISSIMAM;

IOANNIS GOROPH BECANI

PRAEFATIO.

BSVRDE ME FACTVRVM AR-
bitrabar, Regina omnium, quas orbis
habet, potentissima, si eius operis quod
vniuersum coniugi tuo carissimo de-
dicavi, nullam partem ad te destina-
rem, quo maiestati eius casto tuo ama-
bilissimo totum gratius redderetur.
Nec diu mihi haesitandum fuit, qui
nam liber generosam tuam indolem, & excelsos spiritus cla-
rissimis natalibus quam optime per omnia respondentes dece-
ret, eò quòd Amazonica ipso suo nomine postularent, ut ad
eam mitterentur, quæ quam dignissima esset tam augusto He-
roinarum comitatu. Neque enim ordinem mihi librorum
vsquam sequendum, in hoc delectu putavi, sed considerandum,
quæ materia quem patronum sibi maxime apud regem depo-
scere videretur. Quapropter etsi octauo demum loco Amazo-
nica recenseantur, quia tamen nihil est antiquius, nihil nobi-
lius, nihil celebrius, non apud historiae modò scriptores, sed
apud optimos etiam Poëtarum; hoc mihi imprimis decorum
fore videbatur, si feminarum omnium fortissimas ad eam le-
garem, quæ supremum omniũ reginarum tenet principatum.
Deinde quoniam hoc libro declaro, Amazones Sauromata-

rum in uno significato uxores fuisse, atq; Sauromatas doceo Cimbro gentili nomine vocari, & alibi indicavi regem nostrum recta propagine per Pipinos & Carolos, ab ijs descendere, penes quos Cimbrorum nomen ad nouissimam usque eius memoriam permansit; non peccabo, si te quoque Amazonem nuncupauero: qua voce nihil aliud indicatur, quam te legitimum coniugis tui osculum suauiumque esse, uti latius in libri ipsius progressu explicatum videbis. Explosæ enim illæ fabulæ sunt, quibus altera mammaram fortissimis feminis & prolis suæ amantissimis adimebatur; quod ut clarè post docebo, ita hic præmonitum volui, ne cui fortè pro clara nomenclatura opprobrium, & conuicium obtrudere viderer. Quocirca te rogo, ut Amazones non solum ut clarissimas feminas, sed etiam ut carissimas sorores excipere digneris, & eum qui eas adducit, ea benignitate prosequare, quam is meretur, qui sorores propter diuturnam peregrinationem non facile agnoscendas, non tantum domum reducit, sed omnibus ornamentis, quibus spoliatae in itinere longinquo fuerant, prius induit quam ostendat. Potuerunt & alij fortassis idem præstare: sed quia nemo scriptorum extat, nec veterum, nec recentiorum, qui veritatem historiæ hac in re sit assecutus, non video quando tandem nobilissimæ feminæ veris suis natalibus vindicandæ fuissent, nisi indignatio contra Græcorum vanitatem à me concepta, & patriorum decorum, & maiorum claritatis amor, me ad hanc materiam tractandam incitasset. Nec verò in re exigua, aut oculis tuis indigna laborem hunc sumpsi, cum videamus, quanto quisque ingenio, & eruditione magis excelluit, tanto studiosius eum de Amazonibus quæsiuisse, cum tamen nihil admodum præclari in illis considerarent, si quæ prodiderunt, ad ea quæ nos scribimus, conferantur. Passim enim eas victas tradunt, modò ab Hercule, modò à Theseo, modò ab Achille, modò ab alijs, nescio quibus ficticijs nominibus, adeò

ut

ut de ipsis non alia ratione egisse videantur; quam ut Græcorum res gestas redderent, ex hostium deuictorum virtute, clariiores. Nos verò longè secus de ijs agimus, nò modò à Græcis nunquam iusto prælio superatas fuisse asserentes, sed contra toti Græciæ eas iugum imposuisse, nò durum illud quidem aut hostile, sed generosissimis animis dignum, & deuictis etiam ipsis omnibus votis optandum. Agrestem enim, & crudelem Hellenum, & Pelasgorum vitam, ad civilem humanæ societatis consuetudinem, armis suis traduxerunt, & homines feròs è siluis & montibus in ciuitates congregatos, optimis legibus & institutis formarunt, omni bellorum scopo in eo constituto, ut iustitia & bonæ disciplinæ apud omnes mortales vigerent. Iam cum Rex carissimus tuus maritus, eadè de causa plurima bella suscipiat, ut errabundos ad rectam legum religionisq; viam compellat, & iam totum orbem nouum, Atlanticis olim & Hyperboreis, & alijs quibusdam Scythis obscura fama attributum, partim patris & aui, partim suis armis subactum, libertate donarit, & legibus eisdem tum civilis vitæ, tum Christianæ fidei frui permittat: quis non videt eundem vobis, qui Amazonibus olim fuit, militiæ finem esse, atque idcirco nulli mortalium magis hoc argumentum quam tibi conuenire? Nihil enim queat magis ante oculos omnium ponere, quales olim Amazones fuerint, & qua de causa per vniuersum orbem bella gesserint, quam id, quod in amplissimis illis regnis, maritui maiorumq; virtute videmus contigisse; in quo omnibus clarissimè eluxit, nihil victis præstabilius potuisse euenire, quam sic vinci, ut tadem fœdam Dei ignoratiam & idolomaniam, ac crudelem anthropophagiam deserere cogerentur, & illa suscipere instituta, quibus nò temporaria modò huius vitæ tranquillitas, sed æterna etiam vitæ perpetuò duraturæ felicitas continetur. Non igitur generis tantum ratione, quod clara propagine ad coniugem tuam descendens, Amazonem te fa-

ii 3 cit,

cit, sed de similitudine etiam rerū gestarum Amazonica propriè ad te spectant. quæ spero eò tibi gratiora futura, quòd & cognatione & militiæ consonantia, nemini hominum magis quàm tibi sunt deuincta. Quanquã porrò non dubito, quin toto in orbe plurima monumenta Amazones reliquerint, quorum quædam litteris veterum scriptorum sunt celebrata, quædam longi temporis caligine obsoleta; in Græcia tamen nobilissima earum memoria retinetur, fabulis illa quidem, & mendaciis contaminata, sed tam clara tamen lynceis oculis inspicienti, ut ex ea vestigijs minimè dubijs ad primam Athenarum & Sparte originem queat perueniri, vrbium duarū, quibus Græcia nihil vnquã vel clarius habuit, vel ambitiosius celebravit. Harum Amazones fundamenta iecisse, nomina ore fatidico indidisse, leges & instituta dictasse, hoc libro meo cognoscetur: quo vel solo studiosis omnibus gratum acceptumq; fore confido, adque eo magis quòd addiderim, qua ratione Pallas Athana vocetur, & qua item ratione nomen ipsius ei loco sit inditum, in quo hæc dea præcipuè esset colèda. Videbit hic quiuis Amazonibus semper Sibyllas interfuisse, quarum monitu sic vrbibus nomina darentur, ut ijs & Genius loci, & ea quæ ciuitatum propria essent, notarentur: quòd ut in Athenis, ita multo clarius in Sparta cerni potest. Sed omnium diuinissimum nomen est Themiscyræ, in quo exponèdo breui compendio totum Themidis regnum delineo, limpidissimū speculum rerum omnium, siue foris, siue domi agendarum: cui accedit admirabilis templi apud Cimbros nomēclatura quatuor litteris complexa, tum veram rationem orandi, tum verum salutaris orationis finem. Sed ne longior eorum, quæ hoc libro continentur, commemoratio inuentorum nouitatem deterat, & præterea legendi desiderium demoretur, cetera quæ non pauca sunt, minimè recensebo; hoc vnum monuisse contentus, nihil in ijs esse, quòd quisquam ante me scriptis mandarit, quanquam in eisdem

non

non nego plurimos laborasse. Quo autem hæc mea benigniore vultu suscipias, ipsam tibi puta Palladem, & Spartanos Penates adesse, vnà cum ipsa Themide omnium rerum publicarum & regnorum fidissima custode, quo te moneant, vel si fas sit Diuis, orent, ne parui facias hunc librum, qui etsi mole sit pusillus, rerum tamen varietate, & pondere, & magnitudine, & claritate, vel maximis voluminibus potest æquari, si quæ ab alijs sæpius dicta sunt, ijs eximantur. Ego item pro mea parte polliceor, si liberaliter hoc opusculum complectaris, & Regi calidè pro eo, ac potes, commendes; me alia quædã daturum, quæ non dubito quin longè sint, quàm ea quæ nunc offerimus, futura gratiora. Cum enim hoc homini à natura insitum sit, ut patriæ quisq; suæ summo amore ducatur, fieri non poterit, ut non lubentissimè sis visura antiquissimam Francorum nobilitatem, quam nemo hætenus ne eminus quidem, aut pertransennam ostēdit, tametsi quamplurimi sese in huius inquisitione fatigarint. Eam ego breui in lucem me editurum recipio, ea quidem conditione, si te Lucinam mihi præstiteris, atq; parturientis labores benigna numinis tui aura subleuaris: ad quam opem quò te magis accendã, hoc promisso addam, Francorum natales me longè vetustiores florentibus Troianorum rebus, nedum eorum excidio ostensurum, nulla interim ab eis sanguinis claritate emendicata. Præterea Gallicas origines iampridem edidissim, longè alias quàm quisquã hætenus doctorum hominum indicarit, quæ non tantū antiquas fluminum locorumq; voces, sed religionem quoque Druidum, & veram Gallorum nominis rationem, nemini, quòd equidē sciam, ante me inuentam, exponunt: sed Principum virorū fauor non affulsit; fero Marte hominum animos ab humanitatis studijs ad belluinam rabiem, & ciuilem discordiam insanis suis furijs incitante: quæ quamuis necdum videatur cessatura, blandis

i. i. 4.

tamen

tamen tuis monitis fieri poterit, ut Achilles in medijs bellorum tumultibus lyram aliquando contrectet, atq; ad cognoscendos primos suos natales, tum coniux tuus, tum fratres etiam aliquantulum sibi ocij à bellicis turbis suffurentur, atq; animum noua vetustissimarum rerum amœnitate nonnihil sinant recreari.

AMAZONICA.

LIBER VIII.

VANTO MAGIS MAGISQUE Cimmeriorum colonos euoluo, tanto plus mihi video nobilissimarum gentium occurrere; quarum singulæ integra sibi volumina postularêt, si pro dignitate & magnitudine rerum præclare gestarum, libri eis essent emetiendi. Quocirca, quia infiniti laboris esset, singulas nationes Cimbricas latè persequi, adductis iis omnibus, quæ vel apud Poëtas, vel Historiographos prodita sunt, fatius mihi visum est, aliquot coloniis, iisque nobilissimis obiter explicatis, ad eos procedere, qui gentile nomen ab omni ferè æuo custodierunt: quamuis nonnunquam ab aliquo vel euentu, vel proposito, aliud quoque sibi nuncuparint; quo pro tempore aut priuilegio à cognatis suis distinguerêtur. Cùm itaque variæ commigrationum occasiones hominibus offerantur, tum illa non est in postremis, quæ de vicinorum molestiis & incursionibus arripi consuevit. Est apud Herodotum videre, vnos solos Hyperboreos, de quibus post agemus, inter Scythas quietè vixisse; duabus, ut nos supputamus, maximè de causis, vna quidem, quòd ipsi præ insigni & singulari regionis suæ felicitate facillè ceteros, quos nouissent, contemnerent, nec tanti facerent, ut operæ crederent precium, aliorum sedes vel inuadere, vel occupare; altera, quòd nec ipsi ab aliis facillè possent molestari, tum magno locorum interuallo, & immensis terrarum spaciis, tum virtute sua & hominum multitudine, & itinerum asperitate ab incurfibus tuti. Sed hæc quies non diutiùs apud eos durauit, quàm mos patrius, & maiorum instituta, & purus sincerusque Scythismus vigerent: post cùm abundantia rerum & diuturnum ocium, pessimi fortitudinis custodes, paulatim animos emolliissent, cœperunt & ipsi perinde atque ceteri, violentiæ exponi, ac tandem eò delabi, ut & linguam priscam, & sacros parentum primorum ritus, & ipsam illam beatam regionem ita amiserint, ut vix reliquias nunc aliquas restare videamus. Porro reliqui Scythæ, sic videlicet viciniæ inter se iura

k k   custo-

custodiuerūt, vt Arimaspi Issedonas, Issedones Scythas, per excellentiā sic vocatos; Scythæ Cimmeros, auitis sedibus frequēter exturbarint. Hac igitur de causā Cimnerij, quibus perpetuum hoc nomen mansit, aliō atque aliō fortasse commigrarunt, si Herodoti auctoritate standum: cui ego aliam multò potiorem adiiciendam censeo, Cimmeros nimirum propterea longè lateque per orbem vniuersum vagatos, quò rudes hominum animos, in veræ disciplinæ obliuionem collapsos, erigerent; ac ad priscum Scythismum reuocarent. Sed de hac re latiùs & oportuniùs tum scribemus, cum nobilissimam Francorum antiquitatem, à nemine hactenus mortalium animaduersam, non è fabulis, aut equo Troiano; sed è veris suis principiis educeamus, si modò Deus vitam, & litterati ocij sumptus dignabitur elargiri. Hoc loco statui eorum archæologiam discutere, qui Cimneriorum nomen perpetuò in commigrationibus conseruauerunt, siue hanc, siue illam habuerint mutandi domicilij occasionem, quò tandem ad eos veniatur, qui vnà cum Teuthonis ad hanc Scaldis ripam Atuatium condiderunt. Quò verò hęc antiquissima quæque priùs dicantur, quàm ad recentiora descendatur, Cimneriis & Amazonibus hunc librum dedicabo, ab ipso verustissimo historiæ scriptore exorsurus. Herodotus in Clio Cræsum antiquissimum eorum facit, qui Græcos vestigales sibi reddidit. Quamuis enim Cimnerij Ioniam antè inuasissent, vrbes tamē minimè ditionis suæ fecere; sed agros incursione depopulati, cum præda domum reuerterunt. Id verò circa Homeri ætatem accidisse, Strabo tradit, an paulò antè, an post, incertum relinquēs. Eustathius in Homeri Necyomantiam scribens, restem denunciat; cuius si Latine vertantur, hæc sunt verba. Vera autem, inquit, narratio sic habet, vt Cimnerios Scythicam gentem esse tradat, pecore pascendo sub ipsa cælesti Vrsâ victitantem. Cuius sacra quædam pars, quos Treres vocatos fuisse aiunt, feratur quondam, vel paulò ante Homerum, vel ipsius etiam ætate, è Bosphoro Cimnerio bonam Asiæ partem præcipiti, & procelloso impetu incursasse, atque è Sardeis cepisse, nec non maximam Magnetum partem ad Mæandrum habitantium, deleuisse. Inuasisse etiam Paphlagonas atque Phrygas; qua de causā Midas dicatur, non aliter atque multò post Themistocles, sanguine taurino epoto, mortem sibi consciuisse. Hęc ille. Quando verò Homerus vixerit, cum inter scriptores minimè constet, non multum adiuuor hac temporum notatione, quæ ignotum per ignotius explicare mihi videtur, contra atque docendi ratio postularet. Nec Herodotus item quicquam certi tradit, cum hanc Cimneriorum incursiōnem ante Cræsum quidem conti-

contigisse ait; quanto verò tempore priùs contigerit, non addit. Nos ergo Eusebium sequemur, qui hanc Asiæ depopulationem quingentis annis Cræso facit antiquiorem, hoc suo calculo illorum opinionem confirmans, qui eam circa Homeri tempora contigisse produnt, quando & Midas, præ metu & pudore, se poculo suo exanimavit; non ille quidem Bacchi hospes, de quo post dicemus, sed Gordij filius, longè primo illo posterior ætate. Latrocinantium porò more totam Ioniam percursum ab iis fuisse, Plutarchus quoque in iis, quæ de virtute & fortuna Alexandri scripsit, indicauit, Hannibalem eodem modo Italiam vastasse dicens; sed pro Cimneriis Treras posuit; quos eisdem cum Cimneriis fuisse Eustathianus ille, quem modò aduocauit, testis affirmat. Adstipulatur his Strabo; qui libro decimo quarto memorat, Magnetas quondam funditus fuisse deletos à Treribus gente Cimmerica, quæ longo tempore secundis rebus vsa sit. Sed de Treribus mox. Multo igitur antè Cimnerij à Mæotide ad Thraciam vsque dominabantur, quàm Ionicam vastationem perpetrarent. Possent tamen in eam quis venire suspicionem, non semel impetum ex Europa in Asiam fecisse, atque illam, cuius Eusebius meminit, antiquiorem esse hac, qua Magnesijs sunt excisi. Callinus enim eorum meminit in bello contra Ephesios gesto, quasi tum adhuc rebus prosperis fruerentur, & res gererent non citra laudem militarem. Apparet ergo hanc ipsorum cladem Callino esse posteriorem, Archilochus tamen calamitatem eorum in prouerbum videtur adduxisse, dum magna mala, Magnetum mala nominauit. Et si Callino crederemus, Sardes priùs occupasse diceretur, quàm Magnesium euerteret; cuius Strabo versum de Sardibus captis canentis, adduxit.

Νῦν δ' ἔτι Κιμυρίων σεγλὸς ἔρχετ' ὀμβροῦ ἔργων. *id est,*
Et nunc Cimber adest, acies rerum impete pollens.

Priùs igitur multo Sardeis ceperunt, videlicet ante Callini hoc poemā, in quo hic versiculus inuenitur. Magnetes verò Callini adhuc ætate florentes, ante Archilochi mortem penitus sunt euerfi, à quibus Magnesia mala cœpere dici, pro horrendis & extremis. Verum hæc omnia, quæ vel Sardes, vel Magnesia est perpeffa, multo sunt inferiora iis, ob quæ apud Ionas, tempore Homeri, summo odio fuerunt. Si enim verum est, quod Eustathius ad Necyomantiam prodidit, Cimnerios à Poetis, & principe eorum Homero, perpetuis tenebris condemnatos esse, propter hostilitatem & grauissimas clades, quas Ionibus intulerunt; necesse est fateri, ante Homeri ætatem, Ioniam eos depopulatos fuisse.

Nec videri debet mala, hæc Eustathij, & eorum, è quibus hausit, coniectura: quòd nihil miri sit, si eos, à quibus sæpè multumque vexati fuissent, Ionici Poëtæ ad inferos relegarent; quoniam commune sit, non Poëtarum modò, sed aliorum etiam hominum iniurias, quas vi & armis non possunt, verbis & conuiciis vlcisci; vindicandi quodam modo non Ionibus tantum, qui vt Asiatici verbosiores sunt; sed Atticis etiam, & inter eos maxime Tragædis vsitato. Nam Minoëm optimum & laudatissimum Regem, & talem legislatorem, vt nouem annis Iouis auditor fuisse dicatur, iniustissimè de crudelitate, & aliis, nescio quibus, sic traduxerunt, vt ruditatis & agrestis ingenij famam, Platonis testificatione, ei fuscitarint. Quamobrem Socrates prudenter admodum monet, Poëtæ offendi non debere ab eo, cui fama sua curæ sit; propterea quòd plurimum virium habeant, vel ad laudandum, vel ad vituperandum. Hoc Anytus & Melitus, vt à Socrate fortasse didicerant, ita in præceptorem retorserunt, empta Comœdia plusquam Tragica, ab Aristophane doctissimo nebulone, qua optimum virum & hominem diuinum stolido vulgo deridendum, & tandem iniquissimis suffragiis condemnandum propinarent. Si igitur diuinissimi isti viri, & nunquam satis laudandi, nullum amuletum ad Poëtarum calumnias propulsandas inuenerunt; quid sperandum fuit Cimmeriis hominibus, vt Græcis appellare placuit, Barbaris; qui Ioniam non lacepsiuerunt tantum semel, sed crebris incurribus ferè vastarunt? Et quam tandem regionem? eam nempe, in qua natus esset Homerus, pater atque princeps Poëtarum. Non igitur aqua & igni, quod fieri solet, Cimmeriis interdixerunt, sed ipso Sole vitæ datore priuarunt. Verum, vt hæc causa verisimilis est, & plurimis argumentum ad scribendum suppeditauit, ita credo tenebras aliò esse referendas. Vt vt est, illud saltem lucri accepimus ex ipsis parentum nostrorum hostibus, vt eorum siue feriò scriptis, siue conuiciis nomen Cimmericorum à tenebris sit vindicatum: quod dubio procul latuisset, nisi Latinorum, & præcipuè Græcorum libris fuisset celebratum. Quemadmodum enim apud Græcos doctissimi duo viri, Pythagoras & Socrates, vt de ceteris innumeris taceam, non fuere scribendi, sed docendi viu a voce studiosi: ita Cimbrici quoque videntur existimasse, res maiorum gestas, non scriptis, sed filiis et nepotibus tradendas esse; atque ita per manus ad postera secula transmittendas. Non dubito tamen, quin primi illi Cimmerici multo superiores Homeri ætate, sicut linguam cultissimam, et summo artificio compositam, habuerunt; ita scribendi quoque vsu inuenerint elegantissimum: sed quia litterarum figuræ variæ apud varias gentes sunt, omnes

nes

nes tamen similitudine quadam inter se confines, verisimile est primos characteres aliquos fuisse; & eos quidem penes ipsos illos, qui linguam quoque primam retinuerunt. Verum in hac quæstione non est laborandum, eò quòd quiuis sibi nouas litterarum figuras fingere queat, quibus voces notentur. Si Iosepho credimus, tempore Homeri, vixdum apud Græcos scribendi ratio fuit vsitata: à quo Ælianus non longè recedit, qui tradit, Homerum Iliada & Odyssæam non scripsisse; verum cantiunculas quasdam reliquisse, quas alij postea in libros digesserint. Sed alibi fortasse de litterarum inuentione latius: hoc loco satis est intelligere, maiores nostros hostium testimoniis, quam suis, clariores esse. Iones igitur, qui Cimmericos ad tenebras relegarunt, antiquissimam hanc celebrant expeditionem, qua Treres Ioniam inuaserunt. Sed quia Treres in Thracia habitauerunt, & gens Cimmerica fuit; necesse erit fateri, multo ante hanc Ioniam depopulationem, Cimmericos Thraciæ illam partem occupasse, è qua in Ioniam irruerunt. Vt igitur paulatim à mari Caspio ad Pontum & Mæotim; ita à Mæotide pedetentim secundum litora ad Thraciam vsque peruenerunt, inuictis armis omnia perdomantes. Hic igitur victoria non exigua potiti, trophæi loco coloniam reliquerunt, cui nomen è re nata posuere. *Τρεερεν* enim, idem est atque si dicas Latine, ad honorem & decus. Synæptòs igitur *Τρεερεν* dicti sunt Cimmerici illi, qui honoris causa & trophæi loco Thraciam habitare cœperunt: quòd necesse est, multo ante contigisse, quam vel Sardes, vel Magnetas euerterent. Neque enim verisimile sit ab ipso statim coloniam exordio tantum virium habuisse, vt mox Asiam vastarent. Multo tempore opus est, ad tantam potentiam colligendam, quantam esse oportebat, ad tot regna superanda. Ex hoc igitur conicere licet, quot seculis Threres ante Homeri ætatem conditi fuerint in Thracum regione: deinde quanto prius ad Cherronesum Tauricam peruenerint; atque etiam quam immenso interuallo antea ad Mæotim & partes vicinas commigrarint. Non est igitur ab Ionica expeditione antiquitas gentis apud Græcos computanda, sed ab ea retrò ad innumeras ætates ascendendum, quòd principia prima repetantur, quamuis non sint certis temporum interuallis apud eos distincta. Totum certè illum tractum, quem post Getæ tenuerunt, prius Cimmerici occuparunt, atque inde in Thraciam, & Græciam, & Germaniam excurrerunt, atque id tantisper iterarunt, dum tota illa regio prioribus colonis exhausta, locum Getis daret. Eusebius, incursum Cimmericorum in Asiam factum fuisse, prodit, centum paulo plus minus annis à Troiæ excidio: sed eodem loco aliud addit, dignum accurate

kk 3

ratiore

ratione consideratione. Nam impressionem hanc, quam alij Trieribus siue Cimmeriis tribuunt, hic Amazonibus pariter & Cimmeriis adscribit. Paucis sanè verbis magnum nobis campum aperuit dubitationum, quas dissoluere & expedire perarduum videtur. Sicut enim antiquitas Cimmericorum, propter Ogygiam vetustatem, apud omnes veteres multa caligine septa, & prope sepulta iacet; ita Amazonum frequens quidem mentio, sed nō obscura modò, verum talis etiam, vt à plerisque fabulosa habeatur. Quid igitur hoc est, optime Eusebi, quod nobis de antiquitatum thesauris eruisti? An credis fortissimas feminas Cimmericos in societatem belli aduocasse? an contra hos illarum opem implorasse? Parui tamen refert, vtrum horum asseratur; sed illud admirabile, feminas se viris coniunxisse, præsertim in longinqua expeditione. Cùm legissem apud Arrianum, Cimmericos aconitum vltra Sangarium comedisse, è tabo viperarum è Cerberi capite natarum, venenatum effectum, cùm antea innoxium fuisset; nec aditum viderem, qua occasione id accidisset, Homerus mihi scrupulum exemit; non exempturus, nisi cum hac Eusebij commemoratione eum contulisset. Cùm enim hanc post Troianum excidium societatem inter Cimmericos & Amazonas fuisse considero, facile mihi persuadeo, antea quoque fociis armis vfos fuisse. Tum igitur credo, aconitum ab eis comestum fuisse, vti Græci fabulantur, cùm Amazonibus ad Sangarium contra Otreum & Mygdonem castra metatis succurrere niterentur. Nec Eusebius solus effecit, vt ita suspicarer, sed Trogus quoque Pompeius hanc opinionem meam confirmavit, qui Amazonibus Græciam inuadentibus, Scythas quosdam auxilio fuisse dicit. Qui verò Scytharum illi fuerint, ex Diodoro Siculo collegi, qui auctor est, Amazonas à Bosphoro Cimmerico per Thraciam venisse in Græciam, qui tractus haud dubiè totus fuit ea tempestate Cimmericorum. Credendum igitur Cimmericos vnà in Græciam profectos, atque hos eos esse Scythas, quos Amazonum auxiliares Pompeius fecit. Diligenter igitur examinandum, an fuerint omninò vllæ Amazones; & si fuerint, quales fuerint, & quibus parentibus oriundæ; & quæ tandem ipsis cum Cimmericis societas intercesserit. Fortassis enim aliud longè reperiemus, quam hæcenus quisquam sit suspicatus. Incipiam itaque à Strabone, qui Theophanem adducit auctorem, Albanæ & vicinarum regionum; de militia, in qua cum Pompeio fuit aduersus Mythridatem, gnarum. Eum ait inter Albanos & Amazonas, Gelas & Legas Scythas collocare, à quibus Amazones Mermandali fluuio distinguantur. Ab aliis, & inter hos à Metrodoro

Sceprio,

Sceprio, & Hypsirate, locorum, vt vult, non imperitis, proximas pōni Gargarensibus; Septentrionem versus, sub montibus Caucasus, Cerauniis vocatis. Has duobus vernis mensibus in eo mōte, qui medius est, Gargarensibus prolis causa cōmisceri, atq; femellas quidem studiosè à matribus educari, thasculos verò ad patres reuicti. Mamas dexteras ad vsum iaculandi promptiorè; ab ineunte ætate exuri. His tandem Strabo subiungit hæc, quæ nos ad hunc modum Latina fecimus. Peculiare verò, inquit, quiddam est, quod huic de Amazonibus sermōni accidit. Aliæ enim narrationes, id quod fabulosum est, ab eo quod historicum est, distinctum habent. Prisca enim, & falsa & monstrosa, fabulæ vocantur; at historia verum postulat, siue id antiquum sit, siue nouum; & quod monstri simile est, id vel non habet, vel in ea rarum est. Porro de Amazonibus eadem & nunc narrantur, & olim narrabantur: sed quæ & monstrosa sint, & procul à fide remota. Quis enim credat feminarum vel exercitum, vel ciuitatem, vel omnino gentem vllam, citra viros vnquam constare potuisse; & non constare solùm, sed terras etiam alienas inuasisse; & non finitima modò in potestatem redeisse, vt ad eam quæ nunc Ionia est, processerint, sed exercitum etiam classe traiecisse in ipsam vsque Atticam? Est enim hoc tale, ac si quis dicat, viros, qui tum erant, feminas fuisse: feminas verò tum temporis virile robur habuisse. Verum enimverò eadem etiam nunc de ipsis prædicantur. Augget verò singularia hæc, quæ de ipsis narrantur, & quasi sustentat, quod antiqua magis quàm præsentia credantur: tum etiam illud robur addit, quod vrbes ab eis conditæ, & nomina vrbi-bus indita ferantur; vt Ephesus, Smyrna, Cumæ, Myrina, Paphus, aliaque earum monumenta. Iam Themiscyram, & eos, qui ad Thermodonta sunt, campos, atque iis imminentes montes, Amazonum nomine ad vnum omnes appellant, & inde expulsas esse dicunt. Verum vbi nunc sint, & à paucis, & citra certam demonstrationem traditur. Quemadmodum & illud de Thalestria, quam Amazonum reginam fuisse, & in Hircania Alexandro commixtam, prolisq; causa cōgressam, aiunt. Neq; enim hoc omnibus in confesso est: sed cùm tot sint scriptores, certè ij, quibus maxima fuit veritatis cura, & quibus plurimum fidei habetur, nec verbum, nec mentionem eius vllam fecerunt; & eorum, qui huius rei meminerunt, non eadem est oratio. Clitarchus ait, Thalestria à portis Caspiis & Thermodonte progressam, ad Alexandrum venisse. Sunt autem à portis Caspiis ad Thermodonta vsque, plus quàm sex millia stadiorum. Atque talia quidem ad gloriam & honorem Alexan-

dri

dri diuulgata, vt omnium consensu dicantur: sunt tamen conficta ab illis, qui adulationis maiorem quàm veritatis rationem habuerunt. Hæc Strabo: quibus quædam attexuit, quorum illud, quod de Caucaſo ad Indiani fabuloſè translato adiecit, mihi minimè probatur. Quamuis enim Caucaſus altiffimus eſt inter Albaniam & Iberiam, verſus Colchos & Heniochos; alibi tamen altior eſt, illic nimirū, vbi propriè Caucaſus à Ptolemæo nominatur. Corrigimus igitur Strabonem hac parte Ptolemæi & Plinij auctoritate; quorum, vti poſteriorū, accuratior fuit deſcriptio. Sed de hijs antè ſatis latè & copioſè, prout noſtra poſtulauit narratio. Nunc de Amazonibus eſt ſermo, quas Strabo ſic videtur ſuſtuliffe, vt nihil earū reliquum fecerit. Nos contra, quod ab omnibus decantatur, tale eſſe credimus; vt quamuis fabulis ſit inuolutum, habeat tamen ſemper originem è fonte aliquo veritatis. Diodorus Siculus ex Dionyſio, qui Argonautarum, Dionyſij, & aliorum priſca geſta deſcripfit, Amazonum hiftoriam longè fecit, quàm ceteri, admirabiliorem. Primas enim & antiquiſſimas Amazonas in Libya collocauit; è quarum numero Myrina ad Orum Iſidis filium in Ægyptum venit, & contracta cum eo amicitia, Arabiam, Syriam, Ciliciam, Phrygiam, & alias regiones ſubiecit; atque tandem militiæ finem flumen Caicum ſtatuens, plurimas vrbes condidit, Ninam, Cumam, Pitanam, Prienen: & inſulis etiam nonnullis in poteſtatem redactis, in Leſbo Mytilenen erexit, de ſororis nomine, quæ vnà militauerat, ita nuncupatam. Huic item Samoſthracen adſcribit, quam Magnæ matri dedicari, voce ſacram inſulam ſignificante. Tanto verò hæc Amazonum natio, altera illa ad Thermodontem eſt antiquior, vt multis antè Troianum bellum ſæculis ſit delera, ſi Siculo credamus. Sed nobis de Libycis necdum eſt quæſtio: quocirca alios audiamus, qui de illis agunt, quæ ad Thermodontem celebritatem nominis cōſecutæ ſunt. Iuſtinus ex Trogo Pompeio, duos regios iuuenes àit domo pulſos è Scythia, factione optimatū, quos cum ingenti iuuentutis numero, in ora Cappadocię iuxta amnem Thermodonta conſediſſe, & ſubiectos Themifcyrios campos occupafſe. Ibi per multos annos, finitimos ſpoliare, in præcipuo quæſtu habentes, conſpiratione populorum ex inſidiis trucidatos eſſe. horum vxores, cum viderent exilio ſuo additam orbitatem, arma ſumpſiſſe, ſinesque ſuos, ſummouentes primò, mox inferentes bella, defendiſſe. nubendi quoque finitimis animum omiſiſſe, ſeruitutem non matrimonium appellantes, ſingulare omnium ſæculorum exemplum: auxiſſe Remp. ſine viris, iam etiam cum contemptu virorum ſe tueri: & ne feliciores aliæ alijs viderentur, viros, qui domi remanſerant, interfeciſſe. Vltionem

tionem quoque cæſorum coniugum, excidio finitimorum conſecutas. Tum pace armis quæſita, ne gens interiret, concubitus finitimorum iniuiſſe; ſi qui mares naſcerentur, interfectos. Virgines in eundem morem non ocio, neque lanificio, ſed armis, equis, venationibus exercuiſſe, inultis infantium dexteribus mammis, ne ſagittarum iactus impediretur, vnde Amazones dictæ ſunt. Harum vni Orithyæ nomine, quæ Martheſiæ matri interfectæ in regno ſucceſſit, eximiã in omne æuum virginitatem conſeruatam fuiſſe. Huius virtutè tantum additum gloriæ & famæ Amazonibus fuiſſe, vt Herculi Rex, cui duodecim ſtipendia debebat, imperauerit; vt arma Regiæ Amazonum ſibi adferret, quaſi rem impoſſibilem. Profectum igitur è longis nouem nauibus, comitante Principum Græciæ iuuentute, inopinantes inuaſiſſe. Duas tum è quatuor ſororibus Amazonum regna tractaſſe, Antiopen & Orithyam: quarum hæc foris bellū gerebat. Repentino itaque impetu & inexpectato, alias cæſas, alias captas fuiſſe, & inter has, duas Antiopæ ſorores, Menalippen ab Hercule; Hippolyten à Theſeo fuiſſe abreptas. Hanc à Theſeo vxorem ductam, Menalippen Antiopæ ea conditione reditam, vt arma ſua pro ea Regina daret, atque ita Herculem voto ſuo potitum, reuerſum in Græciam fuiſſe. Orithyam, audita ſuarum domeſtica clade, ab Athenienſium principe latrocinij more perpetrata, Scytharum ſibi auxilium impetraſſe, atque eo fretam, bellum Athenienſibus intuliſſe; verum ob diſſenſionem, nescio quam, ab auxiliarijs in proelio fuiſſe deſertas, atque ita victas, Scytharum tamen præſidio in patriam reuertiffe. Poſt Orithyam, Pentheſileam regno potitam, Troianis auxilium tuliſſe, atq; ibi cæſam. Poſt hanc genus adhuc ad Alexandri vſque ætatem perduraſſe, atq; ad eum Reginam ſobolis ſuſcipiendæ cauſa veniſſe, poſt vnà cum nomine omnes, quibus nescio cladibus, interiſſe. Hæc ſummatim è Trogo adducta, tempus docent, quo Orithya bellum geſit ad Sangarium, cuius Priamus apud Homerū facit mentionem. Docet enim hanc id temporis, quo Hercules improuiſus, & nullo ad bellū indicendum feciale miſſo, Menalippen rapuit, foris militaſſe: vbi verò militarit, Homerus aperuit. Quamquã ergo Priamus in adoleſcentia Mygdoni & Otreo ſuppeticas aduerſus Amazonas tuliſſe, narratur, Pentheſilea tamē Orithyæ filia Priamo auxiliares duxit copias, propter odium aduerſus Græcos iuſta de cauſa ſuſceptū. Eadem porrò ætate, qua Orithya bello fuit implicata, Cimmerij aconitū dicuntur comediſſe, in illa ipſa regione, in cuius finibus bellū eſt geſtum. Fuerunt igitur tum temporis Cimmerij ad eum locū progreſſi, in quo Amazones caſtra contra

Phrygas habebant. Cùm igitur perspicuum sit, non citra causam illuc venisse, & certum sit, nõ contra Amazones bellum gessisse, reliquum est, vt fateamur, focia arma cum Amazonibus contra Phrygas tulisse: atque in hac expeditione illud passos esse, de quo fabula nata sit, de aconito comesto. Arrianus enim, vti modò monui, ex Eustathio in Dionysium Afrum, eos apud Mariandynos vltra Sangarium flumen maioris Phrygiæ, aconitum comedisse, de more quem habebant herbis vescendi, memoriæ prodit. Aconitum verò illud ex eo lethale virus contraxisse volunt, quod Hercules paulo ante Cerberum apud Heracleam extractum hominibus ostenderit, è cuius capite Viperæ natæ sint, quarum tabo aconitum fuerit infectum. Ego verò hanc fabulam ita interpreto, vt credã Hercule, quo tempore ad Thermodonta nauigabat, obiter in Phrygiã ad famã maximi apparatus bellici, excurrisse, & tũ ad Priamũ, quem paulò prius pretio accepto dimiserat, diuertisse; atque hinc, quò res Amazonũ inferiores redderet, tũ quò facilius voto suo potiretur, tũ quò Priamo hoc gratiæ daret, omnẽ rationẽ quæsiuissẽ, quò Cimmericorũ auxilia, quæ iã proxima erãt, impediret. Quòd quando aperto Marte nõ posset, ad insidias cõuersus, consequi se posse arbitratus est, si aquas, qua iter facturi erant, veneno infecisset. Venenum autem illud à cane profluxisse, duabus de causis fingunt; & quòd canes fures & latrones à liminibus arceant, & quòd rabidi canis saliuã illud virus habeat, vt qui ea sunt infecti, aquas exhorreant, quantauis siti exarescant. Perbellẽ igitur quadrabat fabula de cane inferno, vt qui homines ad inferos saliuã sua commigrare cogeret, atq; hostes Cimmericos à Phrygię limine arceret. Tũ etiam videbantur eo tempore Cimmerici à cane rabido demorsũ fuisse, ppterẽã quòd aquas in summa siti & aridissima vitarẽt, perinde atq; illi, qui in hydrophobiã è rabiosi canis morfu inciderunt; propterea quòd periculo aliquorum iam didicissent, toxica per aquas industria Græcorũ sparsa esse. Quòd verò aconiti potiùs esui Cimmericorum hanc calamitatẽ tribuerint, id alterum in se conuitiũ habet, quo tenuis & exilis victus Cimmericorũ derideretur, quasi solis herbis vescerẽtur. Quòd nisi fabellã hanc hoc modo intelligas, frigida sanè erit & inepta. Quid enim si aconitũ virulento tabo fuit infectũ, ob id ne Cimmericis alię herbę defuerũt, hominibus p̄sertim, vt ipsi Græci in hoc suo commento fatentur, herbarũ esui assuetis? Deinde quĩ factũ est, vt solũ aconitum virus senserit, si antè fuit innoxiiũ? Num illud solũ in tota illa regione loco graminis, & reliquarum herbarum crescebat? Si mihi liceat contra hunc, quisquis ille fuit, falso Herculis titulo celebratus, suspicionem dicere; existimarem venenum eum inuenisse, è rabidi canis saliuã & tabo compositũ, quòd aconitũ, de

præsentia & efficacia lethalis veneni, sit appellatum, quo aquas tunc infecerit. Meritò igitur fabulati sunt, non procul ab his locis Cerberũ extractũ ab hoc Pseudohercule Græcorũ fuisse, vbi canino veneno fontes infecit. Fuit igitur hoc Herculis Græci opus, haud valdè Herculanũ, sed tale tamẽ, vt astutiam & vulpinum Græcorũ ingenium non pessimè redoleret. Græci igitur, cùm viderent Amazonũ optimã partẽ in exercitu ad Sangariũ esse, ex improviso, vt dixi, eas, quæ domi erant relictæ, incautas inuaserunt, nihil hostile metuentes. Et fuit hic incurfus non belli iusti lege factus, sed more piratarũ sine discrimine quæuis quorumuis hominũ rapientiũ. Hac igitur ratione Amazones & Cimmerici iritati, pacẽ cũ Phrygibus iniuerunt, quò Græcorum perfidiam vlciscerentur. Iter autẽ fecerũt per Bosphorũ Cimmericiũ, vt Diodorus testatur, ne totam Mæotidem paludẽ circumire cogerentur. Et quidni per ipsam Cimmericorũ regionem pacificũ iter haberent, si Cimmerici vnã cũ Amazonibus erãt? Scythæ ergo, de quibus Trogus Pompeius egit, Cimmerici fuerunt; & si Cimmerici non fuissent, non erant Amazones tutũ iter per Cimmericorũ regionẽ habituræ; quorũ tum imperiũ à Mæotidis omni ora, ad Thraciã vsque intima, pertinebat. Clarũ enim est ex Eusebio, centũ etiam post captã Troiam, annis, Treras in Thracia potentissimos fuisse. Quo fit, vt nemo suspicari possit, inuitis Cimmericis Amazonas illac potuisse proficisci. Vnã igitur Amazones & Cimmerici Græciã inuaserũt, quãuis tota laus Amazonibus sit attributa, quò miraculũ historiæ vanas aures magis titillaret. Vnã etiã ad Sangariũ Phrygibus arma intulerũt, & post aliquot ætatibus Ioniã rursus procellæ in morẽ irrupẽre. Propius ergo intuendũ, quæ tanta hæc fuerit Amazonũ & Cimmericorũ coniunctio, p̄sertim cùm maritis caruisse dicantur. Omnium certẽ cõfessione, ad Thermodontẽ Cappadociæ flumen in campis Themiscyrii à Themiscyra vrbe ad Pontum sita, super ostiis Iridis, ita vocatis, olim habitauerunt. Quintus Curtius ad Thermodontem quidem Alexandri tempore locauit, sed imperium ad Phasim vsque & Caucasum extendit. Eius de Amazonũ vestitu hæc sunt verba: Vestis nõ toto Amazonum corpore obducitur: nam læua pars ad pectus est nuda, cetera deinde velantur; nec tamen sinus vestis, quem nodo colligunt, infra genua descendit. Altera papilla intacta seruatur, qua muliebris sexus liberos alant: aduritur dextera, vt arcus facilius intendant, & tela vibrent. Cetera quæ addit de Thalesstri Regina, ad Alexandrum sobolis causa, ad tredecim vel quatuordecim dies commorata, cum Trogo cõsentiunt, sed ridicula sunt tum vniuersim, tum de locorum interuallo. Mulier scilicet per prærupta

Caucasi, per Armeniam minorem & maiorem, per Mediam, perque alias interiectas tot gentes, ad Alexandrum in Hircaniam venit, quo semē reportaret. Non rideo fabulam, sed pessimam & laceram fabulæ futuram, quæ tam ingentibus terrarum interuallis fatiscit. O miseram feminam, quæ nec apud Gargereas, nec apud Iberos, nec apud ullos omnino, vel Scythas, vel Armenos semen inuenit, locis suis dignum. Explodamus igitur non hoc solum, sed omnino totum figmentum antiquorum, quod nobis de mendicato foris concubitu obtruserunt; hæreamusque Straboni, qui incredibile iudicauit, ullam omnino mulierum ciuitatem citra viros constare posse, nedum tot gentibus imperare. Si quæ verò Amazones fuerunt, eas dicemus coniugatas fuisse, & more ceterarum mulierum Venerem exercuisse. Trogus Pompeius fatetur, maritis primùm vfas fuisse; quibus occisis, vitæ illud genus arripuerint, quod fabulis vetustis decantatur. Herodotus ostendit, quando sese Sauromatis coniugarint: cuius verba in Latinum sermonem versâ, ne Græcis transcribendis sim prolixior, apponam. De Sauromatis ita fertur. Græci bellū gessere contra Amazones, quas Scythæ Aorpata vocant, quæ vox idem sonat, ac si dicas, Viricidam. Aor enim virum, pata occidere dicunt. Narratur autem Græcos, tum in prælio ad Thermodontem commisso victoria potitos, Amazonas quas viuas capere potuissent, tribus nauibus impositas abduxisse. Has verò ex insidiis, dum in altum essent euectæ, occidisse quicquid esset virorum. Sed quòd naualis rei peritæ non essent, neque gubernaculis, neque velis, neque remigio vti scirent, temere ferebantur, quòd vnda & ventus tulisset. Appulerunt autem in palude Meotide, ad præcipitia quædam & promontoria regionis Scytharum eorum, qui liberi vocantur: vbi nauibus egressæ ad loca habitata perrexerunt. Hic casu in equitium incidentes, totum armentum diripuerunt; quo ascenso, Scytharum res depopulabantur. Scythæ verò non poterant coniecere, quidnam hoc rei esset, quòd neque linguam, neque vestitum, neque gentem agnoscerent, pro miraculo habentes vnde aduenissent. Videbantur autem omnes viri esse eiusdem ætatis. Commissa igitur cum illis pugna, quasdam ex ipsis ceperunt, atque ita didicerunt feminas esse. Quocirca inito consilio placuit, nullo modo earum quampiam deinde occidendam esse, sed iuniores quàm minimos ætate de suis ad ipsas mittendos, tot quot ille de coniectura viderentur: quos placuit castra metari illis quàm proxima, & idem omnino facere, quòd illas facere videret; & si ipsos inuaderent, minimè resistere, sed fugere insequetes: vbi ab insequendo cessassent, castra rursus propinqua illis admouere. Atque hoc quidem Scythæ

consi-

consilio vsi sunt, quòd liberos ex eis suscitarent. Adolescentes igitur dimissi, fecere imperata: quos cum Amazones didicissent, non venisse ad damnum aliquod inferendum, pro lubito agere sinebant. Indies itaque castra castris propius sunt admotæ. Adolescentes autem, perinde atque Amazones, nihil habebant præter arma & equos, & vitam agebant eandem cum ipsarum vita, viuentes venatu & deprædatione. Consuetudo verò erat Amazonibus, vt circa meridiem sparsæ, vel singulæ, vel binæ longè ab aliis remotæ vagarentur, ad corporis commoditati necessariæ satisfaciendum. Quod cum didicissent Scythæ, idem fecere, atque ita quidam vni earum, quæ se solam à reliquis subduxerat, incidit; nec ea est auersata, immo colloqui velle videbatur: quod quia voce consequi non poterat, quòd se mutuo non intelligerent, manu significauit, vt postridie ad eundem locum rediret, ac alterum vnà secum adduceret, indicans se quoque cum altera ad futuram. Postridie igitur in locum eum venit & ipse & alter, in quo Amazonem cum altera se expectantem inuenit. Quo audito, reliqui quoque adolescentes ceteras Amazones illexerunt. Deinde itaque commixtis castris, vnà habitauerunt, eam sibi quisque vxorem habens, cum qua primùm se miscuisset. Cum verò viri vxorum linguam addiscere nequirent, mulieres virorum sermonem didicerunt. Cum ergo se nunc loquentes intelligerent, viri mulieres ad hunc modum sunt allocuti: Nobis parentes sunt, sunt & possessiones, nunc igitur deinde non amplius huiusmodi vitæ agamus, sed ad coetus hominū nos conferamus, quòd cum illis ciuilem vitæ rationē sequamur, vbi vos vxores, & nullas alias, habebimus. Ad quæ illæ respondere: Nos mulieribus vestris conuiuere non possemus, eò quòd non eadem nobis sint & illis, vitæ instituta. Nos enim arcibus & iaculis vtimur, & equitamus, operum muliebrium prorsus ignaræ. At vestræ feminae illorum quæ enumerauimus nihil faciūt, femineo labore occupatæ, & in plaustris perpetuò manentes, neque ad venationem, neque ad aliud quippiam vnquam egrediuntur. Quocirca cum illis versari, nulla ratione possemus. Verum si velitis nos vxores habere, & videri iustè agere, ite ad parentes, & partem facultatum, quæ vobis obuenire debet, accipite, vt postea inter nos agamus nostro arbitratu. Persuasi iuuenes ita fecerunt, & accepta facultatum ea portione, quæ ad ipsos pertineret, ad Amazonas redierunt, quos illæ sic sunt allocutæ: Nos metus & formido tenet, quoniam oporteat in hac regione habitare; tum quòd vos patribus orbemus, tum quòd terram vestram damnis multis affixerimus. Postea igitur quàm dignamini nos vxores habere, dignemini & hoc facere: Agite, emigremus ex hac terra, & domicilia ultra Ta-

11 3

nain

naim flumen collocemus. Assensere & his iuuenes; & Tanai traiecto, tridui à Tanai, & tridui à Maotica palude profecti, locum eum, quem etiamnum habitant, occuparunt. Ex eo igitur tempore, vetusta Sauromatarum consuetudine mulieres hæ vtuntur, & in equis venatum exeunt, & cum viris, & sine viris. Tum & ad bella egrediuntur, & stolam eandem, quam viri, gestant. Hinc igitur ab antiquo Sauromatæ iudicantur in lingua Scythica solœcissare, propterea quòd Amazones non rectè eam didicissent. Quæ verò ad nuptias spectant, sic apud eas sunt ordinata, vt nulla virgo marito prius iungatur, quàm ex hostium numero virum aliquem occiderit. Vnde fit, vt quædam earum consenscant priusquam nubant, quòd legem explere non possint. Hæc Herodotus: in quibus, vt non pauca sunt fabulosa, ita quædam nobis diligenter sunt notanda. Longè profectò recessit à ceteris, qui de Græcorum contra Amazonas victoria scripsere, vt cuius, modò conferre nõ grauetur, liquebit. Hoc interim habemus, Amazones Sauromatis, post cædem Græcorum in Ponto factam, ad Occidentalem Maotidis paludis appulisse partem, quæ promontorij præcipitia præfert. At ea nusquam est inuenire ad illam plagam, nisi qua Maotis Cherronesum, Cimbricam attingit. Cùm igitur Cimmerij à Maotide ad Thraciam vsque id temporis habitarent, vt è Strabone perspicuum fit; necesse est hos, siue Scythas, siue Sauromatas, Cimmeros fuisse; nomine, non gente, distinctos. Quòd verò scripsit, ex illo primum tempore vxores Sauromatarum fuisse, non conuenit veritati. Amazones enim perpetuò Sauromatides nominatæ fuerunt, non illa, quam Græci somniarunt, causa, ab esu lacertorum, quos Græci sauras vocant, sed à maritis suis Sauromatis, quibus semper fuere copulatæ. Nec hoc solum de appellatione possum docere, verum de grauissimæ antiquissimique auctoris testificatione, maximi, inquam, illius Hippocratis Asclepiadarum luminis singularis, eius in libro De aere, aquis & locis, quem vt germanum Coi magistri foetum Galenus agnoscit, hæc sunt verba:

Εν τῇ Εὐρώπῃ ἔστιν ἔθνος Σκυθικὸν ὃ περὶ τὴν λίμνην οἰκεῖ τὴν μαϊώτιν διαφέρων ἐθνῶν τῶν ἄλλων Σαυρομάται καλεῦνται. τούτων αἱ γυναῖκες ἰσχυροὶ αἰεὶ τε καὶ ἄρσενες καὶ ἀκονίζουσιν ἀπὸ τῶν ἵππων, καὶ μάχων τοῖς πολεμίοις, ἕως ἀνὰ παρθένοι ἔωσιν. ὅσα δὲ παρθεύονται ἕως ἄν τῶν πολεμίων πέρις ἀποκλείωνσι, καὶ οὐ πρότερον συνοικήσιν, ἢ ἕως τὰ ἱερά θυῖσαι τῶ ἐν νόμῳ. ἢ δ' ἀνὰ ἄνδρα ἐωυτῆ ἀρῆ) παύει) ἰσχυρομένη, ἕως ἄν μὴ ἀνάγκη καὶ ἀλάβη παλκοίνου στρατίας. τὸν δέξιον ὃ μαζόν

μαζόν ὅσα ἔχουσιν. παιδίοις γὰρ ἔσονται ἐπινηπίοις αἱ μήτρες χαλκῶν τέλει χημημένον ἢ ἐπὶ ἀπὸ τέλει διάπυρον ποιεῖσαι πρὸς τὸν μαζόν ἰσχυροὺν ὃν δέξιον, καὶ ἰσχυροὺς, ὡς τὴν ἀυξήσιν φθείρατος, ἐς τὸ τὸν δέξιον ὤμιον ἐ. βοαχίονα παύσαι τὴν ἰσχύον καὶ τὸ πλῆθος ἐμειδῶσαι.

Quæ sic obiter & simpliciter Latinis hominibus explicentur: In Europa verò gens est Scythica, circa Maotin paludem sedes habens, ab aliis populis plurimum differens, Sauromatæ nominati. Horum vxores equitant, & arcibus & iaculis ex equis vtuntur, & cum hostibus pugnant tantisper dum virgines permanserint. Neque verò virginitatem ponunt, donec tres hostes occiderint: neque prius viris consuecunt & cohabitant, quàm sacra hæc immolauerint ei, cui lex immolari iubet. Quæ verò marito nupserit, cessat ab equitatione, donec opus non est exercitu è totius gentis vniuersitate collecto. Carent autem dextera mammilla. Matres enim ipsis adhuc infantibus, æneum instrumentum ad hoc arte factum, candens admouent ad mammillam dexteram, ita vt aduratur: quo fit, vt omnis crescendi facultas pereat, & omne robur & augmentum ad dexterum humerum & brachium deferatur.

Ex his Hippocratis verbis clarum est, Amazonas Sauromatarum vxores fuisse, nulla adiecta temporis distinctione, quam frustra alij sibi finxere. Freti igitur tum ratione, qua docetur, nullam solis mulieribus ciuitatem consistere posse, tum hoc grauissimo testimonio asserimus, Amazones mulieres semper Sauromatarum vxores fuisse: Sauromatas verò hos è locorum descriptione contendimus, alio nomine Cimmeros vocari. Deinde si maritos habuerunt, cum quibus eas militasse dicemus, quàm cum maritis? At cum Cimmeriis Asiam inuaserunt, vt Eusebius tradit, & cum eisdem multo antè ad Sangarium contra Phrygas exercitum habuerunt, quem mox inde in Græciam ductum fuisse, ostendi. Fuere igitur Cimmerij earum mariti. Sed & illud ostensum est, Sauromatas perpetuò ab omni antiquitatis memoria coniuges earum fuisse. Quæ si vera sunt, efficitur eisdem omnino Cimmeros antiquissimos Amazonum socios & comilitones; & Sauromatas earum maritos iudicandos esse, sola nominum diuersitate differentes. Videtur ergo locus hic postulare, vt prius de nominum eiusdem gentis hominibus tributorum rationibus, breuiter quædam annotemus, quàm sententiam nostram de Amazonibus feramus. Herodotus primò dixerat ad Scytharum regionem Amazonas appulisse; atque illorum sibi filios matrimonio copulasse; paulò verò post eosdem Sauromatas appellat, cùm alij Cimmeros socios earum fecerint. Cimme-

Cimmeriorum nomen, ut satis superque clarum feci, est proprium gentilitatis: Scytharum verò, quorum frequens mihi mentio fuit, quorumque ingens varietas erat, & late ad Orientem & Septentrionem domicilia patuerunt, nomen commune fuit, illud quidem omnibus eiusdem linguæ ritusque gentibus, sed non à generis origine deductum. Herodotus enim egregie fallitur, vna cum omnibus, qui eum sequuntur; putans Scythas à Scythæ Herculis filio ita nominari. Vanitas & infania Græcorum, quò gentium haberent conditores, omnium ferè primordia ad Herculem suum retulere, non malè facturi, si ad Herculem nostrum, id est, eum, qui primus inter homines post cataclysmum hanc appellationem accepit, respexissent. Omnes enim à Noacho genus ducunt, quamuis sint, qui se Luna priores fuisse iactent. Hic enim, non supposititius ille Græcorum omnem terram peragrauit, quò filios nepotesque suos pietatis & officiorum admoneret. Recitanda ramen est fabula, qua Scythen suum ornarunt homines linguæ Scythicæ, & antiquitatis imperiti. Hercules, ut Herodotus prodit, Geryonis boues agens, cum in Scythiam, terram tum temporis cultoribus vacuam, venisset, substrata sibi pelle Leonis, obdormiuit. Interea equæ, nescio quo fato, disparuere, dum à curru ad pascendum solutæ fuissent. Has per totam regionem inuestigans, ad terram, quæ Hylæa dicitur, Nympham in antro inuenit feminum tenus mulierem, inferius verò Viperam: quæ interrogata, ecquas vidisset equas, respondit, se illas habere, sed non reddituram se esse, nisi concubitu eas redemisset. Hercules igitur consensit, & paulò quàm vellet diutiùs, ad feminæ libidinem explendam detentus, tandem receptis equis, est dimissus. Discedentem percontatur Nympha, quid fieri velit de tribus filiis, quos se concepisse sentiebat. Cui Hercules, Quem eorum hunc arcum, quem tibi relinquam, ita tendere videris, & hoc balteo ita se præcingere, eum regioni huic tuæ iube imperare. Qui verò arcui tendendo impar erit, eum hinc ablegato. Natis igitur pueris, & vno Agathyrso, altero Gelono, tertio Scythæ vocatis, tantisper dicitur expectasse, dum ad virilem ætatem peruenirent. Tum verò Agathyrsum & Gelonum, quæ ab Hercule præscripta erant, præstare nequiuisset, & Scythen solum oneri imposito parem fuisse inuentum. Huic igitur regnum traditum fuisse, ceteris aliò ablegatis: & quia in balteo phiala erat aurea, omnes Scythas deinde in balteis phialam gestare. Hæc de relatu Græcorum, qui ad Pontum habitabant, commemorantur. Scythæ ipsi aliter genus suum tradunt. Primum enim apud ipsos fuisse Targitaum Iouis filium, è Boristhenis filia. Eius tres fuisse liberos, Lippoxain, Arpoxain, & nouissimum

Col-

Colpoxain. His regnantibus, cecidisse è cælo aratrum cum iugo, securim, & phialam, omnia ex auro facta. Cum igitur priores aurum arripere niteretur, subito exarsit, & à contactu manus prohibuit. Tertio autem accedente, extinctum est, & se manu capi permisit. Quo intellectum est, minimum natu regnare debere. A Lippoxai descendisse Auchatas; ab Arpoxai Catiaros & Traspies; à minimo reges Parrallatas, qui communi nomine Scolotæ vocantur. Harum originum prior, Græco more fabulosa est, tenuem veritatis umbram seruans. Nam Scythæ nõ ab Hercule Græco, sed à Noacho, quem Herculem diximus, procedunt; uti ceteri quoque mortales. Viderur autem Noachus arcum Scythis reliquisse, quòd eius vsu ceteris gentibus præstet; & nomen ipsum ab arte sagittandi ducant, uti mox docebo. Posterior tota est allegorica, Scythismo cõuenientissima. Tergitau enim nihil aliud sonat, quàm antiquum terræ fusorem; quasi Te ext git au, exemplo Tau, & articulo Te coalescente cum suo nomine; qua voce primũ parentem nominarunt. Quia autem omnia animantia, quæ semine procreantur, fusione quadam fiunt veluti in formam quandam, & præsertim homines, verbum hoc ad generationem est translatum; adeò ut is quoque, qui omnia creauit, de plenitudine potestatis suæ, à fundendo nomen apud nostrates acceperit, de quo in Theologicis elementis latius. Au verò antiquum signat. Ille igitur antiquus terræ fusor, Scythis Tergitau dictus est. Huius tres liberi numerantur, qui nomina ab agendi modis diuersis, diuersa duxerunt. Cum enim omnes homines ad actionem nati sint, tria ipsorum inueniuntur discrimina. Alij enim nimis sunt præcipites, & prius agunt, quàm maturè consulant. Horum pater est Lippoxais, siue Scythicè Lippogsait, id est, semen currendo omnia tentans. Lip est idem quod cucurri. pog, idem quod tento, siue aggredior aliquid. Sait, siue saet, siue Sat, semen. Lippogsaet ergo, siue, per duplicem consonantem, Lippoxaet, est illud semen, quod ad tentandum aggrediendumque opus cucurrit. Huius seminis filij sunt Auchatæ, siue nostro more Auchatey. Au antiquum; Cat siue Chat, malum. Antiqua ergo mala siue malorum antiquissimum primordium, natum est ex præcipiti & inconsulto parentum nostrorum facto, cum suasu Dæmonis cursim & præcipitanter pomum comedere tentarunt. Secundus Tergitai filius est Arpoxais; cuius interpretatio est, semen tardum ad aggrediendum. Ar enim tardum notat, ut antè declarauimus; pog, tento; sait semen. Arpoxait igitur, siue Græca formula Arpoxais, is est, qui tardus est ad aggrediendum. Primum enim illud & antiquum peccatum, tarditas probarum actionum est consecuta. Sicut igitur nimis præ-

m m

ceps

ceps est Lippoxais, ita nimium tardus Arpoxais: quibus duobus duæ extremitates, in quibus omnia vitia consistunt, denotantur. Vltimus verò Tergitai filius Colpoxais nominatur, id est, moderatus ad agendum; ita vt neque nimium frigidus sit, neque nimium calidus, sed ita medius, vt modus animum bene constitutum delectet. Quòd enim tale est, vt calorem immodicum grata nobis temperie moderetur, *Col* vocamus. Hinc in communi loquendi vsu ad eum transfertur, qui maturo consilio res suas aggreditur, ita vt neq; nimis calidus, neq; nimis frigidus censeatur. Iam igitur sicut Lippoxais genus ab antiquo malo nomen est sortitum, ita ab Arpoxai illi dicuntur descendere, qui Catiari & Traspies vocantur. *Catiar* malum annum significat, quem Hispani non rarò imprecantur quibus malè volunt. *Cat* enim malum, *Jax* annù notat. *Traspies* verò tardum cibum significat. *Trax* enim tardum; & *Spis*, cibù indicat. Quicunq; enim eius seminis sunt posterì, quod nimis tardù est ad necessaria opera aggredienda, malù annum & serum, tardumq; cibù sortiuntur, vt meritò ab his duobus nomina deducant. Docuit id Hesiodus hoc versu:

Αἰεὶ δ' αὖ Βολίεργος ἀνὴρ ἀτασιπαλάη. *id est,*
Ærumnis semper luctatur tardigradus vir.

A Colpoxai regium genus hominum venit, qui *Parallatey* vocantur, id est, illi, quorum hoc munus est, vt omnibus illa quæ agere ipsis permittunt, sic accommodent, vt pares operi & officio suo sint. *Par*, nobis idem est quod æquare, & secundum paritatem quandam & æquabilitatem coniungere. *At* omne, *Lat* permitto. Hoc ergo Scythæ verè regium iudicant, vnicuiq; illud permittere, cui agendo par videretur. Vna profectò voce totà ferè Platonis Remp. depingunt, in qua nemini aliud agere decreto regio permittatur, quàm id ad quod idoneus esset; & non idoneus modò, sed ab ipso etiam supremo magistratu admissus. Reges autem hi, quorum hoc munus erat, vt suo quèq; operi, cui idoneus esset, applicaret, in vniuersum cognomento *Scolotey* dicebantur. Est enim *Scolot* pulchra fors: *Scol* siue in compositione *Sco*, pulchrum, felix, faustumq; ; *Lot* sortem signat, vel si verbum sit, agendi significatum habens, sortiri. Indicabàt igitur hoc cognomine, nullà sortem cuiquàm meliorem còtingere posse; quàm si ad illud opus à Rege suo aptaretur, ad quod natus esset. Non difficile esset, hoc loco longè ad laudè decusq; priscum Scytharum euagari, & eorum non exquisitâ modò Reip. gubernandæ rationem, sed sapientiâ etiã in omnibus ciuilibus prudentiæ præceptis, & inueniendis & breuiter symbolicòsq; denotandis aperire: sed quia breuitatem sequimur, & gentiù antiquitatem, non philosophiã scri-

bimus,

bimus, satis est lectori indicare, quàm omnia ipsorum monumenta plena sint reconditæ & arcanæ eruditionis. Faceret Deus Optimus Maximus, vt talis nobis magistratus contingeret, vt eius prudentia & opera ad illud quisq; munus se applicare cogeretur, ad quod à natura videretur esse comparatus. Habermus enim hac via publica negocia sic administrata, vt necessariò ex his omnium salus & felicitas existeret. Porro quod aiunt & Colpoxain solum imperasse, & ab eo Parallatas descendisse, qui Scolotey communi cognomine vocarentur; quid aliud est, quàm solum illù Regio folio dignum esse, qui medium in omni genere rerum gerendarum tenere posset, & ab hoc illos posteros esse relinquendos, qui tam omniù officiorù personarùq; essent periti, vt quoduis onus, & quauis prouinciam idoneis hominibus ita scirèt delegare, vt permissum onus hominibus & homines oneri pares haberentur. Ceterum hæc de iis, qui in communitate versantur. At illa de aratro cù iugo, securi & phiala, nō magis sunt ociosa, quàm hæc quæ modò indicaui. Quid enim sibi vult illud cælitus aratrum cum iugo, securim & phialam demissa esse, atq; hæc quidem omnia aurea? Aratrum profectò cum iugo nemo dubitare debet, quin nobis indicet labores omnes humano generi ad victum quærendum necessarios. Ad hoc enim Deus hominem condemnauit, vt terra nisi arata esset, ac multo hominù iumentorumq; labore culta, victum mortalibus negaret. Hoc è sacris litteris, hoc ex Hesiodo & aliis Poëtis accepimus, hoc item à Scythis ipso hoc symbolo est significatum, primum homini munus esse, vt labore victum quærat. Deinde illud accedit incommoditatis & molestiarum ex hominum prauitate ab antiquo illo Aucatarù malo, vt non satis sit, quæ ad vitam necessaria sunt, improbo sudore sibi parasse, nisi arma ad manù sint, quibus parata defendas. Hæc verò excellentiæ ratione per securim notantur, quæ apta est non solum ad defendendù, sed ad arma etiam cetera parata, quibus vitam facultatesq; nostras tueri queamus. Deinde eo securis modestius est teli genus, quòd nō ad tuitionē tantùm corporis, sed ad alios infinitos vsus in pace quoq; necessarios sit cõparata. Postremus missus Iouis è cælo fuit phiala, poculi genus inter prima capax, cuius vocis etymon quidã esse crediderunt *πενήεις*, id est, satis & egregiè bibere. Docuerunt igitur maiores Scytharù qui huius allegoriæ fuere fabri, post labore res partas, & armata custodia tutas, ad suauitatē vitæ temporis aliquid conferendù esse. Suauitas autem hæc nō solum corporis oblectamenta, & amicitias complectitur, sed illas etiam animorum delicias, quæ furori diuino sunt coniugate. Phiala enim Baccho datur, ob id quòd tota mète intus ebrius sit, non corporali potu, sed

m m 2 nectare

nectare diuino. Eadem ratione Herculi quoque in veterum monumentis est tributa. Eiusmodi phiala Hiarchas Tantali fontem apud Brachmanas potauit, qua temulentus illa effundebat, quorum gratia Apollonius Thyanæus eò profectus fuisse narratur. Iam quod nō solum ad corpus reficiendum nouo spiritu, & ad lætitiā excitandam, & ad Theologiam nutriendam imbuendamque sit apta, sed ad amicitias quoque & fœdera iungenda, denique ad omnes de rebus grauius cōsultationes, ex variis historiarum locis, docere quiuis è riuio possit. De fœderibus tum Lucianus in Toxari, tum Herodotus in Melpomene mentionem fecit. Ea autem hoc modo ineunt. Sanguinem, qui fœdera ferre volunt, sibi scalpello vel cultro demunt: eum in grandi calice siue phiala vino miscent; misto acinacem, sagittas, securim, & alia tela tingunt. Ex hoc & qui fœdus ineunt, & eorum qui adstant, primarius quisque potat. quo factō, coit indissolubile vinculum. Nulla autem consilia tractari solere citra Phialam, non antiqui modò prodidère, sed gentis etiam nostræ, quæ peregrinis quidem moribus corrupta nō sit, quotidianus vsus docet. Porro in sacris quis nescit patera siue phiala omnes ferè populos & olim & modò etiam vti? Ampla igitur est & vberima phialæ significatio, omnia comprehendens, quæ animum & corpus refocillant. Quamobrem totius vitæ humanæ munia, tribus sunt symbolis siue notis hieroglyphicis à Scythis vetustis indicata; aratro cum iugo, Sagari, & phiala. Est autem Sagari bipennis siue gemina in eodem manubrio securis; qualem Amazonibus, in antiquo marmoreo labro, tributam vidi: vel teli parazonij genus, quod ad incidendum sit quàm maximè idoneum, à Sagis, vt antè dixi, nomen habens. Valla alibi vertit bipennem, quod *σάγαριν* & *αζήνιν* simul Sacis Herodotus adscripsit: è quo loco cōiiciendum, aliud Sagari, quàm simplicem securim fuisse. Scio *ζυγόν* pro libra etiam accipi, vt in illo Pythagorico symbolo, *μη ζυγόν υπερβαίνεν*, quod Latine redditum, allusionem perdit. Cum enim naturæ conueniat, sub iugo ire, dixit Pythagoras, ne super iugo eas; libram volens non esse transgrediendam, id est, iustitiam non esse conculcandam, cuius iugo omnes subesse debemus. Si quis igitur hoc modo notas has interpretetur, vt Aratrum labores vitæ necessarios; Zygos siue libræ iugum iustitiam; Sagari arma ad tuitionem comparata; Phiala, sacrificia, & libationes, & vitæ condimenta, & honestas recreationes, significet, non admodum reluctabor. Immò vt verum fatear, quamuis aratrum iugo plerisque videatur coniungendum, plus tamen habet rationis symbolicæ, si segregetur, & vtrumque peculiarem & suam habeat interpretationem. Iustitia enim armis prior est, & omnis so-

cietatis

cietatis humanæ necessarium vinculum, & ligamentum; quam si pace & concordia voluntate seruare inter homines nequeamus, tum demum ad Sagari est accedendum. Atque hac via de aratri & iugi coniunctione eleganter indicaretur necessaria quoque rerum significatarum connexio: vtpote quemadmodum frustra est aratrum, sine boum vel equorum iugo, ita frustra laboraremus in quærendis, quibus ad vitam opus est, nisi iustitia res quæsitæ tueretur. Sint ergo quatuor symbola, quo vnum eorum ad Pythagoricum alludat. Sed nolo prolixior hîc esse, alioqui tota philosophia quatuor his capitibus posset accommodari, quibus tota continetur. Illud restat explicandum, quare diuina hæc & aurea dona à duorum fratrum manibus atrectari recularint; tametsi ex iis quæ dicta sunt, id perspicere possit. Nemo enim dignus est, qui cælestia hæc & aurea munera contingat, nisi is, qui in rebus gerendis medium seruare nouit; quoniam præcipientes & nimium tardi flamma siue ira diuina sint repellendi, adeò, vt quatuor hæc nullo modo eorum arbitrio committi debeant. Quibus igitur committentur? iis certè qui mediocritatem custodiunt, qui nimirum in omnibus illis, quæ hominum generi à Deo sunt permissa, maturè prospicient, vt cuique illud ex his quatuor donis applicetur, cui maximè erit accommodatus. Quicquid ergo muneris Reip. diuinitus incumbit, à regibus prudentibus dispensabitur, ita vt suo quisque muneri quàm optimè quadrare cernatur. Eiusmodi autem reges Parallatæ Scythico sermone nominati ex illis sunt deligendi, qui de illo semine nati sunt, quod frigoris nimij & nimij caloris ad agendum medium seruat. Quocirca Scolotæ quoque dicuntur, quod cuique eam fortem partiantur, quæ cuique est felicissima & faustissima. Si hæc sigillatim essent examinanda, & pro latitudine significationis exponenda, tota mihi Aristotelis Ethica & Politica, & quicquid Cicero de Officiis & Rep. quicquid vtriusque; magister Plato de ciuitate scripsit, huc esset aduocandum. Quamobrem contenti simplici vocū & symbolorū explicatu, ad propositum Scytharū nomen & exordium reuertamur. Qui sanè mihi derisisse illos videntur, qui nomina potius primorum parentum & maiorū stemmata curiosè quærunt, quàm ea quæ ad vitæ præcepta conducunt. Interrogati ergo de primis parentibus, responderunt, non inanibus fabulis, vt ceteras ferè nationes facere videmus, sed allegoriis & symbolis, quæ tamen à Græcis, quod linguam ignorarent, non fuerunt intellecta. Verùm in his nihil hactenus inuentum est, quod doceret, qua ratione Scythæ vocarentur. In Græcorum quidem ad Pontum habitantium fabula, vt cetera sunt inania, ita illud, quod de arcu tendendo dicitur, apertè com-

mm 3 mon-

monstrat eam, quam quærimus, vocis originem, atque rationem. Voluit enim Hercules illos solos regionem hanc, de qua agimus, habitare, qui ad arcus tendendos validissimis essent lacertis, qui que in sagittis mittendis reliquis mortalibus præstarent. Scythæ igitur, non à fictitio Herculis filio, sed ab arte sagittaria, nomen acceperunt. *Scut* enim vocali breui, quam Græci per ypsilon scribunt, Sagittarium significat, quem alij communi multarum vocum terminatione *Scuter* nominant. Pronunciatur verò illud u tam tenuiter, ut apud plurimos in Iota degeneret, qui pro *Scuter* dicunt *Sciter*. In ea tamen pronuntiationis diuersitate hoc obseruatum est, ut antiquior vsus seruatus sit in illis significandis, qui in sodalitate sunt, siue corpore sagittariorum. Quemadmodum verò ab omni memoria apud nostrates collegia sagittariorum fuerunt; ita verisimile est, olim apud Scythas quoque eiusmodi corpora fuisse, de quibus illi legerentur, qui ad bellum essent emittendi. Hæc collegia siue sodalitates in summa semper dignatione fuerunt, propterea quòd penes eos esset Reip. & Principis custodia. Hæc enim via vna est duarum ad nobilitatem, quæ tota est ex eo petenda, si Remp. quis vel consilio vel facto studeat tueri. Scythæ igitur principio, illi soli vocati sunt, qui in illorum corpore erant, è quibus miles legebatur. Post verò quòd hæc laus ab omnibus peteretur, omnesq; vellent idonei videri ad patriam sagittis suis tuendam, omnes sese communi nomine Scythas esse gloriabantur, uti ostendimus in Germani quoque appellatione accidisse. Nec est quod mouere quenquam debeat, Scythæ nomen Græcis & Latinis cum aspiratione dici, eò quòd aspiratio in nostratibus ita sit incerta, ut quibus in vocibus ab aliis ponitur, ab aliis omittatur. Videtur certè *Scut* olim pronuntiatum fuisse, atque inde esse quod Tau loco aspirationis in *Scutter* & *Scutten* geminetur. Quòd verò magnæ laudi sibi semper duxerint, si in hoc sagittariorum numero censerentur, ex eo liquet, quòd hæc communi adagio iactatur *Scuttesic*, id est, Scythicè aliquid fieri, quòd sit decorè, & ingenuè, & dignè vera nobilitate. Contrà dicimus *Niet scuttesic*, id est, non Scythicè fieri, quòd ingenuo & verè nobili est indignum. Sunt in sagittariorum collegiis instituta & leges scriptæ, quibus quæ apud plebem & vulgus vitio non vertuntur, turpia censentur. Quo fit, ut alteri quoque proverbio in sermone communi frequens locus detur, *Wesheit hoort dey bog to*, id est, modestia & honestas decet arcum; vel ad phrasim nostram vertèdo, modestia & honestas pertinet ad arcum: quo significatur eum, qui arma tractare velit, talè esse debere, ut nihil immodesti, nihil inhonesti vel ipse dicat aut faciat, vel ab alio dici aut fieri permittat. Tanta igitur & olim & hæc

ætenuis est eorum existimatio, qui corpori sagittariorum nomè dederunt, ut nullum vitæ genus sit, in quo honestati omni & modestiæ plus loci dari velimus. Duravit consuetudo ad auorum vsque ætatem, ut Sagittarij ciuitatū Principem nostrum custodirent, & omnè mercenarium satellitem excluderent. Credebant enim turpe tū Principi, tum ciuitatibus esse, salutem publicam illis credere, qui vili & minuto ære corpora sua vèdidissent. Hunc morem, ni fallor, primus infregit Carolus ille, re & nomine Audax, successu non admodum sibi suisq; felici. At quanquam hoc ingenuum satellitiū in desuetudinè abiuerit, nomen tamen ad hunc vsque diem apud illos durat, qui Romano sermone corrupto loquuntur. Satellites enim eos, qui primas tenent, qui que equis extra vrbes vtuntur, *Arciers* lingua Latinogallica nominant, ab arcu nimirum quo Sagittarij uti consueuerunt, dū Principis corpus tuerentur. Non mirum est ergo, si Cimmerici & omnes Cimmericorum coloni, Scythas se nominari fecerint, quando tantum quidem crediderunt in hac appellatione dignitatis esse. Hinc est quòd de Herculis filio, Scythæ nomine, sunt fabulati, quasi nemo sagittarij nomine dignus esset, nisi Herculis quoque filius vocari mereretur. Solus igitur Scythæ arcum à patre relictum tetendit, & solus se balteo militari cinxit: quo posteriore denotarunt, non aliū quàm eum, qui in collegiū sagittariorum esset cooptatus, militia dignum videri. In balteo tamen phiala erat, ut semper ob oculos versaretur, nullum bellum nisi sanctè suscipiendum, atque dum susceptum esset, nunquam amicitiae & fœderibus fores esse præcludendas. In balteo igitur phiala pro insigni posita, sanctitatem semper & libationes præuias demonstrabat, & simul promittebat paratum eum, qui cinctus esset ad amicitiam & fœdus ineundum. Vide, quæso, quàm nihil est in Scytharum monumētis ociosum, quàmque sint omnia fœcunda prudentissimarum admonitionum: quas dum explico, spero & confido me non odiosum lectoribus æquis habitum iri, si non ob aliud, saltem hac causa; quòd ianuam aperiam ad symbola reperienda, quorum sub nomine emblematarum multos hac ætate studiosissimos videmus. Vtinam nostri Principes, & huius ætatis Christiani eiusmodi se balteo cingerent, & cinctus sui causam veram in animo gestarent. Nunc ergo ad veram Scytharum nominis rationem aspiravi, & allegoricæ originis interpretationem dedi; ad quam hoc etiã addendum, nullam gētē esse, quæ meliore iure generis sui auctorem Hercule nominare possit, quàm Scythas. Si enim Noachus inter homines primus Hercules, fuit secundi Herculis, id est, Christi egregius typus, merito illi, qui Noachi linguam cōseruarunt, ab Hercule genus duxisse dicetur. Præcipuum enim signum, quo cognoscimus cuius quis gentis sit, lingua est siue sermo.

Deinde

Deinde ætās, quæ ab Hercule ad Abrahami circumcissionem effluxit, à Scythis, vt prius ostendi, nomen accepit. Scythæ igitur soli digni habiti sunt, vt ab illis, tanquam veris & præcipuis Noachi siue Herculis liberis, ætas illa vocaretur. Quia ergo Scytharum appellatio communis est omnibus illis, qui de Gomeri radice sunt propagati, quocunquetandem suo & proprio nomine vocentur; bene habet quod Plinius dixit in hæc verba: Scytharum nomen vsquequaque transit in Sarmatas atque Germanos. Nec aliis prisca illa durauit appellatio, quàm qui extremi gentium harum ignoti propè ceteris mortalibus degunt. Ignotos igitur suis nominibus Cimmericorum vel posteros, vel colonos, Scythas vocarunt; perinde atque facimus, dum formam siue speciem animalis alicuius nomine suo nuncupare nescientes, generis nomine vocamus: quod non in animalibus solum, sed omnibus in rebus facere solemus; adè, vt si eorum quæ sub eodem genere sunt, quippiam nomine suo careat, generis nomen tanquam proprium adsciscat: quod Aristoteles quoque in Topicis annotauit. Quemadmodum autem Scytharum nomen commune est omnium Cimmericorum, qui primum ad Hircanum mare habitauerunt, à quo post aliò innumeras colonias emiserunt; ita Græcis Nomades siue Nomæi omnes Scythæ nominantur, voce deducta à pascionibus, quibus præcipuè vacare videbantur. Stephanus prius Nomæos vocatos ait, ac deinde Scythas, à Scytha Herculis filio. Strabo Nomades & Aroteras distinxit, hos ab arando, illos à pascendo vocatos esse credens. Sed quia Nomadū appellatio Græcorum est illis omnibus data, qui pascendis gregibus & armentis victitat siue Scythiā habitent, siue Libyam, in qua Nomades etiā commemorantur, nihil facit ad historiam quærere, qui Nomades dicendi, qui non dicendi. Equidem cum Stephano sentio, Nomæos omnes promiscuè Scythas vocatos esse, propterea, vt opinor, quod omnes diligentissimā curam pecori pascendo impendere viderentur. Neque ergo gentile nomen est, neque certis terrarum spaciis definitū, quauis dum alia nomina desunt, hoc vtantur auctores. Totā ergo Scythiam bipartitò diuiserunt Græci, alteram à re pecuaria, alteram ab agrorū cultu nominantes. Quocirca qui pecore vivebant, vbicumque essent & cuiuscunque nationis, Nomades dicebantur: at qui agriculturæ operam darent, eos omnes promiscuè Aroteras nominabant, siue, quod idem est, Georgos; quorum apud auctores & in Europa & in Asia diuersis locis sedes notantur. Hæc ergo partitio non Scythis magis conuenit, quàm aliis quamplurimis gentibus, & idcirco obiter mihi transeunda. Iam ergo ad Sauromatas siue Sarmatas veniamus,

quo-

quorum nomenclatura latè patens, ad illos tamè ferè applicatur, qui circa Mæotidem, & Tauricam, & viciniam omnem commorabantur, vt ex Plinio, Herodoto, Strabone, & aliis non paucis, colligi potest. Ptolemæus Sarmatiam duplicem fecit, Asiaticam, & Europæam. Asiaticam, Corace monte, Tanai, Mæotide, mari Caspio, & incertis finibus camporum, vsque ad Rhymericos montes, definiuit; ita vt rotam planiciem complexus sit, quæ ab ostiis Rha fluminis ad Mæotidem, & Tanaim, & montes proximos Aquilonares longis latisque spaciis terminatur. Europæam Sarmatiam à Vistula ad Tanaim vsque extendit; in quo spacio montes Budinos, montes Alaunos & Ripæos posuit, de falsa veterum persuasione, montes hîc diuersos comminiscens, vbi plus paludum & stagnorum, quàm collium, inuenitur. Certè ex hac Sarmatiæ latitudine facile conicere licet, Sarmatarū nomē non tam gentis alicuius propriū esse, quàm vniuersim per multas nationes, perinde atque Scytharum, vagari. Pomponius Mela Sauromatas ad ripas Tanais posuit; sed sic, vt hærentia quoque possidere dicat; vnam tamen gentem faciens, quamuis diuersa sint nomina, & populi diuersi. Fateor equidem vnam gentem esse, si vnitas quidem hæc tam latè, quàm vnitas linguæ, patet, porrigatur; qua non aliud est ad eandem originem docendam efficacius argumentū, nisi constet vi inductam cuiquam populo fuisse. Inter Sauromatas primos Pomponius Mela enumerauit Mæoticos *γυναικοκρατεμένους*, id est, sub imperio mulierum agentes, in quibus regna ponit Amazonum. Cum hoc Dionysius ferè, licet non omnino, consentit.

Ἡ τοὶ μὲν λίμνης Μαιώτιδος ἄλχι νέμον
 Αὐτοὶ Μαιώται τε ἢ ἔθνεα Σαυροματάων
 Ἐδλὸν ἐναλίε γένος Ἀρεῖ· ἐν γὰρ ἐκείνης
 Ἰφθίμης φιλότιμος Ἀμαζονίδων ἐγένοντο,
 Τὴν πόλιν Σαυροματίησιν ἐπ' ἀνδράποισι μίγησαν
 Πλαγχεῖσαι πάτηθεν, ἀπόσθεσι δερμάδοντες
 Τούνεκα καὶ παῖδες μεγαλήτορες ἔξεγένοντο,
 Ἰλην ναυετόντες ἀπέριλον ἦς διὰ μέσσης
 Συρόμεντος Τανάϊς Μαιώτιδος ἐς μυχαπίπης,
 Ὄση καὶ Εὐρώπην ἀπολέμεν Ἀσιδος αἴης
 Ἐς δὲσιν Εὐρώπην, ἐς δὲ ἀυγὰς Ἀσίδα γαίαν.

Id est, vt ex tempore fudi:

At prope Mæotim Mæota nomine degunt,
 Sauromatæque genus clarum Mæortis in armis,

nn

Non

*Non citra causam, quod sint insignis amoris
Pignus Amazonidum, quo mixtae fortibus olim
Sauromatis fuerant, longis erroribus acta
Sedibus è patrijs, & Thermodontis ab unda.
De generosa igitur stirpe est generosa propago,
Immensas habitans silvas, quas Syrmate longo
Perlapsus Tanais, Maotis conditur undis,
Europam atque Asiam scindens, hanc Solis ad ortum,
Solis ad occasum cernens Europica regna.*

Constat ergo Sauromatas ad Maotim sedes habuisse, ad vtramque Tanais ripam, & hos de Amazonum concubitu, ut Herodotus quoque prodidit, genus duxisse. Hinc apparet, non ante Sauromatas dictos fuisse, quam Scythæ se Amazonibus coniunxissent. Si enim è Scythis, ad Maotim habitantibus, & Amazonibus sunt procreati, necessario posteriores sunt habendi. Cui illud quoque consentit, Sauromatas inter reliquos Scythas de sermone muliebri corruptela & sollicitissimo ludibrio haberi. Ita ergo sentimus, Scythas illos, qui ad Maotim à Bosphoro Cimmerico ad Tanaim, & hinc in Europa ultra Tauricam Chersonesum habitauerunt, Sauromatas fuisse nominatos. Sed in eodem omnino tractu dicuntur habitasse Cimmerici, ad ipsam usque intimam Thraciam, & id quidem eisdem temporibus. Consequens igitur est, ut eosdem fuisse arbitremur. Quamobrem reiecto Græcorum etymologia, uti ridiculo, & à lingua Scythica alieno, in Cimbrico sermone illud expiscemur. Veteres Sauromatas dixerunt, non Sarmatas, ut est apud omnes videre Græcos, & inter Latinos apud Pomponium Melam. Plinius Latinis Sarmatas, Græcis Sauromatas dici tradit. Nos igitur vetustiorē nomenclaturam pro germana & genuina retinebimus, in prima quidem syllaba, in qua posteriorē partem Latini reiecere, non aliter atque ex Goetis fecere Gotos. Græci verò in medio o paruum addiderunt, quod ita forte pronunciari putarent. Nos enim *Saurmatey* ita in prima syllaba producimus, ut inter *Saux* & *Mat* videatur o paruum interiectum. *Saurmat* autem nihil aliud est, si de interpretatione definiatur, quam socius æqualis ad res acerbas perferendas. *Mat* enim vocali longa socius est, non quiuis, sed is, qui æqualis est; propterea quod à mensura sic vocetur, quam nos eadem voce signamus. Qui igitur dicit quempiam sibi esse *Mat*, hoc dicit, alterum sibi tantum esse, ut eum statuat mensuram omnium rerum agendarum: quasi nihil nec facere, nec dicere velit, quod alterius voluntate non metiatur. Porro quod huiusmodi societas tam arctis vinculis colligata, non in rebus prosperis, sed in aduersis, perinde atque aurum in igne cernatur, prudenter ad-

ter adiecerunt in compositione vocis, qua eiusmodi societas erat consignanda, acerborum mentionem. *Saux* enim acerbum signat, & à sapore ad omnia dura, aspera, & difficilia significanda transiit. Dicimus enim *Set is my saux*, id est, difficile mihi est. Effertur autem eophonon, ut a ad o in compositione proximè accedat. *Saurmat* igitur vocabulum compositum est, duabus longis syllabis constans, pro quarum secunda, Græci duas breues substituerunt, Sauromatas, non Sarmatas, dicentes. Non est itaque vox hæc propria gentis aut nationis, sed eorum inter se communis, quibus eiusmodi seu amicitia, seu æquabilis societas, ad res durissimas quasque alterius nomine subeundas inicitur. Sed quia amicitiae maxima semper fuit inter Cimmericos laus & dignitas, omnes tandem qui Cimmericorum vetustum nomen, linguam & instituta seruabant, hac se voce compellere coeperunt. Nos quæ non nouimus, de nomine eum amicū ferè vocamus; at Zelandi & alij permulti nostrates, in quibus hæcenus antiquæ simplicitatis hæret vestigia, dum se mutuo compellunt, semper hac voce *Mat* vtuntur, non adiecta durorum aut acerborum mentione. Eiusmodi igitur vox in quotidiano & continuo ipsis usu effecit, ut omnes Sauromatae vocarentur. Hoc tempore miles nobis, licet alio nomine *Crygman* vocetur, *Lansknecht* tamen frequentius nominatur. Hinc est, ut Itali Germaniam vocent terram Lansknechtorum, à voce inter Germanos in hoc significato usitata. Principio *Serman* miles dicebatur, quo nomine toti genti ea, qua diximus, ratione communicato, *Crygman* coepit nominari. Sed quod acquirendi studium hac voce signatum ignobilius esse quibusdam videretur, quam ut ingenuum virum deceret; placuit potius vox *Lansknecht* quam *Crygman*; eod quod *Lansknecht* eum notet, qui minister est siue famulus regionis, id est, qui Reip. seruit. Seruitium enim siue ministerium communitati hominum impensum, vera est radix omnis veræ nobilitatis. Quantumuis enim quis diuitiarum possideat, quamuis immensa latifundia, quamuis ingentia ædificia sua numeret, nisi ea ad publicam utilitatem accommodet, nullius appellationis honorem meretur, in qua vel minimum sit nobilitatis. Sic ut quis sit doctissimus, & omnem cyclopædiæ sibi ornatum, magnis vigiliis compararit, non tamen nobilis ab his dotibus dici debet, nisi fructus insignes & necessarios ex hoc suo thesauro ad Reip. adiumenta depromat. Merito igitur Crygmanni vocabulum minus quam Lansknehti ingenuis hominibus placere debet, utpote quos oporteat intelligere labores militares, ad totius regionis salutem, non ad stipendia, meretricum more, facienda, nec ad prædandi latrocinandique more esse conferendos. Hoc igitur modo Cimmerici olim Scytharum nomen minoris

facere cœperunt, quòd sagittarij non æquè venerandum sit vocabulum, quàm Sauromatarum. Nam illud ab arte ea ductum est, quæ corporis est, non animi. At Sauromata, siue, more nostro, *Saurmat*, non tam corporum quàm animorum indicat coniunctionem, qua in rebus duris nihil est neque sanctius, neque diuinius, neque magis necessarium: in rebus secundis, nihil vel iucundius, vel pulcrius, vel festiuus: adèd vt si quis hanc in omnibus tum prosperis, tum aduersis æquabilem societatem Soli compararit, quod Cicero sub nomine amicitia fecit, non malè mihi comparaturus esse videatur. Non est itaque discrimen gentis hac voce, sed propositum firmissimum animorum notatum, quo omnia amicorum communia statuuntur, cum in iucundis, tum maximè & præcipuè in acerbis, in quibus id genus socius & amicus, non homo, sed Deus quispiam dici meretur. Quàm verò hunc cælestem amicitia vsum Scythæ omnibus diuitiis, omni auro, omnibus gemmis, omnibus denique, quæ homini cara sunt, excellentiorem putarint; Lucianus in *Toxari* suo exemplis insignibus ostendit: quæ vellem, vt à multis fortassis leguntur, ita ab aliquibus saltem vel minima sui parte ad imitationem vocarentur. Sic enim diuinus hic ignis in orbe Christiano extinctus videtur, vt vix vsquam eius exigua scintilla cernatur. Vellem Lucianum vim hanc vocis intellexisse, quòd non exemplis magis, quàm vniuerso latissimarum in Scythia regionum consensu, laudem hanc maioribus nostris vindicasset: à qua hac tempestate tantum peregrinorum hominum contagione & pestilenti afflatu recessimus, quantum sedes, quas nunc occupamus, ab illis distat, quas tum tenebamus, cum hoc præconio digni essemus. Satis ergo me credo explanasse, quid nomine Sauromatarum significetur, & qua de causa hoc potius, quàm Scytharum nomen Cimmericis arriserit. Hac etiam via intelleximus, qua de causa Amazones, alij Cimmericis socias fecerint, alij Sauromatis cõiugarint; eò quòd videamus eandem diuersis nominibus gentem Cimmericorum & Sauromatarum fuisse; & qui diuersam putarunt, nominum diuersitate, quorum significationem ignorarent, fuisse deceptos. Ex his illud effecimus, vt cum Sauromatarum vxores Amazones esse docuerimus, eadè etiam cogamur fateri, Cimmericorũ fuisse. Hinc ergo fit, vt mirari non debeamus, Amazones & Cimmericos vnà in Ioniam irrupisse, vt ex Eusebio didiceramus, nisi mirandum sit, maritos, & vxores vnà proficisci. Sed reliquum est adhuc illud, non parua admiratione dignum, qua de causa vxorum non maritorum fiat primaria metio, quasi expeditionis illæ perpetuò principes fuissent. Si cū Mela & Plinio Sauromatas siue Cimmericos Amazonum coniuges gynæocratatu-

cratunos dicamus, id est, sub vxorum potestate constitutos, facilis est ac expedita causa. Iure enim ab eis expeditiones accipiunt nomen, à quibus accipiunt imperatoria edicta. Verùm huic responso Dionysij & Herodoti aduersatur auctoritas, quorum ille Sauromatas Amazonum filios planè Mauortios facit, tantum abest, vt à feminis se sinerent gubernari: hic verò generosos iuuenes & bellicosos se Amazonibus coniunxisse dicit, cui repugnat Sauromatas sub feminarum iugo vixisse. Tum verba, quæ Amazones ad iuuenes post concubitum fecere, satis ostendunt, quàm nihil cogitarint de imperio in maritos exercendo. Deinde, qui historia quàm poëseos apud veteres fuere studiosiores, ij expeditiones in Asia factas Cimmericis, nō Amazonibus, adscriperunt. Sed quanto quæque res à communi hominũ sensu est alienior, quantoque plus habet admirationis, tanto magis est accommodata fabulis Poëtarum. Quocirca Lucanum, quòd vera, non fabulas, canat, aliqui historiographum potius quàm Poëtam existimarunt: quòd credant Poëtam non numeris, sed figmentis ab historiographo differre. Licet igitur materiã ab historia Poëta possit mutuari; sic tamen eam tractare necesse est, vt veritatem fabulis tegat & abscondat. Quocirca si inter scriptores Græcos Poëtae sint verulissimi, par est credere, historiographos multa ab illis transtulisse. Quod equidem improbandum minimè dūco, sed hoc desidero, quod maximè decebat, vt figmentis laruas detraherent, & res veras citra fabulas docerent. Quando igitur apud Homerum legissent, Amazonas ad Sangarium contra Phrygas castra fuisse metatas, & aduersus eas Otreo & Mygdoni Priamum suppetias tulisse, hoc sic in scripta sua retulerunt; vt Amazonas solas in expeditione illa commemorandas putarent. Homerus verò, quod Cimmericorum erat siue Sauromatarum, vxoribus more poëtico adscripsit, quo indicaret, eas longè aliter quàm Ionicas mulieres educatas esse, non ad saltus Ionicos & choreas mollibus & fluxis membris peragendas, sed ad arma tractanda, & ea omnia obeunda, quæ maritis in castris sunt necessaria. Vnà enim in bella proficiscebantur, in quibus non prædis modò agendis, & pabulo rapiendo, & cibo castrensi tum quærendo, tum coquendo inuigilabant; sed frequenter etiam leuia proelia committebant, nonnunquam in iustam aciem cum maritis aduersus hostes accingebantur. Hanc ipsarum virtutem prisca vates tanti faciendam putarunt, vt fingerent omnia Cimmericorũ bella à feminis fuisse gesta. Hoc si quis in historiam recta ratione transferre voluisset, sic erat poëticis pigmentis abluendum, vt Cimmerici in bellum vnà cum vxoribus strenuissimis feminis venisse dicerentur. Morem hunc ea confirmant, quæ

multo post in miserabili illa Teutonum & Ambronum clade, ad Aquas Sextias contigerunt: in quibus narrandis Plutarchus adiecit Ambronum eos, qui fugere non audebant, tantisper restitisse, dum ad castra sua & carros à Romanis impellerentur. Ibi tum mulieres gladiis, securibusque armatas occurrere, & terribili cum fremitu ferociter tum fugientibus, tum persequentibus, illis ut proditoribus, his ut hostibus repugnasse, nudisque manibus scuta Romanorum reuelasse, & his furis agitatae, pertinaci ad mortem usque ira gladios hostiles contempsisse. Hic gladios, hic secures mulierum, hic Martium robur & mortis contemptum in sexu feminino videmus. Horum autem maritos, fratres Cimmericorum & commilitones fuisse scimus. Sed quales fuerint ipsae Cimmericorum uxores, ex eodem auctore discamus, ne aliis adducendis simus prolixiores. Hic narrat Romanis ad castra usque Cimbrorum persequentibus, foedum & atrox spectaculum esse oblatum. Mulieres enim Cimbrorum nigris vestibus indutas, ex carris, in quibus stabant, saeuisse in fugientes, atque ita ab aliis maritos, ab aliis fratres, ab aliis patres fuisse mactatos: postremo ipsas & infantibus & sibi necem intulisse, ne quisquam Cimbrici nominis Romano seruiret. Si ergo tamdiu consuetudo vxorum una cum Cimmericis arma tractandi durauit; quid est mirandum, si apud priscos, Amazones & Cimmerici una militasse prodantur? Et tanto magis de priscis illis hoc credendum est, quanto maiores posteris suis virtute, & animi magnitudine, & tolerantia laborum prestare deprehenduntur. Quocirca, si historiae Romanorum de Cimmericorum posteris credimus; quid ni & priscis credemus, Amazones una cum Cimmericis longinquas & diuturnas expeditiones suscepisse? Verum duabus maxime de causis Poetae Amazonibus res praclare gestas tribuerunt; altera, quam modo dixi, quod scripta sua admirabili & stupenda nouitate condirent, cum apud Graecos omnes, tum maxime apud Ionas, quorum uxores mollissimae id temporis fuerunt: altera, ne Cimmericorum memoria, in illustrissimis rebus gestis cognosceretur, sed illic dumtaxat eorum fieret mentio, ubi perpetua & aeterna nocte damnati, in vestibulo Orci obscuram & ignobilem vitam agere fingerentur. Verum quamuis plurimum nunc mihi effecisse videar, ad commonstrandum Amazones Cimmericorum siue Sauromatarum uxores fuisse, & una cum ipsis militasse; adhuc tamen aliud puto latere in his Poetarum inuolucris. Prisci tironum exercitum solent praemittere ad hostes excursionibus, & depopulationibus, & leuibus proeliis tentandos. His verisimile est matres quoque crebro non commites tantum, sed duces etiam adfuisse: tum quo quae à patribus fieri diu

diu & multo usu nouissent, earumdem adhuc iuuentutem condocerent, tum quo effrenes animos tenero & materno amore à periculis custodirent. Praeter enim rerum diuturna experimenta, metum quoque naturae instinctu & temperamenti ratione mulieribus inditum, adferebant, ad filiorum diligentiorum cautionem. Deinde si fugissent hostium maiore vi compulsa, leuius longè dedecus erat, quam si Cimmerici ipsi exploratum excurrentes, in validiorem manum incidissent, atque ita terga iis vertissent, ad quos inuadendos exercitum ducebant. Magnum enim momentum habet ad totius belli exitum, qua quis sit apud hostem existimatione. Cauendum igitur diligenter, ne in illam se necessitatem quis iniiciat, qua cogatur pedibus quaerere salutem. Tirones igitur suos ipsorum filios una cum matribus exploratum, pabulatum, & cum ad alia multa, tum ad hostes tentandos emittebant; ne si repulsa haec manus fuisset, spei quicquam & fiduciae hostibus accresceret, utpote qui cognituri essent, non cum viris se, sed cum feminis & imberbi aetate proelium commisisse. Contra, si hostes caesi essent, eo maior ipsis erat victoria, & aduersariis ignominiosior; quod à feminis & pueris victi fuissent. Non malum ergo stratagemam mihi videtur factum hoc Cimmericorum. Nec absurdum sit existimare, plerumque ita accidisse, ut primum furentium matrum, & filiorum impetum, hostes non potuerint sustinere. Quid enim mulieris & adolescentis primis conatibus ardentius, quid furiosius? Accedebat deinde formido alterius exercitus, qui pone sequebatur. Cum ergo par sit, filiorum & vxorum multo maiorem numerum fuisse, quam ipsorum Cimmericorum; & numerum non modo fuisse maiorem, sed omnem apparatus longè elegantiorum & superbiorem, & in vestitu, & in armis, & in equorum phaleris; propterea quod graues viri vxoribus semper & filiis plus sumptus & impensa, quam sibi ipsis ad eiusmodi pompam indulgeant, non mirum est, si hominum multitudine, & armorum splendidissimo ornatu, & aetatis alacritatisque omnium aequalitate hostes percellerentur. Quod eo magis cogitandum est accidisse, quod praecursores leuis plerumque armaturae equites, & non multi numero apud alias gentes esse consueuerint. Quid igitur colligendum coniectandumque erat, de totius exercitus corpore, cuius emissarij & primis aggressibus destinati, tot talesque essent? Qua de re minus miror Poetas omnes expeditiones, omnesque victorias Amazonibus tribuisse, uti quarum incuribus vix ullus vnquam exercitus par visus fuisset.

Iam quod tironum ratione non habuerint, duabus rursus de causis potuit

potuit euenire; vna, ne viri committi miraculum narrationis attenuarent; altera, quod eodem omnes vestitu cum essent, nec barbis distinguerentur, mulieres omnes esse apparerent. Eiusmodi exercitus Amazonum, mea quidem sententia, fuit, ex quo fabulas natas esse, nemo mirabitur, qui diligenter omnia expedit. Iam ergo videamus, an Amazonum nomen clatura, his quæ dicimus consentiat: consentit sane & admirabili quodam modo. Quo igitur modo? Eo nempe, vt Amazonum nomen vxores simul & filios complectatur? An quicquam tali voce artificiosius, quicquam admirabilius? Herodotus Aorpatas Scythicè vocari dixit, quasi extra controuersiam esset, alteram vocem ab alterius mamma adustione datam esse. At nos monstrabimus, hanc etiam vocem talem esse, vt vel matribus, vel filiis, vel vtrisque tribui possit. Prius ergo de Amazonis voce. Paulo antè docui, *Mat* socium, cum quadam æqualitate morum, rerumque omnium, notare; & dum de Saxonibus agerem, *Soy* filium esse, si vox producat, & quodammodo Iota admixtum sonet. *Matsson* igitur socii eiusmodi filius est. Verum cum nostratibus semper, & olim, & nunc etiam moris sit, composita nomina, quoad eius fieri potest, concidere & decurtare, pro *Saurmat* vulgo *Mat* plerique dicebant, perinde vt hactenus nobis est in vsu. *Matsson* igitur plurali numero, filij erant Sauromatarum. Amazon ergo siue soluta Zeta in litteras æquipollentes, *Amatsson*, filius est socii æquabili iure deuincti. Iam verò *Soy* non filium modò, sed osculum etiam significat, verum pronuntiatione non in Iota quodammodo mixtum, sed in Epsilon declinante. Nos filium significantes, *Soy* scriberemus; osculum verò *Soey*, non quòd posteriores vocales diphthongum faciant cum prioribus, sed vt intelligatur pronuntiationis ipsius o longi diuersitas. Præterea *Soey* non solum osculum & osculor signat, sed idem sæpe notat, quod concilio & conciliatio. Omnia autem hæc significata ex eadem origine manant. Prima enim vox est *Soy* o breui, qua sanum & integrum nominamus: eius contrarium *Mos*, quod ægrum, & non integrum, siue morbidum signat, vt in Enos memini monuisse. Hinc Sol *Soy* nobis vocatur, eò quòd omnis sanitatis & integritatis sit auctor. Hinc *Soy* o longa, siue *Soey*, idem quod pacem facio, siue concilio; quia pax omnia conseruat. Hinc eodem sono *Soey* pro osculor, & si nomen sit, pro eo quod Latinis est osculum, in vsu est, nimirum quòd osculo homines inter se concilientur, & pacem confirmant. Hinc etiam *Soy*, o longo paulo aliter sonante, pro filio ponitur; propterea quòd non solum arctius amoris vinculum inter vxorem & maritum masculinus partus faciat, sed quòd filius etiam

patris

patris nomen & gentile ius in familia conseruet. Hæc ergo est origo, propago & cognatio harum vocum, exiguo pronuntiationis discrimine diuersa, sed tamen cognata significantium. Quocirca *Matsson* duo notabit, filium Sauromatæ, & osculum siue suauium Sauromatæ. Quid verò est suauium Sauromatæ aliud, quàm legitima vxor? Probi enim & honesti viri est, non aliam, quàm coniugem suam, osculari, alioquin Lamecho similis futuri, qui legitimum coniugium primus violauit. Vxor igitur Sauromatæ, siue Matæ, quod pro eodem est in vsu, *Matsson* vocatur; quia sola sit osculum sui Matæ, siue Sauromatæ. Verum quid hoc est rei, quod Græci *Amatsson*, non *Matsson* dicant? Possem equidem simpliciter respondere, hæc eius causam esse, quòd quispiam filiorum, vel quepiam vxorum à Græcis capta, vel alioquin interrogata, quænam esset, responderit *Amatsson*. *A* autem articulus pluralis *p* & vsitatus est, & inter ceteros Flamingis & Anglis omnibus. Dicunt enim *Amay*, id est *o amp*, siue vir, pro *Amay*. Nam in vniuersum secunda vocalis & prima frequentissimè inter se commutantur, pro diuersitate regionum. Sic Flamingi pro *Sectey*, id est, pugnare, dicunt *Sachtay*; pro *gexey gaxey*, quod est congregare, atque similiter in aliis infinitis. Nobis autem perpetuum est nomini substantiuo, quòd non sit proprium, articulum præponere, nisi adiectiuum aliquod sit coniunctum: vt *Jck bey e may*, siue *a man*, id est, ego sum vir. Eodem modo *Amatsson* cum articulo efferendum erat, cum mulier rogata quæ esset, responderet se esse suauium Sauromatæ. Itidem, si quisquam filiorum rogatus fuisset, quisnam esset, respondere debebat, *Amatsson*, id est, filius Sauromatæ. Cum ergo Græci, Scythicæ linguæ imperiti, *Amatsson* audirent, vnam vocem esse crediderunt; atque ita & singulari numero, & plurali numero articulum retinuerunt, contra atque vsus linguæ nostræ postulat. nam in plurali numero articulum omittimus. Dicimus enim *Soy syy manney*; id est, nos sumus viri, non *a manney*. *Amatsson* igitur, vel osculum est, vel filius Sauromatæ. Sed quærat quis forsitan, quare Sigma geminetur. Dicam. Quòd primo casu dicitur *Mat*, secundo effertur *Mats*. Hinc *Matsson*, non *Matson*, dicendum, pro filio, aut osculo Matæ. Nec absurdum est, Græcis has consonantes in Zeta mutari, quia Zeta minimè sic pronuntium, vt à plerisque omnibus pronuntium audimus. Nam neque duplex Sigma est, neque simplex, sed sonus è Tau & Sigma mixtus, cum ipse sigma sibilo quodam maiore, siue potius duplicato; ita vt rectè Græcis *αματτων* scribatur, cum sonus idem vtrouque seruetur. Satis hæc esse poterant, ad Amazonis vocem explicandam: verum quia

oo

multi-

multiplex ferè est in vocibus Cimbricis, artificium non est tacendum, quod in hac præterea voce animaduerto. Dixi, Ξ , siue Δ articulum nostratibus esse; at eadem vox legitimum etiam coniugium signat. Quocirca, si Ξ in hoc significato in Δ commutatum esse dicatur, Amazon erit legitimus Matæ filius, vel legitimum Matæ suauium. Quando igitur tam ingeniose nomen hoc compositum est, vt commune sit legitimis Sauromatarum & filiis & vxoribus; non mirum est, toti exercitui datum fuisse, in quo matres & filij simul militabant, & prima belli præludia faciebant. Quamquam verò commune esset nomen, & communis adolescentum & mulierum exercitus; placuit tamen, vt dixi, Poëtis, quibus Amazonum memoriam omnem ferimus acceptam, mulieres duntaxat suis decorare scriptis, quò ea lectoribus admirabiliora viderentur. Quàm enim laudis huius ad solas mulieres translatio omnibus ariserit, conspici potest in omnibus posterioribus Poëtis, quorum ferè nullus est, qui carmen suum voluerit hoc Amazonum ornamento carere. Addamus nunc Herodoti interpretationem, qui neicio cuius relatu scripsit, Amazonem Scythis $\Delta\epsilon\omicron\rho\pi\alpha\tau\alpha\mu$ nominari. Credo fuisse Sauromatam quempiam interrogatum quâ Amazon Scythicè vocaretur. Hunc, Græci hominis errore animaduerso, quo Amazonis nomen Græcum esse arbitrabatur, verè quidem respondisse; sed sic, vt ab errore non liberaret. obliquas enim & astutas responsiones, & ænigmatis & gryphis persimiles, Scythi semper placuisse, non semel modò est ostensum. Descripsit igitur, quisquis ille fuit, Amazonis ambiguum significatum, voce Scythi æquè ambigua. $\Delta\epsilon\omicron\rho\pi\alpha\tau$ enim ad verbum significat, legitimæ sobolis siue proles semitam: Ξ enim longum, siue $\Delta\epsilon$ diphthongo scriptum, legitimum; $\omicron\rho$ verò, sobolem siue propaginem vocamus: vt cum dicimus, $\delta\iota\ \sigma\tau\omicron\rho\varsigma\ \sigma\omicron\upsilon\delta\epsilon\rho\varsigma\ \omicron\rho$, id est, moriebatur citra sobolem relictam; vel non relictis liberis. Verùm de hac voce alibi fortè latius. $\psi\alpha\tau$ nobis viam signat, pedibus tritam, qualis ferè compendiararia solet esse, & rectissima. Rectè igitur Amazon dici potest $\Delta\epsilon\omicron\rho\pi\alpha\tau$. Nam recta semita ad stirpem siue genus legitimum continuandum, est tum vxor, tum filius. Nam & hic patris legitimo generi propagando, & illa seruit, & vterque patri ad finem hunc destinatur. Ceterùm, quòd Herodotus addidit $\Delta\epsilon\omicron\rho\pi\alpha\tau$ virum significare, & $\psi\alpha\tau$ occidere, acceptum videtur esse à quopiam Scythia, cui volupe fuerit Græci curiositatem deridere. Nam $\Delta\epsilon\omicron\rho\pi\alpha\tau$ quidem virum occidere solet, quoniam contra hostes vnà cum maritis & filiis pugnabat, verùm ab illo nomen animinè ducit. Interrogatus enim, quid $\Delta\epsilon\omicron\rho\pi\alpha\tau$ esset, respondere potuit

potuit, esse viri occisorem; non de voce, sed de Cimbricæ militiæ consuetudine, petita descriptione. Quemadmodum dum Arimaspsus à Scythiis vnum oculum habere diceretur, credidit Herodotus vnius oculi in Arimaspi nomine significatum esse. Clarum ergo nunc feci, quid sit $\Sigma\alpha\upsilon\rho\mu\alpha\tau$, siue voce simplici $\psi\alpha\tau$, quid $\Delta\epsilon\omicron\rho\pi\alpha\tau$, quid $\Delta\epsilon\omicron\rho\pi\alpha\tau$. E quibus omnibus, summo consensu inter se conspirantibus, promptum erit, lucem omnibus illis inferre, quæ de Amazonibus scribuntur. Cimmericos ergo posthac non mirabimur cum Amazonibus militasse: immò contrà sic colligemus, vbiunque Amazones quicquam præclare gesserunt, eius gloriæ partem ad Cimmericos pertinere, nec eos vnquam longè abfuisse, cum præcipuum semper exercitus corpus Cimmerici facerèt, Amazonibus velut prædatorio globo præcurrentibus. Quicquid igitur de Amazonibus prædicatur, id ad Cimmericos, tanquam patres & coniuges, erit applicandum, cum eosdem Cimmericos & Sauromatas esse demonstrarim. Quamobrem muneri mei est obiter indicare, quàm latè Amazones in Asiam, in Europam, & in Libyam sint euagatæ, quò cognoscatur, quas Cimmerici olim susceperint expeditiones. Qua in re ab Homero, primo & antiquissimo Græciæ scriptorum, auspiciabor; cuius sunt, de bello ad Sangarium gesto, cuius aliquoties feci mentionem, libro Iliados tertio, hi versus:

$\Omega\varsigma\ \phi\acute{\alpha}\tau\omicron\ .\ \tau\omicron\nu\ \delta\lambda\prime\ \omicron\ \gamma\acute{\epsilon}\rho\omega\nu\ \eta\ \gamma\acute{\alpha}\sigma\alpha\ \tau\omicron\ \phi\acute{\omega}\nu\ \zeta\epsilon\iota\tau\epsilon,\$
 $\Omega\ \mu\acute{\alpha}\kappa\alpha\rho\ \text{Ατρείδη},\ \mu\omicron\iota\rho\eta\gamma\epsilon\nu\epsilon\varsigma\ \omicron\lambda\beta\iota\omicron\delta\alpha\iota\mu\omicron\nu,\$
 $\text{Η}\ \rho\alpha\ \nu\acute{\iota}\tau\omicron\iota\ \pi\omicron\lambda\lambda\omicron\iota\ \delta\epsilon\delta\mu\acute{\eta}\lambda\omicron\ \kappa\omicron\delta\epsilon\rho\alpha\ \alpha\chi\alpha\iota\omega\nu,\$
 $\text{Η}\delta\eta\ \kappa\alpha\iota\ \text{Φρυγίω}\ \epsilon\iota\sigma\acute{\eta}\lambda\upsilon\theta\omicron\nu\ \alpha\mu\pi\epsilon\lambda\omicron\epsilon\omicron\sigma\alpha\nu,\$
 $\text{Ε}\nu\theta\alpha\ \acute{\iota}\delta\omicron\nu\ \pi\lambda\epsilon\iota\varsigma\varsigma\ \text{Φρύγας}\ \alpha\acute{\nu}\epsilon\rho\epsilon\varsigma\ \alpha\iota\omicron\lambda\omicron\pi\acute{\omega}\lambda\omicron\epsilon\varsigma\$
 $\text{Λαούς}\ \text{Οτρή}\ \text{ἔ},\ \text{Μυγδόν}\ \text{ἔ}\ \alpha\acute{\nu}\lambda\theta\acute{\epsilon}\omicron\iota\omicron,\$
 $\text{Ἐ}\ \rho\alpha\ \tau\acute{\omicron}\ \tau\acute{\omicron}\ \epsilon\varsigma\ \epsilon\alpha\lambda\omicron\omega\nu\ \iota\omicron\ \pi\alpha\rho\ \omicron\chi\theta\alpha\varsigma\ \Sigma\alpha\gamma\alpha\rho\acute{\iota}\omicron\iota\omicron,\$
 $\text{Κ}\alpha\iota\ \gamma\acute{\omicron}\ \epsilon\gamma\omega\nu\ \epsilon\pi\acute{\iota}\kappa\epsilon\rho\ \text{ἔ}\ \epsilon\omega\nu\ \mu\acute{\epsilon}\ \tau\omicron\iota\omicron\sigma\iota\nu\ \epsilon\lambda\acute{\epsilon}\chi\theta\iota\omega\$
 $\text{Η}\mu\alpha\pi\ \tau\acute{\omega},\ \delta\acute{\omicron}\ \tau\prime\ \eta\lambda\theta\omicron\nu\ \text{Αμαζόνες}\ \alpha\acute{\nu}\tau\iota\alpha\acute{\nu}\eta\rho\alpha\iota,\$
 $\text{Α}\lambda\lambda\prime\ \epsilon\delta\lambda\prime\ \text{ἔ}\ \tau\acute{\omicron}\ \epsilon\iota\ \eta\ \zeta\alpha\nu,\ \omicron\ \epsilon\lambda\acute{\iota}\kappa\omega\pi\epsilon\varsigma\ \text{Αχαιοί}.$

Pro quibus ego totidem versus Latinos effudi:

Dixit. & inde senex Regem miratus ita inquit:
Felix Atride, fatum sortite benignum,
Ne tibi Graiorum paret quamplurima pubes,
Que modò vitiferos Phrygiae deuēnit in agros,
In quibus innumeros vidi Phrygas agmen equestre,
Parrapidis ventis duce dio Mygdone & Otreò,

*Qui prope Sangarij ripas sua castra locarant,
Namque ego delectus fueram quoque ut auxiliarer,
Plurima non cessura viris cum irrupit Amazon,
Sed non tot fuerant hic, quot cernuntur Achivi.*

Strabo Bellephorontē Priamo adiunctum fuisse, in hac aduersus Amazonas militia, libro duodecimo docet, atque ab Amazonibus multas vrbes nuncupatas esse, tum & tumulo cuidam in Iliensi agro nomen ab Amazone mansisse, vt Homerus testatur; cuius hi sunt versus è libro Iliados secundo:

*Εσι ἢ τις παρὰ γῆθε πόλιος αἰπεῖα κολώνη
Εν πεδίῳ ἀπᾶνευθε, περίδρομι ἔνθα ἔνθα,
Τὴν ἦτοι ἄνδρες βαλίαν κελήσκασιν,
Ἀθάνατος ἢ σῆμα πολυκάρθμοιο μυρίνης,
Εἴθα τότε τρώες τε δέκευθεν, ἠδ' ἐπίκευθι.*

quos nos ex tempore ita barbarè peruertimus fortasse:

*In campo ante urbem tumulus se tollit in altum
Citra alium, vt circum circa sit currere promptum;
Hunc homines proprio Bateam nomine dicunt,
Ast immortales celeris monumenta Myrinnæ,
Hic censebantur Troës socijque seorsum.*

Myrinnam hanc Cassandra apud Lycophrontem canit, gemitus vnà cum totis maritimis locis editurà, tum cum Achilles saltu se Pelasgico in litus Troianū dabit, pedibus scaturientē fontem excitaturus. Tumulus igitur hic in conspectu Troiæ è planicie veluti tymbi, quos in agro ad Tungros multos videmus, assurgens, nomen accepit ab vna Amazonum, quæ hoc loco in bello cōtra Troianos suscepto, occidit; cuius honori tumulus hic siue tumbus, quo nomine apud Thungros hoc genus tumuli hætenus vocatur, erectus est, vt ex Homero colligo; qui non frustra dixit, monumentum hoc Myrinnæ ab immortalibus nominari. Strabo tamen opidulum sub Batea Myrinnæ nomine fuisse, libro tertio decimo tradit: cuius veterum auctoritate contra Poëtam fretus, necdum scio; quem Tzetzes quoque secutus est. Si opidulum fuit, necesse est id postea sub Batea conditum fuisse; quoniam, Homero teste, quo tempore exercitus hic recensabatur, vndique campo & planicie, per quam liber esset hominum equorumque cursus, cingebatur. Et mirum sanè, tam negligenter Strabonem versus Homeri legisse, cum ipse libro eo, qui hunc præcedit, tumulum hoc nomine dictum fuisse, ex his ipsis demonstrat.

Credo

Credo equidem Straboni, apud Æoles opidum eodem nomine fuisse, at hic tempore Troianorum de Homeri auctoritate fuisse nego; tū ei hoc crediturus, cum sibi ipse non refragabitur, de eadem re ferens sententiam. Bateam autem siue Bateam, alij ob aliam causam dici arbitrantur. Sunt quibus placeat ad Dardani vxorem nomenclaturæ causam referri; at illi non intelligunt discrimen vocum diuinarum atque humanarū. Nos ad riuos, quibus collis abundabat, respexisse eos volumus, qui Bateam nominarunt, ratione rustica potius quam diuina; atque idcirco Poëtam eleganter dixisse, nomen illud diuinum esse, quod ad sacrosanctæ antiquitatis memoriam conseruandam datum fuisset. Verum de hoc alibi, vbi de nominibus Deorum & hominum disputabo. Ex his manifestò deprehenditur, Cimmericos in Priami iuuentute Phrygiam inuasisse, quo tempore aconitum eos comedisse dixi. Hinc in Græciam arma transtulisse docui, piratarum iniuriis irritos. Attamen si diligentius vetusta monumenta perscrutemur, inueniemus non paucis antè annis Cimmericos in Thracia Treros condidisse, & hos mox in Græciam irruptiones fecisse. Tereus enim qui fuit, ferè trecentis annis ante Troianum excidium, natione Thrax in Græcia regnavit, vt Megarenses dicunt, circa fontes, qui Megaridis appellantur, pro eo ac Pausanias, regni eius vestigiis, suo adhuc tempore, Daulide supra Chæronæam extantibus, adductus existimat. Nam, eodem auctore, veteris Græciæ, quæ Hellas vocabatur, multæ olim partes à Barbaris tenebantur. Hunc autem de gente Cimmericorum fuisse, de Hippolytæ Amazonis & Terei regis sepulcris colligere oportet. Ea enim inter se apud Megarenses vicina sunt, vt ex iis duo liceat existimare; alterum, Hippolytam hanc non eam fuisse, quam Theseus dicitur rapuisse, proptereà quòd Theseus ducentis propè annis post Tereum regnarit. Credo tamen sepulcrum hoc Megaricum occasionem dedisse, de Theseo illa fabulandi, quæ de Hippolyta finguntur; eò quòd temporum diuersitas in antiquitatibus illis vetustissimis ignoraretur, & multa sæpe eidem tribuerentur, quæ multis sæculis inter se distarent: vt dum eundem Herculem faciunt, & eum, qui Antæum vicerit, & eum, qui cum Argonautis nauigavit, & similia infinita, quorum memoria extabat illa quidem vel carminibus, vel aliis monumentis conseruata; sed distinctio temporum & personarum perierat, proptereà quòd adulescentes propriis nominibus alia substituerent, quæ ab insigni aliquo Dei munere, quod in illis celebrandum suscepissent, ducerentur. Credam igitur potius sepulcris Terei & Hippolytæ iuxta se constitutis; è quibus conicio, Hippolytam Terei fuisse vxorem, quam duxerit post repudiatam

Progeni Pandionis filiam regis Athenarum. Hanc enim hominis Martij conuictu non contentam, adulterium commisisse reor, sororis fortassis adiumento; cuius sceleris cum manifesta esset, eam una cum sorore aufugisse, atque Tereum deprehensa labili Græciæ pudicitia, è Thracia sibi uxorem aduocasse; quam Amazonem fuisse mirum non est, si de Tereribus natales ducebat. Deinde licet ipsa alterius gentis fuisset; eò tamen, quod Tereo Tererum generis viro nupta esset, Amazon iure suo fuisset nominanda; cum Teres Cimmerij reuera essent. Non sum inscius, Poetas aliter de his fabulari, & Tereum non solum stupri Philomelæ illati accusari, uxore longius, ne quid rescisceret, relegata; sed crudelitatis etiam immanis & barbaræ, dum Philomelæ, quam compresserat, linguam fingunt amputasse. Ouidius libto sexto Metamorphoseos Thraciæ regem fuisse dicit, & Pandioni auxiliariis armis, contra nescio quos barbaros adfuisse, cuius hæc sunt verba:

*Credere quis posset? sola cessastis Athene,
Obstitit officio bellum, subiectæque Ponto
Barbara Cecropios terrebant ægmina muros.
Thracicus Tereus hæc auxiliariis armis
Fuderat, & clarum vincendo nomen habebat.
Quem sibi Pandion opibusque virisque potentem
Et genus à magno ducentem forte Gradu
Connubio Progenes iuaxit.*

Quibus reliqua addit, quæ de infausito matrimonio feruntur. Raphael Regius, barbarâ hæc ægmina regum Asiæ fuisse, existimat, quos dicit bellum Atheniensibus indixisse, præterea nihil lucis addens. Micyllus huic succurrens, aperte labitur, cum alter suspensio gradu se sustinisset. Ego autem, inquit, accipiendum puto Thracense bellum, quod Eumolpi temporibus gestum traditur, quando Thraces magna manu in Atticam descenderunt, & pugna circa Eleusum commissa, Erechtheum regem Atheniensium occiderunt, vt ex Pausania patet. Sed rursus se corrigens, ad bellum Amazonicum refert, quod Theseus Pandionis nepos finiuerit. Sed horum vtrumque, vt temporibus non congruit, quod ipse quoque Micyllus fatetur, ita multo minus cum Ouidio & tota fabula quadrat. Neque enim Thracum Rex, Atheniensibus, contra Thraces auxilio fuisse, suspicandus est; nec Amazonibus cognatis suis bellum intulisse. Ouidius, nisi fallor, prudens hinc Grammaticis scrupulum iniecit. Cum enim apud veteres inuenisset, contra Labdacum Pandiona bellum gessisse, nec

nec satis intelligere posset, quænam vrbs Labdacus vocaretur; pro Labdaco, Lampfacum credidit legendam, cui ad amulsum omnia, quæ scribit, respondent. Lampfacus enim antiquissima vrbs est Asiæ ad Propontidem inter Simoentem & Granicum sita, in qua Priapus summo in honore habebatur: cuius Cicero in tertia Verriarum, vt claræ & populo Romano amicæ mentionem fecit. Quia ergo hæc in Hellesponto erat, in ipsa Propontide commodissimum portum habens, recte Nalo dixit, *Ponto subiectam*. Deinde quod Asiatica esset, barbaram vocauit. Apollodorus Atheniensis, cuius auctoritas mihi, quam Ouidij, pluris fit, bellum hoc contra Labdacum de finium contentione natum dicit. Confirma vero quæ esse poterant Lampfacenorum atque Atheniensium, toto mari Ægæo & Propontide distractorum? Quod si fines hi inter ipsos inuenirentur, libenter correctionem hanc è Labdaco in Lampfacum Ouidio assentiret. Veritas igitur hæc est, Labdacus ad regnum Thebarum post Cadmi & Penthei mortem vocatus, bellum Pandioni intulit, propter fines Thebanorum, dum ipse adhuc in turela esset, occupatos. Huic Phœnicum auxiliis forte nixò, Atheniensium rex cum par non esset, Tereum sibi adiunxit; qui tum ad Megaridis fontes supra Chæronæam regnabat, si monumentis vetustis & Pausaniæ, qui ea suis ipsius oculis conspexit, fides sit adhibenda. Scribunt alij, Poetas secuti, è Thracia hunc accersitum; quod equidem reor ab ipsis eò factum, ne maxima pars Græciæ olim à Cimmeriis subiugata fuisse sciretur: quod tamen docui Pausaniam diligentissimum scriptorem fateri. Plato in Cratylo suo, plurima Græcorum vocabula à Barbaris accepta, testatur, maxime verò ab illis Barbaris, quibus Græci subfuissent. A quibus autem Barbaris dicemus eos accepisse, si non ab iis, qui in media Græcia habitabant? Nam Ionibus & Asiaticis posset quis Assyriam vel Persicam linguam inuehere, quorum imperio aliquando paruerunt. Huic tamen Plato aduersaretur, qui Phrygio sermoni aliquot Græca vocabula accepta refert. An igitur Athenienses ex Phrygia voces sibi aduocarunt? Minimè. Neque enim id quisquam sanæ mentis diceret. Vnde igitur in meditullio Græciæ Phrygij sermonis reliquæ? Ex illis sanè, quibus aliquando seruiuerunt. Nullum enim certius est signum veteris & aboliti Imperij, quàm linguæ vestigia. Hinc enim indubie colligimus, Romanos totam Galliam & Hispaniam diu subiectas habuisse, quod sermo Latinus, licet corruptissimus hactenus, in illis existeret. Nec ex lingua modo integra, sed ex parte etiam idem sumitur argumentum, vt Platonera videmus fecisse. Deinde ex corruptela etiam prioris sermonis, quamuis non aboliti, intel-

intelligimus, quæ gens fuerit, quæ sermonem corruerit. Preter enim dictiones quasdam veteri sermone irrepentes, phrasés quoque siue loquendi quidam peculiâres modi inuehantur. Sic Italicum siue Latinum sermonem à Gotis corruptum esse, quiuis ex ipsa lingua iudicabit; atque hinc deinde collegerit, Italos à Gotis vel aliis eiusdem linguæ gentibus fuisse subiugatos. Cum ergo Phrygij sermonis reliquæ non pauca in Græcia reperiantur; negari non potest, eius linguæ gentem Græciæ aliquando fuisse dominatam. At nos ostendimus, Cimmericos & Phrygas eodem sermone uti. Cum igitur multa sint indicia, quibus Amazones & Thracés in Græcia rerum potitos fuisse, queat doceri, & nulla extent de Phrygibus aut ceteris eiusdem sermonis gentibus; arbitrari debemus, Cimmericos antiquissimis ante Troiæ excidium temporibus Helladem imperio tenuisse. Thraciam enim à Cimmericis valde olim occupatâ fuisse, Tereus docuerunt. Verum quia Poetæ alienæ laudis inuidia, omnem memoriâ partim corruerunt, partim fabulis obtexuerunt, perit ferè Cimmericorum apud Græcos nomen, aliqua tamen, quatinus exili rerum gestarum laude, Amazonibus adscripta. Hanc nos, veritate manifestò detecta, Cimmericis rursus vindicamus, & Tereum Cimmericum fuisse contendimus, Hippolytæ Amazonis maritum, ut sepulcra testatur. Martis autem filium dicebant, quod nec Thraciæ, nec eius Græciæ partis quam tenebant, indigena esset; verum Marte suo terras eas sibi quæsiuisset. Quorû enim parètes ignoramus, eos vel Terræ, Cæliq; filios dicimus; vel Diis illis, uti patribus, tribuimus, quorû dotes in ipsis potissimum elucet. Tereum igitur gente Cimmericum Mars & bella Thraciæ & Græciæ dederunt, ut meritò Martis filius diceretur. Atque hinc etiam illud est, quod Martem in Thracia natum fabulentur, indicantes nimirum, antiquissima bella è Thracia in Græciam & Asiam fuisse illata. Num verò vlla Cimmericorum contra Græcos & Asianos bellis antiquiora apud vetustissimos scriptores inueniri queunt? Equidem nulla reperio, & si qua sint, lubenter cupio doceri. Tereus ergo primò quidem in Græciam è Thracia venit; sed deinde ibi quò venit regnavit, & clara regni vestigia reliquit. Hic Pandioni contra Labdacum suppetias tulit, tum temporis Thebanorum Regem. Conueniunt enim tempora; & clarum est Thebis Labdacum, quamuis ætate prouectum, regnasse, atque Laio filio suo & Oedipi patri regnum reliquisse. Hoc est quod Apollodorus Atheniensis tradit, bellum de finibus fuisse inter Athenienses & Thebanos. Addam nunc quid suspicer Quidio occasionem dedisse, ut de Lampfacò cogitaret. Sunt apud Apollodorum hæc verba:

Πολέ-

Πολέμου ἢ Ἰξανασιάντου πρὸς Λαβδακὸν, πρὶ γῆς ὄρων, Ἰππυ-
λέατο Βονθὸν ἐν Θράκης Τηρέα τὸν Ἀρεως, καὶ τὸν πόλεμον ὅν αὐτὸς
καθορθῶσας ἔδωκε Τηρεὶ πρὸς γάμον τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα Πρόκνην.
id est, Bello aduersus Labdacum de finibus exorto, accersit e Thra-
cia Tereum Martis filium, quò auxilio sibi esset; cum quò dum bel-
lum ex voto & bono suo finiisset, Tereus filiam suam Procnen nuptū
dedit: In his *πρὸς Λαβδακὸν*, videntur legisse *πρὸς Λάμφακον*, quasi *πρὸς*
apud Græcos nunquam contra significaret. Sed mea non refert, vn-
de error sit ortus: hoc saltem verisimilius est, & veritati congruen-
tius, contra Thebanos Atheniensibus, quam contra Lampfacenos
bellum hoc de limitibus fuisse. Condonemus igitur hæsitacionem
commentatoribus, quando ne ipse quidem Poeta satis consentanea
historiæ scribit. Quòd verò ipse sibi manus intulerit, fictitium est,
& è Poetarum veterum odio natum. Crimen autem hoc Poëtis non
à me obiicitur tantum, sed à Platone etiam, qui Minoi iustissimo
viro, omnia quæ feruntur scelera & dedecora, à mendacibus Poëtis
in domum ipsius dicit inuecta; quòd prius indicavi. Puduuit Atticos
impudiciæ duarum sororum; quocirca crimen per calumniam ei
impegerunt, contra quem fuit commissum: atque deinde fabulam
contexuerunt: Procnen in hirundinem mutatam finxere, quòd
nullæ hirundines intra Daulidis fines vel pariant, vel ex ouis pullos
excludant, vel omnino nidos laquearibus affigant. Quòd si hoc
Pausaniæ credimus; magna fuit occasio fingendi, vxorem in hi-
rundinem conuersam fuisse: Cauisset enim, postquam semel mariti
manus euasit, rursus Daulidem reuerti, nisi vitæ mortem prætulif-
set. Deinde ingratus hospitæ mulieris, & vxoris etiam animus,
bene potuit & rectè hirundini comparari; quæ aliunde venientes,
domos alienas subeunt, & summo loco nidos figunt, & ex alto cor-
poris spurciciem in pauimenta & habitatores emittunt, ac deinde
dum domum fœdè conspurcarunt, discedunt. Eodem modo Proc-
ne in aliena domo ad summum fastigium euecta, & in regium tha-
lamum sublata, Regem ipsum & regiam domum adulterio suo tur-
pissimè fœdauit, atque deinde culpæ spurcissimæ manifesta, se sub-
duxit citissimis alis. Credi etiam potest de fabula, sororem suauita-
te sermonis & cantilenis Tereum in multam noctem crebrò deti-
nuisse, quò interea locus adultero daretur. Si enim hoc tempore
similia fieri videmus; quid obstat quò minus eadem de mulierculis
Atticis credamus? Nam sororem sceleris consciam fuisse, nihil du-
bito; eò quòd eiusmodi spurcas voluptates mulierculæ ferè semper

pp

in

in sinum alicuius amicæ, cui maximè fidunt, effundere soleant. Effent scilicet eiusmodi molles feminæ linguæ temperatiores, quam Chærea Terentianus? Nemo sanè hoc mihi suadeat, operam enim luderet. Noui satis quàm crepare malint id genus scortilla, quàm gaudium suum nemini communicare. Quota enim quæque est femina, quæ amica aliqua careat singulari, quam nostrates ab usu *Sespet* vocant, quasi dicerent eam esse, qua ad lusus suos feminæ vtuntur. Talis igitur non mirum, si soror fuit sorori, & non conscia modo culpæ, sed adiutrix etiam & machinatrix. Facile autem id erat apud Thracem siue Cimberium, bibendi pernoctandique ad calices & choreas de gentis consuetudine auidum, auidissimum, porro inter pocula, saltus & cantilenarum. Nam & hæcenus idem nostris manet studium, longissimo temporum spacio nihil omnino detritum. Deinde zelotypia à simplicitate & candore Cimbrorum, præsertim inter potandum saltandumque longissimè semper exulauit. Ad hunc igitur actum, quoniam Philomela linguam suam vocemque applicuisset, nihil inuisum Tereus fecisset, si illam, scelere deprehensa, vt fertur, amputasset. Nec malè nocturna hæc Siren fingitur in auem commutata, quæ totas noctes canendo ducit, vocis suauitate & varietate nulli Musicæ conferenda. Quod verò Tereum ipsum in vpupam transmutarint, ne illud quidem malè ad suspicionem meam alludit. Nam hæc auis nidum facit è stercore humano, & passu vtitur foedissimo. Quid verò regia Terei aliud erat, spurcissimis his vitis vxoris inquinata, quàm nidus humanis stercoreibus, id est, foedissimis hominum flagitiis constans? Nobis vpupa in prouerbio est, ad eas significandas, quæ sunt omni spurcitiæ genere contaminatæ. Non tamen minùs aptè Tereus vpupa dicebatur, quod sicut hæc auis in excrementis alui humani oua ponit, ita Tereus oua & semen suum, & se denique, quoad posset, sterquilinio vxoris immergeret. At illud de filio, quem ab eo comestum fingunt, videtur concinne de nomine Terei originem cœpisse. *Tex* enim vocali longa, idem est quod absumo, siue sumptum facio, edendo præsertim & bibendo. *Sues* verò monosyllabicòs pronunciatum, significat modestum. *Tex-sues* ergo citra personæ distinctionem, idem est, ac si Latine dicas, in rebus ad victum pertinentibus, modeste sumptum facito. Quod si è duabus dictionibus nomen compositum facias, is Terues, ommissa aspiratione ad sonum molliorem, dicitur; qui est modestus in sumptu ad victum faciendo. Verùm Græci, dum hanc vocem in suam linguam transferre voluerunt, coacti sunt diphthongum in secunda syllaba transponere, & ex *ues* facere *eus*: pro-

pterea

pterea quòd Scythica illa diphthongo carerent. Hoc verò vel Thrax quispiam, vel Rex ipse cernens, risit, dicens se pro modesto epulone factum esse sinistrum epulonem. Si quid mihi coniectare liceat, ipsa vxor & eius soror cum texendi peritæ essent, atque ita, vt fit, donum aliquod marito fecissent, in quo par erat nomen eius contineri, pro Terues Tereus intexuerunt: quod Rex cernens, per iocum forte dixit: Vos me ex epulone modesto fecistis epulonem sinistrum. Nam *sues*, siue Flandricè *ues*, modestum; *eus* sinistrum, & id notat, quod contra fit atque deberet. Dicimus enim, *Je sey* *eus*, id est, ego sum sinister. *Sly* *Serstaghet* *eus*, id est, tu intelligis sinistrè. *Tis eey* *eus* *mensch*, id est, est homo prauus, omnia & sinistrè faciens, & sinistrè capiens. *ues* igitur & *eus* sunt pugnantia, vt merito Tereus dicere potuerit, Vxor & soror eius epulas mihi prauas & sinistri ominis apponent, postquam ab illis me sinistrum epulonem vocari sentio. Ex hac forte occasione fabula, de filio ad comedendum appposito, emanauit ex peruerso, prauo & sinistro cibo, Poetarum licentia id comminiscente, quod summum in hac peruersitate gradum teneret. Maleuolus enim animus, & sycophantarum calumnia, è rebus minimis frequenter occasionem sumit, vt abominanda constringat: quod equidem credo Poëtis in toto hoc commento accidisse. Si enim talis fuisset, qualem ipsi eum nobis depingunt, quæ hominum dementia diceretur, ei non solum sepulcrum erigere, sed honores etiam tribuere diuinos? Pausanias enim testatur, quotannis ad tumulum eius à Megarenibus fieri sacrum, atque in eo pro farre calculos sumi. Quis enim credat, in media Græcia homini Barbaro & nefario, qui tantum scelus contra Procnem, tantum scelus contra Philomelam Regis Atheniensium filias designasset, non tumulum modò, sed sacra etiam sollennia fuisse dedicata? Eiusne, qui vxoris Regis filiaë thorum tam foeda labe violasset, qui Philomelam germanam vxoris sororem per vim constuprasset, constupratæ linguam abscidisset, filium suum ipsius in viscera sua condidisset, se denique ipsum interemisset; atque post omnia Pandionem socerum suum immatura morte contabescere, sceleribus suis compulisset; eiusne monstro? Absit tantum dedecus à Græcorum institutis. Hoc faciunt hîc Poætæ, dum Cimberios calumniantur, turpissimam notam Græcis inurunt. Quid enim magis execrandum, quàm abominanda scelera diuinis honoribus decorare, atque id in Barbaro, atque id quotannis, atque id in media Græcia? Sed videamus quod genus sacrificij Tereo fecerint. Singulare profectò, & haud scio, an cum vilo siue Deorum, siue Heroua, ei

pp 2 com-

commune. Monstret mihi quisquam, in Græcia tota vsquam eum morem fuisse, vt calculis pro sorte ad sacrificandum vterentur. Quod si nulli Græcorum Heroum simile sacrum peragitur, probabile videtur ab aliis, quàm à Græcis, sacrum hunc ritum inductum fuisse. Audebo igitur, perinde atque in aliis feci, rationem huius sacri aperire, idque eo maiore fiducia, quod deprehendam nihil in Cimbricis esse, quod graue causa non sit nixum. Quare ne hic quidem studium investigationemque meam frustrabitur euentus. Calculis duo potissimum apud antiquos peragebatur; quorum alterum in sententiis ferendis, alterum in rationibus subducendis erat constitutum. Hinc Græcis *ἄπο κέρας*, quod est, suffragia & sententiam ferre, & ad calculum reuocare. Ouidius de Myscelo, Herculis beneficio iniquam sententiam effugiente, hunc morem antiquissimum esse testatur.

*Mos erat antiquis, nuncis atrisque lapillis
His damnare reos, illis absolvere culpa.*

Tereus igitur, cum iustitiæ in regno suo semper custodiendæ, singulare in vita studium impendisset, videtur vel ipse præcepisse, vel ab amicis post mortem honoris pietatisque causa consecutus, vt quotannis iustitiæ ab ipso excellentissimè administratæ, memoria celebraretur. Videtur enim ita sensisse, farre mortuis nihil opus esse, immò nec viuis cōducere, si in flammam fumumque absumatur. Deinde nec se dignum esse, cui quippiam veluti numini offerretur, cum hic cultus vnius Dei proprius sit. Vtile tamē fore viuis, & honestum sepulcro, si quotannis sacris operarentur iis, quibus iustitiæ, quam in vita præceteris mortalibus omnibus diligentissimè coluisset, memoriam refricarent. Hoc enim modo futurum, vt, dum iustitiæ honorem exhiberi viderent, ipsi quoque ad iustitiam seruandam commouerentur. Deinde quod memoria hæc ad tumulum Regis mortui haberetur, cogitarent & mortuis sensum eorum, quæ facimus, esse, & si Regis defuncti animus iniustum quempiam sciret, eum diris persequendum, ab umbra ipsius sibi persuaderent. Vtinam nostrates sic diuos suos perpetuò venerarentur, vt vitæ sibi exemplum ab ipsorum dictis factisque ducerent, perinde ac Tereus testamento suo videtur præcepisse. Quicquid huius sit, hoc constat, calculos non alia ratione ei immolatos fuisse, quàm vt homines intelligerent, nihil carius ei gratiusque contingere posse; quàm si ipsius exemplo iustitia diligentissimè coleretur. O Regem egregium, ô memorabilem solennitatem, ô tumulū dignū visitatione! Hoc demum est Regem esse, hoc regium diadema & nomen mereri, sic publicam salutem curare,

vt

vt iustitia non in vita modò accuratissimè seruetur, sed quò post mortem etiam homines externis iudiciis & ritibus moneantur, hoc omnibus & singulis in primis studendum, vt omnibus in rebus & actionibus æquitatē & ius custodiant, præsertim in illis, quæ in contractibus, vel in suffragiis & sententiis, calculis peraguntur. Hoc igitur sibi voluit insolens hæc sacrorum consuetudo, à Pausania obiter annotata. Viderint igitur Poetæ, qui tam absurdas calumnias & syncopantias suas tueri possint. Iustissimus enim Rex de monumentis antiquitatū fuisse deprehenditur: & tantum abest, vt in Thracia se ipse contra legem naturæ, & pessimo exemplo mactauerit, vt in media Græcia sepultus sit, & diuinis honoribus quotannis celebratus. Fuit autem hic Pandion, cui suppetias tulit, quintus Atheniensium post Cecropen Rex, cuius filias Procnen & Philomelam fuisse, Eusebius quoque testatur. Deinde quæ de Labdaco dicuntur, in huius, non in alterius Pandionis ætatem incidunt. Regnante enim Pandione, Cadmus Thebas condidit, cui Pentheus successit, sed horum vterque non diu regnavit, Cadmo ad Illyricos profecto, & Pentheo, cui regnum reliquerat, interempto. Pentheo mortuo, Labdacus in regnum vocatur, filius Phœnicis eius, qui & Cadmi frater fuit, & Phœniciam condidit. Hesiodus Adonidis hunc patrem fecit, licet alij aliter tradant. Hæc cum omnia inter se consentiant, temporibus, imperiis, & genealogiis, atque vetustissimis auctoribus nitantur, non possum excusare Ouidium, qui Pandionis eius, cuius Philomela & Progne filia fuerunt, Erechteum filium fuisse prodit his versibus:

*Hic dolor ante diem, longæque extrema senectæ
Tempora Tartareas Pandiona misit ad umbras:
Sceptra loci, rerumque capit moderamen Erechteus.*

Verum mirum id in Poëta non est, cum Pausanias in primis diligens, in eundem errorem incidisse videatur. Hic enim postquam de Pandionis statua dubitasset, ac in minoris Pandionis mentionem incidisset; credidit Procnen & Philomelam huius Pandionis posterioris filias fuisse. Verum apertè ex Apollodoro, & per coniecturam ex Ouidio docui, bellum hoc, cuius mentio fit, contra Labdaccum extitisse. Iam Pausanias quamuis Labdaccum Polydori filium faciat, à Pandionis tamen prioris ætate non detrahit. Cadmus enim eius opinione Polydorum, Polydorus Labdaccum genuit, qui prius Nycteo, deinde post eius mortem Lyco Nyctei fratri in tutelam datus est, à quo in regnum est restitutus, cum per ætatem idoneus videretur, tutoribus prius rerum potitis. Nihil ergo ad propositum meum

pp 3

refert,

refert, Labdacus ne Phœnicis an Polydori fuerit filius, eum vtrouis modo tempus meæ congruat assertioni. Nec hîc solùm fallitur Pausanias, sed in Hippolyta quoque, cuius sepulcrum Terei tumulo proximum dixit. Quicquid enim Græci Poëtæ de Amazonibus captis scripsere, tam variè scripsere, vt quot sunt scriptores, tot videatur esse sententiæ. Pausanias de Megarésium opinione ad hunc modum tradit: Cum Amazones ob captam Antiopen bello Athenienses laecessissent, à Theseo superatæ sunt: cumque earum multæ in prælio cecidissent, Hippolyten tradunt Antiopes sorore, cui seminarum ille parebat exercitus, Megara cum paucis aufugisse: ibi cum re malè gesta animum despondisset, præsertim quòd se in patriam suam Themiscyram redire posse desperasset, præ animi angore è vita excessisse, sepultam verò non longè à Terei tumulo, ad quem quotannis sacrum calculis fieri dixi. Plutarchus in Thesei vita varias diuersorum adfert opiniones; inter quos sunt, qui Antiopen à Theseo raptam dicant, post balteum ab Hercule allatum: cum alij tradant, & inter hos Philochorus, Theseum cum Hercule profectum Antiopen præmium virtutis suæ accepisse. Clidemus singula accuratè persequi volens, loca, quibus dextrum, quibus sinistrum, quibus reliqua denique Amazonum acies fuisset, depinxit, atque pugnam in ipsa vrbe commissam dixit; & quarto mensè pacem opera Hippolytæ compositam fuisse. Nam quam alij Antiopen, hic Hippolytam nominauit. Hanc alij tradunt Thesei partes magnis viribus tuentem, à Molpadia vna Amazonum iaculo confixam, & statuam ei positam ad Olympiæ Telluris. Addit tandem Plutarchus, de rebus adeò antiquis historiam non constare, mirum non esse; & alios aliter de eisdem prodidisse. Verùm in hanc tandem descendit sententiam, bellum pacificatione finitum fuisse. Argumento esse loci nomē iuxta Theseium, qui Orcomosium à iuramentis ibi præstitis nuncupatur. Præterea sacrificium antiquitus Amazonibus ante Thesea peractum. Commemorat & Megaræ Amazonis sepulcrum, ad locum Run nomine, cerni. Tum ad Chæronæam nonnullis etiam tumulos esse, ad eum riuum, qui Thermodon prius, rempore Plutarchi, Hæmon vocabatur: nec non in Thessalia ad Scotussæam ac Cynocephalas earum sepulcra monstrari. Apollodorus Atheniensis longè ab his dissentit, qui Hippolyten ab Hercule Themiscyræ occisam tradit, eò quòd ab Amazonibus ad arma curri animaduertens, insidias sibi ab ea strui suspicaretur. Ex Herodoto paulo antè docui, Amazonas quidem aliquas à Græcis raptas, sed raptoribus ex insidiis nece cõflata Sauromatarum promontorio appulisse. Verùm quid opus est, singulorum rogare sententiam; quando inter

cos,

eos, qui in prima Reip. litterariæ classè principatum tenent, tanta est controuersia? Reiectis igitur omnibus, in quibus dissentiunt, ea teneamus, de quibus omnium calculis conuenire videmus. Deinde nihil certius est vetustis sepulcrorum & solennium rituum monumētis, si sinceros & doctos interpretes nascantur. In hoc ergo eadem omnium sunt suffragia, Amazones in Græciam, atque in ipsam etiam Atticam arma intulisse. Præterea non vno loco, sed quamplurimis earum monumenta extare, atque ea tam antiqua esse, vt omnium Græcorum memoriæ & computationem temporum excedant. Ex his ergo procliue fuit hominibus, gloriæ suæ studiosissimis, & inflatis buccis maiorum gesta canentibus, quibus omnia Theatra, & scholæ personabant, fingere Amazonas cælas esse tot locis, quot monumēta earum cernerentur. Sed nobis videndum, an reliqua huic ipsorum figmento consentiant, tum an ipsis inter se conueniat. Quam non conueniat, modò dixi: in quo magna vis est ad conuincendum, nihil ab ipsis sani veri, tradit, sed vetustam memoriæ sinistra ipsorum interpretatione corrumpi. Quòd autem reliqua ipsorum peruersæ expositioni non consentiant, clarissimè docetur de Platone confesso, Cimmerij siue Phrygij sermonis, in Græcia, & ipsa Attica reliquias inueniri, ex ipso item Pausania, totam Helladè antiquitus à Barbaris habitatam fuisse, asserente. A quibus verò Barbaris, si non ab illis, quorum antiquissima monumēta in Græcia videntur, quorum itidem vestigia in lingua remanserunt? Quòd si hæc in historia non habebunt locum demonstrationum, non video quæ sint tandè dicendæ veræ argumentorum conclusiones. Vbicunq; Romanorum sepulcra, aut cippos inuenimus, Romanos rerum habenas tenuisse confitemur. Quis enim vnquam hosti hunc honorem, quis eius memoriæ ad posteros cum laude transmittendæ pecuniam impendat, qui vt pecuniam libertatemque auferret, armatus aduenerat? Victores ipsi sibi monumēta, ipsi sibi Trophæa erigunt, ipsi suos magnificis sepulcris & cippis honorant, frustra alioquin hæc decora à victis expectaturi, nisi ad ea vi cõpellerent. Hac igitur via & ratione perspicuum fit, quid causæ sit, vt tot in Græcia Amazonum sint sepulcra. Hispani in nouum orbem Hispanica inuehunt nomina, perinde atque Romani olim in Hispaniam, & ceteras prouincias nomēclaturas etiam suas importarunt. Similiter factum est, vt Thermodon ad Chæronæam fuerit, & rursus supra Glisantem regiunculam torrens, præterlabens montem Hypaton, Thermodon vocaretur, nomine indito de Thermodonte Amazonico; ab illis haud dubiè, qui victoriæ suæ monumenta in fluminibus extare voluerunt. Hinc etiam Athenis est Amazonium, quod nomen loci est in ea vrbe, in quo Amazonas aliquot aiunt sepultas.

Quod

Quod quid aliud est dicere, quàm Athenis Amazonas habitasse, & sibi tumuli honores consecrassè sempiternos? Videmus Romæ Mausolæum Augusti, videmus molem Hadriani, videmus Sestij pyramidion, & quâ plurima alia illustrium virorum sepulcra. Num ea causa cogitabimus hæc nihil aliud esse, quàm cædis eorum monumenta? Non arbitror quemquam tam peruersi esse iudicij, nec tam ab omni sensu communi alienum, sic vt opinetur. Ergo ne Amazonum Mausolæum, vt ita de recepta consuetudine nominemus, solum erit inter omnia, quod ab hostibus sit erectum, ad memoriam æternam earû, quæ venerat perditû Athenas? Nō ignoro obiici posse busta Gallorû: quæ cladé Gallorû ab omni posteritatis obliuione vindicarunt. Sed dicat mihi, quisquis est, qui hoc obiicit, an diuinos quoque honores Romani Gallis cōsecrauerint, perinde atq; Amazonibus Athenienses? Hoc si me doceat, euestigio de hac sententiæ meæ confirmatione discedam. At id nunquam quisquam faciet. Quare hanc rationum mearum arcem tenebo, nullis vnquam aduersariorû arietibus labefactandam. Est apud Megareses Terei sepulcrum, sed sunt & diuini honores adiuncti. Sunt apud Athenienses Amazonum sepulcra, sed sunt sacra etiam Amazonibus in eadem vrbe dedicata. Longè igitur aliud est, busta Gallorum & similia apud alias gentes monstrare, aliud Amazonium Athenarum, ad rationem originemq; suam referre. Illis enim nulli additi honores, nullum decus attributum: his verò sacra etiam solennia nuncupata. Et quæ, toga, sacra, & quantæ dignationis? eius, inquam, vt sacra Amazonum Thesei sacris sint prælata. Atqui Theseus conditor vrbis, & Princeps Heroum apud Athenienses habebatur. Subducamus nunc rationes apud æquos iudices, quid hæc monumenta de antiquitatibus Atheniensium videantur indicare. Græci ex his colligunt, Amazonas victas, cæsasque à Theseo fuisse. Nos longè secus existimamus, Atheniensibus vetustissimis Amazonum honores, Thesei honoribus priores & antiquiores fuisse. Plutarchus enim auctor est, sacrificium antiquitus Amazonibus ante Thesea peractum. Quæ verò peruersitas esset, hostes Deo tutelari & indigeti præferre, si res, vt Græci prodiderunt, contigissent? Nōne satis insanix commissum fuisset, si iis, quæ Athenas euersum venerant, sacra fecissent, nisi hosticis etiam manibus omnia priora & potiora quàm domestico Heroi dedicassent? Nescio sanè, an quicquam absurdius his possit cogitari: & quicquam possit colligi peruersius, & magis præposterè, quàm si quis ex his monumentis antiquitatis ea concludat, quæ Græcorum tradit historia. Si mentiri voluerunt, saltem hoc curassent, ne eorum fieret vlla mentio,

quæ

quæ mendacia ipsorum manifestissimis indiciis conuincerent. Nos contra sic ratiocinamur, vt Amazones siue Cimmericorum filios, dicamus primos esse Athenarum conditores, atque idcirco optimo iure prius Amazonibus, quàm Theseo sacrificium fieri solere. Si Cuma, Mytilene, & aliæ quamplurimæ vrbes omnium Græcorum testimonio, ab Amazonibus conditæ fuerunt, quid miri, si Athenas quoque ad illas referamus? Sed quia abunde ostendimus, Amazones voce dici ambigua, ad filios & vxores Cimmericorum; vt emur posthac Amazonum nomine historicôs, pro filiis Cimmericorum. Cimmerici ergo prius in Thracia Treres dederunt, atque hinc in Græciam irruerunt, in qua agrestes hominum mores formarunt, & ciuilem viræ rationem instituerunt. Viuebant enim prius latronum ritu, & id suum quisq; ducebat, quod vel occupasset, vel alij per vim abstulisset. Condiderunt itaq; opida maiuscula quàm prius fuissent, & inter cetera Athenas, cum prius in rupibus, & siluis, & arcibus ad latrocinandum accommodatis, habitarent. Primi itaque auctores legum iurisq; dicundi in Græcia Cimmerici fuerunt, & inter alios Tereus, cuius tanta fuit iustitiæ inter omnes conseruandæ cura, vt calculis ei sacrificaretur. Eadem fuit existimatio Strymonis, cui ab eruditionem Græciæ inuectam, vnam Musarum nupisse ferunt: de quo post latius erit dicendum. Athenis autem insigne mansit indicium, Amazones ciuitati leges, in quas omnes iurarent, dedisse. Iuxta enim Theseum locus Orcomosion nomine clarus habebatur, quem Plutarchus à præstitis iuramentis nominat, nō malè ille quidem, sed quæ iuramenta fuerint, à quibus nomen sumpsit, mihi cum illo non conuenit. Neque enim verisimile est Thesei ætate; siquidem ille Herculi statuatur coæuus, primùm has antiquissimas appellationes in vsum venisse. Nam si tanta fuit huius vrbis, quantam fuisse cum alij, tum Plato arbitratur, antiquitas, non facillè adducar, vt credam prisca illa monumenta, ad illam ætatem referenda. Ego Orcomosij nomen emanasse ab illis iuramentis credo, quæ populus Atheniensis in vnam ciuitatē è variis castellis collectus, Cimmericis præstitit, se leges & statuta, quibus nouam hominum societatem munierunt, bona fide conseruaturum esse. Oportet namq; eos, qui in vnum ciuitatis corpus sunt cooptandi, iurare, se omnes leges & statuta non secuturos modò esse, sed omni vi omniq; industria defensuros. Æstimet hîc qui volet, vtrum huius iuramenti memoria quæ perpetuò est retinenda, an verò pactorum, quæ cum hoste quopiam inita pro tempore sunt, dignor sit nominis immortalitate. Antwerpia locus est ab antiquo his iuramentis dedicatus, quæ ab illis exiguntur, qui ciuitatis iure sunt donandi. Eodem

qq

modo

modo credendum, Cimmericos in noua vrbe locū designasse; in quo, qui ciuium numero essent adscribendi, iureiurando adstringeretur. Hunc igitur locum Græci sua lingua Orcomosium vocarunt, quò id quod in vrbe primum esse debet ac sanctissimum, perpetuò hominibus de loci nomenclatura succurreret. In præcipuis enim Reip. fundamentis est, aut potius ipsum ciuitatis fundamentū, iuramentorum homines meminisse; & eorū in primis, in quibus tota custodia & salus cōmunitatis continetur. Sed quid attinet pluribus de iureiurando, & eius in ciuitatibus necessitate tractare, cum neminē esse credā, qui non intelligat, hoc vnum vinculū esse, non Reip. tantū, sed omnis societatis humanę tum vniendæ, tū conseruandæ? Quoties, bone Deus, singularem tuam gratiam in præcis maioribus agnosco; toties cogor mecum suspirare omnia in deterius prolabi. Non temere Orcomosion, id est, iurisiurandi locū, in principe regionis vrbe sempiternę ciuiū magistratuūq; memorię dedicarūt, quò semper obuiū foret, in quod vadū sacra humanę societatis ancora iacienda esset. Sed heu miseris nos huius ætatis homines, quibus nihil sacrum, nihil sanctū, nihil fidū, nihil firmū, sed omnia plena fraudis, omnia plena simulationis, omnia deniq; plena aulicarū virtutū, in quibus ludus est, credulos, simplices atq; pios etiam viros, nihil tale suspicantes, periuriis inescare. Oro Deum Opt. Max. vt & principes & subditos ea mente donet, ne posthac iureiurando, velut pueri nucibus, inter se ludant, & ea tantū sibi seruanda iuramenta putent, quæ cum vtilitate falso credita, sunt coniuncta, si qua contra hanc tendere videantur, nō pluris faciant, quàm cassam nucem. Quemadmodum olim Laconum Reges iurabant, omnia se ex præscripto legū facturos, ita Duces quoq; nostri, dum insignia imperij suscipiunt, prius iurant, se omnia iura, tum publica, tum priuata conseruatuos, quàm populus se sacramento adstringat. Principis igitur est, populo in iurisiurandi fide conseruanda semper præire, atque præmonstrare, nihil se sanctius habere, quàm id custodire, cuius Deum testem & vindicē fecit. Hoc verò non Regibus tantū, sed magistratui etiam obseruandum, vt iuramenti, quod concipitur, dum magistratus initur, nunquam obliuiscatur. Qua enim, quæso, ratione maiore confirmare quis posset, se Deum & religionē contemnere, & pro vano tantū plebis terculamento habere, quàm si deprehendatur nihili facere Deum, & testem, & vltorem. Iurant, qui magistratum Antwerpia; ineunt, se nullius fauorem, vel per se, vel per alios directè vel obliquè sollicitasse, vt in Senatorum collegium cooptentur. Videant igitur, qua conscientia plerique eiusmodi iuramenti formulam concipere audeant, nisi lingua

lingua quidem iurent, mentem autem iniuriatā relinquunt. Crediderim equidem plurimorum hominum iuramenta amatoria esse, atque idcirco ab iis parui fieri, si iurata non seruent, iuxta illud:

Iupiter è calo periuria ridet amantum.

Amore enim pleriq; mortales capti sunt, non vilis alicuius puellæ, sed Regina; potentissimæ, quam pecuniam vocamus, non ob id, vt Grammatici putauerunt, quia pecu esset signata, sed quia ex hominibus pecudes faciat. Cum enim os homini sublime datum sit, vt cælum patriam suam intueatur; pecuniæ amor ad suos trahit natales, id est, ad terram & obscuram mentis caliginem. Fiunt igitur capita nostra prona in terram, quasi bruta animalia, siue pecudes essemus, dum pecuniam pecoris genitricem, præ ceteris omnibus, & præ ipsa etiam Dei testatione, amamus. Sit igitur hæc periuriorum excusatio, & posthac mirari desinamus, si quem hoc amore excecatum, peierare sentiamus. Cimmerici verò, vt homines antiquæ fidei, & incorruptæ simplicitatis, & ignari huius ciuilitatis, & aulicę cōsuetudinis, nimium duri fuerunt, dum crederent, nec Deum nec homines esse fallendos, & ad perpetuum documentum & æternam recordationē loco nomen dederunt Orcomosion, quasi dicerent, nullā Reip. salutē sperandam, nisi mutuo sacramentorū vinculo colligetur. Deinde, quò conditorū etiam memoria perpetua conseruaretur, alium locū Amazonium nominarunt; quam quidem appellationem toti vrbi indere potuissent, nisi melius existimassent; à bona precatōne, & fausto omine ipsam nuncupare. Romæ in operibus publicis, & Ianis, siue arcibus triumphalibus, ferè videmus symbola quatuor anni partiū, Veris, Æstatis, Autumni, & Hiemis exsculpta: quibus indicabant se oprare, vt opera ea æterna essent. His enim quatuor anni partibus per prius & posterius in se redeuntibus, omnia secula perennant; & hinc annus dicitur, ab Anna voce vna ex illarum numero, quæ nostratibus sunt circulares. Est autem composita ex *An*, id est, antè; & eius per simplicem conuersionem contrario *Ma*, quod significat posterius. Dicimus tamen sine discrimine significationis *Anna* vel *Ana*. Vulgatū enim est, *Sact ay*, vel *Sact a*, id est, Eas ad anteriora, siue vna voce, procedas. Vellem mihi vel Græcus, vel Latinus, vel Hebræus etiam Cabalistica se iactans disciplina, vocem aliquam proferret tanto artificio factam. In primis enim circularis est, id est, eiusdem soni, siue à dextris, siue à sinistris eam legas; quò significetur, tū tempus motu citulari cōtineri, tum perpetuum infinitūque esse. Deinde vox duabus syllabis absoluitur, eò quòd nullum tempus sit quod pluribus vel paucioribus partibus, quàm duabus constet.

Definitur enim tempus per anterius & posterius. Nam ipsum nunc tempus non est, sed prioris & posterioris connexio indiuidua. Præterea syllaba prior, si contrario modo legatur, contrarium quoque designat. *My* contrario modo scriptum & pronunciatum, fit *Ma*, cuius contraria est significatio. Sic in tēpore quod nunc est anterius, mox fit posterius. Anna igitur meritò Dea perennitatis siue æternitatis nominatur: à qua annus nomē desumpsit, quòd sit integer Solis circulus per prius & posterius in se regressus. Atque hæc quidē alterius loci, quo hæc tractare decreui, propria, hoc loco necessariò mihi fuerunt obiter indicanda, ad Athenarum etymon Amazonicum in lucē eruendū. Porro *Hat* vel *Hath*, idē est nobis quod Latinis, *serua* vel *tene*. Ex *Hath* igitur & *Anna* vocabulū conflatur *Hathana*, & omiſſa aspiratione de more Flamingorum, *Athana*. Flamingi enim frequenter quo loco aspiratio est addenda, eam omittunt; ubi omittenda, eam addunt. Hinc in eos ludere solemus: In Flandria, omnis omo est hanimal. Sed in Græcia, quia inter litteras aspiratio non scribitur, sed apice duntaxat notatur, qui in maiusculis litteris ferè solet omitti negligiq̄ue, nihil mirandi accidit, si originem vocis ignorantes, *Athana* dicant pro *Hathana*. Sed quid opus est eò confugere, cum in Cimbrica vocum cōpositione, aspiratio frequentissimè omitatur, uti in plurimis est explicatum. Est ergo *Athana* idem Cimmericorum lingua, quod Latinis, *Tene* æternitatem. Quare verò *Athana*, non *Athēna*, dicam; non latebit eum, qui Doricam dialectum antiquissimam esse norit. Eadem porrò vox Deam significat, alio nomine *Palladem* nuncupatam, è cerebro Iouis natam, quæ rerū omnium æternitatem conseruat. Est enim Dea scientiarum, non opinionum, aut eorum, quæ sensibus percipiuntur. Scientia porrò demonstratione acquiritur, quæ constat principiis æternis. *Pallas* igitur, quòd in *Idæis* rerum æternitatem conseruet, *Athana* dicitur. Verum quia *Idææ* materia corruptibili & sensili carent, dicitur *Athana*, sine matre de solo Iouis cerebro processisse. Sed de hac alibi latius. Optimo igitur omine, & haud dubiè instinctu diuino, *Amazones* urbem nominarunt, cuius antiquitas tanta est, ut ab omnibus ignoretur. Multo enim ante *Theseum* condita fuit, utpote cuius antiquiores quoque sint reges. De *Theseo* verò, quæ feruntur, ex variis fabulis antiquitatis congesta sunt, quorum multa sæculis aliquot inter se distant; tantum abest, ut quicquam in se habeant veritatis. Athenienses enim, quòd se peculiari nomine iactarent, *Theseum* finxerunt, *Herculis* fictici per omnia simium; in hoc parentum primorum vitium secuti; qui dum deserto Dei mandato patri mendaciorum crederent, illud sibi

sibi veneni genus imbiberunt; ut posterius ipforum semper fabularum, quàm veritatis, sint studiosiores. Sic nostri *Amadisios*, *Primaleones*, *Orlandos* furiosos libentius legunt, quàm *Platonem*, vel *Aristotelem*, vel *Cyripædiam Xenophontis*, hoc ipso suo studio ostendentes, se longè *Orlando* suo esse furiosiores. Si tamen *Theseus* omnino quisquam fuit, suspicari licet, eum corruptum ciuitatis antiquæ statum reformasse, atque eius beneficio eam à priscis gratiam redditam, ut conditor urbis diceretur: quem post tot fabulis onerarunt, ut cuius liquere possit, ne speciem quidem aliquam in illis apparere veritatis. Et ne credamus, vetustos tantum Græcos se figmentis istiusmodi de *Theseo* somniatis, oblectasse; recentiores quoque lingua hac corrupta, qua nunc vtuntur, *Theseida* composuerunt, quam *Venetis* legi. Sed quia de *Theseo* Græcorum non plus habetur comperti, quàm de ficticio *Hercule*, valedicamus eius generis nugis, atque pro certo teneamus, *Athana* vocabulum Cimbricum siue *Amazonium* esse, à bene ominantibus nouæ & recens à se conditæ urbi nuncupatum. Nec vana fuit precatio, & votorum conceptio. *Athēna* enim diutissimè, si qua alia urbs, durauerunt; & ne hactenus quidem quamuis barbarica tyrannide sint oppressæ, omnem memoriam antiquitatis exuerunt; extantibus adhuc illustriſſimorum virorum scriptis, quorum diuinas sententias illic imbibitas scimus. Fuerunt autem ferè Cimbrorum in ciuitatibus nuncupandis ea consilia, ut nomē oraculi vim haberet. Quo tamen pacto id consecuti sint, ignoro; nisi credamus, semper apud eos vates fuisse, atque *Sibyllas*; uti de Cimmericis *Italia* clarum, si *Deus* votis nostris annuat, euadet. Fateamur itaque nulla urbibus nomina data fuisse, nisi de vatum *Sibyllarum* que decretis. *Athēna* igitur nō solum de voto æternitatis à conditore suscepto, dicuntur; sed ob id etiam, quòd in hac urbe sapientiæ sempiterna monumenta essent nascitura, quibus *Athana* cum præsideat, meritò ab ea nomen accepit. Quicquid enim vel Latini, vel Græci, vel Arabes hactenus habent disciplinarum, id totum *Athenis* debetur: quæ, quamuis alios non dedissent innumeros, duobus tamen *Platone* & *Aristotele* hanc laudem sibi vindicarent, ut à sapientia siue *Athana* nomen ducere mererentur. Quisquis ergo fuit huius nuncupationis antistes; id certè dicendum, optimum præstantissimumque vatem fuisse. Extant porrò & alia in Græcia, & in alia eius parte *Amazonum trophæa*. *Pyrrichus* opidum est apud *Lacōnas*, in cuius foro puteus est, quem *Silenus* dicitur monstrasse. At nos *Silenos* scientiarum doctores apud Cimmericos vocari, libro hunc secuturo, exponemus. Verisimile igitur, opidum monitu Cimmerici alicuius naturæ rerum

periti conditum fuisse, qui puteum hunc in arido ceteroquin loco aperuerit & commonstrarit. De Pyrrichis ita Pausanias in Laonicis: Habent Pyrrichij intra fines suos templum Dianæ Alstrateæ; cuius nominis causa est, quòd Amazones hoc in loco progrediendi finem fecisse dicantur. Eadem de causa fanum est Apollinis Amazonij. Vtriusque Dei signa è ligno sunt, quæ dedicasse dicuntur feminæ. eæ, quæ à Thermodonte eò venerunt. A Pyrricho ad mare descendentes, Teuthrane opidum excipit; cuius conditorem produnt incolæ; Teuthrantem Atheniensem. Colunt hi præ ceteris Diis Dianam Issoriam. Hæc ille sententia tenet in quibus aperte fatetur, Amazones ad Lacedæmonios etiam venisse. Quòd autem addit, præ ceteris Diis Dianam Alstrateam cultam ibi fuisse, quia Amazones eo loco à militia ulterius proferenda cessarint; id mihi non persuadet. Proprium enim est Alstrateæ nomen Artemidi, non de Græco fonte, sed de Cimbrico manans; quo celeritas eius in orbita sua percurrèda notatur. Scribendum quidè esset cum aspiratione in principio; verum eam à nostris in cõpositione omitti, sæpius dictum. *As*strat componitur ab *As*t, quod celere; & *Strat*, quod rotam notat; quia nimirum celeritate siderum omnium rotam suam absoluit; qua causa Latinis Diana vocatur. Est enim in motione cælorum & temporum perpetuo recursum, quasi promotor quidam æternitatis, orbis plurimos per prius & posterius absolvens. Sicut enim Athana æternitatem rerum custodit, ita Luna æternitatem celerissima & interna motione feruere facit, qua res perpetuo generantur, atque corrumpuntur, neque unquam unam seruant formam. *Siey* enim circumflexo prioris syllabæ sono, idem est quod augeri motu quodam interiore; quod maxime de miltione dicimus. *Se pap dyt*, id est, puls attollitur; & maius corpus incremento quodam interiore sumit. *Tbrot dyt*, id est, panis fermenti vi augetur, & molem sumit maiorem. Hinc *Bedyey* est promouere, & *Sytsony* fermentum. *Ana* quid sit, antè est dictum. Luna igitur Diana est, eò quòd tempora per prius & posterius ita temperet, vt tota elementorum miltio quasi fermento quodam bulliat, atque feruere nunquam desinat. Conuenientissimum igitur naturæ suæ nomè sortita est Dea materiæ humidæ præsidens. Eadem à Cimberiis alio nomine Alstratea vocatur, eò quòd celerissime & ipsa suum orbem absoluit, & corruptibilibus omnibus, vt vitæ suæ curriculum absoluant, causam præbet. Verum vt omnia Cimbrica vocabula plena sunt rationum & mysteriorum, nec vnus originis ratione continentur, videtur & aliud quiddam in eodè nomine latere. Alstratea enim in *As* & *strat* resolutum, & ab *As* quod pabulum, & *strat*, quod plateam notat, deductum,

ductum, Lunam signabit, ea causa, quòd omnibus corruptibilibus escam subministret. Est enim domina humidorum omnium, quæ naturæ opifex, velut pabulum, calori subiecit. Qua causa Hudor aquam signat Phrygibus & Græcis; quia aqua symbolum omnis humoris, alimentum sit, & cõseruatio caloris, quæ rerum principium agens efficiensque habetur. Sed de hoc alibi. Vtrius igitur modo resoluatur Alstrateæ nomè, egregias indicat & singulares Deæ proprietates, quas latius in iis explicabo, quæ Deorum priscis nominibus dedicaui. Hoc loco ad id mihi hæc nominis expositio conducit, quòd demonstram Alstrateam à Cimbris, non Græcis, ita indigetata fuisse. Nec difficile est ad coniciendum, quare Amazonij cognomento Apollo eodè loco coleretur: quia nimirum ab Amazonibus primi hoc ei loco honores sint cõsecrati. Pausanias enim prodit, ab Amazonibus à Thermodote huc profectis putari, hæc signa posita fuisse. Benignus sanè fuit Apollo, qui appellatione hac sua, perpetuam seruaui hoc in loco Cimmericorum memoriã, qua nos moniti, & in cognitionem veræ historiæ, & veram Alstrateæ interpretationem venimus. Dato igitur, hæc vetustissima esse Spartanorum signa, statim suspicio suboritur, alia quoque adhuc vocabula huius regionis ad Cimbrorum officinam esse referenda. Et vt à Pyrrichi appellatione exordiar, vbi hæc antiquitatis reperi vestigia, non absurdum sit, si Phurich ab Amazonibus opidum hoc vocatum dicamus; eò quòd lignis ad ignem luculentum extruendum magis abundaret, quam aquis contrario elemento, ad bibendum. Nam cum siluarum satis esset, vnus duntaxat fuit puteus, ad aquam hauriendam. *Phur* ignem Cimbris notat, à quo Græci, Platone teste, suum *αἴψ* acceperunt. *Rich* verò vocali lōga, idè est quòd diues: *Phur-rich* igitur, diues ignis vocaretur. Verum qua sunt Cimbrici copia, duo præterea eadè voce monuerunt. Alterum, vt ciuis diuitias quæretet puras citra fraudem & scelerat: *Phur* enim nobis citra aspirationem idem signat quod Latinis purum; eò quòd ignis res puras & mundas reddat; de qua nota calor apud Aristotelem definitur. Vnde liquet, à Cimbris Latinos, non contra, accepisse puritatis hanc notationem; quia apud illos, non hos, nominis ratio inuenitur. Alterum præceptum ciuitatis nomenclatura indicatum est, vt ad agendum sint feruidi, non tardi atque segnes. Celeritas enim & feruor res auget, nec non cõseruat, & diuitias puras, vt pote labore partas, & dat, & custodit. *Phurich* enim, si Iota in secunda syllaba breue sit, feruidum hominem notat. Præter igitur naturam loci cõmonstratam, duo sunt præcepta admodum vtilia huic voci intexta: quòd factum profectò videtur à Sileno eo, qui puteum primus commonstrauit. Descendentibus è siluoso hoc loco versus mare, Teuthrane

occurrit, appellatione sua indicans, hic lacrymas propter caput ab Amazonibus fufas esse; eò quòd *Ἐχρυε*, & more Græco, *Ἐχρυε*, caput notet, pro præcipuo quoque duce apud nos in vsu: *Ἐχρυε* lacrymam significet. Lacrymabile igitur aliquid hic Amazonibus accidit, ob quòd vel caput amissum sint lamentati, vel ipsum caput lacrymas effuderit. Siue igitur pugna, siue peste plurimi hic perierint, locus à capitis lacryma nomen sortitus est. Vt cladem hinc magnam factam esse credam, facit Diana Iffor, quam præ ceteris Diis coluisse, Teuthranij dicuntur. Ad recuperandum enim robur exercitus, & redintegrandas vires, plurima sobole opus erat, quam Diana Iffor copiosam dare potest. Præst enim rei proletrix, & semen in vtero conseruat, alit & in molem attollit, ac inde fœtum in lucem producit. Dicitur autem Iffor, dempta aspiratione; vti modò in compositis docui, frequenter euenire. Coaluit autem vox ex *Ἰσ* & *Ἰρ*: quorum illud idem est quòd incito & irritò; hoc, principium notat. Iffor igitur ea de causa Diana dicitur, vt principium & causam originalem incitet ad humidæ materiæ imprægnationem. Coluerunt enim Dianam ad eum finem, quòd feminas suas ad multam prolem redderet idoneas. Quocirca non solum, quia dispositione materiæ humidæ causam formatricem inuitat, & prouocat, Iffor dicitur; sed illa etiam ratione, vt perpetuò incitet ad sobolem, quæ & ipsa *Ἰρ* nominatur, vti antea dixi. Post cladem igitur optime consuluerunt Teuthraniis, qui persuaserant Dianam Ifforam colendam esse, quòd ad multam prolem naturam incitaret. Est sanè Ammiani Marcellini diligentia laudanda, qui Tauricis hominibus Dianam Orsilochen vocari annotauit. Tauricam autem Cherronesum & loca vicina à Cimmericis olim habitata fuisse, ipsa locorum nomina testantur. Orsilache igitur Cimbricum nomen erit, quò Diana inuocatur, tum cum optabatur, vt parentes visa prole riderent. Tantisper enim dum vterus geritur, & dolores deinde ad patiendum adsunt; nullus risui, multus & frequens fletui locus dari solet. Quocirca blando nomine Dianam vocabant, cum illud notabant, quòd in votis Taurici maxime habebant; vt nimirum visa prole riderent. *Ἰρ* enim sobolem dici, non semel ostendi. Si idem est quòd video; *Ἰρ* idem quòd rideo. Ergo *Ἰρ* nihil aliud est, quàm si quis dicat, sobolem siue prolem video & rideo; vel ad formulam hortantis, prolem vide ac ride: quando utroque modo licet interpretari, nulla facta litterarum immutatione; eò quòd *Ἰ* video vel vide; *Ἰρ* rideo vel ride significet. Vel igitur ipsa Dea sic potest affari parentem, Prolem vide ac ride; vel parens lætus ad Dianam exclamare, Prolem video ac rideo.

Quam-

Quamobrem Iffora tum Luna est, cum turgentibus humoribus ad Venere & mares & feminas incitat ac iritat, quòd proles inde nascatur. Orsilache verò cum puerperam sic tuetur, vt proles salua videatur, & eam parentes læto risu & amplectantur & osculentur. Si scriberetur Orsiloe, tum *Ἰρ* præteriti temporis esset, nec aliud significaretur, quàm Prolem videns risit. Verum alterum magis placet. Huc videtur Virgilius alluisse:

Incipe parue puer, cui non risere parentes.

Et prius:

Incipe parue puer risu cognoscere matrem.

Neque enim de risu Salonini cum nasceretur, magis in hoc loco videtur locutus, quàm in ceteris omnibus, quæ in illa Ecloga diuina puero attribuit, quamuis Seruius sic interpretetur. Sed in Sibyllæ carminibus videtur fuisse puerum quidem parentibus arrisurum; parentes tamen non risuros, ob diuersas calamitates; & postremò etiam ob infame & seruile genus mortis, quam in cruce subiturus esset. De more igitur Cimmericorum Sibylla locuta videtur, quòd vt magis appareat, versus hi faciunt:

Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum

Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,

Casta faue Lucina, tuius iam regnat Apollo.

Lucina enim idcirco dicitur, quòd prolem in lucem producat, quòd nomen ab antiqua illa Cimmericorum Orsiloe translatum videtur: Sibyllam Cimmericam fuisse, alibi docebo, vt minimè absurdum sit dicere, eam ad Cimbricam consuetudinem locutam fuisse. Perspicuum est ergo, quare Diana Iffora, quare Orsilache vocetur. Stephanus de Urbibus, à mōte, in quo apud Lacones colebatur, Ifforam dictam putat: nec, quamobrem mons ita vocetur, adiecit. Nos, si quis mons Iffor locis illis nominetur, eum dicemus à Dianæ Ifforæ templo vetustissimo sic vocari, non è conuerso. Cimbri enim, si antiquissima signa Apollinis Amazonij & Astrateæ dedicarunt apud Pyrrhichios; quid ni verisimile sit, Teuthraniis quoque Dianam, licet sub alio nomine, reliquisse, cum omnia Dianæ sacra, quæ vsquam gentium reperiuntur, à Cimmericis sint instituta, vt suo loco declarabo. Verum ne in minoribus opidis hæreamus, quasi in ipsa principe Lacedæmoniorum vrbe nulla Amazonum vestigia restarent, explicandum quid Sparta, & quo sermone dicatur. Habet hoc vocabulum, & admonitionem apprimè sanam, & vaticinium verissimum. Nam *Ἐπαρ-ται* nihil aliud est, quàm Parce dētibus; quo monemur, & parce comedendum; & parce loquendum. *Ἐπαρ* enim

rr

parco

parco est vel parce. Ταντ, dens; in quo de consuetudine sermonis Tau finale adimitur. Quod si Σpartay uti vocabulum accipiat, is ita dicetur, qui dentibus parcat. Tales autem Lacedæmonios fore, is prædixit, qui eos hoc nomine nuncupavit. Parcissimi enim in cibis fuerunt, nec minùs parci in loquendo; adeò, ut Laconismus in proverbium abiierit. Alcibiades, cui Spartanorum mores notiores erant, quàm probum hospitem deceret, dixit nihil miri esse, Lacedæmonios mortem contemnere; quoniam talis eorum domi victus esset, ut præ eo optabilis mors videretur. Pleni sunt veteres libri Laconicæ parsimoniam; tum in victu, tum in sermone decantatæ adeò, nihil ut opus sit multis eam docere. Quod autem dentibus parcere ad loquendi etiam modum referatur, Homerus satis indicavit, dum dixit:

Ποῖόν σε ἐπὶ φύγεν ἔρκ' ὀδόντων, *id est,*

Quale verbum tibi effugit extra vallum dentium: siue ut versu reddam:

Quale tibi verbum suffugit dentium ab arce.

Sunt enim dentes quasi septum quoddam, quo verba deberent contineri, donec emitti oportum esset. Deinde est & illa vna dentium utilitas non minima, quòd eorum obiectu vox formetur, ac articulata & canora euadat. A Σpartay igitur Sparta nomen duxit, moribus alumnorum & ciuium suorum conuenientissimum futurum. Ex eadem origine herba quædam Scythis vocatur Spartanica, qua dicunt famem multo tempore posse vitari. Græci enim admirati, quòd tantus hominum numerus sese tam parua copia à fame posset tueri, interrogarunt quempiam, quo consilio, quave ope id præ ceteris gentibus consequerentur. Respondit is Scythicè, id est, breuiter & acutè, esse ipsis herbam quandam, cuius ex essent vires, ut qui eam haberet, difficillimè is à fame posset cruciari. eam vocari Spartanicam. Optimè certè Scytha. Nam nunquam ferè in famem incidet, qui dentibus parcat. Quod Græcus non intelligens herbam fluxit, cuius esu fames non sentiretur; eamque Alimum nominavit, ἀπὸ τῆς ἀμῆς, id est, fame, & particula priuante. Quisquis igitur ille fuit, qui Dioscoridi magna diligentia varias herbarum appellationes adiecit, deceptus est Halimi & Alimi similitudine; quæ duo vocabula solo spiritu distinguuntur. Halimus simplex est, ab Hale, id est, sale, deriuatum, fruticem significans sapore subsalfo, & locis salis gaudentem, quem in Hetruria plurimum vidimus. Huius esu, ut salso sum omnium, copiosum lac gignitur, iuxta illud Virgilij:

At

*At cui lactis amor cythis sum, lotosque frequentes
Ipse manu, salfasque ferat præsepibus herbas.*

At Alimus vox composita, & tenui spiritu prolata, eam herbam notat, quæ nos à fame seruare potest; ab historiæ, ut opinor, aliquo scriptore de Scythæ cuiuspiam relatu accepta. Pulcra sanè allegoria vsus est, quisquis Græco sic respondit: Nullum enim præsentius, & certius aduersus famem remedium est, quàm parcissimo victu uti. Nam qui eo se sustinet, is duo consequitur; vnum, ut quamplurimùm in posterum reponere & condere possit; alterum, ut consuecat paucis contentus esse, quod ubi nactus fuerit, vitam agit suauissimam. Bene namque princeps ille Philosophorum monuit: Vitam elige optimam, suauem reddet consuetudo. In tenuitate autem victus non illa tantùm suauitas est, quam consuetudo parere solet; verùm & hæc, quod quàm minimis molestiis & curis, minimoque labore opus sit ad eam, quam dicimus, frugalitatem. Agnouit hoc Socrates, dum in magno variarum rerum mercatu exclamauit: Quàm multis non indigeo! Deinde nemo maiore voluptate fruitur inter edendū, quàm qui à frugali cœna ad frugale prandium accedit. Semper enim famem ad mensam adfert, condimentum omnium delicatissimum. Hinc Timotheus, cum apud Platonem philosophico tenuiq; apparatu cœnasset, postridie gratias iterum egit, inquit: Qui apud te cœnant, non in præsens tantum bene excipiuntur; sed in posterum etiam diem bene tractantur. Indicabat prudēs Imperator, eò sibi prandiū suauius fore, quòd pridie parca cœnasset. Attulerat enim è Platonis conuiuio optimū condimentū ad pradium secuturum. Hoc Socrates quæsiuit, dum interrogatus, quid ageret tanta exercitatione; respondit, se famè obsonari; intelligens videlicet, hac nullam promulsi dem ad palatum stomachumque acuendum esse præstantiorem. Sed audiamus Ciceronè de hoc victu, suis verbis loquentè: Quid, victū Lacedæmoniorum in Phiditiis nonne videmus; ubi cum tyrannus cœnauisset Dionysius, negauit se iure illo nigro, quod cœnæ caput erat, delectatum? Tum is, qui illa coxerat, Minimè mirum, inquit; condimenta enim defuerunt. Quæ tandem, inquit ille? Labor in venatu, sudor, cursus ab Eurota; fames, sitis. His enim rebus Lacedæmoniorum epulæ condiuntur. Infinita sunt apud alios etiam auctores, quibus doceri queat, summam voluptatem è tenui victu proficisci. Verùm ea adducere superfluum sit. Quis enim nescit, quanto magis esurientem cœna delectet, quàm eum, qui adhuc de prandio plenus est. Nunquam sitiit, nunquam esuriit, qui hanc oblectationem nunquam sensit. Nec verò hæc mensæ tenuitas ad curas molestiasque amolien-

das, & famem propulsandam, & voluptatem conciliandam tantum valet, quantum ad integram corporis valetudinem vel acquirendam, vel conseruandam. Quando igitur sanitate corporis, à qua mentis quoque sanitas pendet, nihil est preciosius, quanta, bone Deus, tenui frugaliq; victui beneficia debentur! Hippocrates omnem agendi rationem ad sanitatem referendam duobus concludit, ἀνορή τροφῆς & ἀνορή πόνων, quod pari breuitate Latine nō expressero. Est eius itaque sententia, omnem bonæ valetudinis rationem duobus contineri; altero, vt alimentum capiatur citra saturitatem; altero, vt ad labores corpus impigrum habeatur. Quam rectè medicus hic cum hoc Scytharum præcepto conuenit, apud quos plurimum semper fuit laborum, & minimum escæ, quæ ea mensura dabatur, vt stomachus sedatus non exsariatus esset. Polybus Hippocratis discipulus tanti sanitatem intelligentissimo cuique faciendam putauit, vt ipse sibi ea administrare sciret, quibus iuuaretur. Mirum ni & illud ab eisdem, quibus Spartanica herba celebratur, didicerit, à quibus ἀνορήν τροφῆς & ἀνορήν πόνων magister acceperat. Vno enim Spartanici nominis præcepto omnia sunt complexi, quibus integra valetudo constaret. Videmusne igitur, ipsa statim huius herbæ appellatione nos moneri omnium eorum, quæ ad beatè viuendum sunt necessaria? Si enim dentibus parcamus, nunquam famem sentiemus; eò quòd semper satis erit repositum ad naturæ necessitatem. Si dentibus parcamus, paucis opus erit, ad quæ pauca, nec molestiis magnis, nec curis venietur. Si dentibus parcamus, semper cum fame edemus, semper cum siti bibemus, atque ita vitam agemus in summa voluptate. Si dentibus parcamus, perpetua corporis integritate perfruemur, qua nihil est homini in hac vita preciosius. Quia denique corporis temperamenta mores sequuntur & ingenium; nemo ad contemplandum erit magis idoneus, quam is, qui quam parcissimè viuit. His consentit votum Horatianum, quod splendidioribus reiectis; ita ad Apollinem corporis & mentis medicum concludit:

— *Me pascunt Oliuæ,
Me Cichoræa, leuèsq; Maluæ:
Frui paratis & valido mihi
Latoe dones, & precor, integra
Cum mente: nec turpem senectam
Degere, nec cithara carentem.*

Nam omnia quæ optat, talia sunt, vt ad ea consequenda herba Spartanica satis esse vel sola videatur. Spartanica igitur bene alimus est,

est, id est, à fame defendens; sed non alimus tantum, verumetiam totius vitæ suauitas. Atque hæc quidem de Scythica allegoria: de qua cum nomen ad herbam applicabant, eam sic describebant, vt exterius quidem horrida esset atque spinosa; radices tamen occultas haberet plurimas & dulcissimas, quas qui gustaret, nunquam neq; fameret neque sitiret. Græci igitur non Alimum modò, sed Glycyrrhizon etiam verterunt à radicem dulcore, & quia sitim quoq; prohiberet, Adipson item nominarunt. Scythæ quidem ad allegoriam & tesseram parsimonix tenuisque vitæ spectantes; herbam conspicientibus horridam, spinosamq; videri aiunt: at si quis ad radices vsque penetrasset, tum dulcissimam inueniri: quia vbi quis tam diu frugali vitæ assueuerit, vt longa consuetudine radices ea egerit, per animum & corpus penitus insinuat, tum mirum dulcorem gustantibus offerre sentitur. Ex hac fabula Scytharum peruetusta, factum est, vt Glycyrrhizon Scythicam hanc herbam esse putarent. Theophrastus Scythicam radicem vocat, addens & dulcem dici, & ad Mæotim nasci, atque eam vna cum Hippace Scythas ad multos dies aduersus sitim tutos esse. Dioscorides vnum Glycyrrhizæ genus describit; cui folia Lentisci, & pilulas Platani pilulis similes, adscripsit; quod nos etiam conspeximus; & radices dulces illas quidem, sed maiore adstringendi vi præditas sensimus, quam sint radices Glycyrrhizæ vulgaris, quæ pilulas hirsutas non producit. Nouimus igitur duo Glycyrrhizæ genera, sed neutrum folia spinosa habet. Quos igitur Plinius auctores legit, apud quos inuenit Glycyrrhizo folia spinosa esse, peiinde atque Eryngio & Carduo; ab Eryngio tamen diuersam statuens, inter aculeatas refert & sic depingit, vt folia det echinata, deceptus nimirum, quòd aculeata folia habere dicens, non potuerit folia χίνου dare, quæ spinosa non sunt. Pro illo igitur, quod Dioscorides habet φυλλὰ χίνου ἐοικότε, legit ἐχίνου ἐοικότε. Si ad pilulas retulisset, non malè hanc similitudinem dedisset, sed foliis tributa totam descriptionem reddit mendosam. Reliqua autem è Dioscoride adiecit. Radix igitur dulcis nostra vulgaris, nec Dioscoridi, nec Theophrasto nota videtur fuisse; at illa duntaxat, quæ Platani pilulas habens, plus habet virium ad stringendum. Ei Theophrastus & Plinius famis sitisque propulsandæ vim tribuunt, & idcirco Adipson etiam dici: Plinius autem lapsus est, tum de fabula Scythica ducta occasione, qua de Spartanica, cuius folia sunt horrida & aspera, Glycyrrhizæ quoque talia dedit, putans eandem plantam vtroque nomine significari. Alij fuere diligentiores: qui quòd Glycyrrhizam hanc spinosa folia minimè habere scirent, aliam herbam quæsiue-

runt, ad quam allegoria proprius alluderet. Inuenerunt igitur inter alia Eryngij genera vnū, quod ad mare in arenis plerumq; cresceret, radice tantæ longitudinis, vt radix sine fine à quibusdam vocetur. Huius folia spinosa sunt, & radices dulces & aromaticæ, quibus saccharo vel melle conditis, ad corpus roborandum lumbosque exalfaciendos firmandosq; non pauci vtuntur. Non errarunt igitur illi, quos Plinius reprehendit, qui crediderunt, Eryngion & Glycyrrhizon eiusdem generis esse. Si tamen putarunt Glycyrrhizæ nomen omnibus Eryngiis æquè conuenire, aberrarunt. Maritimum enim hoc, quod dicimus suauitate & præstantia radicum longissimarum, omnibus ceteris antefertur; atq; ita Glycyrrhizon, vel potius ad distinctionem aliarum radicum, Eryngion Glycyrrhizon dicitur. Nos autem maritimum idcirco vocamus, quod in litoribus, & maximè nasci apud nos gaudeat, & longissimas ibi radices in terrâ demittat. Huic igitur maximè conueniat Spartanicæ Scythicæ descriptio, atque idcirco si fabula ad herbam, perinde atque in moly factum est, sit traducenda; nulli potius herbæ, quàm huic Eryngio, quadrabit. Germani Eryngion *Manstrou* vocant, quo fiducia virorum significatur, quæ non cum symbolo melius conuenit, quàm cum ipsa planta. Sicut enim Spartanica freti, optima sunt fiducia ad omnia quæ accidere possunt; ita viri Eryngio comesto, fidunt se bonis lateribus fore ad masculum munus exequendum. Videmus hic quæ anfa erroris Plinio data sit, vt descriptionē Glycyrrhizæ corruerit: deinde quæ causa sit diuersitatis opinionū de herba Scythica, qua famem tolerare se iactant. Eadem causa Moly dubiū reddidit, quod ex Homeri fictione ad herbam aliter ab aliis fuit traductū. Nunc igitur ad illud, quod antè dixi, non bene factum esse, vt è Spartanica fieret Halimus, cum Alimus prisca interpretatione diceretur. Quod igitur adiectum est in nominum apud Dioscoridem diuersitate, Halimum à quibusdam Britannicam dici, id prorsus est corruptum. Nam cum antea scriptum quisquam legisset Alimū Græcorum alio nomine Spartanicam vocari, nec assequeretur quid Spartanica sibi vellent; non aliud habuit coniectere, quàm scriptam perperam esse Spartanicam pro Britannicam; & ita dixit Alimum Britannicam quoque nominari: bis impingens, semel, Halimum cum Alimo confundendo; iterum, pro Spartanica falsò Britannicam supponendo. Et quia Asphodelus quoque famem fecundissimo radicum prouentu maximè leuat, dictus est & ipse Alimus, quod famem defendat. Huic igitur Alimo cum adscriptum quisquam legisset, Albucum Romanis dici; in eum venit errorem, vt Halimo Dioscoridis adscriberet, Albucū eum à Romanis nominari.

Aspho-

Asphodelus sanè Alimus Græcis sit, atque Latini Albucum vocent; minime tamen inde efficitur, Halimum quoque Albucum vocari. Quamuis enim lac copiosum gignat, non tamen hominum cibo est idoneus, perinde atque Asphodelus, qui numerosa vaporum sobole ad octogesimam aliquando ascendente, largissimum aduersus famem præsidium præbet. Sed de his copiosius in iis, quæ in Historiam plantarum annotauimus. Reuertamur nunc ad Spartanorum vetustissimum nomen, quod à Cimmeriis eadem ratione inditum est, qua fabulam de Spartanica confinxerunt. Id autem ita esse, cum de moribus in edendo, tum etiam de loquendi consuetudine clarum est ei, qui Laconismi non sit oblitus. Menelaus Spartanus qualis fuerit in dicendo, Homerus diligenter annotauit: quo loco Vlyssis orationem copiosam, & in modum torrentium niuibus auctorum fluentem, cum eius breuitate comparauit:

Ἀλλ' ὅτε δὴ μύθοις, καὶ μῆδεα πᾶσι φραίων,
 Ἡ' τοι μὲν Μενέλαος Πηλεοχάδην ἀγόρευε
 Παύρα μὲν, ἀλλὰ μάλα λιγέως, Ἰπὶ ἑ πολὺ μύθος
 Οὐδ' ἀφάμαρτο πῆρς, εἰ κ' γένε' ὑπερὸς ἦεν.

Quæ ferè ad verbum ita vertebam:

At cum consilium populo & contexere verba
 Vellent, tum cursim & breuiter Menelaus agebat
 Pauca quidem, sed acuta tamen; sermone quod arcto
 Non multo nec aberranti gauderet; vt esset
 Iunior & multo post diuum natus Vlysses.

Hic cernimus, valde olim atque adeò ab ipsa gentis origine breuitatis acuminisque studium Laconibus fuisse. Non igitur in edendo tantum dentibus parcebant, sed & in loquendo; atque idcirco bene sunt Spartani nuncupati. Nam eo nomine ad frugalem vitam copiosa & elegans exhortatio continetur, atque præter eam vaticinium etiam, quo tales fore, quales nomine feruntur, primus ille siue Silenus fuit, siue alius quisquam Onomatopœus prædixit. Sed quod à Græcis hæc nomenclatura, & eius causa non intelligeretur, constituerunt Cimbrī, vt quotannis symposium siue epulū fieret, quod quisq; cœnā suam adferret, quo se parcè & mundè domi viuere doceret. Quam verò frugaliter in conuiuio eo se tractarint, Cicero docuit, qui caput cœnæ ius nigrū esse dixit, quod Dionysij palato nō sapiebat. Magnū momentū ad parsimoniā habuit in publico epulo ciuitatis, nihil lautum, nihil opiparum, nihil exquisitū apponi.

Quis

Quis enim domi suæ se delicatius tractare non vereatur, quam videret Ephoros & supremos ciuium in festa excipi comessatione? Si quis verò tam egenus esset, vt cœnulam suam in commune adferre non posset, eum iudicabant nec ad publica officia admittendum, neque omnino Spartanum esse. Nemo enim, qui manibus frequentius & diligentius, quam dentibus vti velir, eò potest inopiæ peruenire, vt nequeat ad hanc tam tenuem mensam honestè accedere, semel saltem in toto anno. Si quis ergo talis esset, eum merito, vti ignaum pecus, & telluris inutile pondus, à Reipub. negociis excluderent. Qui enim paruam domunculam & suum solius munus administrare decorè non potest; quo, rogo, pacto communitatis negocia tractabit? Vel hoc igitur nomine, vel quia egestas pessimus est consiliarius ad publica officia citra præuaricationem, supplicationem, peculatum, prodicionem, & id genus pestes bene recteque peragenda, eiusmodi homines ab omni ciuitatis ministerio excluderunt. Erat igitur in eo conuiuium tacita quædam censura, quæ cum è parco, mundoque & vestitu & victu, tum è moribus inter edendum bibendumque iudicabat, qualis quisque ciuium habendus esset. Quocirca hic dies, si rectè supputemus, quasi natalis ciuitatis poterat haberi, eò quod memoriam refricaret originis, à qua nomen Spartanum traxere. Hoc verò quo Græco etiam sermone cognosceretur, festum hoc & solenne epulum Phiditia Cimbri nominarunt, à *φειδομαί*, quod est parco. Siue enim conuiuium Cimbricè Spartanicum, siue Græcè Phiditia voces, idem dicas. Vidè, quæso, quam nomen vrbs & epuli solennis, quod ad conditoris & institutorum ciuitatis memoriam fiebat, inter se consentiant. Quòd si hæc Aristoteles, vti nos exposuimus, candidè examinasset, non tam iniquè Phiditia carpsisset. Hic enim in Politicis è communi potius, vti apud Cretenes fit, epuli sumptum fieri debere putat, quam à singulis cœnulam adferri: propterea quòd quidam pauperiores essent, quam vt impensam hanc ferre possent, atque idcirco excluderentur. contra igitur euenire contendit, quam legislator voluerit. Cum enim popularem statum hac comessatione confirmare niteretur, eum hac ratione dissolui. Esse enim patria lege definitum, qui tantulum vectigal ferre non posset, eum ad officiorum communionem non esse admittendum. Pauperes igitur hoc modo à Reipub. remoueri. Non rectè expendit Aristoteles, nec nomen Phiditiorum, nec scopum legislatoris. Quamuis enim inter ceteras causas vna esse potuerit, vt communi hoc symposiò æqualitas quædam in populo seruaretur, non tamen ea sola fuit. Præter enim hanc & illa fuit, quam nomen indicabat, vt in perpetua parsimonia & mundo

victu

victu ciues manerent, atque tantum laboribus & industria facerent, vt honestè decoreq; communi comessationi interesse possent. Quòd verò ignoraret Phiditia Spartanam originem in memoriam reuocare, non magis accuso, quam quòd Cimbricam linguam nesciret. Verum mirum non est, ab hoc auctore conuiuium optima atque prægnantissima, vt sic dicam, ratione institutum, reprehendi; cum plurima veterum aurea dicta suo modo ea interpretatus calumniatur; vt meritò à Platone pullus equinus dictus sit; qui vbi lac matris ad fatietatem exfluxerit, mox auersus calcibus eam impetit, haud aliter, atque si maleficium, non alimentum accepisset. Est hoc vitiligatorum proprium, in alienis diligenter inquirere, quod in peiorem partem queant interpretari, vt dum alios maledictis figunt, ipsi soli sapere videantur; quam artem hæretici nostri, quamuis philolophiam contemnant, ab eius tamen magistro videntur accepisse. Laudemus igitur Phiditia veterum Spartanorum, ad memoriam conditæ vrbs, & veræ originationis, tum etiam ad frugalitatem & mundiciem, nec non ad amicam & æquabilem societatem inter ciues retinendam, prudenter inuenta: nec credamus Peripatetico dicenti, Andria prius quam Phiditia nominata fuisse, cum Phiditiorum nomè de nomine vrbs manarit. Patrum memoria ad festum Diui Ioannis Baptistæ, in opidis simile quiddam fieri solet, dum vicini collatis missibus & ferculis communem mensam sub dio in platea adornabant, ad quam læti & hilares simul epularentur. Nec pudebat quenquam tenuissimam cœnulam adferre, modò id non ab avaritia & sordibus, sed à paupertate proficisceretur. Immò contra laudabantur illi maximè, qui frugaliter, sed mundè, sua comunicassent. Vidi ipse Parisiis morem hunc à Francis susceptum anno quadragesimo secundo supra millesimum & quingentesimum adhuc durare; & in Geldria etiam nonnullis locis fuisse obseruatum, sed à tenuioris duntaxat fortunæ ciuibus. Ditiores enim ab æqualitate lubenter sese eximere solent, atque omnia aspernari, quibus possint videri ceteris nõ esse meliores: atque hac causa cõsuetudo prisca hæc pæne est abolita. Sed loco eius successit festus dies consecrationis templi, quem *Laxmes* nominamus. Sicut enim Phiditia nuncupationem & dedicationem vrbs Spartanorum referebant; ita hic dies commemorationem refert templi consecrati. Sed de *Laxmes* significatione alibi, atque id longè aliter, quam vulgus arbitratur. Habemus ergo veram Phiditiorum interpretationem atque causam, vt à nemine hætenus intellectam, ita cum Spartanorum nomine prorsus conuenientem. Sed quæret quisquam, qua de causa Lacon Spartanus nominetur. Poteram di-

ff

cere

cere, nec omnia nomina Cimbricæ antiquitatis esse, nec si essent, omnium mihi causas explicandas. Satis enim videri, si Cimmericorum reliquias aliquas saltem inuenerim, in tanta vetustatis obscuritate. Verùm elegantia & summum artificium in hoc nomine à me deprehensum, non patitur se silentio premi. Deinde si exponatur, non solum ipsa per se vox lucem accipiet, sed iis quoque, quæ de Sparta dixi, magnum addet firmamentum. Quisquis enim Spartanius verè iuxta interpretationem meam dici potest, is etiam Lacon erit vocandus, pro eo atque originatio postulat. Idem enim est Lacon in lingua Cimbrica, quod Latinus non admodum fortasse Latine dicere posset, Defraudo defectum siue consumptionem; vel defraudator consumptionis & defectus. *Lac* enim idem est quod deficio, vel consumo: *Λου* verò vocali longa, idem est quod decipio & defraudo. Lacon igitur, reiecta aspiratione, de more iam sæpius annotato, nihil aliud est, quàm defectus & deliquij defraudator. Quis verò defraudat, ut ita dicam, deficientiam & rerum consumptionem, si non is, qui dentibus parcit? Nihil enim res magis conseruat, quàm parsimonia; in qua summum esse vectigal, si quis dicat, optimè, iudicio meo, dixerit. Bene igitur exclamatum est ab eo, qui dixit: O Dij immortales, non intelligunt homines, quàm magnum vectigal sit parsimonia! Quod nescio, an ex suo sinu, an ex Hesiodo acceperit:

Οὐδ' ἴδασιν ὅσον πλέον ἤμισυ πάντες,
 Οὐδ' ὅσον ἐν μαλάχῃ τε ἔσφωδελῶ μέγ' ὄνησιν. *id est,*
Nec norunt quanto sit toto dimidium plus,
Nec quanta utilitas in Maluis Asphodeloque.

Quid enim aliud Ascræus pastor hinc canit, quàm in tenui victu & parsimonia tantum esse momenti, ut qui hac virtute præditus sit, facilius dimidio sit victurus, quàm alius toto? Solent olim Cimmerici herbis plurimum vesci, uti alibi notavi; atque id facere, cum ob dotes ac naturæ varias facultates, tum ob id, quòd cibus paratu facillimus esset, ac ab ipsa natura nobis vbique obiectus. Inter ceteras autem herbas Malachen & Asphodelum maximè celebrabant, propterea quòd vtriusque maxima esset copia in iis regionibus, vbi prius habitauerunt, quàm ad frigidam Septentrionis plagam commigrassent; atque adeò hæ duæ herbæ ab ipsis apud Græcos sunt decantatæ, ut hæcenus etiam Cimbricis nominibus vocentur. Malache dicitur à *Malach*, quo significatur risus conuiuij. *Mal* enim vocali longa, conuiuium ordinarium significat: ut cum dicimus,

Moen-

Moenmal & *Muontmal*, id est, conuiuium meridianum, & conuiuium vespertinum, pro prandio & cœna. *Lach*, dum vocabulum est, siue, ut Grammatici dicunt, nomen, risum notat. Malache igitur inde nomen habet, quòd qui ea vescitur, ridere possit; ob eam nimirum causam, quia pransus sit citra sumptum; de quo dolere plerique consueuerunt, dum sic prandent, ut vix tribus post diebus ridere queant: quia grauis impensæ & viribus maioris non potest eos non poenitere. Est igitur hæc vna & maxima utilitas, quòd Malache sic hominem excipiat, ut hilarem & ridentem dimittat, quod cœnæ Apitianæ non ferè facere consueuerunt. Præterea ridentes dimittit, quòd corpori sit saluberrima, non vna atque altera, sed multis præclaris dotibus. Præter enim id, quòd cibus sit temperatus, modicè calidus & humidus, & facilis ad alendum & excernendum, medicamento etiam tam præstantes habet vires, ut Plinius è priscis tradiderit, eum, qui succi huius herbæ dimidiatum cyathum quotidie sorpserit, eum ab omni morborum genere liberum fore. Volumen integrum addendum esset, si omnem medendi rationem sigillatim per membra corporis humani, ex hac herba petendam, explicare vellem. Meritò igitur risus conuiuij nominatur, quando tantam lætandi, gaudendi, & in sinu ridendi præbet materiam. Attamen si quis sit morosior, quàm ut alterum Lambda de more Cimbrorum, quem alibi exposui, in compositione tolli patiatur, is faciet, ut apud æquos iudices gemina nominis ratio constet; altera quidem, quam dixi; altera, quæ nullam habeat litteræ in medio ablatione, Malachen sic interpretatura, quasi diceretur, *Mal acht*, id est, magni facito conuiuium; in quo scilicet Malua apponitur pro opsonio. Est enim digna hæc herba quam plurimi æstimemus; & tam digna, ut conuiuium in quod infertur, dignum quoque summa sit existimatione, ob eius solius gratiam. Vtrius ergo modo nominis causam assignemus, id ipsum significabitur, quòd Hesiodus versu suo expressit, nescire nimirum homines, quantum sit in Malua utilitatis. Asphodelus verò litteram caninam è medio abiecit, integrè vocandus Asphordelus, ab *As* & *phordel*. Est autem *As* vocali longa, pabulum & alimentum. *phordel* verò seu *phordel*, priuilegium notat; aliquando etiam promotionem: sed pro illo, posterior vocalis longa est; pro hac, breuis. Est enim *phordel* pars siue portio, quam quis præ aliis capere debet; compositum è *phor*, quod est præ siue ante, & *del* vocali longa, quo pars significatur. Verùm Græci, V consonante carentes, Phi loco eius statuunt; quo etiam modo à multis pronunciatur, quibus maior spiritus, uti virilior, magis arridet.

Asphodelus igitur gemina origine indicat se alimentum esse priuilegiarium. Est sanè ita. Nam pro vna radice bulbosa, quàm plurimas habet; & non solum alit, sed calorem etiam corporis auget, atque omnia viscera aperit, tum etiam inter ceteras dotes, ad Venerem reddit aptiores. Est ne maximum priuilegium, cum Napus vnicam duntaxat radicem habeat, hanc herbam quadraginta, & quinquaginta, & multo plures etiam proferre, atque eas omnes iis viribus præditas, vt non solum alant, sed infinitas etiam habeant ad mendendum corpori, tum interiùs, tum exteriùs, facultates; ad quas enumerandas non vnus liber satis esset. Hanc Plinius tradit, quosdam Alimum ex Hesiodo vocasse, falsò, vt arbitratur. Non intellexit Plinius, quid sibi vellent, qui hoc Hesiodo adscripserunt; nec inter Alimon & Halimon distinxit. Vt enim modò dixi, Asphodelus reuera Alimus est, propterea quòd hac voce omnes plantæ nominari queant, quæ nos à fame defendunt, arque id ab Hesiodo est indicatum; non tamen Alimi nomine Græco, sed Cimbrico expresso. Liber enim est à fame, qui alimētum habet tot modis priuilegiarium, quot Asphodeli nomine significatur. Quisquis autem is fuit qui hoc annotauit quod Plinius refert, eum existimo ab aliquo id accepisse, qui linguæ eius, in qua hæc est notatio, fuerit peritus. Verùm & ipsum Hesiodum, quod de Malua dixit & Asphodelo, credo de Orphico quopiam didicisse, nec satis, si solius linguæ Græcæ gnarus fuit, quid dixerit, intellexisse: quòd penitus peruidere nequiret, quantum in his vocibus mysteriorum lateret. Quòd autem dixit ὄνειρα, id nobis significat ὄνειρα, syllaba posteriore breui. Est enim ὄνειρα siue ὄνειρα, omnè id quod, nos iuuat & promouet, atque hac via ὄνειρα idem est quod adiumentum & promotio ad alendum. Procli diligentiam in hoc Hesiodi versu exponendo satis admirari vix possum, qui ex Hermippo de septem sapientibus scribente, & Herodoto, & Platone collegit, Poëtam hic de Alimo esse intelligendum, hoc nomine alimentum quoddam genus significari arbitratus, quod è Malua & Asphodelo conficeretur. Nescio profectò cuius monitu in hanc venerit sententiã; non dubito tamen quin ea à quopiam Cimbricæ linguæ perito in Græciam sit illata. Tzetzes Grammaticorum omnium gloriosissimus Thraso, & memoriæ eruditionisque suæ odiosus buccinator, ineptos aliquot & verbosos Iambos contra Proclum, quem perpetuò sugillat, de Alimo euomuit: quos adscribere placuit; quòd cernatur quantà controuersia inter Græcos de Alimo sit quæsitum.

Πάλιν

Πάλιν ὁ Πρόκλος ἔξαποπιὺ λόγους,
Θέλων διδάσκειν τῆς ἀλίμης τὸν τρόπον,
Ἀλλ' ἔδεν εἰδὼς ἀφροῖά ματ' ἔγραψεν
Ἀλλ' αὐτὸς εἶπεν ἢ διδάσκειν καὶ γράφειν,
Ἀκὼν ἀφροῖμα τοῖς κενοῖς τέττε κρότοις.
Σκίλλης τὸν ὄγκον, καὶ μαλάχης ἔδου κλάδοις
Τεμῶν ἐν ὄλμῳ, Συκεράζας καὶ μέλι,
Καὶ σπῶντι βραχὺ πρὸς τροφήν τῶν μιγμάτων
Οὐκ ἂν πλοῖθης τοῦ λιμοῦ τὸ πρὸς φέρον,
Εἰ συκεράζας ἀκροῦς καὶ πρὸς τέχνῳ.
Εἰδ' ἔ, πρὸς ἄδην ἔ φανείς βραδύς τέχνῳ,
Σκίλλα γ' εἶδε ἔδου ἀτέχνῳ ὄλμῳ.
Εἰδ' αὐτὸν ἰὸν ἔξενέτης ὄλμῳ
Βραδύων ἰκανῶς ἐν χύτρῳ μεθ' ὑδάτων
Ἐπειτα τερσήνειας ἀυγαῖς ἡλίου,
Τεμῶν τελεπία συμφραζας ἑκάμῳ,
Μέλιτε μίξις καὶ τὸ μήκων' ὄλμῳ
Πρὸς σαθρὸν ὄν χεῖρ καὶ ποτὸν καὶ πρὸς μέτρον,
Ὅπερ γνώσκων ἀκριβῶς ἔχει γράφω
Μικροῖς ἐν ὄγκοις ἰκανὸν δρέψεις ὄχλον.

Quæ nos, licet indigna, sic vertebamus:

Rursum Proclus nugas suas hic expruit,
Volens docere forma qua sit Alimi:
Frustra tamen desumat haud sciens hilum.
Quare ipse dicere, & docere, & scribere
Inuitus eius incitor plausu leui.
Scilla grauem molem, atque Maluæ surculos,
Mortario contusa melle misceas,
E qua parum si mistione glutias,
Famem nihil timere debes igneam,
Si diligens ex arte fiat mistio:
At si minus, Ditem videbis ocium,
Nam Scilla nouit nescios disperdere.
Sed si peritè curus omne exemeris,
Quassans in ollis, dum sat, undis additis,
Radijsque Solis inde desiccaueris,
Probeque fractæ, Sesamum coniunxeris

*Cum melle, necnon lacryma papaveris
Ad pondus illud & modum quem postulant:
(Hæc ut sciam, nolo tamen conscribere)
Frustris minutis plurimos enutries.*

Nescio equidem quid hîc magis sit admirandum, impotensne Grammatici contra Philosophum (dummodo hunc cum illo eundem esse fateamur, qui Platoni doctissima commentaria adiecit) odium; an crassa ignorantia, an verò virulenta invidia in totum genus humanum, dum medicamentum, quod præstantissimum iudicabat, noluit integrè communicare. Nam dum ineptus hic litterator, Proclum virum optimè de omni disciplinarum orbe meritum, & totius philosophiæ singulare lumen ignorantia matæologia sua accusat, se ipse supini erroris condemnat, è Scilla Alimum componens. Hesiodus homines nescire dixit, quantum commodi in Malua & Asphodelo esset: id Proclus ad Alimum retulit, credens ex his duabus herbis Alimum constare. At noster hic censor, post Proclum è classe doctorum deiectum, alimentum nobis, si Phœbo placet, è Scilla componit, fundamento in ea totius mixtionis constituto. Quid, rogo, hoc est, bone Tzetzes? visne crassa lentaque pituita cerebrum tuum expurgare, an fortassis comitiali delirio tenêris, ad quod medicus quisquam medicamentum hoc tibi præscripserit? Quisquis sanè ille fuit, qui hoc consilium dedit, egregium se medicum ostendit, cum nihil comitialibus, & lenta crassaque pituita laborantibus, Scilla sit conuenientius. Bene igitur facis, dum pondus & mensuram aliis prodere recusas, quo tu crassis læmis & viscido mucco liberatus, solus sapias, & alios veluti deliros ex alto derideas. Ceterum sint hæc ita: quid tum postea ad Asphodelum? Nobis de Asphodelo, non Scilla, quæstio est. Profectò video te vigilem somnare; & ut fieri solet, ex vna imagine in alteram delabi, discernendi facultate dormitante; & id tandem occurrere, quo tibi maximè opus sit:

*Quando canis panes per somnia vaticinatur,
Tu Scillas, tandem discusso disce æterno,
Inguinis & capitis quæ sint discrimina, necnon
Asphodelus Scilla, quàm sit diuersus & amens
Grammaticus quanto, quàm Proclus, turpius erres,
Quamque Lycambæos indoctè imiteris Iambos.
Sed ne nos nugis in Scillam siue Charybdim
Abripias, lautas Scillas tibi solus habeto.*

Omni-

Omni-
bus vniuersim medicis Scillæ præparatæ vsus est, ad deiectas frigidi, flaccidique ventriculi vires corroborandas, & ad appetentiam coquendique facultatem, nec non boni succi per corpus digestionem adiuuandam; tum etiam ad egerenda superflua, non per alium modò & vrinas, sed per occultam etiam exhalationem: quibus omnibus fames & cibi desiderium acuitur, tatum abest, vt Alimi & adipsi homines reddantur. Credo profectò arrogantem hunc litteratorem à medico quopiam de Alimo percontatum, responsum se dignum accepisse, medicamento eo contra famem demonstrato, quo nihil est ad famem & appetentiam excitandam præsentius. Ne tamen tam crassè lapsus, & citra omnem erroris occasionem deceptus dicam, addenda est ratio, quæ hominem, quò ita crederet, reddiderit proniorum. Legerat, Hermippum vel alium quempiam scripsisse Epimenidem, quem quidam septem Græciæ sapientibus adnumerauerunt, totum diem citra famem & sitim perdurasse, exigua Alimi portiuncula deuorata. At ab aliis proditum Scillam quandam inueniri multò quàm illa sit, quæ medicis experitur, dulciorem, atque idcirco esui aptam: quam quia Epimenidiam cognomento dici videmus, coniectare licet Epimenidem hac famem depellere consueuisse, ac hinc de nomine eius sortitam esse appellationem. Et poterat quidem Tzetzes hac ratione excusari, si Alimon Epimenidis proprium Scillam esse dixisset; at ipsemet suis iambis se strangulauit, de ea se Scilla agere canens, quæ homines præparationis artificiosæ ignaros, præsentis veneno ad Orcum detruderet: quod in Epimenidiam Scillam non magis quadrat, quàm in bulbos, cum æquè illam atque hos prisca auctores dixerint edules. Nec verisimile est, Epimenidem Creticæ philosophiæ principem, & Spartanæ parsimoniam, quam è Creta deriuant, exemplar, illud sibi alimenti genus elegisse, in quo parando multo & accurato labore, & longo tempore, & operoso apparatu opus esset. Iam, quamuis fateremur Scillam medicam & minimè inter alimenta admittendam, sic parari posse, vt tandem omni acredine victa ad edendum fiat apta, nihil tamen inde Tzetzes adiuuabitur, cum Hesiodus non Scillæ, sed Asphodeli, fecerit mentionem. Proclus vt diligenter hic versatus est, ita non video, qua de causa tertium de legibus Platonis librum adduxerit; in quo, licet Epimenidis nomen inueniatur, nihil tamen de eius vel Alimo, vel Adipso, vel frugalitate proditur, nisi memoria & oculi me fefellerint. Primo libro eius item meminit, sed de vaticinio duntaxat eum laudat, quo post decem annos Persarum in Græciam expeditionem fore prædixit, sed talem, vt infausta Persis esset. Melius secundum de Repub. siue iusto librum ad Ali-

mum

mum nutrimentum accommodasset, in quo Socrates non ex Asphodelo & Malua folis, sed ex maza & pane, vel è tritico, vel ex hordeo factis, ciues suos pascit, quibus opsonia addit, falem, oleas, caseum, bulbos & olera: & ne bellaria opiparæ huic cœnæ deessent, ficum, cicer, fabam, baccam myrti, & glandem adiecit; in quo numero Epimenidion & Asphodelum sub bulborum, Maluas sub olerum genere comprehendit: cuius dipnosophiam Glauco deridens, eam victus rationem porcorum ciuitatis propriam esse dixit. Est ita sanè, hanc diætam quoque Spartanicam Cimbricè, & Alimon Græcè dici posse: verùm neutrum horum nominum apud Platonem vidi expressum. Quem verò Herodotum ἐν τῷ ἀξιωματικῷ τοῦ καὶ Ἡρακλέα λόγου, Alimi meminisse dicat, alius mihi exponat, cui contigerit bibliothecam videre copiosorem. Nos ex his coniiicimus, peruetustam Spartanicè, Scythicæ, & Alimi apud Græcos fuisse mentionē, sed cùm Cimbri parsimoniam ea notassent, nec id Græci intelligerent, alios aliis plantis nomē accommodasse, quemadmodum in Moly quoque contigisse opinor, qua voce, cùm laborum molestiarumque patientia, tolerantiaque Orphicis notaretur, Græci postea herbam quæsiuerunt, cui Homeri descriptio conueniret, vt alibi latius exponam, dum de diuinis & humanis vocabulis quædam, hæctenus omnibus ignota, enarrabo. Quãuis igitur diligens hîc Proclus fuerit, non magis tamen est veritatem, quàm Tzetzes, assecutus: licet vterque non inutilem antiquariæ Alimi cognitioni mouerit suspicionem, quæ & mea confirmauit, & Epimenidion quale sit, & vnde dictum, suggestit: quod si Epimenides Alimon appellauit, vt ex historia, cuius Proclus meminit, coniiicio, crediderim sanè eum hac voce ad Cimmericam philosophiam alluisse; cuius fuisse non imperitum, id argumento est, quòd de Curetum & Corybantum generatione multa millia versuum scripsisse dicatur. Corybantes enim & Curetes, vt nomen, ita & originem è Cimbrica Theologia sumpserunt: quod in Francorū antiquitatibus breui, si cuius fauor adspiret, edendis annotaui. Quid, an non ipsum Epimenidem Crentes Curetem nominauerunt? Quod cùm Laërtius testetur, quid ni suspicer eum vel Cimmericum origine, vel à Cimmericis edoctum fuisse? Demetrius tradit cibi quoddam genus à Nymphis accepisse; cuius exiguo momento sumpto, neque excernere deinde, neque comedere visum esse. Quisquis autem fuit, rhizotomus, & herbariæ rei perquam studiosus fuit, quod Diogenes quoque indicauit, vt mirum videri non debeat, edulem Scillam ab eo nomen accepisse. Sed satis iam Scillarum, Maluarum & Asphodeli: redeamus ad Laconem, quem dicimus defraudare defectū, eò quòd nihil illi sit defuturum, qui

qui norit dentibus parcere, perinde atque Spartanis, in primis fuit vrbis institutis. Egregiè igitur decipitur defectus, cui nullus locus apud Spartanos dabatur. Melius igitur & prudentius dixisset, suum defraudas defectum, is qui dixit, Quòd ille vnciatim vix de demenso suo suum defraudas Genium comparit miser. Nam qui vnciatim cõparcit, is Genium suū minimè defraudat; sed promouet ad genus vitæ beatius, quod in parsimonia cõsistere paulo prius ostēdi. Immo verò facit, vt Genio nihil vnquam desit; etsi naturæ conuenienter viuere, & semper suauissimè comedere & bibere Genio gratum est; nihil ei potest accidere optatius, quàm eum, quicum agit, parcè sibi alimenta administrare, quò nunquam desit condimentum cibi & potus delicatissimum. Mirabile est igitur, quàm nihil magis deliquia rerum necessariarum defraudet, atque ad eò prorsus è medio tollat, quàm dentibus parcere: quo fit, vt qui Spartanus dicebatur, Lacon etiam ab eisdē fuerit nominatus. Est enim hoc nomine merces indicata, quæ parcis hominibus debetur, quæ in illo est, quòd nihil ei vnquam sit defuturum eorū, quibus ad vitam opus, qui parcere dentibus rectè norit. Lacedæmon verò vox est composita, è Lacone & Dæmone, quo beatus notatur. Volebant enim Cimbri Græca voce indicare, Lacones beatos fore, si ita viuerent, vti vocibus monebantur: propterea quòd iudicarent, è sobrietate & parsimonia, omnium virtutum eorum enasci; quas qui habent, frugi Latinis nominantur. At illa beatissima est Respub. in qua actiones omnes ad rectam rationem, vt à sobriis frugique hominibus fieri solet, diriguntur. Fuit ergo primi huius nomenclatoris, si liceat hac voce ita vti, ea sententia, quasi diceret: Parce dentibus; quibus si parcas, defraudabis defectum & deliquium, & semper necessariorum habebis copiam. Iam si nihil omnino eorum quibus opus est, desit, eris felix & beatus. Præcedat itaque Spartanus; sequetur mox Lacon; tertio loco felicitas perfectum numerum sua præsentia absoluet, Lacedæmonis nomine consignata. Hæc igitur sunt è sacris Amazoniæ antiquitatis scriniis fideliter à me deprompta; quibus hoc fidem etiam adstruit, quod idem Pausanias commemorat: ab Orpheo Thrace templum apud Spartanos conditum esse, Persephonæ Soteræ siue Sospitæ, è regione Veneris Olympiæ. Orpheus ergo Thrax Spartæ fuit, & ibi templum condidit; & nos miramur, Cimmericos eò vsque venisse? Contrà potius æstimandum, Treres origine Cimmericos, locorū oecupatione Thraces, primos fuisse, qui agrestem & Barbaram Græcorum vitam, & legibus & disciplinis, & religione castigarunt: quod, cùm de Orpheo & Strymone agemus, clariùs exponetur.

Thracum autem linguam & Cimmericorum eandem fuisse, iam sepius est indicatum. Quare autem Persephonen Soteram vocarit, in Deorum expositione declarabo; ubi & illud addam, qua de causa e regione Veneris Olympiæ fuerit locata. Est porro & aliud clarissimum Cimbricæ vetustatis monumētum in Carneō Deo, quem Domesticū cognomento vocant, in quo auctores ad originem vocādo, variè se torquent; ut licet apud Pausaniam videre. Nos, quid Carna significet, confestim intelleximus e Car & Ma. Car enim nostras esse cōuersio docet atq; cōuincit, ut post paulò demonstrabo in Themiscyra explicanda. Latini igitur à nobis carum suum retinuerunt. Signat enim Car apud nos, quod maiorem in modum amamus. Ma autem, idem est quod propinquum: Carna ergo est id quod non solum carū nobis est, & vehementer amatum, sed simul etiam propinquū. Vocarunt igitur Cimbri hoc nomine Apollinem, quod eius dona carissimā cum essent, propinqua sibi semper optarēt, quod corporis & mentis sanitati præsideret, ad vtrāq; calore suo vitali tuendam inuocāndus: & sic quidē inuocāndus, ut semper nobis propinquus adsit. Hanc autem vocis significationē quasi interpretati sunt, dū eundem Domesticum vocarunt, quamuis Pausanias non omnino eundē esse velit; nō intelligēs nimirū, quid sibi Carneus Deus potestatis haberet. Meritò Apollo domesticus & propinquus nobis semper optāndus; eò quod nō solum vtramq; sanitatem, sed pacem etiam largiatur; prout Cimbrico Apollinis nomine aperte notari, suo loco ostendam; ubi adicietur etiā, quare Latini Mineruā Carnam vocarint. Fuit & Liber pater in maximo honore apud Lacedæmonios, qui ad eos, nescio quo Heroë duce venisse narratur. Quod si verū est, maxima Spartæ antiquitas esset ad ipsum vsque Scythismū sursum referenda, atq; ita minimè mirandū, si de lingua Comerii nomen acceperit. Dum hoc modo paulatim omnem antiquitatum memoriam reuoluo, deprehēdo omnia in hoc cōuenire; Cimmericos ex eo loco, vnde eos deduxi, versus Asiam minorē & Scythiā tum Asiaticam, tum Europæam, & hinc in Thraciā progressos esse; atque rursus inde vltius plurimas Græcas vrbes, & Italas condidisse: qua de re fieri, ut plurimæ adhuc in vtraq; lingua voces extent, quarum originatio nemini hæctenus in mētem venit. Græci profectò laudandi, qui fatentur plurimas vrbes & antiquissimas ab Amazonibus nuncupatas esse: quod dum asserūt, quid aliud dicunt, quàm tempus fuisse, quo sic Cimmericorum res flourunt, ut præter Scythiam, vnde venerant, totam Græciam quoque legibus & opidis ornarint? Et inter ceteros exosculandus est diuinus Plato, qui ingenuo candore factus est, quod vel ex antiquis le-

ctio-

ctionibus acceperat, vel ab Ægyptiis & Phrygibus didicerat, plurimas Græcorum voces ab exteris acceptas olim fuisse. Ne debacchentur ergo in me superciliosi Grammatici, quorum hac ætate maxima turba est, vel Philosophi etiam, si qui nostra procul saltem aspicere dignabuntur, si Athenarum & Spartæ prisca nomina nostram ad linguam sim interpretatus. Vellem equidem in tota hac investigatione, vel vnum modò mihi oblatum fuisse, qui vnam saltem micam salis Platonici haberet; quicum licuisset hos labores meos, aut potius, ut veram fatear, extemporales hos lusos antè communicare, quàm in vulgus extruderentur. Sed quamuis id non contigit in hac ciuitate, & hoc turbulentissimo & nigerrimo tempore; spero tamen fore aliquem, qui his non minùs, quam ego, delectetur, & cui forte videbor aliquid meruisse laudis; quod antiquissimas & nobilissimas totius Græciæ vrbes veris suis conditoribus vindicarem. Discant igitur tandem Græci, quæ causa sit, ob quam tot passim per Græciam Amazonum extent monumenta. Antiquiores verò multo Amazonas fuisse, quàm Herculem vel Theseum Græcorum; ut tempora de his produntur; ex hoc inter cetera colligi potest; quod Lysias Rhetor primas hominum fuisse dicat, quæ equos adscendere fuerint ausæ, atque hoc suo inuentò fretas, plurimas regiones incurfasse. Et ut hoc Lysias de Amazonum equitatu prodidit, ita nos credimus non illo tantum plurimum valuisse, verum à re quoque nauali egregiè fuisse instructas. Quod Hellanicus Lesbicus videtur minime credidisse, propterea quod tradat, Amazonas Cimmericum Bosphorum congelatum transisse, cum contra Atticam exercitum ducerent. Mihi non sit verisimile, angustias illas maris sic gelu concresecere, ut multas equitum turmas ferre possint. Quamuis enim regio frigida sit; non tamen frigidior est quàm Flandria, eò quod fretum illud vix quinquaginta gradus latitudinis habere cernatur. Antwerpia polus vno gradu & viginti scrupulis altius eleuatur, & tamen miraculi loco est, si quando Scaldis congeletur ita, ut equitem ferat. Anno abhinc secundo, sexagesimo videlicet quinto vltra millesimum & quingentesimum, tantum frigus fuit, ut nulla vnquam hominum memoria maius fuisse credatur. Illo igitur tempore flumen hoc sic adstrictum fuit, ut multa hominum millia ciusta ferret. Videre erat totam ferè ciuitatem super ea lusitare, potare, choreas ducere, & in tentorijs non Baccho modò, sed Veneri etiam indulgere, quo res posteris mirabilior videretur. Quod si simile vel par frigus fuerit eo tempore, quo Amazones hanc

tt 2

expedi-

expeditionem fecerunt, fides Hellenico posset adhiberi, si flumē quidem queat freto comparari. Sed quando rarum est & portentosum eiusmodi gelu, nihil, necesse est ad illud confugere, quo in Græciam Amazonibus transitum patuisse cuiquam persuadeamus; maxime cum Cimneriis naues non defuerint, quibus traieci Ioniam, & totam Asiam vexarunt. Lycophron meminit Amazonis Neptunidis; à qua reliquas quoque Amazonas Neptunidas vocari, Tzetzes tradit. Verum ego & hanc & omnes Neptunidas appellari arbitror, quia Neptuno essent amicæ, & ab eo non solum equos dono, sed peritiam quoque nauigandi accepissent. Nam ex Attica dicuntur Italiæ intrasse eam partem, quæ Magna Græcia nominatur: quo verisimile est, nauibus transportatas fuisse, vbi extra controuersiam est, Cletam fuisse ab Amazonibus conditam, quam Crotoniatæ euertisse dicuntur. Cletam autem volunt à Cleta Penthesileæ nutrice nomen sortitam; quod mihi non magis probatur, quam reliqua, quæ de Græcorum fabulis emanarunt. Satis est constare, Amazonas è Græcia in Italiam deuectas, Cletam in ea condidisse, sed multo prius quam Troia obsideretur. Nec mirum est, Amazonas in Magna Græcia habitasse, cum Cimneriorum in ea quoque sedes fuisse, sit apertum; vt paulo post docebo. Nec verò contentæ Italiæ limitibus & Græciæ fuerunt, sed in Africam quoque videntur traiecisse. Quamuis enim Diodoro placeat has Amazonas Thermodontiacis vetustiores esse; de nostra tamè Cimneriorum è primis locis deductione perspicuum esse potest, id minimè consentire veritati. Deinde quæ ab omnibus ferè, Thermodontiacis tribuuntur, ea Diodorus de veterum lectione Libycis adscripsit. Libycas autem, quia multis sæculis Troiana tempora præcesserunt, vel obliuioni tradiderunt, vel ad Amazonum Asiaticarum nomen transtulerunt. Verum idem auctor est, Asiaticas in Europam per Bosphorum Cimnerium nauigasse. Si ergo in Europam nauibus traiecerunt; verisimile est, & primis gentium originibus cõsentaneum, è Græcia in Italiam, & hinc in Africam transisse, atque id multis sæculis, vt ipse fatetur, ante bellum Troianum. Quando autem tanta fuit Amazonum tum virtus, tum potentia, non illa solum, quæ litterarum monumentis produntur, ab eis gesta credo; sed infinita quoque alia; quorum memoria, propter locorum ingentem intercapedinem, & temporum vetustatem, prorsus est deleta. Nam si Libyam inuaserunt, pari ratione vteriora etiam arbitror quæsiuisse, & in orbem Atlanticum quoque nauigasse, atque inde ad posteros eius regionis memoriam deriuatam esse; quæ Ægyptiis ideirco tribuitur, vel quia Africæ, è quibus Amazones olim traiecissent, essent vicini; vel quia anti-

antiquiora apud eos, quam apud Græcos rerum prisicarum extarent monumenta. An verò Cimbri prius ex Africa, quam ex Europa Aquilonari Atlanticū orbem adiuerint, incertum est. Nec certius etiam illud, an Amazones Libycæ à Cimneriis Italiæ, an à Cimneriis Caspiis duxerint originem. Si coniecturis liceret vti, Italicis potiùs hanc expeditionem tribuerem; quòd & propinquiore Libycæ essent, & occasiones maximas haberent traiciendi, vel quòd Chamisenis probiores mores, atque meliores leges traderent; vel quòd Chaminiuriam, tum in Saturnum, tum in Ianum vlcerentur. Ex eodem enim genere, & Cimnerij Italiæ, & Cimnerij Ponti descenderunt, ita vt parui referat, vtris Amazonibus hæc adscribantur, modò constet, non illa tantum causa peregrinatas per varias regiones fuisse, quòd domicilia angustiora suis in regionibus haberent, quam numerus ferret; sed hac item & illa quidem potissima, qua Cyrus, qua Darius, qua Alexander, qua Romani varia & longissimè disita regna inuaserunt. Insum est generosissimo cuique animo quam longissimè velle virtutis suæ splendorem propagare; atque adeò tantus hic est stimulus à natura inditus, vt Alexandro doluerit, cum audiret plures mundos esse, viribus se suis necdum potuisse vel vnus mundi partes aliquot occupare. Est quando hæc impotens dominandi cupido hominum generi maximè conducit, vel ad luxuriam & molliciem compescendam, vel ad potentiorum & Tyrannorum rapinas & iniurias coercendas, vel ad legū & linguæ communionem & latissimè & longissimè proferendam, vti Romani fecerunt; vel ad veræ religionis terminos ampliandos, vel ad alia denique, quæ nihil attinet enumerare. Amazones ergo non inutilem quoque operam bellis gerendis impenderunt, totum propè orbem peruagatæ; quo vbique terrarum & ciuitates conderet, & vagos inordinatosque hominum mores legibus & rectis institutis formerent; inter quas Diodorus Ninan, Cymen, Pytanen, Pryneam; Strabo etiã Smyrnam, Myrinam, Paphen, & Ephesum, & nescio, si quam aliam, enumerauit. Ille rursus complures ab eis in mediterraneis locis conditas asserit: præterea & insulas vrbibus, & inter ceteras Lesbum Mytilene ornasse, quam Myina sororis suæ nomine æternitati nuncuparit; cum totam Africam & Asiam ferè armis suis subiugasset. Huius quoque Samothracen esse, licet aliter alij de ea sentiant: Samothracen verò sacram insulam transferri. In ea mysteria quæ feruntur, & asylum ab illa constitutum. Tandem à Mopso & Sypilo nescio quibus in proelio interemptam, & ceteras post mortem huius, bellis frequentibus vexatas, tandem in Africam reuersas fuisse. Verum de his qui volet, legat Diodorum. Nobis tum ex his, tum ex aliis, satis

constat, Amazonas maximam partem orbis peruasisse, & vbiq; iura ciuitatum atque leges reliquisse expeditionis suæ monumenta: è quibus apertum est, quo animo bella tam diuersa per omnes regiones gesserint: ea nimirum causa, quò vbiq; terrarum agrestis vita & latrocinandi consuetudo, ad ciuiles hominum communitates traducere. Cuius quidem rei clarissimum est indicium illud, quod de natalibus fabulantur. Aiunt Amazonas ex Marte & Harmonia natas: quod haud dubie non aliud est, quàm si dicant, ob id Martem patrem imitari, quò matrem suam Harmoniam terris omnibus inducant. Harmonia verò quid sit, vt omnibus est perspicuum, ita quid sibi hoc loco velit, clariùs is videbit, qui de Lacedæmoniorum Harmostis cogitabit. Eratis in illa Repub. magistratus ad hoc delectus, quò ciuitates Lacedæmoniis subiectæ, rectè & concinnè, & legibus & institutis conuenienter gubernarentur; qua ex re diuersitatis hominum, in vnam multitudinem collectæ, harmonia existit. Homines igitur inter se aptare, & legum vinculo colligare, eorum præcipuè est officium, qui res omnes ad iuris æquabilitatem referentes, novos hominum cœtus condūt: secundò illorum, qui statui publico labascenti, correctione aliqua opitulantur, legibus aliquibus vel de nouo latis, vel in vsum restitutis. Quocirca Amazonas, cum hunc scopum haberent, quò suis armis populos à Barbarie ad ciuitatem compellerent, non sine causa iactatum est, Martis eas & Harmoniæ filias esse, vtpote in quibus & illius & huius dotes præ ceteris mortalibus eminent. Vetus tam verò hanc de Amazonum ortu opinionem Eustathius prodidit, addens Harmoniam hanc de Naidum genere fuisse; propterea, ni fallor, quòd eam Nympham Thermodontis amnis indigetem arbitrarentur. Illic enim Mars ex Harmonia videtur Amazonas generasse, atq; inde, in totum orbem, belli & Reipub. constituendæ, gloriam traduxisse. Sed quid ego ineptus Eustathium Grammaticum testè denuncio, cum Apollonium habeam, vnum de vetustis Poëtis, qui hanc sententiam, à Pherecyde antiquiore vate, carmine celebrauit? Verum in dicendo testimonio ira parum sibi constans fuit; vt principio statuerem ne audiendum quidem esse. Scribit enim Amazonides, neq; veri neq; iuris obseruantes esse, cum è cõnubio Martis & Harmoniæ profusus contrarium sit intelligendū. Eius enim Dei quisq; filius dici meretur, si Socrati cum Phædro ad cælose uolanti; & inde descendenti credemus, cuius dos in vnoquoq; maxime elucet. Parum enim refert, siue familiares Deorum, siue filios nominemus eorum, à quibus expressas virtutum imagines acceperunt. In Amazonibus igitur gemina

dos

dos fuit; altera, belli egregie gerendi; altera, pace per bellum quaesita, ciuitates & Respub. optima consonantia temperandi moderandique; quarum illa Martis; hæc Harmoniæ propria dicenda: nisi quis ita sit obeso ingenio, vt vocum rerumque vim non intelligat. Horum igitur commixtione Amazonas nascuntur, in quibus optima cernitur idea, vel condendarum ciuitatum, vel gubernandarum: frustra enim iustitia colitur, nisi ad sint arma, quibus & non admissa inducatur, & læsa defendatur atque vindicetur. Audiamus igitur Poëtam, quamuis parum philosophum, aut politicum, & eorum riora dicere putemus, quòd tam simpliciter dixit, vt quæ dixit non intellexerit, nec satis norit fidibus suis accommodare.

Οὐ γὰρ Ἀμαζόνιδες μαλ' ἐπήϊες ἔδ' Ἐμίθεας
 Τίεσαι πεδίων δοιάνλιον ἀμφιπέμονλαι,
 Ἀλλ' ὕβρις, σοπέεσσα καὶ ἄρεθ' ἔργα μέμηλε,
 Δὴ γὰρ καὶ γενεὴν ἔσαν ἄρεθ' ἀρμονίης τε
 Νύμφης. ἢ τ' ἀρηὶ φιλοπόλεμοις τέκε κέρας
 Ἄλλοθ' Ἀχιονίω καὶ Πύχας εὐνηθ' ἴσα.

id est, vt verti crasse forsitan, sed ferè ad verbum:

*Nam nec Amazonides veri iustique tenaces
 Sunt, quæ Dæantis depascunt æquora campi;
 Verum Martis opus, tristisque iniuria cura,
 Et de Marte quidem ducunt genus Harmoniæque,
 Quæ mista Acmonij nemoris per opaca, puellas
 Edidit in lucem per amantes horrida bella.*

In his campos Dæantios Themiscyrios vocat, à Dæante quodam, vt interpres annotauit, licet aliter quoque intelligi vox ea posset. Acmonium nemus ad Thermodontem secundo libro à Pherecyde collocatur. Satis ergo nunc ostensum, Amazonas è Marte & Harmonia genitas esse, nõ alia causa, quàm quòd bella gererent, quò populos ad ciuilem societatem componerent, & Marte cogerent Harmoniam colere ac venerari, tametsi Apollonius satis ineptè atque inconsideratè aliter putarit. Verum fuit & Harmonia ex adulterio Martis & Veneris nata, quam Cadmo coniunctam fuisse fabulantur; quòd hic dicatur primus Græciam litteris instruxisse, quibus fera ingenia ad humanitatem & concinnos mores mansuescant. Simili igitur ratione Harmoniam Cadmo dederunt vxorem, qua Amazonas Harmoniæ filias fecerunt. Nec dispari ratione Strymoni quoque Thracum Regi ex Cimmeriis oriundo, vnam Musarum dederunt coniu-

coniu-

coniugem; quòd quasi Hercules quidam Musagetes, populos, quos bello subegisset, optimis disciplinis & Musica harmonia exornare videretur. Et Amazones quidem cum ceteris vrbibus, tum Athenis construendis aptandisque ad vtrumque tempus & pacis & belli, tam felicem operam impenderunt, vt in dubium verteretur, Neptunusne an Pallas plus ciuitati contulisset. Verùm, quã sapientia, & causarum cognitio, vnã cum pedisequis suis, plus vbique virium habet, ad solidam ciuium felicitatem, quàm maris bellique prosper euentus, figmentum emanauit in Poëtarum nationem, Palladem & Neptunum contendisse, vter vrbis nomen daret, atque in eo certamine Palladem superiorem fuisse; propterea quòd Olea, Mineruæ donum, equo Neptunio præferretur. Olea autem inter alia, pacis est indicium, ob id quòd liquorem suppeditet lenissimum, qui non solum emolliat corporis omnia tum interna, tum externa; sed tempestates etiam, & maris procellosos fluctus sedare dicatur: adeò, vt nullum signum præstantius dari queat ad id notandum, quo animi perturbationes sopiri leniriq; possint. Verùm de Oleæ & Oleastri symbolis, alibi fortè latius. Neptuno equum tribuunt, quòd hieroglyphicum signum sit omnis humanæ vecturæ. Cùm enim in omni vehendi portandique diuersitate longissimè naualis commoditas antecellat, atque ea sit hominum industria inuenta; placuit animal illud eius habere notationem, quod ad hominem portandum à natura est procreatum. Quocirca duo potissimum nobis equo indicantur, mercatus inquam & bellum nauale; quorum vtrumque Neptunus in primis adiuuat, atque sustentat in maritima ciuitate. Olea verò pacis habet atque agriculturæ significationem. Non mirum est ergo iudicatum fuisse, dona Mineruæ Neptuni donis esse potiora, quamuis hæc essent superbiora, & ad amplitudinem vrbis, & Imperij latitudinem promouendam magis accommodata. Cimmerici ergo rectè videntur intellexisse finem in omni re, iis, quæ ad finem referuntur, esse potiora; & idcirco pacem & agriculturam mercatus & bello esse præferendam. Quorum enim bellum siue mari, siue terra geratur, aliò tendit, quàm ad optatum aliquod ocium, quo perfrui nemo potest, nisi ab agricultura iuuetur. Nec verò mercatus aliò diuitias quærit, quàm vt iis in pace & tranquillitate quis vtatur: cui quieti agricultura non necessaria modo est ad victum parandum, sed summo etiam est oblectamento. Scimus enim maximos reges, & inter alios duos fortissimos orbis Imperatores, ab illo summo rerum culmine, ad hæc, tanquam ad suauissimum vitæ condimentum, se contulisse. Sed integro opus sit volumine, si hoc argumentum sit perfequendum. Nobis sufficit obiter indicasse

fabu-

fabulæ originem, & symbolorum notationem, latiore explicatu iis relicto, quibus hoc sibi opus sumere lubebit. Scio equidem, & alibi fortasse, dum de Deorum varietate & origine quædam explicabo, ostendam, Neptuno omnes animorum fluctuationes & procellas deberi, atque hinc Cyclopicam & Giganteam ignorantiam ab eo profluxisse, quam Pallas perpetuo bello fingitur oppugnare, ac tandem etiam expugnare; quod loco, vtpote prolixius, relinquo. Hoc ergo Amazonum fuit studium, ab omnibus regionibus barbariem & feritatem profligare, atque ciuitates & iura condere, quò pax & tranquillitas, bonarum artium studia, & sapientiæ omnis meditationem, in qua summum est bonorum, alere posset, atque promouere. Sic cùm aliæ vrbes innumeræ, tum & ipsæ Athenæ conditæ: quibus nomine vernaculo suo Amazones ominati sunt, precati que durationis æternitatem. Porrò, vt hoc Amazonum institutum Asiæ, Europæ, Libyæque fuit imprimis vtile & salutare; ita Cimmericorum imperio firmiter & diu in vna orbis parte conseruandò, non potuit esse idoneum. Dum enim in tam diuersas regiones vires distrahebantur, necessario singularum partium imbecillitas consequebatur. Nec dubito, quin Amazones quoque fuerint, qui Atlanticum orbem primi aperuerunt; sed quia tam olim illuc nauigassent, omnis eius nauigationis memoria adeò fuit prisca etiam sæculis sepulta, & Cimmericis tenebris involuta, vt Plato crediderit, Atlanticum orbem iam olim summersum absorptumque fuisse, ac ea causa mare extra Herculis columnas ob breuia non nauigari. Verùm cùm iam satis longè Amazones deduxerimus, reuertamur ad Amazonum sedes, in quibus postremæ eorum reliquiæ à scriptoribus annotantur. Ammianus Marcellinus post cladem, quam Athenis finguntur accepisse, Amazonas putat ad Thermodontem confugisse, atque eo in loco paulatim aucta gente, ad loca genitalia progressas, circa Tanaim ad mare vsque Caspium omnia occupasse. Nec malè sanè, cùm Cimmerici loca ea omnia tenuerint, variis, vt dixi, nominibus vocati. Hinc enim Bosphorus Cimmericus, hinc Cherronesus Cimbrica, nunc Præcopensis, hinc promontorium Cimmericum nomen sumpsit. Cimmericorum igitur siue Sauromatarum vxores & liberi, Amazones dicebantur, atque inde nomen ad omnes aliquando Cimmericos vi detur transisse, cùm quæ Cimmericorum sunt communia, solis Amazonibus adscribuntur, quasi viri domi desidentes, omnem belli curam filiis suis & vxoribus delegassent. Orosius, quòd tempore suo Getæ siue Goti loca ea tenerent, quæ olim Cimbri siue Sauromatæ habitassent, Amazonas falso putat Getarum vxores fuisse. Flavius Vopiscus triumpho Aureliani hæc

v v

adie-

adicit. Ductæ sunt & decem mulieres, quas virili habitu pugnantem inter Gothos ceperat, cum multræ essent interemptæ, quas de Amazonum genere titulus indicabat. Mulieres inter viros pugnassee contra Romanos facillè confitebor; sed ex eo consequi nego, protinus Amazonas dicendas. Omnibus enim iis, qui à Cimæriis genus duxerant, cõmune fuit, mulieres nec à bello, nec à cõsultationibus excludere: inter quos cum Gotthi quoque fuerint, siue Getæ, non est absurdum, inter Getas feminas inuentas fuisse, quæ viris in proelio succurrere sint ausæ. Nostra etiamnum ætate, non pauca vxores & concubinæ maritos ad bellum comitantur, similes illæ quidem Amazonibus, sed Amazones non vocandæ, nisi viros Matas nominemus. Amazones igitur, vt concludamus, tironum præcipue fuit exercitus, siue generatim eorum, qui filij essent Matarum, siue Sauromatarum, quibus matres & sorores sic erant intermixtæ, vt vestitu non discernentur. Erat autem omnibus pelta lunata, cuius forma indicabant, se crescentem Lunam imitari. Quid enim magis deceat adolescentes, quam clypeis, in quibus symbola solent depingi, illius Deæ præferre imaginem, quæ non ipsa modo crescit à Sole discedens, sed omnibus etiam viuentibus præbet incrementa? Cum igitur à parentibus peltas acciperent, ipsa statim earum forma monebantur, illud perpetuò ob oculos versari debere, semper emendum esse ad virtutum incrementa. Nec potuissent præsentius hoc monere, quam si scuti forma monuissent, quippe cuius ille esset vsus, vt contra hostem pugnantem, nunquam ab aduerso oculorũ intuitu dimoueri deberet. Sinistra enim pectoris parte nudi erant, quo monebantur, tam diligentem in læua defensionem ponendam esse, vt omnia reliqua munimenta superuacanea viderentur, ad hanc corporis partem tuendam. Nihil ambitiosius in proelio seruandum, quam ne scutum abiecisse videamur: quod ne accideret, sinistram mammillam, quæ arteriæ magnæ exortui incumbit, Cimærij nudam tironibus esse voluerunt; quamuis id non illa sola causa, sed altera etiam faciendum putarent, ne iuuenili furore rapti, ad lædendum essent, quam ad cauendum promptiores, quo nihil potest esse perniciosius. Id verò, quò efficacius modò tirones docere quis possit, quam si locum totius corporis periculosissimũ, qui sinistra subest mammillæ, nudum ipsis relinquat? Nihil in tota militari disciplina magis necessariam puto, in frigida præsertim regione, in qua calidus circum præcordia sanguis exandescit, quam inuadendi impetum temerarium prudenti & sollicita cautione temperare. Hac enim industria Romani ferocissimos

mos Gallos, efferatissimos Germanos, rabidos Gallogræcos, insignibus cladibus afflixerunt. Nihil igitur apud prisceos turpius, quam scutum abiecisse: quod qui fecisset, Ripsaspis Græcis, ad summam ignominie notam, dicebatur. Apud Laconas, si rectè memini, sic iuuenibus ad bellum exeuntibus aspis, id est, scutum, dabatur, vt accineretur ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τὰν, id est, vel hanc aspidem reporta, vel super eadem reportare. Præsentissimo igitur rudimento iuuentus Cimbrica docebatur, cautissimè pugnandum esse, & illud semper esse debere primum; ne de sede mentis quisquam deturbatus, rapida vi iracundie hostem diligentius oppugnet, quam propugnet suæ ipsius salutis. Esset idem præceptum nostratibus hæc tempestate æquè ferè, aut magis etiam necessarium, quo impotens animi furor inter pugnandum, diuturna sibi cauendi consuetudine non nihil refrenaretur. Alia igitur fuerunt tironum, alia veteranorum arma. Veterani enim multo iam vsu & ætatis temperamento edocti erant, nihil temerè in præliis esse tentandũ, in quibus, Nò putabã, vulgaris imprudenter quapiam in re lapsorũ excusatio, locũ habere minimè debet. Qua itaque causa pectoris sinistra pars nuda relinqueretur, ostensum, Poëtarum fabulis longè remotis; qui cum hanc solam in ipsis vitam fuisse didicissent, fixerunt alteram fuisse præcisam, quasi quòd nudum non appareret, id omne in corpore periisset. Nihil citra rationem à Cimæriis vel dictum, vel factum reperimus, qua etiam causa diligenter sunt omnia ipsorum examinanda. Satis nunc, ni fallor, explanatum, qui Amazones fuerint: & quamobrem eorum res gestæ feminis solis tributæ sint, cum præcipue fuerint masculæ Cimæriorum iuuentutis, quæ ferè in omnibus expeditionibus solet belli præludia tentare: quod vt cautè faceret, ac citra temeritatem, matres & sorores vnà ibant, corpore totius roboris militaris in patribus constituto: qui quòd sequerentur, in subsidiis duntaxat esse credebantur ab iis, qui Cimbricæ disciplinæ erant ignari. Hinc illud quod Græci scribunt, Cimærios ad Sangarium, & iterũ in Græcia Scythas, postremò in Ionia circa Homeri ætatem vel paulo post, Cimærios Amazonibus suppetias tulisse. Secures igitur non ad hostem tantum cædendum, sed ad vias quoque struendas seruiebant; & idcirco non abs re bipennes erant; quo si altera acies obtusa in arboribus amputandis fuisset, altera aduersus hostem parata teneretur. Atque hæc quidem satis de prisceis Amazonibus, è quibus ad fabulas traductis, infinita sunt mendacia confuta. Neque verò Atlanticus nouus orbis, quo cuncta haberet, quæ vetus orbis habuisse fingitur, suis potuit Amazonibus carere. Franciscus enim Oregianas iussu Gonzali Pizzarri

per flumen quoddam descendit tanta longitudine, vt secundo & rapido fluxu octo mensibus sit nauigatum. Ad eius ripas cum nihil ferre narratu dignum inuenissent, præter famem extremam, & insuperabiles siluarum asperitates, commodum accidit, vt Amazones occurrerent, à quibus longa & tædiosa nauigatio acciperet cõdimentum. Cum his conflictum est à quinquaginta illis Hispanis, qui vnà cum Francisco vehebantur. Intellexerunt verò illius regionis hominum narratu, mulieres illas eodem modo viuere, quò Asiaticæ vixisse finguntur, vno excepto, quòd mammam dextram non dicantur mutilare, quam Asiaticæ, quia sub thorace cælabant, cum altera esset aperta, aduulsisse putabantur. Certè flumen illud tantum est, & tam longis terrarum spaciis diffusum, vt quæuis monstra illi adscribere, citra mendacij manifestationem, possint. Nomen ei est Maragnon, quamuis alij ab Amazonibus ipsum mutuentur. Nascitur triginta leucis à mari Sur siue Australi, sub polo Antartico, vt Gonfaluus Fernandus describit, vt ego interpretor ad plagam Antarticam. Fertur ad æquinoctialem vsque circulū, & vltra, si eidem sit credendum. Idem addit, mille septingentas leucas, Hispanos hos per huius fluminis aquam dulcem nauigasse, aliquando vno die viginti quinque absolutis. Quæ narratio fecit, vt quidam Geographi flumen infinitis Mæandris circundixerint, quò tantum mensuræ explerent. Verum vt fluminis magnitudini mihi non visi derogare quicquam noliū, ita tota Gonfaluus narratio mihi videtur simillima iis, quæ de Amazonibus prisca feruntur, vt dignum sit patella operculum. Nihil igitur contra has nostri sæculi Amazonas dicam, sed si sint, vt esse non credo, cum auctore suo fabuloso lubenter sinam valere; præsertim cum ab iis, qui illa loca diligentissimè sunt perscrutati, didicerim; nec Amazones, nec Gigantes vllos in America inueniri, tametsi alij aliis sint maiores. Mulieres imperare nouum non est, immò omnibus sæculis frequentissimum. Sed mulieres citra viros degere, & semen aliunde emedicare, vel nusquam vnquam fuit, vel si fuit, non potuit diu perdurare. Hoc enim cum aliqui animaduertissent in Amazonum fabula absurde nimium dici, aliud supposuerunt mendacium æquè atque prius illud absurdum. Finxerunt namque claudis domi maritis vltas fuisse, atque hinc natū prouerbiū *ἀριστα χλωδός οἰφεί*, id est, claudus optimè Venerè exercet. Aiunt autem, Antianirā Amazonum reginā, cum ad cõnubia à Scythis sollicitaretur, hac maximè ratione, quòd turpe esset fortissimis feminis claudis domi & mæcis maritis vti, quos ipse, quò armis ferèdis essent inepti, mutilassent, respõdisse id quod est in adagio, *ἀριστα χλωδός οἰφεί*. Aristoteles tamè, qui nō temerè fabulis acquies-

acquiescebat, aliam huius causam è naturæ sacrario quæruit, in quo inuenit, claudos propterea potentiores esse ad hanc palæstram, quòd alimentum ad debilia crura paucum attrahatur, atque ob id, quòd ad illas partes à natura destinatur, circa lūbos & genitalia manere. Huic nos addimus, propterea etiam salaciores esse, quòd claudorum lumbi magis agitentur, quàm eorum, qui recto gressu vtuntur: quò fit, vt non nutrimenti tantum plusculum eo trahatur, sed calor etiam alternata illa & molesta motione lumborum vehementer augeatur. Hæc enim mihi causa potius videtur claudis conuenire, quàm illa Aristotelica, quæ magis in illos quadraret, qui cruribus omnino carerent. Nostrates ob perpetuam hanc lumborum, feminum, vicinarumque partium frictionem, claudas mulieres salacissimas esse sibi persuadēt. Theocriti interpres aliam prætereà inuenit rationem. Claudis cum semper domi sedeant, coitu vtuntur, quàm ceteri, frequentiore. Hæc nos sic adiuuamus, cum per se claudicare videatur. Qui crebrius domi sedent, crebrius tum fabulis, tum aspectu sollicitantur. Quò verò crebrius exercentur, nisi modum naturæ excedant, tanto fiunt ad luctam hanc robustiores. Partes enim omnes, quò sapius officio suo moderatè funguntur, tanto fiunt ad agendum aptiores & firmiores: quòd Galenus, si rectè memini, tum ratione, tum Platonis docuit auctoritate. Alia igitur longè origo est prouerbij, quàm ea, quam Grammatici de Amazonum sibi fabula comminiscuntur. Sed ne tam diu apud Amazones commoremur, quàm illi in Amazonidum flumine nauigarunt, reuertamur à Maragnone Atlantico ad Thermodontem, apud quem prisca Amazones habitasse omnes vno ore, & Poëtæ, & Historici confitentur. Dictus autem est Thermodon fluuius hic, quòd victum nouis regionis incolis debere videretur. *Τεξ* enim significat idem quòd *νικη*, siue sumptum ad victum facio. *Μοτ* verò idem est quòd *δου*. *Σον* verò per o longum, vt idem sonet quòd *Σοει*, est illud nobis, quòd Latinis suppedito. Sic dicimus *ἵε μοτ δογ τεξγεστ*, id est, debeo suppeditare pecuniam ad victum necessariam. *Τεξμοτδογ*, vel Tau reiecto *Τεξμοδογ*, idem est quòd Latinis, Debens suppeditare victum. Et bono iure sic fluuius hic vocabatur, propterea quòd tam insigniter fertiles Themiscyrios campos reddebat, vt nunquam fames ab eius accolis sentiretur. Sic enim Strabo docet, cui hac parte eò magis credendum, quòd Amasiæ non procul hinc natus esset. Adiuuatur autem fertilitas ab alio quoque flumine Iri nuncupato, deinde à Pontico etiam mari, quibus omnibus, maximè verò Thermodonte, tam omnium rerum Themiscyra ferax est, vt nihil vnquam ad victum desit. Semper rosida est, semper herbida, tam

boum quam equorum optima nutrix. Tantum præterea agrestium, & vltro nascentium pomorum, vt sunt vuæ, pyra, mala, ac nuces pedemontana regio, quam Thermodon irrigat, suppeditabat, vt quocunque anni tempore in siluas veniretur, eorum copia ad manum esset, fructibus vel in arbore adhuc pendentibus; vel in folia, quæ plurima substrata iacerent, delapsis. Hac igitur alimonix abundantia feræ alliciuntur, ita vt earum & facilis sit & vberima venatio. Videtur igitur Thermodon dictus, non solum ob id, quod victum suppeditet, sed illo etiam nomine, quod ad victum faciendum animum faciat. *Μοτ* enim o longa, cum nomen est, non verbum, animum notat. *Τερμoδoν* igitur duplici ratione dicitur; semel, quod victum debeat suppeditare; iterum, quod animum addat ad sumptum faciendum. Cui enim non animus adiciatur ad liberaliter viuendum, scernat eam fluminis esse naturam, vt vltro etiam citra labores omnia reddat alimentorum plena, non hominibus modò sat futura, sed feras etiam allectura, quasi opiparas & splendidas ex venatu cœnas iis, qui capere modò vellent vltra plebeium victum, non offerret tantum, sed etiam obtruderet. Amazones igitur, cum hæc loca occupassent, flumini hoc nomen indiderunt, de naturæ insignibus sumpta ratione: quam qui mihi non credit, de sola appellatione coniectanti, Strabonem consulat, qui in his magis, quam in vllis aliis fidem meretur, quod loca coram frequenter potuerit inueniri. Apollonius Rhodius de Thermodonte loquens, sic habet:

Τὰ δὲ ἔτις ποταμῶν ἐναλίκιον, εἰδὲ ῥέεθρα
 Τόσ' ἔτι γαίαν ἴπσι, παρ' ἔθεν ἀνδιχα βάλων
 Τετρακίς εἰς ἐκάλον δέουσι τόκεν, εἰτίς ἕκαστα
 Πεντάχοι. μία δ' οἴη ἔτήτυμον ἔπλετο πηγῆ
 Ἡ μὲν ἔξ ὀρέων κατὰ νεί(ε) ἠπτερόν δ' εἶ
 Ἰψηλῶν, ἄτε φασὶν Ἀμαζόνια κλείεσθαι.

Cuius sententiam obiter reddebam:

Huic non est aliud flumen par: nec tot in agros
 Vllum demittit riuos, quot fundit vtrique.
 Quatuor in centum si ducas, illaque quinis
 Multiplices, vix dum possis equare canales.
 Fons tamen est vnus delapsus montibus altis,
 Quos ab Amazonibus dicunt deducere nomen.

Hinc licet videre, quantū Themiscyrij campi Thermodonti debeant,
 quan-

quantoq; plus ab eo muneris suscipiant, quam ab Iri altero flumine, à Strabone & ceteris Geographis celebrato. Cogitur ergo infinitis deductionibus victum Amazonibus suppeditare, vt nominis interpretatio demonstrat. Nihil opus est me iurare, affirmit tamen verisimū esse, prius me de ipso nomine annis naturam coniectura consecutum fuisse, quam vel Strabonem; vel Apollonium, hac gratia adiuissim. Sed ne in absurdis habeatur, vnum fluium tot elicibus sufficere, Strabo est audiendus; qui, quamuis Thermodonti vnum fontem adscribat, docet tamen quam plurimos alios amnes, & aquas, & nomen in ipso prius deponere, quam in pontum Euxinum exonerentur. Videtur Apollonij interpretis Arithmetica hoc loco non satis sibi propitiam habuisse, ne quis me credat, temerè ab eo in vertendo recessisse. Putat enim, centum quatuor demptis riuos à Rhodio Thermodonti tributos esse. Nam quamuis *πεντάχοι* hîc, vt ipse vult, significaret, calculum subduco; non tamen pauciores quadringentis existerent. Docendum deinde erat, apud quem tandem auctorem *πεντάχοι* pro eo ponatur, quod simpliciter enuero, vel calculum subduco. Apud Homerum in pentades milites eodem modo, quo in Cyri pædia distribuuntur: arbores item per pentades siue quincunces collocantur; sed necdum legere memini, *πεντάχοι* idem notare, quod enumerare: & si legeretur, hîc tamen locum non haberet. Neque enim Hyperbole censeretur, bis mille è magno flumine canales per ingentem camporum latitudinem deduci: cum in agro Mediolanensi ad singula ferè prata riuus deducantur, quorum numerus in tam amplis spaciis propè est infinitus. Legimus & Cyrum in quadringentos alueos distractum, quorum è singulis quinque, vel sex, vel decem, pluresue elices factos fuisse ad irrigationis commoditatem, an quisquam absurdum putaret? Infiniti digiti ex vno aquæductu emittuntur: & mirabitur quis è Thermodonte quadringentos canales, & è singulis rursus quinq; vel sex digitos fuisse deriuatos? Nobis igitur nostra placet sententia, quantumuis Græcus reluctetur interpret, quo suam probet, verba & constructionem ob torto collo à recta significatione detorquens. Nequaquam incredibile Hispano videretur, in maximam camporū planiciem è flumine ex alto delabente, bis mille riuos duci, cum singulos hortorū torulos siue arcolas singuli canaliculi apud eos soleat irrigare, vno puteo per tympanum & catenam genisteam ollas fictiles haustorias plurimas alligantem, omnibus aquam affundente. Sed hæc satis sunt de Thermodontis benignitate, qui se ita finit duci, vt omnibus videatur obligatus ad vitæ necessaria suppeditanda; nec indignè tulit,
 si ab

si ab hoc suo munere nominaretur, cum antè homonymus fuerit Araxæ Armeno; vti Græcorum commentaria tradiderunt. Placuit ergo Amazonibus siue filiis Matarum in tam lætis campis urbem condere, cui nomen Themiscyram fecerunt, non de Græcorum, sed de sua, vt par est, lingua. Significat autè vox ea templū eius diuinitatis, è qua tum publicè, tum priuatim decora omnium actionum moderatio promanat. Hæc duplex est, si placeat ita partiri; altera in cælorum motionibus pulcherrimum ordinem perpetuò seruans; altera in terris decus omne atque elegantiam inter ea, quæ terra producit, & homines, quorum gratia producuntur, custodiens. Hanc posteriorem Terram etiã appellarunt: qua causa Prometheus, vel Terræ, vel huius diuinæ potestatis filius esse, à priscis dicebatur. Vocatur autem hæc vis siue potestas *Temich*, id est, decorū; à *Tem*, significante idem quod deceo, si in prima persona dicatur. Sic dicimus, *Tem temt niet*, id est, non decet. Est autem *Tem* vel *Tæm* sine discrimine in vsu, quod vnum est de vocabulis Ichnæis. Ichnæa voco; quæ si per vestigia sua relegantur, commonstrant originem vel finem significati. *Tem* deceo, conuerte, fit *Met*, quod est mensuro. Origo autem omnis decori in mensura continetur. Qui enim modum seruat, is decorum custodit. Eodem modo *Tæm* & *Maet* conuertuntur, diphthongo vtrouique seruata. Dicimus enim, *Set taemt*, id est, decet; & *Hout maet*, quod est, serua modum, Maximiliano Imperatori perpetuò vsurpatum, loco familiaris chriæ, ad vitam suam mensura modoque componendam. Ex *Tem* verò fit *Temich*, quod significat decorum rebus personisque commune. Græci, cum ab Orphicis siue Cimbris huius numinis vim & nomenclaturam didicissent, ex *Temich* fecerunt Themis, quasi à *Themis* deriuaretur. Præterea cum ab eisdem Ichnæam vocari animaduertissent, varia de hac eius appellatione somniarunt. Plerique enim ab Ichnis opido, quod alij Macedoniæ, alij alij regioni tribuerunt, dictam putant; stolidum commentum stolidiore fabula adstruentes. Aiunt enim Themidem Iouis nuptias fugientem, ad Ichnas fuisse ab adultero Deo per vim compressam. Non nego equidem Themidem frequenter comprimi, & vim pati eorum, qui Ioues in terris haberi volunt. Hi enim omne ius & omne fas tantisper fas putant, dum libidini ipsorum, & prauitati, & tyrannidi, veluti scortillum, adulatur: dum contra tendit in miserorum subsidium, constupratur per vim, non vno vel altero loco, sed quàm latè vestigia hominū porrigitur. Quæ enim ciuitas est, quod opidulum, quod castellum, quæ domus, in qua Themis non violentè

lentè opprimatur ab iis, qui vt Ioues haberi volunt? ita puri puri sunt Tyranni, aut quod verius, caecodæmones in terris ad peccata hominum tormentis suis crudelissimis expianda; quò miseri mortales terrenorum pertæsi, pura mente ad patrem suum cælestem contendere nitantur. Lycophron de Proteo agens, eumque Guneum à similitudine illius Arabis, qui iustitiæ laude celebratur, appellans, huius Deæ meminit:

Κένθ' σε γουνεύς ὠπείεσ' ἐργάτης δίκης
 Τῆς δ' ἡλίου θυγατρὸς ἰχναίας θεοθεύς
 Ἐπεσβολῆσ' ἀστυφίᾳ νασφίει γάμων. *id est,*
 Hic nuptijs mouebit te incurfu graui,
 Guneus velut iustipatrator optimus,
 Ac arbiter Phæbo sata Ichnææ Deæ.

Hic satis indicatur proprium Themidis Ichnææ officium, quo omnes illi fungi deberent, qui sunt ad magistratum euecti. Tzetzes hoc loco Ichnæam dici vult; quòd per vestigia Gigantum pedes insequatur. Sequitur verò, vt ego opinor, Gigantum pedes; quòd crudeliã facta principum & magistratuum Barbarorum semper præfens intucatur, non aliter atque pater ipsius, verus iustitiæ Sol, quo tandem pro talibus ausis eos in Platonis, siue maus, Plutonis barathrum detrudat, vnde nunquam sint eximendi. Indoctos enim atque iniquos magistratus vnà cum suis affeclis, Gigantes solemus appellare, propterea quòd hæc natio perpetuum cum Deo bellum gerere cernatur. Nonne cælum oppugnat is, qui iustos & innocentes prauo corruptoq; iudicio premit ac euertit? Quia igitur horum vestigia sequitur, quòd singula obseruet ad vltionem parem reddendam, Ichnæa dici meretur; quamuis aliud mysterium Orphici hac voce consignarint. Sanior hæc quidem Tzetis ratio videtur, quàm illorum, qui de Ichnis opido fabulantur; eò tamen non recipienda, quòd vtrouique nomen & Ichnææ, & Themidis, Cimbricam habeat originem. Orphicis ergo Ichnæa dicta est; eò quòd vestigiis suis, habitationis suæ atque originis primæ locum indicaret. Quemadmodum enim qui feram per vestigia quarunt, à postremis incipiunt, atque ordine relegentes omnia, tandem ad lustrum perueniunt: ita *Tæm* per vestigia relectum, deducit ad modum siue mensuram, in qua vis est omnis iustitiæ atque æquitatis, necnon totum illud, quæ decorum & pulchritudo rerum omnium continetur. Nihil enim decet vel agere, vel facere, vel dicere, vel etiam cogitare, quod modum & mensuram egrediatur. Est

enim in actionibus omnibus humanis, mensura, recta ratio, quae omnes virtutes definiuntur. *Ταμν* igitur vel *Τεμν*, vocali producta, id est quod decet. *Μαετ* vel *Μετ*, vocali rursus longa, mensura. Primogenium vero harum vocum est *Ταμν* vel *Τεμν*, vocali breui, quo domitum significatur. Nam & huc tandem per vestigia *Ιχνη* Deæ peruenitur, quando omnes perturbationes & impetus animorum indomiti ab hac mensura domantur. Recta enim ratio in hominis mente, velut in arce motionibus præsidens, omnes domat, ac veluti cicures reddit; quod nisi fieret, nullum animal tam ferum, quam homo, nullum animal homine perniciosius & crudelius inueniretur. Videmus itaque quod à vocabulo *Τεμν* sumus per vestigia deducti, ad pacem nimirum, & vitæ humanæ tranquillitatem, post omnes perdomitas eicurasque animi perturbationes. Hæc sunt vestigia, à quibus *Ιχνη* dicitur, digna sanè quæ ei nomen dent, quæ uniuerso hominum generi se tam beneuolam, tam propitiam, tam semper promptam ostendat, vt se voluerit perpetuo vestigiis suis indicare, ne vsquam gentium in abdito lateret. Huius feruntur tres filiae, Dice, Eunomia, & Irene; atque id quidem apud antiquissimos Poëtas, inter quos est Pindarus inter primos. Si quis Græcas voces in Latinas vertat, erunt Ius, Lex, & Pax. Quamuis enim Eunomia bona legis constitutio recte verteretur, legis tamen nomine præter bonam legem accipi nihil debet. Sanè his tribus liberis totum Themidis regnum est distributum, nulla parte varicationi tali relictæ, qualem Delphis Pseudapollon possidebat. Pighius familiaris mihi, & amicus, & omnis antiquitatis diligentissimus perscrutator, signum monstrauit, quod terminorum ritu, pulcherrimum caput virginis in quadrata columna habebat, circum quod tres Nymphæ tripudiū ducebant. Hoc sic est interpretatus, vt Themidis & trium filiarum esse diceret, multa ad id docendum, vt est copiosus, è Poëtis & Philosophis adducens. Mihi certè facile persuasit, vt qui de Themide linguam nostram multo antè consuluissem. Ducunt autem choream Ius, Lex, & Pax, circum quadratum hunc terminum, eò quod terminus & finis omnis rerum agendarum, in eo sit constitutus, vt vbique, quod decet, id fiat. Circa hoc enim Ius, Lex, & Pax versantur, vt fas, & id quod decet, omnibus in rebus firmo pede consistat. Hac enim ratione Tetragona erit Respub. id est, vt Aristoteles interpretaretur, omni genere virtutū absoluta. Festus Themis eam Deam putatam esse dicit, quæ præciperet hominibus id petere, quod fas esset; breuiter sanè complexus omnem iustitiæ decorique latitudinem.

nem. Vbi enim neino petit, præter id, quod fas est, illic omnis decori, pulcritudinisque ratio conseruatur, quam nos Themis dicimus vocari. Hanc Deam Platon in quarto lib. Legum simpliciter Deum appellauit, cui Iustitiam siue Dicem perpetuam dicit herere comitem, quod ea, quæ præter huius voluntatem acta sint, vlciscatur. Quod vero Deum nomine Themidem intellexit, eam, quam nos depinximus, ex eo fit perspicuum, quod addit Deum omnium rerum mensuram nobis esse. At Themidem omnium rerum mensuram continere, de vestigiis nominis peruestigauit. Deinde & illud consentit, quod huic Dicem comitem faciat, cui hæc proprie delictorum tribuit vindictam. Huic item Legem adscribit, quam ab hoc Deo diuinam appellat, aliis Eunomiam nominatam. Porro quod quidam magnifice ex arcanis, nescio quibus, iactant, Themis factorum præsidem esse, atque id docent de nomine, quod à *τῆς* deducunt, habet illud quidem veritatis aliquid, sed non eam, quam ipsi imaginantur. Themis enim, secundum primam sui rationem, Idæa est omnis eius quod decet; quæ ratio, cum in mente diuina consistat, atque inde primis intelligentiis & caelestibus corporibus illustrem imprimat imaginem, quæ inde ad elementa, & ex elementis ad composita descendat, putarunt homines curiosi Themidem oraculis præsidere, quia nimirum ordinem rerum contineret. Crediderim equidem Græcos ab antiquissimis Cimneriis per manus accepisse, Themidis oraculum Apollinis oraculo multo esse prius & antiquius: quo non pro eo ac debebat intellecto, in eam venisse opinionem, Delphicum Tripodem Themidis prius fuisse, atque hinc in Iphigenia ab Euripede cani, Themis ab Apolline à sacris oraculis repulsam fuisse; cum tamen longè aliud Cimnerij voluisse videantur. Taxabant enim stolidi & vana Græcorum ingenia, qui Apollinem ea, quibus sibi opus esset, aut factis, aut dictis, aut cogitatis sciscitabantur, cum domi suæ quisque Themis, quam consuleret, haberet. Quarendum enim potius erat quid facere & quid petere quemque deceret, quod Themis unicuique per vestigia sua indicabat, si legere modò voluisset. Quicquid enim dicat Apollo, quicquid eius oracula canant, hoc tamen sequendum, quod recta ratio omnium rerum mensura dicat, ad quam per Themidis vestigia peruenitur. Hæc igitur prius ad eunda, hæc cõsulenda, & quod illa suaserit nulla oraculorū auctoritate deferendū. Quocirca, si beatus esse velis, fac vt huius filias semper in pectoris sinu geras, nec inde quicquam sinas effluere, quod Iustitia, Lex, & Pax non dictarint. Sed insani homines, neglectis tabulis in corde suo cuique scriptis,

Delphos magnis & sumptibus & itineribus petunt, quasi extra portus quam domi se suæ inuenire possent. At ipse quisquis ille dæmonum fuit Apollo, in primo statim limine scitatum venientes deridet; quoniam templi valuis prima statim fronte offerebatur. Nosce teipsum: & alterum. Ne quid nimis: quibus quid aliud dicebatur, quam si quis qua in re quid agendum sit dubitasset, se ut examinaret, atque omnes pectoris sui sinus excuteret: illic enim inuentum in quid facere oporteret, deinde in iis quæ agenda post accuratam disquisitionem viderentur, obseruaret semper & vbiq; præceptum. Ne quid nimis: hoc enim modo fore, ut non opus sit Delphos venire, nec si temere quis venerit, templum intrare, valuis monstrantibus quid quaque in re cuiuslibet sit agendum, non de Apollinis, sed de antiquissimo Themidis oraculo. Quamobrem antiquissimum hoc iure dicitur vaticinandi domicilium, quod quisque secum, vbiunq; locorum sit, portat; in quo Dea illa colenda & consulenda, quam Themidem vocamus. Hanc verò si de origine vocis Cimbricæ Latinam facere velimus, Decentiam rectius, quam fas, nominabimus. Decentia enim omnium eorum communis est, quæ mensura modoque sunt, ad quæ fas non perinde potest pertinere. Quid enim decentius ordinatis orbium cælestium voluminibus: quid varietate colorum in terræ fructibus decentius; & ut vno verbo complectar plurima, quid decentius pulcherrimo ordine cælestium & terrestrium, in quibus tamen fas locum suum non videtur habere, si loquendi consuetudo consulatur, quæ fas ad id quod homini licet, accommodauit; nisi quis eleganter dici arbitretur fas esse Soli, ut perennem suum cursum statis diebus absoluat? Hanc igitur vniuersitatis venustatem opifex rerum eo nobis proposuit, ut ea electi similes euadere studeremus in omnibus iis, quæ à nobis cogiraretur. Qua verò ratione similes euademus tantæ pulcritudini? Qua alia nisi hac, ut quemadmodum illa mensuram & rectam perpetuò ratione sequuntur, ita nos quoque faciamus nihil perturbatum, nihil tumultuariū, nihil errabundū & vagum in animo relinquentes. Hæc igitur venustas è rerum optimo ordine creatarum efflorescens, & hominibus omnium actionum exemplar insinuans, & quodammodo obtrudens, Themis vocatur, quam Decentiam de nostro sermone vertere debemus. Quod si quis hanc eandem putet cum Venere Platonis, & vetustiorum Vrania ad discrimen alterius nominata, non multum profectò aberrarit. Sed eo tamen Venustas à Decentia differt, quod in illa voce pulcritudo illa quidem significetur, sed ad agentis personam non videatur referri. Verum quia venustas nobis item terminus est in æternitate fixus, ad quem

quem intuendum omnia studia nostra si recta sunt, contendunt; statuam quadratam perinde atque Themis & Herma merebitur, qualem olim apud Athenienses in hortis ei dedicatam fuisse Pausanias docet; quamuis eius ritus causam apud eos non potuerit expiscari: hoc vnum ex inscriptione doctus, cælestem Venerem eam esse, earum quæ Parcæ appellantur natu maximam. Idem apud Thebanos refert, tres Veneres fuisse, Vraniam, Pandemam & Apostrophiam, tam antiquas; ut ab ipsa Harmonia dedicatæ dicerentur, & Vraniam quidem puro amori, citra corporis libidinem nato præfidere. Alibi Themidum aram, quam Pittheus cōsecrarit, commemorat, ut plures Themides fuisse indicetur, ut apud Latinos plures Carmentas, quas hominibus fata canere Augustinus tradit. Ouidius & Gellius duas faciunt, Porrimam & Postuertam, quarum Porrimam, Profram Gellius vocauit, non Profam, ut plerique corruerunt. Ouidius in Fastorum lib. primo:

Porrima placatur, Postuertaque, siue sorores,

Siue fugæ comites Menali diua tuæ.

Cum igitur Carmenta, Themis sit Græcorum, teste Dionysio Halicarnassæo; nihil miri Pittheum Themidum aram dedicasse: qua ite de re suspicor Themidem vnâ cum suis comitibus Themidum nomine fuisse intelligendas. Pausanias Themidem matrem Horarum facit, quæ eadē Veneri Vranix adscribi possunt; eò quod Horæ è decenti corporum cælestium motione orientur, quæ agendi apud homines decentiam custodiunt. Huc Porrima & Postuerta de Physica disciplina sunt referendæ, eò quod omne tempus per prius & posterius in motu cælesti definiatur, quas superstitio ad diuinationem putauit pertinere: bene illud quidem si sic interpretemur, ut Porrima de futuris siderum motionibus naturalem elementorum constitutionem prædicat: Postuerta idem faciat ex iis cæli thematis, quæ modo sunt elapsa. Quando igitur Venus Vrania nihil aliud est, quam motionum cælestium & siderum pulcritudo; & Themis nihil aliud quam Decentia, quæ ex altris & eorum ordinatis reuolutionibus existit, difficile sit alteram ab altera distinguere; & quamuis distinguantur, nunquam tamen altera ab altera queat separari, non magis sanè quam à Decentia Venustas. Hinc factū credo, ut Venerem Vraniam maximam natu Parcarum dixerint, complexi videlicet vno nomine Parcarum, & Parcæ ipsis & Parcarum matre, quæ venustas est hominum oculis è siderum varietate, & ordinatis cursibus elucescens. Mater sanè Venustas est & Decentia, nec magis vna quam altera omnium eorum, quæ corporibus nostris è motionibus cælestibus

contingunt, quæ si per prius & posterius distinguas, duas facies Carmentis filias Porrimam & Postuortam. Sin in tria tempora partiaris, tres filiae existent, vna presentium, altera praeitorum, tertia futurorum. Iam siue filias dicas, siue comites, parui refert: nec illud quidem magni interest, duas ne facias an tres, eò quod ipsum illud quod praesens est, nõ sit reuera tempus, sed temporis indiuiduum momentum; quod tamen vt tempus, potest vulgari & populari loquendi consuetudine vocari; cui deinde conuenienter tres Deæ enumerantur. Eadem ratione Horæ bifariam possunt considerari, vel accurato illo & præciso Philosophorum iudicio, vel consueta & in vulgus recepta sententia. Sed hæc me remotius ad naturæ recessus, & veteris Theologiæ arcana rapiunt; quàm praesens tempus & Themidis siue Veneris Vraniae filia patiantur, quæ postulant, vt tum hæc altius discutiam, cum Deorum siue diuinarum potestatum proprietates de primogeniis earum nominibus examinabo. Hic satis sit monuisse, Themidis & Veneris Vraniae tantam esse cognationem, vt quod de vna dicitur, posset & alteri applicari, atque hinc bene illos fecisse, qui quadratam statuam Veneri Vraniae posuerunt; addentes eam Parcarum maximam natu esse, hoc nomine filiabus & matre comprehensis. Quisquis enim Venustatis omnes numeros, qui perfectione Ternarij continentur, & filia siue comites Vraniae & Themidis finguntur, absoluerit; is ab Aristotele Tetragonis, id est, quadratus diceretur, eò quod stabilem Decentiae & Venustatis terminum trium filiarum orbe complerent, quas Dicen, Eunomiam, & Irenen veteres nominarunt: quibus tribus inter se connexis, & perennem choream circa fixum Decentiae terminum ducentibus, omnis humanae vitæ absoluta perfectio continetur; & non hæc modò, sed totius vniuersitatis legitima, pacifica, elegantissima, iustissimaque Concordia & Venustas, quam Tetractyn Pythagorici nominarunt, qui animis nostris perennis naturæ fontem aperit, & infundit; qua de re latius in numeris Cimbricis disputandum. Sed quicquid vel de Themide & eius filiabus, vel de Themidibus, siue Carmentis ad naturæ cognitionem aptatur, id totum ad primam etiam philosophiam, primamque rerum causam accommodandum, ad cuius notitiam monitu cælorum euehimur, non prius quietem inuenturi, quàm ad ipsum Themidis caput quadrato saxo, vt firmissimo fundamento, impostum adspiremus. Proclus in Parmenidem Platonis commentaria scribens, docet quæ per Triades ad ipsum Vnum adscendatur; quæq; rursus ab eo descendatur. In omnibus enim posterioribus ipso Vno, tres potestates inuenit, quas sua lingua, id est, Græca, ita eumerauit:

Τὸ τε-

Τὸ τελεσιουργὸν τῶν μετ' ἑαυτοῦ, τὸ συνεχτικὸν τῶν μέσων, τὸ ἐμφαντικὸν τῶν ἀπορροῦντων. id est, sententia quidem tenus, vim posteriora perficiendi, vim media continendi, & vim, quæ priora sunt, ostendendi: quæ tres facultates ab ipso vno dependent, & circa illud tanquam stabilem æternitatis terminum choream ducunt. Descensus autem fit per tres item in singulis modos; per Typosim, Emphasisim & Homœosim: quorū modorum primus sigillationem perfectam totius & partium per causam rei participantem impressam; secundus, repræsentationem & speculum ad ipsam causam; tertius similitudinem & imaginem ad causam ipsam per totam rem & eius partes diffusam, cõplectitur. Verum de his accuratius agere, non est huius loci, sed primæ sapientiæ. Nos hanc Triadē in nomine Dei apud Cimberos Trilitero, cum Sot pro Deo dicunt, explicabimus longè verius & apertius, quàm vel Proclus, vel ipse Plato, vel fecerit, vel intellexerit, si modò potestas ecphantica nos non prius deserat, quàm quæ mente concepimus, litteris tradamus. Quare autem Themidis siue Carmentis filias ad temporū partes applicarint, e decimo Platonis de Reipub. libro licet explicari. Proclus certe in Parmenidem tradit, tempus circulari sua reuolutione temporaneis rebus perfectionem & conseruationem emetiri, ac ipsius æternitatis cum rebus non æternis vniõnem explicare. Themis itaque imaginem æternitatis stabilitate sua exprimit: filia verò tripudio sui temporis circuitū, quo, quæ in tempore sunt, conseruantur, repræsentat; atq; hac consideratione Themis trium Parcarū, siue trium Horarū mater dicitur. Atque hic quidem descensus est à prima Philosophia ad Physicā contēplationem. Quod si ordinis, motionisque cælestis decora illā pulcritudinē ad humanas actiones & vitæ officia transferas, iam ad politicā disciplinam e prima Philosophia descendatur: quod vt in omni contēplatione rerū naturalium faceremus, Socrates discipulos suos semper & ubiq; cõmonescit, quoniã in eo hominis perfectio cõtineretur. Frustra enim primas causas consideres, & ab iis ad naturalium cognitionem descendas, nisi eam pulcritudinē & decentiam, quam in iis inuenisti, ad animū tuum applices, atq; in eo formes ipsius Decorum imaginem ad illius exemplar. Hac igitur ratione Themis Iustitiam nobis declarat, tribus partibus absoluedam, quas filiarum nomine paulò antè enumerauit. Quocirca si singulis ordinibus singulas Themidas tribuamus, quarum prima in Metaphysicis, vt clarius cum Philosophorum scholis loquamur; altera in Physicis; tertia in moribus, tum priuatis, tum publicis dominetur, atque harum singulis tres filias addamus pro

pro discrimine matrum differentes, nouenarium numerum absolue-
mus, atq; eo modo Philosophiam è cælo ad hominū mores forman-
dos temperandosq; cum Socrate detrahemus, inde rursus per Dicen-
& Eunomiam pace & tranquillitate animis comparata ad primam
causam euolaturi, quo in æterna eius contemplatione acquiescamus,
utpote in termino, & ultimo bonorum fine, qui nobis Venerem. Vra-
niam mentis oculis dabit intuendam. Plura de Themide dici pos-
sent, sed ea plura sunt, quàm vt huic loco conueniant, & non dubi-
to quin Pighius pro singulari sua eruditione totum hoc Ichneæ sa-
crarium penitus sit explicaturus. Equidem ne verbum quidem de
hac Dea hoc loco facturum eram, quoniam librum eius expectarem,
nisi certo mihi constaret, hoc tempore neminē inueniri, qui Orphicam
disciplinam ex Orphei vernaculo sermone docere aut possit, aut co-
gitarit. Abeant nunc Græci cum suis Ichneis & fabellis contra deco-
rum Themidi decori omnis præsidii attributis. Desinant etiam vocis
originationem de sua lingua inuestigare, cum videant longè pul-
crius, longè decentius, longè diuinius esse, si antiquissimæ Deæ ex
antiquissimo sermone nomenclatura detur, quàm si eam in Græcia
randem inuenisse diceretur, quasi antea nullam habuisset. Si inter
Deas antiquissimas est, æquum videtur, vt & nomen antiquissimum
habeat, & longè vetustius quàm Græcorū, quos Ægyptius sacerdos
pueros nominauit, notitia consequi possit. Noachus mox à Dilu-
uio arcam egressus, nihil prius potiusque duxit, quàm vt euestigio
Deo sacrificium offerret, cuius odor Deo fuit plenus suauitatis. Id
cum Poëtæ suo more in prisco Scythismo, è quo Orphica Theolo-
gia emanauit, ornarent & condirent, sinxerunt Themidi à Deuca-
lione & Pyrrha in Parnasso sacrificatum fuisse, atque ab ea oraculum
redditum, qua ratione genus humanum esset restaurandum; Quidio
fideliter id cōtestato, cuius inter cetera de hac re hi sunt versus, Deu-
calionis & Pyrrhæ orationem continentes.

Dic Themis qua generis damnū reparabile nostrū.

Arte sit, & mersis fer opem mitissima rebus.

Mota Dea est, sortemque dedit, Discedite templo

Et velate caput, cinctasque resoluite vestes,

Ossaque post tergum Magnæ iactate parentis.

Idem clariùs & apertiùs Moses, apud quem Deus sacrificio plā-
catus dicit: Crescite & multiplicamini, & replete terram. Ad repa-
randum enim humanum genus hæc regia via est ab ipsa Themide, id
est, à decenti omnium rerum ordine indicata: quam sic tamen apud

Oui-

Ouidium larua Poëtica tegit, vt concubitus quidem significet, sed
eum tamen à decoro & honesto seiungi nolit. Hoc enim est quod
dicit è templo esse discedendū priùs quàm liberis opera detur; quasi
diceret, ab oratione in templo facta ad naturæ opus accedendum,
atque id capite velato, ne pudor lædatur; quod Socratem de amo-
re dicturum videmus obseruasse: postremò vestes esse discingendas,
ad ea peragenda quæ naturæ ductus docebit. Quòd verò additur,
ossa Magnæ matris, id est, lapides post tergum iacienda, notatio-
nem habet Themidi conuenientissimam. Neque enim satis erat, li-
beris operari ad humani generis & restaurationem & conseruatio-
nem, nisi & illud vitaretur, quo Deus iritatus mortales vndis dele-
uerat. Quid enim profuisset, sobolem procreare, si eam Iupiter rur-
sus vel aquis demersisset, vel flammis concremasset? Ad hoc igitur
præcauendum, Themis iussit lapides post tergū proiicere, atque eo
modo homines mox nascituros pollicetur. Qui verò sunt lapides?
Nempe illi qui in euangelio lapides dicuntur, in quos semen cadens
nullam spem fructus adfert; quorum cor tanquam Marpesia cautes
est obduratum, nullam diuinam inspirationem vel suscipiens, vel re-
tinens. Tale erat cerebrosum Pharaonis caput, cuius cor induratum
nullis admonitionibus, nullis miraculis, nulla castigatione potuit
emolliri. Eiusmodi item fuerunt omnes Gigantes, qui Noachi adhor-
tationes, concionesque, quibus ad respiscendum impios homines
reuocare nitebatur, non modò non audiebant, sed contemnebant
etiam, fabulis super eo & ludicris calumniis cōfictis, quas quinto li-
bro recitauit. Iubet ergo Themis, vt lapides siue faxea corda post ter-
gum reiciant; ne similes Gigantibus redditi, rursus à Ioue ad Tar-
tara, vt illi, detrudatur: quod quid aliud est, quàm vt obstinatum eo-
rum in peccando peruicaciam fugerent, & longè à tergo relinque-
rent, & proles suas sic instruerent, vt pessimos prioris ætatis mores
post tergum proiicerent, & ad omnia vitiorum iritamenta tergiuer-
sarentur? Hoc illud est oraculum post Cataclysmum omnium anti-
quissimum, quod Themis Noacho & Barthanæ eius vxori dictauit.
Neque tamen huius oraculi fundamentum tum demum iactum est,
sed multo ante ab opifice homini per Themidem tum inspirato, cum
lumen vultus sui ei imprimeret, typis ea, quam Platonicus post cele-
brarunt, iam mox ab initio vsus. Omnium enim animis illam legem
impresit, vt Deum super omnia honorarent, & erga proximos sic
afficerentur, vt aliorum in se animos cuperent beneuolos & aman-
tes: quæ duo præcepta totius Themidis inter homines regnum com-
plectuntur & absoluunt, antiquissima illa quidem & à verbo patris

yy

homini

homini in ipsa prima creatione inspirata, sed post Cataclysmum Iululento Gigantum exemplo repetita. Concinna igitur hæc hominum institutio Themidi adscribitur, quæ olim oracula sola possidebat: eò quòd quicquid est in hominum vita vel agendum, vel cognoscendum, vel colendum, integrè comprehenderet, nihil reliqui faciens eorum, quæ ad ornatum decoremque vitæ pertinent, quod ab alio vate sit rogandum. Est autem tanta eius benignitas, ut illo nomine primùm vocari voluerit; de cuius vestigiis, ubinam habitaret, statim intelligeretur, cum apertè eò doceatur, in mensura modòve semper versari. Ne tamen, quam mensuram amet, ignoraretur, eiusdem vocis iudicio docemur, medium hanc tenere extremorù. Sicut enim à *Ταιη* fit *Τειη*; & è *Τειη* *Τιηη*, dum *Τιηη* sic pro *Τειηη* sicve *Ταιηη* dicimus; ita à *Ματ* fit *Μετ*, & ex hoc *Μιτ*; à quo *Μιττετ*, id est, medium, deriuatur. Ducimur itaque per Themidis vestigia ad mensuram, è qua decorum existit, & hanc deinde discimus mediam esse extremorum ex ipsius vocis, qua medium notatur, deriuatione. Quid ni igitur *Ιχνηα* hæc Dea vocetur, quæ tam claris vestigiis nos ad ea omnia ducit, quæ ad felicitatem exiguntur? Et quia nomina naturam rerum imitantur, si ex arte Magica facta sint; necessarium est, non in nomine tantùm Deæ proprio vestigia hæc, sed in natura etiam inueniri: quod in tribus illis ordinibus, in quorum singulis tres Themidis filias inuenimus, aperire hoc loco nec decreui, nec oportunum esset. Satis erit in defunctoria hac tractatione procul indicare, qua ratione in prima Philosophia Themidis vestigia sint obseruanda, à qua ad naturalem scientiam & moralem institutionem non difficulter potest descendi, imaginibus à primo exemplari deductis. Et quia Themis oraculis præest, Chaldaica logia, siue diuina responsa è tertio Commentariorum Procli in Parmenidem libro, adducam:

Ναὸς πατρὸς ἐρροίχησε νοήσας ἀκμάδι βελή
 Παμμόρφως ιδέας, πηγῆς ὅμιᾶς ἀποπλάσσει
 Ἐξέθραν πατρόςθεν γ' ἔλω βελήτε τέλοστε,
 Ἀλλ' ἐμερίσθησαν νοερά πυρὶ μοιρηθείσῃ
 Εἰς ἄλλας νοεραῖς κόσμῳ γ' ἀναξ πολυμόρφῳ
 Περὺ θηκεν νοερόν τύπον ἀφθιτον, ἔκτ' κόσμον
 Ἰχνη ἐπὶ γόργου μορφῆς μὲν κόσμου ἐφάνθη
 Παντοίας ιδέας κεχαρισμένον, ὧν μία, πηγῆ.

In his videre est patris mentem, cum firmo consilio statuisset, spiritu

ritu suo omnis generis ideas efflaxe, quæ omnes ex vno fonte exiliebant, quia à patre consilium esset & finis. Sed has diuisas fuisse igne quodam mentali in alias rursus mentales fatali quadam portione distributas, eò quòd Rex mundo multiformi typon & exemplar incorruptibile præposuisset, veluti mentalem & intelligibilem mundum, ad quem Typicum mundum impulsus mundus post apparuit omnigenæ formæ, Idæis quarù vnus fons est gratiosus. Illud igitur quod ornatum & decorem vniuersitatis rerum generat & custodit, & omnes Idæas, ut decet, discernit, fatali quadam lege cuique earum suo tributo ignem intelligibilem siue igneam intelligentiam oraculum nominauit, eandem procul dubio cum nostra Themide futuram, si, quæ propria huius sunt, cum ignis huius officio conferantur. Quemadmodum enim ignis naturalis siue potius caloris proprium est elementa confusa separare, & vnumquodque ad suum genus referre; ita ignis ille mentalis idem in mundo Typico & Idæali præstat, adeò ut è naturalis caloris vestigiis ad intelligibilis ignis proprietatem queat perueniri. Quamobrem videmus & à Themide & ab hoc igne Theologico, qui idem cum ea est, suum cuique tribui & vnumquodque ad suum ordinem referri, è quo Venus Vrania, & omnis rerum pulcritudo existit. Non errauerit igitur si quis quaternarium numerum, qui primus est post ternarium, Themidi sacrum dicat, eò quòd is primus è Triade prima nascatur. Hoc etiam in Iustitia Aristoteles necessariò vsus est, dum in ea quatuor terminos inuenit, duos rerum, duos personarum, quoniam Themis per quaternarium ad infima vsq; mortalium negocia è summa rerum arce descendat. Quis igitur miretur quadrangulum illi lapidem dedicatum, quo quaternarius numerus non minus quam firmum rerum stabilimentum notatur? Hæc enim Dea sicut omnia vbique quadrata, sic omnia vbique & in cælis, & in terris, & supra cælos. etiam stata firmaque reddit, ut frustra speremus eam Remp. perpetuam aut quadratam fore, in qua hæc cum filiabus non colatur. Sed quo oraculum hoc philosophicum è prima lingua profectum fuisse cernatur, obiter addam quaternarium & igne Cimbris eodem nomine vocari, eò quòd ex ipsa supercælesti pulcritudine proficiscatur, uti alibi docebo, & eodem in elemētis officio fungatur, quo Themis in hominum animis & actionibus quadrandis. Prima igitur post Trinitatem, quam mentis nomine oraculum Chaldaicum intelligit, ignis hic supercælestis consequitur, iuxta illud Logij Chaldaici, quod libro secundo Commentariorum, quæ modò citaui, Proclus commemorat, de diuino amore, ni lectionis olim Romæ factæ memoria fallat, intelligendum.

— Ος ἐν νόσ ἐκδορε πρώτῳ
 Εὐαγγέλιον πύρι πύρ συνδέσμῳ ὄφρα κερδαίνῃ
 Πηγαίης κρατῆρας ἐὸς πύρος ἀνθῶ ἐπίχων.

Hic rursus videmus, igne omnia temperari, atque eo indutum esse diuinū amorē, qui vnus cum Deo est, & ob id in igne habitare, Apollinis quodam peruetusto vaticinio docetur, adeò vt decorem Themidis sit indutus, super cuius igne ignis sui florem desuper extendit, quo nimirum eius beneficio & Themis ipsa & omnia Themidi subiecta conferuentur. Quid aliud est, quod Psalmus nostræ religionis cantat, Dominus regnauit, decorem indutus est? & quod Baruch dixit, Indue te decore. Zacharias sub Domini persona duas se ait virgas suscepisse; alteram Decoris, alteram funiculi: quæ quàm alludant ad ignem syndesmion in oraculo appellatum, is videbit, qui Decorem Themidi sciet propriè tribuendum, & in ea ignem contineri, cui flos ignis ipsius amoris omnia colligantis desuper affulget. Sed video me nimium & igne hoc accèdi, & funiculo ad Theologiæ penetralia trahi, in quæ tum demum esset intrandū, cum Deorum nomina sigillatim examinabo, vbi docturus fuisset, quare Themis è Terra & Cælo sit procreata; quare Terra sit dicta; quare Promethei mater, qua de causa Apollini vaticinandi tradiderit facultatem, & vbi primùm in lucem editus esset, Nectar illi & Ambrosiam porrexerit, & si qua alia interim occurrissent: nisi Pighius hoc sibi argumentum tractandum suscepisset; in quo nõ dubito, quin abditissima quæque è fecundis suis antiquitatum thesauris in lucem sit eruturus. Non possum tamen id omittere, quod mihi soli iure meo vindicare possum, non Græcos modò, sed & Latinos huius Deæ nomen à Cimbris mutuò accepisse. Sicut enim Themis (si liceat mihi citra aspirationem originis ratione vocem hanc enuntiare) vestigiis suis mēsuram causam sui effectricem demonstrat, ita Carmenta officium Themidis notat, & eam vtilitatem, quam è decore & honestis officiis homines consequuntur, in qua causa finalis continetur. Nam cum omnia quæ agunt, boni alicuius, quod desiderat, agant, necesse est hominibus aliquid etiam propositum esse, quod appetant, & amore summo prosequantur. At quid est, quæso, quod hoc nobis quod tam carū habemus adducat, nisi vitæ probitas & honestæ actiones omnem hominis decentiam & venustatem complexæ? Temis igitur Carmen à vetustis Latij Cimberis dicta est, eò quod summum hoc bonorū, quod carissimum habemus & desideratissimum adducit, atque eo modo, eaque via Nectar nobis & Ambrosiam, perinde atque apud Homerū

Apol-

Apollini, porrigit, id est, cibum vitæ felicissimæ & nunquam periture. Adducit enim hominibus panem cælestem, cuius pabulo victuri sumus in æternum, omnis interitus & corruptionis expertes. Admiror sanè priscam illam Theologiam adeò adamusim cum nostra religione conuenire, vt tota videatur ex Euangelio petita. Quis enim nobis hunc cælestem panem subministrat, nisi ipsa iustitia verbi incarnati, in qua decor totius humanæ naturæ consistit, vera nimirum Temis à cælo in terram descendens; & nobis ab omni sæculo exoptatam adducens felicitatem, ad quam vt pertingamus, nos secum vnit, carnem suam nobis veluti Ambrosiam, & sanguinem suum veluti nectar propinans. Hæc est Temis illa, quæ iustos nos reddit, & ab omnibus foribus purgatos patri æterno repræsentat, & eum nobis conciliat, ita vt cum ipso decori iam facti beatam vitam perpetuò agamus. Doceamus igitur diuinam hanc disciplinam Carmentæ nomine contineri, & sic exprimi, vt melius haud possit. Car omne id significat quod carum nobis est & desideratum, vt mox latius explicabo. *Μεγ* verò idem est quod ducò. Temis ergo Carmen dicitur, quia ipsa nobis id adducit, quod est maxime in vita expetitur. Nec vox hæc profa tantum, sed & postuera est inspicienda, vt finem cognoscamus, ob quem Temis desiderium & amores nostros adducat, & repræsentet. Retro igitur vestigia legentes *Μεμρα* inuenimus, id est, accipe contactum. Huc enim amorum adductio spectat, vt eos contingamus, & in iis perpetuò hæreamus. Nam non satis est amores nostros nobis à Themide adduci, nisi eos contingamus, & amplectamur, & artificissimis nexibus & igne syndesmio iis inhæreamus & colligemur. Accipiamus ergo contactum, in quo felicitas nostra summa continetur, nec vnquam accipere, & amplecti & hære definamus, quò coniuncti æternitatis decore cum filio summi patris induamur. Carmen ergo & *Μεμρα* duo quidem sunt, sed sic deuincta, vt posteriore prius veluti sine suo perficiatur admirabili aut potius stupenda rerum & vocum cognatione. O si Socrates ad huius linguæ artificium adspirasset: bone Deus, quantum desiderantissimum illud Themidis pectus voluptatis ex hac Magia, quam semper quæsivit, hausisset! Vtinam vel vnus mihi lector contingeret, vel ipsi, vel Platoni, similis, non eruditione, quam frustra optarem, sed discendi saltem voluntate, & oculis ad videndum diuina hæc mysteria apertis; Deus faceret vt ignis ille in Chaldaicis oraculis syndesmios nominatus, in frigidis nostræ ætatis hominibus excitaretur; cuius si vel vna scintilla in cuiuspiam pectore accenderetur, non deesset qui cum hanc meam voluptatem communicarem. Sed ad rem. Porrimæ & Post-

yy 3

uortæ

uortæ Carmentæ vel sorores vel comites, dum in ordine rerum naturalium considerantur, ad horas siue temporis partes referendæ videntur, vt modò indicauit. Suspicio tamen, immò mihi persuadeo, ab antiquis Cimneriis Latinos hæc nomina didicisse, vt artificij eius quo Carmentæ nomen compositum esset, admonerentur. Videntur enim dixisse frustra nomen hoc Prorsum siue Porrimum legi, nisi per vestigia postuertatur. Prorsa enim, teste Festo, recta dicuntur, quibus contraria sunt Versa siue Postuerta. Hinc Gellij locus corrigendus, qui Prorsam pro Prorsa habet; nec admittenda eorum lectio, quibus Postuerta perperam pro Postuerta arrisit. Optime profectò hæc duo nomina naturam Carmentæ & eius nomen interpretantur; eò quòd Temis cælestis recta è cælo descendit, decorem suum inde ad nos ducens, ac post eòdem reuertitur, nos vnà secum trahens ad id contingendū, quod ab omnibus velut summū bonorum desideratur. Quocirca Prorsa est siue Porrima & Postuerta prius recta ad nos tendēs, deinde ad cælum reuertens. Hanc verbi incarnati naturam, quæ verè Temis est & iustitiæ omnis vnica causa, ipsa vox Carmentæ ita imitatur, vt & ipsa Prorsa sit & Postuerta, recto videlicet & post verso ordine per vestigia legenda. Hinc & illud intelligitur, qua de causa hierophantæ Carmentam Nicostratam vocarint, & matrem Euandri fuisse fingant. Iustitia enim Verbi incarnati victrix est exercitus eius qui hominem omni genere malorum ab ipso statim initio oppugnauit, nec hætenus oppugnare cessat. Hæc enim sola Nicostrata est, id est, exercitus victrix, quæ in cruce clarissimum triumphum de Cacodæmonibus egit, atque eius sic nos participes fecit, vt quamdiu huic Nicostratæ adhæremus, omnem Cacodæmonum exercitum conculcemus, & pedibus proteramus. Quia verò ex hac summum bonorum hominibus obtingit, finxere Euandri huius esse filiū. Quid enim aliud est Euander quàm τὸ εὖ τοῦ ἀνδρός, id est, bonum viri; viri nomine feminas etiam complectēte, eò quòd in cælis & beatis sexus discrimen non habeatur, omni eo quod imperfectum est & femininum, exuto. Bene igitur Nicostrata Euandri mater dicitur, eò quòd è victoria Tartarei exercitus beatitudo siue summum bonum homini enatum est. Admirabiles prisce Poëseos fabulas: quantum bone Mercuri mysteriorum nobis recludis? **Video nunc**, video quid Hercules apud Euandri fecerit, id est, quid Christus verus Hercules apud eos, quibus summum bonorum claua crucis suæ acquisiuit. Video quis Cacus ille fuerit, qui boues Herculis retrosum in obscurum barathrum furtim traxit. Sed de his alibi. Nicostrata igitur & Carmenta, & ipse etiam Euander non sunt ad histo-

historiam referenda, sed ad mysticam Theologiam, quam Latini à Cimneriis acceptam partim Cimbricis, partim Latinis, partim Grecis vocabulis consignarunt: sed horum omnium tanto Cimbrica sunt diuiniora, quanto à diuinioribus ingeniis originem ducunt, vti nunc satis ostensum arbitramur. Quòd verò Carmentæ carminum inuentionem tribuant, id minime mirandum, eò quòd carmina prisca non ad aliud cani soleant, quam vt diuinū numen allicerent, non aliter atque Dauidis carmina Deum sibi conciliarunt, & hætenus quotidie pia mente decantata conciliant, & animis nostris adducunt. Oratio igitur & hymnus numen carissimū desideratissimumque nobis adducens Carmen vocatur; & quia eiusmodi carmen canere non possumus, nisi ipsa Iustitia Dei Nicostrata vocata; & verè omnium perturbationum & cacodæmonum expultrix illud nobis inspiret, bene dicitur Carmenta Carminum inuentrix, quæ ad suauiter Deo modulandum modos omnes suggerit atque dictat. Versus itaque impudici aut nugaces aut historiam solā continentés profanam, Carmina dici nō merentur, eò quòd numinis fauorem, quem præ omnibus expetimus, cælo minime deducant, sed potius auertunt. Hinc opinio apud vulgus orta carminibus Deos aduocari, iuxta illud: *Carmina vel cælo possunt deducere Lunam.*

ex vero illa quidem principio nata, sed à vera Magiā ad veneficam insaniam à veritatis indoctis detorta. Quocirca Carmen non ducit originem à canēdo, sed è duabus vocibus Cimbricis est compositum, totam ipsius naturam, vsum atque vltimum finem complexis. Siue enim Prorsa sit oratio, siue versus, si ad id nos ducat quod cuique carissimum esse debet ac maximè expetendum, carminis nomine merito vocabitur, longè omnibus ijs exclusis, quæ quamuis numeris & pedibus certis canuntur, nihil tamen habent eorum quæ ad primæ causæ, in qua finis omnium est, fauorem conducunt. Veterum igitur Cimneriorum comenta propriam carminum materiam continebant, quoniam omnia ad id tendebant, quòd iis ad Dei diuinarumque potestatum cognitionem perueniremus, atque eorum contemplatione ad orationem raperemur, Deum rebus nostris conciliaturam. Sed satis hæc sunt ad Carmentæ, Nicostratæ, Porrimæ & Postuertæ explicationem, quas voces Themidis mentio secum traxit: quam hic tam prolixam nunquam fecissem, nisi absurdum mihi visum fuisset, Amazonibus singularem in Athenis & Sparta nuncupandis prudentiam adscribere, & non ostendere eadem ipsas etiam in sua primaria ciuitate nominanda vsas fuisse.

Cum

Cùm enim docuerim, optimam Reipub. institutionem apud Græcos ab his processisse, inique facturum sim, si Themiscyræ non illa quoque tribuam, quæ artificiosissimo & diuino nomine significantur. Huius quidem prior modò pars explicata statim alterius partis veram notionem commonstrat. *Raxc* enim, & *Rerc*, & *Rirc*, pro linguarum varietate, templum notat; ita vt *Temis*-circ *Temidis* templum bene vertatur; quæ pronunciationis diuersitas non tanta est, quin omnes promiscuè quamuis harum vocum intelligant, quarum illa primogenia est & germana, quæ Cimbricam originem custodit. Nannius Græcæ forsân linguæ, quàm suæ amantior, rusticos nostros tam politos fecit, vt putarit à Græcis vocem hanc mutuatos esse, in quo in primis hoc ab eo monstrandum fuit, *Κυριακόν* generatim pro templo poni. Vt enim detur *δῶμα κυριακόν* pro domo Episcopali dictum fuisse; ex eo tamen, si quis omne templum *κυριακόν* vocet, nescio an linguæ Græcæ sat peritus sit habendus, nisi fortè ea sit cuiuspiam *ἀνισοπιστία*, vt soli Domino apud Græcos templa fuisse existimet, cui vel ipsi illi, qui Christi fidem non sequuntur, aduersantur, inter quos est Ammianus Marcellinus, templa etiam Martyribus extrui solere testatus. Deinde qui potius nostri homines, qui Christi doctrinam nõ à Græcis, sed Latinis acceperunt oratoribus, Græcam vocem, quàm Latinã, in vsum potius vocassent? Hoc cùm nec Galli, nec post Fræci, nec Itali fecerint, quæ tandem ratio occurrit, vt tot gentibus interiectis, quæ prius Christianismum, quàm nostrates, susceperunt, *κυριακόν* illud nomen ad extremos vsque Cimbricæ nationis homines transuolarit, atq; id præsertim ad linguæ Græcæ inperitos; quando ij, qui paulo sunt politiores, frequentius Latino templi nomine, quàm altero illo, de quo quæritur, vtuntur. Exposui antè quid *Cax* notaret, sed hîc rursus idem repetendum. Est autem *Cax* vnum de vocibus diuinis & Ichnæis, vt sic cum priscis loquamur, maximi amoris significationem habens, quo alteri, quem amamus, sic coniungimur, vt eum tangamus. Nam si *Cax* per vestigia retrò legas, finem principis amoris inuenias. Nam quem præ ceteris amamus, *Cax* vocamus; propterea quòd illud quæramus, quod voce *ἄσπετος* signatur, quæ eiusdem est cum Latinorum, tango, notationis. Princeps ergo amorum omnium is amor est, quo Deum amamus, quem ob id *Cax* possumus nominare, quia finis est omnium rerum expectandarum, quem idcirco desideramus, vt eum contingere, quoad eius homini fas est, possumus. Verùm vox à diuino amore facile prolapsa est ad humanum, sed eum duntaxat, qui in hoc genere excellit; quamuis

quamuis nomen feminis ferè demus, propterea quòd linguæ nostræ hominibus turpe videatur, ita virum amare, vt eum quis contingere desideret; minimè verò turpe, feminas hoc amore prosequi, quo ad contactum quis incitetur. Verbum tamen *Raxey* siue *Caxey* ad omne genus seruitij & blandimenti commune est, quo conamur nobis quenquam intimo amore coniungere. Sic infantes, eum necdum articulatè loquuntur, dicimus *Caxey* vel *Caxey*, dum matribus vel nutricibus incondito sono & gesticulatione puerili blandiuntur, quod reciprocè etiam de matribus vsurpamus, dum pusionibus suis colludunt, & blandis susurris tenellum animalum pacare & conciliare sibi nituntur. Generatim omnes eos *Raxey* dicimus, qui omni blandimentorum genere, tum gesticulatione & oratione, tum muneribus & sedulis ministeriis, vel sequendo, vel salutando, vel alio quouis modo fauorem emerendo cupiunt placere. Cùm ergo hoc genus seruitij primum Deo Optimo Maximo tribuendum sit, cui & animo toto & corpore seruire debemus, non mirum est si maiores nostri à voce *Raxey* templa nominarunt, vt pote in quibus præcipuum esset atq; adèò vnicum hominibus officium, vt omnibus modis internis & externis orationibus, hymnis, sacrificiis, genuum, manuum, capitis, & totius corporis gestu & modulatione Deo placere contendant. Si enim *Caxey* tam familiare & vsitatum est in pueris fauorem patrum vel matrum eblaudientibus, quid ni nobis omnibus conueniat, dū cælesti omnium Patri omnibus modis studemus grati esse, quò nos tangere sinat extremam simbriam sui vestimèti? Hac enim via consequimur apud benignissimum patrem, vt vestimentum eius tangamus, perinde atq; se à muliercula tangi sensit. Si Deus nulla mauult voce quàm Patris compellari, quo potius seruitij genere coli vellet, quàm eo quod pusiones simplici candidoque corde parentibus exhibent? Sinite, inquit, paruulos, & nolite eos prohibere, ad me venire: talium est enim regnum cælorum. Item apud Matthæum, Amen dico vobis, nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cælorum. Apud Lucam est, Adferebant autem ad eum infantes, vt eos tangeret. Quod cùm viderent discipuli, increpabant illos. IESVS autem conuocans illos, dixit, Sinite pueros venire ad me, & nolite vetare eos. Talium est enim regnum Dei. Amen dico vobis, quicumque non acceperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud. Audimus hic magistrum, qui solus meretur dici Magister noster, vnus cum patre nostro qui in cælis est, cui soli hæc debetur appella-

pellatio. Quid hic nos docet? Nempe domum suam, domum orationis esse. Quid verò orandum? Primum, ait, quærite regnum cælorum, & in oratione ea quam nos docuit, quæque exemplar est omnium preceationum, primum rogamus patrem inter ea quæ à nobis petuntur: Adueniat regnū tuum. Verūm quomodo adueniet regnū Dei? Amen, inquit, dico vobis, quicumque non acceperit regnū Dei, sicut puer, non intrabit in illud. At qua ratione pueri accipiunt, quæ volunt à patribus vel à matribus? Ea videlicet, quæ dixi: illud, inquam, agendo quod nostrates *Rarey* siue *Rariey* dicunt. Conuenientissimè ergo maiores nostri templum, quod est domus orationis, ab eo officio nominarunt, quod eius loci proprium esse Deus ipse confirmat: qui ut pater omnium gaudet vocari, ita cupit more infantium orari. Quorsum verò pueros adferebant ad Christum? Ut tangeret eos. Hoc nimirum illud est, quod dixi, omne nostrum *Rarey* eò tendere, ut is nos tangat, cui blanditias has admouemus, & consentaneum Dei doctrinæ finem in *Rax* monstrari, qui totus est in *Fac*: quod si citra expressam personam dicatur, idem est quod, Tange, Latinorum. Quemadmodum enim amantium vota eò tendunt, ut ab amatis tangantur, ita nostra quoque eò referenda omnia, ut pater cælestis nos pueros suos tangat radio diuinæ suæ & æternæ bonitatis. Cùm igitur nomen templi Cimbri audiebant, auribus puta non obesis, sed Satyrorum acutis, mox eius officij, quod in templo unicuique esset præstandum, admonebantur, nec eius solum, sed illius quoque, quomodo Deus esset orandus, & quorsum vota precesque nostræ referendæ. *Rarey* namque tendit ad *Fac*, id est, Colere, blandiri, seruire, orare, susurrare illò refertur, quò Deus nos manu gratiæ suæ paternæ & misericordiæ infinitæ tangat. Porro aliud in hac voce *Rarc* diligenter obseruandum: quòd nimirum non sit simplex uti *Car* vox ichnæa, sed è duabus vocibus conflata; quarum prior est *Rax*, posterior eius conuertens *Fac*. *Rarrac* ergo integrè diceretur, sed breuitatis & Euphoniæ causa, quas duas res vbique quoad eius fieri potest, sectamur, concisè pronunciat. Principiò enim hoc sciendum, dum in compositione eiusmodi vocum littera aliqua in medio duplicatur, licere eam simplicem facere, quod antè in Athana obseruatum est, vbi Anna pro Ana vocem finit. Idem fit in nomine *Seres* composito ex *Ser* & *Es*, ut sit *Seres*: verum soni melioris gratia *Seres* dicimus: quam tamen vocem Latini verè originis ignari, per tertiam litteram in principio scripserunt,

eò

eò quòd sonus S & C ante secundam vocalem vix distinguatur: sed de hoc alibi. Eodem modo *Rarrac* pro *Rarrac* dicitur, atque deinde syncoptòs siue concisè *Rarc*, reiecta posteriore vocali, ad consuetudinem nostratibus visitatissimam. Neque mouere quenquam debet, *Rarc* me scribere; cùm eo modo apud plerosque pronuncietur, & præsertim, qui simplicitatem suam vetustam necdum in sermone suo vernaculo nouis deliciis corruerunt. Qui molliora quærent, *Rerc* ex *Rarc* fecerunt, quemadmodum ex *Temich* *Temich*. Familiaris est enim & frequens a in e commigratio. Nec Alpha modò in Epsilon, sed in Iota quoque & Ypsilon transit, ita variantibus dialectis. Germani enim superiores è *Rerc* fecerunt *Ryrc* vel *Rirc*; è qua pronunciatione Nannio in mentem venit, ut *Κύριον* somniaret, cum vulgo, ni fallor, arbitrato, linguam Germanam inferiorem à superiore, non contrà, deriuari. Sed non cuiusuis est radices nominum inuenire, quas equidem illi soli debeo, qui spiritum veritatis, iis quibus vult, afflare dignatur, qui ea suggessit, quæ à bis mille & pluribus quàm quingentis annis à nemine tradita comperiuntur; & fortassis à nemine vnquam fuissent in lucem vocanda, nisi mihi Deus tum eorum notitiam, tum candidam communicandi voluntatem inspirasset. Hunc itaque supplex oro, ut me puerum faciat & tangat, quò possim illud assequi, quod nomine templi prisca illi maiores nostri monuerunt. Nunc ad Themiscyram veniamus. *Temichskerc* siue *Temichseyrc* verbum de verbo, Themidis siue Decentiæ templum significat, è quo reiecto Cappa, quo vox Græcæ formæ magis accommodetur, Themiscyra pro Themichskyrka fecerunt. Ex *Temichs* autem Themis ea fit ratione, quæ asperitatem vitat. Aspiratio porro de errore Græcorum addita est, qui Themis dici putarunt, quòd præesset iis, quæ *θεσπέσια*, id est, statuta dicerentur, quo nomine fata intelligebant. At nos de tribus Themidis liberis & eius officio docuimus, eos longè aberrasse, qui ex falsa etymologia Themidi oracula & fata illa, quæ vulgo talia habentur, assuerunt. Vera quidem Themis vera oracula habuit, & ea Apollini vero, non Pseudapollini Delphico, tradidit, qua ratione alibi docebo: verum id genus responsa, quæ è tripode fallacissimo mendaciorum fonte à stolidis regibus & aliis ferè omnibus petebantur, non magis Themidi, quàm Patri vniuersorum, & veritati eius æterno filio, & Spiritui omnia reuelanti, sunt attribuenda, in quibus verus Tripus est, totum orbem per Themidem & eius siue comites, siue filias sustentans,

ZZ 2

& An-

& Angelis & hominibus vera oracula penitus insinuans, quibus ius naturæ & omnis sapientiæ radix continetur. Ex eodem Tripode Themis siue Iustitia diuina Apollinem dedit, ob id Solem Iustitiæ vocatum, cui onus illud impositum, vt nos è tenebris liberatos, cælestibus oraculis, è Patris æternitate prodeuntibus, instrueret, ac gregem pane cælesti pasceret, Nomius inde, & Epimelius, & Pæman, & Arnocomas, & vniuersim pastor vocandus; eumque Pythonem pessundaret, qui totum humanum genus veneno suo infecerat. Sed de his in Apolline nostro. Amazones igitur, cum urbem conderent ad Thermodontem in regione longè vberima, intelligentes è deliciis & copia rerum, superbiam, contumeliam, & iniuriæ quoduis genus exoriri solere, nomen indiderunt, quo omnes ciues mōnerentur, se in templo Themidis habitare, id est, eius Deæ quæ Iustitiæ, bonarum legum, & Pacis mater esset. Talem reuera omnem ciuitatem esse deceret; Iustitiæ nimirum, Legis, Pacis; & trium harum parentis Decentiæ augustum templum: quam vocem si Plato intellexisset, non defuisset Themiscyriis maioribus nostris diuinus Panegyristes; qui Politicos suos libros non melius potuisset, quam Themiscyrios nuncupare, si à fine nomina rectissimè ponuntur, cum totus eius scopus, vt in eo esset, vt inter homines Themidis templum erigeret, ac immortalitati dedicaret. Admirabilis & omnino stupenda vbique fuit Cimmericorum in vocibus fabricandis prudentia, quam multis exemplis cum hoc libro tum aliis illustraui, sed nullum ferè est vocabulum in tanta optimorum copia, quod magis in omni ciuitate, & populo, & magistratui ob oculos versari ex vsu Reipub. esset, quam hoc, quo urbem suam Amazones nominarunt. Optarem equidem illud omnibus valuis inscribi, inscriptum ab omnibus intelligi, intellectum sic admonitionem suam omnium animis imprimere, vt in ciuitate tum in publico, tum in priuato, tanquam in Themidis templo versarentur. Equidem à quodam Antwerpia rogatus, vt tetraſtichon tabellæ, in qua curia erat depicta, quam hæc ciuitas totam è marmore breuissimo tempore magnificentissimam exstruxit, pro capacitate loci pictura vacui hos quatuor versiculos effudi:

*Augustum Themidi solido de marmore templum
Antverpius posuit, natas vt seruet in urbe:
Dix quartum rediens Ianus, terra que mari que
Tam varios montes stupet hæc sub tectis coisse.*

Allusi nimirum ad Themiscyram vetustissimum Cimmericorum,
è qui-

è quibus Antwerpi originem ducunt, domicilium; quos vellem, sicut genere & lingua referunt, ita moribus quoque & institutis & iustitiæ laude representarent, cogitantes ciuitatem omnem Themidis templū esse debere, in quo, si quid peccetur, Themidè Ichnæam statim vestigiis inhærere, ac Iouis *ἔκδ' ἰν' ὀφθαλμοῖς*, id est, oculos vindices & iuris executores per omnia circumferre, quos tam habet emisitios & plusquam Lynceos, nihil vt eam ne cogitatorum quidem, nedum factorum possit latere. Expendat quisque secum, suumque animum intueatur, qua conscientia in Repub. versetur, & certò sibi persuadeat, hanc Ichnæam Dei Iustitiæ singulis cogitationum factorumque vestigiis insistere, nec quicquam relinquere, quod non cernat & examinet, atque postremò vel in hac vita, vel futura iusta mercede recompenset. Sed satius est hæc calamum continere, ne à Themide ad Dicopolas & Demouoros idiotas delabatur, quos Themidi & sibi ipsis iudicandos & emendandos relinquimus, ne in Æthiopibus lanandis oleam & operã perdamus. Reuertamur itaque ad Amazones, quæ ex hoc sacrosancto Themidis fano in campis ad Thermodontem constructo, non Martem modo, sed Harmoniam etiam matrem suam in varias orbis partes eduxerunt, & plurimas alias alibi vrbes fundarunt, & bonis institutis & legibus instruxerunt; quarum plures enumerassemus, nisi cariosa vetustas omnes ferè eorum res gestas, vel altis & Cimmericis tenebris sepeliuisset, vel fabulis inquinasset. Constat sanè Troianis Amazones contra Græcos auxilium tulisse, è quibus maximam Achillis ornandi occasionem Poëtæ sibi sumpserunt, quam Virgilius quoque minimè negligendam putauit:

*Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis,
Penthesilea furens, mediisque in millibus ardet
Aurea subnectens exerta cingula mammæ
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.*

Qui id genus figmenta è Cimmericorum antiquitate ducta, latiùs prolixiusque cognoscere volet, Quintum Calabrum legat, in quo Penthesilæam Amazonum reginam post multas clades ab ea editas, ab Achille occisam tradit, qui cum viuæ virtutem ferre non posset, mortuæ formam & generosum pectus adamauit: quam rem deridenti Therſitæ colaphum impegit tam Achillis viribus dignum, vt turpis Momus eo occideretur, & sanguine suo Amazoni inferias ferret. Sed quia prolixius hæc à Calabro describuntur, quam vt ea huius libri breuitas capere posset, apud ipsum, si quis fabularum amore ducitur,

legantur: nobis ad nihil aliud conductura, quam vt ex iis colligatur, Cimmerios ad Troiam quoque militasse: quod equidem Poëtis vix credidiffem, nisi historiographi quoque opinionem hanc confirmassent; è quibus Eusebius docuit, post bellum Troianum Cimmerios & Amazonas magnas clades Ionizæ intulisse; adeò, vt mirum minimè videri debeat, si contra Græcos antea etiam bellum gessisse dicantur. Sunt verò & alia in historiæ scriptoribus argumenta, quibus doceri queat, Cimmerios Troianis suppetias tulisse: quæ quia latius sunt discutienda, ad sequentem librum referentur, in quo Venetorum antiquitatem in lucem eruemus.

FINIS LIBRI OCTAVI.

VENETICA,

ET

HYPERBOREA.

LIBER NONVS.

ARGVMENTVM.

*Per Venetos nonus multum spatatus, & vnda
Eridani varias, veros Diomedis honores
Inuenit, & frenos animi pelagique furentis
Castoribus tradit, resonant vbi fana Timaio.*

*Altera pars sedes demonstrat Hyperboreorum,
Symbolicasque notas, teque ô Silene magistrum
Auriti Regis, Satyris mirantibus alium
Sub stipula panem, quo pastus viuit in æuum.*

ANTVERPIÆ,

MDCLXIX.

AA

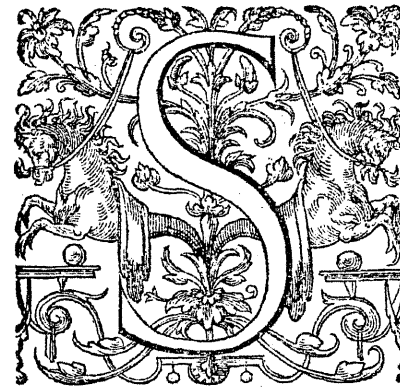
923

AD IOAN. FRANCISCVM
COMMENDONVM CARDI-

NALEM VENETVM,

IOANNIS GOROPII BECANI

PRÆFATIO.

SINGULARIS BENEVOLENTIA tua erga me, Cardinalis hoc nomine dignissime, ante plurimos annos mihi Roma bonis auspiciis primum cognita, & indies familiaritate aucta, postque in Belgica clarius iterum nec vno tempore, nec vno experimento patefacta, certam mihi spem fecit, gratissimas tibi fore has litteras meas; utpote quibus intellecturus sis, tantum abesse, ut grata veteris beneficentiae tuae memoria apud me perierit, ut nunc iterum quoque te rogare audeam, quo nouo beneficio pristinae voluntatis tuae constantiam mihi velis confirmare. Scripsi, aut potius, ut verum fatear, effudi inter has grauissimas regionis nostrae turbas Originum aliquot libros; inter quos cum vnus Venetica tractet, ex re ipsa nomen sortitus, putavi vilis abiectique animi iudicium habitum iri, si tam rustico pudore me paterer teneri, ut eum Senatui Veneto non curarem offerendum, praesertim cum ea tradat, quae nemo vnquam eorum assecutus est, qui antiquam Venetiae nobilitatem scriptis prodiderunt; tametsi omni litterarum genere instructissimi essent. Dispiciens igitur, cuius fauore, & opera hac in re & facillime, & felicissime uti possem, veminem inueni, cuius auxilium mihi vel promptius esset futurum, vel successum meliorem polliceretur. Quem enim potius ad hoc delegissem, quam eum, cuius ut ego amorem in me singularem sepius expertus essem; ita maximam scirem fore apud eos, quibus commendari vellem, auctoritatem, propterea quod & Venetus esset, & patriam clarissimo dignitatis suae splendore insigniter ornasset? Quid? quod ipsum nomen Commendoni prima statim fronte bonum omen ostendat; quasi nemo & idoneus magis esset ad commendandum, & ad gratiam commendato conciliandam felicior. Quamobrem te rogo Commendone, ut is mihi esse velis, quod nomine tuo praeter te ferre videris, ac ostendere, te nunc in isto dignitatis tuae culmine constitutum tanto ad bene merendum cum de omnibus, tum de vetustis potissimum amicis factum esse alacriorem; quanto & Deum omnium datorem propiore gradu contingis, & plus habes ad id, quod amicorum nomine susce-

peris efficiendum potestatis. Quod sanè ut diligenter facias, non ipsa tantum communis omnibus ratio; sed totus etiam liberalium artium chorus iure suo postulare videtur, propterea quòd is te ad supremum istum orbis ordinem euexerit, & in ea sede collocarit, è qua quàm plurimos posses patrocínio tuo adiuuare. Cùm igitur ego id abs te petam, quod ad honestissima litterarum studia promouenda spectat, non videberis Musis sat gratus esse, nisi sedulo anitatis, ut intelligant non minus amorem erga ministros suos, quàm facultates honoresque in te beneficio suo creuisse. Verùm quia in hoc officij genere in primis videndum, ne ea commendentur, quae postea se prodant indigna fuisse vel iis quibus commendantur, vel eo qui commendat; iam mox dicam qualia sint, quae clarissimo ciuitatis tuae Senatui per te cupiam commendari. Cimneriorum colonias diuersis, & immensis terrarum spacijs persecutus, ex Amazonum sedibus in Paphlagoniam proficiscor, vbi antiquissimus Venetorum populus inuentus, de omnibus quotquot vsquam locorum Veneti nominis reperissem, inquirendi dedit occasionem. Discurri itaque ab his, quos in Asia compereram, ad illos, qui in Triballorum regione ad Istrum habitauerunt. inde ad eos adscendi, qui Veneti, & Acromi lacus ripas tenuerunt. Nec illos visitare omitto, qui inter Ligerim, & Sequanam in Oceani litoribus multa opida condidisse scribuntur. Tum etiam ad illos accedo, qui sub Venedorum nomine ad Sarmaticum mare circa Vistulae ostia sedes sibi fixerant: quas nunc Borussi occuparunt. Totam autem hanc peregrinationem suscepi, quòd primos Venetorum ad Adriam habitantium natales inuenirem: in qua tam propitia Mercurij manu vsus sum, ut non solum veram Veneti nominis originem peruestigarem: sed Rauennae quoque, & Patauio & Troia & Medoaco, & Pado & Timauo verissimas nominum rationes ostenderim, à nemine prius mortalium, quantum quidem scriptis proditum est, vel inuentas, vel cogitatas. Adieci praeterea causas, ob quas Castor & Pollux apud Venetos olim culti fuerint, & qua ratione Diomedis honores summa quadam religione celebrarint: in qua obscuritate tollenda, altissima quaedam mysteria è vetustae Theologiae adytis eruuntur, à nemine vnquam perspicienda, nisi opera & solertia mea fuissent indicata. Iam in Padi nominibus non tantum qua de causa Bodincus vocaretur, expono: sed copiosissimam etiam addo explicationem eorum omnium, quae de Eridano, vel apud historiae scriptores, vel apud poetas commemorantur: in quibus quamuis infiniti ante me laborarint; nemo tamen vnquam fuit, qui potuerit ad veras aut nominum, aut rerum origines adspirare. Quaecunque itaque de Phasthonte, de sororibus, de singularum indole, et nomine, deque mystico totius fabulae contextu dubitari magis, quàm cuiusquam ope potuissent expediri, ea à me clarissime sunt explicata, aded, ut duo simul perfecerim, hinc historiae restituerim veritatem; illinc poëtae priscum deus vindicarem; cùm alij omnes historiam fabulis, & Orphicam Theologiam historiae

historiae permiscentes, omnia foedissimis erroribus inuoluerint, & contaminarint. Poteram equidem his multo prolixius immorari, & non paruum volumen implere, si quicquid est auctorum mecum facientium, ad partes vocassem: sed is semper animi mei sensus fuit, ut mallet de subtiliter, & singulari solertia inuentis rebus, quàm de ambitioso & magna verborum pompa instructo sermone laudari. Quae etiam de causa nolo te diutius demorari, ea frustra exponendo, quae ceteroquin antea tibi sunt ex ipso libro cognoscenda, quàm eum Venetis sis oblaturus. Quae enim fronte eum commendes, quem non noris? Rogo igitur te, ut legas, & si dignus commendatione tua videbitur, fac ut hos meos labores sic sententia & auctoritate tua magnificis ciuitatis tuae patribus probes, ut non solum eorum me paenitere non possit: sed ad novos etiam & maiores subeundos me sentiam excitatum. Si quae fuit tum in his, tum in ceterarum gentium originibus inuestigandis mihi diligentia, eadem esset ad eas exornandas insinuandasque hominum benevolentiae ab orationis elegantia facultas, minus mihi fortassis patrocinium tuum necessarium fuisset. Quòd si haec vel è Sigonij, vel Pauli Minutij, vel aliorum hominum summa istic & multiplicis eruditionis, & insignis eloquentiae laude florentium officina produissent, bone Deus, quanto nõ Venetae modò ciuitatis, sed totius etiam, quotquot vsquam sunt doctorum hominum vniuersitatis applausu fuissent exopta! Cùm enim ea sit vis eloquentiae, ut è rebus exilibus, & minutis grandes structuras, & ingentia molimina honorum attollere possit, quid ex his clarissimis clarissimae gentis natalibus, iam primum post omnes omnium à tot seculis quarentium labores delusos inuentis, sibi arrogaret; quae trophaea, quos triumphos posceret, aut potius efflagitaret! Nam si nulla magis re homines gloriari solent, quàm vetustissima illustrium maiorum memoria, an non plurimum illi debebitur, qui eam non tantum immani etatum accessione reddiderit antiquiorem: sed primus etiam ipsam vernaculam maiorum linguam ostenderit, & ex ea veteres nobilium tam fluminum, quàm urbium nomenclaturas explicarit? Quocirca quia egregia sunt, & eximia, & nunc demum industria mea ex abditis venerandae antiquitatis adytis in publicum deducta, quae de Venetorum nobilitate trado; nec mihi is est Latini sermonis vel vsus, vel nitor (qui enim esse possit ei, qui & inter Germanos natus est, & ad hanc laudem nihil vnquam contulit laboris?) ut eo queant gratiam sibi conciliare: te etiam atque etiam rogo, & si patitur antiqua familiaritas, & necessitudo, maiorem in modum oro, ut hunc partem meum, licet informem, Senatui urbis tuae cana prudentia venerando diligenter commendes, atque ad id elegantissimum istud tuum scribendi genus mihi mutueris, ad quod te cum paucis omnino adspirasse noui. Quae in re si votis meis obtemperaueris, & illud effeceris, ut haec mea non displicuisse iis intelligam, ad quorum nobilitatem illustrandam sunt elaborata: polliceor me, si Deus & vitam, & sanam

mentem in corpore sano concesserit, longè maiora & occultiora, ex Orphicis, & antiquo Scythismo communicaturum. In aduersariis enim meis non pauca de Venere, atque eius nominibus mysteria explicata seruo, quae ad Venetos propterea destinare cogitavi, quòd non solum Venus, & Veneti ex eodem fonte nomen ducant, & iidem Cyprum Veneris regnum legibus suis moderentur: sed eum etiam ritum religiosè obseruent, ut quotannis Venerem sibi sub maris, è quo nata est, nomine desponsent. Tu autem hoc interim operæ tuæ precium habebis, ut omnium earum gentium, si Polonos excipias, ad quas à summo totius orbis Christiani Monarcha legatus fuisti, origines cognoscas. Ex his enim meis Commentariis Britanorum, Danorum, Suedanorum, Saxonum, & aliorum, item Germanorum, ad quos sigillatim legationes de gravissimis, & maximis rebus suscepisse te memini, primos, & antiquissimos ortus cognosces: in quibus quoties versaberis, toties tibi iucunda tanti honoris memoria recurret, quanto apud tot diuersarum gentium principes neminem alium puto hac etate nostra claruisse.

AD

AD GENEROSISS. D D.
GEORGIUM, CHRISTOPHORVM,
MARCVM, ET IOANNEM EVCCAROS, DOMINOS
IN KIRCHBERG, VVEISSENHORN, &C.

IOANNIS GOROPPI BECANI

P R A E F A T I O.

GNOSCO, CLARISSIMI VIRI, et singulares litteratorum patroni, partem huius operis mei, quod Regi nostro dedicavi, vobis deberi, atque idcirco ingrati hominis notam me subiturum, nisi quod debeo, acceptum feram; tametsi totum persolvere non possim. Nam cum in magnificentissima domo vestra Antverpiana iam à multis annis medicinam fecerim; cogor fateri, tantum me à vobis oculi studiorumque commoditatis accepisse, quantum honorario vestro à necessitatibus meis potui impetrare. Quamobrem diligenter cogitanti, quam operis partem ad vos destinarem, qua nomen meum in tabulis vestris esse confiterer, in mentem venit, beatissimos beatissima maxime decere. Ideoque cum Hyperboreorum diuitiis felicissimam in suavissimo ocio vitam fausto omine vobis mitto, & votis pijs opto, ut ea quam diutissime perfruamini; & quemadmodum hac ingrata esse non poterit; ita velim gratus etiam sit is, qui hoc suo libello omnem Hyperboreorum felicitatem partim explicavit, partim in symbolis latentem per transennam eminens ostendit. Fateor exiguum esse munusculum, quod offero, & si magnitudo spectetur, vobis indignum; verum si perinde atque margarita, non mole, sed forma & lacteo nitore aestimetur, certò scio vos iudicuros, me non contemnendam operis mei partem vobis dedisse. Cum enim hic Hyperboreos duplices ostenderim, alteros mysticòs, alteros historicòs intelligendos, duo simul præstiti, quorum neutrum cuiquam mortalium post Orphicos præceptores fuit notum, ut & hi veras suas sedes haberent, & quò illi nos vocarent, ostenderetur. Hic enim vera Hyperboreorum regio demonstratur, quam dum doctissimus quisque veterum quærit, turpissime se dat in pudendos errores. His alias quoque gentes videbitis adiunctas, quarum ut nomina apud scriptores Græcos extant, ita sedes incognita hætenus manserunt. Quis unquam Issedones, quis Arimaspos, quis Gripphes, quis Ripæos montes certis terrarum limitibus inclusit? quis quicquam

quam de nominum interpretatione prodidit? Quamvis verò Barbarus quisquam, & veteris Historiae contemptor parui hac faceret; apud eruditos tamē non dubito, quin inter bellaria, & delicias vel primum locum sint habitura. Nunc quae de Sileno omnis sapientiae magistro scribo, quae de Mida auribus, paradoxa sunt illa quidem non minus quam reliqua ferè omnia: sed vera tamen, & plena mystica doctrina, quam nemo hactenus satis perspexit; ad quam perdocendam, tametsi Sileni partes non possem tueri, Satyri tamen personam sumam: vos interim, vt Midam diligenter imitemini, videte, cuius aures si sumpseritis, non deerit Silenus Spiritus sanctus, per quem omnes Sileni id sunt, quod vocantur; qui vos à terrenis Hyperboreis ad caelestes perducant, & illic vos non stipulis, sed tritico verbi Dei alat. Verum ne enigmatis vobiscum agere videar, rogo, vt quae dicere voluissim, ex ipsis meis Commentarijs petatis. quae si grata fuisse cognouero, faciam vt brevis sitis habituri, quae & Sileno magistro, & Mida auditore digna sitis iudicaturi.

V E N E T I C A

H Y P E R B O R E A

L I B E R I X

DOSTEA QVAM AMAZONIUM ductu ad Themiscyrios campos veni, ac loca Thermodontis adiacentia, pro coartata antiquaria Cimbricorum gentium notitia postulabat, perlustravi, visum fuit ex Alba Syria siue Cappadocia Paphlagoniam versus nonnihil exspariari, ac videre, ecqua natio in ea occurrat, quae ad originem Germanicam siue Cimmeriam sit referenda. Halys fluvius, de fallaci Apollinis oraculo, quo Croesum decepit, nobilissimus, nomen antiquius habere videtur, quam vt Graecis, qui multo post Barbaros Asiatica Ponti litora coluerunt, deberi videatur. In Germania *Sat* nomen opidi est, ad Oenum situm, & alterius item in Saxonia non obscuro, quorum vtunq; a sale nuncupatur, qui Cimbricè olim *Sat* dicebatur. Esse autè hanc vocem Cimbrorum vernaculam, & ab ipsis ad Graecos venisse, ex eo liquet, quod apud Graecos nullà habeat etymologiam siue originatione, cum apud illos habeat clarissimam, & rei significatè sic cõuenientè, vt melius naturam eius exprimere non possit; quandoquidè à conseruando deducitur, *Sat* verbo idem nobis significatè, quod Latinis conseruo. Verum quia *Sat* nomen, locum item omnè significat, in quo merces vel alia impedimèta aut publicè aut priuatim custodiuntur, placuit aliud nomen sali significando accommodare, ab eodem illud quidè fonte deriuatum, sed paulo aliter efferendū. Pro *Sat* enim *Satt* dictū, quasi *So Satten*, id est, ad conseruandum diceretur. *So* & *So* sine discrimine, ad significantibus, & illo potius quam hoc ad vocè hanc usurpato, ne homonymia, si *Satt* pro *Satt* diceretur, adferret obscuritatem; eò quod *Satt*, vel nimum senem, dum nomen est, vel numerabat, dum verbum est, notet. Quamobrem *Sat* pro sale, si ad natales suos primos reuocetur, Cimbricum est, non Graecum;

quandoquidem Socrates docet eas voces Græcas non esse, sed Barbaras, quarum nulla ratio apud Græcos inuenitur. Cum ergo Halys à sale, quem præterfluit, teste Strabone, nominetur; sitque nomen hoc multo Græcorum in Paphlagonia memoria vetustius; non male me iure suspicari opinor, si à prisca nostræ siue linguæ, siue nationis hominibus, id fluuii inditum dicam. At à quibus inditum sit, nisi ab iis qui circa flumen hoc olim habitauerint? Quod si ita esse nemo possit diffiteri, necessario dicendum, nostræ linguæ homines hunc olim terrarum tractum tenuisse. Pindarus Amazonas dicit exercitum ducere *σύριον ἐυρύαιχμον δίπτερον*, id est, Syrium late ferratis hastis munitum, & equis instructum aëris. Syrias Amazonas vocat; eò quod Syrium nomen à Babilonia ad Ilicum finem, & ab hoc rursus ad Pontum Euxinum antiquibus pertineret, ita ut Cappadoces utriusque eo comprehenderetur, quos Leucosyros, id est, albos Syros vocant; eò quod candidiores & Germanis similiore, quam Babilonij, essent: quod decimo sexto libro Strabo confirmauit. Apud Cappadoces autem, eodem testificante libro præcedente, magna fuit Magorum copia, qui Anaitidem perpetuo igne colebant: quos alibi à Cimmericis, tum generis, tum disciplinæ originem habere commemorauit. Memini legere in Herodoti Melpomene, Sinopicam Chersonesum à Cimmericis olim Scythas fugientibus conditam fuisse, quamuis alij Milesijs eius exordia præcipua adscribant, ante quos tamen Autolytus vnus Argonautarum locum hunc habitauit, & in numerum Deorum à posteris relatus oracula ediderit, cuius statuum Sthenis fecerit, & Lucullus abstulerit vnà cum Billari sphaera. Phlegonti placuit Macritio Cœo eius principium tribuere. Certè clarissima fuit, & antiquissima atq; vel hac sola coniectura Amazonibus, qui Leucosyriam, maximè olim, & omnia litora ad Ioniam vsque & finem Ilicum habitauerunt, & urbibus instruxerunt, attribuenda; idque eo magis, quod ipsum nomen Barbarum sit perinde atque Cecropis, quem Strabo Thraciam habere nomenclaturam tradidit, de Attica loquutus. Sinope igitur, si Cimbricè interpretaris, significat familiæ Ipeam, quia nimirum singulari naturæ beneficio sic munita est, ut certam securitatis Ipeam ciuibus suis præbeat. Est & Cronia in eodem litore, de cuius nomine Teutonico mox agemus. Pindari interpretor Paphlagoniam tam late his locis extendit, ut Thermodontem quoque ea comprehendat. Bithynia à Strabone Thracæ dicuntur fuisse, eisdemque gentis Bebryces, qui olim vicina loca tenebant. Marandenos quidam Scythas iudicauerunt, qui ad Parthenium vsque flumen habitauerunt, quorum omnium linguam,

obstant

d.

Cim-

Cimbricam fuisse; iam sepius à me iteratum. Post hos trans Parthenium Orientem versus, Veneti siue Heneti, ut Græci eos vocant, sequuntur; qui cuiusnam linguæ & originis fuerint, tum de nomine, tum de illo existimandum, quod cum Cimmericis dicantur militasse. Zenodotus Henetiam veterum Aminsum putat fuisse, quæ ultra Halyn, ad Orientem longè vergit, atque ita à Parthenio ad Halyn, ac inde vterius etià Venetos habitasse colligeretur. Meandrius apud Strabonem Henetos à Leucosyris ad Troiam venisse dicit, quos tamen secundum Halys orientale latus in Cappadocia collocauit, vbi Strabo duas linguas in vsu fuisse testatur: reliquos verò Henetos, qui Cappadociam vteriore Iria versus habitabant, huic militiæ non interfuisse. Nostra parum refert, vtra Henetorum pars ad Troiam venerit, modò constet non in Paphlagonia modò, sed in Cappadocia quoque Henetos habitasse; quo eluceat Henetos & Amazonas finitimos, vel potius Henetos Amazonum partem fuisse. Hecateus Milesius Aminsum prisca Venetorum sedem non aliter atque Zenodotus putauit; qua de re clarum est, Henetos extra etiam Halyn habitasse. Cum itaque Heneti cum Cimmericis militasse dicuntur; quid aliud dicitur, quam eos Amazonum socios fuisse, eò quod Amazones Cimmericorum & filios & vxores fuisse monstrarim? Totam itaque illam maritimam oram ab Heraelea ad Thermodontem vsque gens Cimbrica tum linguæ, tum originis habitauit, in qua post Amazonum nomen Heneti nobilissimi fuerunt, quos equidem Cimmericos Amazonum vel maritos vel patres fuisse coniecto. Amazonibus enim equestris disciplinæ primordia Lyrias, ut in Amazonicis commemorari, adscripsit, quas ob id Pindarus *δίπτερον ἵππετον* vocauit, quoniam videlicet equestrem artem non ab alia gente, sed ab ipso Ioue didicissent; vel quia equæ ob celeritatem ab aëre, qui Iupiter est, genitale semen suscepisse viderentur, haud secus atque de Tagi ripis fabulantur; ita ut geminatione dici queant Dūppr. & quia cælitus hanc equitadi laudem essent adepti; & quia eas haberent equas, quæ celeritate sua diuinum quiddam & Iouiale præ se ferrent. Porro ut locis Veneti & Amazones vel proximi, vel permixti in Leucosyria fuerunt, ita studia eadem coluerunt: quandoquidem è vetustis scriptoribus perspicuum fit, Henetis equarum curam in primis placuisse, atque inde nomen nactos esse, non in Asia modò, sed in Europa etiam celebratum. Stephanus de Urbibus scribens, Henetidas equas commemorat, eas optimas aënis ad iugum in curribus ferendum.

BB 2

Eurypi-

Eurypides has Heroicis temporibus tribuit, quasi tū in usu fuissent; in quo Grammatici Anachronismum, & illum quidem vix ferendum esse putant Poëta; idcirco Catozeliæ notam inuertes; ipsi dignissimi tameritatis condemnatione, eo quod ignorant Amazonum & Venetorum cognitionem crediderint, multo post Heroica tempora has equas in usum venisse, octagesima quinta videlicet Olympiade, qua iis videtur Leo Lacedæmonius. Verum ut nō credant his meis coniecturis; nec ipsi etiam Eurypidi, Homero tamen antiquissimo Poëta, & multo ante Octagesimam quintam Olympiadem mortuo, non video cur eadem non sint habituri: qui quāuis equarum aperte non meminert, doctissime tamen eas indicauit, dūm Henetas mulas celebravit. Quis est tamen qui nesciat, generosissimum mularum genus ex equabus generosissimis procreari? Si quem, inquit Palladius, mularum genus creare delectat, equam magni corporis & forma egregia debet eligere, in qua non velocitatem, sed robur exquirat. Plinio mulus ex onagro & equa genitus, præstantissimus habetur, onagrique in Phrygia & Lycaonia, quæ Cappadociam finit, præ ceteris excellunt. His locis cum Paphlagonia vicina sit, Venetic, in Cappadocia quoque parte habitant; nō mirum est, præcipuam ibi mularum laudem fuisse, cum & equas excellentissimas & non solum permagnos asinos, sed eximios etiam onagros admissarios haberent. Quamobrem si Homerus ex Henetia Leucosyriæ & Paphlagoniæ optimas mulas proficisci dixerit, necessario consequitur, optimas etiam equas ibidem procreari solere. Cum autem dixit ἀγροπελάων, haud dubie ad Onagros Leucosyriæ respexit, e quibus quæ mulæ generantur, non tantum velociores sunt, sed agrestiores etiam & magis indomiti, multoque ceteris generosiores, propterea quod soboles necessario parentum naturam sequatur, quæ fit ut sint quoque strigosiores. Videmus itaque Poëtam duo simul fecisse, & equarum antiquum apud Henetos decus, ex illatione occulta demonstrasse, & vna addidisse non illam tantum earum utilitatem esse, quæ ex velocitate comparatur, sed alteram etiam multo maiorem, quod ex iis præstantissimæ mulæ generentur, animal cum ad rus colendum & homines vehendos maxime idoneum tum iumentis upis, e quibus nascitur, longè robustius & diutius seruiturum. Hæc si Grammatici Critici animaduertissent, & Homerum clarius exposuissent, et Eurypidem huius auctoritate excusassent; nec Eustathio multum fuisset in anachronismo laborandum aut quærendum, quæ de causa mulas agrestiores ex hoc tractu doctissimus vates euocasset. Quemadmodum igitur Amazonas Diippi & Euscathmoi, & primi equorum domitores celebrantur; ita & Heneti,

eorum

eorum vel patres, vel filij, vel saltem gentiles eadem laude claruerunt, & partem eam Cimmerici agri tenuerunt, quæ ad equitum plurimum conueniret. Sed ne de Amazonibus videar sola de coniectura hoc loco facere mentionem, adducenda Demosthenis è Stephano auctoritas, qui Amastrin ait ab vna Amazonum & conditam esse & nominatā. Quocirca cum ab Homero Heneti Paphlagonum Cromnam dicantur habitasse, atque ea post Amastris sit vocata; quid nō dicam Henetos eiusdem cum Amazonibus generis fuisse, quandoquidem vtraque gens Cromnæ ab antiquissima vrbs memoria attribuitur? Posset hoc quidem sic repelli, ut prius Amazones, deinde Henetos eius incolas fuisse comminisceremur, sed huius rei nullā vel testificationem, vel verisimilitudinem adducere hæcenus possemus. Mirum profecto Poëtam Amazonum in auxiliarium catalogo non meminisse, quas alij tamen omnes Troianis suppetias tulisse scribunt. Quamuis enim in Priami iuuenta contra ipsas Troiani militassent, post tamen Græcorum iniuria iritata, contra communem hostem Troianis auxilio fuere. Harum itaque loco Henetos Poëta videtur posuisse, quo artificium occultius & antiquitatis cognitio maior carmini intexeretur; ac simul innueretur mulieres ita nuncupatas maritis minimè caruisse, verum vnā cum Cimmericis, quorū Heneti pars, militasse, uti suo loco declaravi. Deinde quia paulo post Priami contra Amazonas auxiliares copias erat commemoraturus, nec additurus qua ratione vel pax composita, vel fœdera inita fuissent, decori rationem videtur habuisse, dum pro Amazonibus Henetos enumeravit, & Grammaticis plus reliquisse difficultatis: quam eximiam etiam reliquit in Alizonibus, pro quibus alij Amazonas, alij alios supposuerunt. Nos si Henetorum nomine Amazonas complectamur, non pessimè fortasse suspicabimur, si Halizonos Colchas fuisse coniectemus, tum quia procul eos habitare dixit, tum quia post Henetos eos collocauit. Hos posterior ætas Lazos vocauit, vocabulo non procul ab Halizonibus recedente. Homerus Halizonas videtur dixisse, quoniam vltimum maris Euxini ad Orientem cingulum tenerent, Græca voce ad barbaræ similitudinem formata. *Latseny* autem siue *Lazey*, littera tantundem valente scriptum, vltimos nobis significat: quod nomen Colchi apud Cimmericos merebantur, quoniam vltimum Orientem versus litus habitarent, longitudine Ponti inter Ortum & Occasum pro eo ac debet computata. Et quia hæc vltima Græcis in hoc mari esset nauigatio, Dioscuriadem in hoc sinu legimus ædificatam, quod nomen vrbi hinc inditum credo, tametsi à nemine prodatur, quod omnes cuperent ad finem cursus sui Castori & Pol-

BB 3 luci

luci nauigantium numinibus immolare, partim vt gratias de fine nauigationis optato agerent, partim vt reditum in patriam impetrarēt. Hinc prouerbiū *εις φασίν ενθα ναυσίω έχατος δρόμος*, id est, in Phasin, vbi cursus carinis vltimus: quod Strabo de nescio quo Poëta citauit. Hac enim parte sicut finis maris, ita finis quoque nauigationis fuit, eò quòd ad lucrum hic faciendum, tota esset instituta, ad quod tanquam vltimum felicitatis scopum, & summum bonorum mercatores omnia sua studia referre consueuerunt. Erat namque in hoc postremo finis emporium omnium earum mercium, quæ vel ex India per mare Caspium, vel è Sarmatia in Græciam deuehebantur; propterea quòd hac parte Euxinus & mare Hircanum proximè inter se distarent. Aiunt verò huc septuaginta diuersas diuersarum linguarum nationes, dum res Colchorum florerent, conuenire solitas; quas illi, qui an rebus oratio consentiat, nihili faciunt, ad trecentas vsque subduxerunt. Earum tamen omnium maximam partem, Strabone teste, Sarmatæ faciebant, quos linguæ nostræ homines fuisse, alibi demonstrauit. Horum præcipuam ciuitatem Homerus Aliben ænigmaticòs nominauit, ad historiam, ni fallor, alludens; in qua est, Sefostrin ad Phasin vsque progressum fuisse, atque illic exercitus partem, qua causa incertum, sed vt ego suspicor, limitum custodiendorum gratia, reliquisse; atque inde esse, vt Colchorum lingua eadem fuerit cum Ægyptia, si Herodoto credendum; & circuncisio vtrique genti communis; adeoque lineæ telæ conficiendæ par vtrobique studium. Huius igitur vetustissimæ ante vellus aureum direptum memoriæ, Homerus nos commonefacere volens, ciuitatem finxit Aliben, quasi eam *ἄπο τῆς Λιβύης* profectam diceret, eò quòd Ægyptus secundum quosdam tota, secundum alios Nilò tenus Libyæ sit admetienda. Quod verò addidit, argenti in ea generationem esse, optimè id verissimeque dixit; quoniam nusquam pecuniæ plus fieret ac corraderetur, quam in ditissimo illo totius orbis mercatu; ad quem ex tota India & vniuersim ex toto orbe tot gentium diuersarum fieret concursus. Est is procul dubio Colchidis situs, vt nulla pars orbis magis idonea videatur ad merces vndique comportandas, ac inde in Europæ omnes partes & Asiæ minoris & Africæ distrahendas; quamuis hac ætate à Barbaris commoditas ea excludatur. Porro æquè auri hic generationem atque argenti collocasset, nisi ad priora sæcula quàm aurei velleris essent, respexisset; probè callens, à minoribus ad maiora de communi consuetudine fieri progressum; atque idcirco Sefostridis ætati argentum, Iasonis aurum conuenire, vt paulatim emporiorum diuitiæ crescere consueuerunt, tantisper dum in summo fati gradu constitutæ.

stitutæ rursus descendant. Halizonum itaque duces merito Hodius & Epistrophos fuisse finguntur; eò quòd iis, qui Aliben adituri essent, quò rem suam auerent, duobus opus esset: vno, qui viam monstraret, & eam securam redderet, propterea quòd Heniochi & Achæi & alij non pauci latrones terræque marique mercatoribus insidiarentur; altero, qui diligentem versatilemque rerum emendarum vendendarumque curam haberet, ac ad reditum omnia pararet. Francfurti hætenus consuetudo durat, vt equitum aliquot turmæ ad itinera iis qui ad nundinas proficiscuntur, & inde redeunt, secuta reddenda conducantur; quorum Dux Hodius non malè nominaretur, quandoquidem euntibus & redeuntibus præstet securitatem. Quis hic non admiretur summam diuini vatis artificium, tam varia antiquitatum & historiarum eruditione plenum, qua vltimos Colchos descripsit vocibus omnibus aptissime inter se cohærentibus? Possem eadem ducum nomina ad Castorem & Pollucem accommodare: sed vereor, ne nimis acutus in his videar, in quibus frustra quamplurimi veteres se torserunt: inter quos Scepstus Halizonas fuisse Chalybas ex Aliba collegit; alij Amazonas pro Halizonibus substituerunt; alij Halizonas Scythas vocarunt, inter quos Herodotus eos inter Tyram & Hypanim collocavit. Hellanicus & Eudoxus Callipedas, & nescio quas aliorum nominum nugas, nobis effutierunt, vt Strabonis pessimè hoc loco ab interprete redditi sententiam sequar; alij aliter Homeri versus corruerunt. Quid multis? laborarunt hic Menecrates Elaites, Hecataeus Milesius, Palæphatus Demetrius, Apollodorus, & post alios Strabo, vt est eius libro duodecimo videre: nec quisquam vel minimum est veritatis affecutus, nisi quòd quidam ad Amazonas & Scythas inclinarunt; inter quos Halizones reuera habitauerunt; quos Agathius Lazos nominauit: quæ vox si Cimbrica est, vltimos significat; quia vltimas Ponti partes tenerent. Quod autem Herodotus dicit, Ægyptia eos lingua suo tempore vsos fuisse, id non magni admodum facio, cum diuersissimas in hac Scythiæ parte linguas fuisse, Strabo testetur; inter quas si Ægyptia fuit, eorum fuit qui vel à Sefostri, vt scribunt, illic relictæ fuerunt; vel post eò nauibus appulerunt. Priorem verò Cimmeriam fuisse arbitror, quia Cimmerij hunc terrarum tractum quondam tenuerunt, à quibus Amazonas & Henetigenus ducunt. Iustiniano principe Gobazes rex Lazorum nominabatur, quæ vox bonum magistrum nobis in vernaculo sermone signat. Agathius in ea regione duos licet Barbaros, Romanorum tamen equitum præfectos, alterum Dabragastum, alterum Husigardum nominauit; quos nos *Sabber*, siue *Sapperkast* & *Zuse-*

Susegard diceremus; illo nomine agilem strenuumque hospitem, hoc domus custodem notante. Eodem tempore *Æetes* quidam *Lazus* orationem ad populum habuit: quæ vox iuratum siue legitimū caput nobis signans, indicio est, non solum sub *Iustiniano*, sed multis etiam seculis antè, eandem linguam *Colchis* fuisse; eò nimirum tempore, cum *Medeæ* prodicione, *Æetæ* vellus aureum *Græci* abstulerunt. Contra *Æetem* illum recentiore orauit *Pharazes*, quasi diceretur *Maratè*; à *Mar*, id est, verum; & *Æat*, quo consilium notatur; ita vt optimè *Pharazis* oratio nomini proprio responderit, vt potè quæ verum consilium *Lazis* demonstrarit. *Gobazis* frater *Zates* vocabatur, quæ vox, si rectè scripta sit, nobis *Ῥsat* siue *Sat* diceretur, quo ipsum semen significamus. Verùm suspicor *Ῥsadic* siue *Sadic* dictum fuisse, quod nomen modestum significat. *Halizones* ergo *Homeri* nos *Lazos* siue *Colchos* fuisse credimus; de quibus plura fortassis in velleris aurei significatione explicanda; quorum ciuitatem *Alibam* nominauit, ad *Sesostris* expeditionem respiciens; genitricem illam quidem prius argenti, deinde auri per vberimos mercaturæ prouentus, sed minimè per venas, quas *Strabo* quærit, tametsi in montibus superius incumbentibus non dubitem & auri & argenti venas fuisse, cum flumen aurea ramenta deuehere scribatur: de quibus quò minùs *Poëtam* locutum putem, cum alia, tum nomina *Ducum* faciunt; quorum alteri à via monstranda, tuendaque *Hodio* nomen est, alteri *Epistropho* duplici de causa; & quòd diligentissima versatiliq; in omnem partem cura iis opus sit; qui mercaturam exercent; & quòd non eundem ad nundinas tantum, sed inde quoque reuertendum; quorum vtrumque nomine hoc significari videtur. Nec malè item eadem vocabula exercitus *Ducibus* imponuntur, eò quòd non modò aduersus hostem bono ductu securoque est eundem, sed summa etiam opus est circumspèctione & animaduersione in omnibus iis gerendis, in quibus hoc vulgatū, Non putabam, locum minimè habere debet. *Halizones* igitur vltra *Amazones* procul à *Troia* habitabant, & *Amazones* & *Veneti* in *Cappadocia* & *Paphlagonia* sedes indiscretas habebant; quandoquidem *Cromnam* alij *Amazonum*, alij *Venetorum* domicilium fuisse dicunt. *Strabo* tamen *Amastri* ait *Dionysij Heraclææ* Tyranni uxorem fuisse, ac *Oxyathris*, qui *Darij* frater fuit, filiam. Hanc è tribus opidis, *Sesamo*, *Cytoro*, *Cromna*, vnam urbem fecisse, quam suo nomine immortalitati nuncuparit. *Stephani* compendium *Dionysium* hunc mendosè *Siciliæ* Tyrannum scripsit, qui longè à *Persis* habitauit, nihil habens vel cum eis, vel cum *Amastri* affinitatis.

Nos

Nos primam *Amastros* originem ad *Amazonem* referimus, in hoc *Demostheni* cõsentientes, licet ea fortasse nõ *Amastris*, sed *Cromna* fuerit veteribus dicta, quòd nomen *Amazonum* quidem vernaculū est, sed minimè feminæ virõve proprium, cum eo curuum indicetur ad sinum reductum, ad quem *Cromna* erat, referendū. Quandoquidem igitur *Cromna* *Amazonum* fuit, atque eadem *Venetorum* ipso etiam tempore *Troianorum*, non malè colligo, *Venetos* perinde atq; *Amazones* *Cimmerios* fuisse, & eodem modo memoriæ proditum, *Henetos* cū *Cimmeriis* militasse: quo quis diceret, *Florentinos* cum *Italis* expeditione quampiam suscepisse. Partem enim *Cimmeriorum* *Heneti* constituebant, quæ neque lingua, neque genere, neq; viuendi institutis distincta, locorum tantum, quæ tenebat, situ à reliquis differebat. *Cromna* itaque *Henetorum* fuit antiquissima ante *Troiana* tempora sedes, quæ post, mutato nomine, *Amastris* fuit nominata; vel ea, quam *Strabo* dixit, vel alia fortasse ratione; nec hætenus aliter in tanta *Turcorum* barbarie vocata. *Sesamum* verò arx erat, *Amastros* peninsulam inter duos sinus claudens, sic dicta, quòd mare mari connecteret munitionum & murorum catena, eò quòd *Se* mare, *Samey* coniungere *Cimbris* dicatur: vnde rursus elucefcit, *Cimmerios* primos fuisse conditores, quippe quorum lingua in vetustissimo nomine cernatur. *Cromna* verò ad incuruum omnino sinum intra arcem erat, quem promontoriū ad *Aquilonem* & *Orientem* reflexum efficiebat, vti & nomine ipso aperte significatur, & è *Castaldi* *Geographica* tabula docetur. *Strabo* *Amastri* in peninsula positam, ex vtraque *Isthmi* parte portus habere scribit, è quo liquere cuius potest, & qua parte arx fuerit, & quem habuerit *Cromna* situm. Si enim ad portus tuendos arx erat exstructa, qua parte melius collocari potuisset, quam ea, qua maria proximè possent muro coniungi, ne aditus ad peninsulam daretur? Bene igitur nomen inde datum, quòd à mari ad mare pertingat, vtrumque sinum & muniens & coniungens: quòd addo, vt cuius cernat, quàm aptè hæc nomina *Cromna* & *Sesamum* *Cimbricam* admittant interpretationem. Posterioribus sæculis *Galatarum* fines, qui lingua quoque nostra utebantur, ad hos terminos pertingebant, inter quos postea *Deiotaro* *Tolistobogiorum* *Tetrarchæ* *Pompeius* magnam maritimæ huius regionis partem à *Gadilonetica* ad *Colchos* vsque pertinentē, donauit; ita vt hac via ad *Cimmeriorum* sobolem eo tempore ditio rursus sit reuersa. Porro, quò certius constet, *Henetos* *Cimmerios* & genere & sermone fuisse, *Iosepum* audiamus, qui tres filios *Comeri* enumerans, *Ascanaxem*, *Rhiphat*, & *Togorma*,

CC

ma,

ma, horum medio Rhiphatæos posteros tribuit, quos ait recentiore vocabulo Paphlagonēs vocari. Postremò quem Thygrammem nominat pro Togorma, Thygrammæos adscribit, quos à Græcis Phrygios dicit nominari. At primo Rheginos facit posteros, de quibus quid sit existimandum, alibi declaravi. Nos enim Ascanæz patrem Ascaniorum fuisse, nihil dubitamus, atque hos tres Comerii sive Cimmerii filios. Asiam minorem tenuisse, è qua Ascanij partim in Germaniam, partim in Italiā antiquissimas colonias emisertunt. Si igitur Ascanæz clarissima monumēta in Phrygia reliquit, quæ quinto libro indicaui, non malè arbitratur, qui fratrum eius habitationem non procul inde remouit. Quamobrem lubenter Iosepo concedo, partem Phrygiæ à Togorma & nomen & cultum accepisse: Paphlagoniam verò non longe inde disitam, à Rhiphate primo conditore Rhiphatæam fuisse nominatam, quam secuta ætas Paphlagoniam vocarit. Hinc fit, vt Paphlagonū antiquissimi, inter quos clarissimi sunt Heneti, ad Cimmericum genus sint reuocandi: quod modò de coniecturis ex Homero & aliis aliquot petitis conatus sum docere. Ex eadem Iosepi auctoritate, peripicuū fit, priscos illos Troiæ conditores è stirpe Cimmerica descendisse, atque idcirco lingua Cimbrica locutos esse; quod alibi exemplis demonstrabo. Jam ad Henetorum veram germanamque originem, qui me adspirasse negabit; cum rogo, vt certiora, vel è Poëtis, vel ex Historiæ scriptoribus promat, & Iosepi grauisissimi auctoris, quem ceteri omnes vno consensu sunt secuti, inter quos est D. Hieronymus non in postremis, sententiam expugnet. Ceterum, quoniam modò de Henetorum & Amazonum cognatione tractati, & iis vicinos ad Eurum Halizonas feci, lubet Homeri versus, quos de his populis cecinit, recitare:

Παφλαγόνων δ' ἠγάτο Πυλεμνέου λάσιον κῆρ
 Ἐξ Ἐνελῶν, ὅθεν ἠμιόνων γένος ἀγροτεράων,
 ὅρα κῦτωρον ἔχον, καὶ Σήσαμον ἀμφινέμονιο,
 Ἀμφί τε Παρθένιον ποταμὸν κλυτὰ δῶμα Ἰέναιων
 Κρομναίη, Αἰγαλόνη καὶ ὑψηλὰς Ἐρυθίνοισ.
 Αὐτὰς Ἀλιζώνων Ὀδίον καὶ Ἐπίσροφον ἦρχον
 Τηλάθεν ἔξ Ἀλίβης, ὅθεν δ' ἄργυρον ἐστὶ γενέθλη.

Quos ad verbum ferè sic vertere licebit:

*Paphlagonas ducit crinitum Pylemenis cor
 E Venetis, agreste genus, quibus est mularum,
 Qui Cytoron habent et Sesamon undique cingunt,
 Partheniumque amnem clara qui sede frequentant,*

Qui

*Quique habitant Cromnam Ægialon celsosque Erythinos.
 Dux at Halizonon Hodius sibi Epistrophon addens,
 Longinqua ex Aliba Lunaris matre metalli.*

In his, vt modò exposui, plurimi se cruciarunt, præsertim in Halizonibus, quibus scrupulos omnes me credo exemisse. Debent Homero plurimum cum alibi, tum hoc loco Cimmericij, è quòd diligenter prisca nomina ab obliuione seruarit, quorum explicatus clara antiquitatis eorum vestigia commonstrat. Sesamum enim & Cromna apertam nobis habent significationem. Cytorus verò, quæ Sinopensium fuit emporium, quid nomine suo sibi velit, non potuissem fortasse coniectare, nisi Ephorus monuisset, à Cytoro Phryxi filio conditam fuisse, quem Stephanus Cydtorum vocauit, similiter & opidum appellans; quamuis fateatur Cytorū etiam nonnunquā vocari. Phryxum autem prædiuitem gregum fuisse, vellus eius indicare videtur, quos verisimile est eū in Gadylonetica vicina regione habuisse, quæ mollis delicatæque lanæ velleribus, teste Strabone, abundabat; quam *μαλακὴν καὶ ἀβροδίφθερον* vocauit, quo loco corruptum exemplar habet, *ἀπὸ δὲ φθερον* vocem, rei; quam auctor describat, minimè conuenientem. *Cudt* autē gregē apud nos significat, *ἄοιερ* custodē. *Cudtoier* ergo, & contracte *Cudtor*, per o magnum, gregis custodem notabit. Quod cum ita sit, crediderim equidē vel à gregis custodia Phryxum filio nomen dedisse, vel opidum hoc in agro Sinopensium ab vpilione Phryxi conditum nominatumque fuisse. Hæc itaque vocabula antiquissimæ Cimbricæ loquelæ monumenta, maiorem in modum nos Homero obligant; & ni fallor, arctius Poëtæ deuinciunt, quàm ipsos Amastrianos, qui hæc tria opida vna ciuitate comprehenderunt, è quòd illorum nominum, quæ nobis vernacula sunt, non Amastrios fecerit mentionem. Hi tamen, quò Poëtæ de vetustissima memoria grati essent, numum excederunt; in cuius altera parte Homeri effigies est barbata, & capillos diademate, siue tenui vittrula obuinctos habens, cum inscriptione O M H P O C: altera Meles fluuius vrnæ innixus, & dextra Lyram super genu erectam tenens, cum inscriptione subtus M E A H C; in circuitu A M A C T P I A N Ω N. Quanta ambitione Græci homines laudē sibi ex Homeri carminibus quaesuerint, si variis diuersarū gentiū exemplis docere velim, & superuacaneam & odiosam operam suscepero. Amastris cum è tribus opidis, quorū Homerus clarā famam ex opere suo per omnium eruditorum aures sparsit, fuerit constituta; ingrati animi notam effugere non potuit, nisi publico signo gratias egisset. Nec est quicquam magis idoneum ad nominis beneficijque celebritatem latè propagandam,

quàm si numus in memoriam eius excudatur; quoniam is per omnium manus volitat, & omnium oculis obuerfatur. Quae de causa Smyrnæi melius de Homero meriti videntur, dum numum ei sub proprio ipsius nomine dedicarunt, quàm dum templum vel statuam ei crexerunt, propterea quòd ille quouis gentium transportaretur; hæc verò quo loco semel sunt posita & consecrata, eodem semper cogantur hære, illis solis ad recordandum vtilia, qui præsentibus coram ea intuentur. Qualis verò hic Smyræorum numus fuerit, quem Homerum vocabant, quando Strabo non adscripsit, conicere potius possum, quàm existimare, quamuis opiner vtraque facie similem Amastriano fuisse, cum inscriptione Smyræorum. Lyra verò quam dextra Meles tenet, non septem est vel nouem, sed trium duntaxat chordarum, eadem, ni fallor, ratione, qua Eumelus Corinthius atque Ephorus tres tantum Musas esse dixere, fortasse quia tres toni, Dorius, Phrygius & Lydius, in Musica numerarentur. Cromna itaque Sesamum & Cyturus Amazonicam siue Cimmericam habent interpretationem; è qua licet certam habere notitiam, Henetos Paphlagoniæ ex eadem stirpe genus duxisse; cui opinioni, quia Iosephi auctoritas accedit, asserentis Paphlagonem antiquitus à Comeri filio propagatos, non video quid obstare queat, quo minus teneam pro verissimo, non alia esse Henetæ gentis, quàm Amazonum primordia. Quò tamen idem clarius & luculentioribus argumentis doceatur, inuestiganda Heneti nominis ratio; in qua Latinos cogar Græcis anteferre. Quotquot de Henetis quicquã litteris mandauerunt, vno ore confitentur omnes, Henetos Latinis Venetos dici, in quorù numero primas tenet Herodotus, qui Henetorum in Illyrijs libro primo fecit mentionem, vbi de Venetis Adriaticis se loqui in Terpsichore declarauit, Henetos eisdem ad Adriam ponens. Idem asserit Titus Liuius, cuius verba videntur adscribenda, non huic tantum proposito, sed aliis etiam post exponendis vtilia futura. Iam primum, inquit, omnium satis constat, Troia capta, in ceteros sæuitum esse Troianos, duobus, Ænea Anteroreque, & vetusti iure hospitij, & quia pacis, reddendæque Helenæ semper auctores fuerant, omne ius belli Achiuos abstinuisse. Casibus deinde variis Antenorem cum multitudine Henetum, qui seditione ex Paphlagonia pulsi, & sedes & ducem Rege Pylemene ad Troiam amisso, quærebant, venisse in intimum maris Adriatici sinum; Euganeisque, qui inter mare Alpesque incolebant, pulsos, Henetos Troianosque eas tenuisse terras; & in quem primum egressi sunt locum, Troia vocatur: pagoque; inde Troia nomen est, gens vniuersa Veneti appellati. Hæc Romanæ historiæ

prin-

princeps. Strabo nonnihil ambigit, Gallis ne Venetis ad Oceanum habitantibus; an Henetis Paphlagoniæ, Venetiæ Adriaticæ primordia adscribat, ea tamen sua dubitatione clarè ostendens, eos, quos Græci Henetos vocant, Latinis Venetos dici, quoniam frustra alioqui de Henetis Paphlagoniæ in Venetorum origine quæreretur. Relictis igitur ceteris auctoribus, citra hæsitacione pronunciemus, Latinorum Venetos à Græcis Henetos nominari: cui addamus nominis originem apud Latinos integram; apud Græcos mansisse corruptam: quod quamuis aliunde docere nequire, inde tamen coniectari posset, quòd pluribus locis Venetorum quàm Henetorum nomē extet. Sunt enim Veneti in Gallia, Veneti ad Adriam, Venedi ad mare Sarmaticum, lacus Venetus sub Alpibus: cum nusquam Heneti quàm in Paphlagonia nominentur, & id quidem vel à Græcis, vel ab iis qui Græcos imitantur. Quæ verò causa fuerit, vt Græci Henetos, non Venetos dixerint, vt mihi non est necessarium declarandum, ita non erit fortassis iniucundum, si adicero. È prima lingua, aliter aliæ nationes nomina retinuerunt, & Græcis peculiare fuit, vt V consonantem non admitterent, sed eius loco vel Beta, vel Ypsilon collocarent. Æoles tamen inter vetustissimos Græciæ populos numerandi, hac in re à communi consuetudine recedentes, huius consonantis potestatem non putauerunt reiiciendam, quamuis figuram aliter pingerent, & talem facerent, vt Gamma, alteri Gamma impositum videretur; ita vt à figura, nõ à potestate & sono, Digamma vocaretur. Hi igitur Venetos eos nominabant, quos Græci Henetos dixere, sicut Helenam quam ceteri Helenam; quod Priscianus ab Aftyage multis versibus probatum dicit. Huius verò Digamma sonum eundem esse cum V consonante Latinorum docet, dum Venetis nomen à sono Digamma incipere tradit. Hinc nunc videre licet, qua consuetudinis ratione Græci Henetos dixerint, non Venetos; quia nimirum Digamma reiecto, aspirationem loco semiuocalis in principio ponerent, quòd aspirationis quædam vis in Digamma audiretur. Magna certè est aspirationis & Digamma affinitas, tum præsertim, cum & figuram & sonum suum peculiarem & diuersum ab V consonante fortitur. Hispani enim similiter atque Græci Digamma in aspirationem frequenter vertunt, vt dum pro femina Hembra, pro filio Hiiio, pro foco Hogo, pro folio Hoio, & similia pro similibus dicunt, in quibus Lusitani digamma diligenter perinde atque Latini cõseruare consueuerunt. Hinc & aliqua, quæ in prima lingua aspirationem non Digamma habent, per Digamma Latini transtulerunt, vt ex *set* vocali longa, quod est, occulto, fecerunt

CC 3

velo.

velo. Atque hæc satis sint ad cognationem Digamma & aspirationis docendâ; quam nusquam gentiû clarius est videre, quàm apud Hispanos & Lusitanos, quorum hi Digamma custodiunt, illi eius loco adspirationem substituere malunt. Quæ præter hæc de Digamma disputantur, ea non sunt huius loci. Græci igitur non aliter atque Hispani pro Digamma aspirationem in Venetorum nomine protulerunt: quo fit, ut etymologia apud ipsos non sit quæreda, sed apud eos qui è prima lingua Digamma retinuerunt, in quibus Æoles, inter Græcos soli fuisse dicuntur, qui huic litteræ figuram dederunt non è Gamma, quamvis Græcorum & Latinorum Grammatici ita videantur existimasse, sed è nota adspirationis, quæ recta linea perpendiculari constabat, ad dextram partem è medio sui ad angulos rectos parvam lineam rectam emittère, qualis hætenus in maiusculis litteris seruetur. Huic itaque Æoles suprema parte alteram lineam rectam eodem protelsam cum addidissent, indicare visi sunt eam figuram eius esse litteræ, quæ paulo plus quàm aspiratio valeret, sic ut non figura magis quàm potestate distaret. Hæc cum Græcis visa esset duplex Gamma referre, Digamma est vocata, meliùs fortè dicenda Didasea. Sed hæc Grammaticis relinquatur. Nos ad Veneti nominis rationem peruestigandam ea loca consideremus, quæ nomine hoc sunt insignita, in quibus à lacu Veneto placet exordiri, de quo Pomponius Mela audiendus. Rhenus, inquit, ab Alpibus decidens propè à capite duos lacus efficit, Venetum & Acromum, Hic Vadianus mirè se torsit, & tandem in hanc venit sententiam, non Acromum, sed Acronium legendum. Nec eo contentus, Melam in hac re singularem & vnicum suum magistrum peruersi ordinis accusat, nullius scriptoris idonei auctoritate nixus, sed sola fretus nescio qua cõiectura, frigidiorè sanè ipsis aquis, de quibus tractatur. Existimat scilicet Venetum à colore Veneto nominari, atque eum esse non priorem, ut Mela vult, sed secundum, quamvis rationem nominis utriusque fateatur conuenire. Acronium verò dici priorem & maiorem, ab eo quòd frigore Saturnino non congelascit. Cronium enim mare apud Dionysium vocari, quòd pigro & gelido Croni frigore constringatur. Atque hanc rursus rationem utriusque communem quoque esse non dissimulavit. Sua igitur ipsius confessione clarum fecit in neutra nominis ratione quicquam inueniri, quòd alterius proprium dici queat & peculiare: quòd tamen oportebat fecisse, si de nominum vi Pomponij testificationem, falsi ex ipsius arbitrio conuincere voluisset. Ego profectò, si voces ad rationes suas essent reducendæ, priorem Venetum, posteriorem Acronium nominandum iudicassem; eò quòd prior de colore maris ob magni-

magnitudinem potius Venetus, quàm minor diceretur: posterior verò ob impetum aquæ velociorè, quo gelu magis impeditur, Acronius potius quàm prior nominaretur. Verum latet fortassis aliquid subtilitatis in Ioachimi dictis, quòd equidè homo obese naris nequeo subodorari. Sentiat ergo cum ipso qui volet, ego Pomponium de diligentia & fide laudo, aduersario, ut futili, reiecto. Quid enim audacius quàm grauem grauissimi auctoris sententiam citra rationem & auctoritatem contemnere; & non contemnere modò, sed falsam etiam, quia sic visum est pronuciare? Deinde quid magis ridiculum quàm voces Lacum vel Gallicorum, vel Germanorum, vel saltem eorum qui citra controuersiam, ante Melæ etatem, à Romanis nomenclaturam non accepissent, ad Latinos fontes referre? Quid quòd alteram vocem Latinam faciat, alteram Græcam: & illam quidem Græcâ, qua Lacus Romanis vicinior, Latinam verò, qua is, qui à Romana lingua loquentibus longius distat, significaretur. Nescio quid hic alij cogitent, mihi nihil possit esse magis absurdum. Homines videlicet rudes & inhospitales, & exterorum sic hostes, ut ne infantibus quidem & grauidis mulieribus inter latrocinandum parcerent, uti Strabo scripsit, à Romanis nomina mutuati sunt, quibus præcipua regionis suæ ornamenta nuncuparèt. Verum satius est, ex eodem auctore docere, Germaniam ad Alpes vsque pertigisse, quòd in ipsius statim descriptione primum est. Idem mox subdit: Montium altissimi Taurus & Rherico, nisi quorum nomina vix est eloqui ore Romano. Amnium in alias gentes exeuntium Danubius & Rhodanus in Rhenum; Mœnus & Lupia in Oceanum; Amisus, Visurgis & Albis clarissimi. Hic cernere licet capite Germaniæ, non solum lacus duos, quorum nomina quærentur, sed Rhodani etiam & Rheni fontes contineri. A Germanis igitur, non à Latinis, non à Græcis, appellationis ratio petenda. Et ne Rhætica nomina credamus, Strabo audiendus, qui Rhætos ad Italiam supra Comum & Veronam spectare, & altera parte extendi ad loca ea, per quæ Rhenus defertur, asserens, Vennonensibus proximis facit, atque eos Vindelicis adscribit, cù Licatiis & Clautenaciis, summa eis tributa feritate. Brigantium item Vindelicis annumerat, à quo opido lacus Brigantinus postea vocatus est. Strabonis igitur tempore non solum inferior, sed superior etiam Lacus pars à Vindelicis habitabatur. Vocabantur autem hi Vindelici Vennonensibus, quorum Brigantini partem vnam faciebant. Verum tempore Plinij, quo Rhætia præfectura latius pateret, Vennonensibus Rhætis sunt attributi, loco tamen prisco non mutato. Sicut enim antea proximi à Rhætis erant, & ad ortus Rheni accolebant; ita post etiam à Plinio ad Rhe-

Rheni ortus habitare dicuntur. Hic tamē Vennonetes pro Vennonibus scribit, atque id bis; semel de suo, semel ex Trophæo gentium in Alpibus deuictarum. Hermolaus in suo exemplari habuit Vennonenses, quam vocem è Strabone & Ptolemæo castigat. Parui nostra refert, quo sine nomē hoc Plinius terminarit, cum significatio & origo eadem esse cernatur. Causa autem, ob quam docui Vennones prius Vindelicis fuisse attributos quàm Rhætis, ea est, vt intelligatur homines ad lacum & superiorem & inferiorem, Strabonis ætate, Rhætiam linguam non suscepisse, atque idcirco vetusta eorum nomina non ad Rhætos aut Thuscicos referenda, sed ad Vindelicos. Iam si propius examinemus, quod hominum genus ad lacum vtrunque olim habitavit, inueniemus Cimbrici eos generis fuisse. Posidonius enim apud Strabonem Geographiæ lib. septimo ait, Cimbrum ad paludem vsque Mæotim latrociniis vagis exercitū duxisse. Ab eis enim Cimmericum Bosphorum appellatum, quasi Cimbricus diceretur; eò quòd Cimbrum Græci Cimmericos appellēt: Boios verò Herciniam prius siluam habitasse, quorum loca inuadentes Cimbrum à Boiis ad Istrum repulso esse, atque inde ad Scordiscos Gallos descendisse, hinc ad Teuristas & Tauriscos, & hos item natione Gallos: post ad Heluetios homines auri prædiuites illos quidem, sed pacis studiosos. Hos tamen, cum opes latrociniis conuectas superiores suis viderent, animos extulisse, & præcipuè inter eos Tigurinos & Tougeneas, ad eò vt cum ipsis quoque in militiam excurrerint. Omnes autem tum Cimbrum, tum socios expeditionū à Romanis fuisse deletos; alios quidē, postquam Alpes superassent, alios extra Alpes. Addit Strabo proditum esse, vxores Cimbrorum vnà militasse; quibus sacrificæ quædam vates cano capillo, albo vestitu, paludamento superius fibulis cōnexo humeros tegente, zona athena, pedibus nudis, comites adhærebant. In his laudanda quidem Posidonij diligentia, sed adiuuandus est temporum correctione ex aliis petita. Scimus Cæsarem à Rhemis didicisse, longè aliud iter Cimbrum eos tenuisse, qui post à Romanis vel penitus sunt deleti, vt ipsi scribunt; vel quod alij suspicantur, cæsi fugatique sunt ad Alpes. Dicendum igitur, hanc Cimbrorum expeditionem, cuius notitia ad Posidonium venit, multo vetustiore esse ea, qua Rheno ad Oceanum traiecto Galliam inuaserunt. Hoc enim de itinere à Posidonio descripto perspicuum cuius esse potest, Cimbrum ad Boios recta è primis ad Euxinum locis venisse, atque ab illis repulso, ad Istrum per Morauiam nunc vocatam declinasse, atque inde per alias gentes ad Alpes contendisse, dum ad Heluetios peruentum esset. At illi qui per Neruiorum Eburonumque fines Gal-

liam

Galliam irruerunt, prius ad Venedicum sinum, hinc ad Cherronessum Oceani Germanici, inde per litora ad Rhenum vsque sedes sibi quæsiuerunt, vt mox docebo. Nequaquam igitur antiquissima illa Cimbrorum profectio confundenda est cum posteriore, cum itinerum ratio ex diametro pugnet. Hoc mihi hic fuit annotandum, ad lucem cum huic loco, tum historiis etiam aliorum inferendam. Accipiamus ergo hinc, quod de prisca Posidonius eruit, Cimbrum antiquitus proximas Tigurinis sedes sibi Germaniam versus occupasse, atque tandem cum iis societate inita Galliam inuasisse, atque illic non antea constitisse, vt de coniectura colligo, quàm Oceani obiectu compescerentur, ad quem Venetos Galliæ multo antea quàm Atuatios ad Scaldim condiderunt: immo antea, ni fallor, quàm Cimbrum Cherronessum in Germania habitauerunt. Quamobrem si ex Vindelicia proximi Tigurinis fuerunt, apertum est, ad Lacum vtrunque superum & inferum confedisse, idque tam latè quàm ratio multitudinis exigebat. Neque enim hoc suspicandum, statim vbi aduenerunt citra moram vllam vel amicitiam cum Tigurinis, vel societatem contraxisse, verum paulatim de mutuis commerciis notitiam, hinc cetera pro eo atque fieri solet successisse. De Cimbrorum igitur vel Gallorum vel Germanorum antiqua lingua lacus vtriusque nomina vetusta, quibus Pomponio noti fuerunt, sunt explicanda. Altera enim ripa Germanorum, altera Gallorum extra cōtrouersiam fuit Rhætis eousque necdum extensis, vt de Strabone feci clarum. Deinde Cimbrum vtramque habitauerunt, vt necessariò consequatur alicui horum nomina deberi. Sed cui populo potius Veneti lacus nomen attribuemus, quàm ei qui Venetus dictus est, in Paphlagonia ante Homeri ætatem atque ex Asia nomen idem in Europam ad sinum Adriaticum importauit? Non igitur à colore lacus maior nomen habet, non magis quàm Veneti ad Adriam vel ad Euxinum ita nominati: sed à voce Cimbrica *Sney*, quo generatim omnis lacus, & omne stagnum vocatur. Maior igitur lacus per excellentiæ rationem *Sney* nominatur, non aliter, quàm dum Poëtam audimus, Virgilium apud Latinos, Homerum apud Græcos iutelligere necesse. Eadem ratione omnes illi qui ad Lacum habitabant, Vennones dicti sunt, quasi *Svennoners*, id est, habitatores ad Lacum; ex quo Vennones perinde Latini fecerunt, atque ex *Sermitsoners* Hermiones, & ex *Westsoners* Esteuones, & similes ex similibus vocibus formarunt. Optime igitur ratio nominis cum Strabonis & Plinij assertione quadrat, qui Vennones ad ortus Rheni locarunt. Quocirca temeraria & peruersa fuit Auentini audacia, qui pro Vennonibus Sennonibus dedit legendos:

DD

gendos:

gendos: nec magis probandus Schudus, qui quo suas coniecturas Plinio & Straboni aduersarias confirmaret, pro Vennonibus populo noto, Bennones, nescio quos, somniauit. Multo huic facilius fuisset, & similis iis quæ passim contingere videmus, dicere, Vennones primum in hac regione ad Lacum habitasse, verum inde sedes paulatim Italiam versus promouisse ad Athesis exordia, ad quæ Vallem venustam inuenit & Vinsgoiam à Vennonibus; vt putat, dictas; & diuersa etiã nonnihil via ad Eni. principium ditionem suam extendisse, ad quod *Winstermuntz* ab eisdem nomen videtur duxisse. Certè ea semper fuit Cimbrorum consuetudo, vt non ferè vicinorum terminis parcerent, nisi maiore vi arcerentur. Quo fit, vt nihil mirum sit, si à lacu Veneto proxima Alpium occuparint, nominibus quoq; de suo eò translatis. Multa sunt gentium commigrationes; quas qui non animaduertit, cum necesse est frequenter offendi, dum apud auctores in speciem quædam pugnare inter se videntur. Omnia itaque prius diligentissimè expendenda, quàm in bonis scriptoribus quicquam immutemus. Porro Acromi etymon facile inuenietur, si vetus lectio seruetur, cui Vadianus se diu fatetur adhæsisse, id quæ tantisper, dum in mente veniret de Cronio mari nomē lacui comminisci. Ex hac igitur confessione ipsius id mihi sumo, Acromum trisyllabicòs, non Acronium adiecta syllaba, in antiquis exemplaribus scriptum fuisse: quo magis miror contra veterum codicum fidem, nouum nomē accersitum: nisi id Vadianus quæsiuerit: quod sanè credo, vt in Saturni frigore, geluque à lacu suo amoliendo, Hercules quispian Alexicacos fuisse videretur. Sed hæc vana ingenij ostentatio contra vetustam lectionem quæsitā, vel in Grammatico sit infamis; tantum abest, vt tolerari debeat in historica grauitate. Acromum igitur lacum cum Pomponio vocamus nomine tribus syllabis absoluto, atque eum secundum, non priorem esse cum eodem affirmamus. Ratio autem nominis gemina videri potest. Vel enim ab *Acsh* fluuiolo sinus hic incuruus nomen accepit, vt sit *Acsh-croy*, & concisè *Acroy* reiecta aspiratione, & altera littere duplicate parte: quo significaretur ad verbum, Incuruum Achi fluuioli. *Croy* enim incuruum significat; *Acsh* verò fluuiolus est, siue torrens, ortus ad *Acsh* opidulum eiusdem nominis sub montibus iis, in quibus est *Furstenberg*, imminens Danubij exordio. Hic secundi lacus sinum incuruum facere videtur, vt ei iure bono nomen dare mereatur. *Croy* verò, dum de lacubus, stagnis, mari, aut fluminibus dicitur, proprium est sinuum reductorum, vnde Cronina ab Amazonibus siue Cimmericis Henetorum & Paphlagonum parentibus opidum vocatum, ad sinum recuruum peninsulæ situm;

eius, inquam, in qua Amastris neptis Darij ab Alexandro deuiçti, vrbem de nomine suo cõdidit, vt paulò antè declarauit, quatuor opidis in vnam ciuitatem redactis, quorum Teium non multo post sese à communionem exemit. Vel igitur ab Achi fluuioli incuruo sinu lacus nomen habebit, vel Achi & sinus ab eadem origine deducuntur. *Ac* enim, vt Flandri quidam, vel *Ac*, vt Antwerpiani atq; vicini, vncum significat. Inluit autem hic riuus in Rhenum ad eum modum, vt cum eo vncum constituar contrario nimirum meatu. Si enim à Constantia Rhenū consideres, vnà cum lacu & riuo, vncini formam adamussim videbis. Deinde lacus secundus vnà cum fluuiolo sic se habet ad maiorem, vt dextram eius ripam vncinatam quoque reddat, relicto cornu quodam oblongo ab ultimo Veneti lacus recessu Constantiam versus reflexo; quod cū dextra Veneti lacus ripa vncini formā præ se fert, quæ forma non esset, nisi secundus lacus in eam sinus curuitatē reflecteretur. Hac ratione *Acroy* diceretur lacus, quod geminā vncini curuitatē efficiat, alteram cū Rheno, alterā cum ripa lacus maioris. Atque hinc fortè fluuiolo nomē, & à fluuiolo ipsi opido ad fontes eius constituto. Elegans certè vocis inuentio, qua simul multa indicarentur, quæ plurimum facerent ad locorum viam descriptionem. Antiquissimum ad hunc fluuium est opidulum *Acsh* ab eodem nomen adeptum, à Danubio vix vno miliari Heluetico remotum, ita vt suspicer hac merces à Rheno ad Danubium solere transportari. Quòd verò cum aspiratione in fine Germani superiores pronuncient, id fit more gentis illius, cui sibilus & aspiratio ad virilem sonum facere videntur. Optimè ergo Pomponius Mela lacus antiquis suis nominibus distinxit, quæ Vadianus & eius sententiæ pedanci corruerunt; & quo id facerent insignius, quod posterioris lacus proprium est, priori; & contra, quod maioris, minori tribuerunt. Quo verò facilius credi possit, Lacum à Cimbris Veneti nomē accepisse; addemus & illud, Cimbro dū è Sarmatia ad Istrum & circū vicinas gentes vagabūdi discurrerent, ad Triballos etiã Mysie populos venisse, atq; illic ad stagna quædā siue lacus, qui illic plurimi sunt, Venetos quoq; reliquisse; quorū Gentiū scriptor meminit, Hentos quosdā Triballorū populū esse dicens: quod cum ex ipso Eustathius tradiderit, nec in nostro Stephani exēplari reperiatur, mutilū hoc nostrum Gentium opus confiteri necesse est. Valde igitur olim Cimbri ex his locis superius secundum Draui & Sauu ripas ad Alpes ascenderunt, apud Triballos Venetis relictis expeditionis suæ monumēto. Hinc alij ad Adriā, alij versus Heluetios per Alpium radices videntur profecti, sed maior potiorq; pars sinum Adriaticum petiuit.

Cumque illi iam proximi Tigurinis diu confedissent, finibus ad Alpes à diuersa parte non parum promotis, tandem quietis pertæsa numerosior iam iuuentus, vocatis in societatem proximis Heluetiorum, in Galliam, vt opinor, transferunt, auctæ soboli nouas prædas, nouasque sedes quæsituri. Hic credo secundum Ligeris amœnissimi fluminis ripas ad Oceanum peruenisse, atque illic, quo tuti essent, vrbes condidisse, quæ restagnantibus Oceani aquis ita munirentur, vt neque nauibus maioribus, neque pedibus tutum haberent accessum, quibus opima spolia, quæ in itinere Gallis eripuissent, conseruarent & augerent. Multum sanè hæc Veneti nominis consideratio lucis attulit tum historiæ antiquæ, tum Cimbrorum genti, quæ tam variis locis Venetos videtur condidisse. Vennonnes igitur à Veneto lacu nomen ducere quis dubitabit, qui nominis rationem de nostra interpretatione peruidebit? Nihil igitur huic de Venetis ad lacum sermone amplius adiecissim, nisi Vennonnes illi, quos Schudus ad Eni initium posuit, opem meam implorassent, quod maculam veteri suæ & germanæ linguæ iniustam, in transcurso abluerem limpida puraque veritatis vnda. Schudus Engadin vallem duplicem agnouit, alteram superiorem, alteram inferiorem; quarum vtramque Vennonnes olim habitauerunt. Duplex autem est à duplici fluminis exortu, altero superiore, altero inferiore nominato. Hic Schudus Engadin corruptam vocem esse censet, à vetusta Rhætorum, quæ est En code Ino, significans In capite Eni. Hoc verò ad eò ridiculum est apud eum, qui Cimbrici sermonis sit peritus, vt id quod maximè. Nam Engadin nullo prorsus apice, nedum littera mutata, significat Enus incipit, siue accipiendo Gadin pro nomine Eni, exordiū. *Sadiy* autem idem nobis est quod incipit. Enus autem olim citra diphthongum dicebatur, non Ænus aut Inus, quamuis e longum esset. Germani verò superiores in multis vocibus, quas à Cimbris accipiunt, secundam Latinorum vocalem in tertiam commutant: vt enim ex *Rexc Rixc* faciunt, atque de more suo spiritu adiecto *Rirch*; ita ex *Ey* faciunt *In*. Cum igitur Rhæti Enus Ino dicant; clarum est, Rhætos non à Cimbris nomē suum traxisse, sed posteriori à Germanis superioribus accepisse. alioquin enim Eno, non Ino, dixissent. Credo certè tum ex hoc Rhætorum nomine, tum ex aliis quamplurimis linguam Rhæticam minimè Tuscam esse, sed à Latino sermone perinde atque Hispanicam & Gallicam corruptam. Sic Benacum, non Benaco vocant, sed *Laco de garda*: vbi perspicuum est nomen *Garda* Tuscum non esse, sed Germanicum, eo modo corruptum, quo illa, quibus duplex W Germani adscribunt. Datum est enim recentius hoc

hoc lacui nomen à Gotis, ni fallor, qui quò Italianam hac parte à Francis, Boiis, Auaris, & aliis tuerentur, diligentem hic custodiam posuerunt, quam *Wart* lingua sua nominarunt, quo nomine super lacu hæctenus opidum est ad eum, vt videtur, finem constructum, vt præfidiarios contineret, quod toti huic amœnissimo mari impertitur appellationem. Frustra igitur Schudus de vetusta Tuscorum lingua sibi somnia fingit, dum vocem purè puteque Germanam de Tusco sermone corruptam esse credit. Sed ne solus Schudus in eiusmodi vocibus prisca, quarum origines apud nos integræ incorruptæque ex prima lingua manserunt, lapsus esse videatur, cogitandum multo antea Latinos quoque & Græcos simili errore ductos, ridiculas originationes attulisse. Quis enim Plinio credat Euganeos, quos Titus Liuius ab Henetis, duce Antenore pulsos ad Alpes fuisse tradit; ab origine Græca dici; quasi *εὐγενεῖς*, id est, vt ipse vertit, genere præstantes essent? Quis Lepontios à verbo Græco *λείπω*, quod significat relinquo, dictos fuisse, quod præuultis niue membris Herculem reliquissent, sedibus sibi in Alpibus positus? Graias item Alpes Græci scilicet de gente sua nominarunt, quasi vnquam hac iter fictitius eorum Hercules habuisset. Euganei certè dicuntur, quod ea loca habitant, in quibus sic eundum est, vt ad læuam mundi partem corpus inclinetur. Cum enim decliua in meridiem Alpium latera habitarent, videbantur semper corpus versus planiciem subiectam propensum habere, pede nimirum illo, qui Italianam spectaret inferius solùm, quàm altero premente, vt in omni decliuitate gressus est inæqualis. Sinistrum autem mundi latus Australe dici à vetustissimis Poëtarum ab Apollinis decursu, aliter quàm à Peripateticis, qui aliter positum cæli cōminiscuntur, ex Ouidij metamorphosi apertum.

*Vtque dæ dextra cælum, totidemque sinistra
Parte premunt Zone, quinta est ardentior illis.*

Item ex illo Lucani:

*Ignotum vobis Arabes venistis in orbem,
Vmbra mirati nemorum non ire sinistras.*

Euganei igitur illi dicebantur à Venetis, qui sic in Alpibus habitabant, vt inter eundum ad sinistrum mundi latus propendere viderentur. *Eus* enim antea dixi sinistrum notare, dum Terei nomen ad primogenia vocarem. *Say* verò, idem esse quod Latinorum *ire*, in Iani nominis explicatu memini docere. Lepontij verò qui dicantur, ex illo Strabonis colligas, quo dicit, per tota Alpium montana

quosdam terrarum extare tumulos, qui ad colendum sint accommodati, & inter eos valles quoque non paucas frugiferas interiacere: verum vertices, ad quos latrones confisterent, infrugiferos esse, tum quia metu illorum non colerentur, tum quia asperitas locorum omnem culturam excluderet. Lepontij igitur dicti sunt, qui sub summis Alpium verticibus eiusmodi colles colunt. Nam *Leſ* humile deiectionumque signat, contrarium ei quod contrario ordine scriptum *Hel* pronunciatur, quo altum denotamus; à quo *Hel* mons est nominatus. *ſont* verò acumen notat, quod alij *punt* efferunt, ad vertices significandos idoneum. Humiles igitur colles *Lepontey* dicentur, & ij, qui illos habitant, Lepontij. Cum ergo humile ad altum comparatur, illi propriè dicentur humiles vertices habitare, qui inter suprema præcipitia & summa Alpium fastigia colles inferiores incolebant; quæ vox non equè conuenit iis, qui in lateribus & radicibus Alpium vel Italiam, vel Germaniam, vel Galliam versus habitabant; eò quòd illorum loca subiectis potiùs campis comparanda viderentur, quorum collatione non humiles vertices, sed altos habitare dicerentur. Maximè igitur illis nomen conuenit, qui ad summas Alpes tumulos inferiores colunt. Hos Cato à Tauriscis oriundos arbitratur antiquissima Gallie gente, cuius reliquias & hic est, & in Norico videre. Galli igitur, uti proximi, meditullia hæc Alpium occuparunt pro diuersitate locorum & gentium, & eorum quæ ab illis spectabantur, varia nomina sortiti. Graias Alpes à *Stra* dictas opinor, ea ratione, quam in Caucaſo ad Plinij intelligètiã adduxi. Penninas à pinnis, quasi Pinninas, si quis vocari arbitretur, meo quidem iudicio non sentiet absurdè. *ſij* enim nobis omne id significat, quod in mucronem exit, & ipsam etiam mucronis extremitatem, è qua voce Latinorum pinna manauit. Pinninæ igitur Alpes essent à multis rupium mucronibus in acutum exeuntibus dictæ, sicut Tridentum à *Tri* quod est tres, & *Tent*, id est, dens, nominatur; eò quòd rupes illi altissima imminet tribus dentibus insignis. Sunt autem dentes in summo cacumine tres verrucæ totæ faxæ, veluti dentes quidam eminentes, quarum vnã, quæ *L'ort d'Abraham* vocatur, non sine periculo conscendi anno post millesimum quingentesimum quadragésimo octauo. Eodem modo ad iuga Rhætica, è quorum maximo Vitreto duobus fontibus Mintius, ut ipse vidi, exoritur; cacumen quoddam Septentrionem versus conspicitur; *Tonal* nominatum, propterea quòd montis ille vertex tam excelsus sit, ut omnia ostendat. *Ton* enim idem est quod ostendo, *Al* verò omne. *Tonal* igitur

igitur mons omnia oculis subiiciens siue demonstrans. Nam Penninæ non à Pœnis illac transgressis dici queunt, eò quòd Hannibal illac iter fecerit, qua ad Taurinos venit, è loco in quo Lugdunum conspicitur, ad Druentiam profectus; atque hinc per montem Geneuam nominatum descèdens in Italiam, rectiore via, sed fortè difficiliore per Gabellam montem, atque inde per Alpes Cinesias iturus, qua ego pedes Lugduno Taurinum petiui: quod addo propterea, quoniam Polybium video grauissimum historiæ scriptorem, iis quæ de hoc Alpium transitu scribit addidisse, se hoc solo nomine ad Alpes profectum fuisse, ut eas conspicaretur. Certè iis qui vel Gallicam planiciem, vel Germanicam habitant, nihil crediderim admirabilius posse contingere, quàm si ad canos illos vertices glacie sempiterna rigentes, & montes crystallinos deducantur. Cum igitur de Hannibalis & Pœnorum itinere è Polybio & Tito Liuiο constat, eos non per Pennina cacumina, per quæ ad Libuos Gallos, non ad Taurinos descenditur, perrepsisse; clarum est, Penninas Alpes à Pœnis dictas non esse, atque neque Pœninas quidem vocandas, sed Penninas, uti apud Liuium in correctioribus codicibus inuenimus; quæ vox cum nostra quadrat interpretatione. Possem equidem ex antiqua Gallo- rum lingua, siue nostra huius ætatis, quamplurima gentium & regionum nomina in toto Alpium tractu ad natales suos reducere, nisi à Græcis & Latinis ita corrupta essent, ut germani primique soni crebrò vix tenuè vestigium conspici possit. In quibusdam tamen integritas quædam est conseruata, quæ originem adhuc linguæ primæ non imperitis suggerit: ut in his quæ exposui, & aliis nonnullis, in quibus sunt Medualli, è quorum montibus Druentiam Strabo deriuat: ita ut hos necesse sit inter præcipuos Allobroges fuisse, qui Hannibalem afflixerunt, quamuis nec Polybius, nec Liuius peculiarem eorum fecerint mentionem. Dicuntur Medualli, quasi Mitwalti, id est, medium saltum habitantes. *Mit* enim medium, & *Walt* saltum notat. Sunt hæcenus populi eodem quidem nomine, sed loco Alpium valde diuerso, quorum montes inter Halam sunt & Swatzam super Eno fitas & Bauariæ planiciem. Horum Alpes nobilissimus ille salis mons contingit, qui Halæ imminet, quòd nos vifendi quoque studium pertraxit. Hala enim & Swatza opida duo sunt, quorum alterum ob salis ingentem copiam è monte cæsam, atque deinde aqua per salis montem deriuata recoctam, partim ad molem augendam, partim ad saporis suauitatem; alterum ob æris metalla infinita in primis est visu dignum. E Swatza per montem Meduallicum, ut sic cum Strabone dicam, iter nobis fuit, in cuius

iugo lacus est, longissimo ponte è rupe dependente, transeundus; post quem exiguus pagus carbonibus faciendis victitans. In hoc tenuiter pransi, & equis à lassitudine summa, quam tum de ascensu superarduo, tum de lucta contra niuem & ventum contraxerant, non nihil refectis, sub noctem per siluam descendere cœpimus, suasu & ductu nescio cuius mercatoris, vt hoc hominum genus omnia pericula lucri causa contemnit. Vix ergo hora prima post mediam noctem natalis Christi, è niue ad villam quandam eluctati sumus, in qua via generosissimum equum niui immersum vix tandem extraximus. Fecit hæc itineris per summum frigus difficultas, vt Meduallorum, quos ad Tricorios Strabo collocauit, non potuerim obliuisci, cum saltus hic, per quem frigidissima nocte descendi, *Wittsaß* vocaretur. Sed hinc planities nos consolata est spectaculo ceruorum, quorum armenta maxima & numerosissima nobis inter equitandum offerebat; quibus frequentiora vix crediderim vsquam gentium inueniri. Postera deinde dies omne itineris tædium generosissimis vinis eluit; quæ Monachum elegantissimum Germaniæ opidum è variis & longinquis locis apportata suppeditabat. *Wittsaß* igitur tum saltus, tum ad saltum opidulum Vindelicorum, rationem nominis antiqui Meduallorum apud Allobroges nobis aperuit. Ceterum dum de linguæ nostræ vestigiis veterem historiam illustrare molimur, & quæ ab aliis ob sermonis nostri imperitiam perperam sunt intellecta & scriptis tradita, cogimur à Vennonibus & lacu Veneto ad Vindelicos transire, quos equidem non minus Cimbrorum esse sobolem, quàm Vennones ipsos & Venetos arbitramur. Horatius post Virgilium diligentissimus antiquitatis perscrutator; quarta quarti libri Ode, hæc carmina lyræ suæ præiuit:

*Videre Rhati, bella sub Alpibus
Drusum gerentem, & Vindelici: quibus
Mos vnde deductus, per omne
Tempus Amazonia securi
Dextras obarmet, querere distuli,
Nec scire fas est omnia: sed diu
Latæque victrices cateruæ
Consiliis iuuenis reuictæ.*

Distulit Horatius quærere, qua causa Vindelici, Amazonū more, armati essent, sed sic distulit, vt differendo indicarit. Seruius enim in hos Virgilij versus scribens:

Antenor potuit medijs elapsus Achivis:

Illyri-

*Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem superare Timavi.*

dicit Rhetos Vindelicos ab Amazonibus genus duxisse, in eo tamen, quorundam iudicio, errans, quòd Rhetos Vindelicos citra coniunctionis notulam sic nominarit; vt si quis diceret, Volcas Tectosages, cuius Horatius auctor ei fuisse videtur, apud quem eodem modo prius legebatur, quàm Mancinellus interposuisset inter Rhetos & Vindelicos coniunctionem, qua distinguerentur; quæ necessaria videbatur, si Vindelici & Rheti de Geographorum sententia diuersi populi sint nominandi. Sed quando Seruius sic legit, & eidem Acron, & Porphyrio, quorum commentaria, quæ in Horatium habemus, feruntur, adstipulantur; suspicor Poëtam hinc aliquid vidisse, quod ceteri ignorarent. Cum enim ab omnibus Rheti à Vindelicis distinguantur, tanquam diuersæ gentes, hic solus inter antiquos eos coniunxit, quasi Rheti quidam Vindelici essent. Nisi Catonis auctoritatem vererer, facile in hanc descenderem sententiam, Rhetos non à Duce aliquo, sed à locis, quæ habitarent, nomen sibi dedisse. *Rhetey* enim lingua Amazonica siue Cimbrica, significat rupturas & rimas; quæ vox terris attributa, eas maximè notat cavitates, quas aquæ vi sua rumpunt, vt antea quoque declarauit. Hac ergo interpretatione Rheti dicerentur ij populi, qui canales Alpium vi torrentium & fluminum excauatos tenerent. Si quis enim Alpes rectè consideret, vnum esse montem dicit, multis aquarum lapsibus in varias partes disruptum. Iam ipsas pylas, vt Græci; siue portas, vt Latini; siue Clufas, vt Itali vocant, introeuntes, quid aliud sibi videntur intrare, quàm hiatus disrupti montis? Qui ergo intra has voragines commorabantur, non malè lingua vernacula *Rhetingey*, siue Rheti nominabantur. Huius etymologiæ Horatius à quopiam fortè certior factus, Rhetos Vindelicos dixit eos, qui Rhetas, id est, rupturas, vnde rupes etiam nominantur, Vindelicas habitarent: quasi diceret, non solos primos & Italiæ proximos Rhetos victos fuisse, sed illos etiam, qui Germaniam contingerent, priuato nomine Vindelici vocandi. Porphyrio, vt aliquid ad hunc locum commentaretur, finxit Vindelicos è Thracia ab Amazonibus pulsos fuisse, atque idcirco, quòd victoriam eam armorum potius generi, quàm Amazonum virtuti adscriberent, ab eo tempore armis vsos esse Amazonicis: quod quia falsum, fatius fuisset tacuisse, & cum Horatio cōfiteri, fas esse quædam ignorare. Meliùs Seruius, & sententiæ nostræ de Vindelicis planè conuenienter, Rhetos Vindelicos ab Amazonibus deduxit. Vindelici igitur Vennones ad Lycum prius habi-

E E tantes,

tantes, pòst in Alpium rimas siue Rhetas penetrarunt, ex quo Rheti Vindelici sunt nominati. Hac ratione omnes illi, qui Alpium ruptas valles tenerét, Rheti; qui montium vertices inferiores, Lepontij, qui medios saltus, Medualli dicerentur. Essent itaque hæc nomina locorum potius quàm gentium propria, si origines significatorú spectarentur. Rheti igitur Vindelici erant, qui inter rupes Vindelicas habitabant, qua Alpes Germaniæ campos canis suis pinnis longè lateq; salutant. Vocantur autem Vindelici nomine composito ex *Wey* & *tec*: quorum illud quid signaret, antè dixi: hoc fluminis è Penuinis montibus in Danubium delabentis nomen est; ad cuius vtrinque ripas Veneti siue Vennonnes cùm dititionem protulissent, accolæ Vennonas Lecios nominarunt, quod Cimbricè diceretur *Wenning des Lecis*, & syncòptos more nobis vsitatissimo ad breuitatem conciliandam, *Wendesecis*. Verùm superiores Germani siue Alemani & Sueui, E in I mutant, vt de Eno dictum est. Ex *Wey* igitur prima syllaba *Wij*; & ex *Lec*, *Lic* fecerunt. Articulus tamen genitiui casus, qui est inter has syllabas medius, huius mutationis non est capax. Nam & Alemani & Cimber *Des* in secundo casu effert. Vindelicus igitur dictus est Venetus ille qui ad vtramq; Leci ripam primùm habitauit, ac deinde sedes latius promouit. Paulo superiùs ostendi Cimbro ad lacù Venetum habitasse, atq; inde Vennonum nomen accepisse: quod quãuis longiùs inde domicilia paulatim promouissent, custodiuerunt ad primarú sedium memoriã posteris relinquendã. Rectè igitur Seruius docuit, Vindelicos originè ab Amazonibus habere: q; non aliud est, quàm si dixisset, Vindelicos à Cimbris oriundos esse. Auentinus sic Seruium testem producit, quasi scripsisset Vindelicos Amazonù Cimbrorumq; sobolem fuisse: quod quidem verboreneus nõ dixit, sed ex eo deducitur necessaria collectione. Bene quidè & optimè Auentinus Amazonas & Cimbro coniunxit; sed in eo falsus est, quòd vxores duntaxat hoc nomine intellexerit, & vtriusque vocis originem perperam explicarit. Neque meliùs in Vindelicorum nomine versatus est: quod tamen condonandum viro Cimbrici sermonis imperito, ceteroquin omnium Germaniæ scriptorum diligentissimo, & in plurimis proximè veritatem assecuto, in quibus reliqui longissimè aberrarunt. Neque porrò ad Lecum tantum, & vltiora Veneti rerum potiebantur, sed ad Rauracos etiam dititionis limites extenderunt, vbi ad Rusam fluuium Vindonissam nominis sui monumentum reliquerunt. Dicitur autem Vindenissa, quasi *Wendes nest*, id est Venetorum nidus, mutato E in I, perinde atque in Vindelicis diximus contigisse, articulo in-

terim

terim litteram suam non mutante. Eius vrbs quondam nobilis loco hætenus vicus extat, quem *Windsch* vocant. Volunt quidam hinc olim Episcopi sedem fuisse, quæ post Hunnicam deuastationem Constantiam sit translata. Media autem fuit Itinerarij auctori inter Rauracos & Vitodurum, quod *Winter-thur* est, quasi dicas turrim siue arcem hibernorum. Verùm enim uerò videntur Cimbro non solum hæc loca ad Septentrionem & Ortum occupasse, sed per Illyricos in Italiam prorupisse multo antè quàm Antenore eò veniret. Seruius enim Virgilij illud, *Illyricos penetrare sinus*, exponens; sic habet: Antenore non Illyricum, non Liburniam, sed Venetiam tenuit. Ideò autem Virgilius dicit Illyricos, quòd inde venit quidam Henetus Rex, qui Venetiam tenuit, à cuius nomine Venetiam dictam posterì Venetiam nominarunt. Hæc ille: è quibus colligeretur Cimbro terrestri itinere ad sinum Adriaticum multo Antenore appulsu priùs venisse, & regionem Venetiam nominasse. Probabile hinc fit, Venetos, qui ad Troiam militarunt, ad hos venisse cum Antenore, non vt hostes, sed vt cognatos. Vt enim veri similitudinem è diuersis diuerforum super hac re commentationibus eliciam, sic mihi statuendum videtur Cimbro cùm apud Triballos, Scordiscos, Vindelicos, aliaq; gentes, colonias relinquerent, Alpes etiam transgressos Venetiam condidisse, de loci natura nomine formato. Nec mirum id videri debet, si vera sunt, quæ ab Amazonibus in Græciã ante bellum Troianum gesta legimus. Consentiunt & illa huic assertioni, quæ de Vindelicis à nobis sunt relata. Iam Seruius apertè confitetur Antenorem in Venetiam penetrasse: quam sic ab Heneto nescio quo duce dictam asserit, adeò vt Venetia antea ea regio vocata sit, quàm Heneti Paphlagoni in eam venirent. Proprium verò vnus alicuius nomen fuisse Heneti vocabulum, quod veteres putarint id adscribendum iis, quæ faciunt, vt ferè in maiorum tenebras incidentes, gentis auctori nomen de regione vel opido confingere consuerint. Si Veneti in Triballis Venetos condiderunt, quis non videt, sursum ad Draui & Sauri fontes, ac inde ad sinu Adriaticum potuisse penetrare, tametsi in Vindelicis nunquã Cimbro fuissent? Ante ergo Troianu excidium & Antenore aduentum Venetia ad Adriam, & incolæ, & appellationem de natura loci accepit, in quam Antenore pòst appulit, eadè fortè, qua priores illi, via: quod vt credam, illorum facit auctoritas, quos Strabo dicit, putasse Venetos duce amisso, per Thraciam errabundos ad Adriam venisse, Antenore cum filiis vnà profecto. Veneti ergo qui ad Troiam militarunt, secundi fuerunt Venetiæ incolæ, è Venetia Paphlagoniæ in Venetiam Adriaticam

EE 2

traui-

transgressi; non aliter atque Franci secundi Cimbricæ stirpis homines, Antwerpiam habitarunt, ita ut duplici nomine & Antwerpia & Venetia Cimbricam referat nobilitatem. Pylæmenis autem Henetorum ducis ingens robur, Homerus hirsuto corde significavit: quod mirabilius sanè, quàm id quod Achillem dixit pectore hirsuto fuisse: utrumque tamen & allegoricòs & physicòs intelligi potest. Achilles enim cum animosus esset, atque calidis præcordiis, hispidus fuit circa pectus. Hirtum enim pectus caloris indicium est; qui si immoderatio fuerit, temerarios facit & insanos, ut Galenus testatur. Sed quia variis curis cruciabatur, tum cum Homerus illud epitheton ei convenire putavit, potest etiam ad illas referri, quæ tanquam sentes & inuixæ silvæ hirtos faciunt & impeditos mentis discursus. Hæc autem cogitationum obstacula, & hispidæ tricæ, non aliunde quàm è corde, in quo iræ timorisque domicilium est, proficiscuntur. Pylæmenes igitur non solum inter animosos, sed inter eos qui impotentis iræ sunt, potest numerari, eò quod non thoracem, sed ipsum etiam cor hirsutum habuisse dicatur. Quia autem nihil magis victoriæ frequenter obstat quàm furiosus hic animi impetus; non mirum est, Pylæmenem ad Troiam trucidatum fuisse. Lysis Pythagoricus apud Iamblichum, ut Eustathius refert, eiusmodi cor mentis sinceræ intelligendi vires impedire asserit, nec malè quidem, mea sententia, nisi disciplinis mansuescat, atque frangatur. Eustathius contra interpretatur, eius cor hirsutum, qui densas habet cogitationes variis consiliis contextas; quod an ita sit, ipse viderit: nobis potius ad imperterritum animum refertur, qui cum longo usu fuerit assuefactus, ut prudentiæ præceptis obtemperet, atque iis subserviat, hominem reddit inuictum. Dignum est annotatu quod Plinius prodidit, cuius hæc sunt verba: Hirto corde gigni quosdam homines produnt, nec alios fortiores esse industria: sicut Aristomenem Messenium, qui trecentos occidit Lacedæmonios, ipse convulneratus & captus; semel per cavernam latomiarum evasit, angustos vulpium aditus secutus; iterum captus, sopitis custodibus somno, ad ignem aduolutus, lora cum corpore exussit: tertio capto Lacedæmonij corpus dissecuere causa videndi, hirsutumque cor repertum. De eodem multa Pausanias: sed an bene Plinius industriæ signum id fuisse credat, non ausim affirmare. Caloris certè maximi, maximæque audaciæ fuit indicium; qua factum est, ut talis tantusque evaserit. Audaces enim, ut Poëta cecinit, Fortuna iuvat, cum industriis frequenter opem suam neget. In militia certè audacia ad periclitanda omnia incitat, & robur ad vincendum suppeditat.

Ex

Ex hoc sæpius repetito, usus nascitur & industria quædam, experimentis crebris confirmata. Audacia igitur in re militari, non minimum pondus habet ad Imperatorium munus explendum, si Fortuna modò sæpius fauerit. Timidi enim & temperati non tam frequenter se periculis obiciunt; & si obiciant, sæpè superantur: quocirca ad hanc laudem non ferè adspirant, ad quam crebris experimentis sunt iacienda rudimenta. Hanc meam interpretationem, tametsi Eustathio non sim fortasse probaturus, Nonnus tamen laudabit, qui libro Dionysiacò vicésimo sexto hos scripsit versus:

Φρικτὰ δασυτέρων ἐνοθύσειο Φύλα Καβείρων,
Τοῖσιν ἐνὶ κερδίῃ λάσιαι τρίχες, ὧν χάριν αἰεὶ
Ψυχῆς θάλασσαν ἔχουσι, καὶ ἐπιώσουσιν ἄνω.

Id est, & ad verbum & ad versum:

*Dura Sabirorum gens hirti pectoris arma
Sumit, ijs in corde pili, silva hispida, quare
Audax est animus nunquam veriturus Enyo.*

Videtur sanè hinc causam expressisse, non hirsuti modò pectoris, quod ingentem præcordiorum calorem & consequitur, & indicat; sed illius etiam, quare Homerus Pylæmenis cor λάσιον dicat. Convenienter igitur, tum naturali philosophiæ, tum Nonno, λάσιον sic expono, ut nihil à propria significatione detorqueatur. Pylæmenes ergo Dux Venetus similis fuit Aristomeni Messenio, crines in corde habens; & frequenter victor cum fuisset, tandem tamen, non aliter atque Aristomenes, audaciæ poenas dedit. Idem de thorace Achillis hirtio iudicandum, fortem eum imperterritumque fuisse, atque idcirco crebris victoriis potitum, ad extremum tamen occubuisse, quandoquidem qui amant pericula, in illis demum pereunt: quod de natandi, scandendi, pugnandi que audacia proverbio apud nos iactatur, peritissimos videlicet & optimos quosque in hoc genere exercitationum artibus ferè suis tandem perire. Troia igitur capta, & Pylæmene mortuo, Veneti sine duce relictæ, dum consultant quid optimum factu videretur, occasio sese non contemnenda obtulit. Antenor enim Græcorum beneficio saluus evasit, rebus omnibus integris, & fortassis etiam accessione aliqua cumulatis, tum de propinquorum cognatorumque, qui vel fugerant vel ceciderant bonis relictis, tum etiam de Græcorum donis, præsertim Menelai, quem hospitio acceperat, cum Helenam repetitum venisset; tum postremò, si sic suspicari fas est, de precio proditiæ vrbs. Homerus Antenorem in-

EE 3

duxit,

duxit, Helenæ de hospitio loquentem, Priamo præsentem, ad hunc modum:

Τὴν δ' αὖτ' Ἀθήνωρ πεπνυμένῳ ἄντιον ἦυδα·
 Ω γύναι ἢ μάλα τοῦτο ἐπ' ὅ νημερτὲς ἔειπες,
 Ἡδὴ γ' καὶ δεῦρό ποί' ἦλυθε δι' ὄδουσεύς,
 Σὲ δ' ἐνεκ' ἀγχιέλης, σὺν δ' ἑπιφίλω Μενελάω,
 Τὴς δ' ἐγὼ Ἰξείνισσα, καὶ ἐν μεγάροισι φίλησσα,
 Ἀμφότερων ὅ φωνὴν ἐδάειν καὶ μῆδεα πυκνά.

Id est, vt nos ex-tempore ad verbum effundebamus:

Huic contra prudens Antenor talia fatur:
O mulier certè verissima verba locuta es,
Huc etenim quondam venit quoque diuus Ulysses,
Legatus ratione tui truce cum Menelao,
Hospitio quos exceptos tradidi ego amicè,
Hinc naturam utriusque scio mentisque vigorem.

Menelaus ergo & Ulysses, hospitij iure obstricti Antenori, non dubium est, quin grati quoque fuerint, cum hoc nomine, tum quia vti vir prudens, qualem Homerus depingit, auctor semper fuisset, ne vxor alterius contra mariti voluntatem, & citra repudij libellum è sacrosancto & inuiolabili hospitio rapta, atque optimo iure repetita, retineretur. Nec crediderim equidem citra remunerationem hoc beneficium Græcis præstitisse, vt vrbe tot annis frustra oppugnata, sine suorum sanguine potirentur. Quamobrè Heneti longæ militiæ sumptibus exhausti, facile adduci in eam sententiam potuerunt, vt hunc sibi caperent Imperatorè, cuius pecuniis veluti soldurij quidam ditarentur. Quæ verò ratione Titus Liuius domo pulsos dicat, cum sponte sua cum Rege ad Troianis auxiliandum venissent, fateor me ignorare; nisi quis ira suspicetur, Rege mortuo, domo exclusos ab aliis fuisse, qui fortasse quempiam in regnum surrogarint, cui qui ad Troiam militauerant, suffragia sua daturi non viderentur. Et sunt alioquin ingenia eorum, qui militari aliquot annorum licentia ab vrbana quiete & disciplina degenerarunt, plerunque turbulenta & Reipub. tranquillitati in primis noxia, eò quòd ceteros præ se contemnant, & æquabile ius despiciant, totam ex illis priuilegiis iustitiam metientes, quæ Iuuenalis Satyra vltima perstrinxit. Verùm potuit & illa causa esse, ob quam domum non redirent, quòd turpe videretur diu emanasse, ac deinde, Rege amisso, & vrbe,

cui:

cui suppetias ferebant, capta, ipsos nudos & omnium rerum egenos in patriam venire, iuxta illud Ulyssis, *Αἰχρὸν τοὶ δὴρόν τε μένδ' ἢ κενέοντε νέεσθαι.* Sed quicquid sit, illud saltem apertum est, ducem sibi Antenorem delegisse, nec illud quidem citra summam prudentiam & consilia rebus omnibus bene recteque perpensis confirmata. Nam si quem suorum ad hoc fastigium euehere studuissent, verendum erat, ne diuersitas sententiarum seditionem pareret, atque hac diuisione infirmiores ad resistendum, si necessitas ita postularet, redderentur. Externus igitur vt eligeretur, cum omnibus visum esset, exterorum nemo tot rationibus idoneus, quot Antenor, occurrit. Huic enim ad sedes nouas quærendas, quia patrias perdidisset, exercitu opus erat, & ad eum alendum abundè pecuniarum, tum sua ipsius propria, tum Græcorum dona suppedirabant, quorum etiam permisso Henetos tutò erat abducturus, id minimè fortassis ab hostibus consecuturos, nisi Antenori se sacramento obligassent. Eligitur ergo hic Imperator, cum ob has quas dico causas, tum ob singularem iustitiæ & æquitatis opinionem. Nec contra quicquam poterat Antenoris rebus magis conducere, quàm hunc exercitum habere; non ea solùm ratione, quòd Regi suo, vt ferè fit, similes essent, sed quoniam cognatos etiam haberent in Europa quamplurimos, quorum auxiliis in itinere faciendo, & in sedibus sibi figendis vti possent. Traiecerunt enim primum in Thraciam, vbi Treras sibi antiquo sanguine & linguæ communione iunctos habebant. Hinc par est credere, paulatim huc illuc errantes, à diuersis agros sibi petiuisse, donec tandem audirent Venetos ad Adriam lubenter locum daturus, quo subsidio hoc cognatorum contra Euganeos & vicinas gentes, quarum loca occupauerant, tutiores essent. Nec Antenor item ceterique Troiani, alio sermone, quàm Cimbrico, utebantur, cum Phryges omnes à Togorma Cimberi filio descendissent: qui quoniam eiusdem ferè essent cum Thracibus loquelæ, putauerunt plerique è Thracia Phryges antiquitus in Asiam traiecisse, ac illic prius Briges, vt Strabo scripsit, fuisse nuncupatos. Quamobrè non difficilis fuit hæc Venetorum Troianorumque confociatio: quandoquidem locutione ferè radicali conueniebant; cuius integra dissonantia mirum est quàm hominum inter se animos solet disgregare. Quod verò indicaui, Troiam ab Antenore Græcis proditam fuisse, ac inde probabile reddi, non minimas eum sibi diuitias comparasse, non est sic interpretandum, quasi id ad ignominiam referrem. Qui à suis iniustam causam tuentibus, & in ea obstinatis & peruicacibus animis persistentibus tandem desciscit, dum nihil spei reliquum

iii

in eis videt, ad saniora consilia recipienda; is iustitiæ potius laude, quam proditiōnis dedecore celebrandus est. Sed quia non admodum lubenter hoc Veneti sunt audituri, meliùs fortasse tacitus rem omnē præteriuissem, quod quidē omnino fecissem, nisi veritas, quam professus sum loqui, compulisset. Vnde verò in hanc opinionem venerim, vt Antenorem proditiōnis accusem, diligenter est explicandum. Seruius, cum idem asseruisset, Liuium testem aduocauit, apud quem, si Historiæ scriptorē nominet, nihil me tale meminisse legisse; sed Achiuos ob id Æneæ & Antenoris bonis abstinuisse, quia reddendæ Helenæ, & pacis auctores semper fuissent. Sisenna solum Antenore huius criminis reum fecit, cuius sententiæ Sophoclem habet probatorē, qui in Ilij captiuitate dixit, Pardalis exuuiū ante fores Antenoris suspensum fuisse; quo indicio Græci monebant, domū ipsius nō esse diripiendam. Aliis placuit, Æneam vnā cum Antenore patriam prodidisse, coniectura inde sumpta, quòd Priami odio quodam teneretur, quoniam ab eo non esset, perinde ac merebatur, honoratus. Homerus enim Iliados libro decimo tertio, Deiphobum inducit, auxilium contra Idomeneum quærentem, qui Æneam in postremis post principia stantem inuenit; non timore aliquo, sed quia Priamo indignaretur.

Ω δὲ ἵ Φρογνέου, δοάσατο κέρδιον εἶναι.
 Βῆνομ ἐπὶ αἰνεῖαν, τὸν δὲ ὕσατον εὐρεν ὀμίλῃ.
 Ἐσάοι, αἰεὶ γὰρ Πειλάμω ἐπεμήνιε δῖω.
 Οὐνεκ' ἀρ' ἐδ' ἄλ' ἔόντα μὲν ἀνδράσιν ἐπιτίσκειν.
*Sic animo voluens, satius sibi credidit esse,
 Progredi ad Æneam, postrema parte repertum,
 Quòd Priamo iratus semper foret, haud sine causa,
 Nam quamuis esset fortis, sine honore manebat.*

Fieri potuit, vt Priamus è vaticinio aliquo, aut genethliaco schemate didicerit, Æneam ad summos honores, & maximū imperiū euehdum, ac idcirco suspectū haberet, perinde atq; Valens eos odio prosequeretur, quos metuebat, ne successores haberet. Admirandū enim illud est oraculum, quod Homerus de Æneæ posteris multo antè cecinit, quàm vlla adhuc esset Romani nominis claritudo, immò prius longè, quàm Roma à Romulo conderetur. Nam Neptunū ad hunc modum loquentem induxit, de Ænea contra Achillem seruando:

Ἀλλ' ἀγέθ' ἡμεῖς πέρ μιν ἴπ' ἐκ θανάτου ἀγάγωμεν,
 Μήπως καὶ Κρογνίδης κεχολώσεται, αἰκεν Ἀχιλλεύς
 Τὸν ἵ κατὰ κτεῖνη, μορμὸν ἵ ἐς ἀλέαδ'.

Οφρα

Οφρα μὴ ἀσπερμ' γενεὴ κ' ἀφανί' ὅλη)
 Δαρδάνε, ὃν κρογνίδης πρὶ πάντων φίλαλο παιδῶν,
 Οἱ ἔθεν ἔξεγένοντο γυναικῶν τε θνητῶν.
 Ἢδη γὰρ Πειλάμω γενεὴν ἤχθησε κρογνίων,
 Νδν ἵ δὲ Αἰεῖαο βίη τρώεσσιν ἀνάξει,
 Καὶ παῖδες παίδων τοῖκεν μελόπιθε γένων).

Quos versus sic vertebam:

*Verum agite, hunc subito presenti è morte trahamus,
 Ne Cromides ira flammet, si fortis Achilles
 Hunc mactet, fati quem lex euadere iussit,
 Ne genus intereat deleto semine totum
 Dardani, ab excelso præ cunctis prolibus olim
 Dilecti, quas è mortali matre creauit.
 Nunc etenim Priami stirpem Saturnius odit,
 Troiugenium posthac Æneas sceptrum tenebit,
 Et nati natorum, qui nascentur ab illis.*

Non dubito quin Spiritus diuinus hæc Homero dictarit, prædicens immensam Romanorum potentiam, quam Æneadæ longa plurimorum sæculorum serie essent habituri. Quamobrem, si vates hæc tanto ante vrbs, Imperijque Romani claritatem cecinit; quid nil liceat cogitare, fuisse & ipsi Priamo aliquam de Æneæ successione è vaticinio quopiam ortam suspicionem, ac idcirco virtutē eius & res præclare gestas, iniquo animo tulisse? Hinc item non absurdè quis coniectet, Æneam parū rebus Priami fauisse, tum quòd ab ipso, nō vt par erat, honoraretur, tum quòd viro cordato placere non posset, ob vnus adulteriū tot millia hominū trucidari: & hac de causa cū Antenore cōsilia de Troia Græcis certis cōditionibus & pactis prodenda contulisse; quò ad id, quod genesis & fata pollicebantur, tandem perueniret. Daretis Phrygij & Dictyos Cretensis libris quantum sit tribuendum, aliis iudicandum relinquo: mihi certè non videntur ea ætate conscripti, quam interpretes prodiderunt. Neque mihi persuadere possum, Cornelij Nepotis eam esse epistolā, quæ Dareti præfigitur, propterea quòd parum illius ætatis candorem redolere videatur; vt interim taceam à Darete Argonautarum scriptorē citari, quasi omnes illi errassent, qui Homero nullum auctorem nouerunt antiquiorē. Miror Iosepo, & Clementi, & Eusebio diligentissimis antiquitatis inquisitoribus, hos tam vetustos scriptores ignotos fuisse; quandoquidem Neronis ætate alter in Creta è sepulcro est effossus, alter ante etiam tempore Iulij Cæsaris Romana lingua à Septimio, nescio

FF

quo

quo, ornatus. Nec video, quo hostium amore Dares Phrygius adductus sit, ut Græco sermone Troianum excidium describeret, cum nihil iis esse posset gratius & acceptius, quam laudes ipsorum & triumphos ab hoste cantari. Deerat scilicet Græcus quispiam, qui meliores Græcorum gestas, quam Barbarus in Phrygia natus, litteris mandaret. Aliis sese venditent, mihi profecto nunquam se probabunt, tametsi assertionem meam, de Antenoris & Æneæ prodicione, nemo clarius, quam ipsi exponant. Quisquis tamen fictitiorum & nominum & librorum fuit fabricator, id saltem ex eo constat, plurimos olim ad illud inclinasse, ut Æneam & Antenorem Troiæ proditores fuisse arbitrarentur; adeo, ut id, quod de his prodiderunt, de recepta vulgò sententia tradidisse videantur, quæ mihi satis habet momenti ad id, quod volo, probandum; quia communi proverbio, Vox populi vox Dei, dici consueverit. Horatius Æneam excusare voluit, sed eo ipso magis accusauit; eò quòd purgatio, vel noxam, vel maximam eius arguat opinionem: quod Seruius quoque annotauit.

Cui per ardentem sine fraude Troiam,

Cæstus Æneas patriæ superstes

Liberum munivit iter, daturus

Plura relictis.

Sine fraude arfisse dicit Troiam, quasi nulla Æneæ & Antenoris fraude expugnata fuisset; quem locum Lambinus aliter interpretatur, ut sine fraude, sine damno reddat; quam bene ipse cum Seruio disceptet. Virgilius callidè omnem culpam in Antenorem deriuat, si quis versus hos, quos adscribam, diligenter expendat; quibus Venus Antenorem Æneæ sic comparat, ut ingens discrimen eorum indicetur:

Antenor potuit mediis elapsus Achivis,

Illyricos penetrare sinus, atque intima tutus

Regna Liburnorum, & fontem superare Timavum,

Unde per ora nouem vasto cum murmure montis

It mare proruptum, & pelago premit arua sonanti.

Hic tamen ille urbem Patavii sedesque locauit

Teucrorum, & genti nomen dedit, armaque fixit

Troia: nunc placida compositus pace quiescit.

Indignabatur Venus, quòd illi tantum fauoris cælitus contigisset, qui patriam suam prodidisset: quod equidè ex eo intelligendum puto, dum dixit, *Hic tamen ille*, Ille, videlicet proditor, tantum consecutus est felicitatis? Quo loco, dum Seruius & Donatus uoculam *Hic* aduerbium faciunt, sententiæ vim profus enervant. Elegans enim horum

horum pronominum est coniunctio ad vehementiâ locutioni addendam, nõ Poëtis modò, sed Oratoribus etiam eleganter vsurpanda; si Ciceronis quidem cõstructionè recipiamus. Verum, quod de Pardalis pelle, quam Pardaleam Strabo è Sophocle vocauit, pro Antenoris foribus suspensa dixi, elegantem omnino & apertam habet significationem. Græci enim duo hoc signo denotarunt; alterum pro arbitrio, quo domus Antenoris non spolianda notaretur; alterum de natura animalis, & maculis exuuij plurimis nigris notis distincti, peti- tum. Aliud signum quibus Græci homines ponere potuissent, & illud quidem promptius & facilius acquisitu, sed non alio signo melius & conuenientiùs proditoris animum denotassent, quam si Pardaleam variis maculis insignem suspendissent. Sicut enim Leone magnanimum, fortem, constantem; ita Pardalea ad insidias, & fraudulenta & captiosa consilia procliuem significat; si Adamatio & rationi credendum, qualè proditorem esse oportet. Egregium verò symbolum, & dignum patella operculum, quo & promissis Græci satisfecerunt, & insuper amaro sarcasmo proditori atras animi maculas exprobrarunt. Quamuis enim prudētissimè, iustissimeq; Antenor pacem cõponendam esse, reddendamque Helenam suaderet; non tamen ea recta via erat, qua sese à cõmuni Troianorù iniquitate & publico scelere purgaret, si patriam hostibus tradidisset. Honestius enim fuisset omnibus suis relictis ad Græcorum castra transire, aut si id turpe iudicasset, quouis potius gentium transfugere, quam iniquam causam tueri: sed nulla officij ratio admittit patriæ prodicionem, præsertim tam crudellem, ut ea & ciuium internecinam cladem, & urbis totius incendium adducat. Scio equidè auaro homini, qui priuatâ domesticamq; utilitatè publicæ salutis præfert, fatius videri quauis ratione, quantumuis turpi, pecuniam supellectilemq; conseruasse, quam saluo honore & illibata innocentia perdidisse. Eset illa quidè magna apud ætatis nostræ centuriones & duces excusatio, qui vno solius lucri in omnibus ferè desiderio tenentur; sed apud probos iudices, qui vtile ab honesto disiungi posse non confiterentur, prorsus foret repudianda. Græci itaq; quamuis prodicionem amarent, talem tamen tesseram ad Antenoris domum seruandâ suis dederunt, ut ex ea quiuis posset intelligere, quid de Antenoris facto iudicaret. Quæ enim bellua in alia animalia Pardali crudelior; quæ fera catulorum suorum & priuatæ commoditatis amantior; quæ bestia pilum habet maculosiorem, animumque magis fraudulentum? Quocirca non malè huius exuuium pro Antenoris foribus suspenderunt, non solum domus non violandæ symbolum, sed indicium etiam omnibus futurum, quid Achiuorum duces

de proditore sentirent. Modestius tamen & Dio fidio gratius Græci Antenorem tractarunt, dum omnibus persolutis, quæ promiserant, amara tantum irrisione animum eius notauerunt, quam Aurelianus Heraclammonē, quem Thyana eius proditione potitus, occidit: de qua re Vopiscus hanc adiecit epistolam. Aurelianus Augustus Mallio Chiloni: Occidi passus sum, cuius quasi beneficio Thyanam recepi. Ego verò proditorē amare non potui: & libenter tuli quòd eum milites occiderunt. Neque enim mihi fidem seruare potuisset, qui patriæ non pepercit. Solū denique ex omnibus, qui oppugnabantur, campus accepit. Diuitem hominem negare non possum, sed cuius bona eius liberis reddidi, ne quis me causa pecuniæ locupletem hominem occidi passum esse criminaretur. Hæc ille. Ciuius igitur Græci, quàm Augustus, cum falsius sit & vrbanius ridere quàm mactare. Sed fatiam de Antenore, & causis diuitiarum, quibus Henetos sibi conciliauit, quibus potius visum est cum locuplete homine militare, quàm vacuos se domum redire. Qua verò via ad Adriam venerint, & regionem patriæ suæ homonymam, quamuis nō omnino est perspicuum, mihi tamen placet, si per Thraciam & Triballos eò dicantur profecti; eò quòd Strabo ita non vno loco sensisse videatur, qui eos è Thracia in eam regionem dicit venisse, quæ ad Adriam Henetica vocabatur, & Stephanus asserat Henetos quosdam apud Triballos habitasse: ita vt ex horū collatione existimem per Triballos ad Sauum & Drauum sursum ascendisse, ac inde aduerso fluminum ductu in Liburniam venisse, id est, vt Seruius interpretatur, Rhetiam Vindelicam; ex hac mox Timauro superato Venetiam antiquissimam Cimbrorum regionem intrasse, cognatis hominibus lubenter hospitem nouum suscipientibus, quo vires suas augerent, & Imperij fines proferrent. Nihil ergo miri eos sinus Illyricos, id est, sinuosas montium Illyricorum vias, ac regna Liburnorum penetrasse, citra iniuriam cuiusquam proficiscentes, cum pecuniæ satis esset ad necessaria comparanda. Porro nunc ad prisca monumenta accedendum, quæ omnium antiquissima in antiquissimarum vrbium nominibus extare, nemo mihi negabit, in quibus omnibus Cimbricæ quidem siue Henetæ linguæ vestigia agnosco; verum Antenoris nullam memoriam potui comperire, adeò vt ego omnem Venetiæ nobilitatem Cimnerius, non Antenori, adscribam, qui vt dux fuerit Henetorum, pecunia tamen magis quàm armis, vel consiliis, vel officio principali eos adiuuit. Nihil igitur refert Venetorum, quid Antenor contra laudem gesserit, si non ipsi, sed Cimbris & Amazonibus originem suam debeant acceptam ferre, genti omnium in Asia clarissimæ; quæ quòd ad ostia magnorum fluminum

minum in Euxinum se exonerantium, & sinus, & stagna habitaret, Venetorum nomen accepit. Liuius, qui plurimum Antenori tribuit, Troiam pagum vnum ab ipso deriuat, exiguum sanè ad totam Venetiam & antiquissimam gentis nobilitatem momentum. Fixerit igitur hic arma, Troia nomen pago dederit, ac in eo cum suis Troianis habitaret; quid tamen hoc ad Venetorum vel nomenclaturam vel prisecam claritatem, in quarum neutra Troiæ mentionem audimus? Nihil est quo Troianos in auxilium Veneti vocent, ad genus suum illustrandum, cum illud à Cimneriis duxerint, multo antea quàm Troia conderetur, in Italia commoratis; vt in Romanorum antiquitate, hactenus à nemine explicata, latius, si Deus adspiret, exponam. Quoniam verò dixi Venetos à stagnis nomen apud Cimnerios habere, eam primū vrbem in medium ad antiquitatis testimonium vocabo, quæ olim tota in paludibus & stagnis veluti pensilis ædificata fuit. Eam vt olim, ita nunc quoque Rauennam vocamus; quod nomen Strabo per Beta ob defectum V consonantis scribit, quamuis Hermippus Berytius per diphthongum V vocali ferè sono respondentem scripserit, vt & alia multa Latina nomina apud Græcos diphthongū hanc pro V cōsonante accipere passim videntur. Antiquitas huius vrbis tanta est, vt alij ad Armenos, qui huc nauibus appulerint, & nomen, & primordia referant, velintque primū à nauibus Nauennam, deinde corruptè Rauennam nominatam; alij mille septingentis & pluribus annis ante Romam structam fuisse dicant. Strabo à Thessalis huc appulsis ædificatam scribit: quod inde profectū credo, quòd Deucalion Thessalus fuerit, quasi qui sic senserunt; dixissent tam vetustam esse, vt à Deucalionis vel filiis, vel nepotibus fuerit cōstructa. His aiunt Vmbros quosdam accessisse, quos equidem veros ipsius conditores opinor, si hoc quidem mihi detur, Vmbros pro Combris lapsu temporum corrupta voce dictos apud Latinos fuisse. Hac enim via Combris, Commeri, & Cimnerij iidem essent, & antiquissimi Italiæ incolæ dicendi; de quibus alibi plura. Nos antiquissimam confitemur, & argumento nominis certissimo à Cimneriis conditam, sed quanto ante Troiam tempore non liquere. Curiam vernaculus nobis sermo *Æatquis* vocat, id est, consilij domum; eò quòd *Æat* consilium siue senatum significet. Rauenna igitur senatus erit stagnorum & paludum, quæ *Wenney* vocantur, extra compositionem integrè dicenda *Æat dex Wenney*; è quo si articulum & Tau demas, iuxta regulam nobis in componendis vocibus obseruatam, *Æauenney* existet, quod vocabulum Latinæ formæ accommodatum Rauenna euadit. Nulla vox melius & naturam loci, & vrbis principum

parum posset indicare, quoniam, ut Strabo scribit, tota lignis super stagnis & paludibus fuit compacta, tota nauibus aut pontibus permeanda. Huc Silius Italicus alludit, sic canens.

*Quique graui remo limosis segniter undis
Lenta paludosa proscindunt stagna Rauennæ.*

Martialis item.

*Quum comparata rictibus tuis ora
Niliacus habeat Crocodilus angusta,
Meliusque rana garrunt Rauennates.*

Idem alibi Rauennam hac de causa æquoream vocauit, eò quòd æquoris aquis pensilis insideret. Quamuis ergo paludes frequentibus olim ruinis oppletæ sint, & deinde industria hominũ per varios elices & canales exhaustæ ac desiccatae, ea tamen olim vr̄bis facies fuit; quam & Strabo eleganter depinxit, & alij auctores indicarunt: quod monere mihi necesse fuit, quo nominis artificium magis eluceret. Omnium itaque Venetorum principatum & curiam hæc olim ciuitas habebat, ut nomenclatura sua testificatur, quæ partim cum Venetiæ etymo consentit, partim illud addit, quo summum senatum regionis totius hic fuisse, Cimmericæ linguæ peritus agnoscit. Hæc demum est vera ratio originum inuestigandarum, quæ nõs recta ad primos conditores deduxit, longè Troiano excidio vetustiores; quorum posteris, licet post accesserint alterius nationis homines, iis tamen primaria gentis nobilitas minimè est adscribenda: Venetos quidem Paphlagoniæ, quoniam & eiusdem nominis erant, & eorundem parentum, nec non eiusdem virtutis, in nobilitatis admitto communionem: at Antenorem, qui famam suam Pardalis notis commaculauit, prorsus excludo, nihil vel laudem eius priorem, vel posterius crimen moratus, cum nihil nobilitatis Venetæ referat, quid externus homo vel commiserit sceleratè, vel gesserit præclarè. Plurima possem commemorare ad Rauennæ decus spectantia; sed quia antiquissima tantum & Becceselana quærimus, ea aliis adornanda permitto. Post Rauennam in qua supremus Venetiæ magistratus & curia fuit, Patauium considerandum, quod mercatu & opibus inter ceteras vr̄bes maximè excelluit. Strabo enim sua ætate quingentos equestris ordinis viros ibi censos fuisse scribit, & antiquitus duodecim myriadas armatorũ emisisse. Industriam autem ciuitatis & ingentes opes ea declarabāt, quæ Romam inde venum portabantur; inter quæ omnis generis telæ, vestesq; non parum precij referebant. Habuit hæc vr̄bs maximum portum ad Medoaci ostium, eiusdem

dem cum flumine nomenclaturæ, à quo Patauium vsque per Medoacum, nunc Brentam vocatum, merces importabantur spacio paulo plus triginta milliariũ Italicorũ, quem Veneti, ne stagna oppleret, ad dextram diuerterunt, fossa à flumine deducta, & portis occlusa, è qua per aggerem cimbarum in stagnum trahuntur. Qui Troianis nihil antiquius nouerunt, primum conditorem Antenore putarunt; quos Virgilius, & Pomponius Mela sequuntur. Nos perinde huius atq; Rauennæ antiquitatem & primordia ad Cimmericos referimus, qui urbem hanc ita nuncuparunt, propterea quòd eam eo loco constituisent, qui & commoditatis lucrique plurimum è portu acciperet, & tamè esset collibus Euganeis proximus, ac ob id plurimũ inde haberet amenitatis. *Pat*, siue per tenuem litteram *pat*, lucrum, commodum, & omne adiumentum notat; à *patien*, quod est contentum reddere. *Patave* igitur, aspiratione compositionis ratione exempta, ipsum portus lucrum significat, eò quòd hæc vr̄bs prima à portu extra paludes posita, præcipuam portus illius maximi, in quo Venetiæ nunc spectantur, utilitatem perceptura esset. Quam, bone Mercuri, significanter mercatum maximum, & opes summas è portu vicino acquirendas, hac voce diuinarunt: quas qui æstimare velit, ea consideret, quæ ex Strabone antea recitauit. Addam porrò ad hanc interpretationem confirmandam Petrarchæ testimonium, qui Patauum trisyllabicon, non Patauium admittit: ita ut in Patauo Latinorum, & *Patave* Cimbrorum vocabulo, idem syllabarum numero seruetur, ac Virgilius integrè dixerit, *Urbem Patani*, tametsi contra Grammatici arbitrentur. Quid nunc amplius dubitandum, quæ gens Patauium condiderit, si clarissimè cernatur è Cimmerica lingua nomenclaturam eius sumptam esse? Scio equidem antiquam Phrygum loquelam Cimbricam item fuisse; sed an illa ad Antenoris vsque ætatem durarit, scire non possum: quamquam coniecto, vel maiorem in modum corruptam, vel fuisse penitus immutatam; quoniam Homerus alias voces diuinas, id est, primæ linguæ vernaculas, alias humanas nominarit; quasi sermo quidam posterior fuisset inuectus. Rauennam omnes antiquissimam esse urbem consentitur ab ipsis vsque Deucalionis principio petito: cuius nomen cum Cimbricam habeat originem, & eam Troiano excidio longè vetustiore, quid ni ad eiusdem generis conditores Patauium referatur, è cuius loquela nomenclaturam est adeptum? Batavia & portubus & portuum lulescenta utilitate non dissimilis antiquo Venetiæ situi est; & ea

de causa eiusdem originationis habet nomenclaturam, tametsi hęc media in Parauia tenuis littera pronuncietur. Duę itaque vetustissimę vrbes, Venetię fuerunt, altera mercatu opulentissima, altera summo magistratu siue curia suprema insignis: quarum nomina ab iis posita sunt, à quibus ipsa Venetia ante Troianorum aduentum sortita est appellationem: quam Seruius, à nescio quo Heneto duce, antequam nuncupatam putauit, quam eò Antenor appulisset. Nec aliunde Timauus antiquam habet nomenclaturam, altera compositionis parte cum Pataui appellatione concordante. In Amazonicis docui, *Ταυ, Τεμ, & Τιμ* dici, pro eo quod decet Latini dicunt. Timauus igitur è Cimbrico *Τιμαυε* nominatus, idem est quod decorus portus diceretur. Quid verò pulcritudinis aut decentię hic portus præ ceteris habeat, vt hoc nomen mereatur, vel vnus Strabo satis explicabit; cuius verba, vt Gręca habent exemplaria, adscribam.

Εν αὐτῷ τε τῷ μυχῷ τῆς Ἀδρίας τῆς ἑρῆς τῆς Διομήδους ἐστὶν ἄξιον μνήμης τὸ Τίμαυον λιμένα γ' ἔχει καὶ ἄλλος εὐπρεπὲς καὶ πηγὰς ζ. ποταμίου ὕδατος εὐθὺς εἰς τὴν θάλασσαν ἐπιπίπτει, πάλαι καὶ Βαβεί ποτάμω. id est,
Et in ipso sinu Adrię Diomedis templum est memoratu dignum ad ipsum Timauum. Portum enim habet & lucum perquam pulcrum & plenum decoris, & fontes septem fluuiali aqua statim lato & profundo amne in mare collabente. Hęc ille. In quibus Gręcum codicem corrigendum existimo, ita vt pro τὸ Τίμαυον, legatur, *πρὸς τὸν Τίμαυον*, nisi quis arbitretur ipsum etiã fanum Timauũ nominatũ fuisse, quod equidem non memini me legisse. Posidonius fluuium Timauum è montibus in barathrum siue profundam specum dicit præcipitare, ac inde sub terra delatum ad centum & triginta spacia erumpere in mare. Polybius vno excepto, fontes eius omnes falsas aquas habere scripsit, & locum ipsum maris fontem, marisq; matrem ab accolis vocari. Pomponius Mela post Natizonem qui Aquileiam alluit, Timauum Tergestam versus collocauit, nouem capitibus eum exsurgere ac vno ostio in mare effluere dicens. Eiusdem opinionis est Virgilius, qui ora nouem, nouem fontes nominauit:

— *Et fontem superare Timau,*

Unde per ora nouem vasto cum murmure montis

It mare proruptum, & pelago premit arua sonanti.

Verũ videtur ad Posidonij etiam opinionem respexisse, qui Timauum fluuium ex vno fonte deduxit, ac inde in specum subterraneam præcipitauit, post in mare delabi è subterraneo barathro asserens. Fons ergo hic primus fons intelligendus esset, ac ora nouem vo-

canda,

canda, per quę veluti per canales quosdam vi ruptos non sine indignatione & murmure montis in vnum latum alucum, quem pelagus appellat, coit, ac inde mare prorumpit, & vi sua proturbat, quasi ipso mari potentior. Mirum est quàm frigidè & ineptè Poëtam hic Seruius & Donatus interpretentur, quamq; eius sententiam non assequantur. Virgilius enim post Liburnos Carnos montes & saltus superandos sciens, vt ex Illyrico in Venetiam veniatur; eos mirabilis fontis & fluminis indicio depinxit. Nam primus & verus Timauis fons è montibus Carnis, quibus Iapodes quoque comprehendit, iuxta Posidonij assertionem oritur, cui Sabellicus suffragatur: ita vt qui hunc fontem sit superaturus, eum necesse sit Alpes hac parte transire. Recta enim à Triballis & Istro, ad Sauis exordium adscendenti, hi montes occurrunt: quos vbi superauerit, inter Tergestũ & Aquileiam descendet, vbi Venetorum primus limes olim erat constitutus. Timauus igitur è regione Sauis in Carnis Alpibus exoritur, vno illic quidem fonte; at deinde à terra absorptus ad sedecim milliaria latens, magna vi nouem sibi ora per montem molitur, è quibus in vnum alucum corruatus pelagi instar habet, quò mox mare intrat atque protrudit. Quod autè alij nouem, alij septem ora, per quę erumpat, enumerant, ad multitudinem scaturiginum, aut potiùs canalium spectat, quam vel septenarius numerus vel nouenarius potest significare, eò quòd ille ternarium & quaternarium contineat, hic tribus ternariis absoluat. Sunt enim in hoc sinu multi canales, per quos aqua cum murmure sub terra in mare decurrit, quorum omnium vnum fontem in montibus Carnis Posidonius esse dixit. Hac ætate ad arcem Tiuein nomine, & vicum Sancti Ioannis scaturigines plurimę spectantur, quę in vnum coeuntes ostium, in sinum Tergestanum euoluuntur. Sunt circa & calidę aque, ad quas canalis plumbeus superiore ætate inuentus inscriptionem Aquę Dei & vitę præferebat. Sunt hic cancelli quoque è montis cauernis per aquas in mare delati, qui lubenter in latentibus rupium scaturiginibus viuunt, è quibus à me aliquando sunt protracti. Sunt & tessulati operis particulę ex imo fundo erutz, vt Georgius Amazeus, diligens huius orę perscrutator, prodidit. Templum autem Diui Ioannis *de la tromba* nominatur, fortasse quòd aquę subterraneę, tubę sonum edant, tum maximè cum copiosius fluunt. Accolarũ vulgus persuasum habet, ad extremum Dei iudicium hoc loco vnam è quatuor tubis signum resurrectionis daturam; qua de causa multi hęc cupiunt sepeliri, quòd faciliùs ita se ad sonum experrecturos credant. Facit hęc loci religio, vt certò mihi persuadeam, Diomedis hęc olim fanum fuisse, atque ea

GG de re

de re Timauum quoque non alibi quærendum. Quia tamen Aquileia non longè hinc distat; factum est, vt ei ob vrbs claritatem Martialis Timauum adscripserit:

*Et tu Ledæo felix Aquileia Timauo,
Hic ubi septenas Cyllarus hausit aquas.*

Blondus Brentam, contra veterum auctorum sententiam, Timauum vocauit, quem nos Medoacum esse ostendimus, persuasus Lucani versibus:

*Euganeo, si vera fides memorantibus, augur
Colle sedens, Aponus terris ubi fumifer exit,
Atque Antenorei dispergitur unda Timau.*

Quos si veros esse volumus, sic exponere cogemur, vt valde longè petita, & propè non ferenda descriptione, pro collibus Euganeis totam Euganeorum regionem, quæ Timauo terminatur, comprehendant. Doctiùs Martialis Ledæum Timauum vocauit, eò quòd Diomedis templum Castori & Polluci quoque fuerit consecratum, Ledæ ex ouo filii; quorum inter equos Cyllarus maximè celebratur, quem vt optimum formæ caballinæ exemplar Virgilius in Georgicis produxit:

*Talis Amyclæi domitus Pollucis habentis
Cyllarus. —*

Sed hîc accuratiùs inquirendum, quis hic fuerit; Diomedes, cui candidum equum Veneti immolabant; & cui Diomedæ insulæ erant nuncupatæ; & quid huic cum Castore & Polluce fuerit affinitatis aut communionis, ob quam fano eodem ad Timauum coleantur. Veneti sibi, cum alia de Diomede comminiscuntur, tum apotheosin eius, siue in deorum numerum cooptationem apud se factam fabulantur. Coluerunt eundem Metapontij, & Thurij statuam ei veluti Deo dedicarunt. Argyrippa siue Hippion Argos Dauriæ opidum, eundem conditorem suum iactabat: tum Arpi quoque & Beneuentum, si Martiano Capellæ fides habenda, principium sui ei acceptum ferebant; tanta fuit Diomedis per Italiam gloria, atque ea quidem illius, qui Palladium Ilio sustulit, quod sanè non caret admiratione. Fertur Minerua, Tydeo vulnerato, à Melanippo Thebano heroë immortalitatem largita. Verùm cum Amphiarum orasset, vt Melanippum in vltionem læthalis sui vulneris occideret, & caput eius recisum ad se portaret, idque Amphiarus fecisset, dicitur præ ira mordicus caput arripuisse, ac carnes eius deuorasse: quod Eurypides in Meleagro indicaui t:

Eis

*Εἰς ἀνδροβράχους ἠδοναὶς ἀφίξει)
Κάρηνα Τυδεὺς γένουσι Μελανίππου πάσας.*

Id est,

*Tydeus ad humana voluptatem cadet
Carnis vorandæ, cum caput Melanippicum
Discerpet atrox dentibus fœdissimis.*

Hoc ergo est abominandò inquinatus, diuinitate promissa se reddidit indignum; quocirca Palladem, vt munus in filium suum transferret, quod à Dea impetrauit, atque hinc Diomedes, de cuius morte nihil apud auctores proditum, Deus euasit, & apotheosin suæ memoriam apud Venetos reliquit, maximis honoribus ornandam. Ibycus vetus Poëta, auctor est, Diomedem Hermione vxore ducta, in Deorum numerum esse relatum, ac apud eos cum Castore & Polluce perpetuò versari. Pindarus in Nemeis à Pallade Deum immortalẽ esse factum cantauit, adeò, vt omnes Diomedi Tydei filio honores diuinos tribuisse videantur. Mihi de prisca equi immolandi consuetudine aliud in mentem venit, illud nimirum in hoc nomine accidisse, quod in Castore & Polluce alibi annotaui. Græcorum enim Poëtarum adulatio, Deorum siue diuinarum potestatum nomina ad illos detorsit, quos inter maiores præ ceteris fabulis suis exornare vellent. Quis enim dubitet, ante Argonautarum fabulosam navigationem, & ante Ledæ ætatẽ, Castoris & Pollucis & nomina & mysteria fuisse inter Theologos celebrata, si secum expèdat, quæ ipsis ab auctoribus tribuantur, à nobis in Croniis fati examinata? Fuit ergo Diomedis antè honos & celebre nomẽ, quàm Tydei filius nasceretur; tametsi idem nomẽ sit adeptus, quo diuina prius potestas vocabatur. Quoniam verò Ibycus eum cum Castore & Polluce versari scribit, necesse est aliquid inuenire, quod commune horum fuisse dicatur. Diximus, quis Castor, quis Pollux, quos Diomedes, id est, Iouis consilij interpres, necessariò comitatur. Spiritus enim sanctus Iouis consilium humanis mentibus infundens, an non Castorem in vtero adhuc latentem docuit, generis humani saluatorem adesse? An non idem super Pollucis capite se Castori commonstrauit, consilium ei Iouis exponens, dum illud auditum est: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui? Quid? an non perpetuò ab ipso vtero vtrique hic spiritus adfuit, in omnibus Iouis consilium, & voluntatem iis aperiens & infundens, et per eos illud ceteris mortalibus annuncians? Sacrum igitur hoc nomen ab Orphicis Græci acceperunt; cuius vim cum non intelligerent, Diomedi Tydei filio, & nescio

GG 2

cui

cui Thracio Tyranno attribuerunt. Nèc mirum plus honoris venerationisque huic consiliorum Iouis interpreti, quàm Castori & Polluci à priscis Cimmericis tributum fuisse, propterea quòd Spiritus sanctus eo intelligeretur. Templum etenim non Castori & Polluci, sed Diomedis à Venetis priscis fuit nuncupatum, quamuis Castori & Polluci in eodem fano honores etiam exhiberentur; ad quos respiciens Martialis, Ledæuin Timauum vocauit, quia ad eum Ledæ pueris sacra fiebant. Hinc conicere licet, priscum hunc ritum fuisse, vt Diomedis Castorè & Pollucem pontifices adderent, atque inde illud esse quod Ibycus dixit, Diomedem semper cū Castore & Polluce versari, vel Græcè, vt ipse dixit, συνδιατρέχει. Verùm illud in primis arduum & difficile ad explicandum videtur, quæ causa sit, vt equus Diomedis immoletur, & quare Castori eius animalis domandi ratio & disciplina tribuatur, si vera illa sunt, quæ in Croniis à me de hoc & eius fratre adferuntur; cū Castor ille domini præcursor nunquam equum adscenderit, tantum abest, vt artem tradiderit domandi. Proposueram hanc difficultatem non antè mouere, quàm ad Cimbricam Theologiam per singulos deos & sacrosancta eorum nomina examinanda peruenissem: verùm quia cerno nimis hæc nostra commenta absurda visum iri, nisi vel obiter saltem & perfunctione opella hic scrupulus auferatur, breuiter fontes mysteriorum indicabo; è quibus tot errorum & superstitionum vanissimarum flumina ad Græcos & Latinos puræ sanctæque veritatis ignaros defluerunt. Equos frenis domari cū nemo ignoret, videndum cuius rei tesseram in sacris litteris ea soleant habere: quam si intelligamus, euestigio videbimus, qui sint equi, quos Castor & Pollux frenis suis domare dicuntur. Iob de Deo loquens, Pharetram enim, inquit, suam aperuit, & affixit me, & frenum posuit in os meum. In Ecclesiastici capite vicesimo octauo legimus, Aurum tuum & argentum tuum conflat, & verbis tuis facito stateram, & frenos ori tuo rectos. Esaias capite tricesimo septimo, freni aperuit vtilitatem, dum Deum sic facit loquentem: Habitationem tuam, & egressum tuum, & introitum tuum cognoui, & insaniam tuam contra me; cū fureres aduersum me, superbia tua ascendit in aures meas: ponam ergo circulum in naribus tuis, & frenum in labiis tuis. Eodem modo Deus Pharaonem apud Ezechielem alloquitur, Ponam frenum in maxillis tuis; cuius rei causam assignat, quia Rex suis viribus fideret, & creatorè suum ignoraret. Quid multis? tam frequens hæc est & tam accepta priscis vatibus loquendi consuetudo, vt frustra eam sim pluribus ostensurus. Deus enim nos freno suo circumagit, haud aliter atque sessor equum; è quo perspicuum fit,

quis

quis sit equus freno domandus. Dauid oden Deo canens ad intellectum sibi impetrandum, hæc verba audire desiderabat: Intellectum tibi dabo & instruam te in via hac qua gradieris, firmabo super te oculos meos. Deinde subdit, Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. In chamo & freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te. Ex his itaque quis non videt, quid sit frenum, qui sint equi, & quis domitor equorum? Et quoniam Deus equos frenis moderatur, videndum cui inter homines hæc tradiderit potestatem. Cui? nisi illi qui de seipso dicit, Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. An verò illi soli data est? Data est sanè, sed huic etiam Deus dedit, qui præcurrens equorum viam præpararet, ac clamaret in deserto, Præparate viam Domini, rectas facite semitas eius. Hic igitur est Castor, qui prima equis dedit rudimenta, & carceres, & impedimenta recti cursus ex hirtis & senticetosis hominum animis remouit, & ipsum illum ostendit, qui quod deesset perficeret, atque omnem equorum naturam ab omni prauitate purgaret, redderetque faciles promptosque ad obtemperandum. Castor itaque atque Pollux equorum sunt domitores, sed Pollux aliud sibi habet peculiare, quod pugil etiam sit fortissimus. Cū enim Christo omnem potestatem in cælo & in terra Deus dederit, sitque Dominus veluti quidam puginator, vt est in Exodi cap. decimo quinto, pugnandi etiam illi dedit potestatem. At contra quem? Nempe contra Draconem, quem agnus pedibus suis subiecit. Vterque ergo equorum moderator, sed Pollux pugil etiam robustissimus Argonauticorum auctore sub Orphei falso titulo sic id attestato:

Κάσσορα δὲ ὑποδάμων, καὶ πύξ ἀγαθὸν πολυδέυκεα.

Sed qua de causa tantopere placuit vetustis vatibus hominem equo comparare? Illa sanè, quòd homo animal sit ad hoc factum, vt Deum semper suauiter in animo ferret, ac eius voluntati semper & vbique obtemperaret. Ceterum fraude Draconis sic est superbia intoxicatum, vt Deum sessorem deiecerit, quasi sua se sapientia gubernare posset. Quamobrem misericors Deus volens efferum animal ad sanitatem reducere, frenum iniecit, ac tandem venenum Draconis expurgare volens, Castorem & Pollucem æterna sua bonitate & sapientia in terras misit, optimos equorum domitores, quibus Diomedem consilij diuini perpetuum interpretem adiunxit, quo frenum & moderationem ad Iouæ voluntatem accommodarent. Equini item pulli cū lacte se exsaturarūt, matribus recalcitrāt: quod homines cū primū ab æterna Dei potestate ex nihilo in lucem venissent, multo

insignius fecerunt, dum sic præcepto eius recalcitrarunt, ut ei, à quo creati erant, similes esse vellent. Pindarus in Olympiis Xenophontem Corinthium celebrans, Pegasus equum alarum & indomitum è Gorgonis serpentini monstri à Perseo occisus sanguine natum dicit, fabula ad Draconem generis humani hostem alludente, quem Deus occidit morte æterna: de cuius sanguine, siue peccato, sic animi nostri sunt infecti, ut veluti equi indomiti semper ad recalcitrandum sint præcipites. Bellerophontes igitur apud Pyrenen, scientiarum inquisitionis fontem, ab experimentis nomen habentem, diu multumque laboravit, ut hunc equum alarum & indomitum subiugaret, ac eo commodo & mansueto vteretur, suo hoc labore cuiusvis hominis ad virtutem enitentis imaginem gerens. Pallas itaque vani conatus miserta, frenum ei dedit; quo usus, equum suum rebellem & contumacem domuit, atque eo deinde difficillima quæque certamina felice successu perfecit. Quæ verò hæc est Pallas, quæ frenandi animi tradidit disciplinam, nisi ea, quæ è cerebro Iouis nata, omnem nobis tribuit sapientiam, qua peruersas & obstinatas & Gigantæas animi cupiditates superemus, ac rationi subesse doceamus? Hæc igitur Iouis filia sine matre nata Spiritum ad nos sanctum mittit, quem Diomedem prisca vocauerunt, quia Iouis consilium & voluntatem mentibus nostris exponeret, quem veritas ipsa germana Pallas caro facta, & in cælum reuersa, ignearum specie linguarum, in capita discipulorum misit. Hic Diomedes Orpheo inspiravit, tum cum Argonautæ horrenda in tempestate de salute desperarent, ut vota Samothraciis diis faceret; quibus ritè peractis procellæ cessarunt, duabus stellis super capita Castoris & Pollucis delapsis, ut Diodorus Siculus refert, tametsi Diomedis non faciat mentionem. Sed quò clarius paulo quod dico intelligatur, è Platonicis, aut potius ex ipso Palladis peplo addendum, eadem nomina à primis fontibus ad intelligentias secundas, hinc ad tertias, inde ad quartas, atque ita deinceps ad ultimas usque descendere, donec ad animum humanum perueniatur; in quem dum imaginem intelligentia impressit, homo ut imaginis, ita nominis quoque accipit communionem. Hac via à summo Hercule Iouis filio ad Noachum, & similitudo & nomen descendit, ut alibi declaravi. Eadem catena à primo Diomede ad secundum, & hinc ad tertium, & deinceps ad inferiores usque ad ultimum, & imago & nomen transit, semper superioris sine se connectente principio inferioris, ut est à Dionysio rectissime perscriptum. Quamvis verò apud homines Theologiæ peritos hæc nominum comunicatio non solum non offendat, aut errorem inducat,

cat,

cat, sed sit etiam necessaria, è quòd rerum similitum cognatio eadem nomina per analogiam postulet, quia rerum copia vocabulorum numerum immani interuallo excedit; apud indoctos tamen & plebeios animos ingentem & abominandam induxit impietatem. Quibus enim hominibus diuinæ alicuius gratiæ lumen affulsit, eos, quia de similitudine ad primam ideam nominabantur, pro primo fonte bonitatis coluerunt & adorarunt. Hinc factum, ut homines diuinos honores sortirentur, & Diomedes Tydei filius pro primo & vero Diomede, tamquam Deus coleretur, tum etiam Castor & Pollux Tyn-dari filij, si qui tamen fuerunt, pro vero Castore & vero Polluce haberentur, atque ita omnia Orphicæ poëseos mysteria ad inanes nugas & ineptissimas fabulas, & ad impiam & despuendam traherentur superstitionem. Cum itaque Diomedem audiissent consilia mortalibus dare, ut equos suos, id est, effrenes animos, Castori & Polluci traderent domandos, quibus ipse flammam suam copiosè affudisset, mysteriis neglectis crasso modo ad nuda verba respexerunt, credentes homines hos aliquos apud Græcos fuisse, quos in numerum suum Dij cooptassent. Cum item audissent à Theologis equum album Diomedi esse offerendum, id est, purum animum consilio Iouis debere obtemperare, stultè sibi persuaserunt, equum esse album Diomedi mactandum, quasi eam sibi hostiam, non animum purum, Spiritus Sanctus, diuinæ voluntatis interpret, postularet. Ex hac foeda, crassaque mentis caligine, omnes tum superstitiones, tum Poëtarum insanæ fabulæ emanarunt, quibus primas illas fabulas Orphicas inquinarunt, & ferè omnino corruperunt, ut nisi quis Lynceus sit, vix quicquam in iis videat veritatis. Quis non cernit certissimum hoc esse vesaniæ illorum argumentum, quod totam ferè Deorum suorum & Heroarum generationem tribus ferè aut quatuor ætatibus includant, quasi antea neque Hercules, neque Castor, neque Pollux, neque Diomedes ullus fuisset? Fateor equidem nullam ætatem tam diuinæ gratiæ sterilem fuisse, quin aliquis Hercules, quin aliquis Castor, quin aliquis Diomedes fuerit, sed eos nego pro Diis colendos esse, sed ita duntaxat nominandos, quia imaginem aliquam diuinæ potestatis in sese ostenderunt. Leda semper oua duo parit, nec vlllo sæculo parere cessabit; è quorum altero, semper duo excludentur immortales, Pollux nimirum & Helena; ille ad æternam felicitatem, hæc ad æternam miseriam destinata: duo verò mortales, quorum alter Castor nominatus ad beatitudinem, altera Clytemnestra, ad perpetuam infelicitatem animum nostrum præparabit. Diomedes porò perpetuus hortator aderit, consilij diuini

diuini memoriam in omnibus cogitatis, dictis, factisque suggerens, ut Castori & Polluci equum nostrum subiugemus: vitemus verò Helenam & Clytemnestram, quarum hæc gloriæ mundanæ procam notat, illa ipsum vnū celat, & à capite nos segregat in æternum. Hæc autem diuisio felicitatis & infelicitatis in hominibus orta est è Leda, quæ primi peccati, siue ipsius Euxæ habet significationem. Sed nimis procul in Orphicorum adyta profanos pedes prius infero, quàm expiationibus necessariis sint abluti. Oportunius de his in Diuinarum potestatum nominibus, si cogitatis meis affulgeant, tractabo; quæ prius intelligi non poterunt, quàm Hermathena nostra primâ linguâ fuerit interpretata. Reuertamur nunc ad id, quod quærebatur; quæ de causa apud Venetos Diomedes diuinos honores sit consecutus. Primi Veneti cum origine Cimmerici essent, Theologiam eorum imitati, Diomedæ, Castori, & Polluci honores exhibuerunt: posteriores in veræ mysteriorum intelligentiæ obliuionem lapsi, nec intelligentes, de quibus equis ea agerent, pro animo puro & candido brutum animal Diomedæ obtulerunt, & crassam hanc ignorantiam ad posteros transmiserunt, quæ tanto ab iis & facilius accepta, & pertinacius retenta, quòd Diomedem crederent equestris, cuius ipsi erant studiosissimi, disciplinæ, & curam & præsidium habere. Quamobrem cum Græci scriptores præcæ illius sapientiæ nominibus Cimbricis consignatæ ignari, Diomedæ honores apud Venetos inuenirent, eos ad Diomedem Homericum retulerunt, quasi ante Tydidæ ætatem nulla Theologia mystica fuisset. Non eò inficias, doctè ab Homero, & conuenienter Scythismo fictum esse, Palladem Diomedæ semper adfuisse, quia nimirum ab ea Dea, quæ veritas est, gratia Spiritus sancti animis humanis concessa est, tanquam ab ea, cui omnis potestas data est in cælis & in terra. Nemo itaque Martem melius superabit, quàm is qui Iouialis consilij, & diuinæ voluntatis impressam sibi gerit imaginem, quam secutus, facile omnes aduersarij superabit insultus. Nec malè Castori & Polluci vim tribuerunt præsentissimam, ad homines in maris tempestate seruandos, Soterum nomine inde tributo: quòd quidem totus hic mundus plenissimus procellarum, aptissimè pelago periculoso comparatur, in quo nemo seruari potest, nisi eius adsit potestas, qui malum disturbat & propellit, & eius item vis succedat, qui homines à malo liberatos vera impleat felicitate; quorum prior Castor, posterior Pollux nominatur. Quòd si quis Christophorum pingeret Christum humeris ferentem, quid aliud indicaret quàm equum Christophorum, id est, hominis animum Christo subiugatum: quem si in mari

tem-

tempestatibus & monstis horrèdo collocaret, num aliud daret coniciendum quàm hominè, qui Christi iugum fert in hoc mundo, veluti in Oceano quodam turbulento, neque vnquam securo versari? Huic si Castor & Pollux non succurrat, & Diomedæ lucerna viam & Iouis voluntatem non præmonstret, certissimum imminet exitium, nullis humanis viribus euitandum. Quemadmodum igitur Neptunus equis & mari præsidere fingitur; ita Castor & Pollux equi similiter & maris gubernacula sortiuntur. Veneti ergo errore à veris principiis per collectionem plusquam sophisticam ducto, duplicem habuerunt causam Diomedæ & Castorum colendorum, tum quia equitij apud ipsos ingens studium vigeret, tum quia è nauigatione diuitias maximas sibi compararent. De nauigationis vtilitate Patauium duxit appellationem, satis contestatam, quantum lucri ea ciuibus adferret: de diligenti equorum educatione Strabo suam nobis commodabit auctoritatem, qui duplicem dicit de Venetorum origine sermonem in ore hominum versari; alterum, qui habeat eos Gallorum eiusdem appellationis colonos esse; alterum, qui doceat eos, è Paphlagoniæ Venetis descendere, qui Antenore duce ad Adriam venerint; ad quod posterius probandum, argumentum ab equis alendis ducitur, qui ad Adriam æquè atque ad Pontum Euxinum studiosissimè olim enutriebantur, quamuis Strabo suo tempore hoc studium profus defecisse fateatur. Addit Dionysium hinc sibi genus ad equestre certamen petiuisse, & tota Græcia equinæ sobolis claritatem apud Venetos præcipuam fuisse. Nostra ætate apud Mantuanos generosa equorum proles magna cura educatur; qui cum loca colant lacubus & paludibus plena, non multum à Venetorum natura & præcæ consuetudine recedunt. Geographus enim Venetiæ eam naturam quasi propriam facit, ut tota sit paludibus & fluminibus plena, quæ ei cum Mantuanorum agro profus est communis. Videtur itaque hæc vrbs in lacu sita, & generosissima equorum sobole nobilissima, vetustam hanc Venetorum in equis alendis laudem vindicasse, de qua Strabo credidit in eam ventum opinionem fuisse, ut Veneti Adriatici è Paphlagonia commigrasse dicerentur, cum ipsi tamen magis verisimile videatur à Gallis procreatos. Nos geminam gentis nobilitatem admittimus; priorem & præcipuam ab antiquissimis Cimmericis, à quibus Galli etiam descenderunt, ut in iis docebo, quæ in aduersariis de Gallorum & Francorum originibus habemus: alteram ab Henetis Paphlagoniæ, qui post multo vetustis sese adiunxerunt; quorum quia Antenore dux fuit, Cato putauit Troianorum Venetos colonos fuisse, quòd non ultra ve-

HH

rum

rum est, quàm Titus Liuius indicauit, tantum pagum vnum in vniuersa Venetorum regione Troiam nomine Antenoris adscribens. Quauis tamen harum originum mihi concessa, probabile non est, Diomedis illius templum & honores diuinos apud Venetos fuisse, qui Troiæ Palladium scribitur abstulisse. Si enim, vt Strabo suspicatur, à Gallis Oceani accolis genus duxissent, nunquam erant peregrino Heroi & ignoto sacrificaturi, si Druidum disciplinæ credendum, quam in Gallorum antiquitatibus latiùs, & aliter quàm hæcenus quisquam, enucleabo. At si quis ipsos vel Troianos vel Henetos Paphlagoniæ Troianorum auxiliares, vel Cimmericos iis antiquiores, vt ego arbitror, fuisse putabit, ei absurdè ratio succedet, si Diomedis Troianorum & Paphlagonum acerrimo hosti honores & sacrificia adscribet, nisi tam contra omnem opinionem sibi soli sapere velit, vt Manes inimicissimorum hominum, qui vel patriam expugnarint & exusserint, vel regem occiderint, pro Diis censeat habendos colendosque. Iam si Cimmericorum, qui Italiam priùs multo quàm vel Troia conderetur, vel Dardanus in Phrygiam commigraret, habitauerunt, posterius dicantur; nullo modo verisimile reddetur, Diomedem, qui longè posterius quàm Veneti ad Adriam cõderentur, natus esset, ab ipsis pro Deo fuisse honoratum. Quamobrem, quòd eiusmodi absurdarum opinionum conclusionem euitemus, dicamus Venetis duplici origine nobilissimis Diomedem non Græcum, sed illum, quem nos ostendimus, in honore fuisse, nõ vero illo quidem, sed tali, qualem è mysteriis malè intellectis sibi conceperunt. Quod verò de Troia obiici posset argumentũ, quo Cato deceptus Venetos è Troianis oriundos esse sibi persuasit, facile potest repelli. Primùm enim non negamus Troianos aliquot vnà cum Venetis Paphlagoniæ ad veteres Venetos accessisse, de quibus pagus vnus nominaretur; sed ex eo non consequitur totam gentem, aut maiorem eius partem à Troianis habere generis claritatem, sed contrà potiùs hoc necessariò efficitur, vt quemadmodum vniuersim gens Veneta est appellata, ita Venetos præcipuam & primariam in hac colonia & multitudinem & nobilitatem habuisse, sit confitendum: quandoquidem ab iis tota regio nomen, vt T. Liuius testatur, haberet. Parui igitur refert Venetorum qualis fuerit Antenor, cum eius non tam virtute, quàm pecuniis ad iter & expeditionem necessariis ipsorum parentes, cum in patriam vacuos redire puderet, niterentur: quod non plus habet in generis claritate maculæ, quàm si Rex quisquam fœneratorum numis, vel ad hostes propellendos, vel ad iniurias vlciscendas uteretur.

tur. Vellem itaque de Antenore patriæ proditore, quamuis graui causa & maxima necessitate compulso, tacerent ij, qui à maioribus gloriam sibi quærunt, & eius loco ad vetustissimos Cimmericos, qui vnà cum Iano auo suo in Hesperiam necdum Italis cognitam nauigarunt, stemmata sua & natales antiquissimos reducant, quorum reliquias Homerus agnouit, dum apud eos Vlyssæm ad inferos descendisse fingit, eo loco, qui apud Baias & Cumas plurimum habet barathrorum & ignearum exhalationum: qua de re in nobilissima Romanorum antiquitate pluribus agam, vbi Sibyllæ antrum & eius oracula diligenter sunt excutienda, ratioque reddenda, ob quam huic loco Poëta Necyomantiam suam adscripserit. Neque enim Romana claritas Æneæ velut primo conditori est attribuenda, cum multis antè ætatibus vrbs & condita sit à Cimmericis, & Romano nomine æternitati nuncupata. Nec ante Æneæ tantum aduentum hoc nomen est sortita, sed ante aduentum etiam Itolorum, qui Cimbricam in Latio linguam primi corruperunt, vt suo loco clarissimis argumentis, si fauor necessarius accedat, ostendam. Ab eadem igitur stirpe Veneti & Romani antiquissimis temporibus sunt propagati, quibus post à Troianis eiusdem etiam generis, licet fortasse peregrinitate aliqua non nihil infecti, aliquantulum accessit claritatis, sed non plus quàm modò de Antenore declarauit. Atque hac quidem ratione Troia pagus in Venetia potuit nomen ab antiquiore Troia accepisse: potuit etiam fieri, vt antè à Cimbris opidum aliquod ita fuerit dictum de pari ratione, qua in Phrygia vrbs est hoc nomine vocata. Cum enim Terræ porca facere soleant, quo se non minùs benignam cultoribus, quàm sus nutricantibus præberet, bonis auspiciis, bonoque omine vrbs Cimmerici Troiam dicere potuissent; eò quòd Troia siue Truia, vt nunc pronunciamus, sus vocetur; quæ vox & nobis & Gallis hæcenus est in vsu, inde animali huic data, quòd Trou fidum nobis signet; eò quòd nullum animal fidelius beneficium reponat, quàm sus, quæ pro stercore vilissimaque farragine carnem reddat & copiosissimam, & suauissimam, & humanæ carni simillimam temperamento, si Galeno & experimentis consentiamus. Deinde semen commissum nulla quadrupes maiore cum fœnore restituit, vtero aliquando triginta fœtus vno partu largiente. Quocirca qui Terram precatur, vt pro stercore & femine porcæ copiosam vberemque messem reddant, & vniuersim totum rus auaris agricolarum votis respondeat, suem solent immolare, quo fœcunditatis Deam monerent. Quæ verò fuerit in sacrificiis ratio præscis hominibus obseruata, ad hostias Diis singulis deligendas, alibi explicatur.

plicabo; contra quàm Ouidius & plerique alij scriptores memoriæ prodiderunt. Hic satis hoc esto, Troiam à sue, & hanc à fideli restitutione eorum, quæ ab hominibus recepit, nomen habere, quo Terra talem se præberet, qualis vt esset & nomine & symbolo animalis supplicabant. Ex hac mysteriorum scaturigine Virgilius Heleni oraculum haufit, quo urbem eo loco condendam Æneæ vaticinabatur; vbi sus alba triginta porcellos enixa inueniretur, ad hunc modum canens libro Æneidos tertio:

*Signa tibi dicam, tu condita mente teneto,
Cum tibi sollicito secreti ad fluminis undam
Litoreis ingens inuenta sub ilicibus sus,
Triginta capitum foetus enixa iacebit
Alba solo recubans, albi circa vbera nati,
Hic locus urbis erit, requies ea certa laborum.*

Idem libro octauo Tiberinum Aeneæ per somnum sic loquentem inducit.

*Jamque tibi, ne vana putes, hæc fingere somnum,
Litoreis ingens inuenta sub ilicibus sus,
Triginta capitum foetus enixa iacebit
Alba solo recubans, albi circum vbera nati:
Hic locus urbis erit, requies ea certa laborum.*

Placuit nimirum Poetæ doctissimum hoc commentum; quod ex intimis Theologiæ Cimmeriæ penetralibus petitum, non semel tantum commemorauit, sed bis eisdem verbis repetiuit, & tertio quod prædictum erat eodem libro canit contigisse.

*Ecce autem subitum, atque oculis mirabile monstrum,
Candida per siluam cum foetu concolor albo
Procubuit, viridique in litore procubuit sus,
Quam pius Æneas, tibi enim, tibi maxima Iuno,
Mactat sacra ferens, & cum grege sistit ad aram.*

Maiorem in modum diuinus hic vates ritualium librorum arcanis, & abstrusis à communi cognitione præceptis & institutis delectatus est, propterea quod sciret ea non sine maximis causis & admirabili rerum cognatione, à priscis hominibus ad posteros fuisse transmissa. Nescio equidem, vnde is, qui se falso Messalæ Coruino titulo ornavit, quod facilius sua lectori probaret, resciverit Troiam antiquitus suam apud Latinos significasse: hoc saltem scio, vndecunq; deprompserit, ab homine antiquitatis occultioris perito id profectum esse. Lubenter sanè huius auctoritate sententiam meam confirmassem, nisi

stylus

stylus & dicendi ratio, Messalæ Coruini ætatem minimè sapere videretur. Laudo tamen eum, quisquis fuerit, de hac insigni diligentia, quod suam Troiano nomine non veritus fuerit honorare, tametsi causam fortasse nesciret. Sed de his iterum nobis in Romanis antiquitatibus, & sacrificiorum ritibus erit agendum: quamobrem ne eadem odiosè repetita nauseam pariant, & stomachum euertant, latiore eorum hoc loco explicatu supersedebo, quamuis sciam à nemine eorum, quorum scripta ad manus meas peruenerunt, quicquam sani de iis proditum esse, quo magis illum miror, qui sub Messalæ larua tantum affecutus est veritatis. Non est ergo necessaria conclusio, si Troia in Venetia inueniatur, Troianos eò ex Phrygia commigrasse, quoniam vtrouique eadem ratione vrbs potuerit nominari, præsertim cum eandem ferè linguam, & eosdem ritus à maioribus eisdem accipi solere nemo sit negaturus. Potuerunt igitur Veneti antiquissimi Rauennæ & Patauij conditores, opidum aliquod Troiam bene precando ominandoque nominare, tametsi de Phrygiæ vrbe nihil cogitarent. Verum hac in re non digladiemur, sed potius geminam nobilitatem Venetis Adriaticis admittamus; priorem vetustissimam à Cimmeriis cum Iano auo in Hesperiam delatis; posteriorem à Venetis & Troianis aliquot, multis post ætatibus adiectam: adeò vt Venetia, Rauenna, & Patauium cum vetustissimis in Europa ciuitatibus de antiquitate certare possint, ipsa etiam, ni fallor, Phrygia Troia priores. Virgilio lubenter condonamus, quod à Troianis apud omnes Poetas certatim celebratis, duxerit originem, in eo falsam vulgi opinionem secutus, propterea quod & carmen magis ornaret Antenor ab Homero decantatus, & quod Æneæ cum eo cõparatio Romanorum antiquitatem redderet illustriorem, præsertim cum faceret longè præstantiorem prudentissimo apud Troianos viro, quamdiu res ipsorum floruerunt, & tam illustri, vt Menelaus & Vlysses eius hospitio, dum Helenam repetitum venirent, exciperentur. Deinde Maro maiorem laudem ex antiquorum Poëtarum imitatione, quam ex nouo & inaudito argumento sibi dandam existimauit, adeò vt vix quicquam apud eum inuenias, quod non ex aliquo vel Græcorum vel Latinorum deprompserit, & sic suum fecerit, vt non aliunde petitum, sed domi suæ natum in lucem proferre videretur. Non mirum igitur Patauij constructionem Antenori adscriptam; semel, quia vulgo sic esset persuasum; iterum, quo plus sanguinis Troiani in Italiam transferret, ac haberet, cuius comparatione prudentissimum, præstantissimumque faceret Æneam, exemplo ex ipso vatum principe sibi sumpto: postremò, quia vetustiora ignoraret, eo carens indicio,

HH 3 cuius

cuius adiumento ego hanc primus erui antiquitatem. Seruius Patauium dictum putat, vel à Padi vicinitate, quasi Padaium, vel *ἄπο τοῦ πτεροειδούς*, id est, à volando, quòd captato augurio dicitur conditum, vel quòd auem telo petisse Antenor dicitur, atque eo loco condidisse ciuitatem. Horum duo posteriora, ineptiora mihi videntur, quàm ad ea confutanda operæ aliquid sit infumendum: primum aliquid rationis videtur habere, quam ego non difficulter admitterem, nisi scirem vel à Medoaco, vel ab Athesi potius nomen dandum fuisse, quàm à Pado longiùs omnino distante. Medoacus sanè, qui urbem alluit, & naues è portu sursum vehit, multo æquius sibi nomenclaturæ ius postularet, cum ipse portus, è quo ciuitatis præcipua vtilitas & celebritas pendebat, ab eo nomen sibi sumere non dedignaretur. Equidem mihi mea coniectura necdum displicet, quæ suadet, vt credam loco huic, in quo urbs condita est, principio Midoacum fuisse nominatū, à Cimbrica voce *Μιδωάκ*, id est, mediis excubiis, in qua quarta vocalis loco eius litteræ, qua Latini carent, fuerit substituta. Est enim Patauiū in medio Rauennæ & Aquileiæ siue Timaii, ita vt mediæ regionis Venetæ meritò custodia potuerit nominari. Sunt apud Gallos antiqua hæc nomina ab eadem radice propagata, quibus ciuitates & pagi nuncupantur, vt Bellouacum, Duacum, Bauacum, Leuacum. Flumini igitur & portui, & ipsi etiam loco à media Venetiæ custodia nomen datum videtur: quod tam diu credo opido mansisse, dum mercatu nobile redderetur, qui postquam ipsum ditasset, & indies magis atque magis augetur, Patauij nomen videtur indidisse, priore in flumine duntaxat & portu relicto. Mirum est, quàm Cimbrica hæc vocabula, regionis & situm & naturam, & quod cuiusque partis proprium est, exprimant; & quasi ob oculos ponant. Nec mirū, Medoacum mediam custodiam dici, cum Strabo testetur, olim centum & viginti militum millia è Patauina ciuitate educi potuisse, quæ sibi iure custodiæ nomen poterant arrogare, & eius quidem mediæ, quòd veluti cor in medio regionis consisterent. Non est itaque Seruio credendum, à Pado Padaium dici; immo quærendum potius, vnde Pado nomen antiquitus sit tributum. Plinius, quem aliquando, si fides eius dicto adhibenda, pudet à Græcis Italiæ rationem mutuari; hoc loco tamen, cum nihil domi suæ melius inueniret, Metrodorum Scepsium ad sententiam de hac redicendam in tribunal admisit, cui placuit ab arbore picea, quæ Pades Gallis diceretur, nomen deriuari; eò quòd circa fontem eius plurima nasceretur. Quid sit Padus apud Theophrastum, nec ego scio, nec ab alio me rectè doctum iri spero, propterea quòd vna sola vmbroso-

broforum locorum, quibus nasci gaudeat, nota describatur, nisi hoc aliquid iuuet, vt è genere picearum credatur, quòd Taxo folis Piceas imitanti adnumeretur. Quando verò Pades Gallis olim Piceam significarit, æquè atque priùs ignoro; nunquam tamen tam temerarius & excors futurus, vt quod nescio, id fuisse, velim negare. Nam quod apud Latinos fieri Horatius dixit, id suum etiam locum apud Cimbro habet, & tanto latiùs patentem, quanto Cimmericus sermo Latino est copiosior, tum vocabulis, tum dialectis:

*Multa renascentur quæ nunc cecidère, cadentque,
Quæ nunc sunt in honore vocabula, si velit usus.*

Verum quò Metrodorū iuuenus, confitemur Padum à Picea dici, sed negamus Pades Piceam Gallis notare. Audiuerat scilicet Græcus homo à Gallo quopiam flumen hoc à picea materia nuncupari, vnde coniectauit, Pades apud Gallos piceam significare, eo ad id credendum procliuior, quòd Pados apud Græcos eiusmodi fortassis arboris genus vocaretur. Qua ergo ratione à picea dictus sit, exponam. *Ἰπάτ*, dum vocali breui pronunciat, viam nobis notat, diuerso admodum significatu, quàm si longo tempore sonetur. *Σει* verò omne genus arborum vocamus, quod picæ effundit odoratam, nisi folio cernatur dissidere; quod addo, quia ex Betula quoq; pix excoqui possit. *Ἰπάτ-σει* igitur ad verbum redditum, siue è Gallica lingua antiqua, siue Cimbrica, viam picæ materiæ significabit. Non inelegans sanè maximè fluminis, & inter Alpes & Apenninum maximos montes fluentis, vnde plurimum fluuiorum recipit, appellatio, eò quòd inter alias eius commoditates ea præcipua videatur & maxima: qua fit, vt plurimum ferat picæ materiæ, id est, plurimas ferat naues & cymbas è picea materia factas; & plurimæ etiam picæ arbores è montibus cæssæ, per ipsum deuehantur in rates colligatæ. Neque aliud flumen inuenias, per quod tantum picæ materiæ, tam breui terrarum tractu descendat, cum vtrinque hinc ex Alpibus, hinc ex Apennino quamplurimos amnes suscipiat, & præter fluuios eosque plurimos nauigabiles, lacus etiam ingentes in mare deducat. Meritò igitur via picæ materiæ per excellentiam nominatur, quandoquidem & rates plurimæ, & plurimæ naues per ipsum iter faciunt, maximo commodo accolarum.

Bene ergo quisquis ille fuit Gallus, què Metrodorus interrogauit, à picea materia nomen datum dixit: sed gemini erroris homini Græco Gallici sermonis imperito dedit occasionem; alterius quòd *Ἰπάτ-σει* è quo

è quo Tau more Cimbricæ compositionis est ablatû, piceam dici putaret; alterius quòd ex eo hanc flumini appellationem crederet convenire, quia ad eius fontem plurimæ piceæ nascerentur. Hoc enim posterius si verum esset, ab illis maximè, qui fonti proximi sunt, Padi nomine flumen vocaretur, eò quòd illis nomenclaturæ ratio esset notissima. At idem Scephius tradit à Liguribus. fonti proximis, non Padum, sed Bodincum vocari; atque hinc dici Bodincomagum opidû, quod post Industria cœperit, vocari, eiusque appellationis rationem esse in fluminis profunditate, quoniam Bodincum fundo carentem dicat notare. Quamobrem dicendum duo nomina flumen hoc habuisse, alterum ab utilitate vecturæ inferioribus magis cognitum; alterum à profunditate, quæ Liguribus vadandi vltro citroque præcluderet facultatè. Bodincus ergo, si integrè scriberetur, id omnino Gallis significaret, quòd Plinius è Scephio annotavit. Corruptè enim Bodincus pro Bodmincus dicitur, qui lapsus Græcis & Latinis hominibus Gallicæ lingue ignaris fuit proclivis. *Bodem* fundû significare, & *Minc* idè esse quod careo, siue re aliqua mutilor, nemo Cimbrorû nescit; adeò vt Bodmincus bene is fluuius dicatur, qui fundi ad vadandû caret comoditate. Iâ quia vado flumè transitû non admittebat, nõ malè via piceæ materiæ nominabatur, vtpote per quod non esset iter, nisi per rates, vel per pontones, & cymbas è picea materia constructas; ita vt duo diuersa vocabula Padus et Bodmincus eandè fluminis naturâ, diuerso tamen modo, denotare intelligantur. Atque hac quidè ratione Metrodorum & Plinium adiuvimus in Gallicis nominibus interpretandis; qui hoc mihi è diuerso argumentum subministrarunt; è quo cuius non iniquo iudici liquere possit, antiquissimas huius regionis nomenclaturas à Cimbris, non ab aliis petendas esse, eò quòd & ipsi Galli, teste Iosepho, ab iis originem non minùs quàm Veneticam ducant, vti suo loco clariùs latiusque aperiemus. Possent plura de Venetorum antiquitate commentari: sed quia illa solùm sector & inuestigo, quæ à nemine hætenus memoriæ prodita sunt, ne actum, vt plerique scriptores solent, agam, apud alios alia monumenta cognoscantur, quorum primas M. Antonius Coccius Sabellicus ferre videtur, qui & prorsâ & versa oratione res Venetorû plurimum illustravit. Bernardinus Scardonius Patauiû magno volumine tres libros, & singulorû plurimas classes complexo, celebrauit: cui tamè minimè credendum in iis, quæ de Antenoris sepulcro scribit, quod Patauij monstratur. Si cui tamen nugæ placent indoctorum hominum credulitate confirmatæ, ipsius verba adscribam, quibus quæ ad sepulcrû pertinent, prodit. Huius inquit. (de Antenore loquens) sepulcrum

diu.

diu latuit; verùm post multa tempora, dum apud Xenodochium domus Dei sub terra altiùs foderetur, casu repertum est, & in eo ensis auratus inuentus, quem habuit Albertus Scaliger, qui tunc Patauius imperabat, his inscriptum; quæ essent posteris nota futurorum præfagia malorum. Quam rem ne quis commentitiam, aut temerè domi natam putet, Albertinus Musæus magnæ auctoritatis historicus, qui interfuit, pro vero tradit: versus hi sunt respondentibus rhythmis, ob ipsam antiquitatem venerabiles:

*Cum super A sumes, primum sibi Dardane gramma,
Auxilium à superis subito tibi numine clama,
Heu Patauum, qui te profugus construxit ab igne,
Multoties tali pesti subiecta maligna
Mors cita, vita brevis, Patauos in pace volentes
Vivere, non passa est, genus hoc fatale ferentes,
Admonet & punit nullo discrimine ciues.*

Observatum enim est à multis sæculis, atque rerum exitu comprobatum, Rectores & Principes ab hac vocali A denominatos, in faustis casibus luctuosos huic ciuitati aliquando fuisse. Huius rei opinio primùm firmata est post Atilam Hunnorû Regem, Agilulphum Gotorum principem, & Acciolinum Tyrannum, atque Ansedisium, eius crudelitatis ministrum; Albertum quoque Scaligerum, & Andream denique Nerium prætorem Carrariensium. Suspicio quidem hanc arcam & hos versus ibi post multa sæcula à morte Antenoris fuisse appositos, eosque mutilatos esse; quos idcirco hinc lubens apponendos duxi, vt si quis fortè integros emendatosque rectiùs habeat, in lucem proferat. Hæc autem arca ingens, quatuor columnis pro foribus Basilicæ D. Martyris Laurentij, anno millesimo ducentesimo, nonagesimo octauo, publicè collocata est, in qua insculptum fuit hoc carmen Louati Poetæ, ea ætate clarissimi:

*Inclytus Antenor patriæ vox nisa quietem,
Transtulit huc Henetum Dardanidumque fugas.
Expulit Euganeos, Patauinam condidit urbem,
Quem tenet hic humili marmore cæsa domus.*

Hæc Canonicus Patauinus non satis è canonica veritate: quæ idcirco adieci, quòd liqueret, quàm omnes ferè ciuitates in originibus suis asserendis fabularum figmentorumque sint studiosi, quamque aliqui sumptibus non pepercerint, vt posteros falsa aliqua imbuerent vanitate: quod in hoc Antenoris sepulcro video contigisse, tara pa-

II

rum

rum tamen artificiosè, vt qui vel semel adspexerit, mox sit intellecturus, ad quã à Christi natali diè arca ea sit excisa; qua de re derisui mihi fuère, qui Patauij mihi hoc sepulcrũ, veluti Antenoris id fuisset, cõmonstrarunt. Misis ergo his nugis, & ceteris etiam omnibus, quæ ab aliis diligenter sunt excussa & litteris mandata, finem Venetorum ad Adriam habitantium antiquitatibus eram impositurus, nisi Padus reuocasset, mecum exoptulans nobilissimum me ipsius nomen non commemorasse, nec ad priscos suos natales reduxisset, cum tamè apud Poetas non alio libentiùs vocetur. Reuerso igitur mihi ad fluminis considerationem, succurrit Eridani vocabulum in omnibus diatribis decantatissimum, quod opem meam desiderare videbatur non minus, immo magis, quàm duo priùs explicata; propterea quòd non in terra modò, sed in celo etiam, atque præterea in Elysiis quoque campis celebretur. Maximam profectò difficultatem in hoc onere subeundo mihi allatum iri prospiciebam, tum ob veterum vel obscuritatem vel ignorantiam, dum eius meminerunt; tum ob fabulas de Phaethonte & eius sororibus confictas, à quibus Electrum effundi magna consonantia vates cecinere. Placuit tamen vires experiri, & id tanto magis, quanto quæ difficilia sunt & ardua, puleriora censentur. Iam itaque ab ipso principio commodum mihi hanc questionem oblatam fuisse animaduvertebam, eò quòd eminus cernerè plurimum hinc iis, quæ de Venetis scripsi, firmamenti accessurum. Simulatque enim de Electro cogitabam, in mentem veniebat ad alios me Veneti nominis homines orationis filo deductum iri; è quibus ad priores collatis, perspicuum euaderet, quàm veram assignari eorum nomenclaturæ originationem. Vt igitur ab optimo Poëtarum bono omine auspiciemur, Virgilij è Georgicorum primo versus, principio adscribemus:

*Proluit insano contorquens vortice silvas,
Fluuiorum Rex Eridanus, camposque per omnes
Cum stabulis armenta tulit.*

Et alibi:

*Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus, quo non alius per pinguis culta,
In mare purpureum violentior influit amnis.*

Quo loco Aristæus ad prima fluminum omnium sub terra exordia deducit, quæ libro sexto videtur ad campos Elysiis collocare:

*Conspicit ecce alios dextra læuaque per herbam
Vescentes, letumque choro Paana canentes
Inter odoratum lauri nemus: unde supernè
Plurimus Eridani per siluam labitur amnis.*

Quo-

Quoniam igitur Eridanus per fortunatissimos beatorum campos fluere dicitur, vel per excellentiam cuiusvis fluminis loco hic nominatur, vel indicatur Eridanum per eos campos volui, qui Elysiis pratis sint quamproximi camporum amœnitate: quod ita esse, ipsemet didici, non citra voluptatem, cum secundum eius ripas Taurino Mediolanum visendæ eius regionis causa iter haberem, ac deinde è Ticino limpidissimo maximoque fluuio & cognomini opido per Padum Ferrariam deueherer, medio tractu Piacetia & Cremona claris & vetustis opidis perlustratis. Cum Taurini curiosè de Padi fonte percontarer, monstratum est altissimum Alpium cacumen, qua parte Apenninus extremo cum iis coire recessu videtur; si sinistros Liguria montes huic, illis dextros deputemus; quod tanto ceteris canorum capitum verticibus altius se effert, vt Cinesius eius comparatione videatur depressus, quamuis & pinas in cælum porrigat celsissimas, & sub ipsa etiam Canicula vina sic congelet, vt mihi bibentibus obtupescerent, veluti glaciem, non vinum, haussem. Admiranti mihi tum è tam paruo interstitio tantum aquarum in Padum corruari, vt eã, quam ibi habet, colligeret latitudinè & profunditatem; responsum est: Quid si totus huc fluxisset? Quid, inquam ego, an hic totus non est, an forte bifidus è fonte manat? ad quod redditum; nõ habere alium quidem ramum, aut alucum, qui cernatur, sed plurimam eius partem terra absorberi, in profundum barathrum precipitatum. Intelligebam itaque non solum se cuniculo, vt Plinius annotauit, condere; & rursus in Forouibensium agro exoriri, sed partem eius magnam occulto meatu aliò deferri. Quamobrem plurimum gaudebam, me tandem rescuisse, quæ causa esset, vt Virgilius Eridanum potius dixerit per Elysiis campos fluere, quàm Istrum, aut Nilum, aut Tiberim etiam, Hesperidum regnatorem aquarum, & tot Diuorum parentem. Cum enim Æneas ad inferos descendisset, ac illic sub terra flumen inueniret, appositè admodum Poëta illud è Vesulo monte summo deduxit, vbi acceperat non paruam Eridani partem in terræ viscera penetrare: quæ cum nusquam rursus erumpere deprehendatur, bene finxit ad Elysiis campos descendere, ad accolarum simul opinionem, & ad amœnitatem camporum alludens, quoniam nusquam gentium vberior, & lætior, & maior planities, quàm ea, quæ inter Alpes & Apenninum ad Adriam vsque protenditur, queat inueniri. Ineptit hic Seruius, dum ab infero ad superum mare fluxum eius computat, ac inde Poëtae subtilitatem extollit, in quo illud magis placet, quòd de fluminum ab inferis origine, è Georgicis adduxit; at id commune est omnium, non Padi proprium,

Illud igitur (vnde superne) sic intelligo, vt mox paulo à prima scaturigine plurimus Eridani amnis, id est, plurimum eius, ad Elysiùm descendat. Facile enim fieri potest, dum se cuniculo condit, vt non totus rursus emergat; quod ex eo quis facile suspicetur, si angustior & exilior exeat, quàm antea descenderat. Similem quandam voraginem in quadam Rhēni parte esse accepi, & apud Emeritam Hispaniæ vetusta illic Romanorum monumenta lustrans, audiui partem Anæ subtus terram rapi, nec rursus cum reliquo flumine exoriri. Mirum est, quàm hic noster vates perpetuo Grammaticorum acumen fallat, dum semper plus habet in recessu, quàm prima fronte pollicetur. Nec ferendum in Seruio, quòd flumen hoc ex Apennino deriuat, cum è Vesulo excelsissimo Alpium vertice, Apenninum non paulo inferius despiciente, omnium doctorum confessione exoriatur. Polybius Megalopolita, sermone Historiæ suæ secundo, ad hanc ferè loquitur sententiam: Padus verò fluuius, qui à Poëtis Eridani nomine celebratur, fontes habet ex Alpibus ad ipsum ferè eius figuræ triangularis, quam Italiæ adscripsi, verticem. Defertur autem in campos, fluxu prius quasi ad meridiem, deinde dum in plana venerit, ad Orientem reflexo. Effertur in Adriæ sinum ostio gemino, planiciei maximam partem ad Alpes, & intimum Adriatici maris recessum rescindens. Aquarum copia nulli Italiæ fluminum cedit, propterea quòd vndique ex Apennino & Alpibus omnes aquarum defluxus in eum cadant, & maximus quidem & pulcherrimus ad Caniculæ ortum fertur, liquata in dictis montibus niue adactus. A mari per illud ostium quod Holana vocatur, ferè ad duo millia stadiorum sursum nauigatur. Nam primum è fontibus defluxum simplicem habet; circa verò eos, quos Trigabolos vocant, bipartito scinditur; altero ostio Padoa vocato, altero Holana; super quo portus iacet, nullo altero in securitate nauium stationi præstanda, per totum Adriæ tractum inferior. Vocatur autem fluuius ab eius regionis hominibus Bodencus. Aliis, quæ de hoc à Græcis narrantur, hoc loco supersedebimus; illis, inquam, quæ de Phaethonte & eius casu dicuntur; tum & ea, quæ de lacrimis Populorum arborum, & de atratis fluuij accolis, feruntur; quos hætenus aiunt eiusmodi vestes gerere, propter Phaethontis luctum. Hæc, inquam, & omnem Tragicam & huic conuenientem materiam in præsentia differemus, eò quòd ad hoc præparationis historicæ genus, non multum pertineat accuratam de his facere inquisitionem. Hæc Polybius; quibus multa de præcis Padi accolis adiecit, & inter alia Venetos, quos in principio per diphthongum Græcam scribit, ita vt syllabæ quatuor fiant, alia lingua, quàm Gallos

Gallos vsos dicit: quod si ad antiquissima Cimmericorum tempora referat, fallitur; vt ex his, quas interpretatus sum, vocibus eluxit. Quod autem ostium Padoan dixit, Plinius & ceteri Latini vocant Padusam. Bodincum nominauit Bodencum, nec male, quòd citra discrimen *Bodmenc* & *Bodmenc* apud præcos tum Venetos, tum Gallos diceretur, vt quotidiana hætenus loquendi consuetudo testatur. Excellentiam huius fluminis Lucanus item depinxit lib. Pharsaliæ secundo sic exorsus:

*Quoque magis nullum tellus se soluit in amnem,
Eridanus fractas deuoluit in æquora siluas.*

Sed hæc modò sufficiant ad fluminis naturam cognoscendam, cui nullum tam exiguo decursu plus annuum recipit, adeò vt præter ingentes lacus, triginta in mare fluuios deuoluat. Merito igitur Rex fluuiorum à Virgilio vocatus, quo cognomento aperte mihi significauit, qua causa Eridanus à præcis vel Gallis, vel Venetis vocaretur. Frequenter monui, aspirationem in compositione crebro perire, quod hic rursus contigisse cerno. Heridan enim nobis plene conuenienterque origini dicendus esset, è quo Græci, Latiniq; Eridanum fecerunt; quamuis non negem Eridano etiam suam esse significationem, flumini non minùs quàm illam conuenientem, si æquè Virgilianam saperet interpretationem. Seruius ad Solis filium nomen reiecit; Eridanum aiens prius, deinde Phaethontem ab incendio currus male gubernati excitato, dictum fuisse. Hesiodus dicit Phaethontem, Solis è Clymene filium, cum altius patris currum ascendisset, in Eridanum fluuium, qui & Padus dicitur, præcipitatum fuisse, Iouis fulmine percussum; & cum omnia eo casu ardere cœpissent, omnes amnes immisos esse ad incendiū extinguendū. Sorores interim Phaethontis Heliades nominatæ, Merope, Helie, Ægle, Ægiale, Petre, Phœbe, Charie, & Diosippe in Populos arbores versæ, lacrimas emiserrunt in Electrum durandas: quam rem latius Germanici Cæsaris commentator in Phænomenis scripsit. Aratus eius ad hunc modum fecit mentionem.

*Οἷον δ' ἄκρῃνο θεῶν ὑπὸ ποσσὶ φορεῖται
Λείψανον Ηερδανοῖο πολυκλαύσου ποταμοῖο. id est,*

*Nam quales illa subter vestigia Diuum
Reliquia Eridani lacrimis undantis aguntur.*

Verum ex his omnibus, quæ de cælesti Eridano feruntur, nihil potest haberi, quod vel minimum faciat ad nominis rationem explicandam. Nec potest quidem Græcorum etymologia voci Gallicæ conuenire

uenire, idque eo minus, quod antè hoc nomine fluuius sit vocatus, quàm Græcis bene fuerit notus. Herodotus in suspicionem me vocauit, alij quoque flumini hoc idem nomē olim fuisse, in quo quantum fallar, mox exponam. Hic tamen Eridanum & eius nomen, quod Græcum facit, merum esse Poëtarum figmentum, in Thalia sua indicauit, de sua ignorantia rei dimensus veritatem. De fabula tamen mox, nunc Cimbricam vocis originem exponam. Heridanus cum aspiratione dominum aquarum per canales citò delabentium significat. *Rex* enim sic pronunciatum, vt duplex vocalis audiatur, dominum significat. *Rit* verò aquam notat, quæ terram cursu suo radit atq; rumpit, vel ipsos etiam canales ruptos, vt in Atuatibus declarauit. *My* motionem ad anteriora, & adhortationem ad accelerandum exprimit. *Reritay*, igitur, & altera littera canina ad suauitatem exempta. *Reritay*, idem est ac si dicas, dominum aquarum: citò per canales sibi ruptos defluentium. Eodem modo Rodanus dicitur, quasi *Rodanay*, id est, celeriter properas, voce fluminis naturam exprimente; cui cōtrarius est *Rax* gemina tarditatis significatione, vt in nominibus priscis Gallorum latiùs explicabo. Heridanus ergo tenui littera in mediam mutata, vt in compositione frequens nobis est ad lenitatem conciliandam, dominus vocatur & rex fluuiorum; ita vt suspicer, Virgilium à quopiam Gallicæ linguæ perito, hanc originationem accepisse, vt fuit curiosissimus in occultioribus peruestigandis. Iam si aspirationem ademptam velis, ab hac significatione non nihil discedes, sed minimo interuallo: propterea quod *R* per duplicem sonū enunciatur, honorem notet; quæ vox in compositionem recepta, doceret, Eridanum esse fluuiorum honorem; quod vix aliud est, quàm si dominum vel regem vocaremus, cum dominus ab honore etiam nobis dicatur, sitque *Rex* is, cui habetur honos. *Rer* enim idem est, ac si dicatur, habet honorem; quod phrasi nostra significat quempiam dignum esse, vt honoretur, siue iure suo sibi honorem postulare. Quis hic non admiretur Virgilij diligentiam, quis non videat, qua causa Eridanus potiùs in Elysiò sit, quàm quiuis alius amnis; denique cui non clarum sit, si flumen in cælo reperiatur, id Eridanum potiùs, quàm alio quouis nomine dicendum? Quàm, bone Deus, multas quæstionum difficultates, simplex hæc vocis interpretatio remouit; quantum lucis Poëtis cum omnibus, tum Maroni intulit, quantum eidem dedit ornamentis, commonstrans qua de causa fluuiorum eum Regem nuncuparit! Omnium itaque fluminum decus Eridani vox significat, & idcirco in cælo meritò collocatur, si vllum omnino flumen in

eo collocandum: nec minore iure in beatissimis beatorum campis locum suum sortitur: denique si ratio nominis, non loquendi vsus, spectetur, quiuis fluuius, qui eius, per quam fluit, regionis decus est præcipuum, Eridanus potest vocari; qua quidem ratione si illi ducti fuerunt, qui cælestem Eridanum Nilū siue Gyon putarunt, non longè à veritate recesserunt; quandoquidem & hic maximum regionis suæ sit ornamentum. Causa enim, quam Germanici commentator, quisquis ille fuit, exposuit, ob id Eridanum cælestem Padum esse, quia à meridianis partibus fluat, prorsus est falsa; vt omnium experimento, & Polybij, & ceterorum auctoritate constat. Est & Eridanus, teste Pausania, in Græcia. Amnes, inquit, in Artica nobiles sunt, Ilissus, & in eum cadens Eridanus, eiusdē cum Gallicō Eridano nominis. Is an ab Amazonibus, qui Athenas primi condiderunt, hoc nomen sit sortitus, an verò Græcam habeat nomenclaturā, e quidem me fateor ignorare, cum vtrumuis horum suam probabilitatē possit tueri. Quanquam enim absurdum est, vt quod maximè, dicere, primogeniam Gallici Eridani nomenclaturam de Græco sermone petitam esse; non tamen inficias eo, Eridani Attici vocabulum non incommode posse ad Græcam originem referri, cum vna eademq; vox aliud apud alias gentes significare deprehendatur, quod Cicero in vocula Bini annotauit, quæ Latinis æquè est atque Græcis in vsu, sed diuerso admodum significatu. Si Etymologici Græci scriptor Eridani explicatum reliquisset, nihil mihi opus fuisset meum adferre in peregrina lingua commentum. Facta est hæc vox, ni fallor, ex *ἥρι* & *δαίος*, quorum illud ab *ἥρ* siue *ἥρ* est, quo, si ad annū integrum applicetur, vernum; si ad diem vnum, tempus matutinum notatur. *δαίος* verò scænus & munus accumulatum designat: quo fit, vt Eridanus verni temporis munus exponatur. Quocirca si fluuius Græco nomine in Attica sic fuerit appellatus, videtur eius naturæ fuisse, vt verno tempore cæpos alioqui steriles futuros irrigaret: quod si fecit, non Græcā tantum, sed Cimbricam etiam Eridani nomenclaturā merebatur, eò quod sicut ceterarū rerum, ita anniū quoq; honores homines ferè vtilitate metiantur. Inuenimus itaque duos modò fluuios hoc nomine nūcupatos, & eam interpretationē, vt pluribus in vtraq; lingua annibus possit conuenire. Videndū itaq;, an nullus alius Eridanus vsquam gentium fuerit, qui pari ratione venerit in nominis Cimbrici cōmunionē: quod vt sciri possit, veterū de Eridano opiniones examinētur, inter quos Pausanias, quia modò sententiā suam dixit, non est reuocandus: nec Strabo item, qui ei adstipulatur, quos Latini magno consensu sequuntur. Herodotus antiquissimis proxi-

mus, & eorum, qui extant, primus de finibus Europæ tractans, sic in Thalia sua scripsit, vt apertè cernatur, alium longè Eridanum priscorum fuisse, quàm eum, qui in Gallia & Venetia celebratur. Sed quia quod hîc additurus sum, id nullorum scriptis, quæ quidem extant, proditum est, ipsius auctoris verba adiungam :

Οὐτε γὰρ ἐγὼγε ἐνδέχομαι Ηεριδανὸν καλέεσθαι πρὸς Βαρβάρων ποταμὸν, ἐκιδόντα ἐς θάλασσαν τὸν πρὸς βορέην ἀνεμὸν ἀπὸ τοῦ ἡλεκτρὸν φοιτᾶν λόγῳ ἐστὶ ἕτερον οὐδὲ κασιγέρτας ἔστας ἐν τῶν ὀκασιτέρῳ ἡμῖν φοιτᾶ. τοῦτο μὲν γὰρ Ηεριδανὸς ἀπὸ καληγορέεω ἔνομα, ὡς ἐστὶ ἐλληνικὸν ἔστι Βαρβαρικὸν, ἔπει ποιετοῦ δὲ ἡμῶν ποιεθῆναι. id est, Neque enim ego admitto fluuium aliquem esse Eridanum à Barbaris. vocatum, qui in mare ad Boream ventum situm sese euoluat, à quo electrum aiunt venire. neque insulas noui Cassiteridas siue Stannarias vllas esse, è quibus stannum nobis adferatur. Ipsum enim Eridani nomen contra arguit, quippe quod Græcum sit, non Barbaricum, à Poeta quopiam fictum. Hæc ille. è quibus quiuis conijcere poterit, Herodotum ab antiquis audiuisse, Eridanum in mare illud effluere, quod Boream spectat, atque inde electrum adferri, cùm tamen Adriam nouerit, quò Phocenses nauigasse tradit, cùm illud Boreale vltra supra Europam mare se ignorare fateatur, quamuis diligenter de eo inquisiisset. Diodorus Siculus electrum è Basilia insula in Oceano iacente in continentis litus tempestatibus eiici tradit, ac falsas esse fabulas, quas veteres de Phaethonte cõmentati fuissent, dicentes, eum Solis filium fuisse, & petiuisse à patre, vt vno die sideris currum gubernaret; quo impetrato, equos aurigam contemnentis deuos aberrasse, ac cælum incendisse, ea parte flamarum reliquiis adhuc extantibus, qua Galaxiam videmus. Quare Iouem indignatũ, fulmine cõtra Phaethontem sæuuisse, atque hũc ictum in Padum, qui Eridanus olim dictus fuerit, incidisse. Deinde mortẽ eius sorores defleuisse, ac in Populos fuisse mutatas, è quarũ lacrimis quotannis fiat electrum. Diodorus itaque Eridanũ in mare mediterraneũ deducit, existimans vana esse omnia, quæ apud priscos de electro feruntur. Nos contra nullas veterum fabulas tam vanas existimamus, quin aliquam veritatis imaginem representent; sed eas de antiquissimis auctoribus, in quibus Poetæ primas tenent, interpretandas arbitramur. Apollonius in quarto Argonauticõn, duplex Eridani ostium facit; alterũ in Oceanum, alterum in Ionium sinũ effundens, cui interpres quoque assentitur: qui error inde natus videtur, quòd in vetustis Poetarũ monumentis inuenisset Eridanum in Oceanum Septen-

Septentrionalem euolui, & apud posteriores didicisset, Eridanum in Adriam multis ostiis exire; quos conciliare volens, ex vno flumine duo brachia in diuersas orbis partes diduxit. Ex hoc igitur Poëta & Herodoto, qui Eridanum Gallicum ignoras, vnicum legerat, & eum quidem in Boreale mare effluentem; colligendum censeo, alium Eridanum priscorum hominum carminibus celebratum fuisse, quàm eum, quem è celsissimo Vesuli vertice, partim in Adriam, partim ad Elysios campos defluere dixi. Quis autem, & vbi gentium terrarumve hic fuerit, Electrum nobis apertissimo & necessario indicio demonstrabit, quod in Europa, vno duntaxat loco, inueniri fatentur omnes. Cùm igitur in Goticis docuerim, quis fluuius omnium sit ea mundi parte maximus & nobilissimus; dubitari amplius non potest, quis apud Ogygios illos Poëtas Eridanus fuerit decantatus. Vistula enim in vltimo Germanorum limite, non solum fluminum omnium in illa plaga tenet principatum, sed ad ostia etiam Electrum fossile ex ipsis suppeditat arenis. Diodorus Siculus Electrum ex insula Basilia Scythiæ, quæ supra Galatiam est opposita, in litus è regione situm eiici dixit, nec alio loco inueniri; per Galatiam; Germaniam intelligens: quàm bene, in Gallicis docebo. Verùm hoc loco Eridanum nullum posuit, credens Gallico flumini Phaethontis casum è fabulis esse tribuendum. Herodotus rectiùs è vetustioribus didicerat, Eridanum in Oceanum Boreum deuolui; quem prisci putabant à Sarmatia exorsum insulas magnas continere; è quibus Ptolemæus Hadriani tempore non alias quàm Scandias quasdam, quarum maxima Gotlandia nunc vocatur, agnouit. Apollonius Rhodius, nec vetustissimis, nec recentioribus fidem prorsus abrogandam arbitratus, fecit Eridani brachia; alterum in Oceanum, alterum in Adriam euolutum; quibus de suo tertium adiecit in Sardoum mare descendens. Ex horum omnium collatione liquet, Vistulam olim Eridanum fuisse nominatum, non Græco quidem de fonte, sed de eius gentis vernaculo sermone, per quam longo tractu & ingentibus gyris in Boreum mare sese exonerat. Est enim dominus & summum decus omnium eorum amnium, qui Boream versus per Sarmatiam feruntur, multos maximosque amnes alueo suo velut dominus suscipiens. Nec mirum est, ab hoc Eridano ad alterum, qui in Adriam fluit, fabulam à posterioribus, quibus Sarmatia minùs quàm priscis nota esset, fuisse translata: propterea quòd & Vistula & Padus in sinum Veneticum exoneretur. Cùm enim alium sinum Veneticum ignorarent, quàm eum, qui ad intimam Adriatici maris partem inueniretur; crediderunt, quæcunque de Electro & Eridano dicerentur, ad Padum esse

referenda. Ptolemæus antiquitatum Ogeniarum diligentissimus scrutator, hunc, de quo præci locuti sunt, maris Borei sinum, Veneticum vocavit, tenui littera in mediam transgressa. Quamobrem & Gallicus & Sarmaticus Eridanus in Venetorum sinum defluit, sed ad alterius duntaxat ostia, Electri historia & Heliadum lacrimæ pertinebant; quas dum imperitè posteriores ad Padum transferrent, in eos, quos videmus, errores inciderunt. Proclivius igitur lapsus hic fuit, tum ob homonymiam Eridani, tum ob sinum Venetorum, tum maximè ob Geographiæ ignorantiam; cuius quàm Græcorum antiquissimi, quàm posteriores, fuerint doctiores, non vno loco declaravi. Vera itaque historia fuit, Electrum ad Eridanum inueniri, non illum quidem Gallicum, sed Sarmaticum, siue Germanicum; ad cuius ostia hactenus effoditur electrum, ut in Gedanicis latius ostendi. Videat nunc æquus lector, quantum lucis ex hac mea investigatione veritati affulserit; quamque omnia, in quibus Herodotus, & Diodorus, & ceteri laborarunt, facilia sint ad intelligendum. Quamobrem Gedanium & Vistula post omnium scriptorum memoriam, hoc mihi soli perpetuò debebunt, quòd primus hoc iis retulerim ornamentum, à præcis illud quidem tributum, sed ab Herodoto ceterisque detractum, nec unquam reddendum, nisi meus mihi Hermes omnè veritatem enucleasset. Quantum verò hoc sit munus, & quanti apud homines generosos æstimandum, cuius potest iudicare; nisi tam plumbeus sit aut corneus, ut vetustissimam gentis claritatem contemnat, ac pro nihilo ducat. Amasiani tanti fecerunt, quòd ipsorum maiores in Iliade sua Vates celebrasset, ut ei numum excuderint, grati generosi que animi perpetuum monumentum, de memoria apud eum sui, non minùs quàm Smyrnæi de patria ipsius gloriantes. Sed ne odiosus sim in beneficio meo extollendo, apud eos præsertim, quorum in magistratu & tota ciuitate quamplurimi sunt, omni liberalium artium cultu insignes; inter quos & ego nonnullos noui, non in postremis habendos: satius erit ipsorum iudicio expendendum relinquere, quanti sit hoc, quod hinc præstiti, nobilissimis doctissimisque viris faciendum, quàm ei trutinando diutius immorari. Quòd tamen hoc munus meum cumulatius reddam, iis potissimum, qui Poëtarum altiùs examinandorum sunt studiosi, accessionem dabo minimè contemnendam; qua perspicuum faciam, unde Phaethontis fabula ad Electrum sit detorta. Seruius, nescio cuius auctoritate ductus, Phaethontem priùs Eridanum vocatum tradit, nec antè Phaethontis nomen adeptum, quàm incendio suo nouam mundo lucem intulisset; ac inde, postquam ful-

mine

mine percussus, in Padum incidisset, flumen priùs ipsius nomen accepisse. Apollonius præcorum & recentiorum & fabulas & historiam miscens, admirabile monstrum quarti libri versibus ingessit, aiens, Argonautas vltimum Eridani fluxum subiuisse; quem recepto Rhodano, non in Oceanum modò, & Ionium sinum fluere dixit, sed in mare etiam Sardoum septem ostiis euolui: quod ut antè indicavi, ita nunc repetitum dico, magnam habere imperitiæ notam, & in laudato Poëta vix ferendam. Duo ostia condonanda viderentur, quæ de duobus Eridanis, & duobus Venetorum sinibus poterant in mentem venire; sed tertium nimis ineptè finxit ex Hercinio saltu; è quo Iuno Eridanum nauigantibus acclamauit, in Sardoum iis mare cursum tenendum esse dicens; quo tamen suo errore turpissimo hoc nobis suggessit, lectum apud quenquam veterum fuisse, Eridanum secundum Herciniam siluam in mare deferri; quod Vistulæ optimè videmus conuenire. Hic item duas fabulas diuersas de Electro adduxit; alteram de lacrimis Heliadum super Phaethontem, in Eridanum delapso fufis; alteram de Apollinis lacrimis, ad Hyperboreos iussu Iouis proficiscentis, petitam: quarum hæc, quæ electrum ex Apollinis lacrimis generat, quas in itinere ad Hyperboreos faciendo super Æsculapio fulmine icto effuderat, planè monstrat, vbi veterum Eridanus sit quærendus. Vistula enim rectum iter ad Hyperboreos fluxu suo ostendit, cum in Boreum mare effundatur, & hoc tempore Borussia terminet regionem, nomine suo, nescio quid Boreum præ se ferentem, quamuis inde fortasse nomen minimè ducat. Et hanc quidem de Apollinis lacrimis in electrum duratis fabulam, Rhodius Poëta de Celtarum opinione recitauit: verum id quod Seruius tradidit, Phaethontem priùs Eridanum dictum fuisse, nec ipse, nec alius quisquam, cuius nunc quidem recorder, scriptum reliquit. Apollodorus Phaethontem Tithoni filium fecit; contra quàm Hesiodus cantat, apud quem Aurora ex Tithono Memnonem & Emathionem parit, Phaethontem è Cephalo concipit:

Τιθωνῶ δ' ἠὲς τέκε Μέμνονα χαλκοκορυστήν
 Αἰθιοπῶν βασιλῆα, καὶ Ἐμαθίωνα ἀνακτῆα·
 Αὐτὰρ τοὶ Κεφάλῳ φύλῃσ' αὖτ' ἀϊδμόν υἱὸν
 Ἰφθίμων Φαεθόντα θεοῖς Ἰπείκελον ἀνδρα.

Id est,

Tithono Æthiopum galeatum Memnona Regem,
 Aurora in lucem produxit & Emathiona:

KK 2

At C-

*At Cephalo illustrem peperit Phaethonta, gerendis
In rebus validum, & Diis immortalibus æquum.*

Hunc ait nocturnum Veneris ædituum ab ipsa Dea delectum fuisse; quod, è qua Theologia deprompserit, equidem nescio; hoc scio parum cum Orphica conuenire, quam plurimis locis turpiter perturbauit atque corrupit. Homerus Soli Phaethontis nomen tribuit:

Εὔτε γ' Ἡέλιος Φαέθων ὑπερέχθε γαίης. *id est,*
Postquam Sol Phaethon superadscendisset in agros.

Nos igitur Phaethontem, cuius Heliadès fuerunt sorores, ex Apolline procreatum dicemus, & ab eo sicut genus, ita nomen quoque duxisse; non verò, vt Seruius dixit, ab ardore, quem post excitauit. Aristoteles, si verus est titulus, in libello De mundo, Iouis quoque stellam Phaethontem dici solere prodit. quod si ita est, ad lætum Iouis splendorem referendum iudicamus. Nobis Homeri potior est auctoritas, qui Soli hoc nomen tribuit, à quo ad filium transfuit, vtrique conueniens, illud quidem, sed prius patri quàm filio, è quò lux patris fons sit & origo luminis, quod per filium denotatur. Explicemus ergo fabulam de naturæ imagine, à qua ad ipsum primum primæ philosophiæ exemplar facilis est adscensus. Sol parens omnis luminis, inter ceteros suos filios gratissimum nobis protulit eum splendorem, qui verno tempore mortalibus lætissimus arridet; quem Phaethonta, vel, vt ego malim, Phaetonta, citra adspirationem in tertia syllaba, Poetæ nominarunt; è quò Veris lumen per excellentiam splendor, atq; nitor totius anni videatur. Phaeton enim φαός τῆς ἑως erit, à lumine anni nomen sortitus, nisi quis malit φαός ἑρῶν, id est, lumen verum Phaetontis nomine significari: quorum vtrumuis acceperis, ad vernum tempus referetur; quoniam illud & verum lumen, & totius anni præcipuum nitorem habere cernatur. Nascitur autem Phaeton è Clymene Oceani & Tethyos filia, id est, leni humore & vligine terræ, quæ ex Oceano, qui pater est omnis humoris, siue pluuius sit, siue fontanus, & è Terra, matre generatur. Clymene enim ἀλλύω, ordinaria forma descendit, quo irrigare & humectare significatur: ita vt Clymene dicatur Natura irrigata. Ex hac Sol radiis suis vernum nitorem, siue Phaetontem gignit, tantisper duraturum, dum ad summum Zodiaci punctum adscenderit; à quo mox est ingenti calore præcipitandus & à sororibus descendus, nec alibi inueniendus, quàm ad flumina, quorum Eridanus habet principatum. Phaeton igitur, siue Sol vernus, siue nitor Solis verni dicatur, tum perit; cum prin-

principium Cancræ attigerit; ac post nusquam amœnitas & temperies verna, quàm sub Populis & Alnis ad amnes quærèda. Præterea & alia causa finxere in Eridanum incidisse; propterea quòd, quo tempore vltimum Eridani Orionis plantam contingens occidit, quod fit Sole medium Tauri transgresso, verna amœnitas incipiat aduri. Phaetonis ergo incendium, id est, gratissimus verni smaragdiniq; viroris adspectus quotannis nascitur ex Apolline & Clymene, & quotannis currus regit, & quotannis extremo Eridani fundo absorbetur. Huius sorores ab Ouidio duæ nominantur, Phaetusa & Lampetie; quarum prioris nomen eandem cum Phaetonte habet originem; posterior ab anni splendore, alia voce significato, nuncupatur. Phænomenon interpretis Germanici titulo gaudens, octo nominibus suis enunerauit: Meropen videlicet, Helien, Æglen, Ægialen, Petren, Phœben, Chærien & Diosippen: quarum prima nomine suo varias auium voces, & hominum quoque modulationes Veris siue comites, siue sorores pollicetur: altera terram vi Solis temperatè calefacit, & homines ad apricandum inuitat: tertia splendore omnia illustrat: quarta omnia litora & ripas floribus & herbis exornat, nomine suo indicans fructus in litoribus copiosius longè quàm in remotis à mari locis provenire; quod in Ciræo describendo alibi declarabo: quinta ad antra & rupes ducit, quo in iis occulti amores peragantur: Sexta omnia lustrat, & purgat, omni immunditie sublata: Septima gaudium & lætitiā adfert: cui octaua succedit, tantum felicitatis importans, vt ipsum Iouem vehere videatur, id est, omnibus numeris absolutam vigoris perfectionem. Hæ sorores, fratre ad Eridani vndas absorpto, lacrimantur, nec ab illo cælesti flumine discedunt; propterea quòd eius stellæ potissimam Veris partem occupent. Habet autem Eridanus eam Græcis significationem, vt cū tempore optimè quadret: quia nomine suo Veris munus ac fœnus notat. Quæ enim verni temporis munera sunt alia, quàm quæ sororum nominibus indicantur? Quod verò de Electro adiecerunt, id partim de Electoris voce, quo Sol significatur, est profectum; partim de Eridano, qui & in cæli parte verna, & in Scythia, in qua Electrum nascitur, inuenitur. Deinde sororum fletus è superstitione accessit, quam è fabula perperam intellecta, sacrifici hominibus stolidis tradiderunt; quod in Adonidis quoque fabula scimus euenisse; vt simili omnino de causa conficta, ita lamentis etiam superstitionis contaminata; quibus nihil aliud notabatur, quàm homines tum dolere, cū Solem vident à nobis recedentem: quoniam, Aristotele teste, accessus generationem, recessus corruptionem inducat. Iam quemadmodum Phaeton Solis ex hu-

mida natura filius est; ira electrum quoque ab eodem ex liquore terræ generatur, atque inde nomenclaturam apud Græcos adeptum videtur. Sol enim Elector, siue Doricè Alector vocatur, eò quòd homines è lectis vocet, eadem prorsus ratione, qua Gallus gallinaeus Græcis Alectryon & Alector nominatur; quòd nos moneat, quando è lecto sit surgendum. Homerus de Achillis armati splendore agens, hanc fecit comparisonem.

Τεύχεσι παμφαίνων ὡς ἠλέκτωρ ὑπερίων, *id est,*
Armis effulgens velut Alector Hyperion.

Ab hoc itaque Solis nomine Electrum apud Græcos vocatur, occasione fortè sumpta è Cimbrico sermone, in quo *Set-echt* dicebatur, voce ad Electrum vna littera è principio sublata alludente. Nec alia causa videtur fuisse, ob quam metallum auri colore splendens Electrum vocetur, quia nimirum Solis fulgorem imitetur, cum quatuor auri, vna argenti partibus constet. Homerus quarto Odysseæ Menelai aulam auro, electro, argento, & ebore exornat, quæ eum scribit è variis orbis partibus comportasse. A Sole itaque Electrum nomen habet, ob similitudinè splendoris, à quo Electre quoque appellatio ad splendidas mulieres est traducta. Latè igitur Electri nomen patet ad omnia illa transiturum, quæ vel aurum Solare metallum colore imitantur, vel in quibus vis solaris præ ceteris dominatur: quo posteriore modo Alectryon & Alector gallus gallinaeus dicitur; quamvis & hoc nomen mereatur, quòd è lectis homines appellet. Hac etiam ratione florum Populi nigre lacrima, Veris vel soror, vel comes, vel nuncia, Electrum non malè dici potest, eò quòd aurum colore suo, siquid aliud; egregiè exprimat, & odore cum fumo veri Electri siue Succini certet, & præterea eas Alectoris, id est, Solis dotes habeat, vt vix quicquam in medicorū myrotheiis & præstantius, & vsu vario ditius inueniatur. Aëtius in hac resina siue lacrima calorem tertij gradus agnouit, & ad siccandi humectandique ferè medium dixit venire, vt & hac parte Soli verno optimè respondeat, qui ad finem Geminorum tertium caloris gradum attingit, è quo ad quartum, id est supremum æstiuus Sol non multo post est peruenturus, Phaëtonte iam in Eridano summerso. Hinc fabula de Heliadibus in Ægiros siue Populos nigras conuersis, & Electrum lacrimantibus, apud Poëtas naturæ peritos originem duxit; quam alij, imperitè homonymia decepti, ad Succini historiam retulerunt: Græcorum itaque figmentum de Græco sermone voces omnes interpretando, ad naturæ secreta pertinebat, de Magica cælestis Erida-

Eridani & verni muneris octo secum sorores trahētis, & lacrimarum Populi nigre cognatione profectum. Submersio verò Phaëtonis in Eridano, significat ad huius fluminis cælestis postremū ostium Orionis pedem contingens, Veris delicias perire; quia ad medium Geminorum tum Sol procedat: à quo dum paulo altiùs ascendit, incendium Phaëtonteum consequitur, nec vernus auriga vsquam ampliùs apparet. Hesiodus igitur non malè Phaëtontem nocturnum Veneris æditimū fecit; eò quòd nō alio tempore animantium concubitus copiosior & vberior fiat. Eadem omnia ad primam Philosophiam applicata, profundissimos habent explicatus, & hominis ad felicitatis apicem progressum, ab ipsis carceribus primis vsq; ad vltimam metam comprehendunt: quem is videbit, qui vernum nouumque hominis lumen per singulas sorores deducet, ac primo è multitudine opinionum Meropidis auxilio emerget; deinde multitudini exemptus, se Soli omnium reuelatori exponet, vt ab eo splendorem suscipiat, post Oceanum suum, siue cogitationū perturbatam vastitatem certis litoribus & limitibus includat; quos, ne rursus perturbationū fluctus rumpant, petris muniat atque firmet. Hoc gradu quisquis potiri potuerit, totam beatæ vitæ parasceuen, & veram hominis expiationem à Pythagoricis etiam cognitam fuerit assecutus; etiam paratus, vt Phœben, id est, animi mentisq; puritatem omnimodo lustratam suscipiat, limpidum diuinarum impressio- num speculum; in quo, dū mens nostra diuinas rerū imagines intuebitur, extemplò Chærien amplectetur, & eius præsentia tantum gaudij concipiet, vt omni pondere leuata ad primos orbis exiliat, & alis receptis ad Iouis thronum euolet, ac ei totam sese gubernandam deinde permittat, ita vt meritò Diosippe tum possit vocari, eò quòd non amplius suo, sed Iouis freno regatur, quod illo nectaris & ambrosie philtro Deus ille- uit, vt nunquam ex ore suo mens nostra id reiicere possit. Sit hæc Orphica fabulæ ratio sic obiter exposita: quam qui cum Arriani Epictetica disciplina, aut Hieroclis Pythagorico silentio conferet, non parum sentiet oblectamenti, ac deinde consuescet abdita figmentorum sensa altiùs expiscari. Habemus nunc à Græcis Phaëtoni nomen à patre datum, non secus atq; ipsi quoque Electro. Nec prisca tantum Poëtis Phaëton pro Sole ponitur, sed posterioribus etiam, inter quos Nonnus est Dionysiacōn scriptor, qui præter alios hos habet versus:

Μὴ Φαέτων σέψῃς πυραυγέας ἐς δύνιν ἵππους
 Πρὶν Σαύρους ἔβαλχον ἀλυκιοπέδησι κομίσω
 Σφιγόμενον. — *id est,*

*Non Phaëthon conuertet equos seri Hesperii ad oram,
Quam Satyros pedicis & Bacchum baud effugiendis
Adstringam.*—

In eodem significatu Phaethonta vocat *πανέθειον*, quòd omnia Sol intueatur. Idem Phaethontis filij fabulam libro tricesimo octauo depinxit, & præter cetera illud addidit, Phaethontem non minùs quàm Eridanum in cælo à Ioue fuisse collocatum, ac illic nomen Heniochi siue Aurigæ retinuisse, quod sanè egregiè cum reliquis quadrat: quandoquidem Heniochus super Geminorum signo ad Veris finem simul cum Sole ad meridianum circulum pertingat, vt non inconcinne ea parte locetur, qua Solis currum desinit gubernare. Eius verba hæc sunt:

*Ζεὺς ὃ πατὴρ Φαεθόντα καλεσθήσει Ολύμπῳ
Εἰκελὸν Ἡνιοχῶ καὶ ἐπώνυμον ἑρέωνιον δὲ
Πήχει· μαρμαίροντι· Κελασφόρον ἄρμα τριάντων
Εἰς δρόμον αἴσοντι· ἔχεται τύπον Ἡνιοχῆ,
Οἷα πάλιν ποθέων· ἐν ἄστρασιν ἄρμα τοκῆ·
Καὶ ποταμὸς πύρκαυτι· ἀνήλυθεν εἰς πόλον ἄστρων·
Ζῆντι· ἐπαινήσει· ἐν ἀστέροι· ὃ κῆκλω
Ἡερδανὸς πυρόεντι· ἐλίσε· ἄϊκλον ὕδωρ·
Γνωταὶ δὲ ὠκυμόροιο δεδουπότ· Ἡνιοχῆ·
Εἰς φύλον εἶδ· ἀμφὶ ψαν· ὀδυραμένων δὲ δ' ἄπο δένδρων·
Αφνειὴν πετάλοισι κατὰ σαλαόουσιν ἔερχει.*

Quæ nos ex tempore sic ad verbum & ad versuum numerum Latinè vertebamus:

*Jupiter at Phaëthonta suo defixit Olympo,
Aurigæ similem cognomentumque ferentem:
Luciferi hic carri cubito splendente quadrigis
Intentus speciem gerit ad cursum accelerantis,
Sic velut hic rursus cuperet currum sibi patris.
Ustum flumen item conscendit ad astra probante
Id Ioue, quocirca circumuoluntur & unde
Eridani ardētis clara vertigine cæli:
At breuis aurigæ vita, lapsique sorores
In plantas formam mutant, & ab arbore flente
Destillant folijs rorem ditemque liquorem.*

Doctiùs profectò & Orphicis conuenientiùs Phaethontem ex Heniocho Nonnus fecit, quàm Eratosthenes in iis, quæ Hygini nomine

nomine circumferuntur; & is, qui Germanici Cæsaris se titulo iactat, Erichthonium; eò quòd Tauri cornua & Geminos supernè calcet, ac cum iis Solis radios accipiat. Quamobrem libro Dionysiacò primo Tauri syndromum, id est, vnà currentem, Heniochum appellat; vbi paulo antè Heniochi mentionem faciens, patrem eius Phaethontem vocauit, quoniam illi priùs, quàm filio, conueniret:

*Ζεὺς πόσις ἀνέλων ὃ ἀστὴρ σφυροῦ Ἡνιοχῆ·
Νύμφη· ἀστέρο· ἀμαρύνετο Ταυρῶ· Ολύμπου
Εἰαρω· Φαεθόντι φιλόδρο· α νῶτα φυλάσων.*

Quæ sic in totidem versus Latinos cogantur:

*Jupiter aurigæ sub plantis exoriturus,
Sidereus sponsus Taurus resplendet Olympo,
Roris amans tergum tvernum ad Phaëthonta reseruat.*

Quis hîc non videt, verni luminis & aurigæ cognationem diligenter à Poëta conseruatam, & eisdem Taurum roscidum sidus adiectum, quo illa pars cæli exprimeretur, in qua Sol verus Phaethon & alterius Phaethontis, id est, verni luminis calorisque pater eo tempore versatur, quo ros plurimus abundat, & populi lacrimas suas caloris verni symbolum, & optimum doloris amuletum, atque idcirco preciosissimum Apollinis Electrum ad ipsum Eridanum, id est, quo tempore Eridanus cum Sole exoritur, effundunt. Hæc est itaque Græcorum fabula, Græcis vocibus de naturæ & eorum, quæ supra naturam in mentis orbe versantur, conuenientia, ab Orphicis conficta. Quoniam verò homonymiam Eridani & Electri posteriores non intellexerunt, ad Eridanum terrestrem & succinum eam applicare voluerunt; atque ita fabulam & historiam permiscentes, & hanc & illam perturbarunt. Eridani enim vocabulum cum Cimbricum est, illi primùm flumini datum videtur, quod Sarmatiam & Germaniam longo terrarum tractu diuidens, in Balthicum mare, quod Græci Oceanum esse putauerunt, sese effundit; quod ex Herodoti auctoritate clarum feci. Ad huius ostia Electri illud genus, quod Succinum vocatur, reperitur, sed minimè vel è Populis, vel ex aliis arboribus exfudat, quod è fabula Poëtæ imperitè addiderunt. Iam quia posterioribus temporibus res Cimbrorum ad eam Balthici maris partem minis notæ Græcis hominibus essent, per homonymiam ad Padum & fabulam & historiam detorserunt, non minùs in hac, quàm in illa, decepti. Nec defuit

huius erroris ingens occasio ex alia rursus homonymia enascens. Prisci enim Eridanum, ad cuius ostia Electrum inuenitur, in sinum Venedicum exonerari tradiderunt: posteriores inde nullum alium Venetorum sinum, quam eum, qui in Adria est, cognoscentes, ad hunc historiam retulerunt; ad quem cum nullum Electrum reperiatur, locorum ad Padum periti, nihil aliud, quam vanum Poëtarū figmentum id, quod de Eridano & Electro ferretur, putauerūt: in quorum numero inter ceteros Diodorus fuit & Lucianus. Plinius diligenter eos enumerat, qui in Electri historia aberrarunt: sed nihil addit, quod faciat ad tanti omnium erroris occasionem. Æschylus quo Eridanum in Oceanum ex vetustiorum sententia effunderet, in Iberia eum collocavit: Ctesias Indico eum nomine Hypobarum vocans, in Oceanū quoque, sed Indicum, exonerari prodidit; ex Indico fortassis Animi, quo nomine nunc gummi Electro nostro colore simillimum illud quidem, sed odoris suavitate præstantius vocamus, in hanc opinionem deductus. Nos itaque tandem omnibus veterum scriptis diligenter examinatis, deprehendimus ab antiquissimis illis verissime dictum esse, Electrum ad Eridani ostia legi; qua parte in Veneticum sinum effunditur: sed id à posterioribus perperam intellectum, ad Eridanum & Venetos Italiae esse translatum; & non hinc tantum erratum fuisse, sed in eo quoque, quod Populorum Electrum non minus quam alterum preciosum, ad Eridanum Italiae, non ad Eridanum caelestem retulerunt; quasi illic magis, quam alibi, lacrymæ hæc effunderentur. Nusquam certè destillant, nisi ad Eridanum, sed eum minimè terrestrem, sed caelestem, id est, ad illud tempus, quo Sol cum Eridano exoritur, non ad ea loca, quæ Eridanus Gallicus vel Gedanicus alluit. Verum enimverò id clarius exponendum, quod dixi, non duplicem modò Eridanum esse in Cimbrico sermone, sed duplicem etiam in eo sinum Veneticum inueniri: in quorum utrumque nominis ratio æquè quadrat. Neque enim sinus ille, in quem Vistula exoneratur, minus causæ habet, ob quam Veneticus vocetur, quam ille in quem Padus effertur. Sunt enim ad maris Baltici eam partem Veneti non reapse modò, sed prisca etiam appellatione, à paucis illa quidem cognita, sed à Ptolemæo minimè neglecta. Venedas enim inter Vistulam & Chronon fluuios ponit, & ab illis mare adiacens sinum Venedicum, & montes, qui Mosouiam hodie vocatam ad Orientem claudunt, & Prusis ad Austrum vergunt, Venedicos appellat. Quamobrem Prusi Venedæ olim nominabantur, idcirco nimirum, quia loca paludibus, & stagnis, & sinibus incuruo & profundo recessu infusis plena colerent, perinde atque Veneti illi,

qui

qui ad Adriam habitabant. Certè utrobique paludum, lacuumque magnus numerus utrobique mare intra terram multis stagnis infunditur, adeò ut vix statui queat, utri genti Venetorum nomen rectius applicetur. *Spinet* enim is dicitur, qui habitat terram paludibus & lacubus plenam; nec is solus, sed ille etiam, qui loca tenet stagnantia, siue id perpetuum sit, siue ab æstu & maris affluxu fiat. Quod ut apertius cognoscatur, Venetorum loca, qui in Gallia ad Oceanum habitant, Iulij Cæsaris verbis describemus: è quibus & illud perspicuum fiet, quare & illi Venetorum nomen mererentur. D. Brutum, inquit, adolescentem classi, Gallicisque nauibus, quas ex Pictonibus, & Santonis, reliquisque pacatis regionibus conuenire iusserat, præfecit; & cum primum posset, in Venetos proficisci iubet: ipse eò pedestribus copiis contendit. Erant eiusmodi ferè situs opidorum, ut posita in extremis lingulis promontoriisque, neque pedibus aditum haberent, cum ex alto se æstus incitauisset; quod his semper accidit horarum duodecim spacio, neque nauibus, quòd rursus minuente æstu naues in vadis afflicterentur. Ita utraque re opidorum oppugnatio impediatur; ac, si quando magnitudine operis fortè superati, extruso mari aggere ac molibus, atque iis fermè mœnibus adæquatis, suis fortunis desperare cœperant, magno numero nauium appulso, cuius rei summam facultatem habebant, sua omnia deportabant, seque in proxima opida recipiebant; ibi se rursus iisdem opportunitatibus defendebant. Hæc ille. Venetos hos Oceani accolas Ptolemæus circa ea loca posuit, quæ Britannia nomen à nouis incolis iam possident, olim à lacubus, & paludibus, & æstuariis, & fluuiorum exundantium vligine nominata. Hos Nannetes ab Occidente claudunt, ut ex Cæsare colligo; quamuis Ptolemæus Samnitas peculiari eos vocabulo vocet, qui Ligeri sunt propinquiore. Cæsar Venetorum nomen generalius videtur fecisse, ut omnes, qui inter Ligerim & Sequanam ad mare habitarent, complecteretur: inter quos Veneti peculiari nomine à Ptolemæo sunt ad ipsum litus notati, quo loco hætenus Vanes opidum extat, ad priscum nomen alludens, & superius ad Boream Veneli ab eodem annumerantur ad Tetum amnem, qui sinum Sancti Michaelis facit, habitantes; qui inde videntur coloniam emisisse ad interiora, quorum opidum Veneliocassium nomine ad fluuij Olinæ exordium videtur fuisse, quo loco Veneliocassium populi exordium à Ptolemæo collocatur, sub quibus Lexouij habitabant. Verum quò beneficij aliquid ciues

Caeni ex antiquaria mea perscrutatione accepisse videantur, addam integram nominum interpretationem ex vetusta lingua Gallica, de qua plura in Gallorum & Francorum originibus tradam, sincerè pureque depromptam. *Uey* quid notet, sapius dictum. *Lo* id quod altum in terra est, & in dorsum elatū significare, in Atuaticis ostendi, adiecto illo etiam, conuersionem eius contrariam è Cimbricæ linguæ primogenia vocabulorū formatura, cōtrariæ significationis esse. *Uey ey* igitur nihil aliud notat, quàm locum, in quo paludes sunt, & loca in dorsum elata. *Uey* enim, quod inter duas voces in cōpositione interiectum videmus, idem est quod Latinis Et coniunctio. Palus ergo & altum terræ dorsum. *Uenento* significabit; è quo si tollas coniunctionem, *Uento* existit, opidi in Geldria, vt antè dixi, nomen: quod si in compositione solum Ni consonantem lenioris soni causa subtrahas, *Ueneto* fiet. Ex *Ueneto* Ptolemæus & ceteri Græci Venelos in recto fecerunt, quo formæ sermonis Græci responderet, è quo deinde Latini Venelus suo more dixerunt. Sunt itaque Veneli dicti, qui partim paludes, partim alta terræ dorsa possidebant. Hinc intelligitur, eos, qui vltimi essent Venetorum stagnantia litora habitantium, & primi eorum qui alta loca tenerent, Venelos rectissime dictos fuisse. Hoc enim in locorum situ inter Venetos Adriaticos, & inter Venetos hinc Ligerim, hinc Sequaniam attingentes, quòd illorum paludes secundum Padum nulla alta dorsa excipiant, sed planicies humillima & crebrò restagnans longissime post paludes interiùs porrigitur; apud hos verò mox à paludosis campis intra vnam, duas, aut tres, aut paulò plures leucas loca alta sint. ascendenda; quæ deinde longissimo terrarum tractu extenduntur. Meritò igitur apud hos Venetos postremi Veneli nominantur, quòd & paludosa & alta loca habitare cernantur. Huius rei exemplum est in Veneliocasiis, quorum opidum primarium Caen esse dixi. Eius enim is situs est, vt ad viuum eiusmodi, quæ dico, locorū naturam ob oculos ponat: quandoquidem vtraque Oliuæ ripa ex vliginosis campis dextrorsum & sinistrorsum quasi geminum opidum sursum attollitur, flumine in duas partes distinctum; quarum in Occidua vltimo cornu arx in tophæa siue pumicosa rupe paludosos despicit campos. Dextra vrbis pars, quæ minor est, ab ipsis item ripis assurgit, è qua satis arduo ascensu in altam planiciem ad interiorem Galliam longè lateque expansam peruenitur. In hac maximi mercatus, qui hîc olim fuerit, clara adhuc extant monumenta in reliquiis ingentium horreorum, quorum immanis capacitas & amplitudo demonstrat, emporium hîc olim fuisse prædiues; quod, vt nihil est perpetuum, post Rotomagum translatum

latam, tristem vrbis solitudinem reliquit: cui, vt ex parte aliqua remedium adferretur, pro Plutoniis mancipiis sacros Musarum & Palladis ministros recepit, liberaliū artium Vniuersitate, loco mercatus, instituta. Mirum est, quàm aptè & Genius, & Fortuna, & nomen huius vrbis antiquum cum Louario quadret. Est enim & huius talis situs, vt & alta dorsa habeat, & inter ea paludosos campos interiectos, qui flumine exundante non rarò sub aquis delitescunt. Huic præterea sic Fortuna aliquandiu arrisit, vt inter omnia Brabantia opida ditissimum potentissimumque haberetur, vtimœnia & publica eius ætatis ædificia magnificentia sua satis declarant. Inter hæc vnum est immani amplitudine à maioribus, cum Plutus illic adhuc rerum potiretur, lanæ mercis dedicatum, eodem nomine, quo horrea sua Caeni hæcenus appellant, dum Halles dicunt, quæ vox ab vsu indita est, è quòd *Sat* nihil aliud sit, vt antè docui, quàm id quod rem quampiam, qualis qualis ea sit, conseruat: quod vocabulum Galli vel è prisca sua lingua, vel è Francica, aut Normannica, quarum vtraque Germana fuit: dum in Galliam vterque populus primum veniret, retinuerunt. Hæc itaque vt mercatus, & horreorum, & nominis, quo ea vocantur, duabus vrbibus fuit communio; ita & illud accidit, quamuis diuerso & casu & tempore, vt ingens maximi lucri faciendi ratio, & immanium horreorum vsus ambabus periret. Accessit deinde idem quoque solitudinis solatium, quod vtriusque loci Genius nescio quo fauore à Minerua & Camœnis feliciter impetrauit. Præterea & in eovtriusque vrbis conditores conspirasse mihi videntur, vt à paludibus & altis locis vterque suam nominaret. *Lo-uey* enim altum est & palus, cum *Ueneto* palus sit & altum; in quorum illo *Lo*, id est, altum, præcedit, quia loca alta latius patent quàm paludosa: in hoc sequitur, quia apud extremos Venetorum prior paludum, quàm altorum, ratio haberetur. Adde & illud, si placet, vtrobique circa paludes Abbatiam D. Benedicti iacere ea parte, qua è campis ad altiora transitur. Sed ne ad minuta descendatur, hæc à nobis de duarum liberalium diatribarum in locorum natura, & fato, & nomine conuenientia, obiter citra molestiam lusa sunt. A Caeno ad mare vsque vliginosi prius campi, deinde infidæ & inuia paludes extenduntur, adeò vt Venetorum hac parte postremi fuisse cernantur, atque idcirco mixtum nomen accepisse. Sed quid, dices, hæc ad Veneliocasiis, quorum Caenum statuis metropolim olim fuisse? Permultum sanè. Quare Veneli dicerentur, modò explicatum: qua verò causa Ocasij nominarentur, breuiter addendum. *Soc* Cimbricè altum notat; *Saissei* viam silicatam, *Cai* silicem, *Sei* idem quod, sero, signante:

nante: quia viæ olim paruo silice ad duriciem fererentur potius quam artificiosè maioribus silicibus sternerentur, quod posterius Romani tanta magnificentia in Italia præstiterunt, vt nescias vtrum sumptum, an immensam durissimi & vbiq; vnicoloris saxi copiam magis admireris: cui & illud accedit, quânam equites per lubricam duritiem citra periculum iter facere potuerint, cum exiguæ illæ & breues inter Formias & Fundos reliquæ plurimum hodie metum equitantibus incutiant, & id quidem non citra iustam causam, cum ipse coram viderim venerabilem quendam & canum senem, lapsus illi equo, tibiam suam fregisse. Infinito profectò commodiores sunt. ex viæ, quæ satis, siue temerè iactis paruis petris ab antiquis maioribus nostris fieri consueuerunt, quas è structure modo Caisseias vocabant. *Soch-cassei* ergo idem Cimbris exprimit, quod Latine diceretur alta via silicata: qua de re colligo ex hac vrbe viam silicatam incepisse, quæ ex Venelis per altam planiciem ad interiores Gallie ciuitates digitis huc illuc emissis pertineret. Est nobis hætenus in Brabantia parte superiore via, quæ *Soch-cassei* vocatur, quod addo ne quis me inusitatas & nouas nominum compositiones fingere arbitretur. Quamobrem vrbs Venelorum ad huius viæ silicatæ initium posita, *Veneli Caissei* est nominata, aspirationibus in compositione de consuetudine Cimbrica ablatis, & produabus eiusdem & figuræ & soni consonantibus, vna relicta; quod in componendis vocibus frequens esse sæpius monitum, quam vt sit repetendum. Plures in Gallia ciuitates, quibus à Caissei nomen datum est, inuenimus, vt sunt Trecafes, Vidugafes, Vadicafes. Sed hîc minimè omittendum, eos, quos Ptolemæus Veneliocassios nominauit, à Plinio Vellocafes, à Cæsare Velliocassos dici: Cæsaris scriptura propius ad veram Ptolemaicam integritatem accedente, neutra tamen pura. Eosdem autem esse Veneliocassios & Vellocafes, ex eo perspicuum, quod eos Plinius Lexouius perinde atque Ptolemæus in eodem tractu proximos ponat. Vellocafes erga Veneliocassios dixisset, si germanam vocis originem, quam soni suauitatem breuitatemque, potiore habuisset. Nec Cæsar obscure indicauit quo loco Velliocassi querendi, cum post Caletes eos enumeraret, nō illos quidem, quos hoc tēpore longè illinc sitos Caletes vocamus; sed eos, qui Caulx hodie ad exitum Sequanæ tenere cernuntur. Extergenda hîc è Cæsaris libris insignis & fœda macula, quæ Vnellos nobis p Venelis induxit; cum Vnellos in nullis auctoribus inuenirim; & Plinius & Ptolemæus loco Vnelloꝝ Venelos ponat eodē in tractu, in quo Cæsaris codex Vnellos locauit: quod adductis auctoꝝ verbis nihil opus est

est confirmare, cum eorū exemplaria nullis studiosis debeant deesse. Operæ tamen precium fuit hoc admonere, propterea quod hæc menda tam altè radices egisset, vt is, qui gentium descriptiones Cæsaris commentariis adiecit, Vnelloꝝ nomen pro genuino germanoque sit interpretatus. Venelos autē, non Vnellos, esse dicendos, cum Ptolemæi & Plinij vnanimi consensui credere oportet, tum de vera vocis ratione regionis naturam optimè exprimente satis patefecit. Effectum nunc hoc nobis est, vt & Venetorum, & Venelorum, & Veneliocassiorum sedes apertè cognoscantur, & Caena ciuitas habeat, quo de antiquitate sua gloriatur, cum modò clarum sit, ab vrbe ipsa totam gentem, vsque ad Lexouios, nomen esse fortitam. Porrò ex his quiuis, nisi sit omnino obstinatus, facile videbit verissimum illud esse, quod de Venetorum nominis originatione dixi; cum vbiunque gentium ipsum inuenitur, illic & paludes & restagnantes aquæ apertè cernantur. Veneti itaque Paphlagoniæ ad ipsa eius regionis litora ponendi, in quæ mare recessibus multis insinuat, & fluuij complures restagnantibus aquis, maritimam planiciem frequenter opplent. Quacunque terrarum parte Veneti nominis vestigia extant, ea vel stagna, vel paludes fuisse, citra hæsitacionem afferendum; vt modò plurimis exemplis, & ipsa nominis ratione satis ostendi. *Vento*, vt in Atuaticis dixi, paludem vicinam habet, tribus nostratibus miliaribus extensam, quam hætenus *Vey* ab omnibus accolis audimus nominari, vt dubitari non possit, vel quid *Vey* significet, vel vnde *Vento* dicatur. Apud Ambiaritos plurima stagna cernuntur, quæ omnia generatim *Venej* ab indigenis vocantur, & apud Hellandos paludosa cænosaq; loca, è quibus cespites ad ignes alendos effodiuntur, non alio nomine frequentius appellant. Sed quid multis? nulla regio est, quæ clariùs oculis subiiciat regiones paludosas stagnorumque plenas à Venetis perpetuò habitatas fuisse, quam Venetia Adriatica, & Venetia ad dextrum Vistulæ latus, compluribus lacubus, sinibus, & paludibus insignis. Sed dicet quis, quâobrem qui Prusiam habitabant, Venede non Veneti à Ptolemæo, & Venedi à Plinio, vocantur? Breuiter id expediam, non citra aliorum, quæ alibi dixi, confirmationem. Danos hanc olim regionem habitasse tū indicauit, cum decui Suedaniam à Suenis & Danis vltra Sarmaticū mare conditam fuisse. Quemadmodum igitur *Sue-dej* nobis vocatur is qui Suedaniam habitat, ita *Vene-dej* Danus is diceretur, qui ad stagna & paludes commoratur. Græci itaque ex *Vene-dej* Venedas fecere, ac inde mare Venedicum, & montes Venedicos appellarunt. Quamobrem inter Venetos & Venedos hoc est discriminis

minis, quòd Veneti generatim omnes ad lacus & paludes habitantes; Venedi verò nō omnes, sed Dani duntaxat eiusmodi loca incolentes, cōposita voce perinde atq; Suedani nuncupentur. Quamobrē Dani eiusdem cum Alanis & originis & linguę, eam regionem, quam nunc Borussiam quidam, vulgus Brussiam vocat, incoluerunt; quorum monumentum æternum in sinu illo mansit, in quem Vistulę sinistrū ostium exoneratur, quem Danorum sinum quondam vocarunt. *Swic* enim loca illa siue in mari, siue in terra designat, ad quę quis periculis vel maris vel terrę cedere consuevit. In mari igitur reducti in portum sinus, hac voce nominantur, & in ciuitatibus singulę portiones, in quibus ordinarię vigilię habētur. In tumultu enim ad viros suos cuique haud aliter quā in procellis ad sinus reductos fugiendum. Olim enim cū Germani militari consuetudine viuerent, loca multitudini & stationes per campos diuidebantur, ad quę si quis hostis ingruisset, cuique cedendum fuit, vt quisque hanc vel illam stationem sortitus esset. Nam *Swic* idem est quod *cedo* ita vt voce hac monuisse videantur, non temere hostem soli cuiquam expectandum, sed mox in periculis ad socios confugiendū, quò ab illis & auxilium & tesseram militarem accipiant. Quia verò hæc in castris per campos viuendi ratio apud maiores fuit obseruata; factum est, vt cū militarem vitam agunt, in campis se esse Germani dicant; quasi tum ad priscum in campis viuendi ritum rediissent. In his cuique ad tentoria ducis sui, stationemq; ordinatam, si quid ingruat, est cedendum; vt quo ipsi opus factum est, id à duce suo discat. Hinc *Swic* ad ciuitates transit, eas per partes & vicinias distinguens. Latini vetus Cimbricum nomen retinuerunt, eiusmodi ciuitatis partem vicum vocantes; quo in significato apud omnes Germanos est in vsu, quamuis ad sinum, in quo secura nauibus statio est, significandum, Austris ad Balthicum mare sit vsurpatum. Danorum igitur siue vicus, siue sinus, *Sanswic* fecit; qua voce nobilissimum Venetorum opidum nuncupatur, quam Latinizantes in Dantiscum corruerunt. Alij Gedanum, vt dixi, nominarunt; à Getis & Danis priscis eius ante Sclauorum irruptionem conditoribus sumpta appellatione. Venedi ergo, Veneti Dani vocentur; ad discrimen aliorum, qui à paludibus quoque & stagnis sese nuncuparunt. Hęc modò de gemino Cimbrorum Eridano, altero in sinum Venedicum, altero in sinum Veneticū influente, & tertio cælesti, qui Græcam habet nomenclaturam & interpretationem, dicta; sufficere mihi videntur ad omnem tum historiam, tum fabulam de Electro intelligendam; quarum confusionem homonymia peperit monstrum ab Aristotele statim in Dialecticorū

elementi.

elementis proscriptū. Quamobrem Ogygis his & Begselanis Venetorū antiquitatibus, quas nemo hactenus mortaliū scriptis prodidit, finem imponam; quibus magnā appendicē de Veneris nomine, quod eandem habet cum Venetorū nomenclatura originē, addidissim, nisi veritus fuisset, ne paradoxa hæc mea, si prolixius extenderetur, nauiseabundis stomachis fieret odiosa. In Deorū nominibus suum Venus locū habebit; quam pro facultatis meę tenuitate exornatam ad Venetos suos mittam, vt tandem intelligant plus rationis ritum eum habere, quo mare quotannis annulo iniecto sibi despōsant, quā quifquam hactenus cogitarit. Credo equidem huius instituti auctores ne per somnium quidem vnquam de Veneris & Venetorum cognatione quicquam fuisse imaginatos, cū nominis sui æquę atq; ipsius Deę veram rationem ignorarent. Verūm hominum consilia à Geniis frequenter reguntur, qui nōnunquam faciendā quædam suggerunt; quorum tamen veras causas aperire nolunt, ne sacrosanctā rerum diuinarū mysteria plebeis hominibus, veluti rosę porcis, obiciantur, & ab iis contempta proterantur. Admirabilem itaque artem in Veneris nomine obseruatam, & eius cum aquis, humidisq; omnibus cognationem in Aphrodisiorum libello enucleabo; doceboque Venetos verissimam optimamque rationem, qua perpetuò sibi Venerem habere propitiā possint, multoque, quā vllō annulo fieri queat, deuinctiorem. Potuissim quidem hæc his meis Veneticis, veluti corollam quandam venustissimam apponere; sed Apollo ad Hyperboreos me vocans, id minimè permisit. Cū enim de priscorum Eridano agens, huius Dei ad Hyperboreos ex litore Venedorum, in quo Electrum legitur, profectionem quandam commemorarim; non videor priscę memorię studiosorū votis satisfacturus, nisi clariùs eam exponam: quo & certius constet, Vistulam Eridanum priscis nominatum fuisse, & quidnam ego de Hyperboreis sentiam, intelligatur. Est enim hæc vna difficillimarum, quę apud Historiographos & Poetarum commentatores tractantur, quæstionum, ab omnibus ferè attacta illa quidem & discussa, sed à nemine hactenus ad veritatis normam solidamque terrę descriptionem applicata. Quò verò minus lucis à veteribus accepit, quoque omnia in ea Cimmericis tenebris sunt magis inuoluta, eò pulcriùs mihi existimaui in hac caligine versari, vt si possim, luminis aliquid inferrem: quod me eò faciliùs spero consecuturum, quòd Apollinem mihi habeam ducem, Deum, inquam, omnis luminis & claritatis datorem, qui nomine suo Cimbris pollicetur se omnia reuelaturum. Exordiamur igitur ab Apollonio auctore, nomenclaturam fausto omine ab Apolline sortito, cui

MM

Rhodij

Rhodij cognomen accedens, vatem Deo reddit tanto gratiore, quanto ceteris vrbibus Rhodus eum cum ceteris rebus, tum Colosso vno orbis miraculo diligentius colebat. Hic cum communem de Phaëthonte, & sororibus, & earum lacrimis in Electra induratis opinionem recitasset, alteram subiunxit, quam apud Celtas ait iactatam fuisse:

—Κελτοὶ δ' Ἰτὰ βαζιν ἔθεντο,
Ὡς δὲ Ἀπόλλωνος τὰδε δάκρυα ληλοῖδαο
Ἐμφέρε) δίναις, ἄτε μυρία χεῖρε πάροθεν,
Ἡμῶ) ὑπερβορέων ἱερὸν γένος εἰσαφίκανεν,
Οὐρανὸν αἰγλήεντα λιπὼν ἐκ πατρὸς ἐμπῆς,
Χωροῖ) πρὶ παιδὶ, τὸν ἐν λιπαρῇ λακέρειη
Δια Κορωνίς ἐκίλεν Ἰτὰ προχοῆς αἰώνιοι.
Καὶ τὰ μὲν ὡς κείνοισι μὲ) ἀνδράσι κεκλήισαμ.

Id est, vt verba verbis reponam, ordine eorum, quò clarior sit, permutato:

—Celta tamen hoc sparsere per ora,
Istas Latoo lacrimas ab Apolline fusas,
Fluētibus aduolui, quas hic stillasse refertur,
Ter quater innumeras; prolem cruciatius ob illam,
Quam pingui in Lacerea enixa est Dia Coronis
Ostia circa Amyni; quas, aiunt, depluit antè
Quam ad sacram gentem transiret Hyperboreorum,
Ex patris iussu cælo splendente relicto,
Hæc vt apud populos illos rumore feruntur.

Clariora hæc Apollonij verba Apollodorus faciet, qui Coronidem Æsculapij matrem, filiam Phlegyæ Theſſali fuisse narrat, quamuis alij Atſinoës filia Leucippi prolem dicant. Hic à Chirone Apollinis iussu educatus, & medicinam edoctus, sanguine Gorgonis e dextra parte educto, quem à Minerva acceperat, homines non solum à morbis curabat, sed aliquot etiam mortuos ad vitam reuocauit; inter quos alij alios enumerarunt. Naupacticorum scriptor Tyndareum, Stesichorus Eryphilem & Hippolytum, Paniasis Hymenæum, Mnesagoras ex Orphicorum, vt ait, sententia Glaucum Minois filium vitæ ab eo restitutum scribit. Hanc artem ne ceteros mortales doceret, ac efficeret, vt suis viribus nixi, consequerentur immortalitatem, fulmine eum Iupiter percussit; quod ægrè ferens Apollo; Cyclopes fulminis fabros occidit; quamobrem à Iouè cælo expulsus est. Atque hæc quidem

quidem Apollodorus & Apollonius in Apollinis exilio consentire videntur, sed in eo quod sequitur, discordare; cum ille Admeto coactum feruire dicat, hic ad Hyperboreos eum ableget, multis antè lacrimas ad Eridani ostia ad eo fusas, ac in Electra conuersas esse, de Celtarum opinione narrans. Lacerea autem vrbs fuit Magnesiæ, Hellenico in primo Deucalionæ libro apud Stephanum ita testificato, ad quam Anymus fluuius ex Ossa defluens, videtur fuisse. Ex his iam collatis cum iis, qui Eridanum in Oceanum Septentrionalem exonerari scripserunt, perspicuum sit, Hyperboreos ultra Vistulæ ostia ponendos esse; quos Cimmericos quoque genere fuisse, non dubito, quin quiuis, qui hæc mea legere dignabitur, sit iudicaturus. Cum enim posteritatis latitudinem Iapeto promissam Cimmericis præcipue perfecit, vt ipso nomine indicatur, semper diligentissime eius filij nepotesque procurarunt; vt patris sui votum adimplerent, ac quam latissime sobolem suam extenderent. Id verò, quò minus in Austrina Asiæ parte facere possent, Assyriorum potètia obstabat, quæ ex Nembrodica tyrannide profecta, longè lateque vicinos vexabat. Tandem igitur Cimmericorum primas sedes à Noacho & Iapeto acceptas inuadere etiam paulatim & carpere cœperunt, donec Ninus ad immensum viribus auctis, Bactrianos maiores nostros, quibus tum Zoroaster imperabat, omnibus viribus vel auito solo expellere, vel subiugare niteretur. Hunc primo impetu, partim locorum asperitate, partim Bactrianorum virtute victum, innumerablem pæne exercitum aiunt collegisse; cuius numerum Ctesias ad peditum decies septies centena, equitum ducenta millia adscendisse tradit: quem quamuis incredibilem, Diodorus tamen excusare contendit, collata Dionysij Siculi ciuis sui potentia, cui peditum centum & viginti, equitum duodecim millia fuerunt, si de Tyranno Siculo, auctori Siculo credendum. Huic tanto Nini exercitui Zoroaster quadringenta millia opponens; primo insultu centum hostium millia cecidit; at deinde multitudine coactus, in Bactra confugit; quibus dolo expugnatis, fortiter pro patria & diademate pugnans, occubuit mortis genere clarissimo, & omnibus fortibus viris imitando, ex infortunio & miseria sublatus. De hoc Rege in Magiæ origine plura mihi dicenda; quæ, ne me hæc demorentur, omitto; hoc vno indicato, nomen eius Cimbricam habere interpretationem, qua admonemur, ad caput illud, vnde omnium originum origo est, celeriter esse animum subleuandum, si in Magia versari velimus. Cimmerici itaque Assyriorum vitabundi, Septentrionem versus ferè colonias suas emiserunt, ac totam eam

plagam admirabili gentium multitudine replevere. Apud Ezechielem legimus, Gomeri agmina, quibus latera Septentrionis adiecta, Togormanni filij minimi natu inter tres Gomeri siue Cimmeri filios sedes fuisse dicuntur. Cùm igitur Cimmeri filiis Septentrio in sacrosanctis Prophetarum oraculis attribuat, constatque Hyperboreos ex ipsa nomenclatura ad Septentrionem pertinere; magna causa ducor, dum Hyperboreorum origines è Cimbrica lingua inuestigo. Fateor tamen Hyperboreorum nomen Græcum esse, generatim illis dandum, qui ultra Boream commorantur, si vocis significationem sequamur. Herodotus, cùm ab Homero in Epigonis, & ab Hesiodo, nescio quo loco, eorum mentionem factam esse dixisset, & Deliorum narrationem de Apollinis sacris in stipula per varias gentes ad Delum delatis, addidisset, & Abaris etiam Hyperborei meminisset; postremò adiecit sibi videri, nullos omnino vsquam gentium Hyperboreos inueniri; in eo non minùs quàm in Eridano temerarius iudex. Si enim, inquit, Hyperborei sunt, id est, ultra Boream habitantes, erunt & Hypernotij, id est, ultra Austrum habitantes. Elegans sanè scitaque ab eius, quod absurdum cunctis videtur, illatione demonstradi forma. Sed quid? absurdum ne est aliquos ultra Notium polum habitare? Cogitandum hìc erat, quorù Hyperboreorum nomen vernaculum esset; quod cùm sit Græcorù, Hyperborei non quibusuis, sed Græcis ultra Boream habitabant. Eodem itaque modo illis, qui versus polum Antarcticum, tantundem quantum Græci ad Arcticum ab Æquinoctiali declinant, aliqui etiam erunt Hypernotij; sed eo vocabulo nominandi, quòd illorum linguæ proprium esset, ad quos relati, Hypernotij dicerentur. Hæc enim designandæ gentis ratio, nunquam illos habet appellationis auctores, qui tales aliorum respectu sunt, vt iis vel Hyperborei, vel Hypernotij possint nominari. Non mirum igitur, Hyperboreorum nomen Cimbricum non esse, sed Græcorum vernaculum; cùm illi, qui Hyperborei vocabantur, non sibi, sed Græcis Hyperborei essent. Immo si illi lingua sua aliquos fuissent Hyperboreos vocaturi, Græcos ita nominassent, eò quòd hi ultra Boream iis habitaret, necessario & reciproco respectu: quemadmodum si nos Flandris sumus Transscaldiani, sunt & illi nobis Transscaldiani; & vt Italis Lugdunenses sunt Transalpini, ita Lugdunensibus Itali quoque Transalpini. Sicut igitur ipsi nobis nec sumus nec vocamur Transscaldiani, nec Lugdunenses sibi sunt Transalpini, sed Cisalpini; ita Hyperborei nec sibi Hyperborei erant, nec à se Hyperborei vocandi. Quocirca mirandum, cùm tam multa de Hyperboreis & dubitarentur & dice-

rentur,

rentur, neminè vnquam fuisse, qui propriam gentis appellationem inuestigaret. Profectò nimium hæc est supina & crassa negligentia, cetera curiose de natione quapiam in quæstionem vocare, & nihil prorsus sollicitudinis adhibere; quòd nomè eorum, de quibus quæritur, cognoscatur. Aliter in Dialecticorum scholis doceri solemus, apud quos prima nobis quæstio est, quo nomine res in disputatione accersenda, nuncupetur; & an eius nomen sit aliis quoq; commune; vt si id deprehendatur, principio vox ad vnum significatum determinetur, ne cùm alter de pascenda capella quærit, alter de eius occasu Achronycho respondens, dicat ad Oceani eam prata pastum abuisse. Cùm enim res in disputatione non adferantur; sed nomina pro rebus supponantur, non vocum significata tantum distinguenda, sed modi etiam significandi diligenter animaduertendi, vt in progymnasmatis suis Dialecticorum pueri accurate docentur, nec immeritò, vt quidam nimis delicati & elegantes, si Palladi placuit, coram me non rarò iudicarunt, quandoquidem hac in cautione sit quasi fundamentum veritatis inueniendæ. Herodoto itaque hoc in primis curandum fuisset, quo proprio & gentis vernaculo nomine Hyperborei vocarentur: quod cùm nec ipse, nec alius quisquam fecerit, mirum non est, si alius in alium errorem sit prolapsus, & ipse Herodotus Hyperboreos nullos vsquam inueniri affirmarit. Est ita sanè, nulli vsquam homines sunt qui se vocent Hyperboreos, cùm omnes quotquot ad hunc mundi cardinem respiciunt, citra eum se esse certant, solis illis exceptis quibus directus incumbit, qui nec ipsi quoque Hyperborei, sed Hypoborei sibi sunt vocandi. Nec minùs illud ridiculum, quod addidit, Scythas nihil scire de Hyperboreis; quasi id firmum argumentum esset, eos nusquam reperiri. Credo equidem, Scythis Hyperboreos nomine hoc cognitos non fuisse, cùm absurdum sit ultra Aquilonem homines quærere, qui Græcum sibi nomen indidissent. Non negat tamen Issedones quædam de illis referre, sed talia ea esse, nihil vt dixisse videantur. Non reprehendenda profectò in re tam obscura Herodoti ad credendum difficultas, sed hanc alibi meliùs adhibuisset. Misso igitur hoc, vt futilibus & vanis rationibus Hyperboreos tollente, alios rogemus, ecquid melius ad propositam quæstionem queant adferre. Esse gentem supra Aquilonem, qui Hyperborei dicantur, primus Olen Lycius versibus suis prodidit, in Hymno in Achæian composito, eorum faciens mentionem. Post huc Melampus Cumæus in Opin & Hecaergen honorificam cantilenam modulatus, ait inter cetera eas ab Hyperboreis venisse. Aristæus Proconesius mentionem illorum quidem facit, sed mentionem tantum,

MM 3 cùm

cùm tamen plura quàm ceteri ab Issedonibus proximis discere potuisset, ad quos se aliquando profectum fuisse versibus suis cantat. Iam fuerunt, teste Pausania, qui dicerent Herculem ab Hyperboreis Oleastrum reportasse. Ælianus tempe Thessalica depingens ab Hyperboreis Apollini sacra deferri in Græciam solere magna cum veneratione & honore eorum, qui portarent, obiter indicauit: quod Celstarum de Apollinis ad Hyperboreos peregrinatione opinionem confirmat. Et hæc quidem de eo an sint Hyperborei, deinde vbi sint, querendum, in quo Græcos rursus consulamus. Protarchus Alpes tradit alio nomine Rhipæos montes vocari, & eos qui sub Alpibus habitarent Hyperboreos dici, meliùs & compositioni vocis conuenientiùs dicturus, si eos ita vocasset, qui vltra Alpes essent. Antimachus propiùs ad veritatem accessit, dum eosdem eos facit cum Arimaspi, vt mox docebo. Damastes omniù verissimè, nescio cuius vel auctoritate vel narratione, non regionem tantùm eorum, sed iter quoque ad illam delineauit. In iis enim quæ de gentibus litteris mandauit, hunc ordinem pertexuit, vt Scythis vltiores faceret Issedones, Issedonibus superiores Arimaspos, vltra hos Rhipæos montes esse, trans montes Rhipæos Hyperboreos habitare, quorum fines ad alterum vsque mare pertingant. Stephanus quoque Rhipæos montes Hyperboreis attribuit, de communi, vt videtur, omnium consensu, qui habebat Hyperboreos vltra Rhipæos montes habitare: sed qui, & vbi montes illi essent, ab aliis aliter traditum. Ptolemæus Hyperboreos montes alios facit à Rhipæis, & Hyperboreos quidem à sexagesimo quinto longitudinis gradu in Orientem sub eadem ferè latitudine extendit vsque ad longitudinem nonaginta quinque partium in parallelis sexaginta duorum & sexaginta trium graduuum computatarum. Rhipæos verò ab Hyperboreis versus Occidentem & Meridiem deducit, secundum Mæotim paludem ad latitudinem quinquaginta & vnus meridiani partium à Septentrione descendens. Verùm hac in re nomina priscorum hominum secutus, rebus significatis profus ignoratis, illud quæsiuisset videtur, vt haberet, vnde duo maxima flumina Tanaim & Rha deriuaret, credens fieri non posse, vt tanta vis aquarum aliunde quàm ex altissimis montibus nasceretur. Qua in re aperte illi regionum illarum facies, in quibus hi amnes oriuntur, aduersatur, in quibus certissimum est, montibus nullis eorum originem debere, sed lacubus & paludibus in vasta planicie immensis siluis plena iacentibus deberi. Quamobrem æquè Ptolemæus hic, atque plerique alij, errauit, quod non è planicie modò, quæ Tanaim & Rha, & plurima alia flumina in diuersas orbis partes fundit, hinc

Ocea-

Oceanum, hinc sinum Liuonicum, hinc Mæotim, illinc mare Caspium ingenti aquarum mole perennans, apertum est; sed ex ipso etiam Hyperboreorum nomine demonstratur; è quo scimus non alios Græcis Hyperboreos dicendos, quàm eos qui vltra Boream degunt. Nihil itaque opis ab hoc auctore allatum, qui non minùs nomini, quàm locorum naturæ contraria scripsit, illic magnas & immanes montium catenas ponens, vbi ingentia camporum spacia Oceano, sinu Liuonico, Caspio mari, & Mæotide finiuntur, nullis omnino montibus insignita. Ad alios igitur confugiendum, videndumque ecquid illi meliùs dicant. Pomponius Mela Ptolemæo multo vetustior, sic scriptum reliquit. Hyperborei, inquit, super Aquilonem Rhipæosque montes sub ipso siderum cardine iacent, vbi Sol non quotidie, vt nobis, sed primùm Verno æquinoctio exortus, Autumnali demum occidit, & ideo sex mensibus dies, & totidem aliis nox vsque continua est. Terra angusta, aprica, per se fertilis, cultores iustissimi, & diutiùs quàm vlli mortaliù, & beatiùs viuunt. Quippe festo semper ocio læti, non bella nouere, non iurgia, sacris operati maximè Apollinis; quorum primitias Delon misisse initio per virgines suas, deinde per populos, subinde tradentes vltioribus moremque eum diu, & donec vitio gentium temperatus est, seruasce referuntur. Habitant lucos, siluasque, & vbi eos viuendi satietas magisque tædium cepit, hilares redimiti fertis semetipfos in pelagus ex certa rupe præcipites dant: id eis funus eximiù est. Hæc Mela: quem Plinius in ceteris secutus, hoc vnum imperitiæ attribuit, quòd Solem Verno demum æquinoctio exoriri dixerit, & Autumnali occidere; cùm integrum semestre diei sit annumerandum. Sed vt Mela in exortu ridiculus, ita in occasu non aberrauit. Plinius alterius errorem carpens, incidit in longè turpiorem, dum iis qui sub mundi cardine sunt, semel duntaxat Solem in Solstitio exoriri, & Bruma semel occidere dixit; quo nihil potest absurdius cogitari, ab illis præsertim, qui vel à limine saltem spherica elementa salutarunt. Frustra in historia versantur, qui certa terræ cælique positus euenta è solidis demonstrationibus non sunt assecuti; & non se modò, sed alios etiam veræ dimensionis terrarum, ex astrorum motione pendentes indoctos in fædos errores inducunt. Nec sunt hæc duntaxat nobis principia fundamentaque ad historiam vel scribendam, vel legendam adferenda, sed ex his frigoris etiam & caloris causæ diligenter ad naturalis scientiæ regulas applicandæ, ne perinde atque Plinius, & ante eum Mela, & post vtrumque Solinus, qui in illius verba iurauit, & horum pedissequus Martianus

Capel-

Capella, turpiter in clarissima luce cespitemus. Nullus unquam Poëtarum tam malè fabulas suas contexuit, vt non meliùs quàm hoc figmentum sibi constarent. Sub ipso Arctico polo summam nobis aëris temperiem fingunt. Solis ortum & occasum contra certissimas Astronomiæ regulas perperam & indoctissimè assignant, & iis scilicet erit fides adhibenda, iis historia vel gentium, vel naturæ committenda. Ridere sæpe soleo elatum quorundam litteratorum supercilium; qui de Cicerone, Liuiio, Sallustio, aliisque puræ Latinæque dictionis scriptoribus loquacitatem quandam, quam eloquentiam ipsi putant, mutuati, se solos dignos existimant, quibus Historiæ scribendæ mandentur, cum tamen nihil vel Philosophiæ, vel Geographiæ ex fundamentis ipsis habeant perceptum. Confiteor itaque, me acerbiorem iniquioremque in eiusmodi elegantis linguæ nitidique sermonis ostentatores fuisse, quàm fortassis oporteret; propterea quòd videam eorum vitium, veterum primæ classis auctorum prætextu posse vel defendi, vel eleuari. Præter enim Melam, Pliniū, Solinū, alij etiam præclari viri in similes errores inciderūt, nō alia de causâ, quàm quòd nō satis à naturalis sciētie cognitione prius instructi essent, quàm animū ad scribendum appellerent. Hecataeus his longè antiquior, & vnus eorum, qui vetustas fabulas scriptis tradiderunt, multo cautiùs de Hyperboreis est locutus, quos ita nominatos ait, quòd vltra Boream ventum habitarent. Cum enim vltra habitare dicti nullo certo termino concludantur, & omnes illi intelligi horū appellatione queant, qui vltra Boream ad Æquinoctiorum vsque circulum pertingunt, siue intra Tropicos, siue extra eos commorentur, ea quæ de regionis ipsorum felicitate subiunxit, non possunt vel eadem, vel pari ratione repelli, qua Melam & Plinium reieci. Dicit verò eos è regione Celticæ collocatos esse, quo loco more Græco Celtarum nomine vltimos etiam Germanorum comprehendit; meliùs id quidem quàm Diodorus, eos Galatarū appellatione sæpe complexus, cum hæc strictiùs quàm illa sit vsurpanda, vt in Gallorum originibus ostendam. Habitare autem insulam Sicilia non minorem, quæ & glebæ bonitate & omnium fructuum vbertate sit insignis; præterea tam benigno celi temperamento præditam, vt bis quotannis fructum ferat. Iactari item fabulis, Latonam in hac natam esse, ideoque Apollinem præ ceteris Diis maximè apud eos honorari, ac hinc eos videri velut quosdam Apollinis sacerdotes; propterea quòd quotidie cantionibus ad laudem compositis eum celebrent; & id quidem perpetuò singulari quadam & eximia adiuncta veneratione. Iam nec insulæ lucum Apollinis insignem deesse, & fanum commemoratu dignum ob ingen-

tem

tem donariorum ornatum, quæ supplices & voti rei in eo consecraverunt, & esse quidem formam eius rotundam. Urbem etiam in ea habitari Deo dedicatam, cuius incolarum plurimos esse Citharistas continuo in fano psallentes, carminibus Dei acta celebrando. Habere porrò Hyperboreos peculiarem sibi loquelam, & Græcorum maximè Atheniensium & Deliorum peramantes esse ab antiquis temporibus hac beneuolentiâ imbutos. Fabulantur quoque Græcos quosdam ad Hyperboreos appulisse, & magni precij donaria reliquisse Græcis litteris inscripta; atque hinc similiter Abarin ab Hyperboreis in Græciam profectum conseruasse hanc erga Delios beneuolentiam, veluti cognationis quandam necessitudinem. Aiunt porrò & Lunam ex hac insula minimo à terra interuallo videri, & in ea apertè terrenos quosdam tumulos apparere; cui addunt, Deum quoque ipsum dicimmo nono quoque anno ad insulam venire, quo temporis spacio siderum conuersiones in pristinum statum restituuntur, atque idcirco vnde viginti annorum tempus, Magnum annum à Græcis vocari. Quo verò tempore Deus apparet, continuo eum dicunt noctu & citharæ & choreis indulgere, ab ipso vsque Verno Æquinoctio ad Pleiadis ortum, sua ipsius secunda prosperitate gaudentem. Imperium autem huius vrbs, & templi præfecturam penes Boreadas esse, sic nominatos, quòd à Borea genus ducant, iuxta quòd ex alio in alium perpetua successione transeat principatus. Hæc ex Hecataeo Diodorus nobis communicauit; è quibus coniecere licet, Hyperboreos nō vltra Boream modò habitare, sed hoc etiam ad illos olim è Germania iter per Oceanum fuisse, quo illi alluserunt, qui Apollinem eò proficiscentem lacrimas ad ostium Eridani effudisse fingunt. Quòd addidit Deum ab Æquinoctio verno vsque ad Pleiados exortum cantibus & tripudiis gaudere ob prosperum cursus sui progressum; nihil aliud sibi vult, quàm id quòd de Phaethonte dixi, quem sorores cum à vertice Zodiaci delabi incipit, flere dicuntur. Verum quòd de aëris temperie dixit, mox explicabo, vbi prius illud exposuero, quòd Mela & Plinius mihi confirmant. Hi enim non vltra Boream, sed sub ipso mundi cardine Hyperboreos ponūt; quo faciunt, vt clarè cernatur eadem de his, quæ de Cimmericis, dicenda esse. Cimmericos enim quidam sub Polo quoque locarunt, Cimmericas tenebras à longis noctibus fortasse deriuantes. Eustathius in Necyomantiam scribens, testem suppresso nomine denunciat, qui Cimmericos Vrbs ælesti subiectos fuisse prodit, & ab his Treras genus duxisse, cuius hæc sunt verba, si Latina fiant: Vera autem, inquit, narratio sic habet, vt Cimmericos Scythicam gentem esse tradat, & pecore pa-

NN

scendo

scendo victitantem, Visa cælesti subiectam, cuius pars quædam, quos Treras vocatos fuisse aiunt, feratur quondam vel paulo ante Homerum, vel ipsius etiam ætate è Bosphoro Cimmerico bonam Asiæ partem præcipiti & procelloso impetu incurfasse, atque eo Sardes cepisse, nec paruum partem Magnetum ad Mæandrum habitantium deleuisse. Inuasisse etiam Paphlagonas atque Phrygas, qua causa Midas dicatur, perinde ac multo post Themistocles sanguine taurino epoto, mortem sibi consciuisse. Aiunt porro regionis ipsorum tractum ex parte Orientis & Occidentis montium iugis septum esse, ita vt sex mensium caliginem habeat, iuxta illud, *Præcipitat celo nox*: atque inde fiat, vt Sol adspiciat eos quidem, sed quemadmodum Poëta dicit, non sic luceat, vt caliginis densitatem discutiat, & hilarem clarumque eis diem adducat: reliquis verò sex mensibus Solem purum ipsis splendere, siue id è meridianis partibus, siue aliunde contingat. Hic quisquis Eustathio hoc testimonium, paulo post etiam nobis, dum de Sileno agemus, profuturum mutuatus est, Cimmericos sub ipso Polo collocat; sed Astronomiæ imperitia turpiter montibus adscribit; quod Horizonti Zodiacum in duas æquas portiones secanti, tribuendum fuisset. Colligo ex hac eorum, quæ de Cimmericis & Hyperboreis communiter dicuntur, collatione apud veteres pro certo habitum fuisse, Hyperboreos genere Cimmericos esse, & cum quidam Cimmericos sub Polo constituerent, putauisse non alios Cimmericos, quam illos, inueniri, atque idcirco, quæ de Hyperboreorum felicitate ferebantur, ei tribuisse regioni, quæ sub Arctico mundi cardine esset sita, ac diem vnum sex mensium, & noctem item semestrem haberet. Eiusmodi errores lubenter inter se soleo comparare, propterea quod homini non omnino obtuso, causam sui soleant indicare, quæ deinde iter monstrat ad ipsam veritatem. Dico itaque, Hyperboreos Cimmericos esse, de communi ambobus tributa nota, & permitto Cimmericos quosdam ferè sub ipso Polo vel circa habitare: at eos Hyperboreos esse pernego, tum quia Hecataeus, & ipsum eorum nomen vltra Boream, non sub Boreæ cardine eos ponat, tum quia beata aëris temperies huic plagæ non potest conuenire. Verum quia posteriores Græci veros Hyperboreos de nomine quidem à maioribus acceperant, & nullos vltiores Cimmericos nouissent, quam eos, qui Septentrioni ad perpendicularum essent subiecti, illis putarunt Hyperboreorum felicitatem esse adscribendam, frigidissimæ regioni illam vbertatem & temperiem tribuentes, quæ ex diametro ei repugnaret. Quis enim duas messes sub Polo expectet, cum vix vni messi satis temporis niues diuturnæ relinquunt, vbi & ipsum mare

solos

solos tres aut quatuor menses aperit navigationi; tota reliqua anni parte congelatum? Dicitur Hercules primus Oleastri stirpem ex Hyperboreis in Elidem importasse, atque inde coronarum ex eius foliis usam exordium sumpsisse. Dicuntur & sacra Apollinis in stipula triticea ab Hyperboreis ad Delios ferri solere: quæ duo absurdè de illa regione fingerentur, in qua neque Oleaster, neque triticum proueniret. Quamobrem nihil potest esse alienius & improbabilius ad audiendum, quam hæc quæ de Hyperboreis dicuntur, iis attribuere velle, qui, tantum abest, vt triticum habeant, vt ne fecalem quidem aut panicum vnquam viderint; immò, qui sic omni frumentorum genere carent, vt è piscibus Borea desiccatis & induratis, ac deinde molitis, panem sibi faciant. Veræ itaque Hyperboreorum patriæ dotes imperitè admodum & pudenda rerum naturalium inscitia, illis tributæ sunt, quorum minimè gentium essent: propterea quod qui reuera hæc cæli terræque benignitate fruerentur, iam tum olim cognosci desuissent, quamuis à priscis Græcorum maioribus cogniti fuissent. Porro, quò certius queam ad veros Hyperboreos peruenire, diligenter excutienda sunt omnia, quæ vetustissimi de ipsorum regione scripserunt, quò tandem certi aliquid & recti ex dubiis & curuis opinionibus eliciam. Præter hæc itaque, quæ modò recitavi, fabulam quandam de vera, vt opinor, historia narrantam, explicabo; quam Ælianus in varia sua historia ex Theopompo in medium produxit. Loquatur ergo de me Latinis verbis, quibus eum ante viginti annos Tridenti in gratiam amici cuiusdam donavi. Describit Theopompus congressum quendam Midæ Phrygis & Sileni. Erat autem Silenus hic Nymphæ filius, diuina ille quidem natura ignobilior; humana verò mortali que excellentior. Multa igitur & alia inter se sunt collocuti, tum & hoc amplius sermone ad Midam Silenus adiecit, Europam quidem, & Asiam, & Libyam insulas esse, quas Oceanus in orbem circumfluat. eam verò solam esse continentem, quæ extra hunc orbem est sita; huiusque magnitudinem exponebat immensam. alere autem præter alia animalia grandia, homines quoque ad eos, qui hîc sunt, dupla magnitudine. nec eis vitæ tempus æquale esse nobiscum, sed & illud duplo excedere. vrbes etiam esse & multas, & magnas, & viuendi rationes diuersas. leges præterea præscriptas, quæ contrariè positæ sunt iis, quæ apud nos fanciuntur. Addidit verò duas esse vrbes multo maximas, nec illis inter se quicquam similitudinis; & hanc quidem à bello, illam verò à pietate nomen habere. Pios quidem in pace degere, & profundis diuitiis,

NN 2

& fru-

& fructus è terra percipere sine aratris & bobus : colere autem agros, & sementè facere nihil iis opus esse. Ad hæc, vt ille ait, sine morbis perpetuò agunt, & vitæ suæ finem imponunt cū profuso risu & voluptate. Adeò verò extra omnem controuersiam iusti sunt, vt neque Dij indignum sese putent sæpiùs ad eos ventitare. Verùm ciues eius vrbis, quæ bellicosæ nomen habet, bellicosissimi sunt, & semper in armis versantur, ac bella gerunt, & finitimos sub iugum mittunt, compluriumque gentium dominio vna hæc ciuitas potitur. Sunt autem habitatores non pauciores ducentis myriadibus. Porro moriuntur aliquando è morbis, id tamen rariùs, quandoquidem vt plurimum in præliis aut lapidibus, aut lignis percussi excedunt; nam ferro non vulnerantur. Auro & argento adeò abundant, vt minoris ipsis aurum quàm ferrum nobis æstimeretur. Narrabat iudem hoste quondam attentasse in has nostri orbis insulas transire, enauigatoque Oceano cum mille hominum myriadibus ad Hyperboreos vsque peruenisse; cùmque rescuissent istos apud nos esse omnium beatissimos, contemptui nos eis fuisse, vt qui vilem & sordidam vitam ageremus, atque idcirco non operæ pretium existimasse vltra progredi. Adiecit verò & istud admirabilius etiam, Meropas, quosdam homines ita nominatos, opida multa & magna habitare. Ad vltimos autem regionis fines locum esse nomine Irremeabilem, atque similem esse voragini. Obduci verò neque tenebris, neque lumine; sed aërem insidere turbido rubore mixtum. Decurrere autem per eum locum duo flumina, atque hunc quidem voluptatis, illum verò doloris nominari. & ad vtrumque horum arbores stare magnitudine ingentis Platani. Proferre autem fructus, illas quidem quæ ad doloris fluiuium sunt, ea natura præditos, vt si quis ipsos degustarit, tantum lacrimarum emittat, vt tota reliqua ætate lamentis contabescat, & ita vitam finiat. Alteras verò ad voluptatis flumen enatas fructus producere contrarios. Hos enim si quis gustauerit, priores in eo cupiditates sedantur; adeò, vt si quem adamarit, eius obliuione capiat; atque ita anteaetas & iam præteritas ætates resumit præposterè. Senio enim abiecto, ad statum vigorem reuertitur, deinde ad ætatem adolescentium redit; deinceps fit puer, mox infans, atque eo circuitu absumptus est. Et hæc quidem credantur, si cui Chius, qui eorum auctor est, fide dignus erit: mihi sanè tum in his, tum in aliis eximius videtur fabulator. Egregia coronide Theopompi narrationem Ælianus clausit, dum non hïc solùm, sed alibi etiam egregium facit fabulatorem. Nos tamen, quia fabula de Sileno est profecta, non vanam eam omnino esse existimamus. Tertullianus in eo, quem contra

Hermo-

Hermogenem scripsit libro, salua tanti viri pace, non rectè narrationem hanc Sileni apud Theopompum ad alium orbem retulisse mihi videtur; quasi dixisset, non vnum terræ globum, sed alium præter hunc, quem habitamus, esse: quod minimè hæc, siue historia, siue fabula ostendit, cùm clarè pronunciet eiusdem terræ Asiam, Europam & Libyam esse, cum ea, quam describit, continente; sed illas insularum, hanc continentis rationem habere. Quis enim alioquin ex hac regione per Oceanum tot millia hominum ad Hyperboreos venisse dicerentur? An sit scilicet Oceanus media quædam via inter duos diuersos geminæ terræ orbis; quorum vterque sua circulari facie claudatur, ita vt duorum duo diuersa centra ponantur? Absurditas huius intelligentiæ tanta est, vt seipsa statim prodat, citra cuiuspiam confutationem. Accidit illud piis in prima Ecclesia viris, vt dum Philosophos, quos Tertullianus Hæreticorum Patriarchas vocat, acriter insectantur; seipsos sæpe præcipites dent in errores, non fidei illos quidem, sed eius quam contemnere & oppugnare statuerant sapientiæ, quæ in rerum naturalium inspectione versatur. Sic Augustinus, sic ante eum Lactantius, Antipodas, ridiculis argumentis, & à Physicorum pueris deridendis, iugulasse sibi videtur. Sunt enim Antipodes: neque vt illi stolidam in cælum oppositum ruinam verentur, non magis quàm nos ascensum. Versus horum igitur plagam, terram eam iacere dico, in eodem nobiscum terræ globo, quam Silenus fabulis suis indicauit. Nihil verò mirandi nobis accidit, Silenum hunc historiam fabulis inuoluisse, cùm apud omnes sit extra controuersiam, hunc Bacchici chori auctoris veracium fabularum magistrum esse, atque id quidem cana & promissa barba verendum. Huius item Sileni & Midæ congressus Maximus Tyrius fecit mentionem, sed stolidum duntaxat Regis votum, vt omnia aurea Dæmon faceret, adiecit; reliquis, quæ ad sapientiam pertinerent, omisis; hoc ipso magis, quàm Tertullianus, reprehendendus; quippe qui Philosophiam professus, medullâ eius in hoc colloquio neglexit, ad plebeiam opinionem, & stulta vota figmentum detorquens. Tertullianus etiam libro De pallio, eundem congressum confirmat; sed eodem, in quem modò lapsus dixi, errore adiecto. Nam de mundo hoc, in quo agimus, loquens: Viderit, inquit, Anaximander, si plures putat: viderit si quis vsquam alius ad Meropas, vt Silenus penes aures Midæ blatit, aptas sanè grandioribus fabulis. Alibi rursus, libro nempe De anima, clariùs hunc Midæ magistrum facit, de Philosophia sic aiens: Visa est quidem sibi, & ex sacris, quas putant, litteris hausisse, quia plerosque auctores

NN 3

etiam

etiam Deos existimavit antiquitas, nedum Diuos: ut Mercurium Ægyptium, cui præcipuè Plato assuevit: ut Silenum Phrygem, cui à pastoribus perducto, ingentes aures suas Midas tradidit: ut Hermippum, cui Clazomenij mortuo templum contulerunt; ut Orpheum; ut Musæum; ut Pherecydem Pythagoræ magistrum. Hic apertè Midas diligens discipulus Sileni fuisse significatur; cui ob id longæ aures datæ sunt, quòd magna cura vndique conquireret, à quibus, quæ ceteri ignorarent, audire posset. Præclarum profectò & dignum Rege studium; & tale, ut Plato ab hoc diuinum illud dictum mutuatus esse videatur, tum beatas Respublicas fore, cum vel Philosophus regnat, vel Rex philosophatur. O si omnes Principes nostri, qui nunc ad clauum in his procellis sedent, aures eiusmodi ab adolescentia habuissent, quæ diuinos potius viros in beata quiete viuentes, quàm rerum bene constitutarum perturbatores, legum violatores, nouarum constitutionum suafores, assentatores, mimos, histriones, citharistas, calumniatores, lænas, & id genus alios turpissimarum libidinum ministros audirent: & illa sibi potius recitari ab anagnostis iussissent, quæ ad cognitionem sapientiæ animos eueherent, quàm de Amadiso, Primaleone, Orlando, & eius generis fictitiis nominibus stultissimas & despuendas nugas. Sunt quidem longæ eorum aures hac etiam ætate, sed non sunt sursum arrectæ ad cælestia, verùm depressæ & dependentes ad terrenas sordes; quas ita sedulò cohors aulicorum suggerit, & illi tam auidè hauriunt, ut vix credere queam, vel minimum loci in animis eorum hac spurcitiæ inquinatum relinqui, quo sani aliquid consilij recipi possit; tantum abest, ut sperem his gubernatoribus tutam nauigationem. Habuit igitur Midas longas aures, illas quidem, sed arrectas, quibus nò solum illa per exploratores rescisceret, quæ ad regni salutem pertinerent; sed ista etiam Philosophorum de naturæ rebus differentium, pulcherrima ornamenta attentus audiret. Hos enim non è suo tantum imperio conuocauit, sed ab externis etiam nationibus accersiuit, & inter ceteros hunc Silenum à Cimmeriis; quem, quia Cimmerios Nomades à pastione Græci vocant, à pastoribus aiunt adductum esse, & id quidem vino victum; eò quòd Cimmerij vini sunt amantissimi, utpote ab illis maioribus nati, qui Margianam diutissimè tenuerunt, regionem optimi vini feracissimam. Ouidius, & alij, qui fabulam ad asininum stuporem torserunt, conficito crasso inter Marfyam & Apollinem cantu certantes iudicio longissimè aberrarunt ab Orphica & Ogygia illa fabularum officina. Neque saniora illi somniarunt, pace Maximi Tyrij, qui ad stolidum ipsius votum

tum retulerunt ingentem illam auri vim, quo abundabat. Habuit certè summas opes, & regnum copia rerum omnium florentissimū: sed qui summam Reip. felicitatem è vecordi stultorum hominum, & asinis similibus administratione proficisci arbitrantur, eos equidem non asini modò aurículas, sed asini quoque cerebrum habere existimo. Longè doctius duo Poëtarum lumina Virgilius & Horatius de Sileno, & longis auribus iudicarunt; quorum hic Satyrorum aures, qui Bacchi sunt discipuli, ob id longas facit & arrectas, quòd attentius Bacchica mysteria & audiant & intelligant: quod Ode eius in Bacchum elegantissimè, & plus quàm Pindaricòs scripta, demonstrat, iis præsertim, quibus aures non sunt obtusæ.

*Bacchum in remotis carmina rupibus
Vidi docentem: credite posteri
Nymphasque discentis, & aureis
Capripedum Satyrorum acutas.*

Ille verò Silenum inducit, mundi creationem concinentem; & illa deinde, quæ ad vetustam historiam fabulis inuolutam, & ad laudes Poëtarum pertinent: & quid multis?

*Omnia quæ Phæbo quondam meditante, beatus
Audiit Eurotas, iussitque ediscere Lauros.*

Horatius in Poëtica sua, custodem famulumque Bacchi Silenum appellat: quod sic accipiendum, ut Bacchus furor sit diuinus, quo ebrij cælestium contemplationi inhæremus, longè rapti à terrenis impedimentis. Hunc furorem Deus illi custodiendum dat, quem idoneum facit ad docendum; quod munus per barbam promissam significatur, ut alibi dicitur. Quocirca non vnus est Silenus, sed tot, quot veritatis diuinæ Doctores. Quandoquidem verò Noë verus Bacchus inter homines Silenos suos, siue obseruatores sapientiæ suæ primùm in Nysa docuit, ut prius est dictum, rectissimè Catullus cecinit:

Cum Thiaso Satyrorum & Nysigenis Silenis.

Illinc enim orta est omnis humana doctrina, quæ deinde per Silenos & Satyros est ad posteros propagata. Si igitur Sileni Nysigenæ sunt, & ad Nysam antiquissima lingua ea fuerit, qua nostrates hætenus vtuntur; confitendum erit, omnem Poësim vetustam, omnis prisæ eruditionis matricem, nostra primùm lingua traditam fuisse. Huic verò non repugnat, quòd Silenus Midæ magister Phryx dicatur, cum appellationem eam adeptus sit à loco, in quo docuit; eodem modo quo Platonem diceres Academicū. Cimmerij verè

Nysigenæ

Nysigenæ sunt, ut ostendi, quamuis paulatim aliò commigrarint, & colonias deduxerint. Bene ergo dicitur à pastoribus adductus esse Silenus, quòd Cimmerij pastores dicerentur, dum Nomades dicuntur: quo nihil aliud volunt, quàm Phrygiam disciplinam primam non esse: verùm à Nomadibus, qui iidem, ut modò testimonium ab Eustathio productum ostendit, Cimmerij sunt, & Scythæ, & Nysigenæ, acceptam fuisse. Et nihil fanè est absurdi ab illis, Phrygas omnem scientiam habere, à quibus & linguam ipsam acceperunt, & geminam natalium originem; alteram ab Ascanio, alteram à Togorma siue Tigrammano, ut interim de Dardano taceam, qui tertius potuit Phrygiæ conditor videri, ut in Romanis antiquitatibus docebo. Quæ quòd ita reuera, ut à me dicuntur, sint intelligenda, ipsa nos nomenclatura Sileni docet. Est enim Silenus gemina ratione sic vocatus; altera, quòd solus videat; altera, quòd videndi facultatem aliis quoque commodet atque concedat. Nam *Si* siue *Sie*, idem est quod video, Iota tenui & exili. sono. in longum producta. *Ley* autem, longa item vocali, si nomen sit, solum notat, si verbum, idem est quod commodo. Quocirca cum omnia, quæ à Deo accipimus, quasi commutato accipiamus, dicimus, *Sot Serseent*, id est, Deus concedit; vel propriè, Deus dat. commutato: quo indicamus, non ægrè ferendum esse, si quæ nobis concessit utenda; ea, cum vult, repetat, tanquam rem suam, non nostram. Cum enim *Ley* commune sit ad omnem vel commutato, vel mutuo dantem; voluere maiores nostri compositam dictionem facere, quæ soli Deo accommodaretur, syllaba quadam præposita, quæ ipsa per se nihil quidem significat, sed alteri dictioni præfixa, non nihil mutat significatum. Sic *Wesey* Dei est, *Ley* hominum commutato vel mutuo dantium. Declaratur autem hoc loquendi usu, Deum ita dare, ut nihil alienet, sed semper maneat in eorum possessione, quæ donat iuxta illum minutis litteratoribus tritum versiculum:

Omnia dat Dominus, non habet ergo minus.

In quo, præter eundem totius & pentemimeris finem, hoc etiam placuit, quòd Dominus idem videatur esse, quod Minus do, & qui minus dat, minus non retinet; sed hæc ridicula sunt, veræ sententiæ condimenta. Dat ergo Dominus, similiter illis qui dant, commutato, utpote manentes in eius, quod dederunt, possessione. Priore igitur modo indicatur, solos illos videre, qui perinde atque Silenus doctrinam suam à Nysæo Baccho acceperunt, non alia loquendi formula, quàm qua ab Homero dictum est, solum Tiresiam apud Manes
sapere,

sapere, reliquos tanquam umbras volitare. Nemo enim Patrem videt, nisi cui hic diuinus furor indiderit videndi potestatem. Omnes itaque Apostoli cum Spiritum sanctum accepissent, incepterunt veri Sileni esse, accepto illo furore diuinitus, quo Bacchari de multi potatione videbantur. Sicut enim Noachus Bacchus est typicus, & Christus verus Bacchus; ita Sileni Nysigenæ typici sunt, & Apostoli veri Sileni, ebrii nectare diuino. Soli autem illi, qui eiusmodi furore correpti sunt, omnia mysteria peruidere possunt, illius præsentia, de quo dictum erat: Ille vobis ostendet omnia. Rectè igitur positum est vocabulum sapientiæ magistris, non quibusuis illis quidem, sed qui diuino furore ad docendum instruuntur, quibus solis Deus concessit videre. Atque hæc vna est significationis causa. Altera, quæ à *Ley* verbo pendet, duo rursus aperit; vnum, quòd is qui videt, videndi potestatem commutato habet, non de suo; à Deo videlicet acceptam. Tollit igitur hæc ratio omnem arrogantiam ab iis, qui docent veritatem: quippe quæ ipso statim nomine indicet, eos non à se quippiam, sed omnia quæ vident, Dei beneficio videre. Alterum; quòd Doctores discipulis tribuant videndi facultatem; quod eodem verbo significatur; sed sic, ne arbitrentur, quod tribuitur possessionem esse iure meritoque nostro quæsitam; sed sic nobis dari commutato à diuina gratia, uti illis datum est, à quibus docemur. Frustra enim doceant magistri nostri, nisi Deus spiritum suum, & eius dona nobis commodarit: quo intelligimus, omnis veræ solidæque doctrinæ nos perceptionem Deo magis quàm hominibus acceptam ferre debere, quamuis illis monitoribus utatur. Præterea monstratur, eadem voce præceptores sic nobis videndi facultatē communicare, ut quamuis eam dent, non tamen amittant, sed perinde atque Deus semper in eorum maneat possessione, quæ discipulis tradiderunt; qui modus dandi ut commodantium est proprius, ita prorsus est diuinus, omnibus obuium & quotidianum habens exemplum in Sole; qui quamuis omnibus lumen infundat, quæ luminis sunt capacia, nihil tamen de suo aut imminuit, aut perdit. Silenus igitur is est, cui Deus videndæ veritatis dedit potestatem, ut eam rursus aliis communicaret. Deinde monemur, illum verè videre, qui mente videt; quòd corporis visum nemo alteri queat commodare. Nescio fanè, unde Maro illud acceperit, quod Sileno attribuit, *Satis est potuisse videri*. Satis enim est, Silenum videri, non oculis quidem corporis, sed oculis mentis. Nam qui illum peruidet, qui facultatem nobis commodat videndi, iam satis est eruditus, omnium nimirum particeps, quæ ab illo videntur,
○○ in quo

in quo Deus veras rerum pinxit imagines. Doctissimè certè ad Etymologiam allusit, & vnà expresit, in quo discipulorum perfectio consistat, de ritualibus fortasse vel Pontificiis doctus commentariis. Eximium igitur Midas sortitus est doctorem, cui meritò aures longas & acutas præbuit ad illa haurienda, quæ Sileni soli vident furore Bacchico pleni, & soli docere possunt. Hanc interpretationem alij loco destinaueram, in quo de Satyris sum dicturus; sed quia Tertullianus grauisissimus scriptor, Silenum & Midam, & eam, quam Theopompus scripsit, narrationem, de regione vltra Hyperboreos remota, derisit; non potui satis opinionem meam tueri, nisi Sileni etiam tuerer auctoritatem; ac deinde, quia docui eadem de Cimneriis & Hyperboreis à Græcis prodi, volui hoc etiam addere, ipsum quoque Silenum Cimnerium fuisse, à quo Midas hæc accepit, qua de causa fides ei sit habenda, vtpote ea narranti, quæ de sua ipsius gente didicisset. Quis verò hic fuerit Midas, cui hæc sint narrata, quamuis ambigi non videam; est tamen accuratiùs considerandum. Quicumque Midæ fabulam produnt, Gordij eum filium asserunt, inter quos Herodotus, eum ait fellam regiam, siue tribunal Delphico Apollini obtulisse; cum quo minimè conuenit id quod ab aliis proditur, Apollinem iratum de stolido iudicio, aures asininas ei affixisse; Ei scilicet tribunal suum & solium offerat, in quo ius dixit, à quo de peruerso iudicio sit condemnatus, & maxima & immortalis ignominia multatus. Deinde hic Gordij filius centum paulò plus minùs annis post Troiæ excidium vixit, eo tempore, quo Cimnerij Asiam vastarunt; si illa quidem vera sunt, quæ modò ex Eustathio, de sanguine taurino epoto, recitauit, & tempus huius depopulationis rectè sit ab Eusebio supputatum. Quod si ita est; quid habet loci fabula de Apollinis certamine cum Marsya, qui fuit tempore Argonautarum, si Apollonio Rhodio credendum? sin aliis, prius etiam fuit: cum primus sit tibiarum inuentor, Olympi vetustissimi pater; à quo Olympus ille descenderit, qui Enarmonium cantus genus post Diatona & Chromatica Græcis primus inuexit, vt Plutarchus annotauit. Apollodorus Marsyam, de nescio cuius auctoritate, Olympi filium facit, contra atque Chæronæus, quem dicit tibias eas inuenisse, quas Minerua, quòd vultus deformitatem inducere videret, abiecerat, & istis Apollinem prouocasse. Quamobrem iudicium Midæ non potest ad illum Midam referri, qui Gordij filius fuit, multo post Ilij excidium natus, quem ferunt mortem sibi præ desperatione conscivisse,

uisse, de Cimneriorum incursione concepta. Alius igitur Midas fuerit Troiana euersione superior, qui fabulandi dedit occasionem, Cimnerios adè nec metuens nec exosus, vt inde sibi Silenum accersuerit, quo præceptore vteretur. Primus tamen Midas, quandoquidem plures in Phrygia fuère, tam fuit antiquus, vt Dionysij fuerit temporibus æqualis; de qua re nata est illorum fabula, qui asininas eius aures Baccho acceptas ferunt, non Apollini; quod nescio quid in Baccho reprehendisset. Sed falluntur & isti, qui tam supinè & oscitanter hîc sunt versati, vt non intellexerint, Satyris quoque omnibus longas & acutas aures affingi; quibus tamen non sunt datæ ad vituperium aut ignominiam, sed ad laudem, vt Horatius sapienter indicauit. Si ergo Midas inter Bacchicos fuit, aures quoque acutas cum habere fuit necesse, si quæ canerentur mysteria, erat bene percepturus.

Fuit igitur Midas antiquissimus Phrygiæ Rex; qui, quòd rara & insigni rerum diuinarum humanarumque scientia præditus esset, dictus est Bacchum hospitio accepisse, Deum nimirum omnis eruditionis principem. Et fuit fortassis hic primis illis post diluuium temporibus, ab Ascanio vel Tigrammano genitus, & Rex constitutus; ad quem Noachus, Episcopi totius orbis munere fungens, diuertit. Verùm, quia ante Olympiades omnis Græcorum historia manca est, & nullis temporum interuallis distincta; nolumus quicquam de primo illo Mida querere, cõtenti posteriorem aliquem vel fuisse, vel confictum esse nominis eiusdem, cui Silenus quispiam posteriorum historiam narrarit. Sicut enim in Ægypto multi Pharaones; Romæ multi Cæsares fuerunt; ita in Phrygia multos Midas fuisse, nihil absurdi; atque id eò minùs, quòd nomen illud in Phrygia adè fuerit frequens, vt Græci seruos inde allatos, Midas crebrò vocarint, vt ex Strabone antè monstraui. Nec mirum, si placuit, cum rationem contineat apprimè vtilem ad vnumquemque omnium officiorum capitis in quauis re gerenda cõmonendù. Cum enim omnis virtus & actio laudabilis in eo cõsistat, si perturbationes animi sic moderemur, ne ab illis abripiamur, optimè monet, qui suadet, Caue, ne quid præcipitater agas. Iactatur apud nos vernaculo prouerbio, nunquã festinũ opus, bonũ opus esse; propterea quòd maiores nostri putarent, in festinatione nos animi motiones potiùs, quàm cõsilia moderata sequi: quod cū omnibus hominibus qui errare nolint, magnoperè sit vitandum, tũ nemini magis quàm Regi, cuius præceptus & incõsultus sermo, nedum sententia vel factum, totam Remp. labefactare, atq; euertere nonnunquam videtur. Est autè Midas ad verbũ, Caue ne præcipites

vel festines. *Μιτ* enim vocali longa, quam nos ferè duplici figura scribimus, ad hunc modum, *Μιτ*, quo productio significetur, idè est quod Latinis, *Caue* siue *Vita*; *ἄστ* verò festinatio siue præcipitatio: *Μιδᾶς* igitur idem est, ac si dicas, *Caue festinationem*; vbi aspiratio in compositione euanescit, vt apud Græcos etiam fieri frequenter videmus; sed sic tamen, vt è tenui fiat media, quæ leui discrimine ab aspirata distat: deinde *Tau* in fine est ademptum, vti apud nos vsitatum esse frequentius monui, quàm sit sapiùs iterandum. Egregia, ita me *Mercurius* iuuet, & digna *Regibus* appellatio, quæ fontem omnium officiorum & rerum cum laude gerendarum duabus syllabis commonstrat. Non malè longæ aures illi dantur, qui hoc nomine dignus iudicatur. Nam priùs multa audienda sunt, & diligenter, & acutè audienda, quàm quicquam sit statuendum ei, qui cauere debet, ne quid festinatione peccet. Vbique quidem cauendum omnibus, ne animi perturbationibus rapti, vel opinionibus anticipati festinent priùs, aut ad dicendū, aut agendum, quàm omnibus auditis atque perceptis clarè liqueat, quo sit opus factò. Verùm in *Rep.* & iudiciis, quibus *Reges* præsidet, multo maximè necessariū est habere optimos *Silenos*, & eorum dicta acutis auribus diligenter audire, & omnia priùs considerare, quàm quicquam omnino eorum, quæ ad communitatis salutem pertinent, mandetur exequendum. Iam, quamuis quæuis perturbatio negocia possit antè præcipitare, quàm matura deliberatione sit perspectum, quid sit agendum; nihil tamen est ira impotentius & difficilius ad refrinandum. Quocirca cum nostrates simpliciter quempiam dicunt *ἄστικός*, id est, festinum; eum significare volunt, qui facilis est & præceps in iram. Quis est enim animi motus, cuius impetu celerius feramur ad illa perpetranda, quorum fera frequenter poenitentia nos angit? Nolo hinc exemplis vti, quorum maximam copiam non est necesse de *Plutarcho* vel *Seneca* petere, cum quotidianus vsus nimis multa vel inuitis obtudat: quorum vtinam nulla hodie in *Regibus* & *Principibus* vestigia cum fera poenitentia exstarent. Est verò ira tanto grauior & exitiosior, quanto is qui eius raptu auehitur, pluribus potest nocere. Quamobrem, vt est fugienda omnibus hæc phrenesis, ita maximè vitanda *Regibus*, & iis, quibus cura *Reip.* & iudiciorum onus incumbit; quibus horrendas solet inuehere clades. Quamobrem monet *Midas* nomine suo, cum omnem festinatione, tum iram, quæ festinationis apud nos vocabulo per excellentiæ figuram notatur, summopere debere vitari. Neque illud omittendum, communiter omnibus auditoribus nihil magis nocere, quàm præpro-

præproperè arbitrari, se omnia intelligere; atque idcirco se ferulæ antea subducere, quàm diu multumque præceptoris aures acutas commodarit. Notum est quinquennium *Harpocrati* à *Pythagora* dedicatum, sed illud singularius, *Aristotelem*, cuius ingenio vix inuenias acumen quod possis comparare, diutiùs quàm per tria quinquennia *Platoni* acutas aures præbuisse. Magnum est & rarum *Dei* munus, *Silenum* vel *Platonem* habere magistrum; sed parum profuturum, nisi discipulus velit esse *Midas*, non nomine tantum, sed reapse. Quis non admiretur hoc par animorum in *Midæ* & *Sileni* conuictu tam aptè coniugatum; in quo alter omnia nomine suo promittit, quæ sunt præceptoris excellentissimi; alter, quæ auditoris eius propria, cuius profectus & maximus sit, & quamplurimis utilis futurus? Nam quanquam omnes generatim bonis & liberalibus artibus operam diligentem impendere, *Reipub.* commodo sit & ornamento; præcipue tamen *Regem* id facere decet præ ceteris omnibus, non ob id tantum, vt officio suo dignus euadat, sed quò exemplo suo omnes impellat, ad honesta studia sectanda. Rex enim id in regno suo esse debet, quod *Sol* in cælo, omnibus prælucens virtutum radiis, & subditis, perinde atque ille *Planetis*, lumen affundens. Sed heu miseros mortales, quò venimus rerum! Hac mea ætate plerique, qui principè locum apud *Reges* tenent, ita se comparant, vt cum infimo quoque plebeiorum certare possint ignorantia, & omni mentis cæcitate; quos tota cohors nobilitatis studiosè emulatur, quasi nihil pulcrius sit, & magis *Regio* comitatu dignum, quàm nihil scire. Horum consortio & quotidiano victu nihil *Regibus* exitiosius, eò quòd nobilitatis prætextu eum sibi ab ignorantia sumunt fastum, vt *Silenis* & prudentibus viris fores præcludant, quo ipsi flatu suo glorioso nauis eius, in qua omnes vehimur, vela tendant; quæ vtinam melioribus ventis & spiritu generi humano benigniore ille summus *Æolus* implere dignetur: quo ex his procellis, quibus nunc nos iactant buccæ concionatorum nihil ferè præter tempestates & naufragia exhalantes, tandem euehamur ad portum aliquem tranquillitatis *Christianæ*. Sed valeant lamenta nihil profutura: reuertamur ad *Silenum*, & eum cum *Mida* longis & acutis auribus attentè audiamus. Nō indoctè nec insulsè *Theopompus* cognitionem veteris *Geographiæ* *Sileno* affinxit, vti magistro; & *Midæ*, vti auditori; eò quòd omnes illi *Sileni* sint, qui nobis raram aliquam, & in vulgus ignotam doctrinam impertiuntur; & omnes item *Midæ*, qui citra importunam festinationem tantisper auscultant, dum *Silenum* totum queant peruidere. Examinemus igitur

diligenter Phrygiam hanc fabellam. Vetustissima est traditio, Asiam, Africam, & Europam, limitibus illis circumscriptas, quibus includi solent, insulas esse alterius cuiusdam terræ comparatione. Audiuerat hoc Plato, audiuerat Theopompus; hic à Phrygiis, ille ab Ægyptiis, sed hi narrationem suam falsa appendice inquinarunt; addentes, totam illam Atlanticam continentem esse submersam: quod Aristotelem etiam video credidisse; licet is, qui admirandarum auditionum auctor fuit, videatur aliter sensisse, à Carthaginensibus veriora doctus. Sed quò fiat collatio, iuxta veterum descriptionem consideranda, videndus est Herodotus, qui in Melpomene sua Hyperboreos prorsus ab orbe toto excludens, Asiam vltra Indiam desertis & incognitis locis, Europam ad Septentrionem & Orientem à nemine certis terminis definitam esse dicit, atque ad eò ipse non magis Boristhenis, quàm Nili fontes nouit. Deinde Africam vndique mari claudi, excepta ea parte, quæ inter Arabicum sinum, & mare Ægyptium eam Asiæ iungit, vix credit, quamuis referat Neconi Regi Ægyptiorum curæ fuisse, vt res ea à Phœnicibus exploraretur, quos narrat mari Erythræo tertio anno per columnas Herculis in Ægyptum reuectos. His trium harum partium magnitudinibus non multum Strabo adiecit; quocirca ad postremum ferè Græcorum Geographum Ptolemæum accedemus, qui vti vltimus fuit, ita omnium certissimus. Is Asiam, quæ maxima est partium, centesimo & octagesimo longitudinis gradu finiuit, latitudine ad sexagesimum tertium promotâ. Saiticus autem Sacerdos duas præcipuas partes totius orbis, Africam & Europam simul sumptas, minores facit continente illa, quæ extra Herculis columnas olim sit summersa. Moderatior est Theopompi oratio, cui illa quidem continens sit, hæ verò tres nominatæ partes rationem habeant insularum. Quamobrem immeritò fabulator hoc loco Chius scriptor vocatur, quum bis Platone ipso sit verior, tum in magnitudine, tum in eo, quòd continentem suam non submerferit. Vocatur autem hæc amplissima orbis pars à Platone Atlantis, quòd Atlanti Africano è regione iaceret, à cuius promontorio, vel insulis à promontorio non longè remotis, hæcenus etiam in illam nauigatur. Nunc varia nomina pro gentium diuersitate sortitur, alia etiam atque ea quamplurima, præsertim in litoribus ab Hispanis & Lusitanis assumpsit. Deprehensum autem est Magellani nauigatione, & aliorum deinde, vtrimque mari claudi inter Orientem & Occidentem; ab Antarcticò verò Polo, freto, quod Magellanicum ab inuentore nominatur. Distat hoc ab Æquinoctiorum circulo Antarcticum versus, ad tres paulo plus.

plus minus & quinquaginta gradus; si veræ sint nauclerorum supputationes. A Septentrione longa & tenui Isthmo terminatur, ab ostiis Darieni fluminis incipiente; quorum ad Vrfas est quatuor ferè graduum latitudo. Quo fit, vt tota hæc regio sit quasi quædam ingens Chersonesus. Antiquissimi verò illi, de quorum relatu hæc orbis pars cognita primùm fuit, fretum illud angustum non inuenerunt; & idcirco crediderunt, immensis spaciis terrarum hunc orbem extendi ab Occidente versus Orientem. Neque enim poterant scire ex altera parte ingentem Oceanum, quem nunc mare Magellanicum, siue mare Sur nominamus, opponi. Condonandum itaque, si tota Africa & Asia hunc orbem maiorem crediderunt. Nam si coniungas quicquid vltra fretum ad oppositum verticem terrarum iacet, quæ vltra Capricorni circulum vix decem partibus inferius Æquinoctiali vltra Polum Notium ascendunt, ea parte, qua nouam Guineam inuenerunt, atque totum Magellanicum mare continentem terram fingas, vti illi prisca sunt opinati, parum defuerit creditæ magnitudini. Præterea credo quicquid vltra Isthmum Darienam versus Polum Austrinum porrigitur, Atlantidi connumerandum; quo quidem modo Asiam & Africam longè hæc terra superaret, si totum mare Surium ad Moluccas vsque continens terra cogitaretur, vt veteres videntur existimasse, Magellanicum & fretum & mare ignorantes. Atque hæc quidem de Platonis Atlantide, ad Darienam vsque Isthmum extensa; quam in Timæo & Critia, de Sacerdotibus Saiticis accepta narratione, descripsit. Silenus accuratiùs & hunc orbem posuit, & ab eo Hyperboreos Oceano disiunxit, quamuis Isthmi nullam fecerit mentionem. Hyperboreos item non aliter atque ceteri, omnium qui Europam habitant, beatissimos dixit. Non igitur sunt sub Polo collocandi, sed tãto vltèriùs, vt satis sit ad optimũ regionis tẽperamentũ ab obliquo signorum circulo impetrandũ. Neque enim quæ de felicitate regionis ab antiquissimis accepimus, ea vaniora quisquam credat, quàm quæ de maxima insula Plato prodidit. Nã nihil ferè est apud Cimærios vetustos fabularũ, quod nõ originẽ habeat ex aliqua saltem veritate. Græci Asiam terrestri itinere vltra Imaum non longè cognorũt; & si, quod sentio, dicere licet, vereor, ne priores tãtum, sed Ptolemæus etiam plurimùm hîc aberrarit. Quis Abios Scythas tam longè terrarum remouerit, vt ferè Asianorum extrema tangant? cùm ab Homero, à quo ceteri omnes eos acceperunt, non in Asia, sed in Thracia, ad quam Iupiter oculos à fœdis Troianorũ & Græcorũ cladibus auertit, collocentur. Iam Issedonas, quos Herodotus in Scythia Europæa

commemoravit, quis credat apud Seras, apud quos à Ptolemæo ponuntur, habitare? Opinor equidem vetustissimos illos, qui Hyperboreos ultra Arimaspos; Arimaspos ultra Issedones; Issedones ultra Scythas; Scythas ultra Cimmerios posuerunt, ut Herodotus enumeravit, totam descriptionem hanc ad Scythas Europæos, quos vno nomine Græci Thraces, à gente sibi proxima, vocarunt, referre. Ptolemæum verò ad Scythas Asiaticos id torfisse, quòd eorum, quorum nomina inueniebat, sedes ignoraret. Eodem modo Galactophagi, qui ab Homero in eadem Thracia ponuntur, si quidem hoc nomen gentis apud eum est, Europæ sunt, non Asiæ, adscribendi. Nos igitur, Homero duce et auspice, has gentes digeremus paulo aliter, quàm Ptolemæus, priscorum sententiæ innixi. Primos igitur ponemus Scythas, longè lateque ultra Mæotim habitantes, quorum regiones extremas Liuoni, Nouigardi, & Moscouitæ tenent. Europam autem Phasi, iuxta vetustiorum sententiam, quorum Herodotus meminit, terminabo; & nihil vetat, quo minus illi deinde adscribam omnia, quæ limites Ptolemaicos extra Imaum egrediuntur, quò ceteris partibus non sit impar. Qui enim Herodoto superiores fuerunt, Europam Asiæ prorsus æquarunt: quod idem auctor, licet non omnino probet, tamen fatetur. Sed cum Asia ab Europa hac parte nec fluminibus, nec montibus distinctè possit separari; nolimus hîc agere contentiosè. Huius certè tempestatis homines, qui loca illa tenent, propagines Imai montis cingulum orbis, siue terræ nominant; quasi eius interstitio orbis illic distingueretur; atque hac ratione Tangur, Cambalu, Ania, Mangi, & vicina, ad Europam pertinerent. Quod si verum est, fretum inter Aniam esse, & Quiuir regionem, posset Europa ingens videri, si quod ultra fretum illud est, ad Isthmum vsque Panamanum siue Darienum ei tribueretur, insigni illa quidem accessione, sed non aliena, ut videtur, à vetustissimorum opinione. Ultra igitur Scythas hos Europæos Issedones sunt, quo nomine omnes illi intelliguntur, qui vndique proximi sunt mari glaciali. Hos sequuntur Arimaspi, post quos, quia vasta sunt & incognita loca, & omnis generis ferarum plena, dicti sunt Gryphes esse; ij qui aurum asseruant, Gryphis nomine omne genus rapacium, siue quadrupedum, siue auium significant: quod de corporis fictitia compositione clarum est. Deinde Hyperborei nominantur, quotquot ultra habitant, ad illum vsque orbem, quem insulæ rationem habere existimarunt, qui Platoni admirabilis suæ historiæ, & ex ea falsissima colligendi dedit occasionem. Videntur itaque prisci illi credidisse, immanibus terrarum interuallis Europam

ultra

ultra Boream extendi, atque inde Oceanum esse, ultra quem Atlanticus orbis iaceret, quem illi indicarunt, qui Hyperboreos ad alterum vsque mare dixerunt pertinere. Huius interponendi maris causam videtur dedisse sinus ille maximus, in quo Hispaniola & Isabella, quam Hibernia vel tota Anglia longè maiores sitæ sunt, plurimis insulis minoribus adiacentibus, tanquam ipsarum pedisequis: Cum enim eius penetrandi, & ad extrema vsque litora perscrutandi, occasio fortè defuisset, iudicarunt suum hunc Oceanum esse, Hyperboreis & Atlantico orbi interiectum. Per hunc ergo Silenus narrat, tot millia ad Hyperboreos ex illa magna continente transportata, & rebus ipsorum contemptis, ad patriam reuauigasse. Ingens hac subducta ratione, Hyperboreorum non angusta, uti Mela scripsit, esset regio; utpote quæ vltima sua cauda Atlantico orbi continens esset, quamuis id prisci ignorarint. Cauda quidem hæc id habet, quòd Hyperboreis inter cetera est tributum, duas nimirum æstates: propterea quòd non plus multo quàm sex circuli partibus ab Æquinoctiali Septentrionem versus recedat, & ad hanc quidem id, quod Pomponius scripsit, applicari potest, terram nimirum Hyperboreorum angustam esse. Talis autem positus duas æstates, duas hiemes nouit, ut ex Cosmographiæ elementis demonstratur: æstates quidem circa Æquinoctia; hiemes verò ad Capricorni & Cancri exordia. Hyperboreorum igitur fertilem rerum ad vitam commodarum vbertatem qui nescit, is plurimos habet, quos vel legat, vel roget: mihi in tanta illorum copia superuacaneum sit prolixius de illis tractare. Hac enim nostræ ætate vrbs Themistitana, in lacu sita, tam est nobilis, & omnium sermone trita, ut nemo vel in tonstrinis sit, qui non plurima de illa fabuletur. Venerunt igitur ex Atlantica regione illi, quos Silenus commemorat, ad Hyperboreos mari potius quàm terra, quòd facillimum fuisset, plurimis paucos ad Isthmum resistere, & incursionem prohibere. Quo fit, ut beatissima Hyperboreorum regione potiti non sint, sed rectà ad Nouam Franciam, vel Floridam per Oceanum nauigarint; vnde mox cursum suum sint remensi, propterea quòd longè beatius domi, quàm apud illos Hyperboreos agere possent. Verumetiam illud est in orbe Atlantico, homines esse ingentis magnitudinis, in ea nimirum regione, quam Hispani à Gigantibus nominarunt. Aurum autem in tanta esse abundantia, ut pluris ferrum, quàm aurum, faciant; quis hodie viuat Antwerpia, qui nesciat? Nemo ferè prudentiorum est, qui sibi non persuadeat, auro hoc Atlantico non Hispaniam modò,

PP

sed to-

sed totam etiam Europæam Christianitatē proximis hisce temporibus corruptam fuisse. Deinde quod duæ maximæ ciuitates præter ceteras esse dicantur, quarum alteri bellicosæ, alteri pax nomen sit, totum id allegoriam sapit; nec Sileno magistro, nec Mida discipulo indignam. Sic enim inter mortales omnes est comparatum, ut inter solos pios viros pax sit & tranquillitas, quæ vere pax & tranquillitas dici queat. Inter bellicosos verò & homines iracundos, & qui motionibus animorum subitis aguntur, nulla quies, nulla pax, nulla denique felicitas esse potest. Quamuis enim illi pugnaces homines tantum auri possideant, ut minoris eis sit, quam nobis ferrum; nunquam tamen in eis sopitur desiderium plura possidendi, atque idcirco alios semper student subiugare, nullam nec sibi nec aliis permittentes tranquillitatem. Nec verò Atlanticus tantum orbis ita est bipartito diuisus, sed quicquid vsquam est terrarum. Sicut enim primis parentibus, antequam impij fierent, omnia tellus citra laborem copiosè effundebat; ita post peccatum improbo opis fuit labore. Ceterum post etiam Adæ lapsum hæc res habet, ut piis omnia Deus vltro suppeditet, citra curas & sollicitudines. Nam quanquam opus est plurimo corporis labore, is tamen ei labor non est, qui se intelligit animum; non corpus, esse. Quamdiu enim pij id quod dicuntur, manent; nullam animi molestiam perferunt, tamen in equuleo torqueantur; cum vera pietas perpetuam custodiat animi tranquillitatem. Iam & illud verissimum est, regnum Dei serio & ante omnia querentibus, nihil vnquam deesse; & Dei singulari gratia, quæ ad corpus sunt necessaria, citra laborem suppeditari. Quod autem adiectum est, bellatores hos raro morte sua perire; quid aliud sibi vult, quam illud, quod Petro dictum est, Qui gladio percutit, gladio peribit? Optima hæc est doctrina, & quam maximè deceat oecinare Regibus & Principibus populorum: quos passim videmus leuissima de causa bella suscipere, & suscepta tanta crudelitate gerere, ut bonos viros & cordatos pudeat audire eos, qui tam immania & belluina sub hominum laruis designant, Christianos: atque eò res venit, ut vulgari iactetur prouerbio, Aliud principibus, aliud plebi cælum paratum. Sed audire deberent & illi hanc sententiam, qui vili stipe & minuto ære corpus & animum ad eiusmodi bella vendunt. Verum quanti eiusmodi sint, ipsi docent, qui tam pusillo precio se sinunt ad cædes & mortes conducere, ut viliores mihi videantur, quam reiculæ pecudes, vel abiectissima mancipia sale empta. Maiore certè honore persequendi carnifices, qui gladium nun-

nunquam stringunt, nisi crimine pro eo ac decet discusso & examinato, reus sententiis iudicū morti fuerit addictus. Porro quod sequitur, eos ferro non interire, ad historiam & naturam regionis refertur. Utuntur enim hæcenus loco gladiatorū ligneis telis, quæ grauius et lethalius vulnerat homines inermes, quales ipsi sunt, quam maximi & longissimi enses, quod genus Antwerpiam magna copia adfertur. Cum enim ferro careant durissimo, ad id ligno utuntur, & sagittas arundinea acie infuso veneno ita armant, ut ictum certa mors sequatur. Lapides habent pro ascis & cultris, quos tam acutos faciunt, ut ipse mihi unguës marmoreo eius regionis scalpello amputarim. Iam quod de Meropibus adiecit, pura putæ est allegoria, quod arbores doloris & voluptatis clarè ostendunt, clarissime verò quod de resumptis præpostero ordine ætatibus addit: quam explicarem, nisi mihi vitandam existimarem delicatiorū satietatem, eorum præsertim, quibus omnia frigent, quæ de prisca fabulis ad mores corrigendos, & curuos animos ad amūssim vocandos trahuntur. Habet tamen hæc pulcherrimam vitæ instructionem, qua ad ipsum vsque perfectissimū hominis statum deducetur, qui accuratius discussa caligine omnia considerabit. Homerus Silethum videtur audiuisset, quando quidem in clypeo suo admirabili duas vrbes depinxit, alteram bella gerentem, alteram pacatam, eadem præsertim, qua Silenus, ratione, ut nimirum ostenderet, bifariam Meropas esse distinctos: quam vocem hominum illo in loco cognomen à diuisione fecit. Sed iam satis fabularum, è quibus tamen non parum lucis historię accessit, dum clarè ex iis cognouimus, vetustissimis Græcorum Atlanticum orbem & Hyperboreorum regionem, quæ ad Panamanum vsque extenditur, notam fuisse, nec sinum illum maximum latuisse, quamuis peruiam illac mare esse arbitrarentur. Nunc deinde illi examinandi, qui iter ad Hyperboreos sic descriperunt, ut à Scythis ad Issedones, ab Issedonibus ad Arimaspos, ab Arimaspis ad montes Rhipæos & Gryphes, & inde ad Hyperboreos, eundem esse, memoriæ mandarint; qua in re Cimbrica nominibus interpretatio querenda, si verum est, Cimberos vltima Septentrionis latera primos habitasse. Redeamus ad iter illud quò venimus, ad Hyperboreorum regionem: in quo videndum, an nomina queant lucis aliquid afferre, si ad causas suas resoluantur. De Scytharū nomine in Amazonicis dixi: nunc de Issedonibus & Arimaspis, quid meus Silenus sentiat, expona. Issedon, singulis litteris seruat, eum significat, qui glaciali mari proximus est. Nam *Soy* proximum significat, siue valde propinquum;

Is glaciem, S mare. Ergo *Iff-se*, glaciale mare, *Iff-se-doy* glaciale mari proximus. Omnes igitur, qui ad mare glaciale habitant, siue in Lappia, siue in Biarmia, siue in Iugoria, siue alia quauis parte, *Iffedones* dicentur. Post hos sunt *Arimaspi*, quod Herodotus ridiculè interpretatur, deceptus fortassis à Scythia quopiam. *Arima* dicit vnum significare, & *Spu* oculum. Ego *Harimaspos* voco, licet aspirationem in principio compositorum, & in medio item frequentissime tolli sciam, vt in *Atuatico* Athana, & aliis quamplurimis indicauim. *Arimaspi* ad singulas syllabas & litteras, notat vrentis frigoris & pruinae subitanèam cataractam. *Har* enim frigus vrens, ita vt faciem vel cetera membra vulneret. *Huy* vocali longa, vt duplex Iota sonet, pruina significat. *Hast* præceps, festinum & subitum; de cuius in compositione natura, communi tamen ipsi cum ceteris vocabulis, modò dixi. Aspiratio enim & Tau finale, more nostro, plerumque in compositis non pronunciantur. *Spu* cataracta est, siue porta pensilis, aquæ vel emittendæ vel retinendæ parata. Hinc *Sput* Siphonum illud genus, è quibus aqua per angustum foramen magna vi expellitur; & *Spuu*, saliuam spiritu quodam eijcio; quod ad hoc faciendum, os sit ad rationem Siphonum componendum. Hinc *Spuo* Latinorum emanat; cum apud nos, non apud illos, ratio constet. Illi igitur *Arimaspi* dicendi erunt, qui ad ipsam frigoris vrentis & pruinae cataractam habitant. Sed vbinam hanc inuenias? Illic nempe, vnde omnium consensu frigidissimus ventus & vrentissimus spirat. Hunc Latini *Aquilonem* vocant; quod inter ventos idem sit, quod aquila inter volucres; nisi magis placeat à colore nomen habere; eo quod cælum aquilum reddat, id est tale, quale est, cum est omnino sudum. Flat autem hic ab ea calii plaga, quæ est Septentrionis & Ortus Solstitialis media. Hac igitur parte *Arimaspi* collocandi vltra *Iffedonas*, versus *Aniam* & ceteras eiusdem tractus regiones. Dicti autem sunt *vnoculi*, quod pellibus toti videantur insuti, vnico duntaxat foramine faciem monstrante. Nostrates enim omne foramen *Og* siue *Oog* vocant, ab oculorum in homine similitudine: vt foramen acus dicimus oculum acus, & in ceteris eodè modo. Strabo ex *Arimaspio* *Aristæi Proconesij* carmine, credit *Homero* ab *Arimaspi* occasione datâ, *Cyclopa* cõfingedi: quod sit ne ita an non, nihil nostra hoc loco; alibi, de *Cyclopi*bus quid sentiam, indicauim. Mostratur verò iter ab antiquis ad *Hyperboreos* per has gentes, quod rectum iter mare glaciale impediât; & si *Moscovita* cû *Tartaris* eam partem terrarum occupatibus, pax & libera vltro

citro-

citroque commeandi potestas intercederet, non est dubium, quin illac ad *Hyperboreos* perueniretur: sed vt olim, ita nunc quoque *Grypes Arimaspos* deterrent, quò minus frequenter ad *Hyperboreos* proficiscantur. Fuit enim semper hæc pars à feris hominibus & immanissimis Barbaris habitata, quos à rapacitate *Scythæ Grypes* nominarunt. Nam *Srypey* nostra lingua idem est quod *Rapere*. Hinc *Sryet* *Sryp* auis rapax, quam eadem voce *Græci* & *Latini* appellat; propterea quod non alibi quàm ad Septentrionem apud *Scythas* reperiri putaretur, ea de causa *Scythicum*, non *Græcum*, nomen sortita; quia res peregrinas par est peregrino quoque nomine vocare. *Srip* enim vocali longa *Scythica* vox, idem notat quod *Rapio*. *Plinius* hanc auem fabulosam esse credit: quem nos ea conditione sequimur, si tali corpore, quali pingitur, dicatur esse. *Parisiis* in *facello Palatino* vidi pedem ingentem suspensum, qui nisi omnino ater esset, aquilæ vel vulturis pedem referret, sed tanta magnitudine exsuperat, vt si animal pro ratione eius fingeretur, facile posset credi, quod dici solet, vel maximum equum ab eo sublimem rapi. Quod autem quadrupedem pingunt corpore postico leonino, id nec cum hoc pede, nec cum rerum natura consentit. *Regina Hungariæ* *hera mea* (cuius non possum miserabili hoc rerum statu citra suspiria meminisse, dum *Heroicas* eius virtutes animo voluo, quibus *Reip.* habenas tenebat) inter pocula sua habebat cornu quoddam nigredine splendens, dodrante longius, quod aiebant vnguem esse *Grypis*; quamuis ego ex aliquo cornu fictitium esse contenderem. Temerarium est iudicare in rerum natura non esse, quod ætas nostra non vidit. *Monoceros* veterum scriptis iactatur, & cornu quod eius esse fertur, precio venditur ingenti, quale nunc *Antwerpia* vltra septem pedes longum, venale prostat, tam integrum, vt ne illa quidem pars desit, quæ fronti fuit infixæ, citra tamen spongiosam coronam, qua ad duos palmos & eo amplius cinctum fuisse videtur: dubitatur tamen, an fera eiusmodi inueniatur, qualem pictores nobis ostendunt. Illud equidem ex hoc, cuius mentionem facio, cornu didici, perperam ab eis cornu fronti adfigi. Nam cuiuscunque animalis cornu est, hoc saltem cerno, sic capiti fuisse infixum, vt radix inferius, summitas in altum spectaret, secundum frontem dorsum versus non nihil tota longitudine declinante; ita vt si currendum esset, capite arrecto dorso incumberet, vti in ceruis videmus: contra, si pugnandum, caput ad pedes priores esset inclinandum, perinde vt in omnibus ferè cornu petis natura comparauit. De hoc ego sententiam

P P 3

tiana

tiam à mercatoribus rogatus, respondi tale esse, quale pro Monocerotis cornu apud principes habetur; verum displicere, quòd Ælianus nigrum colorem tribuerit, cum huius subalbidus esset; atque illud præterea, quòd Ctesias Artaxerxis medicus asinos suos feros ita descriperit, vt cornu dederit cubitale duntaxat, & illud supernè punctum & valde rubrum, ceteroqui in medio nigrum; quæ notæ nostro huic minimè quadrant. Suspensus aliquando sum cornu hoc piscis alicuius esse, quòd in eo genere admiranda plurima reperiantur; & hoc cornu quòd Antwerpia est, ex Islandia sit allatum. Verum rursus in mentem venit, hanc insulam non longè abesse ab illis locis, quæ ad Hyperboreos spectant, in quibus ferarum plurimum esse ob hominum solitudinem, non est absurdum suspicari. Est enim Islandia insula Isledonum, nomen habens ab *Is*, id est, glacie; & *Lant*, quòd significat regionem. Est igitur *Island* glacialis regio, vt *Is-se*, glaciale mare. Ex hac, tria, meæ ætate, allata memini, quorum maximum modò indicavi. Incertum tamen est, an post glaciale hoc mare, ad quòd insula hæc iacet, continens sit ad Polum vsque, ac deinde ad Aquilonem, an verò Gronlandia, id est, viridis regio, butyri copia, maioribus nostris nobilis, mari ab Arimaspi secludatur. Hæc itaque, tum de regionis situ, tum de animalibus, dubia posteritatis diligentia relinquo, ipse exploraturus, si ætas & commoditas tulisset. Ad idem tribunal Grypes quoque relego, contentus monstrasse, cuius gentis vocabulum esset. Audiui equidem, sed auctoribus iis, qui accipitrinam professi, auium leuitatem imitantur, in Norwegia finibus alitem esse aquila maiorem; quæ vitulum, æquè atque aquila, leporem rapiat: quòd si ita est, de hac crediderim fabulam de Grypibus esse ortam. Ctesias, vti me de Monocerote suo asino dubium fecit, ita de Grypibus quoque scrupulum iniecit, ne dicam tragulam, quòd dicere potuissem. Grypes enim ait aues esse quadrupedes, magnitudine lupi, pedibus & unguibus ad formam leonis, pennis in pectore rubris, cetero corpore nigris, hos auri in montibus custodes esse. Ælianus negat ab Indis auri custodes dici, sed quòd pullis suis maiorem in modum metuant, idcirco in auri fossores inuolare. Idem auctor est, eos, qui ad aurum sunt profecti, tertio demum vel quarto anno reuerti. Equidem ex hac controuersia, qua ab aliis, Indis; ab aliis, Arimaspi Grypes adscribuntur, hoc colligo ex Indis ad Cataium, quòd circa Arimasporum est fines, & hinc ad Arimaspos, & inde ad eas noui orbis regiones, quas Hyperborei habitarent, profectionem institui solere; atque hinc fieri,

fieri, vt tertio tandem vel quarto anno reuenerentur. Ab Arimaspi igitur fabula transit ad Indos viciniore. Arimaspi verò more Cimmeriorum fabulis eruditis gaudentes, Grypes nominauerunt Barbaros homines, qui cum chlamydes & palliola ex auium plumis induti essent, non homines, sed aues videbantur. Eiusmodi autem ornatus hætenus in orbe nouo, vt vocant, in vsu est; atque tam non est rarus, vt ipse vnum palliolum domi meæ summa arte confectum, feruem; quòd tamen non ab illa parte Hyperboreis vicina est allatum, sed è Bresilia, vbi hætenus homines tam efferi sunt, vt meritò Grypes dici possint. Fingebant autem corpore leonino esse, quòd haud secus atque leones homines deuorarent; de quibus vltimi Scytharum Anthropophagi falsum nomen coacti sunt ferre, apud scriptores remotiorum ignaros. Durat enim hætenus etiam leoninus hic mos homines deuorandi, quamuis apud eos, qui Christianis ritibus assuescunt, sit sublatus. Præterea non ob plumum modò vestitum alites dicti sunt; sed ob celeritatem etiam, qua tanta etiamnum pollent, vt quasuis alias gentes longè superent cursu. Jam quòd nullos peregrinos admittant, quòd hætenus etiam in religione est, sed viscos mox rapiant ad immolandum & deuorandum, meritò sunt à rapacitate nominati; & animalium rapacissimorum notis insigniti. Hic ergo Grypes sunt, qui, quamuis aurum in precio non habeant, metu tamen prolis, quam verentur, ne exteri, perinde atque ipsi exteros, voratum veniant, omni conatu accessum prohibet. Atque hinc illud est, quòd non ferè pauciores, quàm bis mille, armis bene instructi, illuc, vt Ælianus addit, proficiscerentur. Et quia apud hos Grypes nulla est ferri copia, cogebantur omne instrumentum ad fodiendum necessarium vnà ferre. Quocirca mirum non est, triennium vel quadriennium ad iter hoc requiri. Arimaspi igitur, quòd ceteros mortales ab hac profectione deterrerent, hanc, vt opinor, de Hyperboreis & altero orbe fabulam confinxerunt. Vnde nationes aliæ, figmenti huius ignari, Grypes somniarunt tanta vi præditos, vt equos etiam & boves raperent in sublime. Equidem cum Struthiocameli magnitudinem frequenter viderim, sciamque ob pondus alas illi, non ad volandum, sed ad currendi celeritatem datas, non possum mihi persuadere, auis aliquod genus maius pondus implere, quia alioquin æquè ac Struthiocamelus sua ipsius grauitate impediretur. Deinde dissensio Ctesia & posteriorum tota historiam suspectam reddit. Qui enim, si lupi duntaxat sint magnitudine, equos rapiant, quòd ab aliis est tributum, tanto consensu, vt in adagiū abiuerit, Iungetur iā Grypes equis? Scythas

Scythas autem allegorici sermonis & symbolorum perquam studiosos fuisse; nisi mihi de iis, quæ attuli, exemplis credas, Herodorum interroga; qui cum Scythiæ vltima propter pennas adiri non posse, didicisset; per pennas niuem credidit significari: quo commonstrat, Scythis eiusmodi loquendi figuram non esse infrequentem. Quod rursus clarum fecit, dum munera eorum ad Darium missa enumerat, auem, murem, ranam, & quinque sagittas, quibus Gobryas significari dixit, nisi Persæ, uti aues, in cælum subuolent; vel, uti mures, in terra lateant; vel, velut ranæ, per paludes natent, fore ut omnes sagittis configantur. Quod an rectè Gobryas fuerit interpretatus, non refert; interpretatione saltem sua illum Dario metum iniecit, quo solo seruatus est. At pennas niuem esse, mihi non fit verisimile; quoniam sciam, nullum iu Scythia locum ob niues inhabitabilem inueniri, nisi fortè in summis Imai montibus, vel Lappiæ, & Scricfiniæ vicinarumque regionum rupibus. Credo enim Scythas de vltimis Scytharum interrogatos, respondisse, ad eos veniri non posse ob pennas, id est, homines pennis & plumeo vestitu ornatos, quos Grypes alij nominabant. Effecimus ergo ex hac historiarum collatione, ut existimandum sit; Scythas regionis suæ terminos ad Atlanticum vsque Platonis orbem extendisse; verùm ob locorum intercapedinem, & efferam quorundam barbariem, paucas gentes nominibus propriis nuncupasse. Omnes quidem ad Aquilonem habitantes Arimaspos; post hos Hyperboreos, quotquot vltra Boreæ cardinem & Arcticum frigus ad Canceri circulum & Æquinoctialem vergerent, nominabāt. Post hos à Dariena Isthmo quicquid esset terrarum, ad ipsum vsque Polum Antarcticum, & vltra vsque ad Æquinoctialem redeundo, alterum vocabant orbem; quasi circulus, qui primum motum medius fecat, maximè sit idoneus, ut corpus etiam illud immobile medium diuidat, circa quod tanquam centrum per prius & posterius in omnia secula perennat. Quo tamen nomine vernaculo Hyperboreos nominarint, & eos qui sunt vltiores, non est memoriæ proditum. Theopompus Meropas quosdam illic de Sileni fabula ponit, sed incertum est, an Græcam vocem, an Scythicam, siue alterius orbis vernaculam esse voluerit. Græca certè optimè conuenit allegoriæ, eò quod diuisionis quandam habeat significationem. Si Scythica sit, indicat plures illic esse hominum cœtus, quàm in hoc orbe. Mer enim sic pronunciatum, ut duplicem vocalem audiisse videaris, Plus significat. Merops vocali item producta, si ad homines applicetur, multitudines & magnos cœtus designat. Merops igitur alterius orbis

bis incola diceretur; quòd orbem coleret, in quo multitudo hominum maior, quàm in nostro esse videretur; ingenti Oceano Magellanico, & altero Atlantico, necdum à Scythis vltra Æquinoctialem explorato. Quòd si hæc igitur appellatio à Sileno sit profecta, uti Theopompus videtur velle, eò quòd proprium nomen faciat, aliter erit, quàm Merops Græcorum, scribenda, nimirum per e longum, & o longum; quod Græcos propter simile nomen domi suæ natum, credo vel neglexisse, vel ignorasse. Dionysius in Orbis descriptione Arimaspos ad mare glaciale posuit, non malè ille quidem, nisi proximos intellexerit:

— Αὐτὰρ ὑπερβέν

Πρὸς βορέην, ἵνα παῖδες ἄριμανέων Ἀριμασπῶν,
Πόντον μιν καλέουσι πεπηγότα τε κρόνιον τε,
Ἄλλοι δ' αὖτε νεκρὸν ἐφήμι (αὖ), ἐνεκ' ἀφαιροῦ.
Ἡελίου βράδιον γ' ὑπεὶρ ἄλλα τὴν δε φαιίνε,
Αἰεὶ ᾗ σκισσῆσι παχύνε) ἐν νεφέλῃσιν.

Quod reddo:

— Sed parte superna:

Ad Boream, proles habitat quam scui Arimaspi:
Concretum glacie Saturninumque vocarunt.
Oceanum: sunt qui nomen de morte dederunt,
Solis ob exiguas vires, quòd luce minuta
Hoc mare collustret, densis se nubibus abdens.

Quòd ad Boream Arimaspos collocet, optimè, sed vereor, ne generatim vocem vsurpans, Aparctian sic vocarit. Verùm parum in hac re momenti est; eò quòd Poëtæ non semper à proximis loca describant. Sunt enim Arimaspi non proximi, sed proximi secundum Isedones, & reuera habitant ad Boream, non ad Aparctiam, siue Septentrionem. Boreas quidem omnem ventum, à frigida plaga spirantem, significat; sed cum propriè, quem Aquilonem vocauit. Illud tamen de nubibus densis, quibus illic Solem semper abscondit, non rectè dixit. Homerus enim Boream Αἰθρηγενέτην appellat, quòd serenitatem inducat, Odyssæa libro quinto:

Συὸδ' εὐρεῖ τ' ἔπειτα ζέφυρός τε νοτός τε δὲ δαίης,
Καὶ βορέης αἰθρηγενέτης μέγα κῆμα κυλίνδων.

Id est,

Vnà Euris Zephyrusque ruunt, & turbidus Auster,
Et Boreas fluctus voluens, cælumque serenans.

QQ

Hos

Hos versus Virgilius eo, quo recitavi, modo legit, & imitando correxit. Neque enim Boreas serenitatis auctor, huic loco videtur convenire, quem idcirco Maro omisit; loco verò Noti Africum posuit, non minùs intempestum:

*Una Euris Zephyrusque ruunt, creberque procellis
Africus, & densos voluunt ad litora fluctus.*

Minùs absurdè Homerus dixisse videretur, si *Αἰθρηγενῆν* frigoris auctorem interpretemur, quòd *αἰθρον* frigus matutinum vocetur, vel potiùs frigus vrens, quòd nos *ἄρα* nominamus. Sic *Vlyfsem in rate* sua decima nocte terræ appulsum dicit:

Αἰθρῶ καὶ καμᾶτῳ δέδμημένον ἦγεν ἐς οἶκον.

Id est,

Frigore & ærumnis domitum deduxit in ades.

Sed hæc sint Grammaticorum bellaria; inter quos Eustathius hos versus ita legit, ut Zephyrum tertio loco ponat, aliter quàm Maro & Gellius; & contra, si quid video, Zephyri naturam, cuius flatus gravis esse non solet, quòd *δυσάνης* signat. Eustathius, quòd se tueatur, *δυσάνης* ab Occidente spirantem interpretatur: sed ego plus vni tribuo Maroni, quàm toti Grammaticorum cohorti, qui *δυσάνης* eleganter vertit *Crebrum procellis*. Sed horum satis. Mihi placet Boream à Latino Poëta omissum esse, quòd sciretân maximis tempestatibus hunc serenitatem inducere, quòd in diluio est annotatum: & idcirco fortè ab Homero ultimo loco ponitur; ut indicet, post procellas hunc ferè superuenire, quòd cælum nubilum purget. Quid igitur causæ erit, ut Arimasporum aër perpetuò sit nubilus & obscurus, si hic ventus, qui ab illis spirat, cælum purget; adeò, ut eum cæli scopas à quibusdam sciam nominari? Deinde cum frigidissimus sit, non potest tantum, quantum ceteri venti, inducere nebularum. An non omnes ad pueros vsque vident, in acerrimo frigore dies esse clarissimos? Sed de tota Septentrionalis oræ temperie, alibi latiùs; ubi nō Dionysium modò, sed alios etiam, naturæ cognitionem professos, insigniter falli, labi que monstrabo. Breuiter ergo & summam antiquissimi illi Solonis ætate longè priores, eum, quem nunc novum orbem vocamus, cognouerunt; altera quidem parte navigationibus per Oceanum Atlanticum; altera verò per Scythiam & Indiam ei connexam, itinere terrestri exploratum, quòd ad aurum reportandum suscipi consuetum; alij propter pennas omnem aditum & vi-

& visum excludentes; alij propter Grypes aurum asseruantes, periculosum esse dictabant. In Europa igitur omnes hi collocabantur, Scythæ, Issedones, Arimaspi, Grypes, Hyperborei; in quibus nominibus vnicum solum est vernaculum Græcorum, quo vetusti omnes eos significabant, qui ultra Boream ferè ad ipsum vsq; Æquinoctialem habitarent. Dicebantur autem Hyperborei potiùs, quàm Hyperarctij, siue Hyperaparctij, duabus potissimùm de causis; altera, quòd Boreæ vocabulum pro duobus ventis vsurpetur, Septentrionali & Aquilone; quamvis propriè de Aquilone dicatur; altera, quòd iter terrestre ad Hyperboreos, non per Aparctiæ cardinem institui posset, propter mare Saturninum siue congelatum; sed per eam regionem, vnde Boreas propriè dictus, spirat. Quo nomine Scythæ eos olim nominarint, non memini vsquam proditum: non dubito tamen, Græcam vocem Scythicæ alicuius esse interpretationem, quam difficile fuisset Græcis & scribere & pronuciare, propter plures syllabas, & earum asperitatem. Hyperborei enim nobis ad verbum sunt, *Quernort-nortooften*; quæ vox homini alterius linguæ non longa tantùm, sed aspera, & ad pronuciandum molesta, non malo iure videatur. Causa autem longitudinis & prolixitatis est ex eo, quòd Cimbri ventos triginta duos enumerantes, ab extremis duobus ventis medio nomen componere cogantur. Inuenimus igitur rectam viam ab Istro ad Hyperboreos, & ab illis ad alterum orbem. Alter autem orbis, ut dixi, totum id vocabatur, quòd ab Æquinoctiali versus alterum Polum vergebat; in quo, quia maria nesciebant, credebant nihil aliud, quàm perpetuam & continuam esse continentem, quam Asia & Libya simul sumptis Plato maiorem fecit de relatu Saiticorum, qui à maioribus, quæ acceperant, ea fabulis inquinarent. Nec mirum est ultra Æquinoctiorum circulum nō ferè ausos fuisse progredi, cum cursum suum ad stellas circa Polum insigniores gubernarent. Nam Phœnices, quorum antiquissima est apud Græcos nauigandi peritia, Vrsam minorem; Græci post hos maris pererrandi libertate potiti, maiorem obseruarunt. Vtrisque ergo periculosum fuisset, ad Æquinoctialem vsque, nedū ultra, cursum tenere, & Græcis magis quàm Phœnicibus, quòd altiùs Vrsa maior, & propiore ab orbe nostro interuallo, se sub Horizontem, quàm Vrsa minor, demergat. Cecinit & Ovidius in suis Fastis:

*Esse duas Arctos, quarum Cynosura petatur
Sidonij, Helicen Graia carina notet.*

QQ =

Idem

Idem Cicero ex Arato, ad ornamentum Academicarum quaestionum accersuit, dicens se Græco more Vrsam maiorem in disputationum directione secuturum, quod circuitus eius videret laxiores: cuius verba, quia in primis sunt elegantia, & totum hunc locum illustrant, adscribam: Ego verò, inquit, ipse & magnus quidem sum opinator (non enim sum sapiens) & meas cogitationes sic dirigo, non ad illam paruulam Cynosuram,

Qua fidunt duce nocturna Phœnices in alto;

vt ait Aratus; eoque directius gubernant, quod eam tenent,

Quæ cursu interiore breui conuertitur orbe; sed ad Helicem & clarissimos Septentriones, id est, rationes has latiore specie, non ad tenue climatas. Eò fit, vt errem & vager latius. Phœnices igitur & horum coloni, Carthaginenses ad partes quasdam noui orbis attigerunt: sed quod Helicem illis in locis, si ultra pergeret, essent amissuri, consuluerunt saluti potius quam curiositati. Huius auctor mirabilium auditionum meminit, sed sic, vt dicat ad insulam duntaxat desertam appulisse, felicissimam tamen, adeò vt quidam eius dulcedine capti, ibi manerent. Qua etiam causa inter cetera Carthaginenses vetuisse, ne quis illuc amplius nauigaret. Hanc equidè opinor vnam ex illis fuisse, quæ sunt in sinu illo, qui est inter Hyperboreos & orbem Atlanticum, immensis spatiis extensus, & plurimis insulis refertus. Credo tamen primos Phœnices antiquissimis temporibus Neconis fortasse, vel alterius cuiuspiam Ægyptiorum Regis iussu, extra columnas Hercules, terras quesuisse, & ab illis Atlantici orbis narrationem quandam è veris atque falsis permistam Saiticos retinuisse. Sed dices ultra etiam Æquinoctialem, immò ultra Capricorni circulum longa terrarum spatia Phœnices circumuectos fuisse, tum nimirum cum Erythræo egressi, per columnas Hercules ad Ægyptum remeauerunt; atque ita falsum esse, quod post Cynosuræ occasum nauigare eos non ausos fuisse scribo. Fateor ultra Æquinoctiorum metas progressos, sed nò per apertum pelagus, verum circum litora, quorum ductu vel quò volebant, erant peruenturi, vel redituri quà venissent. Aliud enim est, litus legere, & promontoria, & sinus notare; aliud, in aperto pelago de solis stellis cursum gubernare. Si Cimmeriorum artem tenuissent, idem, quod auorum memoria præstitum est, præstitissent, & amplius forsàn, vt fuit illorum veterum indefatigatum studium, in rebus nouis inquirendis: artem dico, quæ Magnetis occultam vim normam fecit clauis tenendi; quam ad maiores nostros, vt primos inuentores, referri debere, alibi ostendam, dum de Ventorù nominibus agetur.

agetur. Possem his ex Diodoro non pauca attexere, sed quia fabulis sunt inutilibus & absurdis implicata, breuitatis causa superfedo. Iam igitur, quia Scythiæ gentes eas enumeravi, quas in Europa antiquissimi, Herodotus in Scythia Europea locauit; fit, vt Europa latissimè pateat, & meritò dici Europa possit; non à femina, quod est absurdum, & ab Herodoto confutatù, hac ratione, quòd Europa Phœnissa, non in eam regionem, quam sic vocamus, sed primùm in Cretam, deinde in Africam commigrarit; verum à latitudine videndi; quoniã videlicet non Asiam modò ad Orientè, & Meridiem; Libyam ad Meridiem & Occidentè, sed oppositum etiam orbem ultra Hyperboreos situm intueatur. Verum mihi nemo persuadebit, Europam Græcam habere nomenclaturam, cum prius à Cimmeriis sit habitata, quàm à Græcis. Diphthongus nobis est, quinta Latinorù vocalem secundæ præponens; quam neque Græci neq; Latini receperunt, sed si quando vertere voces vellēt, in quibus ea esset, eu supposuerunt ordine inuerso. *Wexop* itaque, non *Europ*, nostri dixerunt, quo excellentem præstantemque hominù multitudinē denotabant; eò quòd *Wex* monosyllabū per diphthongū elatum, magnū, excellens, & id quod in quaque re præstantissimum est, significet: quod alij *Vi*, citra diphthongū, vocali tamen longa, scribunt. Ex *Wexop* ergo *Europ* factū, vt ex *Teres* *Tereus*, Europam produxit, sic vocatam, à gentis præstantia, qua ceteris mortalibus anteferenda esset. *Wop* enim hominù multitudinē notare, modò dixi. Quibus verò finibus Arimaspi ab Hyperboreis distinguantur, *Damastes* Gentium scriptor tradidit. Hic enim post *Isledones*, *Arimaspos*; post *Arimaspos*, *Rhipæos mōtes*; post hos, *Hyperboreos* collocauit. Longè igitur terrarū *Rhipæi* montes querēdi ab ea planitie vastissima, in qua somniatur. Neq; enim *Tanais*, neq; *Rha*, quos ex eis falsò deriuat, fontes habēt ultra *Arimaspos*. Quo ergo loco eòuenienter vetustissimorù traditioni erunt ponēdi? Illic certè, vbi ad Aquilonē homines centū octoginta gradibus à *Fortunatis* insulis remotius absunt, quàm illi *Scythæ*, qui Græcis proximi habitabāt. Accipiat igitur circulus Meridianus per *Peloponnesum* & *Walachiam* transiens in longitudine quinquaginta circiter graduū. Is enim *Scytharū* illorum, qui Græcis vicinissimi erant, vertices transit. Ab hoc supputentur Orientem versus partes circuli centenæ octagenæ. In hac tum longitudine ad eas partes, quibus *Polus* circa quadraginta gradus eleuatur, quærendi montes *Hyperborei*. Hæc enim regio *Scythis* illis, à quibus Græci *Geographiam* suam didicerunt, ad vnguem est ultra Septentrionem sita, quamuis recto itinere, secundum

illum Meridianum, quem dixi, eò perueniri non possit. Illic igitur sunt Rhipæi montes, sic Græcis nominatenus cogniti, ut ipsi Hyperborei & Arimaspi. Quocirca nomina regionum incognitarum cognitis applicarunt, eo ferè modo, quo milites Alexandri Tanais nomen, quod fando legendoque in Græcia cognouerant, Iaxarto indiderunt, flumini immensis terrarum spaciis à Tanai remoto. Sunt igitur Rhipæi montes, sed longè gentium disiti à fontibus Tanais & Volgæ, qui non sunt ultra, sed multo citra Boream & Septentrionem. Verum item est, hos omnium in hac lata Europa, cuius fines hinc ad Panamanum vsque, hinc ad Boreas Tauri radices extendi, habitantium esse beatissimos. Terminantur autem Rhipæi montes circa terrâ Floridam, de qua Hispani Gallos, anno proximè elapso, non citra miserabilem sanguinis effusionem expulerunt. Vidi hîc Antwerpiaë feminam vnâ.cû prole illinc abreptam: quæ, cûm putaret Christianos eundem, quem sui, carnis humanæ deuorandæ ritum habere, tam sollicitè semper prolem suam, quæ quinque vel sex paulo plus minus annorum erat, custodiebat; ut ægerrimè ferret, si quis contingeret; metuens nimirum, ne ad epulandum raperetur. Erat autem stigmatis nigris in facie picta, uti gentis illius mos est, ex qua fuerat rapta. Circa hanc igitur plagam loca aspera sunt intra terram, longo tractu extensa, per quæ ad Hyperboreos illos de felicitate sua celeberrimos Arimaspi erat eundem. Esse verò illic & vltèriùs etiam loca aspera, & equis ferè inuia, licet colligere de iis, quæ Franciscus Vasquez passus est, dum à Culiacan ad regnum Ceuala proficisceretur; in quo itinere multi equi & quamplurimæ pecudes asperitate locorum perierunt, quamuis frequentissimè iter pedibus faciendū esset, nisi in continuo præcipitationis periculo quisquam versari voluisset. Iam ingens frigus, quod in Ceuala deprehendit, demonstrat terram altam esse; & quamuis montes non sint propinqui, intra montes tamen altissimos contineri. Castella vetus Hispaniæ, non aliam ferè de terræ situ frigoris sui habet causam, quam quòd alta sit, & montibus cincta; quam eandem putamus in Ceuala valere. Ad hæc ergo loca vetustissimorum Rhipæi fuerunt, quamuis ad gradus certos eos definire non possim, rebus adhuc in illa orbis parte tenuiter & circa litora tantùm exploratis. Qua verò causa Rhipæi dicantur, faciliùs dicerem, si naturam montium illorum aliquis docuisset. Verùm quia antiquissimus quisque scribit, Arimaspos aurum hinc tulisse; & Crestas addat, Indos etiam eadem causa illuc solere proficisci, videntur mihi ab itineris scopo nomen

men accepisse. Cûm enim longum esset iter & sumptuosum, necesse erat locum, quò proficiscerentur, illa tenere, quibus impensarum & diuturnæ equitationis fieret compensatio. Equitatus autem siue turmæ equitum dicuntur *ἔπι*; vnde vsitatum vocabulum *ἔπι-μειστηρ*, id est, magister equitum. *ἔπι* verbum, idem est quod equitator *ἔπι* nihil aliud est, quàm Reddo contentum, vel Satisfacio. *ἔπι* ergo dicentur montes illi, qui equitandi molestiis satisfaciebant. Nec est verisimile, montibus ad Hyperboreos sitis, de Græcæ fonte nomē manasse. Quòd si vox tā longa & aspera fuisset, quàm ea, qua Scythæ Hyperboreos nominant; non dubiū, quin illam, perinde atque hanc Hyperboreorum, Scythicam nomenclaturam reiecissent, Græca quapiā substituta. Nec moueat quempiā, Rhipæos Latinis, nō Rhipæos, dici. Græci enim vno consensu omnes *ῥιπαίους*, non *ῥιφαίους*, dicunt. Stephanus, *ῥιπαία*, inquit, *ὄρος ὑπερβορέων*. *ῥίπη δὲ κενὴ πόδις* id est, Rhipaia mons est Hyperboreorum; Rhipæ vrbs Arcadica. Aspirationem autè addere secundæ syllabæ, commentum fuit Grammaticorum, quò discrimen aliquod inter montes Hyperboreos, & montes Rhipæos Arcadiæ cerneretur; quod Seruius in nonū Æneidos annotauit. Nos illis in suis scholis, quod volent, permittemus, ea conditione tamen, ne in rerum cognitione nobis obstrepant. Quòd à verbo Græco Rhipæos montes nominari dicunt, id frivolum est, & in primis vanum. Quasi verò quisquam ei rei nomen sit daturus, quam non nouit, nisi de alterius linguæ hominum narratione. Si quis tamen contendat, Græcis ab impetu ventorum, quam Rhipen vocant, dici, uti video hætenus placuisse, huic ego nolò obstinatiùs refragari; certus interim, Scythas nunquam nomen montibus suis à Græcis emendicasse. Deinde, cûm montes hi sint apud Hyperboreos, quos citra Boream nemo fingere potest, nisi quæ citrà sunt, vltra esse dicat, perinde atque quisquam alba, nigra, & contrà, pronunciet; non potest fieri, ut ab eo flatu nomen ducant, vltra quem longè sunt remoti. Hyperboreis sanè, si Græcè loquerentur, Rhipæi hac ratione dici potuissent; à ventorum impetu, qui à Septentrione versus Antarcticum spirant. Nos ergo Scytharum vocem esse arbitramur, & ab illorum lingua etymon petendū, quam Græci suam esse iudicarunt, ex falso situ montium, quos citra Septentrionem somniabant. Nos nisi Hyperboreorum, partim nomenclatura, partim aëris clementia, & terræ summa benignitate conuinceremur, Rhipæos montes in maxima illa peninsula, quæ Norwegiam, Suetiam, Scriciniam & Laponiam continet, locare possemus; sed qui

conuenit veritati, vltra hos montes in meditullio maris Saturnini, & congelati, beatissimos illos totius orbis nostri mortales frui suauissimo cæli temperamento? Hæc enim veteris de Hyperboreis historiæ & nominis consensio, cogit nos Europæorum felicissimos hos longè vltra Arcton ponere, & inde Rhipæos montes præximos illis, eodem loco inuestigare. Si plerique scriptores vetustissimorum sententias ita contulissent, nunquam citra Boream Hyperboreos somniasent. Verùm eò sunt excusandi, quòd nec linguam Scythicam intelligerent, nec regionum earum, quæ vltra Septentrionem iacent, notitiam haberent. Non est igitur Theopompus in hac sua narratione inutilis nobis fabulator, nec Silenus crassarum aurium hominibus audiendus; sed iis, qui acutas habent, & sursum arrectas, ad primam illam Cimmericorum latitudinem intelligendam. Mihi profectò non paulo magis eius fabula arrisit, quàm illud Pindaricum melos, quo Hyperboreos ad fontes Istri videtur quæsiuisse, dum Herculem ab umbrosis eius fontibus Oleastrum in Olympia tulisse canit, persuaso Hyperboreorum populo, Apollinis ministro vt id permetteret: vbi Scholiastes nimis supinè fontes Istri umbrosos ea de causa dicit, quòd Olearum densis siluis lumen excludatur, cum ad Istri fontes nullæ vnquam Oleæ excreuerint, frigore id prohibente. Et si illic non crescant hac de causa, quæ, rogo, sub ipso Septentrionis cardine nascentur? Sed quia Abaris Hyperboreus fuit, & totum orbem discendi causa circumiuit, si, quæ de illo feruntur, audiamus, non parum illustrabitur Cimmericorum hæc extrema sedes. Herodorus sagittam circumtulisse dicit, & citra cibum totum orbem ambiisse, præterea, quod sciam, nihil addens. Pausanias prodidit quibusdam placere, Abarim templum quoddam Sospitæ Proserpinæ in Peloponneso condidisse: quod si ita est, necesse est fateri prædiuitem fuisse. Sunt qui tradant, pestilentia per totum orbem grassante, oraculum redditum fuisse, Athenienses debere pro omnibus orare. Venisse igitur & aliarum gentium legatos, & ab Hyperboreis Abarim ad Athenienses inducendos, quòd communi omnium nomine numen precibus suis placarent. Id accidisse circa tertiam Olympiadem, vt est in Suidæ collectaneis, quo loco Hyperboreos Scythas vocat, & Abarim Scytham. Addunt hunc oracula conscripsisse ea, quæ Scythica vocantur, & incantamenta, & Theogoniam, & nuptias Hebræi fluminis; tum & Apollinis ad Hyperboreos aduentum. Huic Apollo sagittam dedit, qua è Græcia reuectus sit vsque ad Hyperboreos. Iamblichus in libro primo eorum, quos de Pythagoræ

vita

vita scripsit, ait Apollinis Hyperborei sacerdotem fuisse, & ad Pythagoram venisse discendi gratia. Fuisse autem edoctum citra silentium & ceteros scholæ Pythagoricæ ritus, quòd citius voti compos fieret. Cùm verò animaduerteter Pythagoram Apollini, cuius sacerdos erat, similem esse; dedisse ei sagittam, quam ab Apollinis templo portauerat, quæ utilis futura esset ad difficillima quæque superanda. Hac enim inuictus inuia omnia transiuit, vt flumina, lacus, paludes, montes; & adiectis incantationibus pestem abigebat, & ventos domabat; adeò, vt quæ ciuitates petiuissent, iis in hac parte suppetias tulisse dicatur. Lacedæmoniorum igitur insalubrem & difficilem ad tolerandum aërem, ob Taygeti cacumen impendens, dicitur sic expiisse, vt post nunquam peste fuerit infectus. Idem Cnoss in Creta præstitisse fertur. Huic igitur Pythagoras Arithmomantiam, siue vaticinationem ex numeris tradidit, quam omniaruspicina certiore purioreque arbitratur. Hæc de Abari Iamblichus; quibus & illud de aureo Pythagoræ femore adiecit, quod ostendit Abaridi; quòd fidem faceret, se non similem modò, sed eundem cum Apolline esse, atque sub humana persona latere voluisse, quo homines doceret, atque prauos mores castigaret; sic tamen, ne diuinitatis splendore attonitos redderet mortales. Quò verò, quæ diceret, magis crederentur, omnia sigillatim enumerasse, quæ in fano Apollinis Hyperborei continerentur. Quo verò tempore vel Abaris fuerit, vel Pythagoras, video non liquere. Nam ex Suida modò docui, tertix Olympiadi aduentum Abaridis in Græciam adscribi. Eusebius ad Olympiadem quinquagesimam tertiam in Græciam venisse prodit. Pindarus tempore Cræsi Lydorum Regis: alij circa vicesimam primam Olympiadem, Harpocrate testè. Hippostratus Suidæ videtur præiuisse, tertiam cum Olympiade ad Græcos venisse, dicens. Sed nihil nostra refert, qua ætate vixerit: satis est ostendisse, calidum illud discendi studium ad Pythagoræ vsque ætatem apud Cimmericorum posteros viguisse; cùm Græci fateantur, Hyperboreos Scythas fuisse, & ab illis Abarim ad Pythagoram audiendum per immensa terrarum spacia venisse. Quæ de Pythagora scribuntur, sic in dubiis pono, vt verear Græcos ad gloriam Pythagoræ potiùs, quàm ad veritatem respexisse, dum Abarim eius discipulum faciunt. Incantamenta certè, & Theogoniam, & illa quæ Scythica vocantur oracula, minimè potest dici à Pythagora accepisse, nec est omnino quisquam, vt plurimum faueat honori Græcorum, qui dicat eum hæc à silentij magistro didicisse.

R R Credo

Credo equidem, maiores illos Cimmericorum, non discendi modo, sed docendi etiam amore flagrasse: & ita hunc quoque Abarin, non ut disceret tantum, sed quò doceret etiam sua, orbem peragrassè. Hoc primus post Cataclysmum fecit Noachus, deinde Ianus; qui ab eundo peregrinandoque nomen accepit: post Gomerus, & ceteri, qui deinceps sequuti sunt, Gentium patres. Hoc modo Poëta fabulantur, Triptoleum dona Cereris circumtulisse, & ubique terrarum docuisse, quò sementis esset facienda. In religione nostra sciimus Apostolos totum per orbem perpetuum quasi discursum habuisse, non quò discerent, sed quò docerent. Simili quodam modo Abarin opinor, per varias nationes circumiuisse, quò sapientiam suam aliis communicaret. Insitum enim hoc est, & penitus veræ stolidæque sapientiæ innatum, perpetuo turgere ad propaginam sui ipsius pruritu. Quanto enim res quæque præstantior est, tanto magis auct. se dilatare. Quando enim omnia ad bonum, ut ad finem ultimum, feruntur; omnia quoque quàm simillima se bono ipsi reddere conantur, & in bonis ea laudem primam ferunt, quæ quàm plurimis bonitatis suæ diuitias communicant & impertiuntur. Quemadmodum itaque omnibus animantibus generandi summa cupiditas inest, ita sapientibus quoque accidit, ut semper sint ad scientiam aliis ingenerandam maximè proclives. Hinc orta est terminorum Ichthyphallorum representatio, membro arrecto hunc generationis amorem indicante. Hinc Satyris sicut aures ad discendum sunt acutæ, ita fascina dantur perpetua tentigine turgentia; quibus indicatur, tam promptos eos ad docendum esse, quàm fuerunt attentum ad discendum. Sit igitur & Abaris in horum numero, qui pari diligentia & didicerit; & quæ didicerat, aliis fuerit impartitus. Si ergo Abaris Theogoniam & vaticinia cecinerit, quæ in Græcia non acceperat, sed secum è patria attulerat; existimandum est, Cimmericos has disciplinas habuisse multo prius quàm ipsos Græcos. Nec hoc ex Abari tantum conuinci potest, sed ex Orpheo etiam Thracio, de quo in Francicis, & alibi latius loquimur. Quid verò sagitta sibi velit, cuius ope miracula tanta ediderit, non est fortasse facile ad explicandum. Scio equidem Magos virgula diuina multa peragere solere, & ferè nihil vel à Pallade, vel à Circe, vel à Mercurio citra virgam peractum fuisse, in iis, quæ humanam naturam egrediuntur. Abaris ergo sagitta, dici potest virgula quædam diuina, ad sagittæ formam facta. Sagitta enim maximè Scythæ conueniebat, & citra suspicionem incantationis poterat circumferri.

Nostris

Nostris Pseudomagi, vel potius incantatorum simij, virga columna vtuntur, quam plurimis cæremoniis in mensa puro lino tecta, nominibus & exorcismis quibusdam solent consecrare. Eiusdem generis illa esse videtur, quam metallorum inquisitores consulere consueuerunt. Mosis virgam taceo, quam admirandis suis operibus Dei iussu adhibebat. Sed an hoc modo de Abaris sagitta sit sentiendum, an aliter; liberum sit cuius iudicare. Si consistamus intra ordinarios naturæ terminos, sagittam licebit intelligere Solis radium, quem Abaris ab Apolline susceperit, cuius vi summa quæuis & intelligebat facillè, & promptè perficiebat. Hoc maria, flumina, montes, & aliis inuia transibat, hoc aërem corrigebat, hoc omnia illa præstabat, quæ stupenda in eo videbantur. Vis enim illa mentis nostræ diuinior ad Apollinem refertur, qui eam nobis tanquam sagittam immittere dicitur; partim propter radiorum cum sagitta similitudinè; partim ob facultatis huius celeritatem, qua omnes sagittæ superantur. Quòd si ita Physicòs interpretemur, nihil aliud sagitta Phœbi significabit, quàm diuinum quoddam ingenij acumen, quo Abaris ceteris præcellebat. Nec verò ingenij solum aciem designabit, sed omnes illas disciplinas, quas huius beneficio percipimus. Dicitur igitur Pythagoræ sagittam suam Abaris dedisse, quia nimirum plurima ei sapientiæ arcana mysteria tradidisset. Verum igitur est, & sagittam ipsum donasse, & cum sagitta sua patriam repetiuisse; eò quòd eiusmodi dona nihil auferant donanti. Hæc igitur de Abari Hyperboreo à prisca decantata, clarum faciunt, Cimmericis summam olim totius Philosophiæ, quæ fabulis doctis tegebatur, cognitionem fuisse. & vtinam ad manus meas oracula eius Scythica peruenissent; non dubito, quin ex iis plurimum arcanorum haussissem. Fuerunt igitur, ut ad propositum reuertamur, Hyperborei quoque à Cimmericis procreati; & quamuis ultra Boream habitarent, Europæ à vetustissimis attributi. Ab his igitur valde olim sacra Apollinis Hyperborei ad Delum in stipula triticea per manus gentium variarum sunt allata. Quo sanè commento, siue potius symbolo dici credo, omnia Poëtarum figmenta, omnemque prisca Apollinis suppellectilè ex Hyperboreis siue vltimis Cimmericorum venisse. Adferebantur autem in stipula triticea; qua notari arbitror, fabulas esse stipulam, cuius monitu triticum intelligatur quidem, sed in ea non apertè cernatur. Quis enim ex stipula non cogitet de tritico, quamuis triticum non videat? Sic in fabulis nō cernitur prima facie, quod animum nutriat, sed stipula & palea duntaxat, & si quid leuius istis.

R R 2 Dum

Dum verò stipulæ euoluuntur, sacra intus, & triticum inuenitur, quo corpus validissimè nutritur. Eodè modo fabulæ explicatæ, maximam ostendunt sapientiam, solidū nimirum pabulum animorum. Has igitur stipulas, quibus sacra continebantur, fabulas vocauerunt, quas à Cimmeriis se accepisse hoc symbolo cæremoniarum fatebantur. Eiusdem significationis est, Herculem Oleastrum ab Hyperboreis Græciæ importasse: quod alibi in Oleastro Træzeniorum explicandum. Sed obiectum iri video, Abaridis nomen minimè Cimbricum videri; & inde colligi posse, Hyperboreos Cimbrico sermone vsos non fuisse. Optarem equidem, voces prisca incorruptas ad nos venisse; sed quando id frustra optamus, hanc Abaridis nomenclaturam, qualis qualis est, ad veram originem deducere nitamur. In Amazonicis docui, A articulum aliquando esse Flan- dris & Britannis pro E vsurpatum. Hunc autem aliter ferè, quàm Græci, ad orationem vocamus, cum illi subiecto, nos prædicato eum præponamus: quod apud homines sermonis nostri peritos frustra docerem, cum nulla ferè oratio proferatur, in qua non liceat id videre. Sit igitur & in hac voce articulus, quod si admittimus, necessariò consequitur, nomen hoc minimè proprium viri cuiuspiam esse, sed commune multorum, siue, vt Grammatici loquuntur, appellatiuum. *Sax* quid signet, in Gigantomachia docui, dum Brabantia nomen interpretarer: quod hic repetens, *Sax* duo significare dico: quorum alterum est Purum, cui nihil alterius rei est admixtum, qua notione in nominum classe recensetur; alterū idem est quod Ostendo, & in lucem profero, & præterea Pario. Hinc fit, vt non vnam videantur rationem secuti, qui Abaridis nomen finxerunt. Syllaba autem vltima duplex w abiicit, e) quod Græci eius litterætum sono, tum figura carerent. Effet ergo integritati suæ vox hæc restituta, si *Abaris* diceretur, *Swis* sapientem significante. Quocirca Abaris is dicetur, qui puram sinceramque sapientiam habet, & nihil stultitiæ vanitatisue admixtum, & eam aliis monstrat, & è cerebro suo, velut ex vtero, parit. Vide, obsecro, quàm bene hæc vox in eum quadret, qui solidæ puræque sapientiæ se doctorem præbet, è cuius cerebro sapientia in lucem venit, non aliter, atque è Iouis capite Pallas est nata. Hoc est semen, quod ex vtero suo Abraham generauit, si Philonis allegoriæ fidem habeamus. Quiuis igitur sapientiæ magister hoc nomine vocabitur, si sinceram quidem sapientiam & habeat, & aliis tradat. Crediderim igitur multos Abaridas ex Hyperboreis & Cimmeriis venisse; atque inde factum, vt non

vnum

vnum tempus aliquid, quo Abaris venerit, sit assignatum. Quiuis enim, qui ex ea regione ad docendam veritatem venit, Abaris vocabatur; non proprio & suo illo quidem nomine, sed omnibus communi, qui se sapientiæ præceptores profiterentur. Non mirum igitur, si Abaris Scythica edidit oracula, id est, veram Scythismi religionem, quæ de venturo humani generis redemptore plurima vaticinia contineret; de quibus, si Deus vitam det ac ocium, plura in Cumana Sibylla enucleabo. Nec mirum, pestilentis aëris remedium ab eiusmodi viro profectum esse, cum in sincera sapientia totius medicinæ amplitudo contineatur. Tales item viri sagitta sua vniuersum orbem ambiunt, idque tanta celeritate, vt interim nullum corporis alimentum capiant. Quid enim celerius mente, Apollinis radiis illustrata, quæ ex imo inferorum barathro per terram, per mare, per aërem, per ignem, per cælorum orbis omnes, per omnes Angelorum choros, ad ipsum vnum omnium principium momento temporis, & dicto citius veluti sagitta euolat, vehementi Apollinis optimi perfectissimi que sagittarij impulsu delata? Nec interim corporis alimenta subministrantur, eò quod homo tum, cum ita rapitur, à corporis mole sit separatus. Plures ergo fuere in Scythia Abarides, tot nimirum, quot sinceræ puræque sapientiæ Doctores; quemadmodum in Ægypto quoque plurimi fuere Thot; & in Thracia plurimi Orphei, & in Phrygia plurimi Midæ; & in Gallia plurimi Druides. Quicquid enim in Ægypto librorum edebatur, quibus sacrorum interpretatio contineretur, id Thot, siue Mercurius Trismegistus, composuisse dicebatur; nisi Iamblichus, Ægyptij cuiusdam Mercurij discipulo, de Mercurio scribenti, fides sit abroganda. Quamobrem, si de libris diuersis ætatibus editis, diuersos Mercurios colligamus, quàm plurimos inueniemus; nec constabit magis, quo tempore Mercurius, quàm qua ætate Abaris vixerit. Verum cum apud Getas Athanatizontas Thraciæ populum sapientiæ etiam fuerint præceptores, quid sibi vult ex Hyperboreis vsque sapientiæ magistros aduocari, quasi illic, non alibi, vera sapientia inueniretur? Video me ad altissimum sapientiæ apicem accersiri, dum hæc proponitur quæstio disputanda: quæ, quia historiæ antiquitatisque limites longè lateque excedit, eò esset reiicienda, vbi Apollinis numen de Cimbrica tum lingua, tum disciplina considerabo. Hic tamen obiter, quantum Satyris sufficiat, indicetur. Sunt Hyperborei populi vltra Boream siti; sunt & Hyperborei alij symbolicòs intelligendi. Boreum mundi cardinem, Draco oc-

RR 3

cupa-

cupavit; atque inde à Septentrione omne malum venire dicitur. Deinde hic Polus infimum omnium locum tenet, in cælorum vniuersitate, & brutalem hominis vitam per Vrfas suas signat. Ei igitur, qui veram puramque sapientiam velit, nullo carnalium oblectationum melle inquinatâ, cuius Vrfi sunt auidissimi; necesse est, vt ultra Boream ad partem cæli superiorem contendat, quò desertis corporis oblectamentis, & maximi Draconis veneno, quo totum Septentrionis tractum infecit, euitato, sola superiora sapiat, & in iis tamdiu adscendat, dum diuina gratia ad Polum Antarcticum adspiret, in quo crucis symbolum, stellarum decussi notatum, veram salutem commonstrat: quæ quia haberi non potest, nisi pane viuo quis vescatur, quam spica, granis viuis plena, significat; bene factum est à rituum, symbolorum, oraculorumque magistris, quòd sacra sua stipulæ triticæ inuoluerint, atque eam dixerint, ab Hyperboreis, vnâ cum sacris, petendam. Hæc satis sit indicasse: quæ, si bene examinentur, & penitus excutiantur, facili via & ratione causam aperient, ob quam Hercules Oleastrum victoriæ coronam ex Hyperboreis ad Græcos attulisse dicatur; quare item Apollo à patre suo Ioue ad Hyperboreos sit ablegatus, vbi crucem erat inuenturus; quò non est profectus citra lacrymas, quas pro filio, id est, pro quouis homine, irati Iouis fulmine icto, effudit, preciosissimas illas sanè, & omni electro preferendas. Sed hæc copiosius in Cimbricæ religionis numinibus explicabo. Veni nunc ad vltimos Cimmericorum terminos, ad ipsos, inquam, Hyperboreos, atque id quidè Apollinis ductu, cuius sagitta è stipula triticum mihi excussit, è quo panis ille fit, cuius pastu animus noster roboratur, ad totius creationis mundi, & totius in eo ordinis & perfectionis æternæ numeros percipiendos. Hæc alimenta & sincera solidaque animorum pabula, si Becceselana vocemus, nihil aliud dicemus, quàm panes, quibus pueri nutriuntur, ad enumerandam æternam rerum consonantiam, qua animus noster, velut manu quadam Mercuriali, ad ipsum omnium creatorem ducitur, in cuius contemplatione perfecta, beatitudo perfecta, & omnibus numeris absoluta, continetur. Non malè itaque hæc vetustissima priscae historiæ monumenta, quorum ope ad hanc intelligentiam sumus euecti, Becceselana nominamus; non histrionico illa quidem more ad irrisionem accepta, sed ex veris primæ linguæ originibus ad veram significationem applicata. Tempus igitur nunc est, vt vela colligamus, submittamusque antennas; quod vt fiat, Antwerpiam, exade egressi sumus, reuertamur, vt in eodem portu, è quo solui-

mus,

mus; super ancoris quiescamus. Quia verò Apollinis ductu & auspiciis ex Eridano & è Venedis ad Hyperboreos venimus, idem iter in remeando teneamus. Docui Atuatricos Cimbrorum Teuthonumque prolem fuisse; atque hinc Cimbrorum nobilissimas aliquot colonias descripsi, vt tandem partiendo ad eos venirem, qui Atuatricum condiderunt. Vt ergo omnes ij, quos commemorauit, Cimmerici generis sunt, quamuis aliis nominibus vocarentur; ita ad Comeri memoriam in posteritate perpetuò conseruandam, quædam pars, & ea quidem potissima, & maxima, & omnium celeberrima Cimmericorum retinuit nomenclaturam. Ea cum ad Pontum habitaret, Bosphorum Cimmericum, & Cherronesum Cimbricam, & Cimmericum promontorium, de suo nomine nuncupauit. Horum illustrissimæ res gestæ partim in Amazonicis sunt explicatæ, partim in Francicis, quæ in manibus habemus, exponentur. Nunc non aliud commonstrandum, quàm Cimmericos coloniarum ductores perpetuò fuisse; ac ita factum esse, vt dum in Europam ex Asia commigrassent, illi Cimmerici proximi semper adhererent, qui inter colonos essent nobilissimi. E litoribus igitur Ponti, & à Mæotide progressi, ad Eridanum Venedorum tandem peruenerunt; ac inde rectum secundum mare iter tenuerunt, dum Oceano detinerentur. Hic alteram Cimbricam Cherronesum de nomine suo vocarunt; quam quia Ptolemæus optimè inter veteres depinxit, eius ordinem sequemur. Strabo enim fatetur, vltra Albim suæ ætate nihil cognitum fuisse, & quamuis prisca illi, Strabone longè antiquiores, Cimbricos hinc agnouerint, quia tamen interiora terrarum non descripserunt, Ptolemæo potissimum credemus. Hic igitur Cimbris proximos Saxonas collocauit, antiquissimam videlicet nobilissimamque Cimmericorum coloniam: Teuthonarios verò & Teuthones his finitimos; post quos in eodem litore Sueuos collocauit. Teuthones tamen, quamuis longius remoti videantur, per insulas tamen & ipsi & Teuthonarij ditione sua per mare Cimbricos proximè contingebant; cum verisimile sit Rugiam, Hollandiam, Zelandiam, & alias item eius freti insulas, à Cimbris & Teuthonis fuisse habitatas. Maior enim Teuthonum, quàm Saxonum, cum Cimbris intercedebat necessitudo, vt expeditiones simul antiquitus susceptæ declarant. Nam Teuthones, vti antè docui, sic dicti sunt, quòd ab Ascanio maximo Comeri filio descendissent, quasi *Thoutsey*, id est, maximi natu, dicerentur, voce hætenus ab omnibus Germanis vsurpata, à qua Latini Teuthones vel Thuifcones cor-

R R 4

ruptè

ruptè dixerunt, quamuis posterius hoc propius accedat ad *Thoutsoncy*, id est, filios maximos natu, quo syncoptòs. *Thoutsey* vocamus, quemadmodum pro *Sacssoncy*, vel *Saxsoncy*, *Sacsscy* vel *Saxscy*, efferimus, breuitate studiosè semper quæsita. Cimbri itaq; nec lingua, nec genere à Teuthonibus differebant; sed sola parentum memoria in nominibus expressa, cum Cimmericorum monitu Cimmerici semper in mentem veniret; Theutonum verò nomenclatura primogenium ius nunquam sineret in obliuionem abire, cuius mentionem eò libentius audiebant, quòd non solus *Ascanius maximus* natu patri suo fuisset, sed quòd Cimmerici etiam *Ascanij* pater primas genituræ inter Iani liberos tulisset, atq; ita primogenij & iuris & nominis duplex ratio extaret. Quamobrem arctis vinculis Cimbrorum & Teuthonum amicitia erat sancita, cui proxima Saxsonum accedebat, ut potè qui primas inter omnes colonos tenerent; Cimbri itaque paulatim, cum alias in longinquas insulas colonias ex hac Cherroneso emitterent, tum ipsi secundum Oceani litus ad Rheni ostia terminos promouebant, in medio itinere coloniis etiam relictis, quarum alia nomina fortiebantur, ut in Francis fortasse paulo latius explicabo. Fuit autem hæc ad Rheni usque & Scaldis ostia valde olim facta limitum promotio, cum ea quæ *Ephorus* & *Clitarchus* de Cimbrorum inundationibus produnt, nullo modo Cherroneso Cimbricæ conuenire possint; ubi omnia litora aduersus mare natura satis superque communiuit, nisi quis exiguum illum *Dietmarsicæ* angulum eo honore dignetur, ut omnem Cimmericorum latitudinem dicatur tum temporis fuisse complexus; quod absurdus est, quàm ut à me sit refellendum. Non igitur vna continuata expeditione à Cimbrica Cherroneso Cimbri Teuthonesque ad Phrisiam, & Hollandiam, & Zelandiam, & Campestrum Brabantiam venerunt, ut inde in Galliam transirent, sed paulatim, perinde atque paulatim vicina sibi loca occupabant. Constiterunt autem non exiguo tempore in his regionibus, quas *Ephorus* & *Clitarchus* & alij, diluuiis frequentibus obnoxias esse, prodiderunt; sed tanto, ut eorum habitationis & periculorum fama ad Græcos etiam perueniret. Sed quia in Niloscopia satis multa de inundationibus & bellis perpetuò cum mari citra inducias & fœdera gerendis, dixi; hinc non aliud addam, quàm ex illis certò constare, & cuius liquere, totum hunc tractum, quem ij tenent, qui aggeribus se contra mare munire coguntur, Cimbrorum fuisse illorum, quorum diluua apud Græcos celebrantur, cum nusquam alibi locorum, quæ Cimbri olim tenuerunt, hæc potuerint

rint euenire. Malè itaque *Strabo* Cherronesi Cimbris ea applicuit, quæ de inundationibus, & ob eas relicta patria vetustiores prodiderant, quandoquidem in illa tales tantæque maris irruptiones accidere non possent, ut ob eas patriæ sedes cuiquam essent deserendæ. Quæ igitur loca Phrisij, Hollandi, Campestris, Brabanti, & Zelandi, & Flandrorum pars habitant, ea quondam Cimbrorum fuerunt; è quibus aucta iam multitudine, ut angustiorem sedem, quàm ea ferret, habere viderentur, in Galliam cum Teuthonis irruerunt, in primo Thungrorum limine, è quo per siluas iter ad Galliam interiora tenendum erat, Atuatice ea, quam principio dixi, ratione constituto. Cum itaque iam portum teneam, è quo ad Cimmericorum prima exordia longis spatiis perueni, atque inde per colonias non breuioribus descendi, tempus est, ut hoc discursus orbe, per principij & finis connexionem, absoluto tandem, non nihil quiescam, suadente id non tam mea defatigatione, quàm cum proposito mei termino, tum numero librorum nouenario; qui cum *Megey* Cimbricè dicatur, ipsa nominis sui compositione docet, hucusque ab unitatis principio euagatum, ad ipsum unitatis principium reuerti oportere, reciproco lectionis ordine id clarissimis vestigiis indicante: nec id citra summam rationem; propterea quòd ultra perfectissimum ternarij numerum ter, id est, perfectissimè in se ductum, non videatur progrediendum. Conclufi igitur totum hunc meum laborem tribus clarissimis ciuitatibus, Venetiis, Gerdano Venedico, & Atuatice, quibus singulis tria summa bonorum genera perfectissimè hactenus à multis annis affulserunt; quorum primum & supremum est, ultraque vires humanas positum, quòd, Dei gratia, Christianam religionem colant, iam non stipula, quæ symbolum duntaxat est, & inuolucrum veritatis; sed ipso pane viuo ab Hyperboreis accepto. Alterum est, quòd Rempub. habeant ingenijs, eruditione, bonis institutis & legibus optimè pulcerrimeque ornatam. Tertium externum est, non à fortuna illud quidem, ut imperiti ac impij & loquuntur & arbitrantur, profectum; sed à singulari numinis supremi fauore & benignitate pendens, qua tantum diuitiarum singulæ possident, ut in Christianorum orbe facile primas teneant, siue copiosissimam commutationis rerum & mercatus varietatem, siue ciuium facultates, siue ædificiorum magnificentiam spectemus.

Ternis igitur tribus clarissimarum urbium dotibus hoc opus meum

coronandum putavi; in quibus, cum totius orbis venustas consistat, non incommode cecidit, quod rectus totius scriptionis meae ordo, Venetica ultimo sibi loco postularit; quorum nomen ab eodem fonte, è quo Venus, ut alibi dicam, deriuatum, commonefacit, sic omnibus in rebus esse versandum, ut ex iis apte conuenienterque rectae officiorum rationi compositis, pulcritudo quaedam & venustas efflorescat.

FINIS LIBRI NONI.

Hi libri nouem auctore Joanne Goropio de Antuerpia, & eius antiquitatibus conscripti, nihil habent S. Romanae Ecclesiae fidei contrarium aut Reipublicae offensuum: immo dignissimi sunt qui typis excudantur, & omnium manibus versentur: non solum hoc nomine, quod illustrentur quae hactenus de patria nostra fuerunt ignorata, verumetiam, quod plurimum adferant lucis sacrarum scripturarum studiosis, ut recte in ea intelligantur descriptae historiae. Quod attestor.

Sebastianus Baer Delphius, insignis colleg.
Ecclesiae S. Mariae Hantuerpiensis Plebanus.

INSIGNIVM CVM

RERVM, TVM NOMINVM

I N D E X.

A				
A	Baris	349. & 1048	Aegyptus Nilo inuectā	234. 235
	Abaris quando in Graciam venerit		Aegyptus vnde vocata	351
	1049. quare sit peregrinatus		Aegypti	30
	1050. etymon nominis	1052	Aenaria	164
	Abaris cur fingatur totum orbem sagitta sua circumuectus citra cibū corporis	1053	Aeneas an Troiam prodiderit	960
	Abba	741	Aeorpatā quid significet	842
	Abbatīs nomen quanta dignitatis	47	Aerarium Romanum vbi & quare	399
	Abel in prima lingua quis vocandus	541	Aeschylī caluitium & mors	405
	Abij Scythā	1031	Aesculapius	1010
	Ablauj de Herulorum nomine error	791	Aesculapius fulmine ictus	995
Aborigines	2	Aestas secundum Hesiodum	413	
Abrachalu	425	Aestatis principium	427	
Abrahami vterus	519	Aestuaria	32	
Acesines 4 & 4 medius inter Indum & Gangem	485	Aestyes 711 iudem cum Austris 712 apud hos solos electrum legi ibid. Taciti in his error.	ibidem	
Achilles Penthesilea mortua amore captus	917	Aetas hominis à tēpore Dauid nihil immutata	210	
Thersitem occidit	ibid.	Aetatis longae ante diluuiū & paulo post causa	208	
Achilles hispidus pectoris	956	Aetatis mundi vera computatio	427	
Acichorius	625	Aetatum mundi enumeratio	436	
Aconium nemus	887	Aeternitatis mundi absurditas	3	
Aconi pilei	402	Aether pater	261	
Ακρινπιτρον	68	Aethiopum semen	248	
Aconitum 814 è tabo viperarum natum	ibid.	Agatharchidis opinio de Nili incremento	265	
Acromus lacus trisyllabicus vocandus	946	Agathias correctus	612	
nis ratio	ibidem	Agathij in Burgundionibus error	775	
Actania Plinij quae	712	Agathysus Hercules filius	824	
Actio voluptatem non impedit, sed creat	497	A. Gellius contra Tironem	274	
Adam qua terra parte creatus	482	Agnus contra Draconem quibus vsus remediis	537.	
Adam quid in prima lingua signet	539	538		
Adam quomodo eiectus è paradiso	506	Agricultura laus	93. 95	
Adipfos	869	Agricultura suauitas & necessitas	888	
Admetus	1010. 1011	Atiacis corpus	224	
Admirabiles auditiones non esse Aristotelis		Alana insula	758	
Adonidis lacrimosa fessla	997	Alani qui & vnde dicti	705	
habeant	ibidem	Alani in Hispania	784	
Adonidis pater	853	Alani Mediani vastant	600	
Adriani studium	600	Alani montes nulli sunt	717	
Aeetes	936	Alani vbi habitauerint, & quo deinde progressi	758	
Aegiale	989	Alanorū qui & vnde dicti	706	
Aegle	ibidem	Alanorum latitudo 788 mercenaria militia	ibid.	
Aegypti nominis ratio	270	Alanos non esse Albanos	707	
Aegyptij epulis indulgent Nilo exundante	259	Alaricus Gotorum Rex	709	
Aegyptij hominum antiquissimi Aristoteli	235	Alaricus quare Romam & Italiam occupavit	784	
Aegyptij Sacerdotes quid de Nilo sentiant	ibidem	sepultus sub amne Barentio ibid. Gallia & Hispania ei data	ibid.	
Aegyptiorum Chronologia	432	Alba	636	
Aegyptiorum de antiquitate opinio	435	Albani diuersis locis	ibidem	
Aegyptius amnis Nili nomine notatur	290	Albani qui & vnde dicti	707	

I N D E X.

Albanus lacus exundat	267	Amazones dicitur quare	931
Albion	636	Amazonia sacra	856
Albis	943	Amazonia sacra Theseis priora	856
Albucis	871	Amazonibus qui belli finis	886
Alcedonij dies	411	Amazonium	855
Aldenardum sine Aldenarum	58	Amazonius Apollo	862
Al Germanic	149	Amazonum vestitus 819 mariti 820 a	
Alector quis & vnde dictus	998	Gracia capta ibid. Gracos occidunt in nauibus ibid. Scytharum regionem populantur ibid. connubia cum Sauromatis 821. 822. habitatio ibid. lex in nubendo ibidem	
Alectryon vnde vocetur	ibidem	Amazonum nominis ratio	840
Alectryon Martis satelles 703 in gallinaceum mutatus	703	Amazonum mariti an claudi fuerint	892
Alectryomantia 704 qualis	704	Ambactus quid signet 35 error in eo multorum 35. 36	
Alexandri classis in India	515	Ambiani qui & vnde dicti	57
Alexicacos	155	Ambiorix	18
Alexandri contra Triballos expeditio 729 transitus	729	Ambiorix vbi Atuaticos allocutus	55
Alexandri exercitus bacchatio	518	Ambiorix Antverpia seruatus	82
Alibe 934 argenti diues	934	Ambiorixis etymon	27
Alimus quid & vnde dicatur	866	Ambiuarii etymon	38
Allegoriarum Philo nimis studiosus	494	Ambiuarii	18. 19
Allemani vrbs	16	Ambiuarii qui & vnde dicti	34
Allemani Germanicam linguam non intelligunt	17	Ambiuariorum regio	39
Alnanus vnde dictus	15	Ambulatio militaris	81
Aloide	160. 161	Amicitia Scytharum quo nomine dicta, & quo loco habita	836
Alombergum	76	Amisus	943
Alpeis vnde dicti	635	Amman	35
Alpium & altissimorum montium vtilitas	529	Amo Hispanica vox vnde	38
Alte-na	30	Amorus Rex Derbicum	677
Althameri in Liuio cryor	17	Amorges Sacarum Rex	678
Amah Amahot	167	Amor diuinus ignis nomine significatus	908
Amaliticum mare vbi, & vnde dictum	688	Amoræus	32
Amanus	607	Anakim	170
Amastris	933	Analogia vocum	254
Amastris Dionysii vxor	936	Analyti & Synthesi omnis methodus constat, contra Galenum	255
Amastrianorum numus	939	Analysis & Synthesis apud Homerum inuenta	256
Amazones Gargarensibus misceri	815	Anandati Damonis potestas	611
Amazones per Bosphorum Cimmericum in Graciam transeunt	818	Anandatus	607
Amazones ad Lacedemonios venisse	861	Anaitis que	605
Amazones noui orbis	891	Anaitis	930
Amazones cur sinistram mamillam nudam haberint 890 cur dextram dicantur habuisse precisam	891	Anaxagora de Nili incremento sententia	268
Amazones non esse Gotorum vxores contra Orosium	685	Andreas Lauredanus miraculorum natura & antiquitatum studiosissimus	237
Amazones & Cimmerici vna militarunt	814	Andria an prius quam Phiditia nominata	873
Amazones ad Sangarum castra metantur	ibidem	An & Na opposita	859
Amazones in Libya	816	Angeli	620
Amazones Sauromatarum vxores semper fuerunt	823	Angli Germani	105
Amazones prima equos conscenderunt	883	Angli a Britanis deicitis religionem susceptam	104
Amazones rei equestris primi inuectores Neptunides	884	Angli quo itinere merces Indicas aduhere consentur	683
Amazones in Magna Gracia 884 in Africa in Atlantico orbe	885	Angli vbi habitauerunt	762
Amazones Martis & Harmonia filie	886	Anglica lingua multas voces retinet prisca, non ab Anglis	
Amazones Syria	930		

I N D E X.

Angli sed a Britanis inuictas	760	tas	895
Anglorum nominis ratio & gentis origo	614	Apollonius carpitar	887
Anglorum in Britanniam irruptio	762	Apostrophia Venus	901
Angul Anglorum fabulosus conditor	756	Appa quid	741
Angvij siue Angriuarij non sunt Angli	616.	Apollo quid	661
617		Apollo Amazonius	862
Angriuarij 618 Romanos redimunt		Apollo quid Cimbricè significet	1009
ibidem		Apollo Carneus	882
Animalium ossa in terra generari	242	Apollo quis & vnde dictus	426
Animi	687. 1002	Apollo quare Nomius 916 quare Epime-lius & paman ibidem Pythonem occidit	ibidem
Anhelar	426	Apollo ad Hyperboreos	1048
Anhelar Rex & sacerdos	146	Aprilis vnde dicatur	430
Anna vox circularis 859 etymon	ibidem	Aphrodisas de pluuiis Aethiopia falsa sententia	266
Anni distributio diebus collata	412	Aqua optima	526
Anni dies in digitis lani	385	Aqua a Ioue venientes	260
Anni etymon	859	Aqua circa terram vndique meantes	239
Anni Mosis non sunt trimestres aut semestres	209	Aquila Triton	396
209		Aquiloni natura	395
Anni principium mutatum	384	1036	
Anni de Sagalbina error	635	Aquilus color 397 Saturninus	
Annum ante Romulum duodecim mensium fuisse	390	ibidem	
390		Ara ignoti Dei	118
Annus Lunaris	210	Arabia Getarum desertum	718
Annus magnus quis	208	Ara vittata	146
Ansbarii, & qua	618	Aramei qui 530 duplices	
Ansuarij	619	Arax vnde vocatus	990
Antarcticus pokus superior	286	Arax ad etymon vocatum	529
Antei corpus	223	Ararat montes	472
Antenor an Troiam prodiderit	959. 960	Ararat mons Taurus	529
Antenor Vlysem & Menelaum hospitio excipit	956	Aratri cum iugo securis & phiala calitus delapsorum significatio	827
956		Aratum e calo	825
Antenoris sepulcrum	985	Araxes ponte inuictus	676
Antianira	892	Araxes quare dictus 527 describitur ibidem	
Antiope	817	Arbor scientia boni & mali vnde dicta	504
Antiope	854	Arbores sub terra vnde	113
Antiperistasis	267	Arboris scientia boni & mali symbola discussa	500
Antipodes	1021	Arca in quo monte quicuerit 472 vbi error multorum reprehenditur, quare ad Parnassum dicitur quicuisse	478
Antonius Magnus Burgundia Bastardus	706	Arca quanto maior quam Buteo & ceteri putarunt	205
Antonius & comitatus	80	Arca vbi compacta	481
Antverpia non Hantverpia scribendum	25	Arca vbi facta	516
26		Arcadium antiquitas profelana	2
Antverpia etymon	27	Arcæ figura a Buteone explicata	194
Antverpia longitudo & latitudo	1	Arcæ symbolum Capricornus	409
Antverpia qualia olim suburbana	20	Arcæ rectum quale	204
Antverpiana curia magnificentia	917	Archias	360
Antverpiani cur Cameracena diocesi subsint	22	Archilochia edicta	357
22		Archilochi versus a Lacedamonibus non admisi	
Antverpiani Marchionatus nobilitas	158	359	
Anymus	1011		
Aorpata Scythice Amazon			
Apracta naues	64		
Aphrodisiades	627		
Apollinis oracula devisa	359		
Apollinis lacrima	995		
Apollinis sacra ad Hyperboreis	1019		
Apollinis iter ad Hyperboreos calo	1010		
Apollonij focus aliter quam ab interprete explicatus	359		

I N D E X.

Archilochi vita	358	Arcania opidum	ibid.	error Eufstathij de Phry-
Archilochum calcare	359	gia	ibid.	Strabonis error
Archilochi patria	ibid.	Arcatanca		467
Archilochus	359	Arcenez & Germani nominum affinitas		459
Archilochus ficticius	357	Arcenez Man vocatus		460
Archimedis liber de Hieronis naue	64	Arcenaz etymon Cimbricum		550
Arciers vnde dicti	831	Arciburgium	63.67	vnde dictum
Arduenna	21	Asia Iapeti vxor		377
Arduenna etymon.	52	Asia etymon		381
Arduenna exordium	ibidem	Asimon Alacci Afamech		416
Arendonc	42	Asoph		683
Ares vnde dicatur	114	Asphodelus vnde dicatur	876	vires ibidem
Argentum ex carbonibus Leodii	324	Alinius dictus		ibidem
Argyus mons quis & vnde dictus	290	Asphodelus	870.	error in nominum appendice
Arietis Bacchum ad fontem deducens fabula vnde		Aspiratio pro Digamma		941
orta	246	Aspiraciones in compositione Cimbrica tolluntur		24
Arimanes	612	Asterij magnitudo		225
Arimaspi qui & vnde dicti	1036	Astrachan		683
Arimi	164	Astrachan regnum à Moscovitis occupatum		ibid.
Arion equus	662	Astraea	862	etymon
Ariouisti vernaculus sermo	17	Astris quando posita nomina		412.414
Aristarchi Archilochica commentaria	362	Astris quando nomina data		285
Aristarchus quanti	ibidem	Astrologica predictionis difficultas vnde		275
Aristophanes doctissimus nebulo	812	Astronomia primus doctor		418
contra Socratem conductus	ibidem	Astronomia ignorantia quantum errorum pariat in		1016
Aristophanis locus explicatus	525	historia		1016
Aristoteles falso veteres accusat	257	Astrorum symbola ad quam mundi plagam accom-		439
Aristoteles Homerum male interpretatur	291	modanda		439
Aristotelis pullus equinus	873	Astyages		365
Aristotelis de Aegypto sententia	235	ἀστύγιος		63
de Ponto sententia	236	Ataulphus Italiam liberam demittit		784
eiisdem de terra ma-		Ate vnde dicta		539
risq; permutatione iudicium	235	Athana quare pro Pallade ponatur		860
Aristotelis de permutatione terra marisq; mala col-		Athanicus Rex Gotorum qua ratione dictus		710
lectio	250	Athanzontas omnes Scythas vocandos		730
Aristotelis calumnia	254	Athanzontes Getæ cur dicti	724	valla in eo
Aristotelis ambitio	256	error		ibidem
Aristotelis peruersa suspicio	264	Athens scientias dedere		861
Aristotelis sententia repulsa	302	Athens à Cimmericis ante Theseum condita		860
Aristotelis contra Phiditia accusatio reiecta	872	Athenarum nominis vera ratio		860
Arithmomantia	1049	Athenienses autochthones		2
Armentarium ad Cattorum vicum	308	Atlantis insula	1030	Atlantis
Arnobio liber falso inscriptus	376	Atlanticus Oceanus non potest nauigari Platoni &		303
Arnulphi perniciosum Christianis consilium	780	Aristot.		304
Arnulphi	153	Atlanticum diluuium		370
Arteres qui	832	Atlas	377	Atrebates
Arpoxais	824	Atrebatum nominis ratio		96
Catiarorum pater & Trāspico-		Atta quid signet	740.741.742.	incomprehense
rum	825	significationis apud Græcos		ibidem
etymon.	ibidem	Attasii		680
Arfaces Daa	641	Atuaticorum opidum à Cesare expugnatum vbi		75
vnde dictus	643	Atuaticorum meditullia		54
Arfinoe	1010	Atuatici vera scriptura		25
Artifelarum	21	Atuaticorum sedes		18
Asbana	90.91	Atuaticorum origo		ibidem
Ascanazim	15	Atuaticorum regionis tractus		51
Ascanazim	458	Atuatici longitudo & latitudo iuxta Ptolomæum		22.23
Ascenez etymon	ibidem			
Ascenij	938			
Ascanius Aenea filius	463			
Ascanius lacus	462			
flumini	ibidem			
Ascanius Dux	463			

Atuatici

I N D E X.

Atuatici etymon	24	Bafridum		80
Auari & Auarini & Varini Plinij iidem	775	Bastarna Germani Gotos contra Romanos inuenerunt		720
Auchatarum origo	825	ratio nominis	ibidem	720
Auentini de Vvendis error	781	Bataua vnde dicatur		967
Auentini in Venonibus error	945	Batea	844	controuersia de ea
Auman turris	97	nis ratio		445
Aures longa & arrecta quid signent	1023	Bauacum	54	vnde
Aur eum vellus	936	Bauarorum origo nihil habet Hunnicum		780
Aurum Tolosanum	625	Bauo fabulosus		86
Austrasia Francorum	713	Beatitudo in quo		1054
Austrasia	157.761	Bec quid signet		551
Austrasia à Danijs vastata	765	Becceselana quid significent		1054
Austrauia Plinij quid signet	712	Belge vnde dicti		56
Glossaria	ibidem	Belgium vbi fuerit		ibidem
Austrogoti	711.713	Belgarum origo		19
Austrogotorum nomen multo ante Theodorici etate		Bellerophontes		974
tem fuisse	714	Bellerophon		844
Austryc	157	Belli finis		18
αυτοχθονες	2	Bellonacum Belgarum excubia		56
Autolytus	930	Belloncus		17
eius statua	ibidem	Bellum an pax potior		888
B		Bellum qui Germanice vocetur		12
Babeleg	551.572	Bellum contra arenas		317
Babylonia muris cincta	343	Bellus mons		54
Babylonij astrologi	432	Benacus		948
Babylonica structura non omnes homines intersussse		Benaim		173
idem ex Sibylla	ibid.	Benedictio & maledictio Noachi in filios		373
idem ex		Benedictio à quo procedat		ibidem
Ezechiele	534	Berger		84
Bacchanalia vbi & vnde origine sumpserint	518.	Berger of 5009		24
609		Berghemum		21
Bacchi & Ariadnes discubitus	172	Berghemi etymon		51
Bacchus bis natus cur	523	Bergi in Norvvegia Plinio, Græcis, & Mela cogniti		693
Bacchi duplex consideratio	ibid.	Berosi fragmenta consutata	342. &	343
Bacchus Diadema primus inuenit	145	Berosi tres libri		346
Bacchus vnde dictus	521	Berosus Bels sacerdos quando vixerit		ibidem
Bactriana latitudo	642	Beta quare figura V consonantis scribi ceperit		731
Bactriana nomen, natura, 468	potentia	Betula		318
Baleares	627	Betula bitumen		ibidem
Balenarū ossa in agro Lunenburgensi generata	242	Betula crispæ fibræ		ibidem
Balthesus militaris Scytharum quare Phialam ha-		Betula & fagi cognatio		320
buerit	831	Betula radices		319
Baltia vbi & vnde dicta	689	Betuleæ magistratuum virgæ		635
Balius cespes	321	Biblia Demetriij Phalerei hortatu versa		470
Banda pro quavis societate confederata	143	Bteria		527
Banda pro signo	140	Billari sphaera		930
pro turma equitum	141	Bhūata		488
Banda siue fascia symbolum	143	Bini Ciceronis		991
Bandera pro signo	141	Bipennes Amazonum quem vsus habuerint		891
Bandophorus	ibidem	Bithyni Thracæ		930
Bannomanna insula	686	Blackwell		21
Bant quid	190	Bodincus		984
vnde dictum	143	Berebistas Rex Gotorum		720
Barba longa quid signet	1023	Berebistas & in nomine eius variatio		731.
Barz siue Bezog vnde dictum	23	etymon		ibidem
Barz & Szab Cimbrica vocabula opposita signifi-		Boios sub Critastro rege à Berebista deletos		720
cationis	694	Boiohemum		153
Baris mons	472.478	nomen Galaticum		479
Barnagasse regnum	278	Bois		546
Barnas	546	Bartana Noachi vxor	372.905	
Basilica	689			

SS 3

Boio

I N D E X.

Boioauri sine Bauari	776	contra Auentinum	779	Cacus	910	Cadere quid sit ad Illyricos	514
Bolgius	625			Cadmus	853		ibidem
Bomum	21			Caen Veneticorum			1004
Bona dea	389			Cesar caluitium corona laurea celabat			405
Bona nomina	582			Cesaris locus correctus			55
Bona verba	581			Cesaris locus castigatus			25
Bonifacius archiep. Maguntinus	104			Cesaris locus castigatus			1006
Borach	581			Cesaris perfidia contra Tenchtheros & Vspetes			40
Boreas quare Aethregenes vocetur	1041			Cesar cur Gotis bellum inferre vellet			720
Boreus polus infimum mundi & vrsis insignis	1054	Draco-		Cain & Iuda comparatio			511
Boggravius quis & vnde dictus	158	ibidem		Cain quid in prima lingua notes			540
Borussia	1002			Canicula ortus			268
Bosphorus Cimmericus	889			Canis natura regibus sequenda			632
Brabantia etymon	141			Capella pro sacello quare			156
Brabantiones in Francia	138			Capedunum			735
Brabonis & Caesaris fabulosa cognatio	137			Capha	303	Cappadoces	930
Bratespantium	139			Capra in lupercalibus cur mactetur			390
Bratespantium Bellouacorum opidum cur ita vocatum	147			Capricorni forma in Augusti numo	408	in Augusti numo	ibid.
Brauius vnde dictus	140			in frigidissimis Alpium verticibus degit. Arca symbolum..			
Breca	49			Capricorni maiestas			287
Brenni etymon	630			Caput quomodo Cimbrici vocent			745
Brennus	625			Caput velare			905
Brenta	970			Car	912	eiusdem conuersio	ibidem
Bresilia humiditas	121			Carbo Leodius			71
Bria quid	735			Carbunculi fabulose			200
Briareus	161			Carelomannus			91
Briga quid Hispani	735			Caris sepulcrum			240
Bragantium	943			Carmenta cur Nicostrata vocetur			910
Britania quid significet	759			Carmenta Themis			902
Britannica vnde dicta	310			Carmenta etymon Cimbricum	908	eius conuersio	ibidem
Britanni à Norvegia venerunt	760			Carmenta fata canunt	901	Porrima & Postuerta	ibidem
Britanorum antiqua lingue reliquia	760			Carmenta siue Themidis filia quare tempore applicentur			903
Britanorum prima origo	759			Cainorum casus			168
Britanorum & Austrarum lingua eadem olim	ibid.			Caius de origine vocabulorum reprehensus			33
Bruga	85-86			Calcei tympanoides			699
Brisicus	318			Calchantum			208
Brutus fabulosus Britania conditor	760			Calculorum vsus			852
Bruuxelle	60			Calendas Corax			360
Bryges	959			Calofaciendi adiumenta tria			221
Bubonis symbolum	789	natura & fertia		Caletes			1006
Budini vnde dicti	718	ibidem		Callisthenis ad Aristotelem de temporibus supputatio			
Buso è medio lapide viuus excisus	239			Calidonijs saltus			434
Bugana montes	278			Calor animalis quare ceteris prestantior			760
Buglossus lapis Antverpia inuentus	240			Calpe			746
Burg fluius hodie Bug	772			Camara lemborum genus			627
Burgundiones Vandeli	708			Cambaules			718
Burgundionum fines	771	Ptolemæi in his error		Cambyses exercitus vbi arenis obrutus			625
ibid. nominis ratio contra aliorum opinionem	772			Campus Camper vnde			272
Buteonis de animalibus in arca disponendis scripta	184			Cancer Luna domus cur			58
				Canceri contra rabiem via			279. 280
				Canceri saxei			281
				Candace			241
				Carminum nomē cur ad cantiones significandis sit applicatum			272

I N D E X.

applicatum	911	Chorasmi	681	Chria	630
Carnina qua proprie vocanda	ibidem	Christi natiuitas in calo symbolicos picta			412
Carna Pallas	882	Christi natiuitas quicum calo quadret			422
Carneus Deus	882	Christus quando natus			427
quare domesticus dictus	ibid.	Christus quo tempore assumpserit carnem			320
Caro quid allegoricis	163	Chronus fluius			1002
Caroli Magni progenies	158	Chronologia & astronomia concordia			420
Caroli mons	59	Chronologia scriptorum dissensio			432
Castor & Pollux cur tempestatibus presint	976	Chuni & Hunni Mitem 775 prorsus deleri			776
Castoris & Pollucis fabula explicata	422	communis cum Auaris societas			ibidem
Castoris nomen Cimbricum	424	Chunimundus Gepidarum Rex 774 aliter			774
Cassubij	781	Chorasmius ibidem nominis vtriusque ratio			ibidem
Catiari	825				
Catonis contra Casarem sententia	41	Ciceronis castra in Neruiis			58
Cattorum vicus	308	Ciceronis castra apud Eburones			79
Caucasus descriptus	474	Ciceronis locus castigatus			25
Caucasus vbi altissimus	816	Ciceronis locus correctus			525
Cauchi	313	Ciceronis mensa			318
Cecrops vox Thracia	930	Cimbri			18. 19
Cedrorum circa Caucasum copia	515	Cimbri quando & quomodo in Phrisia, Hollandiam, Zelandiam & Brabantiam venerint			1058
Celta Germani	713	Cimbrica Cherronesus			19. & 889
Celtarum responsum Alexandro factum	729	Cimbrica lingue artificium mirabile			629
Celtogalatia	627	Cimbrica lingua ad poetarum fabulas intelligendas vtilitas			798
Cephalus	995	Cimbrica voces plurima in Latino & Græco sermone cur inueniantur			383
Cenomanni	17	Cimbricarum inundationum antiquitas			306
Centrones	84	Cimbri & Teuthoni quando in Galliam venerint			20
Centrorum mundi & Solaris orbis coitio male supputata	221. 222	Cimbri Troiani contra Græcos auxiliares			69
Cerberi caput produxit viperas & aconitum	818	Cimbrorum & Teuthonum cognatio			1058
Ceres	527	Cimbrorum vagum iter			944
Ceres quid	662	profectio			ibidem
Cerethius	625	Cimmer quomodo è Gomer factum			375
Cereuisia	527	Cimmerij aconitum comederunt			814
Ceria	ibidem	Cimmerij duplices			870
Cermichiones	685	Cimmerij contra Phrygas			818
Chaldaeorum Chronologia	432	Cimmerij etymologia			367
Chaldaica oracula	906	Cimmerij & Amazones Ioniam inuadunt			918
Chamani	618	Cimmerij herbarum esui assueti			818
Chameses	378	Cimmerij Italian ante Italos habitauerunt			979
Chamesene	ibidem	Cimmerij multo ante Priami iuuentam in Græcia regnarunt			845
Chami etymologia	549	Cimmerij potius quam Gomerij			376
Chami posteritas	373	Cimmerij primi in Græcia legum latores			857
Chamus Iupiter Hammon	407	Cimmerij primi Italian habitauerunt			394
Charudes	763	Cimmerij quando Ioniam inuaserunt			810
Chauci	618	ceperint, Magnetes euerterint			ibidem
Chemmis siue Chembes	262	Cimmerij quare apud poetas male audiunt			812
Cherub cum flammante gladio quid	507	Cimmerij Scythica gens			810
Cherufci	618	Cimmerij turris Babylonica structura non interfecta			534
Chi Romani in xi. mutant	37	Cimmeriorum lingua prima			ibidem
Chenix	214	Cimmeriorum res gesta quare Amazonibus adscribuntur			838
Cherie	989	Circasi			683
Chorasmani qui dicantur	682	Ciri in Græcos dictam			92
Chorasmiini	681				
Chorasmeni	ibidem				

Citrachaz

I N D E X.

Citrachan	683	Confondone	42
Citrus Atlantica	318	Cortracum	84
Claudi cur ad Venerem potentiores	893	Caruleus color	657
relis de ea re sententia	ibid.	Casus color	657
Cleantibis de mundi exustione opinio	216	Cotifon	644
Clementia Chronologia	432	Crana	634
Cleta	884	Crantor primus Platonis interpres	303
Clitarchi diligentia	66	Crantzij error	755
Clitarchus	306	Cratopus	369
Clitemnestra quid	976	Crepuscula cur longa aut breuia	283
Clomar Rex Abroditarum	764	Cretensium epulum	872
Clymene qua	996	Crines in corde	956
Cnina Gepidarum Dux	772	Cristallini montes siue glaciales	951
Cochlearia	311	Cræsus Græcos veſtigales reddidit	810
Cochlearicus Danorum Rex	157	Cromna Venetorum	933
Cochlearicus rex Danorum	761	Cromna etymon	937
deletus à Theoberto	ibidem	Cronia sacra	396
Cali filij	377	Cronium mare	689.690.942
Calia	527	Cronus quis & cur dictus	418
Colchi	933	Crx in celo notata	416
Calum an nutriatur	216	Criſſimay	835
Calum an sit elementa exusturum	ibidem	Crefia de temporibus calculus	434
Calum immobile cur ponendum	281	Crefia Gnilij de Cyri morte fabula	677
Calum quomodo Cimbrj vocent & eius appellationis admirabilia mysteria	745.746.747	Cubiti 4. hominem absoluunt	176
Colonia sacra qua	570	Cubitus Babylonicus siue Basilicus	174
Colpoxis 825 Parallatarum & Scolotarum pater	ibid. etymon	Cubitus sex cubitorum Augustino	181
Columba Anacreontis	594	Cubitus viri quis	174
Columba quare aureum ramum monstrare singantur	591	Cubus Veneri Vrania sacer	608
Columba Veneri sacra 590 earum amor	ibidem	Cuma	816
Comari	470	Curetum portus	686
Comeriatas	431	Cyaxares	365
Comes {	Proconsulis Largitionum Sacri patrimonij Scholarum Commerciorum Orientis Africa	Cyclopes occisi	1010
		Cyclopes qui	165
		Cyllarus	970
		Cyme	885
		Cyri caput sanguini immerſum	677
		Cyri contra Massagetæ expeditio	676
Cometes	421	Cyrus Babyloniæ expugnat	345
Comete statua	ibidem	Cyrus de potandi viribus se iactans	613
Comites qui	148	Cyturus vnde dicatur	939. à quo condita D.
Comites aggerum	159	Daa	465
Comites arcis	158.159	Daa Parij 642 Daa Parni	ibidem
Comædia origo	382	Daarum equitatus	640
Complutensia biblia mutarunt locū in Thargum	512	Daas cur Virgilius dixerit indomitos	644
Conchilia in Alpibus summis inueniri	236	Dabragastes	936
Conchiliorū in montibus Antvverpianis copia	239	Dabragazas	791
Conchiliorum in montibus causa	ibidem	Dacadamoste error	283
Conchis Megarensium lapis	240	Dacarum nominis ratio	638
Coniugium Dei & ecclesie	546	639	quare Daa dicti
Connestabliis quis & vnde dictus	147	Daci cur Saxonice loquantur	648
Consiliarij apud reges Getarum quales	727	Dacia Gepidia dicta	772
Conuentio per salem & mensam	359	Dacorum, Getarum & Thracum idem sermo	719
Cophes	484	Dacorum ad Istrum contra Romanos bella ad Gotos pertinere	723
Coronis	1010	Dais 639 Dama	409
		Dan fabulosus Dama conditor	756
		apud Cr. m. Linn.	758
			Danaus

I N D E X.

Danaus quis	351	Deus in igne habitat	613.908
Dani Antvverpia vicina depradantur	764	Deus Sem quare dicatur	376
Dani quādo & qua ratione Iuriani occuparint	763	Diablini	90
Dani Galliam Parisios vsque depopulantur	764	Diablineres	89.90
cum Frisii confligunt	ibid.	Diadematis & fascie regalis inuentor Bacchus	145
Nannetum, Andegauum, Turones vastant	ibid.	Dice Themidis filia	898
Ciuili bello se mutuo conficiunt	765	Dialectices prima laus Homero tribuenda	256
Carolus Regem Francorum pecunia corrumpunt	ibidem	Diana quid	662
Dani & Normanni iidem	ibidem	Diana vnde dicatur	862
Dani quomodo è Dais facti	639	Diana templum	605
conuictum in eos	ibidem	Dicopole	917
Dani quando Cimbricam Cherronesum occuparint	761	Dictys Cretensis	961
Danorum Marca	ibidem	Sicgratus qui	159
Danorum nomen vnde	702	Dietmarsia	620
Danorum prima in historiis mentio	761	Digamma Aeolicum	941
S. m. s. i. e. vnde dicatur	1008	Digamma quomodo Hispani mutant	941
Danubius	943	sic vocetur	942
Daeantius campus quis	887	Diluua an diuersa	369
Dare beatius quam accipere	383	Diocæſion diuersitas à Romanis inducta	22
Dares Phrygius	961	Diomedes Martem vulnerat	105
Dardanus	463.1024	Diomedes Palladium suffuratus	ibidem
Darius contra Getas	717	Diomedes qua ratione Deus factus	971
Darius sibi in Arabia Getarum laborauit	718	Diomedes quid significet	105
Dauciones qui	755	Diomedes templum	968
Daulis	849	quis Diomedes	970
Decebalij etymologia	732	Diomedea insula	ibid.
Decebalij perfidia	723	verus Diomedes	971.
Victus mortem sibi consciscit	ibidem	974	
Decebalij thesauri vbi defossi	ibidem	Diomedi cur equi consecrentur	972
Decem mensium opinio reiecta	428.429	Diomedi Homericæ cur Pallas adsit	976
Decenei nomen corruptum	731	Dionæus Cæsar	419
Deceneus Gorus vates	720	Dionysij Siculi copia & naues	63
vineas iubet excindi & vino abstinere	721	Dionysij equi	977
Decentia Thernis 900 eius descriptio	ibidem	Dionysij Siculi potentia	1011
quo differat à Venustate	ibidem	Dionysij Tyranni ridicula saluatio ad Apollinem	247
Decij mors	772	Dionysius apud Lacedæmonios canans	867
Decimus mensis cur à Saturno non nominetur	386	Dionysius Indus	520
Decor quo Deus indutus est quis	908	Diopetea simulacra	26
Dæcoris virga	ibidem	Diopeteas fluuios cur Homerus nominavit	299
Degeneres Scythæ	706	δῖος πύργος	
Dei filius quis cuius dicendus	886	Dioscori qui	424
Deimachus de Indicis	354	etymon	ibidem
Deiotarus	937	Dioscoridis appendix emendata	870
Delphini cur à Cyrenæis dedicati	246	Dioscurias	933
Delta crebro Cimbrj è vocibus tollunt	34.36	Diosippe	989
Demensum	214	Dizimarum potestatum nomina hominibus quomodo & cur applicata	516
Demoniori	917	Dixmuda	87
Denarius mundi corporci solum	384	Dobasæ hiems	278
Dentium vsus	866	Dodona templum & quercus fatidicæ	45
Derbicum Regio	678	Dominica oratio in lingua Suedanica	738.
Descensus è prima philosophia ad naturalem, & ex hac ad Politicam qui fiat	903	in alia lingua, quam falso Gothicam quidam credunt	
Deucalion & Pyrrha sacrificant in Parnasso	904	Domitiani falsus de Germanis triumphus	722
Deucalion vnde dictus	371	Domitiani cæna sepulchralis apud Dionem	ibidem
Deucalioneæ libri	1011	Domna vbi & vnde dicta	691
Deucalioneum diluuium	369	Domus magister qui Gallicè dicatur	152
δευκαλιων	371	Doraci philosophi histor.	339
		Dorius tonus	940
		Dorua	30
			TT
			Dorua

I N D E X.

Dor-na limes Ambuaritorum	49	Enos etymon & in hoc nomine error	542. 543.
Draco	600	Enus	948
Draco quare dicatur vetitum pomum monstrasse	500	Enyalius communis	360
Dromichatis Getarum Rex Lysimachum cepit & dimisit	727	Epacta	210
Dromichatis etymon	733	Ephialtes morbus	152
Druentia	951	Ephori diligentia	66
Druidum disciplina	978	Ephorus	306
Drusi fossa	308	Epimenides 879 de Curetibus & Corybantibus	ibidem
Duacum	54	Epimenidem Curetem nominatum fuisse	ibidem
Duacum in finibus Neruiorum	87	Cibus ei à Nymphis monstratus	ibidem
Duacum quare ratione dicatur	86	Epimenidion	879
Επιδωρ	67	Epimetheus	377
		Epistrophus	935. 936
	E.	Equi in sacris litteris significatio	972
Ebeni loco quod lignum poni queat	29	Equi insigne 655 nigri & albi discrimen spectant	ibidem
Eburones Atuaticorum vestigales	19	Equos qui primi ascenderint	883
Eburones vnde dicti	18	Equus albus cur Diomedii offeratur	975
Eburones Thurgros contra foedera subiugant	ibid.	Equus cur Neptuno sacer 888 symbolum	ibid.
Eburum opiculum Gotinorum 714 vnde dictum	ibidem	Eratothenis error	244
Ecclesia militans Capricorno comparata	415	Erica vires	316
Eclipsis à Thaletæ predicta	365	Erichthonius	1001
Eclipsis Solis	1	Eridani Græca etymologia	991
Eden	497	Eridani nomen examinatum 986 an Eridanus sit bifidus circa fontem ibid. Eius occultatio ibid. quare à Virgilio dicatur per Elifios cam-pos fluere ibid. eius descriptio	988
Egeni ad publica officia non admittendi	872	etymum	989
εἰσέσιον quid	389	Eridanus alio nomine Phaethon	989
Electer quis	998	Eridanus an Nilus	991
Electeri nomen vnde ibid. pro metallo	ibidem	Eridanus dominum aquarum significat 990 honor aquarum	ibidem
Electra	ibidem	Eridanus antiquissimorum 992 Vistula	993
Electrum ad Eridanum reuera inueniri	994	Eridanus in Græcia	991
Electrum ad Padum inueniri vnde creditum persuasum fuerit	993	Eridanus caelestis	ibidem
Electrum bituminis genus	687	Erigenia	417. 418
Electrum vbi foditur	ibidem	Erigones etymon & mysterium	417
Electrum à quibus colligatur 686 vbi capiatur	687	Eriphyle	1010
Electrum populorum	1002	Erycis corpus	223
Elephanti Antverpiæ conspecti mensura	180	Eryngion Glycyrrhi ζον	870
Elephantum dentes quot	ibidem	Etesie	268
Elephantum pro muscidis dexteritas	ibidem	Etymologia vtilitas	7
Elephantum vnde & quando in Brabantiam venerint	179	Eua cur sic dicta	540
Elephantus quantum biberit & ederit	180	Eucherius Stiliconis filius vna cum patre occisus	744
Elizius 104 Elagnus	29	Euganei	949
Emathion	995	Eula duplex	508
Emblemata	630	Eusebij locus castigatus	263
Embolismus quo septuaginta ab Hebraeis discrepant	630	Eusebij locus deprauatissimus	362
Embrica	67	Eusebij mendum insigne correctum 366 alterum mendum	ibidem
Empbasis	903	Euander Carmæta & Nicostrata nihil ad historiam faciunt	911
Emporium maximum	934	Euander cur Carmentæ suæ Nicostratæ filius	910
Enarmonium cantus genus	1026	Eunomia	898
Euceladus	164	Europa apud vetustissimos magnitudo	1032
εὐχεῖν ἰσχυρῶς	162	Europa	
Eugadin	948		
Enggroenlandia	767		
Eunomia	86		
Enoch	547		

I N D E X.

Europa vnde dicta	1045	Franci & Saxones pirata	614
ἐὐφραίνω	581	Franci lingua sua originem ineptè apud Græcos quarunt	339
Experientia vera quæ	639	Franci qua parte Galliam primùm inuaserint	142
	F.	Franci vnde primùm progressi	92
Fabularum origo	1051	Franconia à Francis condita	ibidem
Fabularum Orphicarum corruptela vnde	975	Franconum vera & Germana lingua	93
Falerni color in succino olim probatus	712	Franconum vires quando & qua causa debilitata	764
Fanesii qui & vnde	699	Frenandi scientia in regibus iustitia	680
Fasces & secures	634	Frenum à Pallade datum	974
Fasces magistratum è betula	319	Frifhaf	764
Fascia symbolum	143	Frifha pars Dano data	768
Fas quid	900	Frislandia insula	692
Fascia candida in capite symbolum & eius causa	144	Frislandia insula magnitudo & lingua & locorum appellationes	768
Fasciarum in sacris significatio	145	Funci error in filiorum Noachi atate & deinde	440.
Fascini amuletum	595	Fulmen Iouis vnde	507
Fauere linguis	581	Funiculi virga	208
Fatua dea	389		G.
Fauna dea	ibidem	Gabriel	116
Februa etymon 387 eadem cum terra Iani vxor	ibidem	Gadilonetica	937
Februa Latinis multa	388	Gadilonetica velleribus abundat	939
Februa Inturna	386	Gaesbeca	54
Februario cur dies pares dati	392	Gagates	71
Felena pro Helena	941	GalaTrophagi	602. 1032
Femur Iouis quid	523	Galata	374. 626
Fenestra Arca	205	Galata cur à D. Paulo insensati vocentur	632
Feneti	941	Galatarum fines	937
Fibrenus gelidissimus	272	lingua	ibidem
Ficulnus homo	494	Galatarum sermo	627
Ficus Indica	486. 487. 488	Galatica mulieris egregium factum	631
Ficus Indica quare vetita	499	Galenus locus consideratus	10
Ficus Indica in medio paradisi 489 primo- rum parentum ea occultatio ibid. è foliis perizomata.	489	Galli gallinæci symbolum vere regium eius interpretatio	703
Ficus nostra non est ficus de qua Moses locutus est	492	Galli Thracibus immisi expugnati à Gotis	720
Filij Dei filij hominum	544	Gallici muri quales	77
Filij hominum & filij Dei	168	Gallicus equitatus qualis	151
Filij Dei & filij hominum	508	Gallicus sermo non fuit olim Græcus	627
Finningia	686	Galli & Solis cognatio	703
Fluminum in pileis apex quid signet	393	Gallieni negligentia & contemptus prouinciarum	733
Flumina ad Aequinoctialem & vltra maxima	289	Gallogracia	626
Fluminum incrementa vnde	267	Gallorum antiqua lingua quæ	36
Fœcunditas è flagellatione	390	Gallorum certaminis spectaculum	705
Fœderum ineundorum in Scythia ratio	828	Pergami, Busciducis & c. eiusdè apud Athenien-ses origo	ibidem
Forma ipsa Idorthea vocata	255	Gallorum origo	977
Formarum dator	238	Gallum Basiliscus & Leo metuit	705
Formarum dea	254	Gallus Aesculapio cur à Socrate immolari iussus	704
Fossa Bruxellana	178	Gallus quomodo Cimbris & vnde dicatur	703
Fracastorij confutatio	269	Gallus Mercurio & Latona cur detur	704
Fracastorij de pluuiis Aethiopiae sententia	266	cono Palladis	ibidem
Francia in tres partes diuisa	764	Ganges	481
Franci Anfibarij	619	Ganges quando & quare increseat	294
Franci Ansuarij	ibidem		Gangites.
Franci à Tassandris & Atuaticis admissi	92		
Franci an à Troianis	338		

I N D E X.

Gangites	71	Gigantes Saxonis Grammatici	757
Garda	160.949	Gigantis domus, ossa, pegmata, statua	138
Garophyllorum collectio	288	Gigantis etymon Gracum	159
Gebelivus quis & vnde dictus, & in eo nomine my- steria	725	Gigantis nomen improprie vsurpatum	170
Gedanenses quantum debeant auctori horum libro- rum	994	Gigantis vera ratio	160
Gedanum vnde dictum	708.1008	Gigantum fraterculus	377
Geloni vnde dicti	718	Gigantum & Magorum bellum	757
Gelonus Hercules filius	824	Gigantum ossa	242
Gelu maximum	884	γίγαντες	2
Geni fratrum Venetorum navigatio in Septentrione 691		Gilmer captus	786
Genium quis defraudet	881	Gladus iustitia signum	507
Gentium ex Asia in Europam commigratio	466	Gleffaria	712
Genzericus quid significet	785	Gleffum cur electrum vocetur	712
Georgi	832	Glossopetra	240
Gepida à Langobardis casti	774	Glycyrrhizon 869 duo genera	ibidem
Gepida Melanchleni 770 Ptolemai & Hero- doti in iis diuersitas ibid. ratio nominis	771	Gobazes	936
Gepidarum in Daciam commigratio	772	Godefridus Danorum Rex	763
Gepidia	648	Godfredus Bullionius praputiū Christi mittit An- verpian	26
Gerardus quid significet	13	Godfredus S. Michaelis templum ornauit	124
Gerbaldus	14	Godfredus Antverpiae Hierosolymitanam expedi- tionem exorditur	123
Gerbrechtus	13	Godfredus Rex Hierosolymitanus	124
Germania diuisio	5	Goic	77
Germania limes	4	Goliath	172
Germania occidentalis limes	157	Gomar quid signet	785
Germanica lingua quae	17	Gomeri nominis ratio	550
Germani apud Persas	465	Gotalani	707
Germani nomen vnde	6.7.8.9	Gotalaria	784
Germani qua ad Indiam vsq; possent penetrare	683	Gotelon siue Gotizon	80
Germanorum in pueris mos	10.11	Goteson & Gotilon	644
Gerra vnde dicta sit	12	Gothones	700
Gersubius	472	Gordyai montes	472
Gertrudis quid	13	Gorduni qui, & qua ratione vocati	88
Geryon tricorpor cur	381	Gorgonis sanguis	1010
Gesseriaci	97	Gotihini	700
Getae à Massagetis oriundi	684.685	Goti qui & vnde dicti	684
Getae & Goti iidem	684	Goti & Germani Romanos ingentibus cladibus af- figunt	722
Getae Darij tempore Mysiam partem tenuere	719	Goti Danubium consensu Valentis transiunt	710
Getarum & Dacorum conuenientia & discrimen 719.720		Goti Romanos sub Domitiano cedunt	721
Getarum solitudo	718	Goti sub Augusto Romano solo donati	ibidem
Getarum vxores an Amazones	890	Gotini qui	711
Getas	90.91	Goticam linguā non esse qua in Scandia viuitur	738
Getas à Romanis vetustioribus Dacos nominari 720		Goticarum gentium enumeratio	709
Getas siue Gotos non è Scanzia ducendos cōtra Ior- nandem	685	Gotlandia 754 error in ea Ptolemai	755
Getie limites	719	Gotorum sedes antiqua	710
Getica Iornandis & Dionis	684	Gotorum & Romanorum pugna cruentissima	722
Getingi	710	Gotos Getas fuisse docetur	714
Gibarata	169	Gotos & Getas non esse diuersos contra Rhenanum 710	
Gigantes quare cadentes	168	Gotiscalus quis	152
Gigantes qui dicendi	161	Gradus	488
Gigantes quare è terra & sanguine dicantur nati 162		Gradus militaris	80
		Gradus plenus	ibidem
		Graca vocabula à Barbaris accepta	847
		Gracia maxima parte sui olim à Cimmericis habita- ta	847
		Gracorum	

I N D E X.

Gracorum fabula	344	Hecla & eius ardores 697 sulphur Hecla ibid.	
Graci & Romani immortalitatem animorum non credunt	730	ignis eius aquam exurens ibid. miracula & demonum fraudes ibid. vnde nomen habeat ibidem	
Graci nudis capitibus	405	Hebraeorum elementorum similitudo errorum causa 480	
Graci pueri	904	Hebraeorum & Chaldaeorum in mundi antiquitate consensus	434
Gracorum extra columnas Hercules navigatio	65	Heista	80
Gracorum in mari potentia	63	Helena	975
Graia Alpes	949	Heliades quae	989
Gracorum qui sint	148.149	Heliadum nomina explicata 997 fetus	ibid.
Gregorius Turonensis	761	Helia	989
Gripes qui	1036	Helia supputatio mundana	222
Groebendone	42	Hellas à Barbaris olim habitata	845
Groenlandia	767	Heluetiorum montana pascua	469
Grudij qui & vnde dicti	85	Hemistertum	80
Gruities	34	Heneti	930
Gruingest	ibidem	Henetia Aminsus	ibidem
Gruthusa & Gruthusii	85	Heneti à Leucosyria ad Troiam venere ibid. equas alunt	931
Guadalupa	246	Henetides equae ibid. quando cognita	932
Gubernatio diuersa diuersis prouincijs conuenit	680	Heneti Cimmericij	938
Guerboum monasterium	48	Heneti Veneti 940 quare	941
Gundamundus	786	Heneti pro Amazonibus	933
Guneus Arabs iustissimus	897	Heneti Triballi	947
Guta sunt Goti	685	Henetus Rex	955
Guthones Guthani dicendi	713	Henochus quis apud Nonnum	1000
Guthones Vandeli	708	Henrici Regis Francia mors	
Guttones, Guthones & Gotones eosdem esse, ibidem		Henricus Anglia Rex	494
Gymnesta	627	Henricus Kneuetus	ibidem
	H.	Heorta opidum	735
Habitus qui noscantur	497	Heraclae Pontica nauibus potens	64.65
Hereticorum cura	256.257	Hercules	459
Hal vox Cimbrica	929	Hercules contra Amazones	817
Hala	951	Hercules cur Oleastrum ab Hyperboreis dicatur at- tulisse	1054
Hala ad Oenum	242	Hercules Christus	528
Halimus	866	Hercules custos	155
Halyattes	365	Hercules custos cum Musis	ibidem
Haly stuuus	929	Hercules limitaneus	154
Halizones qui	933	Hercules quid apud Euandrum faciat	910
Hamburgum vnde dictum	660	Hercules Marcusanus	154
Hammon Chamus	407	Hercules Musagetes	888
Ham	ibidem	Hercules Noachus cur dictus 528 etymon Sol	ibidem
Hammonis cornu 245 idem in Germania	246	Herculis lectus	172
Hammonis fons cur dulcis	245	Herculis Marcusani numisma correctum	156
Hammonis fons Soli cur sacer	ibidem	Herculis stratagemata	818
Hammonis templum	244	Herma quis	597
Hannibalis in Italiam iter	951	Herma cur quadrata saxa vocentur	ibidem
Harephaim	170	Hermae	272
Harmonia	886	Herman quis	649
Harmonia Veneres dedicauit	901	Hermanicus Gotorum Rex vnde dictus	710
Harmonia vnde nata 887 quare Cadmo coniu- gata fingatur	ibidem	Hermanisal quid significet	652
Harmosta qui	886	Hermopolis	649
Haroldus Danorum Rex 764 Baptisatus	ibid.	Hermiones	460
Harondel in Soufexea	763	Herodoti & Plutarchi argumēta conuincunt Cam- pestrum	
Hastarum Thesbi & Goliath comparatio	172		
Hauericus	796		
Hauila	482		
Hecata ternarius placet	392		
Hecatomba quid significet	259		

I N D E X.

<i>pestrem Brabantiam non esse à fluminibus inuectam</i>	248.249	Homerus Dialectices optimus pramonstrator	256
<i>Herodori locus castigatus & aliter quàm à Valla versus</i>	234	Homerus in numo	939
<i>Herodoti de Aegypto inuecta sententia</i>	234.235	Homerus numus Smyrneus	940
<i>Herodotus historiae parens</i>	233	Homerus prima lingua conscius	553
<i>Herodotus quo tempore scripserit</i>	250	Homines olim non maiores quàm nunc	207
<i>Heruli contra Persas in opido Phasi.</i>	789	Homines olim nec maiores nec robustiores fuisse	217
<i>ibid. vocis ratio</i>	ibidem	Hominis quadrati commensus	167
<i>Herulorum & Alanorum odium</i>	796	Homæosis	903
<i>Herulorum clades</i>	792	Hominum origo absurda	3
<i>crudelitas & inconstantia</i>	ibidem	Honor aperto capite cur fiat	403
<i>Herulorum sedes & migrationes</i>	795	Horscota	87
<i>Herulos Germanica lingua vsos esse</i>	791	Horæ astinae quantæ	81
<i>eorum vita</i>	795	Horæ quinque astinae ad iter militare destinabantur	80
<i>impuritas</i>	ibidem	Hornusdatis	612
<i>Herus Armenus</i>	166	Hortus voluptatis	495
<i>Hesiodi locus aliter quàm hæcenus explicatus</i>	875	Hospitiorum magistri quare Mercalci dicantur	152
<i>Hiems Indiae</i>	294	Hospitia vittata	146
<i>Hiems inter Tropicos que vocetur</i>	276	Huilles vnde dicti carbones	74
<i>Hierobotana</i>	589	Huiones	73
<i>Hieroglyphica notæ quàm olim legi desierint</i>	262	Huium arx & opidum	ibidem
<i>Hieroglyphica scriptura absurda lectio</i>	ibidem	Huij puteus	ibidem
<i>Hieronis nauis ingens</i>	64	Hunibaldi historia	39
<i>Hierosolyma condita</i>	349	Humoldis insignis error ab aliis acceptus	783
<i>Hillethones</i>	686	Humricus	786
<i>Hillethones Plinij qui & vnde nominati</i>	698	Hungari non à Ingris sed ab Ongoris siue Hungoris	777
<i>Hildericus quis</i>	786	vbi habitant	778
<i>Hippace</i>	602	quomodo grassari ceperint non sunt à rege nominati Auares	ibidem
<i>Hippomolgi</i>	ibidem	Hungari Pannoniam occupant	780
<i>Hippocratis de parco victu sententia</i>	868	Hunnauari	776
<i>Hippocratis statua pileata</i>	405	Hunni & Auari an ydem	775
<i>Hippolyte</i>	817.854	Hunni mercede contra Hunnos militarunt	777
<i>Hippolyte sepulcrum</i>	845	Husgardus	936
<i>Hippolyta Terei vxor</i>	ibidem	Hyades	274.520
<i>Hippolytus</i>	1010	Hyarotis	484
<i>Hippopodes qui & vnde dicti</i>	698	Hycos	349
<i>Hirtum pectus quid signet</i>	956	Hydaspes	484
<i>Hirundines in Danide non nidantur</i>	849	Hydrochous Deucalion	386
<i>Hircania nomen latius vsurpatum</i>	647	Hyes quis & cur	520
<i>Hispania à Nabuchodonosoro subacta</i>	344	Hylli ingentia ossa	225
<i>Hispanorum mos in hortis irrigandis</i>	895	Hypasis	484
<i>Historia scriptores plurimi astronomie ignari</i>	1016	Hyperborei quamdiu tuti fuerint	809
<i>Historie in saxis & rupibus scripta</i>	756	Hyperborei qui	1012
<i>Hobocum</i>	51	& deinceps.	1053
<i>Hoc age</i>	403	Hyperborei symbolics qui sint	1053
<i>Hodius</i>	935	I.	
<i>Hodrvakerus non Odoacer dicendus</i>	795	Iambici carminis inuentor	359
<i>ius in conuiuio à Theodorico</i>	ibidem	Iamblichus venenum sumit ob metum	704
<i>Hogardum</i>	90	Ianalis virga	654
<i>Holana Padi ostium</i>	988	Iani numus cur nauem habeat	379
<i>Holosphyraton</i>	605	Iani quare anni partes insculptas habeant	859
<i>Homeri ætas à quibus quaesita</i>	361	Ianua vnde dicta & qui aperiri consuevit	381
<i>Homeri ætas incerta</i>	811	Ianuarius etymon	385
<i>Homeri ætas an fuerint litteræ Græcæ</i>	813	Ianus exterius protudi solere	381
<i>Homeri locus explicatus contra Eustathium</i>	167	Ianus cur ianuis presit	382
<i>Homeri locus illustratus</i>	932	gerat, cur baculum habeat. Chaos disciplinarum	dactor
<i>Homerus an Iliada & Odyssæam scripserit</i>	813		

I N D E X.

<i>doctor ibidem</i>	Auspex	383	Isauri	790
<i>Ianus cur bifrons</i>		378	Ischia varia nomina	164
<i>Ianus rude dictus</i>		380	Issedones	1031
<i>Ianus quadrifrons</i>		377	Issedonis nomen quid signet	1035
<i>Iapeti posteritas</i>		373	Islandia vnde dicta	697
<i>Iapeti filij apud Græcos</i>		377	Insula Issedonum ibid. Thule. ibid. copia græ-	ibidem
<i>Iapeto promissa quando impleta</i>		374	minus	
<i>Iapetus Cæli filius</i>		376	Issora Diana cur dicatur	864
<i>Iapetus Ianus</i>		378	Istauones	460
<i>Ianiculum</i>	ibidem		Isula	308
<i>Iapetus Promethei filius, non contra</i>		516	Itali vetustam Latinorū linguam corruerunt	115
<i>Iaphet etymon</i>		550	Iter in campos Sennaar	473
<i>Iaxartes vnde dictus</i>	469	Tanais falso cre-	Iter militare apud Herodotum	81.82
<i>ditus</i>	ibidem		Iter per siluas qui muniatur	21
<i>Iccium promontorium</i>		97	Ithaca	68
<i>Iccius portus</i>	ibidem		Itypballi termini quid significant	1050
<i>Ichnaa vox</i>		896	Iudæi in Babyloniā ducti	343
<i>Ichnaa Themis ibid. ratio nominis</i>		897	Iudaorum ex Aegypto migratio	349
<i>Idololatria e mysteris male intellectis</i>		103	Iudaorum ritus	27
<i>Idololatria occasio</i>		975	Iugri vbi habitent	777
<i>Idothea cur sic dicta contra Heraclidem</i>		863	Iulianus apostata	107.108
<i>Idothea Protheum patrem suum prodidit</i>		254	Iunius vnde nominetur	430.431
<i>Ignibus mortuos cruciari</i>		250	Iuno	261
<i>Ignis ex Asphaltite</i>		166	Iuno quæ	111
<i>Ignis flos</i>		324	Iuno quid	661
<i>Ignis syndesmos</i>	ibidem	908	Iuno quibus pluuiis præse	528
<i>Ignis fomes diuersus</i>		323	inimica	ibidem
<i>Ignis ideas discernens quis</i>	907	quod nomine	Iupiter imbribus præsidet	526
<i>cum quaternario conueniat</i>	ibidem		Iupiter mas & femina	
<i>Ignis subterraneus mirabilis</i>		72	Iupiter quid signet	661
<i>Ignium e terra pabulum</i>		322	Iupiter quis	111
<i>Illissus</i>		991	Iurare super femore manu collocata	523
<i>Imparis & paris consideratio</i>		593	Ius in manibus	162
<i>Imperia diuinitus dari</i>		611	Ius nigrum	871
<i>Inarime</i>		164	Iustitia verbi incarnati vera Themis	909.
<i>Incidium sub terra</i>		322	910	
<i>Indica merces qua ad nos commodius veherentur</i>		647	Iusturandum quàm non sit violandum	858
			culum humana societatis	ibidem
			Iuta Saxonibus annumerati	763
			Iutia pro Gutia	707
			Iuturna	381
			K.	
			Indigena	2
			Indus	484
			Ingeuones	460
			Ingeuones cur dicti	708
			Inuus quis & vnde	392
			Insula stuitantes	313
			Inundationis portentum	306
			Ioannes Baptista angelus	422
			Ioannis etymon	423
			Iornandis fabulosa genealogia	751
			Iornandis in Gepidis error	773
			Ioua Elohim	544
			Ioui cur imbres adscribantur	260
			Ioniensis aqua	ibidem
			Iouis femur	522
			quid sit	523
			Iouis stellæ Phaethon	662
			Ἰπτος	898
			Irene	261
			Iris	795
			Irlandos non esse Herulos	
			L.	
			Labdacus Thebarum Rex	847
			Labdacus filius Phœnicis	853
			aliter Polydori.	ibidem
			ibid. cui in tutelam datus	ibidem
			Labieni castra	58
			Lacedæmon vnde dicta	881
			Lacon vnde dicatur	874
			Laius	848
			Λαοί	371
			Lampas inextinguibilis	223
			Lampiscus	

I N D E X.

Lampſacus	847	Littera duplicata in compositione fit simplex	914
Lamech etymon	541	Lipoxais 824 Auchararum pater	825 etymon
Lana februa.	388	mon	ibidem.
Landas	91	Lobienſe monaſterium	59
Lana poſtibus in nuptiis affixa	389	Locerea	1011.
Lanei compedes	146	Lo quid ſignet	
Lanei deorum pedes cur	401	Lomnorius 625 ratio nominis	630
Lanem vinculum Saturni.	393	Lomborg	75-76
Langobardi	620	Longobardorum origo 768 contra Diaconum	
Langobardi Cimbrica lingua vſi.	774	769. vbi ibid. eorum migratio Iſtrum ver-	
Langobardi Herulis veſtigales	791	ſus	ibidem
Lanſſeneſte quis	835	Lotaringia.	157
Lapides à Deucalione proieſti quid ſignificent	905	Louanium	84.1005
Lappones non eſſe Cimbrici generis.		Louanium vnde dictum.	43
Larnacis figura	205.	Lubar	554.
Λάρσιον	956	Lucanus an poëta	837
Latini olim Cimbrico ſermone vſi.	32.	Lucullus	930
Latini vetuſtiſſimi Cimbricè locuti.	115	Ludonicus contra Danos.	764.
Latitudo Iapeto promiſſa qui capienda.	376	Lugdunum vnde dictum	317
Latium vnde dictum	378	Luna aquarum	279.285
Laurus	588	Luna quæ Cimbris & cur vocetur.	552
Lazij de Gotis error	714	Luna linguarum confuſionem diuerſitatemq; ſignat	
Lazij de Herulis varij errores.	796	Luna in ſymbolis ſignificatio.	502
Lazi	933	Luna metallum	290
Leſti tricliniorum.	172	Luna quare Cancer domus	279.280
Leſtus Og	ibidem	Luna vires	287
Lecus	954	Lunata pelta cur Amazonibus	890
Leda quid	976	Luperci cur dicti	390
Legati vittati	146	Lupercorum flagellatio cur inſtituta	389.
Legationis deſcriptio	146	Lupi ſymbolum	390
Legia torrens & opidum	74	Lupia	943
Λεβ Γετ	86	Lutarius 625. etymologia	631
Lentulus de Getis triumphat.	721	Lycambes	358
Leodes	61	Lycæus Pan quare	390
Leodium vnde dicatur	60	Lycæon	356
Leonis & vulpecule apologus	359	Lydius tonus.	940
Leontophoros nauis mille ſexcentos remiges habens		Lygur.	356
64		Lyncurium vbi inueniatur.	687
Leponti	949	Lyra Melis qualis	940
Leuaci vbi & vnde dicti		Lysimachi vulnus diademate Alexandri obligatum	
Leucas à Læerte expugnata	68	144	
Liber apud Lacedæmonios in honore	882		M.
Liber Pater Lacedæmoni cultus	882	Matthinia	80.
Liber pater vnde & qua lingua dictus	518	Macritius Couſ	930
mon		Magellanus	1030
Libera Venus cur	519	Magi apud Cappadoces	930
Licentiati qui	401	Magi Pyrethoi	607
Lignorum inopia	468	Magi vnde didicerint Chriſtum natum eſſe	421
Limites qui Cimbrici vocent & quare	150	Magia quid 599 vnde profecta	ibidem
Linea veſtis vſi	72	Magorum officium.	418.
Lingua Cimberiorum prima	534	Magiſtratus indocti & iniqui, Gigantes vocati	897
Lingua optima qua	538	Magiſtratuum genius	611.
Lingua qua cauſa corrumpantur	737	Magnete in mari curſum dirigere Cimbrici docuerunt.	
Lingua peregrina reliquæ quid in regionibus ſignent		1044	
847		Magneſia expugnatur à Cimbris.	
Linters	90	Magneſia mala	811.
Lira	50	Magnitudo corporum monſtroſa	223
Lixis cataraſta.	272	Maier quis, & in eo error.	147
		Maij	

I N D E X.

Maij etymon	430	ratione	255
Malache 874 vnde dicatur	875	Materia prima mater	254
vires	ibidem	Materia preparatio	238
Manuum lex	162	Matthæus Rex Gotorum	727
Manethon Aegyptius	347	Matthæus etymon	548
Maniaci vnde	287	Matthæus vnde dictus	734
Manna Calabrorum quid, & vnde manet	318	Mauors	111
Mannus	460	Medicamenta aquæ ferri atque olii	208
Manni filij	ibidem	Medicorum impudens ignorantia	ibidem
Manus Antverpienſium inſignia quid veliut	25	Medicorum non eruditio, ſed fortuna quaritur	ibid.
Manus ſignum poteſtatis	144	Mediolanum vnde dictum	430
Manuiani equi	977	Medium per veſtigia quaſitum	906
Mar	151.152	Medoacus vnde dicatur	982
Maragnon 892 eius ortus & longitudo	ibid.	Medoacus	967
Maræ	150	Medualli	951
Maræ pro ſigno	155	Megara ad Ruffinum	71
Marca Anconitana Tarinſana	150	Megasthenis auctoritas quanti	354
Marca Germanica	153	Met & Lem contraria ſignificationis	746
Marca Scaldiana antiquitas	154	Mel ex Erica	315
Marchionatus quid?	148	Mel à Ladano & Ciſtho improbum	315
Marc-ſus	154	Melanchlanarum ridicula etymologia	717
Maregrauty	148	Melanchlani Gepida vnde dicti 771 mutati no-	
Marcgravius quem Marchionem vocant quis	153	minis cauſa ibid. ſedes	ibidem
Marcomannicum bellum	153	Meler lacus	698
Marcomannorum ſedes antiqua	ibidem	Meles 940 eius lyra	ibidem
Margiana vnde dicta	467	Memnon	995
Margiana felicitas 517 etymon	ibidem	Memphis Homero cognita	263
Margites Homeri	359.	Mempſicus pagus	89
Mariandeni	930	Menaphe	817
Mariaburgum	58	Menapij	18
Marmatum ſilua	53	Menapij vbi Caſaris tempore habitauit	89
Mars citra patrem natus	111	Menapij poſt Caſaris diſceſſum migrarunt	ibidem
Mars cur in Thracia	847	Menapiorum ſedes	39
Mars ex Harmonia Amazonas generat	886	Menelai ad Pharam mora	250
Mars non dicitur à maribus	111	Menæcius	377
Mars quid	662	Menelaus quid ſignificet	258
Mars vnde dictus	110	Menſes duodecim aris duodecim ſignati	385
Marſcalci nomen ad ſanctos tranſit	152	Menſes duo vltimi quare Iano & Februa dedicati	
Marſcalcus quis	151	386	
Marfyas	1026	Menſium exordium	384
Martellus quis & quare nominatus	110	Mercatura quibus diſſiceat	92-93
Martellus regibus imperare quam Rex eſſe maluit	148	Mercurij etymon	50
		Mercurij libri	1053
Martinus Roſſemius	58	Mercurij pileus qualis	402
Martis domicilium	112	Mercurius	649
Martis templum conuerſum in templum S. Miſhaë-	115	Mercurius aërius	153
lis	110	Mercurius Chemicus	208
Martis templum extra arcem	429	Mercurius quid	662
Martius vnde dicatur	429	Merope	989
Mas 673 vocabulum Ichmaum ibid. ſen-	ibid.	Meropes 1035 etymon	1040
rentia eidem incluſa	674	Meropes qui	553
Maſſageta inhospitalitatis accuſati 675 regio	ibidem	Meros vnde dicatur	522
eorum	ibidem	Meſembria vnde dicta 735 controuerſia de con-	
Maſſageta qui & quare dicantur	673	ditore	736
Maſſilienſes trilingues	627	Meſſaim	526
Mat quid ſignet	835	Maſorum lingua à Romano, Getico, & Greco ſer-	
Materia cur prima vocetur	255	mone mixta.	
Materia prima in compositione, vltima in reſolu-			

I N D E X.

Orphica philosophia & poësis à Thracibus ad Graecos venit	726	Paradisus ab oriente plantatus quomodo tota terra	496 ibidem
Orphica omnia è lingua Cimbrica hausta	797	Paradisus pensilis	343
Orpheus Sparta templum condidit	881	Paradisus ubi fuerit. fons eius Oceanus	481 etymon ibid. quantum ibidem
Orphica Theologia corrupta	975	Parallata ratio nominis	825 quare 826
Orsiloche Diana quare	864	nomen regum	ibidem
Osiris	526	Parca	901
Ossa elephantum pro ossibus Gigantis ostendit	179	Pardalis exuuium ante fores Antenoris	960
Osterica non Ostericta in Plinio legendum	712	quid signaret	963
Oster lo	42	Paroceanita	460
Ossa duorum elephantorum inter fodendum à Bruxellanis inuenta	179	Parnassus	478 vnde dictus ibidem
Otreus	814	Paropanisus Arcam detinuit	473 vnde dictus 477
Quidij locus aliter quam à Raphaelo & Micillo explicatus, & ipse Ouidius notatus vnde error	847 849	Paropanisus annis	688
Ouidius notatus	853	Parsonia utilitas	867
Oues Campestris Brabantia	315	Parthenius	930
Ouis symbolum	390	Paruus procreat aliquando magnum	207
Oxus 469 etymon	ibidem	Passus	489
Oxyatries	936	Pastores reges	349
	P.	Patauna militie numerus & claritas	982
Padoa	988	Patauij nominis ratio	ibidem
Padus Theophrasti	982	Patauij antiquitas	981
Padus vnde dicatur	ibidem	Patauium	966 vnde dictum 967
Padus viam picea materia signat Bodincus vocatur	983 quare 984	Pater, filius, & Spiritus per omnia means, à priscis philosophis & poetis cognitus	109
Palingenesia	3	Pauli Diaconi turpis error in Longobardis	769
Palladis & Neptuni certamen	888	Phrygij sermonis in Gracia reliquia	847
Palladium	102	Pausanias notatus	626
Pallas 102 eius potestas	ibidem	Pausania locus emendatus	151
Pallas Carina	882	Pecunia dicta quod pecudes faciat	859
Pallas Chalcidica	ibidem	Pelasgi vnde dicti	357
Pallas Chalcidica	ibidem	Peleg sine Phaleg	434
Pallas Epipyrgite	102	Pelta Amazonica forma	502
Pallas frenum dat Bellerophonis	974	Pelusia paludes	244
Pallas Laossoos	ibidem	περυσία	895
Pallas Polia	ibidem	Penina Alpes	950
Pallas Poliucha	102	Penthesilea	817.917
Pallas quare VValburgis Cimbris dicatur	ibidem	Pentheus	853
Pallas sphingem in Galea crista cur ferret	145	Peplum Palladis	165
Pallas Sotera	ibidem	Peregrinationis scopus & utilitas	121. 122.
Pallium Gracorum	402	Peristereon	589 in ratione nominis error multorum 590
Palma Iudaam notat	383	Persa foris carebant	93
Palmi 24 hominis mensura	177. 178	Persarum potatio	613
Paludes Maotica quam late pateant	791	Persarum sacra	606 in nec templa nec statuas fuisse ibidem Mystra. ibidem
Pan cur Lycans	390	Persephone Sotera	881
Pandema Venus	901	Pertunda	26
Pandiones duo	853	Pes Romanus	215
Panis è piscibus	1019	Petasus	400
Panis duplex	550	Petre	989
Panis sustentans in eternum	416	Peuce à Bastarnis possessa	718
Pantheon	117	Phaethon	356
Papa 742 origo 743 quis sic vocandus ibidem ad natura imitationem in prima lingua factum	744	Phaethontis fabula	992
Papeus Iupiter apud Scythas vocatus	744	Phaethontis fabula latius explicata	995 Cel-
Paphlagonia latitudo	930	tarum de ea opinio ab Apollonio recitata	ibidem Phaethon-

I N D E X.

Phaethontis fabula naturalis explicatio	996	Pipinus	91
contra aspirationem in tertia syllaba melius scribi.		Pipinus Crassus	768
ibidem		Pipinus Martelli pater Frisios vicit	105
Phaethon Veneris nocturnus aditimus	999	Pipinus Paruus primus post Merouingos Francorum Rex	148
Phaethontis sorores ad primam philosophiam applicata	ibidem	Pireni quid	974
Phaethontis pater quis	995	Pisciculi & ranunculi qui fiant in aere	238
Phalli cur Libero dentur	520	Pitana	816
Pharaeomanes quis, & quid signet	681	Pitheusa	164
Pharazes	936	Pitheus	901
Pharemondus quis 681 quid signet	ibidem	Placidia Ataulphi vxor	784
Phari etymon	291	Platonis de Atlantide historia	303
Phari portus	5	Pleumosi qui, & cur ita nominati	87
Pharus quare nunc continens	292	Plinij de astris opinio	215
Phiala in balteis Scytharum	824	Plinij locus correctus	775
Phiala quid allegoricis notet	827 etymon ibid.	Plinij locus emendatus	708
quare Baccho detur	ibidem	Plinij locus correctus	781
828 phiala Hiarcha ibid.	Phiala vsus in fœderibus ibidem in sacris ibid.	Plinij locus correctus	606
831	831	Plinij locus corruptus	313
Phiditia Lacedamoniorum	867	Plinij locus explicatus	310
Philippolis	59	Plutarchi de Aegyptio sententia	236
Philippus contra Gotos 727 dolus eius contra eosdem 728 victoria ibid.	ibidem	Plutarchus de Aegyptio reprehensus	242
ballis	ibidem	Pluto	662
Philomela cur in luciniam	850	Pluvia quae optima	526
Philonis breuiarium reiectum	432	Pluvia aestiua in India	295
Philosophia ad Dei cognitionem plurimum conducit	108. 109	Pluuiarum causa	265. 266
Philosophia apud vulgus contemnitur	638	Pluuiarum causa è stellis fixis & Luna	275
Philosophos haereticorum patriarchas esse in quos quadret	110	Politia primum fundamentum	610
Philosophus quis verè dicendus	106	Poeta quo differat ab Historiographo	837
Phitrodotes 592 Virgilij artificium	ibidem	Poeta materiam primam agnouerunt	256
Phison	481. 507	Poeta non esse offendendos	812
Phlegyas	1010	Pollux pugil cur dicatur	973
Phoebe	989	Pollux quid signet	424 Abrachals
Phocae quid signent	256		
Phocae	627	Polybi & Alcandrae ficticia nomina	263
Phoenices	304	Polybi sententia	868
Phoenix Cadmi frater	853	Polybius Alpes ascendit cognoscendi studio	951
Phoroneus	367	Polydamna regina	258
Phrudis	97	Pomi veriti examinatio	499
Phrygia minor & maior	463	Pompeius ob cruce fascia candida obligatum infimulatus	144
primi incolae	464. 465	Pomponij error aut mendum	66
Phryges vnde philosophiam acceperint	1024	Pomponij Mela locus integritati restitutus	692
Phrygij Aegyptiis antiquiores	250	Pontes longi	30
Phrygius tonus	940	Popa verbenis vinciti	588
Phrygium antiquissima lingua Teutonica	463	Populi lacrima	998 vis & nomen
Phrygium & Thracum eadem lingua	959	ibidem	
Phrygium lingua prima	552. 553	Pori regnum	484
Phryxus	939	Porrina	901
Pighius	898	Porphyrij sententia perperam intellecta	297
Pileationis actus	402	Porta sine Pyla sine Clusa	953
Pileus libertatis signum cur à petaso ibid. eius forma ibid. quid virga in pileo pontificis	401 Acani 4	Porus deus	607
Pinea virga	389	Posidonius correctus	944
		Posidonij error	306
		Postet	48
		Postueria	901
		Potatio quare generosa habeatur	527
		Potationis	

I N D E X.

Potationis vsus & abusus	609.610.	Puteorum falsedo quid arguat	248
Potus ante diluuium	524	Pylemenis Venetorum ducis robur	956
Præcepti primi ratio	499	Πύς à Cimbris ad Græcos transit	863
Pregula fluius	686	Pyramides è falsugine corrumpi	247
Præcopenses	683	Pyramidum stolidi interpretatio.	262
Presbyteri	149	Pyramus	303
Priamus aduersus Amazones	817	Pyrene	627
Priapi inuocatio	26	Pyreum	607
Priapus	101	Pyrethoi	607
Priene	816	Pyrethæa	ibidem
Princeps si sit Pharemondus siue Pharaemane subditos habebit Chorasmanos	682	Pyrrha nomen vnde	372
Principum Dæmon quis & quid faciat	611	Pyrrha	370
Procne cur in hirundinem	849	Pyrrhicus 861 eius puteus ibidem etymon	863
Erotopij de Thule error 793 Astronomia ignorantia	794	Pyrene	885
Proditio quàm execranda	964	Pythagora duo	385
Prodroni venti	268	Pythagoras idem cum Apolline	1049
Progne Pandionis filia 846 Fabula de hac ibid.	27	Pythæa diligentia	66
Proiecta	27	Quaternarius & Senarius qui conueniant in munito & microcosmo	177
Promethei fabula vnde	515	Quaternarius Themidis sacer quare 907 Quaternarij & ignis nomen Cimbris idem.	907
Prometheus	377		
Prometheus Themidis vel Terræ filius	896		
Prometheus quando Noachus	528		
Prometheus providenti diuina	516		
Prometheus Deucalion cur & quando	ibidem		
Prorsa	901		
Proxum quid	910		
Proselam cur dicti	552		
Proserpina	526		
Proserpina fossita.	1048		
Protei explanatio per Heraclidem Ponticum	252		
Protei explicatio.	257		
Proteus Gæneus vocatus	897		
Proteus quare deus marinus	256		
Proteus qui capiatur	258		
Proteus quo tempore in Aegypto regnauit	262		
Prusti Venæda	1002		
Pryneæ	885		
Pspannitichs experimentum de gentium antiquitate	250		
Pseudoberofus	342.343.344.345.346.		
Pseudocato	355		
Pseudofabius	356		
Pseudosempronius	357		
Ptolomæi Ceraunij contra Antigonum expeditio	64		
Ptolomæi de Luna humectatione ridicula ratio	280		
Ptolomæi de stellarum viribus reiecta sententia	280		
Ptolomæi in Burgundionibus error.	775		
Ptolomæi locus correctus	613.772		
Ptolomæi Philopatoris natus	64		
Ptolomæus Ceraunius	625		
Ptolomæus mortem absidis Solis ignorauit	209		
Ptolomæus quas commoditates habuerit ad Græciam	600.		
Publicole ianua	381		
Burym vnde habeant Latini.	863		
		Rhæmnesi historia	265
		Rhamses Rex	262
		Rhemorum narratio de Belgarum origine	19
		Rhegini	458
		Rheni ostia	308
		Rheringi	462
		Rheti	943
		Rheti vnde dicti	953
		Rhipe	1047
		Rhiphatæi	938
		Rhiphai montes vbi. 1045. etymon	1047
		Rhipisphæi	891
		Rhodani	

I N D E X.

Rhodani etymon	990	Sacrones qua ratione dicti	613
Rhodanus	943	Saga etymon	574.580.581
Rienfe territorium	30	Saga quare pro incantatore vsurpetur	585
Ripela	21	quare pro sacrorum præfecto	585
Ripela fluius nomen vnde	53	Sage	572
Rituales libri excusæ	384	Sagalbina	633
Roma falsus natalis	357	Sagartij	574
Rodulphi etymon 791 eius interitus	792	Sagaris	573
Romani Græcis Barbariores	693	Sagaris quid	828
Roma nomen à quibus inditum	979	Sagitta Apollinis 1048 quid significet	1051
Romani nudis capitibus 403 qui se velarent	ibid.	Sagittariorum collegia quàm sint antiqua & nobilitate 830 leges eorum & modestia	ibidem
Romanorum turpis cades ob consilium Heruli contemptum	790	Principum custodia	831
Romanorum clades à Gotis sub Tiberio	721	Sagmina	586
Romanorum duces aliquando Germani	791	Sagmina quo differant à verbenis	595
Romanorum in Geographia negligentia	66	Sal Pelusiacus	243
Romanorum perfidia	619	Sal vnde dicatur	650
Romanorum prima nobilitas non est Aeneæ tribuenda	979	Salarium	651
Romphaea flammans quid	506	Salem euerti cur inauspicatum	652
Romuli fictum nomen à Roma	385	Salis fons mirabilis	243
Rosilanos non esse Russos	707	Salis modius	651
Rosenunda 774 nominis ratio	ibidem	Salis symbolum & in sacris vsus 650 Salis patetum ibid. in baptisandis quid signet	ibid.
Ruach	397	Salla 879 edulis	880
Rubeas promontorium vbi & vnde dictum	689	Epimenidia	ibidem
Rugia etymon	794	Salsedinis puteorum in Aegypto causa	243
Rui cy	34	Salsuginis & conchularum ad Hammonis causa	244
Ruyserocæ	53		
		Sam	673.674
Sabaia 525 è quali frumento fiat	526	Samnita	1003
Sabaianus	525	Samobrina qua. & cur ita vocata	57
Sabasus	92	Samothrace 816 Magna matri sacra	ibid.
Sabaæus 525 quare Iouis & Proserpina filius	526	Sar	674
Sabini Italia indigena	111	Santa Gertrudis Berg	24
Sabinus	406	Santus	637
Sabus	ibidem	Santoney	50
Sabis	54	Sangarius flumen maioris Phrygiæ	818
Sabis non influit in Mosam ad extremas Arduenna partes	79	Sanguinalis	31
Sabora 825 quare sic reges dicti	826	Sanguinaria	31.32
Sac Cimbricum vocabulum	Saca 572	Sanguis quid notet allegoricòs	163
Sacæ Persis succurrunt	677	Sangus	637
Sacæ qui. & cur ita dicantur	597	Sarcinium	84
Saccorum & Anaxidis explicatio	609	Sardes à Cimberijs occupantur	
Sacarauli	637	Sarmata & Germani, qua ratione ijdem queant nominari	785
Sacarbantia	649	Sarmata & Germani quomodo à Latinis distincti	
Sacaram prima sedes	601		
Sacassena	613	Sarmatia fines & diuisio	833
Sacassena	603	Sarapidis oraculum correctum in Suida	696
Sacci vocabulum cur commune multis linguis	578	Sarra fluius	295
Sacerdotum narratio de Nili inundatione confutatur	249	Saturnalia cur decimo mense	393
	637	Saturnus vindus	ibidem
	706	Saturnaliorum cerei quid signent	403.404
	596	Saturni siue Noachi cum Planeta sui nominis consensu	408
	403	Saturni domus Capricornus	408
	904	Saturni ades quare erarium habeat	399
		Saturni etymon	378

I N D E X.

Saturni falx	406	Scythica herba	869	allegorice	ibidem	&
Saturni honos in decimo mense	387		870			
Saturni magnus annus à Noacho superatus	407	Scythica oracula			1048	
Saturni testiculi praefecti	ibidem	Scythica Nympha in viperam desinens			824	
Saturno sacrum fieri capite non cooperto	399.	Scythismus			431-554	
400		Securis cuius rei symbolum			827	
Saturnus agri colendi magister	405	Sedar olam			432	
Saturnus arcanis divinitatis praefest	408	Sem quis & vnde dictus			549	
Saturnus celi terraeq; filius cur	377	Semele & eius etymon			524	
Saturnus in Italia	378	Semi posteritas			373	
Saturnus Noachus vnde	372	Semiramidis gesta fabulosa			344	
Satyrorum arrepta membra quid significent	1050	Semnones 620 eorum sedes			ibidem	
Sauromatae Cimmerici	823	Senarius coniugio proprius			822	
Sauromatae γυραινοχορτομέσσοι	833	Senarius nuptiis sacer	437	eius perfectio	ibid.	
Sauromatae solacciant in sua lingua	822	trinitatis symbolum			ibidem	
Sauromatarum appellatio nis ratio	835	Senarius Veneri sacer	592	causa		
Sauromatarum nomen nobilius quam Scytharum	836	Seneca luxus			318	
Sauromatides vnde dicta		Senecta mundanae stolidae collectio à Melanchthone				
Saxones ad Ambianitorum fines deducti	773	& alius facta			222	
Saxones maritimi	614	Senectus matura			149	
Saxonica insula	613	Senes pueri & bis pueri			149	
Saxonis Grammatici historia fabulosa	708	Septem castra			640	
Saxonis Grammatici historia qualis	756	Septuaginta interpretes quare ab Hebraeo textu in				
Saxonum insignia	655	mundi antiquitate discedant			435	
Saxonum sedes	623	Seres non Ceres			914	
Scala Teutonice idem quod Latine patera	774	Sermonis quantae reuerentia			596	
Scaldis ostium 4 profunditas	5	Serpentes saxei			241	
Scaldis etymon	4	Seruorum & famulorum demon quis & quid faciat				
Scaldis in Mosam	79	612				
Scaligeri de Nilo sententia reiecta	293	Seruorum nomina			640	
Scamander	300	Sesamum quare dicatur			937	
Scandia & Scandinavia veterum	685-686	Sesoftris			934	
Scandia Ptolemaei Gotlandia insula	685	Sesoftris quare fassam ab Erythraeo mari in Nilum				
Scandiam Ptolemaei maximam non esse Scandinaviam demonstratur	754	non duxerit			235	
755		Seth quis & vnde dicatur			541	
Scandinavia & Scandia vnde dicantur	689	Sethosis Aegyptus			351	
Scinda	50	Seuenberg Seg			24	
Scelotyrbæ	310	Sextus dies cur Veneri sacer	437	Senarij sym-		
Scudi error	946-948	bolium		ibidem		
Sciri qui sunt	795	Sibylle carmina	418	& deinde.		
Sclauenii falso à Theophylacto Gotis annumerati	684	Siculi tyranni Gigantes			164	
831		Siget expugnatum			648	
Scythæ bono iure se Herculis veri filios nominant		Sileni & Mida colloquium			1019	
831		Sileni qui 1023 cur Nyfigene			ibidem	
Scythæ pars Gotorum	716-717	Silenus cur à Pastoribus fingatur adductus	1024		ibidem	
Scythæ qui dicti	554	etymon			ibidem	
Scythæ vnde dicti	830	Sinistrum mundi latus			949	
Scytharum nomen ad Sarmatas & Germanos tran-		Sinnescalus quis & vnde dictus			152	
sit	832	Sinope à quibus condita	930	nominis ratio		
Scytharum nomen quibus detur	716	ibidem				
Scytharum regni antiquitas	431	Smyrna			885	
Scythes filitius Herculis filius	824	Smyrnaeorum numus Homerus			940	
Scythia parua	717	Societas equabilis in rebus aduersis quanti sit &				
Scythice fieri quid dicatur	830	quomodo Cimbrise vocetur			836	
		Socratis dictum			867	
		Sogdiani			468	
		Sogdij montes			ibidem	
					Sol	

I N D E X.

Sol quod manet per nebulas non maior quam in meri-		Strabonis in Pythea reprehendendo error	692
die ab ipso visu deprehendatur	218	Strabonis locus explicatus & interpres notatus	699
Sol cur Hercules	528	Stratonis de templo Hammonis sententia	244
Soldurij qui	651	Strena	382
Solenes in saxis	241	Strygum amuletum	634
Solis absis terra quam olim propinquior	217	Strymon doctrinam Gracia inuexit	857
Solis metallum	290	maritus	ibidem
Solistima tripudia gallinaceorum propria	704	Strymon quare dicatur vnam Musarum duxisse	
Soma	57	887	
Son & Noe opposita Cimbris	840	Sucula	274
Sonia silua	53	Sudinorum portus	686
Sonium nemus	21	Sueones Taciti	699
Sonia siue Sunti quid significet	766	Sueones potius Suedami dicendi	702
Sorabi	783	Sueui in Hispania	784
Sorbonis lacus	244	Sueuorum mores	617
Sotera pharmacum	102	Sueuorum nominis ratio	622
Soteres qui	976	Sueuorum potentia & mores	616.617
Soufextia	763	Suiardus Danorum Rex	
Sparethra Sacarum regina potentissima	678	Suida locus restitutus	696
Spargapisis etymon & elegans sententia hoc nomine	679	Summum bonorum	599
indicata		Summum bonorum in prima causa contemplatione	
Spargapises victus 677 se occidit	ibidem	confistit	106
Sparta etymon	865.866	Superstitionis fons	975
Spartana antiquitas	882	Supplices quare vittati	186
Spartanica herba	866	Sus alba quid, & vnde significet apud Virgilium	
Spartanica & Phiditia eadem festa	872	980	
bene ab Aristotele expensa	ibidem	Sus signum biennis	274
Spercheus	299	Svartus Rex	791
Spica virginis qui Chaldaei vocetur	416	Svartz	951
spica	ibidem	Symbolorum primum	504
Spina alba	634	Synteresis	ibidem
Spuo vnde dictum	1036	Syria nomen & latitudo	930
Sphinges cur in templorum vestibulis	145	Syrmi etymon	734
cur facies habeant virgineas & reliquum corpus		Syrmus 728 ad Peucen confugis	729
leoninum	ibidem	T.	
Sphinges cur vittata	ibidem	Tabuda	4
Sphinx in Palladis galea	145	Taciti de Anfibariis error	619
Stabuta	4	Taciti locus emendatus	721
Starchateri & Hateri fabula	762	Taciti locus correctus	68
Statuae apud Persas erectae quando	346	Taciti locus male lectus	796
Stenenberg Seg	24	Taciti locus explicatus	9
Stephani error	936	Taciti locus emendatus	73
Stephani de vrbibus compendium mutilum	947	Tadarum sub terra copia	321
Stercutius	406	Φαειν Μααε	898
Sthenis flatuarius	930	Taigeti cacumen Lacedaemone impendit	1049
Stibium	208	Φαειν Μααε	ibidem
Stiliconis perfidia	784	Tanais duplex	647
Stipula triticea quid significet	1051	Tanais Maotis & Pontus Aristoteli exsiccabantur	
Stomacace	310	236	
Stomenes Messenius	956	Tandemus siue Tauclinus haereticus	126
Strabo deceptus	306	Tantali fons	828
Strabonis error	283	Targiteus Iouis filius	824
Strabonis locus castigatus	939	Targitai filij ibid. etymon	825
Strabonis locus correct.	691	Tarina Sacarum regina	679
ibidem		Tartara Pindari	166
Strabonis locus correctus	646	Taruana vnde dicta	98
Strabonis locus castigatus	604	Tassander lo	41
Strabonis locus correctus	272	Tassandri siue Tassandri qui & vnde dicti	48

I N D E X.

Tata	741	Thebarum reges	853
Taitanus Philosophus	346	Themidis filia	898
Tau Cimbriae saepe omittitur	34.36	Themidis oraculum Deucalioni & Pyrrha redditum explicatur	905
Taurisci delicti	720	Themidis oraculum antiquissimum hominum animis impressum	906
Taurus mons qua lingua, & cur ita dictus	529	Themidum ara	901
Tectorum forma vnde sumenda	204	Themis	377
Tectosages	706	Themis ad Christianam religionem applicata	909
Tectosages	623	Themis ad Ichneas compressa 896 quando, & à quibus comprimat ibidem. Gigantum vestigia sequitur	897
Tectosagi	625	Themis deus vocatus	899
Templi nomen Cimbricum quanto artificio compositum	913.914.	Themis & Venus Prania separari nequeunt	901
Templum S. Michaelis antiqua Antuerpie pastorum sedes	118	Themis mater Horarum	901
Templum Priapi & Minerva intra arcem	110	Themis nectar & Ambrosiam porrigit cur Carmenta vocetur	908
Temporis perennitas quibus partibus constat	859	Themidis oraculum quod & quale 899 Apollinis oraculo praefendum ibidem	
Temporum & historiarum ex homonymia confusio	845	Themis Physicòs, Metaphysicòs, & Ethicòs considerata	903
Teium	947	Themis vnde dicta 896 quare terra error Graecorum ibidem	
Tem mel	ibidem	Themiscyra vnde dicatur	896
Tenchteri	39	Themiscyra etymon	915
Tereum quare poeta è Thracia potius quam è Megaride suppetias Pandion tulisse dicant	847	Themistocles sanguine Tauri potu mortuus	811
Tereus cur in Vpupam 80 Terei etymon ibidem cur filium dicatur comedisse 851. Tereo diuini honores in Gratia ibid. cur calculus illi sacrum feret 852. Poetarum confutatio ibid.		Thena	91
Tereus trecentis annis ante Troianum excidium in Graecia regnavit	845	Theodoberi victoria insignis apud Antuerpianam	761
Tereus quare Martis filius	847	Theophanes cum Pompeio militauit	812
Tereus ubi regnarit	847	Theophrasti locus de sicu Indica examinatus	488
Termodontis etymon 893 olim Araxes dictus	896	Thiara quae fuerit corruptus	212
Terra an conuenerit	217.218.219	Theophrastus Paracelsus vanissimus	212
Terra tota paradysus	496	Therapsos	247
Terra filij	377	Thermodon	855
Terra marisq; secundum Aristotelem permutatio	235	Thersites qui occisus	917
Terra ossa	225	Theseus ficticius heros	860
Terra porca sacrificari 979 causa	ibid.	Theseia sacra	856
Terra qua ignis fomes est discrimen	323	Theseis	860
Terra symbolicos quid signet	162.163	Theseus contra Amazones	817
Terrigena	2	Thila	43.80
Testiculorum in homine praesentia	528	Thonis rex	258
Tetractys Pythagorica qua	902	Thor plures	1053
Tetragonus quis	902	Thracas	1032
Tetragonus	360	Thracas lingua Gotica, qua eadem est cum Cimbrica, vsos esse	724
Tetus fluius	1003	Thracie amplitudo 797 lingua	797
Teuthon	18	Thracias lapis	71
Teuthonici nominis ratio	1054	Thracum lingua eadem cum Brabantica	161
Teuthrane 862 etymon	864	Thule	66
Teutonary	623	Thule 690 parallelus eius supremus	692
Teutones (Chouffey vocati)	622	terra habitabilis finis	ibidem
Teutonica & Cimbrica eadem lingua	460	Thule à Cimbris habitata 695 quid nomen significet ibidem ploratus ad eam ibidem	
Thales quando	365	Thule à Cimbris habitata 695 quid nomen significet ibidem ploratus ad eam ibidem	
Thalassia an Alexandro commissa	815	Thules pro Scandia descriptio	793
Thalatas Lyricus	366	Thulu Rex 696 mors eius	ibidem
Thaleris de Nili incremento sententia	268	Thungerlo	41
Thales	263		

Thunger-

I N D E X.

Thungerlo monasterij descriptio	45	Triuia dea cur	381
Thungri eneruati	17	Trocini 625 etymon 628 mirabilis conuersio vocis	ibidem
Thungri vnde dicti	9	Troia Veneria pagus	978
Thygrammanes	938	Troia in Aegyptio	264
Tiberij dedecus à Gotis	720	Troia vnde dicta 979 quare sus Troia vocetur	ibidem
Tibris incrementum	295	Troiam Cimmerici condiderunt 938 Troiana lingua Cimbrica	ibidem
Tilia descriptio 492.493 flos	ibidem	Troicus mons	263
Timaeus vnde dicatur 968 ortus & exitus ibid. Ledaus	970	Trulla quid 786 Trua	ibidem
Timothei de cœna Platonis sententia	867	Trulos Gotos dictos à Vandelis fuisse	786
Tironis de saculis sententia non vera	274	Trygonium	592
Titanes	165	Tsoar quid in fabrica arca signet	200.201
Tithonus	995	Tuinum	59
Tityus	165	Tuiscon Gomer 460 quare sic dictus	ibid.
Togorma	938	Tumbesia planities maritima ad Peru	289
Tolistobogi 625 etymon	628	Turcos non esse Massagetes contra Theophanem	685
Tomyris 676 eiusdem ad Cyrum legatio alia legatio	676	Turris cadauer	223
Tomyris quid significet	680	Tursilingi	196
Tonal mons	950	Turtures 590 cui consecrentur	591
Toni Musices	940	Turuntii fluminis ostium ad Rigam Duina nunc vocati	758
Tornacum	100	Tyara materia	607
Torrada Zona an sit	506	Tydeo immortalitas cur negata	971
Toxandrum oppidum	618	Tyndareus	1010
Tragomontani	772	Typhoeus	164
Traiani in Dacos expeditio	722	Typhoeus in Arimis 164 idem in Inarime	ibidem
Traiani pons 646 columna ibidem bellum contra Dacos	ibidem	Typhon Gigas cur?	167
Traianus vestem suam in lacinias discessam, militibus dat ad vulnera obliganda	722	Typosis	903
Traiecti origo	82	Typosis Dei in homine creando	905
Traiectum superius & inferius	83	Tyranni etymon	16
Transilvania	640	Tyranni Gigantes	16
Transilvania pars quare Teutonice adhuc loquatur	773	Tyranni omnium hominum sceleratissimi	165
Trafamundus siue Torisimundus	786	Tyrannos in imo baratro inferni puniri	166
Traspias 825 etymon	826	Tyrannus ex diametro cum Rege pugnat	167
Treres	810	Tyras Nestor	718
Trerum etymon	813	Tyrrhens.	304
Treuerorum lingua	627	Tyrrheni Pelargi	357
Trias per omnia descendens ac ascendens	903	Tyrigeta qui	718
Triballi Goti	727	Tzetzi incepta in Proclum inuictina 877 error in Asthodela & Scilla.	
Triballi Philippum vulnerar, & stilia ei adimunt	728		
Triballi vnde dicti	734	Vadiani error	942
Tridentum vnde dictum	950	Vahalis	308
Trimarcista quid, & quare sic dicta	151	Vallum Latinorum vox à Cimbrica	732
Trinitas mens à Chaldais vocata	907	etymon	ibidem
Triptolemus	1050	Vandalostia	784
Tripus verus	916	Vandali non sunt dicti à Vandalo flumio	783
Trisemij compendium ex Hunibaldo	339	Vandeli ab alijs Germani, ab alijs Sarmata vocati	783
Triton cur Nilus vocetur	291	783	
Triton lacus è quo Pallas	394	Vandeli & Vendi, siue Vindi, diuersi populi diuersus eorum sermo	ibidem
Tritones super Saturni templo quid signent contra Macrobius	ibidem	Vandeli Gallia & Hispania maxima parte à Gotis depulsi 784 casi à Belsario	ibidem
Tritones ventorum indises	260	Vandeli non Vandeli apud Plinium	781
Tritonis examinatio 398 Tritonis etymon ibid. ad ventos indicandos in turri positus	ibidem	Vandeli Plinij vbi	775
cur templo Saturni impositi	ibidem		

XX 2

Vandeli

I N D E X.

Vandeli qui	708	Verberna amuletum timoris	595
Vandeli vnde dicti	782-783	Verbenaca	589
784	vbi habitavit	Verberna & Sagminum collatio	595
Vandelorum limites	784	Verberna qua & vnde dicta	586
migratio in Pannoniam	ibidem	Verberna pingues	588
ibidem incursus in Galliam	ibidem	Verbenarius	586
Vandelorum loca	709	Verbis nulla efficacia	582
Vandelorum praconium	785	Verbum quam diuina voce à Cimbris nominetur	597
Vandelorum propria nomina Germanica	785	Veritas à regibus raro auditur	682
Vandelos validos mendicantes à Cimbris vocari		Veritas maximè decet reges & exercituum duces	681
ibidem			
Varuca	55-60	Veromandui	54
Varuca vnde dicta	70	Verpus	26
VValburgis	161	Vesta quid	662
VValia Britannia	616	Vesta nomen apud Persas	607
VVarthusa	689	Vetera castra	67
VVastaldus	339	Vetulonia	634
VVauria silua	80	VV. qui Latimifantes vertant	160
Vbij	617	VVendi non sunt Vandeli contra Iornandem	781
Vdelone	42	VVendi qua occasione Vandeli crediti	783
Vdelio	56	VVendorum incursus qua initium ceperit	761
Vellocasses	1006	VVep siue VVep qui fiat	29
Ven quid significet	43	VVeuensunt salicis genus	28-29
Ven quid	1007	VVest-capel	15
Venedi Austroorum pars	713	VVestcapelum	23
Venedi quare Germani Tacito	782	VVestervo	42
Venedicus sinus	1002	VVestfrie	157
Veneli 1003 etymon	1004	Vicus vnde dicatur	1008
Veneliocastium 1003 etymon	1005	Vindelici	943
Veneris caelestis statua 901 eius cum Themide		Vindelici ab Amazonibus genus ducunt	954
conuenientia ibid. Vrania, Apostrophia, Pandema	ibidem	Vindelici qui & vnde dicti	ibidem
Veneris dies sextus 437 mysterium eius	ibid.	Vindonissa	ibidem
Veneris nomen vnde	1009	Vini in sacris vsus	609
Venetia de natura loci ante Antenoris aduentum dicta	955	Vini triplex dos	522
Veneti qui ad Troiam militarunt secundi Venetiae incolae	ibidem	Vinum intro refrigerari	243
Venetia antiquitas	981	Vinum vnde dictum	522
Veneti equorum alendorum olim studiosissimi	977	Viperæ è capite Cerberi nata	818
Veneti in Gallia	945	Vircium	58
Veneti mare sibi desponsant	1009	Virga alba Crana data	634
Veneti nominis etymon	945	Virga columna	72
Venetorum & Amazonum cognatio	933	Virga Magorum	1050
Venetorum & Venedorum discrimen	1007	Virgilij carmen explicatum	10
Venetorum gemina origo	977	Virgilij carmina ad Orphicam disciplinam explicata	980
Venetorum in Gallia descriptio	1003	Virgilij locus admirabilis in Eridano 988 alius	990
Venetorum res natalis	64	Virgilij in Pharmaceutria cum Theocrito collatio	593
Venetus lacus	942	593 artificium maximum à Grammaticis non intellectum	ibidem
Venetus quis dicatur	1003	Virgilius vnde sua sumpserit	981
Venetus sinus duplex	994	Virginis signum, nomen & mysteria	417-418.
Vento	1007		419
Vento etymon	44	Virtutis definitio	162
Venno	943	Vistula priscorum Eridanus	993
Venmonetes	944	Visionis monasterium	278
Venus caelestis 607 statua eius quae data	608	Visurgis	943
Venus Olympica	881	Vitis colendae ratio vbi inuenta	517
Venus quid	662	Vitiator	

I N D E X.

Vitiator	406	contrarium signant	42-23-57-86
Vitodurum	955	Voces quasdam contrario ordine lectas significare	
Vitta mollis	146	contrarium	529
Vitta legatorum	ibidem	Vocum aliae diuina, aliae humana	967
Vitta in sacris ad quid	145	Volca	613
Vitta supplicum ad quid	146	Vr Chaldaorum	512
Vitta virginea	ibidem	Urania Venus	607
Vittatus sacerdos	ibidem	Urania Venus apud Thebanos quibus praesideat	
VVien vox ichnea	748	901	
VVilbrordus	104	Vrsa quid signent	1054
VVillibaldus	ibidem	Vrsi symbolum	652
VVilrycum	21	Vsigardus quis	791
VViltbroecum	ibidem	Vsipetes	39
VVittbroeck	53	Vtilo primus sub Francis Marchio Antverpianus	
VViltricum	51	158	
VVindi	623	Vtilonis coniugium & Marchionatus	761
VVinibaldus	104	Vulcanus	662
VVinithi siue VVinuli	783	Vurna	87
VVisumar à Geberico Gotorum rege casus nominis ratio	784	VVygant	160
VVitikindus	763		
VVitmerus Gotorum Rex vnde dictus	710	Xanthi Lydi opinio de mari	244
VViricus Gotorum Rex vnde nominatus	ibidem	Xanthij Daa cur dicti	642
Vlimui factum 791 ratio nominis	ibidem	Xanthum	70
Vlilagi Heruli sententia 790 nominis ratio	ibidem	Xanthus	300
ibidem		Xenophontis homonyma	365
Vlysses ad inferos	71	Xerandilia castanea	489
Vlyssis ara	66		
Vlysses Oceanum non nauigauit	62	Zaccarum	484
Vlyssis nomen qua de causa locis ad Oceanum datum	65	Zacharia locus explicatus	908
Vlyssipo	66	Zagreus	92
Vnelli apud Casarem corrupte leguntur	1007	Zamolxis non fuit Pythagora discipulus	724
Vni quanto res propinquior, tanto diuinius	256	quis & cur ita dictus 725 nomen ipsius Dei	
Vnum Parmenidis	254	ibidem Christus	ibidem
Vnum Pythagoricum 254 respondet materia prima	245	Zates	936
Vocabula diuiniissima	527	Zauolhenses	683
Vocabula ea genuina in quibus vera ratio formatio- nis inuenitur	745	Zoroaster	166
Vocabula primo primis conueniunt	254	Zoroaster 1011 etymon	ibidem
Vocabula quadam Cimbrica contrario ordine lecta		Zyvendebaldus deuictus 778 filij occisi	
		780	
		Zybaea	625
		Ζυβαν ὀρεσβαίαν	
		Zythum 526 etymon	ibidem

F I N I S.

ERRATA SIC CORRIGENDA.

IN præfatione ad Regem, 3. pag. folij B. lin. 17. tui. pag. 1. fol. C. comparaueram: colon, non periodus notanda. In præfatione ad Senatum Antwerp. pag. 7. C. lin. 8. Dau, non Dani, quod vitium etiam alibi corrigatur. 4. 25. nostrati, lin. 27. aduerfarios. 11. 1. tacito, non Tacito. 25. 5. finant. 28. 21. pro nostrate legatur nostrati, qui error è manu currente & obscura litera pictura ortus in eadem voce, toties erit corrigendus, quoties ea vel similis in ablatiuo casu occurrerit. 29. 33. fistucatas sublicas. 33. 32. fierent. 35. 13. quem. 37. 11. ipforum. 42. 16. Ararij. 46. 22. Cassinas. 47. 12. in eo delendum. 71. 18. Rhenus. 92. 16. Zagrei. 103. 19. illis. 106. ordinatione. 113. 38. comma quod ponitur post olim, præponatur. 111. 1. cupia. 31. Atq; inter hos, inquit, eos, quos, &c. 130. 3. polliat. 132. 28. vulgus enim et plebei. 165. 37. distinctio que est post Paltadis, ponatur post deltinato. 166. 22. inclusi, vel littora salern veluti muri quidam includentia, quod apertius est. 173. 21. mentionem. 178. 31. cubum. 116. 19. deletur alterum id. 218. 8. fere superfluum. 225. 22. sibi superfluum. 270. 27. Verticale punctum. 271. 19. ἄμφοτερον. 272. 23. soliti. 273. 13. sentiant. 281. 12. nonæ. 296. 3. post colligitur adde nec. 297. 32. Adamus. 322. 4. Lonenses. 348. 23. pro sed lege quam, post parentheses. 349. 1. leg. ab antiqua. 360. 4. Calondas Corax, & iterum lin. 13. Calondas. 363. 6. Archilochia. 400. 20. sic 408. 22. dele à 427. 10. addatur notæ, post Hieroglyphicæ. 453. 21. sis, non his 492. 7. post præstiterit, distinctio reponenda, non post tuus 452. 4. grauiissimus 515. 20. deuehendú 524. 37. post esse addatur id 527. corrigatur numerus, & in fine pagina legatur Arar in Gallia à fluxus tarditate, sicut Rhodanus à celeritate nominatur. 537. 20. post afflauerat addatur dicens, 569. 10. pro ante legatur post 578. 4. quod. & lin. 20. Cauloide 583. 27. aëreo 584. 19. pro est, esse 618. 12. intentante 619. 12. legatur Prius enim nomen est 622. 5. contraxisse 633. 13. colon ponatur ante quamuis, 635. 3. inuentionem. 636. 5. pro sit, situ. In eadem pag. Bergomum, non Bergonium legendum. 666. 16. inueniamus. 667. post vocem delectus interseratur, ad quod idoneus est solus, & fiat distinctio post is, 671. 14. sentibus. 678. 29. sunt 687. lin. vii. Animi 712. 26. Actaui 735. 25. legendum, quòd libera sit in foro indicendo ad modum vrbis maioris muris cinctæ. 739. 16. Frestilse. 748. 28. innouari 751. 33. Olca 764. 13. suæ regni parti 785. 11. post præconium ponatur addam 786. 13. post iuramento addatur plurimi 790. 1. post dum addatur ad 893. 25. prisci. 792. 6. pro quos lege et eos 794. 33. post equestremque addatur vim 848. 36. Oedipodis 900. 27. illecti 916. 20. deletur prius, vt 932. 5. cognationem 943. 24. corrigantur distinctiones. 971. 8. post Palladem addatur orat. 974. 8. Pirenen 979. 5. reducerent 1000. 1. pro seri legatur prius. 1001. 14. reseruat. 1004. 21. post attingentes addatur discrimen est. 1011. 3. multas lin. 4. ab eo. 1014. 37. deletur debere. 1016. 32. Sicilia. 1018. 32. ponit. lin. 35. norant pro nouissent 1050. 12. solidæ.

SVMMA PRIVILEGII.

CAVTVM est Regio priuilegio, ne quis alius præter Christophorum Plantinum Typographum, *Librum de anti-quitatibus Antuerpianis sue originibus, auctore Joanne Goropio Becano*, imprimat, vel alibi impressum vendat. hinc intra decennium, sub pœna confiscationis librorum, vt latius patet in litteris, datis Bruxellæ 1567. 17. Decembris.

In consilio priuato.

Sign.

De Langhe.

